

PLEMIĆKI ROD BABONIĆA DO KRAJA 14. STOLJEĆA

KEKEZ, HRVOJE

Doctoral thesis / Disertacija

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:765852>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Hrvoje Kekez

**PLEMIĆKI ROD BABONIĆA DO KRAJA
14. STOLJEĆA**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2011

UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTRE FOR CROATIAN STUDIES

Hrvoje Kekez

**THE NOBLE BABONIĆI KINDRED UNTIL THE END
OF THE FOURTEENTH CENTURY**

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2011

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Hrvoje Kekez

**PLEMIĆKI ROD BABONIĆA DO KRAJA
14. STOLJEĆA**

DOKTORSKI RAD

Mentor:
doc. dr. sc. Marija Karbić

Zagreb, 2011.

Mentor:

doc. dr. sc. Marija Karbić, znanstvena suradnica
Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Opatička 10
10000 Zagreb

Sažetak

Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća

Povijest plemićkog roda Babonića može se pratiti od početka 13. stoljeća. Razdoblje najveće moći roda svakako je bio početak 14. stoljeća. Njihovi posjedi nalazili su se južno od Save do planine Kapele, te od rijeke Vrbasa na istoku do Kupe na zapadu. Posljednji odvjetci roda izumrli su tek sredinom 19. stoljeća.

Iako je nesumnjivo bio osobito moćan, plemićki rod Babonića nije bio predmet proučavanja velikog broja povjesničara. Ova radnja proučava razdoblje njihovog od pojavljivanja u povijesnim izvorima početkom 13. stoljeća, preko doba najvećeg društvenog utjecaja a završava krajem 14. stoljeća, tj. razdobljem kada je značajno smanjena njihova društvena uloga promjenama koje su zahvatile onodobno Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo. U radnji je prikazano porijeklo roda i političko djelovanje članova roda u navedenom razdoblju, njegov utjecaj na lokalna zbivanja, ali i šire odnose unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Također je prikazana struktura plemićkog roda i njegovo funkcioniranje. Štoviše, dan je odgovor na pitanja povezana s gospodarskom osnovicom političke moći roda, definiran je smještaj posjeda i glavna sjedišta. Cilj ovog doktorskog rada bio je dati što potpuniji prikaz djelovanja i razvoja plemićkog roda Babonića do kraja 14. stoljeća, kao jednog od najvažnijih plemićkih rodova srednjovjekovne Kraljevine Slavonije.

Ključne riječi: plemstvo, srednji vijek, Slavonija, Babonići, Blagajski, plemićki rodovi, povijest obitelji, posjedovni odnosi, povijest žena, rodbinske veze, posjedi, utvrđeni gradovi

Summary

The Noble Babonići Kindred until the End of the Fourteenth Century

Historical development of the medieval noble kindred of the Babonići can be traced from the beginning of the 13th century. The period of the highest social and political influence of the Babonić kindred was the beginning of the 14th century. At that time they were the most powerful noble family within the area of the medieval Kingdom of Slavonia, mostly in the areas south of the river Sava. Their estates were placed south of the river Sava up to the mountain Kapela, and between the river Vrbas in the east and the river Kupa in the west. The last scions of the kindred died out in the middle of the 19th century.

Even though the kindred of the Babonići was undoubtedly particularly powerful, it was not the subject that attracted some greater interest of historians. This PhD thesis analyzes the period of their rise to power and the one when they were at their peak. It then follows their history until the end of the 14th century when their social role was highly diminished by changes happening all over the Kingdom of Hungary and Croatia at that time. The work discusses the origin of the noble kindred and the political actions of its members, its influence on local circumstances, but also on wider relations within the Kingdom of Hungary-Croatia. Furthermore, the structure of the noble kindred is discussed, as well as its functioning. The thesis will also deal with the issues connected with the economic base of the kindred's power; it will try to establish the location of its estates and major centers. The main goal of the thesis is to give the most complete description possible of the functioning and the development of the noble kindred of the Babonići, as one of the most important noble kindreds of the medieval Kingdom of Slavonia.

Due to the lack of written sources it is very difficult to define the origin of the kindred of Babonići. Nevertheless, the very fact that the first known members of the Babonići kindred are usually named *comes* in the preserved written sources, it is possible to connect their origin with the duty of the *župani* (counts) of the medieval Gora county in southern Slavonia. The close affiliation between the Babonići and the royal Arpad dynasty, mainly king Andrew II, as well as the political influence of the Babonići in the wider area of the medieval kingdom of Slavonia shows their exceptional social status, much higher than that of any other noble kindred from the Gora county in the first half of the 12th century. Hence, the starting point of the later Babonići kindred was most likely somewhere in the southern parts of the medieval Gora county, i.e. somewhere on the southern slopes of the Zrinska Mountains, as they are

called today, towards the valley of the river Una. According to the archeological excavations which confirmed the existence of the settlements as early as the end of the 11th and beginning of the 12th century, it is very much possible that the starting point of the Babonići kindred was the Zrin castle or the nearby Gorička castle.

The members of the Babonići kindred climbed slightly upwards on the social and political scale in the period from the middle of the 13th up to the end of the 14th century. In the same time they managed to expand their estates. The peak of political ascend of the Babonići kindred was the second decade of the 14th century, the period in which the two members of the kindred, count Stephen V and John I, were bans of Slavonia. In that time the Babonići held a great number of strong castles and many estates in the areas of the present-day Banovina, Kordun, Žumberačko-samoborski gorjeMountains, but also in the areas of the present-day Moslavačka Mountain/gora, as much as in the valley of the river Vrbas. After the political and armed conflicts with ban Mikac, the exponent of the king Charles Robert, in the middle of the third decade of the 14th century the Babonići were heavily defeated under the Stjeničnjak castle. This defeat was very soon shown to be worse than it looked in the beginning. Not only had the Babonići lost their political influence but they had also lost numerous castles and estates, all except those in the valley of the river Una. In spite of that, in the second half of the 14th century, the Blagaji, descendants of the Babonići, managed to restore political, economical and social influence of the kindred. The areas of the central and lower valley of the river Una, except the castles Zrin, Dubica and Bihać, became the center of the estates of the Blagaji in the following decades up to the middle of the 16th century, i.e. the time when these areas were occupied by the Ottomans.

Considering the inner social structure of the Babonići kindred, it can be said that this noble kindred was organized on the agnatic principle in which the basic connection between the members of the kindred was blood relationship. At the end of the 14th and in the beginning of the 15th century the final breakup of the Babonići kindred occurred. The kindred was broken up into several noble families, but only the sons of count Dujam of Blagaj survived. Therefore, in the following decades, only the counts of Blagaj can be traced in the preserved written sources.

The members of the noble kindreds of the medieval Kingdom of Hungary jointly possessed estates and shared the income from those estates. Furthermore, the collectiveness of the members of noble kindreds was visible in a joint usage of common symbols, such as name and coat of arms, as much as the remembrance of the common ancestor. As can be seen from the preserved written sources, the members of the Babonići kindred were very rarely termed

genus or *generatio*, which was common in the Middle Ages. Most commonly they were named after their fathers or after the most important castle or estate. The coat of arms of the Babonići kindred can be reconstructed from the preserved wax seals from the end of the 13th and the beginning of the 14th century. The main heraldic symbols of their coat of arms were sidelong balks. Nevertheless, in the upper half of the shield on the oldest wax seals there was a golden lion, which was changed in the beginning of the 15th century to rose and bear – the symbols from the coat of arms of the noble Ursini family.

Similarly to the other noble kindreds of the medieval Kingdom of Hungary, the Babonići also used their marriage strategies to improve their political positions not only within but also outside the borders of the medieval Kingdom of Hungary. In the period of the peak of their political and social influence the members of the Babonići kindred married the noble women of the influential noble families outside the medieval Kingdom of Hungary, such as the counts of Görz and Tyrol, or the counts of Ortenburg. Nevertheless, after the middle of the 14th century the Babonići more often married the women from the magnate families of the medieval Kingdom of Hungary, such as the counts of Krbava.

In the period of the greatest political and economical influence the Babonići had a great network of their servants and *familiaries* who served them in many aspects. They were the wardens of their estates, but also legates, the *castellani* of the castles. They followed their lords in their military campaigns as the members of the *banderium*.

Of course, the Babonići had their holy places such as the Altar of the Holy Cross in the chapel of Saint Nicholas placed inside the monastic complex of the Cistercian abbey in Topusko. Furthermore, the Babonići were the patrons of many churches and monasteries placed in the areas of their political influence. Even more, the Babonići encouraged the development of trade on their estates by building many market places under/at the foot of their fortified cities.

In spite of the fact that this doctoral thesis tried to give answers to various scientific questions connected to social, political, economical, political and religious life of the Babonići from the beginning of the 13th to the end of the 14th century, many questions still have to be answered. Therefore, further scientific research has to be directed towards the relations of the Babonići and other religious orders; such as the Franciscans and Dominicans who had their monasteries in the areas of political influence of the Babonići kindred. Of course, a special study of the historical development of the counts of Balaj in the 15th and 16th century should also be conducted. Even more, the Ottoman raids on the estates of the Blagaji that started in the late 15th and lasted up to the middle of the 16th century have to be investigated. In order to

discuss these and many other questions, further research has to be done not only on the published medieval sources but also on archival sources mostly kept in the archives in Budapest and Vienna. All this research demands much more time, as well as much more funding. Therefore, it is postponed for some future time.

Key words: nobility, the Middle Ages, Slavonia, the Babonići, the Blagaji, noble kindreds, family history, property relations, history of women, kinship relations, estates, fortified cities

Sadržaj

str.

1. UVOD	1
1.1. Predmet i metodologija istraživanja	1
1.2. Izvori	4
1.3. Historiografija	8
2. POVIJEST PLEMIĆKOG RODA BABONIĆA OD POJAVE RODA BABONIĆA DO KRAJA 14. STOLJEĆA	13
2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića	13
2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima	48
2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća	67
2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine	96
2.5. Knezovi Dujam Blagajski i Pavao od Krupe: prilike u rodu sredinom 14. stoljeća	126
2.6. Knez Stjepan VII., kanonik zagrebački, i novi vidici na povijesnom horizontu: Babonići u zadnja tri desetljeća 14. stoljeća	139
2.7. Knezovi Blagajski do 1571. godine – opće smjernice u životu roda	160
3. STRUKTURA PLEMIĆKOG RODA I NJEGOVO FUNKCIONIRANJE	166
3.1. Rodoslovlje	166
3.1.1. Knezovi od Vodice	168
3.1.2. Knezovi od Goričke	169
3.1.3. Knezovi od Krupe	170
3.1.4. Knezovi Blagajski	171
3.2. Struktura roda	186
3.3. Zajednički simboli	192
3.3.1. Ime	192
3.3.2. Grb	198
3.4. Odnosi među članovima i granama roda	211
3.5. Položaj žena u rodu	216
3.6. Gospodarska osnovica roda	223
3.7. Vojne službe	232

3.8. Službenici i familijari (<i>familiares</i>) roda Babonića	240
3.9. Odnos prema crkvenim središtima	253
3.9.1. Babonići i srednjovjekovni crkveni kaptoli	254
3.9.2. Babonići i cistercitske opatije u Topuskom i Kostanjevici na Krki	264
4. POSJEDI RODA BABONIĆA	278
4.1. Vrste i smještaj posjeda	278
4.2. Posjedi i utvrde knezova Babonića u donjem Pounju	280
4.2.1. Vodičevo (Vodica)	289
4.2.2. Zrin	294
4.3. Posjedi i utvrde knezova Babonića u srednjem Pounju	299
4.3.1. Krupa (Pset)	302
4.3.2. Otoka	310
4.3.3. Ostrožac	319
4.3.4. Novigrad (Todorovo)	324
4.4. Posjedi i utvrde knezova Babonića u dolini rijeke Sane	329
4.4.1. Blagaj na Sani	335
4.5. Posjedi i gradovi knezova Babonića na Banovini i Kordunu	342
4.5.1. Stjениčnjak	353
4.6. Posjedi i utvrde knezova Babonića u dolini rijeke Vrbasa	362
4.7. Posjedi i utvrde knezova Babonića na Žumberačko-samoborskog gorja i njegovoj okolini	366
4.7.1. Okić	373
4.7.2. Samobor	378
4.7.3. Lipovac	386
4.7.4. Žumberak	392
4.7.5. Ozalj	397
4.8. Posjedi i utvrde knezova Babonića u zagrebačkoj okolini	406
4.8.1. Medvedgrad	408
4.8.2. Susedgrad	419
4.9. Posjedi i utvrde knezova Babonića na prostoru Moslavačkog gorja	425
4.9.1. Moslavina	428
4.9.2. Bršljanovac	431
4.9.3. Položnica	434
5. ZAKLJUČAK	437

6. POPIS KARATA I PRILOGA	440
7. IZVORI I LITERATURA	444
Kratice	444
7.1. Arhivska građa i neobjavljena vrela	446
7.2. Objavljena vrela	447
7.3. Literatura	451
8. ŽIVOTOPIS	475

„...Od nekadanje silne kraljevine Hrvatske ostadoše nam jedine ruševine. U njih leže tragovi naše prošlosti. U njihovoj povjesti gledamo većom stranom povjest čitave zemlje i naroda...“

Ivan Kukuljević Sakcinski

1. Uvod

1.1. Predmet i metodologija istraživanja

Plemstvo je u srednjovjekovnom društvu igralo važnu ulogu u mnogim aspektima tadašnjeg društva. Bilo je ono jedan od nositelja političkog, kulturnog i gospodarskog života onodobnog društva. Unatoč činjenici da je najstarija hrvatska historiografija uočila važnost plemstva kao društvenog fenomena pa je ono bilo predmetom interesa hrvatske historiografije još od njenih početaka u 17. stoljeću, ipak, hrvatski srednjovjekovni plemićki rodovi spadaju u one gotovo neistražene ili nedovoljno istražene teme hrvatske historiografije prema kojima je potrebno usmjeriti pažnju najnovije generacije hrvatskih povjesničara. Uz iznimke plemićkog roda Frankapana, tj. knezova Krčkih, i knezova Šubića Bribirskih, hrvatska historiografija do sredine 20. stojeća poglavito se bavila političkim aspektom srednjovjekovnog plemstva, uglavnom zanemarujući njihov kulturni, gospodarski i širi društveni utjecaj.

Posebice je slabo istražena povijest i uloga plemićkih rodova srednjovjekovne kraljevine Slavonije. Na tom se prostoru od početka 13. stoljeća može u sačuvanim pisanim izvorima pratiti značajan broj plemićkih obitelji i rodova. Sredinom 13. i poglavito početkom 14. stoljeća na prostoru između Save, Kupe i Une izdiže se plemićki rod Babonića, koji je predmet ove doktorske disertacije. Babonići svoje porijeklo imaju na području srednjovjekovne Gorske županije, tj. na prostoru središnjeg i istočnog dijela današnje Banovine. Razdoblje najveće moći roda svakako je bio početak 14. stoljeća. U to su doba Babonići bili najmoćnija velikaška obitelj u dijelu srednjovjekovne Slavonije koji se prostirao južno od Save. Njihovi posjedi nalazili su se južno od Save do planine Kapele, te od rijeke Vrbasa na istoku do Kupe na zapadu.

Kronološki okvir disertacije započinje krajem 12. i početkom 13. stoljeća, tj. u doba prvih spomena pripadnika roda u pisanim izvorima, a završava krajem 14. stoljeća kada je rod postepeno izgubio na političkom utjecaju, te se domena njihovih posjeda svela na usko područje uz rijeku Unu. Konac 14. stoljeća predstavlja krupnu promjenu u širem društvenom i političkom životu dolaskom novog kralja Žigmunda Luksemburškog na prijestolje u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu, kao i promjenama u društvu do kojih dolazi na prijelazu iz razvijenog u kasni srednji vijek.

Cilj ovoga rada je što potpuniji prikaz razvoja i uloge roda Babonića, čiji su pripadnici svojim djelovanjem bitno utjecali na politički, društveni i kulturni život u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu od kraja 12. do kraja 14. stoljeća. Time će se dati doprinos kako poznavanju povijesti plemstva, tako i spoznajama o srednjovjekovnoj Slavoniji. Kako bi se zadani cilj ostvario, raspravljat će se o nekoliko glavnih skupina istraživačkih pitanja.

Prva glavna skupina istraživačkih pitanja odnosi se na povijesni razvoj plemićkoga roda Babonića, kao i njihovoga političkoga djelovanja od pojave u sačuvanim pisanim izvorima do kraja 14. stoljeća. Polemiziraju se ključni prijelomni trenutci u razvoju roda. Sukladno tome istraživačka pitanja o povijesnom razvoju roda kronološki su podijeljena u šest cjelina. U prvoj cjelini istražuje se porijeklo i najstarija povijest roda od kraja 12. do sredine 13. stoljeća. Druga cjelina govori o povijesti roda u drugoj polovici 13. stoljeća, tj. o razdoblju sukoba članova roda sa susjednim plemstvom. U trećoj cjelini razmatra se razdoblje promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju na kraju 13. i početkom 14. stoljeća. Ovo je razdoblje presudno za razvoj roda, jer se u to doba Babonići nameću kao najutjecajniji plemićki rod srednjovjekovne Kraljevine Slavonije. Četvrta cjelina govori o životu roda u prva tri desetljeća 14. stoljeća, tj. o razdoblju kada je rod na vrhuncu svoje političke, društvene i kulturne uloge. U to su doba dva pripadnika roda, Stjepan od Stjeničnjaka i njegov brat Ivan, duže vrijeme obnašali službu slavonskih banova. Njihovim silaskom sa političke scene sredinom trećeg desetljeća 14. stoljeća Babonići razmjerno brzo gube svoj politički utjecaj, a i važne posjede kao što su Stjeničnjak i posjedi uz Kupu, o čemu govori peta cjelina. Razmatranja o političkom i društvenom razvoju roda završit će cjelinom koja govori o kraju 14. stoljeća, kada na vlast dolazi novi ugarsko-hrvatski kralj Žigmund Luksemburški, tj. vremenu kada su moć i ugled roda znatno oslabili. U to je doba vodstvo roda preuzela ona grana roda koja će se nadalje zvati Blagajski, prema glavnom sjedištu te obitelji tvrdom gradu Blagaju.

Druga glavna skupina istraživačkih pitanja proučava strukturu plemićkoga roda Babonića i njegovo funkcioniranje u periodu od početka 13. do kraja 14. stoljeća. Teme koje

su se u ovoj cjelini odrađene su rodoslovlje roda Babonića, potom promjene unutar strukture roda, kao i zajednički simboli pripadnika roda (ime i grb), te njihove promjene kroz promatrani period. Nadalje, postavljena su pitanja o odnosima među članovima i granama roda, potom o položaju žena u rodu, kao i gospodarskoj osnovici roda. Također se odgovora na pitanja o raznim vojnim službama, kao o što su vojna služba članova roda naspram vladara, ali i tipologija vojnim obaveza raznih pojedinca ili društvenih skupina srednjovjekovne Slavonije naspram roda Babonića. Potom se govori o podložnicima i familijarima roda Babonića, te se definiraju njihove obaveze i prednosti od takova klijentalističkoga odnosa. U ovom su dijelu rada obrađena i pitanja o odnosu Babonića prema onodobnim crkvenim strukturama, kao što su srednjovjekovni crkveni kaptoli, cistercijske opatije u Topuskom i Kostanjevici na Krki.

Treća skupina istraživačkih pitanja bavi se posjedima roda Babonića te se nastoje utvrditi vrste rodovskih posjeda, njihov razmještaj, kao i rast i gubitci tijekom vremena. Prostor državine knezova Babonića podijeljen je na sedam prirodnih geografskih cjelina, te se analiziraju okolnosti i vrijeme preuzimanja pojedinih posjeda na tim prostorima, te razmještaj tih posjeda. Kako je posebna pažnja posvećena utvrđenim gradovima (*castra*) koji su bili važnija sjedišta knezova Babonića, tako su ti pojedini gradovi detaljno analizirani. Nastoji se utvrditi kada su izgrađeni, te kada su ih preuzeli Babonići, ali se odgovara i na pitanja o mikrolokaciji tih utvrda, tipu gradnje, te njihovu značenju ne samo u političkom i ekonomskom životu roda Babonića nego i šire društvene zajednice srednjovjekovne Slavonije.

Pri istraživanju plemićkog roda Babonića u razdoblju od kraja 12. do kraja 14. stoljeća kombinirana je analiza diplomatske građe s deskriptivnom metodom, te metodama historijske topografije, kronologije, genealoške i heraldičke analize, kao i komparativnim pristupom. Kako je najveći dio sačuvanih povijesnih svjedočanstva o rodu Babonića diplomatske naravi, osnovna historiografska metoda je analiza diplomatske građe, koja je primijenjena na sačuvanu i u najvećem dijelu objavljenu povijesnu građu. Deskriptivnom metodom prenose se vijesti koje donose sačuvani pisani izvori, dok se metodom historijske topografije nastojalo ustanoviti zemljopisni razmještaj i veličina posjeda i gradova roda, kao i promjene u vlasništvu tokom promatranog razdoblja. Za samu provedbu te metode važan je uvid na terenu i topografija prostora. Uz pomoć kronološke metode utvrđen je što točniji vremenski slijed povijesnih događaja i njihova kontekstualizacija u vremenu i prostoru. Metoda genealoške analize poslužila je za uspostavljanje reda u istraživanju obiteljskog rodoslovlja, što je jedan od preduvjeta utvrđivanja točnog kronološkog slijeda događaja vezanih za život

pojedinaca, kao i čitavog roda. Heraldika analizuje odnos između razvoja, upotrebe i elemenata obiteljskog grba sačuvanog najvećim dijelom na pečatima, te manjim dijelom i na kamenim spomenicima. Rezultati ove metode u jednom su dijelu upotrijebljeni i u istraživanjima obiteljskog rodoslovlja. Komparativnom metodom uspoređeni su rezultati istraživanja o rodu Babonića, koji su dobiveni prethodno spomenutim povijesnim metodama, sa sličnim istraživanjima o plemićkim rodovima na prostoru sjeverno od Gvozda (rod Borić bana), ali i u širem kontekstu s drugim rodovima unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva o kojim su napravljene slične studije (Šubići Bribirski, Nelipčići, Frankapani, Elefánthy, Himfy...). Upotrebom komparativne metode dobit će se i jasnija slika o širokoj društvenoj ulozi plemićkog roda Babonića u promatranom razdoblju, kao i samo vrednovanje te uloge.

Uspješnim odgovorima na postavljena istraživačka pitanja ovim se doktorskim radom nastoji dati znanstveni doprinos ne samo suvremenoj hrvatskoj medijavistici, već i historiografiji uopće. Njime se nastoji doprinijeti poznavanju ne samo povijesti Babonića, važnog, a dosada nedovoljno istraženog plemićkog roda, već i našim spoznajama o hrvatskom plemstvu, nositelju društvenog, kulturnog, političkog i gospodarskog razvoja srednjovjekovnih hrvatskih zemalja, općenito.

1.2. Izvori

Najvećim dijelom ova se doktorska radnja temelji na sačuvanim pisanim izvorima, uglavnom diplomatske naravi, koji donose podatke o članovima roda, njihovim posjedima, političkom djelovanju, odnosu naspram svjetovne i crkvene vlasti, te gospodarskoj osnovici i unutarnjoj strukturi i životu roda. Nažalost, dobar dio srednjovjekovnih isprava od rodu Babonića, i to poglavito one koje su se odnosile na njihove utvrde Blagaj i Ostrožac, kao i posjede koji ih okružuju, nestale su još u srednjem vijeku. Naime, prema vijestima iz tužbe blagajskih knezova Nikole, Ivana i Stjepana protiv Ladislava Svetačkog od Zemče pred slavonskim banovima Blažom Mađarom i Damijanom Horvatom, sačuvanima u ispravi Zagrebačkog kaptola od 12. rujna 1471. godine, nešto ranije iste godine, točnije 13. lipnja, negdje u slavonskim šumama kaštelan Pavao i Augustin Šipek, familijari slavenskog vlastelina i susjeda blagajske Poljane, Ladislava Svetačkog, orobili su blagajskog službenika Ivana Draškovića, s dragocjenostima i novcem. Tom prigodom propale su i blagajske povelje koje su se ticale Blagaja i Ostrošca, a Drašković ih je nosio u Čazmanski kaptol na

prepisivanje i ovjeravanje.¹ Većina preostalih isprava koje se odnose na plemićki rod Babonića čuvala se u arhivu njihovih potomaka, grofova Blagajskih koji su se krajem 16. stoljeća preselili u Kranjsku. Nakon smrti grofa Ludovika Blagajskog koji pokopan 28. veljače 1898. godine u Ljubljani, arhiv Blagajskih prebačen je u Mađarski državni arhiv (Magyar Országos Levéltár). Danas se većina tih isprava, i to poglavito srednjovjekovnih koji se odnose na promatrano razdoblje, čuvaju u arhivskom fondu „Mohács előtti gyűjtemény“. S druge pak strane, u istom arhivu u fondu preslika srednjovjekovnih isprava sa prostora nekadašnjeg Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva („Diplomatikai fényképgyűjtemény“) također se mogu pronaći isprave koje se tiču roda Babonića. Nadalje, neke srednjovjekovne isprave o rodu Babonića iz raznih crkvenim arhivima središnje Hrvatske, kao što je arhiv Zagrebačkog kaptola ili arhiv cistercitske opatije Blažene Djevice Marije u Topuskom, sačuvane kao diplome ili zapisi unutar srednjovjekovnih kodeksa, danas se ponajviše nalaze u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu unutar fondova „Documenta medievalia varia“ i „Neoregistrata acta“, kao i u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu u fondu „Latinske isprave (1070-1859)“. Što se tiče dokumenata iz cistercitske opatije u Kostanjevici na Krki, a u kojima ima dosta zapisa o rodu Babonića, one se danas čuvaju u Arhivu Republike Slovenije u Ljubljani u fondu „Zbirka listn“.² Također je i u Austrijskom državnom arhivu u Beču (Österreichischen Staatsarchiv) unutar fonda „Allgemeine Urkundenreihe“ sačuvano nekoliko isprava koje se odnose na knezove Baboniće u promatranom razdoblju. Većinu isprava iz arhiva grofa Ludovika Blagajskog, kao i većinu isprava iz različitih arhiva iz Hrvatske, Slovenije i Austrije a odnose se na knezove Baboniće, objavili su mađarski povjesničari i arhivisti Lajos Thallóczy i Samu Barabás u svome diplomatariju knezova Blagajskih 1897. godine.³

Osim u već spomenutom diplomatariju knezova Blagajskih isprave povezane s Babonićima objavljene su i u nekim drugim zbirkama srednjovjekovnih isprava. U prvom je redu riječ o „Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije“ koji je

¹ *...item dum circa festum sacratissimi Corporis Christi proxime preterit iidem exponentes per Iohannem Draskowych familiarem ipsorum certas literas regale set literalia instrumenta factum castrorum eorundem Blagay et Ozrosaczy ac eorundem possessiones tangente set concernentia ad capitulum ecclesie Chasmensis pro transumpendis et rescribendes ipsorum paribus destinassent...*, Thallóczy, Lajos - Barabás, Samu (ur.), *A Blagay-csalad okleveltara. Codex diplomaticus comitum de Blagay* (dalje: CDCB), Budimpešta, 1897., dok. 202., str. 383.

² Većina isprava što su se čuvala u arhivu i knjižnici cistercitske opatije u Kostanjevici na Krki, nakon zatvaranja samostana početkom 1785. godine preseljene su Ljubljanu gdje su se čuvala u zgradi pokrajinske vlade do 1889. godine kada su preseljene u današnji Narodni muzej Slovenije u Ljubljani. Danas se ta građa koja uključuje 94 kodeksa koji pokrivaju razdoblje od 1282. do 1843., kao i 170 originalnih srednjovjekovnih isprava, čuvaju u Arhivu Republike Slovenije u Ljubljani (Mlinarič, Jože, “Usoda arhiva cistercijanske opatije Kostanjevice”, *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, vol. 20, br. 3, Ljubljana, 1972, str. 146.-149.).

³ CDCB, dok. 1.-265., str. 1.-520.

započeo uređivati početkom prošlog stoljeća Tade Smičiklas, a potom su ga nastavili objavljivati drugi ugledni hrvatski povjesničari.⁴ Isto tako i u seriji zbiraka srednjovjekovnih isprava o odnosu između južnih Slavena i Venecije, što ih je 1868. godine počeo izdavati Šime Ljubić nalaze se isprave koje se odnose i na rod Babonića.⁵ Nadovezujući se na rad Ivana Krstitelja Tkalčića koji je započeo prikupljati i objavljivati srednjovjekovne isprave o Zagrebačkoj biskupiji, Andrija Lukinović je prikupio isprave iz Kaptolskog i nadbiskupskog arhiva u Zagrebu, kao i iz Vatikanskog arhiva, te je potom objavio peti svezak „Povijesnih spomenika zagrebačke biskupije“ u kojima se također mogu naći do tada neobjavljene isprave o rodu Babonića, i to poglavito blagajske grane.⁶ Osim toga, nekoliko godina kasnije Lukinović je zajedno sa suradnicima objavio zbirku „Camera apostolica“ sa dosad ne analiziranim ispravama.⁷

Za ovaj rad važne su isprave objavljene u zbirkama koje je mađarska historiografija sustavno objavljivala od početka 19. stoljeća, a sastavljači hrvatskih zbirka srednjovjekovnih isprava ih nisu preuzeli jer se ne tiču direktno hrvatskih povijesnih prostora, ali su za ovaj rad ključne jer daju jasniju sliku događaja unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva koji su se odrazili i na rod Babonića. U prvom je redu riječ o šestom svesku Fejérove zbirke „Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis“,⁸ potom o prvom svesku Theinerove zbirke „Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia“,⁹ te o drugom svesku Knauzove zbirke „Monumenta Ecclesiae Strigoniensis“.¹⁰ O Babonićima ima vijesti i u zbirci isprava koju je 1877. godine objavio Bonaini a odnosi se na razdoblje vladavine njemačkoga cara

⁴ Smičiklas, Tade i drugi (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 2-18 (dalje: CD 2-18), Zagreb, 1904.-1990. Kao svojevrsan početak, tj. prvi svezak, ovoga velebnoga djela može se uzeti, baš kao što je to i Smičiklas rekao, Kukuljevićeva zbirka isprava koja pokriva razdoblje od 503. do 1102. godine (Kukuljević Sakcinski, Ivan (ur.), *Monumenta historica Slavorum meridionalium. Povijesni spomenici južnih Slavenah: Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom od god. 503.-1102.*, knj. 2 (dalje: MHSM 2), Zagreb, 1874.). Osim toga, nekoliko isprava koje se odnose na knezove Baboniće naknadno su objavljene u drugom svesku dodatka *Diplomatičkom zborniku* (Barbarić, Josip - Marković, Jasna (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Supplementa. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije: Dodaci*, sv. 2 (dalje: CD Suplementa 2), Zagreb, 2002.).

⁵ Ovdje je najvažniji prvi svezak serije: Ljubić, Šime (ur.), *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke republike. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, sv. 1. (dalje: MHSM), Zagreb, 1868.

⁶ Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis. Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. 5 (dalje: , Zagreb, 1992.

⁷ Barbarić, Josip - Kolanović, Josip - Lukinović, Andrija - Marković, Jasna (ur.), *Camera apostolica: obligationes et solutiones cameralie primo (1299-1560)*, sv. 1, Zagreb-Rim, 1996.

⁸ Fejér, Georgius (ur.), *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, vol. 6, tom. 1 (dalje: CDH 6), Buda, 1831.

⁹ Theiner, Augustin (ur.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, sv. 1 (dalje: VMHHSI 1), Rim, 1859.

¹⁰ Knauz, Ferdinand (ur.), *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, sv. 2 (dalje: MES 2), Esztergom, 1882.

Hernika VII.¹¹ Štoviše, za rad je bitna i zbirka srednjovjekovnih zakona i kraljevskih dekreta što ih je još sredinom 16. stoljeća prikupio Verböczy a prvi puta je objavljena sredinom 18. stoljeća.¹²

Za razdoblje 15. i 16. stoljeća, kojega se tek posredno dotiče u ovome radu, važne su isprave objavljene u zbirci „Monumetna Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae“,¹³ te u zbirci „Magyar diplomaciai emlekek. Mátyás király korából“,¹⁴ kao i zbirci „Magyarország melléktartományainak oklveltára. A horvatt veghelyek oklévelára“.¹⁵

Nadalje, za promatrano razdoblje 13. i 14. stoljeća iznenađujuće mnogo vijesti o pripadnicima roda Babonića ima i u raznim narativnim izvorima. U prvom redu su to razne kronike sjeverno talijanske i austrijske provenijencije, kao što je „Vitae patriarcharum Aquilejensium“ u kojoj Antonio Belloni iz Udina opisuje povijest Akvilejske nadbiskupije od ranoga srednjega vijeka do sredine 14. stoljeća.¹⁶ Potom je važna „Fragmenta Chronici Forojulienensis“ u kojoj je ćedadski kanonik Julijan poglavito opisao događaje s početka 14. stoljeća na prostoru današnje Furlanije,¹⁷ ali i djelo „Iohannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum“¹⁸ u kojoj je Ivan, opat cistercitskog samostana Viktring,¹⁹ opisao povijest Koruške ali se u svome pisanju doticao i događaja u sjeverno-talijanskim pokrajinama. Babonići se spominju u Otokarovoju „Österreichische Reimchronik“²⁰ kao i u

¹¹ Bonaini, Francesco (ur.), *Acta Henrici VII. Romanorum imperatoris et monumenta quaedam alia suorum temporum historiam illustrantia*, Firenze, 1877.

¹² Verböczy, Stjepan (ur.), *Corpus juris hungarici seu decretum generale incliti regni Hungariae partiumque eidem annexarum*, tom. 1 (dalje: CJH 1), Buda, 1751. Naknadno je objavljeno nekoliko revidiranih izdanja ove zbirke. Stoga je potrebno napomenuti da je u ovom radu uglavnom korištena najnovija serija koja je u pet svezaka objavljena na Srednjoeuropskom sveučilištu (Central European University) u Budimpešti od do 2005. godine (Bak, M. János i drugi, *The Laws of Hungary*, ser. I, vol. 1-5, Budimpešta, 1999.-2005.)

¹³ Laszowski, Emilij (ur.), *Monumetna Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae. Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije*, sv. 1, 2 i 3 (dalje: Habsburški spomenici 1, 2 i 3), Zagreb, 1914., 1916. i 1917.

¹⁴ Nagy, Imre - Nyáry, Albert (ur.), *Magyar diplomaciai emlekek. Mátyás király korából*, sv. 4, Budimpešta, 1878.

¹⁵ Thallóczy, Lajos - Hodinka, Antal (ur.), *Magyarország melléktartományainak oklveltára. A horvatt veghelyek oklévelára*, Budimpešta, 1903.

¹⁶ Bellono Utinensi, Antonio „Vitae patriarcharum Aquilejensium“, u: Muratorius, Ludovicus Amnonius (ur.), *Rerum Italicarum Scriptores*, sv. 16. (dalje: RIS 16), Milano, 1730., str. 5.-106.

¹⁷ „Fragmenta Chronici Forojulienensis, auctore Juliano canonico Civitatensi cum additamentis. Ab anno Christi MCCLII. Usque ad annum MCCCLXIV.“, u: Muratorius, Ludovicus Amnonius (ur.), *Rerum Italicarum Scriptores*, sv. 24. (dalje: RIS 24), Milano, 1738., str. 1190.-1230.

¹⁸ „Iohannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum, libri IV - VI“, sv. 2., u: Schneider, Fedor (ur.), *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. VII: Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum separati editi*, 36.2. (dalje: MGHS), Hannover, 1910., str. 1.-237.

¹⁹ Riječ je o cistercitskom samostanu Viktring (slov. Vetrinj) pokraj Klagenfurta (slov. Celovac) u današnjoj sjevernoj Koruškoj u Austriji.

²⁰ „Ottokars Österreichische Reimchronik“, sv. 2., u: Seemüller, Joseph (ur.), *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. VIII: Deutsche Chroniken*, 5.2., Hannover, 1893., str. 721.-1277.

Mussatijevom djelu „De Gestis Italicorum post Henricum septimum caesarem“ o povijesti Talijana nakon smrti cara Henrika VII.²¹

Naravno da su tematiku ovoga rada bitne srednjovjekovne kronike sa prostora Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva, u kojima ima vijesti o knezovima Babonićima ili pak daju kontekst nekih povijesnih događajima u koje su bili involvirani i pripadnici roda Babonića. Riječ je o „Historiji“ Mihe Madijeva,²² te djelu „Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum“ splitskog arhiđakona Tome.²³ Također je važna pa „Obsidionis Iadrensis libri duo“²⁴ sačuvana u prijepisu Ivana Lučića, te Tomašićeva „Chronicon breve Regni Croatiae“.²⁵ Naravno važne su i ugarske kronike „Chronici Hungarici composito saeculi XIV“²⁶ i „Carmen Miserabile super Destructione Regni Hungariae per Tartaros“.²⁷

Za pojedina pitanja o životu i povijesnom razvitku roda Babonića važne su i specijalne zbirke kao što su „Annales Ecclesiae Romae“,²⁸ pa Greidererova „Germania Franciscana“,²⁹ kao i djelo „Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia“ franjevca Bartolomeja od Pizze koji je dao povijest franjevačkog reda do svoga vremena.³⁰

1.3. Historiografija

Uloga i značaj kojeg je plemstvo imalo u životu srednjovjekovnog društva utjecalo je na činjenicu da je plemstvo, kao ključan politički čimbenik svog doba, bilo predmetom

²¹ Mussati, Albertino, „De Gestis Italicorum post Henricum septimum caesarem. Liber tertius.“, u: Muratorius, Ludovicus Amnonius (ur.), *Rerum Italicarum Scriptores*, sv. 10. (dalje: RIS 10), Milano, 1727., str. 593.-606.

²² Madijev, Miha, „Historija“, u: *Legende i kronike*, Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.), Split, 1977., str. 151.-184.

²³ Perić, Olga – Matijević-Sokol, Mirjana (ur.), *Thomae Archidiaconi: Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum. Toma Arhidakon: Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika* (dalje: TOMA), Split, 2003.

²⁴ „Obsidionis Iadrensis libri duo“, u: Lucius, Joannes, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amsterdam, 1666.

²⁵ Tomasich, Joannis Minoritae, „Chronicon breve Regni Croatiae“, u: Kukuljević-Sakcinski, Ivan (ur.), *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. 9, Zagreb, 1868., str. 13.-34.

²⁶ „Chronici Hungarici composito saeculi XIV“, (Juhász, Ladislaus, ur.), u: Szentpétery, Imre (ur.), *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. 1. (dalje: SRH 1), Budimpešta, 1938., str. 217.-505.

²⁷ „Carmen Miserabile super Destructione Regni Hungariae per Tartaros“, (Juhász, Ladislaus, ur.), u: Szentpétery, Imre (ur.), *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. 2. (dalje: SRH 2), Budimpešta, 1938., str. 543.-588. Potrebno je naglasiti da je 2010. godine objavljeno i hrvatsko izdanje toga djela sa kritičkim aparatom te transkripcijom latinskog teksta i prijevodom na hrvatski jezik (Sardelić, Mirko (ur.), *Rogerije iz Apulije. Carmen miserabile*, Zagreb, 2010.). No, ovo hrvatsko izdanje nije korišteno u radu jer je objavljeno kad je već glavni dio ovoga doktorskog rada bio napisan.

²⁸ Raynaldi, Odorico (ur.), *Annales Ecclesiae Romae*, Rim, 1667.

²⁹ Greiderer, Vigilius P. (ur.), *Germania Franciscana*, sv. 1, Oeniponte, 1777.

³⁰ Bartholomaeus de Pisa, „De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu“, u: Albizzi, Bartolomeo (ur.), *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia*, sv. 4, Quaracchi, 1906.

interesa hrvatske historiografija još od njenih početaka u 17. stoljeću. Interes za sustavnim istraživanjem povijesti plemstva i plemićkih rodova pojavio se krajem zadnje četvrtine 19. stoljeća. Najznačajniji povjesničar na tom području svakako je bio Vjekoslav Klaić, autor jedne od temeljnih rasprava o problematici plemstva,³¹ kao i prvih monografija o rodovima Šubića³² i Frankapana,³³ te nekolicine drugih manje značajnih plemićkih rodova.³⁴ Nakon njegovih radova uslijedili su radovi Ferde Šišića,³⁵ Ivana Bojničića³⁶ i Ljudevita Ivančana.³⁷ Iako se nakon Drugoga svjetskoga interes hrvatske historiografije usmjerio prema drugim temama, poput klasne borbe ili povijesno-ekonomskim temama, ipak je i ta hrvatskih povjesničara dala nekoliko autora koji su za interes svojih povijesnih istraživanja također imali fenomen plemstva. Tako su značajni radovi Mihe Barade,³⁸ Ljudmila Hauptmana,³⁹ Nade Klaić⁴⁰ i Stjepana Antoljaka.⁴¹

Od devedesetih godina prošloga stoljeća u hrvatskoj historiografiji povećana je pažnja za istraživanjem uloge i povijesti plemstva u hrvatskim zemljama tijekom srednjega vijeka. Tako su se genezom, strukturama i političkom ulogom srednjovjekovnog plemstva bavili Lujo

³¹ Klaić, Vjekoslav, „Hrvatska plemena od XII. Do XVI.. stoljeća“, *Rad JAZU*, sv. 130, Zagreb, 1897., str. 1.-85.

³² Klaić, Vjekoslav, *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347.*, Zagreb, 1897.

³³ Klaić, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankapani: od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)*, Zagreb, 1901.

³⁴ Klaić, Vjekoslav, „Rodoslovlje knezova Nelipčića od plemena Svačić“, *Viestnik hrvatskoga arheološkog društva*, n. s. 3, Zagreb, 1898., str. 1.-18.; Klaić, Vjekoslav, „Rodoslovlje knezova krbavskih od plemena Gusić“, *Rad JAZU*, sv. 134, Zagreb, 1898., str. 190.-214.; Klaić, Vjekoslav, „Plemići Svetački ili *nobiles de Zempche*: (997-1719)“, *Rad JAZU. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički*, knj. 84, Zagreb, 1913., str. 1.-66.

³⁵ Šišić, Ferdo, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*, Zagreb, 1902.; Šišić, Ferdo, „Pad Mladena Šubića, bana hrvatskoga i bosanskoga. Istorička studija“, *Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, sv. 14, Sarajevo, 1902., str. 335.-366.

³⁶ Bojničić, Ivan, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg, 1899.; Bojničić, Ivan, „Jakov Bribirski od plemena Šubić“, *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog Zemaljskog arhiva*, sv. 1, Zagreb, 1899., str. 85.-96.; Bojničić, Ivan, „Još jedan prilog za povijest banovaca Jakova od plemena Šubić“, *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog Zemaljskog arhiva*, sv. 1, Zagreb, 1899., str. 197.-198.

³⁷ Ivančan, Ljudevit, „Vratislav i pleme Aka. Genealogijska študija od XIII. do XV. vieka“, *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, br. VI, Zagreb, 1904., str. 145.-163.; Ivančan, Ljudevit, „Potomci plemena Aka“, *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, br. VII, Zagreb, 1905., str. 73.-83.

³⁸ Barada, Miho, „Vrijeme smrti i obiteljski odnošaji bana Mladena II. Novi priloz“, *Šišićev zbornik*, Zagreb, 1929., str. 167.-171.; Barada, Miho, „Historicitet imena Svačić“, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, sv. 16, Zagreb, str. 1935., str. 137.-141.; Barada, Miho, „Postanak hrvatskog plemstva“, *Rad HAZU*, sv. 273, Zagreb, 1943., str. 193.-218.; Barada, Miho, „Lapčani“, *Rad JAZU*, sv. 300, Zagreb, 1954., str. 473.-535.

³⁹ Hauptman, Ljudmil, „Podrijetlo hrvatskog plemstva“, *Časopis za hrvatsku povijest*, sv. 1/3, Zagreb, 1943., str. 79.-112.; Hauptman, Ljudmil, „Hrvatsko praplemstvo“, *Razprave*, sv. 1, Ljubljana, 1950., str. 83.-115.

⁴⁰ Klaić, Nada, „Plemstvo dvanaest plemena kraljevine Hrvatske“, *Historijski zbornik*, sv. 9, Zagreb, 1956., str. 83.-100.; Klaić, Nada, „Postanak plemstva 'Dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske'“, *Historijski zbornik*, sv. 11/12, Zagreb, 1958./1959., str. 121.-163.; Klaić, Nada, „Paulus de Berberio, banus Croatorum dominus et Bosne“, *Arhivski vjesnik*, sv. 17/18, Zagreb, 1974./1975., Zagreb, 409.-423.

⁴¹ Antoljak, Stjepan, „Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u zaleđu Zadra“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 9, Zadar, 1962., str. 55.-115.; Antoljak, Stjepan, „Ban Pavao Bribirski 'Croatorum dominus'“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar, 1972., str. 5.-62.; Antoljak, Stjepan, „Zadarski knez Pavao Zrinski“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 20, Zadar, 1973., str. 111.-118.; Antoljak, Stjepan, *Pacta ili concordia od 1102.*, Zagreb, 1980.

Margetić,⁴² Tomislav Raukar⁴³ i Mladen Ančić.⁴⁴ S druge strane, plemstvom srednjovjekovnih dalmatinskih komuna posebice su se bavile Zdenke Janeković Römer⁴⁵ i Zrinke Nikolić.⁴⁶

Pod utjecajem mađarske historiografije, koja se pitanjima plemstva srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i značajnije bavila, i to poglavito djela uglednog mađarskog povjesničara Erika Fügedija,⁴⁷ te nakon povratka s školovanja u Budimpešti, Damir Karbić⁴⁸ i Ivan Jurković⁴⁹ nastavili su se baviti problematikom srednjovjekovnih plemićkih rodova. U najnovije vrijeme porastao je broj autora u čijem je interesu pitanje plemstva, te je u ovom

⁴² Margetić, Lujo, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, 1996.

⁴³ Raukar, Tomislav, *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, 2002.

⁴⁴ Ančić, Mladen, „Parba za dio nasljeđa banovca Jakova Šubića Bribirskog“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 36, Zadar, 1994., str. 309.-352.

⁴⁵ Janeković Römer, Zdenka, *Dubrovačka obitelj u 13. i 14. stoljeću*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991.; Janeković Römer, Zdenka, „Noble Women in Fifteenth-Century Ragusa“, *East Central Europe/L'Europe du Centre-Est: Eine wissenschaftliche Zeitschrift*, god. 20-23/ 1, 1993., str. 141.-170.; Janeković Römer, Zdenka, *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik, 1994.; Janeković Römer, Zdenka, „Obiteljski odnosi u hrvatskom društvu XI. stoljeća“, *Zvonimir, kralj hrvatski*, Zagreb, 1995., str. 115-122.; Janeković Römer, Zdenka, *Dubrovačko plemstvo u 15. stoljeću*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.; Janeković Römer, Zdenka, *Okvir slobode : dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb-Dubrovnik, 1999.; Janeković Römer, Zdenka, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici“, *Acta Histriae*, vol. 7, Koper, 1999., str. 215.-232.

⁴⁶ Nikolić, Zrinka, *The Family Structure of Dalmatian Protopatriciate in the Tenth and the Eleventh Centuries*, magistarski rad, Central European University, Budimpešta, 1997.; Nikolić, Zrinka, *Dalmatinsko gradsko plemstvo u desetom i jedanaestom stoljeću*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1999.; Nikolić, Zrinka, *Rodaci i bližnji. Dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 2003.; Nikolić, Zrinka, „Madijevci: primjer obitelji dalmatinske gradske elite u desetom i jedanaestom stoljeću“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 23, Zagreb, 2005., str. 1.-24.; Nikolić Jakus, Zrinka, „Obitelj dalmatinskog plemstva od 12. do 14. stoljeća“, *Acta Histriae*, vol. 16, br. 2/3, Koper, 2008., str. 59.-88.

⁴⁷ Fügedi, Erik, *The Elefánthy: The Hungarian Nobleman and his Kindred*, Budimpešta, 1998.; kao i ranije objavljenih rada: Fügedi, Erik, „Some characteristics of the medieval Hungarian noble family“, *Journal of Family History*, sv. 37, London, 1982., str. 27.-39.

⁴⁸ Karbić, Damir, „Agrarni odnosi na području lučke županije krajem XIV. stoljeća“, *Historijski zbornik*, sv. 43/1, Zagreb, 1990., str. 17.-24.; Karbić, Damir, „Hrvatski plemićki rod i običajno pravo“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 16., Zagreb, 1998., str. 73.-117.; Karbić, Damir, *The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred*, doktorski rad, Central European University, Budimpešta, 2000.; Karbić, Damir, „Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 22., Zagreb, 2004., str. 1.-26.; Karbić, Damir, „Plemstvo - definicija, vrste, uloga“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 31., Zagreb, 2006., str. 11.-21.; Karbić, Damir, „Odnosi gradskoga plemstva i bribirskih knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna“, *Povijesni prilozi*, sv. 35, Zagreb, 2008., str. 43.-60.

⁴⁹ Jurković, Ivan, „Turska opasnost i hrvatski velikaši – knez Bernardin Frankapan i njegovo doba“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 17., Zagreb, 1999., str. 61.-83.; Jurković, Ivan, „Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 20., Zagreb, 2002., str. 125.-164. i sv. 21, Zagreb, 2003., str. 119.-181.; Jurković, Ivan, *The fate of the Croatian noble families in the face of Ottoman advance*, doktorski rad, Central European University, 2004., Budimpešta.

pregledu potrebno navesti i Mariju Karbić,⁵⁰ Antu Birina,⁵¹ Ivana Majnarića⁵², Marka Jerkovića⁵³ i Ivana Boticu.⁵⁴

Za razliku od primjerice roda Šubića Bribirskih, koji je znatnije bio predmet interesa hrvatske historiografije, prvenstveno zbog jasno definirane i važne uloge u tom razdoblju, plemićkom je rodu Babonića pridavana znatno manja pažnja. Prvu studiju o rodu Babonića, pod naslovom „Historička istraživanja o plemenu goričkih i vodičkih knezova“, napisao je Ljudevit Thallóczy 1897. godine.⁵⁵ Iste je godine Thallóczy, zajedno sa Samuom Barabásom, u već spomenutom zborniku isprava o rodu Babonića kasnijih knezova Blagajskih, objavio studiju o rodu na mađarskom jeziku,⁵⁶ koja je poslije objavljena i na njemačkom jeziku.⁵⁷ I Vjekoslav Klaić je u svome radu o hrvatskim i slavonskim hercezima i banovima u vrijeme Karla Roberta i Ljudevita I. opisao djelovanje banova Stjepana i Ivana, pripadnika rodu Babonića.⁵⁸ Štoviše, u svojem radu o slavonskim banovima osvrnuo se i Ćiro Truhelka.⁵⁹ S

⁵⁰ Karbić, Marija, „Gisingovci: hrvatsko-ugarska velikaška obitelj njemačkog podrijetla“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Zagreb, 1999., str. 21.-26.; Karbić, Marija, „Joakim Pektar, slavonski ban iz plemićkog roda Gut-Keled“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Zagreb, 2000., str. 19.-24.; Karbić, Marija, „Plemićki rodovi njemačkog podrijetla u Požeškoj županiji tijekom srednjeg vijeka“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Zagreb, 2003., str. 67.-76.; Karbić, Marija, „Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine 14. stoljeća“, *Scrinia Slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, sv. 5, Slavonski Brod, 2005., str. 48.-61.; Karbić, Marija, *Rod Borića bana. Primjer plemićkoga roda u srednjovjekovnoj Požeškoj županiji*, doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005.; Karbić, Marija, „Hrvatsko plemstvo u borbi protiv Osmanlija. Primjer obitelji Berislavića Grabarskih iz Salavonije“, *Povijesni prilozi*, sv. 31, Zagreb, 2006., str. 71.-85.

⁵¹ Birin, Ante, *Knez Nelipac i hrvatski velikaški rod Nelipčiča*, doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2006.; Birin, Ante, „Knez Nelipac i krbavski knezovi Kurjakovići“, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, Gospić, 2009., 221.-237.; Birin, Ante, „Cetinski knez Ivaniš Nelipčić – “ban naših Kraljevstava Dalmacije i Hrvatske”, *Humanitas et litterae : ad honorem Franjo Šanjek (Zbornik u čast Franje Šanjeka)*, Zagreb, 2009., str. 289.-302.

⁵² Majnarić, Ivan, „Prilog poznavanju roda Kačića u drugoj polovici XII. stoljeća“, *Biobibliographica : zbornik znanstveno-istraživačkoga projekta Hrvatska bio-bibliografska baština*, sv. 2, Zagreb, 2004., str. 7.-37.; Majnarić, Ivan, „Plemićka obitelj Kučića – Prilog poznavanju roda Nadinskih Kačića krajem XIV. i tijekom prve polovice XV. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 23., Zagreb, 2005., str. 25.-46.; Majnarić, Ivan, „Plemićka obitelj Radinića, ogranak nadinskih Kačića“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 24., Zagreb, 2006., str. 1.-23.; Majnarić, Ivan, „Prilog diskusiji o genealoškoj svezi omiških i ugarskih Kačića“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 26, Zagreb, 2008., str. 49.-58.; Majnarić, Ivan, „Plemstvo dvanaest plemena' Kraljevine Hrvatske u hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi od kraja XIX. stoljeća“, *Studia lexicographica*, vol. 2, br. 2 (3), Zagreb, 2008., str. 5.-25.

⁵³ Jerković, Marko, „Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled“, *Povijesni prilozi*, sv. 34, Zagreb, str. 45.-69.

⁵⁴ Botica, Ivan, *Knezovi Krbavski u srednjem vijeku*, doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2011.

⁵⁵ Thallóczy, Ljudevit, „Historička istraživanja o plemenu goričkih i vodičkih knezova“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, vol. IX., br. 3, Sarajevo, 1897., str. 333.-398.

⁵⁶ Thallóczy, Lajos - Barabás, Samu, „A Blagay család eredete“, *A Blagay-család okleveltara. Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budimpešta, 1897., str. VI-CLXXXIII.

⁵⁷ Thallóczy, Lajos, *Die Geschichte der Grafen von Blagay*, Beč, 1898.

⁵⁸ Klaić, Vjekoslav, „Hrvatski hercezi i bani sa Karla Roberta i Ljudevita I.“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 142., Zagreb, 1900., str. 158.-167.

⁵⁹ Truhelka, Ćiro, „Slavonski banovci“, *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, sv. 9., Sarajevo, 1897, str. 74.-81.

druge strane, Milan Šufflay je dao diplomatsku analizu važnih isprava o rodu Babonića koje se odnose na prvu polovicu 13. stoljeća, a sačuvane su kao transumpti u ispravama iz sredine 14. stoljeća.⁶⁰ Nadalje, opisujući odnose goričkih grofova s raznim hrvatskim i slavonskim plemićkim rodovima, kao što su Šubići, krčki knezovi Frankopani i krbavski knezovi Kurjakovići, Milko Kos znatnu je pažnju pridao njihovim vezama i odnosima s Babonićima.⁶¹ I konačno, Nada Klaić je u svojoj sintezi o povijesti Hrvata u razvijenom srednjem vijeku Babonićima posvetila jedno poglavlje.⁶²

Sredinom devedesetih godina 20. stoljeća Mladen Ančić se u svome radu o cistercijskoj opatiji u Topuskom doticao i roda Babonića,⁶³ a dvije godine kasnije je u svome radu o vlastelinstvu hrvatskoga hercega u Gorskoj županiji pokušao dati odgovore o porijeklu roda Babonića.⁶⁴ Osim u tim radovima Ančić se u svojoj knjizi o odnosu Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i Bosne također osvrtao i na povijest Babonića.⁶⁵ U najnovije vrijeme o rodu Babonića i autor ovog doktorskog rada objavio je tri znanstvena rada o specifičnim pitanjima povijesne uloge roda Babonića. Prvi se odnosi na pitanja vlasti knezova Babonića na prostoru srednjovjekovne Vrbaške županije.⁶⁶ Drugi govori o političkim odnosima Babonića sa pretendentima na ugarsko-hrvatsko prijestolje krajem 13. i početkom 14. stoljeća.⁶⁷ Treći pak proučava odnose i značenje cistercijskih opatija u Topuskom i Kostanjevici na Krki u povijesnom razvitku roda Babonića od početka 13. do kraja trećega desetljeća 14. stoljeća.⁶⁸ U ovom pregledu potrebno je ukazati i na rad mladog mađarskog povjesničara Gábora Szeberényija o šest rodova Gorske županije, u kojemu autor uglavnom predstavlja mađarskoj javnosti dosadašnje spoznaje hrvatske historiografije o porijeklu Babonića.⁶⁹

⁶⁰ Šufflay, Milan, „Dva falsifikata za Blagaje. V. Iz arkiva ugarskog narodnog muzeja“, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, sv. 8., Zagreb, 1906., str. 213.-234.

⁶¹ Kos, Milko, „Odnosaji među goričkim grofovima i hrvatskim plemstvom u srednjem vijeku“, *Vjesnik Zemaljskog arhiva*, sv. 19., Zagreb, 1917., str. 283.-289., 295.-296.

⁶² Klaić, Nada, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 1976., str. 343.-357.

⁶³ Ančić, Mladen, „Cistercijska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 27, Zagreb, 1994., str. 29.-42.

⁶⁴ Ančić, Mladen, „Vlastelinstvo hrvatskoga hercega u Gorskoj županiji“, *Povijesni prilozi*, sv. 15., Zagreb, 1996., str. 201.-240.

⁶⁵ Ančić, Mladen, *Putanja klatna: Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar - Mostar, 1997., str. 17., 73.-76., 81.-90., 109.-120., 127.-128., 155.

⁶⁶ Kekez, Hrvoje, „Hinc transit fluvium Vrbaz: kada i kako je slavonski plemićki rod Babonića došao u posjed župe Vrbas?“, *Hrvatska misao*, br. 4, Sarajevo, 2007., str. 76.-93.

⁶⁷ Kekez, Hrvoje, „Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjena na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine“, *Povijesni prilozi*, vol. 35., Zagreb, 2008., str. 61.-89.

⁶⁸ Kekez, Hrvoje, „Cistercians and nobility in medieval Croatia: the Babonići kindred and monasteries of Topusko (Toplica) and Kostanjevica (Landstrass) in the 13th and early 14th centuries“, *Cîteaux: commentarii cistercienses*, tom. 61, fasc. 2-4, Forges-Chimay, 2010., str. 257.-278.

⁶⁹ Szeberényi, Gábor, „A gorai comitatus a XIII. században. Megjegyzések a 'hat gorai nemzetség' és a Babonić-ok korai történetéhez“, *Középkortörténeti tanulmányok*, sv. 6, Szeged, 2010., str. 233.-248.

2. Povijest plemićkog roda Babonića od pojave u izvorima do kraja 14. stoljeća

2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića

Kao što je ugledna hrvatska povjesničarka iz druge polovice 20. stoljeća Nada Klaić dobro primijetila, za razliku od knezova Krčkih i Bribiraca stvarni su počeci roda Babonića ispunjeni legendama i ispravama u čiju se vjerodostojnost može poprilično sumnjati, jer su uglavnom u sačuvanom obliku nastale u kasnijim vremenima.⁷⁰ Tako se u ispravi koja se datirana oko 1200. godine, a sačuvana je kao transumpt isprave iz 1571. godine, kao prvi član roda koji će se kasnije nazivati Babonićima, spominje stanoviti knez Stjepan sin kneza Nikole potomka slavne rimske patricijske obitelji Ursinija,⁷¹ koji je kao nagradu za pomoć koju je pružio ocu tadašnjeg ugarsko-hrvatskog kralja Emerika, kralju Beli III., u borbama sa njemačkim knezom Albertom od Mičova,⁷² kojega je Ljudevit Thallóczy poistovjetio sa meranskim grofom Bertholdom,⁷³ dobio posjed Vodicu koji se nalazi oko rijeke Une u kotaru Dubice i Save.⁷⁴ Iako je ova isprava sačuvana u kasnijem prijepisu iz povelje kralja Maksimilijana I. Habsburgovca izdane u Beču Franju Blagajskom 7. studenog 1571. godine, te je u sačuvanom obliku nastala u 16. stoljeću,⁷⁵ to ipak nije zaustavilo slovenskog povjesničara iz druge polovine 17. stoljeća i sastavljača prve povijesti roda, Ludovika Schonlebena, da porijeklo Babonića, kasnijih knezova Blagajskih pronađe baš u rimskoj patricijskoj obitelji Ursini.⁷⁶ Ispravu iz 1571. godine treba sagledavati u kontekstu renesansno-humanističke prakse kasnosrednjovjekovnog i ranonovovjekovnog europskog plemstva koje je svoje porijeklo nastojalo protegnuti što dalje u prošlost, s time da je posebno popularno bilo pronaći svoje pretke u nekoj od rimskih patricijskih obitelji.⁷⁷ Isto tako, razmatrajući krivotvorenje obiteljskih korijena u obzir se mora uzeti i ugroženost preostalih

⁷⁰ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 343.

⁷¹ *...noster fidelis, nobilis, magnanimus, nomine Stephanus Nicoliti filius, quem ortum de genealogia Ursinorum comitum et senatorum urbis romane de vico Lat(e)ranensi...*, CD 2, dok. 332., str. 359.-361.

⁷² *...quendam nobilem de Teuthonia nomine Albertum de Michouo...*, CD 2, dok. 332., str. 359.

⁷³ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 22.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 4.-6.

⁷⁴ *...terram Wodicha vocatam in partibus inferioribus Slavonie, in contiguitate districtus Zaue et Dubicha existentem...*, CD 2, dok. 332. str. 360.

⁷⁵ Vidi bilješku uz prijepis isprave (CD 2, str. 361.), kao i cijeloviti tekst isprave kralja Maksimilijana I. (CDCB, dok. 263., str. 513.-518).

⁷⁶ Schönleben, Joanne Ludovico, *Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens sive illustrissimae et antiquissimae familiae Romanae Vrsine traduces in Slavoniam, Carnioliam, Carinthiam, Styriam, Bohemiam propagatae*, Ljubljana, 1680., str. 24.-27.

⁷⁷ Sličan primjer postoji i kod knezova Krčkih koji su svoje navodno porijeklo tražili u rimskoj patricijskoj obitelji Frankapan. Naime, knezu Nikoli je u Rimu 1430. godine papa Martin V. potvrdio pravo da se naziva Frankapan, kao i pravo da u svome grbu korisiti simbole dva lava koji lome kruh (V. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 217.-218.).

gradova knezova Blagajskih u donjem Pounju, koji još nisu pale u osmanske ruke.⁷⁸ Ne osvrćući se previše na vjerodostojnost isprave datirane oko 1200. godine Thallóczy u svome prvom radu o porijeklu Babonića nekritički prenosi vijesti koje ona donosi.⁷⁹ S druge strane, već 1906. godine Milan Šufflay je izrazio sumnju u njenu originalnost te naglasio da u svjetlu nove mode 16. stoljeća hrvatskom i slavonskom plemstvu nije dovoljno otmjeno domaće porijeklo te da su tražili lažno podrijetlo u klasičnoj starini.⁸⁰ Nada Klaić u svojoj studiji o usponu i padu Babonića smatra da nespretni sadržaj te isprave jasno govori o želji Blagajskih da se proslave i da je baš ta želja razlog što „se taj falsifikat ne spominje prije XVII. st.“, te ona tu ispravu kao i cijeli njen sadržaj odbacuje kao krivotvorene.⁸¹

Najveći problem pri traženju porijekla knezova Babonića u ispravama iz prve polovine 13. stoljeća, koje se na odnose sinove kneza Stjepana i njihove posjede u donjem Pounju oko Vodice, prvenstveno je u tome što su te isprave vrlo malobrojne i sačuvane u kasnijim prijepisima, te su upitne vjerodostojnosti. Naime, prema ispravi iz 1218. godine sinovi kneza Stjepana od Goričke, knezovi Stjepan i Baboneg, su za sudjelovanje u križarskoj vojni kralja Andrije II. dobili potvrdu ranijih darovnica kraljeva Emerika i Bele III. za posjed Vodice (Vodičevo).⁸² Ova je isprava sačuvana u prijepisu isprave od 26. veljače 1352. godine, koju je knez Nikola, sin Dujma Blagajskog, zatražio i dobio od kralja Ludovika I.⁸³ Očito je knez Nikola mladog kralja uspio uvjeriti da su njegovi preci, knezovi Stjepan i Baboneg, imali izuzetan položaj još za Arpadovića koji je on dakako zahtijevao i za sebe.⁸⁴ Uzme li su u ovo razmatranje i sama struktura isprave, nije teško povjerovati da je i ova isprava nastala u

⁷⁸ Tako je još 1565. godine u osmanske ruke pala Krupa a naredne godine i Stijena (Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 133.). Nakon što su Osmanlije osvojile čvrste gradove Ostrožac i Cazin 1576. godine, te padom Zrina i Gvozdanskog 1578. godine praktički se raspala obrana Hrvatskog Kraljevstva na rijeci Uni, te je nakon Sabora u Brucku na Muri iste te 1578. godine, dovršena izgradnja posljednje obrambene crte na rijeci Kupi (detaljnije vidi: Kruhek, Milan, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb, 1995., str. 248.-336). Konačno je 1582. godine Franjo Blagajski i preselio u Kranjsku (Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 134.).

⁷⁹ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 354.-353.

⁸⁰ Šufflay, Milan, „Dva falsifikata za Blagaje. V. Iz arkiva ugarskog narodnog muzeja“, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 8., Zagreb, 1906., str. 213. U svojoj opsežnoj analizi srednjovjekovnih isprava s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva iz doba dinastije Arpadovića Szentpétry također izražava sumnju u vjerodostojnost spomenute isprave, te je označava kao izrazito sumnjive vjerodostojnosti (Szentpétry, Imre, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, sv. 1, Budimpešta, 1923., str. 57.-58.)

⁸¹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 343.

⁸² *...Baboneg et Stephani comitum de Wodicha filiorum condam comitis Stephani de Gorichia ... in prefato domino Wodicha, quod pie memorie condam Henricus rex noster predecessor de commissione condam regis Bele patris sui dicto condam comiti Stephano de Goricha et suis heredibus pro fidelibus servitiorum suorum meritis...*, CD 3, dok. 142., str. 168.

⁸³ Vidi bilješku uz prijepis isprave (CD 3, str. 170.); Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 215.-220.

⁸⁴ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 344.

kasnija vremena, tj. sredinom 14. a ne početkom 13. stoljeća, te da je i njena vjerodostojnost upitna.

Sličan je slučaj i sa ispravom iz 1241. godine kojom je ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. potvrdio ranije darovnice Babonićima za posjed Vodičevo.⁸⁵ Naime, prema Nadi Klaić, nije isključeno da je tu ispravu naručio od Zagrebačkog Kaptola 1350. godine,⁸⁶ knez Dujam Blagajski, otac kneza Nikole, koji je pomoću njihova sadržaja nastojao osigurati sinu povoljniji položaj u društvu.⁸⁷ Što se tiče isprave iz 1256. godine prema kojoj je ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. nakon provale Mongola 1241./1242. godinu dao preispitati svoju ali i darovnice svoga prethodnika kralja Emerika za sela Mekvin i Bezdig na posjedu Vodica, također se postavlja pitanje vremena njenog sastavljanja i vjerodostojnosti.⁸⁸ Naime, prema bilješki uz prijepis isprave jasno se vidi da je potvrdu ove isprave zatražio knez Dujam Blagajski 1352. godine od Slavonskog sabora.⁸⁹ Prema tekstu isprave iz 1352. godine Dujam je zahtijevao prijepis Beline isprave jer se bojao da će izgubiti original isprave koji je uvijek morao nositi sa sobom u parnici protiv slobodnjaka dubičke utvrde oko posjeda Bezdig i Mekvin.⁹⁰

Prema zaključcima Nade Klaić, koja uvelike koristi rezultate istraživanja Milana Šufflaja, sve četiri isprave iz prve polovine i sredine 13. stoljeća koje se odnose na Stjepana od Goričke i njegove sinove Stjepana i Babonega nastale su sredinom 14. stoljeća ili kasnije, pa je stoga upitna i njihova vjerodostojnost te ona odbacila i čitav njihov sadržaj kako krivotvorinu.⁹¹ Ipak, medijavist 21. stoljeća treba stalno pred sebe postavljati pitanja je li potrebno odbaciti cjeloviti sadržaj pojedine isprave zato što su vrijeme i okolnosti njenog nastajanja upitni.⁹² Isto tako, iako je vjerodostojnost pojedine isprave upitna potrebno je proučiti ciljeve i razloge krivotvorenja te je li krivotvoritelj imao namjeru krivotvoriti cijeli sadržaj isprave ili samo one detalje koji su mu u pojedinom povijesnom trenutku i okolnostima bili od interesa. Također se postavlja pitanje da li je potrebno odbaciti i one

⁸⁵ CD 4, dok. 124., str. 135.-136.

⁸⁶ Isprava iz 1241. godine sačuvana je u prijepisu koji je sastavljen pred Zagrebačkim Kaptolom 11. veljače 1350. godine. Vidi bilješku uz prijepis isprave (CD 4, str. 136.).

⁸⁷ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 344.

⁸⁸ CD 5, dok. 543., str. 8.-9. Prema ispravi kralj Bela IV. je navedena sela ponovno potvrdio braći Stjepanu i Babonegu, sinovima Stjepana Goričkog.

⁸⁹ CD 5, str. 9.

⁹⁰ CD 12, dok. 95., str. 137.

⁹¹ Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 213.-226.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 343.-344.

⁹² Nakon što je diplomatski analizirao isprave sa prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva iz razdoblja dinastije Arpadovića, mađarski je povjesničar Imre Szentpétry odbacio hiperkriticizam srednjovjekovnih isprava, te naglasio da unatoč činjenici da je najveći dio isprava koje se odnose na to razdoblje diplomatski falsifikat, ipak se u njima mogu naći manje ili više vjerodostojni povijesni podatci (Szentpétry, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek*, sv. 1, str. I.-VII.).

informacije koje se nalaze u krivotvorenim ispravama, a njihove potvrde možemo pronaći u drugim povijesnim vrelima i tumačenjima čija vjerodostojnost je veća ili gotovo neupitna.

Ipak, povijesno porijeklo knezova Babonića prvenstveno treba tražiti u onim ispravama koje su nam sačuvane u originalima ili prijepisima manje upitne vjerodostojnosti koristeći pritom rezultate i metodologije do kojih je u zadnjim desetljećima došla suvremena medijavistika. Još je 1897. godine u svome radu Thallóczy⁹³ upozorio da je za istraživanje porijekla roda Babonića ključan dokument iz veljače 1243. godine kojim se uspostavlja mir između građana Senja i knezova Stjepana i Babonega iz roda Babonića. Riječ je o dokumentu kojim je dogovoren prekid neprijateljstva između Senjana i Babonića nastalih zbog onodobne prakse krve osвете koja je u ispravi nazvana *vražda (inimicicia, que dicitur wlgarice wrasda)*.⁹⁴

Mir su u ime svih građana i stanovnika Senja potpisali gradski suci uz posredovanje primorskog bana Stjepana.⁹⁵ S druge strane, mir su potpisali braća Stjepan i Baboneg zajedno sa plemićkim rodovima u svojoj pratnji. Riječ je o plemenitim Ratetićima, Ladihovićima, Koraničanićima, Hutinjanima i Bonjanima.⁹⁶ Iako je još Thallóczy pretpostavio da su nabrojane plemićke grane rodbinski vezani sa Babonićima, tj. da su iz istog plemena, tj. roda,⁹⁷ Nada Klaić je ovu mogućnost odbacila tvrdeći da je riječ o saveznicima knezova Stjepana i Babonega.⁹⁸ S druge strane, Ančić smatra da je Klaićkin zaključak o saveznicima Babonića u očiglednom neskladu sa s onim što u ispravi piše. Ančić napominje kako je u ispravi nabrojano pet plemićkih grana te zaključuje da između njih i Babonića postoji krvno srodstvo jer se termin *generatio* u latinskim ispravama sa hrvatskih srednjovjekovnih prostora koristi u smislu roda, tj. da su Babonići bili jedan od šest rodova Gorske županije koji se tako zbirno spominju 1211.,⁹⁹ 1225.¹⁰⁰ i 1256. godine,¹⁰¹ a preostalih su pet rodova činili rodovi

⁹³ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 333.-342.

⁹⁴ CD 4, dok. 162., str. 181.-182. O krvnoj osveti, vraždi, više vidi: Karbić, Damir, „Tanka granica pravde i osвете, reda i nereda. Vražda i institucionalizirano nasilje u srednjovjekovnoj Hrvatskoj“, *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest: Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija Dies historiae održanog 13. prosinca 2007. u Zagrebu*, Zagreb, 2009., str. 65.-82.

⁹⁵ ...*S(tephanus) partium maritimarum banus vnaa(!) cum cuibus Scenyensibus, quorum nomina sunt hec: Radoh, Wolchina, Thomas, Scetnik, Krichko, Michouel filius Radoynje, insuper cum omnibus ciuitatis eiusdem habitatoribus...*, CD 4, dok. 162., str. 181.

⁹⁶ ...*Generationes uero comitis B(aronik) et S(tephani) hec sunt: filii Race, de quibus confirmatione(!) pacis interfuit Gemizina; Ladyhovych, de quibus interfuit Drazimier; Coranychanych, de quibus interfuit Bogdan Wites; Hutinyanini, de quibus interfuit Cherney; Bonyani, de quibus interfuit Radigoz...*, CD 4, dok. 162., str. 182.

⁹⁷ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 334.

⁹⁸ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 346.

⁹⁹ ...*sex generaciones...*, CD 3., dok. 84., str. 103.

¹⁰⁰ ...*sex generacionum comitatus de Gorra...*, CD 3, dok. 224., str. 250.

¹⁰¹ ...*sex generationibus de comitatu de Gora...*, CD 5, dok. 568., str. 43.

nabrojani u ispravi iz 1243. godine.¹⁰² Ovo tumačenje kasnije su preuzeli Kekez¹⁰³ i Szeberény.¹⁰⁴

Ipak, potrebno je još jednom protumačiti navod iz isprave iz 1243. godine. Naime, iako je točno da se na prostoru srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva termin *generatio* koristio u smislu roda,¹⁰⁵ ipak je potrebno naglasiti kako je još Nada Klaić napomenula da je isti izraz sastavljač isprave upotrijebio i za Senjane i za Baboniće,¹⁰⁶ te je stoga pomalo upitno u kojem smislu je sastavljač isprave koristio taj termin. Osim toga, izraz *generatio* u nastavku teksta upotrijebljen je u množini¹⁰⁷ te je očito da pobrojani plemeniti predstavnici nisu bili iz istoga roda kao i Babonići već da je riječ o pripadnicima drugih plemenitih rodova. Nadalje, Marija Karbić u svome radu o plemićkom rodu bana Borića primjećuje praksu prema kojoj se termin *genere* koristio prilikom spominjanja pojedinca i roda iz kojega potječe, a pojam *generatio* koristio kada se govorilo o rodu kao cjelini.¹⁰⁸ Štoviše, i osobno ime kneza Stjepana nalazi se genitivu (*S(tephani)*),¹⁰⁹ dakle u padežu koji označava pripadnost, očito je da taj dio teksta latinske isprave treba prevesti kao „rodovi uistinu (sc. u pratnji) kneza Babonega i Stjepana ovdje jesu:“. Ovakav prijevod toga dijela teksta, baš kao i činjenica da je sastavljač isprave upotrijebio pojam *generatio* i za Senjane i za rodove uz Baboniće, ukazuje na činjenicu da su pet rodova pobrojanih uz Baboniće zapravo bili u njihovoj pratnji, možda čak u funkciji njihovih familijara, te da su im Babonići na neki način politički, a vjerojatno i vojno, bili nadređeni. I konačno potrebno je napomenuti da tri od pet rodova spomenutih u ispravi nisu sa prostora srednjovjekovne županije Gore, pa stoga ne mogu biti rodovi koji su smatrani rodovima Gorske županije koji se ranije zbirno spominju u već navedenim ispravama. Naime, dok su Ratetići i Bojnani porijeklom bili sa

¹⁰² Ančić, „Vlastelinstvo“, str. 219.-220.

¹⁰³ Kekez, „Između dva kralja“, str. 64.

¹⁰⁴ Szeberény, „A gorai comitatus a XIII. században“, str. 239.

¹⁰⁵ Damir Karbić u svome radu o hrvatskim plemićkim rodovima i običajnom pravu na velikom uzorku od 500 srednjovjekovnih isprava zaključuje da se u onim izvorima pisanim hrvatskim jezikom koristi riječ *pleme* ili znatno rjeđe *plod* za označavanje plemićkog roda. S druge strane, latinska terminologija je vrlo različita pa se tako najčešće koristi termin *genus* (350 puta) ili rjeđe *generatio* (50 puta). Svi ostali termini (*domus*, *caxata* ili *casata*, *strips*, *progenis*). Osim toga, Karbić naglašava da su *genus* i *generatio* predstavljale istu stvar što se lako može vidjeti jer se isti rodovi nazivaju s oba termina (D. Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, str. 80.-82.).

¹⁰⁶ „...insuper si alicui parti ingrueret necessitas uel generacionibus B(abonik) et S(tephani) vel geberacionibus Scenyensibus...“, CD 4, dok. 162., str. 181.-182.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 346.

¹⁰⁷ „...Generaciones uero comitis B(abonik) et S(tephani) hec sunt...“, CD 4, dok. 162., str. 182.

¹⁰⁸ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 96.-97.

¹⁰⁹ CD 4, dok. 162., str. 182. S druge pak strane, ime kneza Babonega zapisano je u nominativu (...B(abonik)...), CD 4, dok. 162., str. 182.), što je vjerojatno uvjetovano činjenicom da su u originalnoj ispravi navedeni samo inicijali, dok su kasnije prilikom objavljivanja isprave u četvrtom svesku „Diplomatičkog zbornika“ priređivači dopisali puna imena knezova Babonića, te očito nisu znali kako deklinirati pomalo neuobičajeno ime kneza Babonega te su ga ostavili u nominativu. Da je i njegovo ime trebalo stajati u genitivu, dakle u posvojnem smislu, svjedoči njegov atribut *comes* (knez) koji se nalazi u genitivu jednine (*comitis*).

prostora Zrinske gore, tj. sa prostora županije Gore,¹¹⁰ isto se ne može kazati i za Ladihoviće, Koraničaniće i Hutinjane. Naime, Ladihovići su bili sa prostora oko grada Stjeničnjaka, tj. iz Goričke županije,¹¹¹ baš kao i Hutinjani koji su starinom svoje posjede imali oko rječice Hutinje i istoimenog posjeda također u istoj toj županiji.¹¹² I konačno, kao što i samo ime kaže Koraničani su svoje posjede imali uz rijeku Koranu na prostoru Drežničke ili Goričke županije.¹¹³ Stoga je potrebno naglasiti da tri od pet plemićkih rodova nabrojanih prilikom potpisivanja mira Babonića i Senjana nisu bili rodovi sa prostora županije Gore, te da Babonići sa njima nisu bili rodbinski vezani, tj. da su njihovi predstavnici bili u pratnji knezova Babonića više u smislu saveznika, a nikako ne kao članovi istoga roda.

Kako bi se što jasnije rasvijetlilo porijeklo roda Babonića potrebno je ukratko opisati društvenu strukturu koje se može pronaći na prostorima srednjovjekovnih županija u 12. i 13. stoljeću, i to poglavito na prostoru srednjovjekovne županije Gore. Srednjovjekovne županije Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva bile su organizirane oko središnje županijske utvrde koja je predstavljala osnovu vojne organizacije kraljevstva. Kraljevske županije su administrativne jedinice sa jasno određenim granicama kojima je upravljao župan (*comes*). Župani kraljevskih županija bili su direktni predstavnici kraljevske vlasti čiji se autoritet protezao nad cjelokupnim stanovništvom županija bez obzira dali su pojedine društvene skupine imale određene slobode. Oni su u ime kralja obavljali sudsku vlast, okupljali vojsku i brinuli se oko kraljevskih prihoda. Oko godine 1200. u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu bilo je oko pedesetak kraljevskih županija, te je čest bio slučaj da je pojedini župan upravljao sa dvije ili više kraljevskih županija. Tako je primjerice župan županije Bihor upravljao i županijama Békés i Zaránd.¹¹⁴

U doba vladanja dinastije Arpadovića na ugarsko-hrvatskom prijestolju, i to poglavito u 12. i početkom 13. stoljeća, velika većina stanovništva kraljevskih županija bili su seljaci, tj. neslobodni ljudi (*servi*).¹¹⁵ Zbog povećanja broja sačuvanih povijesnih izvora jasniju sliku društvene strukture stanovništva Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva može se vidjeti početkom 13. stoljeća. Ipak, ta struktura očito ima porijeklo u ranijim vremenima. Početkom 13. stoljeća svaki je čovjek znao svoj društveni položaj koji ponajviše bio određen njegovim rođenjem, tj.

¹¹⁰ Vidi Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 337.-339., 341.-342. i tamo navedene izvore.

¹¹¹ Vidi Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 339. i tamo navedene izvore.

¹¹² Vidi Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 340.-341. i tamo navedene izvore.

¹¹³ Vidi Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 339.-340. i tamo navedene izvore.

¹¹⁴ Usporedi: Engel, Pál, *The Realm of St Stephen*, London-New York, 2001., str. 72.-74.

¹¹⁵ Engel, *The Realm*, str. 66.-67.

porijeklom. Drugim riječima, pojedinac je svoj društveni status nasljeđivao od svojih predaka te je prirodno pripadao istom društvenom sloju kao i njegovi preci.¹¹⁶

Potomci slobodnih ljudi, slobodnjaci, bili su krajem 12. i početkom 13. stoljeća na osnovi svojih obaveza prema kraljevskoj županijskoj utvrdi bili podijeljeni u dvije osnovne društvene skupine. Najbrojniji su bili kastrenzi (građani, gradšćani, lat. *castrenses*) koji su živjeli u selima u manje ili više udaljenima od županijske utvrde te su zajednički obrađivali zemlju koja je bila njihova te nisu mogli biti s nje protjerani. Ipak ta se zemlja uvijek nazivala „zemljom utvrde“ (lat. *terra castris*) i uvijek je smatrana posjedom kraljevske utvrde. Zbog administrativnih razloga bili su podijeljeni u stotine (lat. *centurionatus*).¹¹⁷

U drugu društvenu skupinu spadali su jobagioni (gradokmetovi, lat. *iobagiones castris*) koji su formirali viši društveni sloj. Njihova je osnovna funkcija bila ratnička služba te su nasljedno bili vezani uz kraljevsku utvrdu. Ipak bili su oni privilegirani društveni sloj koji je bio nadređen mnogobrojnom stanovništvu utvrde, kastrenzima. Početkom 13. stoljeća, tj. u vrijeme kada se sve češće počinju javljati u pisanim izvorima, jobagioni (*iobagiones castris*) su nasljedno uživali svoje posjede baš kao i plemeniti ljudi (*nobiles*). Svakako je najvažnija privilegija koju su uživali jobagioni bilo izuzeće od poreza. Ipak, nasljedno su vojno opsluživali kraljevsku utvrdu i bili nadređeni stanovništvu utvrde. Zapovjednik vojnog kontingenta kraljevske utvrde bio je *maior exercitus*, dok je zapovjednik utvrde bio *maior castris*.¹¹⁸

Posebna društvena skupina koja se mogla pronaći na prostorima kraljevskih županija bili su „gosti“ (lat. *hospites*). Bile su to skupine stranih doseljenika koji su se u Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo doseljavali kao trgovci ili seljaci najkasnije od 11. stoljeća. Živjeli su i na kraljevskim posjedima, ali i na posjedima kraljevskih utvrda, crkvenim posjedima ali i na plemićkim posjedima. Živjeli su prema svojim etničkim i pravnim običajima, te imali pravo slobodnog kretanja. Ipak, za zemlju na kojoj su živjeli plaćali su posebne poreze.¹¹⁹

Najvažniji društveni pomak koji se uočava na prostoru Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva oko 1200. godine je pojava plemstva kao društvene klase i aktivne političke snage. Plemstvo se jasno razlikovalo od seljaka i drugih polu-slobodnih društvenih slojeva najprije po samoj činjenici da je zemlja na kojoj su živjeli bila njihovo privatno vlasništvo, iako se u postepeno javlja ideja plemića kao ratnika, tj. ideja srednjovjekovnog viteštva. Potrebno je posve

¹¹⁶ Engel, *The Realm*, str. 70.

¹¹⁷ Engel, *The Realm*, str. 70.-71.

¹¹⁸ Engel, *The Realm*, str. 71.-72.

¹¹⁹ Budak, Neven, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb-Koprivnica, 1994., str. 42.-45.; Engel, *The Realm*, str. 69.

simplificirano napomenuti da je plemić Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva bio je plemić zbog same činjenice da je nasljedno posjedovao zemlju, za razliku od seljaka i drugih poluslobodnih društvenih slojeva koji su živjeli na nečijoj zemlji.¹²⁰

Plemstvo Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva bilo je podijeljeno na rodove (*genus, generatio*) čiji su članovi često dijelili zajedničko kućanstvo, zajedno posjedovalo zemlju, dijelili prihode sa nje te imali svijest o zajedničkom pretku, te imali zajedničke simbole (ime i grb) i kultno mjesto. Plemićki rodovi su se vremenom dijelili na pojedine bočne grane.¹²¹ Svoje su posjede dijelili na dva načina. Prvi, posjedi su dijeljeni na način da jedan posjed dobije jedna grana, a drugi druga, te drugi, ako se radilo samo o jednom posjedu, on je podijeljen tako da je svaka strana u njemu dobila dio jasno odijeljen na manje dijelove (tzv. *portiones possessionaria*), koji su onda podijeljeni među strankama u diobi tako da su na kraju na svakom posjedu sve grane dobile po dio.¹²² Dok je prvi oblik prevladavao u ranijim razdobljima drugi je postao uobičajena praksa od sredine 14. stoljeća.¹²³ Nakon što je Engel uočio vremensko poklapanje dekreta kralja Ludovika I. iz 1343. godine kojim je odredio da kraljevsko darovanje vrijedi samo za one osobe koje su navede u darovnici i za njihove potomke,¹²⁴ i drugoga tipa podijele posjeda, upozorio je da je taj proces ubrzao raspadanje rodova na plemićke obitelji te da je u to doba uskoro i završio.¹²⁵ Ipak, Marija Karbić napominje da primjeri sa kraja 15. i početka 16. stoljeća govore kako se plemićke obitelji iz Slavonije nastavile cijepati ali da se novonastale obitelji nazivaju po imenu ili funkciji začetnika svoje loze, čime na neki način ponovno dolazi do izražaja važnost krvnih veza.¹²⁶

Srednjovjekovna županija Gora obuhvaćala je područje nešto šire od današnje istočne Banovine. Prema Ančiću, granica županije je od zapada išla crtom od zamišljene točke između Topuskog i Perne prema rijeci Kupi gdje je skretala u sjeveroistočnom pravcu prema Savi uključujući i naselje Peščenicu. Granica je Savu prelazila kod ušća potoka Čer nec i obuhvaćala lijevu obalu Save sve do današnje Kutine. Odatle se granica spuštala prema Lonji i njenom ušću u Savu koju je tamo ponovno prelazila, odakle se pravocrtno kretala prema Uni

¹²⁰ Engel, *The Realm*, str. 83.-84.; Rady, Martin, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, London, 2000., str. 28.-38.

¹²¹ Rady, *Nobility*, str. 28.-30.

¹²² Karbić, Marija, „Dioba posjeda i plemićki rod: primjeri iz Slavonije“, *Scrinia slavonica. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, br. 10, Slavonski Brod, 2010., str. 78.

¹²³ Vidi primjere u: M. Karbić, „Dioba posjeda i plemićki rod“, str. 78.-83.

¹²⁴ Engel, Pál, „Nagy Lajos ismeretlen adományreformja“, *Történelmi Szemle*, vol. 39, Budimpešta, 1997., str. 137.-157.

¹²⁵ Engel, Pál, „Erbteilung und Familienbildung“, *The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways: Festschrift in Honor of János M. Bak*, Budimpešta, 1999., str. 419.; Rady, *Nobility*, str. 28.-30.

¹²⁶ M. Karbić, „Dioba posjeda i plemićki rod“, str. 85.

uključujući i Zrinsku goru. Granica je dalje vrlo vjerojatno išla uzvodno rijekom Unom od današnje Krupe gdje je skretala na sjever između Čave i Cazina koji je spadao u Psetsku županiju. Odatle je granica išla dalje na sjever između Kladuše i Vranograča i dalje preko rijeke Gline do zamišljene početne točke.¹²⁷

U svome radu o vlastelinstvu hrvatskog hercega, kasnijeg ugarsko-hrvatskog kralja, Andrije II. koje se nalazilo na prostoru srednjovjekovne županije Gore, a kojeg je 1205. godine darovao cistercitima (što je kasnije potvrdio i privilegijama iz 1211. i 1213. godine), Ančić je detaljno opisao sve društvene skupine, njihove posjede i obaveze, te dinamiku društvenih mijena na prostoru srednjovjekovne županije Gore. Iz rada se jasno vidi da su tamo živjeli *iobagiones castri*, *homines de foro*, *hospites*, *castrenses* i *servi*, ali su tamo posjede imali ne samo cisterciti iz Topuskog, nego i vitezovi templari sa sjedištem u utvrdi Gori,¹²⁸ kao i srednjovjekovni plemićki rodovi Gorske županije.¹²⁹

Vijest o postojanju plemićkih rodova na prostoru srednjovjekovne županije Gore može se iščitati već i u svečanom privilegiju koji je u proljeće 1211. godine kralj Andrija II. podijelio cistercitima novoosnovane opatije Blažene Djevice Marije u Topuskom, a kojim su uređeni uvjeti pod kojima će cisterciti uživati nadarbinu. Opisujući privilegije i nabrajajući posjede koje daruje cistercitima, kralj je posebno naglasio da u posjed opatije nisu ušli posjedi vitezova templara iz Gore te posjedi šest plemićkih rodova Gorske županije.¹³⁰ Dvije godine potom kralj je novim svečanim privilegijem jasnije definirao prava i posjede koje je dodijelio cistercitima, ponovno naglašavajući da u njihove posjede nisu uključeni posjedi šest plemićkih rodova Gorske županije.¹³¹ Njihova pojedinačna imena kao i neke od posjeda koje su držali mogu se saznati tek iz isprave iz 1225. godine kojom je za pokoj duše svoje majke Gertrude, kralj Andrija II. darovao cistercitskoj opatiji u Topuskom prihode od poreza (kunovine) koje su plaćali šest plemićkih rodova Gorske županije u iznosu od 20 maraka godišnje.¹³² Tako se u ispravi spominju Pridislav i njegova neimenovana braća, rođaci i

¹²⁷ Ančić, „Vlastelinstvo“, 219.-220.

¹²⁸ Utvrda Gora se kao središnja utvrda istoimene kraljevske županije po prvi puta spominje 1242. godine (...*terre castri de Guora...*, CD 6, dok. 115., str. 167.). Zanimljivo je za primijetiti da unatoč ranosrednjovjekovnom obnavljanju antičkog Siska koji je za središte svoje pobune odabrao knez Ljudevit (Budak, Neven, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb, 1994., str. 17., 101.-104.), ta utvrda ipak nije postala središnja županijska utvrda nego je tu funkciju preuzela Gora (Ančić, „Vlastelinstvo“, str. 214.) koja se nalazila na zaštićenijem položaju južno od rijeke Kupe.

¹²⁹ Ančić, „Vlastelinstvo“, pass.

¹³⁰ ...*Dedimus autem eidem monasterio in dotem, totum videlicet comitatum de Gorra cum omnibus pertinenciis suis, preter pertinencias Templariorum in eodem comitatu contentas et preter sex generationes cum tenementis earum, quas ad iurisdictionem volumus pertinere...*, CD 3, dok. 84., str. 103.

¹³¹ ...*dedimus totum comitatum de Gorra ... exceptis sex generacionibus...*, CD 3, dok. 95., str. 116.

¹³² ...*de marturinibus nostris sex generacionum comitatus de Gorra ... XX. (viginti) marcas annuatim donavimus...*, CD 3, dok. 224., str. 250.-251.

potomci koji su imali posjede oko Bojne,¹³³ te braća Albert i Martin, sinovi Bročinovi.¹³⁴ Još jedan od šest rodova Gorske županije, plemeniti Ratetići, koji se spominju uz Baboniće 1243. godine, pojavljuju se i nešto ranije u ispravi iz 1234. godine. Prema toj ispravi Gramtik, Martin i Isan, sinovi Ratini, prema kojemu će se u kasnijim izvorima i historiografiji nazivati Ratetićima, odrekli su se daljnjih sukoba sa trojicom iobagiona cistercitske opatije u Topuskom.¹³⁵ Iako su zapali u sjenu svojih moćnijih susjeda Babonića, plemeniti Ratetići se razmjerno često javljaju u izvorima promatranog razdoblja, tj. 13. i 14. stoljeća, te je očito da su sačuvali svoja prava i manje ili više neoskvrnjene posjede.¹³⁶

Osim plemića iz Bročine i Ratetića, na prostoru srednjovjekovne Gore u 13. stoljeću spominju se i plemićki rod od Blinje. Tako je 1256. godine pred Zagrebačkim kaptolom Marin, sin Bogdanov, iz Blinje, prodao tri svoja vinograd blizu šume Lomnice Ivanu, sinu Ivaničevu, iz Sernova.¹³⁷ Tri godine kasnije, 1259. godine, vratio je Ivan, sin Ortunov, od Blinje, neku zemlju oko rječice Gline cistercitema iz Topuskog.¹³⁸ Plemeniti Blinjani (Blinjski, od Blinje) se spominju kao vlasnici nekih posjeda na prostoru Gorske županije u nekoliko navrata i 1271. godine.¹³⁹

¹³³ ...*Pridizlai videlicet de Boina fratrum, cognatorum et proximus suorum ac successorum...*, CD 3, dok. 224., str. 250.

¹³⁴ ...*Alpreth, Martini filii Brochonis...*, CD 3, dok. 224., str. 250. Važno je napomenuti da je ime njihova oca Bročina povezano s istoimenim posjedom Bročina koji je očito bio u njihovu vlasništvu. Slične slučajeve da su gentilna imena ujedno i toponimi mogu se pronaći u velikom broju srednjovjekovnih županija na hrvatskim povijesnim prostorima. Tako su, primjerice, u srednjovjekovnoj Ličkoj županiji postojala naselja Kasezi i Gačezezi koji su ujedno i gentilna imena, tj. imena grana plemićkoga roda Mogorovića (Kekez, Hrvoje, „Lička županija i Kasezi: srednjovjekovni korijeni grada Gospića“, *Monografija grada Gospića*, rukopis). Da je uistinu riječ o posjedu Bročina, koji je u vlasništvu jednog od šest plemićkih rodova Gorske županije, svjedoči i isprava zagrebačkog biskupa Stjepana II. iz 1244. godine u kojoj se spominje Grgur, sin Večeslavov, iz roda Marka, sina Bročina, iz Bročine koji je ranije držao posjed Drenčin s pristankom Andrije, tadašnjeg župana Gorske županije (...*Gregorius filius Vechezlov de genere Marc filii Brochvn de Brochina quendam hominem cuius terram uiolenter occupauerat, sub proteccione Andree condam comitis de Gora...*, CD 4, dok. 227., str. 263.).

¹³⁵ ...*Rata cum tribus filiis suis videlicet: Gamatica, Martin et Isani ... quod domui Toplice et iobagionibus suis ... quas dicebant habere contra tres iobagiones, videlicet: Custue, Wicol et Scelaue...*, CD 3., dok. 358., str. 414. Ovdje je potrebno napomenuti da osim što su cisterciti po dolasku u Topusko od hercega Andrije II. dobili ne samo posjede u Gorske županiji koje je on ranije uživao, nego su u njihovu službu ušli i raniji podložnici kraljevske utvrde, što je posebno naglašeno svečanim privilegijama iz 1211. i 1213. godine (CD 3, dok. 84., str. 103.-106. i dok. 95., str. 116.-118.). Za razliku od kastrenza koji su uglavnom obrađivali zemlju utvrde, uloga iobagiona zbog svoje prvobitne ratničke naravi, značajno je promijenjena nakon što su došli u službu cistercita (Ančić, „Vlastelinstvo“, str. 223.-233.).

¹³⁶ Tako se Ratetići u raznim okolnostima, većinom prilikom kupnje ili prodaje zemlje, spominju i u ispravama iz 1261. (CD 5, dok. 711., str. 205.-206.), 1279. (CD 6., dok. 269., str. 322.-323.), 1284. (CD 6., dok. 392., str. 472.-473.), 1285. (CD 6., dok. 453., str. 534.), 1289. (CD 6, dok. 568, str. 678.-677.), 1294. (CD 7., dok. 164., str. 182.-183.), 1327. (CD 9., dok. 268., str. 325.-326.), 1353. (CD 12., dok. 132., str. 181.-182.), 1358. (CD 12, dok. 360., str. 468.-469.), 1359. (CD 12, dok. 420., str. 558.-559.), 1379. (CD 16., dok. 17., str. 21.-22.), 1380. (CD 16., dok. 67., str. 79.-80.) i 1386. godine (CD 17., dok. 30, str. 42.-43.).

¹³⁷ ...*Marino filio Bogdan de Blyna et ab altera Johanne filio Iwanech de Sernov, idem Marinus tres vineas suas sita sin Sernov, iuxta silvam Lomna...*, CD 5, dok. 574., str. 49.

¹³⁸ ...*Ivan filius Ortun de Blyna...*, CD 5, dok. 653., str. 144.

¹³⁹ CD 5, dok. 52., str. 602.-603., dok. 53., str. 603.-604. i dok. 58., str. 609.-612.

Postavlja se pitanje gdje su u Gorskoj županiji bili posjedi šest plemena koji se takvi javljaju tijekom prve polovice sve do sredine 13. stoljeća,¹⁴⁰ a izuzeti iz vlasti cistercita iz Topuskog prema svečanim privilegijama opatiji iz 1205., 1211. i 1213. godine, i nisu pripadali posjedima templarskog reda sa središtem u Gori? Najveći dio posjeda šest rodova bio je grupiran na središnjem dijelu Gorske županije na sjevernim, istočnim i zapadnim padinama Zrinske gore, čiji su ne pretjerano visoki vrhovi ispresijecani mnogobrojnim većim ili manjim vodotocima. Tako su zemlje šest rodova bile oko današnje Bojne i Brubna uz potok Buzetu i na brdu Pelavi na srednjem dijelu današnjeg Velikog i Malog Gradca. Na drugu stranu posjedi šest rodova spuštali su se s padina Zrinske gore prema staroj Petrinji prema ušću Kupe u Savu i današnjoj Blinji.¹⁴¹ Zanimljivo je primijetiti da su posjedi šest rodova pretežno bili na brdskom prostoru Gorske županije poprilično udaljeni od središta županije utvrde Gore. Ove okolnosti svakako su uvjetovale razmjerno samostalan razvoj šest plemićkih rodova Gorske županije u ranijim vremenima. Ipak, potrebno je napomenuti da taj prostor oko Zrinske gore nije predstavljao jedinstvenu homogenu cjelinu, te da su i na tom prostoru postojali u 13. stoljeću i posjedi cistercita. Naime, već se 1211. godine spominje Bročina¹⁴² kao jedan od posjeda koji je predan opatiji u Topuskom i već se od toga doba organizira prva cistercitska granda.¹⁴³

Ipak većina prostora istočnih, zapadnih i sjevernih obronaka Zrinske gore sredinom 13. stoljeća je u rukama šest rodova Gorske županije čiji su se matični posjedi pretežito nalazili u dolinama manjih vodotokova koji se blago spuštaju sa vrhova planine. S druge pak strane, templari i topuski cisterciti uglavnom su svoje posjede imali na sjevernom prostoru stare Gorske županije, dok je pak zanimljivo primijetiti da nitko od navedenih društvenih grupa i zemljoposjednika nije u to doba imao značajnije posjede na južnim obroncima Zrinske gore prema rijeci Uni, tj. na prostoru koji je također bio sastavni dio Gorske županije. Stoga se sam po sebi nameće zaključak da bi upravno na tom prostoru trebalo tražiti matične posjede i ishodišnu točku knezova Stjepana i Babonega, i njihovih kasnijih potomaka knezova Babonića. Nažalost, vrlo rijetki povijesni izvori iz sredine 13. stoljeća koji govore o ovoj

¹⁴⁰ Struktura šest rodova Gorske županije održala se tijekom prve polovice 13. stoljeća, te je poznata kralju Beli IV. i 1256. godine. Naime u njegovoj kratkoj bilješci datiranoj u tu godinu spominju se *...sex generationibus de comitatu de Gora...* (CD 5, dok. 568., str. 43.).

¹⁴¹ Usporedi: Ančić, „Vlastelinstvo“, str. 223. Na prostoru istočno od Zrinske gore prema ušću Kupe u Savu nalazio se u rukama Blinjana posjed Vinodol oko kojeg se 1266. godine sa njima sporio topuski opat (CD 5, dok. 889. str. 419.-420.)

¹⁴² *...terra quoque de Brochina...*, CD 3, dok. 84., str. 104.

¹⁴³ Grande (*grangiae, granciae, grachiae*) bile su poljodjelske stanice podignute na prostranom posjedu oko opatije, te su uz trgovinu predstavljale osnovu gospodarske snage pojedine opatije. Ostojić, Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. III, Split, 1965., str. 200.

dvojici braće uglavnom se odnose na posjede i njihovo djelovanje poprilično udaljeno od njihovih matičnih posjeda. Ovo i nije toliko neobično jer su očito braća Stjepan i Baboneg bili naponu svojih političkih akcija o čemu svjedoči i sam njihov sukob sa građanima Senja, te posjedovanje njihovih matičnih posjeda ni nije bilo u pitanju, stoga i ne postoji mnogo isprava vezanih uz neke transakcije oko tih posjeda. No gdje su bili njihovi matični posjedi?

Svega nekoliko kilometara sjeverno-istočnije od Dvora na Uni danas se nalazi maleno selo zanimljiva imena, Gorička. U blizini toga današnjeg naselja nalazi se prapovijesna gradina Osječenica. Riječ je o zaravni na 488 metara nadmorske visine koja se strmo urušava u okolnu dolinu. Nakon sustavnih iskapanja koje su u razdoblju od 1985. do 1989. godine proveli djelatnici Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta pod vodstvom Aleksandra Durmana, zaključeno je da je ovaj lokalitet spada u kasnu fazu Vučedolske kulture, tj. u razdoblje od 2500. do 2200. godine prije Krista. O gustoći naseljenosti Dvorskoga kraja u ome periodu svjedoči niz lokaliteta - gradina, među kojima je svakako najvažnija Osječenica, koja je bila naseljena i u doba Rimljana o čemu svjedoči iznenađujuće veliki broj rimskih novčića.¹⁴⁴ Kontinuitet naseljenosti i u kasnoj antici potvrđuje nalaz kovana novca koji pripada rimskome caru Honoriju s početka 5. stoljeća.¹⁴⁵

Da je gradina Osječenica bila naseljena i u srednjemu vijeku svjedoče arheološki nalazi koje spominje Durman i datira ih u konac 12. stoljeća.¹⁴⁶ Gotovo identičan mikro lokacijski položaj, kao što ga ima gradina Osječenica, srednjovjekovna Gorička, ima i obližnji Zrin udaljen svega oko 6 kilometara. Naime, Zrin spada u gorske burgove na kamenim vrhovima - „ostrovce“.¹⁴⁷ Zbog svoje mikro lokacije na teško pristupačnom brežuljku kao i prema kamenim ulomcima, vrsni je burgolog Zorislav Horvat zaključio da vrijeme izgradnje

¹⁴⁴ O antičkom razdoblju Osječenice, kao i o nalazima datiranim u to vrijeme vidi: Ožanič, Ivana, „Gradina Osječenica – antičko razdoblje“, *Opvscvla Archaeologica*, sv. 22, Zagreb, 1998., str. 27.-80.

¹⁴⁵ Usporedi: Дурман, Александар, „Прилог за реконструкцију најраније повијести“, *Dvor na Uni: od prijeslavenskog doba do naših dana*, knj. 1., Dvor na Uni, 1991., str. 90.-94.

¹⁴⁶ Дурман, „Прилог за реконструкцију“, str. 94.

¹⁴⁷ Horvat u svome radu o pozicijama srednjovjekovnih burgova iste prema vrsti terena dijeli na gorske, ravničarske, vodene i burgove povezane s naseljima (Horvat, Zorislav, „Pozicije burgova tijekom 13.-15. stoljeća“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 16., Zagreb, 2008., str. 22.-39.). Zrin bi prema položaju i prvobitnom tlocrtu spadao u gorske burgove na kamenim vrhovima – „ostrovce“ (vidi tlocrt Zrina početkom 13. stoljeća: Horvat, Zorislav, „Stari Zrin“, *Zrinski zbornik za povijest i obnovu hrvatskog Pounja*, sv. 2, Hrvatska Kostajnica, 1997., str. 87.). Graditelji srednjovjekovnih burgova uvelike koriste stjenovite vrhunce koji su „otok“ u svome okruženju. Izbor visokih, stjenovitih i izrazito nepristupačnih vrhova, čija je površina relativno malena a obrana izrazito laka, tradicija je ranijeg srednjeg vijeka. Iako su takvi položaji tipičniji za srednjovjekovnu Hrvatsku (Kurjak, Mogorić i Krbava), ovakve je položaje moguće naći u srednjovjekovnoj Slavoniji (Veliki i Mali Kalnik, Okić), te je gotovo uvijek riječ o najstarijim županijskim ili utvrdama plemićkih rodova. Usporedi: Horvat, „Pozicije burgova“, str. 28.; Kruhek, Milan - Horvat, Zorislav, „Srednjovjekovne hrvatske župe Lika i Krbava (stari gradovi Krbave)“, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, knj. 1, Zagreb-Gospić, 2009., str. 239.-293.

prvobitnog Zrina, onoga knezova Babonića, svakako treba smjestiti znatno ranije¹⁴⁸ od njegovih prvih spominjanja u sačuvanim pisanim izvorima koncem 13. stoljeća.¹⁴⁹ Uzme li se u obzir da linija najstarijeg zida utvrde Zrin odgovara gradnji s kraja 12. stoljeća, te da je prema arheološkim nalazima život postojao i na lokalitetu Osječenica barem od kraja 12. stoljeća, može se pretpostaviti da su ti lokaliteti i ranije bili naseljeni.

Štoviše, promotrimo li položaj Osječenice, srednjovjekovne Goričke, u širem kontekstu prometnih komunikacija na prostiru Gorske županije sam se po sebi nameće zaključak da ona nalazi u blizini najvažnijeg srednjovjekovnog puta koji je vodio prostorom Gorske županije od doline rijeke Une prema rijeci Kupi. Naime, Durman napominje da je put koji je u jednom smjeru vodio od Osječenice preko Zrinske gore do gradine Mali Gradac, a u drugom smjeru podno Pedlja te dalje uz rječicu Žrnovnicu prema današnjem Dvoru na rijeci Uni, još od prapovijesti predstavljao najvažniju komunikaciju od doline Une prema Kupi, tj. od jadranske obale prema Panoniji, te je korišten ne samo u prapovijesti nego i u antici i srednjem vijeku.¹⁵⁰ O srednjovjekovnoj utvrdi Gorička, koja se vrlo vjerojatno nalazila na uzvišenju Osječenici, na kojoj postoji kontinuitet naseljenosti još od prapovijesti, svjedoči toponim današnjeg nedalekog naselja, Gorička.

Osim toga, Gorička se spominje i krajem 13. stoljeća. Naime, Gorička je spomenuta kao *montem Goriche* prilikom opisivanja međa posjeda Germanići¹⁵¹ kojega je zajedno sa obližnjim posjedom Gradušom od plemenitog roda od Bročine 1287. godine kupio tadašnji slavonski ban Stjepan Babonić,¹⁵² koji je u to doba vjerojatno posjedovao i Goričku. Nije neobično da se Gorička u tom izvoru opisuje kao brdo uzme li se u obzir činjenica kako današnje uzvišenje Osječenica uistinu dominira tim prostorom.¹⁵³ Osim toga u istoj ispravi pobliže je opisana granica posjeda Germanići te se tako spominje i cesta koja je vodila u neki klanac zvan *Klanch*, kao i rječica *Petyn* a koja se nalazila zapadno od „brda Goričke“, tj.

¹⁴⁸ Horvat u svome radu napominje da već prvo spominjanje Zrina još u 13. stoljeću govori o njegovoj starosti, pa i njegovu nastanku bar nešto prije toga. O počecima izgradnje Zrina kao utvrde koncem 12. i početkom 13. stoljeća najviše svjedoči sama njegova pozicija i kontinuirana linija bedema koja odgovara 12. i 13. stoljeću. Osim toga, postojanje branič kule u sjevernom dijelu burga za koji možemo pretpostaviti da je romaničkog oblikovanja, svakako govori o ranoj izgradnji Zrina (Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.; ovdje posebice treba posvetiti pozornost slici 20. – „Prikaz mogućeg razvoja Zrina tijekom stoljeća“).

¹⁴⁹ Zrin se po prvi puta spominje u rukama potomaka knezova Stjepana i Babonega tek 1295. godine (CD 7, dok. 177, str. 199.)

¹⁵⁰ Durman, „Прилог за реконструкцију“, str. 93.

¹⁵¹ Vrlo je vjerojatno riječ o današnjem naselju Grmušani. O ovome više vidi poglavlje „4.2. Posjedi i utvrde knezova Babonića u donjem Pounju“.

¹⁵² *...meta predictae terre Germanigy nuncupate ... inde ad montem Goriche uocatam...*, CD 6, dok. 503., str. 595.-596.

¹⁵³ Zanimljivo je primjetiti da se i zagrebački Gradec u isprava često naziva brdom (*...in castro novi montis Greech...*, MHCZ 1, dok. 70., str. 61.; *...existens Zagrabie in monte Grecensi...*, MHCZ 1, dok. 76., str. 65.-66.). O tome kako se zagrebački Gradec nazivao u srednjem vijeku više vidi: Dobronić, *Slobodni i kraljevski*, str. 1.-4.; Herkov, Zlatko, *Ime grada Zagreba u prošlosti*, Zagreb, 1957.

granica je na tome mjestu išla istočno prema brdu zvanom Gorička.¹⁵⁴ Vjerojatno je riječ o srednjovjekovnom putu koji je od Une podno Zrina preko današnjeg prijevoja na vrhu doline rječice Žrnovnice vodio prema dolini Gline i dalje prema Kupi.¹⁵⁵

Nadalje, potkraj 15. stoljeća na poziciji Brokunove Gore, tj. Goričke, iznova se gradi nova utvrda. Naime, prema ženidbenom ugovoru između kneza Petra II. Zrinskog i kneginje Jelene, kćerke kneza Grgura Blagajskog, koji je sklopoljen 1488. godine, knez Petar II. se obvezao na Brokunovoj Gori izgraditi jedan kaštel za stan kneginji Jeleni, u slučaju da ostane udovica.¹⁵⁶ Štoviše, iste godine u ugovoru kojim je uredio baštinsku ostavštinu sa svojim sinom Pavlom III. Zrinskim, Petar II. ponovno spominje gradnju tog kaštela. U tom dokumentu se govori o gradnji čitavoga grada na Brokunovoj Gori koji bi bio stan Petrovoj udovici Jeleni ili Pavlovoj udovici Dori, ukoliko bi Pavao III., njezin suprug, umro ili poginuo prije svojega oca Petra II. Zrinskog.¹⁵⁷ Nije neobično što je Petar II. odabrao upravo Brokunovu goru, tj. Goričku, za izgradnju nove utvrde za svoju suprugu Jelenu, uzme li se u obzir njezina izuzetna strateška pozicija na važnom komunikacijskom pravcu, kao i lagana branjivost te pozicije, te sama činjenica da su knezovi Babonići vrlo vjerojatno već ranije na toj poziciji imali neku manju utvrdu. Štoviše, iz razmatranja se ne treba isključiti i mogućnost da je kneginja Jelena Blagajska sama izabrala Goričku za svoju novu utvrdu, možda upravo iz razloga jer je Gorička bila ishodište njezinih predaka, knezova Babonića.

Ipak, utvrđivanjem i dogradnjama Zrina, kao i nakon što su 1287. godine Babonići od magistra Ratolda kupili obližnje posjede Stupnicu i Pedalj,¹⁵⁸ na kojem će kasnije stajati važna utvrda, koncem 13. stoljeća Gorička postepeno izgubila na važnosti. Unatoč tome život na uzvišenju Osječenici, tj. u Goričkoj, neće potpuno nestati sve do izmaka hrvatskog srednjovjekovlja. Naime, utvrda Gorička bila je uklopljena u protuosmansku liniju obrane na rijeci Uni početkom 16. stoljeća.¹⁵⁹

¹⁵⁴ *...inde per viam Klanch uocatam ubi uertitur ad orinentem et cadit in riuum Petyn ubi est arbor nucis, inde ad montem Goriche uocatam...*, CD 6, dok. 503., str. 596.

¹⁵⁵ Дурман, „Прилог за реконструкцију“, str. 93.

¹⁵⁶ HR-HDA, NRA, f. 516., nr. 16.; Kruhek, Milan, *Fortifikacijska arhitektura Banije s osobitim osvrtom na razdoblje njene obrambene uloge u XVI i XVII stoljeću*, magistarski rad, Sveučilište u Zadru, Zagreb, 1976., str. 54.

¹⁵⁷ HR-HDA, NRA, f. 315., nr. 55.; Kruhek, *Fortifikacijska arhitektura Banije*, str. 54.

¹⁵⁸ *...idem magister Ratulch(!) confessus fuisset se et prenomiatum fratrem suum terras eorum Peed et Stupnicha vocatas in districtu de Gora existentes...*, CD 6, dok. 513, str. 607.; Kruhek, Milan, „Stari gradovi i feudalni posjedi“, *Zbornik Dvor na Uni*, Dvor na Uni, 1991., str. 96.

¹⁵⁹ Nakon što je probijena linija obrane na Uni početkom 16. stoljeća velika je sreća bila što je uska dionica granične obrane protiv Osmanlija iza sebe imala nekoliko čvrstih i prostranih utvrda u rukama jakih feudalnih obitelji Zrinskih i Blagajskih, među kojima je bila i Gorička (Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 109.). Nakon ubojstva kraljevskog kapetana Ivana Katzianera (27. listopada 1539. godine) na zrinsko je Pounje uslijedio osmanski napad 1540. i 1541. godine, kada je opsjedana i Gorička (Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 111. i 126.). Propašću granične obrane na Uni krajem 1570-tih, vrlo vjerojatno je napuštena i Gorička.

U potrazi za porijeklom vodičke grane knezova Babonića potrebno se iznova vratiti na ispravu sumnjive vjerodostojnosti iz 1200. godine,¹⁶⁰ koja je sačuvanom diplomatičkom obliku uistinu nastala u drugoj polovici 16. stoljeća. Prema strukturi latinskog teksta i činjenici da se ova isprava u životu Babonića, kasnijih knezova Blagajskih, uistinu ne spominje sve do druge polovice 16. stoljeća te je očito diplomatički falsifikat iz kasnijih vremena, pa ipak potrebno je iznova proučiti njen sadržaj i ustanoviti je li moguće neke od opisanih događaja staviti u povijesni kontekst kraja 12. stoljeća s obzirom na postojeće sačuvane povijesne izvore veće vjerodostojnosti. Kako bi se na ovo dalo što točniji odgovor potrebno je istražiti motive krivotvorenja isprave te koji su elementi bili u posebnoj fokusu prilikom krivotvorenja.

Sadržaj isprave ukratko govori da je neki njemački plemić, Albert od Mičova, poveo rat protiv ugarsko-hrvatskog kralja Bele III. napavši pogranično područje Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva prema Njemačkom Carstvu, i to županije Podgorje i Goričke u Slavonskom dukatu, te je tamo opustošio mnoga kraljevska dobra i zarobio velik broj stanovništva.¹⁶¹ Predak knezova Babonića, izvjesni knez Stjepan, sin Nikole iz rimske patricijske obitelji Ursini,¹⁶² pomogavši goričko-tirolskom grofu Hermanu odbio je upad navedenog kneza Alberta obranivši kraljevske posjede. Za nagradu je od kralja Emerika dobio posjed Vodicu u Dubičkoj županiji,¹⁶³ ali je osim toga od goričko-tirolskog grofa Hermana za ženu dobio njegovu neimenovanu kćerku.¹⁶⁴

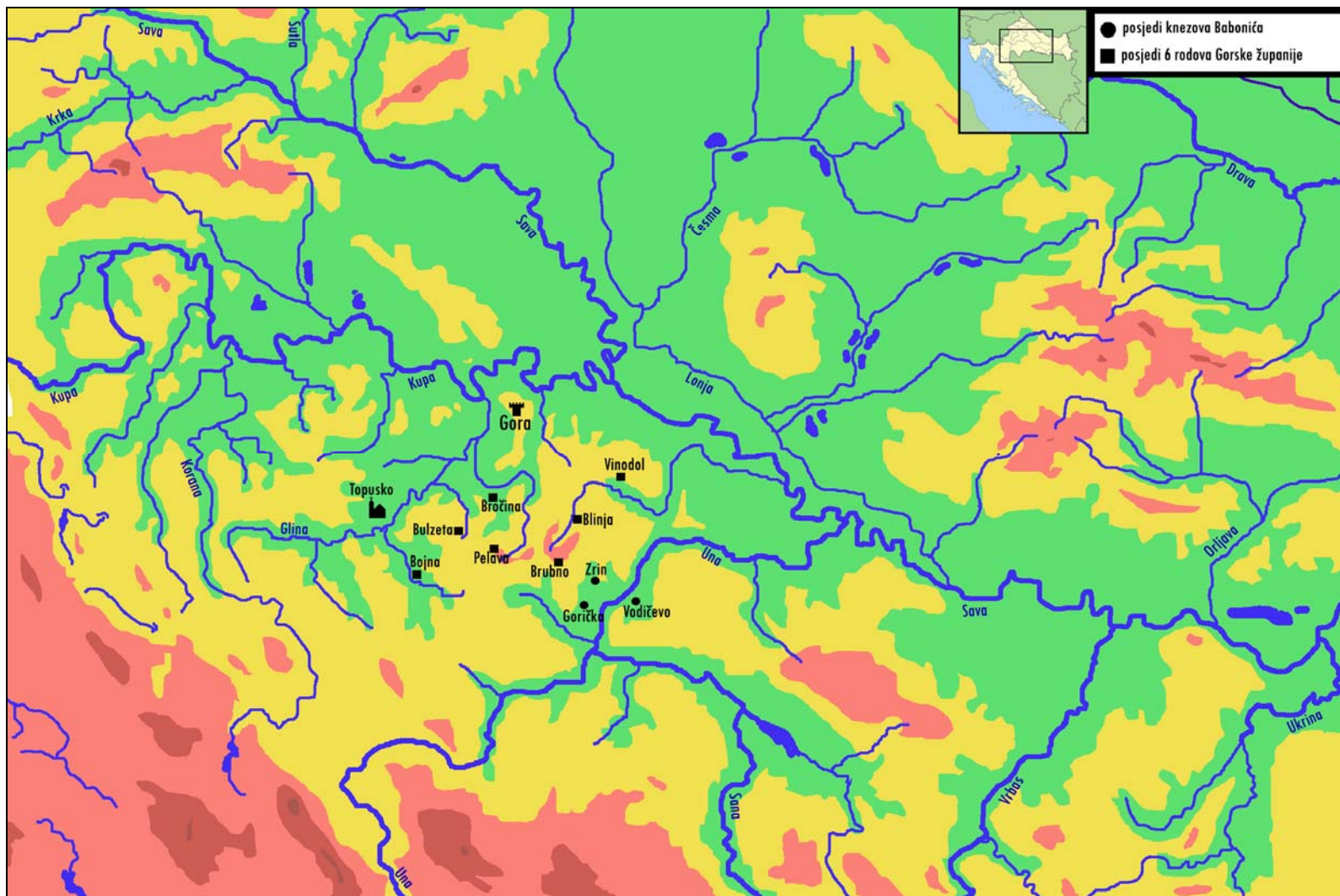
¹⁶⁰ CD 2, dok. 332., str. 359.-361.

¹⁶¹ *...quod cum illustris pater noster rex Bela in ducatu Sclavonie quendam nobilem de Teuthonia nomine Albertum de Michouo habuerit commetaneum, cuius terra a laterre ducatus Sclavonie iuxta Podgoryam et Gorichiam esset sita, idem Albertus confinia ipsius patris nostri potenter invadendo quam plures homines neci tradere, captos abducere, bona quoque recipere eorum et possessiones regias omnio igne vastare consueuerat...*, CD 2, dok. 332., str. 359.

¹⁶² *...noster fidelis, nobilis, magnanimus, nomine Stephanus Nicoloti filius, quem ortum de genealogia Ursinorum comitum et senatorum urbis romane de vico Lat(e)ranensi...*, CD 2, dok. 332., str. 359.

¹⁶³ *...terram Wodicha vocatam in partibus inferioribus Sclavonie, in contiguitate districtus Zaue et Dubicha existentem...*, CD 2, dok. 332., str. 360.

¹⁶⁴ *...ad magnificum virum dominum Hermanum comitem de Gorichia in partibus Karintie existentem venisse ac filiam suam ritu legitimo matrimoniali in uxorem sibi duxisse...*, CD 2, dok. 332., str. 359.

karta 1 - posjedi knezova Babonića i šest rodova županije Gore oko 1200. godine

Kao što je već rečeno Thallóczy je njemačkog plemića Alberta od Mičova uvjetno poistovjetio sa meranskim grofom Bertholdom IV.⁹⁶ koji je neko vrijeme imao i naslov „vojvoda Hrvatske i Dalmacije“. Moguće da mu je tu titulu za pruženu vojnu pomoć darovao ugarsko-hrvatski kralj Bela III. koji je 1180. godine poveo rat protiv Bizanta. Berthold Meranski se kasnije rodbinski povezao sa vladarskom dinastijom Arpadovića udavši svoju kćer Gertrudu za kasnijeg kralja Andiju II.⁹⁷ Kako je grof Berthold Meranski krajem 12. stoljeća bio u dobrim odnosima sa hercegom Andrijom II., kasnijim ugarsko-hrvatskim kraljem, možda je moguće eventualni njegov upad na prostor županije Podgorje i Goricu tumačiti u sklopu potpore svome zetu Andriji u sukobu s njegovim bratom kraljem Emerikom.⁹⁸ Naime, kako se početkom 13. stoljeća odvijao veliki politički sukob između tadašnjeg kralja Emerika i njegovog brata hercega Andrije, kasnijeg ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II.,⁹⁹ stoga nije nemoguće da je knez Albert uistinu napao pogranične županije Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Ipak, kako je izrazito teško oblik imena koji nalazimo u ispravi iz 1200. godine¹⁰⁰ povezati sa imenom Berthold Meranski, te kako se za ovaj eventualni sukob ne može pronaći potvrda u bilo kojem drugom povijesnom izvoru, pretpostavka da bi Albert od Mičova mogao biti grof Berthold Meranski ostaje samo na razini historiografskog domišljanja.

S druge pak strane, slovenski povjesničar Miha Kosi njemačkog plemića iz isprave iz 1200. godine poistovjetio je sa grofom Albertom Višnjegorskim, a sam je sukob smjestio u zadnje godine vladavine ugarsko-hrvatskog kralja Bele III. (1173.-1196.).¹⁰¹ Već od sredine 12. stoljeća započeo je pritisak njemačkoga plemstva koje je imalo utvrđene gradove na lijevoj obali rijeke Krke prema njenome toku gdje se na riječnim okukama i otocima postepeno grade manja naselja kao odskočne daske s ciljem većeg koloniziranja i njene desne, tj. južne obale. Tako Spanheimovci grade Kostanjevicu, potom Freisnigovci Gutenwerd

⁹⁶ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 354.

⁹⁷ Gruber, Dane, „Bertold Meranski ban hrvatski i nadbiskup kaločki“, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 5, Zagreb, 1903., str. 18.-20.; O životu Bertholda Meranskog vidi više: Čoralić, Lovorka, „Hrvatski ban i istarski markgrof Bertold VII. Andech-Meranski (1182.-1251.)“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Osijek, 2000., str. 11.-17.

⁹⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 185.-192.; Šišić, Ferdo, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1962., str. 179.-180.; Engel, *The Realm*, str. 88.-89.

⁹⁹ Herceg Andrija je početkom 13. stoljeća pokušao iskoristiti interes kralja Emerika prema Balkanu, gdje je kralj vodio nekoliko ratova protiv Srbije i Bugarske (Engel, *The Realm*, str. 88.-89.), te je poveo sukob protiv kralja i svoga brata Emerika (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 185.-187.). Nakon smrti kralja Emerika u rujnu 1204., herceg Andrija je posao regent u ime malodobnog Emerikova sina Ladislava III. Nakon njegove iznenadne smrti konačno se Andrija 29. svibnja 1205. godine okrunio za ugarsko-hrvatskog kralja (Engel, *The Realm*, str. 89.).

¹⁰⁰ *Albertum de Michouo*, CD 2, dok. 332., str. 359.

¹⁰¹ Kosi, Miha, „...*quae terram nostram et Regnum Hungariae dividit...* (Razvoj meje cesarstvana Dolenjskem v srednjem veku)“, *Zgodovinski časopis*, br. 1.-2, Ljubljana, 2002., str. 65.

(Otoka na Krki), a Višnjeogorski imaju svoje ministerijale u Kronovu, Otočcu i Breitanauu (mjesto Zalog zapadno od Novoga Mesta).¹⁰² Glavni ishodišni centri za koloniziranje desne obale Krke krčenjem gustih šuma koji su se od njene desne obale uzdizale obroncima Žumberačkog gorja sve do njegovih samih vrhova, postali su Kostanjevica u rukama obitelji Spanheim, te Mehovo u vlasništvu knezova Višnjeogorskih.¹⁰³ Svakako se i osnutak cistercijske opatije u Kostanjevici na Krki, koju je na svojem trgu osnovao knez Bernardin Spanheimski 1234. godine,¹⁰⁴ treba promatrati u kontekstu krčenja šuma i kolonizacije desne obale Krke. Naime, cisterciti su bili izvrsni pioniri u kultiviranju do tada slabo obrađenih i nekoloniziranih krajeva.¹⁰⁵

Vrlo je vjerojatno knez Albert Višnjeogorski u zadnjim desetljećima 12. stoljeća pokušao iskoristiti činjenicu da je pažnja kralja Bele III. (1173-1196) bila usmjerena prema istoku gdje je kralj nastojao ostvariti mađarsko-bizantsku uniju,¹⁰⁶ te je sve češće upadao iz Bele Krajine u susjednu Slavoniju.¹⁰⁷ Kako mu je ishodište za takve akcije vrlo vjerojatno bio njegov grad Mehovo, nije neobično što je knez Stjepan iz roda Babonića usmjerio svoju vojnu akciju, provedenu po nalogu kralja Bele III., baš na grad Mehovo koji je opljačkao i

¹⁰² Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 56.

¹⁰³ Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 58.

¹⁰⁴ Mlinarič, Jože, „Cistercijska opatija Kostanjevica 1234-1786“, *Redovništvo na slovenskem*, Ljubljana, 1984., str. 217.

¹⁰⁵ O određivanju geografske pozicije za izgradnju nove cistercijske opatije, te o obrađivanju zemlje i sistemima natapanja polja koje su koristili i usavršili cisterciti više vidi: Kinder, Terry Nancy, *Cistercian Europe: Architecture of Contemplation*, Cambridge, 2002., str. 81-130.

¹⁰⁶ Iako je još 1163. godine bizantski car Emanuel Komnen nastojao vojno poraziti ugarsko-hrvatskoga kralja Stjepana IV., umjesto forsiranja rijeke Save i upada u srce ugarskoga teritorija, došlo je do pregovora. Nakon pregovora koji su urodili mirom sklopljen je brak između Komnenenove kćerke Marije i maloljetnog Bele, sina kraljeva brata Géze II. Mladi Bela odveden je na bizantski carski dvor gdje je 1166. godine ponovno kršten kao Aleksij. Iako je postojala realna mogućnost da mladi Bela zasjedne na carsko prijestolje, ta je mogućnost prestala biti aktualna nakon što su 1171. godine crkveni prelati u Carigradu položili zakletvu vjernosti Aleksiju II., sinu cara Emanuela Komnena. Nakon smrti Stjepana III. vođe opozicije u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu pozvali su tada odraslog Belu da dođe iz Carigrada i preuzme ugarsko-hrvatsko prijestolje kao kralj Bela III. I uistinu je 1173. godine Bela okrunjen za kralja u Kaloči. U narednim godinama Bela III. je nastavio suradnju sa svojim puncem carem Emanuelom, pa mu je čak poslao svoje čete u pomoć u bitci kod Miriokefaolona 1176. godine, gdje se bizantska vojska sukobila sa Turcima Selducima. Nakon smrti cara Emanuela 1180. godine Bela III. je podržavao malodobnog Emanuelova sina Aleksija II. u sukobima oko carskog prijestolja koje mu je osporavao carev nećak Andronik. Nakon što je 1182. godine ugušen mladi car Aleksij II. kralj Bela III. je uz pomoć Srba vojskom krenuo na buntovnog Andronika. Ugarsko-hrvatska vojska je zauzela Beograd, Niš i Sofiju, no smrt kraljeve supruge 1184. godine promijenila je Beline planove. Stoga je Bela III. zatražio ruku princeze Teodore, sestre pokojnoga cara Emanuela koja je bila jedini preostali živući član carske obitelji. Planiranim brakom kralj Bela III. bi se domogao carskog prijestolja, no nakon što je u Carigradu 1185. godine izbila revolucija koja je uklonila Andronika sa prijestolja te je na njegovo mjesto zasjeo novi car Izak Angel, kojega su priznali i svi crkveni prelati, ta je zamisao propala. Nakon toga se kralj Bela III. odlučio za suradnju sa novim bizantskim carem Izakom Angelom. Ipak, i u narednim godinama sve do smrti kralja Bele III., Bizantsko Carstvo i Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo sukobljavalo se oko pitanja prevlasti nad Srbijom. Tek je formiranje Drugoga Bugarskoga Carstva i rastući ugled Srbije pod dinastijom Nemanjića udaljilo Bizant od Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva (Moravcsik, Gyula, *Byzantium and the Magyars*, Budimpešta, 1970., str. 89.-95.).

¹⁰⁷ Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 65.

popalio.¹⁰⁸ S tom akcijom vrlo vjerojatno je bio upoznat tadašnji hrvatski herceg i budući ugarsko-hrvatski kralj Andrija II., koji se knezu Stjepanu odužio vrlo vjerojatno potaknuvši svoga brata kralja Emerika da mu daruje Vodnicu 1200. godine, u trenutku kada su mu to okolnosti dopustile, tj. nakon što je završio već spomenuti sukob između njega i njegova brata, tadašnjeg ugarsko-hrvatskog kralja Emerika.¹⁰⁹

Ipak, zanimljivo je primijetiti da je te iste 1571. godine kada je nastao sumnjivi prijepis isprave iz 1200. godine, knez Franjo Blagajski, koji se već preselio u Kranjsku, dobio od kralja Maksimilijana potvrdu novog obiteljskog grba.¹¹⁰ Novi grb obitelji Blagajskih pored elemenata koji se tradicionalno nalazili na grbu knezova Blagajskih,¹¹¹ sadržavao i elemente sa grba Goričko-tirolskih grofova.¹¹² Štoviše, već sredinom 15. stoljeća knezovi su Blagajski zamijenili su dotada tradicionalni simbol sa svoga grba, šesterokraku zvijezdu ponad kosih greda, sa ružom ponad kosim gredama, aludirajući na svoje porijeklo od rimskih Ursinija i srodstvo sa Goričko-tirolskim grofovima.¹¹³ Kako se u ispravi iz 1200. godine spominje kako je knez Stjepan od Goričko-tirolskog grofa Hermana za ženu dobio njegovu kćer, očito je ova isprava prvenstveno trebala dokazati postojanje obiteljskih veza između Babonića i Goričko-tirolskih grofova već krajem 12. stoljeća. Očito je, naime, da je sastavljač isprave iz sredine 16. stoljeća znao da su njegovi preci bili u rodbinskim vezama sa Goričko-tirolskim grofovima, ali ih je pogrešno stavio u konac 12. umjesto u konac 13. stoljeća.¹¹⁴ S druge strane, sastavljač isprave je htio naglasiti plemenito porijeklo i svoje obitelji, te je za oca

¹⁰⁸ CD 2, dok. 332., str. 359.

¹⁰⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 185.-187.; Engel, *The Realm*, str. 88.-89.

¹¹⁰ CDCB, dok. 263., str. 513.-518.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 395.-396.

¹¹¹ Najstariji pečati na kojima se nalazi grb knezova Babonića su sa kraja 13. i početka 14. stoljeća. Na tim se se grbovima nalazile tri kose grede i lav. Vidi: Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 386.-393. Nešto kasnije na grbu knezova Babonića nalazila se šesterokraka zvijezda (Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 222.-224.; Horvat, Zorislav, *Heraldički štitovi gotičke arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb, 1996., str. 88.).

¹¹² Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 395.-396. Zanimljivo je da je do istog zaključka došao i Ljudmil Hauptmann koji se slaže da je isprava krivotvorena samo u onom dijelu koji se odnosi na porijeklo i grb. Nažalost svoje mišljenje nije detaljnije razradio (Hauptmann, Ljudmil, „O postanku hrvatske granice prema Kranjskoj“, *Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću povodom šezdesetgodišnjice života 1869-1929 posvećuju prijatelji, štovatelji i učenici*, Zagreb, 1929., str. 98.).

¹¹³ Valentić, Mirko, *Kameni spomenici Hrvatske. XIII – XIX stoljeća*, Zagreb, 1969., str. 140.; Horvat, *Heraldički štitovi gotičke*, str. 88. O izgledu i simbolima na grbu knezova Babonića, kasnijih Blagajskih, kao i o promjeni tih simbola više je rečeno u poglavlju „3.3. Zajednički simboli: ime i grb“.

¹¹⁴ Ženidbene veze između Babonića i Goričko-tirolskih grofova su usitinu postojale koncem 13. stoljeća. Tako je Ivan I., sin kneza Babonega II., u „Kronici čedadskog kanonika Julijana“ početkom 14. stoljeća nazvan rođakom, tj. zetom, goričko-tirolskog grofa Henrika II. (...*Illustis Dominus Juvan cognatus Domini Comitit Goritiae...*, RIS 24, str. 1221.).

kneza Stjepana, kneza Nikolu, izmislio da je potomak stare rimske patricijske obitelji Ursini.¹¹⁵

Kako je izgledno da je isprava iz 1571., a datirana u 1200. godinu, povezujući porijeklo knezova Blagajskih sa rimskim Ursinijima i Goričko-tirolskim grofovima prvenstveno trebala poslužiti za opravdavanje novih posjeda koje je Franjo Blagajski dobio u Kranjskoj, kao i novog obiteljskog grba, postavlja se pitanje je li knez Stjepan uistinu postojao i jesu li Babonići već početkom 13. stoljeća mogli posjedovati Vodicu na rijeci Uni. U ispravi iz 1210. godine, kojom kralj Andrija II. daruje vitezovima templarima posjede u Slavoniji, saznajemo za nekog kneza Stjepana koji je držao posjed Vodicu. Taj knez Stjepan koji je u te 1210. godine već mrtav, te je tako i naveden u ispravi, nekada je posjedovao posjede u Vodici s kojim graniče posjedi dodijeljeni templarima.¹¹⁶ Za istoga Stjepana navodi se da je bio *comes de Goriza*. Ovaj se izraz može tumačiti kao „Stjepan, lijepoga spomena, župan Gorički“,¹¹⁷ te je stoga Thallóczy zaključio da je porijeklo Babonića bilo na prostoru Goričke županije te ih je nazivao goričkim knezovima.¹¹⁸ Uistinu, na prostoru srednjovjekovne Slavonije već od 12. stoljeća u Slavoniji prevladavaju nazivi *comes* i *comitatus* (župan i županija) umjesto slavenskih termina *iuppanus* i *supanatus*.¹¹⁹

Ipak, sagledavajući ispravu iz 1210. godine u cjelini, te oslanjajući se na novije studije o plemićkim rodovima Ugarsko-hrvatskog kraljevstva moguće je dati drugačije tumačenje izraza *Stephanus bone memorie comes de Goriza*. Naime, razvoj plemićkih rodova sa prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva može se podijeliti na nekoliko faza i podfaza. Prva faza bila bi kognatski rod od 11. do početka 13. stoljeća, a druga agnatski rod od početka 13. stoljeća do kraja srednjega vijeka. Nadalje, druga agnatska faza roda također se može podijeliti u dvije podfaze od kojih je u onoj ranijoj, od početka 13. do sredine 14. stoljeća, težište bilo na krvnom srodstvu, a u onoj kasnijoj na zajedničkom vlasništvu nad imovinom. Štoviše, Damir Karbić ipak naglašava činjenicu da je do prelaska s kognatskog na agnatsku strukturu roda u Hrvatskoj došlo nešto ranije, točnije sredinom 12. stoljeća. Promjene u strukturi agnatskoga

¹¹⁵ Moguće je da je knez Ladislav II. Blagajski nakon susreta sa grofom Bertoldom Ursinijem 1410. godine razradio osnovnu ideju o porijeklu svoje obitelji od rimske patricijske obitelji Ursini, na što ga je vrlo vjerojatno motivirao sve veći utjecaj grofova Celjskih na prostorima na kojima su do tada Babonići, tj. Blagajski, imali najznačajniju ulogu (Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 223.-224.).

¹¹⁶ *...terram quoque quandam in Wodicha, quam domini Templi Stephanus bone memorie comes de Goriza erogavit cum suis metis et pertinenciis, sicut iuste et uicinorum noticia ipsi fratres pacifice possident...*, CD 3, dok. 80., str. 98.-99.

¹¹⁷ *...Stephanus bone memorie comes de Goriza...*, CD 3, dok. 80., str. 99.

¹¹⁸ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 353.-354.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 18.-23.

¹¹⁹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 258.; Engel, *The Realm*, str. 72.-73.

roda bile su popraćene i u promjeni terminologije koja se koristila pri označavanju pripadnosti rodu. Tako su se u prvoj pod-fazi pripadnici roda označavali izrazom *de genere* plus ime roda, a u drugoj prijedlogom *de* i imenom glavnog posjeda ili utvrde roda.¹²⁰

U trenutku kada se rod Babonića može pratiti u sačuvanim povijesnim vrelima, tj. od početka 13. stoljeća, jasno je da je rod već prešao iz kognatske u agnatsku fazu. Iako se u prvoj polovici i sredinom 13. stoljeća pripadnici većine plemićkih rodova sa prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva imenuju izrazom *de genere* plus ime roda,¹²¹ u slučaju Babonića u to doba već prevladava imenovanje prijedlogom *de* i imenom utvrde ili posjedom roda.¹²² O druge polovice 13. stoljeća prilikom imenovanja članova roda moguće je pratiti ne samo neprekinutu genealošku liniju roda, već i filijaciju članova roda.¹²³

Ako se ponovno sagleda isprava 1210. godine, kojom je ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. darovao templarima konkretne posjede u Slavoniji, kojima su jasno bile omeđene njihove granice,¹²⁴ jasno je da izraz *Stephanus bone memorie comes de Goriza* ne treba tumačiti kao „Stjepan, lijepoga spomena, župan gorički“, već kao „Stjepan, lijepoga spomena, knez od (sc. utvrde/posjeda) Goričke“. Naime, u ispravi je jasno navedeno da su templarima potvrđeni neki posjedi u Vodici koje im je ranije dao sada već pokojni knez Stjepan.¹²⁵ Nadalje, u ispravi kralj većinu plemića ne nazive prema funkcijama koje obnašaju, već prema jednom od dva uobičajena načina, tj. prema imenu oca ili kojem drugom uglednom članu obitelji, ili pak

¹²⁰ Usporedi: Fügedi, *The Elefánthy*, str. 4.-6.; Rady, Martin, „Erik Fügedi and the Elefánthy Kindred“, *The Slavonic and East European Review*, god. 77., sv. 2., London, 1999., str. 298.-300.; D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 195.-196.; Birin, *Knez Nelipac*, str. 167.-168.

¹²¹ U historiografiji možda ponajbolje obrađeni primjer plemićkog roda iz Savsko-Dravskog međurječja rod Borića bana čiji se pripadnici u prvoj polovici 13. stoljeća redovito imenuju kako *de genere* plus ime roda (primjerice: 1248. - ...*Odola, Chelk et Borich, fili Borich de genere Borich bani...*, CD 4, dok. 328., str. 369.; Karbić, Marija, „Od plemićkoga roda do plemenitih obitelji. Rod Borića bana iz Požeške županije od 13. do 15. stoljeća“, *Izabrane teme iz hrvatske povijesti. Selected Themes in Croatian History. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija Dies historiae 2004.-2006.*, Zagreb, 2007., str. 141.-143.).

¹²² Primjerice: 1218. - ...*Baboneg et Stephani comitum de Wodicha ... comitis Stephani de Gorichia...*, CD 3, dok. 142., str. 168.; 1241. - ...*comitis Stephani de Goricha ... Bobonigh et Stephani comitum de Wodycha...*, CD 4, dok. 124., str. 135.

¹²³ Primjerice: 1266. - ...*Petrus, Mathias et Cristan filii Bobonyg...*, CD 5, dok. 867., str. 387.; 1278. - ...*Nos Stephanus banus filius St[e]phani...*, CD 6, dok. 207., str. 240.; 1283. - ...*Radozlaio comite filio Stephani comitis filii condam Baboneg...*, CD 6, dok. 370., str. 436.

¹²⁴ Tako se u istoj ispravi opisuju konkretan posjed u Požeškoj županiji (obrađeno i neobrađeno zemljište, šume, livade i vinogradi, ribnjaci) na kojemu je posjedu bila podignuta i crkva sv. Marije, a koji je templarima darovao Odola, pripadnik plemićkog roda Borića bana (...*terram ... cum ecclesia sancte Marie in medio fundata cum terris cultis et incultis, cum siluis, pratis et uineis, cum piscinis et ceteris omnibus...*, CD 3, dok. 80., str. 98.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 155.).

¹²⁵ ...*terram quoque quandam in Wodicha, quam domini Templi Stephanus bone memorie comes de Goriza erogavit cum suis metis et pertinenciis, sicut iuste et uicinorum noticia ipsi fratres pacifice possident...*, CD 3, dok. 80., str. 98.-99.

prema glavnoj utvrđi koja pojedinom plemiću ili čitavu rodu pripada.¹²⁶ Stoga je i Stjepan nazvan „knezom od (sc. utvrde/posjeda) Goričke“, a ne „županom goričkim“. Osim toga, knezovi Babonići sve do 1260-tih godina nisu ni imali nikakve posjede na prostoru županije Gorice,¹²⁷ već samo na prostoru Gorske županije i posjed Vodicu u Dubičkoj županiji. Izraz *Stephanus comes de Gorichia*, kako je u tri navrata u prvoj polovici 13. stoljeća nazvan tada već pokojni knez Stjepan,¹²⁸ treba povezivati uz vrlo vjerojatno ishodište knezova Babonića, utvrdu/posjed Gorička, na kojoj se nalazio prapovijesni lokalitet Osječenica, a ne uz Goričku županiju. Nije neobično što se njegovi potomci više ne nazivaju „knezovi od (sc. utvrde) Goričke“. Naime, njegovi sinovi Stjepan i Baboneg koriste istu formulu kako njihov otac, tj. nazivaju se prema njihovom u tom trenutku najvažnijem posjedu, a u tome trenutku je to bila Vodica.¹²⁹ S druge strane, posjed Gorička ostala je u rukama njihovih rođaka, pa je i logično da se oni više ne nazivaju prema njoj. I konačno, kao što je već rečeno, utvrda Gorička sredinom 13. stoljeća gubi na važnost i njezinu ulogu preuzima Zrin i Pedalj koji je 1270-tih godina došao u ruke Babonića.

Štoviše, prvo teritorijalno širenje Babonića bilo je upravo na posjed Vodicu koji se nalazio nasuprot Goričke s druge strane rijeke Une, o čemu svjedoči i vrlo vjerodostojna isprava slavonskog bana Stjepana Gútkeleđa¹³⁰ iz 1249. godine.¹³¹ Tom je ispravom ban posvjedočio da je knez Baboneg III. kupio od plemićkog roda Vukodraga njihov nasljedni posjed Poljanu pokraj rijeke Save u Dubičkoj županiji.¹³² Nije neobično što se jedna grana plemićkog roda Babonića vrlo vjerojatno već početkom 13. stoljeća preselila u dolinu rijeke Une na posjed Vodica. Kako je dolina rijeke Une u srednjem vijeku bila jedan od najvažnijih prometnih pravaca iz Ugarske i srednjovjekovne Slavonije prema Hrvatskoj i obali Jadranskog mora, te se vrlo vjerojatno već vrlo rano na njoj razvio značajan promet ljudi i

¹²⁶ Primjerice: *...Petri filij Thatar ... Odolla nepos Borichii bani ... Stephanus comes de Goriza...*, CD 3, dok. 80., str. 98.-99.

¹²⁷ Prvi poznati posjed knezova Babonića na prostoru srednjovjekovne Goričke županije bio je Kolevrat, koji se u njihovim rukama spominje 1264. godine (CD 5, dok. 816., str. 326.)

¹²⁸ 1210. - *...Stephanus bone memorie comes de Goriza...*, CD 3, dok. 80., str. 99.; 1218. - *condam comitis Stephani de Gorichia*, CD 3, dok. 142., str. 168.; 1241. - *comitis Stephani de Goricha*, CD 4, dok. 124., str. 135.

¹²⁹ 1218. - *...Baboneg et Stephani comitum de Wodicha...*, CD 3, dok. 142., str. 168.; 1241. - *...Bobonigh et Stephani comitum de Wodycha...*, CD 4, dok. 124, str. 135.

¹³⁰ Ban Stjepan Gútkeled obnašao je funkciju slavonskog bana od 1248. do 1260. godine (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 238.-242.), tj. u vremenu nakon provale Tatara u Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo. Kao osoba od povjerenja kralja Bele IV. sudjelovao je u njegovim političkim nastojanjima obnove i jačanja kraljevske vlasti na cijelom prostoru Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, a posebice u Hrvatskoj i Slavoniji (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 327.-329.; Kosztołnyik, *Hungary*, str. 180.-192.).

¹³¹ CD 4, dok. 357., str. 411.-412.

¹³² *...terram suam hereditariam Polana vocatam iuxta fluvium Zaua sitam, in comitatu Dubicensi existentem...*, CD 4, dok. 357., str. 411.

roba,¹³³ nije neobično da su i knezovi Babonići nastojali kontrolirati jedan dio prometa na toj prometnici. Naime, kako se Zrinska gora i utvrda Gorička, ishodište roda Babonića, nalazi udaljena svega nekoliko kilometara od doline rijeke Une, nije neobično što su Babonići vrlo rano nastojali dobiti neke posjede na tom važnom prometnom pravcu. Pravac prema jugu od prvih postojbina knezova Babonića, tj. prema rijeci Uni bio je logičan ne samo zbog blizine važne prometnice i prihoda koji bi se od nje moglo ostvarivati, već i stoga što su zemlje na sjever od Zrinske gore, tj. prema rijeci Kupi, u to doba bili većinom u rukama zagrebačkih biskupa, cistercita iz Topuskog i vitezova templara iz Gore.¹³⁴ Stoga je posjed Vodica, na desnoj obali rijeke Une, bio logičan izbor prvog prostornog širenja roda i to vrlo vjerojatno već u prvim desetljećima 13. stoljeća. O geostrateškoj važnosti posjeda Vodice na rijeci Uni svjedoči i sama činjenica da je već šezdesetih godina 13. stoljeća slavonski ban Roland nastojao od sinova kneza Babonega III. preuzeti posjed Vodicu dajući im zauzvrat neke druge posjede.¹³⁵

Uzevši u obzir sve do sada izrečeno može se zaključiti da se na lokalitetu Osječenica barem od kraja 11. i tijekom 12. stoljeća odvijao život. Štoviše, uzevši u obzir strukturu faze razvoja plemićkih rodova na prostoru Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, te način zapisivanja imena pripadnika roda Babonića s početka 13. stoljeća može pretpostaviti da je ishodišta roda Babonića bio današnji lokalitet Osječenica, tj. srednjovjekovna utvrda/posjed Gorička, a ne područje oko kasnije utvrde Stjениčnjak u srednjovjekovnoj Goričkoj županiji, kako je tvrdio Thallóczy.¹³⁶

Nažalost, osim mogućeg rodovskog ishodišta, srednjovjekovne Goričke, teško se može puno više reći o njihovu porijeklu. Ipak, u potrazi za njihovim porijeklom treba uzeti u obzir njihov politički utjecaj početkom 13. stoljeća, kao i njihovu bliskost sa vladarskom dinastijom Arpadovića. Ovo se ponajviše očituje u činjenici da se pripadnici Babonića iz toga vremena redovito nazivaju knezovima (*comites*), za razliku od ostalih pripadnika rodova Gorske županije koji se redovito opisuju uobičajenom formulom prema imenu oca, a ponekad i

¹³³ Vidi „Povijesni atlas: 1. Zapadna Slavonija i sjeverozapadna Hrvatska“ i „Povijesni atlas: 2. Zapadna i središnja Slavonija“ u: Čoralić, Lovorka, *Put, putnici, putovanja: Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb, 1997..

¹³⁴ Usporedi: Ančić, „Vlastelinstvo“, pass.

¹³⁵ Prema ispravama iz 1266. godine (CD 5, dok. 867., str. 386.-388.) slavonski ban Roland od plemena Ratoldova je nastojao preuzeti posjed Vodicu u sklopu kraljevih namjera jačanja kraljevske vlasti u srednjovjekovne Slavonije i Hrvatske (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 242.). Banu su posjedi na rijeci Uni bili potrebni za učvršćivanje na komunikaciji uz rijeku Unu koja je povezivala srednjovjekovnu Hrvatsku i Dalmaciju sa Slavonijom i Ugarskom. O ovim će događajima biti više riječi u nastavku rada.

¹³⁶ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 353.-354.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 18.-23.

imenom roda.¹³⁷ Osim toga, za razliku od rodova Gorske županije koji su svoje posjede u prvim desetljećima 13. stoljeća imali isključivo na prostoru te županije, Babonići su već od kraja 12. stoljeća, a možda i ranije, držali posjed Vodičevo u susjednom Dubičkoj županiji. Štoviše, sama činjenica da su se Babonići početkom petoga desetljeća 13. stoljeća sukobili sa građanima Senja, te su ih u tim sukobima pratili pripadnici rodova iz ne samo Gorske, već i iz drugih županija srednjovjekovne Slavonije (iz Goričke, a možda i iz Drežničke), govori u prilog njihovoj političkoj moći koja u to doba nije bila samo lokalnog već i šireg značenja. Naime, niti jedan drugi plemićki rod sa prostora Gorske županije nije bio u mogućnosti poduzimati takve akcije šireg značenja. I konačno, ugled Babonića već krajem 12. stoljeća bio je toliki da im je tadašnji ugarsko-hrvatski kralj Bela III. povjerio zadatak da zaustave prodore kneza Alberta Višnjegorskog u Podgorsku županiju, koja je poprilično daleko od Gorske županije, ishodišta knezova Babonića.

Uzimajući u obzir ovakav značajan položaj knezova Babonića početkom 13. stoljeća, mnogo veći nego što ga tada imaju ostali rodovi Gorske županije, može se zaključiti da su Babonići do te njega došli u ranijim vremenima, te stoga njihovo porijeklo ne treba povezivati sa procesom uzdizanja jobagiona u red slobodnoga plemstva koji je zahvatio šire prostore Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu sredinom 13. stoljeća.¹³⁸ U svojoj knjizi o plemstvu srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva na osnovu značajnog ugleda kojega su Babonići početkom 13. stoljeća uživali, Rady je pretpostavio da je njihovo porijeklo moguće

¹³⁷ Primjerice: 1225. - *...sex gneracionum comitatus de Gora: Pridizlai videlicet de Boina fratrum, cognatorum et proximorum suorum ac successorum, Alpreth, Martini filii Brochonis, Rate, Bizlai, Trmha et fratrum, cognatorum et successorum...*, CD 3., dok. 224., str. 250.-251.; 1243. - *...filii Race, de quibus confirmatione(!) pacis interfuit Gemizina ... Bonyani, de quibus interfuit Radigoz...*, CD 4, dok. 162., str. 182.; 1252. - *...Gemzine filio Ratha citaverunt ad nostram presenciam Wlconem, filium Zybislav et Jaconem ac totam generacionem eorundem...*, CD 4, dok. 452., str. 519.-520.;

¹³⁸ U početku neznačajni i siromašni plemići uvelike su bili potomci jobagiona kraljevskih županijskih utvrda. Naime, već početkom 13. stoljeća započeo je proces razgradnje društvenog sloja jobagiona potaknut sve češćom praksom kralja Andrije II. davanja kraljevskih posjeda kao nasljedno dobro svojim velikašima. Dok je veći dio jobagiona nakon što su kraljevske utvrde prešle u ruke svjetovnih ili crkvenih velikaša, te su postali neslobodni feudalni podložnici, jedan je dio jobagiona, i to oni koji su i ranije bili ugledniji i imućniji, kraljevskom privolom prešao u sloj slobodnih plemića. Vrlo dobar primjer su pripadnici plemićkoga roda Klokočanima kojima je 24. prosinca 1222. godine mladi kralj Bela IV., sin kralja Andrije II., potvrdio posjed Klokoč čime ih je uzdigao iz sloja jobagiona u sloj slobodnoga plemstva poništivši pri tome svaku obavezu koju su oni imali prema županijskoj utvrdi srednjovjekovne županije Gorice (CD 3, dok. 213., str. 238.-240.). Drugi dobar primjer pripadnici roda Pribića iz Podgorske županije koje je kralj Bela IV. 12. studenog 1244. godine zbog mnogih ranijih zasluga oslobodio od podložništva županijskoj utvrdi Podgorje podijelivši im nove slobode čime su oni prestali biti jobagioni županijske utvrde (CD 4, dok. 221. str. 258.). O procesu razgradnje društvenog sloja jobagiona i nastanku novoga plemstva vidi: Fügedi, Erik, *Castel and Society in Medieval Hungary (1000-1437)*, Budimpešta, 1986., str. 43.; Engel, *The Realm*, str. 84.; Rady, *Nobility*, str. 29., 35.-37.; Levak, Maurizio, „Od gradokmeta do plemenitog ili kmeta: raspad sustava gradskih jobagiona u srednjovjekovnoj Hrvatskoj“, *Izabrane teme iz hrvatske povijesti: zbornik radova*, Zagreb, 2007., str. 126.-136.

povezati sa županskom službom na tom prostoru.¹³⁹ Uzimajući u obzir da je knez Stjepan od Goričke upravo pred sam kraj 12. stoljeća, tj. u vrijeme dok je budući kralj Andrija II. još bio hrvatski herceg,¹⁴⁰ po kraljevu nalogu zaustavio provale kneza Alberta Višnjegorskog u Slavoniju, moguće je zaključiti da je obavljao neku službu u kraljevskom administrativnom aparatu. Štoviše, potrebno je ponovno napomenuti da je u ispravi kojom je ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. 1210. godine darovao templarima konkretne posjede u Slavoniji, navedeno kako je tada već pokojni knez Stjepan od Goričke za svoga života templarima darovao neke posjede u Vodici.¹⁴¹ Ovo se vrlo vjerojatno dogodilo krajem 12. ili na samom početku 13. stoljeća kada su templari i došli na prostor Gore i Dubice vrlo vjerojatno iz Senja.¹⁴² Kako je teško povjerovati da je knez Stjepan od Goričke darovao templarima dijelove svoga posjeda, vrlo vjerojatno je riječ da je templarima u ime vladara dao dijelove vladarskog posjeda,¹⁴³ što bi svakako ukazivalo na njegov politički status, možda čak i na činjenicu da je bio župan toga prostora kako je to tvrdio Rady.¹⁴⁴ Osim toga, o dobrom odnosu kneza Stjepana od Goričke i kralja Andrije II. u vremenu dok je još bio hrvatski herceg i posjedovao veliko vlastelinstvo Gorskoj županiji, svjedoče dobri odnosi između Stjepanovih sinova i tada ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II., o čemu će biti više riječi u nastavku rada.

Sinovi kneza Stjepana od Goričke, knezovi Stjepan i Baboneg, spominju se 1218. godine u ispravi kojom je tadašnji ugarsko-hrvatsko kralj Andrija II. potvrdio Babonićima

¹³⁹ Iako svoje zaključke o ugledu Babonića početkom 13. stoljeća Rady nije detaljno obrazložio, ipak se može složiti sa njegovom tvrdnjom da su Babonići bili potomci župana toga prostora koji su svoje matične prostore započeli širiti raznim kraljevskim donacijama još tijekom 12. stoljeća (Rady, *Nobility*, str. 34.).

¹⁴⁰ Andrija je bio hrvatski herceg u periodu od 1197. do 1204. godine. O budućem ugarsko-hrvatskom kralju Andriji II. u vremenu dok je još bio hrvatski herceg više vidi: Klaić, Vjekoslav, „O hercegu Andriji (1197-1204)“, *Rad JAZU*, knj. 136., Zagreb, 1898., str. 200.-222.

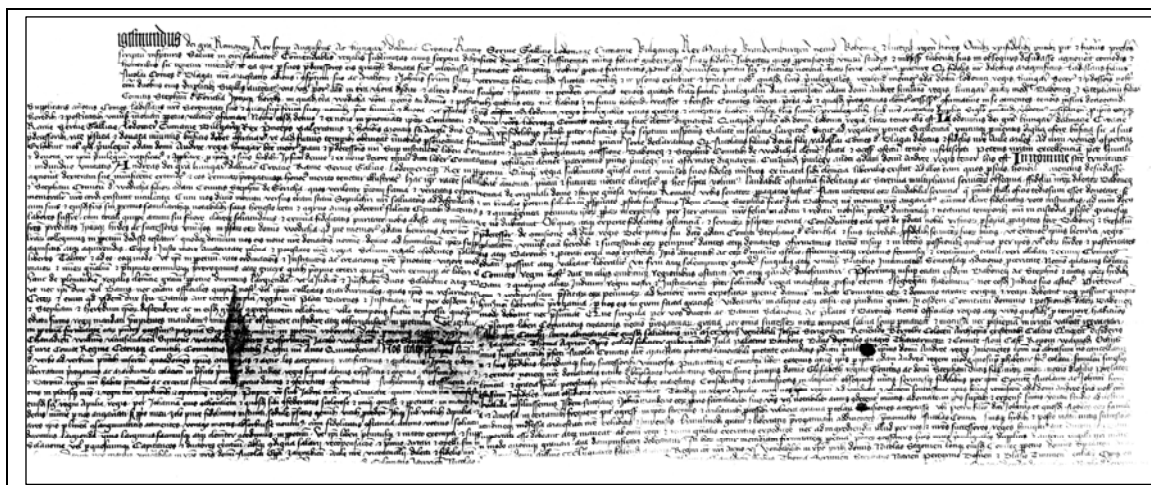
¹⁴¹ *...terram quoque quandam in Wodicha, quam domini Templi Stephanus bone memorie comes de Goriza erogavit cum suis metis et pertinenciis, sicut iuste et uicinorum noticia ipsi fratres pacifice possident...*, CD 3, dok. 80., str. 98.-99.

¹⁴² Svakako je već u posljednjoj četvrtini 12. stoljeća postojao je templarska utvrda u Gori sa crkvom Blažene Djevice Marije kojoj je kralj Bela III. prepustio trg (forum) za njenu rasvjetu. S druge strane, templari su u Dubicu došli nešto kasnije, ali svakako prije 1239. godine kada se spominje njihova zemlja Maladin. (Vidi: Dobronić, Lelja, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 88.-91., 96.-97. i tamo navedene izvore i literaturu.)

¹⁴³ Zanimljivo je primijetiti kralj Andrija II. podijelivši privilegije novoosnovanoj cistercitskoj opatiji u Topuskom u sva tri privilegija (1205., 1211. i 1213.) naglasio kako im predaje sve posjede i prava koje je on ranije kao hrvatski herceg uživo na svome vlastelinstvu u Gorskoj županiji. Štoviše, u privilegiju iz 1211. godine naglasio je kako im daruje sva prava koje mogu slobodno, zauvijek i u cijelosti uživati kao što su ih ranije uživali slavonski hercezi ili župane Gore (*...omnia iura ... comitatus de Gora ... libere et integre perpetuoque possideat sub eius libertatis integritatisque tenore, quo duces Sclauonie seu comites de Gorra eadem antea possederunt...*, CD 3, dok. 84., str. 103.; usporedi i više vidi: Ančić, „Vlastelinstvo“, str. 203.-204.). Ovo govori u prilog tome da je na prostoru Gorske županije vladar imao svoj posjed, patrimonij, od kojega je mogao pojedinim plemićima ili crkvenim redovima darovati određene dijelove kao zahvalu za vjernu službu, ali i kao zalag za buduću vjernost.

¹⁴⁴ Rady, *Nobility*, str. 34.

ranije privilegije kraljeva Bele III. i Emerika zbog njihovih zasluga koji su im činili, kao i zbog njihovog sudjelovanja u križarskom ratu koji je on poveo godinu dana ranije.¹⁴⁵ Toj ispravi Nada Klaić prestrogo daje malo vjere te odbacuje njen sadržaj kao nevjerodostojan jer da je isprava sačuvana u prijepisu iz 1352. godine. Nada Klaić smatra da ova isprava samo dokazuje da su njezini sastavljači bolje poznavali neke povijesne činjenice od svojih suvremenika, te da niti jednom drugom slavonskom velikašu nije palo na pamet izmisliti sudjelovanje u križarskom ratu i da za to traži nagradu. Nadalje tvrdi da je knez Dujam Blagajski sastavio ispravu i njezinu potvrdu tražio od mladog kralja Ljudevita kao bi svome sinu Nikoli IV. osigurao bolji društveni položaj kakav su u doba Arpadovića uživali njihovi preci. Uglavnom, odbacila je njen sadržaj kao nevjerodostojan te isključila mogućnost da su Babonići sudjelovali u križarskom ratu kralja Andrije II.¹⁴⁶

prilog 1 - isprava kralja Ljudevita I. od 26. veljače 1352.
- potvrda privilegija knezova Babonićima podijeljenih od kralja Andrije II.
- u ispravi je sačuvan prijepis isprave iz 1218. godine
(Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66557)

Uzme li se u obzir da su Babonići već u prvim desetljećima 13. stoljeća držali posjed Vodicu, postavlja se pitanje jesu li knezovi Stjepan i Baboneg mogli sudjelovati u križarskom pohodu kralja Andrije II. i kolika je za to vjerojatnost. Na ovo je pitanje moguće dati odgovor razmotri li se širi kontekst Andrijinih priprema za križarski rat.

¹⁴⁵ CD 3, dok. 142., str. 167.-170.

¹⁴⁶ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 343.-344. Iako Nada Klaić to nije navela očito je da je prilikom pisanja poglavlja o rodu Babonića, te iznošenja ovih svojih razmišljanja, koristila rezultate diplomatsko-paleografske analize do kojih je došao Milan Šufflay (Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 215.-220.).

Nakon što je 1198. godine zasjeo na Petrovu stolicu vrlo energičan papa Inocent III. je nastojao uspostaviti papinsko svjetovno prvenstvo te je 1200. sa velikim entuzijazmom pokrenuo Četvrti križarski pohod koji su Mlečani pretvorili u svoj ekspedicijski pohod koji je završio osvajanjem Carigrada 1204. godine i uspostavom novom Latinskog Carstva. Ne odustavši od svojih ideja 1215. godine sazvaio je opći crkveni koncil s idejom organizacije novog križarskog pohoda u Palestinu. Iako ga je u njegovim namjerama spriječila smrt 1216. godine, ipak je novi papa Honorije III. nastavio na njegovom tragu i započeo sa završnim pripremama vojnoga pohoda. Kao veliki problem iskrsnuo je nedostatak općeprihvaćenog vođe. Nakon niza pregovora i političkih intriga vođe pohoda konačno su pronađene u osobama austrijskog vojvode Leopolda i ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II.¹⁴⁷

Na ovome mjestu nije potrebno ulaziti u detaljne pripreme križarskog rata kralja Andrije II.,¹⁴⁸ već će se pažnja posvetiti smjeru kretanja njegove vojske iz Ugarske preko Slavonije i Hrvatske do Splita koji je odabran za polaznu luku za isplavlivanje prema Palestini. Kraljeva vojska okupljala se u Veszprému, od kuda je kralj Andrija II. krenuo u križarski pohod krajem srpnja 1217. godine.¹⁴⁹ Vojska je bila podijeljena u tri skupine, te je prva krenula sporo pokretna logistika.¹⁵⁰ Potom su krenuli Sasi, a možda i Sekeli, iz Transilvanije.¹⁵¹ Kralj je na čelu ostatke vojske, uglavnom vitezova, krenuo prema Tihanyu i tamošnjem benediktinskom samostanu, a otuda je nastavio prema Pečuhu.¹⁵² Potom su se kralj i njegova pratnja zaputili preko Križevaca i Dugog Sela prema Zagrebu, gdje je sudjelovao u posveti nove katedrale.¹⁵³ Vojska se kroz srednjovjekovnu Slavoniju kretala uobičajenim prometnim pravcem od Križevaca, Zagreba do Topuskog, koji se u izvorima spominje kao „vojnička cesta“ (*via exercitualis*) ili „cesta kralja Kolomana“ (*via Colomani*

¹⁴⁷ Kugler, Bernhard, *Geschichte der Kreuzzüge, zwei Auflage*, Berlin, 1891., str. 309.-311.; Setton, Kenneth M. (ur.), *A History of the Crusades: The Later Crusades 1189-1311*, vol II., Philadelphia, 1962., str. 377.-387.; Kosztolnyik, *Hungary*, str. 60.-64.; Kužić, Krešimir, *Hrvati i križari: križarski pohodi hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II. i austrijskog vojvode Leopolda VI. Iz 1217. godine s osvrtom na dodire Hrvata s križarskim pohodima*, Zagreb, 2003., str. 47.-49.

¹⁴⁸ Prazna kraljevska blagajna predstavljala je najveći problem kralju Andriji koji je izvršio niz akcija s ciljem skupljanja sredstava za predstojeću križarski pohod. O tome vidi: V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 200.-202.; Hóman, Bálint, *Geschichte des ungarischen Mittelalters: von den ältesten Zeiten bis zum Ende des XII. Jahrhunderts*, sv. 2, Berlin, 1940., str. 64.-65.; Dobronić, Lelja, *Viteški redovi – templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 1984., str. 35.; Engel, *The Realm*, str. 91.; Kužić, *Hrvati i križari*, str. 49.-50.

¹⁴⁹ Kužić, *Hrvati i križari*, str. 51.

¹⁵⁰ Splitski arhidakon Toma navodi da je kralj prvo u Split prvo poslao ratnu opremu, hranu i ostale potrepštine. TOMA, str. 138. i 139.

¹⁵¹ Kužić, *Hrvati i križari*, str. 51.

¹⁵² Šišić, Ferdo, „Itinerari vladaoca hrvatskih i ugarsko-hrvatskih od najstarijih vremena do Bele IV.“, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 5, Zagreb, 1903., str. 42.-53., str. 48.

¹⁵³ Šišić, „Itinerari vladaoca“, str. 48.; Dobronić, *Viteški redovi*, str. 34. i 66.; Kužić, *Hrvati i križari*, str. 52.

regis).¹⁵⁴ Vrlo vjerojatno su kralja i njegovu pratnju ugostili cisterciti iz Topuskog¹⁵⁵ koje je desetak godina ranije, 1205. godine, sam kralj Andrija II. pozvao da na tome mjestu izgrade svoju opatiju.¹⁵⁶ Odatle je put vojsku vodio prema Bihaću i dalje dolinom Une preko Nebljuha i Srba, prema Kninu. Poznavajući prednosti okolice Knina još iz doba kada je bio hrvatski herceg,¹⁵⁷ kralj Andrija je odlučio da se vojska tu utabori i okupi prije nego što se uputi dalje prema Splitu. Nakon nekoliko dana odmora u okolici Knina kraljevska vojska se konačno pojavila pred zidinama Splita 23. kolovoza 1217. godine.¹⁵⁸

Uzme li se u obzir smjer kretanja križarske vojske kralja Andrije II. kroz srednjovjekovnu Slavoniju onodobnim uobičajenim putem preko Križevaca, Zagreba i Topuskog, gdje se vrlo vjerojatno i zadržao, postavlja se pitanje je li moguće da su mu se tada pridružili knezovi Stjepan i Baboneg, čiji se posjed Vodica nalazio u neposrednoj blizini. Najvjerojatnije im je kralj Andrija II. poslao poziv da mu se pridruže, što bi oni vrlo teško mogli odbiti, a pogotovo jer je njihovu ocu Stjepanu I. sam kralj Andrija II. nekoliko godina ranije, 1210. godine, neposredno potvrdio posjed Vodicu.¹⁵⁹

Osim toga, vrlo je zanimljiv podatak što ga u svome putopisu dolinom rijeke Une 1937. godine donosi Viktor Živić. Naime, Živić piše da mu je njemački misionar Gerard Purk, koji u to doba službovao u današnjoj Bosanskoj Otoci, pokazao crni križarski mač koji je nedavno pronašao u koritu rijeke Une. Iako nije poznato gdje se taj mač danas nalazi i ovaj podatak ukazuje na vrlo realnu mogućnost da su križari na svome putu prema Splitu prolazili dolinom rijeke Une. Štoviše, Živić piše kako su Babonići kao uspomenu na težak put u Svetu Zemlju podigli za zadužbinu crkvu Svetoga Križa u staroj hrvatskoj župi Vodičevo od kojoj je koncem četvrtoga desetljeća 20. stoljeća ostao samo spomen u imenu novopodignute crkve Svetoga Križa u Dobrljinu pokraj današnjeg Gornjeg Vodičeva.¹⁶⁰

¹⁵⁴ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 262.

¹⁵⁵ Kužić, *Hrvati i križari*, str. 52.

¹⁵⁶ CD 3, dok. 49., str. 54.-55.

¹⁵⁷ Ančić, Malden, „Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Zadru*, sv. 38, Zadar, 1996., str. 60., 63. i 65.

¹⁵⁸ TOMA, str. 138. i 139.

¹⁵⁹ CD 3, dok. 80., str. 98.-99.

¹⁶⁰ Živić, Viktor, *Na pragu hrvatskog Orijenta*, Zagreb, 1937., str. 27. Godine 1933. u Dobrljinu je podignuta crkva Svetoga Križa kao filijala franjevačkog samostana u Kostajnici. Dušobrižništvo nad tamošnjim malobrojnim katoličkim pukom bila je obaveza kostajničkih franjevaca sve do 1972. kada je ta župa predana svjetovnom svećenstvu (Hoško, Emanuel – Mirković, Marija – Belaj, Vitomir, *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1992., str. 173.). Ipak je potrebno napomenuti da je prva poznata crkva u Vodičevu za svoga zaštitnika imala Svetoga Petra (...in terra Vadychan(!) ... ecclesia sancti Petri..., CD 5, dok. 867., str. 387.). Vrlo vjerojatno pod utjecajem sve veće prisutnosti franjevaca u dolini rijeke Une crkva mijenja svoga patrona te se 1334. i 1357. godine spominje kao crkva posvećena Blaženoj Djevici Mariji (1334. - ...item ecclesia beate virginis de Vodicha..., Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 212.; 1357. - ...sacerdotem

Svakako se nerealnim čini odred od 250 konjanika s koliko su navodno Babonići pridružili kralju.¹⁶¹ Križarska vojska kralja Andrije II. mogla je brojiti od 4000 do 6500 ljudi i oko 1000 konja,¹⁶² te je svakako malo vjerojatno da su sami Babonići pridonijeli toj vojnoj sili sa čak 250 konjanika. Očito je njihov broj preuveličan.¹⁶³

Iako je isprava iz 1218. godine, sačuvana u prijepisu iz 1352., svakako diplomatski falsifikat iz kasnijeg vremena što se može zaključiti po strukturi latinskog teksta,¹⁶⁴ te je vrlo vjerojatno trebala poslužiti boljoj političkoj poziciji mladoga Nikole IV., sina kneza Dujma Blagajskog, pred mladim kraljem Ludovikom, ipak se zbog toga ne mogu odbaciti sve vijesti koje donosi. Uzimajući povijesni kontekst drugog desetljeća 13. stoljeća i smjer kretanja križarske vojske kralja Andrije II., moguće je da su se knezovi Stjepan i Baboneg uistinu pridružili kraljevoj vojsci, te da je ta obiteljska predaja u dosta iskrivljenoj verziji bila poznata i knezu Dujmu Blagajskom sredinom 14. stoljeća. On svakako nije trebao izmišljati neku potvrdu o darovanju posjeda Vodice koji on u to doba nesmetano posjeduje, a posjedovat će ga i njegovi potomci u kasnijim vremenima druge polovice 14. stoljeća.

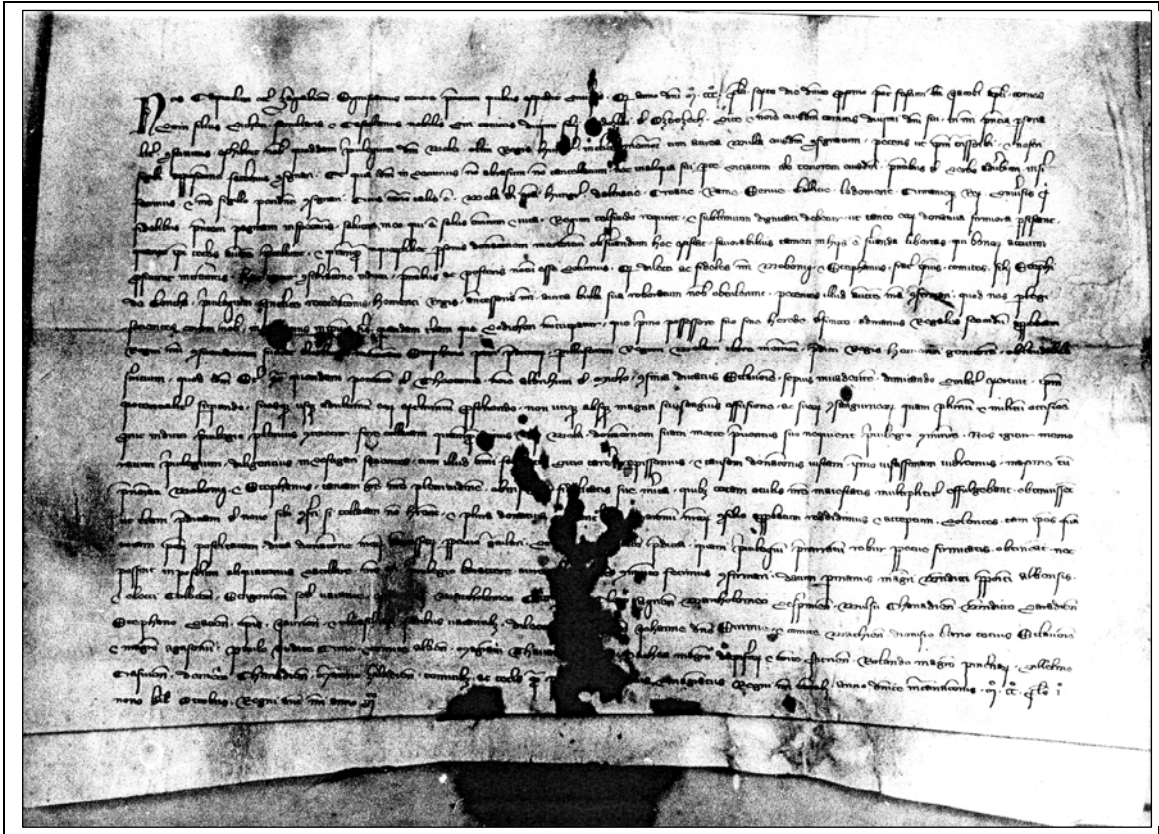
Iwan nomine, rectorem ecclesie beate virginis de Vodycha..., CD 12, dok. 327., str. 430.). Imajući u vidu važnost Vodičeva u 13. i 14. stoljeću (više vidi poglavlje: „4.2.1. Vodičevo (Vodica)“ ne treba isključivati mogućnost da je već u to doba postojala kapela posvećena Svetome Križu, te se ta tradicija zadržala na tome prostoru sve do početka četvrtoga desetljeća 20. stoljeća kada je Dobrljinu je podignuta nova crkva Svetoga Križa.

¹⁶¹ *...equitibus ducentis et quinquaginta...*, CD 3, dok. 142., str. 168.

¹⁶² Kužić na osnovu nosivosti i tipa brodova koji su Mlečani unajmili kralju Andriji za prijevoz križara do Palestine dolazi do navedenih procjena odbacujući procijene arhiđakona Tome da je u kraljevoj pratnji bilo „...više od deset tisuća konjanika, ne računajući mnoštvo prostoga naroda kojeg je bilo nemoguće prebrojiti“ (TOMA, str. 139.). Vojska do oko 6500 ljudi koji su trebali krenuti na daleko pomorsko putovanje do Palestine, svakako je bila velika čak i ako se usporedi sa 15000 pješaka i konjanika koliko je njegov prethodnik, kralj Bela III. skupio za pohod na Bizant 1167. godine (Röhricht, Reinhold, *Studien zur Geschichte des Fünften Kreuzzuges*, Innsbruck, 1891., str. 34.). Tomino preuveličavanje brojnosti ugarsko-hrvatske vojske leži u neiskustvu mladića impresioniranog dotad neviđenom vojnom silom, ali i u njegovu običaju preuveličavanja svih bogougodnih čina kakav je križarski pohod zasigurno bio. Usporedi: Matijević-Sokol, Mirjana, *Toma Arhiđakon i njegovo doba – rano doba hrvatske povijesti*, Jastrebarsko, 2002., str. 293.-294.; Kužić, *Hrvati i križari*, str. 56.-58.

¹⁶³ Kako je isprava iz 1218. sačuvana u prijepisu iz 1352. godine vrlo je vjerojatno tada nastao broj od 250 konjanika sa koliko su navodno Babonići pratili kralja Andriju II. u njegovu križarskom pohodu u Svetu Zemlju 1217. godine. Naime, upravo bi broj od 250 konjanika mogao predstavljati ukupni banderij knezova Babonića sredinom 14. stoljeća. U početnoj fazi razvoja banderijalnog sistema, tj. u 13. stoljeću, banderij je mogao imati svaki plemić koji je mogao prikupiti pedeset konjanika, da bi se na izmaku srednjega vijeka koncem 15. stoljeća banderij svjetovnih velikaša sastojao se od 400 konjanika (Beuc, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb, 1985., str. 99.). Kako se ukupna vojna snaga knezova Babonića početkom 14. stoljeća, tj. u doba zenita njihove moći, može procijeniti na oko 3000 vojnika, od čega ne više od 300 do 400 konjanika, moguće je da su Babonići sredinom 14. stoljeća imali upravo oko 250 konjanika (o procjenama vojne snage knezova Babonića vidi poglavlje „3.7. Vojne službe“), te se taj broj sastavljaču isprave od 1352. godine činio realnim i za početak 13. stoljeća, tj. za vrijeme križarske vojne kralja Andrije II. Arpadovića.

¹⁶⁴ Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 215.-220.

prilog 2 - isprava Zagrebačkog kaptola iz 1350. godine
- potvrda privilegija kralja Bele IV. iz 1241. i kralja Emerika iz 1200. godine
(Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66509)

Gotovo je identičan slučaj sa ispravom od 23. rujna 1241., sačuvanoj u kasnijem prijepisu iz 1350. godine, prema kojoj je ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. potvrdio knezovima Stjepanu i Babonegu privilegij kralja Emerika iz 1200. godine.¹⁶⁵ I ova je isprava svakako diplomatska krivotvorina iz sredine 14. stoljeća koju je 1350. godine dao sastaviti knez Dujam Blagajski u cilju osiguravanja što boljeg položaja svoga sina Nikole pred kraljem Ludovikom koji ga je mogao uvrstiti u red kraljevskih vitezova.¹⁶⁶ Zanimljivo je primijetiti da se i u ovoj ispravi spominje sukob kneza Stjepana od Goričke sa nekim njemačkim plemićem Albertom od *Myhoa*,¹⁶⁷ baš kao i u ispravi iz 1200. godine.¹⁶⁸ Budući da je Nada Klaić tvrdila da se krivotvorena isprava iz 1200. godine ne spominje prije 17. stoljeća,¹⁶⁹ postavlja se

¹⁶⁵ CD 4, dok. 124., str. 135.-136.

¹⁶⁶ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 344.

¹⁶⁷ ...*Stephanus de Goricha contra quendam potentem de Theotonia nomine comitem Albricum de Myho...*, CD 4, dok. 124., str. 135.-136.

¹⁶⁸ ...*quendam nobilem de Teuthonia nomine Albertum de Michouo ... noster fidelis, nobilis, magnanimus, nomine Stephanus Nicoloti filius...*, CD 2, dok. 332., str. 359.

¹⁶⁹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 343. Pritom Nada Klaić griješi jer je krivotvorena isprava koja se odnosi na možebitne događaje iz 1200. godine sačuvana u ispravi iz 1571. godine, tj. iz druge polovice 16.

pitanje kako je knezu Dujmu Blagajsku, sredinom 14. stoljeća, bila poznata ova priča s očito prepoznatljivim elementima sukoba kneza Stjepana s nekim njemačkim plemićem nakon čega mu je kralj Emerik dao posjed Vodicu. Očito je predaja o knezu Stjepanu od Goričke, začetniku vodičke grane knezova Babonića, u poprilično iskrivljenom obliku bila poznata i kasnijim pripadnicima roda Babonića, te je kao takva došla i do knez Dujma Blagajskog koji ju je iskoristio u dnevno-političkoj situaciji sredinom 14. stoljeća. Istu je predaju u drugoj polovici 16. stoljeća, upoznavši je vrlo vjerojatno u ispravama kneza Dujama Blagajskog koje su se čuvale u obiteljskom arhivu, iskoristio Franjo Blagajski nadopunivši je elementima koji su mu bili zanimljivi - porijeklo od rimske patricijske obitelji Ursini i rodbinske veze sa Goričko-tirolskim grofovima.

U isto vrijeme, tj. sredinom 13. stoljeća, u ispravama se osim Stjepana i Babonega, sinova kneza Stjepana od Goričke, spominju još dvije osobe istoga imena. Naime, u privilegiju što ga je u Virovitici ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. podijelio građanima Samobora 1242. godine, spominju se još dvojica knezova imenom Stjepan i Baboneg. Prema toj ispravi njima je zapala dužnost da u ime kralja Bele IV. odrede međe posjeda koji su pripadali Samoboru. U samom tekstu privilegija podijeljenom gradu Samoboru stoji da je kralj odredio granice prema pismu kojega su mu predali knezovi Stjepan i Baboneg, a za to su od njega bili posebno određeni.¹⁷⁰

Ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. suočio se sa velikim problemima već po dolasku na vlast 1235. godine.¹⁷¹ U namjeri provedbi svojih reformi Bela je morao napuniti državnu blagajnu.¹⁷² Zbog gubitka vladarskog posjeda (*patrimonium*) nisu mu ostavljene velike mogućnosti, pa je morao nanovo stjecati kraljevska dobra, što je prema svjedočanstvu Rogerija Apuljskog,¹⁷³ izazvalo veliko negodovanje pogođenog plemstva.¹⁷⁴ Bela IV. je podršku i oslonac za svoje planove pronašao u svome bratu hercegu Kolomanu.¹⁷⁵ Pokušavajući postaviti vladarski posjed kao osnovu državnog gospodarstva, kralj Bela IV. i

stoljeća (vidi opasku nakon prijepisa isprave CD 2, str. 361.). Nije u potpunosti jasno zbog čega je Nada Klaić prvo spominjanje isprave iz 1200. godine stavila u 17. stoljeće, no možda je to učinila jer je isprava prvi puta objavljena u Schönlebenovoj genealogiji potomaka roda Ursinija u koju je uključio i knezove Blagajске tiskanoj krajem 17. stoljeća (Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 7.-8.)

¹⁷⁰ ...*Mete autem terrarum dictorum hospitorum nostrorum de Zumber, sicut per litteras nostri fidelis comitis Stephani fratris Baboneg, qui ad id cognoscendum specialiter per nos fuerat destinatus...*, CD 4, dok. 149., str. 165.

¹⁷¹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 316.; Kosztołnyik, Zoltan J., *Hungary in the Thirteenth Century*, Boulder -New York, 1996., str. 121.-122.

¹⁷² O reformama kralja Bele IV. vidi: Engel, *The Realm*, str. 101.-105.

¹⁷³ SRH 2, str. 543.-588.

¹⁷⁴ Kosztołnyik, *Hungary*, str. 121.-122.

¹⁷⁵ Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata*, sv. 1, Zagreb, 1899., str. 216-218.

herceg Koloman odlučili su se 1237. godine opozvati sve suvišne i beskorisno učinjene darovnice.¹⁷⁶ Nešto kasnije, 29. siječnja 1238. godine, Bela je istaknuo da je darovnice povukao jer je „pravo kraljevske krune sasvim nestalo“.¹⁷⁷

U Belinim pokušajima jačanja svoje vlasti postoje tri osnovne namjere. Prvo, kralj je htio podići utvrde i utvrđena mjesta za obranu kraljevstva.¹⁷⁸ Drugo je kraljeva namjera bila odjeliti posjede i zemlje kraljevskih gradova od imanja hrvatskih plemena, te na taj način osigurati ranije, ali i novo privilegirane naselja i gradove. Treće, namjeravao je nanovo naseliti puste krajeve svoga kraljevstva.¹⁷⁹

Želeći osigurati uspjeh svojih reformi kralj Bela IV. je povjeravao važne službe u svojim zemljama odanim ljudima za koje je mogao biti siguran da ga neće iznevjeriti, i koje je zato nagrađivao.¹⁸⁰ Nadalje, Bela je uz sebe vezao pojedine grupe plemića ili plemićke rodove podjeljujući im slobode i povlastice. Bela IV. si je na taj način osiguravao potporu u borbi protiv samovolje magnata, ali i u vanjskopolitičkim sukobima.

U kontekstu nastojanja kralja Bele IV. za obnavljanjem kraljevske vlasti na prostoru srednjovjekovne Slavonije treba promatrati i ulogu knezova Stjepana i Babonega oko podjeljivanja privilegija gradu Samoboru. Očito su njih dvojica uživali naklonost ugarsko-hrvatskog kralja, te su dobro poznavali samoborski kraj, ali se postavlja pitanje čiji su oni bili sinovi i u kakvoj su vezi sa Stjepanom i Babonegom od Vodice, koji se javljaju u gotovo isto vrijeme u ispravama manje vjerodostojnosti i prema njima su bili sinovi kneza Stjepana koji je prema ispravi iz 1200. bio sin Nikole potomka rimske patricijske obitelji Ursini.¹⁸¹

¹⁷⁶ *universas perpetuitates superflue et inutiliter factas*, CD 4, dok. 37., str. 40.; Kosztolnyik, *Hungary*, str. 122.

¹⁷⁷ U ispravi u kojoj kralj Bela IV. potvrđuje posjede križarskim redovima jasno stoji: *Emerici regum Hungariae illustrium factas, per quas ius corona regiae pene penitus erat annullatam*, CD 4, dok. 44., str. 48.-50.

¹⁷⁸ Tako je ban Stjepan Gútkeled 1250. godine dozvolio knezu Ivanu, sinu Jaroslava (*Iwan comiti filio Irislai*), da na brdu Lipovac (*montem quendam Lipouch*) kod Samobora podigne čvrsti grad „na čast i obranu kraljevstva“ (*ad honorem et confortacionem regni fidelitate*) (CD 4, dok. 382., 441.-442.).

¹⁷⁹ Tako je ban Stjepan Gútkeled 1249. godine vratio kraljevskim tvrđavama posjede u Turopolju otete im nakon smrti hercega Kolomana (CD 4, dok. 355., str. 402.-403.). Kasnije je isti ban obavljao gotovo iste zadatke na prostotim srednjovjekovnih ličkih županija. O jačanju kraljevske vlasti u Lici, Bužanima i Krbavi vidi: Kekez, Hrvoje, „Bela IV. i jačanje kraljevske vlasti u Lici, Bužanima i Krbavi nakon provale Tatara 1242. godine“, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, knj. 1, Zagreb-Gospić, 2009., str. 197.-220.

¹⁸⁰ Tako je nagradio varaždinskog župana Mihajla koji je pomogao kralju tjerajući razbojнике oko Varaždina i Ptuja vlastitom četom vitezova. Kralj mu je darovao Lobor (*Lobur*), Veliku (*Velica*), Klenovnik (*Clenonik*) i Zlogonje (*Zlogonam*) (CD 4, dok. 214., str. 245.-247.).

¹⁸¹ Zbog jasnijeg izričaja knezove Stjepana i Babonega koji se javljaju u ispravama iz 1242. (CD 4, dok. 49, str. 164.-166.) i 1243. (CD 4, dok. 162., str. 181.-182.) nadalje će se nazivati Stjepan II. i Baboneg II., za razliku od knezova Stjepana i Babonega od Vodice koji se kao živi spominju 1218. (CD 3, dok. 142., str. 167.-170.), 1241., (CD 4, dok. 124., str. 135.-136.), 1249. (CD 4, dok. 357., str. 411.-412.) i 1256. godine (CD 5, dok. 543., str. 8.-9.), koji će se nadalje će se nazivati Stjepan III. i Baboneg III.

Postavlja se pitanje jesu li to bili iste osobe ili dva para braće istoga imena, te u jesu li u srodstvu, i ako jesu, u kakvome.

Prema vjerodostojnim ispravama Stjepan II. je imao sinove Stjepana IV., Radoslava I. i Dionizija I., a Baboneg II. je imao sinove Nikolu II., Stjepana V., Ivana I., Radoslava II. i Ota.¹⁸² S druge strane, zanimljivo je da se 1260-tih godina u vjerodostojnim izvorima javljaju braća Petar, Matija, Kristijan i Jakov kao posjednici Vodice te su nazvani sinovima Babonegovima.¹⁸³ Već i sam ovaj navod dovoljan da se utvrdi da su sredinom 13. stoljeća živjela dva para braće istoga imena. No, iz sprave od 27. srpnja 1283. godine može se saznati i ime oca knezova Stjepana II. i Babonega II. koji se isto tako zvao Baboneg. Naime, tome je ispravom sin Stjepana II., knez Radoslav I., pred Zagrebačkim kaptolom sklopio ugovor o zaštiti s plemićima iz Donje Jamnice, te je u njoj nazvan „knez Radoslav, sin kneza Stjepana, sina pokojnoga Babonega“.¹⁸⁴

U pogledu srodstva ovih dvaju para braće indikativno je da su njihovi potomci međusobno u nekoliko navrata naslijedili posjede. Tako je primjerice 1266. godine ban Roland vodičkim knezovima Petru, Matiji i Kristijanu za njihov posjed Vodicu ponudio i posjed Bojnu koja je prije toga bila u rukama njihovog rođaka Stjepana II.¹⁸⁵ Osim toga, nakon nestanka vodičke grane knezova Babonića koji se od početka 1270-tih više ne spominju u izvorima, posjed Vodica prelazi u ruke potomaka knezova Stjepana II. i Babonega II.¹⁸⁶ Kako je pravo nasljeđivanja posjeda unutar vlastitog plemićkog roda, bilo jedno od osnovnih obilježja plemićkih rodova Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva,¹⁸⁷ očito je da su ove dvije grane bile u nekakvom srodstvu.

Nastojeći ustanoviti krvno srodstvo tih grana roda Babonića (Vodičke i Goričke) potrebno se poslužiti metodološkim obrascima koje je u svome radu o ugarskom plemićkom rodu Elefánthy porijeklom sa prostora današnje Slovačke, izložio ugledni mađarski

¹⁸² Vidi poglavlje 3.1. Rodoslovlje.

¹⁸³ Godine 1266. spominju se tako Petar, Matija i Kristijan, sinovi Babonegovi (...*Petro, Mathya et Cristun filiis comitis Boboneg...*, CD 5, dok. 871., str. 393.-394.), a 1269. samo braća Kristijan i Jakovom (...*Jacov et Cristan filii Bobonyg...*, CD 5, dok. 977., str. 514.-516.).

¹⁸⁴ ...*Radozlae comite filio Stephani comitis filii condam Baboneg...*, CD 6, dok. 370., str. 436.; Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Zrin grad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1883., str. 8.

¹⁸⁵ CD 5, dok. 871., str. 393.

¹⁸⁶ Vodica se u rukama sinova Babonega III., kneza Vodičkog, zadnji put spominje 1269. godine (CD 5, dok. 977., str. 514.-516.), dok je već 1278. godine u vlasništvu bana Stjepana IV., sina Stjepana II. (CD 6, dok. 207., str. 240.-242.).

¹⁸⁷ Nakon izumiruća jedne od grane pojedinog roda njihovi rođaci po muškoj liniji imali su pravo naslijediti njihove posjede s ciljem očuvanja cjelovitosti plemićkih posjeda iz kojih je zapravo i proizlazio sam plemićki status pojedinog roda. O nasljednom pravu unutar plemićkih rodova Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva vidi: Rady, *Nobility*, str. 45.-61.; Fügedi, „Some characteristics“, str. 27.-39.; Fügedi, *The Elefánthy*, str. 28.-33.

povjesničar Erik Fügedi. Iako su u trenutku kada se po prvi puta kada se počinju javljati u sačuvanim povijesnim izvorima, članovi roda Elefánthy već podijeljeni u pet grana, svaka odvojena od druge, nema sumnje da oni čine jedan jedinstveni rod.¹⁸⁸ Osim sačuvane obiteljske predaje da njihov rod vuče porijeklo od vrlo vjerojatno imaginarnog pretka, imenom Elefánt, te prakse da na svom obiteljskom grbu imaju simbol slona,¹⁸⁹ pripadnici bočnih grana roda u nekoliko su navrata zajednički nastupali, ali i međusobno nasljeđivali posjede.¹⁹⁰ Fügedi zaključuje da iako je osoba pod imenom Elefánt vjerojatno nije niti postojao, ali da je zato uistinu postojala neka neimenovana osoba koja je bila začetnik roda. Uzevši u obzir da je u prvim desetljećima 13. stoljeća rod Elefánthy već bio razgranat u pet grana, Fügedi pretpostavlja da je od života nepoznatog začetnika roda prošlo 3 ili četiri generacije, tj. 70 do 80 ili čak 90 do 100 godine. Stoga je moguće da je začetnik roda Elefánthy živio negdje početkom 12. stoljeća, tj. u vrijeme vladavine kralja Kolomana (1095.-1116.).¹⁹¹

Slična je situacija sa do sada znanstveno obrađivanim plemićkim rodovima s prostora srednjovjekovne Slavonije i Hrvatske. Tako su primjerice pripadnici plemićkog roda bana Borića sredinom 13. stoljeća također javljaju podijeljeni u nekoliko bočnih grana čiji su pripadnici imali posjede na širem prostoru srednjovjekovne Požeške županije.¹⁹² Isto je i u slučaju roda Šubića Bribirskih čiji se pripadnici značajnije počinju pojavljivati u izvorima krajem 12. i početkom 13. stoljeća, te su očito i oni bili podijeljeni u nekoliko grana roda.¹⁹³

Uzimajući u obzir razmatranja do kojih je došao Fügedi, te komparativne analize sa drugim znanstveno obrađenim srednjovjekovnim plemićkim rodovima Hrvatske i Slavonije, može se zaključiti kako je do grananja roda Babonića na dvije grane koje se raspoznaju sredinom 13. stoljeća prošlo 2 do 3 generacije 50 do 60 ili čak 70 do 90 godina, može se zaključiti da je zajednički predak ovih dviju grana roda živio sredinom ili u drugoj polovici 12. stoljeća, a možda je čak i obnašao župansku službu kako je to pretpostavljao Rady.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 70.

¹⁸⁹ Mađarska riječ *elefánt* je kovanica od francuske riječi *oliphant* u značenju roga od bjelokosti. Ime je vrlo vjerojatno preuzeto iz popularnog srednjovjekovnog viteškog romana *Chanson de Roland* koja bila vrlo popularna u srednjem vijeku (Fügedi, *The Elefánthy*, str. 69.).

¹⁹⁰ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 70.-71.

¹⁹¹ Usporedi: Fügedi, *The Elefánthy*, str. 70.

¹⁹² Vidi poglavito prilog 1 – „Genealogija roda bana Borića“ (M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 197.). Tako su poznatije veće grane roda Borića bana bili Grabarski, Podvrški i Cernički iz koje su potekli Deževići, (M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 79.-95.).

¹⁹³ Vidi „rodoslovlje“ i poglavlje o genealogiji roda (D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 148.-160.).

¹⁹⁴ Rady, *Nobility*, str. 34. Ista dinamika grananja roda vidjet može se uočiti i tijekom 13. i 14. stoljeća. Vidi nastavak rada.

Plemićki rod Babonića, vrlo vjerojatno kao svoje ishodište imao lokalitet Osječenicu, tj. srednjovjekovnu Goričku, a moguće je da su bili potomci župana stare Gorske županije. Osim toga rod je sredinom 13. stoljeća već bio podijeljen na dvije grane, od Vodice i od Goričke. Na početku povijesnog razvoja roda Babonića njegovi su se pripadnici vezali uz ugarsko-hrvatske kraljeve, pa je tako oko 1200. godine knez Stjepan I. zadužio kralja u sukobima s nekim njemačkim plemićem. Štoviše, njegovi su sinovi, Stjepan III. i Baboneg III. u dobrim odnosima sa istim kraljem te su ga vrlo vjerojatno pratili na njegovu križarskom pohodu u Svetu zemlju 1217./1218. godinu. S druge strane, i druga grana roda Babonića, ona čiji su posjedi vrlo vjerojatno bili u okolici Goričke i Zrina, je također u dobrim odnosima sa ugarsko-hrvatskim kraljevima. Naime, nije slučajno što je kralj Bela IV. baš Stjepana II. i Babonega II. odabrao za premjeru posjeda koje je dodijelio građanima Samobora.¹⁹⁵ Osim što su dobro poznavali taj kraj, očito su bili i ljudi od kraljeva povjerenja.

Očito koristeći dobre veze s kraljem Belom IV. knezovi Stjepan II. i Baboneg II. proširili su političku, ali vjerojatno i gospodarsku, sferu svoga interesa te nije neobično što su već četrdesetih godina 13. stoljeća došli u sukob sa dinamičnom trgovačkom komunom na jadranskoj obali, gradom Senjom.¹⁹⁶ Iako to nije u ispravi decidirano navedeno moguće je da je sukob sa Senjanima izbio baš oko ubiranja prihoda od rastuće trgovine. Baš u sukobu sa Senjanima po prvi puta se na strani Babonića javljaju cisterciti iz Topuskog,¹⁹⁷ s kojima su vrlo vjerojatno došli u kontakt već u vremenu dolaska cistercita u Topusko, tj. u susjedstvo Babonića. Veze Babonića s cistercitima će u promijenjenim političkim okolnostima u šezdesetim i sedamdesetim godinama 13. stoljeća, tj. u vrijeme političkog uspona roda Babonića, postat će izuzetno značajne.

Sredinom 13. stoljeća Babonići postepeno učvršćuju svoj položaj na važnoj prometnici onoga doba, u dolini rijeke Une, pa su tako već krajem četrdesetih godina 13. stoljeća proširili svoj utjecaj nizvodno od posjede Vodica, prema ušću Une u Savu, kupivši posjed Poljanu od Vukodraga.¹⁹⁸ Prometni pravac rijekom Unom postat će jedan od važnijih gospodarskih osnova širenja političke moći Babonića pa će oni vrlo brzo nastojati proširiti svoj utjecaj ne samo nizvodno nego i uzvodno rijekom Unom od njihovih posjeda u Vodici. S druge pak

¹⁹⁵ CD 4, dok. 49., str. 164.-166.

¹⁹⁶ CD 4, dok. 162., str. 181.-182.

¹⁹⁷ U potpisanom miru između Babonića i građana Senja, jedan od potpisanih svjedoka na strani Babonića bio je i kaptol braće redovnika iz Topuskog (...*capitulum fratrum de Toplica...*, CD 4, dok. 162., str. 181.-182.).

¹⁹⁸ CD 4, dok. 357., str. 411.-412.

strane, Babonići će nastojati učvrstiti svoj položaj u Gorskoj županiji, ali i proširiti ga na susjednu Goričku županiju.

2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima

Od početka šezdesetih godina 13. stoljeća pripadnici roda Babonića sve se češće pojavljuju u sačuvanim povijesnim izvorima i očito je na političku scenu nastupila nova generacija roda. U prvom su to redu bili sinovi Babonega III., knezovi Petar I., Matija, Kristijan i Jakov, koji su i dalje čvrsto u svojim rukama držali posjede uz rijeku Unu, Vodicu i Poljanu. S druge strane, i druga je grana roda Babonića, ona od Goričke, iznjedrila ambiciozne i vrlo agilne pojedince. Bili su to Dionizije I., Stjepan IV. i Radoslav I., sinovi kneza Stjepana II., ali i Nikola II., sin kneza Babonega II. Njegova će braća, tek u nešto kasnijem vremenu preuzeti vodstvo roda i osigurati rodu do tada nedosegnut politički položaj u Kraljevini Slavoniji - postat će gotovo nasljedni slavonski banovi.

U šezdesetim godinama 13. stoljeća slavonski je ban Roland od plemićkog roda Ratoldova koji je banovao od 1261. do 1267.,¹⁹⁹ nastavio politiku svoga prethodnika bana Stjepana Gútkeleda sa ciljem jačanja kraljevske vlasti u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj.²⁰⁰ S druge pak strane, nastojeći ojačati svoj položaj, kao i položaj svoga roda, vrlo vjerojatno je ban Roland inicirao zamjenu posjeda u Vodici (*Vadychan*) na rijeci Uni, koje su u tom trenutku zajednički držali Petar I., Matija i Kristijan, sinovi kneza Babonega III., za svoje posjede Grđen (*Gergyen*) i Bojna (*Boyna*).²⁰¹ Preuzimanjem Vodičeva, ban Roland bi zasigurno ostvario značajnu materijalnu dobit jer se Vodičevo nalazilo na rijeci Uni, tj. na izuzetno važnoj komunikaciji koja je povezivala srednjovjekovnu Hrvatsku i Dalmaciju sa Slavonijom i Ugarskom. Isprava o zamjeni posjeda je sastavljena u Grabovici 6. srpnja 1266. godine, pred kninskim biskupom Ladislavom, topuskim opatom Matijom i fra Jakovom, templarskim zapovjednikom u Gori.

Pred kninskim biskupom Ladislavom početkom srpnja nije bio prisutan i četvrti sin Babonega III., knez Jakov, već su u njegovo ime nastupila njegova braća Petar I., Matija i

¹⁹⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 242.

²⁰⁰ Glavni zadatak bana Stjepana sastojao se u tome da utvrdi međe između posjeda kraljevskih gradova i posjeda hrvatskog i slavonskog plemstva, potom da na izgradi nove utvrde za obranu kraljevstva, te da opustjele predijele naseli novim stanovništvom (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 238.-242.).

²⁰¹ CD 5, dok. 867., str. 386.-388. Kruhek, Milan, *Stari glinski gradovi i utvrde*, Zagreb, 1987., str. 6.

Kristijan.²⁰² Čini se da je početkom srpnja Jakov bio izigran od braće, te da nije pristao da se u zamjenu dade i njegov dio posjeda, stoga je bio potreban novi dogovor između Babonića i bana Rolanda. Novo vijećanje je održano pred Zagrebačkim kaptolom sredinom kolovoza iste godine, te je 25. kolovoza sastavljena isprava kojom trojica braće daju svoje posjede u Vodici za banove posjede Stojmerić, Deronicu i Bojnu, koji im je povrh toga dao i 120 maraka.²⁰³ Njihov brat Jakov je zadržao svoje posjede koji nisu uključeni u razmjenu.²⁰⁴ Posjed Stojmerići nalazio se na gornjem toku rječice Gline u Goričkoj županiji, u blizini kasnije utvrde Klokoč, dok su se Deronice vrlo vjerojatno nalazile na lijevoj obali Une, malo nizvodno od posjeda Vodice. Kao što je već rečeno Bojna se nalazila na središnjem dijelu Gorske županije u podnožju Zrinske gore. Iako to u ispravi nije navedeno moguće pretpostaviti je da je svaki od trojice braće u zamjenu za svoj udio posjeda u Vodici dobio po jedan od navedenih posjeda.

Očito nezadovoljan gubitkom Vodičeva, knez Kristijan uz pomoć svoga brata Jakova I., koji je sačuvao svoje posjede u Vodici, pokušao je u promijenjenim političkim okolnostima ponovno steći vlastelinstvo Vodičevo, ali i sačuvati novostečene posjede. Ovim nastojanjima pomogli su im cisterciti iz cistercitske opatije u Kostanjevici s kojima su se mogli povezati preko cistercita u Topuskom. Opatiju u Kostanjevici osnovao je 1234. godine koruški vojvoda Bernard Spanheimski (1202.-1256.) na svojem trgu Kostanjevici u dolini imenom Toplica u podnožju Žumberka na granici Kranjske sa Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom.²⁰⁵

Dvojica braće, Jakov i Kristijan, tuženi su u prvoj polovini 1269. godine od strane pripadnika nižeg lokalnog plemstva predvođenim Borom, sinom Hlapunovim,²⁰⁶ za otimanje posjeda Vodica. Iako to u ispravi nije navedeno, vrlo vjerojatno je riječ o dijelu posjeda u Vodici koji je mogao biti u njihovu nasljednu posjedu i prije nego li su Babonići na tom

²⁰² ...*Petrus, Mathias et Cristan filii Bobonyg(!) ... quod predicti tres filii Bobonyg totam possessionem ipsos in terra Vadychan(!) contingentem, consentiente et permittente Jakow fratre eorum...*, CD 5, dok. 867., str. 387.

²⁰³ ...*pro terris seu possessionibus scilicet Deronicha, Boyna et Stoymerichi ... insuper centum uiginti marcas...*, CD 5, dok. 871., str. 393.

²⁰⁴ ...*excepta porcione Jacou fratris eorum...*, CD 5, dok. 871., str. 393.

²⁰⁵ ...*aput Landestrost forum nostrum in valle que Topliz vulgariter dicitur...*, Mlinarič, „Cistercitska opatija Kostanjevica“, str. 217. Plemićka obitelj Spanheim imala je franačke korijene, a njeni su pripadnici od 1222. do 1267. godine bili nasljedni koruški vojvode (Štih, Peter - Simoniti, Vasko, *Slovenska povijest do prosvjetiteljstva*, Zagreb, 2004., str. 88., 110.-112.), a u prvoj polovici 13. stoljeća imali su mnoge posjede i u Kranjskoj (Štih-Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 121.-122., 126.-127.)

²⁰⁶ U ispravi je poimence navedeno dvadeset osoba koji su u svoje ime, kao i u ime svojih rođaka (*proximus suis*) tužili Jakova i Kristijana, sinove Babonegove (*Jacov et Crystanum filios Bobonig*) za otimanje grada i posjeda Vodica (*terram Vodichan a castro usurpatam*). Navedeni tužitelji su bili iobagiones castri na posjedu Vodica (*ipsi fuissent iobagiones castri in terra Vodichan*). Vidi: CD 5, dok. 977., str. 514.-516.

prostoru ostvarili svoje posjede. U tužbi predstavljenu pred hercegom Belom,²⁰⁷ sinom kralja Bele IV., Babonići su se branili da ima je posjed Vodicu u nasljedstvo ostavio njihov djed Stjepan I. Prema njihovim riječima Stjepanu I. posjed je poklonio kralj Bela III., a njegovu su darovnicu kasnije potvrdili i kraljevi Emerik I. i Bela IV. Štoviše, tvrdili su da imaju ispravu kralja Emerika sa zlatnim pečatom, te još dvije isprave kralja Bele koje također imaju zlatni pečat.²⁰⁸ Potom je herceg Bela zatražio od Babonića da u određenom roku donesu spomenute isprave, ali su se oni uskoro pojavili sa samo jednom i to s voštanim pečatom. Za preostale su hercegu predočili prijepise sa pečatom kostanjevičkog opata uz napomenu da se originali nalaze u njegovoj pohrani.²⁰⁹ Napokon je herceg javno pročitao sadržaj isprava, u kojima se govori da je kralj Bela III., uz pristanak svoga sina Emerika, dao knezu Stjepanu I. posjed Vodicu zbog njegovih ratnih zasluga, te je konačno odbio zahtjeve slobodnjaka kako neosnovane i Babonićima potvrdio posjed.²¹⁰ U svakom slučaju posjed Vodica ostao je u rukama roda Babonića i nakon nestanka vodičke grane, koja se nakon ovih događaja više ne spominje u izvorima. Naime, kao što je već rečeno Vodica je već 1278. godine u vlasništvu bana Stjepana IV., sina Stjepana II.²¹¹

S druge strane, grana roda Babonića od Goričke, tj. sinovi Stjepana II. i Babonega II. pokazali su se uspješniji ne samo u očuvanju svojih nasljednih dobara nego su svoje posjede i političku sferu interesa roda znatno i proširili. Tako su već dvije godine prije nego li vodička grana, i gorička je grana roda Babonića došla do prvih posjeda u Goričkoj županiji. Naime, već 1264. godine knez Radoslav I., sin Stjepana II., je u svoje ime i u ime svoga brata Stjepana IV. kupio posjed Kolevrat od Jakova i Stjepka, sinova Čvalkovih.²¹² I ova je kupovina obavljena pred Zagrebačkim kaptolom. Posjed Kolevrat se nalazio južno od rijeke Kupe i zapadno od rječice Hutine,²¹³ tj. u blizini kasnije utvrde Stjениčnjak.

²⁰⁷ Nije neuobičajeno da je parnica održana pred hercegom Belom, a ne pred kraljem Belom IV., jer je on u to doba, sve do svoje smrti koncem rujna 1269. godine, kao herceg samostalno upravljao Slavonijom, Dalmacijom i Hrvatskom (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 244.-245.).

²⁰⁸ *...Prefati Jacov et Cristan filii Bobonyg taliter responderunt, quod predicta terra Vodichan Stephano de Goricha avo ipsorum propter servitia sua per magnum Belam regem felicis ... tria haberent privilegia, unum videlicet regis Hemerici sub bulla aurea, et aliud illustris Bele regis, karissimi patris nostri similiter sub bulla aurea, et tertium privilegium eiusdem domini Bele regis, karissimi patris nostri bulla cerea consignatum...*, CD 5, dok. 977., str. 514.-515.

²⁰⁹ *...transcriptum eorundem duorum privilegiorum sub sigillo abbatis de Lonscruht, ubi ipsa privilegia dicebant fuisse deposita...*, CD 5, dok. 977., str. 515.

²¹⁰ Usporedi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 345.-346.

²¹¹ CD 6, dok. 207., str. 240.-242.

²¹² *...ab una parte Jacov et Stephk filiis Chualk et ab altera Radiha comite pro se et Stephano fratre suo ... terram eorum nomine Colevrat...*, CD 5, dok. 816., str. 326.

²¹³ *...ab occidente in radice Hotina, ubi cadit in Culpam...*, CD 5, dok. 816., str. 326.

Dok su se knezovi Stjepan IV. i Radoslav I. bavili proširivanjem posjeda roda na prostor Goričke županije, njihov vrlo vjerojatno stariji brat Dionizije I.²¹⁴ počeo uspinjati na političkoj ljestvici onoga vremena. On se već 1266. godine spominje kao župan Poljane i Pseta. Stolujući u Bihaću presudio je u korist topuskih cistercita u nekom sporu neke vode koje su žitelji Poljane nepravedno posjedovali.²¹⁵ Geografski položaj Psetske županije na srednjovjekovnom putu dolinom Une od Panonske nizine do jadranske obale utjecao je na njenu stratešku važnost. Ta se važnost posebice očituje u činjenici da je Bihać, njeno vjerojatno središte, bio strateški izrazito važno mjesto. U tom svjetlu treba promatrati privilegij kraljice Marije Bihaćkoj varoši koja 1262. godine postaje slobodan kraljevski grad, kao i činjenicu da se najkasnije do 1266. godine u Bihaću izgradio dominikanski samostan kojemu je bila namijenjena strateška uloga u akciji dominikanaca protiv heretika u Bosni.²¹⁶ Postavljanje Dionizija I. za psetskog župana treba gledati u aspektu sve boljih odnosa roda Babonića s ugarsko-hrvatskim kraljem Belom IV. koji upravljanje strateški važnom županijom Psetskom. Postavši psetski župan Dionizije I. je proširio utjecaj Babonića i na srednji tok rijeke Une, tj. na prostor koji će kasnije postati jedan od najvažnijih dijelova državine Babonića.

I idućih je godina Dionizije I. nastavio svoj uspon na političkoj ljestvici Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, pa se koncem 1274. godine u nekoliko navrata spominje i kao slavonski ban,²¹⁷ ali već u ožujku 1275. godine više nije na banskoj stolici,²¹⁸ nego je to već

²¹⁴ Iako to nije na prvi pogled očito, Dionizije I. je bio brat knezova Stjepana IV. i Radoslava I. On se, doduše kao pokojni, spominje u jednoj od kasnijih isprava o rodu Baobnića. Naime, dana 7. ožujka 1284. Radoslav I. sastavlja ispravu kojom Dionizija naziva svojim pokojnim bratom (*Nos Radizlaus banus tocius Sclauonie ... fratri nostro Dyonisio bano bone memorie...*, CD 6, dok. 515., str. 608.). Sama činjenica da je Dionizije I. prvi umro mogla bi ukazivati da je bio stariji od svoje braće.

²¹⁵ ...*Nos Dyonisius comes de Polhana et de Peset...*, CD 5, dok. 885., str. 415.

²¹⁶ Анчић, Младен, „Бихаћ – слободна краљевска варош“, *Исторјски зборник*, бр. 4, Бањалука, 1983., стр. 130.-133.

²¹⁷ ...*dilecto et fideli suo Dyonisio bano tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 76., str. 90.; *Nos Dyonisius banus tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 83., str. 97.; ...*Dyonisio bano tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 86., str. 100. Iako Vjekoslav Klaić smatra da je riječ o palatinu Dioniziju, za kojega Klaić krivo smatra da je iz roda knezova Okićkih, ipak se može pretpostaviti da je Dionizije bio iz roda Babonića. Naime, u ispravi od 17. veljače 1284. kojom je knez Radoslav I. Babonić kupio neke posjede od roda Pribića, Dionizije je nazvan njegovim bratom i nekadašnjim slavonskim banom (...*per nobilem virum Dyonisium banum bone memorie fratrem prefati comitis Raduzlai...*, CD 6, dok. 389., str. 467.). Slično je nazvan i 1285. godine (*Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrba zet Zana ... fratri nostro Dyonisio bano bone memorie...*, CD 6, dok. 461., str. 544.). Očito je Vjekoslav Klaić poistovjetio bana Dionizija iz roda Babonića sa palatinom Dionizijem koji se isključivo kao palatin Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva javlja u dignitariju nekoliko isprava iz 1274. godine (CD 6, dok. 58., str. 65., dok. 59., str. 66., dok. 65., str. 72., dok. 81., str. 95., dok. 87., str. 101., dok. 593., str. 706.). Potrebno je napomenuti da je palatin Dionizije bio iz roda Péca (Zsoldos, Attila, *Magyarország világi archontológiája 1000-1301*, Budimpešta, 2011., str. 296.-297.).

²¹⁸ U ispravi od 24. ožujka 1275. godine Dionizije I. je prozvan kao nekadašnji slavonski ban (...*Dyonisium comitem, tunc banum tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 92., str. 105.)

tada mogao postati Ivan Gisingovac, koji se kao ban prvi puta spominje u lipnju iste godine.²¹⁹ Iako je Dionizije I. vrlo kratko bio slavonski ban, ipak je to njegovo kratkotrajno preuzimanje banske službe predstavljalo višu stepenicu u političkom usponu roda, te omogućilo buduće pokušaje Babonića da se domognu banske službe.

S druge strane, njihov bratić knez Nikola II., sin Babonega II., započeo je sa novim smjerom širenja političkog utjecaja i posjeda roda. Naime, sljedeći svoga oca, koji je već 1242. godine za kralja Belu IV. obavio misiju razgraničenja posjeda koji su pripali Samoboru,²²⁰ te je očito on tamo ostvarivao određeni politički utjecaj, dobio je Nikola II. Babonić od kralja Stjepana V. ispravu kojom mu kralj 1272. godine kao nasljedno dobro daruje naselje Samobor sa svim prihodima i korisnostima.²²¹ Prema navodima iz isprave kralj mu je Samobor darovao kao nagradu za sve usluge koje je učinio za kralja u sukobu koji je u Štajerskoj kralj Stjepan vodio protiv češkoga kralja Otokara II. Přemysla.²²²

Kako je prema odredbama mira iz 1272. godine jasno da se rat vodio i na granici između Slovenske marke i zapadnih slavonskih županija,²²³ vrlo vjerojatno za važne utvrde na Žumberačkom i Samoborskom gorju, moguće je da je Nikola II. Babonić sudjelovao u nekim od tih borbi te mu je za nagradu ugarsko-hrvatski kralj Stjepan V. darovao Samobor.²²⁴ S druge strane, Vjekoslav Klaić je pretpostavio da je Nikola II. pomagao banu Stjepanu Gútkeledu u njegovom pohodu u Štajersku već i 1254. godine.²²⁵ Iako je moguće da je Nikola II. pratio bana Stjepana Gútkeleda u vojnoj kampanji 1254. godine, koju je poveo u ime kralja Bele IV., ipak je potrebno naglasiti da za ovakvo tumačenje nema potvrda u ispravi iz 1272. godine.²²⁶ Naime, u njoj se izričito navodi da je Nikola II. Samobor dobio općenito za pomoć koju je pružio kralju Stjepanu u ratu sa češkim kraljem Otokarom, te se u njoj kralj Bela IV. ili ban Stjepan Gútkeled niti ne spominju.

S druge strane, ako je Nikola II. stvarno i ušao u posjed Samobora nakon što mu ga je darovao kralj Stjepan V., bilo je to izrazito kratkoga vijeka. Naime, prema ispravi iz 1274.

²¹⁹ *...Nos Johannes banus tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 96., str. 108.

²²⁰ CD 4, dok. 49., str. 164.-166.

²²¹ *...regia villam Zamobur vocatam, in Sclavonia existentem, cum tributo, utilitatibus et pertinentiis suis universis eidem comiti Nicolao et pere um suis heredibus heredumque suorum successoribus dedimus...*, CD 5, dok. 84., str. 640.

²²² *...comes Nicolaus in querra, quam cum rege habuimus Boemorum, fidelitas et servitia fidelitatibus cumulavit, hominibus de Styria, qui confinia regni nostri invadebant, sternue resistendo et quosdam ex eisdem crudeliter interemit...*, CD 5, dok. 84., str. 640. O okolnostima darovnice kralja Stjepana V. knezu Nikoli II. za posjed Samobor i vremenu izgradnje samoborske utvrde više vidi poglavlje „4.7.2. Samobor“.

²²³ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 248.

²²⁴ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 250.

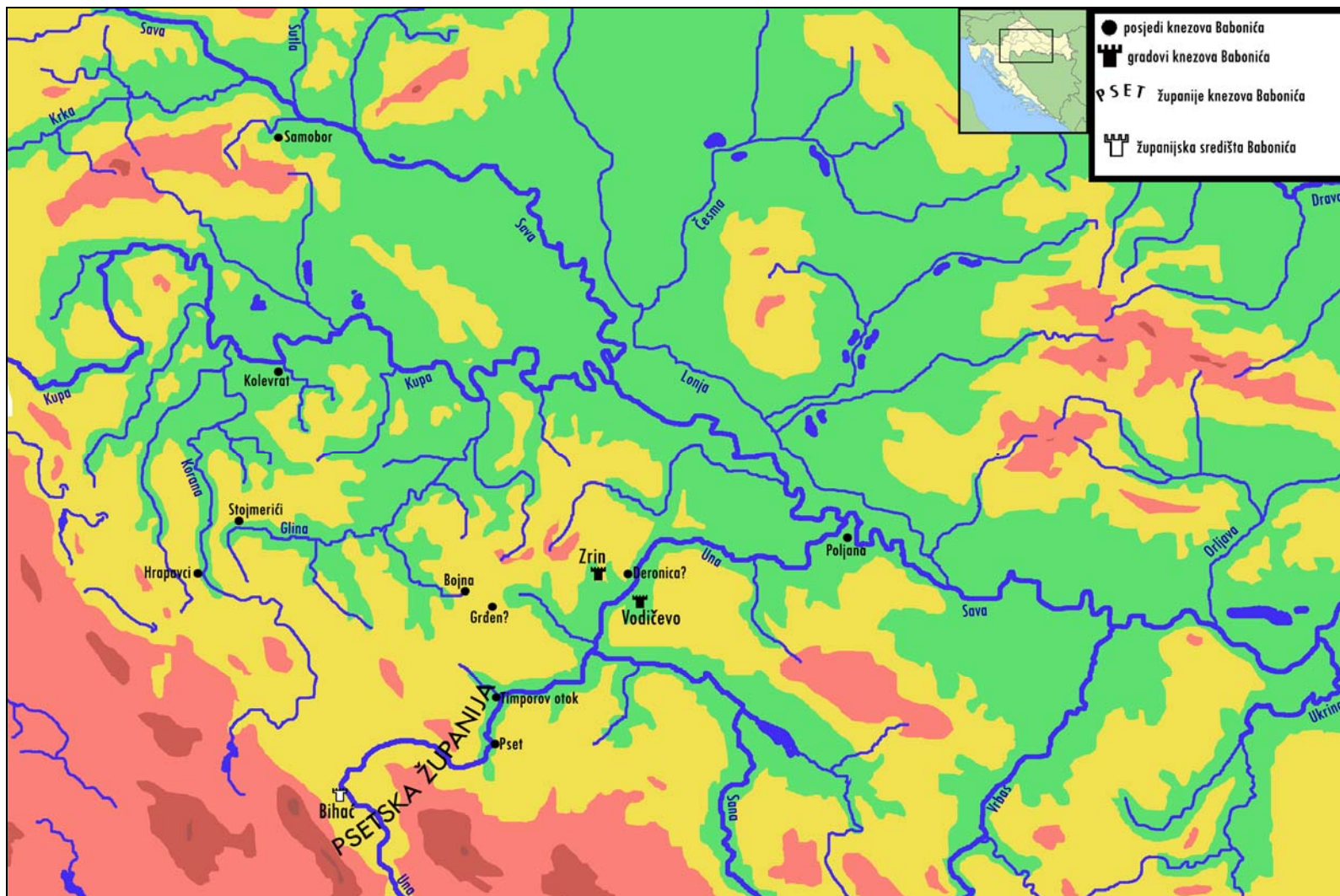
²²⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 240.

²²⁶ CD 5, dok. 84., str. 139.-141.

godine novi je ugarsko-hrvatski kralj Ladislav IV. Kumanac u nasljedno dobro darovao Samobor knezu Ivanu, sinu Jaroslava Okićkog, za sve zasluge koje je Ivan učinio prethodnicima kralja Ladislava u vrijeme provale Tatara kao i rata s češkim kraljem Otokarom.²²⁷ Ivan Okićki posjedovao je u to doba velike posjede od Podsuseda i Bregane do Okića, a nešto ranije mu je vladar darovao brdo Lipovec na kojemu je trebao izgraditi novu utvrdu. Kako je sam Ivan Okićki sagradio utvrdu Breganu, očito mu je vladar prepustio niz utvrda svjestan činjenice da će ih velikaš bolje braniti kao svoj a ne vladarski posjed. Ivanov je ugled sve do zadnjeg desetljeća 13. stoljeća na prostoru oko granice sa Njemačkim carstvom tako velik,²²⁸ te je stoga je moguće pretpostaviti da pokraj tako moćnog Ivana Okićkog, knez Nikola II. Babonić nije mogao u tom gradu ostvariti dugotrajniju i značajniju vlast – svakako ne duže od dvije godine. Ipak, utvrda će Samobor, baš kao i gotovo sve utvrde Ivana Okićkog u Žumberačkom i Samoborskom kraju, doći krajem 13. stoljeća u ruke roda Babonića, i ostati u njihovoj vlasti sve do kraja trećeg desetljeća 14. stoljeća.

²²⁷ *...comes Iwan filius Irizlay fidelis noster, ne dum tempore gentis Tartarice, cum regnum Hungarie invasissent, prout per barones, nobiles et proceres regni nostri nobis clarius constitit luce clara, verum et ab omnibus infancie sue temporibus in plerisque casibus, diversis accionibus et multipliticibus expeditionibus et maxime contra regis Boemorum nostri inimici capitalis versuacias indesinenter dimicando, nobis servivit fideliter, laudabiter et devote ... villam in Sclauonia existentem Zamabur...*, CD 6, dok. 86., str. 99.; Noršić, *Samobor – grad*, str. 17.-18. S druge strane, Nada Klaić je smatrala da je kralj Ladislav 1274. godine prepustio Samobor knezu Ivanu nakon što je on iz njega potjerao češku posadu, te se pozvala na ovdje citirani izvor (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 301.). Iz njezine bi se izjave moglo zaključiti da je češka posada bila u Samoboru sve do 1274. godine, što isprava iz 1274. godine zapravo ne kazuje. Budući da su se sukobi između češkog kralja Otokara II. i ugarsko-hrvatskog kralja Bele između ostalog vodili i oko pograničnih utvrda između Slovenske marke i zapadnih slavonskih županija (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 248.), moguće je da je Samobor u nekom trenutku bio i u rukama češkog kralja, ali bi to bi takva situacija bila teško zamisliva i 1274. godine, tj. u vremenu kada se češki kralj Otokar II. poveo sukob s Rudolfom Habsburgovcem koji se 1273. godine okrunio njemačkom carskom krunom. Oспорavajući Rudolfu pravo na carsku krunu Otokar je protiv njega poveo dugotrajan rat koji je ostao u primarnom fokusu politike kralja Otokara II. sve do njegove smrti u odlučujućoj bitki kod Dürnkruta 26. kolovoza 1278. godine (Bérenger, Jean, *A History of the Habsburg Empire 1273-1700*, London-New York, 1994., str. 48.-52.; Měřínský – Mezník, „The making of the Czech state“, str. 51.; Abulafia, David (ur.), *The New Cambridge Medieval History: c. 1198-c. 1300*, vol 5, Cambridge, 1999., str. 397.).

²²⁸ Usporedi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 285.

karta 2 - posjedi knezova Babonića oko 1275. godine

Nadalje, Babonići su početkom osmoga desetljeća 13. stoljeća nastavili sa širenjem svojih posjeda. Tako je pred Zagrebačkim kaptolom je 1273. godine neki Zlobask, sin Gordosov, kupio za kneza Stjepana IV. posjed Hrapavci (*Harapauch*) od skupine plemića koji su ranije posjedovali navedeni posjed. Posjed Hrapavci se nalazio oko rijeke Korane u blizini posjeda Stjepanova brata Radoslava I.,²²⁹ tj. vrlo vjerojatno negdje u rubnim dijelovima Goričke županije. Uzme li se u obzir da su prema sačuvanim vijestima 1264. godine Babonići kupili posjed Kolevrat u Goričkoj županiji, a u čijoj je blizini već i ranije Radoslav I. imao neke neimenovane posjede,²³⁰ te da su 1266. u zamjenu sa hercegom Belom došli i do posjeda Stojemirići također u Goričkoj županiji,²³¹ očito se može zaključiti da su Babonići šezdesetima i početkom sedamdesetih godina 13. stoljeća započeli sa okrupnjavanjem svojih posjeda na tom prostoru. Nažalost ovaj je proces vrlo teško detaljnije pratiti zbog nedostatka povijesnih izvora, ali ga je moguće povezati sa sve boljim odnosima sa cistercitema iz Topuskog.²³²

Iskoristivši političke sukobe raznih interesnih grupacija nastale nakon što je malodobni kralj Ladislav IV. godine 1272. stupio na ugarsko-hrvatsko prijestolje, Babonići su nastavili s jačanjem svojega gospodarsko i političkog položaja što je dovelo do njihova sukobljavanja sa druga dva moćna plemićka roda, Gútkeledima i Gisingovcima, koji su imali brojne posjede na prostoru srednjovjekovne Kraljevine Slavonije.²³³ Gisingovcima i Gútkeledima nije

²²⁹ ...*Zlobask filio Gordos pro comite Stephano filio Stephani ... terra eorum hereditaria, Harapauch vocata, terre Radyzlai dicti comes Stephani immediate adiecentem ... meta terrea ... in quo intrat fluvium Corona et in aqua Corona vadit versus meridiem supra et pervenit ad metas terre predicti Radyzlai...*, CD 6, dok. 21., str. 19.

²³⁰ ...*terram eorum nomine Colevrat constitutam iuxta terram Radiha comitis...*, CD 5, dok. 816., str. 326.

²³¹ CD 5, dok. 871., str. 393.-394.

²³² Opadanje kraljevske vlasti u doba kralja Ladislava V. Kumanca iziskivala je od topuskih cistercita sve tješnje veze sa lokalnim plemstvom, i to u prvom redu sa Babonićima (Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 33.). Neupitno je da su i Babonići te veze iskoristili za uspon na političkoj ljestvici. O odnosima Babonića i cistercita u Topuskom bit će više riječi u nastavku rada.

²³³ Nakon smrti kralja Stjepana V. 6. kolovoza 1272. godine njegov je desetogodišnji sin Ladislav IV. naslijedio prijestolje. U to su vrijeme sukobi između vodećih plemićkih rodova kraljevstva, ali i nastojanja češkoga kralja Otokara II. za proširenjem svoga kraljevstva, ozbiljno zaprijetili cjelovitosti Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Iako je kraljica majka Elizabeta imala podršku Kumana čijega je porijekla i bila, ipak ona nije dorasla političkim okolnostima, te je kao žena regent imala velikih problema osigurati vladavinu svoga maloljetnog sina. Najsnažnija politička stranka, zapravo interesna grupacija, bili su rodovi Gútkeleda i Gisingovaca, koje su predvodili Henrik Gisingovac i Joakim Pektar iz roda Gútkeleda. Iskoristivši upad češkoga kralja Otokara II. na sjever Ugarske i njegovo osvajanje važnijih gradova kao što je bio Magyaróvár, njih su se dvojica već u jesen 1274. godine postavili za zaštitnike malodobnog kralja Ladislava IV. nastojeći u svoje ruke preuzeti praktičnu vlast u kraljevstvu. S druge strane, stari su ugarski plemićki rodovi formirali drugu interesnu skupinu koju su predvodili pripadnici roda Čak (Csák). Njihov najistaknutiji predstavnik je bio Petar Čak, koji je 1274. godine postao ugarski palatin. I drugi pripadnici roda Čaka zauzeli su važne službe u kraljevstvu, pa je tako Petrov brat Matija bio slavonski ban, a daljnji rođak Ugrin magistar konja. Nakon što je postao ugarski palatin, Petar Čak je poveo vojnu kampanju protiv Gisingovaca. U odlučujućoj bitki kod Fövényija, u blizini Fehérvára, poginuo je Henrik Gisingovac, vođa roda. Nakon te bitke rod Čaka preuzeo je kontrolu na administracijom kraljevstva u idućih deset godina. Ipak, Gisingovci su sačuvali upravu u županijama u kojima su se nalazili njihovi posjedi. S

odgovaralo jačanje političkog položaja roda Babonića i njihovo grupiranje posjeda na prostoru Goričke i Gorske županije te oko toka rijeke Une. Dok su se Babonići sa Gisingovcima politički nadmetali i oko Vrbaške i Sanske županije u kojoj su Gisingovci do kraja osmog desetljeća 13. stoljeća ostvarivali političku prevlast,²³⁴ s druge su se strane u isto vrijeme Babonići sukobili i sa slavonskim banom Joakim Pektarom i njegovom braćom iz roda Gútkeleda. Razlog sukoba bili su konkretni posjedi i utvrde, na koje su i jedni i drugi polagali pravo, kao i pitanje političke prevlasti u Slavoniji toga doba. Borbe su se prvenstveno vodile za utvrdu Stjениčnjak, a u njima je ban Joakim Pektar i poginuo 1277. godine boreći se protiv snaga kneza Stjepana IV. Babonića.²³⁵

Čini se da je u sukobima sa Gisingovcima Stjepan IV. Babonić stekao premoć te da su Gisingovci stoga pristali na sklapanje mira s Babonićima. Mir je potpisan i dogovoren između ta dva roda 20. travnja 1278. u Dubici. Njime je određeno da se Gisingovci moraju odreći neprijateljstva i oprostiti ubojstvo bana Joakima Pektara. Nikola Gisingovac je Babonićima morao prepustiti utvrđeni grad Stjениčnjak koji je on ranije posjedovao.²³⁶ Nadalje, njegov im

druge strane, budući da se očito nije osjećao dovoljno snažan Petar Čak nije u isto vrijeme pokrenuo kampanju protiv drugog uglednog plemićkog roda Gútkeleda čija je politika bila bliska Gisingovcima. Vođa Gútkeleda u to je doba bio Joakim Pektar koji se već 1275. godine pomirio sa kraljicom te je postao njezin prvi savjetnik. Njegov tadašnji utjecaj doveo je početkom ljeta do imenovanja njegovog brata Nikole banom Hrvatske i Dalmacije. Nakon što je u ljeto 1276. godine ponovno postao slavonskim banom, Joakim Pektar je započeo oštru borbu protiv svojih protivnika na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Podršku je imao u sinovima Henrika Gisingovca, čiji su se posjedi u srednjovjekovnoj Slavoniji poglavito nalazili u Križevačkoj županiji, a među njima se posebno isticala Koprivnica, kasnije važno uporište Gisingovaca. Više vidi: V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 252.-253.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 2, str. 7.-8.; Klaić, Nada, *Koprivnica u srednjem vijeku*, Koprivnica, 1987., str. 56.-60.; Kosztolnyik, *Hungary*, str. 255.-257.; M. Karbić, „Joakim Pektar“, str. 21.-22.

²³⁴ Naime, sedamdesetih godina 13. stoljeća Vrbaška je županija postepeno prešla u ruke moćnoga slavonskog plemićkog roda Gisingovaca. Iako nije u potpunosti poznato kako su zavladali područjem Vrbasa i Sane, svakako je tome pomogla činjenica da je Henrik Gisingovac, 1273. godine pomogao kralju Ladislavu u sukobu s češkim kraljem Otokarom. Gisingovci su u Vrbaškoj županiji obnašali župansku službu, a samim time i na tom prostoru ostvarivali političku prevlast sve do početka devetog desetljeća 13. stoljeća. Naime, Ivan Gisingovac je u ispravi o miru između Babonića i Gisingovaca potpisanog podno Ozlja 30. listopada 1280. godine tituliran kao župan Vrbasa i Sane (*...magister Johannes(!) comes de Vrbaz et de Zana...*, CD 6, dok. 306., str. 362.-363.). O okolnostima i periodu u kojemu su Gisingovci bili župani Vrbaške županije više vidi: Kekez, „*Hinc transit fluvium Vrbaz*“, str. 78.-79. Sredinom devetog desetljeća 13. stoljeća Babonići će ostvariti političku prevlast u Vrbaškoj županiji, o čemu će više biti riječi u nastavku rada.

²³⁵ U ispravi o miru potpisanom u Dubici 20. travnja 1278. godine između Babonića i Gútkeleda jasno je navedeno da je u sukobima poginuo i ban Joakim Pektar (*...magister Johannes frater et socii sui pro morte Joachini bani bone memorie...*, CD 6, dok. 207., str. 240.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 359.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 347.

²³⁶ *... similiter sine precio remitemus preter obsides magistri Nicholai fratris dicti J[Joachini] bani preter castrum suum Stenichnak vocatum...*, CD 6, dok. 207., str. 241. Iako je prema sačuvanim ispravama teško ustanoviti kada je Stjениčnjak sagrađen, ali sama činjenica da se u ispravi iz 1278. navodi kao *castrum*, tj. utvrđeni grad, te pozicija na kojoj se nalazi, svjedoče o mogućoj ranijoj njegovoj gradnji. Naime, budući da Stjениčnjak prema svom arhitektonskom rješenju spada u gorske burgove sa barbakanom (Horvat, „Pozicije burgova“, str. 29., ovdje poglavito sl. 11. „Stenichnjak, skica položaja“, str. 28.), moguće je da je njegova izgradnja ranije nego li njegovo prvo spominjanje u izvorima. Stoga je vrlo vjerojatno da su Babonići već sredinom sedmog desetljeća 13. stoljeća uočili stratešku važnost Stjениčnjaka te su ga nastojali preuzeti. Naime,

je brat magistar Ivan Gisingovac morao prepustiti upravu nad obje Psetske županije, te županijama Gorskoj, Drežničkoj, Gajskoj i Novigradskoj, kao i naselje Petrinju.²³⁷ Štoviše, osim toga morao je i obećati da će dopustiti banu Stjepanu mirno i neometano posjedovanje utvrde Ozalj.²³⁸ Predviđena kazna za nepoštivanje odredaba mira iznosila je 2000 maraka, a kao dodatno jamstvo obje strane morale su predati taoce u ruke napuljskoga kapetana, koji je u ime napuljskoga kralja Karla II. posredovao u sklapanju mira.²³⁹ Taoci su morali biti članovi roda zaraćenih strana.

Mir u Dubici potvrdio je i napuljski kralj Karlo II. 28. kolovoza 1278. godine.²⁴⁰ Očito je napuljski kapetan Jakov de Boursona, koji je ranije iste godine po kraljevu nalogu boravio u Ugarskoj i Slavoniji i posredovao u sukobima između Babonića i Gisingovaca,²⁴¹ podnio izvješće napuljskom kralju koji je u svoju ispravu uvrstio i prijepis isprave o miru u Dubici. Misiju napuljskog kapetana treba promatrati u kontekstu prvih stvarnih pokušaja napuljskih Anžuvina u njihovim nastojanjima da ugarsko-hrvatsko prijestolje osiguraju za svoju vladarsku dinastiju.²⁴² Naime, supruga napuljska kralja Karla II., kraljica Marija, bila je sestra

kao što je već rečeno, već su 1266. godine Babonići kupili posjed Kolevrat u blizini Stjeničnjaka, a prema istoj ispravi knez Radoslav I. je tamo već imao neke posjede (CD 5, dok. 867., str. 386.-388.).

²³⁷ ... *idem magister J[ohannes] fratres et socii sui nobis, fratribus, cognatis et sociis prefatis duos comitatus de Pezeth, utem comitatus de Guerce, de Gay, de Dressnik et de Nouo castro ac villam Pe[ri]nead petitionem capitanei contulerunt ad percipienda iura consueta eorundem tenendos et habendos et id nobis ex uoluntate et consensu domini A[ndree] ducis contulerunt...*, CD 6, dok. 207., str. 241.

²³⁸ ... *vt ad factum castri Ozol contra nos se nullatenus et iuxta naturam intromittet et neminem adiuuabit...*, CD 6, dok. 207., str. 242.; Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 53.

²³⁹ ...*ad arbitrum proborum virorum et honestorum videlicet capitanei et marescalci milicie domini regis Karoli...*, 6, dok. 207., str. 240.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 360.-361.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 347.

²⁴⁰ CD 6, dok. 218., str. 254.-255.

²⁴¹ ...*idem de predicta querra seu discordia mediantibus domino Jacobo de Boursona capitaneo tunc temporis ad Vngariam per nos misso...*, CD 6, dok. 218., str. 255.

²⁴² Već se koncem šezdesetih godina 13. stoljeća napuljski kralj Karlo I. Anžuvina počeo uplitati u unutarnju politiku Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Tako je već 1269. godine sklopio savez sa ugarskim „mladim kraljem“ Stjepanom protiv Nijemaca i njihovih saveznika (Szentgyörgyi, Šandor, *Borba Anžuvina za prijestolje ugarsko-hrvatsko do prve krunidbe Karla Roberta*, Zagreb, 1893., str. 9.). Nakon što je postao ugarsko-hrvatski kralj Stjepan V. dao je svoju kći Mariju za ženu napuljskome prijestolonasljedniku i budućem kralju Karlu II., a svog sina i budućega ugarsko-hrvatskog kralja Vladislava V., dao je za muža napuljske princeze Izabele, kćerke kralja Karla I. Od tada se napuljski dvor sve češće uplitao u političke odnose unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Tako je primjerice napuljski kralj Karlo I. 1274. godine sklopio savez sa gradom Splitom i Šibenikom u ratu protiv Omišana, (CD 6, dok. 66., str. 72.-74.; usporedi: Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 9.-10.). Ipak, kralj Karlo II. morao je odustati od sve aktivnije politike u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu nakon što su se u „Sicilijanskoj večeri“ njegovi podanici sa otoka Sicilije uz pomoć aragonskog kralja Petra pobunili protiv francuske vlasti na otoku i čitavom Napuljskom Kraljevstvu. Vrlo krvav rat koji je Karlo I. poveo protiv Sicilijanaca i aragonskog kralja Petra trajao je nekoliko godina i konačno je rezultirao konačnim gubitkom Sicilije za Anžuvince ali je i znatno oslabio gospodarstvo što se kratkotrajno odrazilo na politički položaj i utjecaj Anžuvina na središnjem Mediteranu (o uzrocima, tijeku i posljedicama „Sicilijanske večeri“ vidi: Runciman, Steven, *The Sicilian Vesper: A History of the Mediterranean World in the Later Thirteenth Century*, Cambridge, 2008., str. 171.-279.). Tek nekoliko godina nakon smrti kralja Karla I., koji umire 1285., njegov je sin i nasljednik Karlo II. mogao razmišljati o ponovno uključivanju u političke odnose

ugarsko-hrvatskog kralja Ladislava IV.,²⁴³ te je već u to doba kralj Karlo II. računao s mogućnošću preuzimanja ugarsko-hrvatskog prijestolja u korist svoga sina Karla Martela.

S druge strane, kako u Babonići su i dalje tijekom ljeta i jeseni 1278. godine vodili sukobe s Gútkeledima, koje su predvodili Nikola, Stjepan i Pavao, tj. braća pokojnoga bana Joakima Pektara. Mir između te dvije zaraćene strane sklopljen je tek 6. studenog 1278. godine pred zagrebačkim biskupom Timotejom, palatinom Matijom Čakom, topuskom opatom Matijom i templarskim zapovjednikom za Ugarsku i Slavoniju, fra Žerardom.²⁴⁴ Pred ovako uglednim arbitrima od Gútkeleda su se pojavili knezovi Nikola, Pavao i Stjepan, a od Babonića su došli ne samo knezovi Stjepan IV. i Radoslav I., nego i njihovi bratići knezovi Nikola II. i Stjepan V. te njihova neimenovana braća,²⁴⁵ a pratio ih je i velik broj pripadnika plemstva sa širih prostora srednjovjekovne Slavonije južno od rijeke Save.²⁴⁶ Sama ova činjenica da su pred arbitre došli svi poznati pripadnici roda Babonića, kao i njihova brojna pratnja, svjedoči o važnosti mira i žestini sukoba, dok o izjednačenoj snazi sukobljenih rodova svjedoči i odredba o sudskoj vlasti u sporazumu koji su potpisali. Naime, Stjepan IV. Babonić nije dopustio da bilo kojem plemiću iz njegove stranke može suditi ban Nikola Gútkeled, te je dogovoreno da se, ako nastane bilo kakav spor, Babonići i njihove pristalice moraju odazvati samo pozivu zagrebačkog biskupa ili Zagrebačkog kaptola.²⁴⁷

Prema sporazumu knez Nikola Gútkeled trebao je prepustiti knezu Stjepanu IV. utvrdu „Stjencišnjak u zemlji Hutini“, kao i posjede oko utvrde te pravo na mitnicu i ostale koristi, koje proizlaze iz posjedovanja utvrde. Za uzvrat je dobio zalog od 1000 maraka. Također, ban Stjepan je Nikoli prepustio posjed Zlat. Od mira su se materijalno širenjem svojih posjeda okoristili i Jelenkovi sinovi Farkaš i Vučeta. Oni su, za svoje hrabro držanje uz bana Stjepana, dobili dozvolu za upravljanje utvrdom Jezera (Jezersko), za koju su tvrdili da su je ranije dobili od kralja. Odredbe mira nisu govorile o posjedima Babonića i njihovih pristaša uz Sanu i u Podgorju koji su ostali netaknuti. Ipak, braća Radoslav I. i Stjepan IV. morali su se

unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva s ciljem osiguravanja ugarsko-hrvatske krune prvo za svoga sina Karla Martela, a potom i unuka Karla Roberta (Szentgyörgyi, *Borba Anžvinaca za prijestolje*, str. 11.-12.).

²⁴³ Vidi: rodoslovlje „Kings of Hungary II“ i „Kings of Hungary III“, Engel, *The Realm*, str. 382. i 383.

²⁴⁴ CD 6., dok. 224., str. 261.-266.

²⁴⁵ Vrlo je vjerojatno riječ i knezovima Ivanu I., Otu i Radoslavu II. koji su u to doba vjerojatno još bili maloljetni pa nisu poimence navedeni. O ovome više vidi poglavlje „3.1. Rodoslovlje“.

²⁴⁶ Tako se u uz Baboniće pojavljuju knezovi Farkaš i Vučeta, sinovi Jelenkovi, pa knez Gardun, sin Gardunov, i Ivan, sin Arlandov, u svoje ime ali i ime čitavog roda (...*ex una parte, Stephanum banum et comitem Radyslaum filios comitis Stephani, Nicolaum et Stephanum ac fratres eorundem comitis Babonyg, comitem Farcasium et Welsetham filios Jhelenk, comitem Gardun filium Gardun et Johannem filium Arlandi ac totam generationem eorundem et societatem...*, CD 6, dok. 224., str. 261.).

²⁴⁷ Usporedi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 348.

obvezati da će propuštati senjske trgovce da putuju prema Slavoniji, što je bilo od vitalne važnosti za trgovinu slavonskih plemića.²⁴⁸

Budući da Gútkeledi i dalje nisu dobili zadovoljštinu za pogibiju svoga brata Joakima Pektara, nastavili su sukobe sa Babonićima koji su trajali cijelu 1279. godinu. Insistiranje na sukobu i ignoriranje odredaba mira od 6. studenog 1278. godine i nije toliko neobično uzme li se u obzir činjenica da su se sukobljene strane još uvijek osjećale jednako snažnima, te da se velikaši ojačani u svojim posjedima, nisu se bojali nikakvih sankcija ili globa²⁴⁹ kojima bi im eventualno mogao zaprijetiti zagrebački biskup.

O žestini sukoba kao i činjenici da se on odražavao na političku stabilnost i izvan granica srednjovjekovne Slavonije, govori činjenica da je 1. srpnja 1279. godine varadinski biskup Lodomir zaprijetio svim zaraćenim stranama da će ih izopćiti ako se ne budu držali dogovorenoga primirja potpisanog pred zagrebačkim biskupom Timotejem. Prijetnja odnosila se na Gútkelede i Baboniće, kao i na sve njihove pristalice.²⁵⁰

Unatoč svemu tome sukobi su nastavljeni i u proljeće 1280. godine. Braća ubijenog Joakima Pektara smirila su se tek nakon što je kralj Ladislav 26. lipnja 1280. izdao povelju prema kojoj on nije bio nevjeran.²⁵¹

S druge strane, kako mir potpisan u Dubici od 20. travnja 1278. godine nije doveo, niti je mogao dovesti do prekida neprijateljstva između Gisingovaca i Babonića jer su njegove odredbe bile puno povoljnije za Baboniće nego li za Gisingovce, sukobi između ovih dviju zaraćenih strana nastavljeni su i tijekom iduće 1279. te početkom 1280. godine. Gisingovci se, naime, nikako nisu mogli pomiriti s činjenicom da su prema odredbama mira Babonići ostvarili prevlast u gotovo svim županijama južno od rijeka Kupe i Save. Ipak, kako je očito ratna sreća Gisingovcima okrenula leđa, te su stoga oni u jesen 1280. godine pristali na sklapanje mira s Babonićima.²⁵² Zanimljivo je primijetiti da se u ispravi o miru sastavljenoj u Ozlju 30. listopada 1280. godine po prvi puta kao saveznici knezova Babonići spominju krčki knezovi Dujam i Ivan te je moguće pretpostaviti da su knezovi Krčki vojno pomogli

²⁴⁸ ...*Stenesnak vocatam existens in terra Hutyna ... pro summa mille marcarum ... possesinem Zlat vocatam ... castrum Jhezera*, CD 6, dok. 224., str. 261-266; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 361.-363.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 348.

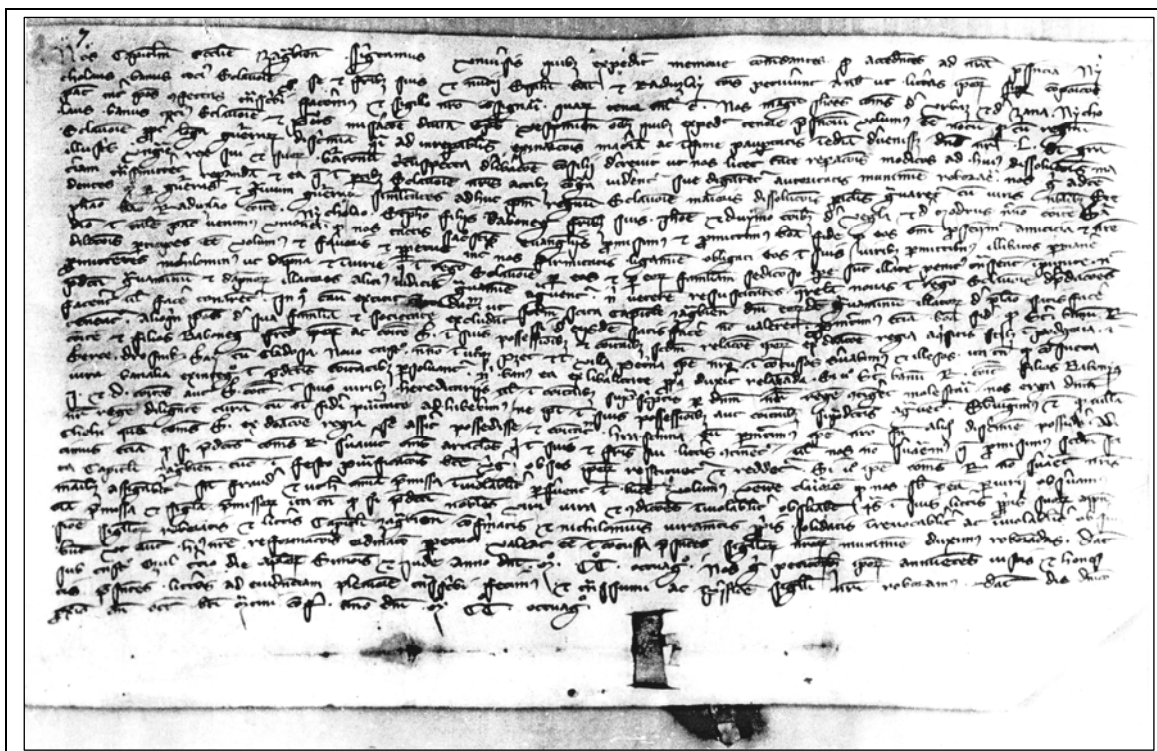
²⁴⁹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 349.

²⁵⁰ U ispravi se poimence navode osobe na koje se odnsila biskupova prijetnja (CD 6., dok. 252., str. 302.-304.)

²⁵¹ ...*magister Joachinus nullam infidelitatem contra nostram maiestatem commisisset...*, CD 6, dok. 296., str. 352. M. Karbić, „Joakim Pektar“, str. 23.

²⁵² Laszowski, Emilij, *Grad Ozalj i njegova okolina*, Zagreb, 1929. (pretisak: Ozalj, 1993.), str. 53.

Babonićima,²⁵³ pa su stoga odredbe mira bile povoljnije za Baboniće nego li za Gisingovce, iako je ispravu o miru sastavio knez Ivan Gisingovac²⁵⁴ Odlučeno je da su Babonići i njihove pristalice mogli zadržati sve posjede koji su bili kraljeve donacije. Tako su Babonićima pripali posjedi u Podgorju, Gorici, Drežniku, Gaju s Kladušom, Novigradu te u oba Pseta, i u Petrinji,²⁵⁵ a njihovom savezniku knezu Gardunu je potvrđeno uživanje sela Čeha i posjeda Hrašćine.²⁵⁶ I uistinu bio je to konačan mir među zaraćenim stranama kojim je završio dugotrajni rat baš kako je to navedeno u ispravi.²⁵⁷

prilog 3 - isprava o miru u Ozlju od 30. listopada 1280.
(Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 38479)

²⁵³ ...Jhoanne(!) et Duymo comitibus de Vegla et de Modrus..., CD 6, dok. 306., str. 362. U svakom slučaju, knez Dujam Krčki bit će u bliskoj vezi sa knezom Radoslavom I. Babonićem u devedesetim godinama 13. stoljeća, te će zajednički nastupati pred napuljskim kraljem i Habsburgovcima u nekoliko navrata. O ovim će događajima biti riječi u narednom poglavlju.

²⁵⁴ CD 6, dok. 306., str. 362.-363.

²⁵⁵ ...Promittimus eciam bona fide, quod St[ephanum] banum, R[aduzlaum] comitem et filios Baboneg fratres ipsorum ac comitem G[ardinum] in suis possessionibus et comitatibus secundum relacionem ipsorum ex donacione regia aquisitis, scilicet in Podgoria in Gerce, Dresnik, Gay cum Cladosa, Nouo castro nec non un utrique Pzet et in villa Petrina..., CD 6, dok. 306., str. 362.

²⁵⁶ ...quod uillam Chehi, quam comes G[ardinus] ex donacione regia se asserit possedissee, et comitatum Hraschina eum permittimus tempore nostro sine aliquo discrimine possidere..., CD 6, dok. 306., str. 363.

²⁵⁷ ...cum regnum Sclauonie propter longa querrarum..., CD 6, dok. 306., str. 362.

Unatoč porazu u srazu sa Babonićima Gisingovci su i dalje zadržali značajne službe unutar kraljevskog administrativnog i upravnog aparata. Tako je Ivan Gisingovac je upravu nad Vrbaškom i Sanskom županijom, pa je u ispravi o miru nazvan „magistar Ivan župan Vrbasa i Sane“, a njegov je brat Nikola ostao „ban čitave Slavonije“.²⁵⁸

Sukobi između plemićkih rodova koji su imali posjede na prostoru srednjovjekovne Slavonije idućih su se godina prenijeli na prostor između Save i Drave, što su Babonići iskoristili za mirno uređivanje svojih posjeda i učvršćivanje svoje prevlasti na prostoru južno od Save. Bili su to u prvom redu sukobi između Gisingovaca i zagrebačkoga biskupa Timoteja.²⁵⁹ Čini se da je već 1285. godine knez Radoslav I. uspio politički potisnuti Gisingovce iz prostora između Sane i Vrbasa, te je kralj upravo njemu predao župansku funkciju u tim županijama. Iako nisu posve jasne povijesne okolnosti koje su tome prethodile neupitno je da je on postao župan u tim dvijema županijama. Naime, Radoslav I. se u ispravi iz 1285. godine koja govori o darivanju otoka Timpor na rijeci Uni opatiji u Topuskom, naziva županom Glaža, Vrbasa i Sane.²⁶⁰

Budući da nema izravnih vijesti o tome kako se Radoslav I. dobio župansku funkciju u tim županija potrebno je proučiti šire društvene događaje i odnose među vodećim političkim akterima toga doba u srednjovjekovnoj Slavoniji i pokušati odgovoriti na postavljeno pitanje. Nakon sukoba i pomirenja s Babonićima politički je položaj Gisingovaca značajno oslabio na prostoru južno od Save. Tome je svakako pripomogao i novi sukob koji su imali sa zagrebačkim biskupom Timotejom početkom 1281. godine. Biskup je 12. travnja oštro prekorio braću Nikolu, Ivana i Henrika zbog konstantnih pljački i različitih nasilja koje su oni vršili na biskupovim posjedima. Ipak, neupitna je činjenica da je županija Vrbasa u proljeće

²⁵⁸ *Nos magister Jhoannes(!) comes de Vrbaz et de Zana, Nycholaus(!) banus tocius Sclauonie...*, CD, 6., dok. 306., str. 362.

²⁵⁹ Sukobi su započeli jer je kraljica Elizabeta, kršeći pravo i zakon, uskratila dohotke i prava zagrebačkom biskupu s područja Vukovske, Požeške i Virovitičke županije, kojima je ona upravljala kao herceginja čitave Slavonije. Naročito su njezini podanici stanovnici Virovitice i Lipove u Virovitičkoj županiji, odbijali plaćati zagrebačkom biskupu crkvenu desetinu. Tek je na blagdan Svih Svetih čazmanski prepošt Jakov, po nalogu papinskoga legata Filipa, kaznio neposlušne stanovnike crkvenim kaznama. Uskoro je proglasio crkveni interdikt za onaj dio Kraljevine Slavonije kojim je upravljala kraljica Elizabeta. Gisingovci su stali na njezinu stranu te su se žestoko sukobili s biskupom Timotejem, opustošivši njegov posjed Garić-grad. Sukobi su nastavljeni i idućih godina. O tome detaljnije vidi: V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 259.-263.; Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 72.-73.

²⁶⁰ *...Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana...*, CD 6, dok. 461., str. 544.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 8.

1281. godine u rukama Gisingovaca, pa se jedan od njih, Ivan, između ostalog naziva županom Vrbasa.²⁶¹

Moguće je da je Radoslav I. 1285. godine mogao doći do vlasti na Vrbasu prvenstveno zbog činjenice da je politička moć Gisingovaca na prostoru južno od Save konstantno slabila. Tome je možda pridonijela i nova provala Mongola u Ugarsku. Provalivši 1285. godine u Ugarsku do Pešte pustošili su sve zemlje kroz koje su prolazili. Na tom putu mogli su im se naći i ugarski posjedi knezova Gisingovaca, kojima je to nanijelo znatnu štetu.²⁶² Nakon što su ih zadesili svi ti problemi Gisingovci se vrlo vjerojatno nisu više mogli aktivno baviti prilikama u za njih poprilično udaljenoj Vrbaškoj županiji, te stoga ne čudi mogućnost da je ugarsko-hrvatski kralj radije prepustio funkciju vrbaškog župana nekom od Babonića koji su u to doba bili u političkom uzletu, a i posjedovali su brojne posjede susjedne Vrbaškoj županiji.

Do sredine 1287. politički utjecaj Gisingovaca na ovom prostoru je potpuno nestao. Dana 28. svibnja 1287. bosanski je ban Prijezda²⁶³ darovao banu Stjepanu IV. Baboniću župu Zemljanik kao miraz svoje kćeri.²⁶⁴ U ispravi je granica jasno opisana, te su se unutar darovane županije nalazila mjesta Ponikva, Kola i Bistrica. Isto tako, s očevom darovnicom složili su se i njegovi sinovi Stjepan, Prijezda i Vuk.²⁶⁵ U svakom slučaju, od 1285. godine pa kroz narednih nekoliko desetljeća Babonići se nameću kao jedini gospodari na prostoru Vrbaške i Sanske županije, te županije Zemljanik.

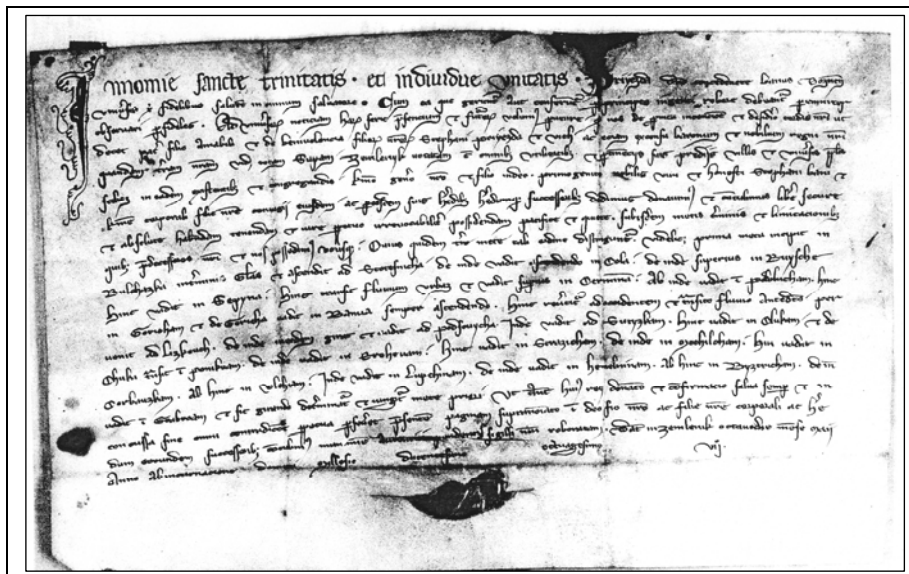
²⁶¹ ...*Johannis comitis de Zana, Vrbaz, Guarig et Guecke...*, CD 6, dok. 324., str. 382.-384.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 9.

²⁶² O mongolskoj provali 1285. godine, kao i o njenim uzrocima i direktnom povodu više vidi u: Kosztolnyik, *Hungary*, str. 272.-296.

²⁶³ O banu Prijezdi više vidi: Lukas, Filip (ur.), *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, knjiga prva, Sarajevo, 1942. (reprint: 1998.), str. 232.-238.

²⁶⁴ *Priyezda domino concedente banus Boznensis ... totam supam Zemlenyk ... primogenito nobilis viri et honesti Stephani bani et karissime corporalis filie nostre coniugi eiusdem ac per eosdem suis heredibus heredumque successoribus*, CD 6, dok. 496., str. 588.-589. U ispravi je rečeno da je bosanski ban Prijezda darovao župu Zemljanik prvorodnom sinu bana Stjepana IV. i mužu svoje neimenovane kćeri. Iako se u ovom dokumentu ne spominje ime sina bana Stjepana IV. i kćeri bana Prijezde, kao da je to učinjeno u ime miraza, ipak je Thallóczy vjerojatno točno pretpostavio da bi se moglo raditi o najstarijem Stjepanovu sinu Ladislavu I. i Prijezdinoj kćeri Katarini (CDCB, genealoško stablo „A Blagay család...“, iza LXVIII; Ančić, Mladen, *Putanja klatna*, str. 90.) Ban je Stjepan imao sinove Ladislava I. i Stjepana VI. koji se u izvorima spominju 1295. i 1302. godine. Budući da se u dokumentima Ladislav uvijek prvi spominje, moguće je da je on bio prvorodni sin bana Stjepana IV. (...*filiorum nostrorum Ladislawi et Stephani comitum...*, CD 7, dok. 177., str. 198.-199.; ...*Nos Stephanus banus, Ladyzlaus et Stephanus filii eiusdem...*, CD 8, dok. 23., str. 26.-27.).

²⁶⁵ ...*Ponikuam ... Cola ... Biztricham ... et de benivolentia filiorum nostrorum Stephani, Priyezda et Vlch...*, CD 6, dok. 496., str. 588.-589. Do sada najdetaljniju topografsku analizu naselja u srednjovjekovnoj županiji Zemljanik napravio je Darko Periša (Periša, Darko, „Pejo Čosković: Susret sa zagubljenom poviješću. Područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku“, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, sv. 22, Zagreb, 2005., str. 199.-216.).

prilog 4 - isprava kojom bosanski ban Prijezda 1287. godine daruje banu Stjepanu IV. županiju Zemljanik (Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66485)

Nakon političkog uzmicanja roda Gisingovca s prostora srednjovjekovne Slavonije južno od Save krajem osmog desetljeća 13. stoljeća, a koristeći i veliki pad kraljeve moći na širem području Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva,²⁶⁶ Babonići su se dali na uređivanje i okrupnjavanje posjeda u sferi svog političkog utjecaja. Tako se u devetom desetljeću 13. stoljeća može pratiti proces jačanja moći Babonića i okrupnjavanja njihovih posjeda na prostoru Gorske i Goričke županije, kao i u županiji Podgorskoj, tj. na području oko Samoborsko-žumberačkog gorja i doline koja se prostire južno od njega. Isto tako, osim već opisanog procesa jačanja njihovog utjecaja u dolini rijeka Vrbasa i Sane, može se također pratiti proces nastavka jačanja utjecaja Babonića u dolini rijeke Une.

Na prostoru Gorske županije Babonići su već 1284. godine kupili od Ratetića neke posjede oko rječice Maje. Riječ je o nasljednim posjedima Kresnić, Bojna, Bluzeta i Pelava koje su Izanovi sinovi Jasen i Senko, te njihov rođak Izan, sin Radoslavov, prodali bratićima kneza Stjepana IV., braći Nikoli II., Stjepanu V., Ivanu I., Otu i Radoslavu II., sinovima kneza Babonega II. U ime Babonića kupovinu su pred Zagrebačkim kaptolom obavili njihovi

²⁶⁶ Preuzevši samostalno vladanje početkom 1280-tih godina kralj Ladislav IV. našao se u velikim problemima oko neriješenog kumanskog pitanja koje je kulminiralo u bitki kod jezera Hód 1282. godine, kao i u novoj provali Tatara 1285. godine, koja je bila posebno pogubna za velike dijelove Ugarske istočno od Dunava. U to je vrijeme kralj Ladislav IV. uvelike ovisi o podršci pojedinih plemićkih rodova, pa gotovo i da se nije mogao uplitati u njihovo političko i gospodarsko djelovanje (Kosztolnyik, *Hungary*, str. 284.-296.).

službenici, Milovan i Matija.²⁶⁷ Riječ je o posjedima na sjevernim padinama Zrinske gore prema dolini rječice Maje. Tri godine poslije, kupili su ponovno pred Zagrebačkim kaptolom, knezovi Stjepan IV. i Radoslav I. posjede Pedalj i Stupnicu na jugoistočnim padinama Zrinske gore od Ratolda i Matije, sinova pokojnog bana Rolanda od roda Ratoldova. Ovaj put je Baboniće zastupao njihov službenik magistar Petar.²⁶⁸ Proces okrupnjavanja posjeda knezova Babonića na prostoru oko Zrinske gore uglavnom je završio 1289. godine kada je Nikola, sin Arlandov, u ime kneza Stjepana IV. kupio od Ratetića posjed Drozgomet kod rječice Maje.²⁶⁹ O veličini posjeda svjedoči i činjenica da je njegova zapadna granica bila na gorju zvanom Kupča gorica u blizini rječice Klokoča i kasnije istoimene utvrde.²⁷⁰ Kupovinom ovih posjeda Babonići su došli u vlasništvo većine nekadašnjih posjeda šest rodova gorske županije oko Zrinske gore.

S druge strane, osamdesetih godina 13. stoljeća Babonići su ostvarili političku prevlast i na Samoborsko-žumberačkom gorju. Tako je 23. studenog 1283. godine knez Radoslav I. pred Zagrebačkim kaptolom kupio utvrđeni grad Lipovac od Ivana Okićkog.²⁷¹ Prema Ivanovim riječima Lipovac je izgradio njegov otac knez Ivan, sina kneza Jaroslava Okićkog.²⁷² Osim posjeda koji su pripadali utvrdi Lipovac, za Radoslava su njegov službenik Povša i notar Jakov, kupili od Ivana Okićkog i posjede Plešivicu i Braslavu, a on im je još prepustio i posjede Breganu, Prilep, Rastoku i Kulkedfeld.²⁷³ Godinu dana kasnije, 17. veljače 1284., ponovno je notar Jakov kupio neke posjede u županiji Podgorskoj za svoga gospodara kneza Radoslava II. Riječ je o posjedima Ružindol i Toplica koje je do tada držao Pribić, sin

²⁶⁷ ...*ab una parte Jazen, Senk filiis Isan et Isan filio Radozali de genere Rata, et Milouan ac Mathia servientibus nobilium virorum Nicolai Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg vice ac nomine eorundem dominorum sourum ab altera ... terras nomine Cresneue, Boina, Bluzeta et eiudem terre Pealua...*, CD 6, dok. 392., str. 472.-473.

²⁶⁸ ...*nobili viro magistro Ratolto filio Lorandi bani bone memorie, tam pro se quam eciam pro nobili viro magistro Matya fratre suo uterno, ab altera vero parte magistro Petro serpiente nobilis viri Stephani bani filii comitis Stephani ... terras eorum Peed et Stupnicha vocatas in districtu de Gora existentes...*, CD 6, dok. 513., str. 607.

²⁶⁹ ...*Mark filio Martini pro se et fratribus suis Gregorio videlicet et Demetrio, item Dersk filio Mortunus pro se et fratre suo Andrea nobilibus de genere Rata a buna parte, et Nicolao filio Arlandi pro domino suo nobli viro Stephano bano filio comitis S[ephani] ab altera...*, CD 6, dok. 568., str. 676.

²⁷⁰ ...*prima meta a parte orientali in latere montis Cupckagorycha vocata ... de qua cadit in fluvium Clococheuec vocatum...*, CD 6, dok. 568., str. 676.

²⁷¹ CD 6, dok. 379., str. 448.-451.

²⁷² ...*nobili viro comite Iwan filio Jarozalu pro se et filio suo nomine Iwan ad[h]u cin tenera etate constituto .. castrum suum Lypouch vocatum cum terris seu possessionibus suis...*, CD 6, dok. 379., str. 448.-449.

²⁷³ ...*Pousa serpiente nobilis viri comitis Radozlai filii comitis Stephani ac Jacobo magistro notarium eiusdem vice et nomine ipsius domini sui ... terris inquam empticiis videlicet Plesiuicha et Brazlaula vocatis, item donativis scilicet Bregana et Prilepi, Rastoca et Kulkedfeldi nominatus...*, CD 6, dok. 379., str. 448.-449.

Pribinov od roda Pribića.²⁷⁴ O kupovini Ružindola i Toplice sačuvane su još dvije bilješke iz iste godine.²⁷⁵ Na ovaj su način Babonići ne samo preuzeli najveće posjede podno Žumberačko-samoborskog gorja već su se domogli i važnih utvrda prema granici sa Njemačkim Carstvom. Tako su se početkom zadnjeg desetljeća 13. stoljeća u rukama Babonića našle sve nekadašnje utvrde knezova Okićkih, kao što su Ozalj, Lipovac i Bregana, a vrlo brzo, već 1293. godine, domogli su se i samog Okića.²⁷⁶ Nema sumnje da su im u tim nastojanjima pomogli i cisterciti iz opatije u Kostanjevici na Krki²⁷⁷ s kojima su se Babonići povezali preko svojih dobrih veza sa cistercitima iz Topuskog.²⁷⁸

I u dolini rijeke Une Babonići se osamdesetih godina 13. stoljeća nameću za jedine i neprikosnovene gospodare. Kao što je već spomenuto, šezdesetih je godina Dionizije I. bio župan Psetske županije stolujući u Bihaću, a mirovnim sporazumima nakon sukobima sa Gisingovcima i Gútkeledima, i Stjepanu IV. Baboniću potvrđena je vlast u obje Psetske županije. Da je vlast Babonića i u središnjem toku Une bila stvarna svjedoči i isprava od 27. srpnja 1283. godine, prema kojoj su pripadnici lokalnog plemićkog roda iz Donje Jamnice priznali kneza Radoslava I. za svoga zaštitnika, tj. dali su se u njegovu službu i službu njegovih nasljednika.²⁷⁹ Od svih Babonića najveći je ugled i moć na prostoru Psetske županije imao knez Radoslav I. On je već 1285. godine vratio opatiji u Topuskom Timporov otok na rijeci Uni koji je, prema vlastitom iskazu, nepravедno uživao.²⁸⁰ Kako u ispravi glasi, u neko neodređeno vrijeme, a svakako prije 1285. godine, otok su opatiji preoteli knez Radoslav i njegov pokojni brat Dionizije, te im ga sada vraćaju nakon što mu je fra Jakov, opat Topuske opatije, pokazao kraljevsku darovnicu za navedeni posjed.²⁸¹ Otok je u vlasništvu opatije još

²⁷⁴ *...Pribk filio P[ri]ba de genere Priba ab una parte, et magistro Jacobo notario nobilis viri comitis Raduzlai filii Stephani vice ac nomine eiusdem domini sui ... silicet Ruzindol et Toplicha nuncupatas existentes in Podgorya...*, CD 6, dok. 389., str. 467.-468.

²⁷⁵ CD 6, dok. 430., str. 515., dok. 431., str. 516.

²⁷⁶ CD 7, dok. 133., str. 151.-152.

²⁷⁷ Opatiju u Kostanjevici osnovao je 1234. godine kuruški vojvoda Bernard Spanheimski (1202.-1256.) na svojem trgu Kostanjevici u dolini imenom Toplica u podnožju Žumberka na granici Kranjske sa Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom (*...apud Landestrost forum nostrum in valle que Topliz vulgariter dicitur...*, Mlinarič, "Cistercitska opatija Kostanjevica", str. 217.)

²⁷⁸ Novak, Ana, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita do kraja srednjega vijeka*, magistrarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 68.

²⁷⁹ *...ab vna parte Radozlao comite filio Stephani comitis filii condam Baboneg, ab altera uero Herga, Began, Jurizlau filii Bratozlai, et Slawlen filius Radozlai de generacione inferior Jamnicha ... de communi consensu et pari uolitate in protectores et defensores suos speciales, conferentes, tradentes et assignantes eidem comiti Radozlao et suis heredibus heredumque suorum...*, CD 6, dok. 370., str. 436.

²⁸⁰ *...insula Tympor sita iuxta fluvium Wen...*, CD 6, dok. 461., str. 544.

²⁸¹ *...pater frater Jacobus dictus, abbas et conventus ecclesie Toplicensis literas privilegiales domini regis super ipsa terra confectas nobis presentarunt...*, CD 6, dok. 461. str. 544.

od 1222. godine kada joj je splitski nadbiskup Guncel potvrdio vlasništvo nad njim.²⁸² Osim ovoga otoka, i pojedini opatijski posjedi na najugroženijem predjelu uz donji tok rijeke Une, u zrinskom okrugu, također su vraćeni opatiji sve do vremena kada ih uz još neke posjede na prostoru Zrinske gore, ponovno ne preuzmu Babonići.²⁸³

Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 13. stoljeća knez Stjepan IV. Babonić ojačao je u svojoj poziciji te je u nejasnim okolnostima postao i banom čitave Slavonije. Iako se zbog šutnje povijesnih vrela ne može ustanoviti točno kad je i u kakvim okolnostima Stjepan IV. imenovan banom, to se moralo dogoditi između 15. siječnja 1273., kad je u ispravi Zagrebačkoga kaptola Stjepan jednostavno nazvan samo knezom,²⁸⁴ i 20. travnja 1278., kad je prvi put nazvan banom.²⁸⁵ Banom su ga u nekoliko puta zvali i drugi moćni pojedinci toga vremena, primjerice varadinski biskup Lodomir,²⁸⁶ Ivan Gisingovac,²⁸⁷ bosanski ban Prijezda²⁸⁸ i papa Nikola IV.²⁸⁹ Štoviše, Zagrebački kaptol tako ga je redovito nazivao.²⁹⁰ Ipak, definitivna potvrda da je kralj Andrija III. Stjepana IV. imenovao banom može se pronaći i u jednoj kraljevskoj ispravi. Naime, kralj Andrija tako ga naziva 27. veljače 1292., i to u posebnim okolnostima o kojima će se više govoriti u nastavku teksta.²⁹¹

²⁸² CD 3, dok. 194., str. 221.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 80.

²⁸³ Kruhek, „Stari gradovi i feudalni posjedi“, str. 96.-97.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 64.

²⁸⁴ Tom prigodom knezovi Stjepan IV. i Radoslav I. kupili posjed Hrapavce koji se nalazio u blizini rijeke Korane, te su to tražili potvrdu od Zagrebačkoga kaptola (CD, 6., dok. 21., str. 19.).

²⁸⁵ Prvi se put Stjepana u ulozu bana pronalazi u dokumentu o spomenutom miru potpisanom u Dubici 20. travnja 1278. (*Nos Stephanus banus filius comitis St[e]phani de Vodyche*, CD, 6., dok. 207., str. 240.-242.) Nakon toga sve do svoje smrti u ispravama kojima je bio sastavljač, sam se je redovito nazivao banom (1287. - CD, 6., dok. 513., str. 607.; 9. veljače 1290. - CD, 6., dok. 579., str. 685.-686; 31. siječnja 1295. - CD, 7., dok. 177., str. 198.-199.).

²⁸⁶ 1. srpnja 1279. - CD, 6., dok. 252., str. 302.-304.

²⁸⁷ 30. listopada 1280. - CD, 6., dok. 306., str. 362.-363.

²⁸⁸ 8. svibnja 1287. - CD, 6., dok. 496., str. 588.-589.

²⁸⁹ 23. srpnja 1290. - CD, 7., dok. 1., str. 1.-2.

²⁹⁰ Vidi: 6. studenog 1278. - CD, 6., dok. 224., str. 261.-266.; 17. studenog 1280. - CD, 6., dok. 311., str. 367.-368.; 1. rujna 1287. - CD, 6., dok. 503., str. 594.-596.; 21. listopada 1289. - CD, 6., dok. 568., str. 676.-677.; 21. kolovoza 1294. - CD, 7., dok. 163., str. 181.-182.; u dva navrata 1. rujna 1294. - CD, 7., dok. 166., str. 185.-186. i dok. 167., str. 186.; 16. listopada 1294. - CD, 7., dok. 169., str. 188.-189.

²⁹¹ CD, 7., dok. 64., str. 74.-77. Potrebno je naglasiti da su pojedinci nakon prestanka obnašanja banske službe često iz počasti i dalje bili nazivani banom, pa spomenuti navodi ne pokazuju da je u tim trenucima Stjepan IV. bio ban, ali svjedoče da je u nekom trenutku obnavljao tu dužnost. Osim toga, krajem 13. stoljeća, i to poglavito krajem sedamdesetih i u osamdesetim godinama, prema sačuvanim povijesnim izvorima može se ustanoviti da su vrlo često u isto vrijeme i po nekoliko osoba kitilo titulom bana čitave Slavonije. Takav je slučaj i u važnoj ispravi od 20. travnja 1278. godine kojom je potpisan mir između Babonića i Gisingovaca. Naime, u ispravi je i knez Stjepan IV. Babonić nazvan banom, ali je istu titulu nosio i Nikola Gisingovac (...*Stephanus banus filius comitis ... N[icolaum] banum tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 207., str. 240.). Očito je zbog krize kraljevske vlasti u doba malodobnog i slabšašnjeg kralja Ladislava IV. došlo i do erozije kraljevskog administrativnog aparata, pa je i sama služba slavonskoga bana bila predmet osobnih interesa pojedinaca koji su se vrlo vjerojatno samostalno njome kitili.

Iz svega iznesenoga, može se zaključiti da su Babonići ušli ojačani, prostorno i politički, u razdoblje promjene dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju. Početkom zadnjeg desetljeća 13. stoljeća vlast u gotovo svim kraljevskim županijama južno od Save bila je u njihovim rukama. Tako su pojedini članovi roda Babonića upravljali Gorskom, Goričkom, Novigradskom, Gajskom, Podgorskom, ali i u obje Pssetske županije, te i u županijama Vrbas, Sana i Zemljanik. Kupovinom posjeda poglavito od pripadnika lokalnih plemićkih rodova, proširili su svoja imanja i izvan Gorske županije, pa su tako značajne posjede imali u dolini rijeke Une, te Goričkoj županiji, ali i na prostoru oko Samoborsko-žumberačkog gorja. Središte njihove moći postao je grad Stjeničnjak²⁹² i područje između Save, Kupe i Une. Rod je Babonića bio toliko snažan da im se u području Slavenskog Kraljevstva južno od Save nitko nije mogao suprotstaviti.²⁹³ U osamdesetim i devedesetim godinama 13. stoljeća Babonići se više nisu sukobljavali s plemićkim rodovima u srednjovjekovnoj Slavoniji, nego se njihov politički interes usmjerio prema događajima povezanim sa smjenom dinastija na ugarsko-hrvatskom prijestolju.

2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća

Nakon što je u nepotpuno jasnim okolnostima 10. srpnja 1290. godine ubijen mladi kralj Ladislav V. u svome šatoru na putu prema županiji Bihor,²⁹⁴ vrlo brzo se javilo nekoliko pretendena na upražnjeno prijestolje, među njima je bio i Andrija III. Mlečanin, sin Stjepana brata pokojnog kralja Bele IV., koji je u to vrijeme u Veneciji u kući svoje majke Tomasine Morosini. Njegovu kandidaturu podržali su Gisingovci, te se čini da su ga oni sami pozvali da dođe u Ugarsku nudeći mu svoju podršku jer su nešto ranije u korist drugoga pretendenta na ugarsko-hrvatsko prijestolje, austrijskog vojvode Albrehta Habsburgovca, izgubili mnoge svoje posjede. Nastojanja vojvode Alberchta da preuzme ugarsko-hrvatsku krunu su okončana

²⁹² Iako je moguće da su utvrdu Stjeničnjak (*castrum suum Stenesnak vocatum existens in terra Hutyna*) i okolne posjede Babonići vjerojatno posjedovali i prije, tek su 6. studenog 1278., kao što je već rečeno, mirom pred zagrebačkim biskupom Timotejem dobili potvrdu za njezino neometano posjedovanje i od drugih slavonskih velikaša, poglavito Gútkeleda (CD, 6., dok. 224., str. 261.-266.).

²⁹³ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 349.

²⁹⁴ Kralj Ladislav V. ubijen je na spavanju u svome šatoru na putu prema županiji Bihor gdje se namjeravao susresti sa vodećim članovima roda Gisingovaca s ciljem međusobnog izmirenja. Onodobna kronika čak donosi i imena plaćenih ubojica (*...Et specialiter ab Arbus, Turtle et Kemenche, ac eorum cognatis et compilibus...*, SRH I, str. 474.), ali do daljnjega ostaje enigma tko je naručio ubojstvo. Moguća je pretpostavka da su ubojstvo naručili neki od usiljenih velikaša nezadovoljni kraljevom politikom. Isto je tako moguće da su ubojice trebale kralja samo zastrašiti. U svakom slučaju neupitno je riječ o naručenom atentatu na mladoga kralja. Usporedi: Kosztolnyik, *Hungary*, str. 295.-296.

nakon što je ugarska vojska u ljeto 1291. godine prešla rijeku Lajtu i opustošila krajeve sve do Beča gdje se sklonila austrijska vojska jer se vojvoda Albercht nije usudio dočekati brojnu ugarsku vojsku na otvorenom polju. Vrlo brzo je Albercht pristao na mir koji je potpisan u Heimburgu, a prema kojemu se morao odreći svojih prava na ugarsko-hrvatsku krunu kao i vratiti sve ugarske utvrde i posjede koje je ranije zauzeo. Zauzvrat je kralj Andrija III. pristao da se poruše svi utvrđeni gradovi Gisingovaca koje su oni podigli na austrijsko-ugarskoj granici.²⁹⁵

Nakon što je porazivši vojvodu Albrechta odbacio najdirektniju prijetnju svojoj vlasti, Andrija III. se dao na učvršćivanje svoje vlasti u čemu je očekivao potporu i pomoć svoje majke Tomasine Morosini, koju je pozvao da iz Venecije doputuje u Ugarsku. Zanimljivo je da je knez Radoslav I. Babonić pomogao kralju Andriji III. dopremiti njegovu majku iz Venecije. Naime, u 1291. godinu stavlja se događaj u kojem je Radoslav I. oslobodio nekog Ugrina, koji je poslan u Zadar po Tomasinu Morosini, majku kralja Andrije.²⁹⁶ Sačuvana je bilješka o prijevozu kraljeve majke u Ugarsku, datirana 18. rujna 1291.²⁹⁷ Prema nešto kasnijoj ispravi Ugrina su negdje u Slavoniji na putu u Zadar napali i zarobili neprijatelji. Oslobodio ga je ban Radoslav I. koji je u borbama izgubio nekoliko svojih vojnika i jednog rođaka.²⁹⁸ Tim činom zadužio je Radoslav I. kralja Andriju III., pomogavši mu u delikatnom trenutku, spasivši Ugrina koji je bio zadužen da osigura dolazak kraljeve majke Tomasine Morosini, osobe na koju je Andrija mnogo računao. Naime, kraljeva je majka od oko 1293. do oko 1296. stolovala u Požegi i nosila titulu *ducissa totius Sclavoniae et maritimum partium principessa*.²⁹⁹ Štoviše, od 1295. godine Tomasina Morosini nosila je titulu „herceginja čitave Slavonije i upraviteljica krajeva s one strane Dunava sve do mora“ (*ducissa totius Sclavoniae et gubernatrix partium citra Danubialium usque ad mare*).³⁰⁰ Za tu uslugu, kralj Andrija je Radoslava I. 11. srpnja 1293. nagradio posjedom i gradom Želin u Zagrebačkoj županiji.³⁰¹

²⁹⁵ O sukobu vojvode Albrechta Habsburgovca i kralja Andrije III. oko ugarsko-hrvatskog prijestolja više vidi: Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 8., 13.-15.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 266.-270.; Kosztolnyik, *Hungary*, str. 342., 345., 350.-352.; Engel, *The Realm*, str. 110.

²⁹⁶ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 74.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 268.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 350; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 83.-84.

²⁹⁷ CD 7, dok 38., str. 50.

²⁹⁸ CD 7, dok. 128, str. 146.-148.

²⁹⁹ VMHHSI 1, str. 375.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 273.

³⁰⁰ CD 7, dok. 195., str. 214.-215., dok. 205., str. 224.-225., dok. 360., str. 405., dok. 361., str. 405.-406, dok. 370., str. 416.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 273.

³⁰¹ *...terram seu possessionem castris seu comitatus Zagradiensis Selyn vocatam...*, CD 7, dok. 128., str. 146.-148.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 83

S druge strane i napuljska se dinastija Anžuvina zajedno sa svojim saveznicima, vrlo rano, već sredinom 1290. godine, uključila u borbu oko ugarsko-hrvatskog prijestolja pri tome se oslanjajući na moćne plemićke rodove s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva uključujući i Baboniće. Ne gubeći vrijeme poslao je papa Nikola IV., napuljski saveznik, sredinom srpnja svoga legata Benvenuta Eugubina u Ugarsku s ciljem da detaljno ispita stanje, te je tako već 23. srpnja 1290. godine uputio pismo Gisingovcima, braći Ivanu, Nikoli i Henriku, u kojem im preporuča svoga legata.³⁰² Istim je pismom papa pozdravio najuglednije velikaše Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva toga doba, kao što su bili Ivan i Leonard, knezovi Krčki, pa Nikola i Pavao Gútkeledi, potom bosanski banovi Stjepan i Prijezda i transilvanijski vojvoda Roland, a među njih je među prve uvrstio i Baboniće. U ispravi se spominju ban Stjepan IV. i knez Radoslav I., te njihovi rođaci Nikola II. i Stjepan V., sinovi kneza Babonega II.³⁰³ Saznavši po povratku svoga legata o krunidbi Andrije III., dao je 8. rujna 1290. godine papa Nikola IV. okruniti za ugarskoga kralja Karla Martela, sina svoga vjernog saveznika napuljskog kralja Karla II.³⁰⁴

Vrlo rano su Babonići spoznali prednosti suradnje s napuljskim Anžuvincima koji su krajem 1291. i u početnim mjesecima 1292. godine napravili nekoliko važnijih poteza za osnaženje svoga položaja.³⁰⁵ Tako je već 1291. godine knez Radoslav I. stupio u kontakt s napuljskim Anžuvincima. Naime, sačuvana je isprava od 6. lipnja 1291., koja govori o njegovu putovanju u Napulj,³⁰⁶ iako nije poznato koji su bili razlozi i ciljevi njegova

³⁰² CD 7, dok. 1., str. 1.-2.

³⁰³ *...nobilibus virus Rodesclavo et Stephano fratribus banis Sclaovnie ... nobilibus viris Nicolao et Stephano filiis quondam Babonichi fratribus...*, CD 7, dok. 1., str. 1.

³⁰⁴ VMHHSI 1, str. 366.; Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 12.

³⁰⁵ Napuljski kralj Karlo II. je već 1291. godine intenzivirao je političke i gospodarske kontakte sa Šubićima Bribirskim, te je stoga dva puta, 28. i 30. studenog 1291., potvrdio Bribircima dozvolu za prijevoz žita iz Napulja zbog opskrbe utvrda bana Pavla Bribirskog (CD 7., dok. 46., str. 56. i dok. 47 str. 57.; N. Klaić, *Povijest*, str. 417.; D. Karbić, „Šubići Bribirski“, str. 14.). Karlo II. i njegova supruga kraljica Marija odobrili su također 5. siječnja 1292. Ivanu Gisingovcu, sinu Henrika, pravo mača i rata protiv pristalica kralja Andrije III. (*...in regno ipso (sc. Hungariae) contra invasorem eiusdem regni ... liberum belli ius et ferri licentiam...*, CD 7., dok. 58., str. 66.-67.). Dan kasnije, 6. siječnja, kraljica Marija proglasila je za kralja Ugarske svoga sina Karla Martela (CD 7., dok. 59., str. 67.-68.). Detaljnije vidi: Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 19.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 270.; D. Karbić, „Šubići Bribirski“, str. 14.

³⁰⁶ CD 7, dok. 28., str. 34.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 9.; Iako je Thallóczy tvrdio da je to bio njegov bratić Radoslav II., sin kneza Babonega II. i brat Nikole II., Stjepana V., Ota i Ivana I. (tog Radoslava u netočnoj genealogiji smatra za nećaka bana Stjepana i kneza Radoslava, op. HK), koji će kasnije preuzeti vodstvo roda (Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 367.), to je kasnije demantirala Nada Klaić i ustvrdila da je to bio upravo Radoslav I., brat bana Stjepana IV. (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 349.). Moguće je da je Thallóczy pretpostavio da je riječ o knezu Radoslavu II. jer je krivo protumačio *Radislaus Babunio* kao „Radoslav sin Babonegov“, a ne kao „Radoslav Babonić“, što je kasnije ustvrdila Nada Klaić. Naime, kako ime *Babunio* stoji u nominativu a ne u genitivu, jer zapisan nastavak *-o*, a ne *-i*, te se stoga tu riječ ne treba tumačiti u posvojnem smislu, tj. ne kao „Radoslav sin Babonegov“, već kao „Radoslav Babonić“.

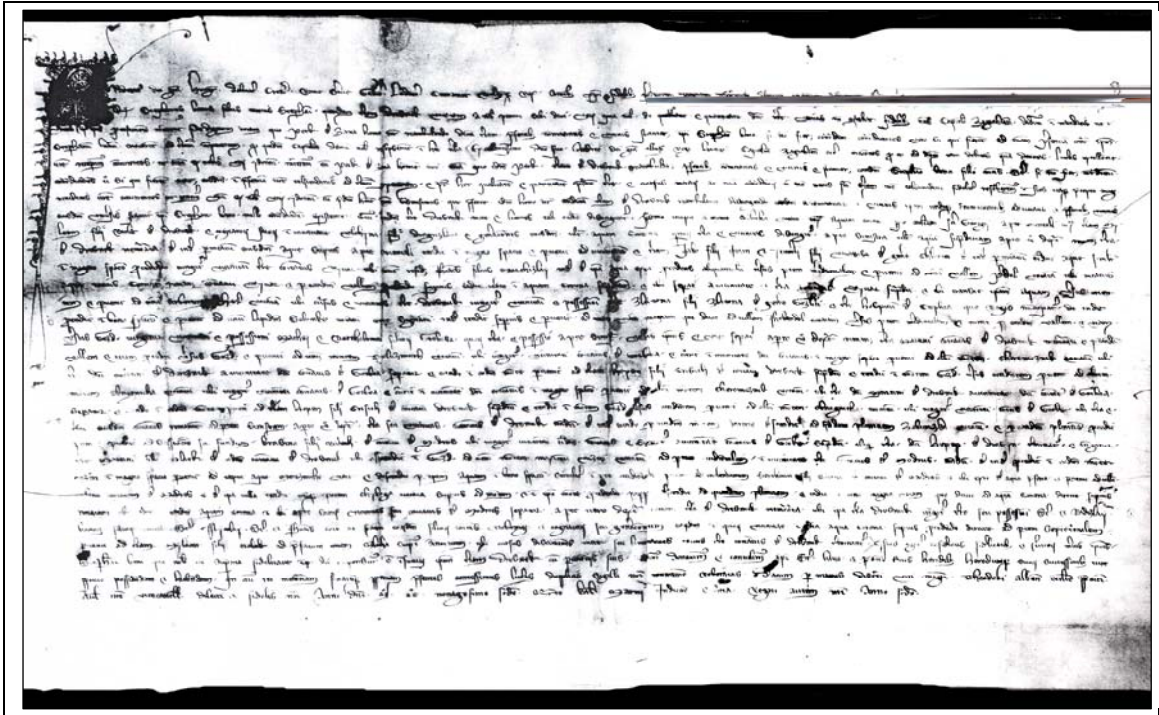
putovanja.³⁰⁷ Iako je riječ samo o pretpostavci moguće je da se Radoslav uputio u Napulj s ciljem povezivanja s Anžuvincima prepoznajući opasnost od sve boljih odnosa Gisingovaca i Anžuvina. Naime, nije prošlo toliko dugo od sukoba Babonića s Gisingovcima krajem sedamdesetih godina 13. stoljeća, pa su se Babonići pribojavali gubitka posjeda i svoje prevlasti u prostorima južno od Save koju su tada stekli. Svakako Babonići nisu smjeli zaostajati za Gisingovcima. Isto tako je zanimljivo primijetiti da se Radoslav I. vrlo rano povezuje s napuljskom dinastijom. Možda je upravo on bio onaj član roda Babonića, koji je kao talac predan napuljskom kapetanu kao zalog mira u Dubici 1278. godine, između njih i Gisingovaca.³⁰⁸ Iako je to samo pretpostavka, u tom slučaju on je već i prije mogao boraviti na napuljskom dvoru te tada nije čudno što je Radoslav I. od svih članova roda Babonića prvi prepoznao prednosti suradnje s Anžuvincima.

Uočivši opasnost po svoju vladavinu od povezivanja Gisingovaca sa Anžuvincima, a vrlo vjerojatno saznajući i za putovanje kneza Radoslava I. u Napulj prethodne godine, kralj Andrija III. bio je primoran na aktivniju politiku i na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Baš u tom je svjetlu potrebno promatrati ispravu od 27. veljače 1292. godine kojom je darovao posjed Drežnik banu Stjepanu IV. Baboniću.³⁰⁹ Prema navodima isprave Andrija III. je banu Stjepanu IV. darovao Drežnik na njegovu izričitu molbu. Činjenica da je kralj udovoljio Stjepanovoj molbi nije neobična uzme li se u razmatranje i podatak da za čitavog života bana Stjepana IV. nema nikakve naznake o eventualnim njegovim kontaktima s napuljskim dvorom. Naime, iako ban Stjepan IV. nije aktivno sudjelovao u širim političkim događajima vezanim uz nastojanja napuljske dinastije da dođe do ugarsko-hrvatske krune, ipak takvo njegovo držanje pokazuje njegov politički stav. Budući da se ban Stjepan IV. nije nastojao povezati s Anžuvincima, moguće je da je on bio zadovoljan s trenutnim stanjem i Andrijom III. kao vladarom, te takvo stanje nije želio mijenjati. Stoga se može zaključiti da je on do kraja života stajao uz posljednjeg Arpadovića Andriju III. Mlečanina, koji mu je između ostalog i kao nagradu za vjernost da darovao spomenuti Drežnik.

³⁰⁷ Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 18.

³⁰⁸ CD 6, dok. 207., str. 240.-242. Kao što je već rečeno dodatno jamstvo da će se mir taj mir poštovati, obje su strane morale predati taoce u ruke napuljskog kapetana Jakova de Boursona. Taoci su morali biti članovi roda zaraćenih strana. Iako u ispravi nisu navedena imena taoca, moguće je da je od Babonića to bio tada još vrlo mladi Radoslav. Logično bi bilo da su Babonići poslali kao taoca jednog od mlađih pripadnika svojeg roda. Usporedi: Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 360.-361.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 347.

³⁰⁹ ...*terram de Dresnuk...*, CD 7, dok. 64., str. 74.-77.

prilog 5 - isprava kojom 1292. godine kralj Andrija III. daruje banu Stjepanu IV. posjed Drežnik (Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 38483)

S druge strane, njegov mlađi brat Radoslav I. vodio je aktivnu i dinamičnu politiku, nastojeći taktiziranjem između Budima i Napulja ojačati svoj položaj unutar roda. Stoga je Radoslav I. i iduće godine komunicirao sa napuljskim Anžvincima, koji su već tada ozbiljno računali na Radoslavove usluge i potporu u njihovim nastojanjima da preuzmu ugarsko-hrvatsko prijestolje.³¹⁰ Oslanjanje Anžvinaca i na Radoslava I. posebno je očito iz isprave od 19. kolovoza 1292. godine, kojom napuljski kralj Karlo daruje i potvrđuje Vladislavu, sinu srpskoga kralja Stjepana, velik dio Slavonije za njegove usluge.³¹¹ Naime, u njoj je posebno naglašeno da Vladislav nije dobio one dijelove Slavonije koji su u posjedu bana Radoslava I. i

³¹⁰ Svakako su Anžvinci, a posebice Karlo Martel računali na potporu kneza Radoslava I. za eventualni vojni pohod u Ugarsku i Budim, koji je u tom trenutku bio relativno izgledan. Najbrži i onodobni uobičajeni smjer iz Dalmacije i Hrvatske prema Ugarskoj i Budimu vodio je preko Slavonije kroz dolinu rijeke Une, tj. preko posjeda knezova Babonića, stoga je Anžvincima njihova potpora bila prijeko potrebna. I stvarno je početkom iduće 1293. godine, napuljski kralj Karlo II. planirao s vojskom dovesti sina Karla Martela u Ugarsku, ali od toga je odustao zbog borbi s pobunjenom Sicilijom (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 272.), ali i zbog činjenice da je još prethodne godine umro papa Nikola IV., veliki saveznik napuljskoga dvora (Szentgyörgyi, *Borba Anžvinaca za prijestolje*, str. 19.; Szentgyörgyi se poziva na: Raynaldi, *Annales Ecclesiae Romae*, a. 1292., N. 3.-4.).

³¹¹ CD 7, dok. 85., str. 103.-104.

njegove braće.³¹² Iz formulacije teksta jasno se razabire da je napuljskom kralju Karlu II. jasno da svoje posjede rod Babonića drži zajedno. Ipak, budući da je od Babonića imenovan samo Radoslav I., očito je da je njega Napulj prepoznao kao vodeću osobu roda. Osim posjeda Babonića, iz te darovnice izuzeti su posjedi Ivana i Dujma, knezova krčkih, modruških i vinodolskih.

Krajem iste godine Radoslav I. je dobio još jednu potvrdu od napuljskog pretendenta Karla Martela. On mu je, naime, 1. prosinca 1292. godine, izdao novu povelju kojom je priznao Radoslavu vlasništvo nad svim posjedima i dobrima koje mu je ranije darovao pokojni kralj Ladislav IV.³¹³ I iz ove je isprave vidljiva ustrajnost napuljskog dvora namjeri da Karlo Martel uistinu dođe na vlast u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu. Naime, Karlo Martel je između ostalog nazvan ugarskim, hrvatskim i dalmatinskim kraljem, a pokojnog kralja Ladislava IV. naziva svojim prethodnikom i ujakom,³¹⁴ čime je ponovno naglašeno njegovo zakonito pravo na ugarsko-hrvatsko prijestolje.

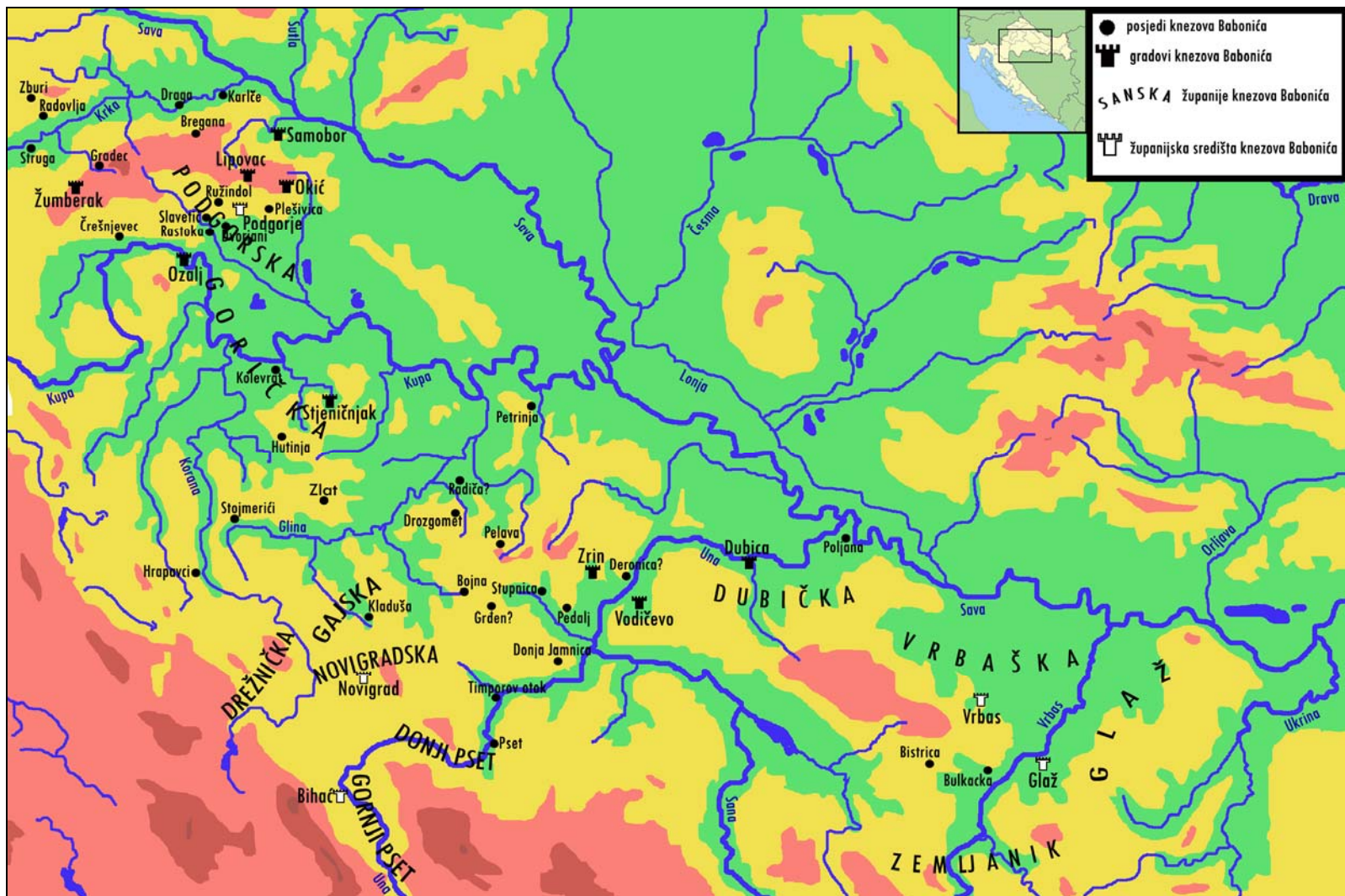
Vrlo je vjerojatno da je kralj Andrija III. doznao da Karlo II. namjerava dovesti svoga sina Karla Martela u Ugarsku, pa je nastojao ojačati svoj položaj privlačeći moćne plemićke rodove na svoju stranu. Tako je već 11. lipnja 1293. godine kralj Andrija III. darovao Radoslavu I. posjed i utvrdu Želin u Zagrebačkoj županiji,³¹⁵ koja se nalazila na polovini puta od prijelaza preko rijeke Kupe i Zagreba. Preuzimanjem Želina Babonići su postepeno počeli širiti polje svoga interesa i na prostor srednjovjekovne Zagrebačke županije. Sam kralj je naveo da je posjed Želin darovao Radolsavu I. zbog opisane pomoći oko transporta kraljeve majke Tomasine Morosini u Ugarsku.

³¹² ... *quas possedit Radislaus banus cum fratribus suis...*, CD 7, dok. 85., str. 103.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 75.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 83.

³¹³ ...*vir nobilis Ratislaus banus Sclauonie fidelis noster dilectus, certa bona in regno nostro Vngarie sibi dudum a bone memorie domino Ladislao rege Vngarie, predecessore ac auunculo nostro karissimo asserens munifica donacione concessa...*, CD 7, dok. 94., str. 114.

³¹⁴ *Karolus primogenitus illustris Jerusalem et Sicilie regis dei gratia Ungarie, Dalmatie, Croatie ... bone memorie domino Ladislao rege Vngarie, predecessore ac auunculo nostro karissimo...*, CD 7, dok. 94., str. 114.

³¹⁵ ...*terram seu possessionem castri seu comitatus Zagradiensis Sely vocatam...*, CD 7, dok. 128., str. 146.-148.

karta 3 - posjedi knezova Babonića oko 1290. godine

Štoviše i koncem godine kralj Andrija III. još više daruje kneza Radoslava I. Naime, tako je prema ispravi od 27. listopada 1293., kralj Andrija III. naredio Zagrebačkom kaptolu da slavnskoga bana Radoslava, zbog vjernog služenja, imenuje baštinikom posjeda Vrbsa, Glaža, Petrinje, Vinodola, Želina, Okića, Podgorja i Samobora.³¹⁶ Dobivši potvrdu za ranije posjede u Podgorju i Samobor, i po prvi puta iz za Okić, Babonići su se postavili za jedine gospodare prostora oko Žumberačko-samoborskog gorja. Štoviše, Radoslav I. je dobio potvrdu za ranije posjede Želin u Zagrebačkoj županiji, te posjed Vinodol i naselje Petrinju u županiji Gori. I konačno, je učvrstio položaj roda na istoku u županijama Glaž i Vrba. U županijama Vrba i Glaž Radoslav I. je bio župan još od 1285. godine,³¹⁷ ali kralj mu ih je sada potvrdio kao posjed.

Unatoč tome što ga je kralj Andrija III. tijekom 1293. godine dva puta bogato obdario, Radoslav I. je nastavio politiku taktiziranja između dviju sukobljenih strana, te je stoga nastavio svoju komunikaciju s Napuljom i 1294. godine. Naime Radoslavovi poslanici svećenik Poncije i neki Ladislav iz Ozlja svečano su primljeni u Napulju 1. rujna 1294.³¹⁸

Iz sredine 1294. godine sačuvana je vijest o odnosima između braće Stjepana IV. i Radoslava I. koja može dodati novo svijetlo na pitanje zašto je knez Radoslav I. gotovo samostalno vodio svoju politiku taktiziranja naspram Budima i Napulja, dok je s druge strane, kao što je već rečeno, knez Stjepan IV. pružao podršku isključivo kralju Andriji. Naime, početak devedesetih godina 13. stoljeća politiku je roda Babonića obilježila svađa između bana Stjepana IV. i njegovoga brata Radoslava I., koja je završila njihovom pomirbom pred Zagrebačkim kaptolom 21. kolovoza 1294.³¹⁹ Ne zna se kad je točno svađa započela, ali da je dugo trajala s povremenim intenziviranjem sukoba vidi se prema zaključku kanonika Zagrebačkoga kaptola.³²⁰ Sukob je mogao trajati od početka osamdesetih godina 13. stoljeća,

³¹⁶ *...possessiones seu terras Vrbas, Galas, Petrina, Vynodol, Selen, Oclich, Podgoria et Zamobor nuncupatas cum castris...*, CD 7, dok. 133., str. 151.-152.; Noršić, Vjekoslav, *Samobor – grad: povijesne crte o njemu i njegovim gospodarima*, Samobor, 1942. (pretisak: Samobor, 1992.), str. 18.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 84.

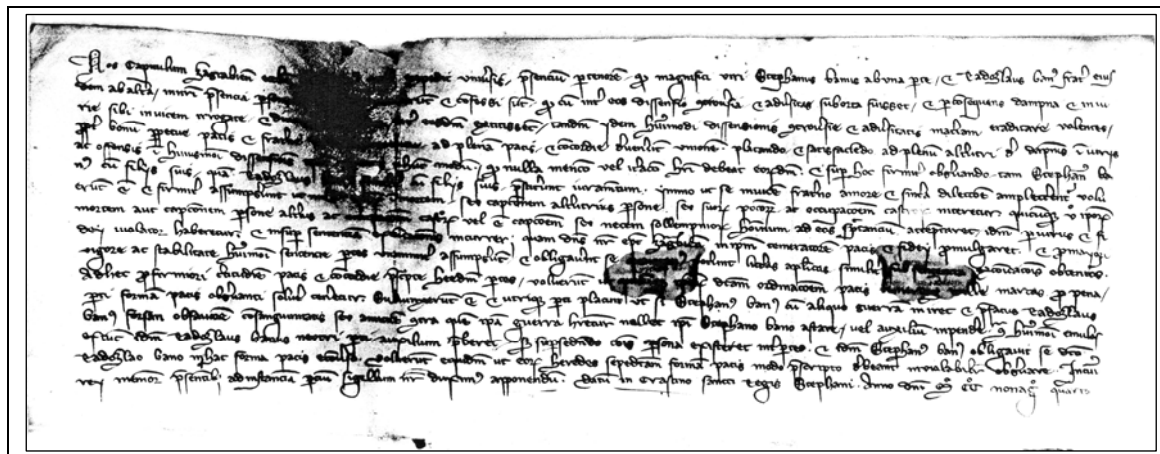
³¹⁷ CD 6, dok. 461., str. 544.

³¹⁸ *...Pontius sacerdos et Ladislaus de Ossel nuncii Radislai bani de Sclauonia...*, CD 7., dok. 167., str. 186. Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 54.; Navedenu ispravu Smičiklas je zbog loših prijepisa uvrstio u svoju zbirku i pod nadnevkom od 1. rujna 1293. (CD 7, dok. 130., str. 149.). Tu pogrešku Nada Klaić nije uočila te je u svom prikazu povijesti Babonića donijela neznatno iskrivljen prikaz komunikacije između Radoslava i Napulja (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 349.). Na dvostruki prijepis isprave prvi je upozorio Ančić (Ančić, *Putanja klatnja*, str. 84.).

³¹⁹ CD 7, dok. 163., str. 181.-182.

³²⁰ *... quod cum inter eos dissensio, controversia et adversitas suborta fuisset et per consequens dampna et iniurie sibi invicem irrogate et diutius ventilate inter eosdem extitissent...*, CD 7, dok. 163., str. 181.

što se vidi iz činjenice da su braća zadnji put nastupila zajedno prilikom potpisivanja mira u Ozlju 1280. godine.³²¹

prilog 6 - isprava o miru između braće Stjepana IV. i Radoslava I. iz 1294. godine
(Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66489)

Budući da jedna od odluka u ispravi o njihovom pomirenju iz 1294. godine govori kako jedan drugome neće zauzimati utvrđene gradove,³²² vjerojatno je povod svađi moglo biti i pitanje upravljanje posjedima. Možda se ta odluka poglavito odnosi na područje oko rijeke Vrbas. Naime, Radoslav se već 1285. godine u ispravi kojom vraća otok Timpor opatiji u Topuskom, između ostalog, nazvao i županom Vrbasa.³²³ Dvije godine potom, 8. svibnja 1287., bosanski ban Prijezda darovao je banu Stjepanu župu Zemljenik, kroz koju protječe rijeka Vrbas.³²⁴ I konačno je 27. listopada 1293. kralj Andrija imenovao Radoslava baštinikom posjeda Vrbas.³²⁵ Ako se uzme u obzir da su braća u to doba bili u svađi i da su područja župe Zemljenik i Vrbas granična,³²⁶ možda je područje sukoba interesa bilo upravo područje uz rijeku Vrbas te se odredba o nezauzimanju gradova možda odnosila upravo na to pogranično područje.

Svakako je jedan od uzroka svađe moglo biti i pitanje prvenstva u vođenju politike roda. Želeći ojačati svoj položaj unutar roda, oba su brata nastojala nositi bansku titulu te je i

³²¹ CD 6, dok. 306., str. 362.-363.

³²² ...*occupationem castrorum...*, CD 7, dok. 163., str. 182.

³²³ ... *Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana...*, CD 6, dok. 461., str. 544.

³²⁴ ...*totam supam Zemlenyk ... hinc transit fluvium Vrbaz...*, CD, 6., dok. 496., str. 588.-589.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 73.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 90.

³²⁵ CD 7, dok. 133., str. 151.-152.

³²⁶ Vidi kartu „Historijska karta srednjovjekovne bosanske države“, Vego, Marko, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo, 1957., iza str. 184.

pitanje banske časti moglo biti povod svađi.³²⁷ Naime, u ispravi o pomirbi braće pisar i Stjepana IV. i Radoslava I. naziva banovima.³²⁸ Iako nije potpuno sigurno, čini se da je Radoslav nosio bansku titulu i 1288. godine.³²⁹

I konačno, čini se da je jedan od mogućih uzroka sukoba braće mogla biti njihova različita politička opredijeljenost. Naime, već je rečeno da je Stjepan IV. stajao uz kralja Andriju III., a Radoslav I. je pokušavao politički taktizirati između Arpadovića i Anžuvina.³³⁰ U svakom slučaju, od početka osamdesetih godina 13. stoljeća do pomirbe 1294. godine braća su djelovala samostalno.

Iako nije jasno rečeno što je uzrokovalo svađu, svakako je moguće da je na potpisivanje mira s bratom Radoslavom bana Stjepana IV. potaknuo nagli bratov uspjeh u političkom životu. Svakako je osnaženi položaj kneza Radoslava I. primorao kneza Stjepana IV. na tu pomirbu. Sporazum govori da su braća zaboravila štete koje su jedan drugome činili. Zajednički su odlučili da će se od sada bratski ljubiti i da neće jedan drugome raditi o glavi. Također je dogovoreno da si neće oduzimati utvrđene gradove i da jedan neće u ratovima pomagati neprijatelje drugoga. Zajednički je odlučeno da će zatražiti papinu potvrdu mira i ekskomunikaciju za prekršitelja, a onaj koji prekrši odredbe mira za kaznu će morati platiti 1000 maraka.³³¹

Poprilično strelovit uspon kneza Radoslava I. na političkoj sceni Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva u dva zadnja desetljeća 13. stoljeća mogao je nagnati njegova brata bana Stjepana IV. na rečenu pomirbu, stoga je potrebno nekoliko riječi reći o djelovanju kneza Radoslava I.

³²⁷ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 349.

³²⁸ ... *Stephanus banus ... et Radozlaus banus frater eiusdem...*, CD 7, dok. 163., str. 181.

³²⁹ *Nos Radizlaus banus tocius Sclavonie...*, CD 6, dok. 515., str. 608.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 349. Iako se potvrda Radoslavove banske časti ne može naći niti u jednoj kraljevskoj ispravi iz te godine, ipak, budući da se u izvorima ne može pronaći bilo koji drugi slavonski ban u godini 1288. (vidi: Karbić, Damir, *Hrvatska arhontologija*, rukopis), vjerojatno je da je Radoslav tada doista nosio bansku titulu. Tek se na temelju navoda isprave od 27. rujna 1293. (CD 7, dok. 133., str. 151.-152.), kojom Zagrebački kaptol svjedoči o uvođenju Radoslava I. u gradove, koje mu je prethodno iste godine darovao kralj Andrija III., može se sa sigurnošću tvrditi da je u neko doba prije rujna 1293. Radoslav I. nosio titulu slavonskoga bana. U ispravi je rečeno da mu kralj daruje gradove jer ga je Radoslav I. zadužio u vrijeme kad je bio ban (...*Radozlaos tunc bano tocius Sclavonie...*). Kralj mu je gradove darovao ne objašnjavajući detaljno kakve su bile Radoslavove zasluge, nego u ispravi stoji tek uobičajena formula „za važne i vjerne službe“ (...*pro meritoriis et fidelibus serviciis...*). S druge strane, napuljska je strana Radoslava I. redovito nazivala banom. Prvi je put to učinio 23. srpnja 1290. napuljski saveznik papa Nikola IV. (CD 7, dok. 1., str. 1.-2.). Radoslava I. je banom oslovio i Karlo II. 19. kolovoza 1292. (CD 7, dok. 85., str. 103.-104.), a njegov sin Karlo Martel učinio je čak dva puta, 1. prosinca 1292. (CD 7, dok. 94., str. 114.) i 1. rujna 1294. (CD 7, dok. 167., str. 186.).

³³⁰ Političku opredijeljenost može se uočiti i u činjenici da je je Stjepan IV. redovito nazivan banom u ispravama vezanim uz kralja Andriju III., dok je Radoslava I. prvi puta banom nazvao napuljski kralj 19. kolovoza 1292. godine (...*Radislaus banus...*, CD 7, dok. 85, str. 103.).

³³¹ ...*litteras apostolicas similiter sub sententia excommunicationis obtent[ur]os ... mille marcas pro pena...*, CD 7, dok. 163., str. 181.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 368.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 349.

Iako je Radoslav I. sudjelovao u mirovnim pregovorima 1278.³³² i 1280.³³³ godine između Babonića i Gútkeleda, te njihovih saveznika Gisingovaca, prvi je put samostalno nastupio tek 27. srpnja 1283. Tada su ga, kao što je već spomenuto, pred Zagrebačkim kaptolom plemići iz Donje Jamnice izabrali za svoga zaštitnika.³³⁴ Ubrzo nakon toga Radoslav I. je postao županom Glaža, Vrbasa i Sane. Naime, 1285. godine, on se u ispravi kojom je samostalno darovao otok Timpor na rijeci Uni opatiji u Topuskom naziva županom Glaža, Vrbasa i Sane.³³⁵ I konačno, 1288. godine, Radoslav I. se naziva banom čitave Slavonije.³³⁶

Iz 1295. godine sačuvana je vijest o vojnom porazu kneza Radoslava I. i njegovu gubitku grada Vrbasa, što je očito bila posljedica njegovih kalkulacija između napuljske strane i strane kralja Andrije III. oko nastojanja preuzimanja ugarsko-hrvatskog prijestolja. Naime, sačuvana je isprva datirana samo tom 1295. godinom te je stoga nemoguće reći kada točno, ali zasigurno tijekom te 1295. godine, majka kralja Andrije, Tomasina Morosini, koja je tada nosila titulu herceginje čitave Slavonije, oduzela je starome banu Radoslavu I. utvrđeni grad Vrbaš i nagradila njime Tvrdislava i Blaža, sinove Grubučeve iz Vrbaške županije.³³⁷ Kao razlog oduzimanja grada navela je njegovu nevjeru kralju Andriji III.³³⁸ koja je

³³² CD 6, dok. 207., str. 240.-242.

³³³ CD 6, dok. 306., str. 362.-363.

³³⁴ ...*de generacione inferior Jamnicha...*, CD 6, dok. 370., str. 436.-437.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 8.; Ančić, *Putanja klaranja*, str. 86. Iako se u ispravi sastavljenoj u Zagrebu 1279. godine, prema kojoj se obnavlja prodaja nekih posjeda između Matije, opata samostana u Topuskom, i njegovih susjeda, spominje od braće Babonića imenom samo Radoslav I. (*Radyzlaus et fratres sui*, vidi: CD 6, dok. 269., str. 322.-323.), njegovo samostalno djelovanje prema izvorima započinje 1283. godine.

³³⁵ *Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana ... insula Tympor sita iuxta fluvium Wen*, CD 6, dok. 461., str. 544. Radoslav je kao pripadnik najvišega plemićkoga sloja i prije nosio titulu kneza (npr. spominje se kao ...*Radozlaos comite filio Stephani comitis filii condam Baboneg...*, CD 6, dok. 370., str. 436.-437.), no, budući da se u ispravi iz 1285. titula *comes* nalazi uz imena županija, ona nesumnjivo označava titulu župana. Osim toga, već od 12. stoljeća u Slavoniji prevladavaju nazivi *comes* i *comitatus* (župan i županija) umjesto slavenskih termina *iuppanus* i *supanatus* (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 258.; slično govori i Engel, *The Realm*, str. 72.-73.).

³³⁶ *Nos Radizlaus banus tocius Sclavonie...*, CD 6, dok. 515., str. 608.

³³⁷ CD 7, dok. 195., str. 214.-215.; Ančić, *Putanja klaranja*, str. 84.-85.

³³⁸ Moguće je da se u kraljevu dvoru u Budimu saznalo za putovanje Radoslavova legata Ladislava iz Ozlja u Napulj prethodne 1294. godine (CD 7, dok. 167., str. 186.), te je odlučeno oružjem poći na Radoslava I. i to poglavito na njegove posjede i utvrde u dolini rijeke Vrbaš. I druge su okolnosti iz te 1295. godine omogućile pristašama kralja Andrije III. da poduzme vojni pohod na nevjernog kneza Radoslava I. Naime, iako je kralj Andrija još 1293. godine bibrskim knezovima kao nasljednu čast darovao „primorsku banovinu“ (...*banatum maritimum...*, CD 7, dok. 144., str. 163.-164.) slično je postupio kralj Karlo II. Napuljski koji je 1295. godine potvrdio knezu Pavlu Bibrskom prijašnju povlasticu i doživotno mu dao bansko dostojanstvo (CD, 7., dok. 184., str. 205.-206.; o ovome vidi više: D. Karbić, *Šubići Bibrski*, str. 15.). No, te iste godine Anžuvince su pogodili znatni problemi. Krajem lipnja u Napulju je zavladao kuga od koje je umro kraljević Karlo Martel, pretendent na ugarsko-hrvatsko prijestolje (Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 28.). Nedugo je zatim, u listopadu, umro njihov pristaša zagrebački biskup Ivan (CD 7, dok. 190., str. 211.; Farlati, Daniele, *Illyrici Sacri*, sv. 5, Venecija, 1775., str. 385.) te je na njegovo mjesto došao biskup Mihovil, pristalica kralja Andrije III. (CD 7, dok. 198., str. 217.-218.; Farlati, *Illyrici Sacri*, sv. 5., str. 385.; o biskupu Mihovilu vidi više: V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 274.-275.; Dobronić, Lelja, „Mihalj: 1296-1303“, u Mirošević, Franko (ur.),

rezultirala sa nekoliko vojnih pohoda protiv bana Radoslava I. U tim pohodima, prilikom osvajanja Radoslavova grada Vrbasa, u zametnutoj bitci hrabro se boreći teško su ranjeni Tvrdislav i Blaž, i to od strelica i kamenja koje su na njih bacali branitelji utvrde.³³⁹ Očigledno preživjevši opsadu grada Vrbasa, Tvrdislav i Blaž su, osim toga grada, od kraljice majke dobili i polovicu dohotka od prijevoza skelom na Savi kod Gradiške.³⁴⁰

S druge pak strane, iako su bili uključeni u borbu oko preuzimanja ugarsko-hrvatskog prijestolja podržavajući jednu ili drugu stranu, knezovi Stjepan IV. i Radoslav I. su nastavili politiku pribavljanja novih posjeda ili pak okrupnjavanja postojećih posjeda roda. Tako je i prije 1294., pred Zagrebačkim kaptolom Radoslav I. još 1292. kupio neku zemlju Kremenčicu(?) (*Cremenniticha*) od Lazara, sina Farkaševa.³⁴¹ Iste se godine Radoslav I. sporio sa zagrebačkim biskupom Ivanom oko posjeda Hrastovica (*possessione Harastuicha*).³⁴² S druge strane, ban Stjepan IV. kupio je 1. rujna 1294. godine zemlju u Drozgometu od Zemka i njegovih rođaka.³⁴³ Zemlja se nalazila u okolici rječice Maje (*in fluvium Maya*), tj. u središtu posjeda Babonića. Na isti dan, pred Zagrebačkim kaptolom Grboša, sin Stjepana od Lapca, prodao je banu Stjepanu svoju zemlju uz Unu.³⁴⁴ Posjed se nalazio uz rijeku Unu između Zakopa i posjeda Kninske biskupije.³⁴⁵ Nešto kasnije, 16. listopada 1294., Druško i njegova braća pred Zagrebačkim kaptolom prodali su banu Stjepanu zemljište u Turiji i vinograd u Švarči.³⁴⁶

Stari ban Stjepan IV. zadnji se put spominje početkom 1295. godine.³⁴⁷ Naime, 13. siječnja 1295. ban Stjepan IV. i njegovi sinovi Ladislav I. i Stjepan VI. boravili su u svojoj utvrdi Zrinu, gdje je sastavljena isprava kojom daruju neke posjede samostanu Sv. Marije u

Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Zagreb, 1995., str. 89.-91.; Lukinović, Andrija, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, 1995., str. 78.). Vjeorjatno nastojeći iskoristiti takve okolnosti i kraljica majka Tomasina Morosini poduzela nekoliko vojnih pohoda protiv kneza Radoslava I. Babonića s ciljem oduzimanja njegovih posjeda i gradova u komunikacijski strateškoj dolini rijeke Vrbasa.

³³⁹ ...*famulatus Turdzilai et Blasii filiorum Grubch de Vrbaz, quos in diversis expediacionibus nostris, specialiter in expugnacione castris Radizali bani, infidelis nostri Vrbazcu vocati, ubi iidem non formidantes ictus lapidum frequentissimos nec iaculorum nimos expavescentes, vulnera sustinuerunt letalia sub eodem castro viriliter dimicando...*, CD 7, dok. 195., str. 215.

³⁴⁰ ...*volentesque Turdzialo et Blasio predictus pro huiusmodi fidelitatibus et serviciis specialibus occurrere reginali cum favore, medietatem tributis cuiusdam portus super Zavam existentis Alsogradisca nuncupati...*, CD 7, dok. 195., str. 215.

³⁴¹ CD 7, dok. 99., str. 119.-120.

³⁴² CD 7, dok. 88., str. 106.-108., dok. 89., str. 109.

³⁴³ CD 7, dok. 164., str. 182.-183.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 10.

³⁴⁴ ...*Grbosa filio Stephani de Lapech...*, CD 7, dok. 166., str. 185.-186.

³⁴⁵ ...*terras seu possessiones ex ista parte fluii Wn vocati unter Zakop et terras eppiscopatus(!) Tyniniensis ecclesie existentis...*, CD 7, dok. 166., str. 185.-186.

³⁴⁶ ...*terram suam in Turya ... vineam suam in terra Zavarcha...*, CD 7, dok. 169., str. 188.-189.

³⁴⁷ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 75.

Kostanjevici.³⁴⁸ Nakon toga se ni Radoslav I. ne spominje kao živ³⁴⁹ pa se može zaključiti da su u neko doba tijekom ili ubrzo nakon 1295. godine oba brata umrla.

Nakon smrti banova Stjepana IV. i Radoslava I. nestala su dva najaktivnija člana roda Babonića te je završila prva faza uspona roda Babonića u vrijeme promjene dinastija na ugarsko-hrvatskom prijestolju. Unatoč određenim manjim gubitcima plemićki je rod Babonića uglavnom vještom je diplomacijom i politikom kalkuliranja između Anžuvinaca i Andrije III. proširio svoje posjede i učvrstio svoju vlast. Tako su sredinom devedesetih godina 13. stoljeća Babonići zaokružili svoje rodovske posjede. Naime, na zapadu oko Žumberačko-samoborskog gorja držali utvrđene gradove Samobor, Okić, Ozalj, Lipovac i Breganu, te posjede koji ih okružuju te su u županiji Podgorje obnašali župansku čast. Na istoku su župansku službu obnašali u županijama Glaž i Sana, dok su na jugu držali posjed i županiju Drežnik, te posjede uz Unu do posjeda Kninske biskupije. U središnjem prostoru svoje državine Babonići su imali čvrste gradove Stjeničnjak, Želin, Petrinju i Zrin. Osim navedenih obnašali su Babonići županske službe u Dubičkoj, Gorskoj, Gajskoj, Drežničkoj i Novigradskoj te obje Psetske.

Nakon smrti bana Stjepana IV. i bana Radoslava I. najaktiviji članovi roda postali su njihovi bratići Stjepan V., Ivan I., Radoslav II. i Oto, sinovi Babonega II.³⁵⁰ Stari ban Stjepan IV. Babonić imao je dvojicu sinova, Ladislava I. i Stjepana VI.,³⁵¹ ali čini se da oni nisu bili

³⁴⁸ CD 7, dok. 177., str. 198.-199; Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 171. Problematična je godina smrti bana Stjepana IV. Naime, postoji isprava od 30. svibnja 1302. kojom ban Stjepan IV. i njegovi sinovi Ladislav I. i Stjepan VI. daruju zemlju između Granja, Bročine i Maje oltaru Sv. Križa u crkvi Blažene Djevice Marije u Topuskom (CD 8, dok. 23., str. 26.-27). Iz nekoliko razloga tu ispravu, ako nije krivotvorina, ne bi trebalo datirati u 1302. godinu. Prvo, zbog činjenice da se u trenutku kada je kralj Andrija III. potvrdio 1. kolovoza 1299. (CD 7, dok. 305., str. 351.-353) braći Stjepanu V., Ivanu I., Radoslavu II. i Otu posjede i gradove pokojnog bana Radoslava I., ne spominje njegov stariji brat Stjepan IV., pa je očito da je Stjepan u to doba već mrtav. Drugo, postoji isprava od 1. lipnja 1301., kojom Zagrebački kaptol potvrđuje da je pokojni ban Stjepan IV. darovao Topličkom samostanu imanje Svinica (CD 8, dok. 10., str. 11.-13.). Znači da je ban 1301. godine mrtav. I treće, u razdoblju nakon 13. siječnja 1295. isprava od 30. svibnja 1302. (CD 8, dok. 23., str. 26.-27.) je jedina isprava koja govori o banu Stjepanu kao živome.

³⁴⁹ Prvi se put Radoslav spominje kao pokojni 1. kolovoza 1299. godine u spomenutoj ispravi kojom kralj njegove posjede potvrđuje njegovim bratićima Stjepanu, Ivanu, Radoslavu i Otu (CD 7, dok. 305., str. 352.).

³⁵⁰ Usporedi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 350.

³⁵¹ Engel, Pál, *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301-1457/Középkori magyar genealógia*, CD-rom izdanje, Budimpešta, MTA Történettudományi Intézete – Arcanum Adatbázis, 2001., upit: „Babonić (Blagaji)“. Prema Thallóczyju ban Stjepan imao je četiri sina, Ladislava, Stjepana, Nikolu i Pavla (usporedi obiteljsko stablo: CDCB, iza str. LXVIII.). Detaljnijom analizom izvora proizlazi da su ban Nikola (*Nikolaus banus filius Stephani bani*) i magistar Pavao (*magistro Paulo fratre suo*), koji se u nekoliko navrata spominju u razdoblju od 1288. do 1291. godine, i to u pitanjima oko palače u Zagrebu, zapravo sinovi pokojnoga bana Stjepana Gútkeleđa i braća ubijenoga bana Joakima Pektara, a ne bana Stjepana IV. Babonića (vidi: CD 6, dok. 516., str. 609., dok. 518., str. 610.; CD 7, dok. 29., str. 35., dok. 31., str. 37., dok. 52., str. 60.-61., dok. 53., str. 61., dok. 34., str. 45.-46.; Engel, *Magyar középkori*, upit: „Gútkeled nem 5. Sárvármonostori ág, 2. tábla: Majádi“; M. Karbić, „Joakim Pektar“, str. 23.). O pitanju izgradnje, položaju, veličini, kao i o imovinsko-pravnoj borbi oko vlasništva nad rečenom palačom od kraja osamdesetih godina 13. do početka tridesetih godina 14.

toliko agilni te su njihovu ulogu preuzeli njihovi rođaci Stjepan V., Ivan I., Radoslav II. i Oto koji su svakao stariji te je moguće da je njihova dob odredila da oni preuzmu vodstvo roda.³⁵² S druge strane, u vrijeme kad je umro, ban Radoslav I. nije niti imao sinova.³⁵³

Braća Nikola II., Stjepan V., Ivan I., Radoslav II. i Oto prvi se put zajedno spominju 31. ožujka 1284.³⁵⁴ Naime, tada su pred Zagrebačkim kaptolom, kako je već spomenuto, kupili posjede Kresnić, Bojnu, Bluzetu i Pelavu, koji su se nalazili „tamo gdje rijeka Pelava utječe u drugu rijeku imenom Maja“,³⁵⁵ tj. na središnjem području današnje Banovine.

Najstariji se brat Nikola II. spominje zajedno s bratom Stjepanom V. već u mirovnim ugovorima Babonića s Gútkeledima i Gisingovcima 1278. i 1280. godine.³⁵⁶ Isto tako, 23. srpnja 1290., njega i njegova brata Stjepana V. pozdravlja papa Nikola IV. u svojem pismu, u kojem preporučuje svoga legata banu i hrvatskim velikašima.³⁵⁷ Nakon ovog spomena Nikola II. se više ne javlja u izvorima pa se može zaključiti da je on vjerojatno već mrtav u trenutku kada četvorica njegove braće preuzimaju vodeću ulogu u rodu.

Budući da je vrlo vjerojatno tijekom ili ubrzo nakon 1295. godine preminuo ban Radoslav I., može se pretpostaviti da je njegovim bratićima, braći Stjepanu V., Ivanu I., Radoslavu II. i Otu, problem postalo pitanje njegovoga nasljedstva,³⁵⁸ i to poglavito grada Vrbsa koji mu je nakon opsade, kao što je već rečeno, oduzela kraljica majka Tomasina

stoljeća vidi: Kekez, Hrvoje, „Palača građanina Giliona: imovinsko-pravna zavrzlama na zagrebačkom Gradecu na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće“, *Historijski zbornik*, god. 61, br 2, Zagreb, 2008., str. 247.-268.

³⁵² Iako položaj vođe roda nije bio formalan položaj, ipak je moguće preuzimanje vodstva roda usporediti s oblicima nasljeđivanja kraljevskoga prijestolja u tadašnjoj vladarskoj dinastiji. Kod Arpadovića u 11. i 12. stoljeću još nije ustaljeno načelo prema kojem vladara na prijestolju nasljeđuje najstariji brat (seniorat), kao što je Gejzu I. (1074.-1077.) prvo naslijedio njegov brat Ladislav (1077.-1095.) te potom najstariji sin Koloman I. (1095.-1116.), ili pak najstariji sin (primogenitura), kao što Belu II. (1131.-1141.) naslijedio Gejza II. (1141.-1162.). U 13. stoljeću ustalilo se da vladara nasljeđuje najstariji sin, pa je tako Andriju II. (1205.-1235.) naslijedio najstariji sin Bela IV. (1235.-1270.), a njega njegov sin Stjepan V. (1270.-1272.); vidi obiteljska stabla u: Engel, *The Realm*, str. 381.-382. Ipak, čini se da su se u nasljeđivanju vodećega položaja u rodu još i krajem 13. stoljeća miješala oba načina nasljeđivanja, te nijedno načelo nije prevladao u rodu Babonića. O vodstvu unutar roda Babonića više vidi poglavlje „Struktura roda“.

³⁵³ Iako se u ispravi o pomirbi braće bana Stjepana IV. i bana Radoslava I. iz 1294. godine (CD 7, dok. 163., str. 181.-182.), govori da su u mir uključeni i sinovi bana Radoslava I. (*quam Radozlaus banus similiter cum filiis suis*), ipak se njihov spomen ne može pronaći ni u jednoj drugoj ispravi. Budući da u navedenoj ispravi sinovi bana Radoslava I. nisu poimence imenovani, vjerojatno je da su oni u to doba još bili djeca te su možda umrli u toj dobi. Također, Pál Engel u prikazu genealoškoga stabla roda Babonića ne poznaje nikakve sinove bana Radoslava (Engel, *Magyar középkori*, upit: „Babonić (Blagaji)“).

³⁵⁴ CD 6, dok 392., str. 472.-473.

³⁵⁵ ... *terras nomine Cresneuie, Boina, Bluzeta et eiudem terre Pelaua ... ubi rivus Pelaua cadit in alium rivum nomine Maiam...*, CD 6, dok 392., str. 473.

³⁵⁶ CD 6, dok. 207., str. 240.-242., dok. 224., str. 261.-266., dok. 252., str. 302.-304., dok. 306., str. 362.-363.

³⁵⁷ CD 7, dok. 1., str. 1.

³⁵⁸ U trenutku kada su 1293. godine, po želji kralja Andrije III., Radoslavu I. potvrđeni posjedi Vrbsa, Glaž, Petrinja, Vinodol, Želin, Okić, Podgorje i Samobor (...*terras Vrbsa, Galas, Petrina, Vynodol, Selen, Oclich, Podgoria et Zamobor...*; CD 7, dok. 133., str. 151.-152) čini se da ih je on primio kao svoje, a ne kao posjede čitavoga roda. Pitanje osobnih i obiteljskih posjeda biti će obrađeno u nastavku ovoga rada.

Morosini 1295. godine. Naime, postalo im je osobito teško doći do njegovih posjeda te su se uskoro sukobili sa kraljem Andrijom III. Vjerojatno su se braća pokušala domoći tih posjeda prije nego kralj Andrija dođe do njih.³⁵⁹ Ipak, Andrija III. je, nakon nekoliko godina potaknut sve učestalijim političkim akcijama anžuvinske dinastije,³⁶⁰ ponovno uvidio važnost roda Babonića pa je buntovnu braću već 1. kolovoza 1299. godine primio u milost.³⁶¹ Prema ispravi kojom braću ponovno prima u svoju milost, kralj je uzeo tri utvrde, i to Susedgrad, Vrbas i Glaž,³⁶² a braća su dobila ostale utvrde, sela, posjede pokojnoga bana Radoslava I.³⁶³ Osim toga Babonići su dobili i položaj slavonskog bana. Naime, najstariji brat Stjepan nazvan je „sada ban čitave Slavonije“.³⁶⁴

Andriji III. je mir i dobar odnos s Babonićima bio prijeko potreban jer se očekivao sukob s pristicama Anžuvina. Zbog mogućeg su sukoba Andriji bile potrebne utvrde, a pogotovo utvrde na Vrbasu, jer su graničile s posjedima Hrvatina Stjepanića, kneza Donjih krajeva (*partes inferiores*), koji je bio pristalica napuljske dinastije.³⁶⁵

³⁵⁹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 351.

³⁶⁰ Koncem 1294. godine Rimu se odigrala važna epizoda koja je utjecala na borbu oko prijestolja. Naime, nakon što je papa Celestin V. odstupio 13. prosinca 1294. godine na vlast je došao papa Bonifacije VIII., veliki saveznik napuljske dinastije (Raynaldi, *Annales Ecclesiae Romae*, a. 1294., N. 23.) Papa Bonifacije VIII. proglasio je Karla Roberta, unuka kraljice Marije i sina pokojnoga Karla Martela, 24. siječnja 1297. godine novim ugarsko-hrvatskim kraljem. Želeći ojačati položaj Anžuvina imenovao je 10. svibnja 1297. nekoga Petra novim splitskim nadbiskupom (CD 7, dok. 239., str. 277.-278.) te je na molbu napuljske kraljice Marije i kneza Jurja I. Bribirskog osnovao biskupiju u Šibeniku (CD 7, dok. 263., str. 304.-305.). U to je vrijeme glavni oslonac kralja Andrije u Slavoniji bio njegov ujak Albertino Morosini, koji je prvo nosio titulu hercega Slavonije (CD 7, dok. 246., str. 285.-287.), a kasnije i titulu župana Požege (CD 7, dok. 352., str. 396.). Albertino je toliko učinio za Andriju III. da mu je on 1. kolovoza 1299. za njegove zasluge doživotno dao čast hercega čitave Slavonije (CD 7, dok. 304., str. 350.-351.). O ovome više vidi: Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 26. i 30.-31.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 275.-276. O osnutku Šibenske biskupije više vidi: Karbić, Damir, „Osnutak Šibenske biskupije u svjetlu jadranske politike hrvatskih banova iz roda Šubića“, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998. godine*, Šibenik, 2001., str. 53.-62.

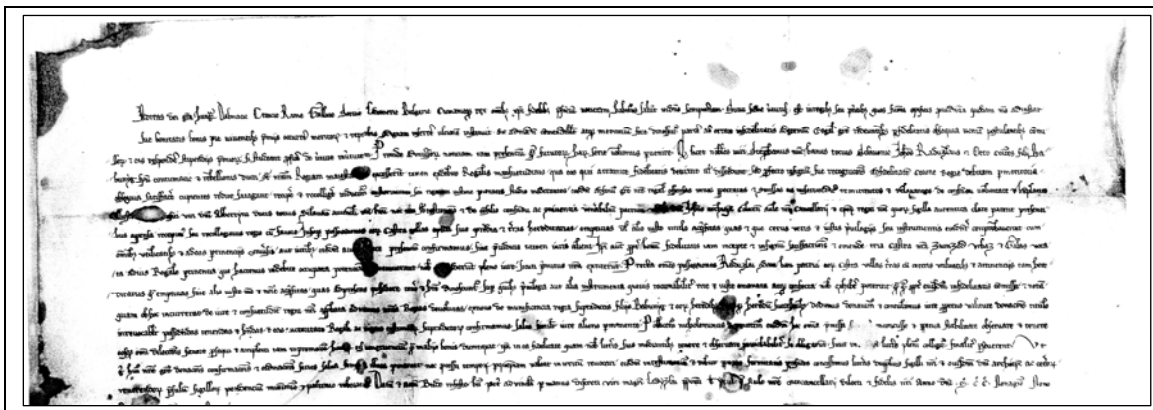
³⁶¹ ...*ab errore infidelitatis ad gremium regalis gratie redeuntibus...*, CD 7, dok. 305., str. 351.-353.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 75.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 85.

³⁶² ...*tria castra nostra Zumzed, Vrbaz et Galas vocata...*, CD 7, dok. 305., str. 352.

³⁶³ ... *omnes possessiones Raduzlai condam bani, patru i eorum, castra, villas terras cum ceteris utilitatibus attinentiis...*, CD 7, dok. 305., str. 352

³⁶⁴ ...*Stephanus nunc banus totius Sclavonie...*, CD 7, dok. 305., str. 352.

³⁶⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 277.; V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 70.; Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 35.-36. Hrvatina Stjepanić svakako je bio pristaša napuljske dinastije, o čemu svjedoči i činjenica da su njemu i njegovim rođacima posjedi bili potvrđeni od kralja Karla II. (CD 7, dok. 295., str. 342.-343.). Možda je Hrvatina Stjepanić povezo s napuljskim Anžuvincima preko Pavla Šubića, kojemu je bio susjed, a pogotovo ako se uzme u obzir da je on vjerojatno bio brat Pavlove žene Urše (o tome više vidi: D. Karbić, *The Šubići*, str. 63., 164.-167.). Isto tako, u kolovozu 1299. godine Karlo II. i kraljica Marija još su se više povezali sa Šubićima Bribirskima, izdajući im nove povelje potvrđujući im povlastice (CD 7, dok. 271., str. 313.; CD 7, dok. 306., str. 353.; CD 7, dok. 315.-317., str. 361.-362.; o tome više vidi: V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 60.-61., Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 36.; Antoljak, „Ban Pavao Bribirski“, str. 16., 48.-49.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 421.).

prilog 7 - isprava kojom kralj Anrija III. prima 1299. godine
braću Stjepana V., Ivana I., Radoslava II. i Ota u svoju milost
(Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66490)

S druge pak strane, niti kralj Karlo II. nije smio zaostajati za Andrijom III. u darivanju Babonića. Stoga su on i njegova supruga Marija, koja se naziva ugarskom kraljicom (*Vngarie regina*), potvrdili Babonićima 7. rujna 1299. sva prava i posjede.³⁶⁶ Prema ispravi potvrđeni su im svi posjedi i dobra, da ih drže na isti način kao što su ih i prije držali.³⁶⁷ Iz isprave je jasno da je darovnica podijeljena svoj četvorici braće.³⁶⁸ Isto tako, zanimljivo je primjetiti da je banske službe i časti kralj Karlo II. potvrdio svoj četvorici braće za vječno,³⁶⁹ čime je Karlo II. izjednačio svoja darivanja s darivanjima kralja Andrije III. učinjenim nešto prije iste godine. Zanimljivo je da kako je i u Veneciji bila poznata činjenica kako je Stjepan V. bio slavonski ban.³⁷⁰ No, ipak je zanimljivo je primjetiti da je kralj Karlo II. o banskoj časti govorio je u pluralu, jer je svu braću smatrao nositeljima banske časti.³⁷¹ Na taj način Karlo II. je htio, osim hrvatskih velikaških rodova, sebi privući i rodove u Slavoniji. Ipak, prvi se put u tekstu isprave primjećuje određena rezerviranost prema neograničenom dodjeljivanju titula i posjeda. Karlo II. se htio osigurati da posjede i bansku titulu ne daruje olako te je od

³⁶⁶ CD 7, dok. 308., str. 355.-356.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 10.-11.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 89.; D. Karbić, *The Šubići*, str. 63.

³⁶⁷ *...possessiones et bona ... que tenent et possident, sicut pretenuit et possedit...*, CD 7, dok. 308., str. 355.

³⁶⁸ Tako su u ispravi imenovana sva četiri brata (*...viri nobiles Stephanus, Johannes, [Radislaus] et Och comites, filii Babonic...*; CD 7, dok. 308., str. 355.).

³⁶⁹ *...et insuper dignitates banatus eis rationabiliter competentes, de certa nostra sciencia, liberalitate mera et gratia speciali, predictis Stephano, Johanni, Radislao et Och, eorumque heredibus legitimus perpetuo confirmamus...*, CD 7, dok. 308., str. 355.-356.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 350.

³⁷⁰ U mletačkom arhivu sačuvan je popis svih vladara i maganta sa kojima je Republika bila u prepisci (*...Stephanus banus totius Sclavonie de Stenizuala...*, Schafarik, Joannes, *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium*, knj. 2 (dalje AAV 2), Beograd, 1862., dok. 541., str. 597.)

³⁷¹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 350.

Babonića zahtijevao uobičajenu službu i vjernost.³⁷² Iako je riječ o uobičajenoj formuli kojom vladar zahtijeva vjernost i službu, ipak ona pokazuje da je Karlo II. Baboniće nastojao što više vezati uz svoje interese.

Nadalje, Karlo II. je 26. studenog 1299. potvrdio braći Stjepanu V., Ivanu I. i Radoslavu II., sinovima kneza Babonega II., posjede pokojnoga bana Radoslava II.³⁷³ Naime, braća su željela doći do svih posjeda pokojnoga bana Radoslava I., uključivo vjerojatno, iako nisu spomenuti, i one gradove koje je kralj Andrija III. zadržao za sebe, pa su uputili molbu Karlu II., kojemu je u biti bilo svejedno hoće li im ih potvrditi ili ne, jer u Slavoniji i tako ništa nije posjedovao. S druge strane, Karlu II. su bili potrebni pristalice, i to pogotovo u Slavoniji, jer je njegov unuk Karlo Robert trebao uskoro krenuti na put u Ugarsku. Ipak, formulacija teksta nešto je opreznija te im je on potvrdio samo one posjede „za koje rečena braća kažu da ih po pravu nasljeđuju“.³⁷⁴

Nakon što je početkom 1300. godine kralj Karlo II. poduzeo nekoliko snažnih akcija³⁷⁵ postalo je puno jasnije da će i uspjeti za svoga unuka preuzeti ugarsko-hrvatsku krunu, pa su se braća željela dodatno osigurati u nastojanjima da dođu do posjeda pokojnog bana Radoslava I. Babonići su od Karla II. zatražili novu potvrdu svojih nasljednih prava, što su i dobili ispravom od 14. svibnja 1300.³⁷⁶ Tada im je Karlo potvrdio „jedan dio zemlje Slavonije, koja po pravu pripada rečenom Ugarskom Kraljevstvu, to jest od Njemačke do

³⁷² ...*sub debito et consueto seruitio, perinde nobis ac nostris in dicto regno heredibus et successoribus immediate et in capite faciendo...*, CD 7, dok. 308., str. 355.-356.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 89.

³⁷³ CD 7, dok. 311., str. 357-358. Sastavljaču isprave potkrale su se tri pogreške. Prva, braću Stjepana V., Ivana I. i Radoslava II. nazvao je nećacima pokojnoga bana (...*ac nepotes quondam bani Ladislav...*), što je vjerojatno navelo Thallóczyja da pretpostavi kako su braća nećaci, a ne bratići pokojnog bana Radoslava I. (vidi obiteljsko stablo: CDCB str. LXIX.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 162.-163.), što proizlazi iz ostalih isprava o Babonićima. Druga, pokojnoga bana Radoslava I. nazvao je Ladislavom (*bani Ladislav*), iako je očito to bio upravo ban Radoslav I. i njegovi posjedim, što proizlazi iz teksta povelje, a i jedan je od braće nazvan Ladislav (*Stephanus, Johannes et Ladislaus fratres, filii comiti Babonei*) umjesto Radoslav II. Pogreška je razumljiva zbog sličnosti imena Ladislav i Radoslav. I treća, nabrajajući braću Babonić sastavljač isprave izostavio je četvrtog brata Ota. Da je Oto u to doba sigurno bio živ, vidi se iz isprave od 26. svibnja 1300. godine (CD 7, dok. 343., str. 389.-391.). Pogreške su vjerojatno nastale zbog činjenice da se sastavljač isprave nalazio daleko od posjeda Babonića i područja događanja te jednostavno nije bio dobro informiran.

³⁷⁴ ... *in quibus dicti fratres se de iure succedere dicunt...*, CD 7, dok. 311., str. 357-358. Usporedi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 351.

³⁷⁵ Tako je već početkom siječnja 1300. godine, knez Juraj Bribirski otplovio je u Napulj te je namjeravao povesti Karla Roberta preko mora. Već 11. siječnja 1300. poručio je Karlo II. mletačkom duždu neka ne dira kneza Jurja jer on uživa njegovu zaštitu (CD 7, dok. 316., str. 361.-362.). Budući da su se pripreme otegnule uskoro su iz Hrvatske došli i neki drugi uglednici, među kojima i Dujam, knez Krka, Modruša, Vinodola i Gacke. Tek je 6. svibnja 1300. određeno da se budućeg kralja povede preko mora (CD 7, dok. 339., str. 385.-386.). O ovome više vidi: Szentgyörgyi, *Borba Anžvinaca za prijestolje*, str. 36.; D. Karbić, „Šubići Bribirski do gubitka“, str. 15.-16.

³⁷⁶ CD 7, dok. 342., str. 388.-389.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 75.

Bosne i od rijeke Save do brda Gvozda“.³⁷⁷ Kako je u ispravi rečeno, bili su to posjedi za koje su Babonići tvrdili da su ih donedavno držali.³⁷⁸ Možda su na taj način Babonići pokušali doći do tri utvrde (Susedgrad, Vrbas i Glaž), koje im je prethodne godine oduzeo kralj Andrija, a što im je jako smetalo. Osim toga, kralj Karlo II. potvrdio je Babonićima i Medvedgrad,³⁷⁹ koji će kasnije postati predmet spora između zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića i Babonića, o čemu će biti više riječi u nastavku rada.

Nadalje, iz te isprave se razaznaju dvije činjenice. Prvo, da najstariji od četvorice braće, Stjepan V., više nije ban, pa ga Karlo II. i nije tako nazvao, iako ih je još nedavno nazivao vječnim nasljednicima u banskoj časti. I drugo, Karlo II. je naglasio poznatu činjenicu da zadržava vrhovno pravo nad posjedima Babonića.³⁸⁰ Očito je da su Anžuvinci bili oprezniji i manje su obećavali što su bili bliže uspjehu da se Karlo Robert uspne na ugarsko-hrvatsko prijestolje.

Kalkulirajući između Arpadovića i Anžuvina i u očekivanju neizbježivog sukoba, Babonići se nisu osjećali odviše sigurno. Budući da je Karlo II. tada bio još daleko, a Andrija III. i njegove pristalice bili su u blizini, te bojeći se dolaska vojske kralja Andrije i sukoba u kojima bi mogli izgubiti posjede, braća Stjepan V., Ivan I., Radoslav II. i Oto odlučili su poboljšati odnose sa svojim susjedima. Tako su se pred Zagrebačkim kaptolom 26. svibnja 1300. pomirili sa zagrebačkim biskupom Mihovilom, velikim pristašom kralja Andrije III.³⁸¹ Naime, biskup je obećao da će im, i u slučaju sukoba Babonića sa slavonskim banom ili nekim drugim kraljevskim barunom, poslati novce za plaćenike, ali jasno je naglašeno da im neće pomoći u sukobu s kraljem.³⁸² Osim toga, ustupio im je prijelaz na Kupi i skelu *Bukenreue* koja se vrlo vjerojatno nalazila kraj današnjeg sela Bukevje na Savi u općini Orle,³⁸³ toliko dugo dok ne prestane opasnost od neprijateljskih napada.³⁸⁴ Na taj način

³⁷⁷ ... *partem unam terre Sclauonie, de iuribus et pertinenciis dicti regni Ungarie, a Theotonia videlicet usque in Bosznam, et a fluvio Zava usque ad montem Gazd...*, CD 7, dok. 342., str. 388.

³⁷⁸ ...*quam dicti comites dudum tenuisse dicuntur...*, CD 7, dok. 342., str. 388.

³⁷⁹ ...*ac insuper castrum Medue situ min dicto regno Ungarie...*, CD 7, dok. 342., str. 388.

³⁸⁰ ... *tam ratione maioris domini...*, CD 7, dok. 342., str. 389.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 351.

³⁸¹ CD 7, dok. 343., str. 389.-391.

³⁸² CD 7, dok. 343., str. 390.; Biskup Mihovil, uz biskupsku funkciju bio je i kancelar slavonskoga hercega Alberta Morosinija, ujaka kralja Andrije III. To jasno upućuje na Mihovilovu političku pripadnost na strani posljednjeg Arpadovića u vrijeme građanskog rata (Dobronić, „Mihalj: 1296-1303“, str. 89.-90.).

³⁸³ Ovu pretpostavku da se skela *Bukenreue* nalazila kraj današnjeg sela Bukevje u historiografiju je uveo Thallóczy (vidi zemljovid „A Blagay-oklevéltár helyrajzi adatai“, CDCB, iza str. CCXX.).

³⁸⁴ ...*duos portus nostros, Culpateu et Bukenreue nominatos eis concessit ad tempus retinendos, videlicet donec sedabitur metus de inimicis ipsorum...*, CD 7, dok. 343., str. 391.

Babonići su osigurali mir sa svojim utjecajnim susjedom. Iz isprave je jasno da niti jedan od braće nema bansku titulu, nego su svi jednostavno knezovi.³⁸⁵

Prema mišljenju Nade Klaić u prvom su desetljeću 14. stoljeća Babonići bili razočarani politikom novoga kralja Karla Roberta.³⁸⁶ Budući da nisu sačuvani izvori u kojima bi se vidjelo da je kralj Karlo Robert Babonićima oduzeo bilo koje posjede, čini se da im je prvenstveno smetalo to što im nije ostavio bansku čast. Da će se to dogoditi, moglo se naslutiti prema opreznijoj politici napuljskoga dvora prema njima u trenutku kad je Karlo Robert bio vrlo blizu preuzimanja ugarsko-hrvatskoga prijestolja. Kroz gotovo cijelo prvo desetljeće 14. stoljeća Babonići nemaju gotovo pa nikakve kontakte s Anžuvincima³⁸⁷ ili s novim kraljem Karlom Robertom. Takav je razvoj događaja razumljiv ako se uzme u obzir da su novi konkurenti za prijestolje Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva bavarski vojvoda Oton i Većeslav (Václav) III., sin češkoga kralja Većeslava II.,³⁸⁸ vladali zapadno i sjeverno od Ugarske te su se sukobi odigrali na tom području, tj. daleko od posjeda Babonića. Očito je da su politički interesi Karla Roberta u prvom desetljeću 14. stoljeća bili usmjereni na druge krajeve Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva daleko od posjeda Babonića, pa mu njihove usluge jednostavno nisu bile zanimljive.

Ipak, lokalni društveni utjecaj Babonića nije potpuno nestao. Tako su knezovi Stjepan V., Ivan I. i Radoslav II. 23. lipnja 1307. presudili u jednoj parnici u korist opata cistercijskog

³⁸⁵ ...*Stephanum, Johannem, Radozlaum et Othonem comites...*, CD 7, dok. 343., str. 389.

³⁸⁶ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 352. Saznavši da je Karlo Robert u kolovozu 1300. godine stigao u Dalmaciju iz Apulije koju je u pratnji Jurja Bribirskoga napustio 28. srpnja (CD, 7., dok. 347., str. 393.), te da ga je u Splitu dočekao ban Pavao Bribirski te splitski nadbiskup Petar (Madijev, „Historija“, gl. 3., str. 371.), Andrija III. se počeo pripremati za rat, ali umro je 14. siječnja 1301. kao zadnji muški odvjetak dinastije Arpadovića (Lucius, Johannes, *De regno Croatiae et Dalmatiae libri sex*, sv. 4, Amsterdam, 1666., str. 260.). O dolasku Karla Roberta u Dalmaciju, te o pripremama kralja Andrije III. za rat više vidi: V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 74.-75.; Szentgyörgyi, *Borba Anžuvina za prijestolje*, str. 39.; D. Karbić, „Šubići Bribirski do gubitka“, str. 16.; Engel, *The Realm*, str. 111.; D. Karbić, *The Šubići*, str. 63.-64.

³⁸⁷ Nastojeći prikazati odnose Babonića s novoprstiglim kraljem Karlo Robertom Nada Klaić (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 352.) donosi podatak o o tome kako je Radoslav II. bio *fidelis* kralja Karla Roberta, te taj podatak smješta u 1306. godinu, pozivajući se na dataciju koju u svom zborniku donosi Tadija Smičiklas. Riječ je o ispravi koju je Tadija Smičiklas datirao 6. lipnja 1306., a kojom se u Napulju garantira slobodan prolaz krčkom knezu Dujmu i Radoslavu(?) Baboniću (CD 8, dok. 109., str. 123.). Zapravo je to isprava od 6. lipnja 1291., koju također Smičiklas donosi u svojoj zbirci isprava (CD 7, dok. 28., str. 34). To se zaključuje iz sljedećeg: u ispravama se spominju iste osobe (...*Cum viri nobiles Doymus comes de Veglia et Radislaus Babunio...*), identično su datirane (...*Datum Neapoli per B. de Capula militem etc. die VI iunii, IV. indictionis...*), sadržaj i nakana isprave su identični (siguran put do luke Manfredone (...*ad portum Manfredonie...*)). Isto tako, ako se tekst gleda u cjelini, gotovo je identičan. Osim toga, Ljudevit Thallóczy ne poznaje nikakvu ispravu o Radoslavu Baboniću iz 1306. godine (Vidi: Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 368.-371.; CDCB, str. LXIX.). Također, nije logično da Radoslav II. Babonić putuje u Napulj 1306. godine jer je u to doba kralj Karlo Robert već u Ugarskoj. Zato nije jasno što bi jedan Babonić tada radio u Napulju. Iz svega navedenog može se zaključiti da je to jedna isprava ispravno datirana 6. lipnja 1291., u kojoj se garantira slobodan prolaz krčkom knezu Dujmu i banu Radoslavu I., bratu starog bana Stjepana IV. Babonića.

³⁸⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 2., str. 8.-11.; Engel, *The Realm*, str. 128.-130.

samostana Svetog Jakova u Zagrebu.³⁸⁹ Parnicu je podigao Černe zajedno sa svojom zaštitnicima oko posjedovanja otoka na Savi.³⁹⁰ Budući da je isprava sastavljena u Stjениčnjaku, glavnoj utvrdi Babonića, zaključuje se da braća u njemu borave sredinom 1307. godine.

Razočarani tim što ih je novi kralj Kralo Robert ignorirao i nije im podijelio bansku titulu, Babonići su se našli bez moćnoga pokrovitelja koji bi im pomogao u osiguranju stečenih posjeda. Naime, novi pretendenti za krunu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, prvo Većeslav III., potom Oton Bavarski te na kraju srpski raskralj Stjepan Dragutin,³⁹¹ bili su predaleko i nisu bili zainteresirani za suradnju s Babonićima. Na taj način Babonićima su preostali kao jedini mogući saveznici, njihovi zapadni susjedi Habsburgovci, točnije austrijski vojvoda Fridrik, sin rimskog cara Alberta.³⁹²

Čini se da su se Babonići početkom 14. stoljeća povezali s Habsburgovcima prvenstveno preko svojih rodbinskih veza s goričko-tirolskim grofovima. Budući da su goričko-tirolski grofovi pomogli cara Rudolfa u sukobima sa češkim kraljem Otokarom II., on je godine 1279. iz zahvalnosti grofu Majnhardu IV.³⁹³ podijelio Korušku te mu dao u najam Kranjsku sa Slovenskom markom.³⁹⁴ Postavši susjedi hrvatskog i slavonskoga plemstva, gorički su grofovi s njima razvili izravne veze. Osobito snažno povezali su se sa svojim prvim susjedima Babonićima, a pogotovo nakon što je vrlo vjerojatno koncem 1308. godine knez Ivan I. Babonić uzeo za ženu Klaru Eufemiju, sestru goričkoga grofa Henrika II. i kći pokojnog grofa Alberta II.³⁹⁵

³⁸⁹ ... *abbatem sancti Jacobi prope Zagrabiam, Cisterciensis ordinis ab una parte...*, CD 8, dok. 130., str. 141.-142.

³⁹⁰ ... *Cherne cum suis fautoribus ... super insula, que in Zawa est...*, CD 8, dok. 130., str. 141.-142.

³⁹¹ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 2., str. 11.; Engel, *The Realm*, str. 128.-130.

³⁹² Usporedi: Kos, „Oдношaji medju“, str. 285.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 352.

³⁹³ Majnhard IV. (1238.-1295.) rodonačelnik je majnhardinske grane goričko-tirolskih grofova. Imao je sinove Otona († 1310.) Alberta († 1292.), Ludovika († 1305.) i Henrika Korušskog († 1335.), te kćeri Elizabetu († 1313.) i Nežu († 1293.). Štih, *Goriški Grofje.*, str. 13.

³⁹⁴ Kos, „Oдношaji medju“, str. 282. Godine 1283. Habsburgovci su i *de facto* predali Kranjsku goričko-tirolskom knezu Majnhardu II. kao njegovu nasljednu zemlju (Beller, *A Concise History of Austria*, str. 27.).

³⁹⁵ Henrik II. († 1323.) bio je sin goričko-tirolskoga grofa Alberta II. († 1304.), brata Majnharda IV. (Štih, *Goriški Grofje*, str. 239.). Ivan I. Babonić je u tri kronike sjevernotalijanske provenijencije nazvan zetom goričko-tirolskog grofa Henrika II. Tako se u „Fragmenta chronici Forojulienensis auctore Juliano canonico Civitatensi“, („Djelomična kronika Forojulijske krajine čedadskog kanonika Julijana“) Ivan I. naziva ...*Illustris Dominus Juvan cognatus Domini Comitis Goritiae...* (RIS 24, str. 1221.), potom u „De gestis Italicorum, liber III.“, kao ...*qui (scil. Henricus Goritiae Comes) cum Babinico Leviro, ac Sclavorumque copiis in Forum Julii ingressus...* (RIS 10, str. 596.), te u „Vitae patriarcharum Aquileiensium“ („Životi akvilejskih nadbiskupa“) kao ...*Bombanicus Goritiani sororius...* (RIS 16, str. 52.). Milko Kos (Kos, „Oдношaji medju“, str. 285.) ponavlja Thallóczyjev (CDCB, str. LXIX.) zaključak o tome da je žena Ivana Babonića bila Klara Eufemija, sestra goričkoga grofa Henrika II., iako to u niti jednom izvoru nije izričito navedeno. Ipak, ovo se mišljenje može prihvatiti kao uvjerljivo.

Koristeći svoje dobre odnose, a potom i ženidbene veze sa Goričko-tirolskim grofovima Babonići su se povezali i sa Hasburgovcima, te je Fridrik početkom ožujka 1308. godine doputovao u Maribor kako bi se sastao sa njima. Prema Otokarevoj austrijskoj kronici Fridrik se sastao sa zagrebačkim hercegom³⁹⁶ i njegovim bratom Radoslavom II. Babonićem, a s njima je došao i krčki knez Dujam.³⁹⁷ Fridrik ih je vrlo vjerojatno nastojao pridobiti za vojnu podršku u obnovljenim ratovima za češku krunu. Naime, nakon smrti Alberta Habsburgovca³⁹⁸ njegova su dva najstarija sina Fridrik i Leopold zajednički podijelili vlast, tako da je Leopold zagospodario Vorlandom, a Fridrik Austrijom. Budući da Fridrik nije mogao računati s preuzimanjem carske titule jer su izborni kneževi za cara izabrali Henrika VII. Luksemburgovca,³⁹⁹ preostala mu je samo borba za češku krunu te je on u tim nastojanjima preuzeo glavnu ulogu na strani Habsburgovaca. U sukobima je bio primoran tražiti saveznike u istočnim alpskim zemljama. Tako je u Grazu 5. ožujka 1308. godine ugovoren savez između Fridrika i goričko-tirolskoga grofa Henrika II., nakon čega su i Babonići su stupili u kontakt s Habsburgovcima, zbog čega je Fridrik nekoliko dana potom doputovao do Maribora kako bi se s njima sastao.

U svakom slučaju, Babonići su Fridriku 8. ožujka 1308. godine dali 300 bečkih srebrenih maraka, a on im je kao zalog dao toranj u Gradčanu (*Grezhin*), desetinu u Kostanjevici i Žumberku, selo *Oberleitenberg*, trgovište Krmavu (*Cromau*) i ministerijale u Orehovici (*Orchinz*).⁴⁰⁰ U ispravi je rečeno da će navedeni polog biti vraćen nakon što Fridrik

³⁹⁶ Vrlo je vjerojatno riječ o knezu Stjepanu V. koji u to vrijeme drži Medvedgrad i Susedgrad, a vrlo je vjerojatno i zagrebački župan. Stoga je moguće izraz „zagrebački herceg“ (*...der herzog von Agrim...*) tumačiti kao „zagrebački župan“. Ovo ipak ostaje samo kao pretpostavka jer u nijednoj drugoj ispravi nema potvrde da je knez Stjepan V. uistinu bio i zagrebački župan, iako je i na tom prostoru svakako imao veliki ugled i politički utjecaj.

³⁹⁷ ... gegen (sc. Fridrik) *Marchpurge reit.*
dar kom ouch ze im
der herzog von Agrim
und sîn brouder grâf Radizlâ,
die Wabanic nant man si dâ;
mit dem kom ouch in daz lant
grâve Doym genant ...

Vidi u: „Ottokars Österreichische Reimchronik“, sv. 2., MGHS 8, *Deutsche Chroniken*, 5.2., str. 1213.-1214., redak 93474.-93480. Kos, „Oдношaji medju“, str. 285.-286.

³⁹⁸ Nakon što je 1307. godine nesretnim slučajem stradao njegov sin Rudolf, Albert se 1308. godine krenuo osobno obračunati s vojvodom Henrikom Koruškim, sinom Majnharda IV., kojega je za češkoga kralja izabrala druga politička struja. U tom pohodu, na prijelazu rijeke Aare 1. svibnja 1308. Alberta su ubili urotnici. Usporedi: Zölner, Erich - Schüssel, Therese, *Povijest Austrije*, Zagreb, 1997., str. 86.-88.; Čechura, Jaroslav, *České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I.*, Prag, 1999.

³⁹⁹ Zölner – Schüssel, *Povijest Austrije*, str. 88.

⁴⁰⁰ ...nos turrin in *Grezhin*, mediam urboram in *Landstrost*, urboram integram in *Sicherberg*, villam in *Oberleitenberg*, forum in *Cromau*, et nobiles seu clientes in *Orchinz* ... pro trecentis marcis argenti ponderis *viennensis...*, CD 8, dok. 141., str. 153. Za razliku od kronike u ispravi se spominju sva tri brata, Stjepan V., Ivan

braći vrati dug od 300 bečkih srebrnih maraka.⁴⁰¹ Želeći još jednom potvrditi dogovor, Fridrik je nekoliko dana kasnije, točnije 15. ožujka 1308., Babonićima izdao novi zakupni revers.⁴⁰² Iz opisanih događaja očito je da Babonići nisu izgubili ništa od financijske i ekonomske snage. Naime, bili su toliko bogati da su mogli financijski pomoći austrijskog vojvodu Fridrika Habsburgovca, kojemu je očito u tom trenutku ponestalo gotovog novca za financiranje rata koji je vodio.

Pretpostavku da se pri susretu u Mariboru vjerojatno više radilo o dogovoru oko vojne pomoći Babonića vojvodi Fridriku potvrđuju nešto kasnije vijesti iz iste godine. Naime, Babonići su zajedno s Ulrikom Walseom ratovali za Fridrika Habsburgovca u obnovljenim sukobima za češku krunu. Sukobi su se odvijali u istočnim alpskim zemljama.⁴⁰³ U lipnju 1308. Babonići su, ponovno u službi Fridrika Habsburgovca, opsjeli Slovenj-Gradec te su ga u srpnju te godine i osvojili.⁴⁰⁴

I. i Radoslav II. (*Nos Stephanus, Johannes et Ladislaus comites de Babanich frates...*, CD 8, dok. 141., str. 153.), pa je moguće da su braća zajednički nastupili i kod sklapanja toga ugovora, kao što su i do tada i radili. U tekstu isprave ponovno krivo stoji Ladislav (*Ladislaus*) umjesto ispravno Radoslav.

⁴⁰¹ ... *per illustrem principem dominum Fredericum ducem Austrie, eidem domino nostro...*, CD 8, dok. 141., str. 153.

⁴⁰² Lichnowsky, Eduard, *Geschichte des Hauses Habsburg*, sv. 2., Beč, 1837., str. 269.; Kos, „Odnosaji medju“, str. 286.

⁴⁰³ ...*Nunciata sunt hec Ulrico de Walsê, capitaneo Styrie, qui fide et opere bene audens conglobavit ex Styria et Karinthia copias quosdam de Ungaria secum habens irruit super adversarios repentine et cesis captisque plurimis et municionibus eorum destructis patriam liberavit et principibus conservavit.*

„*Johannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum*“, sv. 2., MGHS 7, *Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum* 36.2., str. 11.-12., redak 32.-37.). Usporedi: Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 371.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 77.-78.; Kos, „Odnosaji medju“, str. 286.

⁴⁰⁴ Slovenj-Gradec je u prvoj polovine 1308. godine bio u rukama češkoga kralja Henrika Koruškoga. Ratujući na strani Habsburgovaca grad su krajem lipnja opsjeli biskup Henrik iz Krke u Koruškoj i grof Fridrik iz Heunburga (Vovbara), uz pomoć Babonića. O tome svjedoči Otokareva austrijska kronika:

...*nâch sunwenden über aht tac von Gurk den bischolf Heinrichen und von Hiunburc grâf Friderichen unde die Wabenigen ...*

Vidi u: „*Ottokars Österreichische Reimchronik*“, sv. 2., MGHS 8, *Deutsche Chroniken*, 5.2., str. 1239., redak 95535.-95538.; Kos, „Odnosaji medju“, str. 287.

Početak 1310. godine konačno je Fridrik Habsburgovac trijumfirao u sukobu sa preostalim oponentima, te je u Štajerskoj i Koruškoj učvrstio svoju vlast, o čemu svjedoči „Kronika opata Ivana“:

... *Fridericus rediens viro fidei grates egit, in perfidos iudicia exreuit, dignitates et possessiones abstulit, talionem per tormenta morcium diversarum reddidit et in reliquum terram pacifice tenuit et firmavit...*

Vidi u: „*Johannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum*“, sv. 2., MGHS 7, *Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum* 36.2., str. 12., redak 38.-41.

Početak srpnja 1308. političke su se okolnosti promijenile. Goričko-tirolski grofovi Henrik II. i Albert pomirili su se s vojvodom Otonom Koruškim,⁴⁰⁵ bratom češkoga kralja Henrika Koruškog,⁴⁰⁶ što je dovelo Baboniće u nepovoljnu poziciju naspram Goričko-tirolskih grofova, tj. do njihova međusobna udaljavanja. Naime, kako su ostali uz Habsburgovce u njihovu sukobu sa Henrikom Koruškim Babonići su se udaljili od Goričko-tirolskih grofova te je bilo potrebno izgladiti njihove međusobne odnose.

Želeći poboljšati i produbiti odnose s Goričko-tirolskim grofovima Ivan I. Babonić već je 16. kolovoza 1308. prepustio nasljedna prava na neke posjede Henriku II. i Albertu II.⁴⁰⁷ Iako u ispravi nisu poimence navedeni, ipak je rečeno da su se ti posjedi nalazili na području državine Goričko-tirolskih grofova.⁴⁰⁸

Dva su nejasna pitanja vezana uz taj sporazum. Prvo, koji su to posjedi bili te kada su i pod kojim okolnostima postali Ivanovo vlasništvo? I drugo, postavlja se pitanje zašto su Babonići prepustili prava na te posjede, a da zauzvrat nisu dobili ništa? Pokušavajući odgovoriti na pitanje gdje su se nalazili neimenovani posjedi koje je knez Ivan I. Babonić prepustio Goričko-tirolskim grofovima Henriku II. i Albertu II. potrebno je protumačiti navod iz isprave koji kaže da su se ti posjedi nalazili između nasljednih dobara i posjeda Goričko-tirolskih knezova.⁴⁰⁹ Izraz *comiticie Gorizie ac Tyrolis* moguće je tumačiti kao „Goričko-tirolska knežija/grofovija“, ali je isti izraz moguće tumačiti kao prostor političke i teritorijalne vlasti Goričko-tirolskih grofova. Naime, austrijski socijalni povjesničar iz prve polovice 20. stoljeća, Otto Brunner, čiji su radovi zbog njegove političke uloge u Drugome svjetskome ratu tek u nekoliko zadnjih desetljeća ponovno pozitivno evaluirani, kaže da se gospodstvo, tj. vlast, u srednjovjekovnim njemačkim zemljama, u koje su spadale u današnje slovenske pokrajine, dijelio na gospodstvo nad kmetovima (njem. *Grundherrschaft*, eng. *land lordship*) iz kojeg su proizlazile međusobne obaveze i prava,⁴¹⁰ potom kao gradsko gospodstvo (njem.

⁴⁰⁵ Mirom su goričko-tirolski grofovi morali vratiti sve posjede u Kranjskoj koje su za vrijeme rata osvojili, osim Kutne Gore (Kutné Hory); Kos, „Odnosaji među“, str. 287.; Čechura, *České země*, str. 19.

⁴⁰⁶ Henrik Koruški vrlo je brzo izgubio češku krunu. Naime, uskoro se u srednjoeuropskoj politici pojavila moćna obitelj Luksemburgovaca, koja je već 1310. godine došla na češko prijestolje; Čechura, *České země*, str. 19.-21., 30.-33.

⁴⁰⁷ ... *nos igitur Johannes comes de Stenniznak ... pro nobis, pro fratribus nostris, cognatis ac aliis nostris amicis ... renunciamus et concedimus...*, Thallóczy, *Die Geschichte*, dok. 2., str. 153.

⁴⁰⁸ ... *in bonis ac successione paterne hereditatis comiticie Gorizie ac Tyrolis...*, Thallóczy, *Die Geschichte*, dok. 2., str. 153.

⁴⁰⁹ ... *in bonis ac successione paterne hereditatis comiticie Gorizie ac Tyrolis...*, Thallóczy, *Die Geschichte*, dok. 2., str. 153.

⁴¹⁰ Brunner, Otto, *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria*, Philadelphia, 1992., str. 201.-287.

bürgerliche Gesellschaft, eng. *town lordship*),⁴¹¹ te kao teritorijalno gospodstvo (njem. *Landesherrschaft/Landschaft*, eng. *territorial lordship*).⁴¹² Kako je pojedina vlastela imala vlast u pojedinim pokrajinama, tako su i posjedi koji nisu nužno ili u njihovom vlasništvu, kao i same pokrajine često imenovani prema zemaljskim knezovima.⁴¹³ Stoga, uzevši u obzir da se pojam Kranjska (lat. *Carniola*) počeo koristiti tek od 1338. godine,⁴¹⁴ moguće je izraz *comiticie Gorizie ac Tyrolis* kojim se opisuje gdje su se posjedi koje je knez Ivan I. Babonić predao Goričko-tirolskim knezovima, može tumačiti kao da su se ti posjedi nalazili u pokrajinama gdje su oni imali zemaljsku vlast. Tako se primjerice u ispravi od 13. siječnja 1295. kojom je da je ban Stjepan IV. prepustio redovnicima cistercijske opatije u Kostanjevici na Krki prihode od desetine s posjeda Zbur (*Zebur*) i Draga (*Druga*),⁴¹⁵ navedeno da su se ti posjedi nalazili u dukatu kneza Mainharda, vojvode Koruške.⁴¹⁶ Slovenski povjesničar Miha Kosi također smatra da se i ovdje radi o posjedima koji su se nalazili na teritoriju zemljske vlasti koruškog grofa Mainharda, tj. ne nužno u Koruškoj, što bi u ovom slučaju bila Kranjska.⁴¹⁷ Stoga, uzme li se u obzir da su Goričko-tirolski grofovi početkom 14. stoljeća bili zemaljski knezovi u današnjoj Kranjskoj južno od Save,⁴¹⁸ koja se tada nazivala i *Wendish Mark*,⁴¹⁹ te ako se uzme u obzir već rečena činjenica da su Babonići su barem od početka devedesetih godina 13. stoljeća imali posjede na lijevoj obali rijeke Krke u blizini utvrđenog grada Klevevža, koji je krajem 13. i početkom 14. stoljeća bio u rukama Goričko-tirolskih grofova u sklopu njihove državnine u Beloj krajini,⁴²⁰ moguće je pretpostaviti da su se i neimenovani posjedi koje je 1308. godine knez Ivan I. Babonić prepustio Goričko-tirolskim grofovima Henriku II. i Albertu II. nalazili negdje na lijevoj obali rijeke Krke u današnjoj Kranjskoj.

Kako su ti posjedi bili u vlasništvu roda Babonića, tj. u rukama pokojnog bana Stjepana IV., barem od početka zadnjeg desetljeća 13. stoljeća, nije neobično što ih Ivan I. naziva posjedima po nasljednom pravu (*paterne hereditatis*). Isto tako je moguće da ih je Ivan

⁴¹¹ Brunner, *Land and Lordship*, str. 287.-291.

⁴¹² Brunner, *Land and Lordship*, str. 294.-364.

⁴¹³ Brunner, *Land and Lordship*, str. 211.

⁴¹⁴ Brunner, *Land and Lordship*, str. 178.

⁴¹⁵ CD 6, dok. 579., str. 685.-686.; Mlinarič, „Cistercijska opatija Kostanjevica“, str. 221.

⁴¹⁶ ...*possessiones sitas in ducatu incliti viri domini Mainhardi ducis Karinthie...*, CD 7, dok. 177., str. 198.

⁴¹⁷ Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 73.

⁴¹⁸ Štih-Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 128.-130.

⁴¹⁹ Brunner, *Land and Lordship*, str. 178.; Štih-Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 117.

⁴²⁰ Slovensku marku Goričko-tirolskih grofova u Beloj krajini čini su tvrđi gradovi Čnomelj, Gradac, Hmeljnik, Kozjak, Mehovo, Metlika, Rožek, Soteska, Šumberk, Žužemberk i Klevevž (vidi: Štih, *Goriški grofje*, str. 107.-148., kao i kartu „6. 2. 3. Slovenska marka in Bela krajina“, Štih, *Goriški grofje*, str. 107.).

I. tako nazvao jer je time htio naglasiti važnost posjeda koje daruje Goričko-tirolskim grofovima. Uzevši u obzir da je Ivan I. obećao da se odriče svih pravnih potraživanja i da neće voditi nikakve akcije protiv Henrika II. i Alberta III. te njihovih nasljednika, njegovo odricanje na pravo na nasljedne posjede treba gledati kao na znak dobre volje kojemu je cilj poboljšanje odnosa.

Odnosi između Babonića i Goričko-tirolskih grofova svakako su se poboljšali jer je Ivan I. vjerojatno u to doba, tj. krajem 1308. godine, uzeo za ženu Klaru Eufemiju, sestru Goričko-tirolskih grofova Henrika II. i Alberta III.⁴²¹ Osim toga, sredinom 1309. godine sudjeluje Ivan I. sa svojim postrojbama na strani grofa Henrika II. u ratu koji je on vodio u Furlaniji protiv akvilejskog nadbiskupa Ottobona de Razzija.⁴²² Očito kao pripremu za vojni pohod u Furlaniju Ivan I. je zatražio od mletačkog senata da mu vrate novce koje je on ranije tamo predao na čuvanje. Sačuvana je bilješka iz Venecije kao odgovor na pismo koje je Ivan I. poslao 7. ožujka te 1309. godine iz svoga Zrina. U pismo je navedeno ukupno Ivanovo potraživanje od 120 maraka.⁴²³

U skobima u Furlaniji u koje će se krajem proljeća 1309. godine uključiti i knez Ivan I. Babonić,⁴²⁴ uz akvilejskog nadbiskupa bili su furlanski gradovi, dok je Goričko-tirolskom

⁴²¹ Sredinom svibnja 1309. godine Ivan I. je po prvi puta nazvan „rođakom Goričko-tirolskog grofa“ (*...Illustris Dominus Juvan cognatus Domini Cimitis Goritiae...*, RIS 24, str. 1221.)

⁴²² RIS 24, str. 1221.; Kos, „Odnosaji među“, str. 287.; Štih, *Goriški Grofje*, str. 31.-32.

⁴²³ *...Summa in toto nostrae pacuniae CXX marche...*, Schafarik, Joannes, *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium*, knj. 1 (dalje AAV 1), Beograd, 1862., dok. 11., str. 7.

⁴²⁴ Genezu sukoba između akvilejskog nadbiskupa i Goričko-tirolskih grofova potrebno je tražiti u zadnjim godinama 13. stoljeća kada je goričko-tirolski grof Henrika II. (†1323.), sin grofa Alberta II. (†1304.) koji je uz njega imao je sina Alberta III. (†1327.), te kćeri Klaru Eufemiju i Emerentiju (Štih, *Goriški Grofje*, str. 13.), stekao znatne posjede u središnjoj Istri i Gorici (Vidi kartu: „6. 2. 1. Pregledna karta“, Štih, *Goriški Grofje*, iza str. 150.), a njegova je obitelj dosegla vrhunac svog političkog utjecaja. Još je njegov otac Albert II. svoje interese usmjerio prema Istri i Furlaniji iskorištavajući sukobe između akvilejskog patrijarha i lokalnog plemstva, ali je Henrik II. imao znatno veće apetite. Tako su već 1297. godine Goričko-tirolski grofovi prigrabili Trevišku marku (Joppi, Antonio, *Saggio di serie dei Marchesi-Governatori dell' Istria per i patriarchi di Aquileia marchesi principi*, Trst, 1870.-1871., dodatak, str. 13.). Henrik II. je još veću pažnju usmjerio nakon smrti svoga oca Alberta II. 1303. godine, kada je podijelio obiteljske posjede sa svojim bratom Albertom III., s time da su njemu pripali svi posjedi u Dolomitima južno od Karavanki. Već je 1298. godine zauzeo grof Henrik II. važnu utvrdu Tolmin (njem. Tolmein, *...Anno Domini MCCXCVIII. die X. exeunte Januario, captum fuit Castrum Tulmini per gentem Domini Comitum Goriciae in aurora diei...*, RIS 24, str. 1205.). Iduće je godine preminuo akvilejski nadbiskup Pagano dell Torre što je Henriku II. omogućilo nadzor na Akvilejskom nadbiskupijom s ciljem prisvajanja nadbiskupijskih prihoda kao kneževskih. U Furlaniji se gotovo neprestano ratovalo, a pogotovo nakon što je 1302. godine papa Bonifacije VIII. za akvilejskog nadbiskupa postavio dotadašnje padovanskog biskupa Ottobona de Razzija (*...Anno Domini MCCCII. Penultimo die mensis Martii, sanctissimus Papa Bonifacius VIII. Contulit Patriarchatum Aquilejæ Domini Ottobono tunc Episcopo Paduano...*, RIS 24, str. 1208.). Najžešći sukobi započeli su 1309. godine, a njihove uzroke treba tražiti u nastojanjima Goričko-tirolskih grofova da svoje posjede u Gorici izdvoje iz Furlanije, tj. da svoj gorički teritorijalni posjed formiraju kao zemlju u smislu da se dotadašnji dvorski uredi i prihodi pretvore u zemaljske te da se izuzmu iz prava akvilejskog nadbiskupa. Proces je započeo krajem 13. i završio početkom 14. stoljeća, kada je 1323. godine uvedena služba namjesnika zemaljskog kneza, tj. služba koju su obnašali Goričko-tirolski

grofu Henriku II. pomagao dio plemstva. Godine 1309. najvažniji saveznik grofa Henrika II. je bio treviški knez Rizzardo de Camino. Njih su dvojica zajednički ratovala protiv nadbiskupa Ottobona paleći nadbiskupske posjede u okolici Udina.⁴²⁵ No, tek po dolasku kneza Ivana I. Babonića, koji je vrlo vjerojatno došao na poziv grofa Henrika II.,⁴²⁶ ratna se sreća okrenula na njihovu stranu. Nakon što je 15. svibnja 1309. godine Ivan I. osvojio strateški važno mjesto Mortegliano južno od Udina, gdje je, prema riječima čedadskog kanonika Julijana, načinio velika zla,⁴²⁷ nadbiskup Ottobono je morao pobjeći čak do Piacenze.⁴²⁸ Pustošenje Mortegliana kratko spominje i Antonio Belloni u svojim „Životima akvilejskih patrijarha“.⁴²⁹

Iako „Kronika čedadskog kanonika Julijana“ ne objašnjava razloge, čini da je iduće 1310. godine došlo do prekida prijateljstva između goričko-tirolskog grofa Henrika II. i Rizzarda de Camina. Naime, iduće je godine Henrik II. na strani akvilejskog nadbiskupa Ottobona.⁴³⁰ U obnovljenim sukobima u svibnju iduće godine u Furlaniju ponovno dolazi knez Ivan I. Babonić koji je uz sebe „veliko mnoštvo, njih oko šest stotina“.⁴³¹ Dana 12. svibnja 1310. godine ujedinivši svoje snage akvilejski nadbiskup Ottobono de Razzi, grof Henrik II., te Ivan I. Babonić zajedno svojim furlanskim pristašama namjeravali su napasti vojsku Rizzarda de Camina oko Udina. Prešavši rijeku Tagliamento napali su utvrdu Sacile u koju se sklonio Rizzardo de Camino.⁴³² Sutradan, 13. svibnja, pružio je Ivan I. Babonić pomoć knezu Henriku II. u borbama protiv Rizzarda de Camina porazivši ih kod mjesta Cussignacca pokraj Udina.⁴³³ Progoneći Rizzarda de Camina pokušale su združene snage prijeći rijeku Livenzu, što im nije pošlo za rukom, pa su se okrenuli prema gradu Valvasonu

grofovi, čime se prostor Gorice uz srednju Soču i na Krasu formirao kao posebna kneževina izdvojena od Furlanije (usporedi i više vidi: Rutar, Simon, *Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bole cin Cerkno ž njih prirodznanskih in statističnim opisom*, Gorica, 1882., str. 50.; Štih, *Goriški Grofje*, str. 31.-32.; Štih-Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 133.-134.).

⁴²⁵ RIS 24, str. 1216.-1218.

⁴²⁶ Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴²⁷ *...Et praedicto die XV. Maji venit cognatus Domini Henrici Comitum, & intravit Villam Mortegliani cum magna gente, nomine Babaniz; ubi fecerunt multa mala...*, RIS 24, str. 1218.

⁴²⁸ Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴²⁹ *...Bombanicus Goritiani sorotius hostili depopulatione Morteglanum praedatus est...*, RIS 16, str. 52.

⁴³⁰ Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴³¹ *...Illustris Dominus Juvan cognatus Domini Comitum Goritiae cum magna multitudine - Babaniz, circa DC...*, RIS 24, str. 1221.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 371.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴³² *...Item XII. Die exeunte Majo Reverendus Dominus Ottobonus Dei gratia Patriarcha Aquilejensis, cum Domino Henrico Comite, & Babaniz, & Forojuliensibus, exierunt Utinum cum magno exercitu, & Tulmetium in destructione inimicorum suorum. Et exhibuerunt proelium Domino Rizardo, qui erat in Sacile cum suo exercitu, sed noluit acceptare...*, RIS 24, str. 1221.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴³³ *...ut dicebatur, die XIII. exuente Majo in Forojulii sub Utino in Villa Cusignachi in auxilium Domini Comitum contra Dominum Rizardum de Camino & suos fautores venit...*, RIS 24, str. 1221.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

gdje su, prema riječima čedadskog kanonika Julijana, počinile mnoga zlodjela.⁴³⁴ Kako i dalje nisu uspjeli Rizzardu de Caminu zadati završni udarac odlučeno je da se promjeno ratna taktika, tj. odlučeno je da se vojska uputi prema gradu Nebojse koji je bio u rukama kneza Odorika de Cucagna, jakog saveznika Rizzarda de Camina. Opsada je započela 5. lipnja, a Odorikova posada se držala do blagdana Svetih Petra i Pavla, 29. lipnja, kada je konačno grad pao, te je prepušten ognju.⁴³⁵ Potom su konačno združene snage napale i samu utvrdu Cucagno, čija se posada ubrzo i predala,⁴³⁶ te je konačno slomljen otpor kneza Rizzarda de Camina.⁴³⁷

Čini se da Ivan I. Babonić nije odmah po završetku ratnih operacija napustio Furlaniju, već se tamo neko vrijeme zadržao. Naime, kada je 10. srpnja 1310. godine u Udine došlo poslanstvo kralja Henrika VII., koji je bio na putu prema Rimu gdje je trebao biti okrunjen carskom krunom, dočekao ga je akvilejski nadbiskup Ottobono u društvu sa grofom Henrikom II. i Ivanom I. Babonićem.⁴³⁸

Unatoč krvavim događajima iz 1310. godine sukobi u Furlaniji nastavili su se i u narednim godinama, stoga je Ivan I. morao još jednom vojskom priteći u pomoć svome šogoru Henriku II. Tako je dana 10. listopada 1313. godine ratujući na strani grofa Henrika II. opsjeo Ivan I. Babonić grad Udine, te je nekoliko dana opustošio i palio sela koji ga okružuju.⁴³⁹ O ovim događajima puno je rječitiji Albertino Mussati koji u trećem svesku svojega dijela „De Gestis Italicorum post Henricum septimum caesarem“ opisuje ponovni dolazak kneza Ivana I. Babonića u Furlaniju 1313. godine. Grof Henrik II. je te godine ponovno zaratio protiv nadbiskupa Ottobona kojega su podržavali Padovljani i Trevižani.⁴⁴⁰ Goričko-tirolskom grofu u pomoć je pristigao njegov zet Ivan I. Babonić sa svojim

⁴³⁴ ...*Verum quum non possent trasire Livenzam, iverunt ante Valvasonum, & fecerunt ibi magnum damnum...*, RIS 24, str. 1221.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴³⁵ ...*Sed quum nihil possent proficere, inde recesserunt, & iterum venerunt ante Cucaneam in sexto Sancti Quirini die V. Junii; & projeciebant cum machina in Nebyse continue, & factis multis & altis aedificiis. Quam qui erant ibi intus videntes per se manutenere non posse, in Viglia Sanctorum Johannis & Pauli de nocte imposito igne dicto loco exiverunt, ante quam accenderetur ignis...*, RIS 24, str. 1221.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴³⁶ ...*& iverunt Cucaneam, & combustus fuit Neboyse; & postea paucis diebus Dominus Comes habuit Cucaneam...*, RIS 24, str. 1221.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴³⁷ Dolazak Ivana I. Babonića u Furlaniju 1310. godine spomenuo je i Antonio Belloni „Životima akvilejskih patrijarha“ (RIS 16, str. 52.).

⁴³⁸ ...*Venismes a Friol a Otin et là trousvasmes le patriache; estrit avec lui le conte de Gorice et le Babanique de Sclavonie a armes avec e patriache...*, Bonaini, *Acta Henrici VII.*, str. 24.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴³⁹ ...*Deinde Anno praedicto, die X. Octobris, illustris Dominus Juvan Babaniz venit in auxilium Domini Comitiss. Et steterunt contra Utinum per plures dies, devastando Villas circumadjacentes, & totaliter destruentes...*, RIS 24, str. 1221.; Kos, „Oдноšaji medju“, str. 288.

⁴⁴⁰ ...*Per hos dies Henricus Goritiae Comes Ottobono Aquilegiensi Patriarchae, qui cum Travanis, ac Paduanis amicitiam confoederavit, bellum intulit...*, RIS 10, str. 596.

Slavoncima te provalio u Furlaniju, a potom su zajednički opsjeli važnu utvrdu Tolmin.⁴⁴¹ Potom su prešli Bulgu,⁴⁴² te zaobišavši Udine opustošili su sve zgrade i usjeve na otvorenim poljima oko grada.⁴⁴³ Saznavši za ove događaje ususret im je požurio nadbiskup Ottobono sa vojskom od 200 padovanskih najamnika i 100 Trevižana, vrlo vjerojatno konjanika.⁴⁴⁴ Došavši do Udina njegovoj se vojsci pridružilo 45 dobro naoružanih pješaka.⁴⁴⁵ Do otvorene bitke između snaga nadbiskupa Ottobona i grofa Hernika II. nije niti došlo. Naime, u ključnom je trenutku, 25. studenog 1313. godine sklopio grof Henrik II. povoljan mir sa akvilejskim nadbiskupom Ottobonom,⁴⁴⁶ čime su konačno završili dugogodišnji sukob u Furlaniji⁴⁴⁷ u kojima je u nekoliko navrata aktivno sudjelovao knez Ivan I. Babonić.

Osnovni cilj takve „zapadne“ politike Babonića, koju je poglavito predvodio knez Ivan I. Babonić, bilo je osiguranje zapadne granice njihovih posjeda i povezivanje sa sve jačim goričko-tirolskim grofovima, a preko njih sa Habsburgovcima, od kojih su realno mogli očekivati zaštitu i podršku uzme li se u obzir nesređena situacija u Ugarskoj, a poglavito u Slavoniji.

Godine 1309. situacija se u Ugarskoj promijenila te se i interes Babonića polako okrenuo događajima u Slavoniji. Naime, budući da je Karlo Robert sve do 1309. vodio ratove za krunu i prijestolje,⁴⁴⁸ do tada nije ni mogao razmišljati o uređenju prilika u Slavoniji. Te godine umro je dotadašnji ban Henrik Gisingovac, koji se dugo u Slavoniji suprotstavljao Karlu Robertu. Iako je ban Henrik pred kraj života obećao vjerno služiti Karla Roberta,⁴⁴⁹ to Karlu nije bilo dovoljno jamstvo da će ga i Henrikovi sinovi, Petar i Ivan, uistinu vjerno služiti, pa je izbor za novoga slavonskog bana pao na Stjepana V., najstarijeg od braće Babonića.⁴⁵⁰

Stjepan V. Babonić vjerojatno je izabran zato jer je bio vođa jednog od najmoćnijih rodova u Slavoniji, koji je uz to bio i materijalno vrlo jak. Isto tako, možda je Karlo Robert

⁴⁴¹ *...Qui cum Babonico Leviro, ac Sclavorumque copiis in Forum Julii ingressus, Tulmini Castrum obsedit...*, RIS 10, str. 596.

⁴⁴² Vrlo vjerojatno je riječ o rijeci Torre.

⁴⁴³ *...Inde Bulgam accedens ... Civitatem Utini ambit, ut facilius oppugnanda pateret...*, RIS 10, str. 596.

⁴⁴⁴ *...Ottobonus propere a Paduanis, Travisinisque subsidia petit. Paduani CC. militum merceanariorum ... Travisinis militibus C.*, RIS 10, str. 596.

⁴⁴⁵ *...ab Opitergio Utinum foret, quod inde V & XL passuum milibus distabat...*, RIS 10, str. 596.

⁴⁴⁶ *...Ottobonus ... cum Hernico pacis foedera iniiit...*, RIS 10, str. 597.

⁴⁴⁷ Kos, „Oдношaji medju“, str. 288.-289.; Štih, *Goriški grofje*, str. 32.

⁴⁴⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 2., str. 7.-14.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 352.; Engle, *The Realm*, str. 128.-130.

⁴⁴⁹ CD 8, dok. 208., str. 249.-250.

⁴⁵⁰ O ulozi i imenovanju bana Stjepana Babonića od Steničnjaka pisao je Vjekoslav Klaić. Vidi: V. Klaić, „Hrvatski hercezi i bani“, str. 158.-161.

želio na taj način odmaknuti Baboniće od goričko-tirolskih grofova i Habsburgovca. Naime, iako su Babonići u prvom desetljeću 14. stoljeća svoje političke interese okrenuli prema zapadu, tj. prema Goričko-tirolskim knezovima i Habsburgovcima, ipak se nisu udaljili i od novoga ugarsko-hrvatskog kralja Karla Roberta. Tako su sredinom lipnja poslali čazmanskog arhiđakona Petra da u njihovo ime 15. lipnja 1309. godine sudjeluje u ceremoniji održanoj u crkvi Blažene Djevice Marije u Budi kojom je novi kralj Karlo Robert u nazočnosti kardinala Gentilisa, legata Svete Stolice, te ostalih prelata i baruna, položio prisegu o poštivanju i očuvanju prava Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva.⁴⁵¹ U svakom slučaju, Stjepanov izbor nije bio slučajan. On je, naime, zajedno s braćom Ivanom I. i Radoslavom II. još 14. rujna 1309. godine, po nalogu kralja Karla Roberta, zaštitio prava zagrebačkoga biskupa Augustina na posjede koje su mu osporavali članovi roda Lastića i roda Stankovića.⁴⁵² Štoviše, kao što je već rečeno, Stjepan V. je već 1299. godine nosio titulu slavonskoga bana, što je zabilježeno baš u jednoj ispravi napuljske provenijencije, pa mu je kralj na neki način i ostao dužan.⁴⁵³

Iako se ne može točno utvrditi kad je Stjepan proglašen banom, ipak se to moralo dogoditi negdje u razdoblju od polovice rujna 1309. do kolovoza 1310.⁴⁵⁴ Naime, još u ispravi od 14. rujna 1309. godine, kojom nalaže braći Stjepanu V., Ivanu I. i Radoslavu II. da brane prava zagrebačkog biskupa Augustina, kralj Karlo Robert nazvao je Stjepana V. knezom, baš kao i njegovu braću Ivana I. i Radoslava II.⁴⁵⁵ Iduće godine, u ispravi od 27. kolovoza 1310. godine, u kojoj kralj nalaže braći Babonićima da čuvaju gradu Zagrebu posjed Kobile, kralj je Stjepana V. nazvao „banom Slavonije“, a njegovu braću Ivana I. i Radoslava II. jednostavno je nazvao knezovima.⁴⁵⁶ U svakom slučaju, Stjepan V. se još iste godine osjećao siguran i moćan u banskoj časti. Naime, pismenim je putem, kao slavonski ban, u kolovozu 1310. poručio Mlečanima da njihovi trgovci mogu slobodno putovati i trgovati po području gdje se rasprostire njegova vlast.⁴⁵⁷

Imenovanjem Stjepana V. banom Slavonije došao je rod Babonića u razdoblje vrhunca svoje moći. Početkom drugog desetljeća 14. stoljeća posjedi Babonića prostirali su se od Krke

⁴⁵¹ *...et Petro archidiacono de Chasma in ecclesia Zagrabiensi pro Stephano, Iuano et Radislao, filiis Bobonich, magnis comitibus Sclavonie...*, CD Supplementa 2, dok. 274., str. 372.-373.

⁴⁵² *... possessionum castrensiu ... de genere Laztech et de genere Stankouch...*, CD 8, dok 211., str. 252.-253.

⁴⁵³ CD 7, dok. 308., str. 355.-356.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 12.

⁴⁵⁴ S time se slaže i Thallóczy. Vidi: Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 77.

⁴⁵⁵ *... fidelibus suis Stephano, Johanni et Rade comitibus filiis comitis Baboneg...*, CD 8, dok 211., str. 252.

⁴⁵⁶ *... fidelibus suis Stephano bano Sclauonie, Johanni et Radozalo comitibus...*, CD 8, dok. 220., str. 262.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 12.

⁴⁵⁷ *...Stephanus banus totius Sclavonie de Stennizval inclinationem cum omni reverentia et honore ... ut mercatores vestri de Venetiis per terras nostras et nostrarum potentiam libere possent cum suis mercimoniis ambulare...*, Listine 1., dok. CCCXCIV., str. 255.-256.

na zapadu do Vrbasa i Sane na istoku te od rijeke Save na sjeveru, pa sve do posjeda Kninske biskupije na jugoistoku. Babonići su u to vrijeme posjedovali mnoge utvrđene gradove, a glavno središte im je bio Stjениčnjak, koji se prikladno nalazio u središtu njihovih posjeda.

2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjениčnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine

Postavivši kneza Stjepana V. Babonića za bana cijele Slavonije prvenstveno zbog ugleda, bogatstva i moći čitavoga roda Babonića, kralj Karlo Robert u vidu je imao mnogo veće ciljeve. Naime, okrunivši se konačno 1309. godine krunom Svetoga Stjepana u crkvi Naše Gospe u Budi, bio je primoran upravljati kraljevstvom u suradnji sa velikaškim oligarsima. Podijelivši službe kraljevskog administrativnog aparata među njima pazeći pritom da ne uvrijedi nikoga, Karlo Robert je imao na umu ostvariti potpunu upotrebu kraljevskih prerogativa. Inzistirajući na obnovi kraljevskih posjeda i prihoda koje su sebi prisvojili Crkva i vodeći plemićki rodovi, Karlo je bio primoran voditi duge i iscrpljujuće ratove protiv pojedinih velikaša. Znajući da je sigurnost njegove krune vrlo malena, kralj je lukavo odlučio ostvariti svoje ciljeve ratujući s jednim po jednim plemićkim rodovima koristeći pritom njihove animozitete. Tako je kralj Karlo Robert uspio do 1323. godine obnoviti kraljevski autoritet i učvrstiti anžuvinsku dinastiju na ugarsko-hrvatskom prijestolju.⁴⁵⁸

Uzevši u obzir da je kraljeva pažnja u drugom desetljeću 14. stoljeća bila usmjerena na slamanje ugarskih plemićkih rodova nije neobično što je Stjepan V. Babonić banovao u Slavoniji gotovo potpuno autonomno bez kraljevog miješanja u njegovu vlast. Ovo nije neobično uzme li se u obzir da je Karlu Robertu više odgovarala gotovo potpuno autonomno Stjepanovo banovanje u Slavoniji, nego li njegovo uključivanje u kraljeve sukobe s ugarskim plemićkim rodovima eventualno na njihovoj strani. Kralj Karlo Robert si nikako nije mogao dozvoliti rat na dva bojišta: u sjeveroistočnoj Ugarskoj i Slavoniji.

Tako je 13. siječnja 1311. godine ban Stjepan V. Babonić odredio Martina, kaštelana Medvedgrada, utvrde koja je u to vrijeme u rukama bana Stjepana, da zajedno s kanonicima

⁴⁵⁸ Usmjerivši prvo svoju pažnju na Ugarsku i Transilvaniju Karlo Robert je već 1311. godine zaratio protiv Matije Čaka i njegovoga roda. Vrlo brzo poprište sukoba i kraljevog interesa postala je sjeveroistočna Ugarska gdje se knez Amadeus iz roda Aba sukobio s kraljem. Opsjevši kraljevsku utvrdu Košice u današnjoj Slovačkoj Matija Čak pružio je podršku rodu Aba te je 15. lipnja 1312. godine kod mjesta Rozhanovice (mađ. Rozgony) istočno od Košica, došlo do prve velike bitke između kralja Karla Roberta i plemićkih oligarha. Bitka je završila kraljevom pobjedom, koja je predstavljala odlučnu prekretnicu u Karlovu ratu protiv plemićkih velikaških rodova. Sukob s rodovima Čaka i njihovim saveznicima Abama završio je kraljevom pobjedom 1316. godine. No, iste te godine Karlo Robert je odlučio slomiti i rod Gisingovaca te je protiv njih poveo rat. Usporedi: Engel, *The Realm*, str. 130.-132.

Zagrebačkog kaptola izvrši reambulaciju posjeda Kobile (*possessione Kobile*), te ponovno uvedu građane zagrebačkog Gradeca u posjed.⁴⁵⁹ Kao što je već rečeno, već godinu dana ranije Zagrepčani su pokušali preuzeti posjed Kobile te im je i tada pomogao Stjepan V. koji je tada po prvi puta nazvan banom,⁴⁶⁰ no u ispravi iz početka 1311. godine jasnije su opisani događaji oko posjeda Kobile. Naime, građanima zagrebačkog Gradeca posjed je osporavao knez Farkaš, nećak kneza Garduna.⁴⁶¹ No, Zagrepčani su uspjeli dokazati da im je taj posjed još 11. kolovoza 1275. godine potvrdio kralj Ladislav V. Štoviše, imali su potvrdu svoga vlasništva iz iste godine od slavonskog bana Ivana Gisningovca i zagrebačkog župana Inusa.⁴⁶² Zanimljivo je da je ban Stjepan V. Babonić ispravu o reambulaciji posjeda Kobile sastavio na svome posjedu u Brezovici nedaleko od utvrde Otoke na Uni.⁴⁶³

Stjepan V. je stvarno bio gotovo samostalan gospodar na svojim posjedima ali i na području svojega banovanja. Budući da se njegova vlast rasprostirala na širokim prostorima srednjovjekovne Slavonije, on ju je prvenstveno ostvarivao uz pomoć lokalnog plemstva koje je sebi privlačio darovanjem posjeda u županijama u kojima je imao posjede. S druge strane, postajući familijari bana Stjepana pojedini lokalni plemići znatno su profitirali čuvajući i proširujući svoje posjede. Tako je primjerice na prostoru Goričke županije osobitu banovu naklonost uživao stanoviti knez Juraj, sin Ozejev, kojemu je zbog svih zasluga koje mu do tada učinio ban Stjepan V. za vrijeme svog boravak u utvrdi Stjeničnjaku darovao posjed Kamensko u Goričkoj županiji.⁴⁶⁴ Dvije godine potom, 20. studenog 1313. godine, darovao je ban Stjepan V. Babonić istoga kneza Jurja posjedom Švarča oko rijeke Korane za vjernu službu koje je odradio za njega i njegove sinove,⁴⁶⁵ te je očito da je knez Juraj dobro služio bana Stjepana vršeći njegovu volju i osiguravajući njegovu vlast na prostoru Goričke županije.

Vrlo je vjerojatno istu ili sličnu ulogu u Vrbaškoj županiji za bana Stjepana V. imao knez Ladiha čijim je maloljetnim sinovima 11. studenog 1312. godine zagrebački biskup Augustin Kažotić oduzeo neki neimenovani posjed u Vrbaškoj županiji, te ga je predao

⁴⁵⁹ CD 8, dok. 226., str. 271.-273.

⁴⁶⁰ CD 8, dok. 220., str. 262.

⁴⁶¹ *...comes Farcasius, nepos comitis Gardun...*, CD 8, dok. 226., str. 272.

⁴⁶² *...privilegium Ladizlai dei gracia quondam regis Hungarie ... privilegium domini Johannis bani tocius Sclauonie ... litteras comitis Inus, tunc temporis comitis Zagradiensis...*, CD 8, dok. 226., str. 272.

⁴⁶³ *...Datum in Brizouicha...*, CD 8, dok. 226., str. 273.

⁴⁶⁴ *...comitis Georgii filii Ozey dilecti et fidelis famuli nostri ... terram nostram Cannicha nuncupatam in districtu de Gorycha...*, CD 8, dok. 243., str. 291.

⁴⁶⁵ *...quod cum nos meritoriis seruiciis et fidelibus comitis Georgii filii Hozey nobis et filiis nostris iugiter ... quandam terram nostram Zvarcha uocatam circa Coranam existentem...*, CD 8, dok. 286., str. 345.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 12.; Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 54.

kanoniku Petru, kantu Zagrebačkog kaptola.⁴⁶⁶ O bliskosti bana Stjepana V. Babonića i kneza Ladihe svjedoči činjenica da je baš on i njegova braća, Ivan I. i Radoslav II., imenovani za skrbnike malodobnih Ladihovitih sinova.⁴⁶⁷ U svakom slučaju, iako nije sačuvano dovoljno povijesnih dokumenata sa primjerima iz ostalih slavonskih županija u kojima su Babonići imali svoje posjede, može se iz navedenih primjera pretpostaviti da je ban Stjepan V. Babonić imao mrežu svojih brojnih familijara u ostalim županijama preko kojih je ostvarivao svoju vlast i autoritet dajući im pojedine posjede i druge nagrade.

Kao što je već rečeno 8. lipnja 1313. godine izvršena dioba prihoda između braće Babonića, bana Stjepana V., kneza Ivana I. i kneza Radoslava II., tada vodećih članova roda.⁴⁶⁸ Nije neobično što je dioba među Babonićima održana baš u cistercitskom samostanu u Topuskom, točnije u kapeli Sv. Nikole, uzme li se u obzir raniji, ali i budući dobri odnosi između roda Babonića i cistercita iz Topuskog.

Braća su se sastala u kapeli Sv. Nikole u cistercitskom samostanu u Topuskom⁴⁶⁹ pred zagrebačkim biskupom Augustinom Kažotićem i još nekim drugim mirovnim sudcima oko kojih su se zajednički dogovorili sve strane uključene u spor. Svaki od braće pojavio se u Topuskom u brojnoj pratnji između koje su izabrani mirovni sudci prihvaćeni od sve tri strane.⁴⁷⁰ Tako je ban Stjepan V. izabaro Petra, kantora Zagrebačkog kaptola, potom Dionizija, sina Ivanova, pa Babonega, sin Jakovljeva, zatim Dionizija, sina Farkaševa, te nekog Luku iz Sanske županije, kao i Nikolu, sina Penitova, te na posljetku Marka, načelnika Dubice.⁴⁷¹ Nadalje, knez Ivan I. Babonić izabrao je braću Parisa, Agka i Andriju, sinove Petrove, potom braću Radamira i Stjepana, sinove Kozlove, pa Gurislava, sina Begonjina, te

⁴⁶⁶ *...quandam possessionem ipsius ecclesie, in Vrbaz existentem, apud nobilem virum comitem Ladiha de eadem prouincia...*, CD 8, dok. 265., str. 321.-322.

⁴⁶⁷ *...Demum per magnificos viros compadres nostros honorandos, videlicet Stephanum banum, Johannem et Radozlaum comiti(!), petiti orphanis eciam ipsius comitis Ladiha compacientes personaliter...*, CD 8, dok. 265., str. 321.

⁴⁶⁸ CD 8, dok. 276., str. 335.-337. Potrebno je ukazati na prijevod dijelova isprave koje se odnose na raspodjelu prihoda i prava sudstva (Vukušić, Luka - Pandžić, Milan, „Pregled i kronologija hrvatskih banova i hercega od 1310. do 1320. godine - I. dio“, *Numizmatičke vijesti*, god. 48., br. 59., Zagreb, 2006., str. 84.).

⁴⁶⁹ *...in capella sancti Nicolai in monasterio de Toplica Cisterciensis ordinis...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

⁴⁷⁰ U to je doba bio običaj da svaka strana u sporu, s ciljem da se dobiju sudci kojima sve zainteresirane strane vjeruju, bira po jednog ili nekoliko sudaca među svojim ili pristašama suprotne strane. Ipak, nužno je naglasiti da u se sve strane u sporu morale usuglasiti oko svakog pojedinog sudca. Vidi primjer spora oko Kostajnice 1272. godine (Karbić, Marija - Karbić, Damir, „Kostajnica i njezini gospodari tijekom srednjega vijeka“, *Hrvatska kostajnica 1240.-2000.*, Zagreb, 2002., str. 51.).

⁴⁷¹ *...Quorum nobilium nomina nominatorum per dictum banum Stephanum hec sunt: Petrus cantor Zagrabienis, Dionysius filius Johannis, Baboneg filius Jacow, Dionysius filius Farkasii Nomana, Lucah de Zana, Nicolaus filius Penithe et Mark vilicus de Dobicha...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

Nikolu, sin Andrejeva iz Sanske županije, kao i Aleksandra, sina Konislavova.⁴⁷² I najmlađi od živuće braće Babonića, knez Radoslav II., imenovao je svoje sudce, i to Nikolu, sin Petrova, pa Nikolu sina Arolndova, potom Nikolu, sina Farkaševa, te Andriju, sina Petra iz Vodice, kao i Hrvatina Odolena, te naposljetku i braću Radoslava i Martina, sinove Bogdanove.⁴⁷³ Zanimljivo je da su u pratnji pojedinog od braće Babonića bili plemići iz gotovo svih županija u kojima su Babonići imali posjede ili su obnašali župansku službu. U svakom slučaju važnost podijele prihoda i tributa očituje se i u činjenici da je ona napravljena pred zagrebačkim biskupom Augustinom Kažotićem, tadašnjim crkvenim autoritetom srednjovjekovne Slavonije, koji je svojom prisutnošću garantirao miroljubivu raspodjelu posjeda, podložnika, nadležnosti i drugih prava među braćom Babonićima.⁴⁷⁴

Na vijećanju je dogovoreno da se prihodi od vratarine, poreza i tridesetine među njima jednako dijele, te da se službenici i sluge među njima podijele „zajedničkom voljom“. Nadalje, dogovoreno je da svaki od njih samostalno ubire prihode i daće sa kmetskih selišta sa onih posjeda kojima upravlja, a za koje se zna da se njemu plaćaju. U pogledu sudske vlasti dogovoreno je da na zajedničkim ili manjim sudovima sudi onaj koji je u mogućnosti, ali u slučaju značajnijih parnica potrebno je bilo da se sva trojica sastanu. Štoviše, dogovoreno je da slobodni plemići ovog kraljevstva su slobodni sa svojim zemljama služiti onoga koga izaberu, ako to nije protivno ispravama o darovanjima ili ugovorim koje ne idu na štetu zaključaka donesenih na ovom vijećanju. Potom je posebno istaknuto da Stjepan V., jer je u to doba bio slavonski ban, samostalno ubire dohotke zagrebačke kovnice, dokle god obavlja službu slavonskog bana.⁴⁷⁵ Isto se odnosilo na sve prihode koje je ban Stjepan V. ubirao od službi koje je vršio u kraljevskom administrativnom aparatu.⁴⁷⁶

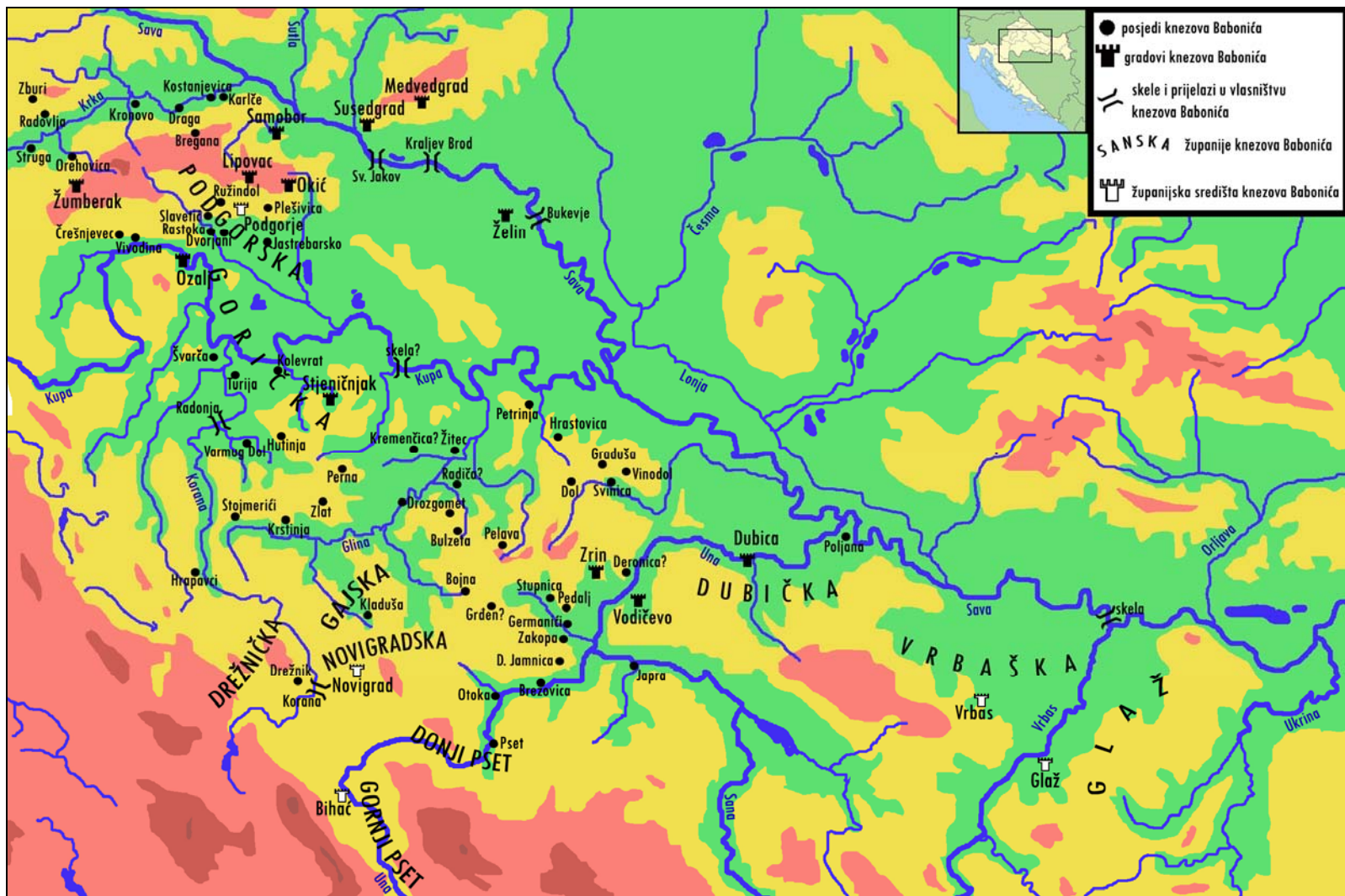
⁴⁷² ...*Nominatorum vero per comitem Johannem: Paris, Agk, Andreas filius Petri, Radamer, Stephanus filius Koyzlau, Gurizlaus filius Begona, Nicolaus filius Endrey de Zana et Alexabder filius Conizlai...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

⁴⁷³ ...*Nominatorum autem per comitem Radozlaum: Nicolas filius Petri, Nicolaus filius Arlandi, Nicolaus filius Farkasii, Endrey filius Petri de Vodicha, Horuatinus Odolenus, Radozlaus filius Bogdozlai et Martinus frater eius...*, CD 8, dok. 276., str. 335.-336.

⁴⁷⁴ *Frater Augustinus miseratione divina Zagrabiensis episcopus ad perpetuam rei memoriam. Magnifici viri Stephanus banus, Johannes et Radozlaus comites, filii comitis Baboneg inter se, que possidebant in terris, hominibus, proventibus ac iuribus aliis...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

⁴⁷⁵ ...*ut Stephanus banus donec banatum ipsum gratia regali teneret, proventus camare Zagrabiensis solus percipiet...*, CD 8, dok. 276., str. 336.

⁴⁷⁶ ...*similiter que officiales communi voluntate disponunt...*, CD 8, dok. 276., str. 336.

karta 4 - posjedi knezova Babonića oko 1310. godine

Posebna se pažnja posvetila pitanju ostavštine pokojnog bana Radoslava I. i imanjima njegove udovice. Između braće je dogovoreno da udovica može nastaviti slobodno i cjelovito posjedovati sve što je posjedovala kao pravo na doživotno uživanje nakon smrti svoga supruga.⁴⁷⁷ Odnosilo se to, kao što i stoji u ispravi, prvenstveno na posjede, ljude, dohotke i prava. Ipak, naglašeno je da braća poslije njezine smrti mogu i njezinu ostavštinu jednako međusobno podijeliti.⁴⁷⁸ I konačno, dogovoreno je da preostale nenavedene prihode braća mogu međusobno slobodno podijeliti, osim ako to nije protivno nekoj postojećoj ispravi ili ugovoru.⁴⁷⁹

Mjesto i osoba pred kojom je izvršena podjela svakako nije slučajno odabrana. Budući da je kapela Sv. Nikole, unutar kompleksa cistercitskog samostana u Topuskom, imala posebno duhovno značenje za Baboniće, a vrlo vjerojatno je mogla imati status obiteljske zaklade,⁴⁸⁰ te da je duhovni i politički autoritet zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića vjerojatno predstavljao garanciju prihvaćanja i provođenja odluka donesenih na vijećanju.

Ipak navedenim vijećanjem nisu riješena sva pitanja oko podjele posjeda i prihoda između Babonića, te je bilo potrebno razriješiti probleme oko ubiranja prihoda od nezakonitih mitnica koje su bile zabranjene u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu. Zato je već iduće godine zagrebački biskup Augustin Kažotić ponovno boravio u Topuskom, i to vrlo vjerojatno u cistercitskoj opatiji, kako bi razriješio ova pitanja. Novu podjela prihoda inicirao je knez Ivan I. očito nezadovoljan godinu dana ranijim dogovorom. Pred biskupom Augustinom i izabranim mirovnim sudcima, koje nakon dogovora svaki od Babonića imenovao,⁴⁸¹ ponovno su se 12. svibnja 1314. godine sastala braća ban Stjepan V. Babonić, te knezovi Ivan I. i Radoslav II.⁴⁸² Tako je ban Stjepan V. imenovao kneza Perhtolda od Retumberga, te Nikolu

⁴⁷⁷ O pravima i položaju žena kako unutar roda Babonića, tako i općenito ženama unutar srednjovjekovnih rodova na prostoru Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva više vidi poglavlje „3.5. Položaj žena u rodu“.

⁴⁷⁸ *...Ceterum nobili domine relicte condam Radozlai bani quecunquam possedit in terris, hominibus, proventibus ac iuribus ante divisionem eorum, libere ac cum omni integritate dimittant ad habendum et possidendum usque mortem...*, CD 8, dok. 276. str. 336.

⁴⁷⁹ *...Ea vero, que apud quemlibet eorum reposita sunt, super quibus singulorum iuramento credi concorditer ipsumque voluerunt, in divisione venire necesse est, debita autem pro communi utilitate contracta comuni honore persolvantur...*, CD 8, dok. 276. str. 337.

⁴⁸⁰ Moguće da je oltar Sv. Križa podignut u kapeli Sv. Nikole imao posebno duhovno značenje za obitelj, te da je kao takav imao status obiteljske zaklade Babonića (Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 34.) O značenju oltara Sv. Križa i kapele Sv. Nikole unutar kompleksa cistercitske opatije u Topuskom bit će više riječi u nastavku rada.

⁴⁸¹ *...tandem sequenti die partes compromittentes in nos totum negotium ordinandum, assignantes nobis consiliarios ex cuiuslibet parte tres...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

⁴⁸² CD 8, dok. 301., str. 359.-361. Prijevod na hrvatski dijela isprave koji se odnosi na podjelu mitnica i dohodaka također je objavljen. Vidi: Vukušić – Pandžić, „Pregled i kronologija“, str. 83.-84.

sina Arlondova i medvedgradskog kaštelana Martina.⁴⁸³ S druge strane, knez Ivan I. je imenovao magistra Petra, kantora Zagrebačkog kaptola, te kneza Presignara kao i Hrvatina, sina Retkova.⁴⁸⁴ I s treće strane, knez Radoslav II. imenovao je Juraja, sina Jakovljeva, te Grgura, sina Ivanova, i Aleksandra od Gore.⁴⁸⁵

Na okupljanu u Topuskom 1314. godine je kao prvo zajednički dogovoreno da se ukidaju nezakointa samoborska desetina, potom mitnica Svetog Martina križarskog, pa mitnica Svetog Jakova na prijelazu rijeke Save, potom mitnica Svetog Jakova nad Kupom u Podgazu, te mitnice Brezovice, Derneka, Bitune i Japre, koje su uz prijetnju kazne bile zabranjene u onodobnom Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu.⁴⁸⁶ Prihodi od ostalih mitnica dogovoreni su na načina da ban Stjepan V. dobiva prihode od mitnice pod utvrdom Stjeničnjakom, ali i dio prihoda od tamošnjeg trga kao i samu utvrdu koja ostaje u njegovom vlasništvu, te prihode od mitnica Samobora, Susedgada, kraljeve luke i udio u prihodima od mitnice na Kupi, koju drži Punek. Isto tako banu pripada 10 maraka od prihoda od mitnice Lipe, kao i prihodi od mitnica u Glažu, Vrbasu, Pukurtuu, Hrastovici, Jastrebarskom i u Topuskom.⁴⁸⁷ Knezu Ivanu I. pripala je tridesetina iz Dubice kao i prihodi od mitnice u Jastrebarskom, s time da je u ispravi jasno naglašeno da se ne radi o mitnici u gradu Jastrebarskom, koja je pripala banu Stjepanu V., već o onoj na javnoj cesti podno grada Okića.⁴⁸⁸ Što se tiče kneza Radoslava II., on je dobio pravo ubiranja prihoda od mitnica Kual, Korana, Brumen, Sana, Kladuša, Lipa i Vunta, uz napomenu da je obavezan starijem bratu, banu Stjepanu V., godišnje davati 10 maraka od prihoda od mitnice Lipe.⁴⁸⁹

⁴⁸³ ...comite Perhtold de Retumberg, Nicolao filio Arlandi et comite Martino castellano de Medue ex parte bani..., CD 8, dok. 301., str. 359.

⁴⁸⁴ ...magistro Petro cantore Zagradiensi, Presingario comite, Horuatino filio Retk ex parte comitis Johannis..., CD 8, dok. 301., str. 359.

⁴⁸⁵ ...Georgio filio Jacou, Gregorio filio Johannis et Alexandro de Gora ex parte comitis Radozlai..., CD 8, dok. 301., str. 359.

⁴⁸⁶ ...Nos igitur omnia decrevimus, cum tributa iniusta sub certarum penarum interminatione in regno Hungarie noscantur esse prohibita: falsam tricesimam de Zamobor, tributa sancti Martini Cruciferorum, sancti Jacobi de Portu Zaue, sancti Jacobi super Kolpam in Podgaz, de Brezouicha, de Dernek, Bituna et de Japra duximus penitus auferenda..., CD 8, dok. 301., str. 359.

⁴⁸⁷ ...tributum sub castro Stenichnak tam commeantium, quam ipsius fori Stephano bano preter portionem, sicut et ipsum castrum Stenichnak, tributa autem de Zamobor, de Zomzed, portu regis ac portionem tributi in Kolpa, quam tenet Punek, itemque decem marcas de tributo Lippa in portionem bano porro tributa de Glas, Vrbaz, Pukurtui, Hraztouicha, Jaztrebarzka et Toplica..., CD 8, dok. 301., str. 359.-360.

⁴⁸⁸ ...tricesimam de Dobicha comiti Johanni, ita tamen, quod tributum de Jaztrebarzka non in villa Jastrbarzka, que eidem Stephano bano in portionem obveni, sed sub castro Oclich in strata publica, que eidem Johanni in portionem devenit, pro commodo so exigatur..., CD 8, dok. 301., str. 360.

⁴⁸⁹ ...tributa quoque de Kual, Korana, Brumen, Zana, Gladusa, Lippa, Vuntu comiti Radozlao, ita tamen, quod de tributo de Lippa decem marcas Stephano annuatim dare teneatur..., CD 8, dok. 301., str. 360.

Braća su se također dogovorila da će ubuduće zajedničke troškove međusobno podijeliti. Naime, ban Stjepan V. podigao je zajam od 2370 maraka, a knez Ivan I. zajam od 1150 maraka koje su oni upotrijebili za zajedničke poslove. Štoviše knez Radoslav II. je tvrdio je da je svome bratu, knezu Ivanu I., za iste namjere posudio veliku svotu, na što se Ivan I. zakleo da te novce nije koristio u svoje svrhe.⁴⁹⁰

Također je zanimljivo primijetiti da je i 1314. godine udovica pokojnog kneza Radoslava I. još živa, te da je i u ovoj podijeli potvrđeno njezino pravo uzdržavanja, te je njoj prepuštena mitnica Radonja.⁴⁹¹ Također je zanimljivo da je ban Stjepan V. imao pravo ubirati barem neki dio prihoda od mitnice na trgu u Topuskom, iako je to pravo prema ispravi o utemeljenju opatije, od 1211. godine pripadalo cistercitema.⁴⁹²

Možda ponukani činjenicom da su u korist jedne grane Babonića izgubili pravo na ubiranje svih prihoda od mitnice na trgu u Topuskom, nastojali su cisterciti u idućim godinama osigurati pravo na uživanje posjeda koje im je pred kraj prošloga stoljeća darovao ban Stjepan IV., vjerojatno strahujući od mogućnosti da im te posjede ospore tada izuzetno moćna braća ban Stjepan V., Ivan I. i Radoslav II., bratići pokojnog bana Stjepana IV. Tako je 15. srpnja 1315. godine Zagrebački je kaptol prepisao i potvrdio na molbu brata Henrika, podrumara samostana u Topuskom,⁴⁹³ darovnicu pokojnog bana Stjepana IV. za posjede između Granja, Bročine i Maje. Riječ je bilo o posjedima koje je samostanu za života poklonio pokojni ban Stjepan IV. zajedno sa sinovima Ladislavom I. i Stjepanom VI.⁴⁹⁴ Svoje slaganje osobno je potvrdio i knez Ladislav I.⁴⁹⁵ Postavlja se pitanje zašto samo on, a ne i

⁴⁹⁰ *...sepenominatus St[ephanus] banu sad quantitatem duum millium trecentarum et septuaginta marcum, predictus autem comes Johannes ad quantitatem mille centum et quinquaginta marcarum circiter...*, CD 8, dok. 301., str. 360.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 372.

⁴⁹¹ *...tributum de Radona communi voluntate coniugi comitis Radozlai dimiserunt...*, CD 8, dok. 301., str. 360. Mitnica Radonja vrlo vjerojatno se nalazila na istoimenoj riječi Radonji negdje pokraj današnjeg Tušilovića.

⁴⁹² CD 3, dok. 84., str. 103.-104. Toplički su cisterciti prema navedenoj ispravi od vladara dobili trg u Topuskom (Toplici) te polovicu tributa trga Templara u Gori (Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 116.).

⁴⁹³ CD 8, dok. 330., str. 405. Brat Henrik se u ispravi naziva *religiosus vir frater Hericus cellerarius conuentus monasterii Toplicensis*. Služba samostanskog *celerarius* se u cistercitskoj hijerarhiji odnosila na osobu koja unutar redovničke zajednice bila zadužena za koordiniranje života i rada *grangia* (Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 35.).

⁴⁹⁴ *... exhibuit nobis quoddam priuilegium Stephani quondam bani et Ladizlay nec non Stephani filiorum eorundem...*, CD 8, dok. 330., str. 405. Ovdje je riječ o darovnici bana Stjepana IV. koja se donosi u prijepisu, a objavljena je u istom svesku Smičiklasova zbornika (CD 8, dok. 23., str. 26.-27.), datiranoj 30. svibnjem 1302. godine. U ispravi se kaže da su ban Stjepan IV. i njegovi sinovi Ladislav I. i Stjepan VI. poklonili zemlju između Granja, Bročine i Maje oltaru Sv. Križa. Kako je isprava preuzeta iz prijepisa moguća je njezina kriva datacija. Naime ban Stjepan IV. je vjerojatno umro negdje između 1295. i 1299. godine, te je isprava morala biti sastavljena prije tog vremena, tj. u vremenu njegova života. Moguće je da netočna datacija nastala iz nepoznatog razloga prilikom sastavljanja prijepisa 1315. godine.

⁴⁹⁵ *...personaliter supradictus comes Ladyzlaus, qui donacionem per patrem suum prenominatum factam suo consensu ratificans, supradictam terram cum omnibus suis utalitatibus...*, CD 8, dok. 330., str. 405.

njegov brat Stjepan VI.? Možda su cisterciti smatrali da je dovoljno da se oko darovnice složi samo knez Ladislav I. Isto tako je moguće da se sa ovim Stjepan VI. nije slagao, ili je vjerojatnije da je on u to doba također mrtav. Nažalost na ovo se ne može dati konačan odgovor jer u tom smislu ništa nije zapisano u ispravi, a Stjepan VI. se i inače u izvorima vrlo rijetko pojavljuje, svega dva puta.⁴⁹⁶

Nakon što je isposlovaio od Zagrebačkog kaptola ovjeravanje prijepisa darovnice pokojnog bana Stjepana IV. za posjede između Granja, Bročine i Maje, brat Henrik je i iduće godine dobio potvrdu i prijepis jedne isto tako starije isprave iz doba pokojnog bana Stjepana. Naime, prema prijepisu isprave Zagrebačkog kaptola od 13. travnja 1316. godine,⁴⁹⁷ kojom je Zenik 7. rujna 1285. godine založio banu Stjepanu IV. zemlju Večinčret, vidi se da je rečena zemlja u posjedu cistercitske opatije. Na ovaj način brat Henrik je uspio osigurati nesmetano uživanje rečenih posjeda u čije vlasništvo i nesmetano uživanje cistercitska zajednica u Topuskom u tim turbulentnim vremenima očito nije bila u potpunosti sigurna.

U svakom slučaju za vrijeme svog banovanja ban Stjepan V. Babonić uživao je veliki ugled ne samo unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, nego i izvan njega. Tako ga je tadašnji njemački car Fridrik II. Habsburgovac u svome pismu od 18. veljače 1316. godine oslovio kao *dux Sclavonie*, pri tome mu je oprostio dug 350 srebrenih maraka zbog njegove vjerne službe.⁴⁹⁸ Moguće je da mu je car dug oprostio jer ga je namjeravao pridobiti da se uključi u rat koji su braća Fridrik II. i Leopold Habsburg vodili protiv Ludovika Wittelsbacha za carsku krunu. Naime, uz podršku švicarskih prakantona Schwyza, Urija i Unterwaldena grof Wittelsbach je teško porazio čete Leopolda Habsburgovca na brdu Morgarten 1315. godine. Našavši se u defenzivi Habsburgovci su namjeravali započeti novi rat u Goričkoj grofoviji kako bi si ipak osigurali carsko prijestolje.⁴⁹⁹ Očito se ban Stjepan V. ozbiljno namjeravao pridružiti carskoj vojsci te se prema sačuvanoj kratkoj bilješci od 26. siječnja 1316. godine, primio oružja s namjerom da u ožujku iste godine krene na put u Goričku grofoviju.⁵⁰⁰ Kako su se vojno-političke okolnosti uskoro u potpunosti okrenuli protiv Habsburgovaca, te je kasnije Fridrik II. nakon poraza u bitki kod Mühldorfa na Innu 1322. godine čak pao u

⁴⁹⁶ CD 7, dok. 177., str. 198.-199.; CD 8, dok. 23., str. 26.-27.

⁴⁹⁷ CD 8, dok. 348., str. 424.

⁴⁹⁸ ...*vir Stephanus dux Sclavonie ... trecentas et quinquaginta marcas ponderi argenti...*, CD 8, dok. 342, str. 418.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 373.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 353.

⁴⁹⁹ Vajda, Stephan, *Felix Austria: Eine Geschichte Österreichs*, Beč, 1980., str. 116.; Zölner - Schüssel, *Povijest Austrije*, str. 89.; Beller, *A Concise History of Austria*, str. 27.-29.

⁵⁰⁰ *Banus petit ligna armata pro mense martii ad iter, quod intendit facere ad comitem Gorize.*, CD 8, dok. 341., str. 418.

zarobljeništvo,⁵⁰¹ do rata u Goričkoj grofoviji nije ni došlo te se vjerojatno ban Stjepan V. u proljeće 1316. godine nije niti uputio u rat.

Budući da je u vrijeme svoga banovanja ban Stjepan V. djelovao gotovo samostalno, može se prihvatiti usporedba koju je Thallóczy dao u svome radu. On je, naime, bana Stjepana V. Babonića usporedio kao gotovo samostalnog vladara u Slavoniji, kao što je u to doba bio ban Pavao I. Šubić u srednjovjekovnoj Hrvatskoj.⁵⁰² Naime, ban Stjepan V. je potpuno samostalno sklapao razne saveze, kupovao i prodavao dobra, uzimao u zalog razne posjede, a svi njegovi susjedi, prelati i magnati, nisu mogli ne prihvaćati njegovu volju.

Ban Stjepan V. Babonić vrlo je vjerojatno preminuo nešto prije 20. prosinca 1316. godine kada se po prvi put kao ban čitave Slavonije spominje njegov mlađi brat knez Ivan I. Babonić.⁵⁰³ Sam Stjepan V. Babonić se kao pokojni prvi puta spominje 29. studenog 1317. u ispravi kojom je kralj Karlo Robert potvrdio ranija darovanja posjeda Kobila gradu Zagrebu.⁵⁰⁴

Nije neobično što je kralj Karlo Robert nakon smrti moćnoga bana Stjepana V. Babonića na upražnjeno mjesto slavanskoga bana postavio upravo njegova brata, u ratu iskusnoga, Ivana I. Babonića. Naime, nakon što je 1315. godine kralj prisilo ugarske plemićke rodove Borsa i Kán na prihvaćanje kraljevske vlasti, već se u proljeće iduće 1316. godine kralj odlučio obračunati i sa sinovima bana Hernika Gisingovca.⁵⁰⁵ Vrlo brzo je kralj uspio poraziti Ivana, sina bana Hernika, čije su pokrajine u južnoj Transdanubiji u svega nekoliko tjedana pale u kraljeve ruke.⁵⁰⁶ Na prostorima između Save i Drave rat protiv Gisingovaca vodio je novi slavonski ban Ivan I. Babonić kojega je koncem iste godine, 20. prosinca, kralj nagradio prepustivši mu utvrdu Moslavinu, kao i utvrdu Bršljanovac, potom trgovišta Gornju i Donju Gračenicu, ali i utvrdu i posjed Položnicu u Garičkoj županiji, te utvrdu i posjed Međurić.⁵⁰⁷ Većina navedenih posjeda do tada je bila u rukama Petra Moslavačkog koji je vjerojatno podržao sinove bana Hernika Gisingovca, na koje je kralj Karlo Robert i poslao

⁵⁰¹ Zölner - Schüssel, *Povijest Austrije*, str. 89.

⁵⁰² Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 373.

⁵⁰³ ...*vir Johannes banus totius Sclavonie, filius comitis Babaneg...*, CD 8, dok. 361., str. 439.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 373.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 353.

⁵⁰⁴ CD 8, dok. 385., str. 467.

⁵⁰⁵ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 354.; Engel, *The Realm*, str. 132.

⁵⁰⁶ Engel, *The Realm*, str. 132.

⁵⁰⁷ ...*possessionum Petri de Monozlou cum castro similiter vocato, castrum Borsonouch cum possessionibus et pertinentiis suis et cum villis Superiori et Inferiori Gersunche; item possessiones Polosnycha vocatas cum castro similiter vocato, in comitatu de Garyg existentes; item possessiones Megeryuchye vocatas cum castro similiter vocato...*, CD 8, dok. 361., str. 439.-440.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 373.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 354.

bana Ivana I. Babonića kako bi uspostavio kraljevsku vlast preko Drave.⁵⁰⁸ Sakupivši vojsku na svoj trošak ban Ivan I. je krenuo na kraljeve neprijatelje te ih uskoro porazio. Štoviše, i sam je bio ranjen u borbi oko utvrde Zdenci nakon što se previše približio zidinama. Naime, branitelji utvrde su ga prepoznali i teško ranili ozlijeđivši mu ruku i noge.⁵⁰⁹

Bana Ivana I. Babonića u ratu protiv Gisingovaca pratili su i njegovi familijari. Naime, prema ispravi od 10. siječnja 1319. godine, kojom je kralj Karlo Robet izuzeo Ivana i Juraja, sinove Ivančina, od podložnosti gradu, saznaje se da je on to učinio zbog njihove vjerne službe banu Ivanu I. Baboniću, čiji su bili familijari, i to poglavito što su ga pratili u ratu protiv Gisingovaca.⁵¹⁰ Štoviše, Ivan je očito bio stjegonoša i zapovjednik dijela banove vojske te je u sukobu sa Gisingovicima bio ranjen i pao u njihovo zarobljeništvo.⁵¹¹ S druge strane, i njegov brat Juraj je također bio u banovoj vojsci koju je opskrbljivao konjima, oružjem i drugim stvarima, a samoga je bana Ivana teško ranjenog izvukao s bojnog polja.⁵¹² U svakom slučaju, kralj Karlo Robert je nakon banove intervencije braću Ivana i Jakova oslobodio podložništva gradu te oni više nisu bili jobagioni kraljevske utvrde, već su uvršteni u red plemstva.⁵¹³ Kralj Karlo Robert potvrdio je ovu ispravu još jednom 21. rujna 1323. godine.⁵¹⁴

Baš kao i njegov brat ranije, i ban Ivan I. Babonić imao je mrežu svojih familijara u gotovo svim županijama srednjovjekovne Slavonije u kojima je imao posjede. Svoje je familijare ban nastojao nagrađivati za vjerne i raznolike službe koje su u njegovo ime obnašali. Tako je 26. rujna 1320. godine nagradio svoga vjernog službenika Nikolu, sina Ladisalva od Rakovca, i još neke plemiće toga kraja, podarivši im pravo ubiranja maltarine na

⁵⁰⁸ ...*ad partes ultra Drauam in servitis nostris contra filios H[enrici] bani dampnate memorie...*, CD 8, dok. 361., str. 440.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 354.

⁵⁰⁹ ...*expugnando quoddam castrum Zdench vocatum, cum quadam die assumptis armis militaribus propria in persona irruens sub menia appropinquasset, cognitus ab inclusis, traiectione sagittarum lethalibus vulneribus in pede et in manu...*, CD 8, dok. 361., str. 441.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 354.

⁵¹⁰ ...*Iwan et Georgius filii Iwachini, seruientes magnifici viri Johannis bani tocius Sclauonie dilecti et fidelis nostri, prout eodem Johanne bano referente intelleximus, fidelia seru[icia] et memoria digna in diuersis expeditionibus nostris vncum eodem domino su opro nostri honoris increme[nto] diuersis locis et temporibus oportunis impendissent, specialiter in exercitu et belli conflictu, quem idem banus de nostro mandato contra filios Herrici infideles nostros mouerat et habuerat...*, CD 8, dok. 423., str. 520.

⁵¹¹ ...*Idem Iwan vexillum tenens et ductor exercitus [existens] dubiis fortune cassibus(!) se submittendo letalibus vulneribus sauciatus et captiuatus...*, CD 8, dok. 423., str. 520.

⁵¹² ...*Georgius vero anted[ictus] in a]llo exercitu nostro contra eosdem infideles nostros dimicando iuxta latus eiusdem Johannis ba[ni] letale] vulnus perferens, equis, armis et aliis rebus inhybi(!) habitis spoliati extitissent...*, CD 8, dok. 423., str. 520.-521.

⁵¹³ ...*ipsos, qui de iobagionatu castris nostri [originem duxerant], cum eorum terris, possessionibus, quas sine preiudico alieni possedissee dignoscuntur, [ab eodem iobag]ionatu castris eximendo in umerum, cetum et collegium [n]obilium seru[icium] nostrorum duximus transf[erendos] ita, vt tam ipsi] quam eorum heredes a modo in antea ipsius nobilitatis prerogatiua nobilium regni [nostri] gratulentur et] perpetuo pociantur et iuxta consuetudinem nobilium re[gni] nostri] quilibet secundum facultatem suam seruire [teneantur ab ex]accionib[us] [et] grauaminibus illicitis expediti...*, CD 8, dok. 423., str. 521.

⁵¹⁴ CD 9, dok. 116., str. 134.-136.

mostovima glavne ceste, koja vodi preko Križevaca u Zagreb, što je on do tada kao slavonski ban uživao.⁵¹⁵ Ovu je odluku potvrdio i iduće godine, 8. studenog.⁵¹⁶ Osim pravima na razno razne prihode nagrađivao je ban Ivan I. svoje vjerne ljude i posjedima. Tako je 6. listopada 1322. godine potvrdio svojim vjernim familijarima Tomi i Černelu, sinovima Savla, plemićima iz Bročine, posjed Dolec koji su oni nešto ranije kupili od Petra, sina Rudolfova. Posjed Dolec se nalazio u Gorskoj županiji između Knežpolja i Bročine.⁵¹⁷

U odnosu prema zagrebačkom biskupu Augustinu Kažotiću, i to poglavito u pitanju oko Medvedgrada, ban Ivan I. je naslijedio politiku svoga brata pokojnog bana Stjepana V. Babonići su početkom 1318. godine zamolili kralja Karla Roberta da im potvrdi ispravu o dogovoru oko Medvedgrada koji je 1313. godine sa zagrebačkim biskupom sklopio pokojni ban Stjepan V. Babonić, što je kralj bez oklijevanja 21. veljače 1318. godine i učinio.⁵¹⁸

Iako je i početkom dvadesetih godina 14. stoljeća najugledniji član roda Babonića svakako bio ban Ivan I., tih je godina stasala i nova generacija pripadnika roda. Tako se već 1321. godine u izvorima pojavljuju sada već odrasli sinovi pokojnog bana Stjepana V., knezovi Ivan II., Juraj, Dionizije II. i Pavao. Oni su, prema ispravi od 22. rujna 1321. godine, darovali crkvu Svetoga Juraja koja se nalazila u blizini grada Žumberka, tj. u Vivodini, cistercitskoj opatiji Blažene Djevice Marije u Kostanjevici na Krki čiji su bili patroni.⁵¹⁹ Riječ je o župnoj crkvi u Vivodini i prihodima koje su Babonići tamo ostvarivali.⁵²⁰ Štoviše, 12. prosinca iste godine obvezali su se da će i dalje djelovati kao zaštitnici rečene opatije.⁵²¹ Braća su u to vrijeme živjela u svojoj utvrdi Ozalj, te je vrlo vjerojatno najstarijeg od njih, Ivana II., ban Ivan I. Babonić i posinuo. Naime, 21. svibnja 1321. godine, boraveći u svojoj

⁵¹⁵ *...nobilis vir Nicolaus filius Ladislai de Rakolnok dilectus et fidelis noster cum vniuersis nobilibus et viris idoneis districtus regni Sclauonie ... pro suis fidelitatibus et seruciis nobis impensis et inpendendys(!) per eundem in districtu possessionis eiusdem in Rakolnok ipsum contingente, per magnam viam de Crisio ad Zagrabiam euntibus, transeuntibus et redeuntibus quibuslibet cum mercimoniis pergentibus tributum iuxta regni consuetudinem approbatam dare et conferre actoritate(!) regia qua fungimur in banatu dignaremur...*, CD 8, dok. 467., str. 572.-573.

⁵¹⁶ CD 9, dok. 28., str. 36.-37.

⁵¹⁷ *...fideliumque seruitiorum meritis comitum Thome et Chernel filiorum Sauli, nobilium de Brochina ... quandam possessionem Dolech vocatam, inter Knesapola et Brochina existentem, quam Perus filius Rudolphi titulo emtionis...*, CD 9, dok. 65., str. 78.

⁵¹⁸ CD 8, dok. 396., str. 489.-490.; Klaić, Nada, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1987., str. 62. O odnosu između Babonića i zagrebačkih biskupa oko pitanja vlasništva nad Medvedgradom u prva tri desetljeća 14. stoljeća biti će više riječi u poglavlju „4.8.1. Medvedgrad“.

⁵¹⁹ *...ecclesiam sancti Georgii apud Siherberg existentem ... nostrorum monasterio ecclesie beate virginis prope Lanstrost...*, CD 9, dok. 22., str. 30.-31.; Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 31.

⁵²⁰ Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 178.

⁵²¹ CD 9, dok. 30., str. 38.-39.; Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 179.

utvrdi Vrbas ban Ivan I., budući da je bio poprilično star a bez muških potomaka,⁵²² uzeo je za svoga zakonita sina svoga nećaka Ivana II., sina pokojnog bana Stjepana V.⁵²³ Iako je Thallóczy tvrdio da je riječ o njegovu unuku Ivanu, sinu njegova zeta Petra od Szekcsóa,⁵²⁴ ipak je moguće uzeti kao točnu tvrdnju da je riječ o Ivanu II., sinu pokojnog bana Stjepana V.,⁵²⁵ pogotovo što su kćeri bana Ivana I. te 1321. godine vjerojatno bile još djevojčice,⁵²⁶ te da je brak između neimenovane kćeri bana Ivana I. i vojvode Petra od Szekcsóa sklopljen vjerojatno tek 1328. godine u sklopu približavanja Babonića i Gisingovaca u cilju zajedničkog otpora prema Karlo Robertu, o čemu će više biti riječi u nastavku rada. O osobitoj bliskosti bana Ivana I. prema svom nećaku Ivanu II. svjedoči isto ime koje su obojica nosila te nije isključena mogućnost da je Ivan I. bio i krsni kum svom nećaku Ivanu II. te je stoga upravo njega od četvorice svojih nećaka odabrao za svoga posinka. Osim toga Thallóczy svoje navode nije jasno potkrijepio.⁵²⁷ U svakom slučaju, ban Ivan I. je kneza Ivana II. uzeo za svoga sina uz uvjet da će Klaru Eufemiju, suprugu bana Ivana I., prihvatiti kao svoju majku, te da će sve familijare koji su služili bana Ivana I. ostaviti u njihovim častima.⁵²⁸

Gotovo u isto vrijeme se i sinovi drugog brata bana Ivana I., pokojnog Radoslava II., počinju spominjati u ispravama. Tako je već 2. studenog 1321. godine, knez Toma, sin Otina, u ime knezova Nikole III. i Dujma, sinova kneza Radoslava II., kupio od Dobromera, sina Junkovog, te od Stjepana, sina Vojninog, kao i od Vuka, sina Velišnog, njihov nasljedni posjed Ostrožac u Psetskoj županiji,⁵²⁹ na kojem će se u kasnijim vremenima nalaziti vrlo važna istoimena utvrda knezova Babonića. Knezovima Nikoli III. i Dujmu potvrdio je 27.

⁵²² U ispravi se spominje kako je Ivan II. morao obećati poštovati suprugu bana Ivana I. i njegove neimenovane kćeri (...*consortem nostram et filias nostras...*, CD 9, dok. 10., str. 12.).

⁵²³ *Nos Johannes banus totius Slavonie significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod comitem Johannem nepotem nostrorum pro filio nostro karissimo recepimus speciali...*, CD 9, dok. 10., str. 12.

⁵²⁴ U ispravi od 18. rujna 1328. godine spominje se Petar od Szekcsóa kao zet magistra Ivana I. Babonića (...*magistrum Johanne, filium Babanik propositum extitit viva voce et relatum, quod cum ipse pro magistro Petro filio Herrici, dicto Herceg, genero suo...*, CD 9, dok. 340., str. 410.). Petar od Szekcsóa, zvan „Herceg“ bio je sin Henrika Gisingovca i začetnik grane roda Gisingovaca po njemu nazvane hercezima od Szekcsóa.

⁵²⁵ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 356.

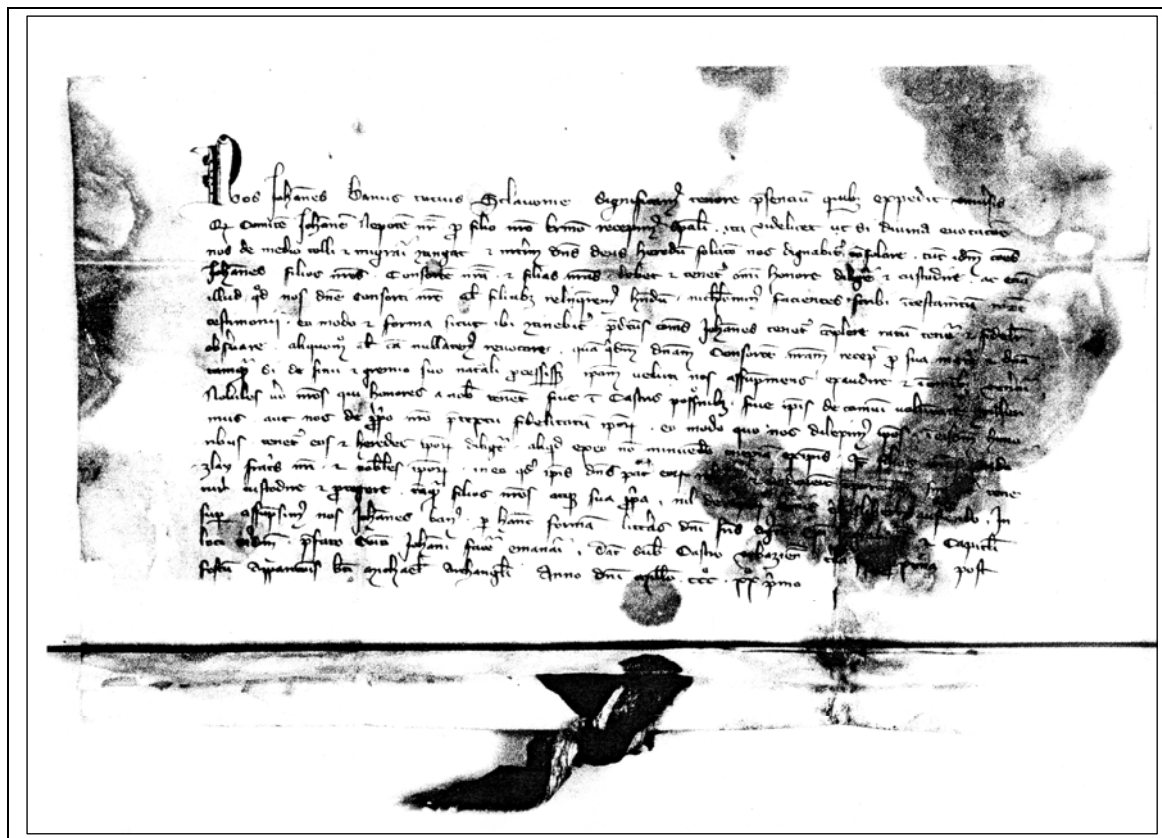
⁵²⁶ Supruga Petra od Szekcsóa se ako udovica posljednji puta spominje 1366. godine, što bi značilo da je ona uistinu 1321. godine bile još vrlo mlada, tj. djevojčica (vidi: Engel, *Magyar középkori*, upit: „Héder nem, 6. tábla: Herceg (szekcsői)“).

⁵²⁷ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 373.

⁵²⁸ *...quidem dominam consortem nostram recepit pro sua matre et domina ... nobiles vero nostros, qui honores a nobis tenent sive in castris, possessionibus, sive ipsis de communi voluntate contulerimus, aut nos de proprio nostro pretextu fidelitatum ipsorum eo modo, quo nos dileximus ipsos, in eisdem honoribus tenetur eos et heredes ipsorum diligere, aliquid ex eo non minuendo cuiquam ex ipsis...*, CD 9, dok. 10., str. 12.-13.

⁵²⁹ *...Dobromer filio Junk, Stepan filio Voyhne et Wlk filio Velise nobilebus de Sodcha ex una parte, ex altera vero comite Thoma filio Othina, nobili de Obroncha vice et nomine magnificorum Nicolai et Duim filiorum comitis Radozlai filii Babonegh, dominorum videlicet suorum ... terram seu possessionem eorum hereditariam Ostrosecz nuncupatam...*, CD 9, dok. 26., str. 35.

siječnja 1322. godine kralj Karlo Robert na njihovo traženje sve posjede koje su tom trenutku posjedovali, i to prvenstveno zbog vjerne službe njihova strica bana Ivana I. Babonića.⁵³⁰

prilog 8 - isprava kojom slavonski ban Ivan I. posinjuje svoga nećaka kneza Ivana II. 21. svibnja 1321. (Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66498)

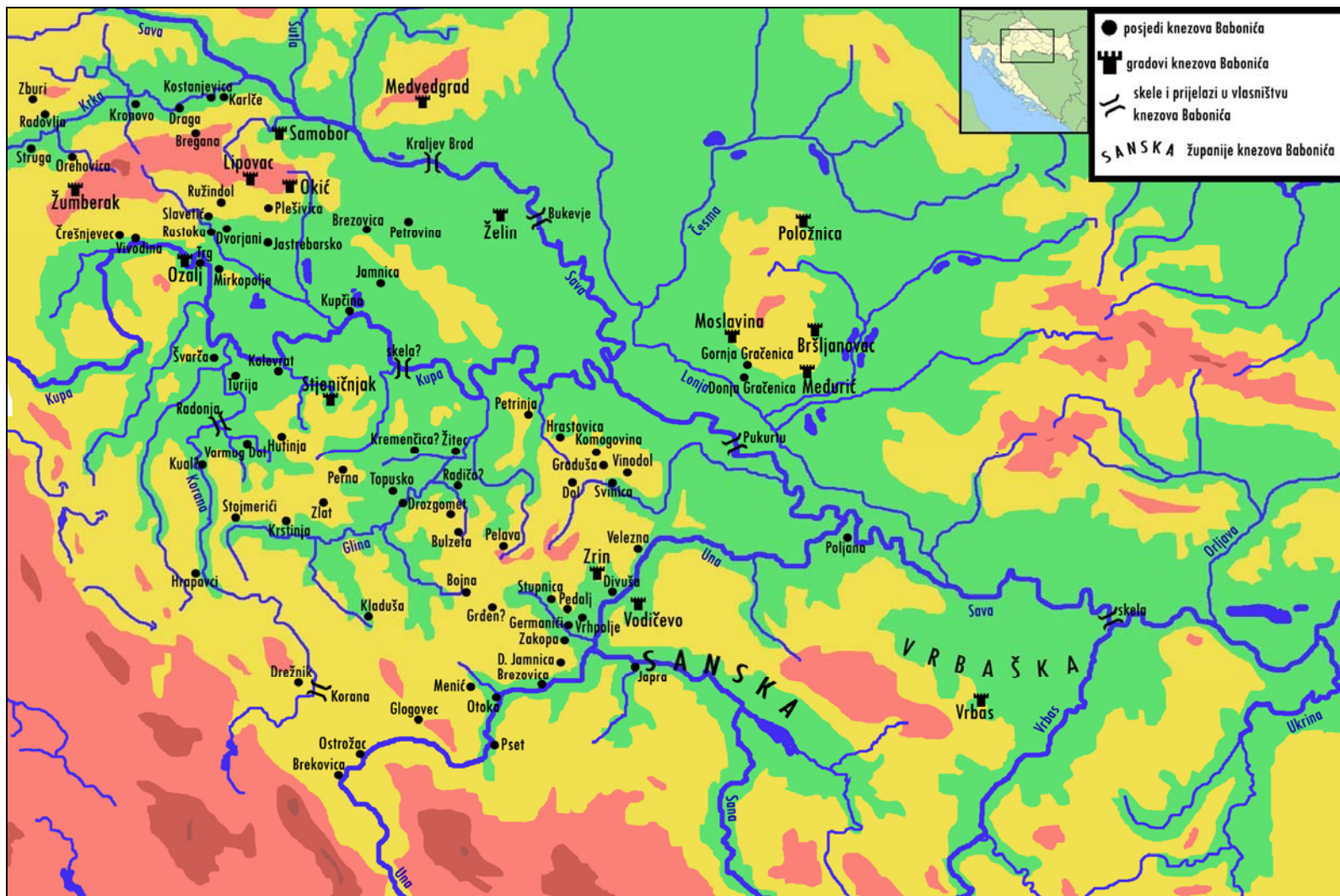
Ban Ivan I. Babonić je uistinu bio moćan i gotovo samostalan ban čitave Slavonije. Tako je još 20. siječnja 1317. godine, baš kao i njegov pokojni brat ban Stjepan V. Babonić 1310. godine,⁵³¹ poručio pismom iz Zadra da mletački trgovci mogu slobodno trgovati po krajevima gdje se prostire njegova banska vlast, kao i po područjima u koje drže njegovi prijatelji, te im je kao garanciju sigurne trgovine predao listinu.⁵³² Ipak, za ovu je uslugu ban od mletačkog dužda primio 1060 maraka.⁵³³

⁵³⁰ ...maxime meritoria et laudabilia servitia magnifici viri Iohannis bani totius Sclavonie, dilecti et fidelis nostri..., CD 9, dok. 38., str. 48.-49.

⁵³¹ Listine 1., dok. CCCXCIV., str. 255.-256.

⁵³² ...magnifici viri domini Joannis bani totius Sclavonie ... litteras securitatis vestris mercatoribus per districtus nostri domini et nostrorum amicorum..., Listine 1., dok. CCCCLIX., str. 294.; Kukuljević-Sakcinski, Zrin grad, str. 13.

⁵³³ ...ad nos mille et sexaginta marchas..., Listine 1., dok. CCCCLIX., str. 294.

karta 5 - posjedi knezova Babonića oko 1322. godine

Iako je još 1319. godine pomogao banu Mladenu Bribirskom u ratu protiv raškog kralja Stjepana Milutina,⁵³⁴ upravo će ban Ivan I. Babonić biti glavni instrument u rukama kralja Karla Roberta prilikom slamanja knezova Bribirskih. Naime, nakon što je u ožujku 1321. godine umro knez Matija Čak njegove su se pokrajine bez otpora predale kraljevskoj vojsci te je kralj Karlo Robert konačno slomio plemićku oligarhiju u Ugarskoj,⁵³⁵ te se njegov interes polagano okrenuo prema Hrvatskoj i banu Mladenu II. Bribirskom, glavnom oponentu kraljevske vlasti u tim krajevima. Odredio je slavonskoga bana Ivana I. Babonića da na čelu vojske slavonskih plemića krene na bana Mladena II., za kojim je uskoro na čelu kraljevske vojske krenuo i sam kralj Karlo Robert.⁵³⁶ Da je uistinu ban Ivan I. Babonić djelovao vrlo vjerojatno prema kraljevim naredbama, te da njegova vojna nije bila njegova samostalna akcija,⁵³⁷ svjedoči i činjenica da je već u siječnju 1322. godine kralj Karlo Robert u dva navrata darovao pripadnicima roda Babonića potvrde za neke posjede nastojeći ih sebi približiti i dobiti njihovu vjernost. Tako je već 27. siječnja 1322. godine kralj knezovima Nikoli III. i Dujmu potvrdio zbog zasluga njihova strica bana Ivana I. sve gradove, nasljedne i kupljene, ili pak na bilo koji drugi način stečne posjede, kao i sve prihode i časti koje su u tom trenutku držali.⁵³⁸ Osim toga, već je idući dan kralj potvrdio gradove Samobor i Želin, knezu Ivanu II. Baboniću, sinu pokojnog slavonskog bana Stjepana V.⁵³⁹ Očito je kralj nastojao i ostale Baboniće potaknuti da se pridruže vojsci bana Ivana I. Babonića. I uistinu, prema navodima iz „Historije“ Mihe Madijeva, bana su na njegovoj vojni protiv bana Mladena II. Bribirskog pratili i ostali Babonići.⁵⁴⁰ Osim toga, kralj je već 3. kolovoza 1322. godine

⁵³⁴ Luccari, Giacomo di Pietro, *Copioso ristretto de gli annali di Rausa. Libri quattro*, Venecija, 1605., str. 48.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 374.

⁵³⁵ Engel, *The Realm*, str. 133.

⁵³⁶ D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 87.

⁵³⁷ Vjekoslav Klaić u svome radu o rodu knezova Bribirskih smatra da je vojni pohod ban Ivan I. Babonić poveo bez znanja kralja Karla Roberta, te da mu se on samo kasnije pridružio (V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 131.-132.). S druge strane Damir Karbić argumentirano iznosi mišljenje da je akcija bana Ivana I. bila provedena po kraljevu nalogu (D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 87.).

⁵³⁸ ...*idem Nicolaus et Duymus pro fidelibus servitiis a nobis multo plura mereantur, tamen in aliqualem recompensationem suarum fidelitatum, maxime meritoria et laudabilia servitia magnifici viri Iohannis bani totius Sclavonie, dilecti et fidelis nostri in nostre maiestatis memoriam revocatis, precibusque et petitionibus eiusdem inclinati regio cum favore universas possessiones, castra et tenuta, hereditarias, acquisitas, emptitias et quoquomodo iusto titulo obtentas usque modo et possessass, in quibuslibet comitatibus et in qualibet parte regni nostri existentes, quoquo nomine censeantur, sub hiis meti set terminis anitquis...*, CD 9, dok. 38., str. 48.-49.

⁵³⁹ ...*comitis Iohannis filii Stephani bani filii Babanuk ... possessiones et castra Zamabur et Selyn...*, CD 9, dok. 39., str. 49.-50.; Noršić, *Samobor – grad*, str. 19.

⁵⁴⁰ Miha Madijev piše: ...*Isto tako je ban Ivan Babonić sa svojim sljedbenicima progonio Mladena...*, Madijev, „Historija“, str. 175.

pismom koje je poslao mletačkom duždu iz Temišvara, najavio skori dolazak svoje vojske u Hrvatsku.⁵⁴¹

Sukob između bana Mladena II. Bribirskog i pobunjenih gradova Trogira i Šibenika koji je započeo u zimu 1321./1322. godinu pružio je dobru priliku kralju Karlu Robertu da se obračuna sa Bribirskim knezovima. Prvi okršaj slavonskih i Mladenovih četa odigrao se u blizini Šibenika. Nakon poraza Mladen II. se povukao u Klis, a u isto su vrijeme Trogirani i Šibenčani, uz pomoć Mlečana, opustošili Skradin. Druga i odlučna bitka odigrala se u Bliski, u okolici Klisa. Mladenova vojska, u kojoj su bili i čete njegova brata Juraja, kao i Vlasi, te niže hrvatsko plemstvo iz Poljica, bila je poražena i razbijena od strane bana Ivana I. Babonića i njegovih saveznika. Mladen II. je spas pronašao u obližnjem Klisu. Primivši vijesti da je kralj na čelu svoje vojske došao u Knin, pokušao je Mladen s njime pregovarati, te je poslao svoga brata Juraja kao izaslanika. Kralj je Juraja primio sa svim počastima obećavši siguran dolazak banu Mladenu II. u Knin. Uvjeren da će se moći s kraljem nagoditi ban Mladen II. je došao pred kralja koji ga je dao uhapsiti i deportirati u Ugarsku gdje je u nejasnim okolnostima u zatočeništvu i umro. Moguće je da je s njim uhapšena njegova kći Katarina, dok se Mladenova supruga Jelena zatraživši azil vrlo vjerojatno sklonila u Senj i Zadar.⁵⁴²

Ubrzo nakon što je slomio moć knezova Bribirskih, te nakon što je saznao da su mu 26. rujna 1322. godine u bitci kod Mühldorfa razbijene čete koje je poslao u pomoć svome savezniku njemačkom protukralju Fridriku Lijepom Habsburgovcu,⁵⁴³ kralj Karlo Robert nastojao se što prije vratiti iz Hrvatske u Slavoniju. Baš kao i kod dolaska u Hrvatsku, ban Ivan I. Babonić prvi je napustio Hrvatsku te se već u prvim danima listopada našao u Zagrebu odakle je 13. listopada poslao pismo trogirskoj općini s molbom da pošalju svoga glasnika kralju Karlu Robertu s njegovom ispravom njemu namijenjenoj.⁵⁴⁴ Očito je Ivan I. računao da

⁵⁴¹ Listine 1, dok. DXVII, str. 341.-342.

⁵⁴² Usporedi: D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 85.-88.; Birin, *Knez Nelipac*, str. 19.-21.

⁵⁴³ V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 43.

⁵⁴⁴ CD 16, dok. 367., str. 486. Kako je isprava datirana samo po datumu, a ne i po godinu, tu je ispravu Ivan Lučić datirao u 1384. godinu očito poistovjetivši kralja Karla spomenutog u ispravi sa kraljem Karlom Dračkim, a sastavljača isprave bana Ivana s Ivanom, priorom Vrane (Lucić, Ivan, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. II., Fisković, Cvito (ur.) Split, 1979., str. 728.-729.). Osim samog sadržaja isprave, mnogo više i sama intitulacija bana Ivana ukazuje da je riječ o banu Ivanu I. Baboniću, a ne vranskom prioru Ivanu (*I(oannes), banus tocius Sclauoniae...*, CD 16, dok. 367., str. 486.). Naime, u periodu dok je Ivan I. Babonić obnašao bansku službu u Slavoniji (od 1316. do 1322.), njegova najčešća intitulacija je bila upravo „ban čitave Slavonije“ (vidi prilog 16 – „spominjanje pripadnika roda Babonića u sačuvanim povijesnim izvorima iz 13. i 14. stoljeća“). O odlasku bana Ivana I. Babonića iz Hrvatske u Slavoniju svjedoči i izvještaj koji je 29. studenog poslao trogirski knez Marin Maurocen mletačkom vijeću (*...salvo quod Joannes banus nondum venit at partes Sclavonie...*, Listine 1, dok. DXX, str. 344.).

se kralj u to doba još nalazi u Hrvatskoj, i to vjerojatno u okolici Knina, gdje je kralju trogirski glasnik trebao predati Ivanovo ispravu nepoznatog sadržaja.⁵⁴⁵ Ipak, čini se da je gonjen žurbom kralj Karlo Robert znatno ranije napustio Hrvatsku te se u Zagrebu pojavio svega nekoliko dana kasnije, o čemu svjedoči njegova isprava od 16. listopada kojom je darovao posjede Kutinu i Tupal magistru Ivanu, sinu Egidijevu, a koja je sastavljena u Zagrebu.⁵⁴⁶ Ista isprava zanimljiva je i stoga je svjedoči da je u neko vrijeme prije njena sastavljanja kralj Karlo Robert, vrlo vjerojatno iz zahvalnosti za pruženu vojnu pomoć, imenovao svoga vjernoga Ivana I. za bana čitave Slavonije, Hrvatske i Dalmacije.⁵⁴⁷

Vrlo brzo, već naredne godine, Ivan I. Babonić naći će se u nemilosti kralja Karla Roberta. Naime, kralj nije slomio moć knezova Bribirskih kako bi na njihovo mjesto došli Babonići i to prvenstveno moćni ban Ivan I. Kao što je već rečeno Karlo Robert se već po dolasku na prijestolje suočio s naraslom moći plemićkih magnata, te je glavni cilj njegove politike cijelo drugo desetljeće i početkom trećeg desetljeća 14. stoljeća bio pokoriti osiljene plemićke magnate. Stoga nije čudno što se vrlo brzo nakon uspjeha u slamanju knezova Bribirskih kralj odlučio obračunati i sa Babonićima, najmoćnijim plemićkim rodom tadašnje srednjovjekovne Slavonije. Poznavajući vojnu snagu knezova Babonića koja je slomila knezove Bribirske kod Šibenika i Bliske 1322. godine, kralj se odlučio na politički suptilniju akciju te je kao prvo je maknuo Ivana I. Babonića s banske službe. Na njegovo je mjesto postavio Nikolu sina Omodejeva,⁵⁴⁸ čime je stvarno potjerao Baboniće u otpor.⁵⁴⁹

Kao očiti iskaz Ivanova nezadovoljstva činjenicom da mu je kralj oduzeo službu bana čitave Slavonije i predao je Nikoli Omodejevu, bio je oružani sukob postrojbi kneza Ivana I. Babonića i novoga slavonskoga bana Nikole Omodejeva što ga je u svojim pisanjima opisao kroničar Miha Madijev. Naime, prema njegovim pisanjima, knez Ivan. I. skupa s svojim neimenovanim rođacima već u kolovozu 1323. godine zapriječio je put banu Nikolu iz Slavonije prema Hrvatskoj. Došlo je do sukoba između predstraže vojske roda Babonića, kojom je zapovijedao posvojeni sin kneza Ivana I, knez Ivan II. Babonić. U sukobu su banovi

⁵⁴⁵ Kako Ivanova isprava namijenjena kralju Karlu Robertu nije sačuvana može se samo nagađati o njenom sadržaju. Nije isključena mogućnost da je Ivan namjeravao obavijestiti kralja o novostima o porazu bitci kod Mühldorfa, do kojih je mogao doći u Zagrebu.

⁵⁴⁶ CD 9, dok. 76., str. 90.

⁵⁴⁷ ...*Johannem banum tocius Slavonie, Croacie et Dalmacie fidelem nostrum...*, CD 9, dok. 76., str. 90.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 43.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 355. Zanimljivo je da je ban Ivan I. tako postao ne samo ban čitave Slavonije, nego je imenovan i banom Hrvatske i Dalmacije.

⁵⁴⁸ Nikola, sin Omodejev, se po prvi puta spominje kao ban čitave Slavonije u svojoj ispravi od 30. svibnja 1323. godine kojom je potvrdio ispravu magistra Ivana, sina pokojnog bana Henrika Gisingovca, u korist Emerika, sina Farkaševa (*Nicolaus banus tocius Sclauonie...*, CD 9., dok. 104., str. 122.

⁵⁴⁹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 355.

ljudi porazili Baboniće te su neke od njihovih sljedbenika zarobili, a neke pobili. Štoviše, prema Madiju, u plijen im je palo otprilike četiri stotine konja.⁵⁵⁰ Iako su u kronici ne navodi gdje se sukob odigrao, ipak Vjekoslav Klaić pretpostavlja da se to moralo dogoditi negdje oko Stjeničnjaka ili Zrina.⁵⁵¹ Uzme li se u obzir činjenica da je Zrin u rukama vlasništvu Ivana I. Babonića, te da se u kronici baš on spominje kao onaj koji je zapriječio put banu Nikoli, kako i činjenica da je se Zrin nalazio nedaleko od važnog srednjovjekovnog puta dolinom Une od Slavonije do Hrvatske, kamo je ban Nikola po zapovijed kralja Karla Roberta i krenuo,⁵⁵² vjerojatnije je da je Ivan I. Babonić slavenskoga bana dočekaio negdje podno grada Zrina. Ipak, budući da strateški ne bi bilo pametno da iza leđa svoje vojske ostavi pobunjene Baboniće, ban Nikola je sklopivši mir sa njima, i to prvenstveno s knezom Ivanom I., te ih je primio u milost.⁵⁵³

Ipak, knez Ivan I. se nikako nije mirio s činjenicom da mu je kralj oduzeo bansku titulu pa se je i naredne 1324. godine nastavio nazivati banom čitave Slavonije⁵⁵⁴ iako je od kraja svibnja 1323. do sredine ožujka 1325. ban čitave Slavonije bio Nikola, sin Omodejev.⁵⁵⁵ Izgubivši bansku čast Ivan I. je predosjećao da bi mogao izgubiti i neke od svojih posjeda te se već 21. svibnja javio se Filipu Tarentskom, despotu Albanije i Drače, stricu ugarsko-hrvatskog kralja Karla Roberta s molbom da njemu i njegovim rođacima potvrdi sve utvrde, posjede i feudalna dobra koje im po pravu pripadaju.⁵⁵⁶ Osim toga, vrlo vjerojatno se nadao da će knez Filip Tarentski utjecati na svoga nećaka kako bi ostavio posjede knezova Babonića u njihovim rukama, a možda čak i vratio Ivana I. na bansku službu. Kako u to doba knez Filip

⁵⁵⁰ Madijev, „Historija“, str. 178.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 375.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 44.

⁵⁵¹ V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 44.

⁵⁵² ...*U isto vrijeme i tisućljeću, gore spomenutih godina, mjeseca kolovoza, X dana tekućeg, uzvišeni i moćni muž, gospodin Nikola, ugarski plemić bio je poslan od Karla, kralja Ugarske, u dalmatinske i hrvatske strane...*, Madijev, „Historija“, str. 178.

⁵⁵³ ...*Zatim je s njima sklopio mir i primio ih u (svoju) milost...*, Madijev, „Historija“, str. 178.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 44. Iako je Thallóczy smatrao da se nakon pomirbe knez Ivan I. Babonić sa svojim četama pridružio banovoj vojsci u pohodu u Hrvatsku protiv preostalih pobunjenih hrvatskih plemića (Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 375.) za ovakvu tvrdnju nema potvrdu u povijesnim izvorima.

⁵⁵⁴ 11. travnja 1324.: ...*vir Johannes banus...*, CD 9, dok. 150., str. 187.;

⁵⁵⁵ Nikola, sin Omodejev, nazvan je banom u isprava od 30. svibnja 1323. (CD 9, dok. 104., str. 122.), 24. lipnja 1323. (CD 9, dok. 107., str. 125.-127.), 8. rujna 1323. (CD 9, dok. 114., str. 132.-133.), 21. rujna 1323. (CD 9, dok. 116., str. 134.-136.), 2. listopada 1323. (CD 9, dok. 118., str. 137.-138.), 31. listopada 1323. (CD 9, dok. 122., str. 142.-143.), 7. studenog 1323. (CD 9, dok. 124., str. 144.-145.), 27. studenog 1323. (CD 9, dok. 126., str. 147.-148.), 10. prosinca 1323. (CD 9, dok. 129., str. 152.-156.), 12. prosinca 1323. (CD 9, dok. 131., str. 157.-158.), 19. prosinca 1323. (CD 9, dok. 132., str. 159.-162.), 31. prosinca 1323. (CD 9, dok. 134., str. 166.-167.), 17. siječnja 1324. (CD 9, dok. 139., str. 171.-172.), 18. siječnja 1324. (CD 9, dok. 140., str. 172.-174.), 20. siječnja 1324. (CD 9, dok. 141., str. 174.-175.), 21. siječnja 1324. (CD 9, dok. 142., str. 176.-177.), 8. ožujka 1324. (CD 9, dok. 145., str. 180.-181.), 13. svibnja 1324. (CD 9, dok. 152., str. 189.-190.), 19. srpnja 1324. (CD 9, dok. 161., str. 200.-201.) i 21. ožujka 1325. godine (CD 9, dok. 183., str. 228.-229.).

⁵⁵⁶ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 376.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 355.

Tarentski i kralj Karlo Robert nisu bili u ponajboljim odnosima, Ivanova molba nije imala previše učinka. Naime, iako je knez Filip Tarentski potvrdio knezu Ivanu I. Baboniću i njegovim rođacima sve zemlje, posjede, utvrde i kao sva feudalna prava,⁵⁵⁷ ipak se radilo o tek formalnom činu koji nije imao nikakve praktične posljedice.

Osim smjenjivanja Ivana I. sa banske službe uistinu je započeo je kralj Karlo Robert sa oduzimanjem posjeda i utvrđenih gradova knezova Babonića. Naime, iako je u sklopu priprema za vojnu protiv knezova Bribirskih još početkom 1322. godine potvrdio knezu Ivanu II. Baboniću posjed i grad Samobor,⁵⁵⁸ to kralja nije smetalo da 1323. godine potvrdi prava i slobostine građanima Samobora⁵⁵⁹ čime je utjecaj Babonića u tom gradu i prostoru oko njega znatno oslabio. Štoviše, 2. ožujka iste godine predao je kralj Karlo Robert krčkome knezu Dujmu županiju Drežnik, koju su do tada držali Babonići.⁵⁶⁰

Iako je ban Nikola Omedejev radio na slamanju moći Babonića, očito je kralj Karlo Robert nije bio u potpunosti zadovoljan njegovom službom, te je sredinom 1325. godine za novog slavonskog bana imenovao Mikca Prodavića.⁵⁶¹ Knez Mikac je bio povjerljiv kraljev čovjek koji je i ranije obnašao niz službi za kralja Karla Roberta,⁵⁶² te nije neobično što je baš njega imenovao za bana čitave Slavonije. Po dolasku na bansku službu u Slavoniji započeo je ban Mikac s prvenstvenim ciljem obnove moći banske službe, koja nije bila moguća bez jačanja kraljevskog utjecaja u svim dijelovima Slavonije. Odredivši 8. srpnja 1325. godine da svim plemićima kraljevine Slavonije sudi isključivo slavonski ban a ne bilo koji drugi velikaš,⁵⁶³ kralj Karlo Robert ojačao je položaj bana naspram slavonskih velikaša. Vrlo brzo se ban Mikac sukobio sa Gisingovcima oduzevši im 1326. godine utvrdu Koprivnicu.⁵⁶⁴

⁵⁵⁷ *Philippus illustris principis Tarentini primogenitus, magnus Romanie despotus, regni Albanie ac civitatis Dyracii dominus ... nobilis viri Johannis bani quondam totius Sclavonie illustris regis Ungarie, reverendi consobrini nostri carissimi, fidelis nostrique devot fuit celsitudini nostre noviter supplicatum, ut terras, possessiones, castra, fortallita et omnia alia bona feudalia, que ipse et consanguinei eius possident, illis confirmare benignius dignaremur...*, CD 9, dok. 154., str. 192.

⁵⁵⁸ *...possessiones et castra, Zamabur ... vocata...*, CD 9, dok. 39., str. 49.-50.

⁵⁵⁹ Noršić, Vjekoslav, „Slobostine Samobora od godine 1242.“, *Samobor*, Zagreb, 1943., str. 3.-5.

⁵⁶⁰ CD 9, dok. 98., str. 114.-115.

⁵⁶¹ Zadnji puta se Nikola Omedejev kao slavonski ban spominje 12. ožujka 1325. (CD 9, dok. 183., str. 228.-229.), dok se kao bivši ban prvi puta spominje 5. studenog 1325. godine (CD 9, dok. 472., str. 581.-584.). Kako se knez Mikac po prvi puta kao slavonski ban spominje 27. svibnja 1325. (CD 9, dok. 194., str. 238.-240.) očito je kralj Karlo Robert Nikolu Omedejeva maknuo sa banske službe negdje tijekom travnja 1325. godine.

⁵⁶² Mikac je bio sin kneza Mihovila iz bočne grane plemićkog roda Akuša (de genere Akus) te je svoje posjede imao u Križevačkoj županiji oko grada Prodavića prema kojemu ga je hrvatska historiografija i nazvala. Godine 1314. spominje se kao župan Šaroške županije, a 1317. kralj mu je darovao neke posjede i Zemlinskoj županiji, a uskoro je postao i župan te županije. Godine 1322. postao je dvorski sudac, a 1323. i magistar tavernika (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 48.).

⁵⁶³ CD 9, dok. 206., str. 253.-254.

⁵⁶⁴ Opisujući granice posjeda Ernevec pokraj Koprivnice, koji je darovao Mateju Matejeviću, ban Mikac je knezove Ivana i Petra, sinove pokojnog bana Henrika Gisingovca, nevjernicima i neprijateljima kraljevstva te je

Pomoć Gisingovcima u sukobu s kraljem pružili su sinovi pokojnog bana Stjepana V. Babonića, knezovi Juraj, Dionizije II., Ivan II. i Pavao nezadovoljni jer im je kralj vrlo vjerojatno nešto prije 14. listopada 1322. godine oduzeo Susedgrad,⁵⁶⁵ a kao što je već rečeno 1323. godine je potvrdio prava i slobode gradu Samoboru. Potaknuti neuspjehom vojne bana Mikca u Hrvatskoj 1326. godine,⁵⁶⁶ sinovi pokojnog bana Stjepana V. i Gisingovci započeli su rat protiv bana Mikca,⁵⁶⁷ kojima su se uskoro pridružili i Babonići.

Vrlo vjerojatno su Baboniće na pobunu protiv kralja Karla Roberta potaknuli Gisingovci,⁵⁶⁸ s kojima su bili u dobrim odnosima. Naime, kao što je već rečeno, 1328. se vojvoda Petar od Szekcsőa, sin kneza Henrika Gisingovca, spominje kao zet kneza Ivana I. Babonića, te je moguće da je taj brak sklopljen u cilju osnaživanja saveza Babonića i Gisingovaca, koje su u to doba podržavali i Habsburgovci, s kojima su Babonići i od ranije imali dobre odnose. U svakom slučaju, ban Mikac na čelu velike vojske slavonskih plemića među kojima su bili Nikola sin Petrov iz Ludbrega, Pavao i Nikola sinovi Mihaljevi, Stjepan sin Opajev, podban Nikola, te banovi kaštelani Ivan sin Pavlov, Toma sin Martinov, te Benedikt i Andrija sinovi Jurajevi, opsjeli Stjeničnjak,⁵⁶⁹ glavnu utvrdu Babonića. Prema navodima iz banove isprave očito je da su Babonići dugo odolijevali napadima banove vojske, te da je mnogo krvi proliveno, ali kada su konačno uvidjeli da je daljnja borba uzaludna, zamolili su zagrebačkog biskupa Ladislava da pregovara s banom oko uvjeta mira.⁵⁷⁰ Braća

Koprivincu nazvao nekadašnjom njihovom utvrdom (...*possessionem Erneuch vocatam, inter metas Kopruncha et Ryucha existentem, sub metis suis prioribus at anziquis, a magistris Johanne et Petro filiorum Henrici, notorium infidelium et emulorum regie maiestatis...*, CD 9, dok. 235., str. 308.). Štoviše, prema ispravi od 16. rujna 1327. godine jasno je da je Koprivnica u banovim rukama jer se u njoj spominje banov koprivnički kaštelan Ivan, sin Pavla (...*Johannis filii Pauli castellani de Kopruncha...*, CD 9, dok. 296., str. 359.).

⁵⁶⁵ Susedgrad se spominje u rukama kralja Karla Roberta u ispravi od 14. listopada 1322. godine kojom on daruje cistercijskom samostanu u Zagrebu pet maraka godišnje od prihoda iz Susedgrada (CD 9, dok. 74., str. 88.)

⁵⁶⁶ V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 56.

⁵⁶⁷ M. Karbić, „Gisingovci“, str. 25.

⁵⁶⁸ Iako je Vjekoslav Klaić smatrao da su Baboniće na pobunu potaknuli Habsburgovci (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 56.) te se pri tome pozvao na ispravu od 28. ožujka 1328. godine u kojoj je kralj Karlo Robert nakon presude knezovima Babonićima u obrazloženju zapisao da su oni djelovali *ad falsas quorundam nostrorum infidelium sugestiones* („po krivim naputcima nekih tadašnjih nevjernika“; CD 9, dok. 318., str. 387.) Kako je kralj zapisao da je su Babonići djelovali po naputcima njegovih nevjernih podložnika, očito se taj izraz odnosio na neke plemićke magnate s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, a nikako ne na Habsburgovce, koji nisu bili podložnici ugarsko-hrvatskih kraljeva te u ispravi ne bi tako bili opisani. U svakom slučaju, moguće je zaključiti da su braća Dionizije II., Jakov II., Ivan II. i Pavao uistinu djelovali na nečiji nagovor, vrlo vjerojatno Gisingovaca, te da su i Babonići i Gisingovci u tome vrlo vjerojatno imali podršku austrijskih vojvoda.

⁵⁶⁹ ...*Nicolai filii Petri de Ludbreg, Pauli et Nicolai filiorum Myhalch, Stephani filii Opay, Nicolai vice bani nostri, Johannis filii Pauli castellani de Kopruncha, Thome filii Martini, Benedicti et Andree filiorum Georgii castellanorum nostrorum...*, CD 9, dok. 296., str. 359.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 56.

⁵⁷⁰ ...*castrum eorundem Stenisnak vocatum valido nostro exercitu obsedissemus et quam plures proximos et servientes nostros interempots et sanguinis effusione perpressos habuissemus ... ad petitionem et ordinationem*

su banu Mikcu trebala prepustiti utvrdu Stjениčnjak, a zauzvrat su mogli zadržati utvrdu Lipovac na Žumberačkom gorju, ali i niz posjeda u Podgorskoj županiji, te posjed Grič pokraj rijeke Kupe, ali i Brezovicu i Petrovinu u Zagrebačkom polju, te su dobili kraljev oprost.

prilog 9 - isprava kojom kralj Karlo Robert 1328. godine potvrđuje Babonića Moslavinu i oduzima im Stjениčnjak (Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“ sig: DL 33921)

No, već iduće 1328. godine se pokazalo da je poraz za sinove pokojnog bana Stjepana V. Babonića donio znatno više problema nego li što se činilo nakon sklapanja mira s banom Mikcom. Naime, već su 1325. kanonici Zagrebačkog kaptola započeli novu borbu oko povratka Medvedgrada. Štoviše, u svibnju 1328. godine zagrebački biskup Ladislav zamolio je kralja Karla Roberta da obnovi granice njegova posjeda.⁵⁷¹ Za ovaj je posao kralj delegirao Stolnobiogradske kaptol čiji su ga kanonici već 27. lipnja 1328. godine izvijestili o rezultatima istrage. Prema njihovim riječima kanonik Marko Torusti je Medvedgrad na prijevaru predao Babonićima, te da je riječ o kaptolskoj utvrdi.⁵⁷² To je tumačenje kralj prihvatio jer je u to doba Medvedgrad bio u rukama njegova vjernoga slavnskoga bana Mikca, te ga je kralj vjerojatno i namjeravao prepustiti zagrebačkom biskupu u namjeri poboljšavanja odnosa sa Crkvom uopće.⁵⁷³

S druge strane, Babonići su nakon poraza podno Stjениčnjaka izgubili i druge važne utvrde. Tako se utvrda Ozalj već 1329. godine spominje kao kraljevska utvrda u rukama bana

venerabilis in Christo patris domini Ladislai dei et apostolice sedis gratia episcopi Zagrabienensis..., CD 9, dok. 296., str. 358.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 56.

⁵⁷¹ CD 9, dok. 323., str. 393.

⁵⁷² CD 9, dok. 332., str. 402.-403.

⁵⁷³ Okolnosti gubitka Medvedgrada biti će detaljnije analizirane u poglavlju „4.8.1. Medvedgrad“.

Mikca.⁵⁷⁴ Slična je situacija i s utvrdom Okić koja se u dva navrata već 1328. godine spominje ali ne kao vlasništvo knezova Babonića.⁵⁷⁵ U to su vrijeme Babonići izgubili i utvrde Želin⁵⁷⁶ i Žumberak. Osim toga i utvrda Bršljanovac više nije u rukama Babonića. Naime, prema ispravi od 26. srpnja 1327. godine, kojom Čazmanski kaptol naređuje svećeniku Benediktu, župniku crkve Svetoga Martina pod utvrdom Bršljanicom, da nadoknadi učinjene štete pavlinskom samostanu na Gariću,⁵⁷⁷ jasno je da župansku službu u Garičkoj županiji kao i vlast nad utvrdom Bršljanovac više nemaju Babonići, već župansku službu vrši neki Pavao sin Mihaljev.⁵⁷⁸ Vrlo je vjerojatno i sama utvrda Bršljanec tada već u njegovim rukama. Većinu tih utvrda preuzeo je ban Mikac, ali je kralj Karlo Robert ipak pristao ostaviti braći Juraju, Dioniziju II., Ivanu II. i Pavlu utvrdu Moslavinu. Naime, iako to prema ispravi o miru iz 1327. godine nije navedeno, kralj je potvrđujući tu ispravu 28. ožujka 1328. godine predao utvrdu Moslavinu i istoimenu posjed u ruke Babonića, a zauzvrat im je oduzeo Stjeničnjak.⁵⁷⁹

S druge pak strane, iako je još 1314. godine knezu Ivanu I. Baboniću pripadala tridesetina iz Dubice,⁵⁸⁰ što je značilo da je to trgovište tada bilo u rukama knezova Babonića, već se te iste godine spominju ivanovci koji su preuzeli nekadašnje templarske posjede kod Dragotinje u vodičkom kraju.⁵⁸¹ Slabljenjem moći knezova Babonića krajem trećega desetljeća 14. stoljeća postepeno je opadao i njihov ugled u dubičkom kraju, gdje je pak rastao utjecaj vitezova ivanovaca. Na čelu županije bio je naravno župan, ali je uz njega važnu ulogu u pravnim pitanjima sve više imao i prior hrvatskih ivanovaca. Tako je 13. kolovoza 1347. godine fra Ilija, preceptor dubički, zajedno sa zemaljskim županom Petrom, obavio prodaju nekih posjeda lokalnoga plemstva Dubičke županije.⁵⁸² Očito su sredinom 14. stoljeća u

⁵⁷⁴ CD 9, dok. 389., str. 478.-479. Laszowski smatra da su Babonići Ozalj izgubili oko 1325. godine (Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 54.).

⁵⁷⁵ CD 9, dok. 311., str. 378.-379., dok. 316., str. 383.-385.

⁵⁷⁶ Prema ispravi od 22. ožujka 1328. (CD 9, dok. 316., str. 383.-385.) jasno je da Želin više nije u rukama Babonića.

⁵⁷⁷ O pavlinskom samostanu na Gariću vidi: Sekulić, Ante, „Pavlinski samostan Bl. Djevice Marije na Gariću“, *Croatia Christiana periodica: časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, god. 14, br. 25, Zagreb, 1990., str. 49.-65.; Kovačević, Dražen, „Pavlinski samostan u Gariću“, *Muzejski vjesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, sv. 15, Kutina, 1992., str. 87.-89.; Dobronić, Lelja, „Svetište Majke Božje Garičke i plemići iz Paližne“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, god. 31, br. 1, Zagreb, 1998., str. 69.-78.

⁵⁷⁸ *...Benedicto sacerdoti ecclesie beati Martin ide Bursanouch ... Germano filio Dionisii homine magister Pauli filii Myhalch comitis de Geresenche...*, CD 9, dok. 288., str. 347.

⁵⁷⁹ *...castrum Monozlou nominatum cum possessionibus...*, CD 9, dok. 318., str. 386.-388.

⁵⁸⁰ CD 8, dok. 301., str. 359.-361.

⁵⁸¹ CD 8, dok. 296., str. 353.-354.;

⁵⁸² *...Nos frater Elias preceptor Dubicensis ac Petrus supanus terrestris...*, CD 11, dok. 295., str. 389.-390. Prior Ilija zajedno sa novim zemaljskim županom Nikolom, u izvorima se u sličnim okolnostima javlja još dva puta

Dubici vršioći zemaljske vlasti zajedno bili dubički preceptor Ilija, prior ivanovaca, i zemaljski župan Nikola,⁵⁸³ ali se tada već opaža tendencija dubičkoga plemstva koje se nastojalo oteti sudbenoj vlasti vitezova Svetoga Ivana.⁵⁸⁴ Stoga se prior ivanovaca, fra Bandon, potužio kralju Ludoviku koji je naložio zagrebačkom i požeškom kaptolu da prouče problem, o čemu su sastavljene dvije isprave.⁵⁸⁵ U svakom slučaju, utjecaj i vlast knezova Babonića na prostoru oko srednjovjekovne Dubice postepeno je opao krajem trećega desetljeća 14. stoljeća, baš kao što je umanjn njihov politički utjecaj na prostoru čitave srednjovjekovne Slavonije.

Sinovi pokojnog bana Stjepana V. Babonića nisu se mogli pomiriti s ovakvim velikim gubitcima te je njihovo nezadovoljstvo vremenom raslo. Stoga nije neobično što su 1336. godine trojica tada živuće braće, knezovi Juraj, Dionizije II. i Pavao,⁵⁸⁶ pristali na suradnju s Habsburgovcima u njihovu sukobu sa hrvatsko-ugarskim kraljem Karlom Robertom.⁵⁸⁷ Naime, oslanjajući se na novi uzlet političke moći Hasburgovaca u srednjoj Europi, te vrlo vjerojatno potaknuti činjenicom da im je kralj Karlo Robert nešto prije 1334. godine oduzeo i utvrdu Moslavinu,⁵⁸⁸ knezovi Babonići, tj. Juraj, Dionizije II. i Pavao, su se 7. siječnja 1336. godine dali u službu austrijskih vojvoda Otona i Alberta Habsburgovca.⁵⁸⁹ No već iduće godine, nakon neuspjelog rata, Habsburgovci su s kraljem Karlom Robertom potpisali mir iz kojega je kralj isključio sve nevjernike,⁵⁹⁰ što se izrazito loše odrazilo na politički položaj sinova pokojnog bana Stjepana V. Babonića. Vrlo vjerojatno su u to doba braća izgubila i

1351. godine. Riječ je o ispravi od 26. rujna 1351. kojom njih dvojica donose presudu u zavadi lokalnoga dubičkoga plemstva oko nekih šteta (CD 12, dok. 33., str. 39.-40.), kao i u ispravi od 17. listopada 1351. godine u kojoj se raspravljalo o zaostalome dugu (CD 12, dok. 34., str. 40.-41.).

⁵⁸³ Njih dvojica se zajedno javljaju kao izvršioći presuda i u dvjema ispravama od 18. ožujka 1353. godine (CD 12, dok. 110., str. 152.-153. i dok. 111., str. 154.).

⁵⁸⁴ Bilogrivić, Nikola, *Katolička crkva na području današnje Banjalučke biskupije do invazije Turaka: Topološke i povijesne crtice*, Sarajevo, 1998., str. 246.

⁵⁸⁵ CD 12, dok. 490., str. 651.; CD 13, dok. 3., str. 4.-5.

⁵⁸⁶ Ivan II. se kao pokojni spominje 5. rujna 1333. godine (CD 10, dok. 76., str. 117.).

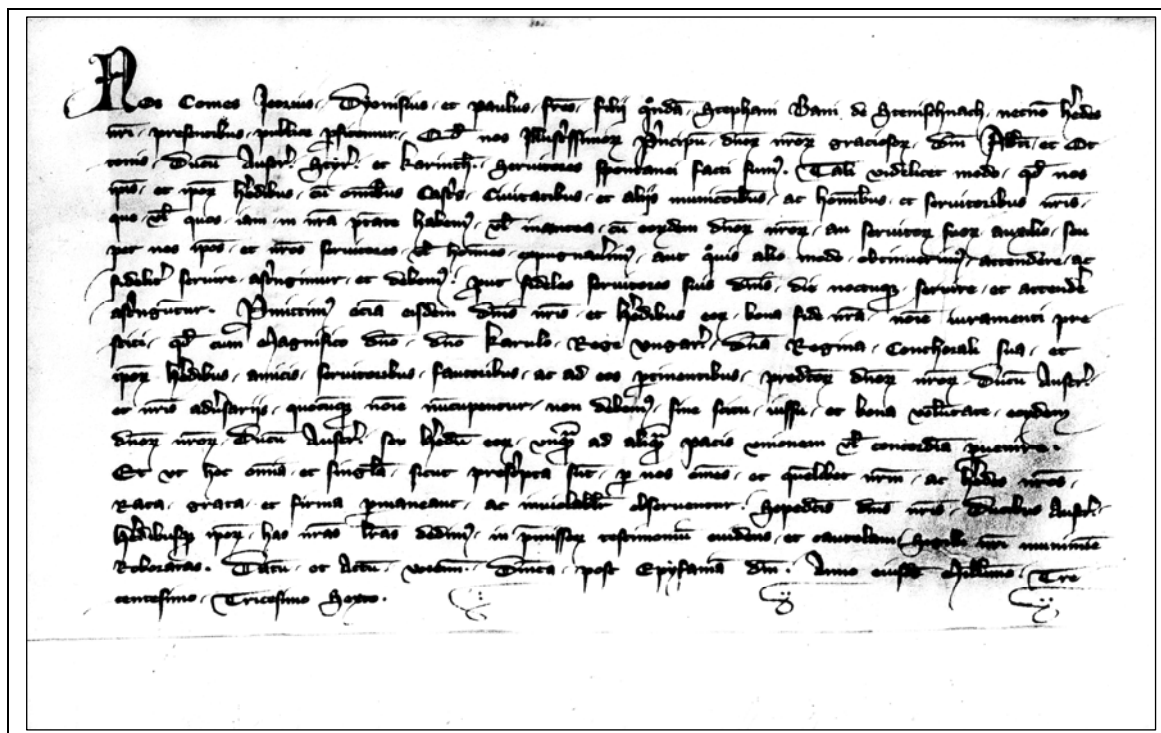
⁵⁸⁷ U to su doba su Hasburgovci uspješno okončali sukobe sa Ludovikom IV. Bavariskim koji su trajali još od 1325. godine. Nakon mira u potpisanog u Münchenu između Fridrika III. Hasburgovca i Ludovika IV. Bavariskog njih su dvojica zajednički nosili carsku krunu, iako je praktički sva vlast bila u rukama bavarskoga kralja. Nakon smrti Fridrika III. 1330. godine njegova dva mlađa brata, vojvode Albrecht II. i Otto, nisu se pomirili sa takvim odnosom snaga te su ušli u novi sukob sa bavarskim kraljem. Godine 1336. Hasburgovci su potpisali novi tajni sporazum sa Ludovikom IV. Bavariskim kojim im je on priznao njihovu vlast u Koruškoj i Kranjskoj. Vještijim taktiziranjem 1339. godine konačno je Albrecht II. preuzeo i carsku titulu (Beller, *A Concise History of Austria*, str. 28.-29.).

⁵⁸⁸ Prema ispravi od 22. kolovoza 1334. godine jasno se vidi da Babonići više nemaju utvrdu Moslavinu. Naime, u ispravi kojom kralj Karlo Robert nalaže plemićima iz Garića da plate desetinu Zagrebačkoj biskupiji, kao vlasnik utvrde Moslavine spominje se neki Stjepan, sin Stjepanov, od Moslavine (...*Stephanus filiis Stephani de Monozlov...*, CD 10, dok. 127., str. 185.).

⁵⁸⁹ CD 10, dok. 184., str. 249.-250.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 379., V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 57.

⁵⁹⁰ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 379., V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 57.

utvrdu Lipovac, koja se u ispravi od 12. prosinca 1338. godine spominje u rukama bana Mikca.⁵⁹¹ Štoviše, ban Mikac je Babonićima oduzeo do tada gotovo nasljednu župansku službu u Sanskoj županiji. Tako se već 17. ožujka 1328. godine spominje kao sanski župan neki Toma sin Andrijin koji je zajedno s magistrum Pavlom, sinom Mihaličevim, te dvojicom sudaca u ime bana Mikca vratili nekom Emeriku njegov nasljedni posjed Podbrežje u Sanskoj županiji.⁵⁹² Očito je ban Mikac župana Tomu postavio na mjesto sanskog župana s ciljem da umanji politički utjecaj knezova Babonića na tom prostoru. Ipak, braći su preostali važni posjedi uz rijeku Unu oko utvrde Krupe koja se i šezdesetih godina 14. stoljeća nalazila u vlasništvu Dionizija II. i Pavla koji se u to doba u izvorima naziva knez Pavao od Krupe.⁵⁹³

prilog 10 - isprava o prelasku knezovova Jurja, Dionizija II. i Pavla u službu Habsburgovaca 1336. godine
(Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DF 258199)

⁵⁹¹ ...magnifici viri domini Mykch bani tocius Sclauonie domini nostri ad quindenas residencie exercitus sui subtus castrum Bypouch habitii..., CD 10, dok. 312., str. 436.

⁵⁹² ...Nos Thomas filius Andree comitis, comes de Zana vice magistri Pauli filii comitis Myhalch, et duo iudices per dominum Mikech banum deputati ... Emericus de Pobresya possessionem suam Pobresya vocatam..., CD 9, dok. 314., str. 381.

⁵⁹³ CDCB, dok. 81., str. 146.-148.; CD 13, dok. 182., str. 250.-251.; CD 14, dok. 200., str. 276.-277.; CD 16, dok. 191., str. 229.-233.

S druge strane, iste te 1328. godine nekadašnji ban knez Ivan I. našao se u financijskim neprilikama iako se već nekoliko godina ranije pomorio sa novim kraljem te se već 1326. godine spominje kao magistar tavernik ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete,⁵⁹⁴ a istu je službu obnašao i 1328. godine.⁵⁹⁵ Ipak, nakon što je rod Babonića izgubio značajan dio svojih posjeda, a sam Ivan I. maknut sa banske časti, čime je izgubio i dotadašnje pravo ubiranja prihoda od kovnice u Zagrebu, vrlo brzo se sada već stari knez Ivan I.⁵⁹⁶ našao u financijskim neprilikama. Naime, sredinom 1328. godine knez Ivan I. je bio jamac svoga zeta Petra od Szekcsőa, sina Henrika Gisingovca, za svotu od ukupno 250 maraka bečkih dinara, koliko je on u tri navrata posudio od braće Ivana, Lovre i Ugrina iz roda Toth-Lovričana.⁵⁹⁷ No, kako nije mogao vratiti dug morao im je Ivan I. pred Stolnobiogradskim kaptolom založiti svoju utvrdu Zrin.⁵⁹⁸ Četiri dana kasnije, 22. rujna 1328. godine, sastavio je knez Ivan I. novu ispravu kojom u ime duga od 250 maraka braći Ivanu, Lovri i Urginu, osim utvrde Zrin predaje i niz posjeda i predija koji su se nalazili njegovoj okolici. Među njim su bili i Gornja i Donja Jamnica, Svinica, Ljubina, Grabovica, Žirovica, Glogovec, Dol i Dedići, te mnogi drugi.⁵⁹⁹ Kako očito u predviđenom roku Ivan I. nije braći iz roda Toth-Lovričana nije vratio dug braća su pred kraljem zatražili da u ime duga preuzmu Zrinsko vlastelinstvo, te je stoga Ivan sredinom studenog u pratnji bana Mikca i još nekolicine uglednog doputovao u kraljevsku rezidenciju u Višegradu. Nekoliko dana potom, 18. studenog, kralj Karlo Robert je izdao povelju prema kojoj se knez Ivan odrekao utvrde i vlastelinstva Zrina u korist Toth-

⁵⁹⁴ ...*Joanne Babonig nunc magistro tavernicorum, regine Elizabeth...*, CD 9, dok. 262., str. 320.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 356. Očito se, vrlo vjerojatno nakon što je u kolovozu 1323. godine u otvorenom oružanom sukobu poražen od bana Nikole Omodejeve, knez Ivan I. Babonić pomirio s činjenicom da se neće moći vratiti na bansku stolicu, te se do kraja života nije sukobljavao sa slavonskim banovima.

⁵⁹⁵ ...*Johannes filius comitis Babanek, magister thavarnicorum domine regine...*, CD 9, dok. 353., str. 428.

⁵⁹⁶ Nada Klaić piše da „se ne možemo otići dojmu da mladi kralj skida Babonića i zato što je star.“ (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 355.)

⁵⁹⁷ ...*quod magistro Johanne filio Babanik, magistro thavarnicorum domine regine ab una parte, et comite Dominico filio Totbeg, famulo magistri Laurentii vexilliferi dominis regis et Ugrini fratris eius, castellanorum de Sempte ... pro magistro Petro filio Herrici, dicto Herceg, genero suo ... in ipsis octavis nativitatis beate virginis, videlicet centum marcas et in octavis festivitatis omnium sanctorum similiter centum marcas, a cin octavis medie quadragesime proxime venturis quinquaginta marcas...*, CD 9, dok. 340., str. 410.-411. Isprava je sastavljena 18. rujna 1328. godine. Vidi i: Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 377.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 23.-24.

⁵⁹⁸ ...*pro ducentis et quinguginta marcis quoddam castrum suum Ziryn vocatum cum villis et tenuis...*, CD 9, dok. 340., str. 410.

⁵⁹⁹ ...*Johannes filius Bobanyk magister thavarnicorum domine regine Hungarie ... quod nos castrum nostrum Ziryn vocatum pro magistro Petro filio Henrici condam bani, genero nostro ... Johanni, Laurentio et Ugrino filiis Johannis filii Gwge, magistris pro ducentis et quinquaginta marcis denariorum parvorum viennensium ... item superior Jamnycza, item secundam Jamnyche ... item predium Zwimnyche ... item predium Lubina ... item predium Grabrounycha ... ceterum predium Zirounicha ... item predium Glogaweck, item predium Deleh ... item predium Dediči...*, CD 9, dok. 343., str. 414.-416.

Lovričana, a oni su se odrekli svojih potraživanja u iznosu od 250 dukata.⁶⁰⁰ U svakom slučaju, Babonići su zauvijek izgubili utvrdu Zrin, koju su vrlo vjerojatno sami podigli, te je ona ostala u rukama Toth-Lovričana sve do 1347. godine,⁶⁰¹ kad je koncem srpnja kralj Kralo Robert knezu Juraju Bribirskom za njegovu utvrdu Ostrovicu⁶⁰² u Ravnim kotarima, darovao Zrin.⁶⁰³

Osim što se našao u financijskim neprilikama kneza je Ivana I. početkom četvrtog desetljeća 14. stoljeća zadesila i osobna tragedija. Naime, iz isprave od 5. rujna 1333. godine, saznaje se da je nešto ranije u nepoznatim okolnostima preminuo njegov jedini i to posvojeni sin knez Ivan II. Babonić. U ispravi kojom bršljanički kaštelan Nikola potvrđuje pavlinskom samostanu Blažene Djevice Marije na Gariću dio nekog neimenovanog posjeda u Bršljanici koji mu je ranije darovao župan Ivan II. Babonić, on je naveden kao pokojni.⁶⁰⁴

Iduće godine, 25. srpnja 1334., zadnji je spomen staroga kneza Ivana I. Babonića kao živoga. On je tada iz poštovanja prema Bogu i Blaženoj Djevici Mariji, a predosjećajući svoju smrt, darovao je za svoju i dušu svojih roditelja livadu Kosu (*Cosssia*) samostanima u Novigradu Podravskom. Livadu je na čast blaženog Augustina darovao augustincima samostana Svetoga Stjepana Kralja u Novigradu Podravskom, ali i iz poštovanja prema pavlinima reda Svetoga Augustina u samostanu Blaženoga Egidija u istome mjestu.⁶⁰⁵ Prema tome u to su doba u Novigradu Podravskom postojala čak dva samostana.⁶⁰⁶ Stoga je moguće da je Ivan I. Babonić i pokopan u jednom od dva novigradska samostana,⁶⁰⁷ iako je to

⁶⁰⁰ CD 9, dok. 353., str. 428.

⁶⁰¹ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 378.

⁶⁰² CD 11, dok. 288., str. 380.-381.

⁶⁰³ CD 11, dok. 289., str. 382.-383.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 31.; V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 163.-165.; Gruber, Dane, „Vojevanje Ljudevita I. u Dalmaciji s hrvatskim velmožama i s Mlečanima i t. d. (1342-1348.)“, *Izvišće kralj. velike gimnazije u Požegi koncem školske godine 1887./88.*, Požega, 1888., str. 86.-87.; D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 127.

⁶⁰⁴ *Nos magister Nicolaus filius Ladislai comes et castellanus de Borschanouch ... particulum terre in districtu Borschanouch ... fratrum heremitarum ecclesie beate virginis in monte Garigh, metis, termini set signis infrascriptis, quam olim comes Juan pie memorie filius magistri Johannis filii Baboneg...*, CD 10, dok. 76., str. 117.

⁶⁰⁵ *...ob reverenciam dei patris et virginis gloriose et ad honorem beati Augustini confessoris eiusdemque fratribus in claustro sancti regis Stephani deum exorantibus in civitate Wyhel, nec non devotis et reverendis fratribus sancti Puali primi eremite ordinis eiusdem sanctissimi confessoris Augustini in claustro beati Egidii abbatis in eadem Wyhel ... sanctorumque Augustini et Egidii...*, CD 10, dok. 117., str. 177.-178.; N. Klaić, *Koprivnica u srednjem*, str. 106.-108.

⁶⁰⁶ Petrić, Hrvoje, „Novigradska Podravina od ranog srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća“, *Općina Novigrad Podravski: izabrane teme: u povodu 800. obljetnice Novigrada Podravskog*, Novigrad Podravski, 2001., str. 46.

⁶⁰⁷ Budući je pred kraj života ostao udovac bez potomaka, moguće je pretpostaviti da je Ivan I. zadnje dane svoga života proveo u jednom od dva pavlinska samostana u Novigradu Podravskom na njihovoj skrbi, te im je iz zahvalnosti darovao rečenu zemlju. Moguće je da se Ivan I. povezao sa pavlinima u vrijeme dok je kao kraljičin magistar tavernik boravio u njezinoj blizini u Budimu i Višegradu. Naime, pavlini su upravo iz Ugarske došli u današnje hrvatske krajeve, te im je upravo u vrijeme Ivanova boravka u Budimu papa Ivan XXII. bulom

nemoguće potvrditi u bilo kojem drugom povijesnom izvoru. Uistinu, Ivan I. se više ne spominje u niti jednoj ispravi ili bilo kojem drugom povijesnom izvoru te je moguće zaključiti da je u jesen 1334. ili početkom 1335. godine i preminuo.

Iako je moguće i ranije, u svakom slučaju nakon smrti kneza Ivana I. Babonića koji je često stolovao u gradu Vrbasu, Babonići više nemaju župansku vlast u županiji Vrbas. Naime, u ispravi od 22. kolovoza 1334. godine kao vrbaški župan spominje se knez Nikola sin Petra od Ludbrega.⁶⁰⁸ Narednih dvadesetak godina županija Vrbas biti će u rukama nižih plemića koji su vjerno služili kralja Karla Roberta kao vrbaški župani. Situacija će se promijeniti prema sačuvanim izvorima tek 1359., a svakako prije 1360. godine, kada je kralj Ludovik I. Veliki imenovao je cetinskog kneza Ivana Nelipića županom Sane i Vrbasa.⁶⁰⁹

Dok su krajem trećeg desetljeća 14. stoljeća sinovi pokojnog bana Stjepana V. u otvorenom sukobu s kraljem Karlom Robertom, a knez Ivan I. Babonić smjenjivanja s banske službe uklonjen iz aktivnog političkog života u Slavoniji jer je u to doba službovao kao kraljičin magistar tavernik u Ugarskoj, sinovi trećega brata pokojnog kneza Radoslava II. odlučili su se za drugačiji politički pristup prema kralju. Naime, knezovi Dujam i Nikola III. odlučili su se za suradnju s kraljem, te su ga u ranu jesen 1330. godine pratili u njegovu vojnu pohodu protiv vojvode Basaraba, kneza Vlaške.⁶¹⁰ Odlučujuća bitka, u kojoj su sudjelovali i Babonići, knezovi Nikola III. i Dujam, odigrala se sredinom studenog 1330. godine u klancu Posada u Vlaškoj, u kojoj je vojvoda Basarab nanio težak poraz kraljevoj vojsci te je

Per sancte contemplationis studium 1328. godine potvrdio pravilo i postojanje reda (Sekulić, Ante, „Pregled povijesti pavlina“, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786.: Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, Zagreb, 1989., str. 32.).

⁶⁰⁸ ...*magistro Nicolao comiti de Vrbaz...*, CD 10., dok. 123., str. 183. Dana 22. kolovoza 1334. godine pisao je kralj Karlo Robert županu Nikoli da uredi plaćanje desetine Zagrebačkoj biskupiji što su neki od nižih plemića Vrbaške županije izbjegavali. Da je uistinu riječ o Nikoli sinu Petra od Ludbrega, a ne o knezu Nikoli III. Baboniću svjedoči druga kraljeva isprava istoga datuma kojom on nalaže plemićima iz Kamarče da isto tako plate desetinu Zagrebačkoj biskupiji. U njoj se Nikola navodi kao ...*magistro Nicolao filio Petri de Ludbreg...* (CD 10, dok. 121., str. 182.)

⁶⁰⁹ V. Klaić, „Rodoslovje knezova Nelipića“, str. 7.-8.; Gunjača, Stjepan, „Cetinski knez Ivan I. Nelipić“, *Kalendar Napredak*, Sarajevo, 1937., str. 181.-182.; Soldo, Josip Ante, „Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića“, *Sinjska spomenica 1715.-1965.*, Sinj, 1965., str. 80.; Birin, *Knez Nelipac*, str. 83.

⁶¹⁰ ...*Bozorad, vayvodam Volahorum, rebellem et notorium emulum nostrum diffidassemus et congregatio nostro valido exercitu in terram suam Transalpinas...*, CD 9, dok. 435., str. 534.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 54. Naime, vlaški je vojvoda Basarab (oko 1310.-1352.) iskoristivši dinastičku krizu u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu uspio ujediniti razne političke tvorevine južno of Karpata u jedinstvenu Kneževinu Vlašku od Karpata do Dunava i Crnoga mora. U vrijeme rata kralja Karla Roberta s ugarskim i hrvatskim plemstvom vojvoda Basarab ojačao je svoje dinastičke veze s bugarskim i srpskim vladarima te prekinuo vazalne donose sa Ugarsko-hrvatskim Kraljevstvom. Stoga je kralj Karlo Robert započeo vojni pohod južno od Karpata kako bi neposlušnog vazala prisilo na poslušnost. Usporedi: Grgin, Borislav, *Rumunjske zemlje u srednjem vijeku i ranom novom vijeku*, Zagreb, 2006., str. 17.

pobjedom u bitki kod klanca Posada faktički izborio neovisnost zemlje i svoje vlasti.⁶¹¹ Knezovi Dujam i Nikola III. nisu samo kralja pratili u njegovoj vojni, nego je, štoviše, knez Nikola III. koji je bio vitez u kraljevoj pratnji, braneći kralja koji se našao u opasnosti, osobno ubio pet vlaških ratnika.⁶¹² Potom je Nikola III. zadobio šest teških rana na glavi i na ramenu, a dvadeset i pet familijara iz njegove pratnje je poginulo u boju.⁶¹³

Zbog navedenih Nikolinih zasluga, njemu i njegovu bratu Dujmu kralj je potvrdio posjed Dobrenicu i utvrdu Ostrožac, kao i još neke druge posjede među kojima su bili i Ružindol, Vrutak, Međurječje, Podbablje, Brekovicica, Menić i Vrhmorić, ali i sve pripadajuće korisnosti i službenike.⁶¹⁴ Iako se Ostrožac spominje još 2. studenog 1321. godine kao nasljedno dobro knezova Babonića,⁶¹⁵ u ispravi od 9. prosinca 1330. saznaje se da je na njemu izgrađena nova utvrda.⁶¹⁶ Vrlo vjerojatno su utvrdu gradili sami Babonići, i to knezovi Nikola III. i Dujam, te su krajem 1330. godine od kralja Karla Roberta dobili i potvrdu vlasništva. U svakom slučaju, utvrda Ostrožac će u narednim desetljećima biti jedna od najvažnijih utvrda preostalih posjeda knezova Babonića.

⁶¹¹ Grgin, *Rumunjske zemlje u srednjem vijeku*, str. 17.

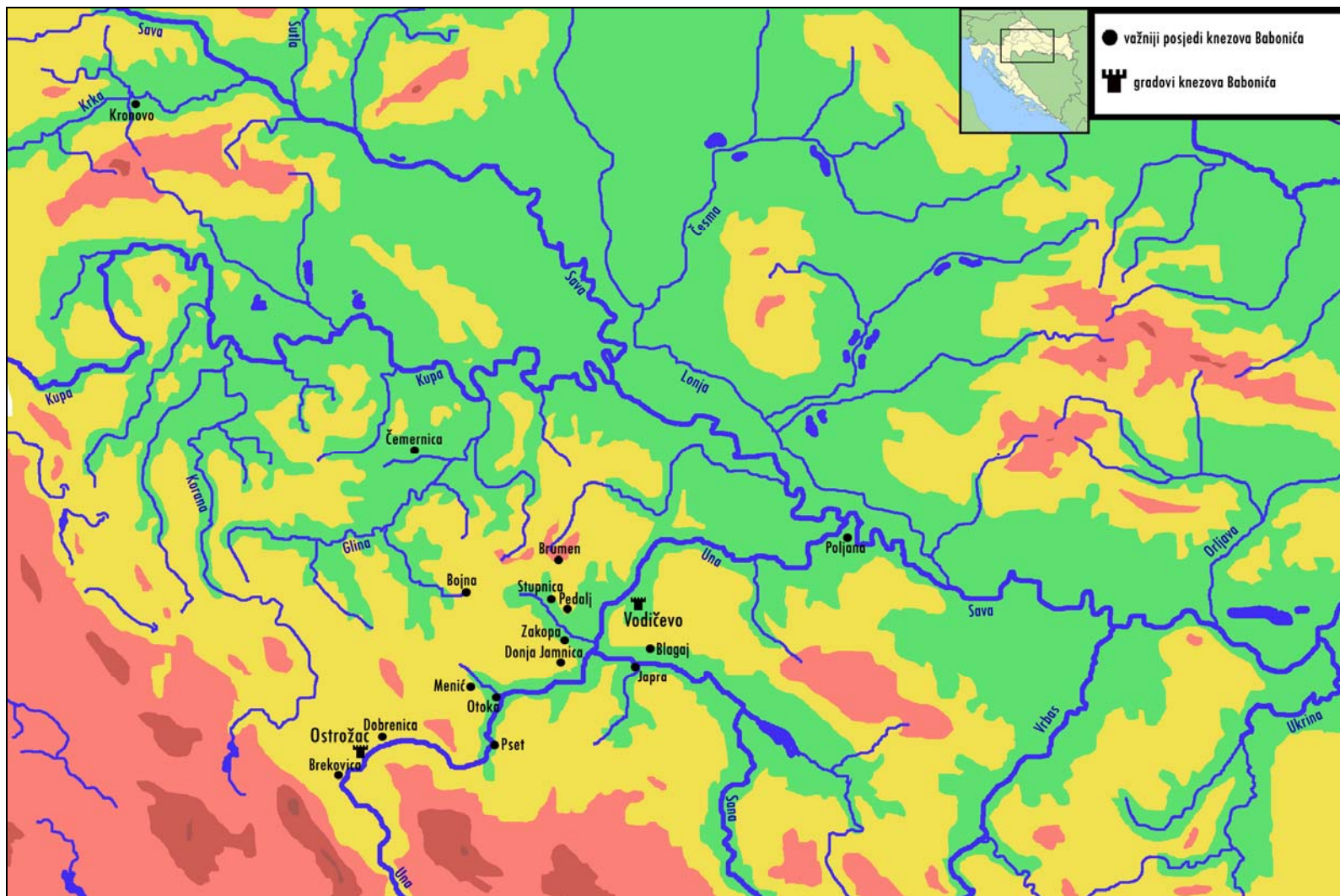
⁶¹² *...caput nostrum priusquam suum fideliter defendendo coram oculis nostris quinque fortiores Volahorum pugnatores...*, CD 9, dok. 435., str. 535.

⁶¹³ *...ipse Nicolaus miles exadverso sex vulnera ad caput et humera sua tulit non modica et fere viginti quinque suos nobiles familiares dimisit...*, CD 9, dok. 435., str. 535.

⁶¹⁴ *...terram Dobrenica et locum castris Ostrosecz vocatum ... et villas Omersa videlicet et Werchoina, Rusindol, Wrutak, Meduegiazentgurg, Podbabya, Brekouicza, Ztharowsam, Menich, Werchimorich, Mehoztrah, Zihina impopulosa et Yamoweck vocatas cum eorum cunctis utilitatibus et pertinentiis, servitiisque et obventionibus...*, CD 9, dok. 435., str. 536.

⁶¹⁵ *...terram seu possessionem eorum hereditariam Ostrosecz...*, CD 9, dok. 26., str. 35.

⁶¹⁶ *... castris Ostrosecz...*, CD 9, dok. 435., str. 536.

karta 6 - posjedi knezova Babonića oko 1337. godine

Razdoblje od svega nešto malo više od četvrt stoljeća, tj. od 1310. do 1336. godine, predstavlja vrhunac i nagli pad utjecaja i moći u povijesnom razvoju roda Babonića. Banovi Stjepan V. Babonić (1310.-1316.) i Ivan I. Babonić (1316.-1323.) gotovo su samostalno u ime kralja obnašali bansku službu na prostoru srednjovjekovne Kraljevine Slavonije, šireći svoju moć i moć roda do te razine da se može govoriti o gotovo uspostavi svojevrstne državine. U prilog tome svakako su išli sukobi mladoga kralja Karla Roberta sa ugarskim i kasnije hrvatskim plemstvom. No, nakon što je Karlo Robert izašao kao pobjednik u tim sukobima, tj. nakon što je učvrstio kraljevsku vlast prvo u Ugarskoj, a potom i Hrvatskoj, na red su došli i knezovi Babonići. Iako je njihovo slamanje bilo popraćeno mnogo manjim ratnim okršajima, ipak je to za njih bilo poprilično bolno. Gubitak gotovo nasljedne banske časti u Slavoniji, a pogotovo gubitak mnogih važnih utvrda i posjeda, uveliko se odrazio na daljnju ulogu Babonića u srednjovjekovnoj Slavoniji. Poraz sinova bana Stjepana V. u otvorenom sukobu s novim slavonskim banom Mikcem, ali i sa samim kraljem, prvo 1327., a onda i 1337. godine, predstavljalo je konačno uzmicanje Babonića s prostora oko Žumberačko-samoborskog gorja, te će se njihovi posjedi i domena njihova utjecaja svesti samo na Pounje i užu prostor Gorske županije. Ipak, na vrijeme prepoznavši potrebu suradnje s mladim kraljem knezovi Dujam i Nikola III., sinovi pokojnog kneza Radoslava II., uspjet će i u narednim vremenima očuvati posjede roda u Pounju, pa čak ih i proširiti.

2.5. Knezovi Dujam Blagajski i Pavao od Krupe: prilike u rodu sredinom 14. stoljeća

Svega nekoliko dana nakon smrti Karla Roberta za novoga ugarsko-hrvatskoga kralja u Stolnom Biogradu okrunjen je 21. srpnja 1342. godine njegov najstariji sin tada šesnaestogodišnji kraljević Ludovik I.⁶¹⁷ U početku njegove vladavine Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo je bilo na vrhuncu svoje političke i ekonomske moći, te se činilo da su resursi kraljevske riznice i posjeda neiscrpni. Štoviše, mladi je kralj bio okružen vjernim barunima svoga oca, te za gotovo čitavo vrijeme svoje vladavine unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva nije imao ozbiljniju političku opoziciju.⁶¹⁸

⁶¹⁷ V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 75.; Engel, *The Realm*, str. 157.

⁶¹⁸ Engel, *The Realm*, str. 157.

U vremenu dok je politička i vojna pažnja mladoga kralja Ludovika I. bila usmjerena izvan granica Kraljevine Slavonije, prema Hrvatskoj i Dalmaciji,⁶¹⁹ pa čak i izvan granica Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva, prema Napuljskom Kraljevstvu,⁶²⁰ knezovi Babonići mogli

⁶¹⁹ Nakon što je njegov otac kralj Karlo Robert 1323. godine slomio moć knezova Šubića Bribirskih ipak situacija u Hrvatskoj i Dalmaciji bila je daleko od toga da bi se moglo reći kako novi kralj Ludovik I. tamo uživa potpuno vlast i poslušnost moćnih plemićkih rodova. Naime, nakon sloma Mladena II. Bribirskog u bitki kod Bliske 1323. godine u Hrvatskoj i Dalmaciji uz podršku Venecije izrasla je nova opozicija kraljevoj moći. U prvom redu su to bili knezovi Nelipčiči i knezovi Krbavski, ali i još uvijek moćni knezovi Bribirski. Kralja je u izrazito nepovoljan položaj dovela i smrt moćnoga slavonskoga bana Mikca Prođavića 1343. godine (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 78.) koji je gotovo dva desetljeća vjerno služio kraljeva oca Karla Roberta značajno mu pomogavši pri gušenju plemićke oligarhije poglavito u Slavoniji, ali i u Hrvatskoj. Sljedeći očevu strategiju i Ludovik I. je na mjesto slavonskoga bana postavio sebi odanoga Nikolu Banića (Bánffy) od Lendave. Novi ban se prvo bacio na uređenje financijskih prilika u Slavoniji, ali je već 1344. godine od kralja dobio naredbu da vojskom krene u Hrvatsku primiriti kraljevu oporbu. Uspjeh se činio vrlo izglednim jer je ranije iste godine umro značajan kraljev oponent knez Ivan Nelipčić, te je njegovim posjedim u ime malodobnog Ivana upravljala pokojnikova supruga kneginja Vladislava. I uistinu je početkom rujna 1344. godine ban Nikola Banić s vojskom od 4000 ljudi provalio u Hrvatsku. Pohod je završio neuspjehom jer banu nije pošlo za rukom osvojiti Knin u kojemu se utvrdila kneginja Vladislava. Iduće je godine sam kralj Ludovik I. na čelu velike vojske provalio u Hrvatsku, te ponovno opsjeo Knin. Posada grada se dugo branila ali je obrana u konačnici popustila te je kralj 21. studenog 1345. godine primio u milost mladoga kneza Ivana Nelipčića (CD 11, dok. 192., str. 249.-252.), dok se njegova majka Vladislava povukla u Split. Nakon što je kralj ovladao Kninom i slomio Nelipčiče nije dugo potrajalo da je slomi i preostali otpor knezova Krbavskih i kenzova Šubića Bribirskih (više vidi: V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 78.-85.; D. Karbić, *The Šubići of Bribir* str. 115.-119.; Birin, *Knez Nelipac*, str. 43.-63.). Vrlo brzo nakon tih događaja, početkom 1346. godine, i ban Nikola Bánffy je proširio svoju jurisdikciju te se naziva „banom Slavonije i Hrvatske“ (*Nos Nicolaus tocius Slavonie et Croatiae banus...*, CD 11, dok. 211., str. 275.). Štoviše, kralj Ludovik I. je već iste godine opsjeo mletački Zadar s ciljem da ga ponovno priključi Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu o čemu ponajviše svjedoči kronika nepoznatog suvremenog ljetopisca koja je sačuvana u prijepisu Ivana Lučića („Obsidionis Iadrensis libri duo“, u: Lucius, Joannes, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amsterdam, 1666.; te prijevod: Gortan, Veljko, *Obsidio Iadrensis = (Opsada Zadra)*, Zagreb, 1970.).

⁶²⁰ I prije nego li se dao na završno pacificiranje Hrvatske politička pažnja novoga kralja Ludovika I. usmjerena je prema Napuljskom Kraljevstvu i njegovoj ideji preuzimanja tamošnjeg trona. Naime, vrlo brzo nakon dolaska na ugarsko-hrvatski tron Ludovik I. se posvetio napuljskom pitanju. Nakon smrti staroga napuljskoga kralja Roberta 20. siječnja 1343. godine prema njegovoj je oporuci na napuljsko prijestolje trebala je zasjesti njegova unuka Ivana i njezin suprug Andrija koji je bio drugi po redu sin ugarsko-hrvatskog kralja Karla Roberta te se od 1333. godine nalazio na školovanju i odgoju kod svojih rođaka u Napulju. Nastojeći osigurati napuljsko prijestolje za svoga brata Andriju kralj Ludovik I. i njegova majka kraljica Elizabeta poslali su u nekoliko navrata izaslanike papi u Rim kako bi ga on okrunio za kralja. Konačno je i sama kraljica Elizabeta otputovala u Italiju te je za vrijeme njena boravka 1344. godine Andrija okrunjen za napuljskoga kralja. Čini se da je u isto vrijeme Andrijina supruga kraljica Ivana imala otvorenu ljubavnu vezu sa knezom Robertom od Tatranta, te je očito u nepotpuno jasnim okolnostima kralj Andrija udavljen 18. rujna 1345. godine. Iako naručitelj ubojstva kao i sam ubojica, nikada nisu otkriveni sumnja je pala na kraljicu Ivanu i njena ljubavnika knez Roberta. Stoga je Ludovik I. insistirao da papinska kurija provede novu istragu i osudi kraljicu Ivanu za ubojstvo svoga supruga. Iako je do sudskoga procesa stvarno i došlo, ipak kralj Ludovik I. nije bio zadovoljan rezultatima te se spremao vojskom preuzeti napuljsku krunu. Godinu i pol nakon ubojstva kralja Andrije, u proljeće 1347. godine, Ludovik I. je na čelu velike vojske krenuo u Napulj. Kako je Jadransko more bilo pod kontrolom Venecije put ga je vodio okolnim putem preko sjeverne Italije. Putem nije susreo nikakve otpore te je krajem godine došao do Aversa, mjesta ubojstva svoga brata Andrije. Nakon kraće opsade grad se predao, te je Ludovik I. odmah dao pogubiti kneza Karla od Durazza, dok je ostale velikaše bacio u tamnicu. Ovakva krvava odmazda utjerala je strah u kosti kraljevih neprijatelja te je Ludovik I. bez ikakvoga otpora 24. siječnja 1348. godine umarširao u Napulj te se okrunio krunom Kraljevstva Sicilije i Jeruzalema. No, uskoro se pokazalo da je bilo puno lakše preuzeti napuljsku krunu nego li je zadržati. Naime, vrlo brzo nakon što se Ludovik I. povukao u Ugarsku, gotovo su sve utvrde prešle iz ugarskih u napuljske ruke. Ludovik I. je i iduće 1349. godine poslao Stjepana Lackovića, transilvanijskog vojvodu, u Napuljsko Kraljevstvo kako bi ga ponovno preuzeo, ali se on kući vratio neobavljena posla nakon što su ga napustile plaćeničke čete. I naredne je godine kralj Ludovik I. osobno ponovno krenuo u

su se nesmetano baviti svakodnevnim poslovima upravljanja i proširivanja svojih rodovskih posjeda. Slavonija koju je još pacificirao pokojni ban Mikac Prodavić, a njegovu je politiku nastavio i ban Nikola Banić, bila je plodno tlo za politički i ekonomski razvoj onih plemićkih rodova ili grana rodova čiji su pripadnici vjerno služili kralja. Kao što je već rečeno, pripadnici roda Babonića, knezovi Dujam Blagajski i Nikola III. još su ranu jesen 1330. godine pratili nekadašnjeg ugarsko-hrvatskoga kralja Karla Roberta u njegovu pohodu protiv vlaškoga kneza Basaraba, pri čemu je knez Nikola III. teško ranjen. Istu politiku vjernoga služenja ugarsko-hrvatskoga kralja nastavio je knez Dujam Blagajski i u vrijeme novoga kralja Ludovika I. Tako se u ispravi od 26. veljače 1352. godine kojom im kralj Ludovik potvrđuje raniju povelju kralja Andrije II. o potvrđivanju posjeda Vodica iz 1218. godine, spominje da su njegovi sinovi Ivan III. i Nikola IV. pratili kralja u ratu protiv Mlečana, tj. u vrijeme dok je kraljeva vojska opsjedala mletački Zadar 1345. i 1346. godine.⁶²¹

Osim toga, u istoj se ispravi navodi da su knezovi Ivan III. i Nikola IV. sudjelovali 1350. godine u pohodu kralja Ludovika I. u Apuliju kao i u opsadi utvrde Averso koji je tada kralj poduzeo. Tom su prigodom knezovi Ivan III. i Nikola IV. vodili cijeli jedan banderij sastavljen od njihovih familijara.⁶²² Štoviše, u žestokim borbama podno gradova Apulije i Aversa pogoden kopljem stradao je knez Petar II., sin kneza Ivana III., ali su na bojnopolju ostali ležati i mnogi njihovi rođaci i familijari.⁶²³ Moguće je da knez Dujam Blagajski nije pratio kralja Ludovika I. u njegovim pohodima na mletački Zadar i Napuljsko Kraljevstvo jer se vrlo vjerojatno nije nikada potpuno oporavio od teških rana koje je zadobio još 1330. godine prateći kralja Karla Roberta u pohodu protiv vlaškoga kneza Basaraba, a osim toga već je bio

Napuljsko Kraljevstvo gdje je opsjeo Aversa. Opsada je trajala nekoliko mjeseci ali su se branitelji na kraju predali. Potom su započeli pregovori između kraljice Ivane i kralja Ludovika I. koji su završili potpisivanjem mira 1352. godine, nakon čega je Ludovik I. sa svojim trupama napustio Napuljsko Kraljevstvo. Njegovoj odluci da odustane od daljnjih pokušaja zauzimanja napuljskoga trona svakako je pridonijela epidemija kuge, „Crna smrt“, koja je u razdoblju od 1347. do 1352. godine pogodila Napuljsko Kraljevstvo, kao i ponovno zaoštavanje odnosa sa Venecijom (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 95.-99., 106.-108.; Engel, *The Realm*, str. 157.-161.).

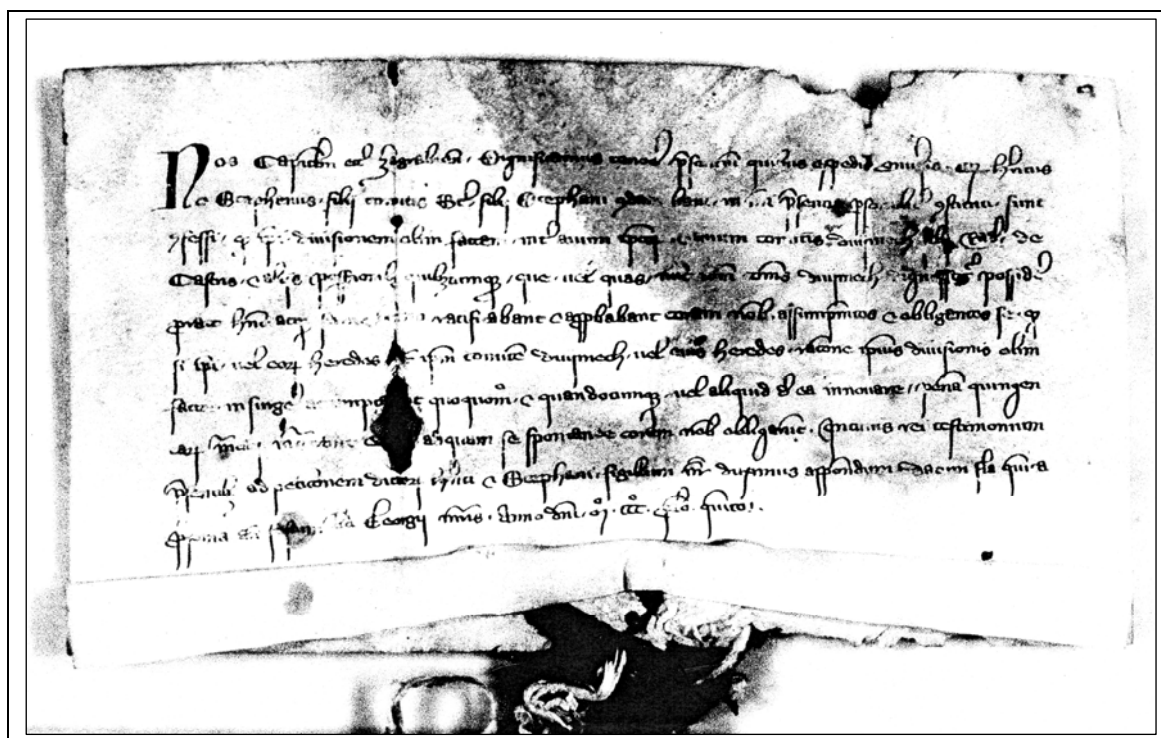
⁶²¹ *...meritis servitiisque fidelibus per ipsum comitem Nicolaum ac Johannem fratrem suum in plerisque nostris et regni nostri expeditionibus et opportunis negotiis, precipue vero sub Jadra, nostra videlicet civitate, quam Veneti nostri manifestissimi infideles rata obsidione vexando expugnabant...*, CD 12, dok. 58., str. 74.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 89.

⁶²² *...tandemque in regno Apulie, cum nos ipsum regnum ad vindictam et ultionem severissime necis felicitis reminiscente condam domini Andree fratris nostri carissimi, eiusdem scilicet regni Apulie regis per Johannam eius conthoralem et quosdam sibi confederatos scelerose et inique comisse et perpetrare, in manu valida insuluissemus, iidem Nicolaus et Johannes banderio eorum proprio, familiaribus suis, viris videlicet notabilibus, armis condecenter munitis...*, CD 12, dok. 58., str. 74.

⁶²³ *...ibique sub urbibus Apulia et Aversa in certaminibus frequenter pariter congressis in ipsorum strenuis et militaribus processibus vulnera gravia per telarum immissiones acceptasse, ubi Petrum filium dicti Johannis et quosdam nobiles eorum familiares, ipsis per lineam consanguinitatis attinentes, vorago mortis absorbuisset novimus, cum fidelitatis constantia...*, CD 12, dok. 58., str. 74.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 89.

u zrelih godinama. Stoga je poslao svoje sinove knezove Ivana III. i Nikolu IV., te unuka Petra II., kao i mnoštvo drugih svojih rođaka i familijara kao vojnu ispomoć kralju Ludoviku I.

Ovakav vjeran odnos kneza Dujma Blagajskog prema kralju Ludoviku I. omogućio mu je gotovo nesmetano upravljanje i proširivanje svojih posjeda. Tako je već 1343. godine knez Dujam zamolio Zagrebački kaptol da odredi i opiše granice njegova posjeda Vodičevo. U ime Zagrebačkog kaptola prisutan je bio dubički arhidakon i zagrebački kanonik Petar, prema čijemu je iskazu pred Zagrebačkim kaptolom 20. travnja 1343. godine o tome sastavljena isprava. S druge strane, u ime kneza Dujma posao reambulacije je odradio njegov familijar Blaž, sin Markov od Dubice.⁶²⁴ Nije neobično što su obje strane, i knez Dujam Blagajski i Zagrebački kaptol, za posao omeđivanja posjeda Vodičeva odabrali ljude iz Dubice uzme li se u obzir da je Vodičevo bilo vrlo blizu Dubici, te su očito oni dobro poznavali taj kraj.

prilog 11 - isprava o sporazumu kneza Dujma Blagajskog i knezova Stjepana i Henrika iz roda Gútkeleda o ranijoj podjeli posjeda i gradova (Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66506)

⁶²⁴ ...qui metas possessionis comitis Duimi filii Radozlai Vodichan vocate reambularet et distingueret cum Blasio filio Marci de Dubicha homine suo ad hoc deputato, tandem nos ad petitionem ipsius et etiam ex nostro officio discretum virum dominum Petrum archidiaconum de Dubicha, socium et concanonicum nostrum..., CD 11., dok. 42., str. 56.

Krajem 1344. ili početkom 1345. godine pred Zagrebačkim kaptolom protiv Dujma Blagajskog povelili su spor oko nekih posjeda knezovi Stjepan i Henrik iz roda Gútkeleda. Nažalost u sačuvanim ispravama nije navedeno o kojim je posjedima riječ.⁶²⁵ Ipak, očito jer je u to doba ugled kneza Dujma Blagajskog rastao te su knezovi Stjepan i Henrik odustali od svoje tužbe, te su 21. travnja 1345. godine pred Zagrebačkim kaptolom izjavili da priznaju ugovor, tj. podjelu posjeda i gradova između svojih predaka i predaka kneza Dujma.⁶²⁶ Isto su ponovno izjavili i dan kasnije, 22. travnja 1345. godine.⁶²⁷ Moguće je da je riječ o miru od 6. studenog 1278. godine koji su pred zagrebačkim biskupom Timotejem u ime Babonića potpisali knezovi Stjepan IV., Radoslav I., Nikola II. i Stjepan V., a u ime Gútkeleda knezovi Nikola i Stjepan koji je bio djed knezova Stjepana i Henrika.⁶²⁸ Tom su prigodom Gútkeledi Babonićima prepustili mnoge posjede i gradove.

Sredinom četrdesetih kao i kasnijih godina 14. stoljeća knez Dujam je stolovao u Blagaju na ušću rječice Japre u Sanu, koja se dalje ulijevala u Unu istočno od današnjeg Bosanskog Novog. Njegovi rođaci Dionizije II. i Pavao stolovali su uzvodno rijekom Unom u Krupi, ali su držali i Ostrožac. Svakako su Babonići u to doba nastojali kontrolirati promet rijekama Unom i Sanom, te je knez Dujam nastojao proširiti svoj utjecaj i na gornji tok rijeke Sane. Vrlo vjerojatno iskoristivši ugled koji su njegovi sinovi Ivan III. i Nikola IV. stekli ratujući u kraljevoj vojsci podno Zadra, Dujam je pokušao doći do važnog posjeda i kasnije utvrde Kamengrad na zapadnoj obali gornjeg toka rijeke Sane. To mu je i uspjelo početkom travnja 1346. godine. Naime, dana 8. travnja 1346. godine pred Zagrebačkim kaptolom knezovi Dionizije, sin Petrov, i Benko, sin Belošov, u ime svoje braće Vulčine i Đanka, sve pripadnika nižeg plemstva Sanske županije, prodali su za 60 maraka denara svoj posjed Kamengrad knezu Dujmu Blagajskom.⁶²⁹ Reambulaciju posjeda je izvršio zagrebački kanonik i vrbaški arhidakon Antonije.⁶³⁰

⁶²⁵ CD 11, dok. 151., str. 199.; CD 11, dok. 152., str. 199.-200.

⁶²⁶ *...Henricus et Stephanus filii comitis Stephani filii Stephani condam bani ... ipsi divisionem olim factam inter avum ipsorum et avum comitis Duxmech filii Radozlai de castris et aliis possessionibus...*, CD 11, dok. 151., str. 199.

⁶²⁷ CD 11, dok. 152., str. 199.-200.

⁶²⁸ CD 6, dok. 224., str. 261.-266.

⁶²⁹ *...Dionysius filius Petri et Benk filius Belos suo et nomine Wulkchin et Dianko fratrum suorum nobiles de Zana ... terre seu possessionis eorum, in possessione Kamen, vocate ibidem in Zana constitute cum utilitatibus et pertinentiis suis universis sub eisdem metis ... assignasse nobili viro comiti Duymo filio comitis Radozlai [et per] suis heredibus, heredumque suorum successoribus iure perpetuo possidendam, tenendam et habendam, pro sexaginta marcis [b[onorum] denariorum...*, CD 11, dok. 219., str. 288.

⁶³⁰ *...nobis discretus vir dominus Anthonius archidiaconus de Vrboch, socius et concanonicus noster...*, CD 11, dok. 219., str. 288.

S druge strane, sinovi pokojnoga bana Stjepana V., knezovi Dionizije II. i Pavao, nakon što im je kralj Karlo Robert u zadnjim godina trećega desetljeća 14. stoljeća oduzeo sve gradove na prostoru Žumberačko-samoborskom gorju, a poglavito nakon što su 1336. godine stali na stranu Habsburgovaca protiv kralja, našli su se u kraljevoj nemilosti. Stoga se njih dvojicu ne može pronaći niti u jednom povijesnom zapisu koji bi svjedočio o neakvim službama koje su obnašali za novoga kralja Ludovika I. Ipak, kralj im nije oduzeo sve posjede, pa se tako knez Dionizije II. 1343. godine spominje kao gospodar Krupe.⁶³¹ Štoviše, očito su knezovi Dionizije II. i Pavao ostvarivali znatna sredstva sa svojih posjeda u dolini rijeke Une u okolici Krupe, pa su već te iste 1343. godine bili u mogućnosti pozajmiti određenu svotu novaca svojim braći supruga kneza Pavla od Krupe,⁶³² Goričko-tirolskim knezovima Majnhardu VII. i Henriku III.⁶³³ Naime, prema ispravi od 15. lipnja 1343. godine knez Henrik III. je u svoje kao i u ime svoga brata Majnharda VII., od knezova Dionizija II. i Pavla Babonića posudio svotu od 1720 guldena. Kao zalog je Babonićima predao grad Schwarzenegg (slov. Podgrad, tal. Nigrignano)⁶³⁴ i sve korisnosti koje joj pripadaju.⁶³⁵ Osim o ponovnom financijskom usponu knezova Dionizija II. i Pavla od Krupe isprava svjedoči da su se veze između te grane Babonića i Goričko-tirolskih knezova nastavile i nakon 1337. godine.

Štoviše, prema ispravi od 21. lipnja 1344. godine čini se da su knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe uistinu ušli u posjed utvrde Schwarzenegg. Naime, prema rečenoj ispravi knez Henrik III. u svoje kao i u ime svoga brata Majnharda VII. dopušta Babonićima da u

⁶³¹ ...*graf Dyonis von der Crupp*..., Kos, „Oдношaji medju“, dok. 2, str. 298.

⁶³² Iz isprave od 6. svibnja 1360. godine saznaje se da je knez Pavao od Krupe za suprugu imao kneginju Katarinu, sestru knezova Henrika III. i Majnharda VII. (...*Wir graff Pawel von Krupp veyehen fur uns und fur unser wirtin graffin Kateryn ... graff Mainhard von Götcz und sein pruder graff Hainrechen*..., CDCB, dok. 6, str. CXC-CXCI).

⁶³³ Henrik III. i Majnhard VII. bili su sinovi kneza Alberta III. (vidi rodoslovlje: „6.1.1. Goriški grofje“, Štih, *Goriški Grofje*., str. 239.) brata kneginje Klare Eufemije, koja je bila udata za Ivana I. Babonića, brata Stjepana V. koji je bio otac knezova Dionizija II. i Pavla Babonića.

⁶³⁴ Riječ je o utvrđi u današnjoj Gorici smještenoj nedaleko od talijansko-slovenske granice koja se spominje još 1096. godine u rukama kneza Randolfa podložnika Akvilejske patrijaršije, a nakon smrti furlanskog grofa Ljudevita I. 1077. godine prepustio je car Henrik IV. akvilejskom patrijarhu Sieghradu cijelo Furlansko vojvodstvo uključujući i Goricu i Tolmino (Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, str. 27.). Od početka 14. stoljeća utvrda je bila u vlasništvu Goričko-tirolskih knezova. Naime, nedugo prije smrti akvilejski patrijarh Otobono († 1315.) je s Goričko-tirolskim knezovima sklopio sporazum 19. rujna 1314. godine kojim im je prepustio sve gradove oko današnje Gorice i Tolmina, pa i samu utvrdu Schwarzenegg (Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, str. 51.; Štih, *Goriški Grofje*., str. 32.) O utvrđi Schwarzenegg više vidi: Cova, Ugo, *La signoria di Schwarzenegg : un feudo goriziano sul Carso alle porte di Trieste: (XIV-XIX secolo)*, Udine, 2009.

⁶³⁵ *Wir Henrich, graue ze Goercz vnd Tyrol ... vergehen guer vnsern liben brouder Maynharten ... wir oder vnser erben ermanen offtgenanden vnser oheim grauen Dyonis vnfd Pajuln oder ir erben ermanen mit den vorgeschriben sibenczehnhundert vnd czwainzih guldein, so suelen si vns die vest Swarczenek mit deb vor[gen]nden*..., Kos, „Oдношaji medju“, dok. 2, str. 298.-299.

svrhu obnove dotrajale utvrde potroše svotu od 50 maraka šilinga te da taj iznos pribroje iznosu zaloga od godinu dana ranije.⁶³⁶

Utvrda Schwarzenegg ostala je u rukama kneza Pavla od Krupe do početka 1359. godine, tj. do godinu dana prije njegove smrti. Naime, dana 21. siječnja 1359. godine knez Majnhard VII. je u svoje kao i u ime svoga brata Henrika III. predao selo Rodnik s korisnostima koji mu pripadaju knezu Pavlu od Krupe. Zauzvrat je dobio zalog od 470 forinti. Posjed i selo Rodnik nalazili su se u okolici utvrde Schwarzenegg koja je očito još bila u rukama kneza Pavla od Krupe.⁶³⁷ Već iduće godine, 1. svibnja 1360., Goričko-tirolski knezovi Henrik III. i Majnhard VII. isplatili su svoja dugovanja za utvrdu Schwarzenegg u iznosu od 424 bečkih maraka, nakon čega je im je knez Pavao od Krupe vratio rečenu utvrdu.⁶³⁸

Gotovo u isto vrijeme prodali su knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe svoje posljednje posjede u Kranjskoj, tj. na prostoru Njemačkoga Carstva. Naime, u Državnom arhivu u Beču sačuvana je isprava od 19. ožujka 1352. godine kojom je knez Dionizije II. u svoje ime, kao i u ime svoga brata Pavla od Krupe, predao preostale svoje posjede u Kranjskoj knezovima Otonu VI. i Fridriku III. Ortenburškom koji su bili nećaci njegove supruge Ana Ortenburg. Riječ je o jednom jutru zemlje podno Staroga Grada (*Altenburg*) na Krki, te trgu u Kronovu (*Kronau*).⁶³⁹

Pedesetih godina 14. stoljeća uočava se nova aktivnost kneza Dujma Blagajskog čiji je politički utjecaj, prvenstveno zbog dobrog odnosa s kraljem i novog ekonomskog uzleta, toliko porastao da se osjećao dovoljno snažnim da može vratiti neke od posjeda koji su nekada pripadali njegovim precima. Prvenstveno je bila riječ o posjedima uz rijeku Unu, i to onima na prostoru Dubičke županije. Tako je 1355. godine došao u sukob s pripadnicima nižeg lokalnog plemstva Vodičke županije koji su uživali posjed Poljana u Dubičkoj županiji

⁶³⁶ ...auf vnser vest Swarczenek uerpawen sullen mit vnserem willen vnd gescheft fuenfzig march schilling auf sogaten paw..., Kos, „Oдношaji medju“, dok. 3, str. 299.

⁶³⁷ ...graf Pawln von Crupp ... versaczt habn vnser dorf geheizzen Rodnichk ... vest Swarcznek..., Kos, „Oдношaji medju“, dok. 5, str. 301.

⁶³⁸ ...Wir graff Pawel von Krupp ... graff Mainhard von Götcz und sein pruder graff Hainrechen und allen unseren erben, daz wir in dy vest Swaecnek und alle di guter, dy wir darczu inn haben ze lösen schullen geben in allez verzihen, swan si uns ermant, mit vier hundredt march und vier und czwainzich march schilling Wenediger muncz und mit dem gelt ..., CDCB, dok. 6, str. CXC-CXCI.

⁶³⁹ ...Wier graf Dyanis von der Crup ... bruder Graf Pauls von der Crupp ... unser liben wirtinn und vrave graefin Ann der edeln grafen, graf Otten und grad Friderich von Ortenburg swester reht..., CDCB, dok. 5, str. CLXXXVIII-CXC..

u blizini ušća Une u Savu,⁶⁴⁰ a koji je od davnina bio u rukama roda Babonića.⁶⁴¹ Pred Zagrebačkim kaptolom protiv njega su tužbu podigli plemeniti Petar i Andrija, sinovi Andrijini, pa Stjepan, sin Jakovljevi, potom Filip, sin Andrijin, te Emerik, sin Stjepanov, koji su bili lokalno plemstvo iz Vodice, tvrdeći da je Poljana njihov posjed.⁶⁴² Čini se da je knez Dujam uspio dokazati da je njegov predak knez Baboneg III. dobio potvrdu od tadašnjeg slavonskoga bana Stjepana Gútkeleda za rečeni posjed,⁶⁴³ te je Zagrebački kaptol presudio u njegovu korist. No, ipak prema ispravi od dvije godine kasnije jasno je da se naziv Poljana sredinom 14. stoljeća odnosio na veći broj zemljišnih čestica. Naime, nakon što je sredinom listopada 1357. godine kraljevski vikar za Slavoniju, Leustakije, naložio Zagrebačkom kaptolu da odredi međe posjeda Poljana,⁶⁴⁴ koji je to početkom studenog i učinio, jasno je da vodičko plemstvo i dalje drži dijelove posjeda u Poljani koji graniče s posjedima knezova Babonića.⁶⁴⁵ Naime, lokalno plemstvo iz Vodice su posjedovali dio posjeda Poljana⁶⁴⁶ koja ga je međa jednim djelom išla i uz posjede Babonića.⁶⁴⁷ Ovaj podatak posredno potvrđuje da je knez Dujam Blagajski sačuvao dio posjeda Poljana na strateški važnom mjestu na ušću rijeke Une u Savu. Štoviše, godine 1360. knez Dujam Blagajski je proširio posjede roda u Dubičkoj županiji kupivši od Ilije nekadašnjeg preceptora dubičkih ivanovaca, i njegova brata Stjepana posjed *Zwegyne*.⁶⁴⁸

Knez Dujam Blagajski nastojao je veći dio toka rijeke Une staviti pod svoju kontrolu te je pokušao doći i do važnijih posjeda uz njezin tok i uzvodno od ušća Sane u Unu. Tako je već 1359. godine kupio posjede Menić i Medvjede od Benedikta i Nikole, sinova

⁶⁴⁰ *...terram seu possessionem ipsorum Polyana vocatam in comitatu Dubicensi iuxta fluvium Zaue existentem...*, CD 12, dok. 232., str. 309.

⁶⁴¹ Kao što je već rečeno posjed Poljanu je 1249. godine knez Baboneg III. kupio od plemićkog roda Vukodraga, koji je do tada bio njihov nasljedni posjed. Ispravu o tome sastavio je tadašnji slavonski ban Stjepan Gútkeled (CD 4, dok. 357., str. 411.-412.).

⁶⁴² *...quod Petru et Andreas filii Endre, item Stephanus filius Jacou, Philippus filius Endre ac Emericus filius Stephani de Vodicha a buna parte, ab altera vero comes Duimus filius Radozali de Blagai...*, CD 12, dok. 232., str. 309.

⁶⁴³ *...quam condam comes Babonegh avus dicti comitis Duimi et eorum ut dixerunt pretio comparavit, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis ... evidentiam ad manus dicti comitis Duimi quasdam literas privilegiales condam Stephani bani Sclavonie super ipsa possessione confectas coram nobis...*, CD 12, dok. 232., str. 309.

⁶⁴⁴ CD 12, dok. 326., str. 428.-429.

⁶⁴⁵ CD 12, dok. 327., str. 429.-431.

⁶⁴⁶ *...quod quedam possessionaria portio eorum Polana vocata, in districtu de Dubyvha existens...*, CD 12, dok. 326., str. 429.

⁶⁴⁷ *...igitur prima meta dicte terre Polana ... ubi in Zauam coniungitur, tamen pars rivuli tenetur Baboneg comiti, post hec descendit per Zauam...*, CD 12, dok. 327., str. 430.

⁶⁴⁸ *...possessionem Zwegyne(!)...*, CD 13, dok. 36., str. 49. Ilija i Stjepan su bili sinovi Odolenovi koji je bio pripadnik lokalnog plemstva Dubičke županije (*...frater Elias domus hospitalis ordinis s[anc]ti Johannis Jerosolimitani, condam preceptor de Dubycha, et Stephanus frater eiusdem, filii videlicet Odoleni, nobiles de districtu Dubichensi a buna parte, ab altera autem nobilis vir comes Doymus filius condam comitis Radozlai de Blagay...*, CD 13, dok. 36., str. 49.).

Benediktovih, koji su bili pripadnici lokalnoga plemićkoga roda te je njihov djed bio neki Radin od Svetoga Ivana.⁶⁴⁹ Oni su posjede Menić i Medvjeđe, koji su se nalazili pokraj utvrde Mali Pset, tj. Krupe, posjedovali od 1284. godine kada ih je njihovu pretku plemenitom Radinu darovao tadašnji ugarsko-hrvatski kralj Ladislav IV. Kumanac.⁶⁵⁰ Došavši do posjeda Menić i Medvjeđe Dujam Blagajski je uspio svoje posjede uz rijeku Unu povezati sa posjedima svojih bratića knezova Dionizija II. i Pavla koji su tada držali važne utvrde Ostrožac i Krupu uz srednji tok rijeke Une. Na ovaj su način Babonići ponovno postali jedini realni gospodari na ovome važnome komunikacijskom pravcu.

S treće strane, knez Dujam Blagajski je nastojao pod svoju političku i gospodarsku interesnu sferu vratiti i dolinu rijeke Gline u središnjem dijelu današnje Banovine gdje su se nekad prostirali brojni posjedi knezova Babonića. Tako se već 23. travnja 1358. godine tražeći da se izvrši određivanje granica posjeda Žitec koji mu pripada, pred Zagrebačkim kaptolom pozvao na činjenicu da su taj posjed krajem 13. stoljeća Jasen i Kristijan, sinovi Izanovi, u svoje ime te u ime svoje braće Senka, Žeralda i Trpinje, kao i Lepidrug, sina Lepecova, te Nikole, sina Gerdunova, iz plemićkoga roda Ratetića, prodali za sedamdeset maraka i pedeset denara zagrebačkih njegovim predcima knezovima Stjepanu V., Ivanu I. i Radoslavu II. i Otu.⁶⁵¹ Iako je ponešto iskrivio povijesnu istinu, jer su Ratetići 1284. godine prodali posjede Kresnić, Bojnu, Bluzetu i Pelavu, razmještene u središnjem dijelu današnje Banovine,⁶⁵² ali se među njima ne spominje i Žitec, ipak je Zagrebački kaptol izvršio reambulaciju posjeda Žitec te ga je knez Dujam Blagajski mogao nesmetano uživati.

U relativnoj blizini posjeda Žitec nalazili su se posjedi Brumen, kasnija utvrda Brubno, i Hlekovec koji su bili u rukama kneza Dujma Blagajskog. Naredne godine uspio se knez Dujam domoći cjelovitih posjeda knezova Ratetića koji su se nalazili između tih njegovih posjeda. Naime, 21. ožujka 1359. godine u ime kneza Dujma Blagajskog je zagrebački kanonik Mihovil, sin Andrijin od Marka, Mikca i Egidija, sinova Stjepanovih iz

⁶⁴⁹ ...*Benedictus filius Benedicti filii Rady de Scenth Iwan pro se personaliter et pro Nicolao...*, CD 12, dok. 429., str. 653.

⁶⁵⁰ ...*domini Ladisali inclyte recordationis, regis Hungarie illustris, sub anno domini M. CC. Octagesimo quatro super donatione quarundam terrarum seu possessionum Menygh et Meduegyan vocatarum olim castris de minori Pezech Radyn facta confectum, prout ine odem privilegio lucidius apparet...*, CD 12, dok. 429., str. 653.

⁶⁵¹ ...*ad reambulandum metas cuiusdam possessionis sue Sytech nuncupate, quam Jezen et Cristan filii Isan suo et nomine fratrum suorum, videlicet Snek, Geroldi et Terpina vocatorum, item Lepidrug filii Lepech et Nicolai filii Gerdona de genere Rathe, nobilibus viris scilicet magistris Stephano, Johanni, Radozlao et Oth filiis quondam comitis Babonef progenitoribus suis et per eos eorum heredibus pro septuaginta marcis, cum quinque pensis denariorum Zagrabiensium...*, CD 12, dok. 360., str. 468.

⁶⁵² CD 6, dok. 392., str. 472.-473.

roda Ratetića kupio njihove posjede između Brumena i Hlekovice.⁶⁵³ Povezivanjem posjeda Brumena i Hlekovice te obližnjeg Žiteca uspio je knez Dujam tek donekle ostvariti politički i gospodarski utjecaj u dolinama rijeke Gline i Čemernice kakav su u prvim desetljećima 14. stoljeća na tom prostoru imali njegovi preci.

Zanimljivo je da su i knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe pozivajući se na svoga oca pokojnoga bana Stjepana V. pokušali vratiti posjed Brezovicu koja je u drugom desetljeću 14. stoljeća bila u njegovim rukama.⁶⁵⁴ Pozivajući se na svoga oca knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe sukobili su se sa turopoljskim plemićima Ivanom, sinom Ivanovim, od Brezovice, te njegovim sinovima Ivanom i Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Brezovicom.⁶⁵⁵ Čazmanski je kaptol 7. kolovoza 1366. godine presudio u korist turopoljskog plemstva. Očito je knez Dujam Blagajski uživao veći ugled od svojih bratića te je lakše ostvarivao za sebe vrlo povoljne kupovine posjeda od lokalnog plemstva.

Sredinom 14. stoljeća Babonići su posjedovali niz utvrda oko tokova rijeka Une i Sane od kojih su najvažnije bile Blagaj i Krupa kao sjedišta dviju grana roda. Osim njih u njihovu vlasništvu su bile i Ostrožac i Vodičevo, te Kamengrad koji je četrdesetih godina 14. stoljeća rodu pribavio Dujam Blagajski. Na prostoru današnje Banovine u njihovim su rukama bile i posjed Brumen na kojem je uskoro izgrađena i kasnija utvrda Brubno.

Ipak, Dujam Blagajski i njegovi bratići Dionizije II. i Pavao od Krupe nastojali su od kralja dobiti potvrde za nesmetano uživanje i posjedovanje nekih od tih utvrda. Tako su se 28. prosinca 1360. godine knezovi Dionizije II. i Pavao pomirili sa kraljem Ludovikom i od njega dobili potvrdu za utvrdu Krupu i sve korisnosti koje iz posjedovanja te utvrde proizlaze.⁶⁵⁶ Iako je očito da od kraja tridesetih godina 14. stoljeća knezovi Dionizije II. i Pavao više nisu u otvorenom ili bilo kakvom sukobu pogotovo sa novim ugarsko-hrvatskom kraljem Ludovikom I., te nesmetano uživaju svoje posjede sa Krupom kao najvažnijom utvrdom, ipak

⁶⁵³ ...*Mark, Mykech et Egidio filiis Stephani de generatione Rathethygh a buna, parte vero ex altera viro discreto magistro Michaele filio Andriol, socio et concanonico nostro vice et nomine comitis Duym filii Radozlai de Blagay ... quod ipsi totalem portionem isporum possessionariam, inter possessiones ipsius comitis Duym Brumen et Hleukouch nuncupatas habitam...*, CD 12, dok. 420., str. 558.

⁶⁵⁴ Kao što je već rečeno Brezovica je bila u rukama bana Stjepana V. barem od 1311. godine (CD 8, dok. 226., str. 273.). Osim toga spominje se i u podijeli prihoda između Babonića 1314. godine kada je u njoj ukinuta nelegalna mitinica (CD 8, dok. 301., str. 359.)

⁶⁵⁵ ...*magistro Iuuan filio Iuuan de Brezoucha de campo Zagrabiansi et Johanne ac Ladislao filiis suis ... ex altera comite Dionysio filio condam Stephani bani similiter pro se et pro comite Paulo...*, CD 13, dok. 401., str. 562.

⁶⁵⁶ ...*vol[entes] eosdem pro premissis eorum obsequiorum laudabilibus servitiis regio prosequi donativo, quoddam castrum nostrum Kruppa nuncupatum, quod ipsi ex nostre regie liberalitatis clementia titulo nostri honoris hactenus conservarunt, cum omnibus villis ad ipsum pertinetibus [cunctis]que suis utilitatibus et utilitatum quarumlibet [integrit]atibus et pertinentiis universis...*, CDCB, dok. 81., str. 146.-147.

ne postoji u izvorima nikakva naznaka da su se oni i prije 1360. godine bili u kraljevoj milosti. Činjenica da je došlo do pomirbe sa kraljem jasna je iz njihove titulacije. Naime, kralj ih je oslovio svojim plemićima kojima iz zahvalnosti zbog njihove vjerne službe potvrđuje Krupu.⁶⁵⁷ Prema Ludovikom riječima on im je dao novu darovnicu za utvrdu i posjed Krupe prema starim granicama.⁶⁵⁸ Dobri odnosi sa kraljem svakako su koristili braći Babonićima, dok je, s druge strane, moguće je da je kralj Ludovik bio svjestan kako nije dobro imati knezove Dionizije II. i Pavla od Krupe u opoziciji u vrijeme dok je tijekom kasnih 1350-tih godina vodio rat protiv Mlečana koji je završio preuzimanjem čitave Dalmacije mirom u Zadru 1358. godine. Naime, Krupa se nalazila na najvažnijem srednjovjekovnom putu dolinom Une prema srednjovjekovnoj Dalmaciji i Hrvatskoj, kojima su prolazile vojske kralja Ludovika koje su se kretale prema dalmatinskim gradovima, te je stoga kralju bilo važno da strateške gradove u dolini rijeke Une drže njemu odani plemići, te je vrlo vjerojatno i prije 1360. godine popravio odnose sa knezovima Dionizijem II. i Pavlom Babonićem. Uistinu i sam se kralj Ludovik u kasnu jesen 1357. godine na čelu svoje vojske uputio u Dalmaciju, te nakon što je koncem studenog iste godine boravio u Zagrebu,⁶⁵⁹ vrlo vjerojatno se dolinom Une uputio prema Kninu i dalje prema Zadru, te je moguće da je već tada izgadio odnose sa krupskom granom knezova Babonića. Očito je kralj bio zadovoljan što se knezovi Dionizije II. i Pavao više ne opiru njegovoj vlasti kao što su se opirali njegovu ocu kralju Karlu Robertu, te ga vjerno služe, pa je stoga jednostavno priznao očitu činjenicu da su Krupa i posjedi koji joj pripadaju u vlasništvu ove grane knezova Babonića.

Kao što je već rečeno Ostrožac se već od 1321. godine kao posjed na kojemu se vrlo vjerojatno već i tada mogla nalaziti neka manje utvrđeno zdanje, spominje u rukama Nikole III. i njegova brata Dujma Blagajskog,⁶⁶⁰ koji su na tom mjestu ne kasnije od 1330. godine sagradili utvrdu.⁶⁶¹ Taj se grad spominje u rukama kneza Dujma Blagajskog 1359. godine u ispravi koju je ovjerio Zagrebački kaptol. Tom prigodom ovjerena je ranija isprva topuskog opata Gvilerma iz 1351. godine kojom je on posvjedoči da je njegov prethodnik, opat Ivan,

⁶⁵⁷ *...quos opera sue virtutis regali remuneratione dignos efficiunt, grata [solemnus impendere] premia meritorum reco[rdat]is fidelitatibus et fidelium obsequiorum preclaris et sinceris meritis nobilium [ac str]enuorum virorum, comitum Dionysii et [Pauli], filiorum quondam Stephani bani, fidelium nobis et dilectorum...*, CDCB, dok. 81., str. 146.

⁶⁵⁸ *...sub eisdem metis veri set antiquis, quibus ipsum castrum ab olim h[abitum] extitit et possessum, nove donationis nostre titulo dedimus...*, CDCB, dok. 81., str. 147.

⁶⁵⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 2, str. 125.-126.

⁶⁶⁰ CD 9, dok. 26., str. 35.

⁶⁶¹ Ostrožac se 9. prosinca 1330. godine po prvi puta u izvorima naziva utvrdom koju je tada knezovima Nikoli III. i Dujmu Blagajskom potvrdio tadašnji kralj Karlo Robert (*...locum castrum Ostrosecz vocatum...*, CD 9, dok. 435., str. 534.-537.).

primio od nekog Markulina, građanina Ostrožca, i kneza Dujma Blagajskog svotu od 357. florena za buduću sudsku pomoć za koju su obadvojica smatrali da bi im mogla trebati.⁶⁶²

Konačno je 18. svibnja 1364. godine knez Dujam Blagajski dobio je od kralja Ludovika potvrdu ranije darovnice kralja Karla Roberta iz 1330. godine za Ostrožac.⁶⁶³ U potvrdi ranije darovnice kralj Ludovik I. je naglasio da to čini zbog zasluga tada već pokojnog Dujmova brata, kneza Nikole III., koje je on kao kraljevski vitez činio za života kraljeva oca, kralja Karla Roberta.⁶⁶⁴

Knez Dujam Blagajski je početkom šezdesetih godina 14. stoljeća boravio i kod kralja Ludovika I. na njegovu dvoru u Budimu. Naime, prema ispravi Zagrebačkog kaptola od 26. travnja 1361. godine kojom on javlja svima kojih bi se to moglo ticati, da je ih je Bank sin Vintherov, obavijestio u ime kneza Dujma Blagajskog da je on izgubio svoj veliki pečat dok je boravio u Budimu.⁶⁶⁵ Knez Dujam je krajem 1360. ili početkom 1361. godine boravio kod kralja Ludovika I. u Budimu na nekim pregovorima koje je vodio s njime.⁶⁶⁶

Možda je njegov boravak pred kraljem moguće povezati s njegovim sve ozbiljnijim namjerama da svome rodu vrati Zrin koji je još 1328. godine izgubio njegov stric pokojni Ivan I. Babonić, a od 1347. je u rukama one grane knezova Bribirskih, koji su se kasnije prozvali Zrinski. Naime, negdje oko 1361. godine preminuo je knez Juraj I. Zrinski koji je za sobom ostavio malodobnog sina Pavla. Za njegova skrbnika imenovao je kralj Ludovik I. kneza Stjepana, sina Bartolomejeva, kneza Krka, Modruša i Gacke.⁶⁶⁷ Isti je krčki knez Stjepan 31. kolovoza 1362. godine u ime svoga štićenika kneza Pavla Zrinskoga pismom poručio knezovima Dujmu Blagajskom, te braći Dioniziju II. i Pavlu od Krupe, kao i njihovu rođaku Petru od Kostajnice, kojim ih je izvjestio da je preuzeo skrbništvo nad malodobnim Pavlom, te njegovom sestrom i majkom.⁶⁶⁸ U istom je pismu upozorio Baboniće da ne

⁶⁶² *...quod nos de deposito domini Johannis predecessoris nostri recepimus per manus domini Marculiki civis der Oztrosech, cum scitu et precepto domini comitis Duymy domini de Blagay trecentos quinquaginta septem florens, tali tamen conditione, quod si quis vellet predictum comitem Duymum vel heredes suos aut dominum Marculinum ante dictum cum heredibus suis in aliquo molestare seu ad aliquod iudicium trahere...*, CD 12, dok. 425., str. 563.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 232.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 41.

⁶⁶³ CD 13, dok. 273., str. 371.-372.

⁶⁶⁴ *...quas et primo prefatus Nicolaus miles condam domino Karulo genitori nostro carissimo...*, CD 13, dok. 273., str. 371.

⁶⁶⁵ CD 13, dok. 88., str. 134.-135. Zagrebački kaptol je izgubljenom pečatu oduzeo vjerodostojnost te je odredio rok od godinu dana unutar kojega svi koji posjeduju isprave izdane od kneza Dujma Blagajskog, moraju pojaviti pred njime kako bi ih se ovjerilo novim pečatom. O pečatim knezova Babonića biti će više riječi u nastavku rada.

⁶⁶⁶ *...comite Doymo, domino suo, Bude in negotiis suis apud regiam maiestatem existente...*, CD 13, dok. 88., str. 134.

⁶⁶⁷ Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 34.

⁶⁶⁸ CD 13, dok. 182., str. 250.-251.

napadaju i pljačkaju posjede njegovih štićenika, pritom poglavito misleći na Zrin i posjede koji mu pripadaju. Štoviše pozvao se na činjenicu da ga je sam kralj imenovao skrbnikom malodobnog kneza Pavla Zrinskoga.⁶⁶⁹ Tri godine kasnije uspio je Stjepan knez Krčki dobiti novu potvrdu za Zrin od kralja Ludovika I. za svoga štićenika,⁶⁷⁰ čime je odbacio svaku mogućnost da Babonići uistinu vrate ovu utvrdu i okolno vlastelinstvo u svoje vlasništvo.

Sredinom 1369. godine poprilično ostario knez Dujam Blagajski, vjerojatno osjećajući da mu se bliži konac života, nastojao je svojim sinovima osigurati i nesmetano uživanje jednoga od najstarijih posjeda svoga roda, Vodičeva, te je stoga zatražio od kralja Ludovika I. potvrdu darovnice kralja Bele IV. za Vodičevo iz 1241. godine. Kralj Ludovik I. je udovoljio njegovim zahtjevima te je Babonićima 23. srpnja 1369. godine potvrdio posjedovanje Vodičeva na osnovu isprave kralja Bele IV. od 23. rujna 1241. godine.⁶⁷¹

Godina 1370. je jedna od važnijih godina u povijesnom razvitku roda Babonića. Naime, te su godine preminula dvojica najvažnijih pripadnika roda te generacije, knezovi Dujam Blagajski i Dionizije II. Knez Dujam se zadnji puta kao živ spominje 23. srpnja 1369.,⁶⁷² te kao mrtav po prvi puta 21. srpnja 1370. godine,⁶⁷³ te je očito negdje u tom vremenskom periodu i preminuo. S druge strane, knez Dionizije II. posljednji put se kao živ spominje u ispravi od 21. srpnja 1370. godine kojom ga njegov brat Pavao od Krupe imenuje svojim nasljednikom, a ako on umre prije njega Pavla će naslijediti knezovi Ivan III., Nikola IV., Baboneg III. i Stjepan VII., sinovi njegova pokojna bratića Dujma Blagajskog.⁶⁷⁴ Ironija povijesnih okolnosti bila je činjenica da je Pavao od Krupe nadživio svoga brata Dionizija II. za desetak godina,⁶⁷⁵ baš kao što je kao mogućnost pretpostavio u svojoj oporuci. Nakon smrti knezova Dujma Blagajskog i Dionizija II. još će neko kraće vrijeme glavnu riječ u politici roda Babonića voditi stari knez Pavao od Krupe, ali će vremenom sve aktivniji postati Dujmovi sinovi knezovi Ivan III., Nikola IV., Baboneg IV. i Stjepan VII. koji će obilježiti tri zadnja desetljeća 14. stoljeća u životu roda Babonića.

⁶⁶⁹ *...nec non castrum eius de Zrign[o], contratam bo[na] et possessiones quaslibet, quoquomodo ipsis pupili set eidem consorti predictae pertinentes et spectantes sub nostra deberemus custodia conservare, regere et manutere, ac ab omni qualibet persona volenti facere aut facienti aliquam novitatem, violentiam seu dampnum defendere et tueri pro viribus, regia in persona, auctoritate ipsius mediante...*, CD 13, dok. 182., str. 250.-251.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 35.

⁶⁷⁰ Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 35.

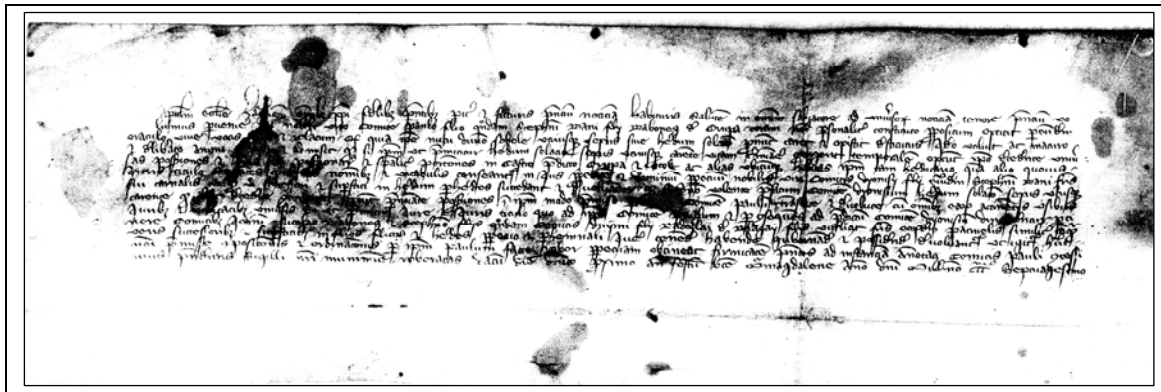
⁶⁷¹ CD 14, dok. 145., str. 203.-205.

⁶⁷² *...comes Doym filius comitis Raduslai filii comitis Baboneg...*, CD 14, dok. 145., str. 204.

⁶⁷³ *...comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...*, CD 14, dok. 200., str. 277.

⁶⁷⁴ *...vir comitis Dionysii, filii eiusdem Stephani bani, fratris sui carnalis...*, CD 14, dok. 200., str. 276.-277.

⁶⁷⁵ Pavao od Krupe se posljednji puta kao živ spominje 29. listopada 1381. godine (*...Paulus, filius condam Stephani bani, de Cruppa...*, CD 16, dok. 191., str. 230.).

prilog 12 - „oporuka“ kneza Pavla od Krupe od 21. srpnja 1370.
(Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66528)

Kao što se iz gore navedenog vidi razdoblje od 1340. do 1370. godine predstavlja svojevrsnu restauraciju moći i posjeda knezova Babonića pri čemu je najveću ulogu imao knez Dujam Blagajski. Koristeći dobre odnose s novim ugarsko-hrvatskim kraljem Ludovikom I. knez Dujam je uspio učvrstiti i povezati posjede svoga roda u dolini rijeke Une od Poljane na ušću Une u Savu pa sve do Ostrožca u srednjem toku rijeke Une. Gotovo cijeli taj prostor uz iznimku Dubice i Kostajnice koja je u rukama knezova Kostajničkih s kojima su Babonići bili u rodbinskim vezama, predstavlja cjelinu i glavnu okosnicu ekonomskog i političkog rasta Babonića. Osim toga, kupovinom Kamengrada Babonići su proširili svoju interesnu sferu i na gornji tok rijeke Sane. Štoviše, knez Dujam je uspio vratiti neke od starih posjeda roda u dolini rijeke Gline kao i njezine pritoke Čemernice. Ovako ojačani Babonići su zašli u posljednja desetljeća 14. stoljeća koja će se pokazati znatno turbulentnijima nego li prethodna razdoblja.

2.6. Knez Stjepan VII., kanonik zagrebački, i novi vidici na povijesnom horizontu: Babonići u zadnja tri desetljeća 14. stoljeća

U zadnjem desetljeću svoje vladavine od 1370. pa do njegove smrti 1382. godine, kralj Ludovik I. vodio je aktivnu vanjsku politiku, dok je u isto vrijeme politička situacija unutar granica Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva bila poprilično mirna,⁶⁷⁶ što je omogućilo novoj

⁶⁷⁶ Ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. u zadnjem desetljeću svoje vladavine ostvario je brojne uspjehe u vanjskoj politici. Svakako najveći uspjeh Ludovikove vanjske politike ostvaren je u Poljskoj gdje se nastavljajući miroljubivu politiku svoga oca, povezao s poljskim kraljem Kažimirom III. kojega je u nekoliko navrata vojno pomagao u sukobima s Luksemburgovcima, ali i u ratovima koje je poljski kralj vodio u Litvi i Galiciji. Nakon

generaciji pripadnika roda Babonića da se nesmetano bavi dograđivanjem i širenjem svojih rodovskih posjeda, ali kupovinom novih. Tako je već 17. rujna 1370. godine pred Zagrebačkim kaptolom Andrija, sin Markov, familijar kneza Ivana III. Babonića i njegove mlađe braće knezova Nikole IV., Babonega IV. i Stjepana VII., kupio od Lukačića, sina Pavlova, od Lučnice kupio dijelove triju njegovih posjeda u Sanskoj županiji.⁶⁷⁷ Riječ je bila o posjedima Dragotin, Leskovec i Svodnja koje je knez Lukačić od davnine uživao, te je za njih imao potvrdu nekadašnjega kralja Bele IV.⁶⁷⁸ Osim ovih posjeda četiri godine kasnije Babonići su pribavili još neke posjede na prostoru Sanske županije. Prema sačuvanoj ispravi od 3. svibnja 1374. godine, sastavljenoj također pored Zagrebačkim kaptolom Ivan III. je pribavio dio posjeda Zagrađe koji se nalazio podno njegova posjeda Kamengrada, koji se sada po prvi puta spominje kao utvrda (*castrum*), ali je na tome mjestu već i od ranije vrlo vjerojatno stajala neka utvrda.⁶⁷⁹ Knezu Ivanu III., kojega je zastupao neki Ivan Rufus od Sane, svoj su dio posjeda Zagrađe prodali Jakov, sin Tomin, te Jakša, sin Petrov, kao i Dragoš, sin Radoslavov, sve članovi plemenita roda od Staroga Vršusja.⁶⁸⁰ Istoga dana, 3. svibnja 1374. godine, ovjerio je pred Zagrebačkim kaptolom Ivan Rufus kupnju dijelova još nekih posjeda i Sanskoj županiji u korist kneza Ivana III. Naime, istoga dana sastavljena je

što je 1370. godine preminuo poljski kralj Kažimir III. pozivajući se na ugovor o nasljeđivanju Ludovik I. pokušao je sjesti i na poljsko prijestolje, što mu je nakon sabora poljskoga plemstva u Košicama 1372. godine konačno i uspjelo (više vidi: V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 160.-164.; Gieysztor, Aleksander, „Medieval Poland“, *History of Poland*, Varšava, 1979., str. 114.; Engel, *The Realm*, str. 167.-169.). S druge strane, nakon Zadarskog mira potpisanog s Venecijom 1358. godine Ludovik I. se nametnuo za jedinog vladara istočne jadranske obale. Unatoč tome 1378. godine započeo je novi rat između Venecije i Ugarsko-hrvatskog kraljevstva koje je bilo u savezništvu sa Genovom. Rat je završio mirom potpisanim 24. kolovoza 1381. godine u Torinu kojim su uglavnom potvrđene ranije odredbe iz Zadarskog mira (više vidi: V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 176.-185.; Engel, *The Realm*, str. 162.). I konačno, Ludovik I. je s promjenjivim uspjesima vodio aktivnu politiku prema jugo-istoku. Nakon smrti srpskoga vladara cara Dušana 1355. godine i nove ugarske vojne intervencije 1361. godine knez Lazar, gospodar sjeverne Srbije, prihvatio je vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskoga kralja, ali je nastavio vladati u Mačvi. Štoviše, nakon što je 1365. godine porazio bugarskoga cara Ivana Stracimira već je iduće godine kralj Ludovik I. formirao Bugarsku banovinu sa sjedištem u nekadašnjoj carskoj prijestolnici Vidinu. S druge strane, Ludovik I. u šezdesetim godinama 14. stoljeća nije imao toliko uspjeha u Vlaškoj, ali je nakon što su 1374. godine u tu pokrajinu provalili Osmanlije, već naredne godine porazio vlaškog vojvodu Radua koji mu se pokušao oduprijeti uz pomoć Osmanlija (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 137.-144.; Engel, *The Realm*, str. 164.-165.).

⁶⁷⁷ ...*Lucachus filius Pauli de Luchynicha, comitatus de Zana, personaliter a buna, ac Andreas filius Mark, famulus et legitimus procurator strenui militis comitis Johannis filii olim comitis Duymi filii Radozlai de Blagay in persona eiusdem domini sui viceque et nominibus Nicolai Baboneg et Stephani, filiorum dicti comitis Duymi, iuniorum fratrum eiusdem comitis Johannis parte ex altera coram nobis...*, CD 14, dok. 210., str. 289.-290.

⁶⁷⁸ ...*quarundam trium possessionariarum portionum, quas ipse intra metas possessionum Dragotyn, Lezkouech et Zwodna vocatarum ... perpetuo iure possidendas, universa etiam literalia instrumenta sua et specialiter quasdam literas privilegiales olim domini Bele regis...*, CD 14, dok. 210., str. 290.

⁶⁷⁹ ...*potrionem ipsorum possessionariam Zagradya vocatam, penes castrum magistri Iohannis filii condam comitis Duymi de Blagay et fratrum suorum Kamengrad vocatam habitam et existentem...*, CD 15, dok. 21., str. 32.

⁶⁸⁰ ...*Georgius filius Thome, Jaxa filius Petri et Dragos filius Radozlai de veteri Versussya, de quorum notitia Iohannes Rufus de Zana nos certificavit...*, CD 15, dok. 21., str. 32.

isprava koja svjedoči da je plemeniti Nikola, sin Blažev, od Vojske, prodao dijelove svojih posjeda u Vojski, Lubini i Rakovcu.⁶⁸¹ I konačno, knezovi Nikola IV., Baboneg IV. i Stjepan VII. kupili su od Mihovila, sina Mihovilova, i Tome, sina Benkova, posjede Mejnu i Svegnje koji su se nalazili pored njihovih posjeda oko Vojske.⁶⁸² Uvođenje u posjed i reambulaciju posjeda u ime slavonskih banova Stjepana i Ivana od Lendave 16. svibnja 1383. godine obavio je Ilija sin Mikov.⁶⁸³ Kupovinom dijelova pojedinih posjeda od pripadnika lokalnoga plemstva Sanske županije, Babonići su postepeno okrupnjivali svoje posjede čime su ojačavali svoju vlast i prisutnost na tome prostoru. Kako se slične akcije kupovanja i okrupnjavanja posjeda, koje su u to doba provodili knezovi Babonići, mogu vidjeti i na drugim prostorima Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva u kojima su Babonići imali svoje posjede, može se pretpostaviti je da su ove aktivnosti bile vrlo česte u osmome desetljeću 14. stoljeća, tj. da ih je bilo više nego li samo ova dva sačuvana primjera iz doline Sane.

I uistinu, slična se nastojanja pribavljanja posjeda koja su u svoju korist sedamdesetih godina 14. stoljeća činili Babonići, mogu uočiti i na prostoru oko toka rijeke Une. Tako je primjerice Zagrebački kaptol pismenim putem zamoljen od slavonskoga bana Petra Zudora omeđio posjed Dobornicu koja se nalazila u blizini Ostrožca, te je o tome 24. svibnja 1374. godine sastavio ispravu.⁶⁸⁴ Reambulaciju posjeda Dobornice, oko kojeg su se sporili knez Ivan III. Babonić i stanovnici Omersela, pripadnici roda Sičan, obavili su zagrebački kanonik i bekšinski arhiđakon Ivan zajedno sa Egidijem, sinom Stjepanovim, koji je tada bio prisutan u ime slavonskoga bana Petra Zudora.⁶⁸⁵

I na prostoru nekadašnje Gorske županije, i to poglavito sjeverno od Zrinske gore prema dolini rijeke Gline, Babonići su u tih sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 14. stoljeća nastojali namaknuti što više posjeda. Tako je u jesen 1372. godine knez Ivan III. u svoje kao i u ime svoje braće od Martina, sina Bogdoslavova, iz roda Ratetića kupio za 60

⁶⁸¹ *...quod Nicolaus filius Blasii de Woyzka ad nostram personaliter accedens presentiam de cuius notitia nos Iohannes Rufus certificavit ... quod ipse quasdam portiones suas possessionarias in dicta Woyzka et in Lubina ac Rakouch...*, CD 15, dok. 22., str. 32.-33.

⁶⁸² *...Michaelis filii Michaelis de Woyzka ... Meyna vocate ... Thome filii Benak de dicta Woyzka ... magistrorum Nicolai, Babonek et Stephani filiorum quondam comitis de Duymi de Blagay ... possessionis Zwegyne...*, CDCB, dok. 101., str. 179.-180.

⁶⁸³ *...magnificorum virorum dominorum Stephani et Iohannis de Lendua, regni Sclavonie banorum ... Ilia filio Mykou homine dictorum dominorum banorum...*, CDCB, dok. 101., str. 179.

⁶⁸⁴ CD 15, dok. 27., str. 41.-42.

⁶⁸⁵ *...ad literatoriam petitionem magnifici viri domini Petri Zudor, regni Sclavonie bani ... reambulationem, ac metarum erectiones possessionarie portionis Dobornicha vocate, ad castrum Oztrosech comitis Iohannis filii quondam comitis Duymi ... Egidio Stephani homine ipsius domini bani virum discretum dominum Iohannem archidiaconum de Bexyn, socium et concanonicum nostrum ... hominibus de Omersel generationis Suchan...*, CD 15, dok. 27., str. 41.

zlatnih florena dio njegova posjeda Čemernice koji se nalazio u blizini posjeda kneza Ivana i njegove braće.⁶⁸⁶ Dvije godine poslije, 24. travnja 1374., knez Ivan III. je pred Zagrebačkim kaptolom potvrdio raniju ispravu od 5. travnja 1286. godine koja svjedoči o tome da je njegov predak Radoslav I. od plemenitih Ratetića kupio posjed Radiču u Gorskoj županiji koji se nalazio u blizini posjeda cistercijske opatije u Topuskom.⁶⁸⁷ Kanonici Zagrebačkog kaptola se ovjerliti staru ispravu jer im je knez Ivan III. dao na uvid ispravu kralja Ludovika I. iz 1372. godine kojom on ovjerio stariju ispravu svojim pečatom. Prema navodima Zagrebačkog kaptola kralj je to učinio jer ga je knez Ivan III. vjerno služio u njegovoj vojsci na njegovim mnogobrojnim ratovima u inozemstvu.⁶⁸⁸

Slabljenje cistercijske opatije u Topuskom u drugoj polovici 14. stoljeća nastojali su iskoristiti ne samo niže plemstvo nego i plemićki magnati poput Zrinskih i Babonića, kako bi se domogli njezinih brojnih posjeda.⁶⁸⁹ Unatoč tome što je centralna uprava cistercijskog reda nakon generalnog kapitula koji je uslijedio poslije dolaska vizitatora 1357. godine, postavljanjem opata iz matične kuće pokušala urediti stanje unutar same opatije u Topusko, ono se više nije moglo popraviti.⁶⁹⁰ Propadanje cistercijskog reda ubrzalo se nestankom centralne uprave red nakon velike Zapadne šizme (od 1378. do 1417.).⁶⁹¹

Iskoristivši slabljenje topuske opatije Babonići su već koncem 1380. godine pokušali preuzeti posjed Malu Bojnu, što im je uskoro i uspjelo. Naime, prema ispravi Zagrebačkog kaptola od 18. listopada 1380. godine, kaptol je prema pismenom nalogu slavonskoga bana Petra Zudora sastavio ispravu kojom je topuski opat Toma prepustio Babonićima posjed Malu

⁶⁸⁶ *...Martinus filius Bogdozlou de Rathetych ... quod ipse quandam portionem suam possessionariam in possessione Chemernycha vocata, ipsum ut dixit in eadem contingentem, undique in contigua vicinitate possessionum magistri Johannis filii comitis Duymi et fratrum suorum existentem et habitam, eidem magistro Johanni et fratribus suis, scilicet Nicolao, Babonek et Stephano pro sexaginta florenis auri ab eisdem ut dixit habitis et receptis vendidisset et tradisset...*, CD 14, dok. 334., str. 454.

⁶⁸⁷ CD 15, dok. 20., str. 31.

⁶⁸⁸ *...quod nobilis vir magister Iohannes filius condam comitis Duymi de Blagay ad nostram personaliter accedns presentiam, exhibuit et apportavit nobis literas serenissimi principis domini Ludovici, dei gratia Hungaria, Polonie, Dalmatie etc. Regis illustris, domini nostri naturalis, maiori sigillo suo consignata[s], in quibus nobis mandabatur, quod quia ipse magister Iohannes filius comitis Duymi in servitiis regalibus et in exercitu extitisset, ob hoc ipsa litalia sua munimenta priori sigillo nostro consignata hora debita pridem in anno domini M.CCC.LXX. secundo...*, CD 15, dok. 20., str. 31.

⁶⁸⁹ Ančić, „Cistercijska opatija u Topuskom“, str. 40.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercica*, str. 92.-93.

⁶⁹⁰ Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercica*, str. 94.

⁶⁹¹ Kao posljedica velike Zapadne šizme, te nakon što je uprava cistercijskog reda izdvojila opatiju Citeaux od ostatka svijeta, te zabranila bilo kakve kontakte između samostanskih zajednica odanih Rimu i onih odanih Citeauxu, tj. onih koji su priznavali papu iz Avignona, došlo je do rascijepa i unutar samoga cistercijskog reda (Lekai, Louis J., *The Cistercians: Ideals and Reality*, Kent, 1989., str. 93.)

Bojnu, te su pritom određene i njegove granice.⁶⁹² Kako je bivši cistercijski posjed Mala Bojna graničio s posjedima plemićkoga roda Krešića bilo je potrebno i s njima se dogovoriti oko granica posjeda, što je učinjeno istoga dana pred Zagrebačkim kaptolom.⁶⁹³

Iako su početkom šezdesetih godina 14. stoljeća Babonići, i to u prvom redu knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe, čak nastojali vratiti Zrin, što je izgledalo moguće jer je knez Juraj I. Zrinski nakon smrti ostavio samo malodobnog sina Pavla, ipak su ove magnatske obitelji početkom osamdesetih godine 14. stoljeća bile gotovo ravnopravne u ekonomskoj i političkoj snazi, te se njihovo nadmetanje nastavilo. Knez Pavao Zrinski se 1381. godine žalio slavonskome banu Petru Zudoru da knez Pavao od Krupe nepravedno uživa njegov posjed Zelčnicu, ali su tek novi slavonski banovi Stjepan i Ivan Bánffy (Banići Lendavski) donijeli 29. listopada 1381. godine pravorijek o ovom pitanju.⁶⁹⁴ Detaljno ispitavši stvari banovi su na svome sudbenome stolu u Zagrebu utvrdili da je knez Pavao od Krupe godinama nepravedno uživao posjed Zelčnicu, te da ga sada mora vratiti njegovu zakonitu vlasniku knezu Pavlu Zrinskome.⁶⁹⁵ Osim navedenog posjeda banovi su zaključili da knez Pavao od Krupe nepravedno uživa i posjed Jelovec (*possessione sua Ielouch*) koji je također morao vratiti te nadoknaditi štetu. Konačno je 9. veljače 1382. godine, Čazmanski kaptol izdao novu povelju kojom se kneza Pavla Zrinskog uvodi u posjed Zelčnicu.⁶⁹⁶

Vrlo vjerojatno saznavši da njihov rođak Pavao od Krupe mora predati posjed Zelčnicu knezu Pavlu Zrinskome prema presudi od 29. listopada 1381. godine, pohitali su knezovi Ivan III., Nikola IV., Stjepan III. i Baboneg IV. pred kralja Ludovika I. kako bi od njega zatražili da im potvrdi neke njihove posjede u čije posjedovanje očito nisu bili potpuno sigurni. I uistinu je kralj naredio kanonicima Zagrebačkog kaptola da Blagajskima potvrdi mnoštvo posjeda, što su oni 28. siječnja 1382. godine i učinili.⁶⁹⁷ Riječ je o selu Rujšici, Čajci, Gornjoj i Donjoj Vojski u Sanskoj županiji, Železnom, Brezovici pokraj Otoke,

⁶⁹² ...*quod cum nos ad amicabilem litteratoriam petitionem magnifici viri domini Petri Zudor, regni Sclavonie bani, ad videndam seu audiendam quandam arbitratoriam compositionem inter magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai, a buna, parte vero ex altera virum religiosum dominum fratrem Thomam, abbatem Toplichensem, tertio die beati Michaelis archangeli nunc proxime preteriti in possessione Boyna...*, CD 16, dok. 119., str. 130.

⁶⁹³ CD 16, dok. 120., str. 131.-132.

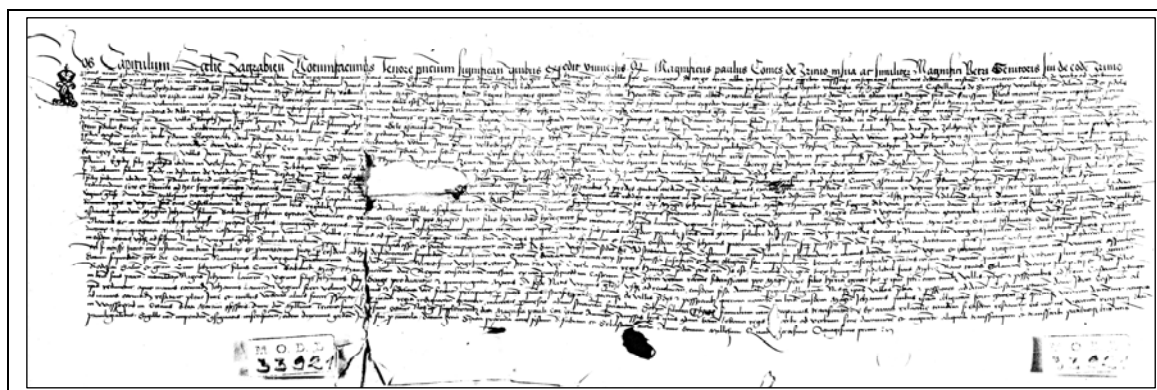
⁶⁹⁴ CD 16, dok. 191., str. 229.-233.

⁶⁹⁵ ...*moderativo iudico in sede sua Zagrabiansi sedente ... quod Paulus, filius condam Stephani bani de Cruppa, quandam possessionem suam Zelchnicha vocatam, a pluribus annis occupatam detineret minus isute...*, CD 16, dok. 191., str. 229.-230.

⁶⁹⁶ CD 16, dok. 219., str. 268.

⁶⁹⁷ ...*quod cum nos receptis literis serenissimi et incltyi principis domini Ludovici, dei gratia regis Hungarie, Polonie, Dalmatie etc, domini nostri naturalis, introductorii simul et statutoriis inter cetera pro parte nobilium virorum videlicet magistrorum Iohannis, Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum condam Duymi, comitis de Blagay, secreto sigillo eiusdem domini regis consignatis...*, CD 16, dok. 215., str. 262.

Polasišću, Ričici na Kupi, Spilu, Brestovici, Gornjem i Donjem Visokom te posjedu Bukovi. Budući da se u ispravi ne nalazi nikakav opis koji bi govorio gdje se navedeni posjedi nalaze, za većinu se može zaključiti da je riječ i manjim posjedim na prostorima oko rijeka Une, Sane i Kupe.

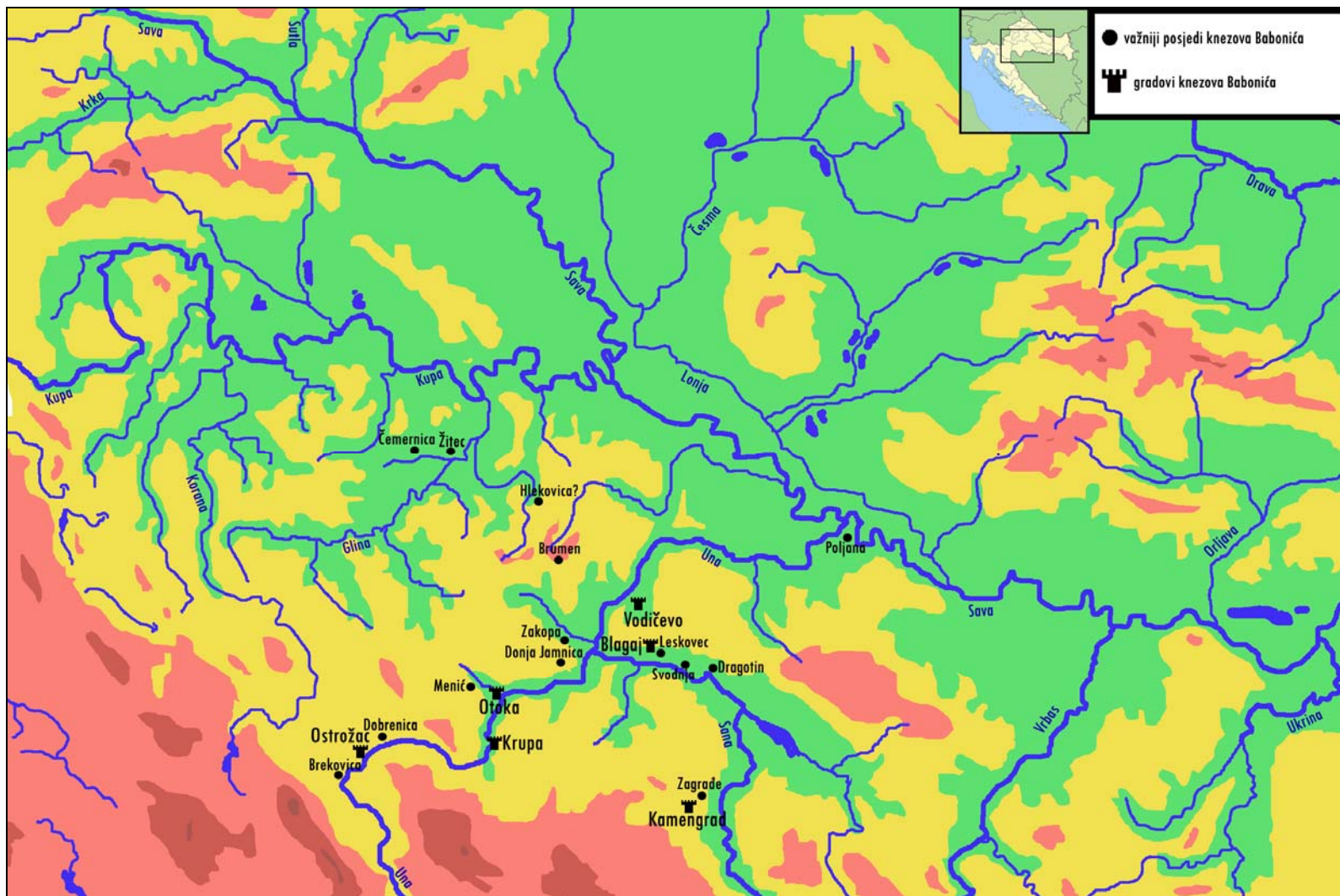
prilog 13 - presuda banova Stjepna i Ivana Bánffyija o posjedu Zelčnica iz 1382. godine (Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 33183)

Godina 1382. bila je svojevrsna prekretnica ne samo u životu plemićkog roda Babonića nego li u čitavom Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu. S jedne strane, čini se da je stari knez Pavao od Krupe preminuo negdje tijekom zime 1381. na 1382. godinu, te je njegovom smrću s povijesne je scene nestalo potomaka nekadašnjeg moćnoga bana Stjepana V. Babonića, tj. one grane roda Babonića čije je središte nakon sloma knezova Babonića 1327. i 1337. godine bila utvrda Krupa na Uni. U nastavku povijesnog razvoja roda Babonića moguće je samo pratiti onu granu roda, koja se po svome središtu nazivaju knezovi Blagajski, a njihov rodonačelnik je bio knez Dujam od Blagaja. S druge strane, ubrzo nakon smrti kralja Ludovika I. 1382. godine Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo je zašlo u veliku krizu centralne vlasti koja je rezultirala posvemašnjom anarhijom plemstva koje je podržavalo niz kandidata za prijestolje. Ta je kriza potrajala više od puna dva desetljeća sve dok se 1408. godine nije konačno Žigmund Luksemburški nije učvrstio kao jedini zakoniti ugarsko-hrvatski vladar.⁶⁹⁸

⁶⁹⁸ Kako je kralj Ludovik I. preminuo bez muškoga nasljednika već dan nakon njegove smrti, 17. rujna 1382. godine, u Stonom Biogradu je za ugarsko-hrvatsku kraljicu okrunjena njegova kći Marija, a stvarnu je vlast u kraljevstvu preuzela Ludvikova supruga Elizabeta, kći bosanskoga bana Stjepana II. Kotromanića. Još je za svoga života Ludovik I. za suprugu s svoje kćerke Marije odredio brandenburškoga grofa Žigmunda (Sigismund, Sigismundus) Luksemburškog, sina njemačkoga cara i češkoga kralja Karla IV., te su njihove zaruke obavljene 1374. godine. Ubrzo se pojavio niz pretendenaata na ugarsko-hrvatsko prijestolje poput Luja Orleanskog, te potom Ladislav, sin napuljskog kralja Krala III. Dračkog. Luj Orleanski je vrlo brzo isključen iz borbe oko upražnjenog prijestolja, te su se uskoro formirala dva sukobljena tabora koji su podržavali Ladislava Napuljskog

Iako u borbama tko će preuzeti ugarsko-hrvatskog prijestolje knezovi Ivan III., Nikola IV., Baboneg IV. i Stjepan VII. od Blagaja nisu direktno sudjelovali, te nisu imali neku zapaženiju ulogu u tim zbivanjima, ipak se anarhija koja je nakon smrti kralja Ludovika I. obuhvatila cjelokupno područje Ugarsko-hrvatsko Kraljevstva u mnogo čemu odrazila i na Blagajske. Naime, kako su se najvažniji posjedi knezova Blagajskih nalazili u poriječju rijeka Une i Sane, tj. na jednom od najvažnijih prometnih pravaca od Slavonije prema Hrvatskoj i Bosni, preko njihovih su prolazile mnoge bosanske, ugarske, hrvatske i slavonske vojske. Ipak, u fokusu tadašnje politike knezova Blagajskih bio je sukob s Pavlom Zrinskim oko posjeda koji su jedni drugima osporavali. Štoviše, ti će sukobi u okolnostima slabe centralne vlasti i sukoba oko ugarsko-hrvatskog trona, u nekoliko navrata prerasti u oružane sukobe i pljačku. S druge strane, koristeći slabljenje financijske i gospodarske moći cistercijske opatije u Topuskom potaknuto općim slabljenjem cistercijskog reda ali i nedostatkom jake centralne kraljeve vlasti, Blagajski su nastojali preuzeti što više nekadašnjih opatijskih posjeda. Blagajskima će se zanemarivanje kaotične političke situacije u kojemu se Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo tada nalazilo, a koju su Blagajski koristili za svoje uske interese preuzimanja posjeda svojih susjeda, vrlo pokazati kobno jer će koncem stoljeća izgubiti važne utvrde Krupu i Ostrožac, od kojih će smo Ostrožac i to tek početkom 15. stoljeća uspjeti vratiti, za razliku od Krupe koju su zauvijek izgubili.

ili Žigmunda Luksemburškog. Političko, a često i oružano, nadmetanje trajalo je sve do 1408. godine kada se konačno Žigmund učvrstio na prijestolju. Kao posljedica tih burnih događanja bilo je odvajanje Poljske i formiranje nove personalne unije Poljskoga Kraljevstva i Litvanskog vojvodstva, čiji je prvi vladar postao princ Jagelo iz litavske dinastije koji je okrunjen za poljskoga kralja pod imenom Vladislav. S druge strane, Venecija se 1409. godine domogla dalmatinskih gradova i otoka čime je Ugarasko-hrvatsko Kraljevstvo izbubilo veći dio svoje obale (više vidi: Rački, Franjo, „Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. III., Zagreb, 1868., str. 66.-97., 100.-110., 113.-156.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 203.-294.; Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, str. 52.-70., 80.-159.; Gieysztor, „Medieval Poland“, str. 114.-116.; Engel, *The Realm*, str. 179.-180., 195.-198., 201.-204.; Lovrenović, Dubravko, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska): 1387-1463*, Zagreb-Sarajevo, 2006., str. 25.-27., 39.-90.)

karta 7 - posjedi knezova Babonića oko 1370. godine

Za vladavine kralja Ludovika I. dolazi do značajnog raslojavanja unutar plemstva kao društvenoga sloja. Još od vremena kralja Karla Roberta formira se zaseban sloj unutar plemstva koji se posebno osnažio u vrijeme kralja Ludovika I. Riječ je plemstvu, koje je, iako malobrojno, zbog svoje bliskosti s vladarom postepeno preuzelo značajnu ulogu unutar Ugarsko-hrvatskoga kralja. Među njima su se posebno isticali baruni i članovi kraljevske pratnje koji su zbog svoje neupitne vjernosti kralja uživali njegovu naklonosti iz čega je proizlazila njihova politička i ekonomska moć. Za razliku od njih plemstvo koje nije bilo blisko kraljevju dvoru, te su uglavnom živjeli na svojim rodovskim posjedima u manje ili više udaljenim županijama, može se raspoznati kao zasebna skupina unutar plemstva, te je njihova politička uloga uvelike ovisila o veličini njihovih rodovskih posjeda.⁶⁹⁹ Očiti nepovoljniji politički položaj druge skupine plemstva, nužno se odrazio na položaj kraljevskih županija kao manje ili više samoupravnog organa. Osim toga, i sama uloga župana postepeno je minorizirana naspram moći plemstva bliskoga kralju, kojemu su bili dostupniji mnoge utjecajnije službe, posjedi i privilegije. Župani u takvim promijenjenim okolnostima, su mogli odlučivati samo o pravnim pitanjima manje važnosti. Stoga su lokalno plemstvo, kao i prilike u kraljevskim županijama, mnogo više ovisile o volji magnata koji je na tom prostoru imao svoje posjede te je bio blizak kralju, nego li o županima.⁷⁰⁰

Uzevši u obzir kaotične političke prilike kao i urušavanje centralne kraljevske vlasti unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva ne začuđuju sve češće vijesti o nasiljima na posjedima knezova Zrinskih i Blagajskih u zadnja dva desetljeća 14. stoljeća. Tako primjerice postoje vijesti da su već 1384. godine familijari i ljudi u službi kneza Stjepana VII. Blagajskog, po njegovu nalogu opljačkali selo Gornju Stupnicu u vlasništvu Pavla Zrinskog, te otuđili devetnaest komada krupne stoke s posjeda nekoga Jakuša, familijara kneza Pavla Zrinskog, te njegove neimenovane žene.⁷⁰¹ Štoviše, iste godine druga su se dvojica familijara kneza

⁶⁹⁹ Prvu skupinu plemstva Engel naziva *court nobility*, a drugu pak *county nobility* ili *county gentry* (Engel, *The Realm*, str. 176.-179.).

⁷⁰⁰ Engel, *The Realm*, str. 179.-181.

⁷⁰¹ *...quod nobilis vir magister Stephanus filius condam comitis Duym de Blagay in anno domini millesimo CCC octogesimo quarto ... missi quibusdam hominibus et familiaribus suis, ad quandam villam ipsius magistri Pauli superior Scupnicha vocatam veniendo penitus desolari ac decem et novem manga pecora cuiusdam familiaris predicti magistri Pauli nomine Yakus recipi et quandam mulierem ibidem interemi...*, CD 18, dok. 176., str. 273. Riječ je o događaju koji je između ostalih opisan u presudi bana Nikola Gorjanskog od 20. rujna 1397. godine, kojom je on osudio sve pljačke i zlodjela koja su ljudi i familijari kneza Stjepana VII. Blagajskog učinili u razdoblju od 1384. do 1397. na posjedima kneza Pavla Zrinskog (CD 18, dok. 176., str. 273.-275.). Potrebno je naglasiti da su vjerojatno i ljudi kneza Pavla Zrinskoga slične nepodopštine činili na posjedima knezova Blagajskih, ali nažalost o tome nije sačuvan nikakav povijesni izvor. Naime, nevjerojatno zvuči da u okolnostima slabe centralne kraljeve vlasti, knez Pavao Zrinski ne bi postupio jednako kao i knez Stjepan VII. Blagajski.

Stjepana VII. Blagajskog, neki Benedikt, sin Vrenišićev, i Pavao, sin Olepčićev, priključili bosanskoj vojsci knezova Hrvoja i Vuka Vukčića Hrvatinića koja je nešto ranije napala neke posjede Pavla Zrinskog, te zajedno sa njima opljačkali selo Zakopu u blizini današnjeg Dvora na Uni, a koje je bilo u rukama kneza Pavla Zrinskoga, te otuđili osamdeset komada krupne stoke i pedeset svinja.⁷⁰² Bosanska vojska koja je sudjelovala u pljačkama posjeda knezova Zrinskih bila je tamo upućena od strane bosanske vlastele Hrvatinića, možda s ciljem propitkivanja moguće reakcije slavonskih banova Stjepana i Ivana Bánffyja u slučaju da se Hrvatinići odluče za smjelije poduhvate. I uistinu, već godinu dana kasnije, a možda i iste godine, Hrvatinići su zauzeli utvrdu Greben na Vrbasu. Jedino što su slavonski banovi mogli učiniti je blijedi protest i pokušaj dogovora s Hrvatinićima oko troškova oko održavanja rečene utvrde.⁷⁰³ Ovakva blaga reakcija slavonskih banova samo svjedoči o padu autoriteta ugarske krune u graničnom pojasu s Bosnom, gdje je inicijativa prešla na stranu bosanske vlastele.⁷⁰⁴ Svakako je zanimljivo primijetiti da su opustošeni posjedi knezova Zrinskih, i Gornja Stupnica i Zakopa,⁷⁰⁵ nekada davno bili u vlasništvu predaka knezova Blagajskih, pa bi se možda moglo govoriti o ciljanoj pljački, tj. da su knezovi Blagajski nastojali vratiti svoje stare rodovske posjede.

Štoviše, kao što je već rečeno Blagajski su nastojali se domoći nekih posjeda u vlasništvu cistercijske opatije. Iskoristivši činjenicu da su neki posjedi topuskih cistercita te iste 1384. godine bili na meti nekih pljačkaša, Nikola IV. Blagajski preuzeo je i opatijski posjed Gornju Lestovu koju mu je založio topuski opat Ivan za godišnju rentu u visini od deset florena. Opat je na to bio primoran jer je morao nabaviti novac kako bi mogao pribaviti sredstva i oružje nužno za obranu opatije i opatijske crkve od pljački kakve su ih te 1384. godine, jer ih opatijski jobagioni sa svojim izdacima i oružjem nisu bili u stanju braniti.⁷⁰⁶

⁷⁰² *...item in anno domini, cuius iam preterisset revolutio annualis, tempore cum Horwoya vayvoda et Wlk banus cum valido exercitu Boznensium incurrerat tenuta seu possessiones ipsius magistri Pauli, tunc secundo die prefati domini Stephani homines seu ffamiliares] videlicet Benedictus filius Vrenisych et Paulus filius Olepcich antecedendo predictum exercitum Boznensum ad quandam villam Zarop vocatam veniendo penitus spoliari et octuaginta magna pecora et quinquaginta p[ro]cos recipi...*, CD 18, dok. 176., str. 273.-274.

⁷⁰³ Thallóczy, Lajos, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens in Mittelalter*, München-Leipzig, 1914., str. 348.

⁷⁰⁴ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 42.

⁷⁰⁵ Posjed Zakopa se već 1294. godine spominje u rukama knezova Babonića (CD 7, dok. 166., str. 185.-186.), a Gornja Stupnica još i ranije, tj. 1287. godine (CD 6, dok. 513., str. 607.). Oba su se posjeda nalazila u okolici utvrde Pedlja, tj. u blizini ušća rječice Žrnovnice u Unu.

⁷⁰⁶ *...tradimus et assignavimus comiti Nicolao filio comitis Duymi de Blagay quandam possessionem nostram superiorem Leztouam vocatam ... decem florens auri ... iobagiones nostros non sufficet absque nostra licencia specialis, ecclesiamque nostram, quancuncque requisitus fuerit, cum propriis sumptibus et armis defendere tenebitur...*, CDCB, dok. 102., str. 180.-181.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 233.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 96.-97.

No, unatoč tome što je opat Ivan pokušavao organizirati obranu opatijskih posjeda oni su i narednih godina trpili pljačke i razna stradanja. Tako su nekoliko godina kasnije bosanske čete ponovno opustošile opatijske posjede pri čemu je posebno jako stradala sama opatija Blažene Djevice Marije u Topusko.⁷⁰⁷ Kako je u vrijeme svojega proputovanja prema Slavoniji godine 1387. Žigmund boravio u Topuskom može se pretpostaviti da su topuski cisterciti u vrijeme građanskog rata pristali uz njega. Vrlo vjerojatno ih je baš ta politička odluka cistercite koštala pustošenja i pljačke u kojemu je stradala i sama crkva Blažene Djevice Marije u Topuskom.⁷⁰⁸

I naredne 1388. godine nastavljene su pljačke i nasilja nad podložnicima kneza Pavla Zrinskog koje su činili ljudi kneza Stjepan VII. Blagajskog. Štoviše promet roba rijekom Unom kao i sama trgovina na do tada sigurnim trgovištima postala je predmet spora i nasilje između knezova Zrinskih i knezova Blagajskih. Tako su sredinom studenog 1388. godine opljačkani podložnici kneza Pavla Zrinskoga, trgovci Sebastijan i Stanislav, jobagioni utvrde Zrina. Petar, sin Andrijin, u ime brumenskog kaštelana Lea, uz znanje i pristanak kneza Stjepana VII. Blagajskog oduzeo robu kojom su trgovali na godišnjem sajmu na trgu podno tvrde Brumen. Riječ je o četrdeset bala kunovine,⁷⁰⁹ te pedeset bala druge kože, potom jednu balu lisičje kože, kao drugu robu kao što su košarice, kolani i razne kesice, u vrijednosti od 48 zlatnih florena i 60 solida.⁷¹⁰

Iskoristivši jačanje političke grupacije oko braće Horvata i Plažine čiji je cilj bila restauracija anžuvinske vlasti u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu, a među kojima su se

⁷⁰⁷ U ispravi od 27. ožujka 1392. godine kojom topuski opat Ivan daje opatijske predije Donju i Gornju Lestovu knezu Stjepanu VII. Blagajskom za zalog od 320 florena koji su mu potrebni kako bi nabavio crkvena ruha, kaleže, knjige i ostale vrijednosti, spominje da su te vrijednosti odnese u vrijeme kad su opatiju i crkvu opljačkale bosanske čete (*...per predam et spoliium Boznensium ipse et ecclesia sua Toplichensis circumdatus et compulsus et pro sacris etiam ipsius videlicet ornamentis, calicibus et libris...*, CD 17, dok. 314., str. 423.).

⁷⁰⁸ Tkalčić, Ivan Krstitelj, „Cistercitski samostan u Topuskom“, *Vjestnik hrvatskoga arheološkoga društva. Nova seria*, sv. II, Zagreb, 1897., str. 128.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 96.

⁷⁰⁹ Potrebno je istaknuti da se marturina/kunovina vrlo rano bila sredstvo plaćanja u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu koja se prvi puta kao sredstvo plaćanja spominje već krajem 12. stoljeća (Klaić, Vjekoslav, „Marturina: Slavonska daća u srednjem vijeku“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 157., Zagreb, 1904., str. 163.). Porez zasnovan na vrijednosti kože kuna, zvan „kunovina“, spominje se već u Zlatnoj buli iz 1222. godine. Herkov, Zlatko, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. II, Zagreb, 1956., str. 128.; Granic, Stan, „From the money to modern currency: the Kuna“, *Review of Croatian History*, god. 4, no. 1, Zagreb, 2008., str. 91.

⁷¹⁰ *...in anno domini millesimo CCC octogesimo octavo circa festum beati Martini confessoris, Petrus filius Andree dictus Lee pro tunc castellanus de castro Brumen ex consensu et promissione prefati domini Stephani comitis de dicta Brumen in foro sub dicto Brumen existenti quibusdam Sebastiano et Staniz[?]ao mercatoribus, iobagionibus dicti magistri Pauli commorantibus sub dicto castro Zryn omni mercimonia, primo videlicet quinquaginta cutes mardurnas et quingentes cutes asperionum et unam mastrucam de cutibus vulpinis et de caltaribus ad duodecim personas et alias res, videlicet acus, sportas, cingulos et crumenas valoris in toto quatraginta octo florens auri et sexaginta seldos alienari et recipi...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

posebno isticali braća Vukčić Hrvatinić koji su svojim četama provaljivali iz Bosne u Slavoniji,⁷¹¹ knezovi Blagajski su se upravo uz njihovu pomoć nastojali obračunati sa knezovima Zrinskima. Stoga su nategnuti odnosi između Zrinskih i Blagajskih nastavljeni su i 1389. godine. Naime, početkom iste godine ponovno je Pavao sin Olepčićev, familijar kneza Stjepana VII. Blagajskog, uz njegovo znanje opljačkao posjed, tj. selo, Zelčenicu u vlasništvu kneza Pavla, otudivši pritom trideset komada krupne stoke i pedeset svinja.⁷¹² Kao što je već rečeno posjed Zelčenica je još 1381. godine pokojni knez Pavao od Krupe morao prepustiti Pavlu Zrinskome,⁷¹³ te je očito ovo još jedan primjer kako se Blagajski nisu mirili s činjenicom da su u rukama Zrinskih mnogi posjedi koji su dugo bili u rukama knezova Babonića, kasnijih Blagajskih, te da su vršili mnoga nasilja na tim posjedima vrlo vjerojatno s ciljem da ih se ponovo domognu.

Štoviše, nastavili su koristiti vojne pohode bosanskih knezova Vukčića Hrvatinića nastojeći ostvariti političku prevlast i oduzeti knezovima Zrinskima njihove posjede oko rijeke Une i grada Zrina. Tako se već u lipnju iste 1389. godine Ivan Rufus, Stjepanov familijar, pridružio vojsci bosanskih knezova Hrvoja i Vuka Vukčića Hrvatinića koja se kretala dolinom rijeke Une s ciljem napada na posjede knezova Zrinskih.⁷¹⁴ Tom je prigodom opljačkano selo Trnovec u vlasništvu kneza Pavla Zrinskog te je Ivan Rufus, koji je u tom trenutku vrlo vjerojatno bio kaštelan blagajske utvrde Otoke,⁷¹⁵ otuđio pedeset komada krupne stoke i dvadeset ovaca s toga posjeda. Pritom su ljudi Ivana Rufusa usmrtili nekoga Družnika, koji je bio familijar kneza Pavla. Opljačkana roba otpremljena je u Otoku.⁷¹⁶

⁷¹¹ Kako je krajem osamdesetih godina 14. stoljeća glavni cilj lige okupljene oko braće Horvata i Plažine bila restauracija anžuvinske vlasti u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu dovođenjem Ladislava Napuljskoga na prijestolje, bosanski kralj Tvrtko svoje je političko i vojno djelovanje okrenuo prema istočnoj jadranskoj obali i podčinjavanju dalmatinskih gradova svojoj vlasti. Tijek vojnih operacija pokazuje da je portu-Žigmundova liga postigla sporazum o zajedničkim vojnim aktivnostima. Naime, bosanski kralj je Tvrtko, te prior Ivan Paližna nastojali pokoriti Hrvatsku i Dalmaciju. S druge strane, braća Horvati i srpski knez Lazar Hrebljenović su iz Mačvanske banovine i Srijema prodirali u Ugarsku i Slavoniju, a braća Vukčić Hrvatinić iz Bosne prema središnjoj Slavoniji (Rački, „Pokret na slavenskom jugu“, str. 77.-88.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 239.-258.; Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, str. 55.-79.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 39.-53.).

⁷¹² *...item in anno domini millesimo CCC octogesimo nono circa festum inventionis sancte Crucis, Paulek Olepich de mandato et per commissionem prefati domini Stephanu una cum familiaribus suis ad quandam superiorem villam Scelchenicha vocatam veniendo tirginta pecora et viginti scrofas auferre...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

⁷¹³ CD 16, dok. 219., str. 268.

⁷¹⁴ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 42.

⁷¹⁵ U ispravi je za Ivana Rufusa rečeno da je poveo neke svoje ljude iz utvrde Otoke te se pridružio bosanskoj vojsci.

⁷¹⁶ *...item in eodem anno circa festum beati Petri apostoli quidam Iohanes [rufus] familiaris prefati domini Stephani de suo mandato, adductis secum quibusdam homonibus Boznensium de castro suo Otok appellato, ad quandam villam ipsius magistri Pauli Turnouech nuncupatam veniendo penitus spoliari et quinquaginta magna pecora et viginti pecudes recipi ac quendam iobagionem prelibati magistri Pauli videlicet Drusnik intermini,*

Štoviše, i u rujnu iste godine neki familijari knezova Blagajskih ponovno su se pridružili vojsci bosanskih knezova Vukčića Hrvatinića u pljački Pavlova posjeda Stregor.⁷¹⁷ S opljačkanog i popaljenog posjeda odvedeno je pedeset komada krupne stoke i jedno govedo. Štoviše, prilikom tih događaja ponovno je došlo do krvoprolića te je umoren neki Vuk od Lapca, familijar kneza Pavla.⁷¹⁸

I iduće godine nastavljene su pljačke koje su Stjepanovi ljudi načinili na posjedima kneza Pavla Zrinskoga. Tako se u istrazi iz 1397. godine spominje da je 1390. godine opljačkan Pavlov posjed Laskovec te da je sa zemlje njegova predijalca Talena odvedeno deset goveda i pedeset komada tegleće stoke, te jedan konj i pedeset svinja.⁷¹⁹ Kako se nakon ovih događaja ne spominju više pljačkaških pohodi koje si na posjedima Zrinskih izvršili ljudi knezova Blagajskih očito se na zbivanja u poriječju Une odrazili grupni politički događaji koji su se odigrali tih godina u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu.⁷²⁰

Ipak, knez Stjepan VII. Blagajski je nastavio aktivnu politiku pribavljanja novih posjeda u korist svoga roda. Tako je, kao što je već rečeno, dana 27. ožujka 1392. knez Stjepan VII. u zalog od topuskog opata Ivana za 320 florena dobio bivše opatijske predije Donju i Gornju Lestovu.⁷²¹

alios vero iobagiones in dicta villa repertos captivari et captos ad dictum castrum Otok conduci et pactari..., CD 18, dok. 176., str. 274.

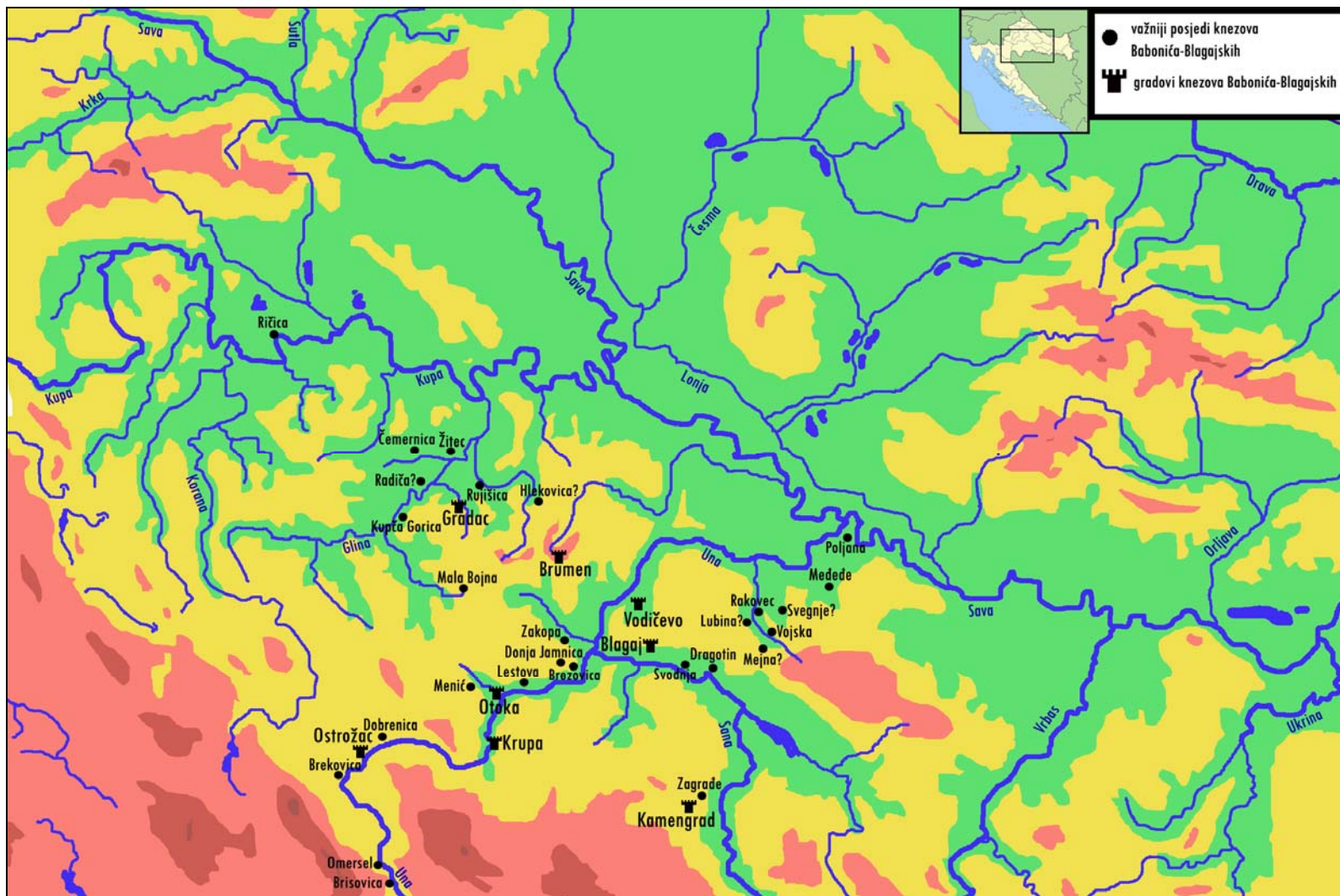
⁷¹⁷ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 42. Kako je dio isprave u kojem se spominje ime Stjepanova familijara koji je predvodio njegove ljude oštećen njegovom se ime ne može pročitati, ali se sa velikom sigurnošću može pretpostaviti da je ponovno bila riječ o Ivanu Rufusu.

⁷¹⁸ *...insuper dicto anno in festo beati Mathei apostoli quindam familiares ipsius domini Stephani de suo m[an]dato et consensu, adducendo secum Boznensium ad quandam villam St[r]regor vocatam [veniendo] cremari et comburi et quindecim pecora recipi et quendam familiarem Wlk de Lapec vocatum penitus spoliari ac unum bovem ab eodem recipi, alium vero familiarem interfici...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

⁷¹⁹ *...dictus magister Stephanus in anno domini MCCC nonagesimo circa festum omnium sanct[orum] quasdam homines et familiares suos transmittendo ad quandam possessionem magistri Pauli Lazkouech vocatam, ubi commorabatur quidam predialis suus Talen nomine, metnonus veniendo totaliter spoliari et decem boves ac quindecim iumenta, nec non unam equam et quidecim scrofas auferri...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

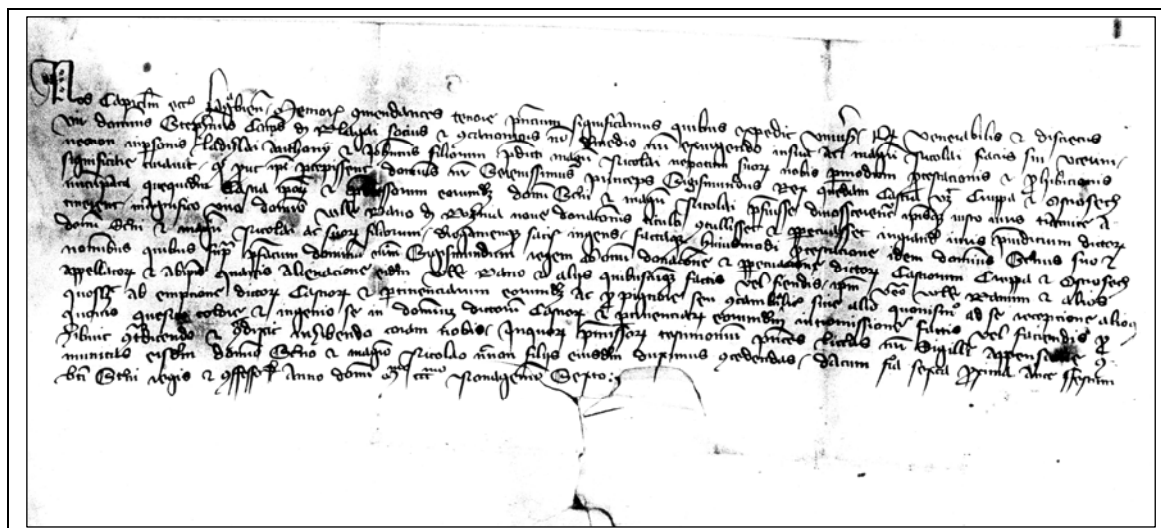
⁷²⁰ U prvom riječ je o susretu između bosanske vlastele i ugarsko-hrvatskoga kralja Žigmunda planiran u Đakovu u drugoj polovici 1393. godine (Ćirković, Sima, „O Đakovačkom ugovoru“, *Istorijski glasnik*, sv. 1/4, Beograd, 1962., str. 3.-10.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 71.), te vjerojatno mnogo više pomirba od 23. kolovoza 1393. godine između kralja Žigmunda i Hrvoja Vukčića Hrvatinića kojom se on obvezuje na vjernost kralju Žigmundu i njegovoj supruzi Mariji u slučaju rata, osim ako ugarsko-hrvatski kralj zarati protiv bosanskoga kralja Dabiše. Štoviše, Hrvoje Vukčić Hrvatinić se obvezao da će nakon smrti bosanskoga kralja za svoje seniore prihvatiti Žigmunda i Mariju (CD 16, dok. 378., str. 529.-530.; Rački, „Pokret na slavenskom jugu“, str. 137.-138.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 306.-307.; Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, str. 92.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 72.). Narednih godina je herceg Hrvoje Vukčić Hrvatinić vješto balansirao između Žigmunda i protu-Žigmundova lige predvođene braćom Horvat (Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 72.-75.), te nije poduzimao pohode na posjede knezova Zrinskih koje bi knezovi Blagajski mogli koristiti za svoje ciljeve kao što su to činili krajem osamdesetih godina 14. stoljeća.

⁷²¹ CD 17, dok. 314., str. 423.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 233.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 96.

karta 8 - posjedi knezova Babonića Blagajskih oko 1394. godine

Nekoliko godina kasnije u ponovno izmijenjenim vojno-političkim odnosima unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva,⁷²² Blagajskima je kralj Žigmund Luksemburški sredinom ljeta 1395. godine oduzeo njihove tvrde gradove Ostrožac i Krupu s jasnom namjerom da ih preda u ruke bosanskog magnata Vuka Vukčića Hrvatinića na čiju je potporu u planiranom vojnom pohodu protiv ostale pobunjene bosanske vlastele očito računao.⁷²³ Te dvije utvrde su kao granične utvrde prema Bosanskom Kraljevstvu bile od velikoga strateškoga značenja te je kralju u vojnom interesu bilo prepustiti ih vlastelu na čiju je vjernu potporu mogao računati. Kako su Blagajski već u nekoliko navrata pružali podršku bosanskoj vlasteli, te pritom čak koristili usluge njihovi vojnih postrojbi u svome sukobu sa knezovima Zrinskim, očito kralj nije mogao u potpunosti vjerovati knezovima Blagajskima te mu je odluka o oduzimanju njihovih tvrdih gradova Ostrošca i Krupe samim time bila olakšana.

prilog 14 - isprava Zagrebačkog kaptola od 18. kolovoza 1396.
 - prosvjed zagrebačkog kanonika Stjepana VII. Blagajskog
 zbog oduzimanja Ostrošca i Krupe od strane kralja Žigmunda Luksemburškog
 (Magyar Országos Levéltár, fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“, sig: DL 66546)

⁷²² Nakon što je 1394. godine kralj Žigmund porazio braću Horvate kod Dobora u Usorskoj županiji, gdje mu se i sam bosanski kralj Dabiša poklonio, te je izgledalo da će Žigmund konačno ostvariti prevlast u Bosni. Ipak, čini se da mu bosanska vlastela okrenula leđa pa je 6. srpnja 1395. godine Žigmund je iz Lippe najavio vojni pohod protiv bosanskoga bana, kako je on nazivao bosanskoga kralja Dabišu, i drugih „nevjernika njegova kraljevstva“. No, od planiranog pohoda u Bosnu kralj Žigmund je te 1395. godine morao odustati jer se sredinom ljeta već nalazio u Erdelju zbog problema koji su tamo nastali (Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 73.-75., 77.-78.).

⁷²³ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 78. Štoviše, kralj Žigmund je knezu Vuku predao i utvrdu Veliki Kalnik u sjevernoj Slavoniji gdje se u travnju 1397. godine spominje Vukov kaštelan Dragoš (*Nos Dragos, ex donacione magnifici viri domini Wlk bani castelanus de Maior Kemluk...*, CD 18., dok. 136., str. 206.). Ovi ustupci kralja Žigmunda knezu Vuku Vukčiću Hrvatiniću rezultat su njegova nastojanja da se približi dijelu bosanske vlastele nakon što nije uspio preuzeti vlast u Bosanskom Kraljevstvu u čvrsto svoje ruke.

I prije nego li je gradove Krupu i Ostrožac kralj Žigmund predao banu Vuku Vukčiću Hrvatiniću, kralj je u utvrdu Ostrožac smjestio kraljevsku posadu što je jako pogodilo knezove Blagajske. Stoga su već 25. kolovoza 1395. godine knezovi Nikola IV. i Stjepan VII. Blagajski protiv toga snažno protestirali kod kralja Žigmunda koji se u tom trenutku nalazio u svome vojnom taboru u Šebešu u Transilvaniji gdje je ratovao protiv Osmanlija i šizmatika.⁷²⁴ Očito ne želeći od sebe odbaciti tada još uvijek moćne knezove Blagajske, koji su posjedovali niz utvrda i posjeda na strateški važnom pograničnom području prema Bosni, kralj Žigmund im je obećao u najkraćem mogućem roku vratiti utvrdu Ostrožac preuzet radi obrane Kraljevine Slavonije od sve češćih upada Bosanaca.⁷²⁵ Kako bi privremeno primirio knezove Blagajske kralj Žigmund im je podijelio nove kraljevske darovnice za njihove posjede Omersel i Brisovicu unutar od davnina određenih granica, koji su se nalazili podno kraljevske utvrde Sokolac na rijeci Uni.⁷²⁶

Umjesto da Blagajskim vrati Ostrožac kralj Žigmund je već iste godine, kao što je već rečeno, taj grad zajedno sa Krupom namjeravao predao bosanskom banu Vuku Vukčiću Hrvatiniću. Stoga je već iduće godine, točnije 18. kolovoza 1396. godine, knez Stjepan VII. Blagajski, tada zagrebački kanonik,⁷²⁷ u svoje ime kao i u ime svoga brata Nikole IV. i njegovih sinova knezova Ladislava II., Antuna i Ivana V., pred Zagrebačkim kaptolom prosvjedovao tražeći da im kralj vrati njihove gradove.⁷²⁸ Unatoč činjenici da je u to vrijeme kralj Žigmund bio u pohodu protiv Osmanlija u Bugarskoj, koji je završio teškim porazom

⁷²⁴ CD 18, dok. 41., str. 54.-55.

⁷²⁵ *...ac defensione regni nostri Sclavonie propter sepissimos incursus ac invasione hostium ac emulorum nostrorum videlicet Boznensium ... assumpmimus et spondemus harum nostrarum testimonio literarum prelibatis Nicolao et Stephano comitibus de prefata Blagay, quod quam citius fecerimus, inierimus ac disposuerimus aliquam concordiam vel compositionem, aut unionem cum predictis Boznensibus, ibidem in continenti presto erimus prompti et parati predictum ipsorum Oztrosacz eisdem comitibus Blagay predictis, eorumque heredibus reddi facere...*, CD 18, dok. 41., str. 55.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 78.

⁷²⁶ *...dedimus, donavimus et contulimus iure perpetuo et irrevocabili prenotatis Nicolao et Stephano comitibus de Blagay ac eorum heredibus, heredumque suorum successoribus titulo regie nostre nove donationis quasdam duas possessiones seu villas ad castrum nostrum Zokal nunc pertinentes scilicet Omersel et Brysouicha vocatas, cum ipsorum veri set antiquis metis...*, CD 18, dok. 41., str. 55.

⁷²⁷ Budući da se u izvorima do 1396. godine Stjepan VII. Blagajski naziva samo knezom, jer je riječ uglavnom od ispravama kojima sastavljač nije bio Zagrebački kaptol, već on ili kralj, te je stoga je teško ustanoviti od kada je Stjepan ušao u svećeničku službu te od kada je bio zagrebački kanonik. Ipak, vrlo vjerojatno je on vrlo rano ušao u svećeničku službu te je najkasnije do 1396. godine postao zagrebački kanonik. Knez Stjepan VII. Blagajski ostvarit će značajnu crkvenu karijeru o čemu će biti riječi u nastavku rada.

⁷²⁸ *...quod venerabilis et discetus vir dominus Stephanus, comes de Blagai, socius et concanonicus noster medio nostrum exurgendo in sua ac magistri Nicolai fratris sui uterni, nec non in personis Ladizlai, Anthonii et Iohannis filiorum predicti magistri Nicolai, nepotum suorum nobis per modum protestationis et prohibitionis significare curavit, quod prout ipsi percepissent dominus noster, serenissimus princeps Sigismundus rex quedam castra videlicet Cruppa et Ostrosech nuncupata, que quidem castra isporum et predecessorum eorundem domini Stephani et magistri Nicolai prefuisse dinoscerentur ipsisque iusto iuris tramite attinerent, magnifico viro domino Wlk ban ode Boznia nove donationis titulo contulisset...*, CD 18, dok. 97., str. 144.

kršćanske vojske u bitki kod Nikopolja, te je kralju Žigmundu trebalo gotovo više od pola godine kako bi se morskim preko Dalmacije i Hrvatske vratio u Slavoniju i Ugarsku početkom 1397. godine,⁷²⁹ Blagajski ipak nisu mogli ući u posjed niti Krupe niti Ostrošca jer su se u njima i dalje nalazile kraljevske posade.⁷³⁰

Zanimljivo je primijetiti da je knezove Blagajske pred Zagrebačkim kaptolom predstavljao kanonik Stjepan VII. Blagajski, koji je nastupio u ime svoga brata kneza Nikole IV. i njegovih sinova knezova Ladislava II., Antuna i Ivana V. Očito su njegova braća knezovi Ivan III. i Baboneg IV. u tom trenutku već mrtvi,⁷³¹ a i sam knez Nikola IV. nije mogao doći u Zagreb jer je očito bio već poprilično star ili bolestan.

Gubitkom važnih utvrda Ostrošca i Krupe politički utjecaj knezova Blagajski znatno je opao te nije čudno što je 1397. godine novi slavonski ban Nikola Gorjanski presudio u parnici pred Zagrebačkim kaptolom u korist kneza Pavla Zrinskoga naloživši knezu Stjepanu VII. Blagajskome da mora nadoknaditi sve štete koje su u opisanim događajima u razdoblju od 1384. do 1397. godine učinili na posjedima kneza Pavla Zrinskoga.⁷³² Do konačnog izmirenja između knezova Stjepana VII. Blagajskog i Pavla Zrinskoga konačno će doći tek iduće 1398. godine.

Naime, 6. listopada 1398. godine su se pred Zagrebačkim kaptolom pomirili knezovi Pavao Zrinski i Stjepan VII. Blagajski, te se dogovorili oko prihoda s posjeda Banja i Dvor na rijeci Uni.⁷³³ Kneza Pavla Zrinskoga zastupali su Emerik, sin Ivanov, od Vrbovca i Stjepan, sin Ivanov, a kneza Stjepana Ivan, sin Petrov, kaštelan Gradca i Petar, sin Stjepanov, iz Zagrebačkog polja.⁷³⁴ Dogovoreno je da knez Stjepan VII. Blagajski neće ubirati tribut iz

⁷²⁹ Engel, *The Realm*, str. 202.-204.

⁷³⁰ Kraljevska posada je u Krupe ostala barem do 1419. godine kada se kao kraljevski kaštelani utvrde Krupe spominju Nikola od Ervenice i Ladislav sin Tiboldov (...*Nicolaus de Erwencze et Ladislaus filius Tiboldi castellani castris nostri Cr[upp]a*...), CDCB, dok. 121., str. 239.). Štoviše, i u narednim vremenima se Krupe spominje kao kraljevska utvrda, sve do 1429. godine kada je preuzima grof Herman Celjski (Lopašić, Radoslav, *Bihać i Bihaćka krajina. Mjestopisne i poviestne crtice. Sa jednom zemljopisnom kartom i sa četrnaest slika*, Zagreb, 1890., str. 205.-206.). S druge strane, Ostrožac je kralj Žigmund vratio 13. siječnja 1419. (CDCB, dok. 131., str. 239.-240.), a to u je odluku potvrdio i 1436. godine (CDCB, dok. 171., str. 321.-324.). Novi ugarsko-hrvatski kralj Vladislav ponovno je 29. siječnja 1441. godine potvrdio vlasništvo nad Ostrošcem knezu Ivanu V. Blagajskom zbog njegovih zasluga u ratu protiv Hrvoja Vukčića Hrvatinića (CDCB, dok. 181., str. 338.-339.; Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 233.-234.)

⁷³¹ Knez Ivan III. se zadnji put kao živ spominje 1395. (CD 16, dok. 215., str. 262.), a knez Baboneg III: još davne 1383. godine (CDCB, dok. 101., str. 179.-180.).

⁷³² CD 18, dok. 176., str. 273.-275.

⁷³³ CD 18, dok. 259., str. 374.

⁷³⁴ ...*Emericus filius Iohannis de Vrbovcg ac Stephanus filius Iohannis de Maroucha pro parte magistri Pauli filii Georgii de Zryn, item Iohannes filius Petow de Loztoimer castellanus de Gradech, nec non Petrus filius Stephano de campo Zagrabiensi similiter pro parte honorabilis viri domini Stephani filii condam comitis Duym de Blagay*..., CD 18, dok. 259., str. 374.

slobodne općine Banja, kao ni s posjeda Dvor.⁷³⁵ No čini se da obje strane nisu držale dogovorenog, i to prvenstveno knez Stjepan VII. Blagajski, pa je problem došao i pred sud slavonskoga bana Nikole Gorjanskoga koji je sredinom listopada arbitrirao u novoj nagodbi kojom je potvrđena ranija nagodba sastavljena pred Zagrebačkim kaptolom.⁷³⁶ Stoga je Zagrebački kaptol 27. listopada 1398. godine objavio novu listinu u koju je bila prepisana i ranija nagodba od 6. listopada iste godine.⁷³⁷ Nakon ove nagodbe u izvorima se više ne spominju nikakve tužbe ili bilo kakve vijesti koje bi govorele o nastavku nategnutih odnosa između knezova Blagajskih i Zrinskih te se može pretpostaviti da su ove dvije magnatske obitelji izgledili međusobne odnose.

U nekoliko zadnjih godina 14. stoljeća zagrebački kanonik knez Stjepan VII. Blagajski preuzeo je vodeću ulogu unutar svoje obitelji. Tako je knez Stjepan VII. dana 3. lipnja 1399. godine bio jedan od svjedoka u parnici pred slavonskim banom Nikolom Gorjanskim koji je presudio u korist cistercitske opatije Blažene Djevice Marije u Topuskom u parnici protiv Ladislava, sina Ladislavova, iz roda od Blinje koji je od cistercita preuze neke njihove posjede kao predije, ali je poslije odbio plaćati marturinu i ostala podavanja, te je čak počinio mnoga nasilja.⁷³⁸

Svega nekoliko dana nakon ove presude zagrebački kanonik knez Stjepan VII. Blagajski je od opata cistercitske opatije Ivana de Albena za 100 zlatnih florena u zalog dobio bivše opatijske posjede Gornju i Donju Lestovu, te posjed Ruhov.⁷³⁹ Ivan de Alben se u nerazjašnjenim okolnostima samovoljno nametno krajem 1398. ili početkom 1399. godine za topuskog opata umjesto Andrije Tota Susedgradskog, kojega je protežirao papa Bonifacije IX.⁷⁴⁰ Njegovo je gospodarenje opatijskim posjedima dovelo do konačnog ekonomskog sloma topuskih cistercita, te se stoga njegovo upravljanje samostanskom zajednicom može

⁷³⁵ *...quod a possessione sive villa Banya usque alteram possessionem Duorch vocatas prenomnatus Stephanus nullum tributum aut exactionem tributariam...*, CD 18, dok. 259., str. 374.

⁷³⁶ *...ipsoque termino adveniente nos ad amicabilem literatoriam petitionem magnifici viri domini Nicolai de Gara regnorum Slavonie, Dalmatie et Croatiae bani...*, CD 18, dok. 267., str. 384.

⁷³⁷ CD 18, dok. 267., str. 384.-385.

⁷³⁸ CD 18, dok. 313., str. 445.-453.

⁷³⁹ *...Insuper et nos supra dictas nostre ecclesie possessiones videlicet superiorem et inferiorem Lesthowam, nec non Ruchou prefato domino Stephano comiti de Blagay pro centum florenis auri...*, CD 18, dok. 318., str. 459.-460.

⁷⁴⁰ Tkalčić, „Cistercitski samostan u Topuskom“, str. 129.; Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, str. 327.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 99.-100.

smatrati prekretnicom jer u razdoblju koje je potom uslijedilo cisterciti više nemaju tako važnu društvenu ulogu kao što su imali ranije.⁷⁴¹

S druge strane, politički udarac koji su Babonići doživjeli gubitkom utvrda Ostrošca i Krupe, odrazio se na slabljenje njihovog gospodarskog i političkog utjecaja na prostoru srednjeg toka rijeke Une, te stoga nije neobično što su se pripadnici nižega plemstva toga prostora toliko osilili te čak nastojali preuzeti neke od posjeda knezova Blagajskih. Naime, u presudi koju je 19. kolovoza 1399. godine u Zagrebu donio slavonski ban Nikola Gorjanski govori se o brojnim nasiljima koje su pripadnici plemićkoga roda iz Donje Jamnice učinili na posjedima kneza Stjepana VII. Blagajskog.⁷⁴² Prema istrazi koju su proveli kanonici Čazmanskog kaptola,⁷⁴³ o kojoj su obavijestili slavonskoga bana, velik broj poimence nabrojanih pripadnika roda iz Donje Jamnice u dva su navrata, 25. svibnja i 1. kolovoza 1399. godine, opljačkali posjede kneza Stjepana VII. u Donjoj Jamnici. Riječ je o posjedima koje su davno njihovi preci prepustili precima kneza Stjepana VII., te ih je on po kraljevsku pravu uživao.⁷⁴⁴ Prema presudi Donjojamničani su opljačkali posjede kneza Stjepana VII. u Donjoj Jamnici te su pritom mnoštvo njegovih podložnika ubili, a velik dio i teško ranili, a ostatak prognali iz njihovih domova, te sve to učinili s namjerom da te njegove posjede preuzmu.⁷⁴⁵ Nakon što su pripadnici roda iz Donje Jamnice odbili položiti zakletvu o svojoj nedužnosti, ban Nikola Gorjanski osudio ih je na gubitak posjeda i smrtnu kaznu. Ipak, nisu sačuvane vijesti je li ovako rigorozna kazna i izvršena. Nezadovoljstvo pripadnika roda iz Donje Jamnice nastavljeno je i iduće godine. Tek nakon što je slavonski ban Nikola Gorjanski sastavio istražno povjerenstvo u kojemu su bili banov povjerenik Petar sin Stjepanov od Zagrebačkog polja i zagrebački kanonik Grgur od Varaša, plemići iz Donje Jamnice odlučili su vratiti knezu Stjepanu VII. Blagajskom vratiti njegove posjede i nadoknaditi mu gubitke.⁷⁴⁶

⁷⁴¹ Krčelić, *Povijest Stolne crkve zagrebačke*, str. 198.-195.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 99.

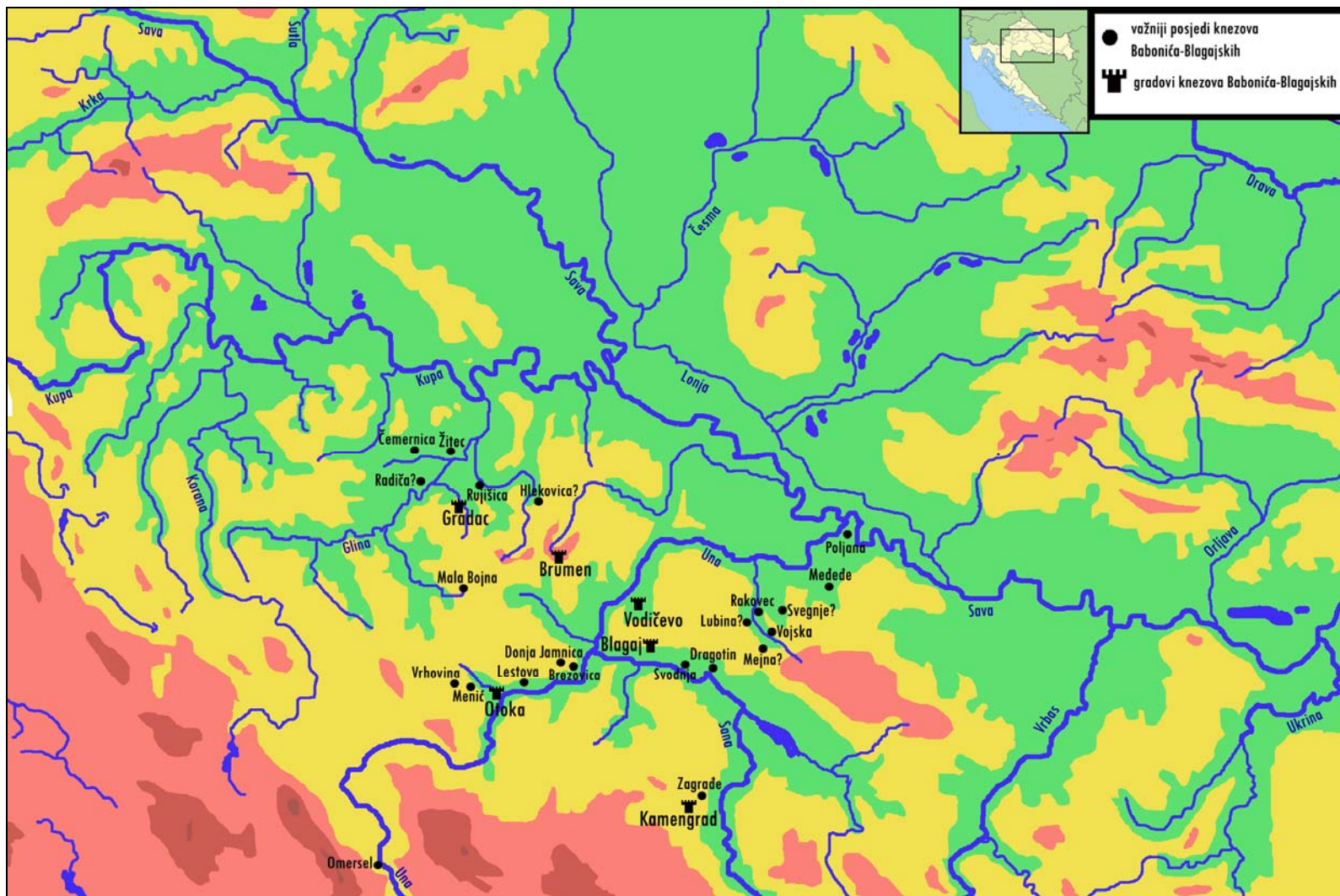
⁷⁴² CD 18, dok. 334., str. 477.-479.

⁷⁴³ *...iuxta continetiam literarum capituli ecclesie Chasmensis evocatoriarum pariter et inquisitoriarum...*, CD 18, dok. 334., str. 477.

⁷⁴⁴ *...nobiles de generatione inferiori Iam[ni]cha ... quam avi et protavi isporum hominum predecessoribus dicti magistri Stephanum dominus noster rex iura vigorosa habere vidisset...*, CD 18, dok. 334., str. 477. Kao što je već rečeno plemstvo Donje Jamnice se još davne 1283. godine podložilo pod zaštitu kneza Radoslava I. Babonića (CD 6, dok. 370, str. 436.-437.).

⁷⁴⁵ *...eandem omnino spoliassent homines inibi existentes quamplures nece crudeli interimi fecissent, alios vero gravibus vulnerum plagis sauciassent res et bona ipsorum ab eisdem per omnia auferendo, ipsosque de eadem possessione expulissent, domosque in eadem possessione existetnes predictorum hominum ad suas portiones possessionarias per omni asportassent, ipsamque terram pro se ipsius occupare fecissent propria ipsorum potentia mediante...*, CD 18, dok. 334., str. 477.

⁷⁴⁶ CDCB, dok. 115. str. 208.-209.

karta 9 - posjedi knezova Babonića Blagajskih oko 1400. godine

Slične probleme imao je knez Stjepan VII. Blagajski sa pripadnicima roda iz Vrhovine, čiji su se posjedi nalazili uz posjede plemićkoga roda iz Menića.⁷⁴⁷ Oni su mu osporavali pravo vlasništva na nekim njihovim posjedima, te je stoga knez Stjepan VII. zamolio bana Nikolu Gorjanskog da mu pomogne ući u posjed. Ban je odredio Zagrebački kaptol da kneza Stjepana VII. uvede u posjede što su kanonici i učinili te o tome 20. rujna 1399. godine obavijestili i samoga bana.⁷⁴⁸ Ipak, čini se da su plemići iz Vrhovine i dalje nastavili osporavati knezu Stjepanu VII. pravo na vlasništvo nekih čestica zemlje, i to poglavito sela Podradec,⁷⁴⁹ te je ban morao ponovno reagirati već sredinom listopada iste godine. Stoga je ban Nikola dana 15. listopada 1399. godine sastavio novu ispravu kojom je potvrdio sve ranije isprave o rečenom sporu, i to jednu ispravu Zagrebačkog, potom dvije isprave Čazmanskog kaptola, kao i tri vlastite isprave, te konačno presudio u korist kneza Stjepana VII. Blagajskog.⁷⁵⁰

Unatoč činjenici da je vremenski okvir ovoga rada završava s krajem 14. stoljeća potrebno je napomenuti da je početak 15. stoljeća nije samo donio krupnu promjenu u političkom životu unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva konačnim učvršćivanjem Žigmunda Luksemburškog na tronu,⁷⁵¹ nego je donio i velike promjene u životu Blagajskih, potomaka roda Babonića. U prvom redu je to povezivanje Blagajskih sa Krbavskim knezovima koje je započelo brakom između kneza Babonega IV. i kneginje Ane, kćerke krbavskoga kneza Nikole, koja se kao udovica kneza Babonega IV. spominje 28. travnja 1431. godine.⁷⁵² Povezivanje Blagajskih i Krbavskih knezova intenziviralo se nakon što je knez Stjepan VII. Blagajskih, tada gubernator cistercitske opatije u Topuskom,⁷⁵³ imenovan krbavskim

⁷⁴⁷ *...nobile de generatione Vorhouina ... que via tenderet de generatione Menych...*, CD 18, dok. 338., str. 483.-484.

⁷⁴⁸ CD 18, dok. 338., str. 482.-484.

⁷⁴⁹ *...villam ispius magistri Stephani Podradech vocatam...*, CD 18, dok. 344., str. 493.

⁷⁵⁰ *...sex literas, tres videlicet recaptivatorias, unam capituli ecclesie Zagradiensis et duas capituli Chasmensis, ac tres nostras iudiciales...*, CD 18, dok. 344., str. 492.-496.

⁷⁵¹ Nakon što se Žigmund konačno 1403. godine okrunio za ugarsko-hrvatskoga kralja u zemlji se politička situacija postepeno smirila učvršćivanjem kraljeve vlasti (Engel, *The Realm*, str. 206.-208.), te Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo iako teritorijalno oskrnjeno za gubitak Dalmacije koju je 1409. godine za 100000 dukata prodao Mlečanima (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 337.-344.), postepeno nastaviti svoj manje ili više ujednačen povijesni razvoj sve do pojave Osmanlija na njegovim granicama.

⁷⁵² *...Anne relicte condam Babonegh de Blagay ... filiabus videlicet condam comitis Nicolai de Corbavia...*, CDCB, dok. 161., str. 301.

⁷⁵³ Nakon smrti opata Ivana namjeravao je papa Bonifacije IX. za opata postaviti Andriju Tota, međutim cistercitsku opatiju u Topuskom nezakonito je preuzeo Ivan de Alben. Nedugo potom, 26. prosinca 1404. godine novi papa Inocent VII. imenovao je dotadašnjeg zagrebačkog kanonika Stjepana VII. Blagajskog gubernatorom opatije naredivši pritom svim njenim podložnicima da mu se pokore (MHEZ 5, dok. 189., str. 236.-238.; Ančić, Mladen, „Od tradicije 'sedam pobuna' do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća“, *Povijesni prilozi*, vol. 37, Zagreb, 2009., str. 62.-63.).

biskupom o čemu postoji ukaz pape Inocenta VII. od 1. veljače 1406. godine.⁷⁵⁴ Nekoliko tjedana kasnije, 23. veljače 1406. godine, Stjepan VII. je kao krbavski biskup uplatio Rimskoj kuriji za pristojbe Krbavske biskupije iznos od trideset i tri zlatnih florena.⁷⁵⁵ Na stolici krbavskog biskupa Stjepan VII. je ostao do 15. listopada 1408. godine kada preuzima službu skarpatskog biskupa, na Kreti,⁷⁵⁶ a vrlo vjerojatno je uskoro i umro. Preuzimanjem biskupske službe Stjepan VII. Blagajski prepustio je aktivno vodstvo roda svojim nećacima Ladislavu II., Antunu i Ivanu V., sinovima svoga brata Nikole IV., koji uskoro stasaju kao nove vođe roda u prvim desetljećima 15. stoljeća.

2.7. Knezovi Blagajski do 1571. godine – opće smjernice u životu roda

Uvažavajući činjenicu da vremenski okvir ovoga rada završava krajem 14. stoljeća, no kako se povijesni razvoj knezova Blagajskih nastavio u narednim vremenima, u ovom poglavlju nastojat će se prikazati opće smjernice u političkom, društvenom, gospodarskom i kulturnom životu knezova Blagajskih tijekom 15. i 16. stoljeća sve do 1571. godine kada je knez Franjo Blagajski dobio potvrdu novoga obiteljskoga grba od kralja Maksimilijana I. Habsburgovca,⁷⁵⁷ čime je zapravo Franjo primljen u kranjske plemićke staleže. Ovaj prijelomni trenutak povijesti knezova Blagajskih, predstavlja početak njihova aktivna političkog života u austrijskim zemljama, i izlazak iz političkog života onodobne Hrvatske i Slavonije.

Najvažnija pripadnik knezova Blagajskih u prva četiri desetljeća 15. stoljeća svakako je bio knez Ladislav II., koji je započeo politiku čvrstog povezivanja s vladarom. Stoga je Ladislav II. zajedno sa svojom braćom knezovima, Antunom i Ivanom V., pomogao kralju Žigmundu u njegovoj vojni protiv Hrvoja Vukčića Hrvatinića.⁷⁵⁸ Štoviše, u tim sukobima knez Ivan V. je pao u Hrvojevo zarobljeništvo te se morao otkupiti za poprilično visoku

⁷⁵⁴ ...*Stephano Duymi de Blagay, electo Corbaviensi...*, MHEZ 5, dok. 209., str. 265.-266.; Eubel, *Hierarchia catholica*, sv. 1, str. 208.

⁷⁵⁵ ...*pater dominus Stephanus, Dei gratia episcopus Corbaviensis, pro parte partis sui comunis servicii etc triginta tres florens auri de camera...*, Barbarić-Kolanović-Lukinović-Marković (ur.), *Camera apostolica*, sv. 1, dok. 550., str. 307.; Ančić, „Od tradicije 'sedam pobuna'“, str. 63.

⁷⁵⁶ Eubel, Conradum (ur.), *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalum ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita*, sv. 1, Regensburg, 1813., str. 439.; Bogović, Mile, *Modruška ili Krbavska biskupija: Povodom 500. obljetnice prijenosa biskupijskog središta iz Krbave u Modruš (1460.-2010.)*, Gospić, 2010., str. 35.-36.

⁷⁵⁷ CDCB, dok. 263., str. 513.-518.

⁷⁵⁸ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 94.-95.

otkupninu.⁷⁵⁹ Kao nagradu za njihove usluge kralj im je potvrdio posjed Vodičevo kao i sve ranije isprave o vlasništvu nad njime.⁷⁶⁰ I u narednim godinama Blagajski knezovi pratili su kralja u njegovim pohodima protiv vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića.⁷⁶¹

Blagajski su u tom periodu pratili kralja Žigmunda u njegovim ratovima u Češkoj i sjevernoj Italiji.⁷⁶² Zbog njihove vjerne službe kralj Žigmund im je 13. siječnja 1419. godine vratio Ostrožac, te im je on za nagradu potvrdio i njihove utvrđene gradove Otoku, Brezovicu, Vojsku i Visoko.⁷⁶³ Pred kraj života, 1436. godine, kralj Žigmund potvrdio je Ostrožac kao nasljedno dobro knezovima Blagajskim.⁷⁶⁴ Isto je učinio i 1441. godine novi ugarsko-hrvatski kralj Vladislav.⁷⁶⁵

S druge pak strane, već početkom drugoga desetljeća 15. stoljeća politički i gospodarski utjecaj Babonića na prostoru današnje Banovine te poriječja Une i Sane uvelike je oslabio pojavom grofova Celjskih koji su se povezali s kraljem Žigmundom, te vršeći za njega mnoge povjerljive službe, grofovi Celjski su postepeno postali vodeća magnatska obitelj onodobne srednjovjekovne Slavonije.⁷⁶⁶ Celjski su vremenom preuzeli mnoge posjede i utvrđene gradove na prostoru današnje Banovine te poriječja Une i Sane. Mnogi od tih gradova nekada su bili u vlasništvu knezova Blagajskih.⁷⁶⁷ Vrlo brzo po dolasku na ovaj prostor dolazi do političkih sukoba između Celjskih i Blagajskih, koji su intenzivirani nakon što je kralj Žigmund Celjskima predao grad Stjeničnjak 1415. godine.⁷⁶⁸ Iako su nakon 1430. godine Blagajski nastojali steći političku prednost nad Celjskima na prostorima oko Une i

⁷⁵⁹ ...*personarum etiam propriarum dispendia et captivitatem prefati Iohannis fratris sui per ispum Horwoyam factam ac redemptionem in non modica quantitate pecuniarum dicti Horwoye de vinculis...*, CDCB, dok. 121., str. 220.

⁷⁶⁰ CDCB, dok. 121., str. 218.-223.

⁷⁶¹ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 95.-97. O ratnim pohodima kralja Žigmunda protiv vojvode Hrvoja više vidi: Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, str. 159.-224.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 121.-212.

⁷⁶² Engel, *The Realm*, str. 229.-231. Tako se primjerice u ispravi od 7. srpnja 1427. godine spominje da je knez Ladislav II. vodio svoj banderij u kraljevskoj vojsci koja je ratovala protiv Venecije u Furlaniji (...*regni nostri nobilium ad hoc accedente consilio prematuro ducem et commune Venetiarum emulos nostros notorios duxiaemus diffidandos, ipse Ladislaus, in quem tunc vota nostra direxeramus, primum se obtulit cum banderio suo ... in copiosa multitudine pugnatorum ad patriam Fori Iulii...*), CDCB, dok. 155., str. 284.).

⁷⁶³ ...*tenutas et pertinentias castru Ozrozech et castru eorum Atak videlicet Brezouicha, Woyzka, Wizoko et alias...*, CDCB, dok. 131., str. 239.-240.

⁷⁶⁴ ...*castrum Oztrosacz cum cunctis suis pertinentiis eidem comitibus Blaga...*, CDCB, dok. 171., str. 321.-324.

⁷⁶⁵ CDCB, dok. 181., str. 338.-339.; Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 233.

⁷⁶⁶ Raukar, Tomislav, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, *Historijski zbornik*, god. 36, Zagreb, 1983., str. 113.-140.; Engel, *The Realm*, str. 236.-237.; Kurelić, Robert, „Pregled povijesti grofova Celjskih“, *Historijski zbornik*, god. 59, Zagreb, 2006., str. 208.-214.

⁷⁶⁷ Tako je primjerice već oko 1424. kralj Žigmund predao Krupu na upravljanje knezu Fridriku Celjskom, a 1429. godine mu je potvrdio Krupu kao nasljedno dobro nad kojim ima neograničenu vlast (Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 205.-206.).

⁷⁶⁸ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 99.-100.; Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 223.-224.; Šidak, Jaroslav, „Babonići“, *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, Zagreb, 1941., str. 72.

Sane,⁷⁶⁹ to im nije uspijevalo sve do 1457. godine i sloma grofova Celjskih u tadašnjoj Slavoniji.⁷⁷⁰

U vrijeme kneza Ladislava II. Blagajskog i njegove braće, najvažnije obiteljske utvrde bile su Blagaj, Otoka i Ostrožac, te su u to doba Blagajski još uvijek bili najmoćnija vlastela na prostorima srednjeg i donjeg toka rijeka Une, te na prostoru doline rijeke Sane.

Osim toga, Blagajski su se sve više ženidbama obiteljski povezivali sa drugim moćnim plemićkim obiteljima. Tako su se, kao što je već rečeno, koncem 14. i početkom 15. stoljeća povezali sa Krbavskim knezovima. Naime, još je knez Baboneg IV. za ženu uzeo kneginju Anu, kćerku krbavskog kneza Ivana.⁷⁷¹ Nadalje, knez Ladislav II. je za ženu uzeo Klaru Bánffy, a njegov brat Ivan V. se oženio za kneginju Doroteju, kći kneza Martina Frankapana.⁷⁷²

Iako su prve osmanske provale i pljačke posjeda knezova Blagajskih zabilježeni još početkom 15. stoljeća, tj. za vrijeme sukoba kralja Žigmunda i vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića,⁷⁷³ osnivanje Jajačke banovine 1463. godine,⁷⁷⁴ nakon pada srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva u osmanske ruke, na nekoliko je desetljeća odgodilo daljnje osmanske upade na posjede knezova Blagajskih.

Ipak, već koncem šezdesetih i tijekom sedamdesetih godina 15. stoljeća započinju nove osmanske provale u Slavoniju i Hrvatsku, i to prvenstveno na posjede kneza Stjepana II. Frankapana.⁷⁷⁵ U to doba većina osmanskih provala za cilj su imale hrvatske i slovenske zemlje, te su se osmanske vojske uglavnom koristile gorskim i planinskim stazama Dinare, Plješivice i Kapele.⁷⁷⁶ No krajem osmog desetljeća Osmanlije sve više koriste put dolinom Sane i Une te dalje prema Hrvatskoj i Kranjskoj.⁷⁷⁷ U sprečavanju tih provala sudjelovale su i postrojbe knezova Blagajskih. Tako, primjerice, koncem listopada 1483. godine, na povratku s pljačkaškog pohoda, Osmanlije su dočekale hrvatske čete koje je vodio hrvatski ban Matija Gerek. U dvodnevnoj bitci kod „Broda Zrinskoga“ (danas Bosanski Novi na Uni), među

⁷⁶⁹ Šidak, „Babonići“, str. 72.

⁷⁷⁰ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 100.-101.

⁷⁷¹ Ana se kao udovica kneza Babonega IV. spominje 28. travnja 1431. godine (...*Anne relicte condam Babonegh de Blagay...*, CDCB, dok. 161., str. 301.).

⁷⁷² Vidi rodoslovno stablo: CDCB, iza str. LXVIII.

⁷⁷³ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 233.

⁷⁷⁴ V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 4, str. 45.-52.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 370.-371.

⁷⁷⁵ Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Zagreb, 1998., str. 40.; Grgin, Borislav, *Počeci rasapa: Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Zagreb, 2002., str. 100.; Kekez, Hrvoje, „Bernardin Frankapan i Krbavska bitka: je li spasio sebe i malobrojne ili je pobjegao iz boja?“, *Modruški zbornik*, sv. 3, Modruš, 2009., str. 78.

⁷⁷⁶ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 41.-42.

⁷⁷⁷ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 43.

kojima je bile i postrojbe knezova Blagajskih, te ih u dvodnevnoj bitci 29. i 30. listopada porazile.⁷⁷⁸ Devedesetih godina učestale su osmanske provale u gotovo sve hrvatske i slavonske krajeve, a pogotovo nakon bitke na Krbavskom polju.⁷⁷⁹ No, već iduće godine pristali su knezovi Blagajski na podložnost sultanu kako bi izbjegli daljnja razaranja svojih gradova.⁷⁸⁰ Ovo je bilo kratkoga vijeka pa već koncem zadnjeg desetljeća Blagajski zajedno sa knezovima Zrinskim i Krbavskim, pomažu hercegu Ivanišu Korvinu u obrani Hrvatske od osmanskih provala.⁷⁸¹

Početakom 16. stoljeća posjedi knezova Blagajskih oko rijeke Une i Sane našli su se u konstantnoj opasnosti od osmanskih provala. U jednoj od takovih provala stradao je 1512. ili 1513. godine i sam Blagaj.⁷⁸²

I početkom trećega desetljeća nastavljena su osmanska pustošenja posjeda knezova Blagajskih, koji su se u to doba, baš kao i većina hrvatskog plemstva, sve više okretali prema Habsburgovcima računajući na njihovu vojnu i materijalnu pomoć u obrani Hrvatskog Kraljevstva. Tako je sačuvano pismo od 21. siječnja 1523. godine kojom Andrija Rauber u ime kneza Stjepana Blagajskog traži od nadvojvode Ferdinanda pomoć u puškama i barutu.⁷⁸³ Iduće godine poharani su posjedi knezova Zrinskih, Frankapana i Blagajskih oko rijeke Une i Sane.⁷⁸⁴ Provale su gotovo istim intenzitetom nastavljene i narednih godina, te se stoga 17. lipnja 1526. godine požalio knez Stjepan Blagajski nadvojvodi Ferdinandu da nije primio pomoć za obranu svojih utvrđenih gradova Blagaja, Buševića, Otoke i Ostrošca koji su presudni za obranu kraljevstva.⁷⁸⁵ Odgovarajući na njegovu molbu upozorio je 4. kolovoza

⁷⁷⁸ Nagy - Nyáry, *Magyar diplomaciai emlekek*, str. 363.-366.; Klaić, Vjekoslav, *Povjest Hrvata*, sv. 4, Zagreb, 1904., str. 135.; Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 46.; Kekez, „Bernardin Frankapan“, str. 78.

⁷⁷⁹ O Krbavskoj bitci vidi: Kruhek, Milan, „Sraz kršćanstva i islama na Krbavskom polju 9. rujna 1493.“, *Riječki teološki časopis*, god. 1, br. 2, Rijeka, 1993., str. 243.-248.; Mijatović, Anđelko, *Bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, Zagreb, 2005.; Kekez, „Bernardin Frankapan“, pass.

⁷⁸⁰ Godine 1494. knez Bernardin Frankapan je odbio poziv da se pokori sultanu kao što su to ranije učinili knezovi Blagajski. Braneći Modruš koji su opsjedali Osmanlije, pred kneza je došlo deset Osmanlija i pitalo ga zašto se ne pokori sultanu. Štoviše, dana 6. listopada 1494., u grad su puštena dva ranije zarobljena hrvatska plemića da nagovore Bernardina da postane sultanov vazal. Nakon konzultacije s ostalim hrvatskim plemićima, među kojima je bio i biskup Vinko Andreis, knez je odbio ponudu, nakon čega su Osmanlije odustali od opsade Modruša i uputili se na pljačkaški pohod prema Zagrebu i Kranjskoj (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 4, str. 198.-199.; Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 48.; Kekez, „Bernardin Frankapan“, str. 87.).

⁷⁸¹ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 109.

⁷⁸² Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 109.; Bojanovski, Ivo, „Blagaj na Sani“, *Bulletin Zavoda za liokvna umjetnosti Jugoslavenska akademije znanosti i umjetnosti*, god. 12, br. 3, Zagreb, 1964., str. 15.

⁷⁸³ CDCB, dok 232., str. 452.

⁷⁸⁴ Thallóczy - Hodinka, *A horvatt veghelyek oklévelára*, sv. 1, dok. 231., str. 356. i dok. 324., str. 359.-367.

⁷⁸⁵ ...castrum Blagay, *Sthok, utrumque Bwssewych et Ozthrosacz...*, Habsburški spomenici 1, dok. 7., str. 7.-8.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 119.; Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 67.

nadvojvoda Ferdinand bana Nikolu Jurišića da se granica ne može održati bez opskrbe utvrda knezova Ivana Karlovića i Stjepana Blagajskog, te topuskog opata.⁷⁸⁶

Svakako se može reći da je knez Stjepan Blagajski dvadesetih godina 16. stoljeća spadao je u najaktivnije osobe angažirane u obrani granica Hrvatskog kraljevstva, stoga nije neobilno da je prisustvo saboru hrvatskoga plemstva održanog u Cetingradu 5. siječnja 1527. godine na kojemu je nadvojvoda Ferdinand izabran za hrvatskoga kralja.⁷⁸⁷ Kralj Ferdinand I. računao je na Stjepanovo ratno iskustvo te je 3. kolovoza 1529. godine, između ostalih, pozvao i njega da sa se 70 konjanika pridruži vojni protiv Osmanlija koji su namjeravali opsjesti Beč.⁷⁸⁸ Plan je bio da hrvatska vojska pod zapovjedništvom bana Ivana Karlovića sustigne Osmanlije prije nego li dođu do Osijeka.⁷⁸⁹ Štoviše, Stjepan Blagajski je 1533. godine bio ozbiljan kandidat za hrvatskoga bana.⁷⁹⁰

Sve do svoje smrti 1549. godine Stjepan Blagajski uspijevaio je organizirati obranu svojih gradova i posjeda na granici prema Osmanlijama.⁷⁹¹ No, sve je češće morao računati na kraljevu pomoć jer su njegovi posjedi bili gotovo potpuno opustošeni. Tako je 18. listopada 1540. godine doznačio kralj Ferdinand godišnju plaću od 2000 forinti Vuku i Jurju Frankapanu, te knezu Stjepanu Blagajskom, za uzdržavanje 400 konjanika radi obrane njihovih posjeda i granice od osmanskih provala.⁷⁹² Iako poprilično star, početkom travnja 1545. godine pridružio se knez Stjepan Blagajski četama kapetana Juraja Wildensteina i bana Nikole Zrinskog koji su namjeravali zaustaviti Osmanlije koji su se kretali u novu pljačku hrvatskih i slovenskih zemalja. Do bitke nije niti došlo, jer je Murad-beg odlučio prihvatiti ponudu kršćanske vojske te je odustao od daljnjeg pohoda.⁷⁹³

Nakon smrti kneza Stjepana Blagajskog situacija na posjedima knezova Blagajskih je postala očajna. Gotovo potpuno stanovništvom opustjeli posjedi knezova Blagajskih prepušteni su na milost osmanskih akindžija. Nakon što su u osmanske ruke pale važne utvrde Krupa (1565.) i Stijena (1566.)⁷⁹⁴ postalo je očito da je urušavanje granice na Uni samo pitanje vremena. Iako je još 1570. godine Stjepanov sin Franjo Blagajski sudjelovao u provali bana Franje Frankapana preko Une u blizini Kostajnice kao odgovor na ranije osmanske

⁷⁸⁶ Habsburški spomenici 1, dok. 11., str. 12.-13.; Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 67.

⁷⁸⁷ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 120.-123.

⁷⁸⁸ ...*Ad comitem de Blagay. Magnifice etc. Equites 70...*, Habsburški spomenici 1, dok. 228., str. 207.-208.

⁷⁸⁹ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 76.

⁷⁹⁰ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 80.

⁷⁹¹ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 128.-130.

⁷⁹² Habsburški spomenici 3, dok. 22., str. 20.-21.; Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 100.

⁷⁹³ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 108.

⁷⁹⁴ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 133.

napade,⁷⁹⁵ i njemu je postalo jasno da je potrebno računati s mogućim gubitkom svih obiteljskih posjeda u dolinama rijeka Une i Sane te je počeo planirati svoje preseljenje u Kranjsku. Još je njegov otac Stjepan Blagajski 1546. godine od Ivana Ungnada kupio posjede Kočevje i Friedrichstein u Kranjskoj.⁷⁹⁶ Tako je, kao što je već rečeno, dana 7. studenog 1571. godine Franjo dobio od kralja Maksimilijana I. Habsburgovca potvrdu novoga obiteljskoga grba,⁷⁹⁷ čime je zapravo Franjo primljen u kranjske plemićke staleže. Nakon što su Osmanlije osvojile čvrste gradove Ostrožac i Cazin 1576. godine, te padom Zrina i Gvozdanskog 1578. godine, praktički se raspala obrana Hrvatskog Kraljevstva na rijeci Uni, te je nakon sabora u Brucku na Muri iste te 1578. godine, dovršena izgradnja posljednje obrambene crte na rijeci Kupi.⁷⁹⁸ Konačno je 1582. godine i sam Franjo Blagajski preselio u Kranjsku, ali je njegov mladi brat Stjepan nastavio ratovati na granici s Osmanlijama, pa je i sudjelovao u bitki kod Siska 1593. godine.⁷⁹⁹

⁷⁹⁵ V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 5, str. 352.; Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 140.

⁷⁹⁶ Šidak, „Babonići“, str. 72.

⁷⁹⁷ CDCB, dok. 263., str. 513.-518.

⁷⁹⁸ Detaljnije vidi: Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 248.-336.

⁷⁹⁹ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 134.

3. Struktura plemićkog roda i njegovo funkcioniranje

3.1. Rodoslovlje

Nastojeći izraditi genealogiju roda Ursinija čiji su potomci u drugoj polovici 17. stoljeća živjeli u Slavoniji, Kranjskoj, Koruškoj, Štajerskoj i Češkoj, slovenski povjesničar toga doba, Joannes Ludovicus Schönleben, prvi je 1680. godine izradio cjelovito rodoslovlje knezova Babonića kasnijih Blagajskih.⁸⁰⁰ Pri tome su mu na raspolaganju bile isprave iz obiteljskog arhiva kneginje Katarine Elizabete Blagajske, udate za kneza Jakova Žigmunda Paradeisera, kao i usmene obiteljske predaje. Schönleben svoje rodoslovlje knezova Blagajskih iz roda Ursinija, kako ga on naziva, sastavlja pod očitim utjecajem kneginje Katarine Elizabete koja je vrlo vjerojatno nastojala prikazati svoje porijeklo vrlo drevno i slavno. Stoga je Schönleben svoju genealoško-povijesnu studiju o rodu Ursinija započeo s provalom Gota u Rimsko carstvo koju on smješta u početak 5. stoljeća, te pritom pronalazi začetnika roda nekoga Aldoina koji je zbog svojih ratnih zasluga dobio patricijat.⁸⁰¹ Rodoslovlje one grane roda Ursinija, koji je poistovjetio sa Babonićima, iako ju on tako ne naziva već ih naslovljava Blagajskima,⁸⁰² započeo je legendarnim knezom Nikolom Ursinijem, koji je prema njemu bio rimski senator koji je Rim napustio oko 1150. godine,⁸⁰³ te potom slijedi trinaest generacija pripadnika roda. Schönleben rodoslovlje knezova Blagajskih završava knezom Weichardom Leopoldom Blagajskim (rođ. 1673.) i kneginjom Anom Elizabetom (rođ. 1674.), djecom kneginje Katarine Elizabete Blagajske.⁸⁰⁴ Uz ovo rodoslovlje Schönleben je dodao manje rodoslovlje potomaka kneza Babonega II., koje on naziva „granom roda Ursinija, knezovi Vodički“.⁸⁰⁵ Ukupno se u rodoslovlju koje je izradio Schönleben nalazi 81 osoba uz čija se imena donose osnovni bibliografski podaci kao što je vrijeme rođenja i smrti, te politička uloga ili vojna uloga.

Schönlebenovo rodoslovlje knezova Blagajskih obiluje mnogim legendarnim, tj. vrlo vjerojatno izmišljenim osobama, te mnogim netočnostima i to poglavito u onom dijelu rodoslovlja koje se odnosi na razdoblje od početka 13. do kraja 14. stoljeća. Tako je primjerice, kao potomke kneza Babonega II., koje Schönleben naziva knezovima Vodičkim, uvrstio i Filipa, Petra, Andriju i Jakova, pripadnike nižeg plemstva iz Vodičeva koji se

⁸⁰⁰ Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 24.-27.

⁸⁰¹ Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 3.-4.

⁸⁰² ...*Vrsino-Blagayanae familiae...*, Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 24.

⁸⁰³ ...*Nicolottus Vrsinus senator Romanus, discessit Roma circa annum 1155...*, Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 24.

⁸⁰⁴ ...*Anna Elisabetha Vrsina Comitissa de Blagay nata anno 1674. ... Weichardus Leopoldus Vrsinus Comes de Blagay natu san. 1673. ...*, Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 27.

⁸⁰⁵ ...*Linea Vrsinorum Comitum de Wodycha...*, Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 27.

spominju u ispravi iz 1355. godine.⁸⁰⁶ Njih je smatrao unucima kneza Kristijana, sina kneza Babonega III.,⁸⁰⁷ pri tome zanemarujući činjenicu da je od pretpostavljene smrti kneza Kristijana početkom 1270-tih godina, pa sve do 1355. godine proteklo više od 85 godina, što je svakako popriličan vremenski period da bi se radilo o samo tri generacije. Osim toga, Schönleben podatke o njima kao pripadnicima roda ničim ne potkrepljuje te su oni stoga teško provjerljivi, a očito je da je rodoslovlje knezova Babonića, kasnijih Blagajskih trebalo poslužiti u promotivne svrhe kneginje Katarine Elizabete Blagajske i njenog supruga kneza Jakova Žigmunda Paradeisera.

Unatoč tome rodoslovlje koje je izradio Schönleben 1680. godine poslužilo je kasnijim istraživačima genealogije knezova Babonića, kasnijih Blagajskih, pri izradi njihovog rodoslovlja. Ipak to nije slučaj sa drugim poznatim rodoslovljem knezova Blagajskih koje je za potrebe leksikona mađarskih plemićkih obitelji godine 1851. izradio Iván Nagy.⁸⁰⁸ Naime, Nagy popisuje izvore pomoću kojih je složio rodoslovlje ali pri tome očito nije koristio Schönlebenovo djelo. Nagy rodoslovlje knezova Blagajskih također započinje knezom Nikolom Ursinijem, te potom slijedi dvadeset i osam pripadnika roda raspoređenih u dvadeset generacija. Rodoslovlje završava tada živućim knezovima Gašparom i Franjom Antalom.⁸⁰⁹

Kao prilog zborniku diplomatskih isprava koje se odnose na knezove Blagajske, Lajos Thallóczy i Samu Barabás izradili su 1897. godine povijesnu studiju o rodu ali i rodoslovno stablo.⁸¹⁰ Isto kao i njihovi prethodnici i Thallóczy i Barabás svoje su rodoslovlje započeli knezom Nikolom Ursinijem, nakon čega slijedi stotinu i tri pripadnika roda raspoređenih u dvadeset i šest generacija. Thallóczy i Barabás rodoslovlje završavaju Hijacintom Marijom (1825.-1884.), Josipom (1828.-1828.), te Ludovikom Gregorom (1830.-1897.) i tada živućom Matildom (rođ. 1833.) udanom za Huga Freiherra von Lauera, djecom Ignacija Blagajskog (1794.-1857.). Lajos Thallóczy osobno je poznao grofa Ludovika Blagajskog koji pokopan 28. veljače 1898. godine u Ljubljani, a na čiju je molbu i započeo pisanje svoje genealoško-povijesne studije o plemenitim knezovima Blagajskim.⁸¹¹

Iako je Thallóczy napisao poprilično dobru povijesnu studiju o knezovima Blagajskim poštujući znanstvenu metodologiju onoga vremena, pa je tako obilato citirao svoje navode kao i objavio niz do tada neobjavljenih povijesnih isprava, ipak se u izradi rodoslovlja uvelike

⁸⁰⁶ CD 12, dok. 232., str. 309.-310.

⁸⁰⁷ Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 27.

⁸⁰⁸ Nagy, Iván, *Magyarország családai czimerekkel*, sv. 2, Pešta, 1858., str. 116.-119.

⁸⁰⁹ ...*Miklós Ursini ... Gáspár ... Ferenz Antal...*, Nagy, *Magyarország családai*, str. 117.

⁸¹⁰ CDCB, iza str. LXVIII. Kao što je već rečeno tu povijesnu studiju, te rodoslovno stablo godinu dana kasnije Thallóczy i na njemačkom jeziku u Beču (Thallóczy, *Die Geschichte*, iza str. 160.).

⁸¹¹ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 134.

oslanjao na raniji Schönlebenov uradak, te je tako iz njega prenio mnoge netočnosti. Osim toga, u očitoj želji da udovolji starome grofu Ludoviku Blagajskom učinio je niz pogrešaka pripisujući neke osobe rodu, iako oni nisu bili njegovi pripadnici. Ipak, većina prigovora se odnosi na onaj dio rodoslovlja koji se odnosi na 13. i 14. stoljeće, dok je rodoslovlje za kasnija razdoblja dobro izrađeno, i to poglavito za period nakon 17. stoljeća. Naime, za pripadnike roda iz toga razdoblja Thallóczy čak donosi i podatke o datumu rođenja i smrti.

Do sada najtočnije rodoslovlje Babonića izradio je mađarski povjesničar Pál Engel za potrebe svoje arhontologije srednjovjekovnog plemstva Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, koja je obuhvatila gotovo sve plemićke rodove do kraja 15. stoljeća.⁸¹² Na osnovu poznate objavljene i neobjavljene povijesne građe Engel je sastavio rodoslovlje Babonića koje započinje knezom Babonegom Vodičkim (sc. Baboneg I.), nakon čega slijedi trideset i osam pripadnika roda podijeljenih u osam generacija.⁸¹³ Rodoslovlje Engel završava knezovima Ivanom, Stjepanom, Nikolom i Mihovilom, sinovima kneza Grgura, koji su živjeli u drugoj polovici 15. stoljeća. Iako je Engel u svome rodoslovlju knezova Babonića razriješio nekoliko važnijih problema, te je pri tom izbacio Nikolu Ursinija kao začetnika roda, te dodao točno tumačenje da su knezovi Nikola II., Stjepan V., Ivan I., Radoslav II. i Oto bratići a ne nećaci kneza Stjepana IV., ali i ispravno isključio kneza Nikole i magistra Pavla koji se u nekoliko navrata koncem 13. stoljeća spominju u sačuvanim ispravama,⁸¹⁴ ipak mu se može prigovoriti da je znatno reducirao rodoslovlje knezova Babonića jer u svoje rodoslovlje knezova Babonića Blagajskih nije uključio neke pripadnike toga roda. Uzimajući u obzir golemi zahvat izrade rodoslovnih stabala cjelokupnog srednjovjekovnog plemstva Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, ovakva je pogreška poprilično razumljiva.

3.1.1. Knezovi od Vodice

Iako su sami Blagajski sredinom 16. stoljeća smatrali da je začetnik njihova roda bio rimski patricij Nikola I. Ursini, što su kasnije preuzeli i prvi sastavljači povijesti njihove obitelji, poput Schönlebena i Thallóczyja, ipak se je potrebno naglasiti da je prvi pripadnik

⁸¹² Engel, *Magyar középkori adattár*.

⁸¹³ Engel, *Magyar középkori adattár*, upit: „Babonić (Blagaji)“.

⁸¹⁴ CD, 6., dok. 516., str. 609., dok. 518., str. 610.; CD, 7., dok. 29., str. 35., dok. 31., str. 37., dok. 52., str. 60.-61., dok. 53., str. 61., dok. 34., str. 45.-46. Prema Thallóczyju ban Stjepan imao je četiri sina, Ladislava, Stjepana, Nikolu i Pavla (usporedi rodoslovno stablo: CDCB, iza str. LXVIII.). Detaljnijom analizom izvora proizlazi da su ban Nikola (*Nikolaus banus Stephani bani*) i magistar Pavao (*magistro Paulo fratre suo*), koji se u nekoliko navrata spominju u razdoblju od 1288. do 1291. godine, i to u sporu oko pitanjima vlasništva nad jednom palačom u Zagrebu (o tome vidi: Kekez, „Palača građanina Giliona“, pass), zapravo sinovi pokojnoga bana Stjepana Gütkeleđa i braća ubijenoga bana Joakima Pektara, a ne bana Stjepana IV. Babonića (vidi: Engel, *Magyar középkori adattár*, upit: „Gütkeled nem 5. Sárvármonostori ág, 2. tábla: Majádi“; M. Karbić, „Joakim Pektar“, str. 23.).

roda Babonića, koji je potvrđen u vjerodostojnim povijesnim izvorima, bio knez Stjepan I. čije je porijeklo treba vezati uz lokalitet Osječenicu, tj. srednjovjekovnu Goričku. Kao živ spominje se u ispravi manje vjerodostojnosti iz 1200. godine, a kao mrtav još jednom u znatno vjerodostojnijoj ispravi iz 1210. godine. Njegovi sinovi Baboneg III. i Stjepan III., koji se u izvorima spominju u periodu od 1218. do 1256. godine, dobili su 1218. godine od kralja Andrije II. posjed Vodice na Uni prema kojoj su se kasnije nazivali knezovi Vodički (od Vodice). Dok se Stjepanu III. nakon 1256. godine gubi trag u pisanim izvorima, s duge je strane poznato da je knez Baboneg III. imao sinove Petra I., Matiju, Kristijana i Jakova koji se spominju u svega nekoliko isprava u razdoblju od 1266. do 1269. godine. Nakon te 1269. godine oni se više ne spominju u izvorima, tj. sa povijesne scene nestala je vodička grana roda Babonića, a njihove su posjede u Vodici preuzeli njihovi rođaci iz goričke grane.

3.1.2. Knezovi od Goričke

Začetnik goričke grane roda Babonića bio je stanoviti knez Baboneg I. koji se u izvorima javlja tek 1283. godine, tj. poprilično kasno i to kao već pokojni djed kneza Radoslava I. No ovaj podatak ključan je za rekonstrukciju roda Babonića, tj. za ustanovljavanje činjenice da su već početkom 13. stoljeća Babonići bili podijeljeni na dvije grane – knezove od Vodice i knezove od Goričke. Iako je teško ustanoviti u kojem stupnju krvnog srodstva je knez Baboneg I. bio sa knezom Stjepanom I., no da su njih dvojica svakako bili u nekom krvnom srodstvu svjedoči već rečena činjenica da su potomci kneza Babonega I. nakon nestanka vodičke grane roda Babonića, tj. potomaka kneza Stjepana I., preuzeli njihove posjede u Vodici.

Prema sačuvanim povijesnim izvorima i nakon detaljnog njihovog proučavanja, može se ustvrditi da je knez Baboneg I. imao sinove Stjepana II. i Babonega II., koji su za sjedište imali svoj posjed u Goričkoj, a kao živi se spominju u kratkom periodu od 1242. do 1243. godine. Knez Stjepan II. imao je trojicu sinova. Očito najstariji je bio knez Dionizije I. koji se kao živ spominje samo 1266. godine, dok se prvi puta kao pokojni, i to kao brat kneza Radoslava I., spominje 1284. godine. Drugi sin kneza Stjepana II. bio je knez Stjepan IV. koji je duže vrijeme bio slavonski ban, a kao živ se spominje u periodu od 1264. do 1295., te kao pokojni prvi puta 1301. godine. On je imao dvojicu sinova, knezove Stjepana VI. i Ladislava I., koji se kao živi spominju u periodu od 1290. do 1315. godine. Treći sin kneza Stjepana II. bio je knez Radoslav I. koji je također na neko vrijeme obnašao službu slavonskog bana. Radoslav I. se u izvorima kao živ spominje u periodu od 1264. do 1295. godine. Godine 1294. sačuvan je podatak da je Radoslav I. imao sinove koji se pri tome ne imenuju, a i kasnije se

više u povijesnim izvorima ne spominju. Stoga je moguće pretpostaviti da su te 1294. godine još bili malodobni te su vrlo vjerojatno i umrli kao djeca.

S druge strane, knez Baboneg II. je imao petoricu sinova i barem jednu kćer. Najstariji od njih je bio knez Nikola II. koji se kao živ spominje u periodu od 1272. do 1292. godine. Osim njega Baboneg II. je imao i sina Stjepana V. koji se spominje u periodu od 1278. do 1316. godine, te je u zadnjih šest godina života obnašao službu slavonskog bana. Stjepan V. je imao Juraja, Dionizija II., Pavla od Krupe i Ivana II. Treći sin kneza Babonega II. je bio Ivan I. koji se kao živ spominje u periodu od 1278. do 1334., te je bio slavonski ban od 1316. do 1323. godine. Ivan I. je bio oženjen za goričko-tirolsku groficu Klaru Eufemiju s kojom je imao nekoliko neimenovanih kćeri, od kojih je jedna bila udana za kneza Petra od Szekcsőa. Kako nije imao vlastitih sinova knez Ivan I. je 1321. godine posinio svoga nećaka kneza Ivana II., sina njegova brata Stjepana V., kojemu je vrlo vjerojatno bio krsni kum. Osim navedene trojice knez Baboneg II. je imao još sina Radoslava II., koji se spominje u periodu od 1278. do 1314., potom Ota, koji se spominje u periodu od 1278. do 1300., te neimenovanu kćer koja je bila udana za kneza Petra I. Kostajničkog, te imala sina Dionizija. Nadalje, knez Radoslav II. je imao dva sina, kneza Nikolu III., koji se kao živ spominje u periodu od 1321. do 1330., te kneza Dujam Blagajskog, koji se u izvorima kao živ javlja u periodu od 1321. do 1369. godine, te je bio rodonačelnik one grane roda Babonića koji su se prema svome sjedištu zvali knezovi Blagajski.

3.1.3. Knezovi od Krupe

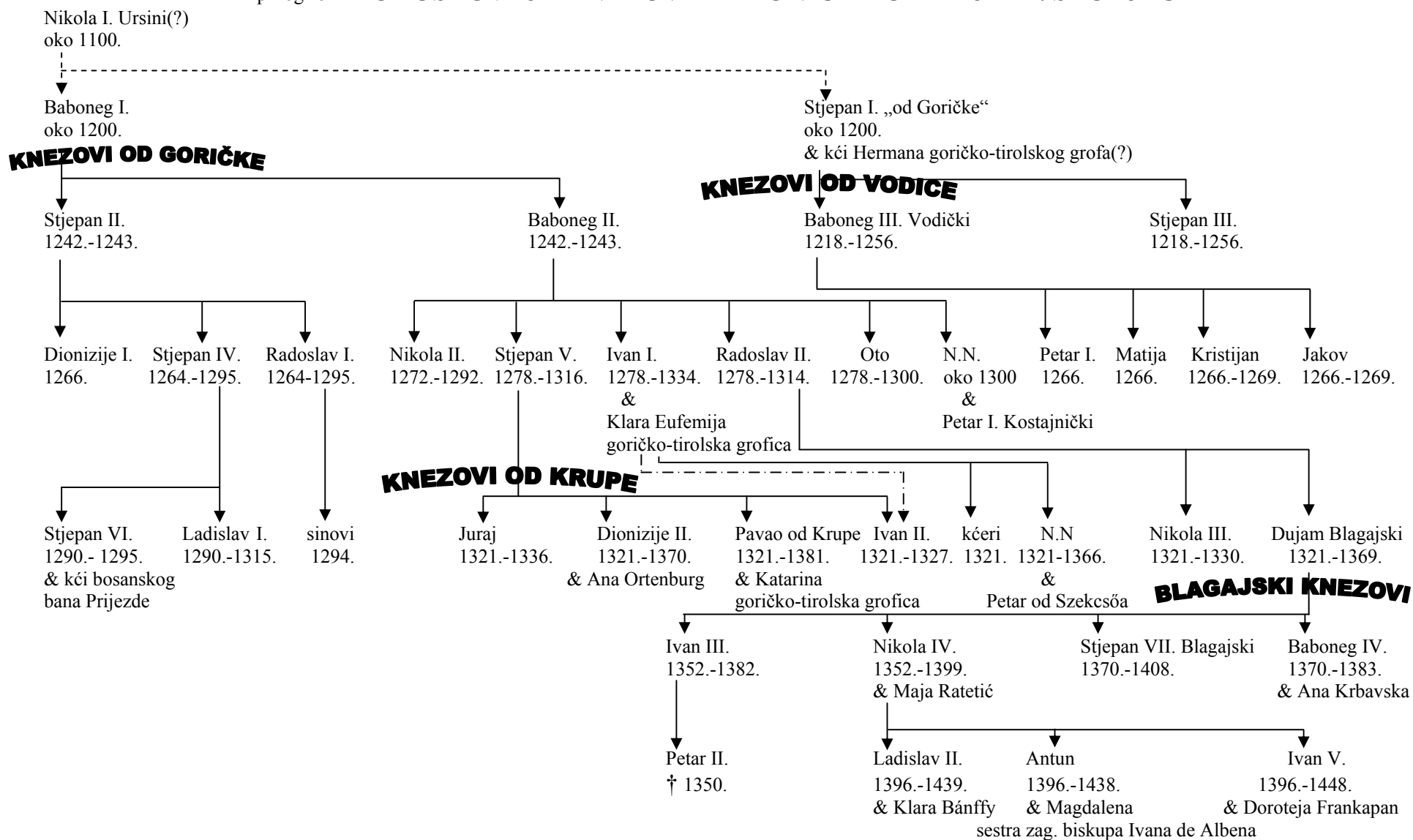
Kao što je već rečeno knez Stjepan V. imao je četvoricu sinova, čije je sjedište početkom trećega desetljeća 14. stoljeća bio utvrda Žumberak. Riječ je o knezu Juraju koji se kao živ spominje u periodu od 1321. do 1336., potom knezu Dioniziju II. koji se spominje u periodu od 1321. do 1370., pa knezu Pavlu koji se kao živ spominje u periodu od 1321. do 1381., te knezu Ivanu koji se spominje u periodu od 1321. do 1327., a kao pokojni već 1333. godine te je vjerojatno tada i preminuo. Nakon što im je kralj Karlo Robert 1327. godine oduzeo Stjeničnjak, koji su baštinili po ocu, četvorica braće su kao svoje glavno sjedište odabrali tvrdi grad Krupu na Uni, te su se knezovi Dionizije II. i Pavao sredinom 14. stoljeća prema njemu počeli nazivati „od Krupe“ ili knezovi Krupski. Iako su bili u dobrim odnosima sa svojim rođacima knezovima Blagajskima ipak sa njima nisu dijelili svoje posjede, prihode niti obiteljski pridjevak, te se može govoriti o odvojenoj grani roda Babonića. Kako se knezovi Juraj i Ivan II. vrlo rano, tj. početkom četvrtoga desetljeća 14. stoljeća, prestaju javljati u sačuvanim povijesnim izvorima, može pretpostaviti da su umrli kao razmjerno mladi

ljudi te nisu ni imali potomaka. S druge strane, čini se da ni knezovi Dionizije II. koji je bio oženjen kneginjom Anom Ortenburg, i Pavao od Krupe koji je pak bio oženjen goričko-tirolskom groficom Katarinom, također nisu imali potomaka, te je nakon smrti kneza Pavla oko 1381. godine s povijesne pozornice nestala ova grana roda Babonića te su njihovi posjedi, uključujući i tvrde gradove Krupu i Ostrožac prešli u ruke njihovih rođaka knezova Blagajskih.

3.1.4. Knezovi Blagajski

Knez Dujam Blagajski preminuo je oko 1369. godine, te je za sobom ostavio četvoricu sinova. Riječ je o knezu Ivanu III., koji se kao živ spominje u periodu od 1352. do 1382., potom knezu Nikoli IV., koji se spominje u periodu od 1352. do 1399., pa knezu Stjepanu VII., koji se javlja od 1370. do 1408., kao i knezu Babonegu IV. kojega se kao živoga u izvorima pronalazi u periodu od 1370. do 1383. godine. Knez Baboneg IV. je bio oženjen za Ana Krbavsku, a je njegov brat Nikola IV. za Maju Ratetić. S druge strane, knez Stjepan VII. Blagajski je ostvario crkvenu karijeru te je bio zagrebački kanonik, potom krbavski biskup, te na kraju i skarpatinski biskup na otoku Kreti. S treće pak strane, supruga kneza Ivana III. nije zabilježena u povijesnim izvorima no sačuvan je podatak da je on imao sina Petra II. koje poginuo prilikom opsade talijanskog grada Aversa 1350. godine. Nadalje, nisu poznata djeca kneza Babonega IV., ali je zato poznato da je knez Nikola IV. imao tri sina, od kojih je knez Ladislav II. bio oženjen za Klaru Bánffy, dok je knez Antun bio oženjen za kneginju Magdalenu, sestru zagrebačkog biskupa Ivana de Albena, a knez Ivan V. pak za kneginju Doroteju Frankapan. Sinovi kneza Nikole IV. aktivno su sudjelovali u političkom, kulturnom i društvenom životu Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva u prvim desetljećima 15. stoljeća, te su njihovi potomci nastavili povijest roda Babonića, tj. plemićke obitelji Blagajskih u narednim vremena, ali taj period izlazi iz vremenskih okvira ovoga rada.

prilog 15 - **RODOSLOVLJE KNEZOVA BABONIČA DO KRAJA 14. STOLJEĆA**

prilog 16 – spominjanje pripadnika roda Babonića
u sačuvanim povijesnim izvorima iz 13. i 14. stoljeća

ime	godina	zapis	izvor	opaska
Stjepan I.	1200.	<i>...noster fidelis, nobilis, magnanimus Stephanus Nicoloti filius, quem ortum de genealogia Ursinorum comitum et senatorum urbis romane...</i>	CD 2, dok. 332., str. 359.	
	1210.	<i>...Stephanus bone memorie comes de Goriza...</i>	CD 3, dok. 80., str. 98.-99.	prvi put posthumno
Baboneg I.	1283.	<i>...Radozalao comite filio Stephani comitis filii condam Baboneg...</i>	CD 6, dok. 370., str. 436.	posthumno
Stjepan II.	1242.	<i>...nostri fidelis comitis Stephani fratris Boboneg...</i>	CD 4, dok. 49., str. 165.	
	1243.	<i>...Babonik comitis et Stephani bani...</i>	CD 4, dok. 162., str. 182.	
	1273.	<i>...pro comite Stephano filio Stephani...</i>	CD 6, dok. 21, str. 19.	prvi put posthumno
Baboneg II.	1242.	<i>...nostri fidelis comitis Stephani fratris Boboneg...</i>	CD 4, dok. 49., str. 165.	
	1243.	<i>...Babonik comitis et Stephani bani...</i>	CD 4, dok. 162., str. 182.	
	1278.	<i>...Nicholao filio Baboneg...</i>	CD 6, dok. 207., str. 240.	prvi put posthumno
Baboneg III.	1218.	<i>...Baboneg et Stephani comitum de Wodicha filiorum condam comitis Stephani de Gorichia...</i>	CD 3, dok. 142., str. 168.	
	1241.	<i>...nobis dilecti et fideles nostri Bobonigh et Stephanus comites de Wodycha, filii comitis Stephani de Goricha...</i>	CD 4, dok. 124., str. 135.	
	1249.	<i>...Baboneg comes...</i>	CD 4, dok. 357., str. 411.	
	1256.	<i>...fideles nostri Babonig et Stephanus comites...</i>	CD 5, dok. 543., str. 9.	
	1266.	<i>...Petrus, Mathias et Cristan filii Bobonyg(!)...</i>	CD 5, dok. 867., str. 387.	prvi put posthumno
Stjepan III.	1218.	<i>...Baboneg et Stephani comitum de Wodicha filiorum condam comitis Stephani de Gorichia...</i>	CD 3, dok. 142., str. 168.	
	1241.	<i>...nobis dilecti et fideles nostri Bobonigh et Stephanus comites de Wodycha, filii comitis Stephani de Goricha...</i>	CD 4, dok. 124., str. 135.	
	1256.	<i>...fideles nostri Babonig et Stephanus comites...</i>	CD 5, dok. 543., str. 9.	
Dionizije I.	1266.	<i>Nos Dyonisius comes de Polhana et de Peset...</i>	CD 5, dok. 885., str. 415.	
	1284.	<i>Nos Radizlaus banus tocius Sclauonie ... fratri nostro Dyonisio bano bone memorie...</i>	CD 6, dok. 515., str. 608.	prvi put posthumno
Stjepan IV.	1264.	<i>...Radiha comite pro se et Stephano fratre suo...</i>	CD 5, dok. 816., str. 326.	
	1273.	<i>...comite Stephano filio Stephani...</i>	CD 6, dok. 21., str. 19.	
	1278.	<i>Nos Stephanus banus filius comitis St[ephani] de Vodyche...</i>	CD 6, dok. 207., str. 240.	
		<i>...Stephanum banum, Radizalaum...</i>	CD 6, dok. 218., str. 255.	
		<i>...Stephanum banum et comitem Radyslaum filios comitis Stephani...</i>	CD 6, dok. 224., str. 262.	

	1279.	<i>...Stephanum banum et comitem Radizlaum filios comitis Stephani...</i>	CD 6, dok. 252., str. 303.	
	1280.	<i>...cum uiris nobilibus Stephano...</i>	CD 6, dok. 306., str. 362.	
		<i>...Stephani bani et Raduzlay comitis...</i>	CD 6, dok. 311., str. 367.	
	1283.	<i>...nobili viro Stephano bano...</i>	CD 6., dok. 453., str. 534.	
	1287.	<i>...nobilis viri et honesti Stephani bani...</i>	CD 6, dok. 496., str. 588.	
		<i>... nobilis uiri Stephani bani filii comitis Stephani...</i>	CD 6, dok. 503., str. 594.	
		<i>... nobilis viri Stephani bani filii comitis Stephani...</i>	CD 6, dok. 513., str. 607.	
	1289.	<i>...nobili viro Stephano bano filio comitis St[ephani]...</i>	CD 6, dok. 568., str. 676.	
	1290.	<i>Nos Stephanus banus...</i>	CD 6, dok. 579., str. 685.	
		<i>...nobilibus viris Rodesclavo et Stephano fratribus banis Sclavonie...</i>	CD 7, dok. 1., str. 1.	
	1292.	<i>...St[ephani] et Radizlay banorum filiorum comitis St[ephani]...</i>	CD 7, dok. 76., str. 64.	
	1294.	<i>...magnifici viri Stephanus banus...</i>	CD 7, dok. 163., str. 181.	
		<i>...nobili viro domino suo Stephano bano...</i>	CD 7, dok. 166., str. 185.	
		<i>...nobili viro Stephano bano....</i>	CD 7, dok. 169., str. 188.	
	1295.	<i>...Stephanus banus filius quondam Stephani comitis...</i>	CD 7, dok. 177., str. 198.	
	1301.	<i>...cum Stephanus quondam banus filius Stephani...</i>	CD 8, dok. 10., str. 11.	prvi put posthumno
Radoslav I.	1264.	<i>...Radiha comite pro se et Stephano fratre suo...</i>	CD 5, dok. 816., str. 326.	
	1273.	<i>...comite Stephano filio Stephani...</i>	CD 6, dok. 21., str. 19.	
	1278.	<i>...pro comite Rad[izlao] fratre nostro...</i>	CD 6, dok. 207., str. 240.	
		<i>...Stephanum banum, Radizalaum...</i>	CD 6, dok. 218., str. 255.	
		<i>...Stephanum banum et comitem Radyslaum filios comitis Stephani...</i>	CD 6, dok. 224., str. 262.	
	1279.	<i>...Stephanum banum et comitem Radizlaum filios comitis Stephani...</i>	CD 6, dok. 252., str. 303.	
		<i>...Radyzlaus et fratres sui...</i>	CD 6, dok. 269., str. 322.	
	1280.	<i>...Raduzlao comite...</i>	CD 6, dok. 306., str. 362.	
		<i>...Stephani bani et Raduzlay comitis...</i>	CD 6, dok. 311., str. 367.	
	1283.	<i>...Radozlao comite filio Stephani comitis filii condam Baboneg...</i>	CD 6, dok. 370., str. 436.	
		<i>...nobilis viri comitis Radozlai filii comitis Stephano...</i>	CD 6, dok. 379., str. 448.	
	1284.	<i>...nobilis viri comitis Raduzlai filii Stephani...</i>	CD 6, dok. 389., str. 467.	
		<i>...pro comite Radizlao filio Stephani...</i>	CD 6, dok. 430., str. 515.	

		<i>...pro comite Raduzlao filio Stephani...</i>	CD 6, dok. 431., str. 516.	
	1285.	<i>Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana...</i>	CD 6, dok. 461., str. 544.	
	1286.	<i>...Radozali comitis filii Stephan...</i>	CD 6, dok. 470., str. 554.	
	1288.	<i>Nos Radizlaus banus tocius Sclauonie...</i>	CD 6, dok. 515., str. 608.	
	1290.	<i>...nobilibus viris Rodesclavo et Stephano fratribus banis Sclavonie...</i>	CD 7, dok. 1., str. 1.	
	1291.	<i>...Radislaus Babunio...</i>	CD 7, dok. 28., str. 34.	
	1292.	<i>...St[ephani] et Radizlay banorum filiorum comitis St[ephani]...</i>	CD 7, dok. 76., str. 64.	
		<i>...Radisalus banus cum fratribus suis...</i>	CD 7, dok. 85., str. 103.	
		<i>...vir magnificus Radozlaus banus tocius Sclavonie...</i>	CD 7, dok. 88., str. 106.	
		<i>...vir magnificus Radozlaus banus tocius Sclavonie...</i>	CD 7, dok. 89., str. 109.	
		<i>...vir nobilis Rastislaus banus Sclavonie fidelis noster dilectus...</i>	CD 7, dok. 94., str. 114.	
		<i>...Radizali bani...</i>	CD 7, dok. 99., str. 119.	
	1293.	<i>...Radwzlaus banus filius Stephani dilectus et fidelis noster...</i>	CD 7, dok. 128., str. 146.	
		<i>...Radislay bani de Sclavonia...</i>	CD 7, dok. 130., str. 149.	
		<i>...viro magnifico Radozlao tunc bano tocius Sclavonie...</i>	CD 7, dok. 133., str. 151.	
	1294.	<i>...Radozlaus banus frater eiusdem...</i>	CD 7, dok. 163., str. 181.	
		<i>...Radislai bani de Sclavonia...</i>	CD 7, dok. 167., str. 186.	
	1295.	<i>...Radizlai bani, infidelis nostri...</i>	CD 7, dok. 195., str. 215.	
	1299.	<i>...quondam bani Ladislay dilecti ac deuoti nostri...</i>	CD 7, dok. 311., str. 358.	prvi put posthumno
Nikola II.	1272.	<i>...comes Nicolaus de Leueberk...</i>	CDCB, dok. 11., str. 21.	
	1278.	<i>...Nicholao filio Baboneg...</i>	CD 6, dok. 207., str. 240	
		<i>...Nicholaum...</i>	CD 6, dok. 218., str. 255.	
		<i>...Nicholaum et Stephanum ac fratres eorundem filios comitis Babonyg...</i>	CD 6, dok. 224., str. 261.	
	1279.	<i>...Nycolaum et Stephanum filios comitis Babonyg...</i>	CD 6, dok. 252., str. 303.	
	1280.	<i>...Nycholao et Stephano filiis Baboneg...</i>	CD 6, dok. 306., str. 362.	
	1284.	<i>...nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...</i>	CD 6, dok. 392., str. 473.	
	1290.	<i>...nobilibus viris Nicolao et Stephano filiis quondam Baboneg fratribus...</i>	CD 7, dok. 1., str. 1.	
	1292.	<i>...Nycolay, St[ephani] et Johannis comitum ac fratrum eorundem filiorum comitis Bobonig...</i>	CD 7, dok. 76., str. 64.	

Stjepan V.	1278.	<i>...Nicolaum et Stephanum ac fratres eorundem filios comitis Babonyg...</i>	CD 6, dok. 224., str. 261.	
	1279.	<i>...Nycolaum et Stephanum filios comitis Babonyg...</i>	CD 6, dok. 252., str. 303.	
	1280.	<i>...Nycholao et Stephano filiis Baboneg...</i>	CD 6, dok. 306., str. 362.	
	1284.	<i>...nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...</i>	CD 6, dok. 392., str. 473.	
	1290.	<i>...nobilibus viris Nicolao et Stephano filiis quondam Baboneg fratribus...</i>	CD 7, dok. 1., str. 1.	
	1292.	<i>...Nycolay, St[ephani] et Johannis comitum ac fratrum eorundem filiorum comitis Bobonig...</i>	CD 7, dok. 76., str. 64.	
	1299.	<i>...nobiles viri Stephanus nunc banus totius Sclavonie, Johannes, Raduzlaus et Otto comites, filii Babunyg...</i>	CD 7, dok. 305., str. 352.	
		<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, [Radislaus] et Och comites, filii Babonic de Vngaria...</i>	CD 7, dok. 308., str. 355.	
		<i>...viri nobiles comites Stephanus, Johannes et Ladislaus fratres, filii comitis Babonei...</i>	CD 7, dok. 311., str. 357.	
	1300.	<i>...domini Stephani bani totius Sclavonie...</i>	CD 7, dok. 373., str. 417.	
		<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, Radizlaus et Hot(!) comites fratres...</i>	CD 7, dok. 342., str. 388.	
		<i>...Stephanus banus totius Sclavonie de Stenizuala...</i>	AAV 2, dok. 541., str. 597.	
		<i>...nobiles viros Stephanum, Johannem, Radozlaum et Othonem comites, filios comitis Baboneg...</i>	CD 7, dok. 343., str. 389.	
	1307.	<i>Nos Stephanus, Johannes et Radoslaus comites...</i>	CD 8, dok. 130., str. 141.	
	1308.	<i>Nos Stephanus, Johannes et Ladislaus comites de Babanich fratres...</i>	CD 8, dok. 141., str. 153.	
		<i>...der herzog von Agrim (sc. Stjepan V.)...</i>	„Ottokars Österreichische Reimchronik“, sv. 2., MGHS 8, <i>Deutsche Chroniken</i> , 5.2., str. 1213., redak 93477.	
		<i>...magnificorum virorum Stephani et Johannis comitum Baboneg...</i>	CD 8, dok. 193., str. 225.	
	1309.	<i>...dilectis et fidelibus suis Stephano, Johanni et Rade comitibus filiis comitis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 211., str. 252.	
<i>...pro Stephano, Iuano et Radislao, filiis Bobonich, magnis comitibus Sclavonie...</i>		CD Supplementa 2, dok. 274., str. 373.		
1310.	<i>...Viris nobilibus, dilectis et fidelibus suis Stephano bano Sclavonie, Johanni et Radozlauo comitibus filiis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 220., str. 262.		
	<i>...Stephanus banus totius Sclavonie de Stennizval...</i>	Listine 1., dok. CCCXCIV., str. 255.		

	1311.	<i>Stephanus banus tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 226., str. 271.	
		<i>Stephanus banus tocius Sclauonie, Johannes ac Radozlaus comites...</i>	CD 8, dok. 243., str. 291.	
	1312.	<i>...Stephanum banum, Johannem et Radozlaum comiti(!)...</i>	CD 8, dok. 265., str. 321.	
	1313.	<i>...Magnifici viri Stephanus banus, Johannes et Radozlaus comites, filii comitis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 276., str. 335.	
		<i>Nos Stephanus banus Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 277., str. 337.	
		<i>...magnificum virum Stephanum banum tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 277., str. 337.	
		<i>...magnifici viri Stephani bani tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 279., str. 339.	
		<i>Stephanus banus tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 286., str. 345.	
	1314.	<i>...magnificos viros Stephanum banum Sclavonie, Johannem et Radozlaum comites fratres suos...</i>	CD 8, dok. 301., str. 359.	
	1315.	<i>Nos St[ephanus] banus tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 339., str. 417.	
1316.	<i>...egregius vir Stephanus dux Sclavonie...</i>	CD 8, dok. 342., str. 418.		
	<i>...magnifici viri Stephani bani totius Sclavonie...</i>	CD 8, dok. 345., str. 420.		
1317.	<i>...Stephani quondam bani...</i>	CD 8, dok. 385., str. 467.	prvi put posthumno	
Ivan I.	1278.	<i>...Nicolaum et Stephanum ac fratres eorundem filios comitis Babonyg...</i>	CD 6, dok. 224., str. 261.	
	1284.	<i>...nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...</i>	CD 6, dok. 392., str. 473.	
	1292.	<i>...Nicolay, St[ephani] et Johannis comitum ac fratrum eorundem filiorum comitis Bobonig...</i>	CD 7, dok. 76., str. 64.	
	1299.	<i>...nobiles viri Stephanus nunc banus totius Sclavonie, Johannes, Raduzlaus et Otto comites, filii Babunyg...</i>	CD 7, dok. 305., str. 352.	
		<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, [Radislaus] et Och comites, filii Babonic de Vngaria...</i>	CD 7, dok. 308., str. 355.	
		<i>...viri nobiles comites Stephanus, Johannes et Ladislaus fratres, filii comitis Babonei...</i>	CD 7, dok. 311., str. 357.	
	1300.	<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, Radizlaus et Hot(!) comites fratres...</i>	CD 7, dok. 342., str. 388.	
		<i>...nobiles viros Stephanum, Johannem, Radozlaum et Othonem comites, filios comitis Baboneg...</i>	CD 7, dok. 343., str. 389.	
	1307.	<i>Nos Stephanus, Johannes et Radoslaus comites...</i>	CD 8, dok. 130., str. 141.	
	1308.	<i>Nos Stephanus, Johannes et Ladislaus comites de Babanich fratres...</i>	CD 8, dok. 141., str. 153.	
<i>...Ilustris Dominus Juvan cognatus Domini Comitis Goritiae...</i>		RIS 24, str. 1221.		
<i>...qui (scil. Henricus Goritiae Comes) cum Babinico Leviro, ac Sclavorumque copiis in Forum Julii ingressus...</i>		RIS 10, str. 596.		

	<i>...Bombanicus Goritiani sororius...</i>	RIS 16, str. 52.	
	<i>...Johannes comes de Stenniznak...</i>	Thallóczy, <i>Die Geschichte</i> , dok. 2., str. 153.	
	<i>...magnificorum virorum Stephani et Johannis comitum Baboneg...</i>	CD 8, dok. 193., str. 225.	
1309.	<i>...cognatus Domini Henrici Comitis ... cum magna gente, nomine Babaniz...</i>	RIS 24, str. 1218.	
	<i>...dilectis et fidelibus suis Stephano, Johanni et Rade comitibus filiis comitis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 211., str. 252.	
	<i>...magnifici viri, domini Johannis bani totius Sclavoniae..</i>	AAV 1, dok. 11., str. 7.	
	<i>...pro Stephano, Iuano et Radislao, filiis Bobonich, magnis comitibus Sclavonie...</i>	CD Supplementa 2, dok. 274., str. 373.	
1310.	<i>...Viris nobilibus, dilectis et fidelibus suis Stephano bano Sclauonie, Johanni et Radozlauro comitibus filiis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 220., str. 262.	
	<i>...Illustris Dominus Juvan cognatus Domini Comitis Goritiae cum magna multitudine Babaniz, circa DC...</i>	RIS 24, str. 1221.	
	<i>...le conte de Gorice et le Babanique de Sclavonie...</i>	Bonaini, <i>Acta Henrici VII.</i> , str. 24.	
1311.	<i>Stephanus banus tocius Sclauonie, Johannes ac Radozlaus comites...</i>	CD 8, dok. 243., str. 291.	
1312.	<i>...Stephanum banum, Johannem et Radozlaum comiti(!)...</i>	CD 8, dok. 265., str. 321.	
1313.	<i>...Magnifici viri Stephanus banus, Johannes et Radozlaus comites, filii comitis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 276., str. 335.	
	<i>...illustris Dominus Juvan Babaniz...</i>	RIS 24, str. 1221.	
1314.	<i>...magnificos viros Stephanum banum Sclavonie, Johannem et Radozlaum comites fratres suos...</i>	CD 8, dok. 301., str. 359.	
1316.	<i>...magnificus vir Johannes banus totius Sclavonie, filius comitis Babaneg...</i>	CD 8, dok. 361., str. 439.	
1318.	<i>...Johanne bano tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 398., str. 493.	
1319.	<i>...magnifici viri Johannis bani tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 423., str. 520.	
1320.	<i>Nos Johannes banus tocius Sclauonie...</i>	CD 8, dok. 467., str. 572.	
1321.	<i>...Fideli suo magnifico viro J[ohanni] bano tocius Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 1., str. 1.	
	<i>Nos Johannes banus tocius Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 10., str. 12.	
	<i>Nos Johannes banus tocius Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 19., str. 27.	
1322.	<i>Johannes banus tocius Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 28., str. 36.	
	<i>...Johannes regali gratia banus totius Sclavonie..</i>	CD 9, dok. 65., str. 78.	
	<i>I(oannes), banus tocius Sclavoniae...,</i>	CD 16, dok. 367., str. 486.	
	<i>...salvo quod Joannes banus nondum venit at partes Sclavonie...</i>	Listine 1, dok. DXX, str. 344.	

	1323	<i>...Johannis quondam bani tocius Sclauonie, fidelis nostri...</i>	CD 9, dok. 127., str. 149.	
	1324.	<i>...magnificus vir Johannes banus...</i>	CD 9, dok. 150., str. 187.	
		<i>...nobilis viri Johannes bani quondam totius Sclavonie regi Ungarie...</i>	CD 9, dok. 154., str. 192.	
	1328.	<i>...magistrum Johannem filium Babanik...</i>	CD 9, dok. 340., str. 410.	
		<i>Nos Johannes filius Bobanyk...</i>	CD 9, dok. 343., str. 414.	
		<i>...Johannes filius comitis Babanek, magister thavarnicorum domine regine...</i>	CD 9, dok. 353., str. 428.	
	1333.	<i>...olim comes Juan pie memorie filius magistri Johannes filii Baboneg...</i>	CD 10, dok. 76., str. 117.	
	1334.	<i>Nos magister Johannes filius Bobonigh, olim banus tocius terre Sclauonie...</i>	CD 10, dok. 117., str. 177.	
Radoslav II.	1278.	<i>...Nicolaum et Stephanum ac fratres eorundem filios comitis Babonyg...</i>	CD 6, dok. 224., str. 261.	
	1284.	<i>...nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...</i>	CD 6, dok. 392., str. 473.	
	1292.	<i>...Nycolay, St[ephani] et Johannis comitum ac fratrum eorundem filiorum comitis Bobonig...</i>	CD 7, dok. 76., str. 64.	
	1299.	<i>...nobiles viri Stephanus nunc banus totius Sclavonie, Johannes, Raduzlaus et Otto comites, filii Babunyg...</i>	CD 7, dok. 305., str. 352.	
		<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, [Radislaus] et Och comites, filii Babonic de Vngaria...</i>	CD 7, dok. 308., str. 355.	
		<i>...viri nobiles comites Stephanus, Johannes et Ladislaus fratres, filii comitis Babonei...</i>	CD 7, dok. 311., str. 357.	
	1300.	<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, Radizlaus et Hot(!) comites fratres...</i>	CD 7, dok. 342., str. 388.	
		<i>...nobiles viros Stephanum, Johannem, Radozlaum et Othonem comites, filios comitis Baboneg...</i>	CD 7, dok. 343., str. 389.	
	1307.	<i>Nos Stephanus, Johannes et Radoslaus comites...</i>	CD 8, dok. 130., str. 141.	
	1308.	<i>Nos Stephanus, Johannes et Ladislaus comites de Babanich fratres...</i>	CD 8, dok. 141., str. 153.	
		<i>...und sîn brouder grâf Radizlâ, die Wabanic nant man si dâ...</i>	„Ottokars Österreichische Reimchronik“, sv. 2., MGHS 8, <i>Deutsche Chroniken</i> , 5.2., str. 1213., redak 934780.- 934781.	
	1309.	<i>...dilectis et fidelibus suis Stephano, Johanni et Rade comitibus filiis comitis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 211., str. 252.	
		<i>...pro Stephano, Iuano et Radislao, filiis Bobonich, magnis comitibus Sclavonie...</i>	CD Supplementa 2, dok. 274., str. 373.	
	1310.	<i>...Viris nobilibus, dilectis et fidelibus suis Stephano bano Sclavonie, Johanni et Radozlauo comitibus filiis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 220., str. 262.	
	1311.	<i>Stephanus banus tocius Sclavonie, Johannes ac Radozlaus comites...</i>	CD 8, dok. 243., str. 291.	

	1312.	<i>...Stephanum banum, Johannem et Radozlaum comiti(!)...</i>	CD 8, dok. 265., str. 321.	
	1313.	<i>...Magnifici viri Stephanus banus, Johannes et Radozlaus comites, filii comitis Baboneg...</i>	CD 8, dok. 276., str. 335.	
	1314.	<i>...magnificos viros Stephanum banum Slavonie, Johannem et Radozlaum comites fratres suos...</i>	CD 8, dok. 301., str. 359.	
	1321.	<i>...magnificorum Nicolai et Duim filiorum comitis Radozlai filii Babonegh...</i>	CD 9, dok. 26., str. 35.	prvi put posthumno
Oto	1278.	<i>...Nicolaum et Stephanum ac fratres eorundem filios comitis Babonyg...</i>	CD 6, dok. 224., str. 261.	
	1284.	<i>...nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...</i>	CD 6, dok. 392., str. 473.	
	1299.	<i>...nobiles viri Stephanus nunc banus totius Sclavonie, Johannes, Raduzlaus et Otto comites, filii Babunyg...</i>	CD 7, dok. 305., str. 352.	
		<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, [Radislaus] et Och comites, filii Babonic de Vngaria...</i>	CD 7, dok. 308., str. 355.	
	1300.	<i>...viri nobiles Stephanus, Johannes, Radizlaus et Hot(!) comites fratres...</i>	CD 7, dok. 342., str. 388.	
		<i>...nobiles viros Stephanum, Johannem, Radozlaum et Othonem comites, filios comitis Baboneg...</i>	CD 7, dok. 343., str. 389.	
neimenovana kćerka Babonega II.	1324.	<i>...magistro Dyonisio filio comitis Petri de Coztanicha nepoti...</i>	CD 9, dok. 150., str. 187.	udana za kneza Petra I. Kostajničkog
Petar I.	1266.	<i>...Petrus, Mathias et Cristan filii Bobonyg(!)...</i>	CD 5, dok. 867., str. 387.	
		<i>...Petro, Mathya et Cristun filiis comitis Boboneg...</i>	CD 5, dok. 871., str. 393.	
Matija	1266.	<i>...Petrus, Mathias et Cristan filii Bobonyg(!)...</i>	CD 5, dok. 867., str. 387.	
		<i>...Petro, Mathya et Cristun filiis comitis Boboneg...</i>	CD 5, dok. 871., str. 393.	
Kristijan	1266.	<i>...Petrus, Mathias et Cristan filii Bobonyg(!)...</i>	CD 5, dok. 867., str. 387.	
		<i>...Petro, Mathya et Cristun filiis comitis Boboneg...</i>	CD 5, dok. 871., str. 393.	
	1269.	<i>...Jacov et Cristan filii Bobonyg...</i>	CD 5, dok. 977., str. 514.	
Jakov	1266.	<i>...Jacou fratris eorum...</i>	CD 5, dok. 871., str. 393.	
	1269.	<i>...Jacov et Cristan filii Bobonyg...</i>	CD 5, dok. 977., str. 514.	
Stjepan VI.	1290.	<i>Nos Stephanus banus ac filiorum nostrorum...</i>	CD 6, dok. 579., str. 685.	
	1295.	<i>...filiorum nostrorum Ladislavi et Stephani comitum...</i>	CD 7, dok. 177., str. 198.	
	1315.	<i>...exhibuit nobis quoddam priuilegium Stephani quondam bani et Ladizlay nec non Stephani filiorum eorundem...</i>	CD 8, dok. 330., str. 405.	
Ladislav I.	1290.	<i>Nos Stephanus banus ac filiorum nostrorum...</i>	CD 6, dok. 579., str. 685.	

	1295.	<i>...filiorum nostrorum Ladislawi et Stephani comitum...</i>	CD 7, dok. 177., str. 198.	
	1315.	<i>...exhibuit nobis quoddam priuilegium Stephani quondam bani et Ladizlay nec non Stephani filiorum eorundem...</i>	CD 8, dok. 330., str. 405.	
neimenovani sinovi Radoslava I.	1294.	<i>...Radozlaus banus similiter cum filiis suis...</i>	CD 7, dok. 163, str. 181-182	
Juraj	1321.	<i>Nos Johannes, Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 22., str. 30.	
		<i>Nos Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii domini Stephani pie memorie quondam bani Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 30., str. 38.	
	1327.	<i>...nobiles et magnifici viri dominus magister Georgius, dominus magister Dionysius et dominus magister Paulus filii pie memorie domini Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 284., str. 341.	
		<i>...Georgiusque, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani quondam bani...</i>	CD 9, dok. 296., str. 358.	
	1328.	<i>...prefati Georgius, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 318, str. 387.	
	1336.	<i>Nos comes Jeorius, Dionysius et Paulus fratres, filii (quondam Stephani bani de Stenischnach...</i>	CD 10, dok. 184., str. 249.	
Dionizije II.	1321.	<i>Nos Johannes, Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 22., str. 30.	
		<i>Nos Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii domini Stephani pie memorie quondam bani Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 30., str. 38.	
	1327.	<i>...nobiles et magnifici viri dominus magister Georgius, dominus magister Dionysius et dominus magister Paulus filii pie memorie domini Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 284., str. 341.	
		<i>...Georgiusque, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani quondam bani...</i>	CD 9, dok. 296., str. 358.	
	1328.	<i>...prefati Georgius, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 318, str. 387.	
	1336.	<i>Nos comes Jeorius, Dionysius et Paulus fratres, filii (quondam Stephani bani de Stenischnach...</i>	CD 10, dok. 184., str. 249.	
	1343.	<i>...graf Dyonis von der Crupp...</i>	Kos, „Odnosaji medju“, dok. 2, str. 298.	
	1344.	<i>...graf Dyonisius...</i>	Kos, „Odnosaji medju“, dok. 3, str. 299.	
	1352.	<i>...graf Dyanis von der Crup...</i>	CDCB, dok. 5, str. CLXXXVIII.	
	1357.	<i>...nobilis viri Dyonisii comitis Cruppe, quondam Stephani bani Sclauonie nati...</i>	CD 12, dok. 318., str. 419.	
	1360.	<i>...comitum Dionysii et [Pauli], filiorum quondam Stephani bani...</i>	CDCB, dok. 81., str. 146.	
	1362.	<i>...Dyonisio et Paulo comitibus de Croke...</i>	CD 13, dok. 182., str. 250.	
	1366.	<i>...comite Dionysio filio condam Stephani bani similiter pro se et pro comite Paulo, fratre suo...</i>	CD 13, dok. 401., str. 562.	

	1370.	<i>...nobilis viri comitis Dionysii, filii eiusdem Stephani bani, fratris sui carnalis...</i>	CD 14, dok. 200., str. 276.	
Pavao od Krupe	1321.	<i>Nos Johannes, Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 22., str. 30.	
		<i>Nos Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii domini Stephani pie memorie quondam bani Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 30., str. 38.	
	1327.	<i>...nobiles et magnifici viri dominus magister Georgius, dominus magister Dionysius et dominus magister Paulus filii pie memorie domini Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 284., str. 341.	
		<i>...Georgiusque, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani quondam bani...</i>	CD 9, dok. 296., str. 358.	
	1328.	<i>...prefati Georgius, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 318, str. 387.	
	1336.	<i>Nos comes Jeorius, Dionysius et Paulus fratres, filii (quondam Stephani bani de Stenischnach...</i>	CD 10, dok. 184., str. 249.	
	1343.	<i>...graf Dyonis von der Crupp ... vnd seien brouder grauen Paul...</i>	Kos, „Odnosaji medju“, dok. 2, str. 298.	
	1344.	<i>...graf Paul...</i>	Kos, „Odnosaji medju“, dok. 3, str. 299.	
	1352.	<i>...bruder Graf Pauls von der Crupp...</i>	CDCB, dok. 5, str. CLXXXVIII.	
	1360.	<i>...comitum Dionysii et [Pauli], filiorum quondam Stephani bani...</i>	CDCB, dok. 81., str. 146.	
	1362.	<i>...Dyonisio et Paulo comitibus de Croke...</i>	CD 13, dok. 182., str. 250.	
	1366.	<i>...comite Dionysio filio condam Stephani bani similiter pro se et pro comite Paulo, fratre suo...</i>	CD 13, dok. 401., str. 562.	
	1370.	<i>...nobili viro comite Paulo, filio quondam Stephani bani filii Baboneg de Crupa...</i>	CD 14, dok. 200., str. 276.	
	1381.	<i>...Paulus, filius condam Stephani bani de Cruppa...</i>	CD 16, dok. 191., str. 230.	
Ivan II.	1321.	<i>...comitem Johannem nepotem nostrorum...</i>	CD 9, dok. 10, str. 12.	
		<i>Nos Johannes, Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 22., str. 30.	
		<i>Nos Georgius, Dyonisisus et Paulus comites filii domini Stephani pie memorie quondam bani Sclauonie...</i>	CD 9, dok. 30., str. 38.	
	1327.	<i>...nobiles et magnifici viri dominus magister Georgius, dominus magister Dionysius et dominus magister Paulus filii pie memorie domini Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 284., str. 341.	
		<i>...Georgiusque, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani quondam bani...</i>	CD 9, dok. 296., str. 358.	
	1328.	<i>...prefati Georgius, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani bani...</i>	CD 9, dok. 318, str. 387.	
1333.	<i>...olim comes Juan pie memorie filius magistri Johannis filii Baboneg...</i>	CD 10, dok. 76., str. 117.	prvi put posthumno	
neimenovane kćeri Ivana I.	1321.	<i>...Nos Johannes banus totius Sclavonie ... et filias nostras...</i>	CD 9, dok. 10, str. 12.	

	1328.	<i>...magistro Petro filio Herrici, dicto Herceg, genero suo...</i>	CD 9, dok. 340., str. 410.	jedna kćer je udana za Petra od Szekcsóa
Nikola III.	1321.	<i>...magnificorum Nicolai et Duim filiorum comitis Radozlai filii Babonegh...</i>	CD 9, dok. 26., str. 35.	
	1322.	<i>...comitis Nicolai et Duyum filiorum Radizlai comitis filii Babanuk...</i>	CD 9, dok. 38., str. 48.	
	1328.	<i>...Nicolaum filium Rade...</i>	CD 9, dok. 343., str. 416.	
		<i>...Nicolao filio Radizlai...</i>	CD 9, dok. 353., str. 428.	
	1330.	<i>...Nicolao militi fideli nostro ac Duymo fratri suo carnali filiis Radozlai filii Wabonik...</i>	CD 9, dok. 435., str. 534.	
Dujam Blagajski	1321.	<i>...magnificorum Nicolai et Duim filiorum comitis Radozlai filii Babonegh...</i>	CD 9, dok. 26., str. 35.	
	1322.	<i>...comitis Nicolai et Duyum filiorum Radizlai comitis filii Babanuk...</i>	CD 9, dok. 38., str. 48.	
	1330.	<i>...Nicolao militi fideli nostro ac Duymo fratri suo carnali filiis Radozlai filii Wabonik...</i>	CD 9, dok. 435., str. 534.	
	1343.	<i>...comitis Duimi filii Radozlai...</i>	CD 11, dok. 42., str. 56.	
	1345.	<i>...comitis Duymech filii Radozlai...</i>	CD 11, dok. 151., str. 199.	
		<i>...nobilis vir comes Duymus filius Radozlai...</i>	CD 11, dok. 152., str. 199.	
	1346.	<i>...nobili viro comiti Duymo filio comitis Radozlai...</i>	CD 11, dok. 219., str. 288.	
		<i>...nobilis viri comitis Duymi filii Radozlai de Oztrozech...</i>	CD 11, dok. 235., str. 314.	
	1352.	<i>...Nicolaus filius Doim filii Radoslai, comes de Blagai...</i>	CD 12, dok. 54., str. 77.	
	1355.	<i>...comes Duimus filius Radozlai de Blagai...</i>	CD 12, dok. 232., str. 309.	
	1358.	<i>...comes Duymus filius Radozlai de Blagay...</i>	CD 12, dok. 360., str. 468.	
	1359.	<i>...comitis Duym filii Radozlai de Blagay...</i>	CD 12, dok. 420., str. 558.	
		<i>...domini comitis Duymi domini de Blagay...</i>	CD 12, dok. 425., str. 563.	
		<i>...nobili viro, comiti Duym filio Radozlai de Blagay...</i>	CD 12, dok. 429., str. 653.	
	1360.	<i>...nobilis vir comes Doymus filius condam comitis Radozlai de Blagay...</i>	CD 13, dok. 36., str. 49.	
	1361.	<i>...nobilis comitis Duymi filii Radozlau de Blagay...</i>	CD 13, dok. 88., str. 134.	
	1362.	<i>...magnificis viris dominis Duymo comiti Blagay...</i>	CD 13, dok. 88., str. 134.	
	1364.	<i>...fidelis noster Duym filius Radozlai filii Babonik...</i>	CD 13, dok. 273., str. 371.	
	1369.	<i>...fidelis noster comes Doym filius comitis Raduslai filii comitis Baboneg...</i>	CD 14, dok. 145., str. 203.	
	1370.	<i>...comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...</i>	CD 14, dok. 200., str. 277.	prvi put posthumno

Ivan III.	1352.	<i>...Nicolaum ac Johannem fratrem suum...</i>	CD 12, dok. 54., str. 78.	
	1370.	<i>...comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...</i>	CD 14, dok. 200., str. 277.	
		<i>...militis comitis Johannis filii olim comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...</i>	CD 14, dok. 210., str. 290.	
	1372.	<i>...magistri Johannis filii comitis Duymi...</i>	CD 14, dok. 334., str. 454.	
	1374.	<i>...nobilis vir magister Iohannes filius condam comitis Duymi de Blagay...</i>	CD 15, dok. 20., str. 31.	
		<i>...magistro Iohanni, Nicolao, Babonyk et Stephano filiis condam comitis Duymi...</i>	CD 15, dok. 21., str. 32.	
		<i>...magistro Iohanni filio condam comitis Duymi de Blagay...</i>	CD 15, dok. 22., str. 33.	
		<i>...comitis Iohannis filii quondam comitis Duymi...</i>	CD 15, dok. 27., str. 41.	
	1380.	<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai...</i>	CD 16, dok. 119., str. 130.	
		<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Baboneg et Stephanum, filios comitis Doymi de Blagay...</i>	CD 16, dok. 120., str. 131.	
	1382.	<i>...magistorum Iohannis, Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum condam Duymi, comitis de Blagay...</i>	CD 16, dok. 215., str. 262.	
	Nikola IV.	1352.	<i>...Nicolaum ac Johannem fratrem suum...</i>	CD 12, dok. 54., str. 78.
1359.		<i>...comite Duym ...dicto Nicolao filio suo...</i>	CD 12, dok. 429., str. 654.	
1370.		<i>...comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...</i>	CD 14, dok. 200., str. 277.	
		<i>...Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum dicti comitis Duymi, iuniorum fratrum eiusdem comitis Johannis...</i>	CD 14, dok. 210., str. 290.	
1372.		<i>...magistri Johannis filii comitis Duymi...</i>	CD 14, dok. 334., str. 454.	
1374.		<i>...magistro Iohanni, Nicolao, Babonyk et Stephano filiis condam comitis Duymi...</i>	CD 15, dok. 21., str. 32.	
1380.		<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai...</i>	CD 16, dok. 119., str. 130.	
		<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Baboneg et Stephanum, filios comitis Doymi de Blagay...</i>	CD 16, dok. 120., str. 131.	
		<i>...magistrum Nicolaum, filium condam comitis Duymi de Blagay...</i>	CD 16, dok. 126., str. 138.	
1382.		<i>...magistorum Iohannis, Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum condam Duymi, comitis de Blagay...</i>	CD 16, dok. 215., str. 262.	
1383.		<i>...magistorum Nicolai, Babonek et Stephani filiorum quondam comitis Duymi de Blagay...</i>	CDCB, dok. 101., str. 179.	
1384.		<i>...comiti Nicolao filio comitis Duymi de Blagay...</i>	CDCB, dok. 102., str. 180.	

	1395.	<i>...magistrorum Nicolai et Stephani, filiorum condam comitis Duymi...</i>	CD 18, dok. 41., str. 54.-55.	
	1396.	<i>...venerabilis et discretus vir dominus Stephanus, comes de Blagai ... ac magistri Nicolai fratris sui uterini...</i>	CD 18, dok. 97., str. 144.	
	1399.	<i>...magistro Nicolao comite de eadem Blagay...</i>	CD 18, dok. 318., str. 460.	
	1406.	<i>...fidelis noster dilectus magnificus Ladislaus filius Nicolai comes de Blagai...</i>	CDCB, dok. 121., str. 218.	prvi put posthumno
Stjepan VII. Blagajski	1370.	<i>...comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...</i>	CD 14, dok. 200., str. 277.	
		<i>...Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum dicti comitis Duymi, iuniorum fratrum eiusdem comitis Johannis...</i>	CD 14, dok. 210., str. 290.	
	1372.	<i>...magistro Johanni et fratribus suis, scilicet Nicolao, Babonek et Stephano...</i>	CD 14, dok. 334., str. 454.	
	1374.	<i>...magistro Iohanni, Nicolao, Babonyk et Stephano filiis condam comitis Duymi...</i>	CD 15, dok. 21., str. 32.	
	1380.	<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai...</i>	CD 16, dok. 119., str. 130.	
		<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Baboneg et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagay...</i>	CD 16, dok. 120., str. 131.	
	1382.	<i>...magistrorum Iohannis, Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum condam Duymi, comitis de Blagay...</i>	CD 16, dok. 215., str. 262.	
	1383.	<i>...magistrorum Nicolai, Babonek et Stephani filiorum quondam comitis Duymi de Blagay...</i>	CDCB, dok. 101., str. 179.	
	1392.	<i>...venerabili viro magistro Stephano, filio condam comitis Dwym, comiti Blagay...</i>	CD 17, dok. 314., str. 423.	
	1395.	<i>...magistrorum Nicolai et Stephani, filiorum condam comitis Duymi...</i>	CD 18, dok. 41., str. 54.-55.	
	1396.	<i>...venerabilis et discretus vir dominus Stephanus, comes de Blagai...</i>	CD 18, dok. 97., str. 144.	
	1397.	<i>...nobilis vir magister Stephanus filius condam comitis Duym de Blagay...</i>	CD 18, dok. 176., str. 273.	
	1398.	<i>...honorabilis viri domini Stephani filii condam comitis Duym de Blagay...</i>	CD 18, dok. 259., str. 374.	
		<i>...honorabilem virum dominum Stephanum, filium condam comitis Duym de Blagay, socium et concanonicum nostrum...</i>	CD 18, dok. 267., str. 384.	
	1399.	<i>...dominus Stephanus filius Duym de Blagay...</i>	CD 18, dok. 313., str. 450.	
		<i>...honorabili viro domino Stephano comiti de Blagay...</i>	CD 18, dok. 318., str. 459.	
		<i>...honorabilis vir dominus Stephanus filius condam comitis Duym de Blagay...</i>	CD 18, dok. 334., str. 477.	
		<i>...magistro Stephano filio condam comitis Duym de Blagay...</i>	CD 18, dok. 338., str. 482.	
		<i>...magister Stephanus filius condam comitis Duym de Blagai...</i>	CD 18, dok. 344., str. 492.	
	1400.	<i>...honorabilis viri magistri Stephani filii condam comitis Duymi de Blagay...</i>	CDCB, dok. 115., str. 208.	

	1401.	<i>...honorabilis vir magister Stephanus filius condam magnifici viri Duymi de Blagay ac socius et concanonicus noster...</i>	CDCB, dok. 116., str. 210.	
	1404.	<i>...Dilecto filio Stephano, quondam Duymi comitis de Blagay nato, canonico Zagrabieni...</i>	MHEZ 5, dok. 189., str. 236.	
	1406.	<i>...pater dominus Stephanus, Dei gratia episcopus Corbaviensis...</i>	Barbarić-Kolanović-Lukinović-Marković (ur.), <i>Camera apostolica</i> , sv. 1, dok. 550., str. 307.	
Baboneg IV.	1370.	<i>...comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...</i>	CD 14, dok. 200., str. 277.	
		<i>...Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum dicti comitis Duymi, iuniorum fratrum eiusdem comitis Johannis...</i>	CD 14, dok. 210., str. 290.	
	1372.	<i>...magistro Johanni et fratribus suis, scilicet Nicolao, Babonek et Stephano...</i>	CD 14, dok. 334., str. 454.	
	1374.	<i>...magistro Iohanni, Nicolao, Babonyk et Stephano filiis condam comitis Duymi...</i>	CD 15, dok. 21., str. 32.	
	1380.	<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai...</i>	CD 16, dok. 119., str. 130.	
		<i>...magistros Iohannem, Nicolaum, Baboneg et Stephanum, filios comitis Doymi de Blagay...</i>	CD 16, dok. 120., str. 131.	
	1382.	<i>...magistrorum Iohannis, Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum condam Duymi, comitis de Blagay...</i>	CD 16, dok. 215., str. 262.	
	1383.	<i>...magistrorum Nicolai, Babonek et Stephani filiorum quondam comitis Duymi de Blagay...</i>	CDCB, dok. 101., str. 179.	
Petar II.	1352.	<i>...Petrus filium dicti Johannis...</i>	CD 12, dok. 54., str. 78.	postuhmno

3.2. Struktura roda

Osnovu obiteljsku strukturu hrvatskog srednjovjekovnog plemstva činili su plemićki rodovi, čiji su pripadnici bili potomci jedne osobe koja bila stvarna ili izmišljena.⁸⁷⁸ Oni su međusobno su dijelili zajedničko kućanstvo, zajedno posjedovalo zemlju i dijelili prihode sa nje, te su imali zajedničko kultno mjesto, simbole i ime.⁸⁷⁹ Sačuvana povijesna vrela neposredno svjedoče o postojanju takvog tipa obiteljske strukture ali ne daju direktan odgovor što je zapravo bio plemićki rod i da li je kroz vrijeme doživio promjene, te kakve su one bile. Na ta je pitanja moguće dati odgovor tek nakon daljnje detaljnije analize povijesnih vrela.

⁸⁷⁸ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 28.; Rady, *Nobility*, str. 22.-23.

⁸⁷⁹ Rady, *Nobility*, str. 28.

Osim sačuvanih diplomatskih povijesnih izvora koji su pretežito bili razne darovnice, kupoprodajni ugovori ili oporuke, važne podatke o strukturi i funkcioniranju plemićkih rodova pružaju pravne odredbe.⁸⁸⁰ U slučaju slavonskoga srednjovjekovnog plemstva, pa i šire u slučaju plemstva sa prostora srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, najvažniji je pravni povijesni izvor je *Tripartit*, zbornik općeg ugarskog prava.⁸⁸¹ Iako je *Tripartit* nastao početkom 16. stoljeća, tj. na izmaku srednjovjekovlja na prostoru Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, njegova je važnost prvenstveno u tome što njegove odredbe sadrže ugarsko običajno pravo te tako *Tripartit* svjedoči o ranijim razdobljima, tj. o vremenskom razdoblju kojime se bavi i ovaj rad. Ipak, potrebno je naglasiti da u obzir treba uzeti da *Tripartit* nije samo odraz ugarskog običajnog prava nego da je i njegov sastavljač István Werbőczy u njega unio i svoja osobna shvaćanja.⁸⁸²

Osim u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu plemstvo je i u mnogim zemljama Zapadne i Srednje Europe bilo organizirano u plemićke rodove. Tako su plemićki rodovi postojali u poglavito u keltskim zemljama (Škotska, Irska, Bretagna, Španjolska i drugdje), ali i u srednjoj Europi (Poljska, Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo).⁸⁸³ Istraživanje povijesti plemstva danas je prisutno u svim europskim historiografijama,⁸⁸⁴ a važnu ulogu u tim istraživanjima odigrao je rad Georges Dubya o razvoju plemstva malene francuske pokrajine Mâconnais u razdoblju od 10. do 12. stoljeća.⁸⁸⁵

Srednjovjekovno plemstvo uglavnom je s obzirom na obiteljsku strukturu bilo organizirano prema dva osnovna modela - kongatskom i agnatskom. Kognatski model organizacije obiteljskih struktura naglašava značenje obje linije srodstva, one po majci i one po ocu, dok se s druge strane u agnatskom modelu naglašava značenje muške silazne linije od

⁸⁸⁰ D. Karbić, *The Šubići*, str. 189.

⁸⁸¹ Prvo kritičko izdanje *Tripartita* objavili su 1897. godine Sándor Kolosvári, Kelemen Óvári i Deszö Márkus (Kolosvári, Sándor - Óvári, Kelemen - Márkus, Deszö (ur.), *Werbőczy István Hármaskönyve*, Budimpešta, 1897.). Uređivačka skupina je 2005. godine pripremila novo izdanje *Tripartita* sa cjelovitim prijepisom latinskog teksta, kojeg su popratile prijevod na engleski jezik te dvije uvodne studije „Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. Tripartitum opus iuris incluti regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz editum“, u: Bak, M. János - Banyó, Péter - Rady, Martin (ur.), *The Laws of Hungary. The Customary Law of the Renowed Kingdom of Hungary in Three Parts (1517.)*, ser. I, vol. 5, Budimpešta, 2005.).

⁸⁸² Rady, Martin, „Stephen Werbőczy and his *Tripartitum*“, *The Laws of Hungary. The Customary Law of the Renowed Kingdom of Hungary in Three Parts (1517.)*, ser. I, vol. 5, Budimpešta, 2005., str. xxxii.-xxxv.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 100.

⁸⁸³ Heers, Jacques, *Family Clans in the Middle Ages: a Study of Political and Social Structures in Urban Areas*, Amsterdam-New York, 1977., str. 22.-31.; D. Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, str. 73.-74.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 22.

⁸⁸⁴ Pregled razvoja europske historiografije o plemstvu vidi npr. u: M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 15.-20.

⁸⁸⁵ Duby, Georges, *La société aux XIe et XIIe siècles dans la région mâconnaise*, Pariz, 1953. Vidi i prijevod na engleski jezik: Duby, Georges, „The Nobility in Eleventh and Twelfth-Century Mâconnais“, *Lordship and Community in Medieval Europe*, New York, 1968. str. 137.-155.

zajedničkog pretka.⁸⁸⁶ Prelazak s kognatskog na agnatski princip organiziranja rodova zbivao se diljem Zapadne Europe u razdoblju od 10. do 12. stoljeća. U Francuskoj i Kataloniji do njega dolazi oko 1000. godine, dok ga u njemačkim zemljama nalazimo stotinu i više godina kasnije.⁸⁸⁷

Što se tiče strukture plemićkih roda u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu i promjene te strukture s kognatskog na agnatski princip potrebno je naglasiti nekoliko stavova o tom problemu koji prevladavaju u najnovijoj mađarskoj i hrvatskoj historiografiji. Erik Fügedi naglašava da termin *genus* u različito vrijeme označava različite pojmove, te stoga kroz vrijeme razlikuje tri tipa plemićkih rodova. Vremenski prvi tip smješta u vrijeme doseljenja Mađara u Panonsku nizinu te smatra da je rod bio dio vojne strukture mađarskih plemena te da je prilikom podjele zemlje među plemenima svakom rodu pripao određeni teritorij. Fügedi dalje kaže da je vremenom došlo do transformacije ovoga prvobitnog tipa roda u oblik obiteljske strukture koja se temelji na muškoj silaznoj liniji od stvarnoga ili izmišljenoga pretka. Ovaj tip roda, čiji članovi zajednički posjeduju imovinu, imaju zajedničko kultno mjesto, simbole i ime, postojao je u 13. i 14. stoljeću. Krajem 14. stoljeća dolazi do podjela plemićkih rodova na grane tih rodova koji postaju novi rodovi. Ovaj treći tip roda više se ne temelji toliko na krvnoj vezi koliko na zajedničkoj imovini.⁸⁸⁸

Martin Rady, nastavljajući Fügedijeva istraživanja, zaključio je da je između prve faze ranosrednjovjekovnih rodova i faze u kojoj su rodovi organizirani po agnatskom principu, postojala i faza u kojoj su rodovi bili organizirani po kognatskom principu, te da se ta faza protezala kroz 11. i 12. stoljeće.⁸⁸⁹

Istražujući strukturu srednjovjekovnih plemićkih rodova na primjeru roda Šubića Bribirskih, hrvatski povjesničar Damir Karbić zaključio je da se faza u kojoj su rodovi bili organizirani u kognatskom principu protezala od 11. do početka 13. stoljeća, dok se faza organizacije rodova po agnatskom principu, koja se započela u 13. stoljeću, može podijeliti na razdoblje od prve polovine 13. stoljeća do sredine 14. stoljeća, u kojem je težište na krvnoj povezanosti, i ono nakon sredine 14. stoljeća, u kojem je bitno zajedničko vlasništvo nad

⁸⁸⁶ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 103., bilj. 461.

⁸⁸⁷ Usporedi: Duby, "The Nobility in Eleventh and Twelfth-Century Mâconnais", str. 137.-155.; Herlihy, David, *Medieval Households*, Cambridge, Mass.-London, 1985., str. 79.-98.; Bonassie, Pierre, *From Slavery to Feudalism in South-western Europe*, Cambridge, 1991., str. 195.-242.; Arlond, Benjamin, *Princes and Territories in Medieval Germany*, Cambridge, 1991., str. 135.-151.; Duby, Georges, *Love and Marriage in the Middle Ages*, Cambridge, 1994., str. 106.-109.; Rady, "Erik Fügedi and the Elefánthy", str. 298.-300.; D. Karbić, *The Šubići*, str. 191.; Nikolić, *Rodaci i bližnji*, str. 33.-34.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 103.

⁸⁸⁸ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 59.-61.

⁸⁸⁹ Rady, "Erik Fügedi and the Elefánthy", str. 298.-300.

imovinom.⁸⁹⁰ Damir Karbić je naglasio da je promjena iz prve faze prema drugoj fazi agnatskog roda obilježena i promjenom terminologije koja se koristi pri izricanju pripadnosti rodu. U prvoj fazi pripadnost rodu izriče se izrazom *de genere*, a u drugoj prijedlogom *de* i imenom glavnog posjeda (sjedišta).⁸⁹¹

Sumirajući dosadašnja istraživanja o strukturi srednjovjekovnih rodova s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva u svojoj doktorskoj radnji, Marija Karbić prihvaća stajališta Damira Karbića.⁸⁹² Do zaključaka koji potvrđuju razmišljanja Damira Karbića došao je i Ante Birin istražujući strukturu plemićkoga roda Nelipčića.⁸⁹³

Zanimljivo je primijetiti da se rod Babonića već od prvih pojavljivanja u sačuvanim povijesnim izvorima već nalazi u drugoj fazi agnatski organiziranog roda, tj. da unutarnju koheziju roda ne čini toliko krvna povezanost koliko zajedničko vlasništvo nad imovinom. Tako je rod Babonića već početkom 13. stoljeća podijeljen u dvije grane, knezove od Vodice i knezove od Goričke. Nakon što je izumrla krajem sedamdesetih godina 13. stoljeća grana od Vodice njihove su posjede preuzeli knezovi od Goričke. Sredinom tridesetih godina 14. stoljeća dolazi do nove podijele na grane roda Babonića. Tako su knezovi Pavao od Krupe i Dionizije II. u svojim rukama imali posjede i važne utvrde oko Ostrošca i Krupe prema kojoj su u najstarijoj literaturi nazivani knezovi Krupski.⁸⁹⁴ S druge strane knezovi Nikola III. i Dujam Blagajski rodonačelnici su one grane roda Babonića iz koje će kasnije proizaći knezovi Blagajski. Štoviše, i terminologija koja se koristi pri izricanju pripadnosti rodu, svjedoči o tome kako je rod Babonića prilikom prvih spominjanja njegovih pripadnika u prvoj polovici 13. stoljeća već prešao u drugu fazu agnatski organiziranog roda. Tako se već prvi spomenuti pripadnici roda nazivaju prema najvažnijem posjedu ili utvrdi u njihovu vlasništvu.⁸⁹⁵ S druge pak strane, u promatranom razdoblju do kraja 14. stoljeća Babonići su samo jednom označeni terminom *generatio* kojim se označavao plemićki rod a bio je uobičajeniji za prvu fazu agnatski organiziranih rodova.⁸⁹⁶

⁸⁹⁰ D. Karbić, *The Šubići*, str. 195.-196.

⁸⁹¹ D. Karbić, *The Šubići*, str. 200.

⁸⁹² M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 101.-105.

⁸⁹³ Birin, *Knez Nelipac*, str. 166.-168.

⁸⁹⁴ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 378.

⁸⁹⁵ Primjerice: 1210. - ...*Stephanus bone memorie comes de Goriza...*, CD 3, dok. 80., str. 98.-99.; 1218. - ...*Baboneg et Stephani comitum de Wodicha filiorum condam comitis Stephani de Gorichia...*, CD 3, dok. 142., str. 168.; 1241. - ...*Bobonigh et Stephanus comites de Wodycha, filii comitis Stephani de Goricha...*, CD 4, dok. 124., str. 135.

⁸⁹⁶ U ispravi kojom kralj Andrija III. daruje slavonskom banu Stjepanu IV. županiju Drežnik 1292. godine za Baboniće je upotrebljen termin *generatio* (...*ubi ipsa terra Dresnuk iungitur terre seu possessioni St[ephani] et Radizlay banorum filiorum comitis St[ephani], et Nycolay, St[ephani] et Johannis comitum ac fratrum eorundem filiorum comitis Bobonig et cognatorum seu generacionum eorundem...*, CD 7, dok. 64., str. 76.).

Iako je teško neupitno utvrditi zašto je u rodu Babonića puno ranije nego li kod drugih u hrvatskoj historiografiji obrađenih hrvatskih plemićkih rodova, tj. vrlo vjerojatno već pred kraj 12. stoljeća a ne sredinom 14. stoljeća, došlo do promjene iz prve u drugu fazu agnatski organiziranih roda, ipak je moguće pretpostaviti da je ovo uzrokovano porijeklom roda Babonića koje je vrlo vjerojatno vezano uz župansku službu u tome kraju koju su prema Radyiju preci knezova Babonića u ranijim vremenima obnašali te su vrlo rano već bili podijeljeni na grane roda koje su bile povezane zajedničkim vlasništvom nad posjedima.

Nadalje, na ovom je mjestu potrebno pokušati odgovoriti na pitanje o organizacijskoj strukturi roda, tj. odgovoriti na pitanje da li je unutar roda postojala hijerarhijska struktura te da li je postojala funkcija vođe roda. Za razliku od roda Borića bana u promatranom razdoblju povijesnog razvitka roda Babonića nije zabilježen bilo kakav termin koji bi označavao osobu koja je obnašala funkciju vođe roda. Naime, pokušavajući odgovoriti na pitanje je li unutar roda Borića bana postojala osoba koja je bila vođa roda, te kakva je bila terminologija koja je označavala tu službu unutar roda, Marija Karbić je zaključila da unatoč činjenici da postoje primjeri u kojima je pripadnik roda Borića bana uz osobe koje su obnašale službe unutar kraljevskog administrativnog aparata, obično župana, bio imenovan kao kapetan roda Borića bana,⁸⁹⁷ ipak ne može mnogo kazati kakva je bila uloga kapetana u odnosu na rod i njegove članove. Marija Karbić zaključuje da je on vjerojatno bio predstavnik roda u županijskoj upravi, ali se ne može reći mnogo više o tom pitanju. Sama titula kapetan mogla bi upućivati na određenu vojnu funkciju. Osim toga, pripadnici roda Borića bana koji su nosili titulu kapetana roda pripadali su istoj grani roda, knezovima Grabarskima. Štoviše, oba primjera kapetana roda Borića bana spominju se u relativno kratkom periodu u prvoj polovini 14. stoljeća, a ni prije ni kasnije ne nalazimo spomena te dužnosti, te je stoga teško zaključivati o značenju funkcije kapetana roda unutar roda Borića bana.⁸⁹⁸

Kao što je rečeno, prema sačuvanim povijesnim izvorima o rodu Babonića ne postoji sličan primjer da je jedan od pripadnika roda imenovan kapetanom, niti nekim drugim terminom, koji bi ga označavao službenim vođom roda. Ipak se može zaključiti da je iako Babonići najčešće zajednički nastupaju u poslovima koji se tiču čitavoga roda, jedan od njih imao značajniju ulogu. Tako je primjerice od sedamdesetih do početka devedesetih godina 13. stoljeća glavnu ulogu u zastupanju roda Babonića prema kralju, ili nekom drugom rodu, ili pak prema onodobnim crkvenim središtima, imao knez Nikola II. On se u ispravama redovito

⁸⁹⁷ 1337. - ...comes Stephanus capitaneus generacionis Borich bani et Iwan comes terrestris..., CD 10, dok. 233., str. 306.; 1349. - ...Nicolaus filius Nicolay capitanesu nobilium generacionis Borich bani..., CD 11, dok. 416., str. 547.

⁸⁹⁸ Usporedi: M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 106.-109.

spominje kao prvi od sinova knezova Babonega II., dok se njegova braća uvijek spominju iza njega, ili čak neimenovano jednostavno kao njegova braća.⁸⁹⁹ S druge strane, primjerice, od početka sedamdesetih do početka osamdesetih godina 14. stoljeća politički i društveno najaktivniji pripadnik roda Babonića bio je knez Ivan III. koji se uvijek u ispravama spominje kao prvi od braće.⁹⁰⁰ Sličan je slučaj i sa rodom Šubića Bribirskih, koji su po svom političkom ugledu i ekonomskoj snazi unutar Hrvatskog Kraljevstva bili svojevrsan pandan Babonićima u Slavonskom Kraljevstvu. Naime, baš kao i kod Babonića, i kod Šubića prepoznaju se pojedini članovi roda koji su bili najaktivniji u političkom i društvenom životu, pa su na neki načini bili vođe roda Šubića Bribirskih.⁹⁰¹

U odnosu prema pripadnicima drugih plemićkih rodova s kojima su stupali u kontakte, Babonići uglavnom imali zajedničku politiku. Ipak, zanimljivo je primijetiti da je u pojedinim slučajevima samo jedan pripadnik roda nastupao u ime čitava roda, ali su ga u tome i drugi podržavali. Svakako je najbolji primjer knez Ivan I. koji je u prva dva desetljeća vodio aktivnu politiku roda povezivanja s Goričko-tirolskim grofovima i Habsburgovcima,⁹⁰² ipak je jasno da je pri tome uživao podršku i ostalih.⁹⁰³

S druge strane, u životu plemićkoga roda Babonića postoje primjeri kada su pripadnici roda nisu imali zajedničku politiku pa čak niti prema vladaru. Tako je primjerice ban Stjepan V. u vrijeme promjene dinastija na ugarsko-hrvatskom prijestolju bio uz posljednjeg Arpadovića, kralja Andriju III. Mlečanina, dok je njegov brat Radoslav I. taktizirao između anžuvinske dinastije iz Napulja i kralja Andrije III.⁹⁰⁴ Još je bolji primjer odnos Babonića prema kralju Karlu Robertu nakon što je on 1323. godine smijenio kneza Ivana I. Babonića s banske službe i oduzeo im mnoge posjede. Dok se s jedne strane knez Ivan I. razmjerno brzo

⁸⁹⁹ Tako se u ispravi o potpisivanju mira u Dubici od 20. travnja 1278. godine od braće spominje samo Nikola II. (...*Nicholao filio Baboneg...*, CD 6, dok. 207., str. 240.), dok se koncem iste godine, 6. studenog, u ispravi kojom zagrebački biskup Timotej miri Baboniće s Gútkeledima, spominje i njegov brat Stjepan V., a ostali sinovi kneza Babonega II. braća su jednostavno nazvani njihovom braćom (...*Nicolaum et Stephanum ac fratres eorundem filios comitis Babonyg...*, CD 6, dok. 224., str. 261.).

⁹⁰⁰ Primjerice: 1370. - ...*comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...*, CD 14, dok. 200., str. 277.; 1372. - ...*magistro Johanni et fratribus suis, scilicet Nicolao, Babonek et Stephano...*, CD 14, dok. 334., str. 454.; 1374. - ...*magistro Iohanni, Nicolao, Babonyk et Stephano filiis condam comitis Duymi...*, CD 15, dok. 21., str. 32.; 1380. - ...*magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai...*, CD 16, dok. 119., str. 130.; 1382. - ...*magistorum Iohannis, Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum condam Duymi, comitis de Blagay...*, CD 16, dok. 215., str. 262.

⁹⁰¹ Tako je primjerice u razdoblju od 1312. do 1322. godine vođa roda Šubića Bribirskih bio knez Mladen II., a nakon njega do 1328. knez Juraj II. O povijesti roda Šubića Bribirskih u razdoblju od 1312. do 1328. vidi: D. Karbić, *The Šubići*, str. 77.-96.

⁹⁰² Vidi poglavlje: 2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća.

⁹⁰³ Tako su prilikom posudbe novaca vojvodi Fridriku Habsburgovcu u Maribor kneza Ivana I. pratili i njegova braća knezovi Stjepan V. i Radoslav II. (CD 8, dok. 141., str. 153.).

⁹⁰⁴ Vidi poglavlje: 2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća.

potmirio s činjenicom da više nije slavonski ban te se 1328. godine spominje kao magistar tavernik ugarsko-hrvatske kraljice,⁹⁰⁵ njegovi su se nećaci knezovi Juraj, Dionizije II. i Pavao od Krupe otvoreno sukobili s kraljem, te je taj sukob trajao gotovo desetak godina.⁹⁰⁶ S treće su pak strane, njegovi drugi nećaci knezovi Nikola III. i Dujam Blagajski, sinovi kneza Radoslava II., u ranu jesen 1330. godine pratili kralja Karla Roberta u njegovu vojnu pohodu protiv vojvode Basaraba, kneza Vlaške, te im je on 9. prosinca 1330. darovao posjed Ostrožac.⁹⁰⁷

Oko vodstva roda koje nije hijerarhijski bilo jasno definirano pripadnici su se roda Babonića čak i sukobljavali. Moguće je da je vodstvo roda moglo biti jedan uzrok svade između knezova Stjepana IV. i Radoslava I. koja je završila pomirbom pred Zagrebačkim kaptolom 21. kolovoza 1294. godine.⁹⁰⁸

Kao što je rečeno, baš kao i u primjeru roda Borića bana,⁹⁰⁹ ni unutar roda Babonića nije bilo stroge hijerarhijske strukture te pitanje vodstva roda nije bilo jasno definirano. Ipak, može se reći da se unutar svake generacije roda pojavljivala osoba koja je bila najaktivnija u društvenom, gospodarskom i političkom životu roda, te je ona uvjetno rečeno bila vođa roda. Najčešće je to bio najstariji pripadnik određene generacije roda, iako to nije nužno uvijek bilo tako. Kao što je već rečeno, prema sačuvanim povijesnim vrelima o životu Babonića vodstvo roda nije pratila nikakva terminologija koja bi to jasno označavala, kao što je to bio slučaj sa dva spomenuta primjera iz povijesti života roda Borića bana. Štoviše, Marija Karbić naglašava da su dva primjera kapetana roda Borića bana jedini poznati primjeri takve dužnosti u bilo kojem od plemićkih rodova s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.⁹¹⁰

3.3. Zajednički simboli

3.3.1. Ime

Zajedničko ime roda, kao i grb, omogućavali su pojedincima poistovjećivanje sa svojim rodom.⁹¹¹ Stoga je potrebno reći nekoliko riječi o imenima koje su pripadnici roda Babonića koristili u svakodnevnom ophođenju sa pripadnicima drugih rodova, ali i sa vladarima, kao i sa onodobnim crkvenim središtima.

⁹⁰⁵ ...*Johannes filius comitis Babanek, magister thavarnicorum domine regine...*, CD 9, dok. 353., str. 428.

⁹⁰⁶ Vidi poglavlje: 2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine.

⁹⁰⁷ CD 9, dok. 435, str. 534.-537.

⁹⁰⁸ CD 7, dok. 163, str. 181.-182. Vidi poglavlje: 2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima.

⁹⁰⁹ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 109.

⁹¹⁰ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 109.

⁹¹¹ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 182.

No, prije toga potrebno je dati osvrt na termine kojima su se u hrvatskoj i mađarskoj historiografiji označavaju pripadnici roda Babonića. Tako je još krajem 17. stoljeća Schönleben u svojoj genealoškoj studiji ime jedne grane roda protegnuo na čitav rod, te je Baboniće nazvao obitelji Ursini-Blagajski.⁹¹² Schönleben utjecaj je bio tako velik da je nakon njega ovo ime prevladalo za sve potomke izmišljenog Nikole Ursinija. Tako je 1851. godine Iván Nagy prilikom izrade njihova rodoslovlja za potrebe leksikona mađarskih plemićkih obitelji, Baboniće nazvao Blagajskima.⁹¹³ Nadalje, iako ih je 1897. u svojoj prvoj studiji o rodu Babonića Lajos Thallóczy nazvao plemenom goričkih i vodičkih knezova,⁹¹⁴ već ih je iste godine prilikom sastavljanja zbirke isprave koje se odnose na njihovu povijest nazvao „knezovima od Blagaja“ (*comitum de Blagay*).⁹¹⁵ Isto ih je oslovio i iduće godine u njemačkom prijevodu ranije studije koja je popratila zbirku isprava (*Grafen von Blagay*).⁹¹⁶ Sve pripadnike roda Babonića i Šufflay je u svojoj studiji o falsificiranim ispravama knezova Babonića, naziva „Blagajskima“,⁹¹⁷ iako je nešto ranije Vjekoslav Klaić u svojim sintezama hrvatske povijesti pripadnike roda do kraja 14. stoljeća nazivao Babonićima, a potomke kneza Dujma Blagajskog nazivao Blagajskima.⁹¹⁸ Ovakvu terminologiju preuzeo je i Jaroslav Šidak pišući natuknicu o Babonićima za potrebe Hrvatske enciklopedije, dodajući pritom da se Baboniće ponekad naziva i Babonezi ili Babonezići te da je to patronimik izveden iz osobnog imena Babonêg, Babonjeg ili Babonig.⁹¹⁹ Nadalje, i Nada Klaić u svojoj sintezi hrvatske srednjovjekovne povijesti u poglavlju o ulozi i značenju plemićkog roda Babonića, njegove pripadnike do polovice 14. stoljeća naziva Babonićima, a potomke kneza Dujma knezovima Blagajskima.⁹²⁰ Osim toga, Thallóczy, kao što je već rečeno, granu roda Babonića koje su najistaknutiji članovi bili knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe, nazivao je knezovima Krupskim prema Krupi, najvažnijoj utvrdi te grane roda.⁹²¹ Sumirajući navedeno, može se zaključiti da se u današnjoj historiografiji se pod Babonićima smatraju pripadnici roda koji su živjeli od početka 13. sve do zadnjih desetljeća 14. stoljeća, a da su knezovi Blagajski

⁹¹² ...*Vrsino-Blagayanae familiae...*, Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 24.

⁹¹³ Nagy, *Magyarország családai*, str. 116.-119.

⁹¹⁴ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 333.

⁹¹⁵ CDCB, naslovnica.

⁹¹⁶ Thallóczy, *Die Geschichte*, naslovnica.

⁹¹⁷ Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 213.

⁹¹⁸ Tako primjerice sinove kneza Babonega III. koji su 1266. godine sklopili kupoprodajni ugovor sa slavonskim banom Rolandom naziva Babonićima (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv 1, str. 242.). S druge strane, potomke roda Babonića koji su se 1494. godine podložili sultanu naziva Blagajskima (V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv 4, str. 198.-199.).

⁹¹⁹ Šidak, „Babonići“, str. 72. Ista se tumačenja mogu naći i u kasnijim općim enciklopedijama objavljenim od Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ („Babonići“, *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, sv. 1, Zagreb, 1977., str. 366., „Babonići“, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1, Zagreb, 1999., str. 526.-527.)

⁹²⁰ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 343.-357.

⁹²¹ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 380.

potomci kneza Dujma Blagajskog koji tako nazivaju se prema svojoj najvažnijoj obiteljskoj utvrdi.

Zanimljivo je da u povijesnim vrelima Babonići sebe nikada nisu tako nazivali. Ime Babonić, kao ime roda, sačuvano je samo u povijesnim vrelima kojima sastavljači nisu bili sami Babonići. Tako je primjerice u ispravi sastavljenoj u napuljskoj kraljevskoj kancelariji u kojoj se govori o putu kneza Radoslava I. u Napulj, on nazvan „Radoslav Babonić“ (*Radislauus Babunio*).⁹²² Isti je slučaj s nekoliko sjeverno talijanskih kronika koje prenose vijesti o dolasku vojske kneza Ivana I. u Furlaniju. Kao što je već rečeno ćedadski kanonik Julijan u svojoj kronici kaže da je „šogor gospodina kneza Hernika (sc. Ivan I., op. a.) ... zvan Babonić“ (...*cognatus Domini Henrici Comitis ... nomine Babaniz...*), učinio velika zla u gradiću Morteglianu.⁹²³ I za iduću godinu kanonik Julijan kaže da je „uzvišeni gospodin Ivan, šogor gospodina kneza Henrika ... (sc. zvan, op. a.) Babonić ...“ došao u Furlaniju te da je uz sebe „veliko mnoštvo ... njih oko šest stotina“.⁹²⁴ Slično govori i za 1313. godinu kada kaže da je „10. listopada, uzvišeni gospodin Ivan Babonić došao u pomoć gospodinu knezu (sc. Hernik, op. a.)“.⁹²⁵ Osim toga sačuvana je isprava od 10. srpnja 1310. godine koja govori o tome da je u Udine došlo poslanstvo kralja Henrika VII., te da ga je tamo između ostalih dočekao i „Babonić od Slavonije“.⁹²⁶ Nadalje, u djelu „De gestis Italicorum, liber III.“ knez Ivan I. je ponovno nazvan samo Babonićem.⁹²⁷ Slično piše i u ranije spomenutoj kronologiji akvilejskih nadbiskupa.⁹²⁸ Svakako je zanimljivo da su pripadnici roda Babonića izvan granica Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva prepoznati prema imenu svoga roda, te nisu imenovani imenima svojih očeva. Mogući razlog tome je činjenica da sastavljači tih zapisa nisu bili potpuno upoznati u obiteljsku strukturu knezova Babonića, te nisu mogli zapisati njihova imena prema imenima njihovih očeva, ili im je pak taj podatak bio manje važan.

U pogledu sačuvanih povijesnih izvora može se reći da se u srednjovjekovnim izvorima pisanim hrvatskim jezikom za označavanje plemićkoga roda uvijek koristio termin *pleme*, koja se može izvesti iz riječi *plod* i označava rezultat prokreacije. Hrvatski termini

⁹²² CD 7, dok. 28., str. 34.

⁹²³ RIS 24, str. 1218.

⁹²⁴ ...*Illustris Dominus Juvan cognatus Domini Comitis Goritiae cum magna multitudine - Babaniz, circa DC...*, RIS 24, str. 1221.

⁹²⁵ ...*Deinde Anno praedicto, die X. Octobris, illustris Dominus Juvan Babaniz venit in auxilium Domini Comitis. Et steterunt contra Utinum per plures dies, devastando Villas circumadjacentes, & totaliter destruentes...*, RIS 24, str. 1221.; Kos, „Odošaji medju“, str. 288.

⁹²⁶ ...*Venismes a Friol a Otin et là trouvasmes le patriache; estrit avec lui le conte de Gorice et le Babanique de Sclavonie a armes avec e patriache...*, Bonaini, *Acta Henrici VII.*, str. 24.;

⁹²⁷ ...*qui (scil. Henricus Goritiae Comes) cum Babinico Leviro, ac Sclavorumque copiis in Forum Julii ingressus...*, RIS 10, str. 596.

⁹²⁸ ...*Bombanicus Goritiani sororius...*, RIS 16, str. 52.

koljeno/koljenščina i *hiža* označavale su manje jedinice od roda, tj. grane roda. Što se tiče latinskih izvora u njima su se najčešće koristili pojmovi *genus* (*de genere*) i *generatio*. Rjeđe su se koristili i termini *domus*, *familia* i *progenies*. U talijanskim izvorima može se pronaći termin *caxata* za označavanje plemićkih rodova.⁹²⁹

Unatoč činjenici da korištenje pojmova *genus* i *generatio* za označavanje pripadnika srednjovjekovnih plemićkih rodova Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, Babonići se u svega jednom tako imenuju u promatranom razdoblju do kraja 14. stoljeća. Naime, u ispravi kojom je kralj Andrija III. darovao slavonskom banu Stjepanu IV. Baboniću županiju Drežnik 1292. godine, rečeno je da su obližnje posjede držali knezovi Stjepan IV., Radoslav I., Nikola II., Stjepan V. i Ivan I. zajedno sa svojim rođacima tj. pripadnicima svoga roda (*generatio*).⁹³⁰

Neusporedivo češće se koriste drugi oblici imenovanja pripadnika roda. Još od prvih pojava pripadnika roda u sačuvanim povijesnim izvorima, Babonići se istodobno imenuju i prema imenu svoga oca (A, sin od B),⁹³¹ ili prema najvažnijoj utvrdi ili posjedu (A od X).⁹³² U nekoliko primjera sačuvana je i filijacija članova obitelji u tri generacije (A, sin od B, sina od C).⁹³³ Imenovanje pripadnika roda prema imenima svojih neposrednih predaka, kao i pripadnosti rodu prijedlogom *de* i imenom glavnog grada je karakteristično za drugu fazu agnatski organiziranih rodova.⁹³⁴

S druge strane, pripadnici roda se u tom razdoblju često imenuju i prema službama koje obnašaju u kraljevskom administrativnom aparatu. Tako se često jednostavno nazivaju banovima čitave Slavonije (A, *banus tocius Sclavonie*)⁹³⁵ i županima određenih županija (A, *comes de Y*).⁹³⁶

Nadalje, nakon izumiranja krupske grane roda Babonića početkom osmoga desetljeća 14. stoljeća, kada je na povijesnoj sceni preostala samo blagajska grana, dolazi do manje

⁹²⁹ D. Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, str. 80.-82.

⁹³⁰ *...ubi ipsa terra Dresnuk iungitur terre seu possessioni St[ephani] et Radizlay banorum filiorum comitis St[ephani], et Nycolay, St[ephani] et Johannis comitum ac fratrum eorundem filiorum comitis Bobonig et cognatorum seu generacionum eorundem...*, CD 7, dok. 64., str. 76.

⁹³¹ Primjerice: 1266. - *...Petrus, Mathias et Cristan filii Bobonyg(!)*..., CD 5, dok. 867., str. 387.; 1269. - *...Jacov et Cristan filii Bobonyg...*, CD 5, dok. 977., str. 514.; 1278. - *...Nicholao filio Baboneg...*, CD 6, dok. 207., str. 240.

⁹³² Primjerice: 1210. - *...Stephanus bone memorie comes de Goriza...*, CD 3, dok. 80., str. 98.-99.; 1272. - *...comes Nicolaus de Leueberk...*, CDCB, dok. 11., str. 21.

⁹³³ Primjerice: 1283. - *...Radozalao comite filio Stephani comitis filii condam Baboneg...*, CD 6, dok. 370., str. 436.; 1321. - *...magnificorum Nicolai et Duim filiorum comitis Radozlai filii Babonegh...*, CD 9, dok. 26., str. 35.; 1322. - *...comitis Nicolai et Duyum filiorum Radizlai comitis filii Babanuk...*, CD 9, dok. 38., str. 48.

⁹³⁴ Birin, *Knez Nelipac*, str. 168.

⁹³⁵ Primjerice: 1284. - *Nos Radizlaus banus tocius Sclavonie...*, CD 6, dok. 515., str. 608.; 1283. - *...nobili viro Stephano bano...*, CD 6., dok 453., str. 534.; 1315. - *Nos St[ephanus] banus tocius Sclavonie...*, CD 8, dok. 339., str. 417.

⁹³⁶ Primjerice: 1266. - *Nos Dyonisius comes de Polhana et de Peset...*, CD 5, dok. 885., str. 415.; 1285. - *Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana...*, CD 6, dok. 461., str. 544.;

promjene u imenovanju pripadnika roda. Tako se od toga vremena pripadnici roda najčešće imenuju imenom oca i imenom glavnog posjeda ili utvrde (A, sin od B, od utvrde X).⁹³⁷

Što se tiče osobnih imena pripadnika roda Babonića do kraja 14. stoljeća može se reći da od ukupno petnaest različitih imena za trideset i šest muških pripadnika roda, prevladavaju kršćanska imena. Tako u promatranom razdoblju postoji sedam osoba pod imenom Stjepan,⁹³⁸ pet Ivana, četiri Nikole,⁹³⁹ po dva Dionizija,⁹⁴⁰ i Petra,⁹⁴¹ te po jedan i Jakov,⁹⁴² Juraj, Pavao,⁹⁴³ Kristijan,⁹⁴⁴ Matija,⁹⁴⁵ Antun⁹⁴⁶ i Dujam.⁹⁴⁷ Kršćanska imena nosi dvadeset i sedam pripadnika roda, tj. 75% svih članova roda. Osim kršćanskih imena u rodu se javljaju slavenska imena Radoslav⁹⁴⁸ i Ladislav⁹⁴⁹, i to po dva puta (5,55%), te jednom germansko ime Oto (2,77%).⁹⁵⁰ Porijeklo imena Baboneg, koje se u rodu javlja četiri puta (11,11%) nije u potpunosti razjašnjeno. Thallóczy smatra da je to ime ušlo u rod u vrijeme kontakata Babonića s njemačkim i sjeverno talijanskim plemstvom,⁹⁵¹ te je vjerojatno germanskog porijekla. S druge strane, urednici „Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“ dopisali su u bilješku da bi ime Baboneg moglo imati veze sa sljedbenicima bosanskih krstijana koje se nazivaju i „Baboni“.⁹⁵²

Što se tiče vremenske disperzije pojavljivanja pojedinih imena može se učiti da najčešća imena kršćanskog porijekla, Stjepan i Ivan, pojavljuju u gotovo svakoj generaciji

⁹³⁷ Primjerice: 1370. - ...*nobilis viro comite Paulo, filio quondam Stephani bani filii Baboneg de Crupa...*, CD 14, dok. 200., str. 276.; 1374. - ...*nobilis vir magister Iohannes filius condam comitis Duymi de Blagay...*, CD 15, dok. 20., str. 31.; 1400. - ...*honorabilis viri magistri Stephani filii condam comitis Duymi de Blagay...*, CDCB, dok. 115., str. 208.

⁹³⁸ Stjepan dolazi od grčkog *Stéphanos* = vijenac, kruna (Šimundić, Mate, *Rječnik osobnih imena*, Zagreb, 1988., str. 322.).

⁹³⁹ Nikola dolazi od grčkog *Nikólāos* = koji je pobjednik; tj. od grč. *nikē* = pobjeda + grč. *lāos* = narod (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 254.).

⁹⁴⁰ Dionizije/Dionizij prema grčki *Dionýsios* = mitološki bog životnih sila i vina (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 75.).

⁹⁴¹ Petar dolazi od latinski *Petrus*, tj. od grčkog *Péiros* = kamen, hrid (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 269.).

⁹⁴² Jakov dolazi od grčkog *Iákobos*, što dolazi od starohebrejskog *Ya'āqōbh* = koji slijedi Jahvinu petu/trag (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 153.).

⁹⁴³ Pavao dolazi od latinski *Paullus* = malen (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 267.).

⁹⁴⁴ Kristijan dolazi od latinski *Christianus* = kršćanski, pomazanički, tj. od grčki *christianós* = namazan, pomazan (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 182.).

⁹⁴⁵ Matija dolazi od latinski *Matthias*, što dolazi od grčki *Matthiās*, što dolazi od starohebrejski *Mattiyyās*, što je složenica od *mattáh* + *Yāh* = Božji dar (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 215.).

⁹⁴⁶ Antun dolazi od latinskog *Antonius* = naziv rimskog plemena, što vjerojatno potječe od etrurskog *Antenium* nepoznatog značenja (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 19.).

⁹⁴⁷ Dujam dolazi od latinski *dominus* = gospodar (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 90.).

⁹⁴⁸ Radoslav = Radislav što dolazi od slavenskog dika, slava i radost (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 281.).

⁹⁴⁹ Ime Ladislav dolazi od imena Vladislav, i to gubitkom glasa „v“. Ime Vladislav dolazi od starog imperativa glagola „vladati“ (vladi) i imenice „slava“ (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 369.).

⁹⁵⁰ Oton/Oto od germanskog *auwtoh* = bogatstvo, posjed (Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, str. 264.).

⁹⁵¹ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 355.

⁹⁵² Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 355., bilj. 2.

pripadnika roda. Sličan je slučaj i za ostala kršćanska imena koja se pojavljuju u cijelom promatranom periodu bez neke određene pravilnosti. Budući da se slavenska i germanska imena vrlo rijetko pojavljuju ne može se komentirati njihovo pojavljivanje prema vremenu u kojemu se javljaju.

S druge strane, iako se za većinu muških pripadnika roda ne može sa sigurnošću utvrditi obrazac po kojemu su dobili ime (25 od ukupno 36 osoba = 69,44%), ipak se na razmjerno velikom uzorku (11 od ukupno 36 osoba = 30,56%) može ustanoviti kako su dobili ime. Najčešći je slučaj u promatranom vremenskom razdoblju da osoba nosi ime svoga strica, što je zabilježeno u pet primjera (13,88%).⁹⁵³ Gotovo jednako čest slučaj, zabilježen četiri puta (11,11%), bio je da osoba nosi ime svoga oca.⁹⁵⁴ I konačno, samo je jednom (2,78%) zabilježeno da je osoba nosila ime svoga djeda. Naime knez Stjepan VI. je nosio ime svoga djeda kneza Stjepana II., ali je pritom potrebno napomenuti da je i njegov otac nosio isto ime, Stjepan IV.⁹⁵⁵

Iz navedene statistike dolazi se do zaključka da je transmisija imena od bliskih rođaka imala značajnu ulogu, i to poglavito sa strica na nećaka ili oca na sina. S druge strane transmisija imena sa djeda na unuka nije bila toliko česta.⁹⁵⁶

U pogledu imena Dujam koje se samo jednom pojavljuje u rodu Babonića, a i inače je vrlo rijetko u sjevernoj Hrvatskoj te je usko vezano u Split i tamošnji kult svetoga Dujma, moguće je pokušati protumačiti kako je došlo u rod. Naime, ovo je ime vjerojatno u rod Babonića došlo posredstvom knezova Krčkih⁹⁵⁷ koji su od početka osmoga desetljeća 13.

⁹⁵³ Tako primjerice Baboneg II. nosi ime svoga oca Babonega I., ili Stjepan VI. nosi ime svoga djeda Stjepana II. Znatno češći slučaj je da osoba nosi ime svoga strica. Tako je Stjepan V. nosio ime brata svoga oca Babonega II., kneza Stjepana II., ili pak Ivan II. ime brata svoga oca Stjepana V., kneza Ivana I. Zabilježena su još tri takva slučajeve, pa je tako Nikola III. nosio ime brata svoga oca Radosalva II., kneza Nikole II., potom Nikola IV., koji je nosio ime brata svoga oca Dujma Blagajskog, kneza Nikole III., te Ivan V., koji je nosio ime brata svoga oca Nikole IV., kneza Ivana III.

⁹⁵⁴ Tako je Baboneg II. nosio ime svoga oca Babonega II., potom Stjepan III. ime svoga oca Stjepana I., pa Stjepan IV. ime svoga oca Stjepana IV., kao i Stjepan VI. ime svoga oca Stjepana IV.

⁹⁵⁵ Vidi prilog 15 – „Rodoslovlje Babonića do kraja 14. stoljeća“, str. 172.

⁹⁵⁶ Do sličnih je zaključaka došao i Damir Karbić u analizi imena pripadnika roda Šubića Bribirskih (D. Karbić, *The Šubići*, str. 242.-243.).

⁹⁵⁷ Prvi poznati pripadnik knezova Krčkih bio je knez Dujam I. koji je cijelim otokom upravljao kao mletački providur od 1118. godine, tj. od kada je otok Krk potpao pod mletački vlast pa sve do svoje smrti 1163. godine. Iako preferira mogućnost da su knezovi Krčki bili porijeklom upravo sa otoka Krka, ipak Vjekoslav Klaić naglašava mogućnost da su ga za upravitelja otoka postavili Mlečani te pri tom naglašava da je njegovo porijeklo zapravo nepoznato (V. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 82.). Uzevši u obzir činjenice da se od pojavljivanja knezova Krčkih u izvorima početkom 12. stoljeća oni po svojoj socijalnoj strukturi više odgovarali magnatskoj obitelji nego li plemićkom rodu, te činjenice da je Split u to doba već bio u mletačkim rukama, kao i da je ime Dujam usko vezano u Split i antičku Salonu, moguće je pretpostaviti da je mletačka vlast za providura svoga novoosvojenog posjeda otoka Krka imenovala osobu čije je porijeklo vezano uz istočnu jadransku obalu, točnije uz Split, koji je zasigurno dobro poznao prilike na otoku Krku kao i hrvatski jezik. U prilog ovoj tvrdnji ide i činjenica da su krčki knezovi Henrik i Vid od ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. za vjerne zasluge primili otoke Korčulu, Hvar, Brač i Lastovo o čemu svjedoči isprava pape Honorija III. od 29. ožujka 1221. godine (V.

stoljeća održavali bliske kontakte s Babonićima te su ih vjerojatno i pomagali u njihovim sukobima sa Gisingovicima.⁹⁵⁸ Knez Dujam Blagajski vrlo vjerojatno je ime dobio po knezu Dujmu II. Krčkom koji je imao bliske veze sa njegovim ocem knezom Radoslavom II. te se njih dvojica pratili bana Stjepanom V. Babonića na njegovom sastanku s austrijskim vojvodom Fridrikom Habsburgovcem u Mariboru u ožujku 1308. godine, kako je to zabilježeno u Otokarevoj austrijskoj kronici.⁹⁵⁹ Dobri odnosi knezova Radoslava II. Babonića i Dujma II. Krčkog rezultirali su činjenicom da je Radoslav II. jednoga od dvojice svojih sinova nazvao prema knezu Dujmu II. Krčkom, koji mu je vrlo vjerojatno bio i krsni kum.⁹⁶⁰

3.3.2. Grb

Kao što je već rečeno, pripadnici roda svoje su zajedništvo i identifikaciju s rodom iskazivali korištenjem zajedničkog obiteljskog grba. Grbovi kao oznake identiteta pojedinaca i čitavih obitelji javljaju se u srednjem vijeku krajem 11. stoljeća. Izvorna svrha nošenja grba na štitu bila je raspoznavanje vitezova na bojnome polju budući da se vojnika u oklopu vrlo teško moglo raspoznati. Dodjeljivanje grbova bilo je isključivo pravo vladara kao dokaz obveza i prava koja su imali pojedini plemići. Do početka 13. stoljeća pravo nošenja grba osim vladara imali su velikaši i općenito plemići. No, razvojem gradova koji su u 13. stoljeću imali veliku ulogu u pomoći kraljevima pri njihovoj borbi s ojačanim plemstvom i gradovi, trgovišta i općine dobivaju svoje prve grbove. U 13. stoljeću i crkvene vlasti, odnosno prelati, dobivaju svoje prve grbove. Od 14. stoljeća mogu se pratiti i grbovi građanskih obitelji u

Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 90.). Iako se na ovome mjestu ne može ulaziti u znanstvenu raspravu o porijeklu knezova Krčkih ipak je potrebno istaknuti da je poveznica između Splita, tj. kulta svetoga Dujma, i knezova Krčkih postojala tijekom 12. i 13. stoljeća, tj. da je upravo preko tih veza ime Dujam došlo unutar knezova Krčkih.

⁹⁵⁸ Kao što je već rečeno, prilikom potpisivanja mira između Babonića i Gisingovaca u Ozlju 1280. godine, kao saveznici knezova Babonića spominju se Dujam II. i Ivan, knezovi Krka i Modruša (...*Jhoanne(!) et Duymo comitibus de Vegla et de Modrus...*, CD 6, dok. 306., str. 362.).

⁹⁵⁹ „Ottokars Österreichische Reimchronik“, sv. 2., MGHS 8, *Deutsche Chroniken*, 5.2., str. 1213.-1214., redak 93474.-93480.

⁹⁶⁰ Iako u izvorima nije jasno navedeno, ipak se može pretpostaviti da su krsno kumstvo bilo izuzetno važno te su uistinu sinovi često dobivali imena prema svojim krsnim kumovima. Naime, svakako je indikativno da je ban Ivan I. nakon što je očito postao svjestan da neće imati muških potomaka, posinio 1321. godine kneza Ivana II. (CD 9, dok. 10, str 12), sina svoga pokojnog brata Stjepana V. Knez Ivan I. je od četvorice sinova Stjepana V. odabrao upravo kneza Ivana II. vrlo vjerojatno stoga što mu je bio krsni kum, što se očituje u činjenici da su njih dvojica nosili ista imena. Uzme li se kao točna ova pretpostavka, kao i činjenica važnosti krsnoga kuma koji je u slučaju smrti roditelja trebao preuzeti brigu za njihovu maloljetnu djecu, te opća činjenica da su pripadnici roda nastojali sačuvati posjede unutar roda, može se pretpostaviti da je najčešći obrazac transmisije imena sa stričeva na nećake, koji se, kao što je već rečeno, uočava i kod Babonića i kod Šubića Bribirskih, zapravo posljedica krsnoga kumstva. Ili, drugim riječima, može se pretpostaviti da su pripadnici roda često bili kumovi sinovima svoje braće koji su prema njima nosili imena.

zapadnoj Europi, koji se po svom obliku nisu bitno razlikovali od plemićkih.⁹⁶¹ Budući da je svaka obitelj, ceh, grad ili kraljevstvo željela sačuvati svoja prava striktno se pazilo da svaki grb bude drugačiji. Morao se razlikovati makar u detaljima. Vrlo je čest slučaj bio da obitelj s vremenom preuredi svoj grb dodajući mu neke detalje ili da preuzme potpuno novi grb.⁹⁶²

Grbovima kao obilježjima roda Babonića pisao je već 1897. godine Ljudevit Thallóczy u svome radu o plemenu Goričkih i Vodičkih knezova,⁹⁶³ kako ih on naziva. Isti je tek neznatno proširen tekst objavio i u svojoj studiji o knezovima Blagajskim objavljen iduće godine u Beču.⁹⁶⁴ U svojim pisanjima Thallóczy je pokušao pronaći rodbinske veze između Babonića i Goričko-tirolskih grofova prema heraldičkim elementima na njihovim grbovima. To mu je i uspjelo ali te veze pogrešno smješta na početak 13. umjesto na kraj 13. stoljeća.⁹⁶⁵

Jedna od najstarijih grbova knezova Babonića, koji u svome radu donosi Thallóczy,⁹⁶⁶ nalazi se na visećem pečatu uz ispravu od 6. studenog 1278. godine kojom zagrebački biskup Timotej nalaže Babonićima i ostalim slavonskim plemićima da prekinu neprijateljstva.⁹⁶⁷ Uz ispravu je visjelo deset pečata ali je najbolje sačuvan i jedni čitljiv pečat kneza Radoslava I.⁹⁶⁸ Na pečatu se nalazi grb na čijemu su štitu prikazane dvije tamnije i dvije svjetlije kose grede okrenute u heraldički desnu stranu. Iznad njih, u lijevom gornjem kutu prikazana je gornja polovica u desno okrenuta propeta lava. Oko štita nalazi se natpis: *S RADOSLAI FILII STEPHANI*. Na ovome grbu nalaze se glavna obilježja svih idućih verzija grba knezova Babonića: kose grede i propeti lav.

Još jedan od najstarijih prikaza grba članova roda Babonića sačuvan je na voštanom visećem pečatu bana Stjepana IV. uz ispravu od 13. siječnja 1295. godine koja se čuva u Arhivu Republike Slovenije u Ljubljani.⁹⁶⁹ Riječ je o ispravi kojom je ban Stjepan IV. darovao neke posjede cistercitskom samostanu u Kostanjevici na Krki.⁹⁷⁰ Na okruglom pečatu prikazan je štit sa tri uzdignute i tri udubljene kose grede okrenute u heraldički desnu stranu. Iznad štita nalazi se križ, a uokolo je natpis: *† STEPHANI BANI TOCIUS SCLAVONIE*.⁹⁷¹

⁹⁶¹ O grbovima vidi opširnije: Zmajić, Bartol, *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Zagreb, 1996., str. 13.-80., Woodcock, Thomas - Robinson, John Martin, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford, 1988., str. 1.-14., Rotey, Guy Cadogan, *Concise Encyclopedia of Heraldry*, London, 1994., str. vii.-xix.

⁹⁶² Ćirić, Miloš, *Heraldika*, Beograd, 1988., str. 19.-29.; Zmajić, *Heraldika*, str. 21.-24.

⁹⁶³ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 386.-397.

⁹⁶⁴ Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 140.-150.

⁹⁶⁵ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 382.-386.

⁹⁶⁶ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 388.

⁹⁶⁷ CD 6, dok. 224., str. 261.-266.

⁹⁶⁸ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 388.

⁹⁶⁹ Arhiv Republike Slovenije, fond „Zbirka listn“, sig: 31.

⁹⁷⁰ CD 7, dok. 177., str. 198.-199.

⁹⁷¹ Natpis oko štita prvi je iščitao Thallóczy (Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 387.).

Budući da je riječ o voštanom pečatu ne moguće je reći koje su boje kose grede, ali je potrebno napomenuti da se u heraldici uzdignuto polje smatra svjetlijom bojom. Vrlo vjerojatno je takav grb knez Stjepan IV. koristio i prije ovog prikaza, te je po svojim elementima možda stariji od već spomenutog sačuvanog grba kneza Radoslava I. na pečatu iz 1278. godine.

Iako Thallóczy smatra da je propeti lav postao sastavni dio heraldičkih obilježja knezova Babonića tijekom sedamdesetih godina 13. stoljeća nakon što su oni započeli svoje povezivanje s Goričko-tirolskim grofovima, koji su na svome grbu koncem 13. stoljeća imali propetog lava,⁹⁷² ipak moguće je da se lav izvorno nalazi na grbu knezova Babonića. Naime, kao što je već rečeno propetog lava na svome grbu ima knez Radoslav I. već 1278. godine, tj. mnogo ranije nego li je početkom 14. stoljeća knez Ivan I. Babonić postao šogor Goričko-tirolskog grofa Henrika II. Nadalje, i Ivanov brat, knez Stjepan V. Babonić je prema sačuvanom visećem pečatu na ispravi od 15. ožujka 1308. godine, također na svome grbu imao uspravnog propetog lava. Na sačuvanom visećem pečatu nalazi se štit na kojemu su dvije uzdignute kose grede okrenute u heraldički lijevu stranu, a u gornjem desnom kutu prikazana je gornja polovica u lijevo okrenuta propeta lava. Oko štita vidljiv je natpis: † *S COMITIS STEPHANI FILII ... COMITIS BABONEG.*⁹⁷³ Iako je grb kneza Stjepana V. zrcalno okrenut ako se uspoređuje s grbom kneza Radoslava I., očito je riječ o istome grbu koji su vrlo vjerojatno upotrebljavali svi tada živući Babonići.

Thallóczy donosi reprodukciju pečata kneza Ivana I. Babonića iz isprave od 18. veljače 1316. godine⁹⁷⁴ kojom je car Fridrik obdario bana Stjepana V. Babonića za sve zasluge koje mu je učinio.⁹⁷⁵ Štit grba je križno raščetvoren te su se u 1. i 4. polju vrlo vjerojatno nalazile četiri kose grede okrenute u heraldički desnu stranu, a u 2. i 3. još je vidljiv prikaz propetog lava okrenutog u heraldički desnu stranu. Oko štita nalazi se natpis: † ... *OMITI ... OBIS FILII COMITIS BABONEG.* Iako se radi o raščetvorenom grbu ipak se na njemu nalaze glavni heraldički simboli roda Babonića: kose grede i lav, te nema novih elemenata.

Ako je uistinu lav na grbu knezova Babonića preuzet sa grba Goričko-tirolskih grofova, onda bi to prvi na svome grbu učinio knez Ivan I. koji je bio ženidbom povezan sa njima, a kao što vidimo lava na svome grbu već 1308. godine ima i knez Stjepan V. Prema heraldičkim pravilima muškarac je imao pravo preuzeti cijeli ili elemente obiteljskog grba

⁹⁷² Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 387.-388.

⁹⁷³ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 389.-390.

⁹⁷⁴ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 391.

⁹⁷⁵ CD 8, dok. 342., str. 418.

svoje supruge, te su takav grb mogla koristiti i njegova djeca,⁹⁷⁶ ali se to nikako ne odnosi i na njegova brata, te je očito knez Stjepan V. lava na svome grbu koristio kao stari obiteljski simbol, koji je na kraju krajeva već 1278. godine koristio i njegov bratić knez Radoslav I.

U prilog pretpostavki da je lav stari heraldički simbol knezova Babonića ide i činjenica da su i sinovi kneza Stjepana V., knezovi Ivan II., Juraj, Dionizije II. i Pavao od Krupe također na svojim grbovima imali prikaz uspravnog propetog lava. Tako su uz ispravu od 22. rujna 1321. godine kojom braća Ivan II., Juraj, Dionizije II. i Pavao od Krupe obdaruju cistercitski samostan u Kostanjevici na Krki,⁹⁷⁷ a koja se čuva u Arhivu Republike Slovenije, sačuvani viseći pečati braće Ivana II., Juraja i Dionizija II.⁹⁷⁸ Na pečatu kneza Ivana na dnu štita raspoznaju se izlizane kose grede okrenute u heraldički lijevu stranu, dok se na pečatu kneza Dionizija II. ne može ništa razaznati. S treće strane, na pečatu kneza Juraja Babonića jasno se raspoznaju kose grede i propeti lav. Budući da je sačuvana i isprava od 21. prosinca iste 1321. godine kojom braća ponovno obdaruju cistercitski samostan u Kostanjevici,⁹⁷⁹ koja se također čuva u Arhivu Republike Slovenije,⁹⁸⁰ a na njoj se nalazi jedan zajednički pečat sa grbom na kojemu su kose grede i propeti lav, može se zaključiti da su sva trojica braće koristila isti grb. Isti takav grb upotrijebio je knez Pavao od Krupe na ispravi od 7. siječnja 1336. godine⁹⁸¹ kojom se on i njegova braća daju u službu Habsburgovaca.⁹⁸² Može se zaključiti da su Babonići sigurno sve do sredine 14. stoljeća, barem prema sačuvanim prikazima, koristili grb sa kosim gredama okrenutima u heraldički lijevu stranu i propetim lavom koji je vrlo vjerojatno bio stari heraldički simbol knezova Babonića.

Vrlo vjerojatno u prvim desetljećima 15. stoljeća potomci Babonića, knezovi Blagajski, u svoj grbu počinju unositi nove heraldičke elemente. Šufflay smatra da je negdje u to doba lava zamijenila šesterokraka zvijezda iz grba Kraljevine Slavonije, ali Horvat naglašava da, iako se varijanta grba knezova Blagajskih sa kosim gredama i šesterokrakom zvijezdom javlja u literaturi,⁹⁸³ te je možda i postojao takav grb na nekom pečatu, do danas nije sačuvan niti jedan prikaz takova grba knezova Blagajskih.⁹⁸⁴ Moguće je pretpostaviti da

⁹⁷⁶ Vidi heraldička pravila: Ćirić, *Heraldika*, str. 19.-29.; Zmajić, *Heraldika*, str. 21.-24.

⁹⁷⁷ CD 9, dok. 22., str. 30.-31.

⁹⁷⁸ Arhiv Republike Slovenije, fond „Zbirka listn“, sig: 69.

⁹⁷⁹ CD 9, dok. 30., str. 38.-39.

⁹⁸⁰ Arhiv Republike Slovenije, fond „Zbirka listn“, sig: 70.

⁹⁸¹ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 393.

⁹⁸² CD 10, dok. 184., str. 249.-250.

⁹⁸³ Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 222.-224. S ovim se slaže i Valentić (Valentić, *Kameni spomenici Hrvatske*, str. 138.).

⁹⁸⁴ Horvat, *Heraldički štitovi gotičke*, str. 88.

su raniji autori zabunom ružu iz grba kneza Grgura Blagajskog iz 1502. godine, sačuvanom na nadgrobnoj ploči o kojoj će još biti riječi, zamijenili za šestorokraku zvijezdu.

Nakon što se 1410. godine knez Ladislav II. Blagajski susreo sa Bertoldom Ursinijem,⁹⁸⁵ te nakon što se među Blagajskim izrodila ideja o njihovom obiteljskom porijeklu od rimske patricijske obitelji Ursini, vrlo vjerojatno su već sredinom 15. stoljeća Ladislavovi potomci izmijenili svoj obiteljski grb, te su umjesto uspravnog propetog lava ili pretpostavljene šesterokrake zvijezde na svoj grb stavili novi heraldički motiv: ružu sa grba Ursinija. Glavni povod zbližavanju ovih dviju obitelji bili su politički uspjesi Krčkih knezova, Frankapana i grofova Celjski, tj. njihova politička dominacija na prostoru srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije, prilikom čega su se Blagajski našli u podređenom položaju.⁹⁸⁶ Osim toga, Blagajski su pred sobom mogli imati prikaz grba obitelji Ursinići iz jednog od šesnaest poznatih prijepisa heraldičkog priručnika Petra Ohumčevića kakav se nalazi u poznatom grbovniku obitelji Korjenić-Neorić,⁹⁸⁷ u kojemu je prikaz grba obitelji Ursinića sa crvenom ružom i tri kose crvene grede. Prema Thallóczyju već je knez Stjepan Blagajski 1492. godine koristio grb sa prikazom ruže i kosih greda.⁹⁸⁸ No, s druge strane u Hrvatskom povijesnom muzeju sačuvana je već spomenuta nadgrobna ploča kneza Grgura Blagajskog iz 1502. godine⁹⁸⁹ sa njegovim grbom i natpisom:

SVB LAPIDE

ISTO IN TO[M]BA LATENT COMITIS

GREGORII DE

BLAGAI OSA [QVI] OBIIT ANNO D(OMI)NI M(ILESIMO) 502⁹⁹⁰

Valentić donosi podatak da je ta nadgrobna ploča kupljena 1931. godine od nekoga S. Alivojvodića iz Bihaća,⁹⁹¹ te je moguće da se izvorno nalazila u crkvi svetoga Ante u Bihaću, današnjoj džamiji Fethiji. S druge strane, Viktor Živić u svom putopisu dolinom rijeke Une,

⁹⁸⁵ Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 223.-224.

⁹⁸⁶ Šufflay, „Dva falsifikata“, str. 222.-224.; Horvat, *Heraldički štitovi gotičke*, str. 88.

⁹⁸⁷ Banac, Ivo, *Grbovi: biljezi ideniteta*, Zagreb, 1991., str. 289. Grbovnik Korjenić-Neorić potječe iz 1595. godine i najraniji je sačuvani prijepis izgubljenog predloška Petra Ohumčevića. Grbovnik je dvojezičan, na latinskom i hrvatskom (hrvatska cirilica) i prema navodu iz njegova uvoda riječ je o prijepisu jedne stare knjige, iz 1340. godine, koju je sastavio Stanislav Rubčić, herald cara Dušana, i koja je kasnije pronađena u baziljanskoj knjižnici na Svetoj gori. Ipak, čini se da je grbovnik Korjenić-Neorić proizvod Ohumčevićeva kruga, a trebao je poslužiti Ohumčeviću i njegovu prizivanju na drevno plemićko porijeklo. Grbovnik Korjenić-Neorić je jedan od šesnaest poznatih prijepisa Ohumčevića heraldičkog priručnika (Banac, *Grbovi: biljezi ideniteta*, str. 133.).

⁹⁸⁸ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 394. Pri tom Thallóczy ne navodi izvore te je nemoguće provjeriti ovaj navod.

⁹⁸⁹ Hrvatski povijesni muzej, „Zbirka kamenih spomenika“, rbr: 46.

⁹⁹⁰ Valentić, *Kameni spomenici Hrvatske*, str. 140.

⁹⁹¹ Valentić, *Kameni spomenici Hrvatske*, str. 138.

objavljenom 1937. godine, piše kako je tu nadgrobnu ploču nekoliko godina prije Živićeva posjeta od nekoga seljaka iz okolice Otoke otkupio njemački misionar Gerard Pruk, koji je tada bio na službi u Otoci. Živić piše da je po Purkovim kazivanjima ploča ležala na pragu kuće toga neimenovanoga seljaka, te ju je Purk u zadnji čas otkupio. Naime, neimenovani seljak je namjeravao ploču prepoloviti.⁹⁹² I uistinu, uzme li se u obzir da je utvrda Otoka (današnja Bosanska Otoka na Uni), bila najvažniji grad knezova Blagajskih u drugoj polovici 15. i početkom stoljeća,⁹⁹³ moguće je da se nadgrobna ploča izvorno nalazila u franjevačkom samostanu u današnjoj Ivanjskoj svega dva kilometara nizvodno rijekom Unom.⁹⁹⁴

Na ploči je prikazan ukoso postavljen štit na kojemu se u donjem dijelu nalaze tri uzdignute i četiri udubljene okomite grede, a ponad njih prikazana je ruža. Iznad kacige ponad štita prikazan je u heraldički desno okrenut okrunjeni propeti medvjed koji u prednjim nogama drži koplje sa barjakom. Horvat pretpostavlja da su okomite grede na štitu nastale pogreškom klesara koji je zbog koso postavljenoga štita izostavio dodatno ukositi grede te ih je izradio okomito postavljene na osnovicu štita. S druge strane, Horvat ne isključuje mogućnost da su okomite grede bile osobina grba samoga kneza Grgura Blagajskog.⁹⁹⁵ Ipak se uvjerljivijim čini tumačenje da je riječ o zabuni majstora koji je izradio nadgrobnu ploču nego li o nekoj osobitosti grba kneza Grgura.

Na poznatoj ispravi sastavljenoj 1. siječnja 1527. godine u saboru u Cetingradu nalazi se sedam visećih pečata među kojima i pečat sa grbom kneza Stjepana Blagajskog.⁹⁹⁶ Štit grba vodoravno je podijeljen u dva polje. U donjemu se nalaze tri uzdignute i tri udubljene kose grede okrenute u heraldički lijevu stranu. U gornjem polju prikazana je rascvjetana ruža. Uokolo štita nalazi se natpis: † *STEPHANUS COMMES BLAGAIL*.

Dana 7. studenog 1571. godine kralj Maksimilijan I. podijelio je knezu Franji Blagajskom novu grbovnicu u kojoj je bio opisan i naslikan obiteljski grb.⁹⁹⁷ Štit grba je raščetvoren tako da je u prvom zlatnom polju prikazan crni stupajuć medvjed okrenut u

⁹⁹² Živić, *Na pragu hrvatskog Orijenta*, str. 26.-27. Živić također donosi tekst sa ploče koji doduše krivo datira u 1521. godinu (treba napomenuti da je kod godine Živić stavio upitnik, te očito nije bio siguran u svoju dataciju), kao i samu sliku nadgrobne ploče (Živić, *Na pragu hrvatskog Orijenta*, iza str. 32.).

⁹⁹³ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 244.-245.; Truhelka, Čiro, *Naši gradovi: opis najljepših sredovječnih gradova Bosna i Hercegovine*, Sarajevo, 1904., str. 16.-17.

⁹⁹⁴ Nekadašnji franjevački samostan u Otoci se prvi puta spominje 1359. godine (CD 12, dok. 318., str. 419.), a nalazio se u današnjoj Ivanjskoj na lokalitetu kojega su stanovnici još početkom 20. stoljeća nazivali Kloštar (Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 243.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 16.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 263.).

⁹⁹⁵ Horvat, *Heraldički štitovi gotičke*, str. 88.

⁹⁹⁶ Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata*, sv. 5, Zagreb, 1973., iza str. 80. Najdetajniju studiju o Cetingradskom saboru sastavio je Ferdo Šišić (Šišić, Ferdo, „Izbor Ferdinand I. hrvatskim kraljem. O četiristotoj obljetnici“, *Starohrvatska prosvjeta. Arheološko-historijski časopis. Nova serija*, sv. 1, Zagreb-Knin, 1927., str. 15.-44.).

⁹⁹⁷ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 395.-396.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 148.; Andrassy, Gyula (ur.), *Magyarország címeres könyve. Liber armorum Hungariae*, Budimpešta, 1913., str. 77.

heraldički lijevu stranu koji u prednjoj nozi drži uzdignut srebreni buzdovan. U drugom i trećem polju prikazane su tri crvene i dvije srebrene kose grede okrenute u heraldički lijevu stranu, a u desnom gornjem kutu nalazi se crvena rascvjetala ruža. U četvrtom crnom polju prikazan je okrunjeni, uspravni, stupajuć, zlatni lav okrenut u desnu stranu koji u prednjoj desnoj nozi drži sablju krivošiju uzdignutu ponad glave. Iznad štita nalaze se dvije turnirske kacige. Iznad heraldički lijeve nalazi se uspravni crni medvjed okrenut u lijevu stranu koji u prednjim nogama drži srebreni buzdovan i kapu sa plavim paunovim perom. Iznad lijeve kacige nalazi se okrunjeni, uspravni, stupajuć, zlatni lav okrenut u desnu stranu koji u jednoj prednjoj nozi drži sablju krivošiju uzdignutu ponad glave, a u drugoj koplje sa crveno-srebreno-crvenim barjakom na kojemu je stari ugarski grb. Plašt je s heraldički lijeve strane srebrene i crvene, a heraldički desne zlatne i crne boje. Na ovome grbu nalazi se prikaz medvjeda očigledno preuzetog iz grba obitelji Ursini, ali i svi ostali heraldički elementi koje su do tada koristili Babonići, te kasnije knezovi Blagajski – kose grede, lav i rascvjetala ruža.

Zanimljivo je primijetiti da su Johann Weichard Valvasor i Bartholomaeus Ramschissl u svojem grbovniku *Opus insignium armorumque* objavljenom 1687.-1688. godine u donijeli tri verzije grba knezova Blagajskih na ukupno 8 prikaza. Prvi prikaz grba donosi grb knezova Blagajskih kojemu je štit podijeljen na četiri polja. U prvom polju je uspravni crni medvjed na zlatnom polju okrenut u desnu stranu koji u prednjim nogama drži buzdovan. Na drugom i trećem polju prikazane su po tri kose crvene i srebrene grede okrenute u desnu stranu, a u gornjem desnom kutu prikazana je crvena ruža. U četvrtom polju nalazi se uspravni zlatni lav okrenut u lijevu stranu koji u prednjim nogama drži sablju. Ponad štita nalazi se zlatna kruna, a sam štit s desne i lijeve strane drže zlatni anđeli. Na toj verziji grba ne nalaze se plašt niti likovi ponad kacige.⁹⁹⁸

Druga verzija grba koji donose Valvasor i Ramschissl uglavnom jednaka je grbu što ga je 1571. godine kralj Maksimilijan I. podijelio je knezu Franji Blagajskom te se od njega razlikuje u nekoliko detalja. Tako je na tri prikaza istoga grba u Valvasorovu dijelu u četvrtom polju zlatni lav prikazan na plavom, a ne na crnom polju. Isto tako, zlatni lav ponad lijeve kacige u prednjim nogama drži crveni barjak, a ne austrijsku trobojnicu.⁹⁹⁹

Treća verzija grba knezova Blagajskih prikazana na dva mjesta u Valvasorovu i Ramschisslovu djelu također se nekoliko detalja razlikuje od grba iz Maksimilijanove grbovnice. Tako je u prvom polju uspravni medvjed prikazan na srebrenom polju, a uspravni

⁹⁹⁸ Valvasor, Johann Weichard – Ramschissl, Bartholomaeus, *Opus Insignium Armorumque Regum et Regnorum nec non tam aliorum quam et Carniola, Principum, Baronum, nobilium, Ciuitatum, et Oppidorum*, 1687./1688. (reprint: Ljubljana, 1993.), str. 45. i 57. Vidi prilog 33-A.

⁹⁹⁹ Valvasor – Ramschissl, *Opus Insignium Armorumque*, str. 51., 64. i 95. Vidi prilog 33-B.

zlatni lav na četvrtom polju se nalazi na srebrenoj pozadini. Isto tako, medvjed ponad lijeve kacige u prednjim nogama drži kacigu sa paunovim perom, a ne buzdovan.¹⁰⁰⁰

Valvasorovo i Ramschisslovo dijelo očigledno je imalo utjecaja i na utemeljitelja moderne hrvatske heraldike, Ivana Bojničića, koji u svojoj zbirci grbova slavonskog i hrvatskog plemstva donosi prikaz dva grba knezova Babonića, kasnijih Blagajskih.¹⁰⁰¹ Za prvoga Bojničić smatra da su ga koristili hrvatski (sc. slavonski) banovi Stjepan V. i Ivan I. Babonić u razdoblju od 1310. do 1323. godine. Štit toga grba okomito je podijeljen u dva polja. U heraldički lijevom zlatnom polju prikazan je uspravan crveni lav okrenut u lijevo. Desno polje zlatnom vodoravnom gredom podijeljeno je u dva polja. U gornjemu srebrenom polju prikazana je rascvjetala crvena ruža, a u donjemu se nalaze dvije crvene i tri srebrene kose grede okrenute u heraldičku desnu stranu.

Za drugoga Bojničić smatra da je grb knezova Blagajskih, potomaka knezova Babonića, koji su pak bili potomci rimske patricijske obitelji Ursini. Prema Bojničiću taj su grb Blagajski koristili od 15. stoljeća a njihovi su potomci u njegovo doba još živjeli u Kranjskoj.¹⁰⁰² Štit grba je raščetvoren tako da je u prvom crvenom polju prikazan crni stupajući medvjed okrenut u heraldički lijevu stranu koji u prednjoj nozi drži uzdignut srebrni buzdovan. U drugom i trećem polju prikazane su tri crvene i dvije srebrene kose grede okrenute u heraldički lijevu stranu, a u desnom gornjem kutu nalazi se crvena rascvjetala ruža. U četvrtom crnom polju prikazan je okrunjeni, uspravni, stupajući, zlatni lav okrenut u desnu stranu koji u jednoj prednjoj lijevoj nozi drži sablju krivošiju uzdignutu ponad glave, a u drugoj koplje sa crveno-srebreno-crvenim barjakom. Iznad štita nalaze se dvije turnirske kacige. Iznad heraldički desne nalazi se uspravni crni medvjed okrenut u lijevu stranu koji u prednjim nogama drži srebrni kapu sa plavim paunovim perom. Iznad lijeve kacige nalazi se okrunjeni, uspravni, stupajući, zlatni lav okrenut u desnu stranu koji u prednjoj nozi drži sablju koplje sa crvenim barjakom na kojemu je prikazan srebrni krug. Plašt je s heraldički lijeve strane srebrene i crvene, a heraldički desne zlatne i crne boje. Ovaj grb, čiji je opis Bojničić vrlo vjerojatno dobio grofa Ludovika Blagajskog, razlikuje se u nekoliko detalja od grba s grbovnice iz 1571. godine. Prvo polje na štitu je crvene boje za razliku od grba iz 1571. godine gdje je zlatne boje. Četvrto polje je srebrene, a ne crne boje, te je na njemu zlatni lav u jednoj prednjoj nozi ima crveno-srebreno-crveni barjak. Razlikuju se i likovi iznad kaciga. Na grbu prema Bojničiću lav drži barjak crvene boje sa srebrenim

¹⁰⁰⁰ Valvasor – Ramschissl, *Opus Insignium Armorumque*, str. 95. i 279. Vidi prilog 33-C.

¹⁰⁰¹ Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, str. 7. i taf. 5.

¹⁰⁰² Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, str. 7.

krugom, za razliku od onoga sa grba iz 1571. godine gdje lav drži sablju krivošiju i crveno-srebreno-crveni barjak sa ugarskim grbom. S druge strane, medvjed drži samo kacigu sa plavim paunovim perom, za razliku od medvjeda sa grba iz 1571. godine koji drži u jednoj nozi kacigu sa plavim paunovim perom, a u drugoj srebreni buzdovan.

prilog 17 - rekonstrukcija
grba Radoslava I. (1278.)

prilog 18 - pečat Stjepana IV. (1295.)
(Arhiv Republike Slovenije, fond „Zbirka listn“, sig: 31.)

prilog 19 - rekonstrukcija grba
Stjepana IV. (1295.)

prilog 20 - rekonstrukcija
grba Stjepana V. (1308.)

prilog 21 - rekonstrukcija grba Ivana I. (1316.)

prilog 22 - pečat Ivana II. (1321.)
(Arhiv Republike Slovenije, fond „Zbirka listn“, sig: 69.)

prilog 23 - pečat kneza Juraja (1321.)
(Arhiv Republike Slovenije, fond „Zbirka listn“, sig: 69.)

prilog 24 - zajednički pečat Ivana II.,
Juraja i Dionizija II. (1321.)
(Arhiv Republike Slovenije, fond „Zbirka listn“, sig: 70.)

prilog 25 - rekonstrukcija grba Pavla od Krupe
(1336.)

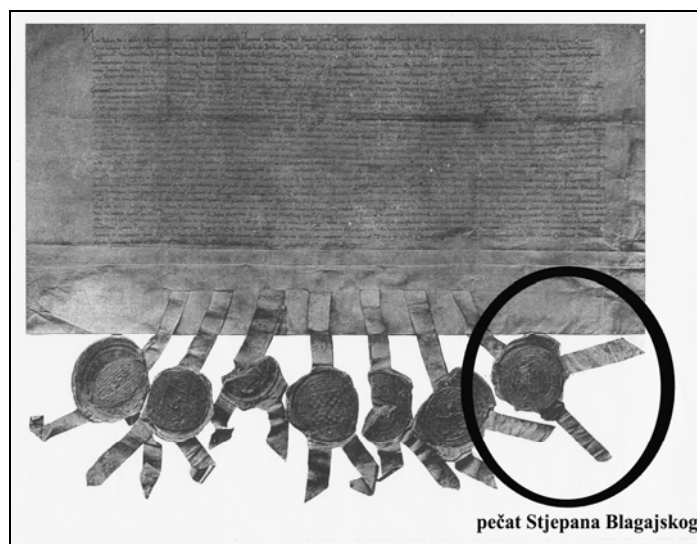
prilog 26 - pretpostavljeni grb knezova Blagajskih iz prve polovice 15. stoljeća

prilog 27 - nadgrobna ploča kneza
Grgura Blagajskog (1502.)
(Hrvatski povijesni muzej, „Zbirka kamenih
spomenika“, rbr: 46.)

prilog 28 - grb obitelji Ursinića iz
grbovnika Korjenić-Neorić (1575.)
(Banac, *Grbovi: biljezi ideniteta*, str. 289.)

prilog 29 - Cetingradska isprava (1527.)

prilog 30 - pečat kneza Stjepana Blagajskog
sa Cetingradske isprave (1527.)

prilog 31 - rekonstrukcija grba
Stjepana Blagajskog (1527.)

A)

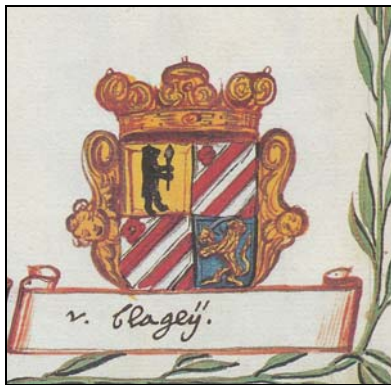

B)

prilog 32 - grb knezova Blagajskih iz grbovnice podijeljene od kralja Maksimilijana (1571.)
 (rekonstrukcija A prema: Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 148.
 B prema: Andrassy, *Magyarország címeres*, str. 77.)

A)

B)

C)

prilog 33 - grbovi knezova Blagajskih prema Valvasoru i Ramschisslu (1688.)

prilog 34 - grb Babonića
 (rekonstrukcije prema: Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, taf. 5.)

prilog 35 - grb Blagajskih
 (rekonstrukcije prema: Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, taf. 5.)

3.4. Odnosi među članovima i granama roda

Kao što je već rečeno prema *Tripartitumu* osnovu plemstva činio je plemićki rod, tj. potomci zajedničkog izmišljenog ili stvarnog pretka. Pripadnici roda međusobno su bili povezani krvnom vezom (lat. *sanquinis propagatio*, eng. *blood lineage*). Verbóczy pravno razlikuje četiri vrste potomaka. Prva vrsta su bili *posteritas*, sva djeca jednoga plemića, i muška i ženska. Druga vrsta su bili *proles*, djeca rođena za života svoga oca. Sva djeca i unuci jednoga plemića su *liberi*, dok su četvrtu pravnu kategoriju, koja je ujedno bila i najvažnija, činili su svi muški legitimni potomci jednoga plemića – *heredes*.¹⁰⁰³

Dva su temeljna odnosa unutar plemićkog roda: odnos između roditelja i djece, te odnos između pripadnika roda, tj. rođaka. Prema odredbama *Tripartita* djeca su bila podređena očevoj vlasti,¹⁰⁰⁴ koji se za njih morao brinuti. Njegova je dužnost bila hraniti i odijevati djecu, te im je morao osigurati mogućnost da osnuju svoje kućanstvo. Dok je za kćeri to značilo da im je morao osigurati miraz za udaju, ili u slučaju da se kćer iz bilo kojeg razloga nije udala, imala je pravo na uzdržavanje do kraja života, sinovima se mogućnost osnivanja kućanstva temeljila na diobi očevih posjeda. U svakom slučaju otac je za svoga života bio dužan sinovima osigurati cjelovitost nasljednih posjeda roda.¹⁰⁰⁵

Ipak, očeva prava su bila znatna. Prema Verbóczyju očinska se vlast odražavala u činjenici da je otac imao vlast nad cjelokupom pokretnom i nepokretnom imovinom te stoga sin nije mogao njome pravno raspolagati bez očeve dozvole.¹⁰⁰⁶ Očinska vlast nad imovinom potvrđuje i praksa unutar roda Babonića. Tako je primjerice knez Stjepan IV. 13. siječnja 1295. godine u svoje kao i u ime svoje neimenovane supruge i svojih sinova Ladislava i Stjepana IV. darovao neke posjede cistercitskom samostanu u Kostanjevici na Krki.¹⁰⁰⁷ Nadalje, otac je sina mogao tjelesno kažnjavati pa čak i zatvoriti.¹⁰⁰⁸ Potom, otac je u nuždi mogao raspolagati svojom imovinom i pije diobe sa sinovima, dok je u krajnoj nuždi mogao

¹⁰⁰³ Usporedi: Fügedi, *The Elefánthy*, str. 20.

¹⁰⁰⁴ O očinskoj vlasti prema *Tripartitu* vidi u: Lanović, Mihajlo, *Privatno pravo Tripartita: za nastavne potrebe Pravničkog fakulteta*, Zagreb, 1929., str. 130.-132.; Dabinović, Antun, *Hrvatska državna i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama*, Zagreb, 1990., str. 366.-367.; Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 296.-298.; Fügedi, *The Elefánthy*, str. 21.-23.; D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 213.-215.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 110.-112.

¹⁰⁰⁵ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 22.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 112.

¹⁰⁰⁶ ...*PATERNARUM itaque potestatum prima est quod filius quamdiu in potestate patris erit de bonis paternis mobilibus & immobilibus invito & non consentiente patre nil quicquam vendere vel aliter alienare neque etiam conractum super his cum aliquo facere aut inire potest...*, *Tripartit*, Prima pars, Tit LI, str. 120.

¹⁰⁰⁷ ...*Nos igitur ad vniuersorum noticiam volumus peruenire, quod de communi consilio, volutate et assensu domine consortis nostre et filiorum nostrorum Ladislavi et Stephani comitum...*, CD 7, dok. 177., str. 198.-199.

¹⁰⁰⁸ ...*SECUNDA quod patres filios eorum etiam legitime aetatis ipsorum de meritis interdum exigentibus castigare & corripere immo si excessus & flagitorum qualitas expostulaverit in carcere etiam possunt...*, *Tripartit*, Prima pars, Tit LI, str. 120.

slobodno raspolagati i njihovom imovinom.¹⁰⁰⁹ Štoviše, nitko nije mogao zadržati sina u vlasti bez očeve volje,¹⁰¹⁰ dok je otac pak mogao sina dati umjesto sebe za taoca.¹⁰¹¹ I konačno, sin je mogao u svojoj oporuci ostaviti samo one pokretnine koje mu otac dogovorno dopustio.¹⁰¹²

S druge pak strane, zbog činjenice da je otac sinovima nasljedstvo morao predati čitavo nasljedno dobro roda, i sinovljeva su prava bila zaštićena, tj. na neki je način bio suvlasnik imovine te je imao vrlo jako pravo očekivanja (*Wartrecht*).¹⁰¹³ Ipak, otac je u određenim posebnim okolnostima mogao inicirati diobu. Tako je otac sina mogao prisiliti na diobu ako bi sin zlostavljao ili teško povrijedio roditelje,¹⁰¹⁴ kao i ako bi sin roditelja optužio za kažnjivo djelo, osim ako je djelo usmjereno protiv kralja ili države.¹⁰¹⁵ Otac je na diobi mogao insistirati i u slučajevima ako bi sin pokušao ubiti roditelje,¹⁰¹⁶ ili ako bi se sin družio s razbojnicima i bez očeva dopuštenja trošio očevinu.¹⁰¹⁷ I konačno, otac je mogao pokrenuti diobu dobara i u slučaju ako sin ne bi pomogao oslobađanju roditelja od neprijatelja ili zatvora, ili u takvim slučajevima ne bi za njega jamčio.¹⁰¹⁸

U nekim slučajevima i sin je mogao zahtijevati diobu nasljednih dobara. Naime, ako je otac bio rasipnik¹⁰¹⁹ ili nije dovoljno brinuo o imovini,¹⁰²⁰ i sin je mogao inicirati diobu dobara. Mogao je to tražiti i u slučajevima kada bi otac bezrazložno s njime okrutno postupao,¹⁰²¹ ili ako bi mu otac zabranjivao ženidbu iako je sin već bio u za to prikladnoj

¹⁰⁰⁹ ...*ITEM quod necessitate rationabili ingruente patres onera filiorum suscipere ac super se levare saepe etiam bona ipsorum nondum tamen divisorum in extremae necessitatis casu vendere & alienare possunt prout declarabitur infra...*, Tripartit, Prima pars, Tit LI, str. 120.

¹⁰¹⁰ ...*ITEM quod invito patre filium suum apud se retinere potest nemo...*, Tripartit, Prima pars, Tit LI, str. 120.

¹⁰¹¹ ...*ITEM quod pater potest filium suum obsidem pro se ponere, sed non econverso...*, Tripartit, Prima pars, Tit LI, str. 120. Prema hrvatskom običajnom pravu, otac nije mogao umjesto sebe dati sina u zarobljeništvo. Ipak, sin je imao obavezu otkupiti oca i jamčiti za njega (D. Karbić, "Hrvatski plemićki rod", str. 89.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 110., bilj. 477.).

¹⁰¹² ...*ITEM quod filii non possunt testari quicquam de rebus mobilibus paternis nisi quantam patres eorum admiserint...*, Tripartit, Prima pars, Tit LI, str. 120.

¹⁰¹³ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 297.

¹⁰¹⁴ ...*PRIMO si filius in parentes manus violentas iniecerit, vel aliam gravem & notabilem iniuriam eis intulerit...*, Tripartit, Prima pars, Tit LII, str. 120.

¹⁰¹⁵ ...*ITEM si parentes criminaliter accusaverit de tali causa quae in perniciem principis reipublicae totius regni non vergit...*, Tripartit, Prima pars, Tit LII, str. 120.

¹⁰¹⁶ ...*ITEM si vitae parentum insidiatus fuerit veneno scilicet vel alio modo in necem parentum conspiradno...*, Tripartit, Prima pars, Tit LII, str. 120.

¹⁰¹⁷ ...*ITEM si cum maleficis, vel aliis nefandae vitae hominibus contra voluntatem patris perseveraverit bona paterna prave consumendo...*, Tripartit, Prima pars, Tit LII, str. 120.

¹⁰¹⁸ ...*ITEM so parentem captum de manibus inimicorum vel carcere cum potuerit non redemit, neque liberavit, vel pro eo fideiubere recusavit...*, Tripartit, Prima pars, Tit LII, str. 120.

¹⁰¹⁹ ...*PRIMO quando pater dilapidator bonorum suorum extiterit...*, Tripartit, Prima pars, Tit LIII, str. 122.

¹⁰²⁰ ...*ITEM si quando haereditates & iura su possessionaria licet non alienavit...*, Tripartit, Prima pars, Tit LIII, str. 122.

¹⁰²¹ ...*ITEM si pater filium sine iusta causa & sine notabili cupla impie & crudeliter corripit...*, Tripartit, Prima pars, Tit LIII, str. 122.

zakonskoj dobi.¹⁰²² I konačno, sin je mogao tražiti diobu dobara ako ga je otac silio na grijeh.¹⁰²³

U svakom slučaju, u trenutku kada bi osoba postala punoljetna mogao je zastupati sebe ili druge u raznim pravnim pitanjima. Prema Verböczyju sinovi su postajali punoljetni (*perfecta aetas*) sa navršenih 24 godine, a kćeri sa 16 godina.¹⁰²⁴ Unutar maloljetnosti (*imperfecta aetas*) Verböczy razlikuje dorasle osobe (*legitimae aetatis*), tj. sinove sa 14 i kćeri sa 12 navršenih godina, od nedoraslih (*illegitima aetatis*).¹⁰²⁵ Potrebno je ponovno naglasiti da je za razliku od ugarskog gradskog prava, prema kojemu je roditeljska vlast nad djecom prestajala njihovom punoljetnošću,¹⁰²⁶ prema općem ugarskom pravu očinska vlast nad sinovima prestajala (emancipacija) tek nakon diobe dobara.¹⁰²⁷ U slučaju da dijete ostane bez oca njegovim skrbnikom bi postala osoba koju je otac oporučno imenovao, iako je najčešće majka postajala njegova zakonita skrbnica.¹⁰²⁸ S druge pak strane, ako je dijete ostalo bez obra roditelja, te otac nije nikoga oporučno imenovao, u tom bi slučaju kralj imenovao nekoga za njegova skrbnika koji bi najčešće bio po krvi najbliži muški punoljetni rođak.¹⁰²⁹

U općem ugarskom pravu, koje se odnosilo i na Slavoniju, određenu važnost imalo je i primanje za brata (*adoptio fraternalis*).¹⁰³⁰ Bratska adopcija je morala biti odobrena od kralja¹⁰³¹ i značila je postavljanje u nasljedstvo svojih dobara neke tuđe osobe ako osoba koja ju je inicirala nije imala zakonitih nasljednika. Adopcijom se nastojalo onemogućiti da zemljišni posjed neke osobe koja nije imala zakonitih nasljednika, tj. muških osoba povezanih muškom linijom sa zajedničkim muškim pretkom, nakon njegove smrti prijeđe u kraljevsko vlasništvo. Upravo zbog toga je za takav čin bila potrebna kraljeva suglasnost.¹⁰³² Jedan od slučajeva adopcije među slavonskim plemstvom 14. stoljeća svakako je i adopcija iz 1321.

¹⁰²² ...*ITEM quando pater filium post perfectum tempus legitimae aetatis matrimonium contrahere vetat...*, Tripartit, Prima pars, Tit LIII, str. 122.

¹⁰²³ ...*ITEM quando pater cogeret filium suum ad peccandum...*, Tripartit, Prima pars, Tit LIII, str. 122.

¹⁰²⁴ ...*Perfectae aetatis sunt masculi viginti quatuor annorum. Foeminae vero iuxta modernorum consuetudinem sedecim annorum...*, Tripartit, Prima pars, Tit CXI, str. 192.; Dabinović, *Hrvatska državna*, str. 365.; Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 295.; Fügedi, *The Elefánthy*, str. 26.

¹⁰²⁵ ...*Licet de nostra veteri consuetudine masculi decimo quatuor, foeminae autem duodecimo eorum anno dicentur legitime aetatis...*, Tripartit, Prima pars, Tit CXI, str. 192.; Dabinović, *Hrvatska državna*, str. 365.; Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 295.; Fügedi, *The Elefánthy*, str. 26.

¹⁰²⁶ Davori Relković, Néda, *Buda város jogkönyve*, Budimpešta, 1905., str. 127.-128.; Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, str. 123.-125.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 111.-112., bilj. 482.

¹⁰²⁷ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 298.; Fügedi, *The Elefánthy*, str. 22.

¹⁰²⁸ Ako bi otac umro a da prije toga nije oporukom odredio skrbnika svoje djece, najčešće je majka postajala njihova zakonita skrbnica (Fügedi, *The Elefánthy*, str. 23.).

¹⁰²⁹ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 22.

¹⁰³⁰ ...*contractus autem seu fraternalis adoptio est aliene cuiusvis personae per quempiam, haeredibus legitimis defecientibus, in bonorum suorum successione permissive substitutio...*, Tripartit, Prima pars, Tit LXVI, str. 143.

¹⁰³¹ ...*sine permissione vel consensus adhibitione principis nostri eiuscemodi substitutio seu adoptio nullius est...*, Tripartit, Prima pars, Tit LXVI, str. 143.

¹⁰³² Usporedi: Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 298.-299.

godine kojom je tada slavonski ban Ivan I. Babonić posinio svoga nećaka kneza Ivana II., sina njegova brata, tada već pokojnog bana Stjepana V. Babonića.¹⁰³³ Kako ban Ivan I. nije imao sinova, već su on i njegova supruga Klara Eufemija imali samo kćeri,¹⁰³⁴ odlučio je svoga nećaka Ivana II. uzeti za svoga sina i uključiti ga u svoju oporuku.¹⁰³⁵ Imenovao ga je nasljednikom svih svojih gradova, posjeda i javnih službi, te mu prepustio svu vlast nad plemićima koji se tada nalazili u službi bana Ivana I.¹⁰³⁶ Zauzvrat je knez Ivan II. morao obećati da će suprugu bana Ivana I., kneginju Klaru Eufemiju, priznati za svoju majku i gospodaricu.¹⁰³⁷ Osim toga, morao je obećati da će sinovima kneza Radoslava II., tj. svojim bratićima knezovima Nikoli III. i Dujmu Blagajskom, te njihovim plemićima ostaviti posjede kako je to ranije učinio njihov pokojni otac Radoslav II.¹⁰³⁸ Ban Ivan I. je za svoga nasljednika odabrao jednog od četvorice sinova svoga pokojnoga brata Stjepana V. očito s namjerom da njegovi gradovi i posjedi nakon njegove smrti ostanu u rukama roda, tj. da ne prijeđu u ruke kralja. S druge strane, odabrao je samo jednog a ne svu četvoricu sinova pokojnog bana Stjepana V. vrlo vjerojatno jer nije htio usitniti posjede koje je stekao za vrijeme svog života. Vrlo vjerojatno je izbor pao na kneza Ivana II. jer je moguće, kao što je već rečeno, da mu je upravo ban Ivan I. bio krsni kum.

Nadalje, jedan od temeljnih odnosa unutar plemićkog roda bio je odnos između svih pripadnika roda, tj. rođaka. Taj se odnos temeljio na međusobnoj solidarnosti.¹⁰³⁹ Kako su plemićki rod činili su svi potomci zajedničkog plemenitog pretka, vremenom su se kroz generacije umnožavali. Svi se muški potomci, tj. pripadnici istoga roda, u međusobnoj interakciji nazivaju se braćom (*fratres*). Ipak, među njima postoji određena razlika. Dok se izraz *frater*, baš kako *frater uterinus*, koristio za sinove istoga oca i majke, s druge strane, sinovi kojima jedan od roditelja nije zajednički (polubraća), nazivala su se *frater carnalis*. S treće pak strane, sin očeva brata, tj. bratići, oslovljavani su kao *frater patruelis*. I konačno,

¹⁰³³ CD 9, dok. 10., str. 12.-13.

¹⁰³⁴ ...*quod nos domine consorti nostre vel filiabus relinqueremus habendum...*, CD 9, dok. 10., str. 12.

¹⁰³⁵ *Nos Johannes banus totius Sclavonie significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod comitem Johannem nepotum nostrum pro filio nostro karissimo recepimus speciali ... facientes scribi in testamentum ratione testimonii eo modo et forma...*, CD 9, dok. 10., str. 12.

¹⁰³⁶ ...*nobiles vero nostros, qui honores a nobis tenet sive in castris, possessionibus, sive ipsis de communi voluntate contulerimus...*, CD 9, dok. 10., str. 12.

¹⁰³⁷ ...*quam quidem dominam consortem nostram recepit pro sua matre et domina...*, CD 9, dok. 10., str. 12.

¹⁰³⁸ ...*Item filios comitis Radozlai fratris nostri et nobiles ipsorum in eo, quod ipsis dominus pater eorum reliquit et sibi devenit in portionem...*, CD 9, dok. 10., str. 13.

¹⁰³⁹ O solidarnosti među pripadnicima plemićkog roda vidi: Fügedi, *The Elefánthy*, str. 50.-62.; Rady, *Nobility*, str. 96.-103.

pripadnici roda međusobno krvno razmjerno udaljeni nazivani su *fratres generationis* ili ako je u pitanju bilo zajedničko posjedovanje zemlje, *fratres condivisionales*.¹⁰⁴⁰

Prema *Tripartitu* solidarnost među pripadnicima istoga roda označavala je zajedničko vlasništvo, međusobnu ovisnost i zajedničke interese, za razliku od solidarnosti u značenju dobrovoljnog izraza podrške, te se odnosila na nasljedne posjede roda.¹⁰⁴¹ Članovi pojedinog roda imali su pravo prvokupa u slučaju kada bi netko od njihovih rođaka prodavao neki od svojih posjeda.¹⁰⁴²

Osim u pravu prvokupa solidarnost među pripadnicima pojedinog plemićkog roda poglavito se odražavala i u pravu na nasljedstvo. Naime, do prvih desetljeća 13. stojeća plemstvo je uspjelo ostvariti pravo nasljeđivanja na način koji je po najmanje odgovarao vladaru. Plemstvo si je osiguralo pravo da darovane posjede u pitanju nasljeđivanja tretira kao i svoje nasljedne posjede. Bez obzira na porijeklo posjeda pojedinac koji nije imao nasljednika mogao je sve svoje posjede nakon svoje smrti prepustiti onome koga je odabrao ili bi ti posjedi pripali nekome od njegovih živućih rođaka po muškoj silaznoj krvnoj liniji.¹⁰⁴³ Takva praksa temeljila se na odredbama kralja Stjepana, te ju je kasnije člankom IV. potvrdila i Zlatna bula Andrije II. iz 1222. godine. Odredbu je već po preuzimanju ugarsko-hrvatskog prijestolja postrožio kralj Bela IV. koji je odredio da se sloboda nasljeđivanja odnosila isključivo na nasljedne posjede (*hereditaria*) dok bi ostali posjedi prešli u kraljevske ruke. Ipak, Bela IV. je pred kraj života ponovno te dopustio slobodno raspolaganje svim posjedima, i nasljednima i kupljenima. Tek će dekretom od 11. studenog 1351. godine, kralj Ludovik I. ponovno izmijeniti pravne odnose u korist kralja.¹⁰⁴⁴

Unutar roda Babonića dobar primjer preuzimanja posjeda svojih rođaka nakon njihova izumiranja je posjed Vodica koji je od početka 13. stoljeća bio u rukama vodičke grane knezova Babonića, točnije u vlasništvu potomaka kneza Stjepana I. Kao što je već rečeno, njegovi unuci knezovi Petar I., Matija, Kristijan i Jakov se u nekoliko navrata 1266. i 1269. godine spominju kao posjeda Vodica.¹⁰⁴⁵ Kako se oni nakon tih događaja više ne spominju u sačuvanim povijesnim vrelima moguće je da su u narednim godinama i pomrli. S druge strane, već 1278. godine prilikom potpisivanja mira u Dubici knez Stjepan IV. već bio vlasnik posjeda Vodice,¹⁰⁴⁶ te je očito taj posjed smješten na važnom komunikacijskom

¹⁰⁴⁰ Usporedi: Fügedi, *The Elefánthy*, str. 20.-21.

¹⁰⁴¹ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 50. kao i bilj 112. na str. 151.

¹⁰⁴² Fügedi, *The Elefánthy*, str. 50.

¹⁰⁴³ Rady, *Nobility*, str. 98.

¹⁰⁴⁴ Više vidi: Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 279.-282. i 285.

¹⁰⁴⁵ CD 5, dok. 867., str. 386.-388., dok. 871, str. 393.-394. i dok. 977., str. 514.-517.

¹⁰⁴⁶ ...*Stephanus banus filius comitis St[ephani] de Vodyche...*, CD 6, dok. 207., str. 240.

pravcu iz Ugarske i Slavonije dolinom Une prema Hrvatskoj, prešao u nasljedstvo goričke grane nakon izumiranja vodičke grane Babonića. Iako je riječ o dobivenom posjedu a ne o nasljednom posjedu vodičke grane roda Babonića, ipak je taj posjed prešao u ruke njihovih rođaka što je i bilo u skladu prakse što ju je u zadnjim godinama svoje vlasti obnovio kralj Bela IV. te je bila na snazi sve do novih pravnih regulacija kralja Ludovika I. sredinom 14. stoljeća.

Zajedničko držanje rodovskih posjeda, što je bilo jedno od važnijih iskaza solidarnosti plemićkih rodova Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, svakako je impliciralo i zajedničko uživanje prihoda koje su ostvarivali na njima. Sve do početka 14. stoljeća u životu knezova Babonića nema naznaka da su članovi jedne grane roda međusobno podijelili pravo na ubiranje prihoda sa svojih zemljišnih posjeda, u novcu ili u agrarnim proizvodima, na način da bi pojedini član roda ubirao prihode sa pojedinih posjeda. Zajedničko vlasništvo nad zemljišnim posjedima unutar jedne grane roda jasno je implicirano u već spomenutim podjelama tributa, 1313. i 1314. godine, koje su Babonići prikupljali na svojim mnogobrojnim trgovima, mitnicama i skelama. Naime, kao što je već rečeno braća Stjepan V., Ivan I. i Radoslav II su se sastala 8. lipnja 1313. godine u Topuskom pred zagrebačkim biskupom Augustinom Kažotićem i međusobno se dogovorili o pravima na ubiranje tributa na trgovima, mitnicama i skelama. Kako dogovor nije u potpunosti postignut bilo je još jedno vijećanje koje je održano naredne 1314. godine, točnije 12. svibnja i to ponovno u Topuskom.¹⁰⁴⁷ Predmet rečenih dioba nisu bili prihodi sa zemljišnih posjeda te grane roda Babonića, već isključivo prihodi od trgova, mitnica i skela, na koje su Babonići pravo ostvarivali po različitim osnovama. Kako je ovdje riječ samo o pravu ubiranja prihoda koji nisu bili povezani sa zemljišnim posjedima može se zaključiti da su pripadnici roda Babonića i dalje zajednički držali zemljišne posjede, dok su pak prihodi nevezani sa zemljišnim posjedima bili već tada razdijeljeni među braćom.

3.5. Položaj žena u rodu

Govoreći o položaju i ulozi žena u plemićkim rodovima srednjovjekovne Slavonije problemu je potrebno pristupiti iz nekoliko različitih aspekata. Tako je moguće govoriti o ulozi žene u užoj obiteljskoj zajednici kao majci i supruzi. Također je moguće govoriti o pravnom položaju žene, plemkinje, unutar plemićkog roda ali i šire društvene zajednice. I

¹⁰⁴⁷ CD 8, dok. 276., str. 335.-337. i dok. 301., str. 359.-361. O konkretnim odlukama ovih vijećanja više vidi poglavlje 2.4. „Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

konačno, potrebno je govoriti o ulozi članica pojedinoga roda u sklopu ženidbenih strategija roda s ciljem povezivanja s ostalim plemstvom ne samo srednjovjekovne Slavonije nego li i šire političke okoline.

U dosadašnjoj hrvatskoj historiografiji položaj i uloga plemkinja nije bitno istraživana, no ipak i ta je tema donekle obrađivana. Tako je do sada najbolje obrađen položaj patricijki iz dalmatinskih gradova, o kojima je pisala Zdenka Janeković Römer.¹⁰⁴⁸ S druge strane, Damir Karbić se u svojoj disertaciji te u radu o hrvatskom običajnom pravu bavio položajem plemkinja u srednjovjekovnoj Hrvatskoj.¹⁰⁴⁹ I konačno, Marija Karbić se bavila pitanjem položaja plemkinja u savsko-dravskom međurječju.¹⁰⁵⁰ No, za temu ovoga istraživanja posebno je važna analiza pravnog položaja žene unutar plemićkih rodova srednjovjekovne Slavonije koju je autorica popratila nizom primjera iz života plemićkoga roda Borića bana.¹⁰⁵¹

Kao razlog slabe istraženosti položaja i uloge žena u srednjovjekovnom društvu Marija Karbić ispravno navodi njihovo relativno rijetko spominjanje u vrelima. Ipak, dalje navodi da je proučavanjem pravnih odredbi s jedne strane, te vrela nastalih u svakodnevnom životu, s druge strane, moguće stvoriti određenu predodžbu o položaju plemkinja na prostoru Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.¹⁰⁵²

Iako je jedna do glavnih odrednica srednjovjekovnih plemićkih rodova s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva bila očinska vlast, te je samim time i supruga bila podređena njegovoj vlasti, što je jasno prema odredbama *Tripartita*, ipak se to u tome zakoniku direktno ne navodi.¹⁰⁵³ Štoviše, ako se promotri položaj i prava žene prema djeci onda se može reći da su majke imale analogna prava očevoj vlasti koja je prema ugarskom pravu nad sinovima prestajala, kao što je već rečeno, diobom posjeda, a nad kćerima nakon njihove udaje, dok su neudane kćeri bile pod trajnim očevim skrbništvom. Vlast koji je udovica imala nad svojom nedoraslom djecom prestajala je njezinom preudajom. Ipak, majka se do svoje preudaje smatrala zakonitim tutorom svoje djece, ali je u pitanjima vezanima uz nasljedne posjede roda prvenstvo odlučivanja imao najbliži muški punoljetni rođak njena pokojnoga supruga, koji je i

¹⁰⁴⁸ Janeković Römer, Zdenka, *Rod i grad*, str. 126.-137.; Janeković Römer, "Noble Women", str. 141.-170. Na primjeru sačuvanih sudskih spisa o sudbini dubrovačke građanke Maruše Janeković Römer donosi zanimljive opise položaja žene u srednjovjekovnom Dubrovniku (Janeković Römer, Zdenka, *Maruša ili suđenje ljubavi. Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*, Zagreb, 2007.).

¹⁰⁴⁹ D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 221.-228.; D. Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, str. 90.-97.

¹⁰⁵⁰ Karbić, Marija, „Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“, *Historijski zbornik*, sv. 59., Zagreb, 2007., str. 15.-32. Osim položaja plemkinja Marija Karbić je pisala i općenito o pravnom položaju žena u gradovima srednjovjekovne Slavonije (Karbić, Marija, „Žene s druge strane zakona. Nekoliko primjera iz srednjovjekovnih gradskih naselja u međurječju Save i Drave“, *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, Zagreb, 2009., str. 51.-64.).

¹⁰⁵¹ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 118.-134.

¹⁰⁵² M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 118.

¹⁰⁵³ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 24.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 119.

inače imao pravi na nasljeđivanje te imovine. S druge pak strane, udovac je poslije smrti svoje supruge imao skrbništvo nad dobrima koje je dijete naslijedilo od majke, iako sam nije nad njima imao nikakvo nasljedno pravo.¹⁰⁵⁴

O važnosti i položaju majke u životu uže plemićke obitelji indirektno svjedoči i jedan primjer iz života knezova Babonića. Naime, prema ispravi iz 1321. godine kojom Ivan I. posinjuje svoga nećaka kneza Ivana II. on se morao obvezati da će suprugu bana Ivana I., vrlo vjerojatno kneginju Klaru Eufemiju iako ona u ispravi nije imenovana, prihvatiti kao svoju majku i gospodaricu.¹⁰⁵⁵

O gotovo ravnopravnom položaju majke unutar uže obitelji ponovno indirektno svjedoči i činjenica iz isprave iz 1295. godine kojom ban Stjepan IV., zajedno sa svojim sinovima knezovima Stjepanom VI. i Ladislavom I., u korist svoje duše daruje neke posjede cistercitskom samostanu u Kostanjevici na Krki. Naime, ban Stjepan IV. ovu darovnicu čini i u ime svoje neimenovane supruge, koja je u ispravi navedena prije njihovih sinova. Štoviše, ban Stjepan IV. navodi da je riječ o zajedničkoj odluci njega, njegove supruge i sinova,¹⁰⁵⁶ što svakako svjedoči o ulozi i položaju njegove neimenovane supruge unutar njihove uže obitelji.

S druge strane, o pravnom položaju žene unutar šire krvne zajednice, tj. unutar čitavoga plemićkoga roda, predstavlja položaj žene u nasljednom pravu. O ovome pitanju je u svome doktorskom radu detaljno pisala Marija Karbić,¹⁰⁵⁷ te je na ovome mjestu potrebno podvući samo osnovne crte položaja plemkinje u nasljednom pravu te analizirati rijetke primjere nasljednim prava žena unutar roda Babonića u promatranom razdoblju.

Prema ugarskom običajnom pravu, tj. *Tripartitu*, nasljedna su prava plemkinja ovisila o tome o kojoj se vrsti dobara radilo. Dobrima stečenim novcem je onaj koji ih je stekao slobodno raspolagao, a u slučaju ako nije sastavio oporuku, jednako ih nasljeđuju i muška i ženska djeca. Što se tiče dobara stečenih darovanjem raspolaganje njima bilo je određeno darovnicom, a što se uglavnom odnosilo na muške potomke. Treću vrstu dobara, nasljedna dobra, pripadala su sinovima i njihovim muškim potomcima, a u slučaju ako ovih ne bi bilo, muškim rođacima koji su s ostaviteljem povezani muškom linijom. Od nasljednih zemalja kćerkama je pripadala „djevojačka četvrtina“ (*quarta puellaris*),¹⁰⁵⁸ tj. kćeri su nasljeđivale

¹⁰⁵⁴ Usporedi: Dabinović, *Hrvatska državana*, str. 365.-366.; Fügedi, *The Elefánthy*, str. 24.-26.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 126.-127.

¹⁰⁵⁵ ...*quam quidem dominam consortem nostram recepit pro sua matre et domina...*, CD 9, dok. 10., str. 12.

¹⁰⁵⁶ ...*Nos igitur ad vniuersorum noticiam volumnus peruenire, quod de communi consilio, voluntate et assensu domine consortis nostre et filiorum nostrorum Ladislawi et Stephani comitum...*, CD 7, dok. 177., str. 198.

¹⁰⁵⁷ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 119.-125.

¹⁰⁵⁸ O „djevojačkoj četvrtini“ koja se najviše davana u zemlji, iako se mogla isplaćivati i u novcu više vidi: Apostolova Maršavelski, Magdalena, „*Quarta puellaris* po običajnom pravu Turopolja“, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, Zagreb, 1998., str. 243.-251.; Banyó, Péter, *The Filial Quarter: Inheritance of Noblewomen in*

četvrtinu očeva nasljednog posjeda. Osim ovoga prava kćeri su imale i tzv. *ius capillare*, tj. prava na izdržavanje, odgoj i opremu iz očevine prilikom udaje ili odlaska u samostan. S druge strane, udovica je imala pravo na miraz (*dos*), koji se smatrao naknadom za bračnu vjernost, te se davao iz muževljeve ostavštine. *Dos* se sastojao od novca i pokretnina, te mu je vrijednost ovisila o položaju muža.¹⁰⁵⁹ Štoviše, udovica je imala pravo na *allaturu*, tj. na pokretne stvari koje je donijela mužu na poklon, kao i na *res paraphernales*, tj. one pokretnine koje je od zaručnika dobila kao uzdarje. I konačno, u slučajevima kada su muž i žena stekli zajedno neko imanje, žene su imale suvlasništvo nad njime bez obzira da li se radilo o pokretnim ili nepokretnim dobrima. Stoga je nakon muževljeve smrti udovica mogla slobodno raspolagati polovinom zajednički stečene imovine, ali su se prvo morali podmiriti svi vjerovnici. Na kraju, treba spomenuti da je postojala mogućnost da kćeri naslijede očeve nasljedne posjede. Naime, u posebnim okolnostima kralj bi na traženje oca proglasio kćer sinom (*prefectio*), čime je ona imala pravo naslijediti i očeve nasljedne posjede.¹⁰⁶⁰

Iako u promatranom razdoblju u životu plemićkoga roda Babonića nije poznat niti jedan slučaj u kojemu se direktno navodi da je jedna od pripadnica roda ostvarila jedno od navedenih nasljednih prava, ipak se u diobama tributa i prihoda između braće Stjepana V., Ivana I. i Radoslava 1313. i 1314. godine jasno očituje imovinsko pravo neimenovane udovice njihova bratića kneza Radoslava I. Naime, kako je već rečeno, između braće je 1313. godine dogovoreno da neimenovana udovica kneza Radoslava može nastaviti slobodno i cjelovito posjedovati sve što je posjedovala prije navede diobe. Odnosilo se to, kao što i stoji u ispravi, prvenstveno na posjede, ljude, dohotke i ostala prava. Ipak, naglašeno je da braća poslije njezine smrti mogu i njezinu ostavštinu jednako međusobno podijeliti.¹⁰⁶¹ Štoviše, u ponovljenoj je diobi 1314. godine udovici pokojnog kneza Radoslava I. prepušten prihod od mitnice Radonje.¹⁰⁶²

Iako je uloga žene unutar roda bila rađanje (prokreacija) i briga o djeci, ipak su žene imale veliku ulogu u političkom i društvenom životu roda. Naime, u životu svakog roda vrlo je bitno pitanje izbora bračnih drugova članova dotičnog roda. Sklapanjem braka dolazi do

Medieval Hungary, magistarski rad, Central European University, Budimpešta, 1999.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 119.-123.; Miljan, Suzana, „*Quarta pellaris* prema slučaju Skolastike Jurjeve iz Mlake“, *Lucius*, sv. 8./9., Zagreb, 2006., str. 141.-148.

¹⁰⁵⁹ O *dosu* opširnije vidi: Lanović, *Privatno pravo*, str. 109.-115.; Dabinović, *Hrvatska državna*, str. 363.-364.; Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 316.; D. Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, str. 91.-92.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 124.

¹⁰⁶⁰ Usporedi: M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 119.-125.

¹⁰⁶¹ ...*Ceterum nobili domine relicte condam Radozlai bani quecunquam possedit in terris, hominibus, proventibus ac iuribus ante divisionem eorum, libere ac cum omni integritate dimittant ad habendum et possidendum usque mortem...*, CD 8, dok. 276. str. 336.

¹⁰⁶² ...*tributum de Radona communi voluntate coniugi comitis Radozlai dimiserunt...*, CD 8, dok. 301., str. 360.

povezivanja s drugim plemićkim rodovima, i to u političkom, gospodarskom i kulturnom aspektu. Te veze govore o gospodarskom i društvenom statusu pojedinog plemićkog roda, te o njegovim političkim vezama i trenutačnim interesima.

U svome doktorskom radu Marija Karbić je naglasila da se pitanje bračnih strategija pojedinoga roda može promatrati s dvije strane, tj. može se govoriti iz kojih plemićkih rodova dolaze supruge pojedinih članova određenog roda, ali se može proučiti u koje rodove pojedini rod udaje svoje kćeri.¹⁰⁶³ Kako se žene i inače rijetko spominju u sačuvanim povijesnim izvorima, tako se i u slučaju roda Babonića znade vrlo malo imena supruga pripadnika roda, kao i imena muževa za koje su udane pripadnice roda Babonića. Ovaj problem je tipičan za sve plemićke rodove srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i proizlazi iz činjenice da se ista osoba, ovisno o situaciji, u različitim izvorima navodi na različite načine.¹⁰⁶⁴

Iako se i u slučaju roda Babonića u razdoblju od 13. do kraja 14. stoljeća žene izrazito rijetko spominju, ipak one koje se spominju odigrale su značajnu ulogu u političkim strategijama roda. Naime, Babonići vrlo pronicljivo biraju supruge za svoje sinove. Tako je nešto prije 8. svibnja 1287. godine ban Stjepan IV. oženio svoga prvorođenoga sina, vrlo vjerojatno kneza Stjepana VI., za neimenovanu kći bosanskoga bana Prijezde. Naime, kao što je već rečeno, toga je dana ban Prijezda u ime miraza darovao župu Zemljanik na Vrbasu prvorođenom sinu bana Stjepana IV. i mužu svoje neimenovane kćeri.¹⁰⁶⁵ Očito je brak sklopljen s ciljem strateškog povezivanja s tada moćnim bosanskim banom Prijezdom i ostvarivanja kontrole nad važnim srednjovjekovnim putom dolinom rijeke Vrbas. Naime, kao što je već rečeno, dvije godine ranije, 1285., brat bana Stjepana, knez Radoslav I., imenovan je banom susjede Vrbaške županije.¹⁰⁶⁶

S druge pak strane, strateško povezivanje s moćnim zapadnim susjedima, Goričko-tirolskim knezovima, koje je započelo u zadnjim desetljećima 13. stoljeća, početkom 14. stoljeća rezultiralo je ženidbom kneza Ivana I. sa goričko-tirolskom kneginjom Klarom Eufemijom, sestru Goričko-tirolskih grofova Henrika II. i Alberta III., o čemu je bilo dosta

¹⁰⁶³ M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 135.

¹⁰⁶⁴ D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 229.-238.; Karbić, Marija, "Heiratsstrategien des Kleinadels von Turopolje (Slawonien) im späten Mittelalter", *East Central Europe/L'Europe du Centre-Est: Eine wissenschaftliche Zeitschrift*, god. 29, br. 1.-2., Budimpešta, 2002., str. 167.-176. Marija Karbić napominje da ako se u nekoj ispravi radi o posjedima vezanim uz obitelj u kojoj se rodila, žena će često biti navedena samo kao kćer toga i toga. U slučaju kad se radi o posjedima muža, bit će navedena samo kao žena toga i toga (M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 135., bilj. 550.).

¹⁰⁶⁵ ...*primogenito nobilis viri et honesti Stephani bani et karissime corporalis filie nostre coniugi eiusdem ac per eosdem suis heredibus heredumque successoribus*, CD 6, dok. 496., str. 588.

¹⁰⁶⁶ *Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana...*, CD 6, dok. 461., str. 544.

rijeći u ranijem dijelu ovoga rada.¹⁰⁶⁷ Knez Ivan I. je svakako prije svibnja 1309. godine Klaru uzeo za ženu, jer je sredinom svibnja po prvi puta nazvan „rođakom Goričko-tirolskog grofa“. ¹⁰⁶⁸ Štoviše, iz isprave od 6. svibnja 1360. godine saznaje se da je knez Pavao od Krupe za suprugu imao kneginju Katarinu, sestru Goričko-tirolskih knezova Henrika III. i Majnharda VII.¹⁰⁶⁹

U drugoj polovici 14. stoljeća poznat je veći broj supruga pripadnika roda Babonića. U to su vrijeme nastavljene veze sa prostorom Svetoga Rimskoga Carstva. Tako se zna da je knez Dionizije II. Krupski za suprugu imao Anu Ortenburg.¹⁰⁷⁰ Štoviše, vrlo je vjerojatno da je knez Dionizije II. kneginju Anu za suprugu uzeo i prije 1352. godine kada se ona u ispravi od 19. ožujka prvi puta spominje kao njegova supruga.¹⁰⁷¹ Kneginja Ana je bila sestra grofova Otona VI. i Fridrika III. Ortenburškog, potomaka stare koruske obitelji.¹⁰⁷²

S druge pak strane, zanimljivo je da od druge polovice 14. stoljeća Babonići sve češće za žene uzimaju pripadnice drugih slavonskih i hrvatskih plemićkih rodova, tj. žene se pripadnicama rodova s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, Tako je knez Baboneg IV. za ženu uzeo kneginju Anu kćerku krbavskoga kneza Nikole, koja se kao njegova udovica spominje 1431. godine.¹⁰⁷³ Nadalje, sinovi Nikole IV., knezovi Ladislav II. i Ivan V., također su za žene imali pripadnice plemićkih rodova i uglednih obitelji s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Naime, knez Ladislav II. je za ženu uzeo Klaru kćerku Stjepana Bánffyija, a knez

¹⁰⁶⁷ Vidi poglavlje: „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“. Ovdje je potrebno ponovno naglasiti da se u ispravi iz 1200. godine, koji je očiti kasniji diplomatski falsifikat, spominje da je knez Stjepan I. od Goričko-tirolskog grofa Hermana za ženu dobio njegovu kćer (CD 2, dok. 332., str. 359.-360.). No, kao što je već rečeno očito je ova isprava prvenstveno trebala dokazati postojanje obiteljskih veza između Babonića i goričko-tirolskih grofova i krajem 12. stoljeća. Očito je sastavljač isprave iz sredine 16. stoljeća znao da su njegovi preci bili u rodbinskim vezama sa Goričko-tirolskim grofovima, ali ih je pogrešno stavio u konac 12. umjesto u konac 13. stoljeća (vidi poglavlje: „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“).

¹⁰⁶⁸ *...Illustris Dominus Juvan cognatus Domini Cimitis Goritiae...*, RIS 24, str. 1221.

¹⁰⁶⁹ CDCB, dok. 6, str. CXC-CXCI.

¹⁰⁷⁰ 1357. - *...Anne de Ortemburgh, uxoris sue, comitisse Cruppe...*, CD 12, dok. 318., str. 419.

¹⁰⁷¹ *...Wier graf Dyanis von der Crup ... unser liben wirtinn und vrave graefin Ann der edeln grafen, graf Otten und grad Friderich von Ortenburg swester reht...*, CDCB, dok. 5, str. CLXXXVIII-CXC.

¹⁰⁷² Ortenburško je ishodište bio grad Ortenburg u sjevernoj Koruskoj u blizini današnjeg Špitala na Dravi (njem. Spittal an der Drau). Oko 1102. koruski zemaljski knez Ulrik II. iz roda Weimar-Orlamünde darovao je grofu Otonu I. Ortenburškom posjede južno od Karavanki. Sredinom 13. stoljeća Ortenbužani su dobili posjede u današnjoj Kranjskoj, te je glavna obiteljska utvrda postao grad Kamen u Gorenjskoj, kao i Lipniški grad (Waldenberg) podno kojega su imali trgovište Radoviljica. Preuzimanjem posjeda u Kranjskoj postali su Ortenburžani neposredni susjedi knezova Babonića. Godine 1338. potvrdili su Habsburgovci knezovima Ortenburškim grad Kamen kao i mnoge druge njihove posjede u Kranjskoj, među kojima i gradove Kostel u Dolenjskoj i Lož u Notranjskoj. Godine 1377. sklopio su knezovi Oton VI. i Fridrik VII. nasljedni ugovor s grofom Urlikom I. Celjskim o međusobnom nasljeđivanju u slučaju smrti svih članova jedne ili druge obitelji. Nakon smrti kneza Fridrika VII. Ortenburškog, 28. travnja 1418. godine, svi posjedi knezova Ortenburških preuzeli su grofovi Celjski (Gruden, Josip, *Zgodovina slovenskoga naroda*, dio 1, sv. 1-6, Ljubljana, 1910.-1916. (reprint: Celje, 1992), str. 248.-254.; Štih-Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 121.-122.).

¹⁰⁷³ *...Anne relicte condam Babonegh de Blagay ... filiabus videlicet condam comitis Nicolai de Corbavia...*, CDCB, dok. 161., str. 301.

Ivan V. je za suprugu imao kneginju Doroteju kćerku kneza Nikole Frankapana.¹⁰⁷⁴ Sve učestalije uzimanje za supruge pripadnice plemićkih rodova i obitelji s prostora Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva među Babonićima svakako je povezano sa njihovim sve manjim političkim utjecajem zbog kojega su se morali povezivati s plemstvom Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, a ne kao prije sa magnatima iz susjednih zemalja. Očito je njihov ugled za razliku od kraja 13. i početka 14. stoljeća bio znatno manji pa više nisu bili toliko interesantni magnatima susjednih zemalja. Osim toga, međusobno povezivanje plemstva Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva koje se očituje i u njihovim ženidbenim strategijama, svakako je jedan od odgovora sve učestalijeg dovođenja stranaca na važne političke i crkvene pozicije u kraljevstvo, kakvu je praksu u to doba imao novi kralj Žigmund Luksemburški.¹⁰⁷⁵

Zanimljivo je da je očito pod utjecajem svoga strica zagrebačkog kanonika i kasnijeg krbavskog biskupa Stjepana VII. Blagajskog, njegov nećak knez Antun, treći sin kneza Nikole IV., za suprugu uzeo Magdalenu nećakinju zagrebačkog biskupa Eberharda i sestru kasnijeg također zagrebačkog biskupa Ivana de Albena.¹⁰⁷⁶ Ovaj brak treba gledati u svjetlu intenzivnih odnosa koje je Ivan de Alben imao sa knezovima Blagajskima u vrijeme dok je još bio topuski opat (1398. ili 1399.-1404.).¹⁰⁷⁷ Osim toga, u vrijeme dok je Eberhard prvi puta stolovao na zagrebačkoj biskupskoj stolici, od 1397. do 1406. godine, knez Stjepan VII. Blagajski još je bio zagrebački kanonik, te stoga taj brak trebao poslužiti jačanju ugleda knezova Blagajskih povezivanjem sa zagrebačkim biskupima Eberhardom kojega je na tu službu doveo kralj Žigmund očekujući od njega da mu ostane vjeran u kraljevim sukobima sa plemstvom, papom i Ladislavom Napuljskim.¹⁰⁷⁸ Naravno da bi povezivanje sa zagrebačkim biskupima značilo i ostvarivanje boljeg položaja pred samim kraljem Žigmundom.

Također je zanimljivo primijetiti da su od druge polovice 14. stoljeća poznate prve žene koje su u rod ušle ženidbenim vezama, a bile su pripadnice nižega rodovskog plemstva. Tako je poznato da je Nikola IV. za ženu imao plemenitu Maju kćerku Bogdoslavovu od roda Ratetića iz Gorske županije.¹⁰⁷⁹ Uzme li se u obzir da za većinu pripadnika roda Babonića iz

¹⁰⁷⁴ CDCB, iza str. LXVIII.

¹⁰⁷⁵ O politici dovođenja stranaca na važnije političke, društvene i crkvene službe kralja Žigmunda, te o otporu domicilnog plemstva koji je to prouzročilo, više vidi: Engel, *The Realm*, str. 204.-206.

¹⁰⁷⁶ CDCB, iza str. LXVIII.

¹⁰⁷⁷ Tkalčić, „Cistercitski samostan u Topuskom“, str. 129., Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, str. 327.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 101.

¹⁰⁷⁸ Lukinović, Andrija, „Eberhard: 1397-1406: 1410-1419“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 164. S druge strane, sam Ivan de Alben prije nego li je postao zagrebačkim biskupom bio pečujski biskup i kancelar Svetoga Rimskoga Carstva, tj. u odličnim odnosima sa kraljem Žigmundom (Lukinović, Andrija, „Ivan Alben: 1421-1433“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 182.).

¹⁰⁷⁹ Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 25.; CDCB, iza str. LXVIII.

13. i prvoj polovici 14. stoljeća nije poznato tko su im bile supruge, može se pretpostaviti da su i u ranijim razdobljima Babonići za supruge uzimali i pripadnice nižega plemstva, što im je omogućavalo bolju političku kontrolu u svojoj domeni, no nažalost nisu nam ostala sačuvana njihova imena niti porijeklo.

Što se tiče pripadnica roda Babonića i odabira njihovih bračnih partnera, ostao nam je sačuvan tek jedan neposredan podatak za koga su bile udavane. Naime, prema ispravi od 11. travnja 1324. godine jasno je da je ban Ivan I. Babonić imao neimenovanu sestru koja je bila udana za kneza Petra I. Kostajničkog. U toj je ispravi Ivan I. kneza Dionizija, sina Petra I. Kostajničkog, nazvao svojim nećakom.¹⁰⁸⁰ Blizak odnos gospodara Kostajnice i knezova Babonića nastavljen je i sredinom 14. stoljeća pa se tako 1362. godine knez Petar II., sin Dionizija Kostajničkog, javlja u pratnji knezova Dujma Blagajskog, Dionizija II. i Pavla od Krupe.¹⁰⁸¹ S druge strane, poznato je da je jedna neimenovana bana Ivana I. bila udata za kneza Petar od Szekcsőa.¹⁰⁸²

U svakom slučaju, iako malobrojni primjeri ukazuju da su se Babonići ženili za pripadnice moćnih susjednih plemićkih obitelji i rodova uklapajući tako svoje ženidbene strategije u širi okvir političkih i gospodarskih planova roda Babonića. Iako se na osnovu samo jednog sačuvanog primjera teško može sa potpunom sigurnosti tvrditi, ipak je moguće pretpostaviti da su Babonići svoje kćeri također udavali za pripadnike moćnih susjednih plemićkih obitelji i rodova, koji su im manje ili više bili ravnopravni po snazi i političkom ugledu.

3.6. Gospodarska osnovica roda

Nema sumnje da je veliko bogatstvo, koje je Babonićima desetljećima omogućavalo značajan društveni i politički utjecaj ne samo na prostoru srednjovjekovne Slavonije, nego i u širim društveno-političkom kontekstu, proizlazilo iz njihovih mnogobrojnih posjeda koji su se u trenutcima najveće moći knezova Babonića prostiralo od rijeke Krke i Kupe na zapadu sve do doline Vrbasa na istoku, te od Save na sjeveru do obronaka Kapele i granice sa srednjovjekovnom Hrvatskom na jugu. Nažalost, u razmjerno brojnim diplomatskim povijesnim izvorima, koji su pretežno kupoprodajni dokumenti ili raznorodni dokumenti, ne može se pronaći dovoljno podataka o količini i vrsti prihoda koje su Babonići sa svojih posjeda ostvarivali. Ipak, moguće je govoriti o ekonomskoj snazi koja je iz prihoda sa tih

¹⁰⁸⁰ ...*magistro Dyonisio filio comitis Petri de Coztanicha nepoti suo...*, CD 9, dok. 150., str. 187.

¹⁰⁸¹ CD 13, dok. 182., str. 250.-251.

¹⁰⁸² ...*magistro Petro filio Herrici, dicto Herceg, genero suo...*, CD 9, dok. 340., str. 410.

posjeda proizlazila ako se promotre cijene pojedinih posjeda koji se u tim ispravama spominju. S druge strane, ekonomska snaga srednjovjekovno plemstva ležala je i na drugoj vrsti prihoda, poput raznoraznih cestarina, skelarina ili tributa s trgova, koje su Babonići.

Slavonsko vlastelinstvo u razvijenom i kasnom srednjem vijeku dijelilo se na vlastelinovu zemlju ili alodij koju su morali obrađivati kmetovi i s koje je sav urod pripadao vlasniku posjeda, te na rustikalnu zemlju ili selište, na kojoj je bio živio kmet koji je bio dužan dio prihoda predati svome feudalnom gospodaru. Samo kmetsko selište dijelilo se na dva dijela. Na manjem dijelu kmet je izgrađivao svoje nastambe i gospodarske zgrade, dok su veći dio bile oranice.¹⁰⁸³

U 14. stoljeću osim naturalnih podavanja kao ostatka nekadašnje naturalne rente, kmetovi su i dalje bili dužni u ime tlake odrađivati razne radne obaveze na vlastelinovu alodiju. Tlaka se dijelila na ručnu tlaku, tj. obavezu rada nekoliko dana tjedno na vlastelinovoj zemlji, te na sprežnu tlaku, tj. obavezu da vlastitom stokom kmet obrađuje vlastelinove oranice. Sprežna tlaka kmetovima je teško padala ne samo zbog iscrpljivanja stoke, nego stoga što se ona obično doradivala u isto vrijeme kada su i na kmetskim oranica plodovi dozrijevali. Nadalje, kmet je bio opterećen i novčanim podavanjima. Naime, osim glavnog poreza na zemlju, marturine/kunovine (*collecta marturinarum*),¹⁰⁸⁴ kmet je ponekad plaćao izvanredan porez (*colleta*) i kraljevski porez (*taxe regie*).¹⁰⁸⁵

O bogatstvu i količini prihoda koje su Babonići ostvarivali sa svojih zemljišnih posjeda ponajviše svjedoči usitnjenost tih posjeda, koja govori i o gustoći naseljenosti na tom prostoru. Možda ponajbolje dokumentirani primjer te usitnjenosti i gustoće naseljenosti na posjedima knezova Babonića je vlastelinstvo Zrin. Naime, prema ispravi od 18. rujna 1328. godine, kojom nekadašnji ban Ivan I. Babonić zalaže svoj posjed i vlastelinstvo Zrin, jasno je da se Zrinsko vlastelinstvo sastojalo od utvrde i velikim brojem kmetskih naselja, te da su do tada sva naselja na vlastelinstvu i svi prihodi bili u njegovu vlasništvu.¹⁰⁸⁶ O usitnjenosti Zrinskoga vlastelinstva još bolje svjedoči nešto kasnija isprava od 22. rujna 1328. godine, u kojoj se navodi da na vlastelinstvu ima oko 80 predija (*predium*),¹⁰⁸⁷ tj. manjih gospodarskih

¹⁰⁸³ Usporedi: Budak, Neven - Raukar, Tomislav, *Hrvatska povijest srednjega vijeka*, Zagreb, 2006., str. 316.

¹⁰⁸⁴ V. Klaić, „Marturina“, str. 114.-115., 163.-164., 182.-192.; Herkov, *Grada za financijsko-pravni*, str. 128.; Granic, „From the money“, str. 91.

¹⁰⁸⁵ Usporedi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 556.-560.

¹⁰⁸⁶ ...*quoddam castrum suum Ziryn vocatum cum villis et tenutis ad ipsorum pertinentibus...*, CD 9, dok. 339., str. 410.

¹⁰⁸⁷ Zbog lakšeg dolaska do gotova novca kojega je teško bilo ubirati od kmeta čija se financijska obaveza prema vlastelinu uglavnom odnosila na podavanja u poljoprivrednim plodovima, vlastelini su od sredine 13. stoljeća sve češće dijelove svojih posjeda, predije (*predium*), davali u zakup nižem plemstvu ili bogatijim slobodnjacima. Predijalci su uživali stečene posjede uz uvjet da se prihodi sa njih u određenom omjeru dijele između predijalaca i vlastelina. Slični procesi zabilježeni su i na crkveni posjedima, pa su tako i cisterciti iz Topuskoga svoje

jedinica, na kojima ima i po više sela.¹⁰⁸⁸ Slična je situacija bila i na vlastelinstvu Ostrožac. Naime, prema ispravi od 9. prosinca 1330. godine, kojom kralj Karlo Robert potvrđuje utvrdu i vlastelinstvo Ostrožac knezu Nikoli III., jasno je da se ono sastoji i od niza sela (*villae*).¹⁰⁸⁹

Osim poljoprivrednih prihoda sa svojih zemljišnih posjeda vlastelin je kao gospodar zemlje (*dominus terre*) i ostvaruje prava na sve prihode sa čitavoga vlastelinstva.¹⁰⁹⁰ Dakle, ostvarujući neposrednu vlast nad čitavim zemljišnim posjedom (*dominium directum*), vremenom su tijekom 14. stoljeća su u ruke vlastelina prešla prava poput pravo lova, ribolova, korištenja šuma, gajeva ili potoka, prešla su u ruke vlastelina, što znači da sva sela na području vlastelinstva plaćaju vlastelinu za iskorištavanja tih prava.¹⁰⁹¹ Iako je rijedak slučaj da su poimence nabrojana vlastelinova prava na pojedinom vlastelinstvu, no činjenica da su i Babonići ostvarivali sva vlastelinska prava na svojim posjedima jasno je uočljiva iz formulacija teksta kod gotovo svih sačuvanih kupoprodajnih ugovora ili raznih darovnica. Naime, u tim se ispravama redovito naglašava da su stjecanjem pojedinog posjeda Babonići ostvarivalo i sva prava na tom posjedu. Tako je, primjerice, u ispravi od 3. svibnja 1374. godine kojom su pripadnici roda od Vršušja prodali dio svoga posjeda Zagrađa sinovima kneza Dujma Blagajskom, jasno navodi da se to odnosi i na sve korisnosti i prava nad tim posjedom.¹⁰⁹² Štoviše, u ispravi od 25. kolovoza 1360. godine, prema kojoj je knez Dujam Blagajski od Ilije, preceptora ivanovaca, i njegova brata Stjepana kupio posjed Svegnje u Dubičkoj županiji, kupivši rečeni posjed za 70 maraka jasno je navedeno da je Dujam ostvario prava ne samo na zemlju nego i na oranice, ribnjake, šume, vinograde i ostale korisnosti od rečena posjeda.¹⁰⁹³

Zbog činjenice da se vino razmjerno lagano moglo prodavati, i na taj način doći do gotova novca, vinogradarstvo je odigralo značajnu ulogu u gospodarskoj osnovici knezova Babonića. Tako su i podložnici knezova Babonića su na njihovim vlastelinstvima uzgajali lozu, te stoga ne čudi podatak da je ban Stjepan IV. 1294. godine kupio od Duška, Petra i Vicera, sinova Stjepanovih, uz posjed Turiju (Turanj) i vinograd u Švarči očigledno smješten

grande, gospodarske jedinice na svojem posjedu, također pretvarali u predije (više vidi: Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 35.).

¹⁰⁸⁸ CD 9, dok. 343., str. 414.-416.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 548.

¹⁰⁸⁹ CD 9, dok. 435., str. 534.-537.

¹⁰⁹⁰ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 546.-547.

¹⁰⁹¹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 549.

¹⁰⁹² ...*quandam portionem isporum possessionariam Zagrady vocatam ... cum omnibus utilitatibus eiusdem et pertinentiis universis...*, CD 15, dok. 21., str. 32.

¹⁰⁹³ ...*possessionem Zwegyne(!) nuncupatam cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, videlicet terris, fenetis, aquis, silvis, vineis et aliis attinentiis eiusdem pro eisdem septuaginta marcis vendidissent, tradidissent et assignassent...*, CD 13, dok. 36., str. 49.

na padinama oko današnjeg Dubovca u Karlovcu.¹⁰⁹⁴ Osim toga, sačuvan je podatak da je knez Stjepan II. nakon potpisivanja mira sa građanima Senja dobio u gradu jednu palaču i vinograd.¹⁰⁹⁵ Nadalje, u ispravi od 15. siječnja 1273. godine koja govori o posjedu Hrapavci pokraj Korane koji su Babonićima prodalo lokalno plemstvo toga kraja a do tada je to bio njihov nasljedni posjed, spominju se vinogradi koji graniče sa posjedima kneza Radoslava I. koji je on još od ranije posjedovao.¹⁰⁹⁶ Štoviše, ime posjeda Vinodol koji je 1293. godine prema nalogu kralja Andrije III. darovan knezu Radoslavu I.¹⁰⁹⁷ ukazuje na očito najvažniju poljoprivrednu granu na tom posjedu. Očito su Babonići na tom posjedu smještenom na istočnim obroncima Zrinske gore imali velike vinograde. I konačno, kao što je već rečeno, kupivši posjed Svegnje u Dubičkoj županiji 1360. godine, knez Dujam Blagajski je tom prigodom kupio i vinograde koju se nalazili na tim posjedima.¹⁰⁹⁸

Još od 13., a poglavito u 14. stoljeću, svestranija upotreba novca kao općeg ekvivalenta u vlastelinstvu srednjega vijeka potaknula je razvoj trgovine u koji su se vrlo brzo uključili i knezovi Babonići.¹⁰⁹⁹ U namjeri povećanja prihoda sa trgova na svojim posjedima, odnosno podno svojih utvrđenih gradova, i Babonići potiču trgovinu širih razmjera u domeni svoje vlasti pozivajući i strane trgovce. Tako se još 1278. godine knezovi Stjepan IV. i Radoslav I., ali i svi u njihovoj pratnji, obvezuju štiti sigurnost svih trgovaca koji se kreću cestama koje prolaze njihovim posjedima.¹¹⁰⁰ Nadalje, njihov bratić, slavonski ban Stjepan V. je u kolovozu 1310. godine poručio Mlečanima da njihovi trgovci mogu slobodno putovati i trgovati po području gdje se rasprostire njegova vlast.¹¹⁰¹ Isto je učinio i njegov brat Ivan I. kada je postao slavonskim banom. On je, naime, 20. siječnja 1317. godine poručio pismom iz Zadra da mletački trgovci mogu slobodno trgovati po krajevima gdje se prostire njegova banska vlast, kao i po područjima u koje drže njegovi prijatelji, te im je kao garanciju

¹⁰⁹⁴ ...vineam suam in terra Zavarcha existentem..., CD 7, dok. 169., str. 188.

¹⁰⁹⁵ ...nos Scenyenses concius I (unum) palatium cum duobus stachunis et cum una vinea bona S(tephano) bano..., CD 4, dok. 162., str. 182.

¹⁰⁹⁶ ...terra eorum hereditaria, Harapauch vocata ... iuxta terram predicti Radozlai fratris comitis Stephani, inde vadit iuxta eandem vineam inferius ad occidentem..., CD 6, dok. 21., str. 19.

¹⁰⁹⁷ ...possessiones seu terras ... Vynodol..., CD 7, dok. 133., str. 152.

¹⁰⁹⁸ ...possessionem Zwegyne(!) ... vineis..., CD 13, dok. 36., str. 49.

¹⁰⁹⁹ O razvoju trgovine u Slavoniji u 13. i 14. stoljeću više vidi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 546.-547.

¹¹⁰⁰ ...idem Stephanus banus, comes Radislaus et societas eorundem obligaverunt (se) et commiserunt tacto lingo vivifice crucis, quod ulterius viarum amfractus et transitus securi patebunt omnibus transeuntibus et mercetoribus per terras et possessiones eorundem salvis rebus et personis., CD 6, dok. 224., str. 224.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 352.; Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostori, ljudi, ideje*, Zagreb, 1997., str. 210.

¹¹⁰¹ ...Stephanus banus totius Sclavonie de Stennizval inclinationem cum omni reverentia et honore ... ut mercatores vestri de Venetiis per terras nostras et nostrarum potentiam libere possent cum suis mercimoniis ambulare..., Listine 1., dok. CCCXCIV., str. 255.-256.

sigurne trgovine predao listinu.¹¹⁰² Za sigurnost mletačkih trgovaca ban Ivan I. je zatražio i dobio od mletačkog dužda iznos od 1060 maraka.¹¹⁰³

Putovi trgovaca i robe pratili su onodobne komunikacije smještene uglavnom u prohodnim dolinama rijeka, kao što je u prvom redu bila dolina rijeke Une čijem su srednjim i donjim tokom gotovo puna dva stoljeća gospodarili knezovi Babonići, ali i dolina rijeke Vrbasa i srednjovjekovni put od Senja preko Modruša prema Zagrebu, gdje su također u određenom vremenu Babonići imali svoje posjede. Naime, prema navodima iz isprave o miru iz 1243. godine između građana Senja i knezova Stjepana II. i Babonega II., Babonićima je uz vinograd pripala i palača u Senju.¹¹⁰⁴ Posjedovanje kuće u Senju Babonićima je vjerojatno bilo važno i kao trgovačka postaja, baš kao i cistercitema iz Topuskog koji su 1271. godine od zagrebačkog arhidakona Petra dobili neke palače u Senju a koje su im bile od velike važnosti za njihove trgovačke i gospodarske veze.¹¹⁰⁵

Sve češće pretvaranje naturalnih u novčana podavanja na slavonskim vlastelinstvima u 14. stoljeću iz kojih proizlazi potreba kmetova ali i slobodnoga stanovništva da svoje proizvode prodaju i tako dođu do gotova novca, potaknulo je vlastelina da na svome posjedu nastoji pokrenuti trgovinu koja je u to doba još uvijek bio privilegij ograničen uglavnom na kraljevske gradove. U sačuvanim se ispravama može pronaći niz trgova podno tvrdih plemićkih gradova.¹¹⁰⁶ Prema Ludovikovu privilegiju o trgu u Lendavi jasno je da je trgovcem smatra svaki stranac koji na trg donosi svoju robu, tj. da trgovina nije organizirana samo za uzak krug profesionalnih trgovaca već su u trgovinu uključuje i čitav sloj vlastelinskih podložnika što zahtjeva tadašnji oblik rente koju su morali plaćati.¹¹⁰⁷

O razini trgovine na prostorima vlasti knezova Babonića svjedoče i trgovci s kojih su ubirali prihodi. Tako se još 1308. godine spominje trgovište Krmava na zapadnoj obali rijeke Krke u blizini cistercitskog samostana u Kostanjevici na Krki, koje je Babonićima u zalog dao

¹¹⁰² *...magnifici viri domini Joannis bani totius Sclavonie ... litteras securitatis vestris mercatoribus per districtus nostri domini et nostrorum amicorum...*, Listine 1., dok. CCCCLIX., str. 294.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 13.

¹¹⁰³ *...ad nos mille et sexaginta marchas...*, Listine 1., dok. CCCCLIX., str. 294.

¹¹⁰⁴ *... I (unum) palatium cum duobus stachunis...*, CD 4, dok. 162., str. 182.

¹¹⁰⁵ CD 5, dok. 64., str. 617.; Turković, Milan, *Povijest opatija reda cistercita (Ordinis cisterciensis) u Hrvatskoj, slavonski i Dalmaciji*, Sušak, 1936., str. 41.; Ančić, Mladen, „Cistercians in Thirteenth Century Croatia“, *Mediaevistik*, sv. 10, Salzburg, 1997., str. 213.-214.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 60.-61. O važnosti Senja kao trgovačkog središta u 13. i 14. stoljeću također vidi: Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, str. 167.-168.

¹¹⁰⁶ Iako se ugarsko-hrvatski kraljevi u 14. stoljeću odlučuju da svoje vladarsko pravo osnivanja trgova prenesu i na vlastelul, ipak je sačuvan samo jedan takav privilegij iz 1366. godine kojim kralj Ludovik dopušta Stjepanu i Ivanu, sinovima bana Nikole od Lendave, da na svom posjedu Lendava održavaju godišnje sajmove na blagdan svetih Šimuna i Jude apostola (*...ad eandem possessionem eorum Lyndva nundinas seu forum annum singulis annis singulis festis Simonis et Jude apostolorum perpetuo celebrandas...*, CD 13, dok. 382., str. 527.).

¹¹⁰⁷ Usporedi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 550.; Engel, *The Realm*, str. 263.-266.; Budak-Raukar, *Hrvatska povijest srednjega vijeka*, str. 318.

vojvoda Fridrik Habsburgovac.¹¹⁰⁸ Osim toga, 1314. spominje se pravo bana Stjepana V. na ubiranje prihoda sa trga u Topuskom,¹¹⁰⁹ koje je prema privilegiju kralja Andrije II. izdanog cistercitima iz Topuskog 1213. godine pripadalo isključivo njima.¹¹¹⁰ U rukama knezova Babonića spominje se i trg podno njihove utvrde Brumen 1388. godine,¹¹¹¹ no za pretpostaviti je da su se slična tržna mjesta nalazila i podno većine feudalnih utvrda i vlastelinskih sjedišta knezova Babonića, a poglavito onih koji su se nalazili na izuzetno važnom komunikacijskom pravcu dolinom rijeke Une, poput Ostrošca, Krupe ili Otoke.

Na srednjovjekovnim se trgovištima trgovalo ne samo proizvodima proizvedenima na okolnim vlastelinstvima, nego se uključivanjem Slavonije u šire trgovačke komunikacije koje su vodile od Jadrana prema Panonskoj nizini i dalje na sjever, na tim trgovištima sve više mogla pronaći i strana roba kvalitetnije proizvodnje.¹¹¹² Dobar primjer za ocrtavanje predmeta trgovine na trgovištima podno feudalnih gradova donosi isprava iz 1397. godine sa već spomenutom pljačkom trgovaca i jobagijona kneza Pavla Zrinskoga 1388. godine. Iz popisa opisanih otuđenih predmeta moguće je u grubim crtama razaznati kojom se robom trgovalo na trgovištu podno Brumena. Tom je prigodom trgovcima Sebastijanu i Stanislavu otuđeno četrdeset bala kunovine, te pedeset bala druge kože, potom jednu balu lisičje kože, kao drugu robu kao što su košarice, kolani i razne kesice, ukupne vrijednosti od 48 zlatnih florena i 60 solida.¹¹¹³ Kao je riječ o proizvodima koje se može podijeliti u dvije skupine, tj. na proizvode od koža divljih životinja, i na očito obrtničke proizvode, moguće je da su Sebastijan i Stanislav zapravo bili trgovci preprodavači robe sa vlastelinstva Zrin. Oni su kožu otkupljivali od podložnika kneza Pavla Zrinskoga te ih preprodavali na obližnjem trgu podno Brumena. S druge strane, proizvodi poput košara i raznih kesica svjedoče o tome da su u Zrinu postojali obrtnici koji su proizvodili predmete lošije kvalitete za potrebe stanovništva okolnog područja. Kako su i Sebastijan i Stanislav bili jobagioni, tj. podložnici Pavlove utvrde Zrin, možda je moguće govoriti o organiziranoj trgovini lokalnog karaktera prema

¹¹⁰⁸ ...*forum in Cromau...*, CD 8, dok. 141., str. 153.

¹¹⁰⁹ CD 8, dok. 301., str. 359.

¹¹¹⁰ CD 3, dok. 95., str. 116.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 87.

¹¹¹¹ ...*foro sub dicto Brumen...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

¹¹¹² Engel, *The Realm*, str. 263.

¹¹¹³ ...*in anno domini millesimo CCC octogesimo octavo circa festum beati Martini confessoris, Petrus filius Andree dicctus Lee pro tunc castellanus de castro Brumen ex consensu et promissione prefati domini Stephani comitis de dicta Brumen in foro sub dicto Brumen existenti quibusdam Sebastiano et Staniz[?]ao mercatoribus, iobagionibus dicti magistri Pauli commorantibus sub dicto castro Zryn omni mercimonia, primo videlicet quinquaginta cutes mardurnas et quingentes cutes asperionum et unam mastrucam de cutibus vulpinis et de caltaribus ad duodecim personas et alias res, videlicet acus, sportas, cingulos et crumenas valoris in toto quatragesimo octo florens auri et sexaginta seldos alienari et recipi...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

kojoj su neki od podložnika određenog vlastelinstva otkupljivali proizvode drugih podložnika te ih preprodavali na obližnjim trgovištima.

Razvojem trgovine rasla je sve veća potreba za održavanjem cesta, te je stoga srednjovjekovni plemić u ime održavanja putova imao pravo na ubiranje prihoda mitnica na putovima koji su prolazili njegovim posjedima, kao i prihoda od skelarina. Ti su prihodi bili izrazito važni jer su ubirani od trgovaca i to u gotovu novcu. Babonići su na svojim posjedima imali mnoge mitince o čemu najbolje svjedoči isprava o podjeli prava na prihode između braće Stjepana V., Ivana I. i Radoslava II. iz 1314. godine. U njoj se spominju važeće mitnica pod Stjeničnjakom, potom mitnice u Samoboru, Susedgadu i Lipi, pa mitince u Glažu, Vrbasu, Pukurtuu, Hrastovici, Jastrebarskom i Dubici, potom mitnica na cesti podno Okića, kao i mitnice Kual, Korana, Brumen, Sana, Kladaša, Lipa, Vunta i Radonja.¹¹¹⁴ Prije toga Babonići su držali i mitnice u Samoboru i Brezovici, te mitnice Derneka, Bitune i Japre, koje su uz prijetnju kazne bile zabranjene u onodobnom Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu, te su ih Babonići na vijećanu 1314. godine zajedničkom odlukom ukinuli.¹¹¹⁵

Osim od mitnica plemić je na svojim vlastelinstvima imao pravo u ime održavanja ubirati i prihode od skelarina. Tako se već 1295. godine spominje pravo na ubiranja prihoda sa skele kod Stare Gradiške na Vrbasu koje su Babonići do tada ostvarivali,¹¹¹⁶ ali im je to pravo te 1295. oduzela majka kralja Andrije, Tomasina Morosini, i predala ga Tvrdislavu i Blažu, sinovima Grubuca iz Vrbaške županije koji su je vjerno služili. Nadalje, prema isprave od već spomenutog vijećanja između braće Stjepana V., Ivana I. i Radoslava II. održanog u Topsukom 1314. godine, Babonići su do tada ubirali skelarinu i sa skele Svetog Jakova u Portu Save, kao i skele Svetog Jakova na Kupi u Podgazu,¹¹¹⁷ ali su i morali ukinuto jer nisu bile dozvoljene u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu. Ipak, ostalo im je pravo sa ubiranja prihoda od kraljevske skele i dio prihoda sa još jedne na rijeci Kupi,¹¹¹⁸ kao i od skele

¹¹¹⁴ *...tributum sub castro Stenichnak tam commeantium, quam ipsius fori Stephano bano preter portionem, sicut et ipsum castrum Stenichnak, tributa autem de Zamobor, de Zomzed, portu regis ac portionem tributi in Kolpa, quam tenet Puneck, itemque decem marcas de tributo Lippa in portionem bano porro tributa de Glas, Vrbaz, Pukurtui, Hraztouiicha, Jaztrebarzka et Toplica ... trecesimam de Dobicha comiti Johanni, ita tamen, quod tributum de Jaztrebarzka non in villa Jastrbarzka, que eidem Stephano bano in portionem obveni, sed sub castro Oclich in strata publica, que eidem Johanni in portionem devenit, pro commodo so exigatur ... tributa quoque de Kual, Korana, Brumen, Zana, Gladusa, Lippa, Vuntu comiti Radozlao, ita tamen, quod de tributo de Lippa decem marcas Stephano annuatim dare teneatur ... tributum de Radona...*, CD 8, dok. 301., str. 359.-361.

¹¹¹⁵ *...Nos igitur omnia decrevimus, cum tributa iniusta sub certarum penarum interminatione in regno Hungarie noscantur esse prohibita: falsam tricesimam de Zamobor ... de Brezouiicha, de Dernek, Bituna et de Japra duximus penitus auferenda...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

¹¹¹⁶ *...tributi cuiusdam portus super Zavam existentis Alsogradisca nuncupati...*, CD 7, dok. 195., str. 215.

¹¹¹⁷ *...sancti Jacobi de Portu Zaue, sancti Jacobi super Kolpam in Podgaz...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

¹¹¹⁸ *...portu regis ac portionem tributi in Kolpa, quam tenet Puneck...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

Pukurtu na rijeci Savi.¹¹¹⁹ Poznato nam je da su Babonići ubirali prihode i od još jedne skele na rijeci Kupi, zvanj *Culpateu*, kao i od skele Bukevje na Savi. Ove je dvije skele Babonićima prepustio zagrebački biskup Mihovil 1300. godine.¹¹²⁰

Kako je nemoguće govoriti o konkretnim iznosima koje su knezovi Babonići prihodovali trgovine, ipak se zbog broja trgovišta, mitnica i skela može zaključivati da su prihodi od trgovine u 13. i 14. stoljeću predstavljali značajnu gospodarsku osnovicu roda Babonića.

Osim opisanih izvora prihoda Babonići su u nekim vremenima ostvarivali i izvanredne prihode kao što su bili prihodi od kovnica novca. Kako je kovanje novca bila isključivo kraljevska privilegija koje na prostoru srednjovjekovne Slavonije prešlo na slavonske banove,¹¹²¹ tako je sačuvan podatak da je i ban Stjepan V. imao pravo ubirati dohotke zagrebačke kovnice. Prema navodima iz isprave o diobi prihoda među Babonićima iz 1314. godine ban Stjepan V. imao je pravo samostalno ubirati prihode od zagrebačke kovnice sve dok je obavlja službu slavonskog bana, tj u razdoblju od 1310. do 1316. godine.¹¹²² Prema sačuvanim primjercima slavonskih banovaca u numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu,¹¹²³ ban Stjepan V. uistinu je i kovao novac i to vrlo vjerojatno baš u zagrebačkoj kovnici. Rengjeo je, prema Truhleki, četiri primjerka banovaca datirao u razdoblje od 1310. do 1316. godine i pripisao ih banu Stjepanu V. Baboniću.¹¹²⁴ Osim njih, u zagrebačkom Arheološkom muzeju sačuvana su i tri primjerka banovaca bana Stjepana V. koje Rengjeo datira u razdoblje od 1299. do 1300. godine, što je još jedna potvrda da je Stjepan V. bio slavonski ban i u tom razdoblju, kako ga prema ispravi od 1. kolovoza 1299. imenuje

¹¹¹⁹ *...porro tributa de ... Pukurtui...*, CD 8, dok. 301., str. 359. Skela Pukurtu se nalazila u blizini istoimenoga posjeda u blizini rijeke Save. Naime, istoimeni je posjed spomenut u ispravi iz 1257. kao posjed susjedan posjedu *Wecherini*, a od njega je granica išla prema Savi (*...item terra eisudem Wecherini existens iuxta Zowam usque Pukurrew et de Pukurrew itur superius per Zovam...*, CD 5, dok. 591., str. 72.). Silvija Psik je u svome radu o topografiji Garića, Gračenice i Moslavine posjed Pukurtu između današnjih sela Suvoj i Trebež na lijevoj obali Save prema današnjim ribnjacima u Lipovljanima (Pisk, Silvija, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007., str. 59.)

¹¹²⁰ *...duos portus nostros, Culpateu et Bukenreue nominatos eis concessit ad tempus retinendos...*, CD 7, dok. 343., str. 391.

¹¹²¹ Korčmaroš, Ladislav, „Da li su, u srednjem vijeku, hrvatski plemići, odnosno odličnici Hrvatske, koji su od suverena dobili pismenu povelju o pravu kovanja novca, isto pravo i koristili?“, *Numizmatičke vijesti*, god. 35, br. 1(46), Zagreb, 1993., str. 71.-85.; Korčmaroš, Ladislav, „Patvorenje novca i sankcije protiv krivotvoritelja na području Hrvatske i Slavonije od XIII. do XVI. stoljeća“, *Numizmatičke vijesti*, god. 36, br. 1(47), Zagreb, 1994.; Mirnik, Ivan, „Pravo hrvatskoga plemstva na vađenje rudače i kovanje novca“, *Povijesni prilozi*, sv. 31, Zagreb, 2006., str. 102.;

¹¹²² *...ut Stephanus banus donec banatum ipsum gratia regali teneret, proventus camare Zagradiensis solus percipiet...*, CD 8, dok. 276., str. 336.

¹¹²³ Arheološki muzej, Zagreb, „Numizmatička zbirka“, sig: 210-213.

¹¹²⁴ Rengjeo, Ivan, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, Graz, 1959., str. 27.

ugarsko-hrvatski kralj Andrija III.¹¹²⁵ Osim banovaca bana Stjepana V. u zagrebačkom Arheološkom muzeju sačuvano je čak četrnaest primjeraka slavonskih banovaca koje je u razdoblju od 1316. do 1322. godine kovao njegov brat ban Ivan I. Babonić.¹¹²⁶ Štoviše, sačuvano je sedam primjeraka slavonskih banovaca koje je u razdoblju od 1282. do 1284. kovao ban Stjepan IV. Babonić,¹¹²⁷ kao i dva primjerka koje je kovao njegov brat slavonski ban Radoslav I. u razdoblju od 1290. do 1294. godine.¹¹²⁸ Vrlo vjerojatno su baš kao ban Stjepan V., i banovi Stjepan IV., Radoslav I. i Ivan I. također ostvarivali pravo na prihode od kovnice novca koja se krajem 13. i početkom 14. stoljeća nalazila u Zagrebu.¹¹²⁹

Posjedovanje gotova novca omogućavalo je knezovima Babonićima još jedan izvanredan izvor prihoda. Naime, u nekoliko navrata spominje se da su Babonići posuđivali gotov novac svojim manje ili više moćnim susjedima. Tako su 8. ožujka 1308. godine Babonići vojvodi Fridriku Habsburgovcu posudili 300 bečkih srebrenih maraka, a on im je kao zalog dao toranj u Gradčanu, desetinu u Kostanjevici i Žumberku, selo *Oberleitenberg*, trgovište Krmavu i ministerijale u Orehovici.¹¹³⁰ Slično je bilo 1343. godine, kada su knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe pozajmili svotu od 1720 guldena svojim bratićima Mainhardu VII. i Henriku III., Goričko-tirolskim knezovima, koji su im kao polog dali grad *Schwarzenegg*.¹¹³¹ Kako je u srednjemu vijeku kršćanima prema učenju iz Evanđelja bilo zabranjeno od bližnjih uzimati kamate na posuđene novce, Babonići su, što je očito iz navedenih primjerima, zauzvrat privremeno dobivali neke posjede i sve prihode od njih. Založeni posjedi ostajali bi u vlasništvu Babonića sve dok im vjerovnik ne bi vratio posuđen iznos često uvećan za iznos neimenovane kamate.

I konačno, postojao je još jedan izvanredan izvor prihoda roda Babonića koji se može pratiti u sačuvanim povijesnim izvorima. Naime, u vremenima dok je centralna kraljevska vlast bila u krizi, tj. dok je Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo bilo u manje ili više kaotičnom stanju, kao dodatni izvor prihoda spominje se pljačka. Tako je u vremenima vrlo kratko nakon

¹¹²⁵ ...*Stephanus nunc banus totius Slavonie...*, CD 7, dok. 305., str. 352.

¹¹²⁶ Rengjeo, *Corpus der mittelalterlichen*, str. 28.

¹¹²⁷ Rengjeo, *Corpus der mittelalterlichen*, str. 25.

¹¹²⁸ Rengjeo, *Corpus der mittelalterlichen*, str. 26.

¹¹²⁹ Zagrebačka kovnica spominje se i 1294. godine kada je njene prihode privremeno kralj Andrija III. predao medvedgradskom kaštelanu Gianu (CD 7, dok. 160., str. 179.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 53.).

¹¹³⁰ ...*nos turrin in Grezchin, mediam urboram in Landstrost, urboram integram in Sicherberg, villam in Oberleitenberg, forum in Cromau, et nobiles seu clientes in Orchinz ... pro trecentis marcis argenti ponderis viennensis...*, CD 8, dok. 141., str. 153.

¹¹³¹ *Wir Henrich, graue ze Goercz vnd Tyrol ... vergehen guer vnsern liben brouder Maynharten ... wir oder vnser erben ermanen oftgendan vnser oheim grauen Dyonis vnf[d] Pajuln oder ir erben ermanen mit den vorgeschriben sibenczehnhundert vnd czwainczih guldein, so suelen si vns die vest Swarczenek mit deb vor[gen]nden...*, Kos, „Oдношaji medju“, dok. 2, str. 298.-299.

provale Mongola u Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo kao jedan od razloga sukoba između Babonića i građana Senja, prema miru iz 1243. godine, bila pljačka.¹¹³² Osim toga, niz nasilja koje su ljudi knezova Babonića počinili od 1384. do 1397. godine na posjedima kneza Pavla Zrinskoga, a spominju se u presudi bana Nikole Gorjanskog iz 1397. godine,¹¹³³ za uzrok je imao i pitanje političke prevlasti, ali mnogo više im je uzrok bio materijalne naravi. Kako se u presudi redovito spominje da su nasilja i pljačke učinjene po nalogu kneza Stjepana VII. Blagajskog očito je i on iz svega ostvarivao određenu materijalnu dobit. Naravno da su takve akcije bile moguće zbog nesređena politička situacija u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu i borba za prijestolje između Žigmunda Luksemburškog i njegovih protivnika.

3.7. Vojne službe

Govoreći o vojnim službama i formacijama knezova Babonića problemu je moguće pristupiti iz nekoliko polaznih gledišta. Tako je moguće govoriti o vojnim službama knezova Babonića naspram ugarsko-hrvatskih vladara, ali i o sastavu i brojnosti vojne snage knezova Babonića.

Govoreći o vojnim službama knezova Babonića naspram ugarsko-hrvatskih vladara potrebno je naglasiti da je glavno obilježje plemićeve vjernosti (*fidelitas*) prema vladaru bila vojna služba. Tu obavezu svaki je plemić srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva imao prema osobi kralja, stoga se u mnogim ispravama iz 13. i 14. stoljeća naglašava da se plemićeva vojna obaveza isključivo odnosi prema vladaru,¹¹³⁴ a ne prema bilo kojoj drugoj osobi. U slučaju da ne ispoštuje obavezu vojne službe svaki je plemić mogao biti kažnjen globom ili čak oduzimanjem posjeda. Sve do 19. stoljeća opća vojna mobilizacija (*insurrectio*) odnosila se na čitavo plemstvo Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.¹¹³⁵

¹¹³² CD 4, dok. 162., str. 181.-182.

¹¹³³ CD 18, dok. 176., str. 273.-275. Vidi poglavlje: „2.6. Knez Stjepan VII., kanonik zagrebački, i novi vidici na povijesnom horizontu: Babonići u zadnja tri desetljeća 14. stoljeća“.

¹¹³⁴ Potrebno je napomenuti da iako je izvorno vojna obaveza plemića podrazumijevala vojnu službu direktno prema kralju kao osobi, ipak se svega nekolicina plemića uistinu u bitki i borila u kraljevoj blizini. Kroz gotovo čitav razvijeni i kasni srednji vijek udarnu snagu vojske u bitkama činili su teško oklopljeni vitezovi iz kraljeve pratnje ali i u sve većem broju iskusni plaćenici. Tako krajem 13. stoljeća kraljevska pratnja i plaćenici sačinjavaju gotovo tri četvrtine ukupne kraljevske vojske, dok se početkom 15. stoljeća taj broj penje na gotovo četiri petine (Liptai, Érvín (ur.), *Magyarország hadtörténete*, vol. I, Budapest, 1984., str. 97; Rady, *Nobility*, str. 146.-147.).

¹¹³⁵ Usporedi: Váczy, Péter, „A királyi serviensek és a patrimoniális királyság“, *Századok*, vol. 61/62, Budimpešta, 1927./1928., str. 243.-290., 351.-414. Zbog velikih troškova sudjelovanja u ratnim pohodima plemstvo je nastojalo, ukoliko je to bilo moguće, izbjeći vojnu službu, pa je tako već 1222. godine u svojoj Zlatnoj buli kralj Andrija II. morao obećati da neće pozivati plemstvo u rat izvan granica kraljevstva, osim ako nije na njegov trošak (Liptai, *Magyarország hadtörténete*, vol. I, str. 97.). Kako je zastarjeli vojni sistem temeljio na općoj mobilizaciji plemstva koje nije imalo financijsku snagu opskrbiti se dobrom ratnom opremom, vojna sposobnost Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva bila je oslabljena, pa je već od sredine 13. stoljeća, tj. od vremena

Jedini sačuvani primjer da je pripadnik roda Babonića pratio kralja na vojnom pohodu u njegovoj osobnoj pratnji, zabilježen je 1330. godine. Naime, knezovi Dujam Blagajski i Nikola III. pratili kralja Karla Roberta u ranu jesen 1330. godine pratili u njegovu pohodu protiv vojvode Basaraba, kneza Vlaške.¹¹³⁶ Kako se u navedenoj ispravi navodi da je knez Nikola III. bio teško ranjen nakon što je osobno branio kralja u bitci u klancu Posada u Vlaškoj,¹¹³⁷ moguće je da se knez Nikola III. sa odabranih vitezovima nalazio u osobnoj kraljevoj pratnji.

S druge strane, knezovi Babonići svoju su obavezu vojne službe ugarsko-hrvatskim kraljevima češće ispunjavali tako što su u kraljevski vojni tabor doveli svoju „privatnu vojsku“ (banderij). Naime, iako je nešto plemstva iz kraljevskih županija svakako bilo u kraljevskoj pratnji, većina ih je svoju vojnu obavezu prema kralju izvršavala boreći se pod zastavama, tj. u četama, pojedinih magnata. Njihove postrojbe temeljile su se na uzajamnom odnosu višeg i nižeg plemstva (*familiaritas*), tj. familijari pojedinog magnata su za vojne službe nagrađivani raznoraznim darovnicama ili službama što im je omogućavalo dodatne prihode. Od kraja 13. stoljeća, te „privatne vojske“ na bojnom polju razlikovale su se prema zastavama njihovim zapovjednika i župana. Stoga se takva operativna vojna formacija nazivala banderij prema latinskoj i talijanskoj riječi za zastavu (*banerium*, *banderia*). Institucija banderija posredovala je između kralja i vojne obaveze svakoga plemića preko pojedinog magnata koji je banderij koristio za povećanje mreže svojih familijara, kao i na jačanju svoga političkog utjecaja. Iako je institucija banderija postojala i u 13. stoljeću, u doba dinastičke krize krajem 13. i početkom 14. stoljeća uloga banderija kao „privatne vojske“ pojedinog magnata dosegla je svoj vrhunac.¹¹³⁸

I uistinu, Babonići su sa svojim četama također služili ugarsko-hrvatske kraljeve pa su tako vrlo vjerojatno knezovi Baboneg III. i Stjepan III. sa svojim četama pratili ugarsko-hrvatskoga kralja Andriju II. na njegovom križarskom pohodu u Svetu zemlju 1217. godine.¹¹³⁹ Osim toga, poznato da je knez Nikola II. za zasluge u ratu protiv češkoga kralja

kralja Bele IV., započeo proces naseljavanja stanovništva na granična prostore koje je dobivalo zemlju uz uvjet da za obranu kraljevstva moraju opremiti određeni broj konjanika. Zbog sve većeg broja dobro opremljenih i iskusnih plaćenika insurekcija postala je sve manje važna u vojnoj organizaciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Usporedi: Rady, *Nobility*, str. 144.-146.

¹¹³⁶ CD 9, dok. 435., str. 534. Više vidi u poglavlju: „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

¹¹³⁷ *...caput nostrum priusquam suum fideliter defendendo coram oculis nostris quinque fortiores Volahorum pugnatores...*, CD 9, dok. 435., str. 535.

¹¹³⁸ Usporedi: Kristó, Gyula, *Az Anjou-kor háborúi*, Budimpešta, 1988., str. 196.-197.; Beuc, *Povijest institucija*, str. 98.-99.; Rady, *Nobility*, str. 146.-148.

¹¹³⁹ CD 3, dok. 142., str. 167.-170. Više vidi u poglavlju: „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“.

Otokara II. Přemysla od ugarsko-hrvatskoga kralja dobio Samobor.¹¹⁴⁰ I u vrijeme nove vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju u 14. stoljeću Babonići su u nekoliko navrata sa svojim banderijom pratili ugarsko-hrvatske kraljeve na njihovim vojnim pohodima i izvan granica kraljevstva. Tako su knezovi Nikola IV. i Ivan III., te njegov sin Petar II., sa svojim banderijom sudjelovali 1350. godine u pohodu kralja Ludovika I. u Apuliju kao i u opsadi utvrde Averso, te je pritom poginuo knez Petar II.¹¹⁴¹

Osim sa svojim četama Babonići su ugarsko-hrvatske kraljeve pratili u njihovim ratnim pohodima i kao slavonski banovi, tj. kao zapovjednici slavenskog banskog banderija.¹¹⁴² Tako je poznato da je 1316. godine ban Ivan I. Babonić prema kraljevu nalogu napao mnoge posjede kneza Petra, sina nekadašnjeg bana Henrika Gisingovca, koji su se nalazili između rijeke Save i Drave, jer knez Petar Gisingovac uzurpirao mnoge posjede i utvrde te kralju uskraćivao njegova kraljevska prava.¹¹⁴³ Nadalje, u rano proljeće 1321. godine odredio je kralj slavenskoga bana Ivana I. Babonića da na čelu vojske slavenskih plemića krene na bana Mladena II., a za njim je uskoro na čelu kraljevske vojske krenuo i sam kralj Karlo Robert.¹¹⁴⁴

Iz navedenih primjera jasno se vidi da su oni pripadnici roda Babonića koji su obnašali službu slavenskih banova bili i zapovjednici slavenskog banskog banderija plemića u službi ugarsko-hrvatskih kraljeva. U isto vrijeme Babonići su imali svoju „privatnu vojsku“, te je stoga potrebno reći nekoliko riječi o strukturi i brojnosti njihove vojske. Temelj vojne snage knezova Babonića svakako su činili njihovi mnogobrojni podložnici, koji su vrlo rijetko ostali zabilježeni u sačuvanim povijesnim izvorima. Ipak u ispravi od 11. srpnja 1293. godine koja govori između ostalo i o tome kako je knez Radoslav I. oslobodio nekog Ugrina, koji je poslan u Zadar po Tomasinu Morosini, majku kralja Andrije III,¹¹⁴⁵ zabilježeno je da je knez

¹¹⁴⁰ CD 5, dok. 84., str. 639.-641. Više vidi u poglavlju: „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

¹¹⁴¹ CD 12, dok. 58., str. 73.-74. Više vidi u poglavlju: „2.5. Knezovi Dujam Blagajski i Pavao od Krupe: prilike u rodu sredinom 14. stoljeća“.

¹¹⁴² Još od vremena kraljeva iz dinastije Arpadovića sačuvala se praksa da palatin, ban, dvorski sudac, tavernik i župani ratuju pod kraljevim barjakom. Budući da je slavonski ban obavljao svoju službu u ime ugarskog kralja temelj njegova banderija nisu više bili posjedi nego dužnost kraljevske blagajne da ga održava, tj. banderij se održavao od prihoda ostvarenih porezima. Ipak, slavonski banovi 14. stoljeća održavali su svoje banderije ne samo od prihoda od banske službe nego i od prihoda od svojih zemljišnih službi. Usporedi: Beuc, *Povijest institucija*, str. 98.

¹¹⁴³ ...quod cum nos ipsum Johannem banum pro resumpmenda potetnia nostra et recuperatione terrarum, castrorum et aliorum iurium nostrorum ad partes ultra Drauam in servitis nostris contra filios H[enrici] bani dampnate memorie..., CD 8, dok. 361., str. 440.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 354.

¹¹⁴⁴ D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 87. Usporedi i detaljnije vidi u poglavlju: „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

¹¹⁴⁵ Kako je sačuvana bilješka o prijevozu kraljeve majke u Ugarsku, datirana 18. rujna 1291. (CD 7, dok 38., str. 50.), taj se događaj stavlja u tu godinu (Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 74.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1., str. 268.; N. Kalić, *Povijest*, str. 350; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 83.-84.).

Radoslav I. u borbama izgubio pedeset svojih podložnika i jednoga rođaka, a mnoštvo je njegovih vojnika bilo ranjeno.¹¹⁴⁶

Podložnici raznih gradova koji su bili u rukama knezova Babonića također su sudjelovali u ratovima na njihovoj strani. Tako se u ispravi od 10. siječnja 1319. godine saznaje da je kralj Karlo Robert, izuzeo Ivana i Juraja, sinove Ivančina, od podložnosti gradu, jer su oni vjerno služili banu Ivanu I. Baboniću u ratu protiv Gisingovaca.¹¹⁴⁷ Štoviše, Ivan je bio stjegonoša i zapovjednik dijela banove vojske te je u sukobu sa Gisingovicima bio ranjen i pao u njihovo zarobljeništvo.¹¹⁴⁸ S druge strane, i njegov brat Juraj je također bio u banovoj vojsci koju je opskrbljivao konjima, oružjem i drugim stvarima, a samoga je bana Ivana teško ranjenog izvukao s bojnog polja.¹¹⁴⁹ U svakom slučaju, kralj Karlo Robert je nakon banove intervencije braću Ivana i Jakova oslobodio podložništva gradu te oni više nisu bili jobagioni utvrde.

Važnu ulogu u vojnim formacijama knezova Babonića imali su i njihovi familijari. Iako su familijari vršili razne službe za visoko plemstvo, među njih svakako spadala i ratna služba.¹¹⁵⁰ Familijari knezova Babonića, najčešće pripadnici srednjeg i nižeg plemstva, pratili su ih u njihovim ratnim akcijama očekujući zauzvrat njihovu milost i raznorazne darovnice posjeda iz kojih je proizlazila materijalna dobit. Tako su knezove Dujma i Nikolu III. prilikom njihova priključenja kraljevskoj vojsci u pohodu protiv vojvode Basaraba, kneza Vlaške, godine 1330., pratili i njihovi familijari.¹¹⁵¹ Braneći kneza Nikolu III. koji se u vrtlogu bitke u klanu Posada, našao u smrtnoj opasnosti nakon što je bio teško ranjen, poginulo je dvadeset i pet vitezova/familijara iz njegove pratnje.¹¹⁵² Štoviše, i u pohodu ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. u Apuliju 1350. godine sudjelovali su i knezovi Ivan III.

¹¹⁴⁶ *...quamquam unus de consanguineis prefati Raduzlai bani et quinque servientes sui ine odem prelio interempti et quam plures de suis militibus vulnerati extitissent...*, CD 7, dok. 128, str. 147.

¹¹⁴⁷ *...Iwan et Georgius filii Iwachini, seruiantes magnifici] viri Johannis bani tocius Sclauonie dilecti et fidelis nostri, prout eodem Johanne bano referente intelleximus, fidelia seru[icia] et memoria digna in diuersis expeditionibus nostris vnacum eodem domino su opro nostri honoris increme[nto] diuersis locis eet temporibus oportunitis impendissent, specialiter in wxwecitu et belli conflictu, quem idem banus de nostro mandato con[tra] ffjilios Herrici infideles nostros mouerat et habuerat...*, CD 8, dok. 423., str. 520.

¹¹⁴⁸ *...Idem Iwan vexillum tenens et ductor exercitus [existens] dubiis fortune cassibus(!) se submittendo letalibus vulneribus sauciatus et captiuatus...*, CD 8, dok. 423., str. 520.

¹¹⁴⁹ *...Georgius vero anted[ictus] in a]lio exercitu nostro contra eosdem infideles nostros dimicando iuxta latas eiusdem Johannis ba[ni] letale] vulnus perferens, equis, armis et aliis rebus inhybi(!) habitis spoliati extitissent...*, CD 8, dok. 423., str. 520.-521.

¹¹⁵⁰ O familijarima roda Babonića biti će više riječi u nastavku rada. Vidi poglavlje: „3.8. Službenici i familijari (familiares) roda Babonića“

¹¹⁵¹ CD 9, dok. 435., str. 534.-537.

¹¹⁵² *...ipse Nicolaus miles exadverso sex vulnera ad caput et humera sua tulit non modica et fere viginti quinque suos nobiles familiares dimisit...*, CD 9, dok. 435., str. 535.

i Nikola IV. vodeći cijeli jedan banderij sastavljen od svojih familijara.¹¹⁵³ U žestokim borbama podno gradova Apulije i Aversa smrtno je stradao knez Petar II., sin kneza Ivana III., ali mnogi rođaci i familijari knezova Babonića.¹¹⁵⁴ Izrazito moćni magnati mogli su računati na vjernost svojih familijara i u slučaju sukoba sa samim kraljem. Tako se u pisanjima kroničara Mihe Madijeva spominje da je knez Ivan II. Babonić sa svojim familijarima dočekao i napao vojsku bana Nikola Omodejeva koja se prema kraljevu nalogu kretala prema Hrvatskoj. Tom prigodom Ivan II. je bio poražen te su dio njegovih familijara zarobljen a dio pogubljen.¹¹⁵⁵

Svakako jedna od važnijih vojnih služba familijara koja je omogućavala visokom plemstvu kontrolu prostora i njihovih utvrđenih gradova, bila je služba kaštelana određene utvrde. Kaštelani su najčešće bili pojedini familijari određenog magnata, a njihova osnovna služba uz obranu i upravljanje tvrdim gradovima, bila je okupljanje vojske za svoga gospodara. Tako se 13. siječnja 1311. godine spominje medvedgradski kaštelan Martin, familijar bana Stjepana V. Babonića.¹¹⁵⁶ Služba kaštelana određene utvrde u rodu Babonića sačuvala se i krajem 14. stoljeća pa se tako 1388. godine spominje da je u ime brumenskog kaštelana Leona te uz znanje i pristanak kneza Stjepana VII. Blagajskog, neki Petar sin Andrijin oduzeo trgovcima kneza Pavla Zrinskoga robu kojom su trgovali na godišnjem sajmu na trgu podno tvrde Brumen.¹¹⁵⁷

Osim svojih postrojbi sastavljenih od mnogobrojnih podložnika i familijara, knezovi Babonići su u ratnim sukobima raspolagali i četama brojnih saveznika. Kako se već u ispravi o miru između Babonića i Senjana iz 1243. godine na strani Babonića spominju se pripadnici rodova iz Gorske i Goričke županije¹¹⁵⁸ koji su vrlo vjerojatno u ratnim zbivanjima sudjelovali na strani Babonića. Budući da su u ispravi poimence nabrojani pripadnici rodova

¹¹⁵³ *...tandemque in regno Apulie, cum nos ipsum regnum ad vindictam et ultionem severissime necis felicitatis reminiscente condam domini Andree fratris nostri carissimi, eiusdem scilicet regni Apulie regis per Johannam eius conthoralem et quosdam sibi confederatos scelerose et inique comisse et perpetrare, in manu valida insiluisse, iidem Nicolaus et Johannes banderio eorum proprio, familiaribus suis, viris videlicet notabilibus, armis condecenter munitis...*, CD 12, dok. 54., str. 78.

¹¹⁵⁴ *...ibique sub urbibus Apulia et Aversa in certaminibus frequenter pariter congressis in ipsorum strenuis et militaribus processibus vulnera gravia per telarum immissiones acceptasse, ubi Petrum filium dicti Johannis et quosdam nobiles eorum familiares, ipsis per lineam consanguinitatis attinentes, vorago mortis absorbuisse novimus, cum fidelitatis constantia...*, CD 12, dok. 54., str. 78.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 89.

¹¹⁵⁵ Madijev, „Historija“, str. 178.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 375.; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 44.

¹¹⁵⁶ *...comitem Martinum, fidelem castellanum nostrum de Medue...*, CD 8, dok. 226., str. 272.

¹¹⁵⁷ *...in anno domini millesimo CCC octogesimo octavo circa festum beati Martini confessoris, Petrus filius Andree dictus Lee pro tunc castellanus de castro Brumen ex consensu et promissione prefati domini Stephani comitis de dicta Brumen in foro sub dicto Brumen existenti quibusdam Sebastiano et Staniz[?]ao mercatoribus, iobagionibus dicti magistri Pauli commorantibus sub dicto castro Zryn omni mercimonia...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

¹¹⁵⁸ CD 4, dok. 162., str. 181.-182.

koje je su također obuhvatile odredbe o miru, za pretpostaviti je da su oni u oružanim sukobima sudjelovali na strani Babonića više kao njihovi saveznici, nego li njihovi podložnici. Sličan je slučaj i sa mirom potpisanim između Babonića i Gisingovaca 20. travnja 1278. u Dubici.¹¹⁵⁹ Tom prigodom su se na strani Babonića borili Farkaš i Vulčeta sinovi Jelenkovi iz roda Arlandova, te Gardon, Irso i Grubiša sinovi Stjepanovi od Lapca.¹¹⁶⁰ Farkaš i Vulčeta uključeni su u novi mir između Babonića i Gútkeleda utanačenim i potpisanim pred zagrebačkim biskupom Timotejom u Zagrebu 6. studenog 1278. godine.¹¹⁶¹ Osim njih uz Baboniće su bili i knez Gardun, sin Gardunov, i Ivan, sin Arlandov, koji su nastupili u svoje ime ali i ime čitavog svoga roda.¹¹⁶² Prilikom potpisivanja posljednjeg mira između Babonića i Gisingovaca, u Ozlju 30. listopada 1280. godine, kao saveznici Babonića prisustvovao je knezovi krčki i modruški, Ivan i Dujam, te ponovno knez Gardun.¹¹⁶³

Nakon što je prikazana struktura vojne snage knezova Babonića potrebno je pokušati rekonstruirati ukupnu brojnost njihove „privatne vojske“. Zbog nedostatka podataka teško je točno utvrditi ukupnu brojčanu snagu vojske knezova Babonića, ali se može pretpostaviti da se ona vremenom mijenjala ovisno o političkom i ekonomskoj snazi roda Babonića u određenom trenutku. Svakako je potrebno napomenuti da se sačuvani povijesni podaci uglavnom odnose na banderij knezova Baboniće, tj. na operativne vojne jedinice prikupljene u određenom trenutku za određenu vojnu kampanju, dok o ukupnoj vojnoj snazi knezova Babonića sačuvani povijesni izvori uglavnom šute. Ipak, na osnovu vijesti o brojnosti banderija knezova Babonića, te uzevši u obzir brojnost tvrdih gradova i posjeda koje su u određenom vremenu Babonići posjedovali, moguće je dati okvirne procijene njihove ukupne vojne snage.

Svakako je potrebno napomenuti da je banderij barona, tj. svjetovnih velikaša, temeljio se na njima podijeljenoj kraljevoj povlastici da u ratu njihovi vojnici ratuju pod vlastitim zapovjednikom i pod vlastitom zastavom na kojoj se nalazio grb velikaša. U početnoj fazi razvoja banderijalnog sistema, tj. u 13. stoljeću, banderij je mogao imati svaki plemić koji je mogao prikupiti pedeset konjanika, dok su ostali plemići ratovali u banderiju

¹¹⁵⁹ CD 6, dok. 207., str. 240.-242.

¹¹⁶⁰ ...*Farcasio et Vlchota filiis Jelenk, filiis Arlandi, Gardon, Irso et Grobyse filiis Stephani de Lapuch...*, CD 6, dok. 207., str. 240.

¹¹⁶¹ CD 6, dok. 224., str. 261.-266.

¹¹⁶² ... *comitem Farcasium et Welseham filios Jhelenk, comitem Gardun filium Gardun et Johannem filium Arlandi ac totam generationem eorundem et societatem...*, CD 6, dok. 224., str. 261.

¹¹⁶³ ...*Jhoanne(!) et Duymo comitibus de Vegla et de Modrus, nec non comite Ga[r]di[n]o in talem pacis uenimus vnionem...*, CD 6, dok. 306., str. 362.

pojedinih županija.¹¹⁶⁴ Na izmaku srednjega vijeka, prema dekretu od 1492. godine, jedan banderij svjetovnih velikaša sastojao se od oko 400 konjanika.¹¹⁶⁵

U ispravi iz 1218. spominje se da su se knezovi Stjepan III. i Baboneg III. priključili križarskoj vojsci ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. sa čak 250 konjanika.¹¹⁶⁶ Uzmu li se u obzir činjenice da je riječ o diplomatskom falsifikatu iz kasnijih vremena, te sa je križarska vojska kralja Andrije II. brojala ukupno od oko od 4000 do oko 6500 ljudi ovaj je broj svakako preuveličan.¹¹⁶⁷ S druge pak strane, kronika čedadskog kanonika Julijana spominje da je knez Ivan I. u Furlaniju 1310. godine došao ratovati u korist Goričko-tirolskih knezova te je uz sebe imao „veliko mnoštvo, njih oko šest stotina“.¹¹⁶⁸ Svakako je riječ o ojačanom banderiju knezova Babonića, sastavljenom uglavnom od njihovih podložnika i familijara. Kako je se ratna sreća nakon dolaska kneza Ivana I. okrenula na stranu njegovih saveznika, očito je vojna sila od šest stotina ratnika uistinu bila vrlo značajna. Usporedbe radi, Martin Rady ukupnu snagu kraljevske vojske Ugarsko-hrvatskom kraljevstva krajem 13. stoljeća procjenjuje na oko 40000 ratnika, od čega je manje od jedne četvrtine bila kraljeva pratnja, dok su ostalo popunjavali banderiji raznih magnata i prelata.¹¹⁶⁹ Stoga, uzme li se u obzir i politička moć i brojnost posjeda i utvrda knezova Babonića koji su početkom 14. stoljeća gospodarili širokim prostorima od rijeke Vrbasa na istoku do granice sa Carstvom na zapadu, te od Save na sjeveru i planine Kapele na jugu, broj od šest stotina mogao bi biti manje ili više realna procjena operativne vojne snage knezova Babonića u to doba.

Kako čedadski kanonik Julijan ne navodi je su li 600 ratnika u pratnji kneza Ivana I. bili konjanici ili je zapravo riječ o ukupnoj vojnoj sili što ju je u Furlaniju poveo knez Ivan I., te uzevši u obzir da je jednog konjanika uglavnom pratilo troje pješaka,¹¹⁷⁰ moguće je pretpostaviti da je zapravo riječ o oko 150 konjanika i 450 pješaka u Ivanovoj pratnji. Usporede li se ta brojka sa 200 padovanskih najamnika i 100 Trevižana, vrlo vjerojatno

¹¹⁶⁴ Usporedi: Beuc, *Povijest institucija*, str. 99.-100.

¹¹⁶⁵ CJH 1, art. 20, str. 1250.; Beuc, *Povijest institucija*, str. 99.

¹¹⁶⁶ ...*equitibus ducenits et quinquaginta...*, CD 3, dok. 142., str. 168.

¹¹⁶⁷ Vidi poglavlje: „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“

¹¹⁶⁸ ... *cum magna multitudine - Babaniz, circa DC...*, RIS 24, str. 1221.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 371.; Kos, „Oдношaji medju“, str. 288.

¹¹⁶⁹ Rady, *Nobility*, str. 147.

¹¹⁷⁰ Bennet, Matthew - Branbury Jim - DeVries, Kelly - Dicke, Iain - Jestice, Phyllis, *Fighting Techniques of the Medieval World: Equipment, Combat Skills, and Tactics*, London, 2007., str. 112. Iako je u srednjovjekovnom ratovanju važnost teške konjice, tj. oklopljenih vitezova, znatno porasla od početka 13. stoljeća da bi svoj vrhunac dosegla sredinom 14. stoljeća, te se s pravom može govoriti da je upravo brojnost teško oklopljene konjice najčešće odlučivalo o ishodu bitke, pa ipak je pješadija i u to doba činila najveći dio vojske, i to u omjeru 1:4. O razvoju srednjovjekovne konjice više vidi: Bennet – Branbury- DeVries - Dicke - Jestice, *Fighting Techniques of the Medieval World*, str. 66.-129.; dok općenito o ratovanju i sastavu srednjovjekovne vojske u periodu od 1200. do 1320. godine više vidi: Housley, Norman, „European warfare c. 1200-1320“, *Medieval Warfare: A History*, Keen, Maurice (ur.), Oxford-New York, 1999., str. 113.-135.

konjanika,¹¹⁷¹ i 45 dobro naoružanih pješaka iz Udina koji 1313. godine su se pridružili vojsci akvilejskog nadbiskupa Ottobona de Razzija,¹¹⁷² s kojim je u to doba ratovao Goričko-tirolski knez Henrik II. i njegov saveznik Ivan I. Babonić, moguće je povjerovati da je vojska od 600 ratnika, što ju je 1310. godine u Furlaniju doveo knez Ivan I. Babonić, uistinu bila sastavljena od oko 150 konjanika i oko 450 pješaka.

Uspoređujući vjerojatan banderij knezova Babonića ukupne snage od oko 150 konjanika, kakav je vjerojatno bio početkom 14. stoljeća, sa ostalim sačuvanim vijestima o vojnoj snazi knezova Babonića moguće je donositi dodatne zaključke. Naime, promotre li se ponovno podatci o stradalim familijarima knezova Babonića u borbama, o kojima je već bilo riječ, može se pokušati baciti dodatno svjetlo na problematiku pitanja od koliko se konjanika sastojao banderij knezova Babonića. Kako su familijari najčešće bili plemenita roda za pretpostaviti je da su u borbama sudjelovali kao konjanici, jer im je to nalagao njihov društveni status, a omogućavao bolji materijalni položaj. U izrazito krvavoj bitci u klancu Posada 1330. godine, u borbama protiv četa vojvode Basaraba, kao što je već rečeno poginulo je dvadeset i pet familijara iz pratnje kneza Nikole III. Babonića. To svakako nisu bili svi konjanici u pratnji kneza Nikole III., ali njihov broj nije mogao biti znatno veći, svakako ne više od pedeset. Naime, kako je riječ o sukobu što ga je ugarsko-hrvatski kralj Karlo Robert vodio u sklopu svoje politike jačanja vlasti u Transilvaniji, za pretpostaviti da se Babonići, budući da je riječ o sukobu u koji su morali poslati svoj banderij, a za njega nisu bili pretjerano zainteresirani, nisu poslali uobičajeni banderij kojim su u to doba raspolagali već onoliko koliko je bila praksa u to doba.¹¹⁷³ Uzevši u obzir ova tumačenja onda podatci o banderiju knezova Babonića od oko 150 konjanika iz 1310. godine i od oko 50 konjanika iz 1330. godine, zapravo i nisu kontradiktorni.¹¹⁷⁴

Dok se sa određenom sigurnošću može pretpostaviti da je banderij, tj. operativna snaga knezova Babonića, početkom 14. stoljeća iznosio oko 150 do 200 konjanika, koje je moglo pratiti oko 400 do 600 pješaka, te je taj broj rastao što se više približavao kraj 14. stoljeća, ipak se postavlja pitanje kolika je bila ukupna vojna snaga kneza Babonića razvijenom srednjem vijeku, i to poglavito početkom 14. stoljeća, tj. u vrijeme njihovog

¹¹⁷¹ ...*Ottobonus propere a Paduanis, Travinisique subsidia petit. Paduani CC. militum merceanariorum ... Travinis militibus C.*, RIS 10, str. 596.

¹¹⁷² ...*ab Opitergio Utinum foret, quod inde V & XL passuum milibus distabat...*, RIS 10, str. 596.

¹¹⁷³ Kao što je već rečeno, plemićki banderij je vremenom postepeno rastao od 50 konjanika, što je bilo uobičajeno sredinom 13. stoljeća, do 400 konjanika krajem 15. stoljeća, te je vjerojatno početkom 14. stoljeća uobičajeni velikaški banderij bio između 50 i 100 konjanika.

¹¹⁷⁴ Iako se u izvorima spominje da je 1350. godine u opsadi grada Aversa u južnoj Italiji stradao čitav jedan banderij knezova Babonića, a među poginulima je bio i knez Petar I. Babonić, isprava nažlost ne donosi podatke o brojnosti banderija Babonića (CD 12, dok. 58., str. 74.).

političkog i gospodarskog zenita. Svakako je logično da knez Ivan I. nije poveo u ratu u Furlaniju svu vojnu silu knezova Babonića, već samo onaj dio vojske koji je bio vezan za njegove posjede ili su se nalazili u njegovoj pratnji, a i stoga jer je znatan dio vojske morao ostati u Slavoniji za osiguravanje brojnih njihovih posjeda. Dakle, riječ je bilo o tek jednom dijelu ukupne vojne snage knezova Babonića.

Prilikom procjenjivanja ukupne vojne snage knezova Babonića u prvim desetljećima 14. stoljeća može se poslužiti procjenom vojnih posada koje su bile potrebne za uspješnu obranu tvrdoga grada (*castrum*) i kontrole vlastelinskih posjeda u to doba, i to komparirajući podatke sa studijama vojnom potencijalu i organizaciji vojnih formacija u srednjovjekovnom Poljskom Kraljevstvu. Naime, kako je Poljsko Kraljevstvo po vojnoj organizaciji bilo uređeno vrlo slično kao i Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo, potrebno je napomenuti da su Sarnecki, David i Embleton izračunali kako je u razdoblju 13. i 14. stoljeća posada jednoga tvrdoga grada između 130 i 260 naoružanih momaka, od čega su maksimalno tek jedna četvrtina mogli biti konjanici.¹¹⁷⁵ Uzevši u obzir da su u prvim desetljećima 14. stoljeća Babonići držali oko 15 tvrdih gradova, poput Stjениčnjaka, Zrina, Medvedgrada, Želina ili Okića, može se pretpostaviti da je ukupna vojna snaga knezova Babonića bila oko 2000 do 4000 slabije ili bolje naoružanih vojnika, od čega između 500 do 1000 konjanika, i to sa izraženom tendencijom prema manjim brojkama. Uzevši, dakle, u obzir oko 1500 pješaka i oko 500 konjanika što su ukupno na raspolaganju imali knezovi Babonići početkom 14. stoljeća, uistinu se podatak o njihovoj banderiji u snazi od oko 150 konjanika i 450 pješaka, tj. operativnoj vojnoj snazi koju su mogli poslati razne vojne kampanje, čini realan za to doba.

3.8. Službenici i familijari (*familiaries*) roda Babonića

Kako je rasla gospodarska i politička moć knezova Babonića tako se unutar roda sve više javlja potreba obavljanja različitih poslova te su ih oni postepeno prepuštali svojim službenicima. I uistinu, u ne tako brojnom povijesnim svjedočanstvima o životu roda Babonića javljaju različiti pojedinci koju su za Baboniće obavljali različite poslove i razne službe. Službe koje su ti službenici knezova Babonići obavljali mogu se podijeliti na stalne i povremene službe, tj. poslove.

Jedna od stalnijih službi svakako je bila služba notara koji je obavljaju niz poslova za svoga gospodara, poput zastupanja prilikom trgovine posjedima ili pak posao poslanika u određenim okolnostima. Ipak, svakako je najvažniji posao notara bio vođenje obiteljske

¹¹⁷⁵ Sarnecki, Witold - David, Nicolle - Embleton, Gerry, *Medieval Polish Armies 966-1500*, Oxford, 2008., str. 14.

arhive, te sastavljanje i prepisivanje različitih isprava što su obavljali Boraveći na dvoru ili prateći svoga gospodara. Uglavnom se može reći da su notari bili obrazovane i školovane osobe na što najčešće upućuje atribut *magister*, u značenju osobe koja je završila više škole. Tako je primjerice Gerdon, notar tadašnjeg slavonskog bana Stjepana V. Babonića, u ispravi iz 1316. godine koja govori o kupovini posjeda Mirkovo polje u blizini Ozlja, opisan kao „magistar Gerdon, notar uzvišenog gospodina Stjepana, bana čitave Slavonije“.¹¹⁷⁶ Osim spomenutog Gerdona u ispravi od 17. veljače 1284. godine spominje magistar Jakov notar kneza Radoslava I.¹¹⁷⁷ Dvije godine kasnije njega je na toj službi zamijenio magistar Petar koji se kao Radoslavov notar spominje u ispravi od 5. travnja 1286. godine kojom knez Radoslav I. kupuje posjed Radča.¹¹⁷⁸

S druge pak strane, za obavljanje drugih, najčešće povremenih poslova, knezovi Babonići koristili su se uslugama različitih osoba. U sačuvanim povijesnim ispravama zabilježeni su primjeri kako su osim familijara knezova Babonića, za njih poslove poput zastupanja prilikom prodaje ili kupovine posjeda, arbitriranja u sudskim procesima, ili pak kao njihovi poslanici u različitim prigodama, za njih te poslove obavljali različiti pojedinci različitih društvenih statusa. Takve povremene poslove obavljali su i pripadnici svećeničkog staleža, pa je tako zabilježeno da svećenik Poncije u dva navrata, 1293. i 1294. godine, bio poslanik bana Radoslava I. na dvoru Karla II. u Napulju.¹¹⁷⁹ Sličnu je službu 1309. godine obavio čazmanski arhidakon Petar koji je u ime knezova Stjepana V., Ivana I. i Radoslava II. boravio u Budimu prilikom krunidbe kralja Karla Roberta.¹¹⁸⁰ Štoviše, godine 1359. zabilježeno je da je zagrebački kanonik Mihovil, sin Andrijin zastupao kneza Dujma Blagajskog prilikom kupovine nekih posjeda između Brumena i Hlekovice.¹¹⁸¹

Jedan od važnih povremenih služba bio je i posao arbitra u određenim sudskim sporovima ili pravnim poslovima. U to je doba bio običaj da svaka strana u sporu, s ciljem da se dobiju arbitri kojima sve zainteresirane strane vjeruju, bira po jednog ili nekoliko arbitara među svojim ili pristašama suprotne strane.¹¹⁸² Međutim, arbitri su mogle biti i osobe koje nisu bili u pratnji ili pristalica određene strane, već su svojim ugledom, ili ugledom institucije

¹¹⁷⁶ ...*magistro Gerdona notario magnifici viri Stephani bani totius Sclavonie...*, CD 8, dok. 300., str. 358.

¹¹⁷⁷ ...*magistro Jacobo notario nobilis viri comitis Raduzlai filii Stephani...*, CD 6, dok. 389., str. 467.

¹¹⁷⁸ ...*magistro Petro notario Radozlai comitis filii Stephani...*, CD 6, dok. 470., str. 554.

¹¹⁷⁹ ...*Poncius sacerdos ... nuncii Radislay bani de Sclavonia...*, CD 7, dok. 130., str. 149.; ...*Pontius sacerdos ... nuncii Radislay bani de Sclavonia...*, CD 7, dok. 167., str. 186.

¹¹⁸⁰ ...*et Petro archidiacono de Chasma in ecclesia Zagrabiensi pro Stephano, Iuano et Radislao, filiis Bobonich, magnis comitibus Sclavonie...*, CD Supplementa 2, dok. 274., str. 372.-373.

¹¹⁸¹ ...*discreto magistro Michaelae filio Andriol, socio et concanonico nostro vice et nomine comitis Duym filii Radozali de Blagay...*, CD 12, dok. 420., str. 558.

¹¹⁸² M. Karbić - D. Karbić, „Kostajnica i njezini gospodari“, str. 51.

koju su zastupali, mogli garantirati donošenje objektivne odluke, tj. pravedne presude. U svakom slučaju, nužno je naglasiti da u se sve strane u sporu morale usuglasiti oko svakog pojedinog sudca. Zanimljiv primjer odabira arbitara u pravnom sporu donose obiteljska vijećanja Babonića iz Topuskog iz 1313. i 1314. godine. Tom prigodom među mnogobrojnim arbitrima koje su u glavnom među svojim pratiocima, tj. familijarima, odbrali knezovi Babonići, našle su se osobe koje vrlo vjerojatno nisu bili familijari knezova Babonića. Tako se 1313. godine kao arbitar u ime kneza Stjepana V. spominje kanonik Zagrebačkog kaptola, kantor Petar.¹¹⁸³ Istoga je godinu dana kasnije za arbitra odabrao knez Ivan I.¹¹⁸⁴ Sličan je slučaj i sa dubičkim načelnikom Markom kojega je za arbitra 1313. godine izabrao ban Stjepan V.¹¹⁸⁵

Osim pojedinaca, i čitave društvene grupe mogle su ući u službu moćnijega plemića očekujući pritom njegovu zaštitu. Tako je čitava grupa nižega plemstva iz Donje Jamnice 1283. godine pristupilo u službu kneza Radoslava I., te mu pri tom ustupilo trećinu njihovih nasljednih posjeda, očekujući pritom stalnu zaštitu kako njega, tako i njegovih potomaka.¹¹⁸⁶ O zaštiti koju su službenici očekivali o svojih gospodara svjedoči i isprava o miru između Gútkeleda i Babonića sklopljenom 6. studenog 1278. godine pred zagrebačkim biskupom Timotejom.¹¹⁸⁷ Tom prigodom knez Stjepan IV. Babonić nije dopustio da bilo kojoj osobi, plemiću ili službeniku, iz njegove stranke može suditi ban Nikola Gútkeled, te je dogovoreno da se, ako nastane bilo kakav spor, Babonići i njihove pristalice moraju odazvati samo pozivu zagrebačkog biskupa ili Zagrebačkog kaptola.¹¹⁸⁸

U pogledu izbora i trajnost službe znatno drugačiji odnos postojao je između velikaša i njegovih familijara. Naime, potrebno je napomenuti da je *familiaritas* smatran jednim od osnovnih temelja društvenog uređenja srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.¹¹⁸⁹ Određivao ga je međusobni odnos između velikaša i pojedinca koji se temeljio na obostranoj

¹¹⁸³ ...nobilium nomina nominatorum per dictum banum Stephanum hec sunt: Petrus cantor Zagrabiensis..., CD 8, dok. 276., str. 335.

¹¹⁸⁴ ...magistro Petro cantore Zagrabiensi ... ex parte comitis Johannis..., CD 8, dok. 301., str. 359.

¹¹⁸⁵ ...Mark vilicus de Dobicha..., CD 8, dok. 276., str. 335.

¹¹⁸⁶ ...Herga, Began, jurizlau filii Bratozali, et Stawlen filius Radozali de generacione inferior Jamnicha nuncupata, pro se et pro tota generacione isporum confessi sunt in hunc modum ... prefatum comitem Radoslaum et eiusdem successores receperunt et assumpserunt de communi consensu et peri uoluntate in protectores et defensores suos speciales, conferentes, tradentes et assignantes eidem comiti Radozlaio et suis heredibus heredumque suorum successoribus pretextu tuicionis huiusmodi quandam procionem possessionum suarum hereditariarum inter ipsos habitam et existentem, videlicet terciam partem tocius generacionis eorum inferiorum Jamniche antefate cum omnibus appendiciis et vtilitatibus, prouentibus et fructibus suis vniuersis, contulisse eidem comiti Radozlaio et heredibus suis irreuocabiliter iure perpetuo..., CD 6, dok. 370., str. 436.-437.

¹¹⁸⁷ CD 6., dok. 224., str. 261.-266.

¹¹⁸⁸ CD 6, dok. 224., str. 263.; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 348.

¹¹⁸⁹ Sugar, Peter F. - Hanák, Péter - Frank, Tibor (ur.), *A History of Hungary*, London-New York, 1990., str. 47.

vjernosti (*fidelitas*), službi i nagrađivanju. Ulazeći u velikašševu službu plemić je postajao sastavni dio njegove obitelji (*familia*) te je stoga mogao živjeti u njegovoj blizini, pa čak i u njegovu domaćinstvu (*domus*). Za svoju službu familijar (*familiaris, famulus, servitor*) je nagrađivan novčanom svotom ili puno češće dijelom prihoda. Znatno češće od vojnih službi familijari su za svoje velikaše obnašali različite civilne službe, javne ili privatne. Tako je čest slučaj bio da je velikaš koji je obnašao županijsku službu u više kraljevskih županija za svoje zamjenike, tj. dožupane, imenovao svoje familijare.¹¹⁹⁰

U sačuvanim povijesnim izvorima s konca 13. i tijekom 14. stoljeća moguće je naći nekoliko termina koji su označavali klijentski odnos između plemićkog magnata i njegovih službenika (*familiaris, famulus, serviens, servitor*).¹¹⁹¹ U svome radu o familijarima plemićkoga roda Šubića Bribirskih, Damir Karbić je dobro primijetio da upotreba ovih termina nije jednaka tijekom promatranog vremenskog perioda, tj. od kraja 13. do kraja 14. stoljeća.¹¹⁹² Karbić je na osnovu oko četiri stotina isprava koje se odnose na promatrano razdoblje, zaključio da se u razdoblju od kraja 13. pa sve do kraja trećega desetljeća 14. stoljeća za službenike velikaša koristi termin *serviens*, što se poklapa s periodom dolaska i učvršćivanja napuljskih Anžuvina na ugarsko-hrvatskom prijestolju, dok se sredinom 14. stoljeća najčešće koristi termin *famulus*, da bi krajem stoljeća, tj. od sredine 1380-tih, prevladao termin *familiaris*.¹¹⁹³ Iako je još 1912. godine mađarski povjesničar Gyula Szekfű pretpostavio da je riječ o dva različita termina koji u osnovi predstavljaju istu društvenu skupinu, tj. da su se oni službenici koji su se koncem 13. i početkom 14. stoljeća nazivali *servientes*, od kraja 14. stoljeća počeli nazivati *familiares*.¹¹⁹⁴ No problem je u tome što se već u sačuvanim ispravama iz Napuljskoga Kraljevstva krajem 13. stoljeća ova dva pojma jasno odvajaju.¹¹⁹⁵ Kako se u ispravama koje se odnose na plemićki rod Šubića Bribirskih, i to na period od prva tri desetljeća 14. stoljeća, tj. na period vrhunca njihove moći, istodobno spominju oba termina, Karbić zaključuje da oba termina (*familiaris* i *serviens*) odnose na viši sloj podložnika plemenitih Šubića, s time da se *familiaris* vjerojatno odnosi na viši sloj

¹¹⁹⁰ Usporedi: Rady, *Nobility*, str. 110.; Bak, János M., „*Una eademque nobilitas? Domini i familia* među srednjovjekovnim plemstvom Kraljevine Ugarske“, *Izabrane teme iz hrvatske povijesti: Zbornik radova*, Zagreb, 2007., str. 90.-91.

¹¹⁹¹ Rady, *Nobility*, str. 110.

¹¹⁹² Karbić, Damir, „*Familiares* of the Šubići: Neapolitan influence on the origin of the institution of *Familiaritas* in the medieval Hungary“, *La noblesse dans les territoires Angevins à la fin du Moyen Âge*, Rim, 2000., str. 131.-147.

¹¹⁹³ Vidi tabelu „*Temporioral distribution of terms for denoting retainers*“, D. Karbić, „*Familiares* of the Šubići“, str. 133.

¹¹⁹⁴ Szekfű, Gyula, *Szerviensk és familiarisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány –és közigazgatástörténet köréből*, Budimpešta, 1912.

¹¹⁹⁵ D. Karbić, „*Familiares* of the Šubići“, str. 135.-137.

kućanstva knezova Bribirskih, tj. one koji su obitavali na njihovom dvoru, te da je termin *familiaris* preuzet iz prakse koja je već koncem 13. stoljeća postojala na dvoru napuljskih Anžuvina. ¹¹⁹⁶ Nije neobično što su Bribirci prvi preuzeli napuljsku terminologiju uzme li se u obzir njihovi bliski kontakti sa napuljskim Anžuvincima krajem 13. stoljeća, kao i sama činjenica da u Bribirski knezovi uveliko pomogli Karlu Robertu u dolasku na ugarsko-hrvatsko prijestolje. ¹¹⁹⁷

Za razliku od knezova Bribirskih, baš kao što je slučaj i sa ostatkom Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, knezovi Babonići za svoje vjerne službenike krajem 13. i početkom 14. stoljeća nazivaju *servientes*. ¹¹⁹⁸ Za razliku od Šubića koji su termin *familiares* počeli koristiti znatno ranije, Babonići su za svoje familijare termin *familiares* upotrijebili tek u ispravi od 30. srpnja 1347. godine. ¹¹⁹⁹ Štoviše, praksa korištenja tog termina značajnija u razdoblju od 1361. godine. ¹²⁰⁰ Termin *famulus* je za familijare knezova Babonića zabilježen tek dva puta tijekom 14. stoljeća. ¹²⁰¹ Ipak potrebno je naglasiti da se familijari knezova Babonića često imenuju određenom funkcijom koju obnašaju za njih, kao što su kaštelani utvrda (*castellanus*) ili poslanik (*nuntius*), ili se ne navodi niti jedan od poznatih termina ali je iz same službe koje su obavljali za Baboniće, poput zastupanja prilikom kupnje ili reambulacije posjeda, jasno da je riječ o njihovim familijarima. ¹²⁰²

U svakom slučaju potrebno je naglasiti da odnos između pojedinog familijara i njegova gospodara nije utjecala na odnos između plemića, koji je bio familijar, i kralja. Naime, budući da vlastelin uzimajući u službu familijare nije postajao i gospodarom njihovih posjeda, tj. vlasništvo nad zemljom pojedinog plemića proizlazilo je iz kraljevske darovnice, fiktivne ili stvarne, te je stoga kralj mogao između ostalog zahtijevati od svakoga plemića njegovo osobno pridruživanje kraljevskoj vojsci u slučaju rata. Ipak, naravno da se *familiaritas* znatno razvio i zbog sve slabijih veza kralja i plemića. Poglavitito stoga što je kralj za prosječnog plemića iz kraljevskih županija bio poprilično udaljen, te su plemići puno veću

¹¹⁹⁶ D. Karbić, „*Familiares of the Šubići*“, str. 140.-143. U svome doktoratu, Sylvie Pollastri je prikazala strukturu i terminologiju korištenu za opisivanje aristokracije na dvoru napuljskih Anžuvina u periodu od 1265. do 1435. godine (Pollastri, Sylvie, *La noblesse napolitaine sous la dynastie angevine: l'aristocratie des comtes (1265-1435)*, doktorski rad, Sveučilište u Lilleu, Lille, 1994.).

¹¹⁹⁷ O tome više vidi: D. Karbić, „Šubići Bribirski do gubitka“, str. 11.-19.

¹¹⁹⁸ Takav je slučaj u ispravi iz 1283. (CD 6, dok. 379., str. 448.), 1284. (CD 6, dok. 392., str. 472.), potom dvije iz 1287. (CD 6, dok. 503., str. 594., dok. 513., str. 607.), kao i iz 1313. (CD 8, dok. 286., str. 345.) te iz 1319. (CD 8, dok. 423., str. 520.).

¹¹⁹⁹ CD 11, dok. 235., str. 314.

¹²⁰⁰ Do kraja 14. stoljeća izraz *familiaris* se nalazi u ispravama koje se odnose na 1361. (CD 13, dok. 88., str. 134.), potom na 1385. (CD 18, dok. 176., str. 273.-274.), te na 1389. godinu (CD 18, dok. 176., str. 274.).

¹²⁰¹ 1311. (CD 8, dok. 243., str. 291.) i 1370. godine (CD 14, dok. 210., str. 290.)

¹²⁰² Vidi prilog 35 - „familijari i službenici knezova Babonića“.

zaštitu sebe i svojih posjeda mogli očekivati od pojedinog velikaša čiji su familijari nastojali postati.¹²⁰³

Osim zaštite svojih posjeda, znatno više je razlogom ulaska pojedinog plemića u službu velikaša bila je zapravo mogućnost uspona na društvenoj ljestvici. Naime, nalazeći se u velikaševoj blizini služeći u njegovom domaćinstvu, plemiću se otvarala mogućnost boljih i osobnijih veza sa velikašem.¹²⁰⁴ Tako je pojedini familijar mogao računati i na mogućnost obrazovanja svoje djeca na velikaševu dvoru, ili pak i na mogućnost ženidbe sa članovima njegove obitelji.¹²⁰⁵ Činjenica da je ulazak plemića u službu pojedinog velikaša, tj. postajanje njegovim familijarom, bila njegova slobodna odluka bila je poznata i knezovima Babonićima. Tako je na vijećanju između braće Stjepana V., Ivana I. i Radoslava II. održanom 1313. godine u Topuskom jasno naglašeno da su svi slobodni plemići Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva slobodno sa svojim zemljama služiti onoga koga izaberu, ako to nije protivno ispravama o darovanjima ili dogovorima donesenih na rečenom vijećanju.¹²⁰⁶

Većina familijara nije živjela u velikaševoj blizini, nego su najčešće nastavljali živjeti na vlastitim posjedima obavljajući pritom za njega određene poslove, najčešće administrativne naravi. Tako su familijari upravljali velikaševim posjedima, sakupljali prihode sa njih ili rješavali različite sporove između velikaševih kmetova. Drugi su familijari obnašali različite pravne poslove u ime svoga vlastelina, kao što su zastupanje velikaša prilikom različitih kupoprodaja ili reambulacija posjeda. Neki od familijara bili su upravitelji i vojni zapovjednici, tj. kaštelani, vlastelinovih utvrđenih gradova.¹²⁰⁷

Kako je rastao politička moć i broj posjeda knezova Babonića tako je rastao i broj njihovih familijara, pa je tako, kao što je već spomenuto, knez Stjepan V. Babonić imao mrežu familijara na svojim posjedima kao i u županijama u kojima je obnašao župansku službu.¹²⁰⁸ Osim upravljanje posjedima familijari knezova Babonića često su za svoje velikaše obavljali kupnju novih posjeda od susjednih plemića, ili su pred vjerodostojnim mjestima vršili reambulaciju već stečenih posjeda. Tako je primjerice 2. studenog 1321. godine knez Toma sin Otinov za kneza Nikolu III. Babonića kupio od lokalnog plemstva

¹²⁰³ Rady, *Nobility*, str. 111.-112.

¹²⁰⁴ Bak, „*Una eademque nobilitas?*“, str. 91.

¹²⁰⁵ Rady, *Nobility*, str. 113.-114.

¹²⁰⁶ *...omnes nobiles homines huius regni cum propriis terris suis liberos esse decrevimus at apud quem eclegerint deservire, non obstantibus donationibus seu pacis per ipsos factis, literis, iuramento vel quacunque alia firmitate roboratis...*, CD 8, dok. 276., str. 336.

¹²⁰⁷ Rady, *Nobility*, str. 114.

¹²⁰⁸ Opisujući porijeklo familijara plemićkoga roda Himfija Popa-Gorjanu je napomenuo da je knez Ivan Himfi imao veću skupinu familijara iz županije Timiș, tj. iz županije gdje je obnašao župansku službu (Popa-Gorjanu, Cosmin, *Medieval Nobility in Central Europe: The Himfy family*, doktorski rad, Central European University, Budimpešta, 2004., str. 132.-133.).

njihov nasljedni posjed Ostrožac u Psetskoj županiji.¹²⁰⁹ Štoviše, većina familijara knezova Babonića poznata su baš iz isprava o kupovini ili reambulaciji njihovih posjeda.

Nadalje, familijari su često bili i kaštelani utvrđenih gradova knezova Babonića.¹²¹⁰ Tako se 1314. godine spominje se neki knez Martin kao kaštelan utvrde Medvedgrad koja se tada nalazila u vlasništvu bana Stjepana V. Babonića.¹²¹¹ Služba kaštelana pojedinih utvrda knezova Babonića spominje se i sredinom 14. stoljeća. Dana 30. srpnja 1346. godine spominje knez Vojin, sin Vičenov, koji je kao kaštelan upravljao Ostrošcem, jednom od najvažnijih utvrda kneza Dujma Blagajskog.¹²¹² Istu praksu prepuštanja utvrda na upravljanje svojim vjernim familijarima, kaštelanima, može se pratiti i u zadnjim desetljećima 14. stoljeća. Tako se 1389. godine kao kaštelan Otoke spominje stanoviti Ivan Rufus od Sane,¹²¹³ baš kao i Jakov Sudar, kaštelan Gradca (1382.),¹²¹⁴ te neki Leon, kaštelan Brumena (1388.).¹²¹⁵ Utvrde Otoka, Brumen i Gradac bile su važne utvrde kneza Stjepana VII. Blagajskog koji kao zagrebački kanonik očito nije mogao često boraviti u njima, te je upravljanje svojim utvrdama prepuštao familijarima.

Familijari su često pratili knezove Baboniće u njihovim ratnim pohodima. Kao što je već rečeno familijari se spominju uz knezove Dujma i Nikolu III. koji su pratili kralja Karla Roberta u njegovu pohodu 1330. godine protiv vojvode Basaraba, kneza Vlaške,¹²¹⁶ kao i uz knezove Ivana III. i Nikolu IV. koji su se sa cijelim jednim banderijem sastavljenim od njihovih familijara pridružili kralju Ludoviku I. u njegovu pohodu u Apuliju.¹²¹⁷

Imati mnogo familijara u svojoj pratnji osim vrlo praktičnih razloga kontrole svojih posjeda, u posebnim je okolnostima bilo i pitanje prestiža. Naime, prilikom obiteljskog sastanaka knezova Babonića u kapeli Sv. Nikole u cistercitskom samostanu u Topuskom 8. lipnja 1313. godine knezovi Stjepan V., Ivan I. i Radoslav II. su se pojavili u pratnji velikog broja familijara, između kojih su odabrani arbitri u sporu te su na taj način ostali zabilježeni u

¹²⁰⁹ *...comite Thoma filio Othina, nobili de Obroncha vice et nomine magnificorum Nicolai et Duim comitis Radozlai filii Babonegh...*, CD 9, dok. 26., str. 35.

¹²¹⁰ Zanimljivo je primijetiti da članovi plemićkoga roda Himfija imali familijare koji su upravljali određenim selom u ime svoga zaštitnika, te su prema imenu pojedinog od tih sela nosili pridjevnik svome imenu (Popa-Gorjanu, *Medieval Nobility in Central Europe.*, str. 136.). Vrlo vjerojatno su i Babonići imali svoje familijare kao upravitelje pojedinih sela, a ne samo tvrdih gradova, ali nažalost ne postoji sačuvan niti jedan takav spomen u povijesnim izvorima o rodu Babonića.

¹²¹¹ *...comite Martino castellano de Medue...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

¹²¹² *...comes Voin filius Vichen, familiaris et castellanus nobilis viri Duymi filii Radozlai de Ostrozech...*, CD 11, dok. 235., str. 314.

¹²¹³ *...Iohanes [rufus] familiaris prefati domini Stephani...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

¹²¹⁴ *...dominus Stephanus filius Dumy de Blagay ... officialis magistri Georgii Zudar de Gradech...*, CD 18, dok. 313., str. 450.

¹²¹⁵ *...dicctus Lee pro tunc castellanus de castro Brumen ex consensu et promissione prefati domini Stephani comitis de dicta Brumen...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

¹²¹⁶ CD 9, dok. 435., str. 535.-537.

¹²¹⁷ CD 12, dok. 54., str. 77.-78.

povijesnim izvorima.¹²¹⁸ Tako su bana Stjepana V. pratila sedmorica njegovih familijara,¹²¹⁹ a njegova brata Ivana čak osmorica.¹²²⁰ Štoviše, i knez Radoslav je došao s brojnomo pratnjom. Njega su na sastanak dopratila sedmorica njegovih familijara.¹²²¹ Slično se ponovilo i na novom obiteljskom sastanku održanom ponovo u cistercitskoj opatiji u Topuskom iduće 1314. godine.¹²²²

Iako je u načelu svaki od pripadnika roda Babonića imao svoje familijare nije bio toliko rijedak slučaj da pojedini familijar zastupa i po nekoliko Babonića prilikom raznih poslova poglavito kupoprodajne priroda. Tako su 1284. godine Matija i Milovan zastupali knezove Nikolu II., Stjepana V., Ivana I., Ota i Radoslava II. pred Zagrebačkim kaptolom prilikom kupnje posjeda Pelava, Kresnić, Bojna i Bulzeta.¹²²³ Slično je bilo i 3. svibnja 1374. godine kada je Ivan Rufus od Sane zastupao knezove Ivana III., Nikolu IV., Stjepana VII. i Babonega IV. ponovno pred Zagrebačkim kaptolom prilikom kupovine posjeda Zagrađe u Sanskoj županiji.¹²²⁴

Familijari su u službu svojih gospodara ulazili slobodno i ta služba nije bila doživotna,¹²²⁵ tj. familijar je slobodno mogao izaći iz službe pojedinome vlastelinu te je pritom gubio sve materijalne kao i nematerijalne dobitke koje je ostvarivao na osnovu tih službi. Sačuvan je slučaj jednoga familijara knezova Babonića koji su u kratkom periodu između dva vijećanja u Topuskom 1313. i 1314. godine promijenio svoga gospodara. Riječ je o Nikoli, sinu Rolandovu, koji se 1313. godine spominje u pratnji kneza Radoslava II.,¹²²⁶

¹²¹⁸ Usporedbe radi i plemenite Himfije su na važnim sastancima pratili njihovi familijari. Tako je primjerice kneza Nikolu sina Pavlova, pratila skupina njegovih familijara kada je 1372. godine došao pred ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. (Popa-Gorjanu, *Medieval Nobility in Central Europe.*, str. 136.).

¹²¹⁹ *...nobilium nomina nominatorum per dictum banum Stephanum hec sunt: Petrus cantor Zagradiensis, Dionysius filius Johannis, Baboneg filius Jacow, Dionysius filius Farkasii Nomana, Lucah de Zana, Nicolaus filius Penithe et Mark vilicus de Dobicha...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

¹²²⁰ *...Nominatorum vero per comitem Johannem: Paris, Agk, Andreas filius Petri, Radamer, Stephanus filius Koyzlau, Gurizlaus filius Begona, Nicolaus filius Endrey de Zana et Alexabder filius Conizlai...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

¹²²¹ *...Nominatorum autem per comitem Radozlaum: Nicolas filius Petri, Nicolaus filius Arlandi, Nicolaus filius Farkasii, Endrey filius Petri de Vodicha, Horuatinus Odolenus, Radozlaus filius Bogdozlai et Martinus frater eius...*, CD 8, dok. 276., str. 335.-336.

¹²²² CD 8, dok. 301., str. 359.-361.

¹²²³ *...Milouan ac Mathia servientibus nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...*, CD 6, dok. 392., str. 472.

¹²²⁴ *...Iohannes Rufus de Zana ... predicits magistro Iohanni, Nicolao, Babonyk et Stephano filiis condam comitis Duymi...*, CD 15, dok. 21., str. 32.

¹²²⁵ Bak u svome radu naglašava da u izvorima nema podataka koji bi pokazivali da je u srednjovjekovnom Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu postojala ikakva ustanova slična zapadnoeuropskoj *diffidatio*. Naime, u ranom zakonodavstvu, kao što je primjer u Zlatnoj buli iz 1222. godine, familijarova sloboda u mijenjaju gospodara povezana je s *licentia obtentia*, te se ta formula uistinu pojavljuje u izvorima. Činjenica da se služba mogla okončati vidljiva je iz primjera spomena mnogih „bivših familijara“ iz karijera vojnika i administratora koji su prelazili iz službe jednog gospodara drugome (Bak, „*Una eademque nobilitas?*“, str. 92.-93.)

¹²²⁶ *...Nominatorum autem per comitem Radozlaum: ... Nicolaus filius Arlandi...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

dok se 1314. godine nalazi uz bana Stjepana V.¹²²⁷ Iako je teško ustanoviti zašto je Nikola promijenio svoga gospodara, ali činjenica da zbog ove promjene nije snosio nikakve posljedice ide u prilog razmjernoj slobodi koju su familijari imali prilikom odabira svoga gospodara. Jednako tako je i Ivan Rufus od Sane, u doduše nešto dužem razdoblju, prešao iz službe knezu Ivanu III. u službu knezu Stjepanu VII. Blagajskom. On se, naime, godine 1374. spominje u službi kneza Ivana III.,¹²²⁸ dok je 1389. godine zabilježen kao familijar kneza Stjepana VII. Blagajskog.¹²²⁹ Kako je knez Ivan III. preminuo negdje oko 1382. godine očito se Ivan Rufus odlučio nastaviti služiti knezovima Babonićima, te je stoga prešao u službu kneza Stjepana VII.

Većina familijara roda Babonića plemićkog su porijekla, te se stoga u ispravama često ispred njihova imena nalazi latinski *comes*¹²³⁰ ili *nobilis vir*.¹²³¹ Ponajviše je riječ o pripadnicima plemićkih rodova iz županijama u kojima su Babonići obnašali županske službe. Tako se u sačuvanim povijesnim izvorima kao familijari knezova Babonića mogu pronaći i pripadnici plemićkoga roda Lapčana ili Ratetića. Osim nižega plemstva familijari su mogli biti i ljudi skromnijega porijekla koji su osobito zadužili neke od pripadnika roda Babonića. Zanimljiv je primjer Ivana i Jurja, sinova Ivankina, koje je na nagovor bana Ivana I. Babonića kralj Karlo Robert izuzeo 10. siječnja 1319. godine iz podložnosti gradu.¹²³² Rečena dvojica zadužili su bana ratu protiv Gisingovaca, te ih je ban Ivan I. imenovao svojim službenicima, tj. familijarima.¹²³³ Ovo je rječit primjer kako su se dvojica jobagiona služeći takvom magnatu kakav je bio slavonski ban Ivan I., mogli u razmjerno kratkom vremenu uzdići na društvenoj ljestvici postajući pravi plemići Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva što se odnosilo i na njihove potomke.¹²³⁴

¹²²⁷ ... *Nicolao filio Arlandi ... ex parte bani...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

¹²²⁸ ... *Iohannes Rufus ... magistro Iohanni filio condam comitis Duymi de Blagay...*, CD 15, dok. 22., str. 32.-33.

¹²²⁹ ...*Iohanes [rufus] familiaris prefati domini Stephani...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

¹²³⁰ Primjerice: ...*comitis Georgii filii Ozey dilecti et fidelis famuli nostri...*, CD 8, dok. 243., str. 291.; ...*comite Elya et magistro Petro seruiantibus nobilis uiri Stephani bani filii comitis Stephani...*, CD 6, dok. 503., str. 594.; ...*comite Thoma filio Othina, nobili de Obroncha vice et nomine magnificorum Nicolai et Duim comitis Radozlai filii Babonegh...*, CD 9, dok. 26., str. 35.; ...*comes Voin filius Vichen, familiaris et castellanus nobilis viri Duymi filii Radozlai de Ostrozech...*, CD 11, dok. 235., str. 314.

¹²³¹ Primjerice: ...*nobilis vir Nicolaus filius Ladislai de Rakolnok dilectus et fidelis noster...*, CD 8, dok. 467., str. 572.

¹²³² CD 8, dok. 423., str. 520.-521.

¹²³³ ...*Iwan wt Georgius filii Iwachini, seruiantes magnifici viri Johannis bani tocius Sclauonie...*, CD 8, dok. 423., str. 520.

¹²³⁴ ...*[ab eodem iobagi]onatu castris eximendo in numerum, cetum et collegium [n]obilium seruiencium nostrorum duximus transfferendos ita, vt tam ipsi] quam eorum heredes a modo in antea ipsius nobilitatis preogatiua nobilium regni [nostri gratulentur et] perpetuo pociantur...*, CD 8, dok. 423., str. 521.

prilog 36 - familijari i službenici knezova Babonića

	ime:		datum:	izvor:	familijar od:	služba:
1.	Zlobask sin Gordosov	<i>...Zlobask filio Gordos pro comite Stephano filio Stephani...</i>	1273., 15.01.	CD 6, dok. 21., str. 19.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
2.	Ivan sin Arlandov	<i>...Johanne comite filio Arlandi pro nobili viro Stephano bano domino suo...</i>	1285., 07.09.	CD 6., dok 453., str. 534.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
3.	Nikola sin Arlandov	<i>...Nicolao filio Arlandi pro domino suo nobili viro Stephano bano filio St[ephani]...</i>	1289., 21.10.	CD 6, dok. 568., str. 676.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
4.	Lazar sin Farkašev	<i>...nobili viro Lazaro filio Farcasii proximo videlicet nobilis viri Radizlai tunc bani totius Sclavonie...</i>	1292.	CD 7, dok. 99., str. 119.	Radolsav I.	zastupnik pri kupovini posjeda
5.	Herga sin Bratoslavov iz roda Donjojamničana	<i>...Herga, Began, Jurizlau filii Bratozlai ... de generacione inferior Jamnicha...</i>	1283., 27.07.	CD 6, dok. 370., str. 436.	Radoslav I.	službenik
6.	Began sin Bratoslavov iz roda Donjojamničana	<i>...Herga, Began, Jurizlau filii Bratozlai ... de generacione inferior Jamnicha...</i>	1283., 27.07.	CD 6, dok. 370., str. 436.	Radoslav I.	službenik
7.	Jurislav sin Bratoslavov iz roda Donjojamničana	<i>...Herga, Began, Jurizlau filii Bratozlai ... de generacione inferior Jamnicha...</i>	1283., 27.07.	CD 6, dok. 370., str. 436.	Radoslav I.	službenik
8.	Stavlen sin Radoslavov iz roda Donjojamničana	<i>...Stawlen filius Radozali de generacione inferior Jamnicha...</i>	1283., 27.07.	CD 6, dok. 370., str. 436.	Radoslav I.	službenik
9.	Pousa	<i>...Pousa serviente nobilis viri comitis Radozlai filii comitis Stephani...</i>	1283., 26.11.	CD 6, dok. 379., str. 448.	Radoslav I.	zastupnik pri kupovini posjeda
10.	Jakov, magistar	<i>...magistro Jacobo notario nobilis viri comitis Raduzlai filii Stephani...</i>	1284., 17.02.	CD 6, dok. 389., str. 467.	Radoslav I.	notar
11.	Milovan	<i>...Milouan ac Mathia servientibus nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...</i>	1284., 31.03.	CD 6, dok. 392., str. 472.	Nikola II., Stjepan V., Ivan I., Oto, Radoslav II.	zastupnik pri kupovini posjeda
12.	Matija	<i>...Milouan ac Mathia servientibus nobilium virorum Nicolai, Stephani, Johannis, Oth et Rachech filiorum Baboneg...</i>	1284., 31.03.	CD 6, dok. 392., str. 472.	Nikola II., Stjepan V., Ivan I., Oto, Radoslav II.	zastupnik pri kupovini posjeda
13.	Petar, magistar	<i>...magistro Petro notario Radozlai comitis filii Stephani...</i>	1286., 05.04.	CD 6, dok. 470., str. 554.	Radoslav I.	notar
		<i>...comite Elya et magistro Petro servientibus nobilis uiri Stephani bani filii comitis Stephani</i>	1287., 01.09.	CD 6, dok. 503., str. 594.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda

		<i>...magistro Petro serviente nobilis viri Stephani bani filii comitis Stephani...</i>	1287.	CD 6, dok. 513., str. 607.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
14.	Ilija	<i>...comite Elya et magistro Petro servientibus nobilis uiri Stephani bani filii comitis Stephani...</i>	1287., 01.09.	CD 6, dok. 503., str. 594.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
15.	Ladislav od Ozlja	<i>...Poncius sacerdos et Ladislaus de Ossel nuncii Radislay bani de Sclavonia...</i>	1293.	CD 7, dok. 130., str. 149.	Radoslav I.	poslanik
		<i>...Pontius sacerdos et Ladislaus de Ossel nuncii Radislai bani de Sclavonia...</i>	1294., 01.09.	CD 7, dok. 167., str. 186.	Radoslav I.	poslanik
16.	Poncije, svećenik	<i>...Poncius sacerdos et Ladislaus de Ossel nuncii Radislay bani de Sclavonia...</i>	1293.	CD 7, dok. 130., str. 149.	Radoslav I.	poslanik
		<i>...Pontius sacerdos et Ladislaus de Ossel nuncii Radislai bani de Sclavonia...</i>	1294., 01.09.	CD 7, dok. 167., str. 186.	Radoslav I.	poslanik
17.	Jakov, svećenik	<i>...Jacobo sacerdote pro nobili viro Stephano bano...</i>	1294., 01.09.	CD 7, dok. 164., str. 182.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
		<i>...Jacobo sacerdote pro nobili viro domino sup Stephano bano...</i>	1294., 01.09.	CD 7, dok. 166., str. 185.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
18.	Marko sin Deščiće	<i>...Mark filio descych pro nobili viro Stephano bano domino suo...</i>	1294., 16.10.	CD 7, dok. 169., str. 188.	Stjepan IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
19.	Petar, čazmanski arhidakon	<i>...et Petro archidiacono de Chasma in ecclesia Zagradiensi pro Stephano, Iuano et Radislao, filiis Bobonich, magnis comitibus Sclavonie...</i>	1309., 15.06.	CD Supplementa 2, dok. 274., str. 372.-373.	Stjepan V., Ivan I., Radoslav II.	poslanik
20.	Juraj sin Ozejev	<i>...comitis Georgii filii Ozey dilecti et fidelis famuli nostri...</i>	1311., 08.09.	CD 8, dok. 243., str. 291.	Stjepan V., Ivan I., Radoslav II.	nagrađen za vjernu službu
		<i>...meritoris servitiis et fidelibus comitis Georgii filii Hozey...</i>	1313., 20.11.	CD 8, dok. 286., str. 345.	Stjepan V.	nagrađen za vjernu službu
21.	Ladiha iz Vrbasa	<i>...ispius comitis Ladiha compacientes personaliter...</i>	1312., 11.11.	CD 8, dok. 265., str. 321.	Stjepan V., Ivan I., Radoslav II.	prihvaća zaštitu
22.	Petar, kantor Zagrebačkog kaptola	<i>...Petrus cantor Zagradiensis...</i>	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Stjepan V.	arbitar u sporu
		<i>...magistro Petro cantore Zagradiensi...</i>	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Ivan I.	arbitar u sporu
23.	Dionizije, sin Ivanov	<i>...Dionysius filius Johannis...</i>	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Stjepan V.	arbitar u sporu
24.	Baboneg, sin Jakovlje	<i>...Baboneg filius Jacow...</i>	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Stjepan V.	arbitar u sporu
25.	Luka iz Sane	<i>...Lucah de Zana...</i>	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Stjepan V.	arbitar u sporu
26.	Nikola, sin Penitov	<i>...Nicolaus filius Penithe...</i>	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Stjepan V.	arbitar u sporu

27.	Marko, načelnik Dubice	...Mark vilicus de Dobicha...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Stjepan V.	arbitar u sporu
28.	Andrija sin Petrov	...Paris, Agk, Andreas filius Petri...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
29.	Agk sin Petrov	...Paris, Agk, Andreas filius Petri...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
30.	Paris sin Petrov	...Paris, Agk, Andreas filius Petri...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
31.	Stjepan sin Kozlov	...Radamer, Stephanus filius Koyzlau...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
32.	Radamir sin Kozlov	...Radamer, Stephanus filius Koyzlau...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
33.	Gurislav, sin Begonjin	...Gurizlaus filius Begona...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
34.	Nikola, sin Andrejev iz Sanske županije	...Nicolaus filius Endrey de Zana...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
35.	Aleksandar, sin Konislavov	...Alexander filius Conizlai...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 335.	Ivan I.	arbitar u sporu
36.	Nikola, sin Petrov	...Nicolas filius Petri...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 336.	Radoslav II.	arbitar u sporu
37.	Nikola sin Rolandov	...Nicolaus filius Arlandi...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 336.	Radoslav II.	arbitar u sporu
		...Nicolao filio Arlandi...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Stjepan V.	arbitar u sporu
38.	Andrija, sin Petra iz Vodice	...Endrey filius Petri de Vodicha...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 336.	Radoslav II.	arbitar u sporu
39.	Hrvatini Odolen	...Horuatinus Odolenus...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 336.	Radoslav II.	arbitar u sporu
40.	Martin sin Bogdanov	...Radozlaus filius Bogdozlai et Martinus frater eius...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 336.	Radoslav II.	arbitar u sporu
41.	Radoslav sin Bogdanov	...Radozlaus filius Bogdozlai et Martinus frater eius...	1313., 08.06.	CD 8, dok. 276., str. 336.	Radoslav II.	arbitar u sporu
42.	Perhtold od Retumberga	...comite Perhtold de Retumberg...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Stjepan V.	arbitar u sporu
43.	Martin, kaštelan medvedgradski	...comitem Martinum, fidelem castellanum nostrum de Medue...	1311., 13.01.	CD 8, dok. 226., str. 271.	Stjepan V.	kaštelan Medvedgrada
		...comite Martino castellano de Medue...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Stjepan V.	kaštelan Medvedgrada
44.	knez Presignar	...Presingario comite...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Ivan I.	arbitar u sporu
45.	Hrvatini, sin Retkov	... Horuatino filio Retk...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Ivan I.	arbitar u sporu
46.	Juraj sin Jakovljević	...Georgio filio Jacou...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Radoslav II.	arbitar u sporu
47.	Grgur, sin Ivanov	...Gregorio filio Johannis...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Radoslav II.	arbitar u sporu
48.	Aleksandar od Gore	...Alexandro de Gora...	1314., 12.05.	CD 8, dok. 301., str. 359.	Radoslav II.	arbitar u sporu
48.	Gerдона, magistar	...magistro Gerdona notario magnifici viriStephani banu totius Sclavonie...	1316., 01.03.	CD 8, dok. 345., str. 420.	Ivan I.	notar

49.	Ivan sin Ivakinov	<i>...Iwan wt Georgius filii Iwachini, seruientes magniff[ici] viri Johannis bani tocius Sclauonie...</i>	1319., 10.01.	CD 8, dok. 423., str. 520.	Ivan I.	vojna služba
50.	Juraj sin Ivakinov	<i>...Iwan wt Georgius filii Iwachini, seruientes magniff[ici] viri Johannis bani tocius Sclauonie...</i>	1319., 10.01.	CD 8, dok. 423., str. 520.	Ivan I.	vojna služba
51.	Nikola sin Ladislavov od Rakovice	<i>...nobilis vir Nicolaus filius Ladislai de Rakolnok dilectus et fidelis noster...</i>	1320., 26.09.	CD 8, dok. 467., str. 572.	Ivan I.	nagrađen za vjernu službu
		<i>...nobilis vir Nicolaus filius Ladislai de Rakolnuk...</i>	1321., 08.11.	CD 9, dok. 28., str. 36.	Ivan I.	nagrađen za vjernu službu
52.	Toma sin Otinov	<i>...comite Thoma filio Othina, nobili de Obroncha vice et nomine magnificorum Nicolai et Duim comitis Radozlai filii Babonegh...</i>	1321., 02.11.	CD 9, dok. 26., str. 35.	Nikola III., Dujam Blagajski	zastupnik pri kupovini posjeda
53.	Vojn sin Vičenov	<i>...comes Voin filius Vichen, familiaris et castellanus nobilis viri Duymi filii Radozlai de Ostrozech...</i>	1346., 30.07.	CD 11, dok. 235., str. 314.	Dujam Blagajski	kaštelan Ostrošca
54.	Mihovil sin Andrijin, zagrebački kanonik	<i>...discreto magistro Michaele filio Andriol, socio et concanonico nostro vice et nomine comitis Duym filii Radozali de Blagay...</i>	1359., 21.03.	CD 12, dok. 420., str. 558.	Dujam Blagajski	zastupnik pri kupovini posjeda
55.	Bank sin Vinterov	<i>...Bank filius Vintherii, familiaris et provurato[r viri] nobilis comitis Duymi filii Radozlau de Blagay vice te nomine dicti domini sui...</i>	1361., 26.04.	CD 13, dok. 88., str. 134.	Dujam Blagajski	zastupnik pri kupovini posjeda
56.	Andrija sin Markov	<i>...Andreas filius Mark, famulus et legitimus procurator strenui militis comitis Johannis filii olim comitis Duymi filii Radozali de Blagay...</i>	1370., 17.10.	CD 14, dok. 210., str. 290.	Ivan III.	zastupnik pri kupovini posjeda
57.	Ivan Rufus od Sane	<i>...Iohannes Rufus de Zana...</i>	1374., 03.05.	CD 15, dok. 21., str. 32.	Ivan III., Nikola IV., Stjepan VII., Baboneg IV.	zastupnik pri kupovini posjeda
		<i>...Iohannes Rufus...</i>	1374., 03.05.	CD 15, dok. 22., str. 32.	Ivan III.	zastupnik pri kupovini posjeda
		<i>...Iohanes [rufus] familiaris prefati domini Stephani...</i>	1389.	CD 18, dok. 176., str. 274.	Stjepan VII.	kaštelan Otoke
58.	Jakov Sudar	<i>...dominus Stephanus filius Dumy de Blagay ... officialis magistri Georgii Zudar de Gradech...</i>	1382. 27.06.	CD 18, dok. 313., str. 450.	Stjepan VII.	kaštelan Gradca

59.	Pavao sin Olepčičev	<i>...prefati domini Stephani homines seu f[amiliares] videlicet ... et Paulus filius Olepcich...</i>	1385.	CD 18, dok. 176., str. 273.-274.	Stjepan VII.	vojna služba
		<i>...Paulek Olepcich de mandato et per commissionem prefati domini Stephani una cum familiaribus suis...</i>	1389.	CD 18, dok. 176., str. 274.	Stjepan VII.	vojna služba
60.	Petar sin Andrijin	<i>...Petrus filius Andree ... ex consensu et promissione prefati domini Stephani comitis de dicta Brumen...</i>	1388.	CD 18, dok. 176., str. 274.	Stjepan VII.	vojna služba
61.	Leon, kaštelan Brumena	<i>...dicctus Lee pro tunc castellanus de castro Brumen...</i>	1388.	CD 18, dok. 176., str. 274.	Stjepan VII.	kaštelan Brumena
62.	Ivan sin Petrov od Loztovera (Ljutomera?)	<i>...Iohannes filius Petow de Loztover castellanus de Gradech ... pro parte honorabilis viri domini Stephani filii condam conitis Duym de Blagay...</i>	1398., 06.10.	CD 18, dok. 259., str. 374.	Stjepan VII.	kaštelan Gradca
63.	Petar sin Stjepanov od Zagrebačkog polja	<i>...Petrus filius Stephani de campo Zagradiensi similitur pro parte honorabilis viri domini Stephani filii condam conitis Duym de Blagay...</i>	1398., 06.10.	CD 18, dok. 259., str. 374.	Stjepan VII.	zastupnik pri kupovini posjeda

3.9. Odnos prema crkvenim središtima

Politički, društveni i kulturni, ali poglavito duhovni život pripadnika roda Babonića uvelike je bio oblikovan utjecajima koji su proizlazili iz različitih onodobnih crkvenih centara koji su se nalazili na prostorima oko kojih su Babonići imali svoje posjede. Kulturni i duhovni utjecaji koji su dolazili iz tih centara oblikovali su svakodnevnicu knezova Babonića, no politički kontakti ostvareni preko tih centara uvelike su olakšali početke političkog uspona knezova Babonića, a u kasnijim vremenima mnogi učeni crkvenjaci obaljali su različite poslove za knezove Babonića omogućujući im pritom lakšu kontrolu mnogobrojnih njihovih posjeda. Naravno da su i sami Babonići pomagali kako bi zauzvrat dobivali ne samo duhovnu nego i političku sigurnost. Štoviše, Babonići su u svakodnevnom životu koristili prednosti pouzdanih crkvenih skriptorija i arhiva te su ta mjesta predstavljala glavna mjesta administrativnog života roda.

Kako se većina posjeda knezova Babonića nalazila se na prostoru Zagrebačke biskupije, i to poglavito na prostoru Gorskog arhidakonata, naravno da su knezovi Babonići rano ušli u vrlo dinamičnu interakciju sa zagrebačkim biskupom, te njegovim i Zagrebačkim i Čazmanskim kaptolima. Mnogobrojni redovnički samostani osnovani na velikom prostoru države knezova Babonića također su značajno utjecali na njihov politički, društveni,

kulturni i duhovni život. U prvom redu bili su to cistercijski samostani u Topuskom (srednjovjekovnoj Toplici) i Kostanjevici na Krki, te će u nastavku ovoga rada odnos Babonića prema tim samostanima biti detaljnije analiziran. S druge strane bili su to i pavlinski samostani na Gariću, potom onaj na Petrovoj Gori, kao i onaj u Novigradu Podravskom, te u nešto kasnije doba, sredinom 14. stoljeća, i franjevački samostan u Otoci na rijeci Uni, o kojima će biti nešto više riječi u poglavlju o posjedima i gradovima knezova Babonića.

3.9.1. Babonići i srednjovjekovni crkveni kaptoli

Posjedi knezova Babonića u promatranom razdoblju 13. i 14. stoljeća teritorijalno su potpadali pod crkvenu jurisdikciju Zagrebačke biskupije utemeljene početkom zadnjega desetljeća 11. stoljeća. Naravno da su zagrebački biskupi u mnogočemu utjecali na oblikovanje ne samo duhovnog, nego i političkog te gospodarskog života pripadnika roda Babonića. Štoviše, najstarija hrvatska historiografija, ona s kraja 19. stoljeća, pretpostavila je zagrebački biskup Stjepan II. koji je znatno poboljšao položaj Zagrebačke biskupije osnivanjem Čazmanskog kaptola 1232. godine,¹²³⁵ te je čak pokušao uspostaviti jedinstvo splitske i zagrebačke crkve,¹²³⁶ bio iz roda Babonića. Ne pozivajući se na neka određena povijesna vrela Kukuljević je prvi iznio mišljenje da je zagrebački biskup Stjepan II. bio iz roda Babonića.¹²³⁷ Iako je u svome radu o Zagrebačkoj biskupiji u 13. stoljeću iz 1873. godine Tkalčić naglasio da Kukuljević ne daje nikakvu potvrdu za svoju tvrdnju o porijeklu biskupa Stjepana II., tj da je on iz roda Babonića, ipak je Tkalčić prihvatio tu mogućnost ne želeći dalje osporavati Kukuljevićeve autoritet.¹²³⁸ Štoviše, Tkalčić je isto to ponovio u uvodnoj studiji prvoga sveska zbirke povijesnih dokumenata grada Zagreba,¹²³⁹ te je očito da je Tkalčić prihvatio Kukuljevićevo mišljenje. Slijedeći naraštaji hrvatske historiografije su uz

¹²³⁵ CD 3, dok. 324., str. 369.-374.

¹²³⁶ Nakon što je zagrebački biskup Stjepan II. imenovan za splitskog nadbiskupa u vrijeme tatarske provale u Hrvatsku, o čemu nam svjedoči kroničar Toma arhiđakon u svojoj „Salonitanskoj povijesti“ (Matijević-Sokol, Mirjana (ur.), *Toma Arhiđakon i njegovo djelo. Rano doba hrvatske povijesti*, Jastrebarsko, 2002., str. 216.-217.), pokušao je ostvariti jedinstvo ovih dviju crkava. O pokušaju ujedinjenja zagrebačke i splitske crkve pisali su mnogi autori započevši sa Kukuljevićem (Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Borba Hrvatah s Mongoli i Tatari. Povjestno-kritična razprava*, Zagreb, 1863., str. 36.-37.) i Tkalčićem (Tkalčić, Ivan Krstitelj, „Priporod biskupije zagrebačke u XIII. vijeku“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i mjetnosti*, knj. XLI, Zagreb, 1877., str. 148.-149.), dok je najdetaljniju studiju o ovome problemu nedavno napisao Basić (Basić, Ivan, „O pokušaju ujedinjenja zagrebačke i splitske crkve u XIII. stoljeću“, *Pro tempore. Časopis studenata povijesti*, sv. 3, Zagreb, 2006., str. 25.-44.).

¹²³⁷ Kukuljević-Sakcinski, *Borba Hrvatah s Mongoli*, str. 27.

¹²³⁸ Tkalčić, „Priporod biskupije zagrebačke“, str. 125.-126.

¹²³⁹ Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur.), *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine Dalmatinsko-Horvatsko-Slavonske* (dalje: MHCZ), sv. 1, Zagreb, 1889., str. CIX.

manje ili veće ograde preuzeli Kukuljevićevo mišljenje o porijeklu biskupa Stjepana II. iz roda Babonića.¹²⁴⁰ Tek je krajem prošloga stoljeća Lukinović u svojoj knjizi posvećenoj devetstotoj godišnjici Zagrebačke biskupije pišući o biskupu Stjepanu II. napomenuo da se o biskupovu porijeklu ne zna mnogo te je napomenuo da Tkalčić svoje tvrdnje da Stjepan potječe od znamenitih Babonića nije potvrdio nikakvim povijesnim izvorom.¹²⁴¹ Konačno je u svome nedavnom radu u biskupu Stjepanu II., u kojemu se ponajviše bavila pitanjem gdje se biskup Stjepan II. školovao, Mirjana Matijević-Sokol pozivajući se na nedovoljno ali ipak poznate podatke o biskupovu životu prije ređenja za zagrebačkog biskupa, odbacila mogućnost njegova porijekla iz roda Babonića.¹²⁴²

Iako Kukuljević ne navodi razloge zbog čega je pretpostavio da je zagrebački biskup Stjepan II. bio iz roda Babonića,¹²⁴³ vrlo vjerojatno je on na tu pretpostavku došao pretpostavljajući da biskup porijeklom mogao biti samo iz uglednog i moćnog plemićkoga roda kakav bi njegovu uvjerenju Babonići bili u to doba, tj. već početkom 13. stoljeća. No, iz svega do sada izloženog u ovome radu jasno je da su Babonići početkom 13. stoljeća tek započinjali svoj uspon na društvenoj skali srednjovjekovne Slavonije. U to su doba tek započeli svoje prvo širenje na Vodičevo, te su osim njega u to doba držali svoje matične posjede oko Goričke i Zrina. Tek su započeli izgradnju svojih kontakata sa kraljevskom kućom, i to u poglavito nakon akcije kneza Stjepana I. u Mehovu početkom 13. stoljeća. Ozbiljniji uspon knezova Babonića započet će tek u sedmom desetljeću 13. stoljeća, tj. za života psetskog župana kneza Dionizija I. Babonića koji je nakratko bio i slavonski ban, te znatno više u doba kneza Stjepana IV. koji je na duže vrijeme krajem 13. stoljeća obnašao

¹²⁴⁰ Tako su o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. pisali: Ivančan, Ljudevit, „Čazmanski kaptol (1232.-1932.)“, *Croatia sacra. Arhiv za crkvenu povijest Hrvata*, god. 2, Zagreb, 1932., str. 101.-110.; Gulin, Ante, „Srednjovjekovni pečati zagrebačkih biskupa“, *Starine JAZU*, knj. 58, Zagreb, 1980., str. 67.-68.; Klaić, Nada, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, 1982., str. 492.-494.; Budak, Neven, „BABONIĆ, Stjepan“, *Hrvatski bibliografski leksikon*, Zagreb, 1983., str. 305.-306.; Šanjek, Franjo, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, sv. 1, Zagreb, 1988., str. 171. i 291.; Gulin, Ante, „Srednjovjekovni Čazmanski kaptol i njegovi pečati“, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU*, vol. 15, Zagreb, 1989., str. 41.-64.; Gulin, Ante, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb, 1998., str. 105.-106.; Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskim prostorima*, Zagreb, 1996., str. 52., 123., 124., 219. i 235.; Šanjek, Franjo, „Hrvati i pariško sveučilište (XIII.-XV. st.)“, *Rad HAZU*, knj. 476, Zagreb, 1998., str. 115.-116.; Gulin, Ante, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli – Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*, Zagreb, 2001., str. 57.; Budak, Neven, „Zagrebački biskup Stjepan II., suvremenik Tome Arhiđakona“, *Toma Arhiđakon i njegovo doba. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog 25-27. rujna 2000. godine u Splitu*, Split, 2004., str. 153.-158.; Šanjek, Franjo, „Hrvati i sveučilišna Europa (13.-15. st.)“, *Raukarov zbornik*, Zagreb, 2005., str. 212.; Šanjek, Franjo, *Dominikanci i Hrvati. Osam stoljeća zaajedništva (13.-21. stoljeće)*, Zagreb, 2008., str. 33., bilj. 44.

¹²⁴¹ Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 63. Pri tome se Lukinoviću potkrala greška. Naime, on je utvrdio da je zagrebačkog biskupa Stjepana II. sa Babonićima povezo Tkalčić a ne Kukuljević koji je se tom rješenju Stjepanova porijekla domislio desetak godina prije Tkalčića (Kukuljević-Sakcinski, *Borba Hrvatah s Mongoli*, str. 27.).

¹²⁴² Matijević Sokol, Mirjana, „Prozopografska crtica o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. (1225. – 1247.)“, *Zbornik Nikše Stančića*, Zagreb, 2011., str. 55.-64.

¹²⁴³ Kukuljević-Sakcinski, *Borba Hrvatah s Mongoli*, str. 27.

službu slavonskog bana te se sukobljavao s vrlo moćnim rodovima Gisingovaca i Gútkeleda, te je iz tih sukoba izašao kao pobjednik.¹²⁴⁴ S druge strane, moguće je pretpostaviti da je Kukuljević zaključak da je biskup Stjepan iz roda Babonića temeljio na pretpostavci da je upravo činjenica da je jedan član postao zagrebačkim biskupom dala dodatan impuls usponu roda na političkoj i društvenoj ljestvici onodobne Slavonije. U svakom slučaju, iz vrlo malobrojnih sačuvanih isprava u kojima se spominju pripadnici roda Babonića tijekom prve polovice 13. stoljeća nema nikakvih naznaka o njihovim bližim kontaktima sa zagrebačkim biskupom Stjepanom II. ili pak njegovom bilo kakvom protežiranju Babonića, u vidu posebnih darovnica ili političkih usluga, što bi se svakako moglo očekivati ako je vjerovati pretpostavci da je biskup Stjepan II. bio njihov bliži ili daljnji rođak.¹²⁴⁵

Iako su početkom 13. stoljeća živjela čak tri pripadnika roda Babonića po imenu Stjepan,¹²⁴⁶ teško bilo koga od njih poistovjetiti sa zagrebačkim biskupom Stjepanom II. ako se u obzir uzmu čak i najosnovanije prozopografske činjenice. Za biskupa Stjepana II. se zna da je umro 10. srpnja 1247. godine,¹²⁴⁷ te se odmah iz razmatranja može isključiti knez Stjepan I. Babonić koji se već 1210. godine spominje kao pokojni.¹²⁴⁸ Po istom principu može se isključiti i knez Stjepan III. Babonić koji se kao živ spominje 1256. godine, dakle devet godina nakon biskupove smrti.¹²⁴⁹ Što se tiče kneza Stjepana II. Babonića on se kao živ spominje 1242. i 1243. godine,¹²⁵⁰ a kao mrtav prvi puta tek 1273. godine,¹²⁵¹ no vjerojatno je preminuo značajno prije tog spomena, te ga je moguće pokušati poistovjetiti sa zagrebačkim biskupom Stjepanom II. No, iz kasnijih je isprava poznato da je knez Stjepan II. Babonić imao čak trojicu sinova, knezove Dionizija I., Stjepana IV. i Radoslava I.,¹²⁵² te je sama ta činjenica dovoljna za isključivanje mogućnosti poistovjećivanja njega sa zagrebačkim biskupom Stjepanom II. Naravno da se može postaviti pitanje jesu li njih trojica jedini

¹²⁴⁴ Vidi poglavlja „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“ i „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

¹²⁴⁵ Vidi isprave: CD 2, dok. 332., str. 359.-361., CD 3, dok. 142., str. 167.-170., CD 4, dok. 124., str. 135.-136., dok. 49., str. 164.-166., dok. 162., str. 181.-182. i dok. 357., str. 411.-412.

¹²⁴⁶ Vidi prilog 16 – „Rodoslovlje Babonića do kraja 14. stoljeća“.

¹²⁴⁷ Gorički arhidakon Ivan bilježeći datum smrti o biskupu Stjepanu II. kaže: *...Huic succesit dominus Stephanus secundus, qui dicitur fuisse sollempnis homo. Hic plures ecclesias in episcopatu fecit edificari et specialiter capitulum chasmense et preposituram chasmensem ipse constituit et dotavit, et ipsam ecclesiam fecit edificari et etiam ecclesiam beate Marie Magdalene in Chasma et plurima opera fecit. Qui obiit VI idus julii, anno domini MCCXLVII, tempore domini regis Andree, filii Bele secundi...*, Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur), *Povjestni spomenici zagrebačke biskupije XII i XIII stoljeća. Monumenta historica episcopatus Zagradiensis saec. XII & XIII*, sv. 2, Zagreb, 1874., str. 5.-6.

¹²⁴⁸ *...Stephanus bone memorie comes de Goriza...*, CD 3, dok. 80., str. 98.-99.

¹²⁴⁹ *...fideles nostri Babonig et Stephanus comites...*, CD 5, dok. 543., str. 9.

¹²⁵⁰ 1242. - *...nostri fidelis comitis Stephani fratris Boboneg...*, CD 4, dok. 49., str. 165.; 1243. - *...Babonik comitis et Stephani bani...*, CD 4, dok. 162., str. 182.

¹²⁵¹ *...pro comite Stephano filio Stephani...*, CD 6, dok. 21, str. 19.

¹²⁵² Vidi prilog 16 – „Rodoslovlje Babonića do kraja 14. stoljeća“.

pripadnici roda Babonića koji su živjeli u prvoj polovici 13. stoljeća i zvali se Stjepan. Kako ne postoji niti jedan podatak sačuvan u povijesnim izvorima koji bi govorio u prilog tome da je u prvoj polovici 13. stoljeća postojao još neki Stjepan iz roda Babonića svaka daljnja domišljanja u tome smjeru ušla bi u sferu špekulacija i neutemeljenih historiografskih konstrukcija.

Osim toga niti Schönleben niti Thallóczy, sastavljači prvih genealoško-povijesnih studija o rodu Babonića, ne znaju za mogućnost da je zagrebački biskup Stjepan II. bio iz roda Babonića te se time pitanje u svojim istraživanjima nisu niti bavili.¹²⁵³ Čini se da su na Kukuljevićeva domišljanja o porijeklu zagrebačkog biskupa Stjepana II. iz roda Babonića, treba gledati kao produkt ondašnje političke klime i borbe Hrvata za što bolji politički i gospodarski položaj unutar Austro-Ugarske Monarhije. Naime, Kukuljeviću se očito prihvatljivijom učinila mogućnost da je biskup Stjepan II. porijeklom Babonić, dakle potomak lokalnog plemstva, što je u njegovim očima značilo da je Hrvat, nego li eventualno ugarskog ili bilo kojega drugoga stranoga porijekla.

Što dakle govore sačuvani relevantni povijesni podatci o porijeklu zagrebačkog biskupa Stjepana II.? U literaturi je dobro poznati podatak da je Stjepan na mjesto zagrebačkog biskupa došao sa pozicije kraljevskog kancelara na kojoj se spominje 1225. godine.¹²⁵⁴ Odbacivši mogućnost Sorbone kao mjesto školovanja budućeg zagrebačkog biskupa, jer ona u to doba nije niti postojala, Matijević-Sokol prihvaća Francusku kao jedno od mogućih mjesta Stjepanova školovanja, ali u razmatranje uključuje i pravne studije u Bologni, te ipak naglašava da cjelokupno kasnije Stjepanovo djelovanje na kulturnom i gospodarskom planu svakako ukazuje na njegovo izuzetno obrazovanje.¹²⁵⁵ Stjepanovo izuzetno obrazovanje kao i činjenica da je prije stupanja na biskupsku stolicu obnašao službu kraljevskog kancelara potvrđuju njegovu bliskost sa kraljevskim dvorom Arpadovića, što je dodatno potvrđeno ispravom iz 1226. godine kojom mu mladi kralj Bela u trenutku kada je Stjepan već bio na biskupskoj stolici, daruje posjed Vertuš u Šomođskoj županiji zbog vjerne službe.¹²⁵⁶ Osim toga, isti je kralj nešto kasnije iste godine presudio u Stjepanovu korist u parnici koju je on vodio sa neki Muterinom zbog duga do 200 maraka.¹²⁵⁷ Kako mu Muterin nije na vrijeme vratio dug, mladi kralj Bela je presudio da Muterin u ime preostala duga od

¹²⁵³ Vidi rodoslovlje Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 24.-27., kao i cjelovitu studiju. Te rodoslovlje CDCB, iza str. LXVIII., kao i cjelovitu studiju na njemačkom jeziku Thallóczy, *Die Geschichte*, pass.

¹²⁵⁴ ...*per manus magistri Stephani aule regie cancellarii...*, CD 3, dok. 219., str. 245.

¹²⁵⁵ Matijević Sokol, „Prozopografska crtica“, str. 59.-64.

¹²⁵⁶ ...*ad recompensationem seruiciorum magistri Stephani Zagrabienisi episcopi...*, CD 3, dok. 233., str. 261.

¹²⁵⁷ ...*dictus Muterinus ad terminum prewdictum non uenit nec misit, ispu min CC marcis...*, CD 3, dok. 234., str. 261.-262.

150 maraka biskupu Stjepanu prepusti posjede Bisticu i Otok u Međimurju.¹²⁵⁸ Svakako je indikativno da se rečeni posjedi nalaze u Ugarskoj, tj. preko Drave, što bi ukazivalo na moguće Stjepanovo porijeklo iz tih krajeva. Ova razmišljanja mogla bi naći potvrdu u Vitezovićevim navodima iz njegove „Banologije“. Vitezović je naime tvrdio da je biskup Stjepan II. bio u srodstvu s obitelji Buzad, potomaka ugarskoga plemićkoga roda Haholdova. Ta je obitelj početkom 13. stoljeća posjedovala Gornju Lendavu i obližnja sela.¹²⁵⁹

Svakako je neupitna je činjenica da je Stjepan na mjesto zagrebačkog biskupa došao sa kraljevskog dvora, te da je bio vrlo blizak sa vladarskom kućom Arpadovića.¹²⁶⁰ Kalj Andija II. svakako bi prepustio upravljanje važnom Zagrebačkom biskupijom sebi odanoj i bliskoj osobi. Stoga nije nemoguće da je uistinu Stjepan „bio u rodu i drag prijatelj Kolomanu, kralju Galicije i Slavena, kao i ugarskim kraljevima Andriji i njegovu nasljedniku Beli IV.“, kako je to tvrdio Krčelić.¹²⁶¹ U svakom slučaju, kako za Kukuljevićevu pretpostavku da je zagrebački biskup Stjepan II. bio iz roda Babonića, koju je manje ili više kritično preuzela gotova cijela kasnija historiografija, nema nikakvih povijesnih potvrda, slobodno se može takva pretpostavka o porijeklu biskupa Stjepana II. može odbaciti kako neutemeljena i malo vjerojatna pri tome ne umanjujući Stjepanovu gotovo nemjerljivo pozitivnu ulogu u razvoju zagrebačke crkve.

S druge strane, knezovi Babonići imali su intenzivne odnose prvenstveno sa Zagrebačkim kaptolom od druge polovice 13. i tijekom 14. stoljeća. Srednjovjekovni su kaptoli (*capitulum*), iako su bili crvene institucije koje su se sastojale od svećeničkih kolegija ili zborova s korporativnim uređenjem, ipak bili i javne institucije koje su pokrivala u duhovnom, vjerskom i kulturnom pogledu prostor srednjovjekovne Slavonije. Srednjovjekovni kaptoli na prostoru hrvatskih povijesnih zemalja, kao i oni u drugim susjednim zemljama, poput Ugarske, Austrije i Italije, bili su utemeljeni i ustrojeni po odobrenju Rimske kurije na osnovi kanonskoga prava. S obzirom na mjesto djelovanja pojedinog kaptola, razlikuju se stolni (smješteni u sjedištu biskupije, tj. uz katedralnu crkvu) i zborni kaptoli (smješteni izvan sjedišta biskupije). Članovi kaptola bili su svećenici, kanonici, koji su živjeli po posebnom kanonu ili pravilu, te je unutar samog kaptola postojala stroga

¹²⁵⁸ ...*Ipsa autem Stephanus episcopus talem inter eos pacem reformavit, ut predictus Muterinus aduersario suo CL marcax persolveret ... ut ipse pro predio suo toto, quod inter Drawam et Muram habebat, pefatam pecuniam aduersario suo persolueret ... habito consilio omnium magnatum nostrorum et consensu predictum predium Muterini Bistic videlicet et Otoc Sciget episcopo in perpetuum adiudicauimus possidendum...*, CD 3, dok. 234., str. 262.

¹²⁵⁹ Ritter-Vitezović, Pavao, *Banologia sive De banatu Croatiae*, Zagreb, 1710., (rukopis); Tkalcic, „Priporod biskupije zagrebačke“, str. 127.

¹²⁶⁰ Matijević Sokol, „Prozopografska crtica“, str. 63.-64.

¹²⁶¹ Krčelić, *Povijest Stolne crkve zagrebačke*, str. 95.

hijerarhija. Osim bogoslužja i gospodarske djelatnosti, i kaptoli sa prostora hrvatskih povijesnih zemalja, po uzoru na one u Ugarskoj, su sredinom prve polovice 13. stoljeća počeli obavljati i javnu djelatnost, te su postali vjerodostojna mjesta (*loca credibilia*). Isprave što su ih izdavali ili potvrđivali kanonici imale su javnu vjeru (*fides publica*), te su smatrane autentičnima. Pred kaptolima su se sklapali kupoprodajni ugovori, potom mirile zavađene strane, te prodavali, kupovali, darivali, zalagali i omeđivali posjedi. Pred kanonicima su se obavljale razne transakcije te su se prijepisi ispravama o tim transakcijama čuvali u kaptolskim arhivima.¹²⁶²

Vrlo vjerojatno prilikom osnivanja Zagrebačke biskupije 1093. ili 1094. godine, o čemu svjedoči isprava ostrogonskog nadbiskupa Felicijana iz 1134. godine,¹²⁶³ utemeljen je i Zagrebački kaptol.¹²⁶⁴ Za vrijeme službe zagrebačkog biskupa Stjepana II. (1227.-1247.) koji nakon dekreta kralja Andrije II. kojim je kralj ozakonio praksu kaptola kao vjerodostojnih mjesta,¹²⁶⁵ Zagrebački kaptol je sve više obnašao i tu službu. Štoviše, i utemeljenje Čazmanskog kaptola 1232. godine treba promatrati u svjetlu duhovne i kulturne obnove koju je za vrijeme svoje službe poduzeo biskup Stjepan II., ali i u svjetlu sve veće potrebe za mjestima na kojima bi se mogle obavljati razne financijske transakcije te o tome izdavati i ovjeravati isprave.

Naravno da su se i Babonići koristili uslugama kaptola kao vjerodostojnog mjesta, i to ponajviše Zagrebačkog kaptola. Prvu ispravu pred Zagrebačkim kaptolom ovjerio je knez Radoslav I. 1264. godine. Riječ je o ispravi kojom Zagrebački kaptol svjedoči da su Jakov i Stjepko, sinovi Čavlakovi, prodali svoj posjed Kolevrat knezu Radoslavu I. Rečeni posjed Kolevrat se nalazio nedaleko ušća rijeke Hutine u Kupu, u blizini kasnije utvrde Stjeničnjak.¹²⁶⁶

Od početka osmoga desetljeća 13. stoljeća, tj. od vremena knezova Stjepana IV. i Radoslava I. koji su u to doba bili vodeći članovi roda, ustalila se praksa u rodu Babonića da razno razne poslove, poglavito financijske naravi, provode i ovjeravaju pred Zagrebačkim kaptolom. Ta se praksa nastavila i kroz čitavo 14. stoljeće, ali i u kasnijim vremenima. Ovakva praksa se ponajviše očituje u samoj činjenici da su od oko 180 sačuvanih isprava iz razdoblja 13. i 14. stoljeća koje se odnose na plemićki rod Babonića, ili se u njima spominju pripadnici roda, njih čak 60 bile ovjerene ili sastavljene od kanonika nekolicine

¹²⁶² Usporedi i detaljnije vidi: Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 11.-16.

¹²⁶³ CD 2, dok. 42., str. 42.-43.

¹²⁶⁴ Ivančan, Ljudevit, „Zagrebački kaptol (1093.-1932.)“, *Croatia sacra. Arhiv za crkvenu povijest Hrvata*, god. 3, Zagreb, 1933., str. 161.-163., Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 19. i 22.

¹²⁶⁵ Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 16.

¹²⁶⁶ ... *terram eorum nomine Colewrat...*, CD 5, dok. 816., str. 326

srednjovjekovnih kaptola, od čega su čak 53 sastavili kanonici Zagrebačkog kaptola. Od ostalih srednjovjekovnih isprava tri su sastavljene u Čazmanskom kaptolu, a po jedna u Kninskom, Varadinskom, Pečujskom i Stolnobiogradskom kaptolu.

Isprave sastavljene pred kanonicima Zagrebačkog kaptola ponajprije se odnose na razne kupoprodajne transakcije ili pak uvođenje Babonića u nove posjede (29 isprava). Zagrebački su kanonici vršili poslove reambulacije posjeda knezova Babonića ili plemstva s kojima su ti posjedi graničili, o čemu svjedoči 5 sačuvanih isprava. Nadalje, kanonici Zagrebačkog kaptola također su za Baboniće ovjeravali ranije isprave (8 isprava), te je uglavnom bilo riječ o banskim ispravama, kao i o nekoliko kraljevskih darovnica iz ranijih vremena. Osim toga, autoritet zagrebačkih biskupa, ali i članova Zagrebačkog kaptola, u više je navrata poslužio kao garancija mira između Babonića i pripadnika raznih susjednih plemićkih rodova s kojima su Babonići bili u raznim pravnim, ali i oružanim sukobima, o čemu nam svjedoči 11 isprava Zagrebačkog kaptola.

Od ostalih srednjovjekovnih kaptola Ugarsko-hrvatsko Kraljevstva Čazmanski je kaptol izdao jednu ispravu o reambulaciji posjeda,¹²⁶⁷ te po jednu o uvođenju u posjed¹²⁶⁸ i jednu koja se odnosila na rješavanje pravnog spora između turopoljskih plemića iz Brezovice s Babonića.¹²⁶⁹ Kninski je kaptol 6. srpnja 1266. ustanovio prodaju zemlje između slavonskog bana Rolanda od roda Ratoldova i Babonića,¹²⁷⁰ dok je Varadinski kaptol 1. srpnja 1279. godine izdao ispravu kojom je varadinski biskup Lodomir zaprijetio Pektarovcima i Babonićima ako se ne budu držali ranije potpisanog mira.¹²⁷¹ Nadalje, Pečujski je kaptol 27. kolovoza 1313. godine prepisao ranije isprave koje se odnose na dogovor između slavonskog bana Stjepana VI. Babonića i zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića oko pitanja vlasništva nad utvrdom Medvedgrad.¹²⁷² I konačno, nekadašnji slavonski ban, knez Ivan I. Babonić, ovjerio je pred Stolnobiogradskim kaptolom 18. listodapada 1328. godine svoju raniju ispravu kojom je založio svoju utvrdu Zrin braći Ivanu, Lovri i Ugrinu iz roda Toth-Lovričana.¹²⁷³

¹²⁶⁷ 29. travnja 1314. - CD 8, dok. 300., str. 358.

¹²⁶⁸ 29. listopada 1381. - CD 16, dok. 191., str. 229.-233.

¹²⁶⁹ 7. kolovoza 1366. - CD 13, dok. 401., str. 562.-563.

¹²⁷⁰ CD 5, dok. 867., str. 386.-388.

¹²⁷¹ CD 6, dok. 252., str. 302.-304.

¹²⁷² CD 8, dok. 279., str. 339.-340.

¹²⁷³ CD 9, dok. 340., str. 410.-411.

prilog 37 - popis tipova isprava knezova Babonića ovjerenih pred srednjovjekovnim kaptolima Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva

	ZAGREBAČKI	ČAZMANSKI	KNINSKI	VARADINSKI	PEČUJSKI	STOLNOBIOGRADSKI
kupovina i uvođenje u posjed	29	1	1	--	--	1
reambulacija posjeda	5	1	--	--	--	--
ovjeravanje ranije isprave	8	--	--	--	1	--
pravni spor i pomirbe	11	1	--	1	--	--
Ukupno:	53	3	1	1	1	1

Jedini pripadnik roda Babonića koji je ostvario svećeničku karijeru od čega je najduže bio kanonik Zagrebačkog kaptola, bio je knez Stjepan VII. Blagajski. Stjepan je bio najvjerojatnije najstariji sin od četvorice sinova kneza Dujma Blagajskog, te se prvi puta kao kanonik Zagrebačkog kaptola spominje u ispravi od 18. kolovoza 1396. godine kojom je prosvjedovao pred Zagrebačkim kaptolom u svoje ime, te u ime svoga brata Nikole IV. i njegovih sinova Ladislava II., Antuna i Ivana V., nakon što je ugarsko-hrvatski kralj Žigmund poklonio njihove gradove Krupu i Ostrožac bosanskom banu Vuku Vukčiću Hrvatiniću.¹²⁷⁴ Vrlo kratko tijekom 1404. godine Stjepan VII., još uvijek kao zagrebački kanonik, bio je upravitelj cistercijske opatije u Topuskom.¹²⁷⁵ Nakon ukaza pape Inocenta VII. od 1. veljače 1406. godine Stjepan VII. je imenovan krbavskim biskupom,¹²⁷⁶ gdje je sjedio do 15. listopada 1408. godine kada preuzima službu skarpatinskog biskupa, na Kreti,¹²⁷⁷ a vrlo vjerojatno je uskoro i umro.

Knez Stjepan VII. Blagajski se po prvi puta poimence spominje 1370. godine u ispravi kojom njega i njegovu braću Ivana III., Babonega IV. i Nikolu IV. njihov stric knez Pavao od Krupe imenuje nasljednicima njegovih posjeda ukoliko umre bez muških potomaka.¹²⁷⁸ Očito je u to doba Stjepan bio punoljetan, što je prema općem zakoniku Ugarsko-hrvatskog

¹²⁷⁴ ...*venerabilis et discretus vir dominus Stephanus, comes de Blagai, socius et concanonicus noster...*, CD 18, dok. 97., str. 144.

¹²⁷⁵ MHEZ 5, dok. 189., str. 236.-238. U ispravi knez Stjepan VII. je opisan kao: ...*Dilecto filio Stephano, quondam Duymi comitis de Blagay nato, canonico Zagrabiensi...*, MHEZ 5, dok. 189., str. 236.

¹²⁷⁶ MHEZ 5, dok. 209., str. 265.-266.; Eubel, *Hierarchia catholica*, sv. 1, str. 208.

¹²⁷⁷ Eubel, Conradum (ur.), *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalum ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita*, sv. 1, Regensburg, 1813., str. 439.; Bogović, *Modruška ili Krbavska biskupija*, str. 35.-36.

¹²⁷⁸ CD 14, dok. 200., str. 277.

Kraljevstva značilo da je bio stariji od 24 godine,¹²⁷⁹ te se stoga vrijeme Stjepanova rođenja treba staviti u drugu polovicu petoga desetljeća 14. stoljeća. Kako se knez Stjepan VII. po prvi puta kao zagrebački kanonik tek 1396. godine,¹²⁸⁰ očito je u to doba već bio u zrelim godinama, negdje između 45 i 50, čini se malo vjerojatnim da je on tek u to doba postao zagrebačkim kanonikom. Ovo se čini još manje vjerojatnim ako se u razmatranje uzme činjenica da tom ispravom iz 1396. godine Stjepan VII. protestira zbog odluke samoga vladara, te je očito on u to doba bio ugledan član Zagrebačkog kaptola sa dužim stažom te se stoga mogao odlučiti za takav protest.

Kako je u ispravi od 18. kolovoza 1396. godine, tj. u ispravi u kojoj se prvi puta Stjepan VII. decidirano navodi kao zagrebački kanonik, opisan atributima *venerabilis et discretus vir dominus Stephanus, comes de Blagai, socius et concanonicus noster...* (častan i rječit muškarac, gospodin Stjepan, knez od Blagaja, drug i kanonik naš),¹²⁸¹ možda se baš u tim atributima može pokušati pronaći odgovor kada je Stjepan VII. bio zagrebački kanonik. Pridjevom *venerabilis* koji je gotovo istoznačan pridjevu *honorabilis*, Stjepan VII. je opisan u još dvije o tri isprave u kojima je naveden i kao zagrebački kanonik.¹²⁸² Štoviše, u preostalim osam spomena nakon 1396. godine u njih čak četiri Stjepan VII. je opisan pridjevom *honorabilis*.¹²⁸³ Nadalje, uzme li se u obzir da su se plemići najčešće u raznim ispravama iz 13. i 14. stoljeća opisivali kao *comes* (knez), *fidelis comes* (vjeran knez), *nobilis vir* (plemenit muž) ili *magnificus vir* (veličanstveni muž), *magister* (uzvišeni),¹²⁸⁴ baš kao što je to slučaj i kod plemićkog roda Babonića, te da je knez Stjepan VII. jedini od Babonića opisivan pridjevima *venerabilis* i *honorabilis*, očito su se ti pridjevi koristili za opis klera. Štoviše, i sam knez Stjepan VII. Blagajski od isprava u kojima se prvi puta spominje pa sve do početka devetoga desetljeća 14. stoljeća opisivan je jednostavno kao *comes* ili *magister*,¹²⁸⁵ što bi ukazivalo na njegov svjetovan ali ujedno i plemićki status.

¹²⁷⁹ U 111. članku svoje prve knjige Werbőczy je zabilježio da su dječaci postali pravno punoljetni (*perfecta aetas*) sa 24, a djevojke sa 16 godina (...*Perfectae aetatis sunt masculi viginti quatuor annorum. Foeminae vero iuxta modernorum consuetudinem sedecim annorum...*, Bak – Banyó - Rady, *The Laws of Hungary*, ser. I, vol. 5, Prima pars, Tit CXI, p. 192).

¹²⁸⁰ CD 18, dok. 97., str. 144.

¹²⁸¹ CD 18, dok. 97., str. 144.

¹²⁸² 1398. - ...*honorabilem virum dominum Stephanum, filium condam comitis Duym de Blagay, socium et concanonicum nostrum...*, CD 18, dok. 267., str. 384.; 1401. - ...*honorabilis vir magister Stephanus filius condam magnifici viri Duymi de Blagay ac socius et concanonicus noster...*, CDCB, dok. 116., str. 210.

¹²⁸³ 1398. - ...*honorabilis viri domini Stephani filii condam comitis Duy de Blagay...*, CD 18, dok. 259., str. 374.; 1399. - ...*honorabili viro domino Stephano comiti de Blagay...*, CD 18, dok. 318., str. 459.; 1399. - ...*honorabilis vir dominus Stephanus filius condam comitis Duym de Blagay...*, CD 18, dok. 334., str. 477.; 1400. - ...*honorabilis viri magistri Stephani filii condam comitis Duymi de Blagay...*, CDCB, dok. 115., str. 208.

¹²⁸⁴ Vidi poglavlje „3.1. Rodoslovlje“.

¹²⁸⁵ 1370. - ...*comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...*, CD 14, dok. 200., str. 277.; 1370. - ...*Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum dicti comitis Duymi,*

Uzme li se kao točna pretpostavka da su pridjevi *venerabilis* i *honorabilis* označavali svećenički status osobe na koju su se odnosili, onda je indikativna isprava od 27. ožujka 1392. godine kojom je slavonski ban Detrik Bubek posvjedočio da je toplički opat Ivan dao u zalog predije Donju i Gornju Lestovu knezu Stjepanu VII. Blagajskom jer mu je novac bio potreban kako bi nabavio crkveni pribor koji su nešto ranije opljačkali Bosanci.¹²⁸⁶ U toj ispravi Stjepan VII. je po prvi puta opisan pridjevom *venerabilis*,¹²⁸⁷ što svjedoči da je već tada svećenik, a vrlo vjerojatno i zagrebački kanonik. Naime, slavonski je ban svakako bio dobro upućen u činjenicu da je Stjepan VII. bio svećenik. Osim toga, Stjepan VII. je tada već imao oko 40 godina te je u tim godinama gotovo sigurno morao biti svećenik, jer bi teško tek nakon toga započeo svećeničku službu. Kako se u razdoblju od 1383. od 1392. godine Stjepan VII. ne spominje u izvorima, te je moguće da je sredinom devetog desetljeća stupio u svećeničku službu. Naime, sredinom devetoga desetljeća 14. stoljeća Stjepan VII. Blagajski je imao između 35 i 40 godina, te je u ta dob bila više nego prikladna za stupanje u svećeničku službu. Iako bi se ta dob mogla činiti i malo prekasna za stupanje u svećeničku službu, ipak u obzir treba uzeti činjenicu da je Stjepan VII. bio pripadnik magnatske obitelji, te da je za svoga života knez Dujam Blagajski vjerojatno imao namjere da sva četvorica njegovih sinova zajednički naslijede obiteljske posjede, kakva je i bila dotadašnja praksa u rodu Babonića,¹²⁸⁸ te se Stjepan VII. mogao odlučiti za svećeničku službu tek nakon njegove smrti oko 1370. godine. Naravno da ova razmišljanja nemaju potvrdu u povijesnim izvorima, te da je riječ o mogućoj rekonstrukciji događaja temeljnoj na komparativnoj historiografskoj analizi, tj. da je riječ tek o vrlo vjerojatoj rekonstrukciji povijesnih događaja.

U svakom slučaju ugled koji je knez Stjepan VII. Blagajski uživao kako kanonik Zagrebačkog kaptola, a posebice kao krbavski biskup nakon 1406. godine, uvelike je omogućio porast ugleda i političke moći blagajske grane knezova Babonića, kao i njihovog povezivanja sa krbavskim knezovima Kurjakovićima.

iuniorum fratrum eiusdem comitis Johannis..., CD 14, dok. 210., str. 290.; 1372. - *...magistro Johanni et fratribus suis, scilicet Nicolao, Babonek et Stephano...*, CD 14, dok. 334., str. 454.; 1374. - *...magistro Iohanni, Nicolao, Babonyk et Stephano filiis condam comitis Duymi...*, CD 15, dok. 21., str. 32.; 1380. - *...magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai...*, CD 16, dok. 119., str. 130.; 1380. - *...magistros Iohannem, Nicolaum, Baboneg et Stephanum, filios comitis Doymi de Blagay...*, CD 16, dok. 120., str. 131.; 1382. - *...magistrorum Iohannis, Nicolai, Baboneg et Stephani, filiorum condam Duymi, comitis de Blagay...*, CD 16, dok. 215., str. 262.; 1383. - *...magistrorum Nicolai, Babonek et Stephani filiorum quondam comitis Duymi de Blagay...*, CDCB, dok. 101., str. 179.

¹²⁸⁶ CD 17, dok. 314., str. 423.

¹²⁸⁷ *...venerabili viro magistro Stephano, filio condam comitis Dwym, comiti Blagay...*, CD 17, dok. 314., str. 423.

¹²⁸⁸ O principa nasljeđivanja posjeda unutar roda više vidi poglavlje „3.2. Struktura roda“.

3.9.2. Babonići i cistercitske opatije u Topuskom i Kostanjevici na Krki

Kako su se cisterciti iz opatije u Topuskom nalazili u neposrednoj blizini glavne utvrde knezove Babonića, Stjениčnjaka, te su njihovi odnosi sa knezovima Babonića bili najintenzivniji, te su trajali najduže vremena, uistinu je potrebno ovaj pregled odnosa Babonića sa crkvenim središtima započeti sa cistercitskom opatijom Blažene Djevice Marije u Topuskom.

Babonići su vrlo brzo po dolasku cistercita u naše krajeve stupili u kontakt s njima. Naime, kao što je već rečeno, posjede njihovih susjeda, šest plemićkih rodova iz Gorske županije (*sex generationes de Gora*), kralj Andrija II. je u ispravi o osnutku samostana iz 1211. godine,¹²⁸⁹ izuzeo iz vlasti opata Blažene Djevice Marije u Topuskom i stavio izravno pod svoju vlast,¹²⁹⁰ te je moguće da su već tada Babonići stupili u kontakte s topuskim cistercitima. Budući da je po osnutku Topuska opatija, kao kraljevski samostan, ušla u direktnu kraljevsku zaštitu, za vrijeme vladavine kralja Andrije II. i njegovog nasljednika Bele IV. za opatiju u Topuskom nisu postojale potrebe za ulaženje u kompromise sa susjednim velikašima.¹²⁹¹ Kraljevska je vlast u to vrijeme bila snažna i sigurna pa je i opatija imala nesmetan i siguran razvoj od uplitanja susjednih plemića ili crkvenih institucija. Pa ipak, u to su se vrijeme počele izgrađivati čvršće veze između cistercita u Topuskom i susjednih Babonića. Zabilježeno je da je u potpisivanju mira Babonića, bana Stjepana i kneza Babonega, sa građanima Senja, jedan od potpisanih svjedoka bio i kaptol braće redovnika iz Topuskog.¹²⁹²

U šezdesetim godinama 13. stoljeća nastavljeno je povezivanje Babonića s cistercitima u Topuskom. U već opisanim okolnostima slavonski ban Roland od plemićkog roda

¹²⁸⁹ CD 3, dok. 84., str. 104. Opatija u Topuskom je vrlo brzo zaživjela uspostavljajući čvrste i intenzivne veze sa centralom reda u Francuskoj. Tako se već 1214. godine spominje neimenovani topuski opat koji je te godine nije mogao prisustvovati na generalnom kapitulu reda jer je to zatražio ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. vrlo vjerojatno zbog štednje. O svemu tome je na generalnom kapitulu reda izvjestio opat opatije Clairvaux (*...Abbat de Topliz qui anno praeterito non veni tad Capitulum, parcutur ad petitionem regis Hungariae, ita tamen u tad sequens Capitulum veniat. Abbas Claraevallis hoc ei denuntiet...*, SCGOC 1, str. 421.). I uistinu je iduće godine neimenovani topuski opat došao na generalni kapitul reda, te je izvjestio i o novostima u opatiji Igriš u današnjem rumunjskom Banatu (*...Abbas de Egris qui non venit hoc anno ad Capitulum cum venire deberet tribus diebus sit in levi culpa, uno eorum in pane et aqua, et sequenti Capitulo se praesentet, et cui parcutur ad praesens propter suam novitatem, veniam super hoc petiturus. Abbas de Toplis hoc ei denuntiet...*, SCGOC 1, str. 437.). Neimenovani topuski opat još je jednom 1219. godine prisustvovao na generalnom kapitulu reda, te je na istom kapitulu određen opat opatije Igriš da ispita prikladnost mjesta i dostatnost posjeda za promjenu lokacije topuske opatije, o čemu je trebao izvjestiti generalni kapitul reda iduće godine (*...Petitio abbatis de Topli de commutando loco abbatiae suae, committitur abbati Claraevalis, qui de competentia loci et sufficientia possessionum et de necessitate mutandi diligenter inquirat, et quod invenerit, in sequenti Capitulo studeat nuntiare...*, SCGOC 1, str. 514.-515.).

¹²⁹⁰ Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 33.

¹²⁹¹ Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 32.

¹²⁹² *...capitulum fratrum de Toplica...*, CD 4, dok. 162., str. 181.-182. Ovo se najvjerojatnije odnosilo baš na opata cistercitske opatije u Topuskom (Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 33.).

Ratoldova nastojao se domoći posjeda Vodičeva od Petra I., Matije, Kristijana i Jakova, sinova kneza Babonega III., nudeći im zazuzvrat svoje posjede Grđen i Bojna.¹²⁹³ Banu je to konačno i uspjelo te je o tome sastavljena isprava o zamjeni posjeda 6. srpnja 1266. godine pred kninskim biskupom Ladislavom, topuskim opatom Matijom i Jakovom, templarskim zapovjednikom u Gori.¹²⁹⁴ Preuzimanjem Bojne Babonići su postali neposredni susjedi cistercijske opatije u Topuskom.

Očito nezadovoljni gubitkom Vodičeva, ali i u promijenjenim političkim okolnostima nastojali su Babonići ponovno steći vlastelinstvo Vodičevo, ali i sačuvati novostečene posjede Bojna i Grđen. Ovim nastojanjima pomogli su im cisterciti iz cistercijske opatije u Kostanjevici s kojima su se očito povezali preko cistercita u Topuskom.

Naime, u već opisanoj parnici pred hercegom Belom godine 1269. braća Jakov i Kristijan su uz pomoć cistercita iz Kostanjevice koji su u svojem arhivu čuvali prijepise isprava o vlasništvu Babonića nad Vodičevom, uspjeli dokazati da im je posjed Vodičevo u nasljedstvo ostavio njihov djed Stjepan I.¹²⁹⁵ Iz isprave je jasno da je Babonićima samostanski arhiv služio za pohranu važni dokumenata. Susretljivost cistercita iz Kostanjevice nije začuđujuća ako se ima u vidu budući sve bliskiji odnosi između kostanjevičkih opata i članova plemićkog roda Babonića, koji će u narednim vremenima i ovu opatiju obdariti značajnim brojem darovnica.¹²⁹⁶

S druge strane, opatija Blažene Djevice Marije u Topuskom uživala je čvrstu kraljevsku zaštitu od njezinog utemeljenja, za vrijeme kralja Andrije II., sve smrti kralja Bele IV. 1270. godine.¹²⁹⁷ Dinastičke krize, i to pogotovo ona iz 1290-tih kada vlast preuzima Andrija III. Mlečanin, uzrokovale su slabljenje kraljevske vlasti pa samim time i slabljenje kraljevske zaštite cistercijske opatije u Topuskom. Osim toga, i unutrašnji problemi potkraj 1270-tih uzrokovali su gubitak sjaja opatije kao kraljevske zaklade i povezivanje opatije s lokalnim plemstvom, u prvom redu Babonića, tražeći od njih zaštitu i potvrdu darovnica.¹²⁹⁸

Unutarnji problemi opatije najjasnije su se očitovali 1282. godine u krizi oko legitimnosti opata Mateja,¹²⁹⁹ te gubitku radne snage konversa, laika-redovnika. Konvers

¹²⁹³ O ovome više vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

¹²⁹⁴ CD 5, dok. 867., str. 386.-388.

¹²⁹⁵ CD 5, dok. 977., str. 514.-516.

¹²⁹⁶ Među dobročinitelje opatije u Kostanjevici, koji su opatiju bogato obdarili darovnicama u 13. i 14. stoljeću, dobar poznavatelj njezine povijesti Jože Mlinarič uz knezove Spanheimske i češkog ralja Hernika ubraja i Baboniće. Mlinarič, „Cistercijska opatija Kostanjevica“, str. 220.

¹²⁹⁷ Ančić, „Cistercijska opatija u Topuskom“, str. 32.

¹²⁹⁸ Ančić, „Cistercijska opatija u Topuskom“, str. 33.

¹²⁹⁹ Generalni kapitul reda 1282. godine proglasio je opata Mateja „samozvanim“, pri čemu je rečeno da se legitimni opat morao odreći uprave jer mu je opat Matej prijetio smrću. Vodstvo reda je zahtijevalo uklanjanje

(*frater conversus, frater laicus, laicus conversus, laicus barbatus*) bio je neškolorani laik, koji je poslije jednogodišnjeg novicijata polagao tri bitna redovnička zavjeta, te budući da nije bio korni redovnik nije sudjelovao u liturgiji i drugim posebnim dužnostima redovnika, te nije sudjelovao ni u hijerarhiji reda i upravi samostana.¹³⁰⁰ Pa ipak, konversi su bili pravi članovi redovničke zajednice, te su fizičkim radom osiguravali opstanak samostanu. Gubitak radne snage konversa u grandama,¹³⁰¹ osnovnim gospodarskim jedinicama cistercitskih samostana, kao posljedicu su imale potrebu za dovođenjem i kupovanjem *serva*, neslobodnjaka, i to najčešće sa susjednih plemićki posjeda. Uz ovakva gospodarska kretanja usko je vezano pretvaranje granda u predije (*predium*), nasljedno vazalno dobro, što su ih topuski opati davali na uživanje plemićima iz bližeg ili daljeg susjedstva uz uvjet da se prihodi sa njih u određenom omjeru dijele između predijalaca i opatije.¹³⁰²

Očito zbog gubitka kraljevske zaštite opatija je od kraja 1270-tih godina sve češće bila primorana tražiti potvrde svojih posjeda i prava i od susjednog plemstva, u prvom redu Babonića koji su predvođeni knezom Stjepanom IV. baš u to vrijeme počeli značajno širiti svoje posjede, ugled i moć. Stoga je vrlo vjerojatno da je baš u to vrijeme započelo još tješnje povezivanje opatije u Topuskom i Babonića, iako taj proces nije moguće pratiti zbog nedostatka sačuvanih povijesnih izvora.¹³⁰³

Ranije stvoreni bliski odnosi između cistercita iz Topuskog i Babonića nastavili su se razvijati i u drugoj polovici osmoga desetljeća 14. stoljeća u vremenima sukoba Babonića s moćnim plemićkim rodovima Gútkeledima i Gisingovcima.¹³⁰⁴ Naime, zanimljivo je da je jedan od mirova između Babonića i Gútkeleda, i to onaj ugovoren 6. studenog 1278.,¹³⁰⁵ potpisan i pred topuskim opatom Matejem, kojemu su sukobljene strane pristali predati na

samozvanog opata i vraćanje uprave legitimnom opatu: ...*Quiniam iuxta beati Augustini sententiam, sicut poenitentibus misericordes esse iubemur, sic impenitentibus et obstinatis in malo misericordiam impendere prohibemur, statuit et odrinat Capitulum generale quod frater M. qui se gerit pro abbate de Thoppior, licet non sit, auctoritate Capituli generalis pro non abbate de cetero habeatur, et super aliis multis excessibus eius in quibus, ut dicitur, impunitus hucusque preservat, per patrem abbatem puniatur, de restitutione autem alterius abbatis, qui metu mortis cessisse dicitur, patri abbati committitur, et quid inde, et...*, SCGOC 3, str. 223.; Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, str. 212.; Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 33.

¹³⁰⁰ Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, str. 200.; Lawrence, C. H., *Medieval Monasticism: Forms of Religious Life in Western Europe in the Middle Ages*, London-New York, 1989., str. 178.-181.

¹³⁰¹ Grande (*grangiae, granciae, grachiae*) bile su poljodjelske stanice podignute na prostranom posjedu oko opatije, te su uz trgovinu predstavljale osnovu gospodarske snage pojedine opatije. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, str. 200.

¹³⁰² Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 35.

¹³⁰³ Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 35.

¹³⁰⁴ O ovim sukobima više vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

¹³⁰⁵ CD 6, dok. 224., str. 261.-266.

čuvanje kao taoce pripadnike svojega roda.¹³⁰⁶ Taoci su predani opatu kao zalog da će se mir poštivati. Svakako je očito da je opatija imala velik ugled u političkoj eliti onodobne Slavonije, ali i o povjerenju što ga je opat Matija uživao kod bana Stjepana IV. Babonića.

Vrlo brzo su se Babonići odužili topuskim cistercitema za usluge kojima su ih ranije zadužili. Naime, već 1285. godine, brat bana Stjepana, knez Radoslav I. Babonić vratio je opatiji u Topuskom Timporov otok na rijeci Uni koji je, prema vlastitom iskazu, nepravедno uživao.¹³⁰⁷ Kako u ispravi glasi, u neko neodređeno vrijeme, a svakako prije 1285. godine, otok su opatiji preoteli knez Radoslav I. i njegov pokojni brat Dionizije I., te im ga sada vraćaju nakon što mu je fra Jakov, opat Topuske opatije, pokazao kraljevsku darovnicu za navedeni posjed.¹³⁰⁸ Otok je u vlasništvu opatije još od 1222. godine kada joj je splitski nadbiskup Guncel potvrdio vlasništvo nad njim.¹³⁰⁹ Osim ovoga otoka, i pojedini opatijski posjedi na najugroženijem predjelu uz donji tok rijeke Une, u zrinskom okrugu, također su vraćeni opatiji sve do vremena kada ih uz još neke posjede na prostoru Zrinske gore, ponovno ne preuzmu Babonići.¹³¹⁰

Očito je knez Radoslav I., u to vrijeme župan Glaža, Vrbasa i Sane,¹³¹¹ uočavao važnost i prednosti dobrih odnosa sa cistercitskom opatijom u Topuskom, te ih je s njome nastojao održati. Možda je na neki način od njih očekivao i podršku u sukobima s Gisnigovcima, ali i u svojim nastojanjima da se nametne kao vođa roda.

U tim nemirnim vremenima topuski cisterciti nisu bili sigurni u svojim posjedima. Bojali su se gubitka vraćenog im otoka Timpora, te su nekoliko godine kasnije od kneza Radoslava I. zatražili novu potvrdu njegove ranije darovnice. On je to i učinio u Dubici 7. ožujka 1288. godine, naglasivši da im je već ranije vratio nepravедno oduzet Timporov otok.¹³¹²

Otpribliže u isto doba ban Stjepan IV., sljedeći primjer svojih rođaka Petra I., Matije, Kristijana i Jakova iz šezdesetih godina 13. stoljeća, nastojao se povezati sa cistercitskom opatijom u Kostanjevici. On je, naime, već 9. veljače 1290. godine osigurao samostanu u

¹³⁰⁶ ...*Stephanus banus debet restituere duos filios Nicolai bani et unum filium Alexandri bani in manus dicti venerabilis patris domini Timothei episcopi Zagrabiensis, fratris Mathei abbatis Toplicensis et fratris Gerardi magistri domus militie templi per Ungariam et Sclavoniam conservandos et tenedos...*, CD 6, dok. 224., str. 265.

¹³⁰⁷ ...*insula Tympor sita iuxta fluvium Wen...*, CD 6, dok. 461. str. 544.

¹³⁰⁸ ...*pater frater Jacobus dictus, abbas et conventus ecclesie Toplicensis literas privilegiales domini regis super ipsa terra confectas nobis presentarunt...*, CD 6, dok. 461. str. 544.

¹³⁰⁹ CD 3, dok. 194., str. 221.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 80.

¹³¹⁰ Kruhek, „Stari gradovi i feudalni posjedi“, str. 96.-97.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 64.

¹³¹¹ ...*Radizlaus comes de Glass, Vrbaz et Zana...*, CD 6, dok. 461., str. 544.

¹³¹² CD 6, dok. 515., str. 608.-609.

Kostanjevici desetinu s nekih posjeda.¹³¹³ Navedeni su se posjedi nalazili na brdima na desnoj obali rijeke Krke, od grada Mehova do donjeg toka rječice Bregane, te na lijevoj obali do Klevevža.¹³¹⁴ Nekoliko godina kasnije, 13. siječnja 1295., tada već poprilično ostario ban Stjepan IV. u svoje ime, ali i u ime svojih sinova Ladislava I. i Stjepana VI., dao je sastaviti ispravu u svome tvrdom gradu Zrinu, kojom daruje određene posjede i korisnosti koje iz njih proizlaze, cistercitskom samostanu u Kostanjevici.¹³¹⁵

Kako je ovo razdoblje najintenzivnijih kontakata između Babonića i cistercita u Topuskom može se pretpostaviti da su se Babonići, u prvom redu ban Stjepan IV., koristeći veze između cistercita iz Topuskog sa opatijom u Kostanjevici, a koje će kasnije tijekom 14. i 15. stoljeća doista se pokazati stvarne,¹³¹⁶ nastojao povezati sa svojim moćnim zapadnim susjedima Goričko-tirolskim grofovima, i to prvenstveno sa njihovom mainhardinskom granom. Kako se i Mainhardinci spominju kao dobročinitelji opatije u Kostanjevici,¹³¹⁷ nije nevjerojatno da je baš ta opatija predstavljala most između ova dva moćna plemićka roda, i to poglavito u početku uspostave komunikacija među njima. Naime, kako je u darovnici bana Stjepana IV. opatiji u Kostanjevici iz 1295. godine navedeno, knez Mainhard, vojvoda Koruške na čijem se teritoriju nalazio kostanjevički samostan, odobrio darovnicu kneza Stjepana IV. kostanjevičkim cistercitima,¹³¹⁸ te je očito bio aktivni sudionik toga događaja. Vjerojatno je da su u to vrijeme uspostavljene bliskije veze između Babonića i mainhardinske grane Goričko-tirolskih grofova. Kasnije, u prvom i drugom desetljeću 14. stoljeća ove će veze postati još bliskije.¹³¹⁹ Kontakti između Babonića i Habsburgovaca posebno će se intenzivirati u novonastalim političkim odnosima u tridesetim godinama 14. stoljeća, te će kao što je već rečeno, 7. siječnja 1336. godine, knezovi Juraj, Dionizije II. i Pavao preći u službu Albertu i Otonu Habsburgovcu, vojvodama Austrije, Štajerske i Koruške.¹³²⁰

Ipak, i u devedesetim godinama 13. stoljeća ban Stjepan IV. Babonić nije zaboravio na opatiju u Topuskom te će ju nastavio obdarivati. Naime, prema ispravi od 1. lipnja 1301. godine, kojom Zagrebački kaptol potvrđuje da je pokojni ban Stjepan IV. poklonio topuskoj

¹³¹³ CD 6, dok. 579., str. 685.-686.

¹³¹⁴ Mlinarič, „Cistercitska opatija Kostanjevica“, str. 221.

¹³¹⁵ CD 7, dok. 177., str. 198.-199.

¹³¹⁶ Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 68.

¹³¹⁷ Mlinarič, „Cistercitska opatija Kostanjevica“, str. 220.

¹³¹⁸ U ispravi jasno stoji da je navedena darovnica bila moguća uz naklonost, ali i posredovanje kneza Mainharda (*...donauimus possessiones sitas in ducatu incliti viri domini Mainhardi ducis Karinthie, ipsius fauore et beniuolencia mediante...*, CD 7, dok. 177., str. 198)

¹³¹⁹ Više vidi poglavlje: „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“.

¹³²⁰ CD 10, dok. 184., str. 249.-250. Nakon smrti Henrika Korušskog 1335. godine njemački je car Ludovik Wittelsbach prepustio Habsburgovcima Korušku, Kranjsku i južni Tirol čime je njihova moć na tom prostoru znatno ojačala (Zölner – Schüssel, *Povijest Austrije*, str. 88.).

opatiji posjed Svinica za izdržavanje oltara Sv. Križa, koji je bio izgrađen unutar samostanskog kompleksa cistercijske opatije u Topuskom.¹³²¹ Osim činjenice da je posjed Svinica darovan u svrhu izdržavanja oltara Sv. Križa, činjenicu da je taj oltar imao posebno duhovno značenje pripadnicima roda Babonića¹³²² potvrđuje i činjenica da se upravo pred tim oltarom koji se nalazio u kapeli Sv. Nikole u cistercijskom samostanu Toplica (Topusko) održalo je 8. lipnja 1313. godine već spomenuto obiteljsko vijećanje o podjeli imovine i posjeda među članovima roda.¹³²³

Vezano uz taj oltar Sv. Križa i kapelu Sv. Nikole postavlja se pitanje kada su izgrađeni i kakvo su značenje imali za plemićki rod Babonića? Oltar Sv. Križa u crkvi Blažene Djevice Marije u Topuskom spominje se i u ispravi datiranoj, vjerojatno krivo, 30. svibnja 1302. godine.¹³²⁴ Kako u sačuvanim ispravama nije jasno navedeno vrijeme gradnje oltara Sv. Križa i kapele Sv. Nikole u obzir se moraju uzeti indirektno informacije. U ispravi iz 1301. o gradnji se oltara Sv. Križa govori u pluskvamperfektu (*construxisset*),¹³²⁵ te se može zaključiti da se gradnja odvijala u neko doba značajno prije početka 14. stoljeća, na što nam ukazuje oblik glagola u davno svršenom prošlom vremenu. Osim toga, događaji opisani u krivo datiranoj ispravi iz 1302. godine¹³²⁶ morali su se dogoditi za života bana Stjepana IV., tj. prije 1295. godine, što ukazuje na to da je kapela morala biti građena krajem 14. stoljeća, tj. prije 1295. godine, a možda čak i 1282. godine kako je tvrdio Ljubić.¹³²⁷ Kako je Karaman tvrdio da gotička crkva samostana u Topuskom nije građena u vrijeme njegovog osnutka, već tokom 13. i početkom 14. stoljeća,¹³²⁸ moguće je da su baš Babonići, i to u prvom redu ban Stjepan IV., financijski pomagali gradnju crkve i samostana, budući da su bili dovoljni bogati da se upute u takav poduhvat. Slične primjere podupiranja gradnje cistercijskih samostana možemo

¹³²¹ ... *Stephanus quondam banus filius Stephani...[terram] seu possessionem suam Zuynnicha... in monasterio Toplicensi ad honorem sancte crucis construxisset, cupiens ipsum altare dotari per eundem quandam [terram]...*, CD 8, dok. 10, str. 11.-13.

¹³²² Svako je potrebno naglasiti mogućnost da je štovanje svetoga križa ušlo u rod Babonića nakon povratka knezova Stjepana III. i Babonega III. iz križarske vojne koju je 1217. godine poveo ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. O mogućnosti da su dvojica Babonića pošli u križarsku vojnu kralja Andrije II. vidi poglavlje „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“.

¹³²³ ...*super sacrosanctum altare in capella sancti Nicolai in monasterio de Toplica Cisterciensis ordinis...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

¹³²⁴ CD 8, dok. 23, str. 26-27. U ispravi se kaže da su ban Stjepan IV. i njegovi sinovi Ladislav I. i Stjepan VI. poklonili zemlju između Granja, Bročine i Maje oltaru Sv. Križa. Kako je isprava preuzeta iz prijepisa moguća je njezina kriva datacija. Naime ban Stjepan je vjerojatno umro negdje između 1295. i 1299. godine, te je isprava morala biti sastavljena prije tog vremena. O godini smrti bana Stjepana više vidi u poglavlju „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća.“

¹³²⁵ CD 8, dok. 10., str. 11.

¹³²⁶ CD 8, dok. 23., str. 26.-27.

¹³²⁷ Ljubić, „Topusko (Ad fines)“, str. 36.

¹³²⁸ Karaman, Ljubo, „O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji“, *Historijski zbornik*, sv. 1, Zagreb, 1948., str. 120.

vidjeti i u navedenom primjeru cistercitske opatije u poljskom Łeknu.¹³²⁹ U tom slučaju nije neobično da su i Babonići dali izgraditi zavjetni oltar, a vjerojatno i čitavu kapelu, unutar samostanskog kompleksa cistercitske opatije u Topuskom.

Osim gospodarskih i političkih veza Babonića sa cistercitema moguće je da su topuski redovnici s vremenom postali i njihovi duhovnici. Stoga nije nemoguće da je oltar podignut u kapeli Sv. Nikole imao posebno duhovno značenje za obitelj,¹³³⁰ pogotovo ako se uzme u obzir blizina ovome mjestu glavne utvrde roda, Stjeničnjaka. Svakako su veze Babonića sa cistercitskom opatijom u Topuskom su nastavljene, štoviše i produbljene, i kroz zadnje desetljeće 13. i prvo desetljeće 14. stoljeća, tj. period koji je za Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo značio veliku promjenu, u prvom redu vladarske dinastije, a isto tako i promjenu vodećih članova unutar samoga roda Babonića. Dobre odnose između Babonića i topuskih cistercita potvrđuje i činjenica da je i podjela prihoda između braće bana Stjepana V., kneza Ivana II. i kneza Radoslava II., tada vodećih članova roda Babonića,¹³³¹ 8. lipnja 1313. godine baš u kapeli Sv. Nikole unutar cistercitskog samostana u Topuskom. Naime, braća su se sastala u kapeli Sv. Nikole u cistercitskom samostanu u Topuskom¹³³² pred zagrebačkim biskupom Augustinom Kažotićem i još nekim drugim sudcima oko kojih su se zajednički dogovorili sve strane uključene u spor.¹³³³

Mjesto i osoba pred kojom je izvršena podjela svakako nije slučajno odabrana. Budući da je kapela Sv. Nikole, unutar kompleksa cistercitskog samostana u Topuskom, imala posebno duhovno značenje za Baboniće, a vrlo vjerojatno je bila mogla imati status obiteljske zaklade, te da je duhovni i politički autoritet zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića vjerojatno predstavljao garanciju prihvaćanja i provođenja odluka donesenih na vijećanju.

Ipak navedenim vijećanjem nisu riješena sva pitanja oko podjele posjeda i prihoda između Babonića, pa su se braća već iduće godine ponovno sastala u cistercitskoj opatiji u Topuskom pred zagrebačkim biskupom Augustinom Kažotićem. Na novom vijećanju 12. svibnja 1314. godine bilo je potrebno razriješiti probleme oko ubiranja nepravednih mitnica koje su bile zabranjene u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu, što je tada uspješno i učinjeno.¹³³⁴

¹³²⁹ Jamroziak, Emilia, *The Foundation of Monasteries in Twelfth-Century Poland by Members of the Nobility: The Case Studies*, magistarski rad, Central European University, Budimpešta, 1997., str. 15.-19.

¹³³⁰ Ančić zaključuje da je oltar Sv. Križa imao status obiteljske zaklade Babonića. Vidi: Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 34. Slično razmišljanje, iako ne tako deciderano, donio je ranije i Bilogrivić (Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 232.).

¹³³¹ CD 8, dok. 276., str. 335.-337.

¹³³² *...in capella sancti Nicolai in monasterio de Toplica Cisterciensis ordinis...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

¹³³³ O vijećanju u Topuskom 1314. godine više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

¹³³⁴ CD 8, dok. 301., str. 359.-361.

Ipak, već naredne godine Babonići su se odužili cistercitema u Topuskom za gostoprinstvo i posredovanje oko podjele obiteljskih posjeda i prihoda. Naime, kao što je već rečeno, 15. srpnja 1315. godine Zagrebački je kaptol prepisao molbu brata Hernika, podrumara samostana u Topuskom, darovnicu pokojnog bana Stjepana IV. za posjede između Granja, Bročine i Maje.¹³³⁵ Štoviše, brat je Henrik i iduće godine pokušao i uspio dobiti potvrdu i prijepis jedne isto tako starije isprave iz doba pokojnog bana Stjepana IV.¹³³⁶

U dvadesetim godinama 14. stoljeća, veze Babonića sa cistercitskom opatijom u Kostanjevici poslužile su Babonićima za političko povezivanje sa sve moćnijim Habsburgovcima. Naime, nakon uspješnih nastojanja kralja Karla Roberta u jačanju kraljevske vlasti, a posebno nakon što je 1323. godine Ivan I. Babonić smijenjen sa službe bana čitave Slavonije, rod je Babonića izgubio na značaju i ugledu, te se su čak našli u kraljevoj nemilosti. Stoga su se knezovi Ivan II., Juraj, Dionizije II. i Pavao, u traženju novog i snažnog zaštitnika okrenuli su se starim i uhodanim komunikacijama, kojima se u prvom desetljeću 14. stoljeća, poslužio njihov stric knez Ivan I., preko cistercitske opatije u Kostanjevici u nastojanjima da se povežu sa svojim zapadnim susjedima Habsburgovcima. Tako se njih četvorica već 1321. godine spominju kao dobročinitelji samostana u Kostanjevici. Naime, prema ispravi od 22. rujna 1321. godine, braća su navedenoj opatiji darovala crkvu Sv. Jakova ispod grada Žumberka.¹³³⁷ Štoviše, u početkom prosinca iste godine, braća Juraj, Dionizije II. i Pavao, spominju se kao zaštitnici opatije u Kostanjevici.¹³³⁸ Prema navodima iz isprave obećali su opatu Ivanu da će i ubuduće štiti opatiju, a da zauzvrat neće tražiti nikakve naknade.

Obostrana je bila korist od ovakvih nastojanja. Opatija u Kostanjevici dobila je nove posjede i potvrde starih, ali i sigurnost zaštite svojih još uvijek snažnih susjeda. Naime, prema mjestu sastavljanja navedenih isprava može se zaključiti da su braća kao svoje sjedište imali tvrdi grad Ozalj. S druge strane, braći su se veze sa kostanjevičkom opatijom isplatile. Naime, braća stvarno uskoro ostvaruju komunikacije s Habsburgovcima, moguće baš preko opatije u Kostanjevici.¹³³⁹

Kontakti cistercita iz opatije u Kostanjevici na Krki i knezova Babonića Nakon sloma knezova Babonića postepeno su se reducirali u drugoj polovici trećega desetljeća i početkom četvrtoga desetljeća 14. stoljeća tj. u vrijeme kada su Babonići izgubili sve svoje posjede i

¹³³⁵ CD 8, dok. 330., str. 405.

¹³³⁶ CD 8, dok. 348., str. 424.

¹³³⁷ *...ecclesiam sancti Georgi apud Siherberg...*, CD 9, dok. 22., str. 30.-31.

¹³³⁸ CD 9, dok. 30., str. 38.-39.

¹³³⁹ O ovome više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

politički utjecaj u Samoborsko-žumberačkom gorju. Vrlo brzo nakon tih događaja veze kostanjevačkih cistercita i Babonća su gotovo u potpunosti i nestali.

S druge strane, unatoč činjenici da su nakon 1320-tih godina politički utjecaj i posjedi knezova Babonića svedeni na prostor srednjega i donjega Pounja, njihovi odnosi sa cistercitima u Topuskom nastavljeni su i dalje iako u znatno manjem opsegu. Dok su se u četrdesetim i pedesetim godinama 14. stoljeća knezovi Dujam Blagajski, i njegovi bratići knezovi Pavao od Krupe i Dionizije II., borili da ponovno okrupne nekadašnje rodovske posjede i obnove politički ugled svoga roda, cistercitska opatija u Topuskom našla se u velikoj unutarnjoj krizi potaknutoj nedostatkom radne snage iz čega je proizašlo pretvaranje granda u predije,¹³⁴⁰ kao i velikim požarom koji poharao samostanski kompleks 1342. godine.¹³⁴¹ Ubrzo nakon ovoga događaja došlo je pobune stanovnika trga u Topuskom koji su nastojali da se izuzmu iz jurisdikcije topuskih opata i da potpadnu pod bansku jurisdikciju. Tek je u ožujku 1352. godine novi opat Gvilermo uspio ugušiti pobunu,¹³⁴² ali je uskoro i sam nasilno maknut s položaja. Naime, iz kraljevske isprave od 9 prosinca 1354. godine jasno je da je nakon zbacivanja legitimnog opata Gvilerma došlo do instaliranja samozvanog opata Sifrida koji je odmah započeo rasipati opatijska dobra.¹³⁴³ Unatoč tome ugled cistercitski opata nije potpuno nestao pa je knez Dujam Blagajski vjerovao opatu Gvilermu, koji se nešto ranije vratio na čelo cistercitske zajednice u Topuskom, kada ga je nešto prije 13. travnja 1359. godine zatražio da sastavi ispravu kojom svjedoči da je njegov prethodnik, opat Ivan, zaprimio od njega i nekog Markulina, građanina Ostrožca, svotu od 357 florena za buduću sudsku pomoć za koju su obadvojica smatrali da bi im mogla trebati.¹³⁴⁴ Ipak, kriza cistercitske zajednice u Topuskom koja se najbolje očitava u slučaju samozvanog opata Sifrida koji je imao podršku lokalnog plemića Ladislava sina Tetušva koji je imao veze na dvoru, završila je tek početkom sedmoga desetljeća 14. stoljeća postavljanjem novoga opata

¹³⁴⁰ Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 35.

¹³⁴¹ Prema bilješki na jednom kodeksu koji je vrlo vjerojatno potekao iz vrlo bogate opatijske knjižnice, nakon što je crkveni zvonik pogodio grom došlo je do vrlo velikog požara koji je poharao samostanski kompleks (Tkalčić, „Cistercitski samostan“, str. 122., bilj. 8.; Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 36.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 89.).

¹³⁴² *...quod dominium ipsius libere ville no nad dictum abbatem et eius conuentum, set ad dominium domini tocius Sclauonie bani pertineret...*, CD 12, dok. 57., str. 56.

¹³⁴³ *...frater Syfridus, qui in abbaciam Toplicensem eiecto et excluso fratre Guillermo eiusdem abbacie abbate legitimo se intrudi procurait et ipsam aliquamidiu detinens occupatam bona ipsius monasterii dilapidare et alienare...*, CD 12, dok. 199., str. 263.

¹³⁴⁴ CD 12, dok. 425., str. 563.-564.; Novak, Ana, „Uključivanje Opatije Topusko u crkveno-politički i javni život na području Zagrebačke biskupije (Djelatnost opata Ivana II. i sjeveroistočni posjedi cistercitske Opatije Blažene Djevice Marije)“, *Povijesni prilozi*, sv. 34., Zagreb, 2008., str. 41.

Gvida koji je započeo vrlo uspješno braniti opatijska prava i posjede od posezanja lokalnoga plemstva.¹³⁴⁵

Iako vrlo pronicljive akcije opata Gvida nisu mogle uroditi plodom poglavito stoga što je cistercitska opatija u Topuskom budući da je bila utemeljena kao kraljevska zaklada, uvelike ovisila o kraljevskoj zaštiti, te su se i sami odnosi između Babonića i topuskih cistercita uvelike izmijenili u zadnja dva desetljeća 14. stoljeća. Naime, našavši se bez aktivne kraljevske zaštite jer je nakon smrti kralja Ludovika I. 1382. godine došlo do borbe nekoliko pretendata na kraljevsko prijestolje i do općeg rasula centralne kraljevske vlasti, cisterciti iz Topuskog nisu se mogli obratiti za pomoć moćnim magnatima u susjedstvu, za razliku od kraja 13. i početka 14. stoljeća kada su politički i gospodarski moćni Babonići pružili potrebnu zaštitu cistercitskoj opatiji. Naime, Babonići krajem 14. stoljeća nisu ni izdaleka bili toliko moćni kao što su bili stotinu godina ranije, te su i sami postepeno pokušavali obnoviti svoj gospodarski i politički utjecaj na prostorima koji su gravitirali prema komunikacijskom pravcu rijekom Unom.¹³⁴⁶ Štoviše, kao što je već rečeno knezovi Babonići su nastojali iskoristiti ekonomske neprilike opatije, i domoći se njihovih posjeda. Tako je već 18. listopada 1380. godine opat Toma prepustio Babonićima posjed Malu Bojnu.¹³⁴⁷ Nekoliko godina kasnije, 16. ožujka 1384. godine, novi je topuski opat Ivan založio opatijski posjed Gornju Lestovu knezu Nikoli IV. Blagajskom za godišnju rentu u visini od deset florena, jer je morao nabaviti sredstva i oružje nužno za obranu opatije i opatijske crkve od pljački koje su ih zadesile.¹³⁴⁸

Nove su pljačke pogodile samostan u Topuskom nakon što su se topuski cisterciti uključili 1387. godine na stranu Žigmunda Luksemburškog u sukobima oko ugarsko-hrvatskog prijestolja.¹³⁴⁹ Ove nepogode ubrzale su rasprodaju opatijskih posjeda. Tako je knez Stjepan VII. Blagajski 27. ožujka 1392. godine dobio u zalog od opata Ivana za 320 florena bivše opatijske predije Donju i Gornju Lestovu.¹³⁵⁰ O velikoj ugroženosti topuske opatije svjedoči i podatak da su tamošnji cisterciti vjernu službu opatijskih jobaigona, kao i za obavezu branjenja samostana i njegovih posjeda, braći Jakovu, Petru i Juraju, sinovima Ivana

¹³⁴⁵ Više vidi: Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 37.-40.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 93.-96.

¹³⁴⁶ O pokušajima obnavljanja političkog i gospodarskog utjecaja knezova Babonića na širem prostoru oko rijeke Une u drugoj polovici 14. stoljeća više vidi poglavlja „2.5. Knezovi Dujam Blagajski i Pavao od Krupe: prilike u rodu sredinom 14. stoljeća“ i 2.6. Knez Stjepan VII., kanonik zagrebački, i novi vidici na povijesnom horizontu: Babonići u zadnja tri desetljeća 14. stoljeća.

¹³⁴⁷ CD 16, dok. 119., str. 130.-131.

¹³⁴⁸ CDCB, dok. 102., str. 180.-181.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 96.-97.

¹³⁴⁹ Tkalčić, „Cistercitski samostan u Topuskom“, str. 128.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 96.

¹³⁵⁰ CD 17, dok. 314., str. 423.

Kozeca, darovali dotadašnje opatijske predije Voratis, Komči i Kokorić.¹³⁵¹ I na taj način nastavila se dezintegracija vlastelinstva topuske opatijske.

Razdoblje novoga opata Ivana de Albena (1399.-1404.), kasnijeg zagrebačkog biskupa (1420.-1433.),¹³⁵² koji je novonastalu situaciju nastojao sanirati pozajmicama i zalaganjem pojedinih dijelova opatijskih posjeda, pa je tako i knez Stjepan VII. Blagajski od njega za 100 zlatnih florena u zalog dobio bivše opatijske posjede Gornju i Donju Lestovu, te posjed Ruhov,¹³⁵³ predstavlja prijelomno razdoblje povijesti cistercitske opatijske Blažene Djevice Marije jer nakon njega topuski cisterciti više nemaju tako važnu ulogu kao što su je imali ranije. Štoviše, i sama je opatija 1408. godine pretvorena u komendu.¹³⁵⁴

Cistercitska opatija u Kostanjevici na Krki, a još više opatija Blažene Djevice Marije u Topuskom, su tijekom 13. i 14. stoljeća odigrale višestruke uloge u povijesnom razvoju, ali i svakodnevnom životu plemićkog roda Babonića. Te su uloge bile uvelike određene smještajem opatijske u odnosu na posjede roda u tome vremenskom periodu. Dok se opatija u Topuskom nalazila svega nekoliko desetaka kilometara udaljena od Stjeničnjaka, najvažnije utvrde Babonića u to vrijeme, cistercitska opatija u Kostanjevici na Krki nalazila se na višestruko graničnom području. U prvom redu Kostanjevica se nalazila na granici između Ugarsko-hrvatskog kraljevstva i vojvodstva Kranjske, a u isto vrijeme bilo je to rubno područje domene Babonića, koji su očigledno imali posjede s desne strane Krke. Ove činjenice uvjetovale su da je opatija Kostanjevici još početka devedesetih godina 13. stoljeća predstavljala most, tj. mjesto preko kojega su Babonići vjerojatno stupili u kontakt sa svojim moćnim susjedima goričko-tirolskim grofovima, a preko njih u prvom desetljeću 14. stoljeća i s Habsburgovcima, čija je snaga i utjecaj u to vrijeme bila u uzlaznoj putanji. Kao što je već rečeno, Babonići su se povezali sa kostanjevičkim cistercitema preko opatijske u Topuskom svakako prije kraja šezdesetih godina 13. stoljeća, kada su te veze toliko jake da Babonići pohranjuju svoje važne dokumente u opatijskim arhivima.

I u narednim desetljećima, tj. početkom 14. stoljeća, cistercitska opatija u Kostanjevici na Krki predstavljala je most između Babonića i njihovih zapadnih susjeda, kojima su se okretali u nekoliko navrata i to u trenutcima, kao što smo vidjeli, kada nisu bili bliski kraljevskoj vlasti, što će konačno 1336. godine rezultirati prelaskom Juraja, Dionizija II. i Pavla u službu Habsburgovcima.

¹³⁵¹ MHEZ 5, dok. 4, str. 3.-4.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 98.

¹³⁵² Krčelić, *Povijest Stolne crkve zagrebačke* str. 198.-195.

¹³⁵³ CD 18, dok. 318., str. 459.-460.

¹³⁵⁴ Tkalčić, „Cistercitski samostan u Topuskom“, str. 128.; Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 42.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 101.

S druge strane, i cistercitska opatija u Kostanjevici imala je značajne koristi od svojih susjeda Babonića. U prvom redu to se odnosilo na posjede koje su joj Babonići u nekoliko navrata poklonili ili s kojih su joj prepustili ubiranje prihoda. Isto tako, Babonići su opatiji bili zaštitnici, što je vidljivo iz opisanog primjera iz 1321. godine.

Zbog svog već spomenutog položaja u blizini utvrde Stjениčnjak veze opatije Blažene Djevice Marije u Topuskom sa plemićkim rodom Babonića bile su intenzivnije, te su obuhvaćale širi aspekt društvenog, političkog, ali i duhovnog života članova roda. Kako su veze između opatije i Babonića započele vrlo vjerojatno već po dolasku cistercita na to područje, čini se da su ih Babonići u prvom redu koristili za svoju afirmaciju u društvenom i političkom životu, te se topuski opati, ili kao svjedoci ili posrednici, u nekoliko navrata spominju u poslovima koje su Babonići obavljali sa susjednim velikašima, gradovima ili sa samim vladarima. Naime, kako se vidi iz primjera iz 1243. i 1278. godine, topuski su opati bili prisutni u sklapanju mira Babonića sa susjednim velikašima, ali i gradovima.

U narednim burnim vremenima, kada su ugled i sigurnost cistercitske zajednice u Topuskom postali nesigurnim, Babonići su se opatiji odužili darovanjem novih ili potvrđivanjem ranije darovanih posjeda. Osim toga, kupovanjem i doseljavanjem neslobodnih serva, najčešće baš sa posjeda Babonića, cistercitski opati su uspijevali opatiji osigurati novu radnu snagu koja joj je nedostajala uslijed gubitka konversa, redovnika laika.

Cistercitska opatija u Topuskom u više je navrata odigrala ulogu vjerodostojnog mjesta (*locus credibilis*) plemićkom rodu Babonića. Naime, Babonići su sigurno koristili usluge njezine pisarnice (*scriptorium*) jer je značajan broj njihovih isprava sastavljen baš u tom samostanu, te su bile i pohranjivane u opatijskom arhivu. U to doba uobičajena je praksa bila da se kopije važnih isprava čuvaju u mjestu gdje su originali bili sastavljeni. Osim toga, cistercitski opati su, kao što je vidljivo iz navedenih primjera, bili posrednici u sklapanju raznih ugovora i mira između Babonća i svojih susjeda, te nije neobično što se u dva navrata baš u njihovoj opatiji izvršila podjela tributa i posjeda između članova roda u drugom desetljeću 14. stoljeća.

Opatija u Topuskom predstavljala je i duhovno središte plemićkog roda Babonića. Naime, kao što je već rečeno, kapela Sv. Nikole i oltar Sv. Križa, koji su se vjerojatno od osamdesetih godina 13. stoljeća nalazili unutar kompleksa samostana, bili su obiteljska zaklada, te je to vjerojatno bilo središnje mjesto duhovnog života roda. Moguće je da su u vrijeme intenzivnih kontakata Babonića sa Topličkom opatijom u njenu crkvu zajedno s oltarom donesene i svete relikvije pa je vrlo vjerojatno da se i ovdje hodočašćenje razvilo do

neke razine.¹³⁵⁵ Vrlo je vjerojatno da je stari ban Stjepan Babonić, koji je očigledno financijski pomagao gradnju gotičke crkve opatije u Topuskom, prema običajima onoga vremena, poduzimao osobna, ali i obiteljska, hodočašćenja u Topusko.¹³⁵⁶ Nažalost o ovome nemamo pisana svjedočanstva, ali ova je pretpostavka vjerojatna. Sa vrlo velikom sigurnošću može se tvrditi da je godišnje hodočašće o blagdanu Sv. Nikole igralo značajnu ulogu u životu Babonića. Za samo hodočašće nije trebalo poduzimati velike napore uzme li se u obzir blizina utvrde Stjeničnjaka, u kojem u to doba borave vodeći članovi roda.

Prisutnošću cistercitske zajednice, te razvojem hodočašćenja i slobodom trgovanja, veći je promet kroz mjesto mogao doprinijeti brojnijem doseljavanju, što svakako veličina nove župne crkve Sv. Nikole, građene na obližnjem Nikolinu brdu u gotičkom stilu u prvim desetljećima 14. stoljeća.¹³⁵⁷ Očigledno je da je naseljavanjem novog stanovništva i razvojem trgovine porastao prihod od tributa Topličkog trga, stoga nije neobično da su Babonići nastojali, a prema ispravi do 1314. godine,¹³⁵⁸ i uspjeli prisvojiti dio tog prihoda. Kao što je već rečeno, dio tributa s navedenog trga, prema citiranoj ispravi o podijeli prihoda roda Babonća, pripao je knezu Ivanu Baboniću.

Odnosi između Babonića i cistericita u Topuskom nastavljeni su i u narednim vremenima a intenzivirani su u zadnja dva desetljeća 14. stoljeća, kada su Babonići nastojali iskoristiti krizu kraljevske vlasti koja nastala uslijed borbi nekoliko pretendenata na ugarsko-hrvatsko prijestolje, a čime je opala i efektivna zaštita opatije u Topuskom kao kraljevske zaklade, te se domoći njezinih posjeda.

U zaključku ovoga potpoglavlja može se reći da su cistercitske opatije u Topuskom i Kostanjevici na Krki odigrale višestruku ulogu u životu plemićkog roda Babonića u promatranom razdoblju zadnjih desetljeća 13. i tijekom 14. stoljeća. I dok je u prvom redu,

¹³⁵⁵ Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercica*, str. 93.-94.

¹³⁵⁶ O putovanjima i hodočašćima u srednjem vijeku više vidi: Verdon, Jean, *Travel in the Middle Ages*, Notre Dame, Indiana, 2003.; Webb, Diana, *Pilgrims and Pilgrimage in the Medieval West*, London-New York, 1999., str. 51.-147.; Ohler, Norbert, *The Medieval Traveller*, Woodbridge, 1990.. O hrvatskim hodočasnicima i mjestima hodočašća vidi: Ladić, Zoran, „O slavonskom plemstvu i svećenstvu u Rimu 1433. godine. Prilog proučavanju pobožnosti u srednjovjekovnoj Slavoniji“, *Povijesni prilozi*, sv. 15, Zagreb, 1996., str. 261.-271.; Ladić, Zoran, „Some Remarks on Medieval Croatian Pilgrimages“, *Croatica christiana periodica*, sv. 21, Zagreb, 1997., str. 19.-24.; Ladić, Zoran, „Hodočasnički duh srednjovjekovnih Hrvata“, *Povijest Hrvata*, knj. 1., Zagreb, 2003., str. 439.-446.; Ladić, Zoran, „Na putu *ad sanctos*: hrvatska hodočašća u prošlosti“, *Hrvatska revija*, sv. 4, Zagreb, 2004., str. 78.-86.; Ladić, Zoran, „Ponukani pobožnošću i znatiželjom. O kasnosrednjovjekovnim rapskim hodočasnicima“, *Kolo. Časopis Matice hrvatske*, sv. 4, Zagreb, 2006., str. 262.-271.; Kolanović, Josip, „Najstarija hrvatska marijanska hodočašća izvan domovine“, *Kačić: Zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, sv. XXXII.-XXXIII, Zagreb, 2000.-2001., str. 401.-410.; Andrić, Stanko, „Iločki čudotvorac sveti Ivan Kapistran“, *Hrvatska revija*, br. 2, Zagreb, str. 40.-49.

¹³⁵⁷ Župna crkva Sv. Nikole izgrađena je svakako prije 1334. godine i svojim dimenzijama spadala je u red većih gotičkih crkava na prostoru Banovine (Horvat, Anđela, *O spomenicima kulture s područja oko Petrove Gore do početka 20. st.*, Zagreb, 1972., str. 65.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercica*, str. 94.).

¹³⁵⁸ CD 8, dok. 301. str. 359.

zbog rubnog položaja u odnosu na domenu Babonića, cistercitska opatija u Kostanjevici na Krki imala ulogu komunikacijskih veza između Babonića i njihovih moćnih zapadnih susjeda Goričko-tirolskih grofova, a preko njih početkom 14. stoljeća i sa sve jačom dinastijom Habsburgovaca, veze Babonića sa opatijom Blažene Djevice Marije u Topuskom trajale su znatno duže, te su njihovi odnosi bili obuhvatniji i izraženiji u širem aspektu društvenog, političkog, gospodarskog, kulturnoga, ali i duhovnog života plemićkog roda Babonića. U vremenu prvih kontakata Babonića s cistercitema, ali i sredinom 13. stoljeća, ugled opatije u Topuskom u prvom redu je Babonićima poslužio za afirmaciju roda u političkom i društvenom životu onodobne srednjovjekovne Slavonije. U kasnijim vremenima taj se odnos produbio te su se članovi roda Babonića počeli koristiti uslugama topuske opatije kao vjerodostojnog mjesta, ali su se njezini opati više puta javljali i kao posrednici u sklapanju raznih ugovora između Babonića i susjednih plemića. I konačno, kapela Sv. Nikole unutar opatijskih zidina vjerojatno je bila obiteljska zaklada Babonića, te je i sama opatija postala duhovno središte roda, a njezini redovnici vrlo vjerojatno bili duhovnici članovima roda.

4. Posjedi roda Babonića¹³⁵⁹

4.1. Vrste i smještaj posjeda

Kao što je već u ovom radu iskazano, a i u suvremenoj se historiografiji uobičajeno smatra, jedan od glavnih elemenata rodovskog zajedništva, tj. elemenata koji je povezivao sve članova roda, bilo je zajedničko posjedovanje i korištenje zemljišnih posjeda.¹³⁶⁰ Ipak, potrebno je naglasiti da su prema općem pravu koje je važno u Ugarskoj i Slavoniji postojale različite vrste posjeda. Temelj rodovskih posjeda svakako su činili posjedi naslijeđeni od predaka (*bona hereditaria*), ali su ti posjedi vremenom proširivani novim posjedima darovanima uglavnom od kralja (*bona adquisita*) ili pak kupljenima za novac (*bona empticia*).¹³⁶¹ Naravno da su neke posjede Babonići smatrali nasljednima, dok su drugi bili kupljeni ili stečeni raznoraznim darovnicama. Kako su već ranije u ovome radu detaljno analizirane okolnosti u kojima su Babonići pribavljali svoje posjede,¹³⁶² na ovome bi mjestu bilo suvišno ponavljati rečene okolnosti, ali je moguće dati po nekoliko primjera za sva tri tipa rodovskog posjeda. Tako je primjerice knez Ivan I. posjede koje je 16. kolovoza 1308. godine prepustio Goričko-tirolskim grofovima Henriku II. i Albertu II., nazvao „dobrima i očinskim nasljednim posjedima“.¹³⁶³ U svome povijesnom razvitku Babonići su mnoge posjede i utvrde primili od ugarsko-hrvatskih kraljeva. Svakako je dobar primjer darovnice kralja Andrije III. banu Stjepanu IV. kojom mu je na njegovu izričitu molbu, ali i zbog njegovih vjernih službi, darovao 27. veljače 1292. godine posjed Drežnik na Korani, te je pritom učinjena i reambulacija posjeda.¹³⁶⁴ Osim toga, mnoštvo je primjera posjeda koje su Babonići kupili od svojih plemenitih susjeda¹³⁶⁵ ili dobili kao zalog za posuđene novce.¹³⁶⁶

Drugi element koji je pomagao u održavanju kohezije plemićkoga roda bilo je posjedovanje zajedničke rezidencije. Dok su gotovo kroz čitavo vrijeme svojega povijesnog

¹³⁵⁹ Ovdje potrebno je naglasiti da se, unatoč činjenici da kronološki okvir ovoga rada završava krajem 14. stoljeća, posjedi i utvrde obrađene u ovome poglavlju kontekstualiziraju i kroz povijesne izvore nastala i u 15. i 16. stoljeću. Ovo je učinjeno kako bi se što jasnije objasnila kako povijest vlasništva, tako i mikrotopografija samih posjeda i tvrđih gradova u vlasništvu knezova Babonića. Ipak, težište ovoga poglavlja odnosi se na povijest i funkcioniranje pojedinih posjeda i tvrđih gradova u 13. i 14. stoljeću.

¹³⁶⁰ D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 364.

¹³⁶¹ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko*, str. 279.-286.; M. Karbić, *Rod Borića bana*, str. 173.

¹³⁶² Vidi poglavlje „2. Povijest plemićkog roda Babonića od pojave u izvorima do kraja 14. stoljeća“.

¹³⁶³ ...*bonis ac successione paterne hereditatis...*, Thallóczy, *Die Geschichte*, dok. 2., str. 153.

¹³⁶⁴ ...*terram de Dresnuk...*, CD 7, dok. 64., str. 74.-77.

¹³⁶⁵ Primjerice 8. travnja 1346. godine pred Zagrebačkim kaptolom plemeniti Dionizije, sin Petrov, i Benko, sin Belošov, u ime svoje braće Vulčine i Đanka, sve pripadnici nižeg plemstva Sanske županije, prodali su za 60 maraka denara svoj posjed Kamengrad knezu Dujmu Blagajskom (...*terre seu possessionis eorum, in possessione Kamen, vocate ibidem in Zana...*, CD 11, dok. 219., str. 288.-289.).

¹³⁶⁶ Dobar je primjer od 27. ožujka 1392. godine kada je knez Stjepan VII. Blagajski u zalog od topuskog opata Ivana za 320 florena dobio bivše opatijske predije Donju i Gornju Lestovu (CD 17, dok. 314., str. 423.).

razvitka plemeniti Šubići za svoju rezidenciju imali utvrdu Bribir kod Skradina,¹³⁶⁷ plemeniti Babonići su tijekom promatranog razdoblja imali nekoliko rezidencija, tj. svaka od grana roda imala je svoju rezidenciju. Tako su već od početka 13. stoljeća, tj. od vremena kada ih možemo pratiti u sačuvanim povijesnim izvorima, Babonići bili podijeljeni u dvije grane od kojih je svaka imala svoju rezidenciju. Od početka 13., pa sve do kraja sedmoga desetljeća istoga stoljeća, Vodička je grana roda kao svoju rezidenciju imala Vodicu, tj. Vodičevo. S druge strane, potomci kneza Babonega I. su početkom 13. stoljeća za rezidenciju imali vrlo vjerojatno utvrdu Goričku u Pounju, ali vrlo brzo tu ulogu preuzima obližnji Zrin. Nakon izumiranja vodičke grane knezova Babonića u zadnjim desetljećima 13. stoljeća glavna rodovska rezidencija postala je utvrda Stjeničnjak južno od Karlovca, koja će to ostati sve do 1327. godine, tj. do trenutka kada im je tu utvrdu nakon oružanog sukoba oduzeo slavonski ban Mikac Prodavić. Nakon trećega desetljeća 14. stoljeća plemićki rod Babonića ponovno se podijelio na nekoliko grana od kojih je svaka imala svoju rezidenciju. Vrlo vjerojatno je nekadašnji slavonski ban Ivan I. za svoju rezidenciju imao utvrdu Zrin u kojoj je obitavao sve do 1327. godine, kada ju je zbog financijskih neprilika prvo založio, a potom i prodao. Zadnje dane života Ivan I. Babonić je vjerojatno proveo u samostanu Sv. Egidija u Novigradu Podravskom. S druge strane, sinovi nekadašnjeg bana Stjepana V., knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe, za svoju su rezidenciju imali baš rečenu utvrdu Krupu, iako su posjedovali i vrlo važnu utvrdu Ostrožac. I konačno, sinovi kneza Radoslava II., knezovi Nikola III. i Dujam Blagajski, za svoju su rezidenciju odabrali utvrdu Blagaj u blizini ušća rijeke Japre u Sanu, te će ta utvrda nakon izumiruća krupske grane roda Babonića krajem sedmoga desetljeća 14. stoljeća postati glavna rezidencija preostale grane roda, koja će se od kraja 14. stoljeća nazivati knezovima Blagajskim. Blagaj na Sani je kroz čitavo 15. pa sve do osmanske ugroze početkom 16. stoljeća ostao glavna rezidencija potomaka knezova Babonića.

U promatranom razdoblju povijesnog razvitka roda Babonića do kraja 14. stoljeća, taj je ugledni plemićki rod imao uspone i padove u svome teritorijalnom širenju. Započevši rast svojih posjeda s južnih padina Zrinske gore, tj. s područja oko utvrde Goričke, tj. Osječenice, i obližnjeg Zrina, Babonići su već početkom 13. stoljeća započeli svoje prvo teritorijalno širenje na desnu obalu rijeke Une dobivanjem strateški vrlo važnog posjeda Vodičevo. Postepeno su tijekom 13. stoljeća širili svoje posjede uz rijeku Unu, ali su se domogli i mnogih posjeda u Goričkoj županiji, tj. na zapadnom dijelu današnje Banovine, kao i prvih posjeda u okolini Žumberačko-samoborskog gorja, te u dolini Vrbasa. Svoj teritorijalni, ali i

¹³⁶⁷ D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 411.

politički vrhunac, Babonići su dosegli početkom 14. stoljeća, kada su se njihovi posjedi nalazili južno od Save do planine Kapele, te od rijeke Vrbasa na istoku do Kupe na zapadu. Nakon sukoba s kraljem Karlom Robertom, tj. slavonskim banom Mikcom, Babonići su izgubili mnoge svoje posjede, te je glavnina njihovih preostalih posjeda bila smještena u dolini rijeke Une i Sane. Od sredine 14. stoljeća može se pratiti proces okrupnjavanja posjeda u navedenim riječnim dolinama, koje su bili glavni onodobni komunikacijski pravci.

4.2. Posjedi i utvrde knezova Babonića u donjem Pounju

Pod donjim Pounjem u ovome radu smatra se prostor donjega toka rijeke Une od današnjeg Bosanskog Novog, tj. od ušća rijeke Sane u Unu, pa sve do ušća Une u Savu kod današnjeg Jasenovca. Riječ je o prirodnoj cjelini, tj. plodnoj dolini koju sa sjevera zatvaraju obronci Zrinske gore, a sa juga sjeverozapadni obronci Kozare. Na ovome su se prostoru u 13. i 14. stoljeću protezale srednjovjekovna Dubička i Gorska županija. Svakako je najvažnije središte donjeg Pounja u razvijenom srednjem vijeku bila Dubica, a na tom su se prostoru uz rijeku Unu nalazili Zrin i Vodičevo, važne utvrde knezova Babonića, kao i mnogi drugi njihovi posjedi.

Prostor donjega Pounja ishodišna je točka knezova Babonića. Kao što je u ovome radu već navedeno Babonići su svoje matične posjede imali između Goričke, tj. antičke Osječenice, i srednjovjekovnoga Zrina.¹³⁶⁸ S te pozicije pretci Babonića su kontrolirali srednjovjekovni put od doline rijeke Une preko Pedlja, Goričke, obronaka Zrinske gore sve do utvrde Mali Gradac i dalje prema dolini rijeke Kupe.¹³⁶⁹ Već je u ispravi iz 1210. godine, kojom je ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. darovao templarima neke posjede u Slavoniji,¹³⁷⁰ knez Stjepan I. Babonići nazvan „knezom od Goričke“ iako je on već tada držao i Vodičevo kao svoj posjed.¹³⁷¹ Knez Stjepan I. se doduše kao pokojni, u ispravama iz 1218. i 1241. godine također spominje „kao knez od Goričke“.¹³⁷²

Od sredine 13. stoljeća raste značenje obližnjeg Zrina, a nakon što su 1287. godine Babonići od magistra Ratolda kupili obližnje posjede Stupnicu i Pedalj,¹³⁷³ na kojem će kasnije stajati važna utvrda, Gorička postepeno, koncem 13. stoljeća gubi na važnosti u životu

¹³⁶⁸ O matičnim posjedima knezova Babonića i mogućnosti njihova porijekla na iz okolice današnje Goričke, kao i mogućem pravilnom tumačenju izraza *Stephanus bone memorie comes de Goriza*, vidi poglavlje „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“.

¹³⁶⁹ Дурман, „Прилог за реконструкцију“, str. 93.

¹³⁷⁰ CD 3, dok. 80., str. 98.-99.

¹³⁷¹ ...*Stephanus bone memorie comes de Goriza*..., CD 3, dok. 80., str. 99.

¹³⁷² 1218. – ...*condam comitis Stephani de Gorichia*..., CD 3, dok. 142., str. 168.; 1241. – ...*comitis Stephani de Goricha*..., CD 4, dok. 124., str. 135.

¹³⁷³ CD 6, dok. 513, str. 607.

roda. Ipak, život u utvrdi Gorička neće potpuno nestati sve do izmaka hrvatskog srednjovjekovlja. Naime, utvrda Gorička bila je uklopljena u protuosmansku liniju obrane na rijeci Uni početkom 16. stoljeća.¹³⁷⁴

Štoviše, zanimljivo je primjetiti da se Gorička u izvorima pojavljuje krajem 15. stoljeća kao rezidencija kneginje Jelene Blagajske, supruge kneza Petra II. Zrinskog. Nakon što se u dubokoj starosti knez Petar II. Zrinski godine 1488. ponovno oženio, ovaj put sa kneginjom Jelenom Blagajskom, nastojeći otkloniti moguće nesporazume oko nasljedstva, sklopio je sa svojim sinom Pavlom III. poseban ugovor o nasljeđivanju. Dogovoreno je da će na Brokunovoj gori, tj. Goričkoj, izgraditi svojoj drugoj ženi poseban dvor. Tako je oko 1490. godine na vidikovcu podno Osječenice, na današnjem lokalitetu Grad ili Crkva Gorana, izgrađen kneginjin dvor s kapelom i stambenim dijelom za kapelana. Kako su u Krbavskoj bitci 1493. godine poginuli Petar II. Zrinski i njegov sin Pavao III. Zrinski, kneginja Jelena Blagajska povukla se u obližnji Zrin gdje je kao udovica podigla svoga sina jedinca Nikolu III. Knez Nikola III. Zrinski utemeljio je kod sela Preč, u blizini današnje Goričke, franjevački samostan 1504. godine.¹³⁷⁵ Samostan su u drugoj polovici 16. stoljeća porušili Osmanlije, te se stoga carski topografi iz Marsiglijeve komisije za razgraničenje po odredbama Karlovačkog mira iz 1699. godine u svoje zemljovide ucrtali ruševine toga samostana.¹³⁷⁶

Iako je obližnje Vodičevo smješteno na desnoj obali rijeke Une, bilo prvo teritorijalno širenje knezova Babonića,¹³⁷⁷ ipak je na ovome mjestu potrebno pažnju usmjeriti na najvažnije središte donjega Pounja, tj. na srednjovjekovnu Dubicu, jer će o Vodičevu koje je puno duže ostalo u rukama knezova Babonića, biti više riječi u nastavku ovoga rada.¹³⁷⁸

¹³⁷⁴ Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 109., 111. i 126.

¹³⁷⁵ Franjevački samostan kod Goričke spominje i Greiderer (Greiderer, *Germania Franciscana*, sv. 1, str. 60., 70. i 144.)

¹³⁷⁶ Usporedi: Kruhek, Milan, „Stari feudalni gradovi Zrinskoga Pounja“, *Zrinski zbornik za povijest i obnovu hrvatskog Pounja*, sv. 2, Hrvatska Kostajnica, 1997., str. 108.-111.; Milinović, Ante, „Nepoznata franjevačka kulturno-povijesna baština srednjovjekovnog Pounja i Povrbasja“, *Riječki teološki časopis*, vol. 11, br. 2 (22), Rijeka, 2003., str. 483.-484. Osim na kartama koje je izradila Marsiglijeva komisija, i na drugim kartama s konca 17. i početka 18. stoljeća nalazi se prikaz Goričke kao utvrđenog mjesta. Takav je slučaj na Cantellijevoj krati Bosne iz 1689. godine (Marković, Mirko, *Descriptio Croatiae : hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata*, Zagreb, 2003., str. 108.-109.), potom Cantellijevoj krati Hrvatske i okolice Zadra iz 1690. godine (Marković, *Descriptio Croatiae*, str. 124.-125.), pa na Müllerovoj karti Ugarske iz 1709. godine (Marković, *Descriptio Croatiae*, str. 211.), te na karti Hrvatske kartografa J. Van der Bruggena iz 1737. godine (Marković, *Descriptio Croatiae*, str. 180.-181.; Milinović, „Dubički arhiđakonat“, str. 176.), kao i na Hommanovoj krati Ugarske iz 1724. godine (Marković, *Descriptio Croatiae*, str. 207.).

¹³⁷⁷ Kao što je već rečeno ugarsko-hrvatski kralj Emerik potvrdio je posjed Vodičevo knezu Stjepanu I. Baboniću 1200. godine (CD 2, dok. 332., str. 359.-361.), a posjed se u rukama knezova Babonića spominje i 1210. (CD 3, dok. 80., str. 98.-99.), 1218. (CD 3, dok. 142., str. 167.-170.), 1241. (CD 4, dok. 124., str. 135.-136.) i 1256. godine (CD 5, dok. 543., str. 8.-9.).

¹³⁷⁸ Vidi poglavlje „4.2.1. Vodičevo“.

Dubica se već 1200. godine spominje kao kotar,¹³⁷⁹ a već 1239. godine kao županija u kojoj su vitezovi templari za zamjenu od hercega Kolomana dobili posjed Maladin.¹³⁸⁰ Tijekom 13. stoljeća u Dubici se razvilo trgovište, te se tako 1244. godine spominje slobodno trgovište Dubica i tadašnji načelnik Ernež.¹³⁸¹ Iako je vrlo vjerojatno postojala i ranije, dubička utvrda i njeni jobagioni se po prvi puta spominju 1256. godine.¹³⁸² Krajem sedmoga desetljeća 13. stoljeća, ili točnije 1269. godine, predao je kralj Bela IV. cijelu Dubičku županiju na upravljanje vitezovima templarima.¹³⁸³ No, unatoč toga naselje podno Dubice i dalje je uživalo povlastice slobodne općine, pa se tako ono spominje i 1270. godine¹³⁸⁴ u ispravi kojom je ugarsko-hrvatski kralj Stjepan V. potvrdio ispravu dubičkog načelnika iz 1244. godine.¹³⁸⁵

Iako je još 1269. godine kralj Bela IV. predao Dubičku županiju na upravljanje vitezovima templarima, ipak se čini da se od sredine osmoga desetljeća Dubica nalazila u političkoj i gospodarskoj sferi knezova Babonića te da su i oni u njoj imali nekakvu vlast u Dubici. Naime, isprava o miru između Gisingovaca i Babonića od 20. travnja 1278. godine sastavljena je i potpisana baš u Dubici.¹³⁸⁶ Kako je sastavljač rečene isprave bio ban Stjepan IV. Babonić postavlja se pitanje je li Dubica u tome trenutku bila u njegovim rukama. Naime, iz iste je isprave poznato da je knez Stjepan IV. već preuzeo od izumrle vodičke grane svoga roda i njihov posjed Vodičevo,¹³⁸⁷ koji se nalazio u neposrednoj blizini. Ban Stjepan IV. svakako ne bi kao mjesto u kojemu će se potpisati mir, za koji se uzaludno očekivalo da će biti i konačni, odabrao grad u kojemu nema nikakav politički utjecaj. Kako su odredbe mira bile puno sklonije Babonićima očito je ban Stjepan IV. mogao birati mjesto potpisivanja mira,¹³⁸⁸ te je odabrao najvažniji grad donjega Pounja u kojemu je svakako uživao neku vlast.

S druge strane, čini se da je njegov brat Radoslav I. sredinom devetoga desetljeća 14. stoljeća ostvario znatniju vlast u Dubici, te je on tamo često i boravio. Naime, knez Radoslav

¹³⁷⁹ ...*districtus Zaue et Dubicha existentem...*, CD 2, dok. 332., str. 360.

¹³⁸⁰ ...*pro terra de Maladin in comitatu de Dobicha...*, CD 4., dok. 76., str. 81.

¹³⁸¹ ...*Nos Ernež uillicus ... libere ville de Dobycha...*, CD 4, dok. 228., str. 264. U ispravi se spominju stranci, tj. doseljenici u Dubicu (...*Fridericus, Marcellus, Laztisa ac omnes hospites...*, CD 4, dok. 228., str. 264.), što svjedoči o razvijenosti Dubice kao važnog trgovišta koje je privlačilo nove doseljenike.

¹³⁸² ...*in qua iobagiones castru de Dobycha...*, CD 5, dok. 543., str. 9.

¹³⁸³ ...*eidem domui templi comitatum de Dwibicha cum omni districtu, iurisdictione honore ac suis pertinentiis...*, CD 5, dok. 975., str. 510.

¹³⁸⁴ ...*liberam uillam Dobyensem...*, CD 5, dok. 31., str. 581.

¹³⁸⁵ Usporedi: Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 150.-151.; Hadžialagić, Husref, *Bosanska Dubica kroz vjekove*, Rijeka, 2005., str. 5.

¹³⁸⁶ ...*Datum in Dobice...*, CD 6, dok. 207., str. 240.-242.

¹³⁸⁷ U ispravi je knez Stjepan IV. Babonić opisan kao ...*Nos Stephanus banus filius comitis St[e]phani de Vodoyche...*, CD 6, dok. 207., str. 240. Kao što je već napomenuto članovi vodičke grane knezova Babonića u sačuvanim povijesnim vrelima se zadnji puta spominju 1269. godine (CD 5, dok. 977., str. 514.-517.).

¹³⁸⁸ O odredbama mira koje su bile puno sklonije Babonićima, što je prouzrokovalo nastavak sukoba, više vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

I. je 1288. godine ispravu o vraćanju nekadašnjeg Timporova otoka, posjeda koji je tada bio u njegovom privatnom vlasništvu, cistercitima iz Topuskog sastavio upravo u Dubici.¹³⁸⁹ Kako je riječ o ispravi koja svjedoči o privatnoj transakciji, vjerojatno ju je knez Radoslav I. dao sastaviti u gradu koji je bio u njegovu vlasništvu, te je u njemu u tom trenutku boravio.

Iako se u narednim vremenima Dubica više ne spominje kao boravište knezova Babonića, što je vrlo vjerojatno uzrokovano nedostatkom sačuvanih povijesnih izvora, moguće je da su Babonići, koji su od sredine osmoga desetljeća 13. pa svakako do sredine trećega desetljeća 14. stoljeća doživijeli politički uzlet, iskoristili istragu koju je 1307. godine protiv temparskoga reda potaknuo francuski kralj Filip Lijepi te konačno ukidanje reda 1312. godine na koncilu u Viennei,¹³⁹⁰ kako bi ojačali svoju vlast u Dubici. Naime, zanimljivi su podaci iz 1313. i 1314. godine, tj. iz vremena najveće moći knezova Babonića u doba banovanja bana Stjepana V. Babonića, a koji govore o vlasti knezova Babonića u Dubici. Tako je 1313. godine zabilježeno da je u pratnji bana Stjepana V. na obiteljskom vijećanju u Topuskom bio je i dubički načelnik Marko,¹³⁹¹ očito čovjek blizak banu Stjepanu V. Štoviše, na novom obiteljskom vijećanju održanom 12. svibnja 1314. godine između ostalog odlučeno je da dubička tridesetina treba pripasti knezu Ivanu I. Baboniću.¹³⁹² Očito su Babonići iskoristili činjenicu da je ivanovcima trebalo neko vrijeme da preuzmu sve dotadašnje posjede templara u Hrvatskoj i Slavoniji, koji su im trebali pripasti nakon ukidanja templarskog reda 1312. godine.¹³⁹³ No, kako se iste te 1314. godine, točnije 27. ožujka, u ispravi kojom Loket, glavni meštar ivanovaca u Ugarskoj i Hrvatskoj, daruje nekom Petku zemlju Gošću, spominje ivanovac fra Andrija, preceptor dubički te je i sama isprava sastavljena u Dubici,¹³⁹⁴ postavlja se pitanje odnosa vlasti knezova Babonića i ivanovaca u Dubici. Kako se vijesti o Babonićima i Dubici (načelnik Marko u pratnji bana Stjepana V. iz 1313. i tridesetina koja pripada knezu Ivanu iz 1314.) vežu uz trgovište, tj. slobodnu općinu u Dubicu, možda je moguće vlast knezova Babonića više vezati uz to trgovište nego li uz samu utvrdu u Dubici. Naime, moguće je da su knezovi Babonići bili zadovoljni ubiranjem prihoda sa gradskoga trga, dok su lokalnu samoupravu prepustili tamošnjem stanovništvu i praksi koja je do tada vrijedila. Osim toga, nigdje u ispravama iz 1278. i 1288. godine¹³⁹⁵ nigdje se direktno ne navodi da su sastavljene u dubičkoj utvrđi, nego se navodi jednostavno da su sastavljene u Dubici, možda je zapravo bilo

¹³⁸⁹ CD 6, dok. 515., str. 608.-609.

¹³⁹⁰ Dobronić, *Templari i ivanovci*, str. 66.-72.

¹³⁹¹ *...per dictum banum Stephanum hec sunt: ... Mark villicus de Dobicha...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

¹³⁹² *...tricesimam de Dobicha comiti Johanni...*, CD 8, dok. 301, str. 360.

¹³⁹³ Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 150.-151.

¹³⁹⁴ *...fratris Andree preceptoris de Dobicha ... Datum in domo nostra Dubicha ...*, CD 8, dok. 296., str. 353.-354.

¹³⁹⁵ CD 6, dok. 207., str. 240.-242. i dok. 515., str. 608.-609.

riječ o podijeli vlasti u Dubici između Babonića i templara, tj. kasnije ivanovaca.¹³⁹⁶ Naime, moguće je da su na samom kraju 13. i početkom 14. stoljeća te su prihodi od slobodne općine, tj. trgovišta, u Dubici pripadali knezovima Babonićima, kao što je to jasno navedeno u ispravi iz 1314. godine, dok su administrativnu i pravosudnu vlast u Dubičkoj županiji imali vitezovi templari, tj. kasnije ivanovici, baš kako je to bilo određeno u ispravi kralja Bele IV. iz 1269. godine.¹³⁹⁷

Dok je slabljenjem moći knezova Babonića krajem trećega desetljeća 14. stoljeća postepeno opadao i njihov ugled u dubičkom kraju, na istom je prostoru rastao utjecaj vitezova ivanovaca koji su vrlo vjerojatno vrlo brzo preuzeli potpunu političku, administrativnu i ekonomsku vlast u Dubici i istoimenoj županiji. Iako je na čelu županije sredinom 14. stoljeća bio zemaljski župan, on je svoju vlast dijelio sa dubičkim preceptorom iz reda ivanovaca.¹³⁹⁸ Štoviše, 1349. godine dubička utvrda se naziva utvrdom Svetoga Ivana, a njezin je kaštelan bio ivanovac fra Baldon, koji je bio i župan dubički.¹³⁹⁹ Pod vlašću vitezova ivanovaca Dubica je, baš kao i ostali gradovi na rijeci Uni, doživjela gospodarski procvat pa se u njoj 1334. godine po prvi puta direktno spominje postojanje trga,¹⁴⁰⁰ iako je on u njoj vjerojatno postojao i znatno ranije. Osim toga u njoj se tijekom 14. spominju četiri crkve i nekoliko samostana.¹⁴⁰¹ U svakom slučaju Dubica je ostala u rukama reda ivanovaca sve do raspada reda u hrvatskim krajevima, osim u razdoblju između 1398. i 1402. godine kada ju je Hrvoje Vukčić Hrvatnić nakratko pripojio Donjim krajevima.¹⁴⁰²

Osim Vodičeva, Dubice i Zrina, Babonići su na prostoru donjega Pounja imali i niz manjih posjeda koji se u izvorima rjeđe spominju. Riječ je o posjedima Pedalj, Poljana, Deronica, Graduša, Zakopa, Stupnica, Grđen, Germanići, Vrhpolje i Velezna. Svakako je jedan od najvažnijih posjeda knezova Babonića u donjem Pounju bila Poljana smještena na

¹³⁹⁶ Dobronić, *Templari i ivanovci*, str. 97.

¹³⁹⁷ CD 5, dok. 975., str. 510.

¹³⁹⁸ Tako je 13. kolovoza 1347. godine fra Ilija, preceptor dubički, zajedno sa zemaljskim županom Petrom, obavio prodaju nekih posjeda lokalnoga plemstva Dubičke županije (CD 11, dok. 295., str. 389.-390.).

¹³⁹⁹ „*Nos frater Baldonus comes Dubicensis et castellanus castris sancti Johannis...*“, CD 11, dok. 419., str. 551.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 152.

¹⁴⁰⁰ U popisu župa Zagrebačke županije u Dubici se spominje crkva Svih Svetih na dubičkom trgu (*...Primo (in districtu dubicensi): Ecclesia omnium sanctorum de Foro...*, Rački, Franjo, „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine“, *Starine JAZU*, knj. 4, Zagreb, 1872., str. 211.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 152.

¹⁴⁰¹ Riječ je o crkvama Svih Svetih, potom Svetoga Petra, pa Svete Marije i Svetoga Nikole, kao i o dominikanskom, ivanovačkom i pavlinskom samostanu. Detaljnije vidi: Tkalčić, Ivan Krstitelj, „Pavlinski samostan u Dubici“, *Vjesnik Arheološkog muzeja*, vol. 1, br. 1, Zagreb, 1885., str. 189.-202.; Šerić, Hašim, „Katoličke crkve i samostani u Dubici i njezinoj okolici u srednjem vijeku (historijsko-topografska studija), *Croatia Sacra: Arkiv za crkvenu poviest Hrvata*, go. 13-14, br. 22-23, Zagreb, 1944., str. 72.-88.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 152.-154., 246.-248. i 254.-255.

¹⁴⁰² CD DOS, str. 122.-123.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 151.

desnoj obali rijeke Save u blizini ušća Une u nju.¹⁴⁰³ Posjed Poljana kupio je knez Baboneg III. 1249. godine od plemićkoga roda Vukodraga koji je bio njihov nasljedni posjed.¹⁴⁰⁴ Prema toj ispravi zapadna granica posjeda Poljana bila je rječica Vojska koja se ulijevala u rijeku Unu, te je dalje granica išla njenim tokom do njenog ušća u Savu, pa tokom Save na jug do ušća rječice *Alsewniche* (Donja Unica).¹⁴⁰⁵ Thallóczy je vrlo vjerojatno ispravno poistovjetio rječicu Vojsku sa današnjom rječicom Moštanicom koja se sjevernim padinama spušta u dolinu rijeke Une.¹⁴⁰⁶ No, problem je u tome što se današnji tok rječice Moštаницe razlikuje od opisa toka rječice Vojske u navedenoj ispravi. Naime, rječica Moštаницa danas kod mjesta Draksenić skreće prema istoku te se ulijeva u rijeku Savu kod mjesta Glavinac. Vrlo je vjerojatno rijeka Una koja je u svom donjem toku plavna rijeka te pritom čini niz meandra, promijenila svoj tok od vremena srednjega vijeka. Moguće da je tada tekla nešto južnije, na što ukazuje današnji ostatak njenog meandra sjeverozapadno od današnjeg mjesta Donja Rakovica, a koji se danas naziva „Stara Una“. Tadašnji tok rijeke Une vjerojatno se poklapa sa danas kanaliziranim potokom Virovska, te je onda moguća situacija koja je opisana u ispravi iz 1249. godine, tj. da se granica posjeda Poljana išla rječicom Vojskom do njenog ušća u Unu, te dalje njenim tokom do njenog ušća u Savu.

Posjed Poljana nalazio se na strateški važnoj poziciji na kraju srednjovjekovnog puta dolinom rijeke Une, te su se od tuda račvali putovi. Jedan smjer je vodio uzvodno rijekom Savom prema Zagrebu, a drugi nizvodno prema Srijemskom dukatu. Štoviše, nekoliko kilometara južnije kod današnje Bosanske Gradiške (antički *Servitium*) još od antičkih vremena nalazio se prijelaz preko Save,¹⁴⁰⁷ a u srednjemu vijeku na tome se mjestu nalazila skela čije su prihode ubirali knezovi Babonići sve do 1295. godine kada im ju je oduzela majka kralja Andrije III., Tomasina Morosini, i nagradila njome Tvrdislava i Blaža, sinove Grubučeve iz Vrbaške županije.¹⁴⁰⁸ Kako je od antičke Andautonije preko Siscije još od rimskih vremena put dolinom Save vodio njenom desnom obalom, da bi tek kod današnjeg Slavenskog Broda prelazio na lijevu stranu,¹⁴⁰⁹ tako se i Poljana nalazila na tome putu. Osim

¹⁴⁰³ Vidi zemljovid „A Blagay-oklevéltár helyrajzi adatai“, CDCB, iza str. CCXX.

¹⁴⁰⁴ ...*quandam terram suam hereditariam Polana vocatam iuxta fluvium Zauam sitam, in comitatu Dubicensi existentem...*, CD 4, dok. 357., str. 411.

¹⁴⁰⁵ ...*meta terre ... per eundem fluvium Voyzka ... per eundem fluvium Wn vocatum vadit in fluvium Zaua appellatum et per eundem vero fluvium Zaua vadit infra ad aquam Alsewnicha nominatam...*, CD 4, dok. 357., str. 411.

¹⁴⁰⁶ Vidi zemljovid „A Blagay-oklevéltár helyrajzi adatai“, CDCB, iza str. CCXX.

¹⁴⁰⁷ Vidi kartu I „Rimska cesta Salona – Servitium“ u: Bojanovski, Ivo, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Sarajevo, 1974., iza str. 277.

¹⁴⁰⁸ CD 7, dok. 195., str. 214.-215.

¹⁴⁰⁹ Vidi kartu V „Pregledna karta Dolabelinih cesta (sa solinskih natpisa)“ u: Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta*, iza str. 277.

toga, od nje je počinjao put dolinom rijeke Une prema srednjovjekovnoj Hrvatskoj i Dalmaciji, te je očita njezina izuzetna strateška važnost. Kontrolom Poljane i obližnje skele na Savi kod današnje Bosanske Gradiške, Babonići su ostvarivali značajan politički utjecaj ali i izuzetnu ekonomsku korist.

Stoga nije neobično što su posjed Poljanu knezovi Babonići nastojali što duže zadržati u svojim rukama. Tako je 1355. godine knez Dujam Blagajski došao u sukob s pripadnicima nižeg plemstva Vodičke županije koji su uživali posjed Poljana u Dubičkoj županiji u blizini ušća Une u Savu.¹⁴¹⁰ No, iz isprave od 2. studenog 1357. godine jasno je da je plemstvo iz Vodice posjedovalo tek dio posjeda Poljana, dok je ostatak bio u rukama kneza Dujma Blagajskog.¹⁴¹¹

Osim toga, Poljana se kao posjed knezova Babonića spominje i u prvim desetljećima 15. stoljeća. Iako je u neodređeno doba na kraće vrijeme posjed Poljanu preuzeo knez Nelipac, sin kneza Kostantina od Nečvena, te se kao vlasnica posjeda Poljana 17. rujna 1421. godine spominje njegova udovica Jelena,¹⁴¹² već početkom četvrtoga desetljeća 15. stoljeća taj su posjed ponovno preuzeli knezovi Blagajski. Naime, 14. travnja 1434. godine Zagrebački je kaptol sastavio ispravu kojom potvrđuje da je kneginja Ana Krbavska, udovica kneza Babonega IV. Blagajskog, predala utvrdu Bušević i mnoštvo drugih posjeda, među kojima i posjed Poljanu, svome nećaku knezu Antunu, sinu kneza Nikole IV. Blagajskog.¹⁴¹³ Iduće godine, utvrdu Bušević i druge posjede među kojima i posjed Poljanu, kao vlasništvo kneza Antuna Blagajskog potvrdili su i ugarsko-hrvatski kralj Žigmund Luksemburški¹⁴¹⁴ i grof Herman Celjski,¹⁴¹⁵ tada najutjecajnija osoba srednjovjekovne Slavonije.

I u narednim desetljećima Poljana je bila u rukama knezova Blagajskih. Tako su se oko Uskrsa 1469. godine knezovi Ivan, Stjepan i Nikola, sinovi kneza Grgura Blagajskog, potužili slavonskim banovima Blažu Mađaru i Damjanu Horvatu na zlodjela koja su na njihovom posjedu Poljani učinili Ptičko i Radoje, familijari kneza Ladislava Svetačkog.¹⁴¹⁶ Osudivši ta zlodjela slavonski banovi su 12. rujna 1471. godine o tome izdali ispravu.¹⁴¹⁷

¹⁴¹⁰ CD 12, dok. 232., str. 309.-310.

¹⁴¹¹ CD 12, dok. 327., str. 429.-431.

¹⁴¹² *...nobilis domina Elena vocata, relicta condam Nelepech filii Kozthadini de Nechven ... Polana...*, CDCB, dok. 145., str.259.-260.

¹⁴¹³ *...nobilis domina Ana vocata, relicta condam Babanok comitis de Blagay, filia videlicet Nicolai filii Bwdizlai comitis de Corbavia ... egregio viro Anthonio filio Nicolai, comite de pretitulata Blagay ... castello Bwswych vocato ... Polyana...*, CDCB, dok. 164., str. 306.-307.; Istoga dana sastavili su kanonici Zagrebačkoga kaptola još jednu ispravu sličnoga sadržaja koja je predana knezu Antunu Blagajskom (CDCB, dok. 165., str. 308.-309.).

¹⁴¹⁴ CDCB, dok. 168., str. 312.-313.

¹⁴¹⁵ CDCB, dok. 169., str. 319.

¹⁴¹⁶ *...Dicitur nobis in personis magnificorum Iohannis, Stephani et Nicolai comitum de Blagay eo modo, (quomodo) circum festum Pasche Domini in anno eiusdem, cuius iam secunda preterisset revolutio, egregius*

U zadnjim desetljećima 15. stoljeća važnost posjeda Poljane, zbog sve učestalijih upada osmanlijskih akindžija i martolosa znatno je porasla, te su knezovi Blagajski tamo izgradili manju utvrdu (*castellum*) koja je trebala okolnom stanovništvu, koje se ne bi stiglo skloniti u obližnju Dubicu, pružiti sklonište. Naime, prema ispravi koju je 20. srpnja 1486. godine sastavio Matija Gereb, ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije,¹⁴¹⁸ nešto ranije iste godine, točnije 11. srpnja, knez Stjepan Blagajski prepustio je utvrdu u Poljani plemenitom Pavlu Vukojeviću uz obavezu da tamo drži tri konjanika i 50 vojnika.¹⁴¹⁹ Knez Stjepan Blagajski se odlučio za ovaj potez jer mu je bilo izuzetno teško upravljati tako dalekim posjedom i osiguravati dovoljno ratne opreme za tamošnju utvrdu, uzme li se u obzir ugroženost njegovog sjedišta, grada Otoke na Uni. Nakon ovih događaja Poljana se više ne spominje u vlasništvu knezova Blagajskih, tj. potomaka knezova Babonića.

Osim posjeda Poljane, većina posjeda knezova Babonića u donjemu Pounju bila je grupirana oko važnih rodovskih utvrda Zrin i Pedalj, te Vodičeva s druge strane rijeke Une. Među prvim posjedima do kojih su Babonići došli na tom prostoru bio je i posjed Deronica. U ponovljenoj zamjeni pred Zagrebačkim kaptolom knezovi Jakov, Petar I., Matija i Kristijan su 1266. godine od slavonskog bana Rolanda za posjed Vodičevo dobili banove posjede Stojmerić, Deronicu i Bojnu, a povrh toga i 120 maraka.¹⁴²⁰

Puno veći značaj za knezove Baboniće imao je posjed Pedalj koji su zajedno sa obližnjom Stupnicom kupili knezovi Stjepan IV. i Radoslav I. od Ratolda i Matije, sinova pokojnog bana Rolanda od roda Ratoldova 1287. godine.¹⁴²¹ Današnji ostaci gradine Pedalj nalaze se na 356 metara visokom, šumom obraslom brijegu, kojega sa zapadne strane zaokružuje Rogin potok, a istočne i jugoistočne potok Pedljeвица koji se nešto južnije ulijeva u potok Stupnicu, a koji se pak ulijeva u rječicu Žrnovnicu. S druge, pak, strane, Stupnica se nalazila u neposrednoj blizini posjeda Pedalj, tj. na ušću potoka Pedljevice u rječicu Stupnicu, negdje na prostoru gdje se i danas nalaze naselja Gornja i Donja Stupnica.

Iako je posjed Pedalj zajedno sa mnogim drugim predijima vlastelinstva Zrin prešao u vlasništvo braće Toth-Lovričana, kada im je knez Ivan I. prodao svoju utvrdu Zrin,¹⁴²² ipak ga

Ladislaus de Zenche missis et destinatis Pthychko et Radoy de Chwbyn familiaribus suis cum aliis eorum consociis ad possessionem dictorum exponentium hostilii more Polyana vocatam..., CDCB, dok. 202., str. 382.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 198.

¹⁴¹⁷ CDCB, dok. 202., str. 382.-384.

¹⁴¹⁸ CDCB, dok. 213., str. 408.-416.

¹⁴¹⁹ *...castellum suum Polyanzki...*, CDCB, dok. 213., str. 412.

¹⁴²⁰ *...pro terris seu possessionibus scilicet Deronicha, Boyna et Stoymerichi ... insuper centum uiginti marcas...*, CD 5, dok. 871., str. 393.

¹⁴²¹ *...terras eorum Peed et Stupnicha vocatas in districtu de Gora existentes...*, CD 6, dok. 513., str. 607.

¹⁴²² Za razliku od Stupnice Pedalj se spominje u ispravi od 22. rujna 1328. godine: *...Pedwar...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

je knez Dujam Blagajski u nejasnim okolnostima krajem prve polovice 14. stoljeća uspio ponovno vratiti u svoje ruke. Naime, u ispravi od 31. listopada 1381. godine kojom je kraljevski sudac Nikola Seč presudio u parnici između Nikole Zrinskog i plemstva iz Gore,¹⁴²³ spominje se da je 1346. godine pred kraljem Ludovikom za 200 maraka prodao knez Dujam Blagajski svoje posjede Stupnicu i Pedalj magistru Oliveru, koji je bio sudac kraljičine kurije i zolijski župan.¹⁴²⁴ On je, pak, početkom iduće godine kralju predao posjed Stupnicu.¹⁴²⁵ U svakom slučaju, Stupnicu je zajedno sa Zrinom predao kralj Ludovik knezu Juraju Bribirskom, kada mu je za njegovu utvrdu Ostrovicu¹⁴²⁶ u Ravnim kotarima, darovao Zrin.¹⁴²⁷ Vrlo vjerojatno su knezovi Zrinski u to doba od kralja dobili i posjed Pedalj na kojemu su kasnije, vrlo vjerojatno koncem 14. stoljeća, izgradili važnu utvrdu Pedalj.¹⁴²⁸

Godine 1287. ban Stjepan IV. Babonić je od plemenitog roda od Bročine uz dijelove njihovih nasljednih posjeda u Graduši, kupio i dijelove posjeda u Germanićima.¹⁴²⁹ Germanići su vrlo vjerojatno posjed Grmuša koji se u vlasništvu knezova Babonića spominje sredinom 15. stoljeća.¹⁴³⁰ I danas postoji selo Grmušani smješteno na lijevoj obali rječice Žrnovnice koja uzvodno od današnje Dvora na Uni, tj. od ušća Žrnovnice u rijeku Unu.

Posjed Zakopa nalazio se između Une, posjeda kninskog biskupa, kao i posjeda Drozgomet koji je Zemk zajedno sa svojim rođacima prodao banu Stjepanu IV. 1294.

¹⁴²³ CD 16, dok. 317., str. 400.-411.

¹⁴²⁴ *...Altera vero littera, videlicet ipsius domini nostri regis Ludouici patente sin anno domini M^o CCC^o quadragesimo sexto ... quod comite Duym, filio comitis Radozlai, a buna parte, item magnifico viro magistro Olyuero, iudice curie reginalis comite de Zolyo ... quasdam duas possessiones Peed et Stupnichia vocatas sub banatu tocius Sclauonie existentes...*, CD 16, dok. 317., str. 403.; Laszowski, Emilij, *Hrvatske povjesne gradjevine: Mjestopisni i povjesni opisi gradova, kula, samostana, crkava i drugih povjesnih gradjevina domovine Hrvata*, Zagreb, 1902., str. 106. U vjerodostojnost ovoga navoda ne treba sumnjati jer je zolijski župan Oliver uistinu u razdoblju od 1345. do 1347. godine obnašao više važnih dvorskih službi (1. kolovoza 1345. - *...magistrum Oliuerii comitis de Zolio, iudicis curie reginalis...*, CD 11, dok. 170., str. 221.; 1. kolovoza 1345. - *...magistri Olyueri comitis de Zonuk...*, CD 11, dok. 171., str. 222.; 16. listopada 1345. - *...magistro Oliuero iudici curie reginalis...*, CD 11, dok. 185., str. 240.; 21. studenog 1345. - *...Oliuero iudice curie eiusdam reginalis...*, CD 11, dok. 192., str. 240.; 6. srpnja 1347. - *...Oliuero magistro thawarnicorum nostrorum...*, CD 11, dok. 286., str. 378.-379.; 31. srpnja 1347. - *...Oliuero magistro thauernicorum nostrorum...*, CD 11, dok. 288., str. 381.; 31. srpnja 1347. - *...Oliverio magistro tavarnicorum nostrorum...*, CD 11, dok. 289., str. 382.).

¹⁴²⁵ *...terram Stupnichia vocatam, prope ipsum castrum (sc. Zrin) habiram, ab Oliverio magistro tavarnicorum nostrorum, cum nostro regio favore similiter in concambium recepam...*, CD 11, dok. 289., str. 382.; Laszowski, *Hrvatske povjesne gradjevine*, str. 106.

¹⁴²⁶ CD 11, dok. 288., str. 380.-381.

¹⁴²⁷ CD 11, dok. 289., str. 382.-383.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 31.; V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 163.-165.; Gruber, "Vojevanje Ljudevita I. u Dalmaciji", str. 86.-87.; D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 127.

¹⁴²⁸ O položaju, tipu i važnosti utvrde Pedalj u 15. i 16. stoljeću vidi Laszowski, *Hrvatske povjesne gradjevine*, str. 105.-109.

¹⁴²⁹ *...parte sua prenominati terram suam hereditariam Graduch nuncupatum ... similiter de patre sua prenominati terram hereditariam Germnigy(!) nuncupatam...*, CD 6, dok. 503., str. 594.-596.; Današnja Mala i Velika Graduša nalaze se istočno od ceste koja spaja Petrinju sa Hrvatskom Kostajnicom.

¹⁴³⁰ CDCB, dok. 154., str. 306., dok. 155., str. 308., dok. 164., str. 312., dok. 169., str. 315. i 319. Thallóczy je na osnovu sličnoga pisanja toponima (1287. - *...Germnigy(!)...*, CD 6, dok. 503., str. 594.-596; 1434. - *...Germussa...*, CDCB, dok. 154., str. 306.) zaključio da je riječ o istome posjedu koji se nalazio u okolici današnjeg mjesta Grmušani (vidi kartu: „A Blagay-oklevéltár helyrajzi adatai“, CDCB, iza str. 519.).

godine.¹⁴³¹ Drozgomet se nalazio negdje u dolini rijeke Maje, kako je to navedeno u ispravi od 21. listopada 1289. Godine.¹⁴³² S druge se strane Zakopa u okolici istoimenog današnjeg naselja koje od doline rječice Žrnovice i obližnjeg Dvora na Uni dijeli Kordića brdo (270 mnv). Štoviše, Zakopa se kao predij Zrinskoga vlastelinstva spominje i u ispravi od 22. rujna 1328. godine kojom je knez Ivan I. Babonić u ime duga od 250 maraka braći Ivanu, Lovri i Ugrinu iz roda Toth-Lovričana, osim utvrde Zrin predao i niz posjeda i predija koji su se nalazili njegovoj okolici.¹⁴³³ Nakon što je koncem srpnja 1347. godine kralj Karlo Robert knezu Juraju Bribirskom za njegovu utvrdu Ostrovicu¹⁴³⁴ u Ravnim kotarima, darovao Zrin,¹⁴³⁵ i posjed Zakopa je prešao u vlasništvo one grane Bribirskih knezova koja će kasnije nositi ime knezovi Zrinski. Zakopa se u vlasništvu knezova Zrinskih spominje i 1384. godine kao posjed koji su opljačkali ljudi kneza Stjepana VII. Blagajskog.¹⁴³⁶

Uz navedene posjede Babonići su u donjemu Pounju imali čitav niz posjeda koji se kao prediji Zrinskoga vlastelinstva spominju u ispravi od 22. rujna 1328. godine. Tom se prigodom primjerice spomijne i posjed na mjestu današnje Divuše na Uni.¹⁴³⁷ Uz Divušu nalazio se i posjed Andrije i Endre, sinova Tuščana,¹⁴³⁸ ali je nemoguće gdje se točno nalazio taj predij. Nadalje, u Donjoj Velešnjoj u blizini današnje Kostajnice, nalazili su se prediji nekog Andrije zvanog Mađar i Egidija sina Mihovila,¹⁴³⁹ koji su bili predijalci Zrinskog vlastelinstva. I današnja Komogovina u kojoj je 1328. godine bilo čak petnaest sela, također je bila predij Zrinskog vlastelinstva.¹⁴⁴⁰ Za ostale posjede koji se spominju kao prediji Zrinskoga vlastelinstva u ispravi iz 1328. godine, nije moguće danas utvrditi njihov položaj.

4.2.1. Vodičevo (Vodica)

Srednjovjekovno Vodičevo, tj. Vodica (*Wodicha, Wodycha, Wodychan, Vadychan, Vodyche*), smješteno je na desnoj obali rijeke Une nizvodno od Dvora na Uni nasuprot hrvatskih sela Unčani i Divuša. Srednjovjekovni toponim sačuvan je u imenima današnjih

¹⁴³¹ ...*terras seu possessiones ex ista parte fluii Wn vocati unter Zakop et terras eppiscopatus(!) Tyniniensis ecclesie existentes...*, CD 7, dok. 166., str. 185.-186. Drozgomet se spominje i 7. rujna 1285. (...*terram suam de eodem Drozgometh...*, CD 6., dok. 453., str. 534.).

¹⁴³² ...*terram suam de Drozgometh existentem iuxta fluvium Maya nuncupatam...*, CD 6, dok. 568, str. 676.-677.

¹⁴³³ ...*predium Zaceph...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

¹⁴³⁴ CD 11, dok. 288., str. 380.-381.

¹⁴³⁵ CD 11, dok. 289., str. 382.-383.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 31.; V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 163.-165.; Gruber, "Vojevanje Ljudevita I. u Dalmaciji", str. 86.-87.; D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 127.

¹⁴³⁶ Spominje se u ispravi od 20. rujna 1397. godine, ali je događaj datiran u 1384. godinu (...*quandam villam Zarop vocatam...*, CD 18, dok. 176., str. 273.-274.).

¹⁴³⁷ ...*item predium Deusa...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

¹⁴³⁸ ...*item predium Andree et Endre filiorum Thusthan iuxta fluvium Wn...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

¹⁴³⁹ ...*item predium Andree hungari in Velesna ... item predium Egidii filii Michaelis ibidem in Velesna...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

¹⁴⁴⁰ ...*item predium Komogey voctum cum quinque villis...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

naselja Gornje i Donje Vodičevo. Za pretpostaviti je da ime Vodičevo proizlazi od činjenice da je obližnja rijeka Una često plavila, te je cijela ta dolina sve do obronaka Poljavice i Cerovice koji se uzdižu preko 250 mnv,¹⁴⁴¹ dok je sama dolina rijeke Une prosječno na oko 120 mnv.

Kao što je već u ovome radu rečeno, knez Stjepan I. Babonić je krajem 12. stoljeća zbog svojih zasluga u ratu protiv Alberta Višnjegorskoga od ugarsko-hrvatskoga kralja Emerika dobio „zemlju Vodicom zvanu, koja se prostire smještena u distriktu Save i Dubice“.¹⁴⁴² Zbog zasluga u križarskoj vojni 1217. godine,¹⁴⁴³ već naredne godine kralj Andrija II. potvrdio je raniju ispravu svoga brata kralja Emerika knezovima Stjepanu III. i Babonegu III.¹⁴⁴⁴ O činjenici da je vodički kraj bio naseljen i prije sredine 13. stoljeća svjedoči isprava od 23. rujna 1241. godine kojom je kralj Bela IV. ponovno potvrdio posjed Vodicu knezovima Stjepanu III. i Babonegu III. zbog njihove vjerne službe.¹⁴⁴⁵ Naime, eksplicitno spominjanje prikupljanja poreza marturine i zaštita stanovništva vodičkoga kraja od svih koji su činili nepodopštine ili bili razbojnici,¹⁴⁴⁶ svakako svjedoči o naseljenosti toga prostora.¹⁴⁴⁷

Širenje svojih posjeda krajem 12. i početkom 13. stoljeća na prostor Vodičeva, koje je ujedno bilo i prvo teritorijalno širenje knezova Babonića, svakako je logično i korisno. Naime, kao što je već rečeno, Vodičevo je bilo smješteno na važnom srednjovjekovnom putu dolinom Une, a pritom i u neposrednoj blizini prvobitnog ishodišta knezova Babonića negdje u okolici Goričke i Zrina. Babonići su svakako poticali gospodarski razvoj Vodičeva temeljen na trgovini koja se razvijala na unskome putu, pa se tako već 6. srpnja 1266. godine u ispravi

¹⁴⁴¹ Najviši vrh Poljavice je Mazička glava (341 mnv), a Cerovice pak Svetinja (267 mnv).

¹⁴⁴² *...terram Wodicha vocatam in partibus inferioribus Sclavonie, in contiguitate districtus Zaue et Dubicha existentem...*, CD 2, dok. 332., str. 360.

¹⁴⁴³ O mogućnosti da su knezovi Stjepan III. i Baboneg III. uistinu i sudjelovali i križarskoj vojni kralja ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. više vidi poglavlje „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“.

¹⁴⁴⁴ *...Baboneg et Stephani comitum de Wodicha filiorum condam comitis Stephani de Gorichia ... in prefato domino Wodicha, quod pie memorie condam Henricus rex noster predecessor de commissione condam regis Bele patris sui dicto condam comiti Stephano de Goricha et suis heredibus pro fidelibus servitiorum suorum meritis...*, CD 3, dok. 142., str. 168.

¹⁴⁴⁵ *...quod nos servitia laudabilia, que nobis dilecti et fideles nostri Bobonigh et Stephanus comites de Wodycha, filii comitis Stephani de Goricha in diversis expeditionibus regni nostri exhibere...*, CD 4, dok. 124., str. 135. Pri tome je kralj Bela IV. ponovno naglasio zasluge kneza Stjepana I. u borbi protiv Alberta Višnjegorskoga (*...solita benignitate pensantes et specialiter fidele servitium comitis Stephani de Goricha patris eerundem Bobonigh et Stephani comitum de Wodycha, quod idem Stephanus de Goricha contra quendam potentem de Theotonia nomine comitem Albrihum de Myho confinia ducatus Sclavonie sepius invadentem dimicando viriliter exerceuit...*, CD 4, dok. 124., str. 135.-136.)

¹⁴⁴⁶ *...collectam etiam marturinarum in eorum possessionibus hereditariis ... aluqui malefactores, fueres vel latrones in eorum possessionibus deprehensi fuerint...*, CD 4, dok. 124., str. 136.

¹⁴⁴⁷ Bilogrivić piše „da se godine 1241. o vodičkom kraju govori tako, očito je, da je i prije doseljenja Stjepana Goričkog, tj. prije 1200. bio naseljen i organiziran“ (Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 163.), ali on pritom detaljno ne argumentira svoje pozivanje na ispravu od 23. rujna 1241. godine (CD 4, dok. 124., str. 135.-136.).

kojom je ban Roland u zamjenu za svoje posjede Grđen i Bojnu od Babonića nastojao dobiti Vodičevo, spominje trg u Vodičevu.¹⁴⁴⁸

I nakon pokušaja bana Rolanda da se domogne Vodičeva, ono je ipak ostalo u vlasništvu vodičke grane knezova Babonića. Tako su Babonići, braća Jakov i Kristijan, već 1269. godine pred hercegom Belom, sinom kralja Bele IV., obranili svoje pravo na posjedovanje Vodičeva koje su im osporavali pripadnici lokalnog rodovskog plemstva.¹⁴⁴⁹ Štoviše, zanimljivo je da se u toj ispravi po prvi puta spominje utvrda Vodičevo,¹⁴⁵⁰ te je očito da su se knezovi Babonići odlučili dodatno osigurati svoju vlast u Vodičevu izgradnjom nove, ili vjerojatnije, dogradnjom neke prvobitne utvrde,¹⁴⁵¹ te je Vodičevo krajem sedmoga desetljeća 13. stoljeća toliko dograđeno fortifikacijskim objektima da ga je onodobni sastavljač isprave s pravom prepoznao kao utvrdu (*castrum*).

Zbog velike depopulacije prostora oko rijeke Une, tj. šireg prostora od Vrbasa od Kupe, tijekom 15. i 16. stoljeća, tj. doba velike osmanske ugroze kada je te prostore napustilo oko 60% dotadašnjeg stanovništva,¹⁴⁵² kao i zbog izostanka bilo kakvih arheoloških istraživanja, pa makar i najosnovijeg rekognosciranja na terenu, na prostoru današnjeg Gornjeg i Donjeg Vodičeva, vrlo je teško ustanoviti gdje se nalazila utvrda Vodičevo. Bojanovski pretpostavlja da se srednjovjekovna utvrda Vodičevo nalazila na uzvisini zvanj Đurića-kula u Donjem Vodičevu.¹⁴⁵³ Ruševina se nalazi na razmjerno niskoj terasi iznad jednog potoka na području zaseoka Đurići, te su još 1964. godine bio vidljiv sjeverozapadni ugao objekta s potezima zidova od 2 do 4 metra dužine i do 7 metara visine.¹⁴⁵⁴ Riječ je o zaravni (247 mnv) nešto južnije od vrha brežuljka Dinara (278 mnv) kojega sa istočne i jugoistočne strane obilazi potok Strižanac koji se nešto niže ulijeva u potok Strižanu koji se pak ulijeva u Unu nasuprot današnjem selu Unčanima na hrvatskoj strani.

¹⁴⁴⁸ Opisujući međe posjeda kneza Jakova I. Babonića u Vodičevu spominje se da je ona išla sredinom trga u Vodičevu (*...inde per medium fori Vadychan tendit...*, CD 5, dok. 867., str. 387.).

¹⁴⁴⁹ CD 5, dok. 977., str. 514.-517.

¹⁴⁵⁰ *...ipsam terram Vodichan a castro usurpatam...*, CD 5, dok. 977., str. 514.

¹⁴⁵¹ Kako je za lokalno vodičko rodovsko plemstvo u ispravi iz 1269. godine navedeno da su bili „jobagioni utvrde u zemlji Vodičevo“ (*...quod ipsi fuissent iobagiones castrum in terra Vodichan...*, CD 5, dok. 977., str. 514.), te se pritom koristi oblik glagola biti u pluskvamperfektu, tj. za neko davno prošlo vrijeme, očito je da iako to u niti jednoj ranijoj ispravi nije direktno navedeno, vodička utvrda i ranije postojala te da je riječ prvobitno bila kraljevska utvrda.

¹⁴⁵² Jurković je dobro primijetio da je u hrvatskoj javnosti često zaboravljena činjenica da su u razdoblju od 1463. do 1593. godine hrvatske zemlje pretrpjele gubitak od oko 60% starosjedilačkog stanovništva (Jurković, Ivan, „Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet“, *Povijesni prilozi*, sv. 31, Zagreb, 2006., str. 39.).

¹⁴⁵³ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 12.

¹⁴⁵⁴ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 12.-13., bilj 6.

O naseljenosti svjedoči i podatci o crkvama u Vodičevu. Tako se još 1266. godine spominje crkva Svetoga Petra u Vodičevu,¹⁴⁵⁵ da bi se u popisu goričkog arhiđakona Ivana 1334. godine navela crkva posvećena Blaženoj Djevici Marije.¹⁴⁵⁶ Poznat je i jedan njezin župnik. Naime, u ispravi od 2. studenog 1357. spominje se svećenik Ivan, župnik crkve Blažene Djevice Marije u Vodici.¹⁴⁵⁷ Iako je moguće da se radi o dvije crkve, ipak, kako se crkva Svetoga Petra u Vodičevu ne spominje nakon njenog prvog zapisa 1266. godine, moguće je da je župna crkva u Vodičevu promijenila svoga patrona.

Nakon nestanka vodičke grane knezova Babonića krajem sedmoga ili početkom osmoga desetljeća 13. stoljeća Vodičevo su preuzeli njihovi rođaci iz goričke grane. Tako je već 20. travnja 1278. godine prilikom potpisivanja mira između Gisningovaca i Babonića, ban Stjepan IV. Babonić nazivan „od Vodice“.¹⁴⁵⁸

Unatoč gubitaka mnogih posjeda nakon djelovanja bana Mikca Prodavića, knezovi Babonići su uspjeli zadržati posjed i grad Vodičevo, baš kao i gotovo sve svoje posjede u dolini rijeke Une. Vodičevo je ponovni uspon doživjelo sredinom 14. stoljeća, tj. za života kneza Dujma Blagajskog, na čiju je molbu 20. travnja 1343. godine Zagrebački kaptol izvršio njegovu reambulaciju.¹⁴⁵⁹ Štoviše, nastojeći dodatno osigurati Vodičevo kao posjed svoga roda, Dujam Blagajski je 30. lipnja 1346. godine zamolio Zagrebački kaptol da mu ovjeri darovnicu kralja Bele IV. za Vodičevo iz 1241. godine, te da mu izradi i prijepis iste.¹⁴⁶⁰ Konačno je 26. veljače 1352. godine Dujmov sin, knez Nikola III. Babonić, od ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika isposlovao novu kraljevsku darovnicu za Vodičevo, kao i potvrdu darovnice kralja Andrije II. iz 1218. godine.¹⁴⁶¹ Knezu Nikoli III. nije bilo teško isposlovati kraljeve potvrde jer je u to doba bio vitez u kraljevskoj pratnji, tj. osoba vrlo bliska ugarsko-hrvatskom kralju.¹⁴⁶²

U drugoj polovici 14. stoljeća Vodičevo postepeno počinje gubiti na ekonomskoj i strateškoj važnosti. Naime, još od sredine 14. stoljeća obližnji Blagaj, udaljen svega nekoliko

¹⁴⁵⁵ 1266. – ...*in terra Vadychan(!) ... ecclesia sancti Petri...*, CD 5, dok. 867., str. 387.

¹⁴⁵⁶ ...*item ecclesia beate virginis de Vodicha...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 212.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 163.

¹⁴⁵⁷ ...*sacerdotem Iwan nomine, rectorem ecclesie beate virginis de Vodycha...*, CD 12, dok. 327., str. 430.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 163.

¹⁴⁵⁸ ...*Stephanus banus filius comitis St[e]phani de Vodyche...*, CD 6, dok. 207., str. 240.

¹⁴⁵⁹ CD 11., dok. 42., str. 56.

¹⁴⁶⁰ ...*in nostri presentia presonaliter constitutus exhibuit nobia quoddam provolegium domini Bele olim regis Hungarie inclte memorie cum aurea bulla eisudem consignatum, petens, ut ipsum transscribi et nostri sigilli apositione faceremus...*, CD 11, dok. 235., str. 314.

¹⁴⁶¹ ...*exhibuit nobis quoddam privilegium condam domini Andree regis Hungarie beate memorie, proavi et predecessoris nostri...*, CD 12, dok. 54., str. 77.

¹⁴⁶² ...*Nicolaus filius Doim filii Radoslai, comes de Blagai dilectus et fidelis nostre aule miles...*, CD 12, dok. 54., str. 77.

kilometara, postaje glavno sjedište blagajske grane roda Babonića, čime je umanjena uloga posjeda i grada Vodičevo u političkom i ekonomskom životu roda, ali i čitavog tog prostora.¹⁴⁶³ Štoviše, u popisu župa dubičkog arhiđakonata Zagrebačke biskupije iz 1501. godine u Vodičevu se ne spominje nikakva župna crkva,¹⁴⁶⁴ te je očito taj prostor potpao pod crkvenu jurisdikciju obližnje župne crkve u Blagaju.¹⁴⁶⁵ S druge, pak, strane od sredine 14. a poglavito u 15. stoljeću srednjovjekovna Dubica postaje izraziti ekonomski, politički i vjerski centar donjega Pounja. Ipak, Vodičevo ostaje u posjedu blagajske grane Babonića. Štoviše, nakon što im je kralj Žigmund Luksemburški krajem 14. stoljeća oduzeo Krupu i Ostrožac u strahu da ista sudbina ne zadesi i druge njihove posjede u Pounju, knezovi Blagajski se aktivno uključuju na kraljevoj strani u borbu protiv bosanske vlastele, i to u prvom redu Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Stoga je 22. travnja 1406. godine kralj Žigmund, nakon što su se u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu prilike primirile, potvrdio posjed Vodičevo kao i ispravu kralja Ludovika iz 1352. godine knezovima Ladislavu II., Antunu i Ivanu V., sinovima kneza Nikole III. Blagajskog.¹⁴⁶⁶ Pri tome je kralj naglasio njihovu ulogu u borbi protiv Hrvoja Vukčića Hrvatinića koji je opsjeo i popalio mnoge njihove neimenovane gradove, a uslijed tih borbi mnogi su posjedi knezova Blagajskih opustjeli stanovništvom.¹⁴⁶⁷ Štoviše, sam knez Ivan V. Blagajski je pao u zarobljeništvo vojvode Hrvoja, te je otkupljen po visokoj cijeni.¹⁴⁶⁸

Vrlo vjerojatno je i samo Vodičevo stradalo u pohodima vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića, te ga je napustila većina njegova stanovništva, baš kao što to svjedoči i isprava iz 1406. godine. Uzme li se u obzir i trend rasta političke i gospodarske važnosti obližnjeg Blagaja, a pad važnosti Vodičeva, od sredine 14. stoljeća, kao i ratna pustošenja koje su taj kraj zadesile krajem 14. i početkom 15. stoljeća, nije neobično što se Vodičevo rijetko

¹⁴⁶³ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 11.

¹⁴⁶⁴ Vidi: Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 211.

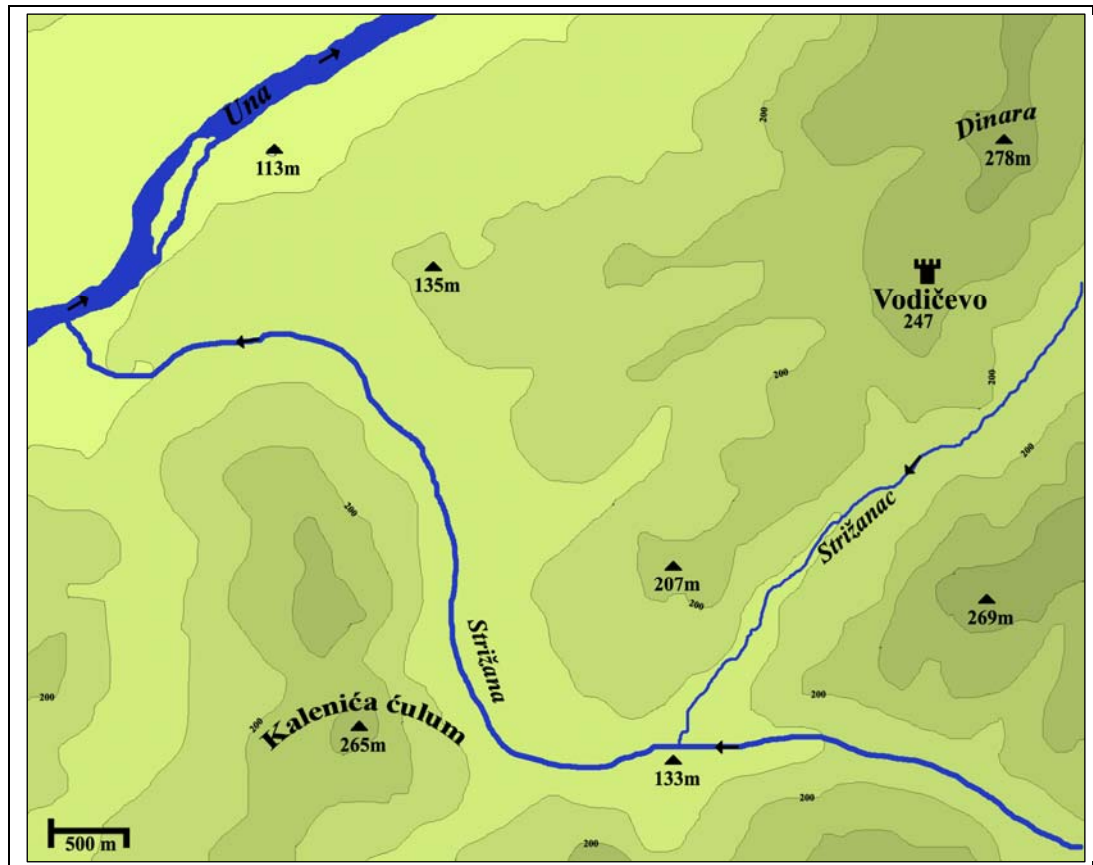
¹⁴⁶⁵ ...*Archidiaconatus Dwbicensis: ... Plebanus de Blagay...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 211.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 164.

¹⁴⁶⁶ CDCB, dok. 121., str. 218.-223.

¹⁴⁶⁷ ...*eas nichilominus multiplicibus preclaris laudis preconio attollendis complacentiis et laude dignis fidelibus multifariisque obsequiis, quibus iidem fideles nostri prefati Ladislaus, Anthonius et Iohannes comites de Blagay a multis retroactis temporibus preclate fidelitatis sincera complacencia insigniti iugiter et sollerter nobis et sacronostri diademati studuerunt complacere, nam tempore, quo nonnulli nostri regnicole destabilis sthane spiritu concitati non discernentes nostre maiestatis benivolentiam, promotionem et largam munificentiam eis habunde exhibitatis, nec eis contenti manus ssacrilegas in persone nostre offensam et contumeliam temere iniecareant violentas, iidem comites invasionem, combustionem, depopulationem et desolationem possessionum, ipsorumque castrorum obsidionem ac hominum cedom et abductionem, rerum et bonorum asportationem aliarumque innumerabilium enormitatum in ipsorum bonis, possessionibus et domino per huiusmodi nostro infideles ceterosque nonnullos rebelles et inimicos nostros videlicet Horwoyam, Wlkchitch ac Bosnenses...*, CDCB, dok. 121., str. 220.

¹⁴⁶⁸ ...*personarum etiam propriarum dispendia et captivitatem prefati Iohannis fratris sui per ipsum Horwoyam factam ac redemptionem in non modica quantitate pecuniarum proproarum dicti Horwoye de vinculis...*, CDCB, dok. 121., str. 220.

spominje u izvorima iz 15. stoljeća, te što se u popisu župa dubičkog arhiđakonata Zagrebačke biskupije iz 1501. godine u Vodičevu ne spominje nikakva župna crkva.¹⁴⁶⁹ Stoga na obližnji Blagaj treba gledati u gospodarskom i političkom smislu kao nasljednika nekadašnjeg Vodičeva.

karta 10 - moguća pozicija utvrde Vodičevo (Vodica)

4.2.2. Zrin

Iako se srednjovjekovni Zrin po prvi puta spominje u ispravi od 13. siječnja 1295. godine kojom je ban Stjepan IV. zajedno sa svojim sinovima Stjepanom VI. i Ladislavom darovao neke svoje posjede cistercitskoj opatiji u Kostanjevici na Krki,¹⁴⁷⁰ njegovu je gradnju moguće smjestiti pred kraj 12. ili početkom 13. stoljeća.¹⁴⁷¹ Zrin je bio upravno središte velikoga vlastelinstva koje je nekadašnji slavonski ban Ivan I. Babonić 18. studenog 1328.

¹⁴⁶⁹ Vidi: Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 211.

¹⁴⁷⁰ CD 7, dok. 177., str. 198.-199.

¹⁴⁷¹ Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.

godine konačno prodao Ivanu, Lovri i Ugrinu iz roda Toth-Lovričana.¹⁴⁷² Osim toga bio je političko i gospodarsko središte prostora desne obale rijeke Une u donjem Pounju,¹⁴⁷³ te je tu funkciju preuzeo od obližnje Goričke, vjerojatnog ishodišta knezova Babonića.

Tvrđi grad Zrin vjerojatno su krajem 12. i tijekom 13. stoljeća gradili pripadnici goričke grane knezova Babonića, o čemu svjedoči sama pozicija grada, kao i kontinuirane linije bedema koje odgovaraju gradnji 12. i 13. stoljeća, te pozicija branič kule u sjevernom dijelu burga za koju se može tek pretpostaviti da je bila romaničkog oblikovanja.¹⁴⁷⁴ U zadnjim desetljećima 13. stoljeća u Zrinu je često boravio ban Stjepan IV. Babonić o čemu nam svjedoče dvije isprave koje je on dao sastaviti u Zrinu. Prva je ranije spomenuta isprava, datirana s 13. siječnjem 1295. godine,¹⁴⁷⁵ dok nam druga, čija je datacija upitna te je vrlo vjerojatno sastavljena za vrijeme života bana Stjepana IV., tj. oko te iste 1295. godine, govori kako su ban Stjepan IV., i njegovi sinovi Ladislav i Stjepan VI., poklonili zemlju između Granje, Bročine i Maje oltaru sv. križa u crkvi Blažene Djevice Marije u Topuskom.¹⁴⁷⁶

Zrinom su knezovi Babonići gospodarili sve do 1328. godine kada je već u opisanim okolnostima nekadašnji slavonski ban Ivan I. Babonić prodao Zrin i cjelokupno Zrinsko vlastelinstvo braći Ivanu, Lovri i Ugrinu iz roda Toth-Lovričana.¹⁴⁷⁷

Iz sačuvanih povijesnih svjedočanstava očito je da je grad Zrin već krajem 13. stoljeća glavni kastrum ovoga područja oko kojega su Babonići okupili prostrane posjede na lijevoj obali Une. Pod njime su živjeli gradske slugе i kmetovi, među kojima je vrlo vjerojatno bilo i jobagiona. Pod kastrumom razvilo se naselje koje je imalo svoju samostalnu župu. Naime, u popisu iz 1334. spominje se crkva Blažene Djevice Marije podno Zrina,¹⁴⁷⁸ koja je tamo mogla stajati i ranije.¹⁴⁷⁹ Župna crkva se spominje i u popisu iz 1501. godine te je u njoj župnu službu obnašao neki svećenik Jakov.¹⁴⁸⁰ Crkva je vrlo vjerojatno stradala tijekom 16. stoljeća u vrijeme osamanlijskih upada, te je nakon njihova protjerivanja na istom mjestu početkom 18. stoljeća obnovljena crkva koja je posvećena Svetomu Križu.¹⁴⁸¹

¹⁴⁷² CD 9, dok. 340., str. 410.-411.

¹⁴⁷³ Sličnoga je mišljenja i Gjuro Szabo (Szabo, Gjuro, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920., str. 67.).

¹⁴⁷⁴ Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.

¹⁴⁷⁵ ...*Datum in Zrino*..., CD 7, dok. 177., str. 199.

¹⁴⁷⁶ ...*Datum in Zyrin*..., CD 8, dok. 23., str. 26.-27.

¹⁴⁷⁷ CD 9, dok. 340., str. 411.-412., dok. 343., str. 414.-416. i dok. 353., str. 428. Više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“ i tamo navedenu literaturu.

¹⁴⁷⁸ ...*item ecclesia beate virginis de Zrin*..., Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 203.

¹⁴⁷⁹ Usporedi: Kruhek, „Stari feudalni gradovi Zrinskoga Pounja“, str. 105.-106.

¹⁴⁸⁰ ...*Jacobus beate virginis de Zryno*..., Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 204.

¹⁴⁸¹ Horvat, „Stari Zrin“, str. 88. Kako je 1709. godine zagrebački kanonik Franjo Novačić pregledao crkvu te izvijestio da je u ruševnom stanju i da bi je se moglo popraviti (Leber, Pavao, *Povijesne crte nekih župa u bivšoj*

Zrin je 1347. godine u zamjeni za svoju utvrdu Ostrovicu u Zadarskom zaleđu,¹⁴⁸² od kralja Ludovika dobio knez Juraj Bribirski.¹⁴⁸³ Vrlo brzo ta će utvrda postati sjedište one grane knezova Bribirskih koji će se prema njoj nazivati knezovima Zrinskim, koji će Zrinom gospodariti sve do konačnog pada Zrina u osmanske ruke u listopadu 1577. godine.¹⁴⁸⁴

Ruševine srednjovjekovnog Zrina smještene su na vrhu kamene glave smještene u udolini kojom teče potok Zrinčica, a koju sa istoka, sjevera i zapada zatvaraju padine Zrinske gore.¹⁴⁸⁵ Ovakva mikrolokacija Zrina identična je mnogim mikrolokacijama drugih utvrda obrađenima u ovome radu, te ona sama govori o starosti grada čija gradnja seže u kraj 12. i tijekom 13. stoljeća.¹⁴⁸⁶

Iako je danas najuočljivija južna kvadratna gotička branič kula njezina gradnja seže u drugu polovicu 14. i 15. stoljeća, da bi njena važnost porasla u drugoj polovici 16. stoljeća, tj. u vrijeme najčešćih osmanskih upada.¹⁴⁸⁷ Ipak, prvobitna branič kula, za koju se može pretpostaviti da je bila romaničkog oblikovanja, a vrlo vjerojatno su je gradili knezovi Babonići tijekom 13. stoljeća, nalazila se u krajnjem sjevernom kutu platoa na kojem se razvio srednjovjekovni Zrin.¹⁴⁸⁸ O položaju prvobitne sjeverne branič kule svjedoči i činjenica da je taj prostor nešto izdignut te vjerojatno krije temelje prvobitne kule. Štoviše, na prikazu grada Zrina s kraja 16. stoljeća, kao i na prikazu grada s početka 17. stoljeća, koji se čuvaju u Dvorkoj knjižnici u Beču, a njihove reprodukcije u svome radu donosi Horvat,¹⁴⁸⁹ jasno se vidi ucrtan objekt na krajnjem sjevernom kutu koji odgovara položaju prvobitne

Banskoj krajini, Zagreb, 1912., str. 39.), Horvat zaključuje da je stara crkva preživjela osmansko razdoblje, no isto tako napominje kako crkva ima titular Svetoga Križa što ukazuje na izostanak srednjovjekovnog kontinuiteta. Kako je crkva 1709. godine opisana kao ruševina koju se može popraviti, očito je da je sama crkvena zgrada preživjela osmansko razdoblje te je moguće da je Osmanlijama služila za neke druge potrebe, možda čak i kao džamija (Horvat, „Stari Zrin“, str. 88.). Tijekom 18. stoljeća crkva je obnovljena da bi je 1943. godine zapalile partizanske postrojbe nakon što su osvojile mjesto Zrin (Horvat, „Stari Zrin“, str. 88.-90.). Ipak, ruševine crkve bile su vidljive 1949. godine, o čemu svjedoče zabilješke i fotografije Anđele Horvat koje je ostavila u svojoj putnoj bilježnici prilikom obilaska terena (Horvat, „Stari Zrin“, str. 90.). Već na slijedećem evidencijskom putovanju 1963. godine ekipa Konzervatorskog zavoda iz Zagreba zatekla je prazan prostor na mjestu gdje je nekada stajala župna crkva Svetoga Križa, te se raspoznavalo samo nešto kamenja od temelja crkve (Horvat, „Stari Zrin“, str. 91.).

¹⁴⁸² CD 11, dok. 288., str. 380.-381.

¹⁴⁸³ CD 11, dok. 289., str. 382.-383.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 31.; V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 163.-165.; Gruber, „Vojevanje Ljudevita I. u Dalmaciji“, str. 86.-87.; Szabo, *Sredovječni gradovi*, str. 67.; D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 127.

¹⁴⁸⁴ O ulozi i značenju Zrina tijekom 15. i 16. stoljeća više vidi: Mirnik, Ivan, *Srebra Nikole Zrinskog: gvozdanski rudnici i kovnica novca*, Zagreb, 1992.; Kruhek, „Stari feudalni gradovi Zrinskoga Pounja“, str. 113.-119.; Horvat, „Stari Zrin“, str. 84.-86.

¹⁴⁸⁵ Sa istoga dolinu u kojoj je smješten Zrin zatvara Čatlajino brdo (336 mnv), a sa sjevera i zapada Golo brdo i Kamenik (459 mnv). Vidi kartu 11 – „pozicija utvrde Zrina i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća“

¹⁴⁸⁶ Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.

¹⁴⁸⁷ Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.-88. I ovdje poglavito slika 20. „Prikaz mogućeg razvoja Zrina tijekom stoljeća“, str. 87.

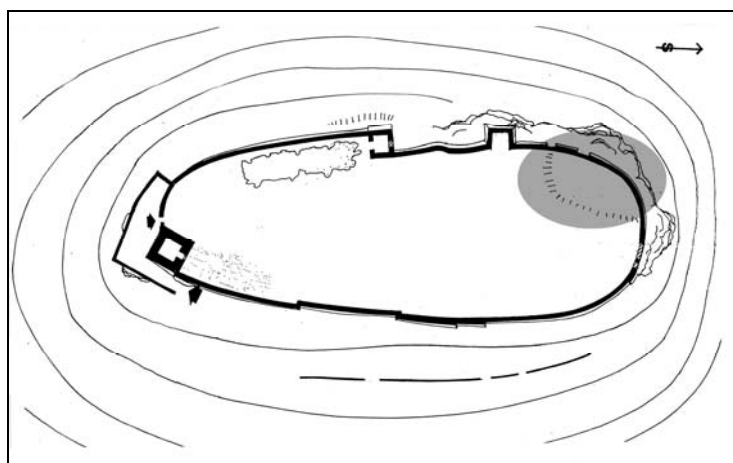
¹⁴⁸⁸ Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.

¹⁴⁸⁹ Horvat, „Stari Zrin“, str. 81.-82.

romaničke branič kule. Štoviše, cijeli je plato obizdan i danas vidljivim zidom, u čijim se temeljima može naći gradnja s kraja 12. i početka 13. stoljeća, o čemu svjedoči i kontinuiranost zida.¹⁴⁹⁰

Iako se to u izvorima direktno ne spominje i Zrin je imao svoje podgrađe koje je vrlo vjerojatno bilo smješteno oko ostataka nekadašnje crkve Svetoga Križa, tj. srednjovjekovne crkve Blažene Djevice Marije koja se kao zrinska župna crkva spominje 1334. i 1501. godine. Svakako je logično da je srednjovjekovno naselje bilo smješteno oko župne crkve u dolini južno od utvrde Zrin, jer je na taj način njegovo stanovništvo uživalo najbolju zaštitu obližnje utvrde.

Zapadno od Zrina, ali još uvijek dovoljno blizu da bi mu utvrda pružala sigurnost, bio je smješten franjevački samostan Svete Katarine, osnovan početkom 16. stoljeća, a o čijem postojanju svjedoče ruševine.¹⁴⁹¹ Samostan je najvjerojatnije osnovao 1504. godine knez Nikola II. Zrinski, čija se nadgrobna ploča do početka 1960-tih nalazila nad zapadnim portalom.¹⁴⁹² Prvobitno je samostan pripadao franjevačkoj vikariji Bosni Srebrnoj, a od 1514. godine Bosni Hrvatskoj.¹⁴⁹³

prilog 38 - tlocrt utvrde Zrin
- u sivom krugu – pozicija prvobitne romaničke branič-kule
(autor: Zorislav Horvat)

¹⁴⁹⁰ Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.

¹⁴⁹¹ Horvat, „Stari Zrin“, str. 93.-96.

¹⁴⁹² Horvat, „Stari Zrin“, str. 96.-97.

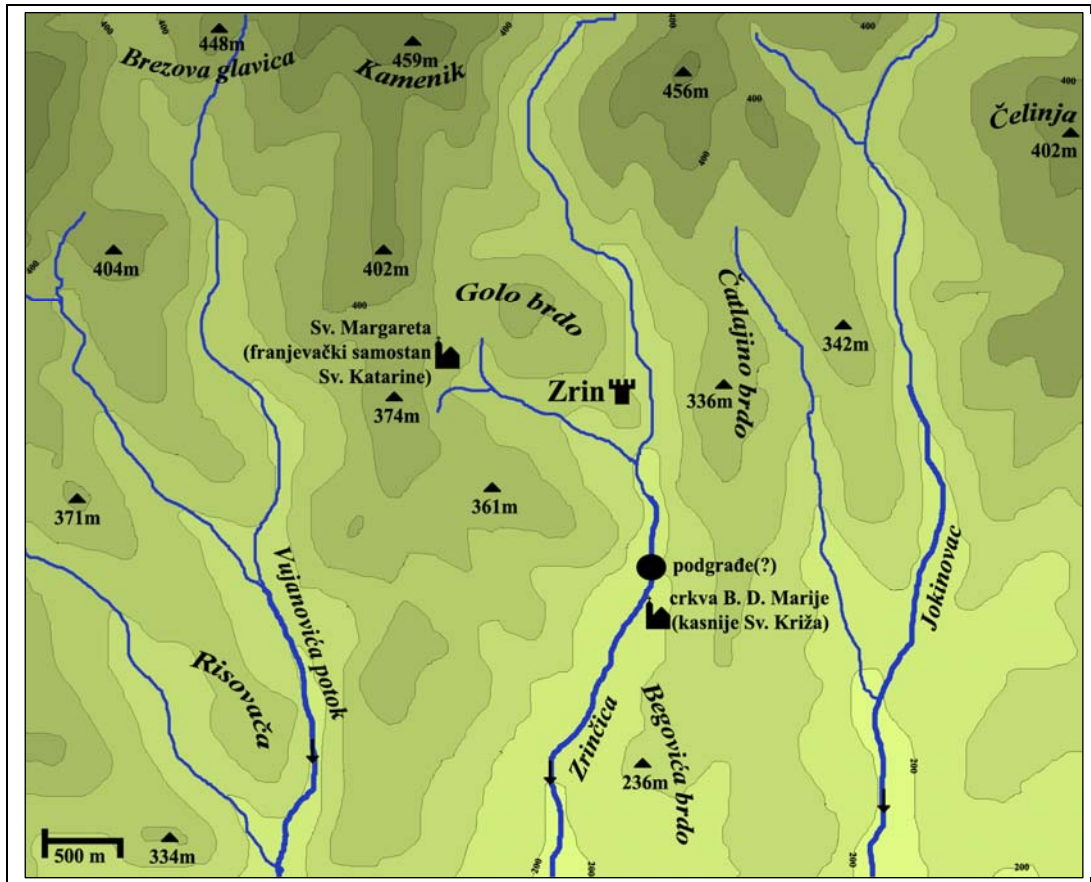
¹⁴⁹³ Cvekan, Paškal, *Kostajnica i franjevci*, Kostajnica, 1982., str. 44.

prilog 39 - pogled sa juga na utvrdu Zrin
(stanje: travanj 2009.)

prilog 40 - pozicija prvobitne sjeverne branič kule utvrde Zrin
- iza zazidanog zapadnog ulaza građenog tijekom 15. stoljeća
(stanje: travanj 2009.)

karta 11 - pozicija utvrde Zrina i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća

4.3. Posjedi i utvrde knezova Babonića u srednjem Pounju

U ovome radu srednjim Pounjem smatra se širi prostor oko srednjega toka rijeke Une, uzvodno od Bihaća te nizvodno kroz kanjon Une sve do ušća rijeke Sane u Unu kod današnjeg mjesta Bosanskog Novog. Srednje Pounje omeđuje planina Plješivica sa jugozapada, te obronci Petrove gore i rijeka Glina na sjeveru. Riječ je o prostoru na kojemu su se u razdoblju 13. i 14. stoljeća prostirale srednjovjekovne županije Gornji i Donji Pset, potom Poljana, te Novigradska županija. Svakako je najvažnije središte bio Bihać, no na tom su se prostoru uz rijeku Unu nalazile važne utvrde knezova Babonića, i to Pset (kasnija Krupa), Ostrožac, Otoka, kao i Novigrad (Todorovo) koji je doduše bio udaljen od rijeke Une ali je politički i gospodarski bio usmjeren prema toj rijeci, tj. važnom komunikacijskom pravcu koji je stoljećima spajao Panonsku nizinu sa srednjovjekovnom Hrvatskom i Dalmacijom.

Babonići su svoj utjecaj na prostor srednjega Pounja počeli širiti šesdesetih godina 13. stoljeća kada se knez Dionizije I. počeo uspinjati na političkoj ljestvici onoga vremena. On se već 1266. godine spominje kao župan Poljane i Pseta. Stolujući u Bihaću presudio je u korist

topuskih cistercita u sporu oko neke vode koju su žitelji Poljane nepravedno posjedovali.¹⁴⁹⁴ Postavši psetski župan Dionizije I. je proširio utjecaj Babonića i na srednji tok rijeke Une, tj. na prostor koji će kasnije postati jedan od najvažnijih dijelova državine Babonića. Štoviše, knez Dionizije I. se koncem 1274. godine u nekoliko navrata spominje i kao slavonski ban,¹⁴⁹⁵ te se očito njegov politički uspon odrazio i na porast moći knezova Babonića i u srednjem Pounju. Dana 27. srpnja 1283. godine plemići iz Donje Jamnice, prostora s desne obale rijeke Une nizvodno od Otoke, prihvatili su zaštitu kneza Radoslava I.¹⁴⁹⁶ čime su Babonići napravili značajan korak uzvodno rijekom Unom južnije od svojih posjeda u Vodici i okolici Zrina. Donja Jamnica se u vlasništvu knezova Babonića spominje i 1322. godine,¹⁴⁹⁷ dok se plemeniti Donjojamničani i koncem 14. stoljeća spominju kao podložnici knezova Babonića.¹⁴⁹⁸

Osim utvrda Krupe, Ostrošca, Otoke i Novigrada, o kojima će biti više riječi u nastavku ovoga poglavlja, Babonići su na prostoru srednjeg Pounja imali još neke posjede. Tako je još 9. prosinca 1330. godine kralj Karlo Robert između ostalih posjeda potvrdio knezovima Nikoli III. i Dujmu Blagajskom posjed Menić.¹⁴⁹⁹ Štoviše, knez Dujam Blagajski je ponovno 1359. godine kupio posjede Menić i Medvjede od Benedikta, sina Radinova, te mu je ovaj predao ispravu kralja Ladislava IV. od 1284. godine koja potvrđuje da je Benediktovom ocu Radinu kralj predao navedene posjede koji su do tada bili u rukama plemićkog roda Menića.¹⁵⁰⁰ Posjedi Menić i Medvjede nalazili su se na lijevoj obali rijeke Une u blizini utvrde Mali Pset koja im je pružala sigurnost, a od sredine 14. stoljeća bila je u rukama knezova Babonića. Plemeniti rod Menića se spominju i 20. rujna 1399. godine.¹⁵⁰¹ Godine 1553. posjede plemenitih Menića opustošile su Osmanlije te su se Menići preselili na sigurnije predjele preko Kupe. Štoviše, ugarsko-hrvatski kralj Ferdinand I. potvrdio je Menićima 5. ožujka 1553. godine ranije povelje o njihovim plemićkim pravima. Još tijekom 17. stoljeća spominju se brojni Menići na prostoru Hrvatskoga zagorja.¹⁵⁰²

¹⁴⁹⁴ CD 5, dok. 885., str. 415.

¹⁴⁹⁵ CD 6, dok. 76., str. 90., dok. 83., str. 97. i CD 6, dok. 86., str. 100. Više vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

¹⁴⁹⁶ CD 6, dok. 370., str. 436.-437.

¹⁴⁹⁷ ...*item superior Jamnycza...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

¹⁴⁹⁸ 4. prosinca 1380. (CD 16, dok. 126., str. 138.) i 19. kolovoza 1399. godine (CD 18, dok. 334., str. 477.-479.).

¹⁴⁹⁹ CD 9, dok. 435., str. 534.-537.

¹⁵⁰⁰ ...*quodam privilegium olim serenissimi principis, domini Ladislai inclite recordationis, regis Hungarie illustris, sub anno domini M. CC. octuagesimo quatro super donatione quarundam terrarum seu possessionum Menygh et Meduegyan vocatorum olim castri de minori Pezech predicto Radyn facta confectum...*, CD 12. dok. 492., str. 653.; Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 221.

¹⁵⁰¹ ...*generatione Menyeh...*, CD 18, dok. 338., str. 484.

¹⁵⁰² Više vidi: Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 222.-224.

U neposrednoj blizini, nešto zapadnije od Menića nalazili su se posjedi plemićkog roda od Vrhovine. Većinu njihovih posjeda potvrdio je ban Nikola Gorjanski 20. rujna 1399. godine knezu Stjepanu VII. Blagajskom unatoč protivljenju nekih plemića od roda Vrhovine. O tome je sačuvana isprava Zagrebačkoga kaptola.¹⁵⁰³

U blizini Vrhovine i Menića, nalazili su se posjedi Glogovec, Dolec i Dedići, koji se spominju vlasništvu kneza Ivana I. 1322. godine.¹⁵⁰⁴

Nešto južnije od utvrde Otoke, na lijevoj obali rijeke Une, nalazili su se posjedi knezova Babonića, Brezovica i Lestova. Brezovica se kao nezakonita mitnica koja je ukinuta, spominje na vijećanju u cistercitskoj opatiji u Topuskom još 1314. godine.¹⁵⁰⁵ S druge strane, posjed Lestova bio je smješten također na lijevoj obali rijeke Une malo uzvodnije od Brezovice prema utvrdi Otoci. Godine 1384. dotadašnji opatijski posjed Gornju Lestovu založio je cistercitski opat Ivan knezu Nikoli IV. Blagajskom za godišnju rentu u visini od deset florena.¹⁵⁰⁶ Štoviše, osam godina poslije, isti je topuski opat Ivan dao u zalog knezu Stjepanu VII. bivše opatijske predije Donju i Gornju Lestovu za 320 florena.¹⁵⁰⁷ Vrlo vjerojatno su cisterciti uspjeli vratiti dug, no već 1399. godine je Ivan de Alben, opat cistercitske opatije u Topuskom, ponovno založio Gornju i Donju Lestovu knezu Stjepanu VII. za 100 zlatnih florena.¹⁵⁰⁸

U neposrednoj blizini Ostrošca imali su Babonići još neke posjede. Tako su još 1330. godine knezovi Nikola III. i Dujam Blagajski od kralja Karla Roberta dobili potvrdu posjeda što ih je ranije držao njihov otac pokojni knez Radoslav II., a među kojima se navodi i posjed Brekovića,¹⁵⁰⁹ koji se nalazio na visokoj stijeni (433 m) na ulasku u kanjon rijeke Une nizvodno od Bihaća.¹⁵¹⁰ Brekovicu su Babonići vrlo vjerojatno izgubili 1395. godine kada im je kralj Žigmund Luksemburški oduzeo i obližnji Ostrožac. Koncem 15. stoljeća gospodari Brekoviće postaju knezovi Kobasići, od kojih se knez Andrija Kobasić početkom 16. stoljeća sukobljavao sa knezom Ivanom Keglevićem, gospodarom obližnjeg Bužima.¹⁵¹¹ Utvrdu Brekovicu početkom je 16. stoljeća proširio i dogradio knez Ivan Kobasić koji se aktivno

¹⁵⁰³ CD 18, dok. 338., str. 482.-484.

¹⁵⁰⁴ ...*item predium Glogawech, item predium Deleh ... item predium Dedichi...*, CD 9, dok. 343., str. 415..

¹⁵⁰⁵ ...*falsam tricesimam ... de Brezouicha...*, CD 8, dok. 301, str. 359.

¹⁵⁰⁶ CDCB, dok. 102., str. 180.-181.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 233.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 96.-97.

¹⁵⁰⁷ CD 17, dok. 314., str. 423.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 233.; Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 96.

¹⁵⁰⁸ CD 18, dok. 318., str. 459.-460.

¹⁵⁰⁹ ...*Brekouicza...*, CD 9, dok. 435., str. 536.

¹⁵¹⁰ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 123.

¹⁵¹¹ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 125.

uključio u obranu Hrvatskog Kraljevstva od Osmanlija.¹⁵¹² Zbog velike opasnosti pada grada pod Osmanlije, kao i zbog nemogućnosti daljnje obrane karlovački general Josip Thurn dao je 1584. godine razoriti Brekovicu, da bi Osmanlije tek 1635. godine postavili stalnu posadu u obnovljenu Brekovicu.¹⁵¹³

Nešto južnije od Ostrošca, također na lijevoj obali Une, nalazio se posjed Dobornica. Dio toga posjeda prema nalogu bana Petra Cudora omeđio je Zagrebački kaptol i 1374. godine pripisao knezu Ivanu III.¹⁵¹⁴ Ostatak posjeda Dobornica ostao je u rukama nekog Egidija, sina Stjepanova.

Iako Babonići nisu u svome vlasništvu imali Bihać, ipak su držali nekoliko posjeda u njegovoj bližoj okolini. U kompenzaciju za oduzete gradove Ostrožac i Krupu predao je kralj Žigmund Luksemburški knezovima Nikoli IV. i Stjepanu VII. posjede, tj. sela, Omersel i Brisovicu podno kraljevske utvrde Sokolgrad.¹⁵¹⁵ Navedeni posjedi bili su strateški izuzetno važni jer predstavljali najjužnije posjede knezova Babonića uzvodno uz rijeku Unu.

4.3.1. Krupa (Pset)

Srednjovjekovna utvrda Krupa, tj. raniji Pset, smještena je na malenom uzvišenju u udolini koja se otvara u kanjonu rijeke Une u blizini ušća rječice Krušnice u Unu. Riječ je o županijskoj utvrdi srednjovjekovne Psetske županije koja se prvi puta spominje u spisu bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta (*De administradno imperio*) u kojem se opisuju zemlje u kojima žive Hrvati.¹⁵¹⁶ Godine 1072. u ispravi kojom braća Sorinja, Desimir, Petar, Gromilo i Slavic daruju za dušu svojih roditelja samostanu Svetoga Krševana u Zadru neki svoj posjed u Obrovcu, spominje se psetski župan Miroslav.¹⁵¹⁷ Štoviše, prilikom razrješavanja pitanja crkvenih jurisdikcija istočno-jadranskih biskupija na sinodu u Splitu 1185. godine prostor Psetske županije pripao je Kninskoj biskupiji.¹⁵¹⁸ Krajem 13. stoljeća u

¹⁵¹² Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 125.-128.; Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 88., 98., 110. i 111.

¹⁵¹³ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 131.; Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 325.

¹⁵¹⁴ ...*ad quandam recaptivationem et reambulationem, ac metarum erectiones possessionarie portionis Dobornicha vocate, ad castrum Oztrosech comitis Iohannis filii quondam comitis Duymi...*, CD 15, dok. 27., str. 41.-42.

¹⁵¹⁵ ...*heredumque suorum successoribus titullo regie nostre nove donationis quasdam duas possessiones seu villas ad castrum nostrum Zokal nunc pertinentes scilicet Omersel et Brysouicha vocatas, cum ipsorum veris et antiquis metis...*, CD 18, dok. 41., str. 54.-55.

¹⁵¹⁶ ...*Zemlja je njihova podijeljena u 11 županija: Hlijevansku, Cetinsku, Imotsku, Plivsku, Psetsku, Primorsku, Bribirsku, Nonsku, Kninsku, Sidrašku, Ninsku; a njihov boan vlada Krbavom, Likom i Gackom...*, Klaić, Nada (ur.), *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb, 1972., str. 41.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 17.

¹⁵¹⁷ ...*Mirolau Psarensis commes...*, MHSM 2, dok. 167., str. 142.; Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 200.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 18.

¹⁵¹⁸ ...*Tiniensis episcopus habeat sedem suam in Tenin et habeat has parochias: Tenin campum, Verchreca, Pset...*, CD 2, dok. 189., str. 193.; Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 200.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 18.

nekoliko se navrata spominju dvije Psetske županije.¹⁵¹⁹ Vrlo vjerojatno se u do tada jedinstvena Psetska županija podijelila u dvije administrativne jedinice, Donji Pset sa sjedištem u Psetu ili Bihaću, te Gornji Pset koji se nalazio nešto južnije, tj. uzvodno rijekom Unom prema današnjem Vrličkom polju. U svakom slučaju, utvrda Pset je kao županijska utvrda pružala zaštitu okolnom rodovskom plemstvu kao što su bili Menići, Medvjedani, Obrovčani, Donjojamničani, Čagličići, Banjani, te plemeniti rodovi od Vrhovine, Stabandža i Baške.¹⁵²⁰

Lopašić pretpostavlja da je ime Pset došlo od toponima Pučenika kod izvora rijeke Krušnice.¹⁵²¹ Kako se u povijesnim izvorima spominju dva Pseta, tako se kasnijim vremenima spominju i dvije Krupe.¹⁵²² Sve do kraja 13. stoljeća u ispravama se nalazi samo ime Pset no već od četvrtoga desetljeća 14. stoljeća počinje se koristiti termin Krupa za utvrdu Mali Pset.¹⁵²³ Samo ime Krupa vrlo vjerojatno dolazi od imena obližnje rječice Krušnice (Krupnice).¹⁵²⁴

Knezovi Babonići domogli utvrde Krupe, tj. Pseta, vrlo vjerojatno početkom šezdesetih godina 13. stoljeća, tj. u doba kada je knez Dionizije I. Babonić obnašao službu župana Pseta i Poljane. Kako je sredinom 13. stoljeća Bihać postao glavno ekonomsko i političko središte srednjeg toka rijeke Une,¹⁵²⁵ Babonići su mogli nesmetano preuzeti Krupu kao svoj posjed. Bihać je vrlo vjerojatno od tada već postao županijsko sjedište te nije neobično što knez Dionizije I., župan Pseta i Poljane, godine 1266. sastavio ispravu o nekim posjedima u okolici Bihaća koje su žitelji Poljane osporavali topuskim cistercitima, baš u

¹⁵¹⁹ Krajem 13. stoljeća u ispravama se spominju dvije Psetske županije: 20. travnja 1278. - ...*duos comitatus de Pezeth...* (CD 6, dok. 207., str. 241.); 6. studenog 1278. - ...*due partes duorum comitatuum Pset...* (CD 6, dok. 224, str. 263.); 30. listopada - ...*in utroque Pzet...* (CD 6, dok. 306, str. 362.).

¹⁵²⁰ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 200.

¹⁵²¹ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 201.

¹⁵²² Lopašić napominje da isprave iz 15. stoljeća spominju dvije Krupe, novu i staru. Štoviše, Lopašić nadodaje da se iz slike priložene Kuripešićevu putopisu iz 1530. godine vide dva grada, gornji i donji (Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 201.; kao i slika „Stara Krupa. God. 1530.“ na str. 202.). Ipak je potrebno napomenuti da se na slici grada Krupe iz 1530. godine ne nalaze prikazana dva grada, već jedan grad opasan tvrdim zidinama i njegovo podgrađe.

¹⁵²³ Krupu iz 14. stoljeća s Malim Psetom prvi je poistovjetio Lopašić (Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 201.). Njegovo su stajalište potom prihvatili i Truhelka (Truhelka, *Naši gradovi*, str. 18.) i Smičiklas (vidi regist uz CD 12, dok. 360., str. 468.).

¹⁵²⁴ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 201.

¹⁵²⁵ Bihaću je kralj Ladislav 1262. godine podijelio ispravu kojom on postaje slobodni kraljevski grad čime je grad dobio na svome ekonomskom uzletu potaknutom odličnim geografskim položajem na sjecištu putova iz Slavonije prema Hrvatskoj i Dalmaciji, te prema Bosni. Sama činjenica da se već 1266. godine u Bihaću spominje dominikanski samostan Svetoga Ante koji je predstavljao jednu od ishodišnih točaka misijskog rada dominikanaca u onodobnoj Bosni s ciljem suzbijanja uzrasle hereze bosanskih kristijana (Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 42.-44., 56.; Анчић, „Бихаћ – слободна краљевска варош“, str. 125.-134.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 255.-257.).

Bihaću.¹⁵²⁶ Naime, župan Dionizije I. je vrlo vjerojatno imao svoje sjedište u prosperitetnom Bihaću.

U sukobima sa moćnim slavonskim magnatima, Gútkeledima i Gisingovcima, koji su se odigrali krajem sedmoga desetljeća 13. stoljeća, Babonićima je čak u tri navrata potvrđena Psetska županija,¹⁵²⁷ pa samim time i Krupa. U doba vrhunca političke moći knezova Babonića, krajem 13. i u prva dva desetljeća 14. stoljeća, i stanovništvo Krupe je vjerojatno uživalo neometan ekonomski razvoj koji se nije prekinuo niti sredinom trećega desetljeća 14. stoljeća, tj. u vrijeme „sloma“ knezova Babonića nakon uspješnih vojnih i političkih akcija bana Mikca Prodavića koje su rezultirali njihovim gubitkom mnogih posjeda ali ne i same Krupe. Štoviše, Krupa se već 1343. godine spominje kao utvrda u kojoj stoluje knez Dionizije II. Babonić.¹⁵²⁸ Sredinom 14. stoljeća Krupa, uz obližnju Otoku, postaje glavno središte knezova Dionizija II. i Pavla od Krupe, tj. sinova pokojnog bana Stjepana V. Krupska grana knezova Babonića vladala je iz Krupe prostorom srednjega Pounja nekoliko desetljeća sredinom 14. stoljeća. Konačno je 28. prosinca 1360. godine kralj Ludovik na molbu knezova Dionizija II. i Pavla potvrdio Babonićima Krupu kao i sve korisnosti koje iz posjedovanja te utvrde proizlaze.¹⁵²⁹

Stabilna vlast knezova Dionizija II. i Pavla kojima je baš Krupa bila glavno središte njihove vlasti, kao i činjenica da je Krupa bila smještena na jednom od najvažnijih komunikacijskih smjerova od Panonske nizine prema srednjovjekovnoj Hrvatskoj i Dalmaciji, na kojoj se u vrijeme čvrste vlasti kralja Karla Roberta (1310.-1342.), a još i više u doba vladavine kralja Ludovika I. (1342.-1382.), odvijao sve veći promet ljudi i roba, svakako je pomogao ekonomskom uzletu Krupe i njezinih stanovnika. Smještena dvadesetak kilometara uzvodno od Otoke i otprilike isto toliko kilometara nizvodno od utvrde Ostrožac, tj. otprilike na dan puta od oba ova naselja, Krupa je svakako bila neizostavno odmorište i mjesto trgovanja svih trgovaca koji su se kretali dolinom Une. O Krupi kao urbanom središtu svakako svjedoči i činjenica da su franjevci, kao crkveni red koji je u pravilu svoje samostane gradio u urbanim sredinama, već i prije 1378. godine u Krupi imali svoj samostan.¹⁵³⁰

¹⁵²⁶ CD 5, dok. 885., str. 415.

¹⁵²⁷ 20. travnja 1278. (CD 6, dok. 207., str. 241.), 6. studenog 1278. (CD 6, dok. 224., str. 263.) i 30. listopada 1280. (CD 6, dok. 306., str. 363.).

¹⁵²⁸ Kos, „Odnosaji među“, dok. 2, str. 298.

¹⁵²⁹ CDCB, dok. 81., str. 146.-147.

¹⁵³⁰ Prema popisu fra Bartola Pizanskog (*De conformitate vitae B. Francisci*) sastavljenom 1385. godine franjevački samostan u Krupi izgrađen je i prije 1378. godine, te ga on ubraja u grebensku kustodiju (...*Custodia Greben habet locum Corbaviae; locum Crupae; locum Greben et locum Diglassae...*, AFFM 4, str. 555., Greiderer, *Germania Franciscana*, sv. 1, str. 35.; Mandić, Dominik, *Franjevačka Bosna: Razvoj i Uprava Bosanske Vikarije i Provincije 1340. – 1735.*, Rim, 1968., str. 230.). Da je riječ o samostanu u Krupi na Uni dokaz je popis iz 1506. godine koji samostan u Krupi u cetinsku kustodiju (Greiderer, *Germania Franciscana*,

Nakon smrti kneza Dionizija II. (oko 1370.), a pogotovo nakon smrti kneza Pavla od Krupe (oko 1382.), Krupa je unatoč činjenici da je ostala u vlasništvu knezova Babonića, ipak izgubila na značenju u životu roda. Naime, nakon njihove smrti, a time i nestanka krupske grane Babonića, njene su posjede preuzeli njihovi rođaci knezovi Ivan III., Nikola IV., Stjepan VII. i Baboneg IV., sinovi kneza Dujma Blagajskog, koji su kao svoje sjedište imali grad Blagaj na ušću rječice Japre u Sanu.

Iako je Krupa izgubila na značenju u političkom životu roda Babonića, jer ona više nije bila središte bilo kojeg od živućih knezova Babonića, ipak to nikako nije značilo da je Krupa u svome razvoju zbog toga ekonomski zaostajala. Krajem 14. stoljeća ona je i dalje zbog svog izvanrednog položaja u kanjonu rijeke Une ekonomski i strateški bila vrlo važna te stoga nije neobično što je kralj Žigmund Luksemburški u već opisanim okolnostima Babonićima, tj. Blagajskim, sredinom 1395. godine uz Ostrožac oduzeo i Krupu, koju je već naredne godine prepustio bosanskom banu Vuku Vukčiću Hrvatiniću, zbog čega su Blagajski u dva navrata prosvjedovali.¹⁵³¹

Godine 1410. banska je vojska u korist kralja Žigmunda ponovno preuzela Krupu, te se u njoj sve do 1423. godine spominju kraljevi kaštelani. Nekoliko godina kasnije (1429.) kralj Žigmund Luksemburški založio je Krupu knezu Fridriku Celjskom. Nakon smrti kneza Urlika Celjskog u Beogradu 1456. godine Krupu su preuzeli knezovi Frankapani, te je njome vladao Martin Frankapan, knez senjski, celjski i modruški. No, već 1464. morao je knez Martin vratiti Krupu kralju Matijašu Korvinu u ime odštete za neka imanja. Vrlo brzo nakon toga kralj je predao Krupu i još nekoliko gradova na upravljanje senjskom kapetanu u sklopu novoosnovane Senjske kapetanije. Iako su 1493. godine knezovi Blagajski pokušali ponovno doći do Krupe te su na sud pred bana Ladislava Egervarskog donijeli i neke stare isprave, pa je on čak i presudio u njihovu korist, Blagajski ipak nisu mogli stvarno i preuzeti Krupu. Naime, krajem 15. stoljeća u Krupu je često boravio hrvatski herceg Ivaniš Korvin rukovodeći borbama protiv Osmanlija. Godine 1509. Osmanlije su se prvi puta pojavile podno Krupe, pa su čak u ranu zimu 1523. godine četiri mjeseca s vojskom od 20000 konjanika i 4000 pješaka opsjedali grad,¹⁵³² ipak ga nisu mogli osvojiti. U narednim godinama Krupa je bila uključena u protu-osmansku liniju obrane na rijeci Uni, te je desetljećima odolijevala osmanskim napadima sve do 1565. godine kada je Mustafa Sokolović, beg iz Livna, sa 2000 vojnika

sv. 1, str. 147.; Batanić, Mijo Vjenceslav, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka*, sv. 1, Zagreb, 1881., str. 75.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 265.).

¹⁵³¹ CD 18, dok. 41., str. 54.-55. i dok. 97., str. 144.-145. Više vidi poglavlje „2.6. Knez Stjepan VII., kanonik zagrebački, i novi vidici na povijesnom horizontu: Babonići u zadnja tri desetljeća 14. stoljeća“.

¹⁵³² Fra Tomašić piše: *...Anno Domini 1523 Surim bassa bossne cum maximo exercitu in Coruatiam uenit 20 millia equitum, V milia pedites et obsedit mutissimum castrum Coruatie Krupam nomine...*, APJ 9, str. 225.

došao podno Krupe koju je branila posada od samo 28 ljudi. Nakon što je uvidio da mu pomoć neće stići zapovjednik utvrde, kapetan Matijaš Bakić, naredio je da preostali borci provale iz grada na Osmanlije. Sam je Bakić uspio prijeći nabujalu Unu, ali Krupu prepustio Osmanlijama te je ona postala najvažnija osmanska utvrda na rijeci Uni iz koje su u narednim vremenima kretali svi napadi na Bihać.¹⁵³³

Kao što je već rečeno, srednjovjekovna utvrda Krupa, tj. raniji Mali Pset, smještena je na malenom uzvišenju u udolini koja se otvara u kanjonu rijeke Une u blizini ušća rječice Krušnice u Unu. Brežuljak na kojemu se nalazi utvrda strmo se uzdiže iznad doline te ga sa sjeverne strane okružuje rijeka Una, a sa južne i istočne rječica Krušnica koja je u ranijim razdobljima u vremenima višeg vodostaja vrlo vjerojatno plavila cijelu dolinu, pružajući samoj utvrdi dodatnu zaštitu. Udolinu u kanjonu rijeke Une, u kojoj je smještena Krupa, obgrljuju litice kanjona koje se poprilično strmo uzdižu na visinu od preko 300 mnv.

Danas je vidljiv stari grad sa tri kružne branič-kule, sa zidovima višim od 20 metara, kojega dodatno štiti vanjski obruč zidina sa dvije osmanske tabije i jedna kvadratna kula (kapikula). Većina ziđa koje se danas može vidjeti građena je krajem 15. i tijekom 16. stoljeća, tj. u vrijeme osmanlijske ugroze i nakon što su Osmanlije zauzeli grad.

U vrijeme dok su gradom gospodarili knezovi Babonići, tj. od šezdesetih godina 13. stoljeća pa do kraja 14. stoljeća, vrlo vjerojatno se na najvišem vrhu strmoga uzvišenja nalazila branič-kula u kojoj su stolovali knezovi Blagajski. Podno branič-kule, koja je vremenom zaštićena gradnjom dodatne linije zidova, razvilo se trgovište kao što to prikazuje prikaz iz Kuripešićeva putopisa iz 1530. godine.¹⁵³⁴ Na tom prikazu jasno je vidljiva branič-kula na najvišem vrhu strme stijene iz koje se spušta niz zidina sa nekoliko pomoćnih kružnih kula. Te su pomoćne kule najvjerojatnije tijekom 16. stoljeća modificirane u osmanske tabije koje su pružale bolju zaštitu od artiljerijske vatre. Prema Kuripešićevu prikazu glavni je ulaz u grad bio kroz kvadratnu kulu na zapadnoj strani, dok je danas vidljiv glavni ulaz kroz kvadratnu kulu na jugoistočnoj strani, koja je po svoj prilici građena nakon osmanskog zauzimanja Krupe.

Ispod grada, na otoku posred rijeke Une, prikazano je naselje, očito trgovište, koje je uživalo zaštitu tvrdoga grada.¹⁵³⁵ Do naselja su preko rijeke Une vodila dva mosta. Jedan

¹⁵³³ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 205.-217.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 18.-21. O uključivanju Krupe u protu-osmansku liniju obrane na rijeci Uni tijekom 16. stoljeća vidi: Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 97.-247.

¹⁵³⁴ Kuripešić, Benedikt, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530.*, Niškanović, Miroslav (ur.), Beograd, 2001., iza str. 62.

¹⁵³⁵ Sličan položaj trgovišta podno grada postojao je i na mnogim srednjovjekovnim utverdama Hrvatske i Slavonije. Možda ponajbolji primjer je utvrđeni Modruš i grad Tržan podno njega (Horvat, „Pozicije burgova“,

prema lijevoj obali rijeke, a drugi prema desnoj, tj. do utvrđenog grada Krupe. Iako to nije jasno vidljivo, vrlo vjerojatno je jedan most vodio iz utvrđenog grada i na istočnu stranu preko Krušnice, koja je vidljiva i na Kuripešićevu prikazu iz 1530. godine.

Utvrda Krupa se svakako gradila u nekoliko faza. Za pretpostaviti je da je na strmoj stijeni u proširenju kanjona rijeke Une, ponad ušća rječice Krušnice u nju, prvo sagrađen kameni podzid sa drvenom palisadom.¹⁵³⁶ Takva gradnja odgovarala bi burgovima srednjovjekovne Slavonije građenima do kraja 12. stoljeća, koji su uglavnom bili rodovska ili županijska sjedišta.¹⁵³⁷ Baš kao i kod srednjovjekovne Krbave, tj. Udbine, porastom važnosti naselja polagano se umjesto drvene branič-kule gradi ozbiljniji kameni objekt s vanjskim obrambenim zidovima, u čijoj se sigurnosti razvija trgovište, baš kao što je to prikazano na prikazu iz 1530. godine. Tijekom 14. stoljeća, tj. u vremenu kada je Krupa doživjela gospodarski rast pod okriljem knezova Babonića, vrlo je vjerojatno na otočiću posred rijeke Une sagrađeno naselje štićeno ne samo obližnjom čvrstom utvrdom nego i brzom vodom rijeke Une preko koje su vodila samo dva mosta. Prilaz naselju preko samo dva mosta omogućavao je bolju kontrolu ljudi i roba koji su ulazili u grad. Nažalost, na otoku posred Une nisu vršena nikakva arheološka iskapanja pa nije moguće potvrditi položaj podgrađa niti dobiti podatke o njegovoj veličini.

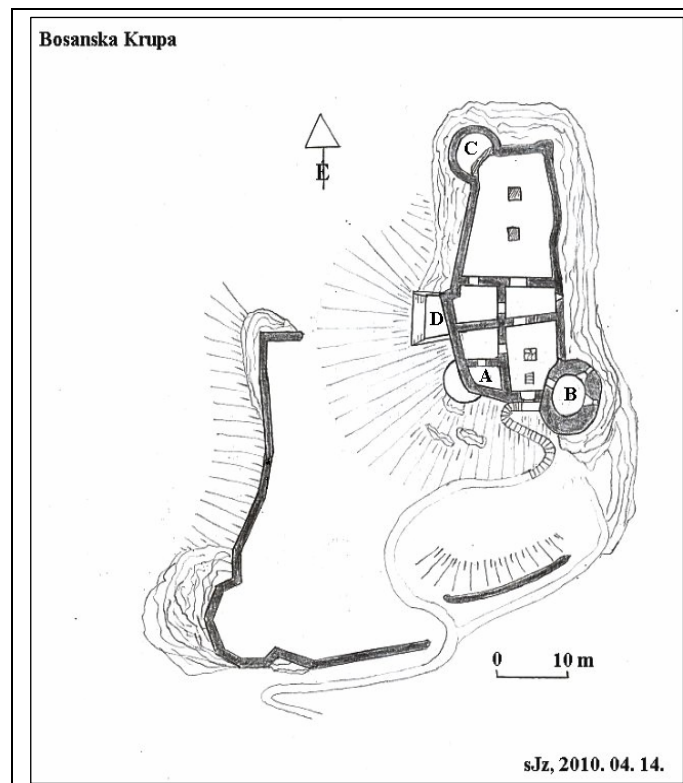
str. 34., sl. 33.) ili Mali Kalnik (Horvat, Zorislav, „Neki novi pogledi na burg Mali Kalnik“, *Cris : časopis Povijesnog društva Križevci*, vol. 6, br. 1, Križevci, 2004., str. 25.).

¹⁵³⁶ Burgovi građeni do prve polovice 13. stoljeća redovito su zidani na izdvojenim kamenim liticama koje su same po sebi bile utvrde. Veći dijelovi tih objekata bili su drveni, bilo kao najviša etaža kamena podzida ili bez ikakvog podzida. Pogotovo su razne pomoćne zgrade bile drvene (Horvat, Zorislav, „Stilska stratigrafija burgova 13. – 15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 18., Zagreb, 2010., str. 46.).

¹⁵³⁷ Dobar primjer takve gradnje je srednjovjekovna utvrda Krbava koju je vjerojatno do kraja 11. stoljeća izgradio plemićki rod plemenitih Gusića. Građena na kamenoj glavi, Krbava nije imala veliku površinu te je njena uloga zaštite krbavskog naselja umanjena krajem 12. stoljeća kada je u Krbavi osnovana biskupija (1185.). Naime, razvitkom naselja uz novu katedralu javila se potreba bolje zaštite izgradnjom novog utvrđenja, obližnje Udbine. Početkom 14. stoljeća izgrađena je na strmoj litici utvrda, da bi se tijekom vremena uz nju dogradili vanjski obrambeni zidovi, što je pogodovalo daljnjem razvitku naselja (Kruhek-Horvat, „Srednjovjekovne hrvatske župe“, str. 251.-256.; Horvat, „Stilska stratigrafija burgova“, str. 46.).

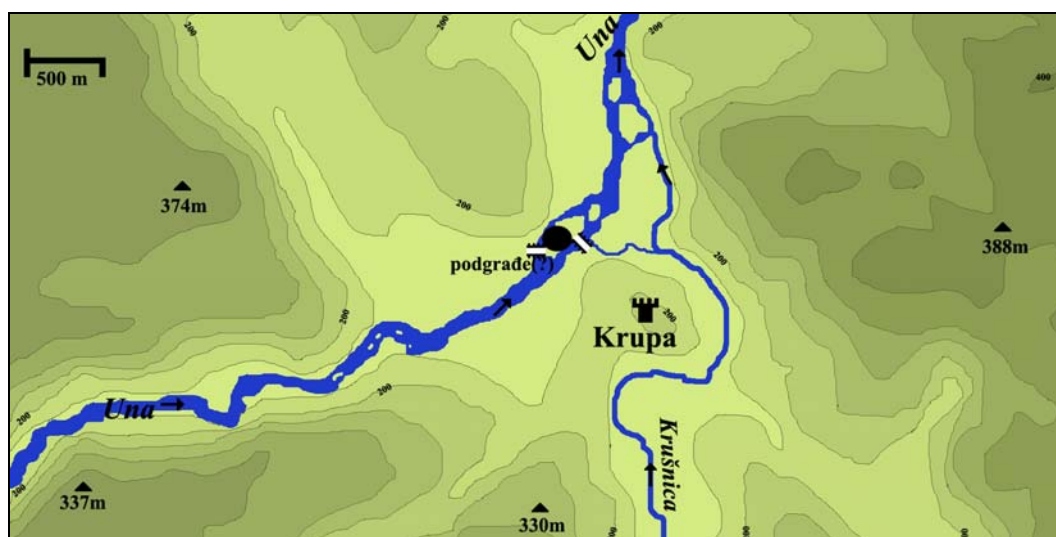
prilog 41 - prikaz Krupa i njenog podgrađa iz Kuripešićeva putopisa (1530.)
(Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 202.)

prilog 42 - tlocrt Krupa na Uni
(<http://jupiter.elte.hu/terkep+lista2.php>)

prilog 43 - pogled na utvrdu Krupu na Uni
(stanje: travanj 2010.)

karta 12 - pozicija utvrde Krupe i njenog podgrađa tijekom 14. stoljeća

prilog 44 - otok na Uni pokraj Krupe – moguća pozicija podgrađa
(stanje: travanj 2010.)

4.3.2. Otoka

Današnje naselje Bosanska Otoka smješteno je na lijevoj i desnoj obali rijeke Une, i to na pola puta između Bosanskog Novog i Bosanske Krupe. Srednjovjekovna Otoka se po prvi puta spominje 15. ožujka 1264. godine u ispravi kojom sanski župan Mihovil daruje posjed Kralje pokraj Bihaća cistercitskom samostanu u Topusko, i to kao mjesto izdavanja same isprave.¹⁵³⁸ Zanimljivo je da je 1285. godine knez Radoslav I. Babonić, tadašnji župan Glaža, Vrbasa i Sane vratio cistercitema iz Topuskog neki otok smješten tik do rijeke Une, jer da ga je nepravедno uživao. U ispravi je taj otok nazvan Timporovim otokom, te je jasno navedeno da je taj otok otuđio Radoslavov brat nekadašnji ban Dionizije I.¹⁵³⁹ Uistinu su cisterciti još od trećega desetljeća 13. stoljeća posjedovali rečeni otok. Naime, još je 1222. godine neki Timpor, sin Armov, u svoje ime i u ime svoga brata Berengerija, darovao neke svoje posjede cistercitema iz Topuskog na čast Svevišnjega i Blažene Djevice Marije, tj. kao zadužbinu za svoje pokojne roditelje Arma i njegovu suprugu gospu Gvepu. Rečene posjede Armu i njegovoj obitelji darovao je ugarsko-hrvatski kralj Andrija II.¹⁵⁴⁰ Kako je posjed koji je 1285.,

¹⁵³⁸ ...Datum anno domini MCC sexagesimo quarto, idus marcii, in Insula..., CD 5, dok. 787., str. 292.-293.; Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 243.-244.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 16.

¹⁵³⁹ ...terra, que dicitur insula Tympor sita iuxta fluvium Wen, post obitum ipsius Tympor fratri nostro Dyonisio bano bone memorie et nosbis mediantibus instrumentis regalium literarum remanisset..., CD 6, dok. 461., str. 544.

¹⁵⁴⁰ ...Guepa goundam uxor Armos recognovit et confessa est in presencia mea et plurimorum hominum: quod filius eius Tympor qui eciam Berengerius eiusdem Armos filius dedit et concessit deo et beate Marie et domu ide Toplica in morte sua totam terram suam que fuit patris sui Armos, sicut continentur in privilegio quod eidem Armos illustrissimus Andreas rex Hungarie..., CD 3, dok. 194., str. 221.

pa još jednom 1288. godine, cistercitima vratio knez Radoslav I. nazvan baš Timporovim imenom,¹⁵⁴¹ očito je riječ o istom posjedu.

Kada se ponovno poslažu poznati povijesni podatci o Otoci u 13. stoljeću, tada je moguće dati pregled vlasništva nad tim važnim posjedom. Do 1222. godine Otoka je bila u rukama kneza Arma i njegovih sinova Timpora i Berengerija, koji su posjed uživali na osnovu darovnice kralja Andrije II. Naime, ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. vodeći mnoge ratove, uključujući i križarsku vojnu 1217. godine, iscrpio je kraljevsku blagajnu te je kao jednu od mogućnosti konsolidiranja kraljevskih financija, kralj Andrija II. svojim vjernim plemićima darovao posjede iz fundusa kraljevskog patrimonija ili im je kraljevskom darovnicom potvrđivao ranije posjede.¹⁵⁴² Nakon što im je 1222. godine Timpor darovao svoje posjede kao zadužbinu za sebe i svoje roditelje,¹⁵⁴³ cisterciti iz Topuskog su vrlo vjerojatno sve do početka sedmoga desetljeća 13. stoljeća nesmetano uživali te posjede oslanjajući se na čvrstu vlast kralja Bele IV. čiju su zaštitu imali su jer je njihov samostan osnovan kao kraljevska zaklada. Dinastičke krize nakon smrti kralja Bele IV. 1270. godine, i to pogotovo ona iz 1290-tih kada vlast preuzima Andrija III. Mlečanin, uzrokovala su slabljenje kraljevske vlasti pa samim time i slabljenje kraljevske zaštite cistercitske opatije u Topuskom. Osim toga, i unutrašnji problemi od sredine 1260-tih uzrokovali su gubitak sjaja opatije kao kraljevske zaklade.¹⁵⁴⁴ Uzmu li se u obzir slabljenje cistercitske opatije te činjenica da se Otoka nalazila na prostoru srednjovjekovne Sanske županije, nije nemoguće da je Mihovil, kao sanski župan, preuzeo Otoku nešto prije to se 1264. godine te je u njoj često boravio o čemu svjedoči činjenica da je upravo u njoj sastavljena rečena isprava.¹⁵⁴⁵ Osim toga, kako se u toj ispravi spominje da je župan Mihovil cistercitima darovao posjed Kralje pored Bihaća, moguće je da je zapravo riječ o nekoj vrsti kompenzacije za ranije oduzimanje Otoke.¹⁵⁴⁶

No, vrlo brzo Otoku preuzimaju Babonići. Kao što je prema ispravama iz 1285.¹⁵⁴⁷ i 1288. godine¹⁵⁴⁸ knez Dionizije I. preuzeo nekadašnji Timporov posjed otoku pokraj rijeke

¹⁵⁴¹ 1285. - ...dicitur insula Tympor sita iuxta fluvium Wen..., CD 6, dok. 461., str. 544.; 1288. - ...dicitur insula Tympor sita iuxta fluvium Wn..., CD 6, dok. 515., str. 608.

¹⁵⁴² O politici i ulozi ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. više vidi: N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 307.-315., Kosztołnyik, *Hungary*, str. 121.-122.

¹⁵⁴³ CD 3, dok. 194., str. 221.

¹⁵⁴⁴ O ekonomskom i političkom slabljenju cistercitske opatije u Topuskom u zadnjim desetljećima 13. stoljeća više vidi poglavlje „3.9.2. Babonići i cistercitske opatije u Topuskom i Kostanjevici na Krki“, kao i Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, str. 33.

¹⁵⁴⁵ Iako je Lopašić pretpostavio da je sanski župan Mihovil bio iz roda Babonića (Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 244.) za ovo ne postoji nikakva potvrda u povijesnim ispravama te ova mogućnost ostaje samo kao moguća pretpostavka.

¹⁵⁴⁶ CD 5, dok. 787., str. 292.-293.

¹⁵⁴⁷ ...terra, que dicitur insula Tympor sita iuxta fluvium Wen, post obitum ipsius Tympor fratri nostro Dyonisio bano bone memorie et nobis postdam mediantibus instrumentis regalium litterarum remansisset..., CD 6, dok. 461., str. 544.

Une. Postavši sredinom 1260-tih godina županom Pseta i Poljane,¹⁵⁴⁹ a vrlo brzo, iako na kratak period, i slavonskim banom. Knez Dionizije I. imao je nespornu vlast na prostoru oko srednjega toka rijeke Une, te je on, uočivši važnost Otoke na prometnom pravcu rijekom Unom, mogao kao slavonski ban nesmetano preuzeti od to naselje od sanskih župana, a ne vratiti ga cistercitu koji su se našli u velikoj krizi, a i uživali su zaštitu Babonića, i to poglavito njegova brata kneza Stjepana IV. koji je vrlo vjerojatno i pomogao gradnju nove opatijske crkve u Topuskom.¹⁵⁵⁰ U takvim okolnostima cistercitskoj zajednici u Topuskom ne bi bilo oportuno prosvjedovati zbog ne vraćanja Otoke u njihovo vlasništvo. Ona se i tako nalazila poprilično daleko od same opatijske u Topuskom.

Postavlja se pitanje kada je točno Dionizije I. preuzeo Otoku. Na ovo je pitanje moguće dati poprilično precizan odgovor. Naime, u ispravama iz 1285. i 1288. godine spominje se da je pokojni knez Dionizije I. preuzeo Otoku u doba kada je bio slavonski ban.¹⁵⁵¹ Knez Dionizije I. se kao slavonski ban spominje u nekoliko isprava koncem 1274. godine,¹⁵⁵² a već se već 24. ožujka 1275. godine spominje kao nekadašnji slavonski ban,¹⁵⁵³ te je očito baš u to doba, tj. koncem 1274. godine, Dionizije I. preuzeo Otoku.

U narednim godinama, sve do svoje smrti vrlo vjerojatno je knez Dionizije I. nesmetano posjedovao Otoku, da bi je kasnije naslijedio njegov mlađi brat knez Radoslav I. koji se, kao što je već rečeno, godine 1285. odlučio vratiti Otoku cistercitema. Učinio je to nakon što mu je topuski opat Jakov predočio kraljevsku darovnicu za taj posjed.¹⁵⁵⁴ Kao što je rečeno, tri godine poslije ponovio je knez Radoslav I. vraćanje Otoke cistercitema¹⁵⁵⁵ vrlo vjerojatno računajući i na njihovu potporu u sukobu sa svojim bratom Stjepanom IV. oko pitanja vodstva roda.¹⁵⁵⁶

¹⁵⁴⁸ *...que dicitur insula Tympor sita iuxta fluvium wn, post obitum ipsius Tympor fratri nostro Dyonisio bano bone memorie et nobis postdam mediantibus instrumentis regalium litterarum remansisset...*, CD 6, dok. 515., str. 608.

¹⁵⁴⁹ Kao što je već rečeno knez Dionizije I. se kao župan Pseta i Poljane spominje 1266. godine (CD 5, dok. 885., str. 415.).

¹⁵⁵⁰ O odnosu kneza i kasnijeg slavonskog bana Stjepana IV. Babonića i cistercitske opatijske u Topuskom, koji je djelovao kao patron samostana u sedmom i osmom desetljeću 13. stoljeća više vidi poglavlje „3.9.2. Babonići i cistercitske opatijske u Topuskom i Kostanjevici na Krki“.

¹⁵⁵¹ 1285. - *...Dyonisio bano bone memorie...*, CD 6, dok. 461., str. 544.; 1288. - *...Dyonisio bano bone memorie...*, CD 6, dok. 515., str. 608.

¹⁵⁵² *...dilecto et fideli suo Dyonisio bano tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 76., str. 90.; *Nos Dyonisius banus tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 83., str. 97.; *...Dyonisio bano tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 86., str. 100.

¹⁵⁵³ *...Dyonisium comitem, tunc banum tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 92., str. 105.

¹⁵⁵⁴ *...venerabilis pater frater Jacobus dictus, abbas et conventus ecclesie Toplicensis literas privilegiales domini regis super ipsa terra confectas nobis presentarunt...*, CD 6, dok. 461., str. 544.

¹⁵⁵⁵ CD 6, dok. 515., str. 608.-609.

¹⁵⁵⁶ Prema ispravi o miru između knezova Stjepana IV. i Radoslava I. iz 1294. godine jasno je da su braća bila u zavadi duže vremena (CD 7, dok. 163., str. 181.-182.). O uzrocima sukoba među braćom koncem 13. stoljeća više vidi poglavlje „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“.

U svakom slučaju u narednim desetljećima cisterciti su posjedovali Otoku iako se postavlja pitanje do kada je to tako bilo. Naime, Otoka se kao utvrda knezova Babonića ponovno spominje 1357. godine kada je kneginja Ana Ortembruch, supruga kneza Dionizija II. pozvala franjevce da izgrade samostan u blizini njihove utvrde Otoka.¹⁵⁵⁷ No, svakako je krupska grana knezova Babonića, tj. knezovi Dionizije II. i Pavao od Krupe, vratila Otoku u svoje vlasništvo i ranije. Ponovno preuzimanje Otoka moglo se dogoditi u vrijeme vrhunaca moći knezova Babonića u drugom desetljeću 14. stoljeća, tj. u doba banovanja Stjepana VI. i Ivana I.

Sredina 14. stoljeća, kada su u Otoci često boravili knezovi Dionizije I. i Pavao od Krupe, svakako predstavlja vrhunac ekonomskog razvoja toga naselja. Kao i u slučaju Krupe, i Otoka je profitirala od sve većeg prometa ljudi i roba na važnom komunikacijskom pravcu dolinom rijeke Une. Sama činjenica da je Otoka već 1357. godine u izvoru opisana kao utvrda, tj. tvrđi grad (*castrum*) svjedoči o njenom urbanom razvoju. Otoka se tijekom čitavog 14. i 15. stoljeća naziva utvrdom.¹⁵⁵⁸ Štoviše, i sam dolazak franjevac kao urbanoga reda u Otoku 1357. godine, svjedoči o činjenici da su već sredinom 14. stoljeća Otoka i njeno podgrađe bili važnije gradsko središte. Štoviše, kneginja Ana Ortembruch navodi da će u slučaju dolaska braće franjevac na zemlji predviđenoj za gradnju crkve sagraditi zvonik i podići zvono, no što je još važnije, obećala je sagraditi kuće i nužne radionice.¹⁵⁵⁹ Očito je dolazak franjevac značio dodatni zamah urbanizacije plemićkoga grada Otoka. Franjevci su dugo ostali u Otoci, te se njihov samostan u tome gradu spominje i 1378., 1506. i 1514. godine.¹⁵⁶⁰

Nakon smrti knezova Dionizija II. i Pavla od Krupe početkom osmog desetljeća 14. stoljeća i Otoka prelazi u vlasništvo njihovih rođaka iz blagajske grane roda Babonića. Knezovi Blagajski su tijekom 15. stoljeća rado boravili u Otoci, te su u njoj imali svoje kaštelane. Tako se 1486. godine kao otočki kaštelan spominje Juraj Čavički. Koncem 15. i početkom 16. stoljeća knez Grgur Blagajski je Otoku odabrao za svoje boravište. Naime, dobro utvrđena Otoka bila je pogodna za obranu okolnih obiteljskih imanja od sve češćih

¹⁵⁵⁷ ...*dilecti filii, nobilis viri Dyonisii comitis Cruppe, quondam Stephani bani Sclauonie nati ... prope castrum suum de Insula ... distans a castro predicto unam dietam vel circa ad diuini nominis laudem et reuerentiam beat Francisci ac catholice fidei dilatationem ... pro sue ac dilecte filie Anne de Ortembruch, uxoris sue, comitisse Crupe...*, CD 12, dok. 318., str. 418.-420.

¹⁵⁵⁸ Primjerice: 1370. - ...*in castro predicto Crupa et Otok...*, CD 14, dok. 200., str. 276.; 1389. - ...*castro suo Otok appellato...*, 1419. - ... *castri eorum Atak...*, CDCB, dok 131., str. 239.-240.

¹⁵⁵⁹ ...*locum huiusmodi apud predictam ecclesiam sancti Dyonisii et in territorio dicti comitis ibidem contiguo cum campanili et campana, cimiterio, domibus et aliis necessariis officinis...*, CD 12, dok. 318., str. 419.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 262.

¹⁵⁶⁰ Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 263.

osmanlijskih provala. Sredinom 16. stoljeća u Otoci boravi knez Franjo Blagajski koji je utvrdu uključio u protu-osmanlijsku liniju obrane na rijeci Uni. Koncem šestog desetljeća 16. stoljeća situacija u Otoci je bila toliko očajna da se knez Franjo Blagajski žalio kako nema novaca ni za uzdržavanje gradskih straža. U ljeto 1558. godine pisao je knez Franjo Blagajski banu Petru Erdödiu da su se pred Otokom pojavile Osmanlije koje je predvodio Husein-beg Malkočević. U jesen iste godine vraćajući se nakon pljačkaških pohoda na Pernu, Bojnu i Kladušu, pred Otokom se ponovno pojavio Husein-beg Malkočević te je opsjeo grad.¹⁵⁶¹ Gradska straža nije odoljela napadima, pa su Osmanlije popalile grad i obližnji franjevački samostan. Iako je koncem iste godine po nalogu kralja Maskimilijana kraljevska vojska oslobodila Otoku, svega nekoliko godina kasnije, 1565. godine, Osmanlije su je ponovno osvojile i pripojile Osmanskom Carstvu.¹⁵⁶²

Kako u današnjoj Bosanskoj Otoci ne postoje nikakvi znatniji ostaci srednjovjekovne Otoke, Lopašić je pretpostavio da se ona nalazila na malenom otočiću posred rijeke Une na kojemu se u njegovo doba nalazio drveni most,¹⁵⁶³ a danas se nalazi most koji povezuje desnu i lijevu obalu. Ovo je mišljenje preuzeo Truhelka koji dodao da se na otočiću nalazila džamija koja je vrlo vjerojatno bila izgrađena na mjestu ranije srednjovjekovne utvrde, te se na tom mjestu još početkom 20. stoljeća moglo mjestimice vidjeti trag podzida. Štoviše, Truhelka je smatrao da je cijeli otok ozidan zidom.¹⁵⁶⁴ Nadalje, Kruhek i Horvat su sredinom sedamdesetih godina 20. stoljeća tražeći moguću lokaciju srednjovjekovne Otoke na rečenom otočiću na Unu u blizini džamije pronašli i fotografirali dio zida koje je moguće datirati u srednji vijek.¹⁵⁶⁵ Taj je zid i danas vidljiv, a ponad njega danas stoji obnovljena džamija.

Ipak, postavlja se pitanje je li se uistinu prvobitna srednjovjekovna Otoka mogla nalaziti na malenom otočiću posred rijeke Une. Naime, otočić posred rijeke Une po svome položaju nije pružao dovoljnu zaštitu, niti je površinom dovoljno velik da bi se na njemu mogla nalaziti srednjovjekovna utvrda koja se od sredine 14. stoljeća u izvorima redovito naziva *castrum*, što ukazuje na njegove dimenzije i obrambenu funkciju. Osim toga, rečeni otočić se svega metar do dva uzdiže ponad rijeke te takva lokacija u slučaju većega vodostaja, koji nisu tako rijetki znade li se da je rijeka Una bogata vodom koja se prikuplja od mnogobrojnih manjih ili većih njenih pritoka, nije pružala dovoljnu zaštitu od poplava niti je

¹⁵⁶¹ Fra Tomašić piše: *...Anno Domini 1558 ... Maukocbeg bassa cum XI millia hominum Coruatiam uenit ... tertia vero die combusserunt castrum ottok et cenobium, et omnes iobaiones ad turcas remeati sunt in present diem...*, API 9, str. 31.

¹⁵⁶² Usporedi: Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 244.-245.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 16.-17.

¹⁵⁶³ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 243.

¹⁵⁶⁴ Truhelka, *Naši gradovi*, str. 16.

¹⁵⁶⁵ Vidi prilog 45 – „ostaci srednjovjekovnog zida u blizini džamije u Bosanskoj Otoci na otočiću na rijeci Uni“

bila sigurno tlo za gradnju cjelokupne fortifikacije koja bi se podrazumijevala pod srednjovjekovnim terminom *castrum* (branič kula, palas, unutarinja i eventualno vanjska linija zida). I konačno, većina utvrda čiji početci gradnje sežu u konac 12. ili početak 13. stoljeća, kakav je slučaj i kod Otoke, građene su na manjim ili većim uzvišenjima koja su pružale dobru zaštitu i kontrolu prostora. Na takvim uzvišenjima obično bi se nalazile kamene glave na kojim su građene prvobitne osmatračnice, a kasnije branič kule.¹⁵⁶⁶ Tvrdi gradovi omeđeni opkopima punjenim vodom (njem. *Wasserburg*) u Hrvatskoj su rijedi, a i većinom su građeni u kasnijim vremenima, tj. tijekom 15. i 16. stoljeća.¹⁵⁶⁷

Ako se odbaci mogućnost da se srednjovjekovna Otoka nalazila na otočiću posred rijeke Une, postavlja se pitanje gdje se ona onda uistinu nalazila. Kako bi se dao odgovor na ovo pitanje potrebno je dobro upoznati mirkolokaciju današnje Bosanske Otoke, kao i još jednom bolje proučiti što o poziciji srednjovjekovne Otoke govore rijetki sačuvani srednjovjekovni izvori. U srednjovjekovnim izvorima Otoka se naziva latinski *insula* ili hrvatski *Otok (Atak)*, što bi ukazivalo da je prvobitno naselje i kasnija utvrda građena na mjestu okruženom vodom. Ovo razmišljanje vjerojatno je nagnalo Lopašića da pretpostavi da je riječ baš o malenom otočiću posred rijeke Une, no izvori zapravo svjedoče nešto drugo. Već iz isprave sanskog župana Mihovila iz 1264. godine jasno je da je Otoka ime naselja a ne pojam za otok posred rijeke Une. Naime, u ispravi je navedeno kako je ona sastavljena „u Otoku“ (*in Insula*),¹⁵⁶⁸ što ukazuje da, uzme li se u obzir da srednjovjekovna praksa da se kao mjesto sastavljanja isprava redovito zapisivalo neko naseljeno mjesto ili nego duhovno središte (crkva, samostan, kaptol), je riječ o nekom naselju a ne otoku na rijeci.

¹⁵⁶⁶ Horvat, „Stilska stratigrafija burgova“, str. 46.

¹⁵⁶⁷ Mnogi vodeni burgovi na hrvatskim povijesnim prostorima zapravo su građeni na pozicijama ranijih utvrda kojima je prvobitna obrana bila strateški položaj na vrhu brežuljka u blizini, a tek su kasnije vodeni opkop ili vode pojedine rijeke dobile na obrambenoj važnosti. Tako Horvat pod vodenim burgovima smatra i gradove na rijeci Uni iako naglašava njihove starije korijene (Horvat, „Pozicije burgova“, str. 31.-32.). Sličan je primjer i sa vodenim burgom Đurđevcem koji je građen u 15. stoljeću ali na temeljima starije utvrde (Horvat, „Pozicije burgova“, str. 32.). S druge je, pak, strane pravi vodeni burg Ribnik u blizini Karlovca. On je okružen močvarama koje stvara potok što se ulijeva u Dobru. Započeo ga je graditi knez Stjepan Frankapan u drugoj polovici 15. stoljeća, a njegovu je gradnju dovršio njegov sin knez Bernardin početkom 16. stoljeća (Horvat, Zorislav, „Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana“, *Modruški zbornik*, sv. 3., Modruš, 2009., str. 255.-257.). Štoviše, i za Kostajnicu, jedini pravi *wasserburg* u dolini rijeke Une, nema dokaza da je građena sredinom 13. stoljeća kada se po prvi puta kao toponim javlja u sačuvanim pisanim izvorima. Naime, nakon sustavnih istraživanja i započeti konzervatorsko-restauratorskih radova Drago Miletić je zaključio da se najstarija faza gradnje te utvrde može datirati na kraj 14. ili početak 15. stoljeća, dok je gradnja četverokutne branič-kule treba pripisati razdoblju u kojemu je Kostajnica bila u posjedu knezova Zrinskih, tj. svakako prema kraju 15. stoljeća (Miletić, Drago, „Istraživanja, konzervatorsko-restauratorski radovi i idejni projekti prezentacije s prijedlozima nove namjene staroga grada u Hrvatskoj Kostajnici“, *Hrvatska Kostajnica: 1240. – 2000.*, Hrvatska Kostajnica, 2002., str. 310.).

¹⁵⁶⁸ CD 5, dok. 787., str. 293.

Puno važniji su navodi iz isprava iz 1285. i 1288. godine kojima knez Radoslav I. prepušta nekadašnji Timporov posjed otoku cistercitima iz Topuskog. U obje isprave jasno stoji da se „posjed, zvan Timporov otok nalazio pokraj rijeke Une“.¹⁵⁶⁹ U oba slučaja sastavljajući isprava koriste latinski izraz *iuxta* u značenju „tik do“, „posve blizu“, „uz“ ili „kraj“, te je očito da se tadašnje srednjovjekovno naselje Otoka nalazila u neposrednoj blizini, tj. pokraj rijeke Une, a ne na nekom otočiću posred rijeke.

Gdje se onda nalazila srednjovjekovna Otoka smještena pokraj rijeke Une? U razmatranje je moguće uzeti uzvišenje Plavnu na čijim se padinama i danas nalaze kuće stanovnika Bosanske Otoke. Riječ je u uzvišenju (307 mnv) smještenom usred doline koja se otvara u kanjonu rijeke Une. Površinom je ovo uzvišenje više nego dovoljno veliko da se na njemu mogla nalaziti srednjovjekovna utvrda, te je osim toga strateški odličan izbor jer ga s istoka obilazi rijeka Una, sa sjevera potok Baštra, a s juga potok Voloder. Položaj brežuljka Plavne gotovo je identičan položaju srednjovjekovne Krupe koja se također nalazi na uzvišenju u dolini koja se otvara u kanjonu rijeke Une.¹⁵⁷⁰

Nije neobično što se ta pozicija vrlo rano naziva „otokom“. Naime, kako je uzvišenje Plavna sa tri strane okruženo vodotocima (rijeka Una, te potoci Baštra i Voloder), vrlo vjerojatno je dolina podno nje u vremenima višega vodostaja bila poplavljena, a u vremenima dok je vodostaj bio niži cijelo se polje pretvaralo u močvaru, te je to uzvišenje srednjovjekovnim ljufima uistinu izgledalo poput otoka. O plavljenju udoline koja je okružuje svakako svjedoči i noviji toponim *Plavna* koji ukazuje na činjenicu da je dolina podno tog uzvišenja često bila poplavljena.

Ako se uzme kao točna pretpostavka da se srednjovjekovna Otoka nalazila na uzvišenju Plavna postavlja se pitanje što se nalazilo na otočiću posred Une na kojemu je danas vidljiv komad srednjovjekovnog zida. Svakako nije riječ o ostatku srednjovjekovnog franjevačkog samostana koji je građen „u blizini utvrde Otoke“,¹⁵⁷¹ a koji je ubiciran u blizini današnje Ivanjske pokraj Bosanske Otoke, gdje i danas stoje ruševina koji su još početkom 20. stoljeća stanovnici nazivali Kloštar.¹⁵⁷² Možda je riječ o ostacima nekog

¹⁵⁶⁹ 1285. - *...terra, que dicitur insula Tympor sita iuxta fluvium Wen...*, CD 6, dok. 461., str. 544.; 1288. - *...que dicitur insula Tympor sita iuxta fluvium wn...*, CD 6, dok. 515., str. 608.

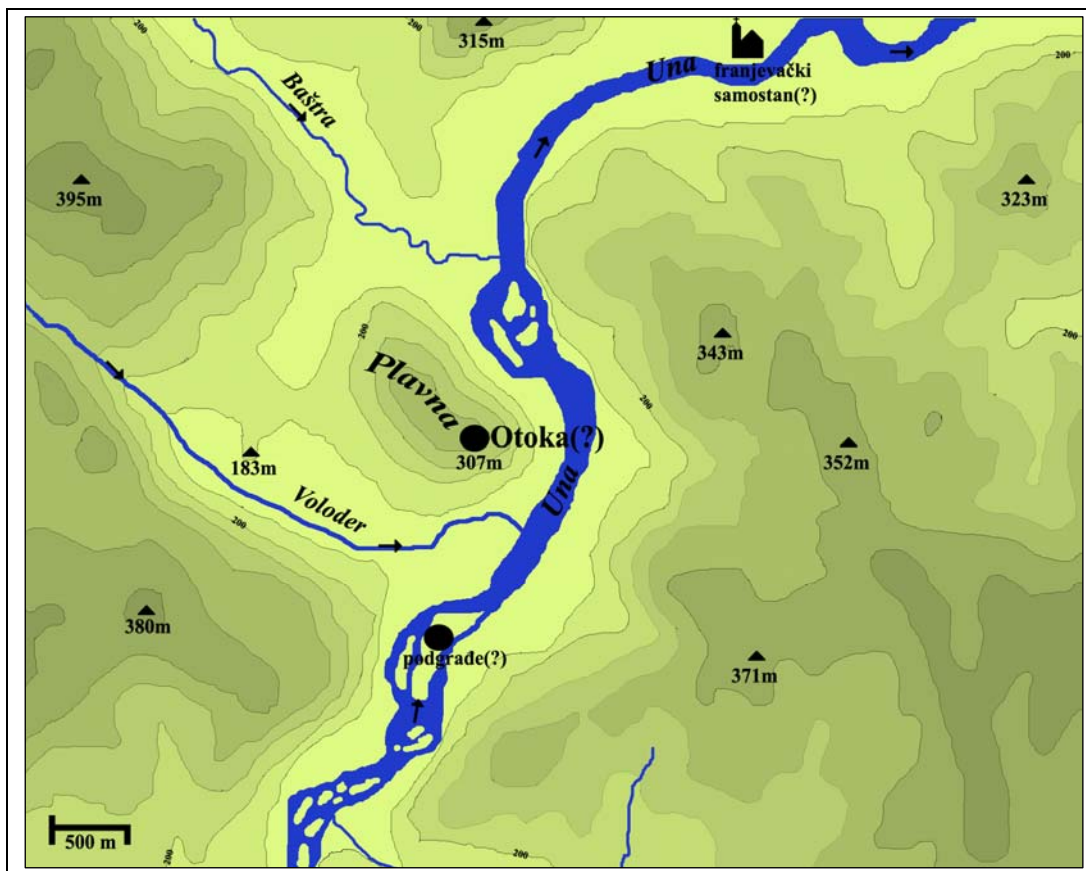
¹⁵⁷⁰ O poziciji srednjovjekovne Krupe vidi poglavlje „4.3.1. Krupa (Pset)“.

¹⁵⁷¹ *...vel prope castrum suum de Insula...*, CD 12, dok. 318., str. 419.

¹⁵⁷² Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 243.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 16.; Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 263.

značajnijeg objekta u eventualnom podgrađu srednjovjekovne Otoke, koje se možda, baš kao što je slučaj i kod Krupe,¹⁵⁷³ mogao nalaziti na otoku posred rijeke Une.

Kako niti na jednom od triju važnih pozicija srednjovjekovne Otoke (uzvišenju Plavna, otočiću na rijeci Uni, poziciji Klošar pokraj Ivanjske) nisu rađena nikakva arheološka iskopavanja, pa čak niti rekognosciranja na terenu, prepostavku da se srednjovjekovna Otoka nalazila na uzvišenju Plavna, a njeno podgrađe na otočiću posred rijeke Une, nije moguće potvrditi.

karta 13 - moguća pozicija utvrde Otoke, njenog podgrađa i franjevačkog samostana tijekom 14. i 15. stoljeća

¹⁵⁷³ O poziciji podgrađa srednjovjekovne Krupe vidi poglavlje „4.3.1. Krupa (Pset)“, kao i kartu 12 – „pozicija utvrde Krupe i njenog podgrađa tijekom 14. stoljeća“.

prilog 45 - ostaci srednjovjekovnog zida u blizini
džamije u Bosanskoj Otoci na otočiću na rijeci Uni
(<http://jupiter.elte.hu/terkep+lista2.php>)

prilog 46 - pogled na današnju Bosansku Otoku i brdo Plavna (u desnom kutu)
(Ivanišević, Ljiljana, „Izlet na rijeku Unu 20. svibnja 2007.“, *Glasnik: Društvo diplomiranih inženjera i prijatelja Kemisjko tehnološkog studija*, br. 39., Zagreb, 2007., str. 12.)

4.3.3. Ostrožac

Putem od Bihaća dolinom rijeke Une nakon što ona ulazi u kanjon, na današnjem križanju puta prema Cazinu i Velikoj Klausuši, na visokim stijenama što tvore kanjon rijeke Une, smjestila se srednjovjekovna utvrda Ostrožac. Na stijeni koja se gotovo 200m uzdiže iznad kanjona Une (379 mnv) utvrda nije kontrolirala samo srednjovjekovni put dolinom rijeke Une nego i čitavo zaleđe u dubini od nekoliko kilometara. Ovakva izvanredna mikro lokacija pogodovala je staroj i dugoj naseljenosti na tome mjestu. Tako je kroničar fra Ivan Tomašić još sredinom 16. stoljeća napisao da je grad *Hostrosach* (Ostrožac) utemeljen već 405. godine prije Krista.¹⁵⁷⁴ Iako je ovo samo legenda ona ipak ukazuje na svijest koja je postojala sredinom 16. stoljeća o velikoj starosti i dugoj naseljenosti Ostrošca.¹⁵⁷⁵

Iako je Lopašić tvrdio da je knez Radoslav I. Babonić u svome posjedu imao Ostrožac još 1286. godine,¹⁵⁷⁶ već je Truhelka tu mogućnost odbacio kao neutemeljenu i kontradiktornu podatku iz isprave od 2. studenog 1321. godine.¹⁵⁷⁷ Naime, toga su dana knezovi Nikola III. i Dujam Blagajski kupili pred Zagrebačkim kaptolom od Dobromera, sina Junkovog, te od Stjepana, sina Vojninog, kao i od Vuka, sina Velišnog, njihov posjed Ostrožac u Psetskoj županiji.¹⁵⁷⁸ Vrlo vjerojatno je riječ o pripadnicima lokalnog plemićkoga roda Sičana.¹⁵⁷⁹ Štoviše, sama činjenica da je u toj ispravi Ostrožac nazvan njihovim nasljednim posjedom svjedoči u prilog tumačenju da je riječ o pripadnicima lokalnoga plemstva.¹⁵⁸⁰ Već iduće godine, 27. siječnja 1322., u sklopu priprema za predstojeći rat protiv kneza Mladena Bribirskog, potvrdio je kralj Karlo Robert knezovima Nikoli III. i Dujmu Blagajskom sve posjede koje su oni tom trenutku držali.¹⁵⁸¹ Iako to u ispravi nije navedeno ta se darovnica vrlo vjerojatno odnosila i na netom priskrbljeni Ostrožac.

¹⁵⁷⁴ *...Horosium seu hostrozach fuit edificatum ante Christum 4^oV annos...*, APJ 9, str. 33.

¹⁵⁷⁵ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 232.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 24.;

¹⁵⁷⁶ Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 232.-233. Istu neutemeljenu informaciju prenosi i Kreševljaković (Kreševljaković, Hamdija, *Cazin i okolina*, Sarajevo, 1934., str. 10.). Lopašić je mogao pred sobom imati ispravu od 5. travnja 1286. godine koja svjedoči o tome da je knez Radoslav I. od plemenitih Ratetića kupio posjed Radiču u Gorskoj županiji koji se nalazio u blizini posjeda cistercijske opatije u Topuskom (CD 6, dok. 470., str. 554.-555.) Ova je isprava sačuvana kao prijepis u ispravi od 24. travnja 1374. godine (CD 15, dok. 20., str. 31.). Kako je to jedina sačuvana isprava iz 1286. godine u kojoj se spominju Babonići, ali se u njoj ne spominje Ostrožac, postavlja se pitanje na osnovu čega je Lopašić pretpostavio da je Radoslav I. već te 1286. godine držao Ostrožac.

¹⁵⁷⁷ Truhelka, *Naši gradovi*, str. 24.

¹⁵⁷⁸ CD 9, dok. 26., str. 35.

¹⁵⁷⁹ *...nobilibus de Sodcha...*, CD 9, dok. 26., str. 35.

¹⁵⁸⁰ *...terram seu possessionem eorum hereditariam Ostrosecz...*, CD 9, dok. 26., str. 35.

¹⁵⁸¹ CD 9, dok. 38., str. 48.-49.

U jesen 1330. godine knezovi Dujam Blagajski i Nikola III. dobili su konačnu kraljevsku potvrdu za Ostrožac. Kao nagradu što su ga ranije te iste jeseni pratili u njegovu vojnu pohodu protiv vojvode Basaraba, kneza Vlaške, i to poglavito zbog junačkog držanja kneza Nikole III., kralj Kralo Robert je Babonićima potvrdio posjed Dobrenicu i utvrdu Ostrožac,¹⁵⁸² kao i još niz manjih posjeda u dolini rijeke Une.

Tri su zanimljiva podatka koji se mogu iščitati iz te kraljevske isprave. Prvo, Ostrožac je u ispravi opisan i kao utvrda (*castrum*) i mjesto (*locum*).¹⁵⁸³ Kako je Ostrožac još 1321. godine nazvan zemljom ili posjedom (*terram seu possessionem*),¹⁵⁸⁴ očito su knezovi Nikola III. i Dujam Blagajski poduzeli ozbiljne zahvate u dograđivanju Ostrošca te je on već početkom četvrtoga desetljeća 14. stoljeća imao znatne fortifikacije te je postao utvrda, tj. kastrum. Očito su Babonići početkom trećega desetljeća 14. stoljeća preuzeli Ostrožac s jasnom namjerom da to iznimno strateško mjesto utvrde i naprave novi teritorijalni i politički iskorak na jug uzvodno rijekom Unom.

Drugo, kao što je već rečeno, Ostrožac je u ispravi opisan i kao mjesto (*locum*) što bi moglo ukazivati na činjenicu da je i već tada postojalo neko njegovo podgrađe na kojemu su mogli živjeti građani, tj. trgovci i obrtnici, koji su gospodarima Ostrošca plaćali neki tribut. Naime iz činjenice da je Markulin nazvan građaninom Ostrošca¹⁵⁸⁵ proizlazi činjenica da je i sredinom 14. stoljeća u Ostrošcu mogla postojati neka socijalna struktura slična kao i u drugim gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije. Naime, kako je Markulin u ispravi opisan kao *civis* moguće da je već u to doba postojalo neko trgovište podno utvrđenog grada Ostrošca. Naime, otprilike u isto vrijeme je i naselje podno Krapine dobilo status slobodnoga trgovišta i njegovi su stanovnici opisani kao *cives*.¹⁵⁸⁶ Osim toga, i u kasnijim vremenima, tj. početkom 15. stoljeća, prema ispravi iz 1403. godine u Ostrošcu se spominje općina na čijemu je čelu bio sudac Smolac,¹⁵⁸⁷ te je očito da je takva socijalna struktura mogla postojati i ranije. Uz istu je ispravu sačuvan pečat Ostrožačke općine na kojem se nalazi prikaz utvrđenog grada sa vratima iznad kojega se uzdiže branič-kula sa kruništem. Oko prikaza nalazi se natpis ... + *COMVNIT[ATIS OSTROCENSIS]*...¹⁵⁸⁸ Stoga je moguće pretpostaviti da je već sredinom 14. stoljeća u Ostrošcu postojalo značajno naselje neagrarnog tipa koje će se u promijenjenim

¹⁵⁸² ...*terram Dobrenica et locum castris Ostrosecz vocatum...*, CD 9, dok. 435., str. 536.

¹⁵⁸³ CD 9, dok. 435., str. 536.

¹⁵⁸⁴ CD 9, dok. 26., str. 35.

¹⁵⁸⁵ ...*domini Marculiki civis der Oztrosech...*, CD 12, dok. 425., str. 563.-564.

¹⁵⁸⁶ CD 11, dok. 261., str. 344.; Vučetić, Ratko, „Prostorni razvoj srednjovjekovne Krapine“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 24., Zagreb, 2000., str. 10.

¹⁵⁸⁷ ...*Mi sudac' Smolac' i vsa op'ščina Ostrožac'ka...*, Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, dok. II., str. 294.-295.

¹⁵⁸⁸ Matijaž Bizjak – Miha Preinfalk, *Turjaška knjiga listin. II. Dokumenti 15. stoletja*, Ljubljana, 2009., str. 663., št. 161.

povijesnim okolnostima krajem 14. stoljeća toliko da će početkom 15. stoljeća u Ostrošcu postojati slobodna općina.

Treći interesantan navod iz kraljevske darovnice od 9. prosinca 1330. godine je činjenica da je kralj Karlo Robert Babonićima potvrdio i posjed Dobrenicu.¹⁵⁸⁹ Naime, indikativno je da se od pripadnika lokalnog plemićkog roda Sičana koji su 2. studenog 1321. godine Babonićima prodali posjed Ostrožac, zvao Dobromer.¹⁵⁹⁰ Moguće je da je on bio vlasnik obližnjeg posjeda Dobrenice koje je prema njemu dobilo ime, te da je on možda već početkom trećega desetljeća 14. stoljeća Babonićima također prepustio i taj posjed, za koji su Babonići tek 1330. godine dobili kraljevsku potvrdu.

Nakon smrti kneza Nikole III. sredinom četvrtoga desetljeća 14. stoljeća Ostrošcem je vladao knez Dujam Blagajski koji je ipak češće boravio u svome Blagaju. Ostrožac je sredinom 14. stoljeća svakako ekonomski profitirao od čvrste vlasti knezova Babonića srednjim i donjim Pounjem na kojemu su imali niz posjeda i utvrda, od kojih su svakako najvažniji bili Ostrožac, Krupa, Otoka, Blagaj i Vodičevo.

Nakon smrti kneza Dujma Blagajskog 1369. godine, utvrdu Ostrožac preuzeo je njegov sin knez Ivan III.¹⁵⁹¹ I dok je knez Ivan III. neometano posjedovao Ostrožac ipak se sredinom osmoga desetljeća 14. stoljeća našao u problemu oko pitanja vlasništva nad obližnjom Dobrenicom. Iako je još 1330. godine kralj Karlo Robert Babonićima potvrdio posjed Dobrenicu ipak su im pripadnici plemićkog roda Sičana¹⁵⁹² osporavali vlasništvo nad dijelom toga posjeda, te je tadašnji slavonski ban Petar Cudor zamolio kanonike Zagrebačkog kaptola da izvrše reambulaciju toga posjeda. Posao su obavili zagrebački kanonik i bekšinski arhiđakon Ivan zajedno sa Egidijem sinom Stjepanom, o čemu su sastavili ispravu 24. svibnja 1374. godine.¹⁵⁹³

Ostrošcem, tim važnim strateškim i gospodarskim središtem srednjega Pounja, u naredna je dva desetljeća nesmetano vladala blagajska grana knezova Babonića sve do 1395. godine kada im je u već opisanim okolnostima kralj Žigmund Luksemburški u sklopu svoje planirane vojne protiv pobunjene bosanske vlastele oduzeo Ostrožac i Krupu.¹⁵⁹⁴ Nakon što je Blagajskim oduzeo Ostrožac kralj je u njega smjestio svoju posadu i svoga kaštelana. Ipak, nakon što su ga u drugome desetljeću Blagajski pratili u njegovim ratovima u Češkoj i

¹⁵⁸⁹ ...*terram Dobrenica...*, CD 9, dok. 435., str. 536.

¹⁵⁹⁰ ...*Dobromer filio Junk...*, CD 9, dok. 26., str. 35.

¹⁵⁹¹ Truhelka, *Naši gradovi*, str. 24.

¹⁵⁹² ...*generationis Suchan...*, CD 15, dok. 27., str. 41.

¹⁵⁹³ CD 15, dok. 27., str. 41.-42.

¹⁵⁹⁴ O gubitku Krupe i Ostrošca više vidi poglavlje „2.6. Knez Stjepan VII., kanonik zagrebački, i novi vidici na povijesnom horizontu: Babonići u zadnja tri desetljeća 14. stoljeća“.

sjevernoj Italiji, kralj je Babonićima 1419. godine vratio Ostrožac,¹⁵⁹⁵ kao nagradu za vjernu službu. Pred kraj života, 1436. godine, kralj Žigmund potvrdio je Ostrožac kao nasljedno dobro knezovima Blagajskim.¹⁵⁹⁶ Isto je učinio i 1441. godine novi ugarsko-hrvatski kralj Vladislav.¹⁵⁹⁷ Početkom osmoga desetljeća 15. stoljeća kao gospodari Ostrošca spominju se knezovi Ivan, Stjepan i Nikola.¹⁵⁹⁸ Godine 1483. oduzeo je kralj Matijaš Korvin grad Ostrožac knezovima Blagajskima zbog raznih nasilja i predao ga Juraju Mikuliću,¹⁵⁹⁹ no to je bilo kratkoga vijeka jer ga je već 30. siječnja 1486. godine slavonski ban Matija Gereb vratio Blagajskim knezovima Stjepanu i Mihovilu potvrdivši im ga kao vječno dobro.¹⁶⁰⁰ Zadnji gospodar Ostrošca bio je Franjo Blagajski koji je svoje posjede uključio u obranu Hrvatskog Kraljevstva od osmanskih upada. Nakon pada Krupe 1565. godine nije se niti Ostrožac dugo mogao održati. Grad su 13. studenog 1577. na juriš osvojili Ferhad i Kadži paša, čime je zapravo prestala postojati protu-osmanlijska linija obrane na rijeci Uni.¹⁶⁰¹

Baš kao što je to početkom 20. stoljeća dobro primijetio Truhelka grad Ostrožac je vrlo komplicirana ratna građevina.¹⁶⁰² Zanimljiva je to kombinacija kasnosrednjovjekovnog utvrđenoga grada kojemu su Osmanlije u vrijeme svoje vlasti dogradile nekoliko tabija kao zaštitu od artiljerijske vatre, da bi konačno početkom 20. stoljeća bihački okružnik Lothar Berks restaurirao zidove i na samom južnom kutu grada izgradio romantični dvorac s pogledom na brzake Une u podnožju.¹⁶⁰³

Ostrožac je smješten na blagoj nizbrdici na 375 mnv koja na južnoj strani strmo urušava u kanjon rijeke Une pod njom. Cijeli taj prostor obzidan je zidom u čijim se temeljima nalazi kasnosrednjovjekovna gradnja, no današnja visina zida dograđena je u ranome novome vijeku. Na istočnoj strani zida Osmanlije su dogradile dvije tabije, a na zapadnoj još jednu. Opisujući izgled Ostrošca Truhelka je na južnoj strani pronašao dvije kvadratne kule¹⁶⁰⁴ koje danas više nisu vidljive jer je na tome mjestu početkom 20. stoljeća Berks izgradio svoju palaču koja je danas u vrlo zapuštenom stanju.

¹⁵⁹⁵ CDCB, dok 131., str. 239.-240.

¹⁵⁹⁶ CDCB, dok. 171., str. 321.-324.

¹⁵⁹⁷ CDCB, dok. 181., str. 338.-339.

¹⁵⁹⁸ CDCB, dok. 202., str. 382.-384.

¹⁵⁹⁹ CDCB, dok. 211., str. 403.-404.

¹⁶⁰⁰ CDCB, dok. 212., str. 405.-408.

¹⁶⁰¹ Usporedi: Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 233.-235. i 238.; Truhelka, *Naši gradovi*, str. 26.-29.; Kreševljaković, *Cazin i okolina*, str. 10.-11.

¹⁶⁰² Truhelka, *Naši gradovi*, str. 22.

¹⁶⁰³ Lothar Berks je preminuo 23. prosinca 1919. godine upravo u svome Ostrošcu. Usporedi: Kreševljaković, *Cazin i okolina*, str. 10.

¹⁶⁰⁴ Truhelka, *Naši gradovi*, str. 23.

Najstariji dio grada, građen vrlo vjerojatno još sredinom 13. stoljeća, je sjeverna okrugla kula, koja je i danas vidljiva iako su oko nje u kasnijim vremenima sazidane razne ratne građevine.¹⁶⁰⁵ Oko najstarije kružne kule, i to malo južnije od nje, još je u temeljima vidljiv dio zida iz 13. stoljeća.¹⁶⁰⁶ Vrlo vjerojatno je riječ o vanjskom zidu najstarije utvrde. Arhitektonska situacija kakva je vidljiva kod srednjovjekovnog Ostrošca, tj. kružna branič kula obzidana vanjskim zidom smještena u kutu zaravni na vrhu brda koji se strmo urušava u dolinu u podnožju, odgovara pozicijama utvrđenih plemićkih gradova građenih koncem 12. pa sve do sredine 13. stoljeća.¹⁶⁰⁷ Baš kao što je to slučaj i kod Zrina,¹⁶⁰⁸ tijekom 14. i poglavito 15. stoljeća cijeli je plato podno prvobitne kule obzidan zidom koji je u vremenu konstante osmanske ugroze tijekom čitava 16. stoljeća dodatno ojačan kako bi pružao bolju zaštitu od sve bolje artiljeriju. Naselje (*locum*) Ostrožac u kojemu su živjeli trgovci i obrtnici, a spominje se u ispravi iz 1330. godine,¹⁶⁰⁹ vjerojatno se nalazilo upravo na toj zaravni južno od prvobitne branič kule a koja je danas obzidana zidom.¹⁶¹⁰ Ta je površina dovoljno velika da se na njoj smjeti značajnije naselje trgovaca i obrtnika, a s druge je strane bila poprilično dobro zaštićena strmim stijenama s južne, istočne i zapadne strane. Jedini joj je prilaz bio sa sjeverne strane koju je, pak, štitila prvobitna branič kula.

¹⁶⁰⁵ Truhelka, *Naši gradovi*, str. 23.

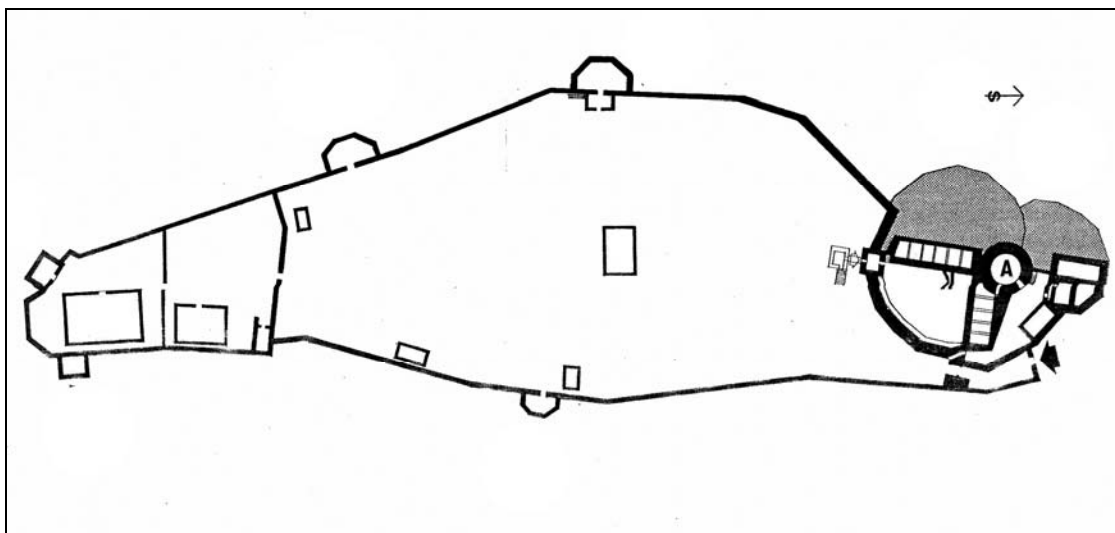
¹⁶⁰⁶ Truhelka, *Naši gradovi*, str. 23.

¹⁶⁰⁷ Gotovo identičan položaj prvobitne branič kule na zaravni koja se strmo urušava u okolnu dolinu imaju i burgovi Tuščak na Žumberku (Horvat, „Pozicije burgova“, str. 27., slika 7.; Lapajne, Damjan - Mahović, Gordana, „Stari grad Tuščak na Žumberku“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, sv. 29./30., Zagreb, 2006., str. 76.), Zrin (Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.; slika 20.) i Stjeničnjak (Horvat, „Pozicije burgova“, str. 28.; slika 11.) čija se gradnja može datirati u kraj 12. ili početak 13. stoljeća.

¹⁶⁰⁸ Horvat, „Stari Zrin“, str. 87.; slika 20.

¹⁶⁰⁹ CD 9, dok. 435., str. 536.

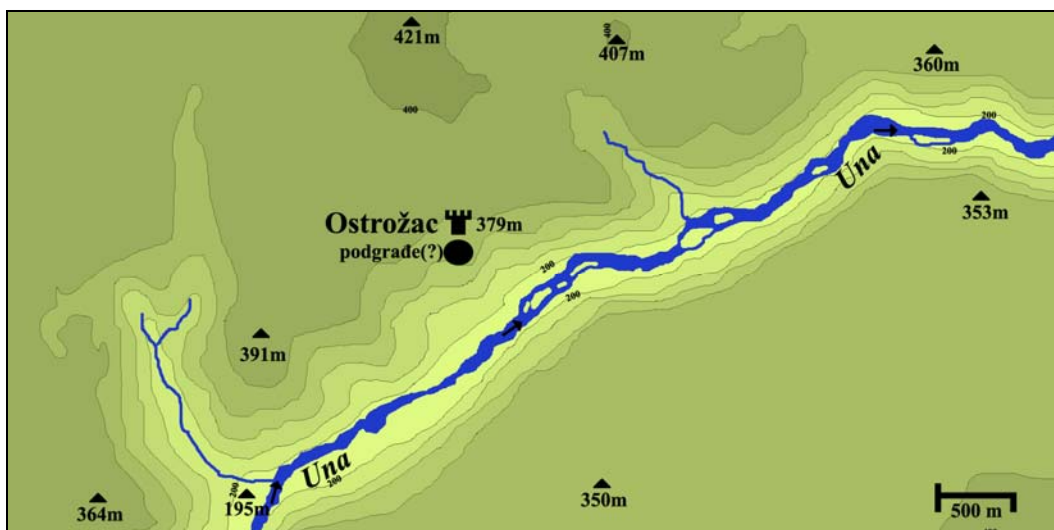
¹⁶¹⁰ Dobar primjer burga sa kasnije obzidanim podgrađem svakako je frankapanski burg Tržan i grad Modruš (Horvat, „Pozicije burgova“, str. 33., i slika 33. – „Pogled na burg Tržan“ na str. 34.). Podgrađe Osotrošca znatno se češće spominje u ispravama iz 15. stoljeća. Tako se primjerice 1486. godine spominje ostrožačka utvrda i njezino podgrađe (*...oppido et suburbio similiter Ostrosacz vocatis...*, CDCB, dok. 211., str. 404.).

prilog 47 - tlocrt utvrde Ostrožac
 - A – pozicija prvobitne branič-kule
 (prema Truhelka, *Naši gradovi*, str. 23. izradio Zorislav Horvat)

prilog 48 - sjeverna kula grada Ostrošca
 (stanje: svibanj 2010.)

karta 14 - pozicija utvrde Ostrožac i moguća pozicija njezina podgrađa tijekom 14. stoljeća

4.3.4. Novigrad (Todorovo)

Današnje naselje Todorovo, u kojemu je krajem 13. stoljeća bila smještena utvrda Novigrad, sjedište istoimene županije, nalazi se nekoliko kilometara udaljeno od glavnoga puta između Velike Kladaše i Cazina, na putu koji se kod Peći odvaja prema Vranograču. U današnjem imenu naselja, Todorovo, sačuvan je spomen na događaje iz 1560. godine koje u svojoj kronici opisuje fra Ivan Tomašić. Prema njemu 6. lipnja 1560. godine pod zidinama utvrde Novigrada pojavilo se 4000 osmanskih ratnika. Grad je branio vitez Todor, kaštelan novigradske utvrde. Osmanlije su uspjele zapaliti skladište baruta te je cijeli grad izgorio. Prema Tomašiću u gradu je poginulo 1000 ljudi, među njima i Todorova supruga.¹⁶¹¹ Ipak, Hrvati su grad ponovno obnovili te su u njemu držali vojnu posadu sve do 1578. godine, kada su Osmanlije konačno osvojile grad.¹⁶¹²

Utvrda Novigrad, kao i istoimena srednjovjekovna županija, smještena je na komunikacijskom putu koji je išao od Bihaća, tj. doline rijeke Une, dolinom rijeke Kladašnice do doline rijeke Gline. Zapadna granica Novigradske županije bile je rijeka Korana, preko koje se prostirala Drežnička županija.¹⁶¹³ Sjeverno od nje, tj. nizvodno rijekom Kladašnicom,

¹⁶¹¹ ...Anno Domini 1560 mense iunio die uero 6 Turci uenerunt quatuor milia sub castro nouigrad Coruatie, in eo euro erat castelanus, strenuus miles tudor nomine, ibi ergo cum ipso uiriliter pugnando a pisside occiduntur. In eadem hora quidam puluerem combussit, nam etiam totum castrum una cum predicto domino ac contorale et sobolis suis, ac cum multis nobilibus utriusque sexus mille anime combuste sunt..., APJ 9, str. 32.

¹⁶¹² Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 281.; Kreševljaković, *Cazin i okolina*, str. 24.

¹⁶¹³ U ispravi od 27. veljače 1292. godine kojom je kralj Andrija III. darovao posjed, tj. županiju Drežnik, banu Stjepanu IV. Baboniću, navodi se da se istočno od nje preko rijeke Korane nalazila županija Novigrad (...ubi metas aque tocius Corone remanet comitati Wyuar..., CD 7, dok. 64., str. 75.).

nalazila se Gajska županija sa središtem u Kladaši.¹⁶¹⁴ Istočne granice Novigradske županije išle su linijom od zamišljene točke između Čave i Cazina, koji je spadao u Psetsku županiju, te dalje na sjever između Kladaše i Vranograča.¹⁶¹⁵ Istočno od te linije nalazila se srednjovjekovna županija Gora.

Prvi poznati župani Novigradske županije bili su pripadnici roda Gisingovaca koji su upravljanje tom županijom prepustili Babonićima prema odredbama mira potpisanog 20. travnja 1278. u Dubici.¹⁶¹⁶ Između ostalih odredbi toga mira, magistar Ivan Gisingovac morao prepustiti Babonićima upravu nad obje Psetske županije, te županijama Gorskoj, Drežničkoj, Gajskoj i Novigradskoj,¹⁶¹⁷ čime su Babonići ostvarili direktnu kontrolu svih županija u Kraljevini Slavoniji koje su se nalazile južno od Save. Vrlo vjerojatno su se Gisingovci domogli županske službe u Novigradskoj županiji u početnim godinama osmoga desetljeća 14. stoljeća u vrijeme dok je najstariji od braće Gútkeleda, Joakim Pektar, njihovih saveznika, bio ban čitave Slavonije.¹⁶¹⁸

Gisingovci su Babonićima dvije godine kasnije ponovno potvrdili upravu nad Novigradskom županijom. Naime, prema odredbama mira između Gisingovaca i Babonića, potpisanog u Ozlju 30. listopada 1280. godine,¹⁶¹⁹ Babonićima je i ovaj puta potvrđena uprava nad županijama Podgorje, Gorica, Gaj, Drežnik i Novigrad, te obje Psetske.¹⁶²⁰

Kako se u izvorima od početka 14. stoljeća Novigradska županija više ne spominje, moguće je da je taj prostor uslijed rasatućeg utjecaja važnosti Bihaća i Kladaše, potpao pod obližnje županije kojima su ta dva grad bila središta. Riječ je o Psetskoj i Gajskoj županiji. Ipak, svakako je utvrda Novigrad opstala, te je od sredine 15. i to poglavito u 16. stoljeću, tj. u vrijeme konstantnih osmanlijskih provala, ponovno dobila na važnosti. Tijekom 15. stoljeća

¹⁶¹⁴ Prema ispravi o miru između Gisingovaca i Babonića iz 1280. godine, Babonićima je prepuštena Gajska županija čije je sjedište bila utvrda Kladaša (...*Gay cum Cladosa...*, CD, 6., dok. 306., str. 362.).

¹⁶¹⁵ Ančić u svome radu opisuje granice srednjovjekovne Gore (Ančić, „Vlastelinstvo“, 219.-220.) zapadno od kojih su se nalazile u nizu od juga prema sjeveru Psetska, Novigradska i Gajska županija.

¹⁶¹⁶ CD 6, dok. 207, str. 240.-242.

¹⁶¹⁷ ... *idem magister J[ohannes] fratres et socii sui nobis, fratribus, cognatis et sociis prefatis duos comitatus de Pezeth, utem comitatus de Guerce, de Gay, de Dressnik et de Nouo castro...*, CD 6, dok. 207., str. 241.

¹⁶¹⁸ Joakim Pektar je bio vrlo važna politička figura osmoga desetljeća 13. stoljeća u Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva koji je u jesen 1274. godine zajedno sa Henrikom Gisingovcem postao zaštitnik malodobnog kralja Ladislava IV., te se uskoro sukobio s njegovom majkom kraljicom Elizabetom. No, ubrzo se s njome pomirio te je 1275. godine postao njezin prvi savjetnik. Nakon što je u ljeto 1276. godine ponovno postao slavonskim banom Joakim Pektar je započeo oštru borbu protiv svojih protivnika na prostoru srednjovjekovne Slavonije. U jednom od tih sukoba s Babonićima je i poginuo 1277. godine (više vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“, kao i M. Karbić, „Joakim Pektar“, str. 19.-24.).

¹⁶¹⁹ CD 6, dok. 306., str. 362.-363.

¹⁶²⁰ ...*in Podgoria in Gerce, Dresnik, Gay cum Cladosa, Nouo castro nec non un utrique Pzet...*, CD, 6., dok. 306., str. 362.

njome su gospodarili plemeniti Kreščići,¹⁶²¹ a tridesetih godina 16. stoljeća gospodar Novigrada bio je knez Nikola Zrinski.¹⁶²² Sama je utvrda Novigrad, kao pozadinska točka, u to doba uključena u protu-osmanlijsku liniju obrane na rijeci Uni.¹⁶²³

Današnji ostaci nekadašnje utvrde Novigrad (Todorovo) nalaze se na vrhu brežuljka (325 mnv) koji se poprilično strmo spušta u dolinu potoka Opankovca (196 mnv). Baš kao što je to slučaj i s lokacijama drugih srednjovjekovnih gradova obrađenih u ovome radu, kao što su Zrin ili Blagaj na Sani,¹⁶²⁴ a čiji korijeni sežu barem u 13. stoljeće, ako ne i ranije, i dolinu kojom dominira utvrda Novigrad zatvara vijenac brežuljaka s nešto višom nadmorskom visinom.

Danas je jasno vidljiva kružna branič kula smještena na južnom kraju visoravni koji se nešto strmije obrušava u dolinu ispod, kao i polukružna kula na istočnoj strani. Cijeli je plato još i danas okružen zidom koji je na nekim mjestima vidljiv u visini od oko 2 metra. Većina danas vidljivoga zida građena je krajem 15. i tijekom 16. stoljeća u vrijeme osmanlijskih provala. Na samom sjevernom rubu platoa tijekom 18. stoljeća građena je džamija čiji se ostaci i danas tamo nalaze. Jedino bi se u temeljima južne kule mogli pronaći ostaci ranije srednjovjekovne branič kule iz 13. stoljeća, jer njezina pozicija na rubu zaravni od kuda je bio jedini mogući pristup utvrdi, odgovara položajima branič kula utvrda građениh tijekom 13. stoljeća ili ranije.¹⁶²⁵ Nažalost, kako do sada nisu na poziciji utvrde Novigrad (Todorovo) obavljena nikakva arheološka iskapanja ovo ostaje samo kao moguća pretpostavka.¹⁶²⁶

¹⁶²¹ Kreševljaković, *Cazin i okolina*, str. 25.

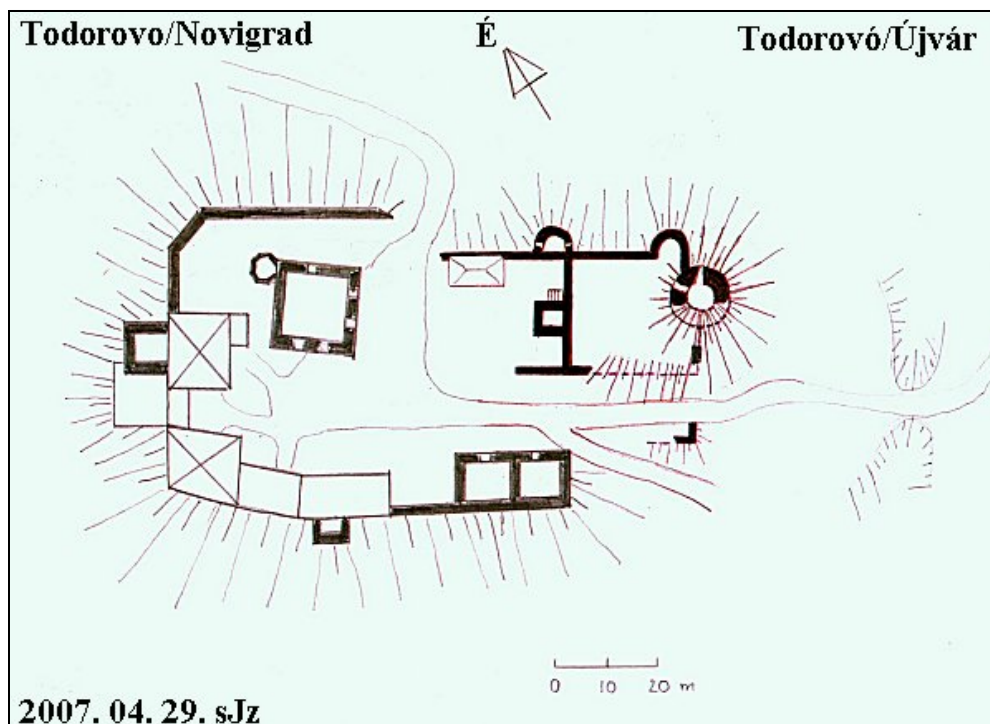
¹⁶²² Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 280.; Kreševljaković, *Cazin i okolina*, str. 25.

¹⁶²³ Hrvatski sabor održan u Stjeničnjaku 1558. godine odredio je da se na teret hrvatskih staleža u Novigradu treba postaviti straža od 4 momka (Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 180.). Godine 1563. u svome izvještaju o stanju utvrda na granici s Osmanlijama, kapetan Ivan Lenković zaključuje da utvrda Novigrad koja je nedavno stradala od Osmanlija, a u kojoj je 12 kraljevskih vojnika, treba biti uništena jer ju je teško braniti (Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 190.).

¹⁶²⁴ Vidi kartu 11 – „pozicija utvrde Zrina i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća“, kao i kartu 16 – „pozicija utvrde Blagaj i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća“.

¹⁶²⁵ Vidi spomenute primjere u Horvat, „Pozicije burgova“, str. 27.-29.

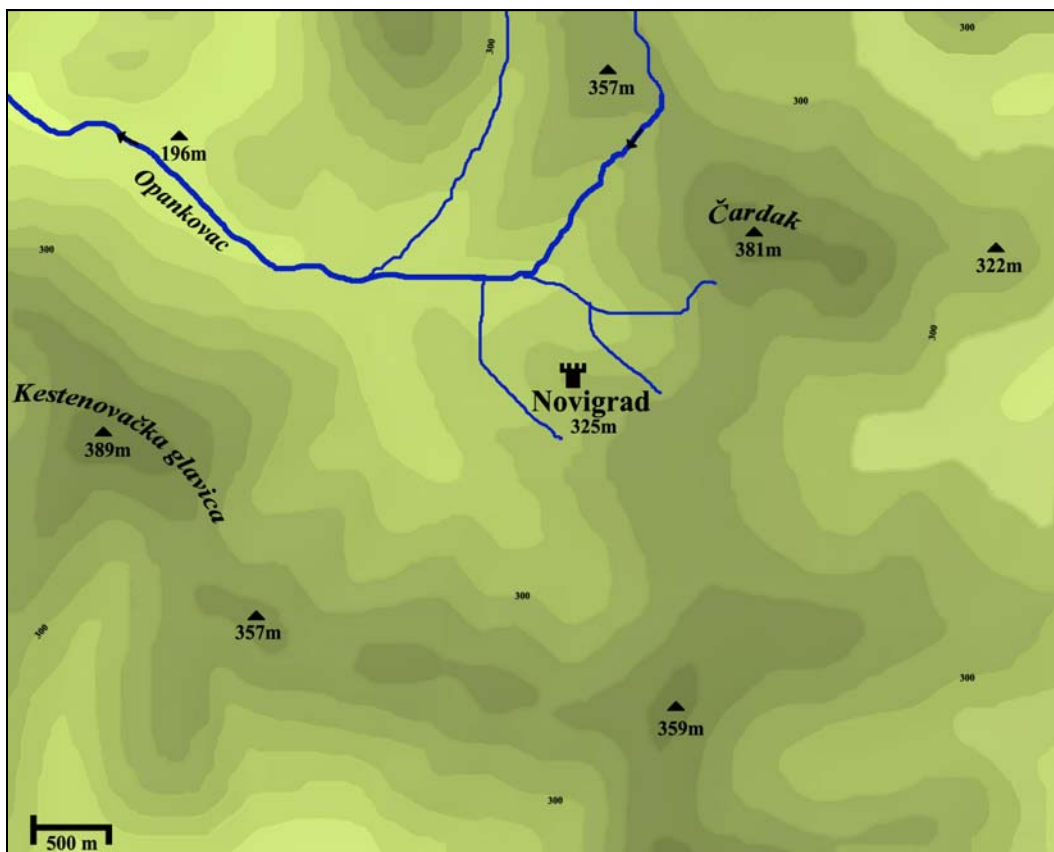
¹⁶²⁶ Kuriozitet srednjovjekovne utvrde Novigrad, današnjeg Todorova, je da na toj poziciji i danas žive ljudi. Naime, prilikom obilaska lokacije u travnju 2010. godine upoznali smo gospođu koja je tvrdila da njeni preci tu žive već stoljećima. Nažalost, gospođa se nije predstavila pa nije bilo moguće potvrditi njezine navode.

prilog 49 - tlocrt Novigrada

prilog 50 - pogled na utvrdu Novigrad (Todorovo)
(stanje: travanj 2010.)

karta 15 - pozicija utvrde Novigrad (Todorovo)

4.4. Posjedi i utvrde knezova Babonića u dolini rijeke Sane

Srednjovjekovna županija Sana protezala se na prostoru doline istoimene rijeke te je na istoku graničila sa županijom Vrbas, a sa zapada i sjeverozapada sa Dubičkom županijom. Na jugozapadu Majdenske su planine razdvajale Sansku županiju od Pseta i doline Une. Babonići su vjerojatno već početkom druge polovice 13. stoljeća uočili važnost komunikacije dolinom rijeke Sane te nastojali i na tom prostoru ostvariti svoju političku i gospodarsku prevlast. Kao polazišna točka njihove ekspanzije na susjednu Sansku županiju vrlo vjerojatno su poslužili utvrda Vodičevo i okolni njihovi posjedi koji su se nalazili u neposrednoj blizini ušća rijeke Sane u Unu, tj. na krajnjem završetku komunikacijskog pravca dolinom Sane. Ipak, sve do početka osmoga desetljeća 13. stoljeća Babonići nisu uspijevali ostvariti prevlast u Sanskoj županiji, jer je to bila interesna sfera isto tako moćnoga plemićkoga roda Gisingovaca. Ipak, u neko doba prije 1278. godine Babonići su pridobili neke posjede u Sanskoj županiji. Naime, prema ispravi o miru između Gútkeleđa i Babonića potpisanim 6. studenog 1278. godine, jedna od odredbi toga mira govori o tome da će knezovi Stjepan IV. i

Radoslav I. Babonići, te njihove pristalice knezovi Farkaš i Vlčeta, sinovi Jelnekovi, kao i svi ostali pripadnici njihova roda moći zadržati sve kupljene ili darovane posjede u Sani i Podgorju, a za koje su imali kraljevske ili kaptolske isprave.¹⁶²⁷ Kako u rečeni mir nisu bili uključeni Gisingovci nije poznata njihova reakcija na ovu odredbu, no u svakom slučaju župansku službu u Sani su u to doba obnašali pripadnici roda Gisingovaca. Naime, u ispravi o novom miru između Gisingovaca i Babonića potpisanom 30. listopada 1280. godine u Ozlju, magistar Ivan Gisingovac tituliran je kao župan Vrbaške i Sanske županije, dok je njegov brat Nikola ostao „ban čitave Slavonije“.¹⁶²⁸

Koristeći za povoljne političke okolnosti nakon konačnog mira između Babonića s jedne strane, te Gútkeleda i Gisingovaca s druge strane, Babonići su postepeno tijekom prvih godina devetoga desetljeća 13. stoljeća ostvarili političku vlast u Sanskoj županiji. Naime, sukobi između slavonskih plemićkih rodova su idućih se godina prenijeli na prostor između Save i Drave, što su Babonići iskoristili za mirno uređivanje svojih posjeda i učvršćivanje svoje prevlasti na prostoru južno od Save. Čini se da je već je 1285. godine knez Radoslav I. uspio potisnuti Gisingovce iz prostora Sanske i Vrbaške županije. Iako nije jasno kako je to učinio, to se očito dogodilo jer se on u ispravi o darivanju otoka Timpor na rijeci Uni opatiji u Topuskom, naziva županom Glaža, Vrbasa i Sane.¹⁶²⁹

Budući da nema izravnih vijesti o tome kako je Radoslav postao županom tih županija potrebno je proučiti šire društvene događaje i odnose među vodećim političkim akterima toga doba u srednjovjekovnoj Slavoniji i pokušati odgovoriti na postavljeno pitanje. Nakon sukoba i pomirenja s Babonićima politički je položaj Gisingovaca značajno oslabio na prostoru južno od Save. Tome je svakako pripomogao i novi sukob koji su imali sa zagrebačkim biskupom Timotejom početkom 1281. godine. Biskup je 12. travnja oštro prekorio braću Nikolu, Ivana i Henrika zbog konstantnih pljački i različitih nasilja koje su oni vršili na biskupovim posjedima. Ipak, dok na prostoru Vrbaške županije Gisingovci još i u proljeće 1281. godine imaju znatan politički utjecaj, pa jedan od njih, Ivan, još uvijek županom Vrbasa,¹⁶³⁰ za prostor Sanske županije nema vijesti iz početka devetoga desetljeća 13. stoljeća o tome tko u njoj obavlja župansku službu.

¹⁶²⁷ *...Item possessiones, quas dicti Stephanus banus et comes Radislaus ac filii Babonyg, comes Farkasius et Wlseta filii Jhelenk ac tota generatio ipsorum te min Podgoria, Zana et alibi existentes emptitias, donativas seu et acquisitas habuermut et habent, super quibz domini regis, capitulorum et aliorum iudicum literas hebet...*, CD 6, dok. 224., str. 262.

¹⁶²⁸ *Nos magister Jhoannes(!) comes de Vrbaz et de Zana, Nycholaus(!) banus tocius Sclauonie...*, CD, 6., dok. 306., str. 362.

¹⁶²⁹ *...Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana...*, CD 6, dok. 461., str. 544.

¹⁶³⁰ *...Johannis comitis de Zana, Vrbaz, Guarig et Guecke...*, CD 6, dok. 324., str. 383.

Moguće je da je Radoslav I. 1285. godine mogao doći do vlasti u Sanskoj i Vrbaškoj županiji prvenstveno zbog činjenice da je politička moć Gisingovaca na prostoru južno od Save konstantno slabila. Tome je možda pridonijela i nova provala Mongola u Ugarsku. Provalivši 1285. godine u Ugarsku do Pešte pustošili su sve zemlje kroz koje su prolazili. Na tom putu mogli su im se naći i ugarski posjedi Gisingovaca, kojima je to nanijelo znatnu štetu. U svakom slučaju pogoršani odnos Gisingovaca naspram kralja Ladislava V. Kumanca svakako je uzrokovao političku defenzivu Gisingovaca na čitavom prostoru Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.¹⁶³¹

Indikativno je da se u kratkoj bilješci od 14. svibnja 1285. godine, tj. kada Ivan Gisingovac prelazi u vojnu službu i napuljskog kralja Karla II., jednostavno naziva „magistar Ivan, sin bana Henrika“.¹⁶³² Kao što je već rečeno, knez Radoslav I. Babonić se iste te godine po prvi puta naziva sanskim županom, te je moguće da su tada Babonići iskoristili loše odnose Gisingovaca i kralja Ladislava V. te uz njegovu podršku konačno potisnuli politički utjecaj Gisingovaca u Sanskoj županiji postavši sanski župani.

U narednim desetljećima Babonići ostvaruju kroz službu sanskih župana političku i gospodarsku prevlast na prostoru srednjovjekovne Sanske županije. Vremenom Babonići na tom prostoru pribavljaju i nove posjede, te ubiru značajne prihode od raznih tributa. Tako je poznato da su prihodi od mitnice u Sani na vijećanju u Topuskom 12. svibnja 1314. godine trebaju pripasti knezu Radoslavu II. Baboniću.¹⁶³³ Osim toga na istom je vijećanju dogovoreno da se ukida nezakonita tridesetina na Japri jer je takva mitnica bila zabranjena u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu.¹⁶³⁴ Iz same odredbe jasno je da su Babonići ubirali tridesetinu Japre vrlo vjerojatno od vremena kada su preuzeli političku prevlast u Sanskoj županiji sredinom devetog desetljeća 13. stoljeća, pa sve do te 1314. godine kada su je odlučili ukinuti kao nezakonitu.

O političkoj prevlasti i utjecaju koji su Babonići imali na prostoru srednjovjekovne Sanske županije svjedoči i činjenica da su oni na tom prostoru imali brojne familijare i

¹⁶³¹ O mongolskoj provali 1285. godine, kao i o odnosu Gisingovaca naspram kralja Ladislava V. Kumanca, više vidi u: Kosztolnyik, *Hungary*, str. 272.-296.

¹⁶³² *...Magister Johannes filius Henrici bani recipitur in militem et familiarem Karoli II. XIV. madii indictionis XIII....*, CD 6, dok. 433., str. 525.

¹⁶³³ *...tributa quoque de ... Zana ... comiti Radozlao...* CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁶³⁴ *...Nos igitur omnia decrevimus, cum tributa iniusta sub certarum penarum interminatione in regno Hungarie noscantur esse prohibita: falsam tricesimam ... de Japra...*, CD 8, dok. 301., str. 359. Vrlo je vjerojatno riječ o nekom tržnom mjestu u blizini utvrde, tj. naselja Blagaj, koji se smješten u neposrednoj blizini ušća rječice Japre u Sanu. Da Blagaj i Japra nisu dva istovjetna toponima svjedoči podatak iz već nekoliko puta spomenutog popisa župa Zagrebačke biskupije koji je 1334. godine sastavio Ivan arhiđakon gorički. U tome se popisu spominju župna crkva Juraja u Blagaju kao i crkva blaženog Marka Evandelisti i blaženog Martina u Japri (*...Item ecclesia sancti Georgii de Blagay ... Item ecclesia beati Marci evangeliste et beati Martin ide Japra...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 212.).

podložnike, od kojih je svakako najutjecajniji bio neki plemeniti Luka iz Sane koji se vjerojatno na poziv tadašnjeg slavonskog bana Stjepana VI. Babonića našao na obiteljskom vijećanju knezova Babonića u Topuskom 1313. godine.¹⁶³⁵ Iako je početkom 1328. godine slavonski ban Mikac oduzeo Babonićima do tada gotovo nasljednu župansku službu u Sanskoj županiji, o čemu svjedoči isprava od 17. ožujka 1328. godine u kojoj je kao sanski župan naveden neki Toma, sin Andrijin,¹⁶³⁶ ipak su Babonići ostali najutjecajnija gospoda toga kraja. Naime, ban Mikac knezovima Babonićima nije odzeo gradove i posjede u kraju, kao što je to primjerice učinio sa Stjениčnjakom, jer su sinovi kneza Radoslava II. bili u dobrim odnosima sa ugarsko-hrvatskim kraljem Karlom Robertom

Svakako je najvažniji posjed, tj. kasnija utvrda, knezova Babonića na prostoru Sanske županije bio Blagaj čije će značenje porasti sredinom 14. stoljeća, tj. za vrijeme života kneza Dujma Blagajskog, sina kneza Radoslava II. Kako će o Blagaju biti više riječi u nastavku rada pažnju je potrebno posvetiti preostalim posjedima knezova Babonića na prostoru srednjovjekovne Sanske županije.

Uz Blagaj najznačajniji posjed, tj. kasnija utvrda, knezova Babonića u Sanskoj županiji bio je Kamengrad koji je 8. travnja 1346. godine pred Zagrebačkim kaptolom kupio knez Dujam Blagajski od pripadnika lokalnog rodovskog plemstva.¹⁶³⁷ Župnu crkvu u Kamengradu u svome popisu iz 1334. godine spominje i Ivan arhidakon Gorički.¹⁶³⁸ Izniman strateški položaj posjeda Kamengrad svakako je Babonićima zapao za oko i ranije, no preuzeti su ga mogli tek u doba kneza Dujma Blagajskog koji je bio u vrlo dobrim odnosima sa tadašnjim ugarsko-hrvatskim kraljem Ludovikom I. Smješten na obroncima Majdanske planine Kamengrad nije samo kontrolirao srednji tok rijeke Sane, tj. ulaz u dolinu u kojoj je smješten današnji Sanski Most, nego je i jedini mogući prijelaz iz doline rijeke Sane kroz Majdansku planinu prema Krupi, tj. prema dolini rijeke Une. O strateškom položaju Kamengrada svjedoči i činjenica da su se Babonići po preuzimanju toga posjeda dali na izgradnju tamošnjeg utvrđenog mjesta, pa je već 1374. godine Kamengrad opisan kao utvrda (*castrum*),¹⁶³⁹ za razliku od 1346. godine kada se spominje kao posjed.¹⁶⁴⁰

¹⁶³⁵ ...*nobilium nomina nominatorum per dictum banum Stephanum hec sunt: ... Lucah de Zana...*, CD 8, dok. 276., str. 335.

¹⁶³⁶ ...*Nos Thomas filius Andree comitis, comes de Zana...*, CD 9, dok. 314., str. 381.

¹⁶³⁷ Posjed su knezu Dujmu Blagajskom prodali knezovi Dionizije, sin Petrov, i Benko, sin Belošov, u ime svoje braće Vulčine i Đanka, za 60 maraka denara CD 11, dok. 219., str. 288.-289.).

¹⁶³⁸ ...*Item ecclesia de Cramen...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 212. Bilogrivić je prvi pretpostavio da se toponim *Cramen* zapravo odnosi na posjed Kamen, kasniji Kamengrad, te da je očito došlo do pogreške u rukopisu ili prijepisu (Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 174.).

¹⁶³⁹ ...*castrum magistri Iohannis filii condam comitis Duymi de Blagay et fratrum suorum Kamengrad vocatam...*, CD 15, dok. 21., str. 32.

¹⁶⁴⁰ ...*possessione Kamen...*, CD 11, dok. 219., str. 288.

Činjenicu da je Kamengrad već sredinom osmoga desetljeća 14. stoljeća bio dobro utvrđena utvrda koja je vrlo vjerojatno imala i svoje podgrađe u kojemu su živjeli trgovci i obrtnici, dodatno potvrđuje već spomenuta isprava od 3. svibnja 1374. godine. Naime, isprava govori o tome da su posjed Zagrađe knezu Ivanu III., kojega je zastupao neki Ivan Rufus od Sane, svoj dio posjeda Zagrađe prodali Jakov, sin Tomin, te Jakša, sin Petrov, i Dragoš, sin Radoslavov, članovi plemenita roda od Staroga Vršušja.¹⁶⁴¹ U ispravi je navedeno da se posjed Zagrađe nalazio „kod“ (*penes*) utvrde Kamengrad koja je bila u rukama kneza Ivana III. Babonića.¹⁶⁴² Prilog *penes* svjedoči da se rečeni posjed Zagrađe nalazio u neposrednoj blizini utvrde Kamengrad. Štoviše, sam toponim „Zagrađe“ svjedoči da se rečeni posjed nalazio iza, tj. podno, grada. Ove činjenice potvrđuju tumačenje povijesnih događaja i okolnosti koje govore da je knez Ivan III. od plemićkog roda od Staroga Vršušja 1274. godine kupio dio podgrađa utvrde Kamengrad, na koje su oni od davnine polagali pravo, dok je ostatak podgrađa vrlo vjerojatno već i ranije bio u rukama knezova Babonića.

Kamengrad su Blagajski vrlo vjerojatno izgubili u vrijeme rasti moći vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića koncem 14. i početkom 15. stoljeća. Vojvoda Hrvoje je u to doba zagospodario i krajevima uz rijeku Sanu.¹⁶⁴³ Nakon propasti vojvode Hrvoja nakon bitke na Lašvi 1415. godine,¹⁶⁴⁴ utvrda Kamengrad nije vraćena knezovima Blagajskim već ju je vrlo vjerojatno već tada preuzeo neki Stjepan Raščanin koji ju je prema riječima kroničar Hrvatskoga Kraljevstva fra Ivana Tomašića, na blagdan Glavosjeka Ivana Krstitelja 1425. godine predao Osmanlijama koji su nešto ranije iste godine provalili u Bosnu i Hrvatsku, te pritom opustošili krajeve do mora, te krajeve oko Glamoča, Vrhlike i Cetinsku krajinu. Potom su nastavili svoj pohod u Kranjsku i Korušku.¹⁶⁴⁵ Iako Tomašić kaže da je Kamengrad od toga dana u rukama Osmanlijama¹⁶⁴⁶ ipak se čini vjerojatnije da su Osmanlije konačno

¹⁶⁴¹ ...*Georgius filius Thome, Jaxa filius Petri et Dragos filius Radozlai de veteri Versussya, de quorum notitia Johannes Rufus de Zana nos certificavit...*, CD 15, dok. 21., str. 32.

¹⁶⁴² ...*quod ipsi quandam portionem ipsorum possessionariam Zagradya vocatam, penes castrum magistri Iohannis filii condam comitis Duymi de Blagay et fratrum suorum Kamengrad vocatam...*, CD 15, dok. 21., str. 32.

¹⁶⁴³ O Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću vidi: Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 83.-212., kao i zemljovid „Ugarske vojne operacije u Bosni (1404 – 1406)“ iza str. 212.

¹⁶⁴⁴ O bitci na Lašvi 1415. godine vidi: Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, str. 210.-240.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 196.-212.

¹⁶⁴⁵ ...*Anno Domini 1425 uenerunt iterum Turche et intrauerunt Bosnam et Croatiam, et spoliauerunt usque ad mare, Dlamoch, Cetinam, Uernicham (Verhrikam ?) et transierunt in Carniolam (et) Carintam, usque ad aquas gradatas, que vulgo „bile vode“ dicuntur, et multum abduxerunt populum: eodem anno castrum Kamengrad tradidit Stephanus rasianus Turci sin die decolationis Joannis usque in present diem...*, APJ 9, str. 16. Sično je Tomašić ponovio nešto kasnije u svojoj kronici na mjestu na kojemu govori o važnim događajima koji su se dogodili na blagdan Svetoga Ivana Krstitelja (...*Omnia momenta que facta sunt in die sancti ioannis baptiste: ... 2. Kamengrad traditum est in die decolationis ionanni...*, APJ 9, str. 32.).

¹⁶⁴⁶ ...*eodem anno castrum Kamengrad tradidit Stephanus rasianus Turci sin die decolationis Joannis usque in present diem...*, APJ 9, str. 16.

zauzeli taj grad pred sam kraj sukoba između Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i Osmanskog Carstva koji je završen mirom 1503. godine.¹⁶⁴⁷

Osim Kamengrada u dolini rijeke Sane, u blizini Blagaja, tijekom 14. stoljeća spominje se nekolicina posjeda u rukama knezova Babonića. Tako je 17. rujna 1370. godine pred Zagrebačkim kaptolom Andrija sin Markov, familijar kneza Ivana III. Babonića i njegove mlađe braće knezova Nikole IV., Babonega IV. i Stjepana VII., kupio od Lukačića, sina Pavla od Lučnice, dijelove triju njegovih posjeda u Sanskoj županiji. Riječ je bila o posjedima Dragotin, Leskovec i Svodnja koje je knez Lukačić od davnine uživao, te je za njih imao potvrdu nekadašnjega ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV.¹⁶⁴⁸

Posjed Dragotin nalazio se uzvodno od Blagaja na desnoj obali rijeke Sane vrlo vjerojatno negdje u okolici današnjeg naselja Dragotinja. Iako se Dragotin spominje u ispravi od 27. ožujka 1314. godine kojom Locket, glavni meštar ivanovaca u Ugarskoj i Hrvatskoj, daruje nekom Petku zemlju Gošću, koja je graničila sa nekim neimenovanim posjedom tadašnjeg slavonskog bana Stjepana VI. Babonića, iz same isprave nije jasno u čijim je rukama bio posjed Dragotin.¹⁶⁴⁹ No, vrlo vjerojatno je tada bio u rukama lokalnog plemićkoga roda iz Sanske županije čiji su ga potomci 1370. godine prodali knezu Ivanu III. Baboniću.

Posjed Leskovec se nalazio u neposrednoj blizini Blagaja, no Babonići ga nisu dugo posjedovali. Naime, u presudi bana Nikola Gorjanskog od 20. rujna 1397. godine, kojom je on osudio sve pljačke i zlodjela koja su ljudi i familijari kneza Stjepana VII. Blagajskog učinili u razdoblju od 1384. do 1397. na posjedima kneza Pavla Zrinskog, spominje se da je posjed Leskovec opustošen 1390. godine,¹⁶⁵⁰ te je očito da su posjed Leskovec svakako prije te godine držali knezovi Zrinski.

Osim posjeda u dolini rijeke Sane u vlasništvu knezova Babonića spominje se niz posjeda po obroncima Kozaračke gore koji su gravitirali Blagaju. Na prvom mjestu riječ je o posjedima Vojska, Lubina i Rakovec koje je u ime kneza Ivana III. Babonića od plemenitog

¹⁶⁴⁷ Tom prigodom u osmanske ruke trajno je prešao i Ključ, te je Vjatoslav Klaić u svojoj sintezi dobro primjetio da su se ta dva grada kao klin zabila u hrvatski teritorij. O ovome sukobu više vidi Jurković, Ivan, „Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba“, u: Bernardin Frankapan Modruški, *Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku (1522.)*, Modruš, 2010., str. 26., kao i tamo navedenu literaturu.

¹⁶⁴⁸ ...*quarundam trium possessionariarum portionum, quas ipse intra metas possessionum Dragotyn, Lezkouech et Zwodna vocatarum ... perpetuo iure possidendas, universa etiam literalia instrumenta sua et specialiter quasdam literas privilegiales olim domini Bele regis...*, CD 14, dok. 210., str. 290.

¹⁶⁴⁹ ...*predicte terre prima meta sic incipit ... et per eandem viam peruenit ad metas Stephani bani ... et per eandem viam vergit inter Jelseunicham et in[ter] terras magistrorum et inter Dragotino ...*, CD 8, dok. 296., str. 354.

¹⁶⁵⁰ ...*dictus magister Stephanus in anno domini MCCC nonagesimo circa festum omnium sanct[orum] quasdam homines et familiares suos transmittendo ad quandam possessionem magistri Pauli Lazkouech vocatam ...*, CD 18, dok. 176., str. 274.

Nikole, sina Blaža od Vojske, kupio Ivan Rufus 3. svibnja 1374. godine, o čemu svjedoči isprava Zagrebačkog kaptola.¹⁶⁵¹ Desetak godina kasnije, 16. svibnja 1383. godine, knezovi Nikola IV., Baboneg IV. i Stjepan VII. kupili su od Mihovila, sina Mihovilova, i Tome, sina Benkova, posjede Mejnu i Svegnje koji su se nalazili pored njihovih posjeda oko Vojske.¹⁶⁵² Većina novih posjeda nalazili su se uz tokove rječica Mlječanice i Moštanice koje se spuštaju sjevernim obroncima Kozaračke gore prema rijekama Uni i Savi. Očito su Babonići preuzeli ove posjede s jasnim ciljem što boljeg povezivanja svoga Blagaja kroz manje ili više prohodne putove dolinama rječica koje presijecaju Kozaračku goru, sa svojim strateški važnim posjedom Poljana na ušću Une u Savu. Uzevši u obzir da od sredine 14. stoljeća Babonići više ne kontroliraju Dubicu, tj. u njihovim rukama nije više cijeli unski put od Vodičeva prema Poljani, moguće je da su Babonići preuzeli posjede na Kozari s ciljem izbjegavanja nameta koje bi njihovi podložnici koji su prevozili robu od Blagaja do Poljane, gdje su se uključivali u glavni trgovački put dolinom Save, morali plaćati u Dubici koristeći tada znatno važniji unski put. Osim toga, put preko Kozare mnogo je kraći negoli okolni put dolinom Une, te je bio pogodniji za lokalni transport robe i ljudi od Blagaja prema Poljani.

4.4.1. Blagaj na Sani

Ruševine tvrdoma grada Blagaja nalaze se na omanjem čunjastom brežuljku vrlo strmih strana (294 mnv) u udolini nekih dva kilometra sjevernije od ušća rječice Japre u Sanu. Dolinu sa zapada omeđuje Duga kosa (401 mnv), a s istoka Blagajska kosa, dok pogled na grad iz doline Sane zatvara masiv brda Dašćica (349 mnv). Podno gradine teče potok Lučica koji se kod današnjeg sela Blagaj Rijeka ulijeva u Sanu.

Budući da je grad Blagaj smješten na dominantnom položaju, Bojanovski je pretpostavio da se razvio na pretpovijesnom supstratu iz utvrđenja koje je u ranome srednjemu vijeku moglo igrati značajnu obrambenu ulogu župskoga grada.¹⁶⁵³ Nekoliko činjenica govori u prilog staroj gradnji prvobitnog Blagaja. U prvom redu je to sama pozicija gradine smještena na omanjem brežuljku usred doline koju zatvaraju masivi okolnih brda, kao što je to slučaj i s drugim gradovima kojih se vrijeme prvobitne gradnje treba tražiti znatno prije samog spominjanja u sačuvanim povijesnim izvorima (npr. Krupa, Zrin ili Krbava). O ranoj gradnji Blagaja svakako svjedoči prvobitni kružni oblik grada (*Ringburg*), koji se

¹⁶⁵¹ ...*quod ipse quasdam portiones suas possessionarias in dicta Woyzka et in Lubina ac Rakouch...*, CD 15, dok. 22., str. 32.-33.

¹⁶⁵² ...*Meyna vocate ... possessionis Zwegyne...*, CDCB, dok. 101., str. 179.-180.

¹⁶⁵³ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 7.

kasnije dograđivao i adaptirao.¹⁶⁵⁴ I konačno, u hrvatskoj toponomastici za naseljena mjesta često je staro pridjevsko ime Blagaj označavalo plodnu zemlju, te se pod tim nazivom javlja još nekoliko utvrda – Blagaj na Korani (Blagaj Turanjski), Blagaj na Buni i Blagaj na Uni (češće Ripač). Ime Blagaj izvedeno je s davno zastarjelim sufiksom i spada u red vrlo starih toponima poput Oglaja, Bilaja, Maglaja ili Dubočaja.¹⁶⁵⁵

Od početka 13. pa sve do početka četvrtoga desetljeća 14. stoljeća Babonićima je mnogo značajniji posjed bio obližnje Vodičevo, te je Blagaj bio u sjeni toga posjeda i tvrđoga grada. Ipak, Babonići su vrlo vjerojatno preuzeli Blagaj sredinom devetoga desetljeća 13. stoljeća, tj. kada je knez Radoslav I. preuzeo župansku službu u srednjovjekovnoj Sanskoj županiji. Iako su prema vijestima iz isprave sastavljene 12. svibnja 1314. godine na obiteljskom vijećanju Babonića u cistercitskom samostanu u Topuskom Babonići u obližnjoj Japri ubirali prihode od mitnice,¹⁶⁵⁶ Blagaj će tek nakon sloma moći Babonića u drugoj polovici trećega desetljeća 14. stoljeća dobiti na značaju u životu čitavoga roda. No iz odluka sa toga obiteljskog vijećanja jasno je da su Blagaj i cijeli prostor oko rijeke Sane dobio knez Radoslav II. koji je možda za svoje sjedište odabrao upravo Blagaj te započeo sa dogradnjama grada. Njegov sin Dujam prvi će u nositi pridjevak „od Blagaja“.¹⁶⁵⁷

Nakon sloma knezova Babonića krajem trećega desetljeća 14. stoljeća Blagaj postaje glavno sjedište one grane roda Babonića koja će se kasnije prema njemu nazivati knezovima Blagajskim. Kao svoje središte Blagaj su odabrali knezovi Nikola III. i Dujam, sinovi kneza Radoslava II. Vjerno služeći ugarsko-hrvatske kraljeve Karla Roberta, te potom i Ludovika I., knezovi Nikola III. i Dujam Blagajski omogućili su daljnji nesmetani ekonomski i politički

¹⁶⁵⁴ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 7.

¹⁶⁵⁵ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 7., bilj. 2.

¹⁶⁵⁶ Kao što je već rečeno tom je prigodom ukinuta nezakonita tridesetina u Japri (CD 8, dok. 301., str. 359.). Već je spomenuto da se u poznatom popisu Ivana arhidakona goričkog iz 1334. godine spominje crkva bl. Marka Evanđelista i bl. Martina u Japri (Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 212.). Srednjovjekovna Japra i rečena crkva vrlo vjerojatno su se nalazile negdje na prostoru današnjeg sela Blagaj Japra, tj. na lijevoj obali rječice Japre nedaleko od njenoga ušća u rijeku Sanu (Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 7.). Na tom prostoru ima dosta tragova stare industrije željeza koja je svoj procvat doživjela u kasnoj antici. Naime, prema nalazima u troski najveće zalihe željezne rude, na prostorima koji su bili uključeni u rimsku provinciju Panoniju, nalaze se na širim prostorima oko rijeke Japre, Sane i Une, u sjeverozapadnoj Bosni. Na prostoru oko rijeke Japre nalazi rimskoga novca, keramike i raznih natpisa svjedoče o kontinuiranim rudarskim aktivnostima od posljednjeg desetljeća 1. do početka 5. stoljeća, s time da je vrhunac te rudarske aktivnosti bio period od kraja 2. do početka 4. stoljeća. Na tom su prostoru osim željeza eksploatirani i olovo a u manjoj mjeri i bakar (Bojanovski, Ivo, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo, 1988., str. 273.-284.; Škegro, Ante, „Eksploatacija željeza u Bosni u rimsko doba“, *Prilozi Instituta za istoriju*, vol. 28, Sarajevo, str. 21.-27.).

¹⁶⁵⁷ Prvi puta je tako opisan u ispravi od 21. ožujka 1359. godine (...*comitis Duym filii Radozlai de Blagay...*, CD 12, dok. 420., str. 558.). Ovdje je bitno napomenuti da je Bojanovski, pozivajući se na ovu ispravu, u svome radu naveo kako se Dujmov otac, knez Radoslav II., nazivao pridjevkom „od Blagaj“ (Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 12., bilj. 5.). Pritom treba napomenuti da se pridjevak de Blagaj odnosi na Dujma, a ne na njegova oca Radoslava II., te da ispravno tumačenje treba glasniti „kneza Dujma od Blagaja, sina Radoslavova“ (o načinu imenovanja knezova Babonića više vidi poglavlje „3.3.1. Ime“).

razvoj roda Babonića. Nakon smrti kneza Nikole III.¹⁶⁵⁸ grad Blagaj je prešao u ruke njegova brata Dujma Blagajskog koji često u njemu stoluje, te nosi pridjevak „od Blagaja“.¹⁶⁵⁹ Čvrsta i stabilna vlast ostvarena bliskom suradnjom sa ugarsko-hrvatskim kraljevima, omogućila je stabilan razvoj Blagaja za života kneza Dujma Blagajskog. Nakon njegove smrti, grad su zajednički preuzeli njegovi sinovi knezovi Ivan III., Nikola IV., Stjepan VII. i Baboneg IV.¹⁶⁶⁰ Unatoč problemima uzrokovanim gubitkom Krupe i Ostrošca krajem 14. stoljeća blagajska grana knezova Babonića je i dalje nesmetano uživala Blagaj. Nakon smrti kneza Nikole IV., budući da su njegova braća knezovi Ivan III. i Baboneg IV. preminuli prije njega, vjerojatno sredinom devetoga desetljeća 14. stoljeća, te zahvaljujući činjenici da je knez Stjepan VII. ostvario crkvenu karijeru, grad Blagaj je naslijedio knez Ladislav, sin kneza Nikole IV., jer njegovi stričevi očito nisu imali muških potomaka.

Kroz čitavo 15. stoljeće knezovi Blagajski su nesmetano držali Blagaj. Iako su Osmanlije bili u neposrednoj blizini, ipak je Blagaj sve do kraja 15. stoljeća bio pošteđen osmanlijskih upada prvenstveno zbog Jajačke banovine osnovane 1464. godine s ciljem aktivne obrane od osmanskih provala.

Iako je bosanski kroničar fra Nikola Lašvanin zapisao da su Osmanlije osvojile Blagaj 1512. godine,¹⁶⁶¹ Bojanovski je odbacio tu mogućnost tumačeći da je Lašvanin vrlo vjerojatno zabilježio tek neki osmanski upad.¹⁶⁶² Kako postoje vijesti da je Blagaj 1519. godine bio u rukama Osmanlija, možda je ipak moguće da su Osmanlije 1512. godine iskoristivši propast Srebreničke Banovine nakratko zauzeli i Blagaj.¹⁶⁶³ Naime, sačuvano je pismo od 28. ožujka 1519. godine kojim je kralj Ludovik II. tražio od sultana Selima da mu vrati gradove na granici s Bosnom, među koje je ubrojan i Blagaj.¹⁶⁶⁴ Vrlo vjerojatno u doba banovanja slavonskoga bana Petra Berislavića, koji je uspješno organizirao obranu granice

¹⁶⁵⁸ Zadnji put se kao živ spominje u ispravi od 9. prosinca 1330. godine (CD 9, dok. 435., str. 534.).

¹⁶⁵⁹ U svim ispravama nakon 1350. godine knez Dujam redovito se naziva *comes de Blagay* (vidi isprave: CD 12, dok. 54., str. 77., dok. 232., str. 309., dok. 360., str. 468., dok. 420., str. 558., dok. 425., str. 563. i dok. 429., str. 653., CD 13, dok. 36., str. 49., dok. 88., str. 134., dok. 182., str. 250., dok. 273., str. 371., CD 14, dok. 145., str. 203. i dok. 200., str. 277.), te je očito od sredine 14. stoljeća Blagaj njegovo najčešće prebivalište.

¹⁶⁶⁰ U ispravi od 21. srpnja 1370. godine kojom je knez Pavao od Krupe imenovao svoga brata Dionizija II. baštinikom svojih posjeda, a u slučaju da on umre bez nasljednika onda će njegovi nasljednici biti sinovi pokojnog kneza Dujma Blagajskog, sva četvorica braće nazvani su „knezovima od Blagaja“ (...*comitibus Johanni, Nicolao, Baboneg et Stephano, filiis quondam comitis Duymi filii Radozlai de Blagay...*, CD 14, dok. 200., str. 277.)

¹⁶⁶¹ ...1512. Turci uzeše Blagaj, grad kneza Jurja Blagajića..., Lašvanin, Nikola, *Ljetopis*, Gavran, Ignacije (ur.), Sarajevo-Zagreb, 2003., str. 140.

¹⁶⁶² Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 12.

¹⁶⁶³ U jesen 1512. godine Osmanlije su na prepad zauzeli grad Srebrenik i ostale utvrde Srebreničke Banovine čime je južna Ugarska postala otvorena za daljnje osmanske provale (Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 63.-64.).

¹⁶⁶⁴ ...*Similiter etima ex parte Cesaree maiestatis sua Cesarea maiestas unacum consiliariis, dominys, necnon regnis, castris, castellis, civitatibus, oppidis, villis, districtibus et superiore terra ducis, in primis: ... Blagay...*, CDDOS, dok. 167., str. 281.

Hrvatskog Kraljevstva kombinirajući danonoćno bdijenje i povremene upade u osmanske prostore,¹⁶⁶⁵ uspio je knez Stjepan Blagajski ponovno preuzeti Blagaj. Naime, iz pisma datiranog 17. srpnja 1526. godine kojim se knez Stjepan Blagajski žali nadvojvodi Ferdinandu da nije primio pomoć za obranu svojih gradova Blagaja, Ostrošca i Buševice, jasno je da je Blagaj ponovno u rukama knezova Blagajskih.¹⁶⁶⁶ No, da je situacija oko Blagaja krajnje kritična svjedoči isto to pismo. Naime, u istom je pismu knez Stjepan Blagajski naglasio da je prostor oko Blagaja potpuno opustio jer su dio stanovništva Osmanlije odveli u roblje, a dio je iz straha pobjegao.¹⁶⁶⁷ Blagaj je i u narednim godinama u rukama knezova Blagajskih. Tako se u pismu kojim je hrvatsko plemstvo nešto prije 9. kolovoza 1531. godine iskazalo svoje želje i zahtjeve, koje je trebalo iznijeti pred kraljem Ferdinandom I., spominje se da se treba obići Krupu, Brinje i Blagaj jer tim posjedima i gradovima hitno treba poslati pomoć.¹⁶⁶⁸

Kako Kreševljaković donosi podatak da je Blagaj 1537. godine uključen u sastav sandžaka Klis, te da su Osmanlije barem od 1555. godine u Blagaju držali stalnu posadu,¹⁶⁶⁹ moguće je da je Blagaj pao u osmanske ruke i prije 1540. godine, kako je to pretpostavio Lopašić.¹⁶⁷⁰ Naime, nakon pada Jajca 1528. godine postepeno je napuštena dotadašnja linija obrane te se od početka četvrtoga desetljeća 16. stoljeća postupno formira nova linija protuosmanske obrane na rijeci Uni¹⁶⁷¹ koja je izdržala skoro do kraja osmoga desetljeća istoga stoljeća. Iz svega navedenog očito je da je moguće prihvatiti pretpostavku Bojanovskog da su Blagaj zauzeli početkom četvrtoga desetljeća 16. stoljeća.

Budući da je Blagaj među lokalnim stanovništvom poznat kao Derviš-kula, sačuvana je predaja da su grad gradili neki Derviši, dok su po drugoj legendi kulu derviši osvojili od

¹⁶⁶⁵ Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 65.-66.

¹⁶⁶⁶ Habsburški spomenici 1, dok. 7., str. 7.-8.

¹⁶⁶⁷ *...vbi plura nobis imminent pericula et continuis fatigamur seu premimur molestiis et incursionibus et depopulationibus infidelium Turchorum atterimur, resistere autem hosti et vestre serenissime maiestati inseruire cupiens, multos ex familiaribus et colonis porpiis amisi, quos hostis Turca abduxit seu trucidavit, aut ibidem detrunccavit...*, Habsburški spomenici 1, dok. 7., str. 7.

¹⁶⁶⁸ *...Item, si quos vestra regia maiestas miserit ex consilio ad videndum statum regni nostri, habeant in mandatis lustrare visitareque et alias arces, vt est Crupa, Bryny et Vlagay. Quarum bona prouisio ac municio toti regno esset auxilio ac presidio...*, Habsburški spomenici 2, dok. 505., str. 504.

¹⁶⁶⁹ Kreševljaković podatak o osmanskoj posadi u Blagaju donosi iz jednog sidžila što ga je pronašao u Gazi Husrev-begovoj knjižnici u Sarajevu. Naime, u rečenom spisu piše kako je na sudu u Sarajevu izjavio havaladžija mustahfiza grada Blagaja, neki Osman, da je od Husein-bega primio 15000 akči kao ostatak plaće mustahfiza grada Blagaja za šest mjeseci hidžretske godine 963. (počinj 16. studenog 1555.). Vidi: Kreševljaković, Hamdija, „Novi podatak o povijesti grada Blagaja na Sani. Prilog evidenciji spomenika kulture“, *Naše starine: godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Bosne i Hercegovine*, sv. 6, Sarajevo, 1959., str. 35.

¹⁶⁷⁰ Lopašić, Radoslav, *Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice : sa dvadeset i tri slike i jednom zemljopisnom kartom*, Zagreb, 1895., str. 55.

¹⁶⁷¹ Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 109.-269.

nekoga bana.¹⁶⁷² Ipak, kako Bojanovski naglašava da sačuvana arhitektura grada pruža izgled već razvijenog burga 15. stoljeća, očito je da gradnju Blagaja ne treba stavljati u vrijeme osmanske okupacije. Najstariji objekt u gradu ujedno je i najbolje očuvan. Riječ je o romaničkoj kvadratičastoj branič kuli koju prema stilu gradnje i izvedbi Bojanovski datira u 13. ili početak 14. stoljeća. Od ostalih građevina sredinom sedmoga desetljeća 20. stoljeća još su bili vidljivi u temeljima ostaci građevine (pačetvorina 13,5 x 7,5 m²) u neposrednoj blizini branič kule, te je vrlo vjerojatno riječ o ostacima palače (palas). S vremenom su oko romaničke jezgre dograđeni pod zaštitom kule novi objekti (donžon i bedemi), čime se proširio i prvobitni tlocrt. Krajem 14. i u 15. stoljeću na jugozapadnoj strani, zaklonjenoj od sjevernih vjetrova, formirano je unutrašnje dvorište s palačom i drugim objektima. Odvajanje pregradnim zidom stambenog dijela i unutrašnjeg dvorišta (B) od sasvim obrambenog prostora burga (A), ukazuje na gotičku strukturu utvrde 14. stoljeća prilagođenu s jedne strane višim standardima kneževske obitelji, a s druge strane boljoj obrani. U tom stadiju koji u razvoju burga odražava puno prisustvo gotike, prekinut je daljnji razvitak grada.¹⁶⁷³

Nešto sjevernije od utvrde Blagaj, u širokom polju podno nje, Bojanovski je na lokalitetu „Crkvina“ pronašao i nacrtao ostatke crkve za koju je pretpostavio da je bila kapela u kojoj su se ukapali knezovi Blagajski.¹⁶⁷⁴ Odbacujući zaključak Radimskoga da su ondje pronađene cigle rimskoga porijekla¹⁶⁷⁵ Bojanovski naglašava da je riječ o tipičnoj tankoj srednjovjekovnoj cigli ugarske provenijencije.¹⁶⁷⁶ Vrlo vjerojatno je riječ o blagajskoj župnoj crkvi Svetoga Juraja koja se spominje u popisu Ivana arhiđakona goričkog 1334. godine.¹⁶⁷⁷ Do početka 15. stoljeća razvilo se hodočašće o blagdan Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije,¹⁶⁷⁸ te je stoga 10. svibnja 1418. godine knez Ladislav Blagajski zamolio papu Martina V. na saboru u Konstanzi da udjeli oprost onima koji hodočaste u Blagaj.¹⁶⁷⁹ Župnik, pa samim time i župna crkva u Blagaju, spominje se i u popisu župa Zagrebačke biskupije iz

¹⁶⁷² Иванчевић, Петар Старији, "Дервиш-кула", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, knj. 3, Sarajevo, 1891., str. 320.-321.

¹⁶⁷³ Usporedi: Truhelka, *Naši gradovi*, str. 13.-14.; Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 7.-10.

¹⁶⁷⁴ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 17.

¹⁶⁷⁵ Radimsky, Vencel, „O nekim prehistoričkim i rimskim građevnim ostancima u području Sane u Bosni“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosni i Hercegovini*, knj. 4, Sarajevo, 1891., str. 443.

¹⁶⁷⁶ Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 17., bilj. 16.

¹⁶⁷⁷ ...*Item ecclesia sancti Georgii de Blagay...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 212.

¹⁶⁷⁸ Dok je s jedne strane moguće da je crkva u Blagaju tijekom druge polovice 14. stoljeća promijenila svoga titulara, isto je tako moguće, uzevši u obzir značenje samog Blagaja, da su u njegovoj okolici postojale dvije crkve: Sv. Juraja i Blažene Djevice Marije.

¹⁶⁷⁹ ...*qui parochialem ecclesiam in Blagay, Sagrabiensis diocesis, suo dominio et ditioni subiectam, in festo Conceptionis beate Marie virginis devote visitaverint e tad fabricam et pro conservacione eiusdem ecclesie manus porrexerint adiutrices, septem annos et totidem quadragenas de veris indulgenciis, que tractu temporis non expirent, misericorditer concedere in forma, cum clausulis oportunis...*, MHEZ 5, dok. 395., str. 540.

1501. godine.¹⁶⁸⁰ Iako je pretpostavka Bojanovskog da je župna crkva svetoga u Blagaju bila i ukopno mjesto knezova Babonića, jer je nam tom mjestu pronađeno čak petnaest nadgrobni ploča,¹⁶⁸¹ te on čak kaže da „...svuda po njivi i šikari leže rasute kosti nekad silnih Babonega...“,¹⁶⁸² ipak za ovu pretpostavku nema čvrstih dokaza u pisanim izvorima ili arheološkim nalazima. No, kako je Blagaj od polovice 14. stoljeća bio sjedište knezova Blagajskih uistinu nije nemoguće da su se barem neki od njih ukapali na ovome mjestu.¹⁶⁸³

U okolici blagajske župne crkve na lokalitetu „Crkvina“ vrlo vjerojatno se razvilo i podgrađe utvrde Blagaj, tj. naselje trgovaca i obrtnika.¹⁶⁸⁴ Razmjerno velik broj ulomaka srednjovjekovnih cigli, koje Radimsky krivo tumači kao rimske cigle,¹⁶⁸⁵ svakako ukazuje da se podno utvrde Blagaj razvilo značajnije naselje. Razvoju naselja trgovaca i obrtnika podno Blagaja tijekom 14. i 15. stoljeća pogodovalo je nekoliko okolnosti. U prvom redu je to bila činjenica da je Blagaj od sredine 14. stoljeća bio sjedište knezova Blagajskih što je svakako privlačilo razne ljude koji su se mogli nadati raznim službama knezova Blagajskih, ali je i sama utvrda pružala sigurnost svojim stanovnicima. Nadalje, položaj Blagaja u blizini važnog srednjovjekovnog trgovačkog puta dolinom rijeke Une svakako je pogodovao razvoju naselja trgovaca i obrtnika. I konačno, dolazak sve većeg broja hodočasnika u Blagaj o blagdan Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije, što je konačno nagnalo kneza Ladislava Blagajskog da 1418. godine od pape zamoli potvrdu da se nam tome mjestu može dobiti oprost od grijeha, dodatno je potaknuo razvoj naselja. Naime, hodočasnici su darovali znatan novac za dogradnju župne crkve, a vrlo vjerojatno su u Blagaju i boravili neko vrijeme te je bilo potrebno smjestiti sve te ljude u nekakve gostinje. No, s druge strane moguće je da knez Ladislav Blagajski zamolio 1418. godine papu Martina V. na saboru u Konstanzi da udjeli oprost onima koji hodočaste u Blagaj, upravo s ciljem daljnjeg razvoja naselja podno Blagaja.

¹⁶⁸⁰ ...*Plebanus de Blagay...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 211.

¹⁶⁸¹ Radimsky, „O nekim prehistoričkim“, str. 443. Bojanovski napominje da je on početkom sedmoga desetljeća 20. stoljeća pronašao samo dva fragmenta nadgrobni ploča, te da ostale ploče nije uspio pronaći u Zemaljskom muzeju u Sarajevu (Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 17.).

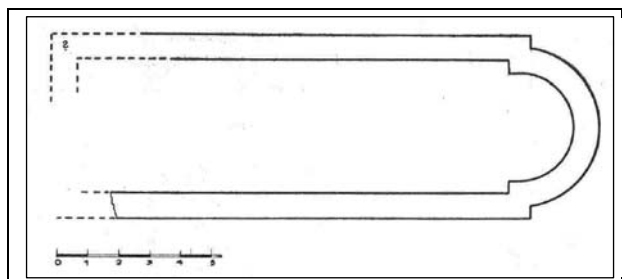
¹⁶⁸² Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 17.

¹⁶⁸³ Potrebno je ponovno napomenuti da je do danas jedino sačuvana nadgrobna ploča kneza Grgura Blagajskog iz 1502. godine (Hrvatski povijesni muzej, „Zbirka kamenih spomenika“, rbr: 46.). Kako je ta ploča kupljena 1931. godine od nekoga S. Alivojvodića iz Bihaća (Valentić, *Kameni spomenici Hrvatske*, str. 138.) vrlo vjerojatno je tamo donesena iz franjevačkog samostana u današnjoj Ivanjskoj (vidi poglavlje „3.3. Zajednički simboli: ime i grb“). Ovaj podatak ukazuje na vrlo vjerojatnu praksu da su se knezovi Blagajski pokapali u crkvama i samostanima čiji su patroni bili, što je uostalom i bila najčešća srednjovjekovna praksa pokapanja pripadnika srednjovjekovnih magnatskih obitelji, te je uistinu moguće da su bar neki od knezova Blagajskih pokopani u blagajskoj župnoj crkvi, pogotovo ako se uzme u obzir da do danas nije poznato mjesto ukopa niti jednog od pripadnika plemićkog roda Babonića, kasnijih Blagajskih, iz razdoblje razvijenog i kasnog srednjeg vijeka.

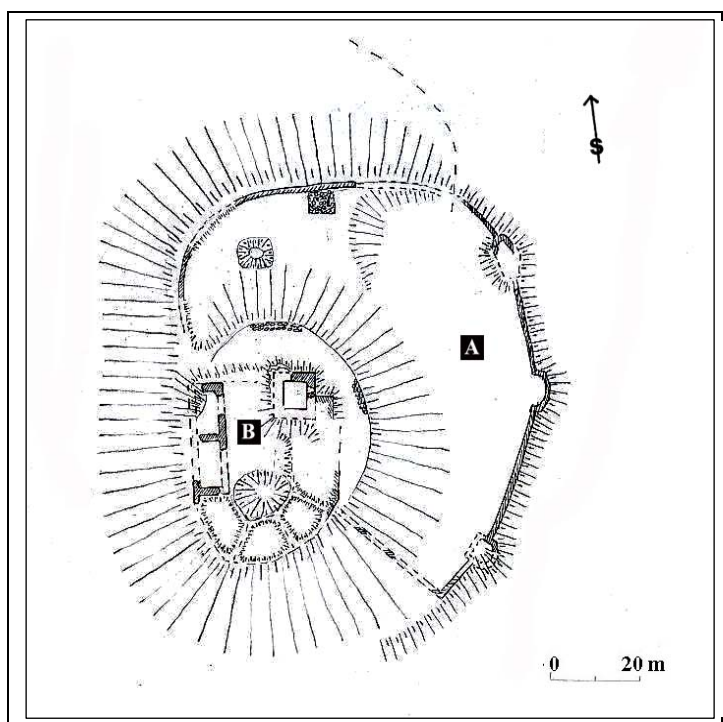
¹⁶⁸⁴ Sličan je slučaj podgrađa utvrde Zrin koje se razvilo oko zrinske župne crkve smještene u udolini podno utvrde Zrin, na mjestu kasnije župne crkve Svetoga Križa (vidi poglavlje „4.2.2. Zrin“.).

¹⁶⁸⁵ Radimsky, „O nekim prehistoričkim“, str. 443.-444.

Nažalost, zbog činjenice da je većina isprava knezova Blagajskih koja se odnosila na njihove posjede oko Ostrošca i Blagaja stradala 1471. godine,¹⁶⁸⁶ te da nam tome mjestu nisu vršena nikakva arheološka iskopanja, o podgrađu Blagaja teško je donositi čvrste zaključke.

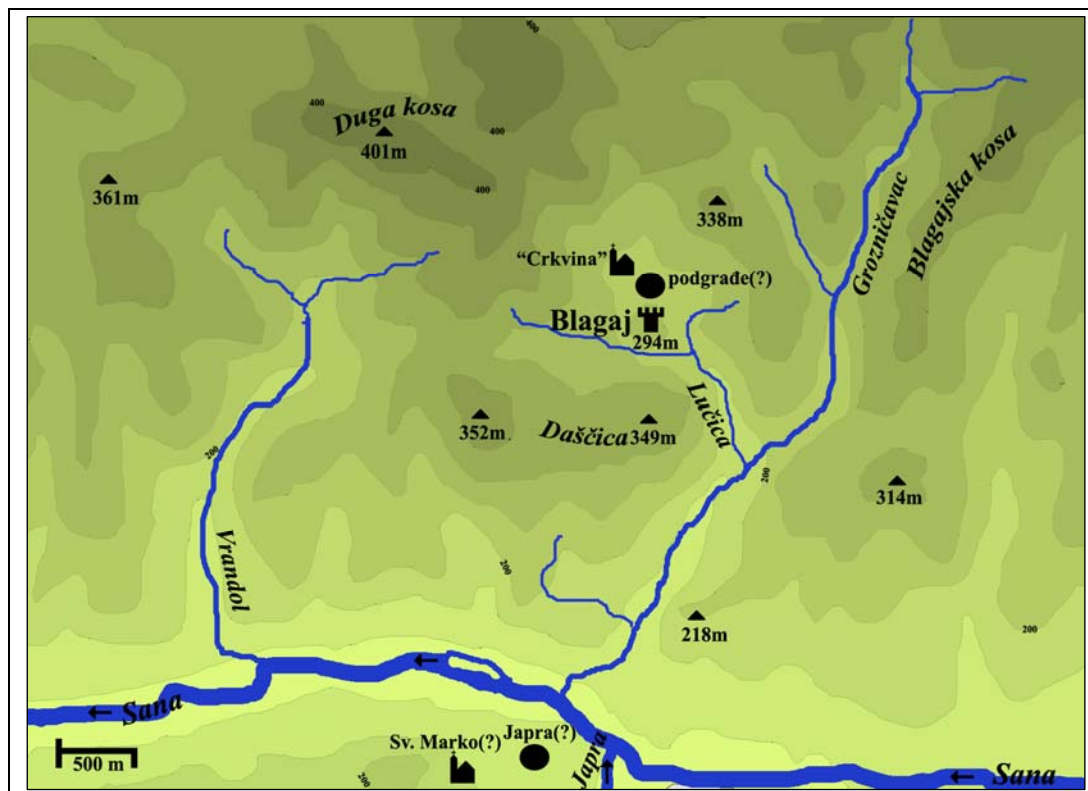

prilog 51 - tlocrt ruševina na poziciji „Crkvina“ podno Blagaja
(Bojanovski, „Blagaj na Sani“, str. 16.)

prilog 52 - tlocrt utvrde Blagaja
(prema: <http://jupiter.elte.hu/terkep+lista2.php>)

¹⁶⁸⁶ CDCB, dok. 202., str. 383.

karta 16 - pozicija utvrde Blagaj i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća

4.5. Posjedi i gradovi knezova Babonića na Banovini i Kordunu

Prostor današnjeg Korduna i Banovine u 13. i u prvim desetljećima 14. stoljeća zauzimale su srednjovjekovne županije Drežnik, Gaj, Gorica i Gora. Granice srednjovjekovne Drežničke županije velikim se dijelom poklapaju sa granicama istoimenog posjeda opisanima u ispravi od 27. veljače 1292. godine kojom je kralj Andrija III. predao posjede u Drežničkoj županiji tadašnjem slavonskom banu Stjepanu IV. Baboniću.¹⁶⁸⁷ Reabulaciju su izvršili neimenovani predstavnik Zagrebačkog kaptola i Petko od Sane, službenik kralja Andrije III., te su pritom opisali granice Drežničke županije ali nažalost samo u osnovnim crtama. Osim toga, mnogi toponimi koji se u toj ispravi spominju nisu prepoznatljivi u suvremenom zemljopisu toga prostora.¹⁶⁸⁸ Pa ipak, moguće je barem u osnovnim crtama opisati prostor koji je ta županija obuhvaćala. Prema navodu iz navedene isprave granica Drežnička županije išla je istočno od crkve Svetoga Jurja preko rijeke Korane¹⁶⁸⁹ te je istočno od nje ležao posjed

¹⁶⁸⁷ CD 7, dok. 64., str. 74.-77.

¹⁶⁸⁸ Kruhek, Milan, *Drežnik Grad: srednjovjekovno naselje i kaštel Frankopana na Korani*, Drežnik Grad, 2009., str. 11.

¹⁶⁸⁹ *...primo incipit a monte Ozlichia vocato iuxta aquam Corona(!) prope ecclesiam sancti Georgi a parte orientali...*, CD 7, dok. 64., str. 75. Crkva Svetoga Jurja, kasnija crkva Svetoga Martina, vrlo vjerojatno se nalazila na položaju koji danas nosi naziv „Crkvina“ u blizini lokaliteta „Metla“ na kojemu se razvilo prvo

roda Klokočana i njihova utvrda Klokoč.¹⁶⁹⁰ U samoj blizini, dalje na jugoistok, nalazile su se granice Novigradske županije.¹⁶⁹¹ Dalje je granica išla na sjever nešto istočnije od rijeke Korane prema posjedima stanovnika trgovišta u Topuskom.¹⁶⁹² Odatle je granica išla dalje na sjever te se spuštala u dolinu u kojoj se nalazila cesta koja je vodila na Gvozd,¹⁶⁹³ tj. na Petrovu Goru. Najsjevernija točka istočne granice Drežničke županije bila je rječica Radonja, negdje oko današnjeg Tušilovića, a na kojoj se nalazila skela spomenuta u diobi prihoda knezova Babonića 1314. godine,¹⁶⁹⁴ te je otuda put vodio prema Hutinji na istok.¹⁶⁹⁵ Negdje oko današnjeg Tušilovića granica je skretala prema zapadu, ali iz isprave se ne može jasno utvrditi sjeverna granica posjeda Drežnik no vrlo vjerojatno se nalazila u šumama i

županijsko utvrđenje, tj. srednjovjekovno naselje. Staro ime „Metla“ govori o otvorenosti, tj. nezaštićenosti toga mjesta, te opisuje otvorenost toga prostora na kojemu je nastalo naselje uz cestu koja je tu negdje preko Korane išla dalje prema Slunju, odnosno prema Bihaću i Tršću (Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 7.-8., kao i kartu na str. 32.). Pretpostavku da se crkva Svetoga Juraja nalazila na lokalitetu „Metlu“ potvrđuje i sama činjenica da su predstavnici Zagrebačkog kaptola i kralja Andrije III. opis posjeda započeli baš od crkve Svetoga Jurja, jer je vrlo vjerojatno riječ bila o župnoj crkvi uz prvobitno naselje Drežnik. Potom je komisija započela ophod Drežničke županije da bi ga završila na istome mjestu (...*ad prefatum montem Ozlichia superius annotatum, ubi cursus, distinciones, mete seu limitaciones tocius terre comitatus de Dresnuk terminantur...*, CD 7, dok. 64., str. 76.). Potpuno je razumno da ophod započnu od najvažnijeg mjesta Drežničke županije. Osim toga, brdo Oslić (*monte Ozlichia*) vrlo vjerojatno je današnje brdo Lipovača (kote 466 mnv i 490 mnv) koje u laganom krugu obilzi rijeka Korana. Također je potrebno napomenuti da su kaštel Drežnik, čije su ruševine danas vidljive ponad samoga kanjona rijeke Korane, nešto južnije od centra današnjeg sela Drežnik Grad, sagradili knezovi Frankapani sredinom 15. stoljeća u svrhu kontrole prometnice prema Tršću i Bihaću u jednome smjeru, te njihovom Slunju u drugome smjeru (Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 13.-15.).

¹⁶⁹⁰ ...*deinde per metum eiusdem aque superius a parte orientali tendit in magno spacio et peruenit ad uicinitatem et terram Jakoi filii Iwan de Ytem[er]ii filii Wranisa de genere Chlococi...*, CD 7, dok. 64., str. 75. Ruševine utvrde Klokoč i danas se nalaze ponad ušća rječice Ribnice u Glinu. O rodu Klokočana vidi Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 146.-151.

¹⁶⁹¹ ...*deinde per metum eiusdem aque similiter in magno spacio procedendo iungitur vicinitali terre comitatus Wyaur...*, CD 7, dok. 64., str. 75.

¹⁶⁹² ...*ubi cursus et vicinitas terre Dresnuk iungitur vicinitali ... terre hospitum de Toplica que Regis nuncupatur...*, CD 7, dok. 64., str. 75. Cisterciti iz Topuskog posjedovali su neke posjede na Petrovoj Gori kao i prostor današnje Gline, te je moguće da je riječ o nekim od tih posjeda (Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 127.).

¹⁶⁹³ ...*et currit per eandem vallem et viam versus Gozd...*, CD 7, dok. 64., str. 75.

¹⁶⁹⁴ ...*tributum de Radona communi voluntate coniugi comitis Radozali dimiserunt...*, CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁶⁹⁵ Prostor uzvodno rječicom Radonjom od skele Radonje koja se vjerojatno nalazila kod njena ušća u Koranu, pripadao je srednjovjekovnoj županiji Gorici, te su tu posjede imali pripadnici lokalnog goričkog plemićkoga roda koji su svoj posjed Donju Radonju početkom 1328. godine prodali redovnicima pavlinskog samostana Svetoga Petra na Zlatu (...*quod Benk filius Vratich, Marcus filius Pezk, Andreas filius Marcolpfi, Pouersen filius Pribse, Maren filius Perdyak et Buden de genere Gorichensi comitatus Zagrabiensis ex vna parte, frater Guerdos ordinis heremitarum, tam pro se quam pro priore et conuentu fratrum heremitarum ecclesie beati Petri de monte Zlat ex altera ... porcionem seu particulum terre ipsorum, quam in possessione Inferior Raduna...*, CD 9, dok. 327., str. 396.-397). Podatak da je posjed goričkoga plemstva nazvan Donjom Radonjom ukazuje da se taj posjed nalazio uz gornji tok rječice Radonje. Naime, srednjovjekovni je čovjek opisivao tok rijeke gledajući od ušća prema izvoru pa su tako desna i lijeva obala, kao i krajevi uz donji i gornji tok određene rijeke moraju promatrati obrnuto od današnjeg poimanja prostora. Mnogi su primjeri u srednjovjekovnim ispravama opisa desne i lijeve obale nekog vodotoka koje treba tumačiti obrnuto od današnjih. S druge pak strane, dobar je primjer srednjovjekovnog poimanja gornjeg i donjeg toka rijeke su Donji krajevi (*partes inferiores*) koje je koncem 13. stoljeća držao knez Hrvatinić Stjepanić, a nalazili su se južno od srednjovjekovne županije Zemljanik, tj. na gornjem toku rijeke Vrbas (Kekez, „Između dva kralja“, str. 78.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 277.; V. Klaić, *Bribirski knezovi*, str. 70.; Szentgyörgyi, *Borba Anžvinaca za prijestolje*, str. 35.-36.).

močvarama koje su stvarale rijeke Mrežnica i Korana nešto južnije od današnjeg Karlovca. Na zapadu je Drežnička županija graničila sa posjedima Modruške županije, što je u ispravu nekoliko puta navedeno,¹⁶⁹⁶ te nešto južnije sa posjedima županije Gacke.¹⁶⁹⁷ Sama je granična crta išla zapadno od rijeke Mrežnice do njena izvora,¹⁶⁹⁸ te potom preko brda do doline kroz koju je prolazio put koji je vodio ponovno do rijeke Korane.¹⁶⁹⁹ Od gornje toka rijeke Korane, tj. vjerojatno današnjih Plitvičkih jezera, granica je direktno vodila na sjever do ishodišne točke podno brda Oslić.¹⁷⁰⁰ Južno od Drežničke županije nalazila se Krbavska županija.¹⁷⁰¹

Srednjovjekovna županija Drežnik po prvi puta se spominje u spisima crkvenog Sabora održanog 1185. godine, te je taj prostor u crkvenom pogledu pripao novoosnovanoj Krbavskoj biskupiji.¹⁷⁰² Godine 1253., točnije 8. listopada, predao je kralj Bela IV. Drežničku županiju na upravljanje knezovima Stjepanu, Ivanu, Vojniću i Kvaču kao zamjenu za posjede koje im je oduzeo u južnim hrvatskim krajevima.¹⁷⁰³

Knezovima Babonićima županska služba u Drežničkoj županiji potvrđena je mirom između njih i Gútkeleda potpisanim pred zagrebačkim biskupom Timotejem 6. studenog 1278. godine.¹⁷⁰⁴ Nakon što su nastavljeni sukobi, županska služba u Drežničkoj županiji je Babonićima još jednom potvrđena i mirom između njih i Gisingovca potpisanim 30. listopada 1280. godine u Ozlju.¹⁷⁰⁵ Nakon ovog konačnog mira Babonići su postali neupitno najmoćnija vlastela na širokim prostorima južno od Save. U narednim burnim vremenima,

¹⁶⁹⁶ ...*ad partem occidentalem in uicinitate terre comitatus de Modus...*, CD 7, dok. 64., str. 76.

¹⁶⁹⁷ ...*ubi iungitur uicinitati eiusdem comitatus et separatur a uicinitate comitatus de Gecke...*, CD 7, dok. 64., str. 76.

¹⁶⁹⁸ ...*ad caput aque Meretniche vocatet descendit per ipsam aquam in bono pascio similiter in parte occidentali...*, CD 7, dok. 64., str. 76.

¹⁶⁹⁹ ...*et in ipso monte procedendo parumper descendit ad quadnam planiciem et cadit in unam magnam uiam, que ducit ad aquam Corana(!) directe superius nominatam...*, CD 7, dok. 64., str. 76. Vrlo vjerojatno se granica penjala iz doline izvora Mrežnice preko brda Strmice (kote 564 mnv i 586 mnv) te se potom spuštala u Plašvansku dolinu gdje se nalazio put koje je grad Modruš spajao preko Plaškog i Saborskog sa dolinom rijeke Korane, vrlo vjerojatno negdje oko današnjih Plitvičkih jezera. Došavši u dolinu rijeke Korane te zaobišavši neprolaznu Plješivicu put je daje nastavljao od Drežnika preko Tršca do Bihaća i najvažnije srednjovjekovne prometnice dolinom rijeke Une koja je spajala Panonsku nizinu sa istočnom jadranskom obalom.

¹⁷⁰⁰ ...*in quorum vicinitate in dicta aqua Corona superius procedendo directe ... ad prefatum montem Ozlichia superius annotatum...*, CD 7, dok. 64., str. 76.

¹⁷⁰¹ Zanimljivo je da se u ispravi navodi da su granice Krbavske županije bili u blizini, a ne uz Drežničku županiju (...*ubi terra dicti Martini de Dereznec(!) a uicinitate dicti comitatus de Gorboa separatur...*, CD 7, dok. 64., str. 75.-76.), što svakako sugerira da je prostor južnije od Plitvičkih jezera prema Koreničkom polju i dalje prema srednjovjekovnoj Krbavi zapravo bio jedva prohodan, te se komisija vrlo vjerojatno nije niti uputila kroz taj prostor sve do Krbavske županije kako bi točno utvrdila granice Drežničke županije.

¹⁷⁰² ...*Corbaviensis episcopus habeat sedem suam in Corbaua et habeat has parochias: Corbauam, medietatem Lice, Nouigrad, Dresnic et Modrusam...*, CD 2, dok. 189., str. 192.; Kekez, „Bela IV. i jačanje kraljevske vlasti“, str. 202.; Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 9.

¹⁷⁰³ CD 4, dok. 470., str. 540.-541.

¹⁷⁰⁴ ...*quod possessiones seu comitatus Drasnek...*, CD 6, dok. 224., str. 263.

¹⁷⁰⁵ ...*in suis possessionibus et comitatibus ... Dresnik...*, CD, 6., dok. 306., str. 362.

poglavitito u zadnjem desetljeću 13. stoljeća, tj. u periodu političkih borbi oko ugarsko-hrvatske krune za kojom su posezali pretendenti iz dinastije napuljskih Anžuvina osporavajući tadašnjem kralju Andriji III. Mlečaninu pravo na prijestolje, Babonići su iskoristili nesređene političke okolnosti te učvrstili svoju politički utjecaj i na prostoru Drežničke županije. Nakon što su od kraja osmoga desetljeća 13. stoljeća na tome prostoru obnašali župansku službu, kralj Andrija III. im je početkom 1292. godine potvrdio i konkretne posjede u Drežničkoj županiji čime su ti posjedi prešli u njihovo trajno rodovsko vlasništvo, tj. postali su njihovi nasljedni posjed.¹⁷⁰⁶ Ovaj obrazac prema kojemu su Babonići prvo preuzeli župansku službu na prostoru određene županije da bi vremenom na tom prostoru pribavili i konkretne posjede kupovinom, darovnicama ili zamjenom uočljiv je i na drugim prostorima nad kojima su Babonići imali političku prevlast, kao što je to primjerice bilo na prostoru Sanske županije.¹⁷⁰⁷

Iako sačuvana vijest da je napuljski kralj Karlo II. potvrdio 19. kolovoza 1292. godine ranije darovnice svoga sina kraljevića Karla Martela plemićkome rodu Šubića Bribirskih među kojima se spominje i prostor Drežnika,¹⁷⁰⁸ teško je ipak povjerovati da su Šubići uistinu preuzeli Drežnik. Naime, rečenu darovnicu treba promatrati u sklopu političke akcije napuljskih Anžuvina s ciljem što boljeg povezivanja sa Šubićima. U sklopu te akcije Anžuvinci su Šubićima odobravali pravo trgovine žitom između njihovih i napuljskih luka, kao i podjeljivali mnoge posjede od kojih su Šubići neke stvarno preuzeli, dok druge nisu.¹⁷⁰⁹ Osim toga, Drežnička županija bila je izuzetno daleko od matičnih posjeda knezova Bribirskih, dok su s druge strane Babonići u to doba držali okolne županije Novigradsku, Gajsku, Goričku, te obje Psetske.¹⁷¹⁰

I prije nego što su koncem osmoga desetljeća 14. stoljeća preuzeli župansku službu u Drežničkoj županiji Babonići su na tom prostoru već imali neke posjede. Iz isprave od 15. siječnja 1273. godine koja govori o tome kako su Dobortin, sin Dobroslovljev, pa Radovan, sin Dragoslavov, potom Bratuč, sin Golubljev, te Borislav, sin Wukov, kao i Radovan, sin

¹⁷⁰⁶ CD 7, dok. 64., str. 74.-77. U prilog činjenici da je kralj Andrija III. tadašnjem slavonskom banu Stjepanu IV. Baboniću, kao i njegovim rođacima knezovima Radoslavu I., Nikoli II., Stjepanu V. i Ivanu I. (...*St[ephani] et Radizlay banorum filiorum comitis St[ephani], et .Nicolay, St[ephani] et Johannis comitum ac fratrum eorundem filiorum comitis Bobonig...*) svjedoči izraz *...terra Dresnek vocatam...*, kao navodi iz isprave koji spominju u vlasnike nekih drugih posjeda na prostoru Drežničke županije (...*terram Myloam(!) filie Reclē de Dresnek et cognatum suorum ... terram Hepen filio Crisich de comitatu Dresnek ... terra dicti Martini de Dresnek...*).

¹⁷⁰⁷ Vidi poglavlje „4.4. Posjedi i utvrde knezova Babonića u dolini rijeke Sane“.

¹⁷⁰⁸ *...tenimento seu territorio, quod Dyeshnich vulgariter [appel]latur...*, CD, 7., dok. 86., str. 104.; Birin, *Knez Nelipac*, str. 208.

¹⁷⁰⁹ D. Karbić, *The Šubići of Bribir*, str. 58.-65.

¹⁷¹⁰ Vidi poglavlje „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“.

Dragoslavov, sve pripadnici plemićkoga roda od Hrapavaca (*Harapauch*), prodali dio svoga nasljednog rodovskog posjeda knezu Stjepanu IV. Baboniću kojega je tom prigodom zastupao Zlobask, sin Gordošev, saznaje se da je rečeni posjed Hrapavci jednim dijelom graniči sa nekim neimenovanim posjedom kneza Radoslava I. Babonića¹⁷¹¹ Da se posjed Hrapavci nalazio u Drežničkoj županiji svjedoče dva podatka. Prvo, iako je granica posjeda vrlo detaljno opisana u ispravi, nažalost pri tome je komisija za razgraničenje koristila neke tada prepoznatljive točke u prostoru koje je danas gotovo nemoguće detektirati, poput šuma ili vinograda. Ipak dvije lokacije je možda moguće prepoznati. Naime, u ispravi se kaže da je granica posjeda Hrapavaca jednim dijelom išla do rijeke Korane, a potom i do vode Korane, pa dalje prema posjedu kneza Radoslava I. Babonića.¹⁷¹² Drugi razlog zašto posjed Hrapavce, kao i raniji neimenovani posjed kneza Radoslava I., treba smjestiti na prostoru srednjovjekovne Drežničke županije, proizlazi iz činjenice da je reambulaciju posjeda Hrapavaca u ime kneza Stjepana IV. učinio Zlobask, sin Gordošev.¹⁷¹³ Zlobask je pripadnik roda plemenitih Lapčana koji su svoje posjede imali u Drežničkoj županiji. Štoviše, Zlobaskovi bratići, Matej i Bartolomej, spominju u ispravi od 1292. godine u kojoj je jasno navedeno da su oni držali neke posjede u Drežničkoj županiji te su ti posjedi graničili sa novopotvrđenim posjedima knezovima Babonića.¹⁷¹⁴ Osim toga, Lapčani iz Drežničke županije su i koncem osmoga desetljeća 13. stoljeća bili u dobrim odnosima sa knezovima Babonićima, te se Gardon, Grubša i Irso, sinovi Stjepana od Lapca, spominju u pratnji knezova Babonića prilikom sklapanja mira s Gisingovcima u Dubici 20. travnja 1278. godine.¹⁷¹⁵ Stoga nije neobično što je knez Stjepan IV. 1273. godine odabrao osobu čija je obitelj imala posjede u Drežničkoj županiji da obavi reambulaciju posjeda Hrapavaca jer je

¹⁷¹¹ *...una parte Dobroteh filio Dobrozlou, Gode drag filio Radozlai, Bratylk filio Golob, Boryzlou filio Wlk, Radoan filio Dragozlo de Harapauch pro se et pro generatione eorum tota et ab altera Zlobask filio Gordos pro comite Stephano filio Stephani ... quandam particulam de terra eorum hereditaria, Harapauch vocata, terre Radyzlai fratris dicti comitis Stephani immediate adiacentem...*, CD 6, dok. 21., str. 19.

¹⁷¹² *...in quo intrat fluvium Corona et in aqua Corona vadit versus meridiem supra et prevenit ad metas terre predicti Radyzlai...*, CD 6, dok. 21., str. 19.

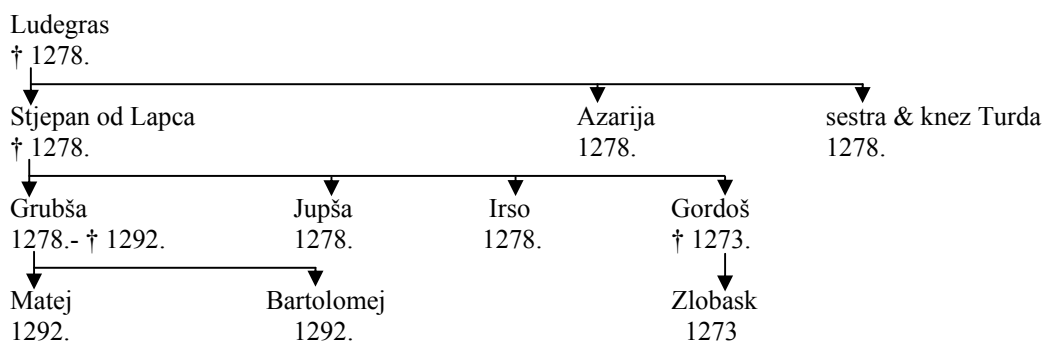
¹⁷¹³ *...Zlobask filio Gordos pro comite Stephano filio Stephani...*, CD 6, dok. 21., str. 19.

¹⁷¹⁴ *...iungitur vicinitali et possessioni Mathey et Brtholomei filiorum Grobesa...*, CD 7, dok. 64., str. 75. Matej i Bartolomej su bili sinovi Grbuševi koji se kao živ spominje u ispravi od 6. studenog 1278. (...*dicits Gorbysa et Jupsha filiis Stephani de Lapuch...*, CD 6, dok. 224., str. 262.). Iz iste isprave saznajemo da je Grubša imao brata Jupšu, te da su njih dvojica bili sinovi Stjepana od Lapca, kao i činjenicu da su Grubša i Jupša bili podložnici knezova Babonića. Osim toga saznajemo da je Stjepan imao brata Azariju i neimenovanu sestru udatu za nekoga kneza Turdu, te da su Stjepan i Azarija bili sinovi nekoga Ludegrasa (...*Item possessiones Azarias filii Ludegras, fratris Stephani de Lapuch ... quam idem Azarias in morte sua, ut, fertur, reliquerat sorori sue, uxori videlicet Turde comitis...*, CD 6, dok. 224., str. 262.). U trenutku sastavljanja isprava od 6. studenog 1278. godine i Azarija i Stjepan su već bili pokojni. Osim toga, iz isprave od 20. travnja 1278. godine saznaje se i za četvrtoga sina Stjepana od Lapca, nekoga Irsu, koji se spominje jedino u toj ispravi (...*Gardon, Irso et Grbysse filiis Stephani de Lapuch...*, CD 6, dok. 207., str. 240.).

¹⁷¹⁵ *...Gardon, Irso et Grobysse filiis Stephani de Lapuch...*, CD 6, dok. 207., str. 240.

očito Zlobask dobro poznao taj prostor. Župna crkva Svetoga Jurja u Hrapavcima se spominje u popisu župa Zagrebačke županije koji je 1334. godine sastavio Ivan arhidakon gorički.¹⁷¹⁶ U neko neodređeno vrijeme crkva je promijenila svoga patrona te se 1501. godine spominje kao župna crkva Svetih Kuzme i Damjana u Hrapavcima.¹⁷¹⁷ Lopašić Hrapavce smješta na lijevu obalu rijeke Korane nešto sjevernije od Slunja.¹⁷¹⁸

prilog 53 - rodoslovlje grane knezova od Lapca koji su imali posjede u Drežničkoj županiji

Osim posjeda Drežnik i Hrapavaca držali su knezovi Babonići na prostoru srednjovjekovne Drežničke županije već spomenutu skelu Radonju koja se vrlo vjerojatno nalazila na ušću rječice Radonje u Koranu, te je od nje put vodio prema Hutinji i srednjovjekovnoj županiji Gorici.¹⁷¹⁹ Vjerojatno se i skela Korana, koje je diobom prihoda knezova Babonića izvršenom u Topuskom 1314. godine te je pripala knezu Radoslavu II.,¹⁷²⁰ nalazila na rijeci Korani negdje u Drežničkoj županiji. Teško je sa sigurnošću reći gdje se skela Korana nalazila, no moguće je da se nalazila u kanjonu rijeke Korane u blizini ostataka srednjovjekovne utvrde Drežnik koji su sredinom 15. stoljeća gradili knezovi Frankapani, a još od ranijih vremena tuda je vodio put prema Bihaću i dolini rijeke Une.¹⁷²¹ Isto je tako

¹⁷¹⁶ ...*Item sacti Georgi de Hrapauchi...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 217.

¹⁷¹⁷ ...*ecclesie sanctorum Cosme et Damiani in Hrapawcz...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 217.

¹⁷¹⁸ Vidi kartu „Krajevi oko Kupe i Korane koncem XV. vieka“ u: Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, iza str. 328.

¹⁷¹⁹ ...*tributum de Radona communi voluntate conigui comitis Radozali dimiserunt...*, CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁷²⁰ ...*tributum quoque de ... Korana ... comiti Radozla...*, CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁷²¹ Vrlo stari put prema Bihaću spominje Kruhek (Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 8.-9.) koji u svome radu o povijesti Drežnik Grada donosi i tlocrt utvrde Drežnik iz 1788. godine (Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 22.), kao i

moguće da se skela Korana nalazila na ušću rijeke Slunjčice u Koranu gdje su u kasnijim vremenima knezovi Frankapani izgradili svoju utvrdu Slunj.¹⁷²²

U svakom slučaju Drežnička županija ostala je u rukama knezova Babonića sve do početka trećega desetljeća 14. stoljeća, tj. do vremena njihovog političkog sloma nakon akcija slavonskoga bana Mikca. Kao nagradu za pomoć u ratu protiv Mladena II. Bribirskog kralja Karlo Robert je vojvodi Nelipcu 11. listopada 1322. godine potvrdio pravo na Drežničku županiju¹⁷²³ temeljeno na darovnici kralja Bele IV. njegovim precima knezovima Stjepanu, Ivanu, Vojniću i Kvaču iz roda Nelipčičeva iz 1253. godine.¹⁷²⁴ Ipak, uzevši u obzir udaljenost Nelipčevih posjeda u gorenjem Pounju oko Srba i Lapca, postavlja se pitanje je li vojvoda Nelipac uistinu realno i preuzeo Drežničku županiju. Naime, već 2. ožujka 1323. godine predao je kralj Karlo Robert krčkome knezu Dujmu III. županiju Drežnik.¹⁷²⁵ Kralj je to učinio nakon pismene molbe kneza Fridrika III. koji je naglasio da je kralj još u prvim godinama svoje vladavine obećao njegovu ocu knezu Dujmu II. za nagradu predati cijelu Drežničku županiju.¹⁷²⁶ Kralj svoje obećanje ranije nije mogao ispuniti jer su Drežničku županiju držali tada vrlo moćni knezovi Babonići s kojima se kralj nije namjeravao sukobiti sve dok nije riješio pitanje plemićke oligarhije u sjevernoj Ugarskoj i Transilvaniji koncem drugoga desetljeća 14. stoljeća. Osim toga, kralj je Drežničku županiju predao Krčkim knezovima kao nagradu jer su ga podržali u njegovoj akciji protiv kneza Mladena II. Bribirskog godinu dana ranije.¹⁷²⁷ I konačno, prepuštanje Drežničke županije knezovima Frankapanima treba promatrati u sklopu priprema kraljeve akcije za slamanje moći knezova Babonića koje će vrlo brzo uslijediti sredinom trećega desetljeća 14. stoljeća. U svakom slučaju Drežnička županija ostat će u rukama Krčkih knezova, kasnijih Frankapana, sve do

vedutu utvrde i sela Drežnik s kraja 18. i početka 19. stoljeća (Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 25.) na kojima se jasno vidi da se podno frankapanske utvrde spuštao put u kanjon rijeke Korane. Ta je staza i danas vidljiva (Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 24.).

¹⁷²² O vremenu izgradnje, strateškoj važnosti i arhitektonskoj vrijednosti slunjskoga staroga grada vidi: Kruhek, Milan - Horvat, Zorislav, *Stari grad Slunj: od knezova Krčkih-Frankopana do krajiške obrambene utvrde*, Zagreb, 1993.

¹⁷²³ CD 9, dok. 72., str. 86.-87.

¹⁷²⁴ CD 4, dok. 470., str. 540.-541.

¹⁷²⁵ CD 9, dok. 98., str. 114.-115.

¹⁷²⁶ *...quod accedens ad nostram serenitatem Duymuch filius Friderici comitis de Wegla, filii quondam comitis Duym fidelis noster, exhibuit nobis quasdam patentes litteras nostras, promissionem collacionis de Dresnycho comitatus dudum Duym comiti awo suo per nos factam continententes...*, CD 9, dok. 98., str. 114.; V. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 132.

¹⁷²⁷ Vjekoslav Klaić naglašava da je knez Fridrik III. Krčki naslijedio politiku svoga oca Dujma II. prema knezovima Bribirskima, te da je on bez sumnje stajao uz kralja Karla Robera kada je on s vojskom stigao u Hrvatsku 1322. godine (V. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 131.-132.).

kraja 16. stoljeća kada Drežnik Grad osvajaju Osmanlije ubrzo nakon pada Bihaća u njihove ruke 1595. godine.¹⁷²⁸

S druge pak strane, srednjovjekovna županija Gorica prvi puta se spominje 1200. godine u ispravi u kojoj se govori da je Albert od Mičova imao posjede u blizini Podgorske i Goričke županije koje su se nalazile u Slavonskom dukatu.¹⁷²⁹ Prvi poznati župan Goričke županije bio je knez Domald koji se spominje 1210. godine.¹⁷³⁰ Baš kao što je slučaj i s ostalim županijama u srednjovjekovnoj Slavoniji, županijsku utvrdu su opsluživali gradokmetovi, tj. ratnici utvrde (*iobagiones castrī*), te podložnici utvrde (*castrenses*).¹⁷³¹ Tako je poznato da su pripadnici plemićkoga roda Klokočana prije nego im je 1224. godine mladi kralj Bela IV., sin tadašnjeg kralja Andrije II., darovao plemićke slobode i posjed Klokoč, bili gradokmetovi županijske utvrde Goričke županije.¹⁷³² Godine 1259. spominju se i kastrenzi utvrde Gorice, ali i još dvojica župana Goričke županije, neki Toma i Nikola.¹⁷³³ Iako je županijska utvrda Gorica svakako postojala i ranije, prvo je njeno direktno spominjanje u sačuvanim pisanim izvorima zabilježeno u ispravi iz 1261. godine kojom je Zagrebački kaptol uveo čazmanskog prepošta Petra i njegova brata Andriju u posjed Kamenskoga.¹⁷³⁴

Srednjovjekovna županija Gorica prostirala se na prostoru današnje Petrove Gore prema čemu je i dobila ime. Najvažnija utvrda svakako je bio grad Stjeničnjak, o kojemu će biti više riječi u nastavku rada. Goričku županiju okruživali su vodotoci rijeke Gline na jugu, potom Kupe na sjeveru, te Korane na istoku. Istočna je granica išla linijom između Kladaše¹⁷³⁵ i Vranograča, potom do zamišljene točke između Topuskog i Perne prema rijeci Kupi.¹⁷³⁶ Dalje je granica skretala na sjeverozapad obuhvaćajući južne i zapadne obronke Vukomeričkog gorja. Preko te granice prostirala se Zagrebačka županija te je prva važnija utvrda bio Želin smješten negdje u području današnjih sela Starog i Novog Čiča na desnoj

¹⁷²⁸ Kruhek, *Drežnik Grad*, str. 11.-19.

¹⁷²⁹ *...terra a latere ducatus Sclavonie iuxta Podgoryam et Gorichiam esset sita...*, CD 2, dok. 332., str. 359.

¹⁷³⁰ *...Domaldus comes in comitatu de Goriza...*, CD 6, dok. 80., str. 99.

¹⁷³¹ Engel, *The Realm*, str. 70.-72.

¹⁷³² *...iobagionum sancti regis de Gorica oriundi fuerant, ob fidelitatis sue meritum qua patri nostro et nobis servierunt, tanta donavimus prerogatis libertatis...*, CD 3, dok. 213., str. 238.-240.

¹⁷³³ *...castrenses scilicet de Goricha, Petrum, Volc et Marcum filios Chechan ... per comitem Thomam et per comitem Nicolaum, qui tunc erat comes de Goricha...*, CD 5, dok. 657., str. 147.

¹⁷³⁴ *...teram castrī Goricensis...*, CD 5, dok. 709., str. 204.

¹⁷³⁵ Kladaša je bila u sastavu Gajske županije o čemu svjedoči isprava od 30. listopada 1280. godine (*...possessionibus et comitatibus ... Gay cum Cladosa...*, CD 6, dok. 306., str. 362.).

¹⁷³⁶ Ančić u svome radu detaljno opisuje granice Gorske županije koja je na zapadu graničila sa Goričkom županijom (Ančić, „Vlastelinstvo“, 219.-220.).

obali Save.¹⁷³⁷ Granica Goričke županije spuštala se s Vukomeričkog gorja u širokom luku nazad prema rijeci Kupi kod današnjeg Karlovca ostavljajući s desne strane neprohodne prostore današnjeg jezera Crna Mlaka i Draganičke šume. Zapadno od te zamišljene linije prostirala se županija Podgorska koja je obuhvaćala područje južno od Plješivice, kao i čitav prostor Žumberačko-Samoborsko gorja.¹⁷³⁸ Prvobitna županijska utvrda Podgorske županije bio je grad Podgorje (kasniji Turen) u blizini današnjeg sela Svete Jane kod Jastrebarskog.¹⁷³⁹ Negdje od prostora današnjeg Karlovca, koji je spadao u županiju Goricu, dalje je granica te županije išla na jug istočno od rijeke Korane do utvrde Klokoč.¹⁷⁴⁰ Zapadno od te linije ležala je Drežnička županija. Od Klokoča granica je zakretala na istok prateći tok rječice Ribnice koja se ulijevala u Glinu, te dalje nešto južnije od rijeke Gline do zamišljene početne točke između Topuskog i Perne uključujući cijeli prostor doline gornjeg toka rijeke Gline. Kao što je već rečeno, južno od županije Gorice nalazila se županija Gaj.

Prvi poimence poznati posjed knezova Babonića u Goričkoj županiji bio je Kolevrat. Taj posjed kupio je 1264. godine knez Radoslav I. u svoje ime, kao i u ime svoga brata Stjepana IV., od Jakova i Stjepka, sinova Čavalkovih.¹⁷⁴¹ Posjed Kolevrat nalazio se zapadno od rječice Hutine u blizini njena ušća u Kupu.¹⁷⁴² Prema opisu granica posjeda Kolevrat jasno je da je knez Radoslav I. na tom prostoru od ranije imao neki neimenovan posjed koji je graničio s Kolevratom, baš kao i jednu šumu na posjedu, koji je ranije kupio.¹⁷⁴³ Moguće je da su ti neimenovani posjedi zapravo posjed Hutinja koja je zajedno s utvrdom Stjeničnjakom knezovima Babonićima potvrđena mirom pred zagrebačkim biskupom Timotejom 6. studenog 1278. godine.¹⁷⁴⁴ Ta dva posjeda su Babonići vrlo vjerojatno izgubili 1328. godine kada im je ban Mikac oduzeo obližnji Stjeničnjak.

Dvije godine nakon što su došli do prvih posjeda na prostoru Goričke županije, Babonići su pribavili i posjed Stojmerići u južnom dijelu te županije. Naime, na ponovljenom vijećanju pred Zagrebačkim kaptolom ban Rolnad je 25. kolovoza 1266. godine u zamjenu za

¹⁷³⁷ Utvrdu Želin je knezu Radoslavu I. potvrdio kralj Andrija III. 11. lipnja 1293. godine (...*terram seu possessionem castris seu comitatus Zagrabienis Selyn vocatam...*, CD 7, dok. 128, str. 146.).

¹⁷³⁸ Najdetajniju povijesno-topografsku studiju o srednjovjekovnoj Podgorskoj županiji do sada je davne 1899. godine učinio Laszowski. Za granice Podgorske županije u 13. do sredine 14. stoljeća vidi: Laszowski, Emilij, „Stara hrvatska županija podgorska (Comitatus Podgorya)“, *Rad JAZU*, br. 138., Zagreb, 1899., str. 3.-22.

¹⁷³⁹ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 14.

¹⁷⁴⁰ Grgin također pretpostavlja da je najjužnija točka Goričke županije bila utvrda Klokoč (Grgin, Borislav, „Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 1996., str. 24.).

¹⁷⁴¹ ...*ab una parte Jacov et Stephk filiis Chualk et ab altera Radiha comite pro se et Stephano fratre suo ... terram eorum nomine Colewrat...*, CD 5, dok. 816., str. 326.

¹⁷⁴² ...*ab occidente in radice Hotina, ubi cadit in Culpam...*, CD 5, dok. 816., str. 326.

¹⁷⁴³ ...*terram eorum nomine Colewrat ocnstitutam iuxta terram Radiha comitis ... versus septemtrionem terra emptitia cum silva Radiha comiti...*, CD 5, dok. 816., str. 326.

¹⁷⁴⁴ ...*castrum suum Stenesnak vocatam existens in terra Hutyna...*, CD 6., dok. 224., str. 262.

posjed Vodičevo dao knezovima Petru I., Matiji i Kristijanu uz neke druge posjede i posjed Stojmerići¹⁷⁴⁵ koji se nalazio na gornjem toku rijeke Gline u Goričkoj županiji, nešto zapadnije od kasnije utvrde Klokoč.¹⁷⁴⁶

Najviše posjeda na prostoru Goričke županije pribavio je knez Stjepan IV. u zadnja dva desetljeća 13. stoljeća, i to poglavito nakon što su Babonići po završetku sukoba s Gisingovcima i Gútkeledima ostvarili političku prevlast u srednjovjekovnoj Slavoniji južno od Save. Tako je prema odredbama mira potpisanim pred zagrebačkim biskupom Timotejom 6. studenog 1278. godine Babonićima pripao i posjed Zlat na današnjoj Petrovoj gori,¹⁷⁴⁷ na kojoj će početkom 14. stoljeća biti osnovan pavlinski samostan Svetoga Petra.¹⁷⁴⁸ Godine 1294. kupio je ban Stjepan IV. od pripadnika lokalnoga plemićkoga roda zemljište u Turiji, tj. na Turnju pokraj Karlovca, te vinograd u Švarči, tj. u današnjem istoimenom naselju u Karlovcu.¹⁷⁴⁹

U doba svoje najveće moći Babonići su pribavili još neke posjede na prostoru Goričke županije. Tako se u ispravi o diobi knezova Babonića 1314. godine spominju slobodna naselja Perna i Krstinja, kao i posjed Varmug Dol.¹⁷⁵⁰ Krstinju su zajednički podijelili knezovi Ivan I. i Radoslav II., dok je Perna pripala banu Stjepanu V. Posjed Varmug Dol se nalazio u Hutinji i pripadao je Babonićima sve do početka 1328. godine kada su ga od lokalnog plemićkoga roda Zlačana/od Zlata (*generatione de Szlath*) kupili pavlini iz samostana u Zlatu.¹⁷⁵¹ Pri tom je potrebno napomenuti da su Zlačani vrlo vjerojatno 1328. godine mogli ponovo preuzeti posjed Dol jer su Babonići godinu dana ranije doživjeli vojni poraz podno Stjeničnjaka, nakon čega su vrlo brzo izgubili sve svoje posjede u Goričkoj županiji.

Jedini posjedi u Goričkoj županiji sjeverno od Kupe za koje se pouzdano zna da su u vlasništvu Babonići bili su Kupčina i Jamnica. Ta dva posjeda predao je 3. lipnja 1327.

¹⁷⁴⁵ CD 5, dok. 871., str. 393.-394.

¹⁷⁴⁶ Vidi kartu „A Blagay-oklevéltár helyrajzi adatau“, CDCB, iza str. CCXX.

¹⁷⁴⁷ *...terram et possessionem Zlat vocatam...*, CD 6, dok. 224., str. 262. Zlat se kao posjed bana Stjepana V. spominje i u diobi knezova Babonića 1314. godine (*...banus sibi cum terra Zlath pervenisse asserebat...*, CD 8, dok. 301., str. 360.).

¹⁷⁴⁸ Osnutak pavlinskoga samostana Svetoga Petra kroničari reda stavljaju u 1303. ili 1304. godinu (Kruhek, Milan, „Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj“, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786.: Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, Zagreb, 1989., str. 77.). Prve pouzdane vijesti o postojanju pavlinskoga samostana na Zlatu su iz 1328. godine (CD 9, dok. 327., 396.-397. i dok. 328., str. 397.-398).

¹⁷⁴⁹ *...terram suam in Turya ... vineam suam in terra Zavarcha...*, CD 7, dok. 169., str. 188.-189.

¹⁷⁵⁰ *...liberis villis vero Perna et Kerezina ... Varmug Dol autem, quam banus dicit pretinere ad Hutinam...*, CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁷⁵¹ CD 9, dok. 328., str. 397.-398.

godine Ivan de Gragnana, prior ivanovaca, knezovima Dioniziju II. i Pavlu za sve zasluge njihova pokojnoga oca bana Stjepana V. Babonića.¹⁷⁵²

Većinu svojih posjeda u Goričkoj županiji izgubili su Babonići nakon poraza podno Stjениčnjaka 1327. godine, te konačnog gubitka toga grada 1328. godine.¹⁷⁵³

Budući da su već pobrojani i opisani posjedi knezova Babonića u južnoj dijelu Gorske županije, tj. oni posjedi koji su se nalazili ili su gravitirali prema dolini rijeke Une, u nastavku ovoga poglavlja pobrojat i opisat će se i njihovi posjedi u sjevernoj dijelu županije, tj. posjedi smješteni u dolini rijeke Gline i njenih pritoka, te oni u dolini rijeke Petrinjčice.

Rijeka Glina na prostoru srednjovjekovne Gorske županije ima desne pritoke rječice Bojnu, Bulzetu i Maju, te lijevu pritoku rječicu Čemernicu. Uz gornji tok rječice Bojne nalazio se istoimeni posjed koji su u srpnju 1266. Babonići dobili od slavonskoga bana Rolanda u zamjenu za njihov posjed Vodičevo.¹⁷⁵⁴ Tom prigodom Babonići su dobili i obližnji posjed Grđen. Iste godine, 25. kolovoza, ban Roland je ponovno Babonićima potvrdio posjed Bojnu.¹⁷⁵⁵ Očito Babonići darovnicom bana Rolanda nisu dobili sve posjede u Bojni, jer je poznato da su Babonići 1284. godine kupili od Ratetića neke posjede, među kojima i njihove posjede u Bojni.¹⁷⁵⁶ Sredinom 14. stoljeća Bojna se spominje kao posjed cistercita iz Topuskog,¹⁷⁵⁷ od kojih su ga Babonići ponovno preuzeli 1380. godine.¹⁷⁵⁸ U naredna dva stoljeća knezovi Blagajski su u Bojni podigli manju utvrdu koja se u nekoliko navrata početkom 16. stoljeća spominje u njihovom vlasništvu.¹⁷⁵⁹

Uz srednji tok rječice Bulzete nalazio se istoimeni posjed koji su uz još neke posjede kupili Babonići od plemenitih Ratetića 1284. godine.¹⁷⁶⁰ Isti je posjed već sredinom trećega desetljeća 14. stoljeća ponovno bio u rukama plemenitih Ratetića.¹⁷⁶¹

Uz rječicu Maju i njenu pritoku Bručinu poznato je nekoliko posjeda knezova Babonića. Prve posjede u dolini rijeke Maje Babonići su kupili od Ratetića već 1284. godine.¹⁷⁶² U donjem toku rječice Maje spominje se 1382. godine selo Rujišica,¹⁷⁶³ a u

¹⁷⁵² ...*possessiones nostras Kopiscino et Yamniza...*, CD 9, dok. 284, str. 341.-342.

¹⁷⁵³ O gubitku utvrde Stjениčnjak više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjениčnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

¹⁷⁵⁴ CD 5, dok. 867., str. 386.-388.

¹⁷⁵⁵ CD 5, dok. 871., str. 393.-394.

¹⁷⁵⁶ CD 6, dok. 392., str. 472.-473.

¹⁷⁵⁷ Novak, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita*, str. 136.

¹⁷⁵⁸ CD 16, dok. 119., str. 130.-131. i dok. 120., str. 131.-132.

¹⁷⁵⁹ 19. studenog 1504. - ...*castellis Boyna...*, CDCB, dok. 225., str. 441.; 3. lipnja 1507. - ...*castra ipsius exponentis Brwan et Boyna...*, CDCB, dok. 227., str. 444.; 1. siječnja 1551. - ...*Ez levél költ Boyna várába...*, CDCB, dok. 255., str. 498.

¹⁷⁶⁰ CD 6, dok. 392., str. 472.-473.

¹⁷⁶¹ CD 9, dok. 268., str. 325.-326.

¹⁷⁶² CD 6, dok. 392., str. 472.-473.

gornjem toku posjed Pelava, također kupljen od Ratetića 1284. godine.¹⁷⁶⁴ Uz rječicu Bručinu Babonići su imali istoimeni posjed koji su kupili od lokalnog plemićkoga roda Bručana 1287. godine.¹⁷⁶⁵ Također su Babonići uz rijeku Bručinu imali dio posjeda Dol, zvan Vrečinčret, te obližnji posjed Drozomet.¹⁷⁶⁶

U dolini Čemernice, lijeve pritoke rijeke Gline, knez Radoslav I. kupio je 1279. godine posjed Čemernicu od plemenitih Ratetića.¹⁷⁶⁷ Isti se posjed u vlasništvu knezova Babonića spominje i 1372. godine.¹⁷⁶⁸ Nizvodno od Čemernice nalazio se posjed Žitec koji su Babonići kupili početkom 14. stoljeća od Ratetića za 70 maraka i 50 zagrebačkih denara, a 1358. godine knez Dujam Blagajski je zamolio Zagrebački kaptol da izvrši izmjeru toga posjeda.¹⁷⁶⁹

Naselje Petrinja, smješteno nešto zapadnije od današnjeg grada Petrinje, po prvi puta je potvrđeno Babonićima nakon sukoba sa Gisingovcima i Gútkeledima 1278. godine.¹⁷⁷⁰ Isto je ponovljeno i 1280. godine.¹⁷⁷¹ Konačno je kralj Andrija III. 1293. godine naredio Zagrebačkom kaptolu da Baboniće uvede u posjed Petrinje.¹⁷⁷² Oko srednjeg toka rijeke Petrinjčice Babonići su od 1292. godine posjedovali Hrastovicu,¹⁷⁷³ koju im je početkom 14. stoljeća osporavao zagrebački biskup Augustin Kažotić.¹⁷⁷⁴ U svakom slučaju Babonići još 1314. godine ubiru prihode sa trga podno Hrastovice koji su pripali banu Stjepanu V.¹⁷⁷⁵ Na tom prostoru Babonići su također imali posjede Svinicu (današnje Svinjarevo),¹⁷⁷⁶ potom Komogojnu (današnja Komogovina),¹⁷⁷⁷ te Vinodol,¹⁷⁷⁸ koji se nalazio u blizini Hrastovice i posjeda roda Blinjana što je poznato iz isprave iz 1328. godine, sastavljene nakon što je Zagrebački kaptol izvršio reambulaciju toga posjeda.¹⁷⁷⁹

¹⁷⁶³ ...*villas Ruyscha...*, CD 16, dok. 215., str. 262.

¹⁷⁶⁴ ...*terre Pelava...*, CD 6, dok. 392., str. 472.-473.

¹⁷⁶⁵ CD 6, dok. 503., str. 594.-596.

¹⁷⁶⁶ CD 6., dok 453., str. 534.

¹⁷⁶⁷ ...*Chemernicha vocatam...*, CD 6, dok. 269., str. 322.-323.

¹⁷⁶⁸ ...*quod ipse quandam portionem suam possessionariam in possessione Chemernycha vocata...*, CD 14, dok. 334., str. 454.

¹⁷⁶⁹ ...*possessionis Sytech ... ibi incipit ad rivulum Chemernycha ... pro septuaginta marcis, cum quinque pensis denariorum Zagrabiensium computatis...*, CD 12, dok. 360., str. 468.-469.

¹⁷⁷⁰ ...*Petrina vocata...*, CD 6, dok. 224., str. 261.-266.

¹⁷⁷¹ ...*in villa Petrina...*, CD 6, dok. 306., str. 362.-363.

¹⁷⁷² CD 7, dok. 133., str. 151.-152.

¹⁷⁷³ ...*possessionis Harastuicha...*, CD 7, dok. 88., str. 106.-108. i dok. 89., str. 109.

¹⁷⁷⁴ CD 7, dok. 343., str. 389.-391.

¹⁷⁷⁵ ...*forro tributa ... Hraztovicha...*, CD 8, dok. 301., str. 359.-361.

¹⁷⁷⁶ 1301. - ...*possessionem suam Zuynnicha uocatam...*, CD 8, dok. 10., str. 11.-13.; 1323. - ...*possessionem nostri monasteri Toplicensis Chechno seu Siuinargeua vocatam ... possedit quondam Siuinar...*, CD 9, dok. 103., str. 121.-122.

¹⁷⁷⁷ 1327. - ...*item predium Komogey voctum cum quinque villis...*, CD 9, dok. 343., str. 415.

¹⁷⁷⁸ 1293. - ...*possessiones seu terras ... Vynodol...*, CD 7, dok. 133., str. 151.-152.

¹⁷⁷⁹ ...*meta terre Vinodol capituli zagrabiensis incipit a via magna, que de Vinodol vadit versus Hraztovicham in monte ... ad meridiem iuxta metas nobilium de Blyna venit...*, MHEZ 2, četvrti dio, dok. 4., str. 120.

4.5.1. Stjениčnjak

Danas jedva vidljive ruševine tvrđoga grada Stjениčnjaka nalaze se na onižem čunjastom brežuljku nešto sjevernije od zaseoka Roknići u blizini sela Donji Sjeničak. Dolinu, kojom dominiraju ruševine grada Stjениčnjaka, sa istoka zatvara brdo Stražište (291 mnv), a sa juga i zapada Medvjede (336 i 262 mnv). Sa sjeverne strane podno Stjениčnjaka izvire potok Tržac koji teče kroz dolinu prema sjeveru sve do rječice Male Utinje u koju utječe nešto istočnije od današnjeg sela Banski Moravci.

Ime Stjениčnjak (Steničnjak, Stenišnjak, Stiničnjak, Sjeničak) dolazi od riječi „stijena“ koje su danas teško vidljive.¹⁷⁸⁰ No, u srednjemu vijeku cijeli je taj kraj bio razmjerno gusto naseljen, a današnje okolne šume su bile iskrčene te su kiše ispirale zemlju sa stjenovite podloge na kojoj grad i danas leži.¹⁷⁸¹ Iako u literaturi postoji pretpostavka da su starosjedioci kraja oko Stjениčnjaka govorili ikavicom, te da su kasnije kajkavski govornici ikavski Stiničnjak prozvali Steničnjakom,¹⁷⁸² ipak se čini da su prvobitni stanovnici toga kraja bili ekavci (štokavci ili kajkavci). Naime, od svojih prvih spominjanja u pisanim izvorima krajem 13. Stjениčnjak se naziva ekavski Steničnjak,¹⁷⁸³ da bi se tek sredinom 16. stoljeća zabilježila ikavska varijanta Stiničnjak.¹⁷⁸⁴ U svakom slučaju današnji toponim Sjeničak dalo je novopridošlo pravoslavno vlaško stanovništvo koji su taj kraj naselili krajem 17. i početkom 18. stoljeća došavši iz Bosne.¹⁷⁸⁵

Iako se Stjениčnjak po prvi puta spominje tek 1278. godine ipak vrijeme njegove gradnje treba tražiti znatno ranije, na što svakako ukazuje činjenica da se Stjениčnjak u trenutku prvoga spominjanja već opisuje kao utvrđeni grad (*castrum*).¹⁷⁸⁶ Iako kroničar fra Ivan Tomašić bilježi da je Stjениčnjak izgrađen 1105. godine,¹⁷⁸⁷ taj se podatak mora uzeti

¹⁷⁸⁰ Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 271.

¹⁷⁸¹ Škiljan, Filip, „Srednjovjekovni grad Steničnjak na Kordunu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, knj. 38, Zagreb, 2006., str. 98.

¹⁷⁸² Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 98.

¹⁷⁸³ Stjениčnjak se u vlasti Babonića spominje kao: 1278. - ...*castrum suum Stenesnak vocatam*..., CD 6, dok. 224, str. 262.; oko 1300. - ...*Stennizuale*..., CD 7, dok. 373, str. 418.; 1307. - ...*Stenichnach*..., CD 8, dok. 130., str. 142., 1310. - ...*Stennizval*..., Listine I., str. 255.; 1311. - ...*Stenichnak*..., CD 8, dok. 243., str. 291.; 1314. - ...*castrum Stenichnak*..., CD 8, dok. 301., str. 360.; 1327. - ...*castrum eorundem Stenisnak*..., CD 9, dok. 296., str. 359.; 1328. - ...*castrum Stenisnak*..., CD 9, dok. 318., str. 387.

¹⁷⁸⁴ Kroničar fra Ivan Tomašić koristi ikavsku varijantu imena za grad Stjениčnjak (...*castrum stinichnak*..., APJ 9, str. 33.).

¹⁷⁸⁵ Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 268.; Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 98.

¹⁷⁸⁶ ...*castrum suum Stenesnak vocatam existens in terra Hutyna*..., CD 6, dok. 224, str. 262. Potrebno je napomenuti da Škiljan u svome preglednom radu o gradu Stjениčnjaku i mikrotopografiji toga prostora, griješi kada navodi da se Stjениčnjak po prvi puta spominje 1299. godine (Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 98.). Kako Škiljan u svome preglednom radu nije koristio objavljene ili neobjavljene povijesne izvore, već se uvelike oslanja na historioografsku literaturu, tako je nekritički preuzeo podatak koji u svojoj knjizi donosi Lopašić koji kaže da se Stjениčnjak po prvi puta spominje tek 1299. godine (Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 271.).

¹⁷⁸⁷ ...*Anno Domini I.C V castrum stinichnak edificatur*..., APJ 9, str. 33.

vrlo uvjetno. On prvenstveno govori da je sredinom 16. stoljeća postojala svijest o drevnosti grada Stjeničnjaka.¹⁷⁸⁸ Ipak, uzevši u obzir poziciju grada Stjeničnjaka koji je građen na omanjem brežuljku u dolini koju okružuju viši brežuljci,¹⁷⁸⁹ kao i njegov longitudinalni tlocrt, gradnju Stjeničnjaka treba smjestiti u kraj 12. i početak 13. stoljeća.¹⁷⁹⁰

Uzevši u obzir činjenicu da gradnju Stjeničnjaka treba smjestiti u kraj 12. ili početak 13. stoljeća, kao i činjenicu da Stjeničnjak po svojoj mikrolokaciji odgovara prvobitnim županijskim utverdama, moguće je pretpostaviti da je Stjeničnjak bio prvobitna županijska utvrda srednjovjekovne županije Gorice koja se u izvorima spominje do sredine 14. stoljeća kada je taj prostor potpao pod Zagrebačku županiju. Naime, Stjeničnjak se nalazio dovoljno blizu srednjovjekovnog puta koji je Zagreb preko Pokupskog spajao sa Topuskom i dolinom rijeke Gline, odakle je put vodio prema Bihaću i dolini rijeke Une, tj. prema jednom od najvažnijih srednjovjekovnih putova od Panonske doline prema istočno-jadranskoj obali.¹⁷⁹¹ Iako je srednjovjekovni Budački koji se nalazi u blizini sela Knez-Gorica kod Vukmanića, bio također vrlo važan, te je tu čak sačuvan toponim „Gorica“, ipak se zbog njegove pozicije na važnome putu sa dostatnom vjerojatnošću može pretpostaviti da je županijska utvrda srednjovjekovne Goričke upravo bio tvrdi grad Stjeničnjak.¹⁷⁹²

Naime, indikativno je da se utvrda Gorica u ispravama ne spominje nakon prvoga spomena samoga Stjeničnjaka, baš kao i činjenica lokacija utvrde Gorice nije do sada utvrđena, te je moguće pretpostaviti da je utvrda Gorica upravo Stjeničnjak, baš kao i da je krajem osmoga desetljeća Gorica promijenila ime u Stjeničnjak. Pri tome je potrebno naglasiti da, iako se srednjovjekovna županija Gorica spominje već početkom 13. stoljeća,¹⁷⁹³ njezina županijska utvrda Gorica se po prvi puta indirektno spominje tek 1224. godine u ispravi kojom je mladi kralj Bela IV., sin tadašnjeg kralja Andrije II., darovao plemićke slobode i posjed Klokoč pripadnicima plemićkoga roda Klokočana koji su do tada bili gradokmetovi

¹⁷⁸⁸ Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 271.; Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 98.

¹⁷⁸⁹ Sličan položaj na brežuljku u dolini koju okružuju viši bregovi, imaju i gradovi poput Vodičeva, Zrina, Krupe ili Blagaja čiju prvobitnu gradnju treba smjestiti znatno prije njihova prvog spominjanja u sačuvanim povijesnim izvorima (vidi poglavlja „4.2.1. Vodičevo (Vodica)“, potom „4.2.2. Zrin“, te „4.3.1. Krupa (Pset)“, kao i „4.4.1. Blagaj na Sani“).

¹⁷⁹⁰ Horvat, „Pozicije burgova“, str. 27.-28, kao i sliku 11. „Steničnjak, skica položaja“ na str. 28.

¹⁷⁹¹ Još je Kukuljević oslanjajući se na rimske nalaze pretpostavio da je Stjeničnjak bio rimska Quadrata na važnom rimskom putu (Durman, Aleksandar, „O geostrateškom položaju Siska“, *Opuscula archaeologica*, sv. 16, Zagreb, 1992., str. 126.; Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 98.).

¹⁷⁹² Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 271.; Kruhek, *Fortifikacijska arhitektura Banije*, str. 43.; Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 98.-99.

¹⁷⁹³ 1200. - ...terra a latere ducatus Sclavonie iuxta Podgoryam et Gorichiam esset sita..., CD 2, dok. 332., str. 359.; 1210. - ...comitatu de Goriza..., CD 6, dok. 80., str. 99.;

županijske utvrde Goričke županije.¹⁷⁹⁴ Utvrda Gorica još se jednom indirektno spominje 1259. godine u ispravi u kojoj se spominju kastrenzi utvrde Gorice.¹⁷⁹⁵ Iako je očito da je županijska utvrda Gorica svakako postojala i ranije, prvo je njeno direktno spominjanje u sačuvanim pisanim izvorima zabilježeno u ispravi iz 1261. godine kojom je Zagrebački kaptol uveo čazmanskog prepošta Petra i njegova brata Andriju u posjed Kamenskoga.¹⁷⁹⁶ Utvrda Gorica spominje se još jednom 1263. godine u ispravi kojom kralj Bela IV. još jednom potvrđuje posjed Kamensko prepoštu Petru i njegovu bratu Andriji.¹⁷⁹⁷ Svakako je indikativna činjenica da se utvrda Gorica ne spominje u izvorima nakon 1278. godine kada su Babonići preuzeli Stjениčnjak i župansku službu u Goričkoj županiji, koja se pak u izvorima spominje sve do sredine 14. stoljeća kada dolazi do reforme županijskog sustava u srednjovjekovnoj Slavoniji pri čemu neke važnije županije, poput Zagrebačke i Križevačke, inkorporiraju ostale županije u svojoj teritorij.¹⁷⁹⁸ Stoga je uistinu moguće pretpostaviti da je Stjениčnjak zapravo ranija Gorica čije je ime promijenjeno krajem osmoga desetljeća 13. stoljeća.

Iako su u Goričkoj županiji imali neke posjede još od početka sedmoga desetljeća 14. stoljeća,¹⁷⁹⁹ samo utvrdu Stjениčnjak Babonići preuzeli krajem osmoga desetljeća 13. stoljeća u vrijeme oružanih sukoba s tada vrlo moćnim plemićkim rodovima Gisingovcima i Gútkeledima.¹⁸⁰⁰ Prema odredbama mira između Babonića i Gútkeleda potpisanim pred zagrebačkim biskupom Timotejem 6. studenog 1278. Godine,¹⁸⁰¹ knez Nikola Gútkeled trebao je prepustiti knezu Stjepanu IV. utvrdu „Stjениčnjak u zemlji Hutini“, kao i posjede oko utvrde te pravo na mitnicu i ostale koristi, koje proizlaze iz posjedovanje utvrde. Za uzvrat je dobio zalog od 1000 maraka.¹⁸⁰² Braća Gútkeledi su Stjениčnjak mogli posjedovati još od vremena njihova slavna oca bana Stjepana Gútkeleda koji je funkciju slavonskog bana

¹⁷⁹⁴ *...iobagionum sancti regis de Gorica oriundi fuerant, ob fidelitatis sue meritum qua patri nostro et nobis servierunt, tanta donavimus prerogative libertatis...*, CD 3, dok. 213., str. 238.-240.

¹⁷⁹⁵ *...castrenses scilicet de Goricha, Petrum, Volc et Marzacum filios Chechan...*, CD 5, dok. 657., str. 147.

¹⁷⁹⁶ *...teram castris Goricensis...*, CD 5, dok. 709., str. 204. Zanimljivo je da sastavljač isprave kaže da je riječ o „posjedu Goričke utvrde“, a ne o „posjedu utvrde Goričke (*terra castris Gorica*), tj. da je upotrijebio posvojni pridjev gorički (*goricensis*), moguće da je zapravo htio reći da je riječ o „posjedu utvrde Goričke županije“ (*terra castris Goricensis comitati*).

¹⁷⁹⁷ *...teram castris Goricensis...*, CD 5, dok. 760., str. 260.

¹⁷⁹⁸ Grgin, „Županije u razvijenom i kasnom“, str. 30.

¹⁷⁹⁹ O posjedima knezova Babonića na prostoru srednjovjekovne županije Gorice vidi poglavlje „4.5. Posjedi i gradovi knezova Babonića na Banovini i Kordunu“.

¹⁸⁰⁰ O sukobu Babonića s Gisingovcima i Gútkeledima vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

¹⁸⁰¹ CD 6, dok. 224., str. 261.-266.

¹⁸⁰² *...castrum suum Stenesnak vocatam existens in terra Hutyna ... pro summa mille marcarum...*, CD 6., dok. 224., str. 262.

obnašao od 1248. do 1260. godine.¹⁸⁰³ U tom slučaju Gútkeledi su Stjениčnjak najranije mogli preuzeti nakon 1259. godine kada se spominju dvojica župana Goričke županije, neki Toma i Nikola,¹⁸⁰⁴ u čijim je rukama bila i županijska utvrda Gorica, tj. Stjениčnjak. Ipak, vjerojatnije se čini da su Gútkeledi utvrdu Stjениčnjak preuzeli u prvim godinama osmoga desetljeća za vrijeme života njihova brata Joakima Pektara koji je bio za svoga života najutjecajnije osoba srednjovjekovne Slavonije koji se čak uplitao u borbe oko ugarsko-hrvatskog prijestolja.¹⁸⁰⁵

U svakom slučaju, nakon što je knez Stjepan IV. preuzeo Stjениčnjak taj se grad nalazio u rukama njegovih nasljednika sve do 1327. godine kada im ga je oduzeo novi slavonski ban Mikac.¹⁸⁰⁶ Štoviše, knez Stjepan V., sina kneza Stjepana IV., odabrao je upravo Stjениčnjak kao svoje sjedište, te je u tome gradu sastavio nekoliko isprava, a prema njemu je nosio pridjevak „od Stjениčnjaka“.¹⁸⁰⁷ U podjeli prihoda i posjeda između Babonića 1314. godine banu Stjepanu V. pripao je prihod od tributa iz Stjениčnjaka, kao i sama utvrda.¹⁸⁰⁸ Nakon već opisanog krvavoga sukoba sa četama bana Mikca 1327. godine, koji je uslijedio nakon banovih akcija u sklopu politike slamanja plemićke oligarhije unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva koju je od početka drugoga desetljeća 14. stoljeća provodio kralj Karlo Robert prvo u Ugarskoj, a potom i u Hrvatskoj i Slavoniji, Babonići su 1328. godine konačno zauvijek izgubili Stjениčnjak, a pri tome se dobili nominalnu kraljevu potvrdu za utvrdu Moslavinu, koju će također vrlo brzo izgubiti.¹⁸⁰⁹

Od staroga grada Stjениčnjaka kojega Lopašić opisuje kao „obsegom veći grad, nego li i jedan grad, što još postoji u Hrvatskoj“,¹⁸¹⁰ danas stoji samo komad istočnoga zida u dužini od nekoliko metara. Također su na južnom dijelu longitudinalne zaravni tek u temeljima vidljivi tragovi vrlo vjerojatno prvobitne branič kule,¹⁸¹¹ koju je vrlo vjerojatno krajem 19.

¹⁸⁰³ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 238.-242.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 327.-329.; Kosztolnyik, *Hungary*, str. 180.-192.

¹⁸⁰⁴ *...per comitem Thomam et per comitem Nicolaum, qui tunc erat comes de Goricha...*, CD 5, dok. 657., str. 147.

¹⁸⁰⁵ M. Karbić, „Joakim Pektar“, str. 19.-24.

¹⁸⁰⁶ CD 9, dok. 296., str. 358-360

¹⁸⁰⁷ U Stjениčnjaku je ban Stjepan IV. sastavio sačuvane isprave od 23. lipnja 1307. (CD 8, dok. 130., str. 141.-142.) i 8. rujna 1311. (CD 8, dok. 243., str. 291.), dok se „knezom od Stjениčnjaka“ naziva u ispravama iz 1300. (*...St[ephanus] banus totius Sclauonie et Stennizuale...*, CD 7, dok. 373., str. 417.), i 1310. godine (*...Stephanus banus totius Slavonie de Stennizval...*).

¹⁸⁰⁸ *...tributum sub castro Stenichnak tam commeantium, quam ipsius Stephano bano preter portionem, sicut et ipsium castrum Stenichnak...*, CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁸⁰⁹ O ovome više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjениčnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“. O daljnjoj povijest Stjениčnjaka do 1580. godine kada taj kraj konačno osvajaju Osmanlije vidi: Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 273.-292.; Škiljan, „Srednjovjekovni grad Stjениčnjak“, str. 101.-112.

¹⁸¹⁰ Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 270.

¹⁸¹¹ Horvat smatra da je baš na južnom dijelu bio ulaz u burg s barbakanom (Horvat, Zorislav, „Ulazi u burgove 12 - 15. stoljeća“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 6., Zagreb, 1998., str. 64.).

stoljeća vidio Lopašić kada je obilazio lokaciju utvrde Stjeničnjaka. Lopašić, naime, opisuje čak tri kule te smatra da ih je bilo znatno više. Nadalje navodi da su zidovi bili poprilično debeli te da je na njima bilo tragova finije arhitekture izrađene od tesana kamena. Lopašić navodi da u zidovima ima tragova kvalitetne cigle, te da se još tek nešto prije njegova vremena moglo ući ljestvama u duboke podrume, koji su u njegovo vrijeme već bili zasuti kamenjem i šutom.¹⁸¹² Štoviše, Lopašić donosi i crtež Stjeničnjaka kako je on u njegovo vrijeme vjerojatno izgledao, te se na njemu jasno vide barem dvije kule i podosta vanjskoga zida.¹⁸¹³

Današnje stanje Stjeničnjaka nije neočekivano uzme li se u obzir da je još Lopašić zabilježio da je kamenje sa ruševina Stjeničnjaka, nakon što su ga stoljećima ranije napustili njegovi stanovnici, koristilo novopridošlo pravoslavno stanovništvo za izgradnju svoje parohijalne crkve Svete Marije u Trebinji, ali i grofovi Draškovići za gradnju svoga dvora i župne crkve u Rečici.¹⁸¹⁴ Takva je praksa nastavljena i u 20. stoljeću, pa je uz nebrigu nadležnih službi današnje stanje ruševina staroga grada Stjeničnjaka potpuno shvatljivo.

Podno grada Stjeničnjaka uz potok Tržac razvilo se podgrađe s kojega su ubirali prihode gospodari grada, baš kako je to zabilježeno 1314. godine kada je sav tribut iz Stjeničnjaka pripao banu Stjepanu V.¹⁸¹⁵ Podgrađe Stjeničnjaka dobilo je na važnosti početkom 16. stoljeća kada se u Tršcu podno Stjeničnjaka razvio gospodski dvor za čije su vlasnike stanovnici toga naselja morali obavljati neke radnje i plaćati porez od deset dukata svake godine. Štoviše, oko 1550. godine spominju se „braća purgari i plemeniti ljudi“, dok se u drugoj polovici istoga stoljeća spominje sudački stol u Stjeničnjaku. Štoviše, u Stjeničnjaku se u dva navrata 1530. i 1558. godine sastajali hrvatski staleži na svome Saboru.¹⁸¹⁶ O vjerojatnoj poziciji podgrađa uz potok Tržac ne svjedoče samo nalazi keramike i šljake na tom prostoru,¹⁸¹⁷ već i samo ime potoka Tržac koje sugerira da se na tome mjestu trgovalo.¹⁸¹⁸

Prvi poznati patron župne crkve u Stjeničnjaku je bio sveti Jakov, pa se tako već 1261. godine spominje crkva Svetoga Jakova nasuprot mjesta kurije u gradu Gorici.¹⁸¹⁹ Sličan je

¹⁸¹² Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 270.

¹⁸¹³ Slika 18 – „Steničnjak. (Po nacrtu prof. Krambergera)“, u: Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 269.

¹⁸¹⁴ Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 268.; Kruhek, Milan, *Karlovac, utvrde, granice, ljudi*, Karlovac, 1995., str. 102.; Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 95.

¹⁸¹⁵ ...*tributum sub castro Stenichnak tam commeantium, quam ipsius Stephano bano preter portionem, sicut et ispium castrum Stenichnak...*, CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁸¹⁶ Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 280.-282.; Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 176.-184.

¹⁸¹⁷ Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 97.

¹⁸¹⁸ Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 280.

¹⁸¹⁹ ...*ecclesia sancti Jacobi uesrsus locum curie castru Goricensis...*, CD 5, dok. 709., str. 204.

spomen zabilježen i 1263. godine.¹⁸²⁰ Nije nemoguće da je ta crkva i kurija bila središte Goričkog arhidakonata. Naime, župnik crkve u Stjeničnjaku 1328. godine naziva se i zamjenikom arhidakona goričkog.¹⁸²¹ Tadašnji župnik crkve u Stjeničnjaku, tj. vicearhidakon gorički, boravio je u svome župnome dvoru u Stjeničnjaku, dok je sam gorički arhidakon puno češće boravio u Zagrebu, tj. u kuru kanonika Zagrebačkog kaptola, u koji je pripadao. Štoviše, u popisu župa Zagrebačke biskupije koji je 1334. godine sastavio Ivan arhidakon gorički, spominje se crkva Blažene Djevice Marije u Stjeničnjaku, te je ona navedena kao prva u popisu župa koje spadaju u Gorički arhidakonat što bi moglo potvrditi pretpostavku da su baš Stjeničnjak i njegova župna crkva bili sjelo goričkih arhidakona.¹⁸²² Crkva Blažene Djevice Marije u Stjeničnjaku se spominje i u popisu iz 1501. godine.¹⁸²³

Župna crkva grada Stjeničnjaka vjerojatno se nalazila izvan zidina grada nešto južnije od današnjeg zaseoka Roknići, na lokalitetu koji se i danas naziva Crkvina. Iako se na samom mjestu crkve vide tragovi, ali kako je teren poravnat, te kamenja više nema, nemoguće je izraditi tlocrt crkve.¹⁸²⁴ Kao i kod Stjeničnjaka i kod srednjovjekovnih Blagaja i Zrina također su se njihove župne crkve nalazile u podnožju gradova, bliže gradskome podgrađu i stanovništvu koje je tamo živjelo i trgovalo.

Nešto južnije od grada Stjeničnjaka, na brdu Medveđak (336 mnv) na lokalitetu koji se u lokalnoj tradiciji nazivao „Sveta Žalost“ nalazio se srednjovjekovni franjevački samostan koji se spominje u sačuvanim povijesnim izvorima.¹⁸²⁵

¹⁸²⁰ ...*ecclesia sancti Jacobi uesrus locum curie castri Goricensis...*, CD 5, dok. 760., str. 260.

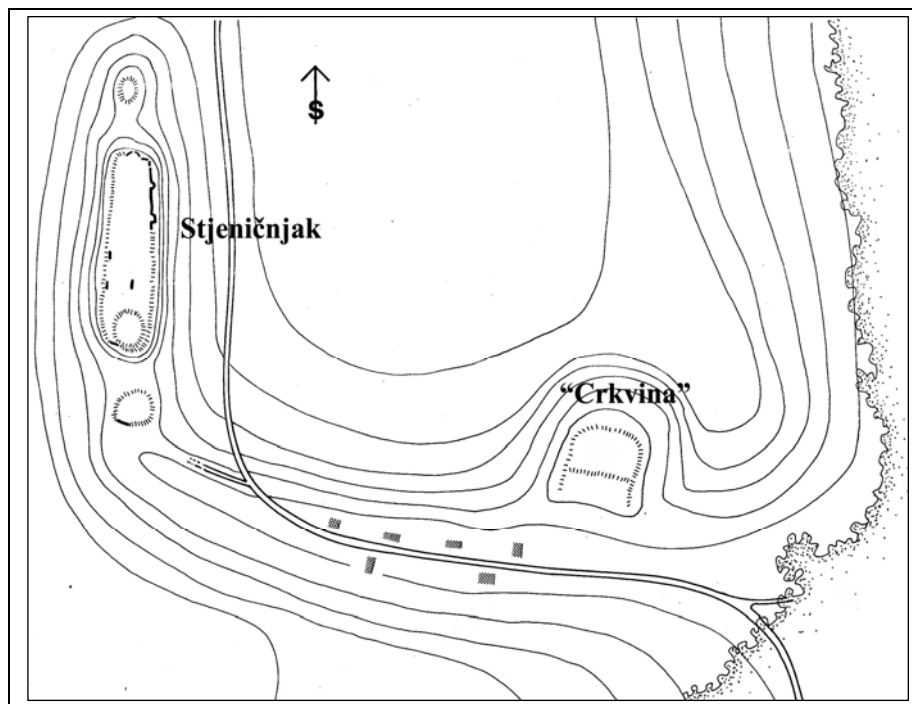
¹⁸²¹ ...*ecclesiae eiusdem sacerdos de Stenychnayk, vicearchidiaconus de Guerche...*, CD 9, dok. 328., str. 398.

¹⁸²² ...*Ecclesie in predicto archidiaconatu de Guerche ones indifferenter sunt parochiales, et subsunt sub archidiacono. Ex quibus prima sit: Ecclesia beate virginis de Stennichnak...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 216.

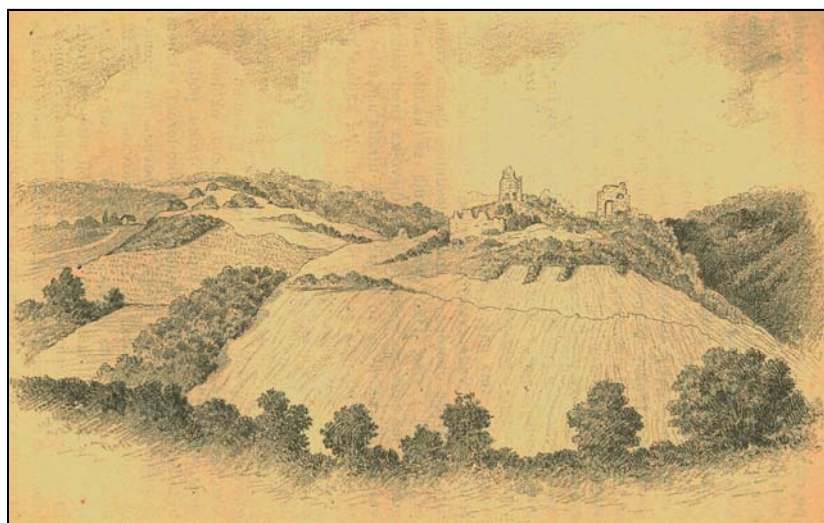
¹⁸²³ ...*Petrus plebanus ecclesie beate virginis in Ztennychnyak. Anthonius cappleanus eiusdem...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 218.

¹⁸²⁴ Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 97.

¹⁸²⁵ Škiljan, „Srednjovjekovni grad Steničnjak“, str. 96.

prilog 54 - skica tlocrta Stjeničnjaka i pozicije „Crkvina“
(autor: Zorislav Horvat)

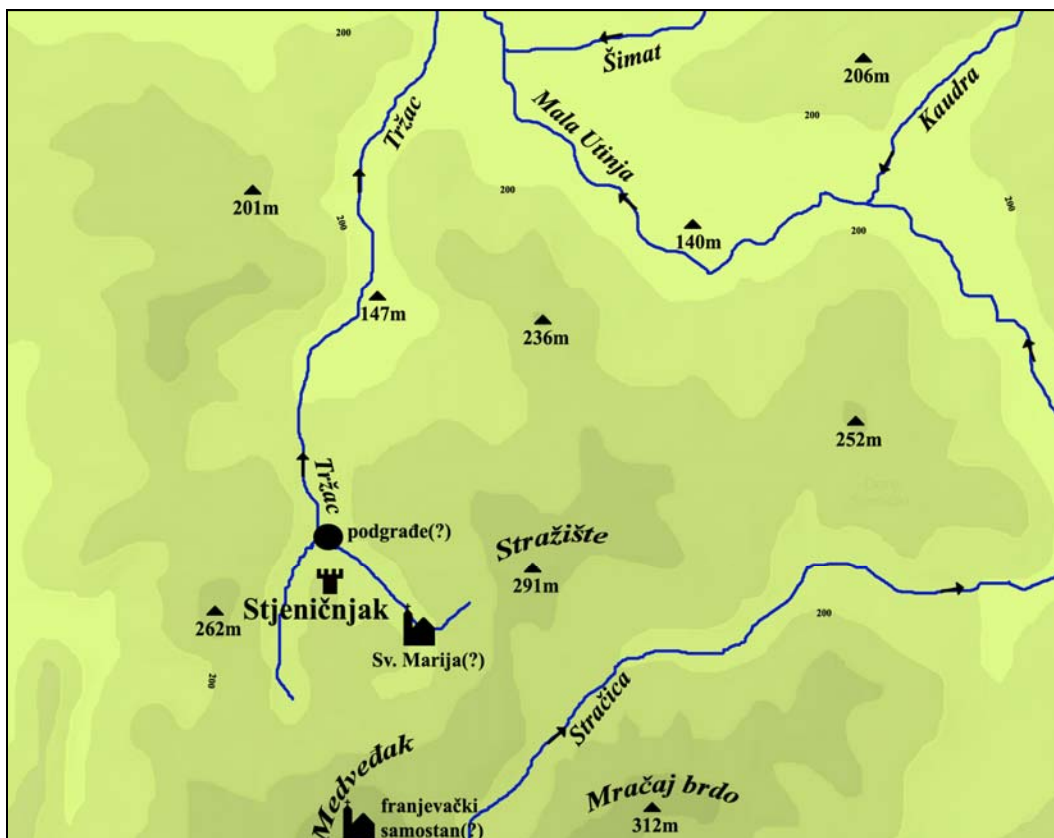
prilog 55 - crtež utvrde Stjeničnjaka sa kraja 19. stoljeća
(Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, str. 269.)

prilog 56 - položaj grada Stjeničnjaka
(stanje svibanj 2010., foto: Milan Kruhek)

prilog 57 - istočni zid grada Stjeničnjaka
(stanje svibanj 2010., foto: Milan Kruhek)

karta 17 - pozicija grada Stjeničnjaka, njegova podgrađa i franjevačkog samostana tijekom 14. i 15. stoljeća

4.6. Posjedi i utvrde knezova Babonića u dolini rijeke Vrbasa

Srednjovjekovna županija Vrbas smjestila se južno od Save uz donji tok rijeke Vrbasa, na važnom prometnom pravcu koji je još od antike vodio od Slavonije i Ugarske, preko Bosne, pa sve dalje do Dalmacije.¹⁸²⁶ Zbog svog strateškog položaja nije neobično da se već nakon provale Tatara ovo područje u izvorima pojavljuje kao posebna županija. Županija Vrbas nalazila se južno od Save, na zapadu je graničila s Dubičkom i Sanskom županijom, a na istoku s županijom Glaž.¹⁸²⁷ Južno od nje nalazili su se Donji Krajevi.¹⁸²⁸ Tijekom druge

¹⁸²⁶ Čače, Slobodan, *Civitates Dalmatiae u «Kozmografiji» Anonima Ravenjanina*, Zadar, 1995., str. 97.

¹⁸²⁷ Usporedi karte: „Alsó-Szlavon oklevéltár anyagához“, CDDOS, iza str. 450.; „Historijska karta srednjovjekovne bosanske države“, Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne*, iza str. 184. Precizan opis položaja srednjovjekovnih županija Vrbas, Glaž, Zemljanik i Sana detaljnije pogledaj u: Rački, Franjo, „Hrvatska prije XII vieka glede na zemljišni opseg i narod“, *Rad JAZU*, sv. 56, Zagreb, 1881., str. 144.-207.; Mazalić, Đoko, „Gdje je ležao Glaž?“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajeva*, sv. IV-V, Sarajevo, 1950., str. 224.-231.; Ružičić, Gojko, „Prilozi istoriji geografije srednjovjekovne Bosne“, *IstGlas*, sv. 2, Beograd, 1972., str. 191.-210.; Blagojević, Miloš, „Severna granica bosanske države u XIV veku“, *Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena*, Beograd, 1995., str. 59.-76.; i Ćosković, Pejo, *Susret sa zagubljenom poviješću: područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 2001. Konačno je i možda najtočnije tumačenje iznio Darko Periša (Periša, „Pejo Ćosković: Susret sa zagubljenom poviješću“, str. 199.-216.).

polovice 13. stoljeća, a svakako prije 1287. godine, južni se dio županije izdvojio i oblikovao novu teritorijalnu jedinicu župu Zemljanik (*supam Zemlenyk*),¹⁸²⁹ koja se nalazila u rukama bosanskih vladara te je postepeno pripajana Donjim Krajevima.¹⁸³⁰ U crkvenom je smislu cijeli ovaj prostor pripadao pod nadležnost zagrebačkih biskupa.¹⁸³¹

Prvi poznati župan Vrbasa bio je neki Stjepan koji je istovremeno vršio i dužnost magistra konjušnika na dvoru ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV. (1235.-1270.).¹⁸³² Sredinom 1243. godine Stjepan se spominje u kraljevoj pratnji u Budimu. Isti se još nekoliko puta 1244. i 1245. godine spominje kao vrbaški župan.¹⁸³³ U dokumentu iz 1258. godine sačuvano je ime još jednog vrbaškog župana - Mojsije.¹⁸³⁴

Vrbas se spominje i krajem šezdesetih godina 13. stoljeća. Godine 1269. kralj Bela IV. podijelio je templarskom redu neke posjede u Dubičkoj županiji. U istom su dokumentu detaljno opisane granice tih posjeda, te je iz isprave vidljivo da su templari na istoku graničili sa zemljom Vrbas.¹⁸³⁵

Iz iste godine sačuvane su nam vijesti o nezadovoljstvu stanovništva Vrbaške županije. Podložnici zagrebačkog biskupa Timoteja na posjedima uz rijeku Vrbas pobunili su se zbog velikih materijalnih izdataka za uzdržavanje kraljevskih baruna i vrbaških župana. Osim zbog velikih nameta narod se bunio i zbog nasilja koja su velikaši tamo činili. Biskup je primio žalbe ne samo puka već i jobagiona, te je zamolio kralja Belu IV. da ih oslobodi tih davanja što je on i učinio.¹⁸³⁶

Sedamdesetih godina 13. stoljeća Vrbaška je županija postepeno prešla u ruke moćnoga plemićkog roda Gisingovaca, te je ostala u njihovim rukama sve do sredine

¹⁸²⁸ Lukas, *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, str. 64.; Vego, Marko, *Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1982., str. 38.-42.

¹⁸²⁹ CD 6, dok. 496., str. 588.-589.; vidi i karte: „A Blagay-oklevéltár helyrajzi adatai“, CDCB, iza str. CCXX; „Historijska karta srednjovjekovne bosanske države“, Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne*, iza str. 184.

¹⁸³⁰ Vego, *Postanak srednjovjekovne bosanske*, str. 38.

¹⁸³¹ Bilogrivić, *Katolička crkva na području*, str. 121.-204., i karta „Katolička crkva na području Banjalučke biskupije do turskog vremena“, iza 126.

¹⁸³² ...*Stephano agazonum et comite de Vrbaz...*, CD 4, dok. 171, str. 192.

¹⁸³³ 15. lipnja 1244. - ...*Stephano magistro agazonum et comite de Vrbaaz...*, CD 4, dok. 205., str. 233.; 29. listopada 1244. - ...*Stephano agazonum et comite de Urbaz...*, CD 4, dok. 218., str. 255.; 26. travnja 1245. - ...*Stephano agazonum et comite de Vrbaz...*, CD 4, dok. 240., str. 276.

¹⁸³⁴ ...*Muysi magistri dapiferorum nostrorum et comitis de Vrbas...*, CD 5, dok. 621., str. 106. Župan Mojsije se nalazio u kraljevoj pratnji te je vršio službu magistra jelenoša (Ćosković, *Susret sa zagubljenom poviješću*, str. 34.).

¹⁸³⁵ ...*milicie templi Jehrosolimitani ... possessione dicti comitatus de Dwybycha ... mete, que inciperent stringere terram de Dwbycha a terris de Wrbaz...*, CD 5, dok. 975., str. 510.-513.

¹⁸³⁶ ...*quod cum populi venerabilis patris Thymotei episcopi Zagrabiensis in comitatu (de Vrbaz existentes) per continuos descensus baronum nostrorum et per comitem de Vrbaz, ac per curiales comites eiusdem, qui fuere pro tempore, se conquerentur, fuisse plurimum aggrauatos ... quod nullus baronum nostrorum de(scensum super eosdem presu)mant facere uiioletum et ut seruicia sua iam dicto venerabili patri debita iidem populi et iobagiones facilius impendere ualeant...*, CD 5, sok. 970., str. 503.-504.; Ćosković, *Susret sa zagubljenom poviješću*, str. 39.

devetoga desetljeća istoga stoljeća kada je županska služba u Vrbasu prešla u ruke Babonića.¹⁸³⁷ Nakon mira u Ozlju 1280. godine Babonići su se nametnuli kao najmoćniji velikaši na prostoru srednjovjekovne Slavonije južno od Save.¹⁸³⁸ Pa se tako knez Radoslav I. već 1285. godine naziva županom Glaža, Vrbasa i Sane.¹⁸³⁹ Do sredine 1287. moć je Gisingovaca na ovom prostoru potpuno nestala. Dana 28. svibnja 1287. bosanski je ban Prijezda darovao sinu bana Stjepana IV. Babonića, knezu Stjepanu VI., župu Zemljanik.¹⁸⁴⁰ U burnim vremenima zadnjeg desetljeća 13. i prvoga desetljeća 14. stoljeća Babonići su u nekoliko navrata dobili potvrdu županske časti u županiji Vrbas i od posljednjeg ugarsko-hrvatskoga kralja Andrije III. Mlečanina, kao i od pretendenta na ugarsko-hrvatsko

¹⁸³⁷ Iako nije u potpunosti poznato kako su zavladao područjem Vrbasa i Sane, svakako je tome pomogla činjenica da je najmoćniji član roda, Henrik Gisingovac, 1273. godine pomogao kralju Ladislavu u sukobu s češkim kraljem Otokarom. Naime, češki je kralj želio ostvariti prevlast u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu pa je u Ugarsku poslao svoga šurjaka Belu kao pretendenta na prijestolje. Henrik Gisingovac ga je dočekao na dunavskom otoku Sv. Margareta kraj Pešte te ga je u žestokom sukobu porazio i pogubio, nakon čega je stekao veliki ugled na kraljevom dvoru, a pogotovo jer su mu u odmazdi kralja Otokara u ljeto i jesen 1273. stradali posjedi i gradovi s obje strane Dunava u zapadnoj Ugarskoj. U svakom slučaju, kralj ga je Ladislav nagradio tako što mu je vratio titulu slavonskog bana (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 252.-253.). Naime, od 23. svibnja 1273. godine Henrik je ponovno nosio titulu „bana cijele Slavonije“ (*...Herrico bano tocius Sclauonie...*, CD 6, dok. 34, str. 35.-38.). Njegov ugled potvrđen je i nešto ranije. U ispravi od 1. ožujka 1273. godine Henrik se spominje kao ban Usore i Soli (*...Henrico bano Vozora et de Sou...*, CD 6, dok. 23., str. 21.-22.). Moguće je da su baš u vrijeme Henrikovog banovanja u Usori i Soli, Gisingovci iskoristili metež u srednjovjekovnoj Slavoniji, te došli u posjed cijele županije Vrbas. To se nije moglo dogoditi prije 30. travnja 1273. godine kada se kao vrbaški župani javljaju do tada nepoznati Kristofor i Vito (*Cristofanus et Vitus magistri comites de Vrbaz*). Oni su te 1273. godine dopustili braći Hrvatinu, Petru i Blagoju, sinovima Vojkovom, da prodaju svoj posjed Liplje koji se nalazio u županiji Vrbas (*...Horvatin, Petrus et Blagoya filii Voyk ... possessionem eorum hereditariam existentem in Vrbaz Lipye uocatam...*, CD 6, dok. 29., str. 29.-30.). Unatoč činjenici da mu je kralj Ladislav vratio bansku titulu, Henrik Gisingovac je protiv njega u jesen 1274. godine poveo pobunu najznamenitijih ugarskih i slavonskih velikaša. Zajedno s nekadašnjim banom Joakimom Pektarom, sinom slavnog bana Stjepana Gut-Keleda, namjeravao je za kralja postaviti kraljevog mlađeg brata Andriju. Urotnici su opkolili Ladislava i njegovu majku kod Budima. Ipak, stvari su primile neočekivan obrat kada je u bitki u Bakonjskoj šumi poginuo i sam ban Henrik (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 254.). Henrik je za sobom ostavio četiri sina: Ivana, Nikolu, Henrika i Petra. Braća su zajednički preuzeli vodstvo roda. Moć Gisingovaca nije se smanjila. Štoviše, Petar je već 1275. godine postao biskupom u Vesprenu (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1., str. 254.). U sve češćim sukobima između slavonskog plemstva braća su iskoristili nastalu situaciju i ojačali na prostoru Vrbasa. Vjerojatno su iskoristili ugled koji je imao njihov pokojni otac Henrik kao ban Usore i Soli, te je jednog od njih, magistra Ivana, kralj imenovao i županom Vrbasa. Početkom osamdesetih godina 13. stoljeća magistar Ivan je nosio titulu župana Vrbasa i Sane. Tako je, naime, Ivan tituliran u ispravi o miru između Babonića i Gisingovaca potpisanog u Ozlju 30. listopada 1280. Godine (*...magister Jhoannes(!) comes de Vrbaz et de Zana...*, CD 6, dok. 306., str. 362.). Nakon ovoga mira Babonići su se nametnuli kao najmoćniji velikaši na prostoru srednjovjekovne Slavonije južno od Save (više vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“).

¹⁸³⁸ O sukobima Babonića sa Gisingovcima i Gútkeledima krajem osmoga desetljeća 13. stoljeća vidi poglavlje „2.2. Babonići u drugoj polovini 13. stoljeća: uspon roda i sukobi sa susjednim velikaškim rodovima“.

¹⁸³⁹ *...Nos Radizlaus comes de Glaas, Vrbaz et Zana...*, CD 6, dok. 461., str. 544.

¹⁸⁴⁰ *...Priezda domino concedente banus Boznensis ... totam supam Zemlenyk ... primogenito nobilis viri et honesti Stephani bani et karissime corporalis filie nostre coniugi eiusdem ac per eosdem suis heredibus heredumque successoribus...*, CD 6, dok. 496., str. 588.-589. Župa Zemljanik darovana je ne samo knezu Stjepanu VI. Baboniću nego i njegovoj supruzi neimenovanoj kćerki bana Prijezde.

prijestolje iz dinastije napuljskih Anžuvina. ¹⁸⁴¹ U svakom slučaju Babonići su se do kraja prvoga desetljeća 14. stoljeća učvrstili kao jedini gospodari Vrbaške županije. ¹⁸⁴²

Početkom drugoga desetljeća 14. stoljeća gospodar Vrbasa je bio ban Stjepan V. Babonić koji na tom prostoru imao mnogobrojne podložnike, saveznike i familijare. Tako se koncem 1312. godine spominje neki Ladiha čijim je maloljetnim sinovima zagrebački biskup Augustin neki neimenovani posjed u Vrbaškoj županiji, te ga je predao kanoniku Petru, kantu Zagrebačkog kaptola. ¹⁸⁴³ O bliskosti bana Stjepana V. Babonića i kneza Ladihe svjedoči činjenica da je baš on i njegova braća, Ivan I. i Radoslav II., imenovani za skrbnike malodobnih Ladihovitih sinova. ¹⁸⁴⁴

Ban Stjepan V. je na prostoru Vrbaške županije ubirao prihode od mitnica pa se tako u ispravi o obiteljskom vijećanju u cistercijskom samostanu u Topuskom spominje da je upravo ban Stjepan V. ubirao prihod sa trga podno utvrde Vrbasa koja je očito bila u njegovim rukama. ¹⁸⁴⁵

Neupitna je činjenica sa srednjovjekovni Vrbas i Banja Luka nisu istovjetni jer se oni kao dva različita topnoima zajedno spominju u čak četiri isprave s kraja 15. i početka 16. stoljeća. ¹⁸⁴⁶ Iako Čosković zastupa mišljenje da se srednjovjekovni Vrbas, administrativno središte Vrbaške županije, nalazio u današnjoj Banjoj Luci, te ga smješta na poziciju utvrde Kastel na ušću rječice Crkvene u Vrbas, ¹⁸⁴⁷ Periša napominje da se na tome mjestu prije zadnjega rata izvršena opsežna arheološka iskapanja te da pritom nisu otkriveni arhitektonski ostaci koji bi sa sigurnošću upućivali na nekakav kasnosrednjovjekovni utvrđeni grad. Osim toga, položaj Kastela na blagoj uzvišenoj ravnici ne odgovara položaju kasnosrednjovjekovnih utvrđenih gradova (*castrum*). ¹⁸⁴⁸ Periša dalje napominje da je u

¹⁸⁴¹ Kralj Andrija III. je knezu Radoslavu I. potvrdio županiju Vrbasa 1293. godine (CD 7, dok. 133., str. 151.-152.), dok je s druge strane napuljski kralj Karlo II. 14. svibnja 1300. godine Babonićima potvrdio „jedan dio slavenske zemlje, koja po pravu pripada rečenom Ugarskom Kraljevstvu, to jest od Njemačke do Bosne i od rijeke Save do brda Gvozda“ (...*partem unam terre Sclauonie, de iuribus et pertinentiism dicti regni Ungarie, a Theotonia videlicet usque in Bosznam, et a fluvio Zava usque ad montem Gazd, quam dicti comites dudom tenuisse dicuntur*, CD 7, dok. 342, str. 388.-389.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 75.).

¹⁸⁴² Detaljnije o učvršćivanju Babonića na prostoru srednjovjekovne Vrbaške županije vidi poglavlje „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“.

¹⁸⁴³ ...*quandam possessionem ipsius ecclesie, in Vrbaz existentem, apud nobilem virum comitem Ladiha de eadem prouincia...*, CD 8, dok. 265., str. 321.-322.

¹⁸⁴⁴ ...*Demum per magnificos viros compadres nostros honorandos, videlicet Stephanum banum, Johannem et Radozlaum comiti(!), petiti orphanis eciam ipsius comitis Ladiha compacientes personaliter...*, CD 8, dok. 265., str. 321.

¹⁸⁴⁵ ...*porro tributa ... Vrbasa...*, CD 8, dok. 301., str. 359. Latinski izraz *porro* vjerojatno je iskrivljeno *forro*, tj. *forum*, -i, n. = trg, tržište.

¹⁸⁴⁶ Banja Luka i Vrbas se kao dva različita mjesta zajedno spominju u ispravama iz 1494., 1495., 1519. i 1522. godine (Bilogriović, *Katolička crkva na području*, str. 189.190.).

¹⁸⁴⁷ Čosković, *Susret sa zagubljenom poviješću*, str. 29.

¹⁸⁴⁸ Periša, „Pejo Čosković: Susret sa zagubljenom poviješću“, str. 208.-209.

historiografskoj i arheološkoj literaturi prihvaćeno mišljenje da se srednjovjekovni Vrbas nalazio na brdu Pavetnjaku u Gornjim Pogradcima kod Bosanske Gradiške. Tamošnje ruševine današnje stanovništvo naziva Gradom Marije Terezije, a ispod njega se nalaze ostaci prostranog podgrađa sa crkvom.¹⁸⁴⁹ Već ranije je napomenuto da se u ispravi iz 1314. godine spominje trg podno grada Vrbasa, dok se župna crkva Svetoga Vida spominje u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine.¹⁸⁵⁰

U svakom slučaju, nakon smrti bana Stjepana V. Babonića, grad Vrbas prelazi u ruke njegova mlađega brata, također slavonskog bana, Ivana I. koji je u njemu 1321. godine sastavio ispravu kojom je uzeo za svoga zakonita sina svoga nećaka Ivana II., sina pokojnog bana Stjepana V.¹⁸⁵¹ I baš činjenica da se Vrbas koncem drugoga desetljeća 14. stoljeća našao u rukama bana Ivana I. omogućila je da Babonići taj grad i čitavu Vrbašku županiju ne izgube nakon sukoba sinova pokojnog bana Stjepana V. i novoga slavonskoga bana Mikca 1327. godine. Naime, iako u početku nekadašnji ban Ivan I. nije bio zadovoljan poradi gubitka banske časti imenovanjem Nikole, sina Omedeja, za novoga slavonskoga bana sredinom 1323. godine, pa se čak, prema pisanju kroničara Mihe Madijeva, s njime sukobio u kolovozu 1323. godine,¹⁸⁵² ipak vrlo brzo je knez Ivan I. odustao od daljnjeg otpora novim slavonskim banovima, za razliku od svojih nećaka knezova Jurja, Dionizija II., Ivana II. i Pavla, te se već se 1326. godine Ivan I. spominje kao magistar tavernika ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete.¹⁸⁵³ Moguće je da je knez Ivan I. držao grad Vrbas sve do svoje smrti koncem ljeta 1334. godine,¹⁸⁵⁴ nakon čega je ban Mikac, vjerojatno po nalogu kralja Karla Roberta, za novog vrbaškog župana imenovao kneza Nikolu, sina Petra od Ludbrega, koji se na toj funkciji spominje već 22. kolovoza 1334. godine.¹⁸⁵⁵ Nakon smrti kneza Ivana I. grad Vrbas i Vrbaška županija zauvijek je izgubljena za knezove Baboniće. Narednih nešto više od dvadeset godina županija Vrbas biti će u rukama nižih plemića koji su vjerno služili kralja Karla Roberta kao vrbaški župani. Situacija će se promijeniti prema sačuvanim izvorima tek

¹⁸⁴⁹ Periša, „Pejo Ćosković: Susret sa zagubljenom poviješću“, str. 209.

¹⁸⁵⁰ ...*Item sancti Viti sub castro Vrbouch...*, APJ 9, str. 229.

¹⁸⁵¹ ...*Nos Johannes banus totius Sclavonie significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod comitem Johannem nepotem nostrorum pro filio nostro karissimo recepimus speciali...*, CD 9, dok. 10., str. 12.

¹⁸⁵² Madijev, „Historija“, str. 178.

¹⁸⁵³ ...*Joanne Babonig nunc magistro tavernicorum, regine Elizabeth...*, CD 9, dok. 262., str. 320.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 356.

¹⁸⁵⁴ Knez Ivan I. Babonić se kao živ zadnji puta spominje 25. srpnja 1334. godine (CD 10, dok. 117., str. 177.-178.).

¹⁸⁵⁵ ...*magistro Nicolao comiti de Vrbaz...*, CD 10., dok. 123., str. 183.

1359., a svakako prije 1360. godine, kada je kralj Ludovik I. imenovao cetinskog kneza Ivana Nelipića županom Sane i Vrbasa.¹⁸⁵⁶

4.7. Posjedi i utvrde knezova Babonića na Žumberačko-samoborskog gorja i njegovoj okolici

Prostor Žumberačkog i Samoborskog gorja su u srednjem vijeku do sredine 14. stoljeća obuhvaćale Okićka i Podgorska županija. Podgorska županija se pretežito prostirala po Žumberačkom gorju s time da joj je istočna granica išla tokom rijeke Bregane od njezina izvora do Topine gdje je skretala na jug kroz Lomničku dragu, te dalje preko Dragonošca, Vranovinskog brijega do obronaka Plešivice i Prilipja. Dalje je granica išla od Prilipja jugoistočnim smjerom kroz Desince prema potoku Okićnici te dalje na jug do rijeke Kupe. Na jugu je rijeka Kupa bila granica prema Goričkoj i Gorskoj županiji sve od Šišljavića do iznad Ozlja. Nešto iznad Ozlja granica Podgorske županije je skretala prema sjeveru od izvora Bregane zaobilazeći u širokom luku krajnje točke Kostanjevac i Grabar.¹⁸⁵⁷ Prvobitna županijska utvrda bila je utvrda Turen kraj današnje Svete Jane, koji se u ispravama 13. i 14. stoljeća naziva Podgorje.¹⁸⁵⁸ Sredinom 14. stoljeća Podgorska županija ušla je u sastav nove velike Zagerbačke županije.¹⁸⁵⁹

S druge strane, Okićka se županija pretežito prostirala po Samoborskom gorju,¹⁸⁶⁰ te joj je na sjeveru granica bila tokovi rijeke Bregane i Save, na istoku i jugu graničila je sa Zagrebačkom županijom, dok je na zapadu i jugozapadu graničila sa Podgorskom županijom. Prvobitna županijska utvrda bio je tvrdi grad Okić,¹⁸⁶¹ koji se prvi puta kao mjesto spominje u ispravi iz 1193. godine kojom je pečuški biskup Kalan predao zagrebačkom biskupu

¹⁸⁵⁶ V. Klaić, „Rodoslovje knezova Nelipića“, str. 7.-8.; Gunjača, „Cetinski knez Ivan I. Nelipić“, str. 181.-182.; Soldo, „Cetina – srednjovjekovna županija“, str. 80.; Birin, *Knez Nelipac*, str. 83.

¹⁸⁵⁷ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 21.-22.

¹⁸⁵⁸ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 13.-14.; Nadilo, Branko, „Ruševine zamkova na Samoborskom i Žumberačkom gorju“, *Građevinar: časopis Hrvatskog saveza građevinskih inženjera*, god. 55, br. 4, Zagreb, 2003., str. 244. Utvrda Podgorje se u 13. stoljeću spominje: 1244. - *...comites nostri de eodem Podgoria pro tempore constituti in iobagiones castris eosdem...*, CD 4, dok. 221., str. 258.; 1249. - *...Alexander comes de Podgorya et omnes iobagiones castris et castrenses de Podgory multas terras nomine castris...*, CD 4, dok. 356., str. 403.; 1257. - *...castris de Podgoria...*, CD 5, dok. 577., str. 51.; 1264. - *...castris de Podgoria...*, CD 5, dok. 818., str. 327.; 1271. - *...castris de Podgoria...*, CD 5, dok. 52., str. 603.

¹⁸⁵⁹ Podgorska županija se posljednji puta spominje u ispravi od 6. prosinca 1345. godine kojom je podgorski župan Dragan darovao jastrebarskoj općini i crkvi Sv. Nikole posjed Černiljevac (*...Nos Draganus filius Rados iobagionum de Podgoria comes...*, CD 11., dok. 194., str. 257.).

¹⁸⁶⁰ Zsoldos navodi četiri župana Okićke županije u 13. stoljeću (Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, str. 177.-178.).

¹⁸⁶¹ Okić se kao utvrda prvi puta spominje u privilegiju kralja Bele IV. danome samoborskim stanovnicima i doseljenicima 1242. godine (*...hospites nostri de Zumbur prope castrum Oclych existentes...*, CD 4, dok. 49., str. 164.).

Dominiku desetinu u Krapini, Okiću i Podgorju.¹⁸⁶² Osim Okića, unutar Okičke županije nalazili su se tvrđi gradovi Lipovec¹⁸⁶³ i Samobor.¹⁸⁶⁴ Dolina rijeke Krke sve do početka 13. stoljeća bila je prekrivena gustim šumama kojih je krčenje, kao i naseljavanje toga kraja intenzivno započelo tek početkom 13. stoljeća.¹⁸⁶⁵ Stoga su te guste šume činile prirodnu granicu između Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i Njemačkoga Carstva.¹⁸⁶⁶

Knezovi Babonići su vrlo rano ostvarivali određene političke utjecaje na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja. Naime, kao što je već rečeno, oko 1200. godine knez Stjepan I. Babonić je po nalogu kralja Bele III. opustošio zemlje kneza Alberta Višnjegorskog nakon njegovih učestalih upada na prostor Goričke i Podgorske županije.¹⁸⁶⁷ Štoviše, upravo su Babonići, i to braća Stjepan II. i Baboneg II., po nalogu kralja Bele IV. obavili reambulaciju posjeda koji su pripali građanima Samobora nakon što im je kralj podijelio povlastice slobodnoga grada.¹⁸⁶⁸ Tek početkom osmoga desetljeća 13. stoljeća Babonići su pokušali doći i do prvih posjeda na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja. Naime, novi je kralj Stjepan V. 1272. godine potvrdio knezu Nikoli II. naselje Samobor sa svim prihodima i korisnostima.¹⁸⁶⁹ Ipak, vrlo malo je vjerojatno da su Babonići uistinu i preuzeli Samobor budući da je već 1274. godine novi mladi kralj Ladislav IV. Kumanac u nasljedno dobro darovao Samobor knezu Ivanu, sinu Jaroslava Okičkog.¹⁸⁷⁰ Osim toga, knezovi Okički bili su gospodari svih tvrdih gradova na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja, pa samim time i politički najjača vlastela na tom prostoru. Ipak, sredinom osmoga desetljeća okićkim županom postao je knez Dionizije iz roda Péca koji je vrlo brzo postao i palatin Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva,¹⁸⁷¹ koji je, uzme li se u obzir da je kralj Ladislav bio maloljetan, uistinu je on bio jedan od najmoćnijih osoba Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva toga doba. Činjenica da je

¹⁸⁶² *...que ex diuersis locis, scilicet: Krapina, Okich et Pogoria...*, CD 2, dok. 244., str. 260.

¹⁸⁶³ Dozvolu za izgradnju nove utvrde Lipovac knezu Ivanu, sinu kneza Jaroslava Okičkog, dao je kralj Bela IV. 1251. godine (*...quod cum dilecto et fideli nostro Iwan comiti filio Irislai montem quendam Lipouch nomine contulerimus pro castro construendo...*, CD 4, dok. 382., str. 442.).

¹⁸⁶⁴ Samobor se po prvi puta kao naselje spominje u privilegiju kralja Bele IV. iz 1242. godine (CD 4, dok. 49., str. 164.-166.).

¹⁸⁶⁵ Kosi, *...quae terram nostram...*, str. 56.

¹⁸⁶⁶ O granici između Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i Njemačkoga Carstva vidi: Kosi, *...quae terram nostram...*, str. 43.-93. detaljnije

¹⁸⁶⁷ *...quendam nobilem de Teuthonia nomine Albertum de Michouo habuerit commetaneum, cuius terra a latere ducatus Sclavonie iuxta Podgoryam et Gorichiam esset sita, idem Albertus confinia ipsius patris nostri potenter invadendo quam plures homines neci tradere, captos abducere, bona quoque recipere eorum et possessiones regias omnino igne vastare consueuerat...*, CD 2, dok. 332., str. 359.

¹⁸⁶⁸ *...Metē autem terram dictorum hospitem nostrorum de Zubur, sicut per litteras nostri fidelis comitis Stephani fratris Baboneg, qui ad id cognoscendum specialiter per nos fuerat destinatus...*, CD 4, dok. 149., str. 165.

¹⁸⁶⁹ CD 5, dok. 84., str. 639.-641.

¹⁸⁷⁰ CD 6, dok. 86., str. 99.-100.; Noršić, *Samobor – grad*, str. 17.-18.

¹⁸⁷¹ O porijeklu palatina Dionizija vidi: Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, str. 20.-22., 296.-297. Dionizije se kao palatin Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva spominje 1274. godine u slijedećim ispravama (CD 6, dok. 58., str. 65., dok. 59., str. 66., dok. 65., str. 72., dok. 81., str. 95., dok. 87., str. 101., dok. 593., str. 706.).

Dionizije iz roda Péca sredinom osmoga desetljeća 13. stoljeća postao okićki župan ukazuje na stratešku važnost Okičke županije, koja se nalazila na granici Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, kao i na činjenicu da su knezovi Okički već od toga doba postepeno ušli u političku defenzivu.

Nakon što je Babonićima u miru sa Gútkeledima potpisanim pred zagrebačkim biskupom Timotejem 6. studenog 1278. godine potvrđena i županska služba u Podgorskoj županiji, postepeno su Babonići i na tom prostoru došli do konkretnih posjeda i gradova.¹⁸⁷² S druge pak strane, potomci kneza Jarosalva Okičkog nisu bili dorasli novonastaloj situaciji te su, našavši se u financijskim neprilikama, bili prisiljeni prodavati svoju djedovinu. Tako je već 1283. godine knez Ivan Okički prodao utvrđeni grad Lipovac, te još neke posjede knezu Radoslavu I. Baboniću.¹⁸⁷³ Godinu dana kasnije, 17. veljače 1284., od plemićkog roda Pribića kupio je knez Radoslav I. posjede Ružindol i Toplicu koji su se također u nalazili u Podgorskoj županiji.¹⁸⁷⁴ Uzevši u obzir da su svakako od kraja sedmoga desetljeća 13. stoljeća Babonići držali i utvrdu Ozalj, koju su vrlo vjerojatno i sami gradili,¹⁸⁷⁵ do početka zadnjega desetljeća 13. stoljeća u njihovim rukama našli su se mnogi posjedi i sve važne utvrde na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja, osim utvrda Okić, Samobor i Podgorje koje im je uz neke druge gradove i posjede, konačno 27. rujna 1293. godine potvrdio tadašnji ugarsko-hrvatski kralj Andrija III. Mlečanin.¹⁸⁷⁶ U idućim godinama Babonići su vještim taktiziranjem između kralja Andrije III., posljednjeg Arpadovića na ugarsko-hrvatskom prijestolju, i pretendenta na ugarsko-hrvatsko prijestolje iz dinastije Napuljskih Anžuvina učvrstili svoju vlast nad svim važnijim gradovima na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja dobivši za to priznanje i jedne i druge strane.¹⁸⁷⁷ Babonići su nesmetano uživali svoje posjede i držali čvrste gradove na tom prostoru sve do sredine trećega desetljeća 14. stoljeća, tj. do njihova sukoba s novim slavonskim banom Mikcem koji je rezultirao slomom političke moći knezova Babonića i gubitkom većine njihovih posjeda i gradova širom srednjovjekovne Slavonije.¹⁸⁷⁸

¹⁸⁷² CD 6, dok. 224., str. 261.-266.

¹⁸⁷³ CD 6, dok. 379., str. 448.-451.

¹⁸⁷⁴ CD 6, dok. 389., str. 467.-468.

¹⁸⁷⁵ Ozalj se u vlasništvu knezova Babonića po prvi puta spominje 30. listopada 1280. godine (CD 6, dok. 306., str. 362.-363.). O okolnostima i vremenu gradnje utvrde Ozalj biti će više riječi u nastavku rada.

¹⁸⁷⁶ *...possessiones seu terras ... Oclich, Podgoria et Zamobor nuncupatas cum castris in eisdem constitutis...*, CD 7, dok. 133., str. 151.

¹⁸⁷⁷ O ovome više vidi poglavlje „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“.

¹⁸⁷⁸ O ovome više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

I prije nego li je došlo do otvorenog sukoba bana Mikca s Babonićima kralj Karlo Robert je 1323. godine potvrdio prava i slobostine građanima Samobora¹⁸⁷⁹ čime je utjecaj Babonića u gradu znatno oslabio. Iako je ban Mikac nakon bitke podno Stjениčnjaka 1327. godine oduzeo Babonićima taj tvrdi grad, dopustio im je da zadrže grad i vlastelinstvo Lipovac,¹⁸⁸⁰ pa ipak nakon te 1327. godine Lipovac se više ne spominje u vlasništvu Babonića te je očito i taj grad za njih vrlo brzo bio zauvijek izgubljen. I konačno, gotovo u isto vrijeme nakon sloma pod Stjениčnjakom Babonići su izgubili i Okić koji se u dva navrata spominje već 1328. godine ali ne kao vlasništvo knezova Babonića.¹⁸⁸¹

Nakon što je 23. studenog 1283. godine knez Ivan, sina kneza Jaroslava Okićkog, prodao grad Lipovac knezu Radoslavu I. prepustio mu je sve posjede koji su spadali u Lipovačko vlastelinstvo.¹⁸⁸² Iz ove isprave nisu poznati posjedi Lipovačkog vlastelinstva ali su zato neki od njih nabrojani u ispravi iz 1327. godine.¹⁸⁸³ U toj se ispravi spominje posjed *Duorian* koji je Laszowski na osnovu izvora iz 1451. godine poistovjetio sa selom Dvorjani u blizini Svete Jane.¹⁸⁸⁴ Osim njega vlastelinstvo Lipovac je obuhvaćao još neka sela na obroncima Plešivice prema granici sa Podgorskom županijom. Bili su to posjed Belčić podno Lipovca (*Belchych*),¹⁸⁸⁵ potom današnji Slavetić (*Sclauetiz*), pa Rijeka¹⁸⁸⁶ koji se spominje i u ispravi iz 1249. godine kao posjed knezova Pribića,¹⁸⁸⁷ te posjed *Debrouch* koji je Laszowski poistovjetio sa posjedom *Brebrouch*,¹⁸⁸⁸ tj. današnjim selom Brebrovac, koji se kao potok i posjed također spominje u ispravi iz 1249. godine,¹⁸⁸⁹ kao i posjed *Gurcham* za koji je teško ustanoviti na što se odnosi.

Osim utvrde i vlastelinstva Lipovac Ivan Okićki je 1283. godine knezu Radoslavu I. prodao posjede Plešivicu, tj. istoimeno današnje selo podno južnih padina planine Plešivice, i posjed Braslovje.¹⁸⁹⁰ Darovao mu je još i posjed Breganu, smještenu na gornjem toku rječice

¹⁸⁷⁹ Noršić, „Slobostine Samobora“, str. 3.-5.

¹⁸⁸⁰ ...*Preterea vice et nomine eiusdem domini nostri regis castrum Lypowch cum tenutis, possessionibus et pertinentiis suis universis specialiter Duorian, Belchych, Sclauetiz, Reka, Gurcham, Debrouch, videlicet castrensibus de comitatu Podkoria eiusdem relinquimus que ad ipsum castrum primitus pertinebant...*, CD 9, dok. 296., str. 359.

¹⁸⁸¹ CD 9, dok. 311., str. 378.-379., dok. 316., str. 383.-385.

¹⁸⁸² ...*castrum suum Lypowch vocatum cum terris seu possessionibus suis...*, CD 6, dok. 379., str. 448.-449.

¹⁸⁸³ ...*castrum Lypowch cum tenutis, possessionibus et pertinentiis suis universis specialiter Duorian, Belchych, Sclauetiz, Reka, Gurcham, Debrouch...*, CD 9, dok. 296., str. 359.

¹⁸⁸⁴ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 9.

¹⁸⁸⁵ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 4.

¹⁸⁸⁶ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 16.

¹⁸⁸⁷ ...*Item prima meta terre Reka ...*, CD 4, dok. 356., str. 404.

¹⁸⁸⁸ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 4. i 7.

¹⁸⁸⁹ ...*Item prima meta terre Brebrouch, que est Wlcomeri, incipit ab aquilone, ubi descendit fluvius Brebrohcouch...*, CD 4, dok. 356., str. 407.

¹⁸⁹⁰ ...*terris inquam empticiis videlicet Plesuicha et Brazlaula vocatis...*, CD 6, dok. 379., str. 449.

Bregane prema planini Plešivici,¹⁸⁹¹ te posjed Prilipje¹⁸⁹² u kojemu se prema popisu iz 1334. godine nalazila župna crkva Svetoga Siksta.¹⁸⁹³ I konačno prodao mu je i posjede Rastoku u blizini današnjeg Slavetića,¹⁸⁹⁴ te nepoznat posjed Kulkedfeld.¹⁸⁹⁵

Na prostoru Podgorske županije osim Jastrebarskog koji se u rukama Babonića spominje prilikom diobe prihoda knezova Babonića,¹⁸⁹⁶ poznata je samo nekolicina posjeda knezova Babonića iako su ih oni na tom prostoru nesumnjivo imali znatno više. Godine 1284. knez Radoslav I. je kupio od roda Pribića posjed Ružindol, za kojega Laszowski napominje da ga treba tražiti u imenu potoka Rustinec iznad sela Pavlovčana,¹⁸⁹⁷ te posjed Toplica,¹⁸⁹⁸ tj. današnje istoimeno selo nedaleko od Slavetića. O kupovini Ružindola i Toplice sačuvane su još dvije bilješke iz iste godine.¹⁸⁹⁹ Na drugoj obali rijeke Kupe, nasuprot grada Ozlja nalazio se posjed Mirkopolje koji je ban Stjepan V. Babonić kupio 1316. godine od Stjepana, sina Borkova, i Nikole, sina Prodanova, iz roda Pribića.¹⁹⁰⁰ Posjed Mirkopolje bio je u uskoj vezi sa naseljem Trg u koje je ban Mikac Prodavić 1329. godine doselio žitelje iz Ozlja te im podario status slobodnog trgovišta.¹⁹⁰¹

Od kraja devetoga desetljeća 13. stoljeća pa barem do kraja prvoga desetljeća 14. stoljeća držali su knezovi Babonići mnoge posjede oko rijeke Krke u današnjoj Republici Sloveniji, na sjevernim obroncima Žumberačkog gorja (slovenski Gorjanci). Taj su prostor Babonići kontrolirali iz tvrdoga grada Žumberka koji se, doduše, po prvi puta spominje u njihovim rukama tek 1308. godine,¹⁹⁰² ali su ga oni vjerojatno držali i barem desetljeće i pol prije toga. Naime, ovaj se grad 1286. godine spominje kao vlasništvo goričko-tirolskoga grofa Majnharda IV.¹⁹⁰³ kojemu je još 1278. godine car Rudolf u zahvalnost za pomoć u ratu protiv češkoga kralja Otokara II., podijelio Korušku te mu dao u najam Kranjsku sa Slovenskom markom.¹⁹⁰⁴ Kako su od početka devetoga desetljeća 13. stoljeća Babonići i Goričko-tirolski

¹⁸⁹¹ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 4.

¹⁸⁹² ...*item donativus scilicet Bregana et Prilepi*...

¹⁸⁹³ ...*Item sancti Syxti de Pribichi*..., Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 218.

¹⁸⁹⁴ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 16.

¹⁸⁹⁵ ...*Rastoca et Kulkedfeldi nominatis*..., CD 6, dok. 379., str. 449.

¹⁸⁹⁶ ...*porro tributa ... Jastrebarzka*..., CD 8, dok. 301., str. 360.

¹⁸⁹⁷ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 17.

¹⁸⁹⁸ ...*Ruzindol et Toplicha nuncupatas existentes in Podgorya*..., CD 6, dok. 389., str. 467.-471.

¹⁸⁹⁹ CD 6, dok. 430., str. 515., dok. 431., str. 516.

¹⁹⁰⁰ ...*terram seu possessionem eorum hereditariam Mirkouopole nuncupatam*..., CD 8, dok. 300., str. 358.

¹⁹⁰¹ Laszowski, Emilij, *Trg kod Ozlja*, Zagreb, 1902. (pretisak iz: „Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva. Nova serija“, sv. 6, Zagreb, 1902.), str. 2.

¹⁹⁰² ...*in Sicherberg*..., CD 8, dok. 141, str. 153.

¹⁹⁰³ Shumi, Franz (ur.), *Archiv für Heimatkunde. Geschichtsforschungen, Quellen, Urkunden und Regeste* (dalje: AFH), sv. 1, Ljubljana, 1882./1883., dok. 20., str. 47.

¹⁹⁰⁴ Kos, „Odnosaji među“, str. 282.; Lapajne, Damjan, „Spomenička baština Žumberka“, *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti. Zbornik u čast 700-te obljetnice prvog spomena imena Žumberak*, Stari grad Žumberak, 1996., str. 33.

grofovi stupili u prve kontakte, te su u narednim vremenima bili u odličnim odnosima, moguće je da je početkom desetoga desetljeća 14. stoljeća grof Majnhard IV. prepustio utvrdu Žumberak knezovima Babonićima koji su u to vrijeme postupno postali najmoćnija vlastela prostora oko Žumberačko-samoborskog gorja politički istisnuvši knezove Okičke s toga prostora.

Dana 9. veljače 1290. godine knez Stjepan IV. darovao cistercitskoj opatiji u Kostanjevici na Krki dio prihoda s posjeda koji su se nalazili na desnoj obali rijeke Krke od grada Mehova, koji je tada u rukama Goričko-tirolskih knezova,¹⁹⁰⁵ pa sve do donjeg toka rječice Bregane, te na lijevoj obali do Klevevža.¹⁹⁰⁶ Riječ je o posjedu *Grubelac*, potom posjedu Draga (*Druga*) koji se nalazilo na obali rijeke Krke uzvodno od Kostanjevice, te posjedu *Nazelich* pokraj Novoga Mesta (*Nazelich apud Nuztorf*). Nekoliko godina kasnije, 1295., obdario je knez Stjepan IV. ponovno cistercite iz Kostanjevice novim posjedima u dolini rijeke Krke.¹⁹⁰⁷ Riječ je o posjedu Črešnjevci u Beloj Krajini,¹⁹⁰⁸ potom posjedu Struga u blizini Otočca na Krki,¹⁹⁰⁹ pa Groblju na Šentjernejskom polju,¹⁹¹⁰ te Karlču na rijeci Krki nizvodno od Kostanjevice,¹⁹¹¹ kao i posjedu Stankovo južno od Velike Malence,¹⁹¹² te konačno posjedu Gradac,¹⁹¹³ tj. današnjem istoimenom selu u Sloveniji nasuprot Novog Sela Žumberačkog sa hrvatske strane granice. Osim tih posjeda, knez Stjepan V. je darovao cistercitima dva svoja posjeda na lijevoj obali rijeke Krke. Riječ je o današnjim selima Zburi i Radovlja podno utvrde Kevlevž.¹⁹¹⁴ Štoviše, cisterciti su od kneza Stjepana IV. dobili i posjed Prilesje pokraj rječice Bregane nizvodno od Kostanjevice.¹⁹¹⁵

No, nisu to bili svi posjedi knezova Babonića oko rijeke Krke. Naime, nakon što su Babonići 1308. godine caru Fridriku Habsburgovcu dali 300 bečkih srebrenih maraka, on im je kao zalog 8. ožujka iste godine dao toranj u Grečinu (*Grezhin*), desetinu u Kostanjevici i Žumberku, selo *Oberleitenberg*, trgovište Krmavu (*forum in Cromau*) i ministerijale u

¹⁹⁰⁵ Štih., *Goriški grofje*, str. 125.-127.

¹⁹⁰⁶ CD 6, dok. 579., str. 685.-686.; Mlinarić, „Cistercitska opatija Kostanjevica“, str. 221.

¹⁹⁰⁷ CD 7, dok. 177., str. 198.-199.

¹⁹⁰⁸ ...*villa dicta Zchermesniza*..., CD 7, dok. 177., str. 198.

¹⁹⁰⁹ ...*inferius dicta villa Struga circa aquam dictam Kierka*..., CD 7, dok. 177., str. 198.; Kosi, „...*quae terram nostram*...“, str. 67.

¹⁹¹⁰ ...*villa dicta Grubielian cum septem mansionibus*..., CD 7, dok. 177., str. 198.; Kosi, „...*quae terram nostram*...“, str. 67.

¹⁹¹¹ ...*villa Karoli*..., CD 7, dok. 177., str. 198.; Kosi, „...*quae terram nostram*...“, str. 67.

¹⁹¹² ...*item villa dicta Stano*..., CD 7, dok. 177., str. 198.; Kosi, „...*quae terram nostram*...“, str. 67.

¹⁹¹³ ...*villa dicta Gradiza*..., CD 7, dok. 177., str. 198. Gorički arhidakon Ivan u svome popisu iz 1334. godine bilježi crkvu Blažene Djevice Marije u Gradecu (...*Item beate virginis de Gradech*..., Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 218.).

¹⁹¹⁴ ...*villa Zbur cum decimus et iure monatano ... villa dicta Radolia*..., CD 7, dok. 177., str. 198.; Kosi, „...*quae terram nostram*...“, str. 67.

¹⁹¹⁵ ...*item villa dicta Prilesia iuxta aquam dictam Bregana*..., CD 7, dok. 177., str. 198.

Orehovci (*Orchinz*).¹⁹¹⁶ Orehovec se nalazi oko dva kilometra južnije od Kostanjevice također na desnoj obali rijeke Krke. Nadalje, moguće je da je spomenuti toranj u Grečinu zapravo posjed Gradac koji se spominje u ispravi iz 1295. godine. Isto je tako moguće da je trg u Krmavi zapravo današnje selo Kronovo na rijeci Krki uzvodno od Kostanjevice. Što se tiče trga podno Žumberka s kojega su Babonići dobili pravo ubiranja desetine od cara Fridrika,¹⁹¹⁷ slovenski povjesničar Kosi pretpostavlja da je zapravo riječ o trgu u Vivodini¹⁹¹⁸ koja se nalazi na gornjem toku rijeke Kupe na mjestu gdje ona ulazi u brda i kanjone iz kojih izlazi podno grada Ozlja. Takav geografski položaj Vivodine izuzetno je pogodovao razvoju naselja u kojemu se mogla razviti trgovina. Vivodina se u vlasništvu knezova Babonića spominje i 1321. godine u ispravi kojom su Babonići darovali crkvu Svetoga Jurja koja se nalazila u blizini grada Žumberka, cistercitskoj opatiji Blažene Djevice Marije u Kostanjevici na Krki čiji su bili patroni.¹⁹¹⁹ Da se crkva Svetoga Juraja uistinu nalazila u Vivodini svjedoči popis arhiđakona Ivana iz 1334. godine u kojemu se spominje crkva Svetoga Juraja u Vivodini.¹⁹²⁰

Za razliku od posjeda s desne strane rijeke Krke u okolici Žumberačko-samoborskog gorja koje su uglavnom izgubili do početka četvrtoga desetljeća 14. stoljeća, Babonići su, ipak, uspjeli zadržati neke posjede na lijevoj obali Krke, tj. na prostoru Njemačkoga Carstva. Riječ je o posjedima podno Staroga Grada (*Altenburg*) na Krki, te trgu u Kronovu (*Kronau*), koje su tek 1352. godine prodali knezovima Ortenburžanima s kojima su bili rodbinski vezani.¹⁹²¹ Tim su im posjedi ostali isključivo zbog činjenice što su se ti posjedi nalazili unutar Njemačkog Carstva, dakle izvan dosega kralja Karla Roberta, tj. njegova eksponenta slavonskoga bana Mikca.

4.7.1. Okić

Grad Okić bio je županijska utvrda istoimene županije o čijem je geografskom položaju bilo riječi u prethodnom poglavlju. Sama utvrda Okić smještena je na jugoistočnim obroncima Plešivičke gore na vrhu strmoga uzvišenja (499 mnv) kojega sa zapada zatvaraju viši vrhovi (Rebar 565 mnv, Rebešćak 544 mnv), dok se s istoka i juga pod gradom otvara brežuljkasti krajolik (kote 270 i 294 mnv) na kojem su mogla nastati prva naselja zaštićena

¹⁹¹⁶ CD 8, dok. 141., str. 153.

¹⁹¹⁷ *...urboram integram in Sicherberg...*, CD 8, dok. 141., str. 153.

¹⁹¹⁸ Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 74.

¹⁹¹⁹ *...ecclesiam sancti Georgii apud Siherberg existentem ... nostrorum monasterio ecclesie beate virginis prope Lanstrost...*, CD 9, dok. 22., str. 30.-31.; Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 31.

¹⁹²⁰ *...Ecclesia beati Georgii de Vyvodina...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 218.

¹⁹²¹ CDCB, dok. 5, str. CLXXXVIII-CXC.

sigurnošću obližnje utvrde. Sa južne strane podno uzvišenja teče potok Okićnica iz smjera zapada prema istoku.

Iako u literaturi postoji mišljenje da je poziciji kasnije utvrde Okić postojalo nekakva ilirska, te kasnije rimska, gradina koja je služila za kontrolu puta za ovo ipak nema potvrde u arheološkim ili pak bilo kakvim povijesnim izvorima. Kao što je već spomenuto Okić se kao mjesto prvi puta spominje u ispravi iz 1193. godine kojom je pečuški biskup Kalan predao zagrebačkom biskupu Dominiku desetinu u Krapini, Okiću i Podgorju.¹⁹²² Tijekom prvih desetljeća 13. stoljeća postepeno je na tome mjestu dograđena prvobitna utvrda znatnijim fortifikacijama pa se Okić kao *castrum* prvi puta spominje u privilegiju kralja Bele IV. danome samoborskim stanovnicima i doseljenicima 1242. godine. U toj je ispravi navedeno da se samoborska varoš nalazi podno utvrde Okić,¹⁹²³ što ukazuje da je u to doba Okić bio županijska utvrda. Vrlo vjerojatno je župansku službu u Okićkoj županiji sredinom 13. stoljeća ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. prepustio knezovima Okićkima računajući na njihovu potporu i u ratu protiv češkoga kralja Otokara.

Postupno slabljenje političke i ekonomske moći knezova Okićkih krajem osmoga i početkom devetoga desetljeća 13. stoljeća pogodovalo je jačanju utjecaja knezova Babonića na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja. Naime, u ispravi iz 1283. godine kojom knez Ivan, sin Jaroslava Okićkog, prodaje svoj grad Lipovac knezu Radoslavu I. Baboniću, naglašeno je da knez Ivan Okićki nije u mogućnosti dalje držati Okić i okolno vlastelinstvo jer je taj kraj zbog neprestanih ratova ostao „zapušten i lišen svojih stanovnika“.¹⁹²⁴ Ipak, utvrda Okić je i kroz cijelo deveto desetljeće 13. stoljeća bila u rukama kneza Ivana Okićkog ili njegovih nasljednika sve do početka zadnjega desetljeća 13. stoljeća kada su iskoristivši borbu oko ugarsko-hrvatskog prijestolja između zadnjega Arpadovića, kralja Andrije III., i pretendenta iz dinastije napuljskih Anžuvinaca, vještim taktiziranjem Babonići preuzeli i Okić. Naime, nakon što ga je u lipnju 1293. godine nagradio posjedom Želin zbog pomoći oko transporta kraljice majke Tomasine Morosini u Ugarsku, kralj Andrija III. je kneza Radoslava I. dodatno nagradio 27. listopada 1293. godine imenovavši ga zbog vjernoga služenja baštinikom mnogih posjeda a među njima i posjedom i utvrdom Okić.¹⁹²⁵

I u prva dva desetljeća 14. stoljeća, tj. nakon promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju dolaskom kralja Karla Roberta, Okić i prostori oko njega su bili čvrsto u

¹⁹²² ...*que ex diuersis locis, scilicet: Krapina, Okich et Pogoria...*, CD 2, dok. 244., str. 260.

¹⁹²³ ...*hospites nostri de Zumbur prope castrum Oclych existentes...*, CD 4, dok. 49., str. 164.

¹⁹²⁴ ...*propter guerram diuturni et impacati temporis dei solatis et habitatoribus suis destitutis...*, CD 6, dok. 379., str. 448.; V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 263.

¹⁹²⁵ ...*possessiones seu terras ... Oclich ... nuncupatas cum castris in eisdem constitutis...*, CD 7, dok. 133., str. 151.

rukama knezova Babonića. Tako se u ispravi o podijeli prihoda među Babonićima iz 1314. godine spominje Okić, tj. mitnica na javnoj cesti podno Okića koja je pripala knezu Ivanu I.¹⁹²⁶ Početkom trećega desetljeća 14. stoljeća Okić je u rukama slavonskoga bana Ivana I. Babonića koji je podno grada Okića 8. studenoga 1321. godine sastavio ispravu kojom je potvrdio svoju raniju odluku iz prethodne godine o darovanju tributa sa glavne ceste koja vodi iz Križevaca prema Zagrebu knezu Nikoli od Rakovca.¹⁹²⁷

Nakon ovoga spomena Okić se više ne spominje u rukama niti jednoga od knezova Babonića. Vrlo vjerojatno ga je knez Ivan I. izgubio i prije poraza knezova Babonića podno Stjениčnjaka od bana Mikca. Naime, moguće je da je kralj Karlo Robert oduzeo Ivanu I. ne samo bansku čast početkom 1323. godine, već i grad Okić, nakon što se knez Ivan II., posvojeni sin kneza Ivana I. Babonića, u kolovozu 1323. godine otvoreno sukobio s vojskom novoga slavonskoga bana Nikole Omedejeva o čemu je svjedočanstvo sačuvao zadarski kroničar Miha Madijev.¹⁹²⁸ U svakom slučaju Okić se već 15. veljače 1328. godine spominje u ispravi kaločkog nadbiskupa Ladislava kojom se opisuju granice Čiča, Peščenice, Jamnice te još nekih posjeda, ali ne u vlasništvu knezova Babonića.¹⁹²⁹ Slično je ponovljeno i u novoj premjeri granica posjeda Čiča i Peščenice koju su 22. ožujka 1328. godine obavili kanonici Zagrebačkog kaptola.¹⁹³⁰ U narednim vremenima sve do početka 15. stoljeća kada je grad Okić knezovima Frankapanima predao kralj Ladislav Napuljski, Okić je bio u kraljevom vlasništvu.

Okić je vjerojatno jedan od najzanimljivijih hrvatskih burgova jer njegovi zidovi pokazuju mnoge pregradnje koje su nastale vrlo rano. Prvobitna branič kula građena do kraja 12. stoljeća nalazila se na najvišoj, tj. zapadnoj, točki zaravni na vrhu brda na kojoj je sagrađen Okić. Na tom zapadnom kraju Okića nalaze se dvije dogradnje. Starija od njih, vrlo vjerojatno s početka 13. stoljeća, produljila je burg prema zapadu za 2,5 m i povisila zidove za jednu etažu. Druga dogradnja obavljena vrlo vjerojatno nedugo nakon provale Tatara 1242. godine, predstavlja podebljanje zidova s unutrašnje strane za 1,1-1,5 m, tako da je ukupna debljina zidova između 1,9 i 2,3 m, ovisno o mjestu mjerenja.¹⁹³¹ U narednim stoljećima, i to poglavito u 15. stoljeću kada su gradom gospodarili knezovi Frankapani, grad je proširen na

¹⁹²⁶ *...tributum ... sub castro Oclich in strata publica...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

¹⁹²⁷ *...datum sub castro Oclich...*, CD 9, dok. 28, str. 37.

¹⁹²⁸ Madijev, „Historija“, str. 178. O sukobu kneza Ivana II. sa vojskom bana Nikole Omedejeva više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjениčnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

¹⁹²⁹ *...terra Okych...*, CD 9, dok. 311., str. 378.

¹⁹³⁰ *...versus meridiem tenens metas semper cum terris castris de Okych...*, CD 9, dok. 316., str. 385.

¹⁹³¹ Horvat, „Stilska stratigrafija burgova“, str. 45. Ovdje poglavito slika 3 „Tlocrti burgova kraja 12. i prve polovice 13. stoljeća“.

istok dogradnjom unutrašnjeg dvorišta, te jedne kružne kule na krajnjoj jugoistočnoj točki burga, kao i vrlo vjerojatno kapelom na krajnjoj sjeveroistočnoj točki burga.¹⁹³²

Već početkom 14. stoljeća u Okiću su postojale dvije crkve. Riječ je o crkvi Blažene Djevice Marije, te o crkvi Svetoga Martina koje u svome popisu župa Zagrebačke biskupije spominje gorički arhiđakon Ivan 1334. godine.¹⁹³³ Obje su spomenute i u popisu iz 1501. godine, te je za njih navedeno da su se nalazile podno grada Okića.¹⁹³⁴ Dok je za crkvu Svetoga Martina jasno da se nalazila na mjestu današnje župne crkve u selu Sveti Martin pod Okićem smještenom oko kilometar istočnije od ruševina Okića, postavlja se pitanje gdje se nalazila crkva Blažene Djevice Marije. Kako u sačuvanim ispravama s početka 14. stoljeća postoji naznaka da se pod utvrdom Okićem razvilo neko neagrarno naselje stoga je moguće da se baš tamo nalazila navedena crkva. Već je rečeno da je prema podjeli prihoda među knezovima Babonićima knezu Ivanu I. pripala mitnica na javnoj cesti podno Okića¹⁹³⁵ oko koje se vjerojatno razvilo neko naselje trgovaca, a možda i obrtnika. Osim toga, knez Ivan I. svoju ispravu iz 1321. godine sastavlja podno utvrde Okić,¹⁹³⁶ a ne u njoj, što svakako ukazuje da je isprava sastavljena u Okićkom podgrađu. Iako je moguće da se ovi navodi odnose na naselje koje se razvilo oko crkve Svetoga Martina, ipak je iz oba popisa (1334. i 1501.) jasno da su se pod Okićem nalazile dvije crkve sa dva župnika.¹⁹³⁷

Crkva Blažene Djevice Marije vrlo vjerojatno se nalazila znatno bliže Okiću, baš kao što je to primjer sa župnim crkvama podno Blagaja i Zrina koje su se nalazile u dolini podno tih tvrdih gradova u neposrednoj blizini vodotoka,¹⁹³⁸ stoga komparativno tome moguću poziciju crkve Blažene Djevice Marije treba tražiti negdje u dolini podno Okića u blizini nekoga vodotoka. Kako je već rečeno u dolini južno od brda na kojemu su smještene ruševine grada Okića teče potok Okićnica te vjerojatne ostatke okićke župne crkve Blažene Djevice Marije, kao i moguće okićko podgrađe, treba tražiti u toj dolini jugoistočno od Okića podno omanjeg brežuljka indikativnog imena „Gradec“. Naravno, ovo ostaje samo na razini

¹⁹³² Miletić, Drago, „Romanički plemićki grad Okić“ *Pod Okićem: zbornik radova*, Jastrebarsko, 1994., str. 94.-102.

¹⁹³³ ...*Item ecclesie beate virginis (et) sancti Martin ide Okich...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 210.

¹⁹³⁴ ...*Paulus plebanus beate virginis sub Okych. Emericus plebanus sancti Martini sub Okych...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 210.

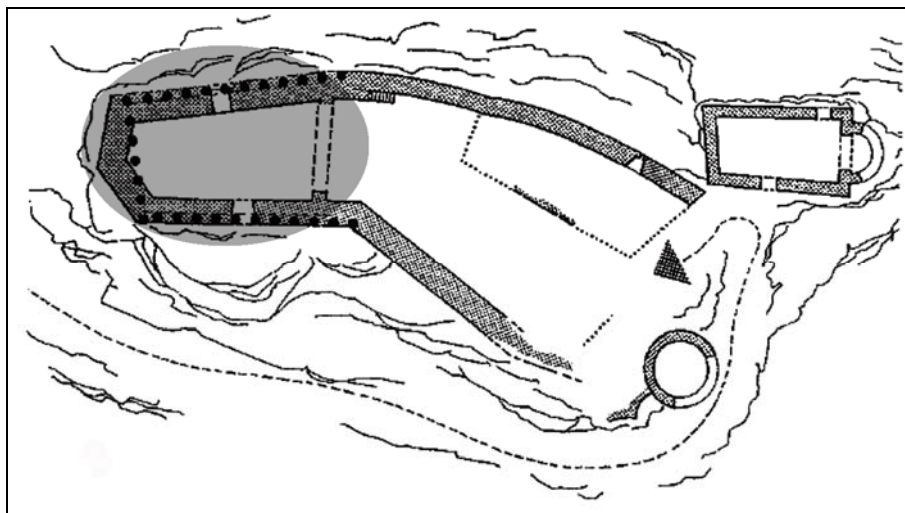
¹⁹³⁵ ...*tributum ... sub castro Oclich in strata publica...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

¹⁹³⁶ ...*datum sub castro Oclich...*, CD 9, dok. 28, str. 37.

¹⁹³⁷ Prema popisu iz 1501. župnik crkve Blažene Djevice Marije je bio neki Pavao, a župnik crkve Svetoga Martina neki svećenik Emerik, tj. Mirko (Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 210.).

¹⁹³⁸ O pozicijama blagajske župne crkve Svetoga Juraja, te zrinske župne crkve Blažene Djevice Marije vidi poglavlje „4.4.1. Blagaj na Sani“ i poglavlje „4.2.2. Zrin“.

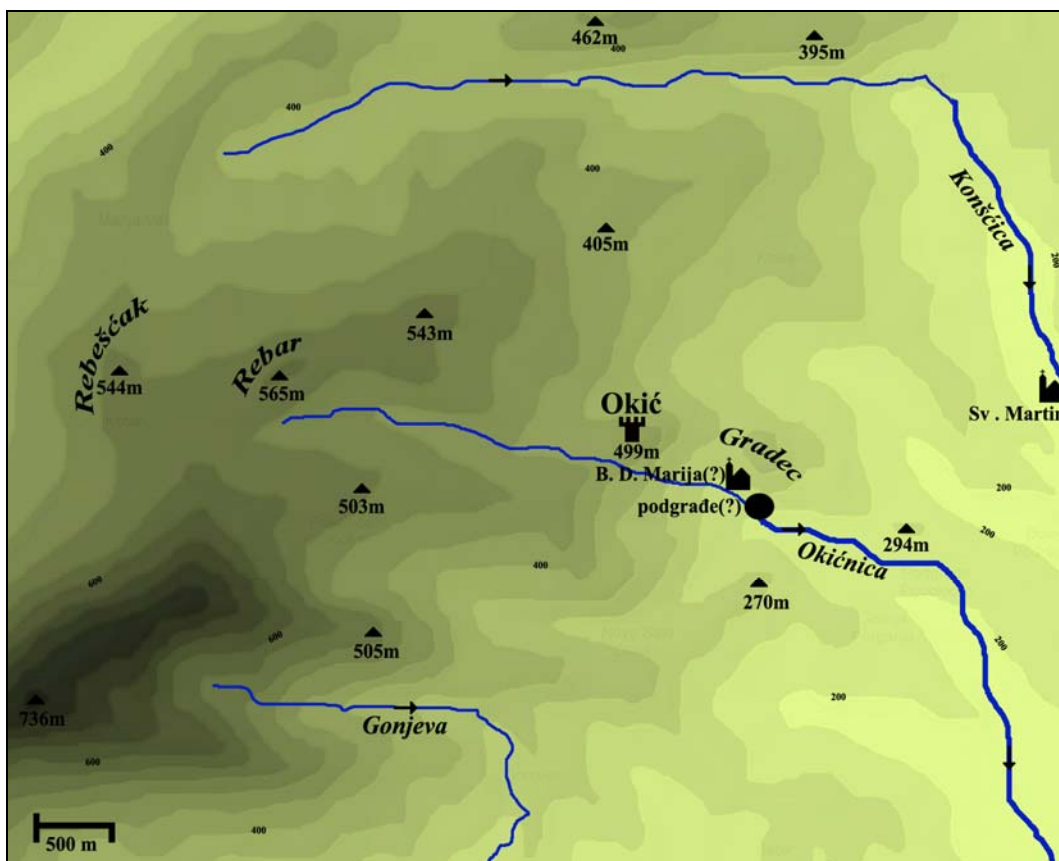
pretpostavke sve dok arheološka sondiranja na toj poziciji potvrde ili odbace ovu pretpostavku.

prilog 58 - tlocrt utvrde Okučine
- u crvenom krugu - položaj prvobitne branič kule iz sredine 13. stoljeća
(Horvat, „Stilska stratigrafija burgova“, str. 45.)

prilog 59 - pogled na utvrdu Okučine
(http://www.destinacije.com/slika_nav.asp?lang=en&pg=18&folder=Slike-Hrvatska-UtvrdeiGradine&cp=701&s=Next)

karta 18 - pozicija utvrde Okić i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća

4.7.2. Samobor

Utvrđeni plemićki grad Samobor podignut je na krajnjem isturenom stjenovitom hrptu brda Tepec (368 mnv) koje se uzdiže s južne strane današnjega grada Samobora. Prema zapadu i jugozapadu pružaju se duboki usjeci potoka Rudarska i Lipovačka Gradina koji se spajaju strmo podno grada, dok je sam grad okrenut prema dolini Save i Sutle na sjeveroistoku. Na takvoj poziciji stari je samoborski grad podignut ne samo za zaštitu starijeg trgovišta koje se podno njega razvilo, nego i za kontrolu ulaza u usjeka koji vode preko Smerovišća i Ruda dublje prema zapadu i jugozapadu.¹⁹³⁹

Samoborska utvrda svakako je građena u vremenu tek nakon što je samoborska varoš 1242. godine od kralja Bele IV. po nagovoru njegovog tada već pokojnog brata hercega Kolomana,¹⁹⁴⁰ dobila svoje slobštine te su pritom tamo doseljeni naseljenici (*hospites*). Kako

¹⁹³⁹ Miletić, Drago, „Plemićki grad Samobor“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 5/6, god. XXIX., Zagreb, 1996., str. 25.

¹⁹⁴⁰ O djelovanju hercega Kolomana vidi V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 1, str. 216-218.

se 1242. godine ne spominje nikakva samoborska utvrda već je rečeno da se novo naselje nalazi u blizini utvrde Okić,¹⁹⁴¹ očito je da je utvrda građena poslije tih događaja.

Samoborska utvrda se po prvi puta spominje 1274. godine u ispravi kojom je ugarsko-hrvatski kralj Ladislav IV. Kumanac u nasljedno dobro darovao Samobor knezu Ivanu Okićkom, za sve zasluge koje je on učinio njegovim prethodnicima u vrijeme provale Tatara kao i rata s češkim kraljem Otokarom II. Přemyslom, te se pritom spominje da je gradnju utvrde u neko neodređeno doba prije sastavljanja rečene utvrde poduzeo češki kralj Otokar.¹⁹⁴² U svojoj studiji o gradu Samoboru hrvatski povjesničar iz 19. stoljeća Ivan Kukuljević Sakcinski pretpostavio je da je češki kralj Otokar II. utvrdu izgradio u periodu između 1260. i 1264. godine.¹⁹⁴³ S druge strane, Vjekoslav Klaić gradnju samoborske utvrde stavlja desetak godina kasnije u vrijeme novoga rata između češkoga kralja Otokara II. Přemysla i ugarsko-hrvatskog kralja Stjepana, tj. nakon smrti kralja Bele IV. 1270. godine.¹⁹⁴⁴ Naime, iskoristivši sukob oko Koruške između češkog kralja Otokara II. i akvilejskog nadbiskupa Filipa, čiji je brat Urlik do svoje smrti 1268. godine vladao Koruškom, novi ugarsko-hrvatski kralj Stjepan V. pokušao je ponovno steći Štajersko vojvodstvo, koje je izgubio nakon velikog poraza ugarskih četa kod Kroissenbrunn 1260. godine.¹⁹⁴⁵ Koncem 1270. godine provalio je kralj Stjepan V. u Štajersku do prijevoja Semmeringa nastojeći spriječiti povratak pobjedonosne vojske kralja Otokara II. iz Koruške u Češku. Za odmazdu je iduće godine češki kralj provalio iz Moravske u Ugarsku te je u nekoliko bitaka porazio ugarsku vojsku. Tom je prigodom tadašnji slavonski ban Henrik II. Gicingovac prešao na stranu češkoga kralja te mu je predao sve svoje gradove na granici prema Otokarovoj državi uključujući i čitavu dolinu Sutle sa Zagorjem.¹⁹⁴⁶ Konačni je mir potpisan 14. srpnja 1272.

¹⁹⁴¹ *...quod accedentes ad presenciam nostram hospites nostri de Zumber prope castrum Oclych existentes humiliter a nobis flagitarunt et instanter, vt modum et statum libertatis eorundem de gracia prouidencia pie memorie regis Colomani karissimi quondam fratris nostri...*, CD 4, dok. 49., str. 164.

¹⁹⁴² *...sitaie in terra Iwan comitis antedicti iure perpetuo possidendam, maxime cum castrum quod in predicta terra Zamabur predicti Boemie regis homines construxerant...*, CD 6, dok. 86., str. 99.

¹⁹⁴³ Kukuljević-Sakcinski, Ivan, „Grad Samobor“, *Njeke gradine i gradovi u kraljevini Hrvatskoj*, sv. 1, Zagreb, 1869., str. 1.

¹⁹⁴⁴ Klaić, Vjekoslav, „Sutla (zemljopisno-povjestnička crtica)“, *Hrvatsko kolo*, knj. 6, Zagreb, 1910., str. 137.

¹⁹⁴⁵ Već koncem 1245. godine ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. je poveo rat protiv austrijskog vojvode Fridrika II. Babenbergovca želeći vratiti zapadne ugarske županije koje mu je morao prepustiti kada se je bježeći od Tatara sklonio u Austriju. Nakon što je 1246. godine u bitci kod rijeke Lajte (Leitha) poginuo austrijski vojvoda Fridrik njegovo je nasljedstvo zahtijevao novi češki kralj Otokar II. Přemysl pozivajući se na pravo koje je ostvarivao kao suprug Fridrikove sestre (Beller, Steven, *A Concise History of Austria*, Cambridge, 2009., str. 23.). Novi rat između češkoga kralja Otokara II. i ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV. trajao je sve do 1260. godine, kada je u odlučujućoj bitki kod Kroissenbrunn ugarska vojska doživjela težak poraz, te se kralj Bela IV. morao odreći svojih zahtjeva za Štajerskom (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 237.-241.; Kosztolnyik, *Hungary*, str. 206.-208.; Měřínský, Zdeněk - Mezník, Jaroslav, „The making of the Czech state: Bohemia and Moravia from tenth to fourteenth centuries“, *Bohemia in History*, Cambridge, 1998., str. 53.; Engel, *The Realm*, str. 106.-107.).

¹⁹⁴⁶ V. Klaić, „Sutla“, str. 137.-138.

godine prema kojemu se kralj Stjepan V. odrekao prava na Štajersku, Korušku, Kranjsku i Slovensku marku, a zauzvrat je kralj Otokar II. vratio gradove na sjeveru Ugarske koje je u ratu osvojio.¹⁹⁴⁷ Ove povijesne okolnosti navele su Vjekoslava Noršića da vrijeme izgradnje samoborske utvrde stavi u period između 1268. i 1271. godine,¹⁹⁴⁸ tj. u vrijeme kada je grad mogao biti u rukama češkoga kralja Otokara II. To mišljenje o vremenu izgradnje grada općenito je prihvaćeno u znanstvenoj i popularnoj literaturi.¹⁹⁴⁹

Činjenicu da je utvrđeni plemićki grad Samobor bio izgrađen do 1271. godine donekle osporava podatak iz isprave iz 1272. godine kojom je ugarsko-hrvatski kralj Stjepan V. darovao trgovište Samobor knezu Nikoli II. Baboniću kao nagradu za sve usluge koje je učinio za kralja u sukobu koji je u Štajerskoj kralj Stjepan V. vodio protiv češkoga kralja Otokara.¹⁹⁵⁰ Kako se u toj ispravi Samobor opisuje kao *regia villa*, te se pritom ne spominje nikakva utvrda (*castrum*), što je za očekivati ako je utvrda izgrađena u vrijeme češke uprave nad gradom u periodu između 1268. i 1271. godine, ponovno se postavlja se pitanje vremena gradnje samoborske utvrde. Kao što je već rečeno Samobor se kao utvrda po prvi puta spominje u ispravi iz 1274. godine kojom je taj grad novi ugarsko-hrvatski kralj Ladislav IV. Kumanac u nasljedno dobro darovao Samobor knezu Ivanu Okićkom za pomoć u ratu protiv češkoga kralja.¹⁹⁵¹ Iako isprava iz 1274. govori kako je samoborsku utvrdu gradio češki kralj

¹⁹⁴⁷ Usporedi: V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 246.-248.; Měřinský – Mezník, „The making of the Czech state“, str. 51.; Engel, *The Realm*, str. 107.

¹⁹⁴⁸ Noršić, *Samobor – grad*, str. 17.

¹⁹⁴⁹ Miletić, „Plemićki grad Samobor“, str. 26.

¹⁹⁵⁰ ...comes Nicolaus in querra, quam cum rege habuimus Boemorum, fidelitas et servitia fidelitatibus cumulavit, hominibus de Styria, qui confinia regni nostri invadebant, sternue resistendo et quosdam ex eisdem crudeliter interemit ... qua eum munificentius praeferimus volumus in futurum, de benignitate regia vilam Zamobor vocatam, in Sclavonia existentem, cum tributo, utilitatibus et pertinentiis suis universis eidem comiti Nicolao et pere um suis heredibus heredumque suorum successoribus dedimus..., CD 5, dok. 84., str. 640.-641.

¹⁹⁵¹ ...comes Iwan filius Irizlay fidelis noster, ne dum tempore gentis Tartarice, cum regnum Hungarie invasissent, prout per barones, nobiles et proceres regni nostri nobis clarius constitit luce clara, verum et ab omnibus infancie sue temporibus in plerisque casibus, diversis accionibus et multipliticibus expedicionibus et maxime contra regis Boemorum nostri inimici capitalis versuacias indesinenter dimicando, nobis servivit fideliter, laudabiter et devote ... cum castrum quod in predicta terra Zamabur predicti Boemie regis homines construxerant..., CD 6, dok. 86., str. 99.; Noršić, *Samobor – grad*, str. 17.-18. Iako to direktno ne navodi pozivajući se na ranije tumačenja da je knez Ivan Okićki iz Samobora protjerao češku posadu te mu je kralj za nagradio podijelio grad Samobor, Nada Klaić preuzima to mišljenje te se pri tome poziva na ovdje citirani izvor (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 301.). Iz njezinog pisanja moglo bi se zaključiti da je češka posada bila u Samoboru sve do 1274. godine, što isprava iz 1274. godine zapravo ne kazuje. Ta isprava uobičajenim riječima govori o Ivanovim zaslugama za kralja Ladislava IV. u ratu protiv češkoga kralja a da pri tome ne govori o nekakvom protjerivanju češke posade iz Samobora. Osim toga, budući da su se sukobi između češkog kralja Otokara II. i ugarsko-hrvatskog kralja Bele između ostalog vodili i oko pograničnih utvrda između Slovenske marke i zapadnih slavonskih županija (V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv 1, str. 248.), moguće je da je Samobor u nekom trenutku bio i u rukama češkog kralja, ali bi takva situacija bila teško zamisliva i 1274. godine, tj. u vremenu kada se češki kralj Otokar II. poveo sukob s Rudolfom Habsburgovcem koji se 1273. godine okrunio njemačkom carskom krunom. Osporavajući Rudolfu pravo na carsku krunu Otokar je protiv njega poveo dugotrajan rat koji je ostao u primarnom fokusu politike kralja Otokara II. sve do njegove smrti u odlučujućoj bitki kod Dürnkruta 26. kolovoza 1278. godine (Bérenger, *A History of the Habsburg*, str. 51.-52.;

Otokar II. Přemysl znatno prije sastavljanja rečene isprave,¹⁹⁵² ipak je moguće je da ta utvrda nije bila u potpunosti izgrađena do 1272. godine, te ju stoga sastavljač isprave iz 1272. godine ne spominje jer ju nije prepoznao kao potpuno izgrađeni srednjovjekovni utvrđeni plemićki grad (*castrum*) sa branič kulom, palasom, vanjskim zidom i ostalim uobičajenim pomoćnim građevinama. Ipak, isto tako je moguće da je kralj u svojoj ispravi iz 1272. godine ne spominje utvrdu Samobor jer je knezu Ivanu Okićkom darovao samo trgovište Samobor, a ne i samu utvrdu. Iz svega izneseng za pretpostaviti je da je izgradivši nekakvu prvobitnu kulu gradnju samoborske utvrde uistinu započeo češki kralj Otokar II. negdje oko 1268. godine, tj. u vrijeme kada je taj prostor bio u njegovim rukama, a da je gradnja svakako trajala barem do 1274. godine, kada se samoborska utvrda po prvi puta spominje, a vrlo vjerojatno je trajala i znatno duže. Uistinu je teško povjerovati da bi gradnja jednoga utvrđenoga plemićkoga grada trajala svega tri godine, što je uobičajeno mišljenje za samoborsku utvrdu, pogotovo ako se uzme u obzir da je gradnja jednoga takvoga utvrđenoga plemićkoga grada zahtijevala duži vremenski period ali i značajan ekonomski, politički i građevinski angažman.

Kao dodatni argument ovoga tumačenja vremena gradnje samoborske utvrde treba uzeti u obzir i uobičajenu praksu nasljednika ugarsko-hrvatskoga kralja Bele IV. koji su radije prepuštali upravljane važnim utverdama na graničnom prostoru pojedinim plemićima nego li ih zadržavali u svojim rukama, računajući da će te utvrde velikaši bolje braniti kao svoj nego li kao vladarski posjed.¹⁹⁵³ Vjerojatno je baš iz tih razloga ugarsko-hrvatski kralj Stjepan V. darovao 1272. godine trgovište Samobor knezu Nikoli II. Baboniću s ciljem da oni izgradi novu, tj. dovrši gradnju samoborske utvrde. Kako Babonići u to doba još nisu imali preveliki politički utjecaj na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja, njegov je nasljednik novi ugarsko-hrvatski kralj Ladislav IV. s istim ciljem radije samoborski posjed prepustio knezovima Okićkima, u prvom redu knezu Ivanu Okićkom, koji je u to doba bio najmoćniji vlastelin toga prostora te je posjedovao velike posjede od Podsuseda i Bregane do Okića. Iz svega iznesenog može se zaključiti da je gradnju samoborske utvrde uistinu započeo češki kralj Otokar II. Přemysl oko 1268. godine s ciljem obrane novoosvojenih prostora, a završio ju je knez Ivan Okićki oko 1274. godine kada se ona po prvi puta spominje u sačuvanim povijesnim izvorima. Osim toga, knezu Ivanu Okićkom već je ranije 1251. godine, tadašnji

Měřinský – Mezník, „The making of the Czech state“, str. 51.; Abulafia, David (ur.), *The New Cambridge Medieval History: c. 1198-c. 1300*, vol 5, Cambridge, 1999., str. 397.).

¹⁹⁵² Na činjenicu da je češki kralj Otokar II. samoborsku utvrdu gradio svakako znatno prije 1274. godine ukazuje oblik glagola *construire* = graditi u pluskvamperfektu (...*construxerant*..., CD 6, dok. 86., str. 99.), tj. u glagolskom vremenu koje označava neku dugotrajnu radnju započetu znatno prije vremena sastavljanja isprave.

¹⁹⁵³ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 285.

ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. darovao brdo Lipovac baš sa nalogom da na njemu izgradi novu utvrdu za obranu Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.¹⁹⁵⁴

U naredna dva desetljeća Samobor i njegova utvrda ostali su u rukama knezova Okićkih sve do početka zadnjega desetljeća 13. stoljeća,¹⁹⁵⁵ koje nije bilo samo vrijeme velikih političkih promjena unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva uzrokovanih smjenom na prijestolju, već je to bio i period propasti političke i ekonomske moći knezova Okićkih. Vješto taktizirajući između pretendencata na ugarsko-hrvatsko prijestolje iz dinastije napuljskih Anžuvina i zadnjega potomka dinastije Arpadovića na ugarsko-hrvatskom prijestolju, uspio je knez Radoslav I. upravo od kralja Andrije III. Mlečanina 27. listopada 1293. dobiti potvrde za posjedovanje mnogih utvrđenih gradova među kojima je bio i Samobor.¹⁹⁵⁶

Nakon ove službene darovnice Samobor je ostao čvrsto u rukama knezova Babonića u naredna tri desetljeća. Pa se tako na spomenutom vijećanju braće Babonića okupljenih u cistercitskom samostanu u Topuskom spominje zajednička odluka da se ukine dotadašnja nezakonita samoborska tridesetina,¹⁹⁵⁷ dok je s druge strane banu Stjepanu V. Baboniću pripala zakonita samoborska daća.¹⁹⁵⁸ Očito je u drugom desetljeću 14. stoljeća Samoborom gospodario tadašnji slavonski ban Stjepan V. Babonić. I upravo njegovom sinu knezu Ivanu II. Baboniću, je 28. siječnja 1322. godine kralj Karlo Robert uz utvrdu Želin potvrdio i pravo posjedovanja grada Samobora.¹⁹⁵⁹ Kralj se u to doba spremao na vojnu protiv knezova Bribirskih te je Babonićima početkom te godine potvrdio mnoge posjede i gradove računajući na njihovu pomoć u predstojećem ratnom pohodu.¹⁹⁶⁰

Unatoč činjenici da su knezovi Babonići kralju pružili znatnu pomoć u njegovim sukobima sa knezovima Bribirskima, kralj je već iduće 1323. godine potvrdio prava i slobodine građanima Samobora,¹⁹⁶¹ čime je Babonićima zapravo oduzeo taj grad. Vrlo vjerojatno je kralj već tada u samoborsku utvrdu postavio svoje kaštelane koji se u njoj

¹⁹⁵⁴ CD 4, dok. 382., str. 441.-442.

¹⁹⁵⁵ Kukuljević-Sakcinski, „Grad Samobor“, str. 1.-2.; Noršić, *Samobor – grad*, str. 17.

¹⁹⁵⁶ *...possessiones seu terras ... Zamobor nuncupatas cum castris...*, CD 7, dok. 133., str. 152.; Noršić, *Samobor – grad*, str. 18.; Ančić, *Putanja klatnja*, str. 84.

¹⁹⁵⁷ *...Nos igitur omnia decrevimus, cum tributa iniusta sub certarum penarum interminatione in regno Hungarie noscantur esse prohibita: falsam tricesimam de Zamobor...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

¹⁹⁵⁸ *...tributa autem de Zamobor ... in portione bano...*, CD 8, dok. 301., str. 359.-360.

¹⁹⁵⁹ *...comitis Johannis filii Stephani bani filii Babanuk ... possessiones et castra Zamabur et Selyn...*, CD 9, dok. 39., str. 49.-50.; Noršić, *Samobor – grad*, str. 19.

¹⁹⁶⁰ O sukobima ugarsko-hrvatskoga kralja Karla Roberta sa knezovima Bribirskim, te ulozi knezova Babonića u tim događajima vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“ i tamo navedenu literaturu.

¹⁹⁶¹ Noršić, „Slobodine Samobora od godine 1242.“, str. 5.

spominju od 1341. godine¹⁹⁶² pa sve do konca 14. stoljeća kada grad preuzimaju knezovi Celjski.¹⁹⁶³

Arheološka istraživanja, što su ih prvi proveli na samoborskoj gradini članovi sportskoga društva „Šišmiš“ u periodu od 1910. do 1913. godine,¹⁹⁶⁴ bila su direktan povod Vjekoslavu Noršiću da napiše do tada najcjelovitiji prikaz povijesti grad u kojem je objavio i prvi tlocrt njegovih ostataka.¹⁹⁶⁵ U sklopu obilježavanja 700. godišnjice grada Samobora, Odjel za javne radove ministarstva unutrašnjih poslova u suradnji sa Državnim konzervatorskim zavodom u Zagrebu poveo je arheološka istraživanja te je posao povjeren Tihomilu Stahuljaku koji je od 1942. do 1943. proveo sustavna istraživanja na samoborskoj gradini.¹⁹⁶⁶ Nakon njegovih istraživanja tijekom druge polovice 20. stoljeća bilo je nekoliko neuspjelih pokušaja da se Stahuljakova istraživanja nastave. Ovakvo stanje bilo je poticaj Dragi Miletiću da izradi vrlo detaljnu arheološko-arhitektonsku studiju o stanju istraženosti i očuvanosti ostataka samoborske gradine s ciljem iniciranja novih arheološko-konzervatorskih radova.¹⁹⁶⁷

Prema rezultatima Miletićeve istraživanja većina danas vidljivih zidova samoborske gradine građena je u ranorenesansno i kasnije vrijeme,¹⁹⁶⁸ osim ostatka branič kule koja dominira gradom a u njenim ostacima jasno vidljivi tragovi gradnje iz 13. stoljeća. Branič-kula sagrađena je na najvišoj stijeni, te je pravilnog kvadratnog tlocrtnog oblika (7,7 x 7,7 m²). Zidana je kamenom lomljencem u pravilnim nizovima. Prema Miletiću ona je jedini danas preostali dio gradnje iz druge polovice 13. stoljeća, tj. prve faze gradnje grada. U kasnijim ranorenesansnim, renesansnim i baroknim vremenima poduzet je izrazito složen, temeljit i skup građevinski zahvat, nakon kojeg je samoborski grad gotovo u potpunosti izgubio svoj izvorni izgled.¹⁹⁶⁹

U vrijeme kada su Samoborom gospodarili knezovi Babonići, tj. od zadnjega desetljeća 13. do sredine trećega desetljeća 14. stoljeća, u Samoboru su postojale čak tri crkve

¹⁹⁶² Tako se 19. travnja 1341. godine spominje kaštelan Ivan (...*Magistri Johannes castellanus noster de Zamobor...*, CD 10, dok. 433., str. 614.), potom 23. kolovoza 1351. kaštelan Petar (...*Nos magister Petrus, comes Zagrabienensis et castellanus de Zamobor...*, CD 12, dok. 29., str. 32.), pa 4. travnja 1358. ponovno kaštelan Petar (...*Petro castellano de Zanabor...*, CD 12, dok. 357., str. 463.), te 28. travnja 1355. kaštelan Nikola (...*Nos magister Nicolaus filius Jacobi, comes Zagrabienensis et castellanus cast[ri de] Zanabor(!)...*, CD 13, dok. 317., str. 437.), te konačno 1395. godine kaštelan Mirko od Korute (...*Nos magister Petrus, comes zagrabienensis et castellanus de Zamobor...*, MHCZ 1, dok. 223., str. 200.). Noršić, *Samobor – grad*, str. 19.

¹⁹⁶³ Noršić, *Samobor – grad*, str. 20.

¹⁹⁶⁴ Miletić, „Plemički grad Samobor“, str. 28.-31.

¹⁹⁶⁵ Noršić, *Samobor – grad*, str. 9.

¹⁹⁶⁶ Stahuljak, Tihomil, „Radovi na čuvanju ruševina samoborskog grada“, *Hrvatski narod*, br. 621., Zagreb, 1943., str. 5.

¹⁹⁶⁷ Miletić, „Plemički grad Samobor“, str. 36.-39.

¹⁹⁶⁸ Miletić, „Plemički grad Samobor“, str. 43.-61.

¹⁹⁶⁹ Usporedi: Miletić, „Plemički grad Samobor“, str. 39.-43.

koje u svojem popisu 1334. godine spominje gorički arhiđakon Ivan, a morale su biti sagrađene i prije toga prvoga spominjanja. Riječ je crkvama Svete Anastazije, Svete Helene i Svete Ane.¹⁹⁷⁰

Prva od spomenutih crkava, crkva Svete Anastazije, nalazila se na mjestu istoimene današnje samoborske župne crkve koja je zidana u periodu od 1671. do 1674, godine, a posvetio ju se zagrebački biskup Ignacije Mikulić 1. kolovoza 1688. godine.¹⁹⁷¹ Vrlo vjerojatno je crkva Svete Anastazije bila župna crkva slobodne samoborske varoši te se oko nje razvilo neko prvobitno neagrarno naselje koje se spominje, kao što je već rečeno, u ispravi iz 1272.,¹⁹⁷² kao i u ispravi iz 1277. godine.¹⁹⁷³

Crkva Svete Helene spominje se već 1277. godine u ispravi kojom je tu crkvu zajedno sa zemljom od dva rala, kao i potok Gradni, potom tri vinograda, te još neku zemlju u Samoboru, knez Ivan Okički 10. travnja 1277. godine poklonio cistercitima iz samostana na otoku Svetoga Jakova kod Save.¹⁹⁷⁴ Kada su koncem 15. stoljeća cisterciti napustili Zagreb i taj je posjed prešao u ruke zagrebačkog kaptola. Crkva Svete Helene nalazila se na brežuljku ponad izvora ljekovite sumporne vode gdje će se kasnije razviti kupalište. Ostaci srednjovjekovne crkve bili su vidljivi do početka 19. stoljeća, a na istom je mjestu 1925. godine nastojanjem samoborskoga učitelja Milana Langa podignuta nova kapelica na čast svete Helene.¹⁹⁷⁵ U tom dijelu grada Samobora danas postoji Ulica svete Helene koja podsjeća na srednjovjekovnu istoimenu crkvu, baš kao što vinarija „Pavlin“ podsjeća na ona tri vinograda koje je knez Ivan Okički ustupio cistercitima.

Crkva Svete Ane spomenuta u popisu goričkog đakona Ivana nije lokacijski istovjetna današnjoj kapeli Svete Ane u Anindolu koju su u prvoj polovici 18. stoljeća podigli grofovi Auerspergi tadašnji gospodari samoborskog grada,¹⁹⁷⁶ iako je očito došlo očuvanja tradicije štovanja svete Ane na tom prostoru. Gorički arhiđakon Ivan u svome popisu govori o kapeli Svete Ane koja se nalazila unutar utvrđenog plemićkoga grada Samobora, točnije na

¹⁹⁷⁰ ...*Item ecclesie sancte Anastasie et sancte Helene et sancte Anne de Zamabor...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 210.

¹⁹⁷¹ Noršić, *Samobor – grad*, str. 5.

¹⁹⁷² ...*regia vilam Zamabor vocatam...*, CD 5, dok. 84., str. 640.

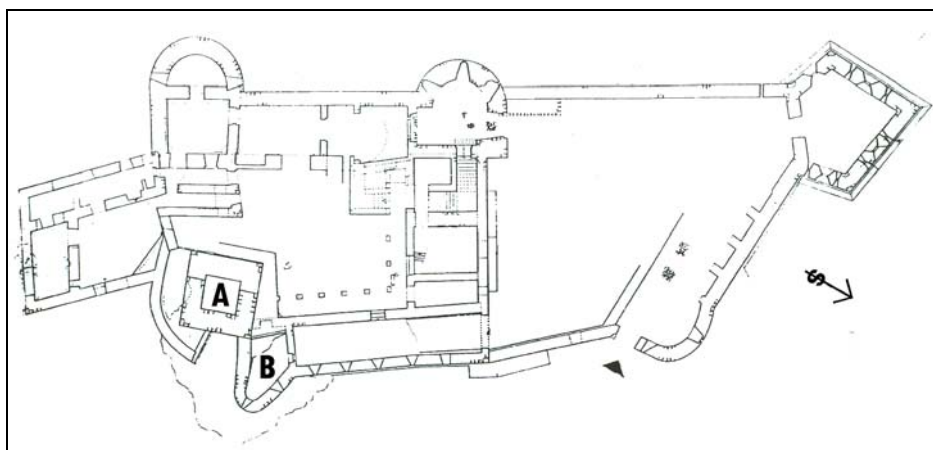
¹⁹⁷³ ...*in villa Zamabor...*, CD 6, dok. 178., str. 196.

¹⁹⁷⁴ ...*quod monoachys de ordine fratrum Cisterciensium de abbacia sancti Jacobi, de insula Zawa, iuxta Zagrabiam existentibus, dedimus, contulimus et tradidimus ecclesiam nostram in honore sancte Elene consecratam de Zamobor et terram circa eandem existentem ad usum duorum aratrorum sufficientem, unum molendium situ min fluvio Zamabor, unu fundum cure in villa Zamabor pro sessione et tres vineas in loco prenotato...*, CD 6, dok. 178., str. 196. ; Noršić, *Samobor – grad*, str. 8.

¹⁹⁷⁵ Noršić, *Samobor – grad*, str. 7.-8.

¹⁹⁷⁶ Noršić, *Samobor – grad*, str. 9.

prvom katu jugoistočne gradske kule,¹⁹⁷⁷ što je jedan od uobičajenijih smještaja kapele unutar plemićkih gradova.¹⁹⁷⁸ Izvorno se u kapelu dolazilo najvjerojatnije drvenim trijemom preko istočnoga zida palasa ili iz gornjega dvorišta stubama uz branič-kulu. U kasnijem razdoblju kapeli se pristupalo s istočnog tijema prvoga kata palasa.¹⁹⁷⁹

prilog 60 - tlocrt utvrde Samobor

- A – branič-kula

- B – kapela Svete Ane

(prema: Miletić, „Plemićki grad Samobor“, str. 36.; autor: Željko Filipec)

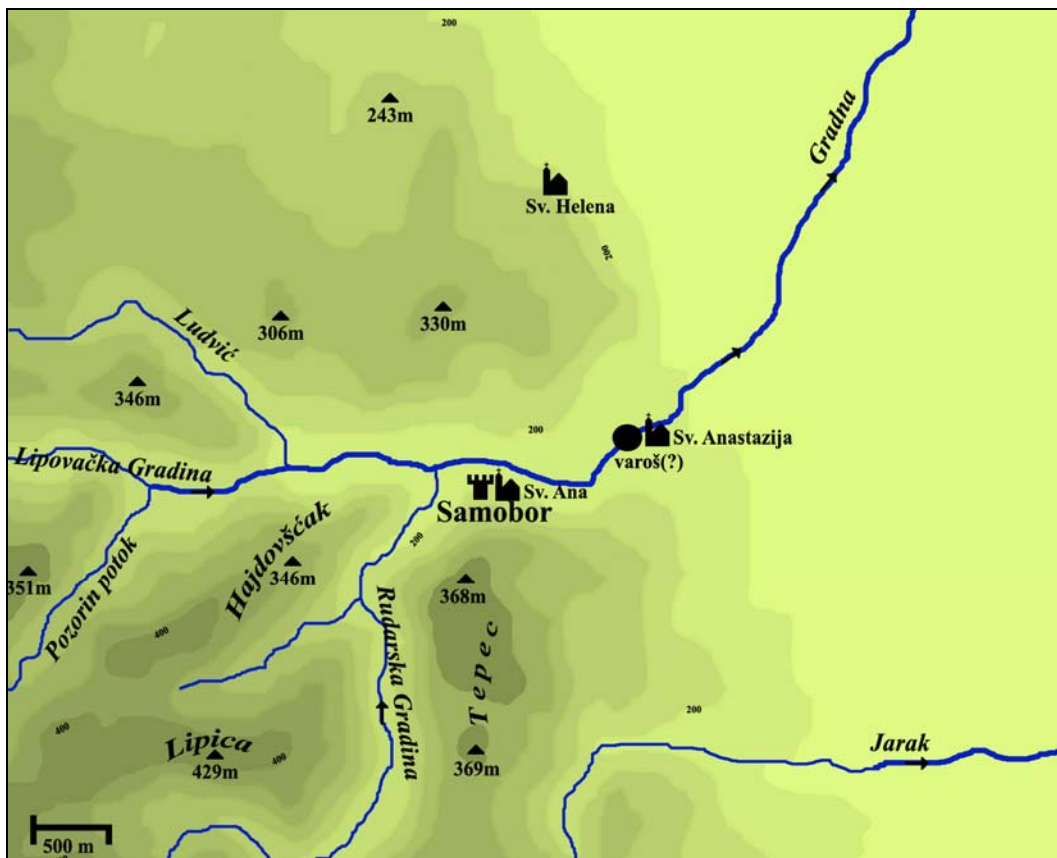
¹⁹⁷⁷ Miletić, „Plemićki grad Samobor“, str. 43.

¹⁹⁷⁸ Miletić, Drago – Valjato Fabris, Marina, *Kapela sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu*, Zagreb, 1987., str. 7.

¹⁹⁷⁹ Miletić, „Plemićki grad Samobor“, str. 47.

prilog 61 - ruševine starog grada Samobora
 (<http://www.panoramio.com/photo/33782640>)

karta 19 - pozicija grada Samobora, slobodne varoši i crkava Svete Ane, Svete Anastazije i Svete Helene u 13. i 14. stoljeću

4.7.3. Lipovac

Ruševine srednjovjekovne utvrde Lipovac nalaze se na izrazito strmom i teško dostupnom vrhu brda (582 mnv) podno kojega sa istoka i sjevera teče Lipovački potok, a sa juga potok Klokočevica. Gradina dominira dolinom Lipovačkog potoka oko koje se sa istoka uzdiže vrh Veliki Oštrc (752 mnv), potom sa jugoistoka Stražnik (708 mnv) te sa zapada Japetić (879 mnv). Njegovi graditelji izabrali su tu poziciju jer se sa nje otvara dalek pogled u uske doline među brdima, tj. kontroliraju se svi mogući prilazi neprijatelja.¹⁹⁸⁰

Posjed Lipovac se prvi puta spominje u ispravi od 1209. godine kojom je ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. vratio knezu Vratislavu i njegovoj braći njihove nasljedne posjede koje su izgubili ratujući na Andrijinoj strani u ratu koji je on vodio u doba dok je još bio hrvatski herceg protiv svoga brata tadašnjeg ugarsko-hrvatskog kralja Emerika I.¹⁹⁸¹ Tom prigodom Lipovac se spominje kao predij u vlasništvu kneza Strizmera koji je bio rođak kneza Vratislava.¹⁹⁸² Prediji susjedni Lipovcu, u prvom redu predij Plešivica i Bregana, kao i još mnogi drugi posjedi, tom su prigodom vraćeni knezu Vratislavu.¹⁹⁸³

U to doba još nije postojala utvrđeni plemićki grad Lipovac. Naime, u ispravi iz 1251. godine sačuvan je podatak da je kralj Bela IV. predao brdo Lipovac i okolne posjede knezu Ivanu, sinu kneza Jaroslava Okičkog, uz obavezu da na njemu o vlastitu trošku izgradi utvrdu koja će u budućnosti spriječiti velika zla te će služiti na čast i dobrobit Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.¹⁹⁸⁴ Iako su mongolske provale potaknule kralja Belu IV. da stimulira podizanje utvrđenih gradova kao čvrstih uporišta u formiranom gustom obrambenom lancu, te je uistinu sredina 13. stoljeća vrijeme intenzivne izgradnje hrvatskih burgova,¹⁹⁸⁵ ipak su i neke druge povijesne okolnosti potaknule kralja Belu IV. da prepusti brdo Lipovac knez Ivanu Okičkog uz obavezu izgradnje lipovačke utvrde.

Naime, ubrzo nakon mongolske provale kralj Bela IV. 1242.-1243. godine započinje s restitucijom kraljevske vlasti na prostoru čitavog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva pri čemu je značajnu potporu imao u tadašnjem slavonskom banu Stjepanu Gútkeledu (1248.-1260.) čija

¹⁹⁸⁰ Gvozdanović, Sena, „Lipovac“, *Bulletin Odjela za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, god. XV-XXII, trobroj 1-3, Zagreb, 1967.-1974., str. 43.

¹⁹⁸¹ CD 3, dok. 75., str. 91.-95. O ratu između kralja Emerika I. i njegova brata hercega Andrije II. krajem 12. i početkom 13. stoljeća više vidi: V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 185.-187.; Engel, *The Realm*, str. 88.-89.

¹⁹⁸² ...*Strizmer siquidem habet predium nomine Lipouz...*, CD 3, dok. 75., str. 94.

¹⁹⁸³ ...*Prenominatus V(ratizlaus) comes aliud habet predium nomine Plesiwza, cuius meta incipit ad caput Jaworoz et tendit ad Lipouz, ubi est meta de terra, diende uadit ad Drenec, ibique est meta de terra, inde ad caput Brigana, ubi est meta de terra et inde reuertitur ad primam metam...*, CD 3, dok. 75., str. 94.

¹⁹⁸⁴ ...*Proinde ad universorum presencium et futurorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod cum dilecto et fideli nostro Iwan comiti filio Irislai montem quendam Lipouch nomine contulerimus pro castro construendo et idem suis propriis sumptibus et expensis ad honorem et confortacionem regni fidelitate previa castrum extruxit in eodem...*, CD 4, dok. 382., str. 442.

¹⁹⁸⁵ Gvozdanović, „Lipovac“, str. 41., Kekez, „Bela IV. i jačanje kraljevske vlasti“, str. 202.

se uprava rasprostirala „od Semmeringa do Dubrovnika, i od Senja do Drine“.¹⁹⁸⁶ I prije nego li je ban Stjepan Gútkeled završio svoju misiju jačanja kraljevske vlasti na prostorima nad kojima je imao jurisdikciju čime bi se uredile unutarnje političke prilike Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, kralj Bela IV. je započeo s planovima vraćanja triju pograničnih ugarskih županija (Mošonjske, Šopronske i Željezne) koje je morao u vrijeme mongolske provale prepustiti austrijskom vojvodi Fridriku II. Babenbergovcu, te je stoga potkraj 1245. godine kralj Bela IV. sklopio ugovor sa češkim kraljem Većeslavom I. (Václav). Iduće je godine kralj Bela IV. provalio u Austriju te je 15. lipnja 1246. u bitki kraj Bečkog Novog Mjesta poginuo austrijski vojvoda Fridrik II. Babenberg. Njegovom je smrću Austrijsko i Štajersko vojvodstvo ostalo bez gospodara. Oba su vojvodstva postala predmet interesa cara Fridirka II. Hohenstaufovca, češkog kralja Većeslava I. i ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV., koji je već 1247. započeo s pripremama za očigledno neizbježan sukob. Ugarska je vojska 1248. godine provalila u Štajersku, a dvije godine potom i u Austriju. Nakon ovakvoga slijeda događaja češki je kralj Većeslav razmjerno brzo reagirao te je svoga sina Otokara 1252. godine oženio za Margaretu, rođakinju posljednjega Babenbergovca, s ciljem stjecanja prava na Austriju i Štajersku. Iste je godine kraljević Otokar provalio u Štajersku i prisilio sve gradove da mu se pokore.¹⁹⁸⁷

Vrlo vjerojatno očekujući takav siloviti odgovor češkoga kralja ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. je već i ranije započeo s utvrđivanjem zapadne granice svoga kraljevstva prema zemljama koje su ranije bile u rukama Babenbergovaca. I uistinu baš u svjetlu tih događaja treba promatrati kraljevu darovnicu za Lipovac knezu Ivanu Okićkom s odredbom izgradnje nove utvrde na tome mjestu. Osim dozvole za izgradnju utvrde na brdu Lipovac u istoj je ispravi kralj Bela IV. darovao knezu Ivanu Okićkom neke posjede ispod utvrde Okić i Bregane, koje su bile već od ranije u rukama kneza Ivana. Pri tome je jasno navedeno da je te posjede knez Ivan dobio za potrebu održavanja i obnove rečenih utvrda.¹⁹⁸⁸ Iz svega je iznesenog jasno da je kralj Bela IV. predao starije utvrde i dozvolio gradnju nove utvrde na Žumberačko-samoborskom gorju s ciljem učvršćivanjem granice svoga kraljevstva prema zemljama u kojima se uskoro očekivao sukob sa češkim kraljevićem Otokarom. Borbe između ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV. i češkog kraljevića Otokara trajale su cijelo jedno

¹⁹⁸⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 240.

¹⁹⁸⁷ Usporedi: V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 237.-242.; Kosztolnyik, *Hungary*, str. 350.-351.

¹⁹⁸⁸ ...*nos fidelitatem eisudem adiuvare a regia benignitate censentes, quandam terram sub castro nostro Bregana exemptam a castro de Oclinch una cum monte predicto sive castro, sine cuius utilitate ispum castrum posset minime conservari, sibi et heredibus heredumque successoribus liberalitate regia iure perpetuo de uximus conferendam...*, CD 4, dok. 382., str. 442.

desetljeće i konačno su završile 13. srpnja 1260. bitkom kod Kressenbruna gdje je mladi kralj Stjepan V. jedva izvukao živu glavu nakon što je ugarska vojska doživjela težak poraz.¹⁹⁸⁹

Dograđujući prvobitnu utvrdu, knezovi Okički gospodarili su Lipovcem sve do 1283. godine, kada ga je knez Ivan Okički prodao za ukupno 150 maraka zagrebačkih denara knezu Radoslavu I. Baboniću.¹⁹⁹⁰ Osim posjeda koji su pripadali utvrdi Lipovac, knez Ivan Okički je knezu Radoslavu I. prodao i posjede Plešivicu i Braslavu, a prepustio mu je i posjede Breganu, Prilep, Rastoku i Kulkedfeld.¹⁹⁹¹

Nakon što je 1293. godine kralj Andrija III. imenovao kneza Radoslava I. između ostaloga i baštinikom Podgorske županije,¹⁹⁹² stekli su Babonići potpunu političku prevlast na tome prostoru. Baš u to doba, koncem 13. stoljeća, preferirajući Lipovac pred utvrdom Podgorjem (Turen pokraj današnje Svete Jane) upravo su Babonići bili zaslužni što je Lipovac vrlo vjerojatno postao nova županijska utvrda Podgorske županije,¹⁹⁹³ te će to ostati sve do uklapanje te županije u novu veliku Zagrebačku županiju sredinom 14. stoljeća. Krajem 15. stoljeća Lipovac će izgubiti na značenju nakon izgradnje utvrde u Jastrebarskom.¹⁹⁹⁴

U svakom slučaju Babonići će Lipovcem gospodariti sve do kraja trećega desetljeća 14. stoljeća. Naime, unatoč činjenicama da su se sukobili sa slavonskim banom Mikcem 1327. godine, te da su banu morali prepustiti utvrdu Stjeničnjak, ipak je ban Mikac Babonićima dopustio zadržati utvrdu Lipovac kao i niz već spomenutih posjeda u Podgorskoj županiji.¹⁹⁹⁵

No, unatoč činjenici da je ban Mikac 1327. godine dopustio Babonićima da zadrže grad Lipovac, oni su ga za desetak godina konačno izgubili. Naime, utvrda Lipovac se u ispravi od 12. prosinca 1338. godine spominje u rukama bana Mikca.¹⁹⁹⁶ Vrlo vjerojatno su Babonići Lipovac konačno izgubili nakon što su u neuspjelom ratu Habsburgovca s kraljem Karlom Robertom koji je završio mirom 1337. godine,¹⁹⁹⁷ podržali Habsburgovce. Kako su se

¹⁹⁸⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 1, str. 242.

¹⁹⁹⁰ *...idem comes Iwan dixit et confessus est viva voce, se castrum suum Lypouch vocatum cum terris seu possessionibus suis ad ipsum castrum pertinentibus ... ultronea et libera voluntate sua vendidisse, tradidisse et assignasse prefato comiti Radozalo et pere um suis heredibus, heredumque successoribus iure perpetuo possidentum et habendum pro cento et quinquaginta marcis denariorum Zagrabiensium...*, CD 6, dok. 379., str. 449.

¹⁹⁹¹ *...terris inquam empticiis videlicet Plesiuicha et Brazlaula vocatis, item donativis scilicet Bregana et Prilepi, Rastoca et Kulkedfeldi nominatus...*, CD 6, dok. 379., str. 449.

¹⁹⁹² CD 7, dok. 133., str. 151.-152.

¹⁹⁹³ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 44. Lipovac se u ispravi od 16. rujna 1327. godine opisuje kao kraljevska utvrda, što bi moglo upućivati na to da je Lipovac postao nova županijska utvrda (*...nostri regis castrum Lypowch...*, CD 9, dok. 296., str. 359.). Osim toga, nekadašnja županijska utvrda Podgorje se od konca 13. stoljeća gotovo više ne spominje, za razliku od Podgorske županije, što potvrđuje ovakav pretpostavljeni razvoj događaja.

¹⁹⁹⁴ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 44.

¹⁹⁹⁵ CD 9, dok. 296., str. 359.

¹⁹⁹⁶ CD 10, dok. 312., str. 436.

¹⁹⁹⁷ Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 379., V. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 2, str. 57.

sinovi nekadašnjeg bana Stjepana V. Babonića 7. siječnja 1336. godine dali u službu austrijskih vojvoda Otona i Alberta Habsburgovca,¹⁹⁹⁸ očito je mirom između Habsburgovaca i Karla Roberta završeno njihovo vlasništvo nad gradom Lipovcem. Vrlo vjerojatno vrlo brzo nakon potpisivanja mira kralj Karlo Robert je Babonićima oduzeo Lipovac i banu Mikcu naredio da u njega smjesti kraljevsku vojsku,¹⁹⁹⁹ jer je svakako htio da granična utvrda Lipovac više ne bude u rukama nepouzdanih Babonića. U svakom slučaju, 1349. godine u Lipovcu stoluje kaštelan bana Nikole Seča, neki Leukus, sin Ivana, sina Tiboldova, koji je u ime banovo upravljalo ne samo Lipovcem već i cijelim Podgorjem.²⁰⁰⁰

Sačuvani ostaci staroga utvrđenoga plemićkoga grada Lipovca pokazuju osnovne značajke proširene branič-kule koju je mogao braniti maleni broj ljudi.²⁰⁰¹ Iako je po dimenzijama mnogo manji, Lipovac je po strukturi svoje gradnje svakako vrlo sličan obližnjem Okiću, kojega su također vjerojatno gradili knezovi Okićki.²⁰⁰² Masivni gradski zidovi u svojoj jezgri imaju nabacanog lomljenika i morta dok je plašt zida bio sazidan od tesanog kamena.²⁰⁰³ Ovakva gradnja tipična za romaničko razdoblje ukazuje na vrijeme gradnje u drugoj polovici 13. stoljeća, što se poklapa s vijestima iz sačuvanih pisanih povijesnih izvora.

Glavni ulaz u grad bio je sa istočne strane te je direktno vodio u unutrašnje dvorište u kojemu se nalazio zdenac smješten uz istočni zid. Uz sjeverni zid dvorišta vrlo vjerojatno je bila oslonjena nastamba za poslugu, staja ili spremište, a njezini su tragovi i danas vidljivi. Iz dvorišta gdje su se nalazile prostorije za poslugu zamka ulazilo se u posebni zidom odijeljeni dio namijenjen boravku gospodara, a taj je dio svojim vrhom bio okrenut prema pristupačnoj strani. Sa zapadne strane nalazila se prvobitna branič-kula, na kojoj je kasnije izgrađen palas, tj. konak.²⁰⁰⁴

¹⁹⁹⁸ CD 10, dok. 184., str. 249.-250.; Thallóczy, „Historička istraživanja“, str. 379., V. Klaić, *Povjest Hrvata*, sv. 2, str. 57.

¹⁹⁹⁹ ...*magnifici viri domini Mykch bani tocius Sclauonie domini nostri ad quindenas residencie exercitus sui subtus castrum Bypouch habiti...*, CD 10, dok. 312., str. 436.

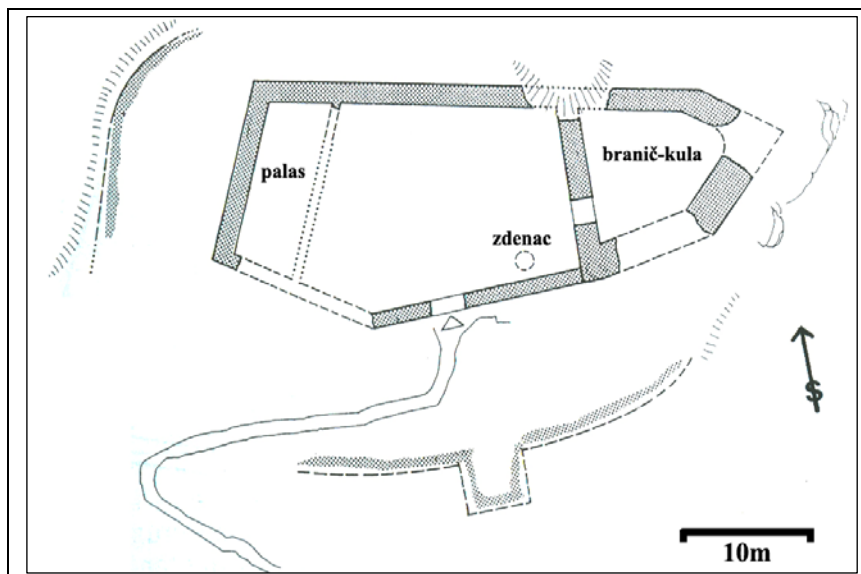
²⁰⁰⁰ Laszowski, „Stara hrvatska županija podgorska“, str. 44.

²⁰⁰¹ Gvozdanović, „Lipovac“, str. 43.

²⁰⁰² Nadilo, „Ruševine zamkova“, str. 243.

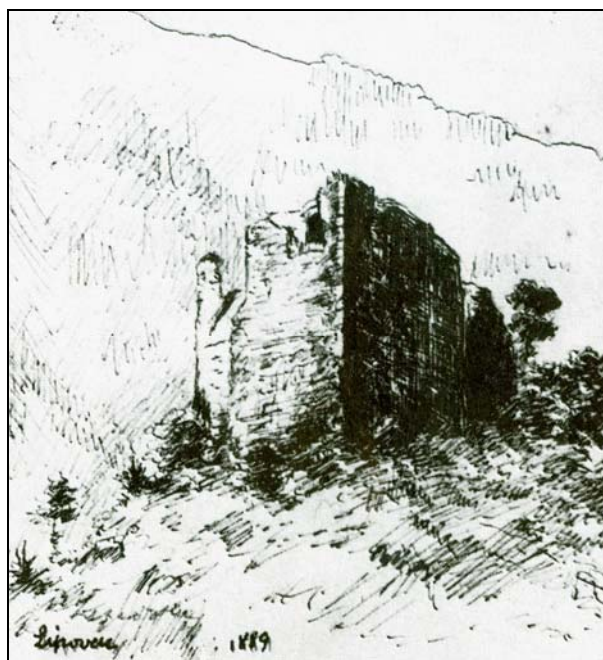
²⁰⁰³ Gvozdanović, „Lipovac“, str. 43.

²⁰⁰⁴ Usporedi: Gvozdanović, „Lipovac“, str. 44.; Nadilo, „Ruševine zamkova“, str. 243.

prilog 62 - tlocrt grada Lipovca

(prema: Horvat, Zorislav, „Stambeni prostori u burgovima 13.-15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 17., Zagreb, 2009., str. 35.)

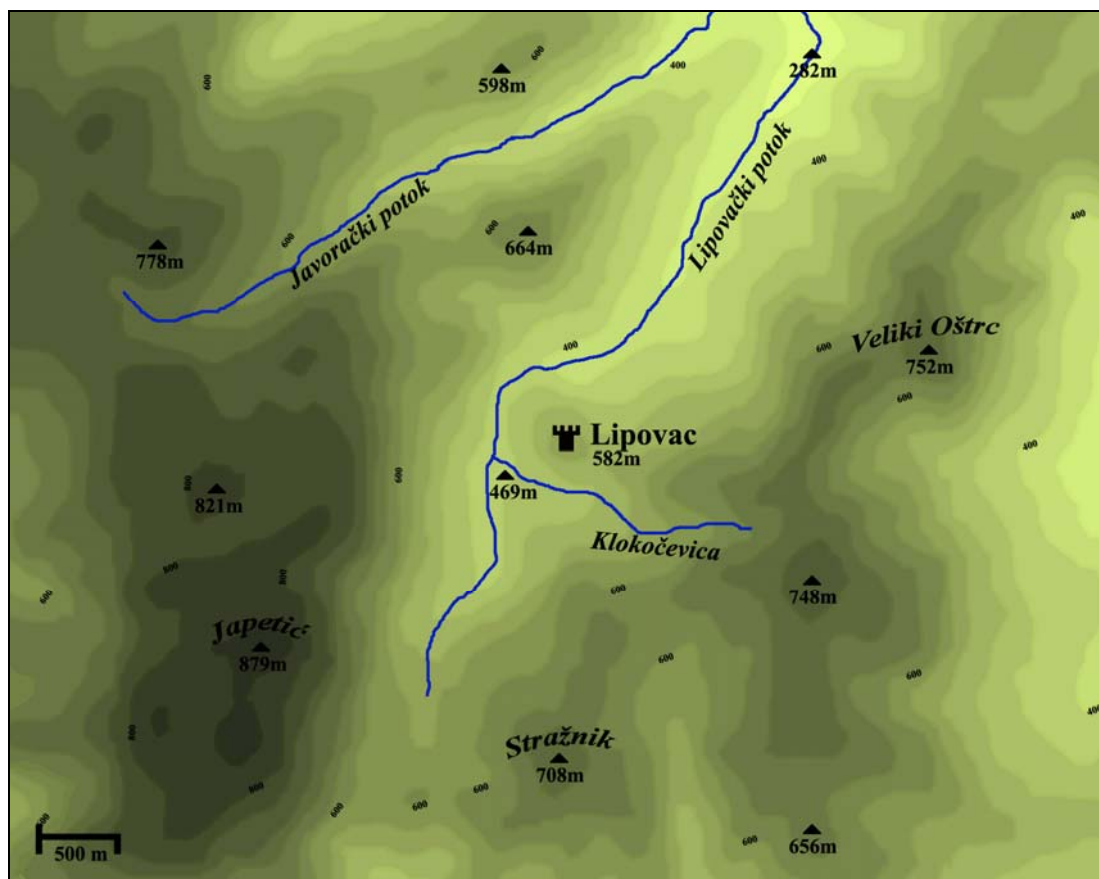
prilog 63 - crtež grada Lipovca iz 1889. godine
(Gvozdanović, „Lipovac“, str. 48.)

prilog 64 - panoramski pogled na ruševine starog grada Lipovca
(<http://picasaweb.google.com/lh/photo/2bPHcjDMw4ZRIL0cWT11wg>)

prilog 65 - istočni zid utvrde Lipovac
(stanje: studeni 2010.)

karta 20 - pozicija grada Lipovca

4.7.4. Žumberak

Ruševine srednjovjekovnog grada Žumberka nalaze se na glavici iznad dvaju pritoke rječice Kupčine jugozapadno od sela Tomaševci i nešto južnije od sela Kekići.²⁰⁰⁵ Grad se po prvi puta spominje 1265. godine u ispravi koruškoga grofa i kranjskoga gospodara Ulrika III. Spanheimovca kojom je on darovao neke posjede cistercitskoj opatiji u Konstanjevici na Krki kao zadužbinu za sebe i članove svoje obitelji.²⁰⁰⁶ Tom prigodom u dignitariju isprave spomenut je neki Engelber od Žumberka koji je vrlo vjerojatno bio kaštelan toga u službi grofa Ulrika III.²⁰⁰⁷ Isti se ponovno spominje i 16. siječnja 1268. godine ponovno kao kaštelan tada već koruškog vojvode Ulrika III Spanheimovca.²⁰⁰⁸ Po arhitektonskim ostacima vidljivima na sačuvanoj branič-kuli utvrđeni žumberački grad sagrađen je u romaničko doba,²⁰⁰⁹ tj. do sredine 13. stoljeća. Kako se kao prvi gospodari grada Žumberka u sačuvanim pisanim izvorima spominju vojvode Spanheimovci vrlo je vjerojatno da su oni početkom 13.

²⁰⁰⁵ Lapajne, „Spomenička baština Žumberka“, str. 33.

²⁰⁰⁶ Schumi, Franz (ur.), *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain*, sv. 1 (dalje: URK 1), Ljubljana, 1883, dok. 355., str. 276.-278.

²⁰⁰⁷ ...*Engelbero de Sichelberg in Carinthia...*, URK 1, dok. 355., str. 278.

²⁰⁰⁸ ...*Engelbertus de Sicherberch...*, AFH 1, dok. 11., str. 27.

²⁰⁰⁹ Lapajne, „Spomenička baština Žumberka“, str. 34.

stoljeća započeli s njegovom gradnjom. Naime, Spanheimovci su od kraja 12. stoljeća imali niz utvrđenih gradova u Dolenjskoj,²⁰¹⁰ a zajedno s ostalom kranjskom gospodom početkom 13. stoljeća započeli su kolonizaciju i desne obale Krke. Tako su Spanheimovci početkom 13. stoljeća izgradili Kostanjevicu, a Freisnigovci Otoku na Krki, dok su pak Višnjegorski imali svoje ministerijale u Kronovu i Otočcu.²⁰¹¹ Vrlo vjerojatno su Spanheimovci u okviru tih procesa započeli s izgradnjom žumberačke utvrde u svrhu zaštite svojih novokoloniziranih posjeda na desnoj obali Krke. U svakom slučaju, kao što je već rečeno, svakako i prije nego li je to po prvi puta jasno navedeno u ispravi iz 1256. godine, Spanheimovci su u Žumberku imali svoga kaštelana.²⁰¹²

Nakon smrti austrijskog vojvode Fridrika Babenbergovca 1246. godine njemački je car Fridrik II. 1250. godine potvrdio upravljanje Kranjskom goričko-tirolskom grofu Manhajrdu III. unatoč činjenici da je puno ranije, 1230. godine, potvrdio akvilejskom patrijarhu Bertoldu feudalna prava na Kranjsku i Istru. Takav razvoj događaja je zbližio glavne takmace za zemaljsko-kneževsku vlast u Kranjskoj, akvilejskog patrijarha Bertolda i Ulrika III. Spanheimovca koji se nešto ranije 1248. godine oženio za patrijarhovu nećakinju Agnezu koja je bila udovica Fridrika Babenbergovca. Ženidba je Ulriku donijela andechovsko-višnjegorsko nasljeđe, tj. njihov dominij u Kranjskoj, te je on počeo nositi naslov *dominus Carniolae*, a nakon smrti svoga oca Bernharda 1256. godine postao je i koruški vojvoda.²⁰¹³

Nakon što je češki kraljević Otokar II. Přemysl tijekom 1251. i 1252. godine osigurao vlast u Austrijskom vojvodstvu, a od 1261. godine kao češki kralj preuzima i Štajersku, njegova je vlast dopirala sve do Save. U prosincu 1268. godine sklopio je ugovor sa Ulrikom III. Spanheimovcem o nasljeđivanju, te je uskoro nakon Ulrikove smrti 1269. godine u ranu zimu 1270. vojskom ušao u Kranjsku i zauzeo nekadašnje posjede Spanheimovaca. Osim njihovih posjeda zaposjeo je i posjede akvilejske patrijaršije u Kranjskoj. Otokarova odviše snažna pozicija unutar Njemačkoga Carstva izazvala je reakciju njemačkih izbornih knezova koji su u jesen 1273. godine za cara izabrali Rudolfa Hasburgovca, što je dovelo do već

²⁰¹⁰ Gruden, *Zgodovina slovenskoga naroda*, dio 1, sv. 1-6, str. 166.-168.

²⁰¹¹ Kosi, „...*quae terram nostram*...“, str. 56.

²⁰¹² Prilikom darovanja posjeda cistercijskoj opatiji u Kostanjevici na Krki vojvodu Ulrika III. Spanheimovca pratili su njegov nećak Fridrik, markgrof od Verone, potom Ulrikovi kapelani neki Henrik, Ortholf i Konrad, te trojica cistercita iz Kostanjevice, neki Otton, Offon i Ortholf. Bili su tu i kaštelani Ulrikovih gradova Nikola i Grifon od Čreteža, potom Engelber od Žumberka, Winhard od *Conenzela*, Haiderik od *Hilleke*, te Herman i Konrad od Umberga (...*domino Friderico marchione de Verona consobrino nostro, Henrico, Ortholfo, Cunrado cappellanis nostris, Ottone, Offone, Ortholfo fratiribus de Landestrost, Nicolao et Grifone de Reutenberg, Engelbero de Sichelberg in Carinthia, Winhardo dicto Conenzel, Haidenrico de Hilleke, Hermanno de Umberg et Cunrado Castellano*..., URK 1, dok. 355., str. 278.).

²⁰¹³ Usporedi: Štih-Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 126.-127.

spomenutoga rata između ova dva takmaca koji je završio Otokarovim porazom u bitci kod Dürnkruta 1278. godine.²⁰¹⁴

Ubrzo nakon te odlučujuće bitke Rudolf Habsburgovac je 1279. godine svome savezniku goričko-tirolskom grofu Majnhardu IV. predao Korušku, a 1286. godine i Kranjsku,²⁰¹⁵ čime je ova obitelj i *de iure* dobila značajne prostore kako u Dolenjskoj, tako i u Beloj Krajini, tj. na granici prema Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu, iako su vrlo vjerojatno i ranije imali mnoge od tih posjeda. Preuzimanjem velikih posjeda u Kranjskoj Goričko-tirolski grofovi su zagospodarili i Žumberkom, te je tako sačuvana vijest da su 1285. godine gospodar grada Žumberka Nikola i kaštelan žumberačkog grada Gerloh pristali na pokornost grofu Majnhardu IV. kao što su bili pokorni i ranijim koruškim vojvodama.²⁰¹⁶ U to je vrijeme u crkveno-pravnom pogledu Žumberak spadao u Akvilejsku patrijaršiju te se spominje u popisu papinskih desetina 1296. godine kao župa Akvilejske patrijaršije.²⁰¹⁷

Postavši dobročinitelji cistercijske opatije u Kostanjevici na Krki i neposredni susjedi Goričko-tirolskih grofova knezovi Babonići su koncem 13. stoljeća s njima uspostavili intenzivne kontakte. Kako su do tada Babonići preuzeli mnoge posjede na Žumberačko-samoborskom gorju, uključujući i posjede oko rijeke Krke koji se spominju u ispravi od 9. veljače 1290. godine,²⁰¹⁸ moguće je da je grof Majnhard IV. već u to doba predao Žumberak svojim saveznicima Babonićima sa kojima će se početkom 14. stoljeća povezati ženidbom kćerke svoga brata Alberta II., Klarom Eufemijom, sa knezom Ivanom I. Babonićem.²⁰¹⁹ Naime, Babonići su tim posjedima morali upravljati iz nekoga utvrđenoga grada, a kako je upravo grad Žumberak dominirao desnom obalom rijeke Krke moguće je da su Babonići već tada imali u svojim rukama taj grad. U tom kontekstu zanimljivo je da je prema ispravi iz

²⁰¹⁴ Usporedi: Gruden, *Zgodovina slovenskoga naroda*, dio 1, sv. 1-6, str. 199.-205.; Bérenger, *A History of the Habsburg*, str. 51.-52.; Měřínský – Mezník, „The making of the Czech state“, str. 51.; Abulafia, *The New Cambridge Medieval History*, vol 5, str. 397.; Štih-Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 127.-128.

²⁰¹⁵ Kos, „Odoňaji medju“, str. 282.; Gruden, *Zgodovina slovenskoga naroda*, dio 1, sv. 1-6, str. 218.-219.; Beller, *A Concise History of Austria*, str. 27.; Simoniti, *Slovenska povijest*, str. 128.

²⁰¹⁶ ...*Ego offo de Lanstrost Gerlochus filius Ottonis. Nikolaus de Sichirberk. Gerlochus castellanus de Sichirberk scire volumus universis, quod fide data promissimus, quod de omnibus juribus, que ab antiquo tempore apud Ducem Karinthie usque hinc sunt devoluta pariti sumus obedire domino nostro venerabili comiti Meinhardo cum castro Sichirberk. Quod si ratum non teneremus, omnia jura nostra amisse profiteremur. Ad huius rei duraturam memoriam presentem cedulam sigilli domini Offonis fecimus communiri...*, AFH 1, dok. 20., str. 47.

²⁰¹⁷ ...*Sicherberch...*, Sella, Pietro – Vale, Giuseppe (ur.), *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV. Venetia-Histria Dalmatia. Studi e testi 96*, Citta del Vaticano, 1941., str. 36. br. 486.

²⁰¹⁸ CD 6, dok. 579., str. 685.-686.

²⁰¹⁹ O ženidbenim vezama Goričko-tirolskih grofova i knezova Babonića početkom 14. stoljeća više vidi poglavlje „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“.

1308. godine vojvoda Fridrik Habsburgovac dopustio Babonićima da u ime 300 bečkih srebrenih maraka koje su mu posudili, da ubiru između ostalog i desetinu u Žumberku.²⁰²⁰

Štoviše, moguće je da su sinovi pokojnoga bana Stjepana V. Babonića tijekom drugoga i početkom trećega desetljeća 14. stoljeća boravili i u gradu Žumberku. Tako si 22. rujna 1321. godine knezovi Ivan II., Juraj, Dionizije II. darovali crkvu Svetoga Juraja koja se nalazila u blizini grada Žumberka, cistercitskoj opatiji Blažene Djevice Marije u Kostanjevici na Krki čiji su bili patroni.²⁰²¹ Riječ je o župnoj crkvi u Vivodini koja se spominje i u popisu iz 1334. godine,²⁰²² te o prihodima koje su Babonići tamo ostvarivali.²⁰²³

Zbog šutnje pisanih vrela teško je ustanoviti kada su Babonići izgubili Žumberak, ali se to vjerojatno dogodilo tek u drugoj polovici četvrtoga desetljeća 14. stoljeća, tj. u vremenu kada su Babonići izgubili i obližnji Lipovac nakon što su u ratu između ugarsko-hrvatskoga kralja Karla Roberta i Hasburgovaca podržali austrijske vojvode.²⁰²⁴

Kao što je već rečeno ruševine staroga grada Žumberak nalaze se na vrhu strmoga brda, dok je sami plato okružen elipsoidnim jarkom. Četverouglasta romanička branič-kula nalazi se na zapadnom dijelu grada te je branila ulaz u grad s pristupom s jugoistoka. Prema kamenim ostacima istočno od branič-kule nalazio se još jedan čvrsto građeni objekt, vjerojatno palas. Uz zapadni zid nalaze se ostaci teško oštećenog objekta, te je na tome mjestu pronađen grob obložen pravilno isklesanim oblogom od sedre. Lapajne zaključuje da je vrlo vjerojatno riječ o sakralnom objektu na što ukazuje ne samo nalaz groba već i sam položaj objekta u smjeru istok-zapad, potom način gradnje podova malterom, kao i žbukanje zidova. Osim toga položaj vjerojatne kapelice analogan je položaju kapelice u Okiću.²⁰²⁵ Stoga je moguće pretpostaviti da je riječ o crkvi Svetoga Križa koja se spominje u popisu goričkoga arhiđakona Ivana iz 1334. godine.²⁰²⁶

Osim te crkve tijekom 14. stoljeća postojale su još dvije crkve u okolici Žumberka. Riječ je o crkvama Svetoga Martina i Svetoga Nikole koje su spominju u ispravi koju je 1349. godine sastavila papinska komisija koja je trebala utvrditi prihode od desetina s prostora Bele Krajine.²⁰²⁷ Dok se za crkvu Svetoga Martina ne zna gdje se nalazila, za crkvu Svetoga

²⁰²⁰ ...*urboram integram in Sicherberg...*, CD 8, dok. 141., str. 153.

²⁰²¹ ...*ecclesiam sancti Georgii apud Siherberg existentem ... nostrorum monasterio ecclesie beate virginis prope Lanstrost...*, CD 9, dok. 22., str. 30.-31.; Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 31.

²⁰²² ...*Ecclesia beati Georgii de Vyvodina...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 218.

²⁰²³ Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 178.

²⁰²⁴ O ovim događajima i gubitku Lipovca više vidi poglavlje „4.7.3. Lipovac“.

²⁰²⁵ Usporedi: Lapajne, „Spomenička baština Žumberka“, str. 33.-34.; Horvat, Zorislav, „Branič-kule na burgovima kontinentalne Hrvatske od 13. do 15. stoljeća“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, br. 1, god. 33, Zagreb, 2007., str. 36.

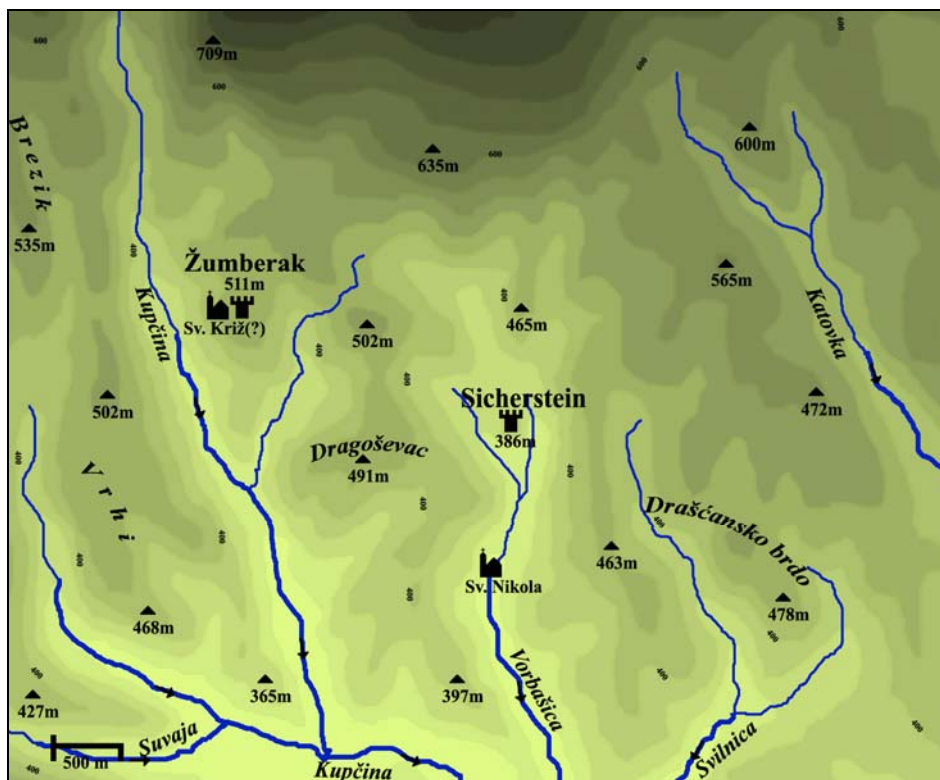
²⁰²⁶ ...*Item ecclesia sancte crucis de Siherberg...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 219.

²⁰²⁷ ...*Jacobo, snacti Martini, Detrico, sancti Nicolai de Syhembergh...*, CD 11, dok. 193., str. 253.

Nikole se zna da se nalazila u blizini novoga žumberačkoga grada²⁰²⁸ koji se nalazio na strmoj stijeni jugoistočno od staroga grada te je bio sjedište uskočke kapetanije u novome vijeku, a izgorio je potkraj 18. stoljeća.²⁰²⁹

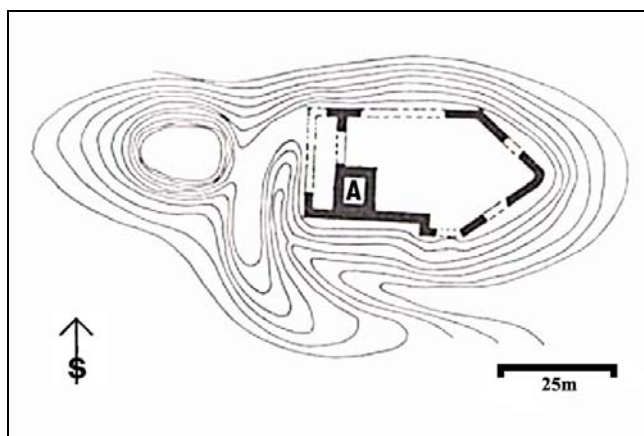
prilog 66 - pogled na utvrdu Žumberak
(<http://crometeo.net/phpbb/viewtopic.php?f=8&t=3422>)

karta 21 - pozicija utvrda Žumberak i Sicherstein početkom 14. stoljeća

²⁰²⁸ Lapajne, „Spomenička baština Žumberka“, str. 51.; Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 81.

²⁰²⁹ Lapajne, „Spomenička baština Žumberka“, str. 32. Ovdje je zanimljivo napomenuti da je slovenski povjesničar Kosi u svome radu o granici Njemačkoga Carstva i Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva argumentirano definitivno odbacio ranije znanstvene pretpostavke da se grad Sicherstein koji se spominje početkom 14. stoljeća (1. kolovoza 1301. - ...*Otte von Sicherstain...*, URK 2, dok. 50., str. 256.; 1. kolovoza 1301. - ...*Ott von Sycherstain...*, URK 2, dok. 65., str. 261.; 24. travnja 1304. - ...*Ego Otto a Sicherstain...*, AFH 1, dok. 47., str. 128.; 3. veljače 1305. - ...*Otte fon Sicherstejn...*, URK 2, dok. 99., str. 270.) nalazio na uzvisini „Gradini“ ponad samostana u Pleterju već da je zapravo riječ o Novom Žumberačkom gradu na lokaciji „Stari grad“ (Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 78.-84.).

prilog 67 - tlocrt utvrde Žumberak
 - A – romanička branič-kula
 (prema: Horvat, „Pozicije burgova“, str. 25.)

4.7.5. Ozalj

Grad Ozalj smješten je na visokoj stijeni na južnoj obali rijeke Kupe na samom južnom kraju kanjona. Na desnoj obali Kupe nešto jugozapadnije od grada Ozlja uzdiže se brdo Grmiča (196 mnv), dok se na lijevoj nešto sjeverozapadnije od grada nalazi vrh Ključ (183 mnv) oko kojega rijeka Kupa radi zavoj. Prema svojoj poziciji prvobitni Ozalj je očito služio za kontrolu puta koji je od davnina kanjonom Kupe povezivao nisku pokupsku ravnicu u srednjovjekovnoj Slavoniji s Belom Krajinom, tj. sa Njemačkim Carstvom.²⁰³⁰

Arheološka istraživanja pokazala su da je prostor oko grada Ozlja još u prapovijesti bio naseljen o čemu ponajviše svjedoče brojni keramički nalazi iz spilje Vrlovke kod sela Kamanja nekih sedam kilometara sjeverozapadno od Ozlja,²⁰³¹ kao i drugi keramički nalazi iz prapovijesnih slojeva iz samoga grada Ozlja.²⁰³² Početkom zadnjega desetljeća 20. stoljeća djelatnici gradskog muzeja u Karlovcu pod vodstvom Laze Čučkovića obavili su zaštitna arheološka iskapanja na Ozlju.²⁰³³ U svome radu o gradu Ozlju i njegovoj okolini Laszowski je napomenuo da je u spilji Vrlovki pronašao razne ulomke rimskoga oruđa i ulomka posuđa, pa čak i rimske novce cara Klaudijana II. (268.-270.),²⁰³⁴ ali je ipak odbacio mogućnost

²⁰³⁰ Nadilo, Branko, „Živopisne i romantične utvrde Ozalj i Ribnik“, *Građevinar: časopis Hrvatskog saveza građevinskih inženjera*, god. 55, br. 3, Zagreb, 2003., str. 177.

²⁰³¹ Ljubić, Šime, „Predhistorička mogila iznad Ozlja“, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, vol. 9, br. 1, Zagreb, 1887., str. 29.; Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 94.-95.

²⁰³² Težak-Gregl, Tihomila, „Prapovijesno nalazište Ozalj – stari grad“, *Opuscula Archaeologica*, sv. 17., Zagreb, 1993., str. 165.-181.

²⁰³³ Čučković, Lazo, „Zaštitna arheološka iskapanja na Ozlju“, *Obavijesti Hrvatskoga arheološkoga društva*, sv. 3, Zagreb, 1992. str. 49.-51.

²⁰³⁴ Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 94.

poistovjećivanja stare rimske Azelije, koja se spominje još u 8. stoljeću, sa Ozljem jer za to ne postoje nikakvi dokazi osim sličnosti imena.²⁰³⁵

U svakom slučaju Ozalj se prvi puta spominje tek u ispravi od 20. travnja 1278. godine kojom je sklopljen mir u Dubici između Babonića i Gisingovaca.²⁰³⁶ U toj je ispravi Ozalj opisan kao utvrđeni plemićki grad (*castrum*), te su knezovi Ivan i Nikola Gisingovac potvrdili da će štiti prava tadašnjeg slavonskog bana Stjepana IV. Babonića na grad Ozalj, te da će čak svojom vojskom pomoći banu Stjepanu IV. ako mu ga netko silom pokuša oduzeti.²⁰³⁷ Činjenica da se Ozalj prilikom prvoga spominjanja opisuje kao utvrđeni grad, kao i njegova pozicija na važnom prometnom pravcu koji je spajao srednjovjekovnu Slavoniju s Belom Krajinom, svjedoči da vrijeme njegove gradnje treba tražiti svakako ranije prije toga prvoga spomena. Stoga je Laszowski pretpostavio da je Ozalj građen krajem 12. ili početkom 13. stoljeća u svrhu obrane od njemačkih knezova iz današnje Kranjske.²⁰³⁸ Iako to nije direktno naveo, Laszowski je vrlo vjerojatno mislio na provale knezova Višnjegorskih koje je krajem 12. stoljeća po nalogu tadašnjeg ugarsko-hrvatskog kralja Bele III. zaustavio knez Stjepan I. Baboniću o čemu svjedoči isprava iz 1200. godine.²⁰³⁹ Stoga je moguće da je upravo knez Stjepan I. Babonić, nakon što je oko 1200. godine porazio čete grofa Alberta Višnjegorskoga i opustošio njegove posjede oko Mehova,²⁰⁴⁰ izgradio na čvrstoj stijeni na desnoj obali Kupe prvobitnu ozaljsku utvrdu koja je trebala služiti za kontrolu važnoga puta kanjonom rijeke Kupe.²⁰⁴¹

U nastavku svoga rada o povijesti Ozlja Laszowski navodi kako je u prvoj polovici 13. stoljeća grad Ozalj svojatao ugarsko-hrvatski kralj Bela IV., te da je pritom između njega i kneza Stjepana Babonića²⁰⁴² došlo do krvavoga rata. Prema Laszowskom u tim sukobima kralju su pomogli pripadnici plemićkoga roda Pribića iz Podgorske županije te upravo njihovoj hrabrosti kralj može zahvaliti što je konačno preuzeo grad Ozalj. Štoviše, prema

²⁰³⁵ Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 52.

²⁰³⁶ CD 6, dok. 207., str. 240.-242.

²⁰³⁷ *...Item idem magister J[ohannes] pro se et N[icolao] fratre suo bano assumpsit et compromisit pura fide, vt ad factum castru Ozol contra nos se nullatenus et iuxta naturam intromitter et neminem adiuuabit, immo pocius, si qui potencialiter insurgerent contra nos super facto dicti castru, extunc nos et fratres et socios nostros contra nos potencialiter insurgentes adiuuabit toto nisu...*, CD 6, dok. 207., str. 241.-242.; Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 53.

²⁰³⁸ Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 53.

²⁰³⁹ CD 2, dok. 332., str. 359.-361. O ovome više vidi poglavlje „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“ kao i tamo navedenu literaturu.

²⁰⁴⁰ Kosi, „...*quae terram nostram...*“, str. 65.

²⁰⁴¹ Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 53.

²⁰⁴² Iz teksta je jasno da Laszowski misli da je riječ i Stjepanu I. Babonići koji se spominje 1200. godine (Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 53.).

Laszowskom kralj je Pribićima upravo zbog ovih zasluga 1244. godine podijelio plemićke slobode.²⁰⁴³

Ipak, ovdje je tek riječ o historiografskim domišljanjima uglednog hrvatskog povjesničara i arhivista s početka 20. stoljeća, koje se mogu gotovo u potpunosti odbaciti, uzmu li se u obzir sačuvani pisani povijesni izvori te novije historiografske spoznaje. Naime, obrati li se pozornost na sačuvanu ispravu od 12. studenog 1244. godine kojom je kralj Bela IV. poimence pobrojanim pripadnicima roda Pribića podijelio plemićke slobode izuzevši ih iz podložnosti županijskoj utvrdi Podgorje, u njoj se jasno vidi da se kralj na taj čin odlučio zbog nekih neodređenih zasluga koje su oni za njega u ranijim vremenima činili.²⁰⁴⁴ U njoj se pritom ne spominje nikakav sukob kralja sa Stjepanom I. Babonićem ili bilo kojim drugim pripadnikom plemićkoga roda Babonića. Štoviše, na kraljev čin uzdizanja Pribića iz društvenog sloja jobagiona u red slobodnoga plemstva treba se promatrati u širem društveno-povijesnom kontekstu nastajanja nižeg plemstva unutar Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.²⁰⁴⁵ Osim toga, knez Stjepan I. Babonić se kao pokojni spominje već 1210. godine,²⁰⁴⁶ te je vrlo teško da je kralj Bela IV. nagradio Pribiće za neke njemu učinjene usluge koje su se eventualno mogle dogoditi gotovo tri i pol desetljeća prije sastavljanja isprave 1244. godine, tj. u doba kada je Ugarsko-hrvatskim Kraljevstvom vladao kralj Andrija II. I konačno, potrebno je napomenuti da su nećaci kneza Stjepana I., knezovi Stjepan II. i Baboneg II. bili u dobrim odnosima s kraljem Belom IV., te su čak od istoga kralja 1242. godine bili posebno određeni da odrede granice posjeda građana Samobora nakon što je tom gradu kralj Bela IV. podijelio privilegij slobodnoga grada.²⁰⁴⁷

U svakom slučaju nije nemoguće da su Babonići uistinu još od vremena kneza Stjepana I. u prvobitnoj ozaljskoj utvrdi držali nekakvu posadu. Moguće je da su Babonići kontrolirali tok rijeke Kupe od Ozlja nizvodno. Naime, je prvi poznati posjed u Goričkoj županiji bio baš na rijeci Kupi. Rijel je o posjedu Kolovrat kojega su Babonići pribavili 1264. godine,²⁰⁴⁸ a nalazio svega 20-tak kilometara nizvodno rijekom Kupom od Ozlja u blizini ušća rječice Hutine u Kupu. Upravo u tom kontekstu može se sagledati i kupovina zemljišta na prostoru oko današnjeg Karlovca u blizini rijeke Kupe i Ozlja. Naime, kao što je već

²⁰⁴³ Usporedi: Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 53.

²⁰⁴⁴ CD 4, dok. 221. str. 258.-259.

²⁰⁴⁵ O ovim procesima vidi Levak, „Od gradokmeta do plemenitog ili kmeta“ str. 126.-136., kao i poglavlje „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“.

²⁰⁴⁶ ...*Stephanus bone memorie comes de Goriza...*, CD 3, dok. 80., str. 99.

²⁰⁴⁷ ...*Metē autem terrarum dicatorum hospitorum nostrorum de Zumbur, sicut per litteras nostri fidelis comitis Stephani fratris Baboneg, qui ad id cognoscendum specialiter per nos fuerat destinatus...*, CD 4, dok. 149., str. 165. Više vidi poglavlje „2.1. O porijeklu i najstarija povijest Babonića“.

²⁰⁴⁸ CD 5, dok. 816., str. 326.

rečeno ban Stjepan IV. je 1294. godine kupio od nekoga Druška i njegove braće zemljište u Turiji i vinograd u Švarči.²⁰⁴⁹ U svakom slučaju pretpostavka da su Babonići gradili grad Ozalj još od kraja 12. stoljeća te da su ga držali kroz čitavo 13. stoljeće, vrlo vjerojatno do sredine osmoga desetljeća istoga stoljeća, ostaje samo na razini historiografske pretpostavke.

Kao što je već rečeno, o gradu Ozlju u sačuvanim povijesnim spisima nema podataka sve do 1278. godine, kada se saznaje da su Gisnigovci obećali štiti prava bana Stjepana IV. Babonića na grad Ozalj. Ovu obvezu knezova treba sagledavati kao njihovo pristajanje na pristajanje da ban Stjepan IV. Babonić i dalje drži Ozalj, taj strateški važn grad na putu iz Slavonije prema današnjoj Beloj Krajini. Štoviše, novi mir nakon obnovljenih sukoba potpisan je 30. listopada 1280. godine upravo u Ozlju.²⁰⁵⁰ Iako je sastavljač isprave o miru bio magistar Ivan Gisingovac, te je ona sastavljena podno grada Ozlja, ipak je Stjepan IV. Babonić uspio zadržati Ozalj koji mu je pripao prema odredbama mira iz 1278. godine.²⁰⁵¹ Naime, iako je 1280. godine, kao što je već rečeno, magistar Ivan Gisingovac bio sastavljač isprave o miru, indikativno je da je isprava sastavljena „podno grada Ozlja“,²⁰⁵² a ne u gradu Ozlju. Postavlja se pitanje je li ovu činjenicu moguće tumačiti na način da magistar Ivan nije ušao u grad Ozalj i tamo sastavio ispravu, jer on u tome trenutku nema grad Ozalj u svojem vlasništvu, te je stoga isprava sastavljena izvan gradskih zidina.

U svakom slučaju, od devedesetih godina 13. stoljeća pa sve do kraja trećeg desetljeća 14. stoljeća Ozalj je u rukama knezova Babonića, te im vlasništvo nad njime više nitko nije osporavao. Tako se početkom zadnjega desetljeća 13. stoljeća spominje neku Ladislav iz Ozlja koji je u dva navrata, 1293. i 1294. godine, bio poslanik kneza Radoslava I. Babonića na dvoru napuljskih Anžuvina.²⁰⁵³ Iako se iz ove dvije isprave može samo zaključiti da je rečeni Ladislav bio familijar kneza Radoslava I. koji je za njega u bar dva navrata obavio diplomatsku misiju na dvoru kralja Karla II. u Napulju, pa ipak je moguće pretpostaviti da je on zapravo bio kaštelan utvrde Ozlja u ime kneza Radoslava I. Naime, iako to u tim ispravama nije tako decidirano navedeno ipak se u obzir mora uzeti onodobna praksa ugarsko-hrvatskih magnata da upravljanje svojim utvrđenim gradovima prepuštaju kaštelanima koji su

²⁰⁴⁹ CD 7, dok. 169., str. 188.-189.

²⁰⁵⁰ ...*Datum sub castro Ozul...*, CD 6, dok. 306, str. 362-363

²⁰⁵¹ CD 5, dok. 867., str. 386.-388.

²⁰⁵² ...*sub castro Ozul...*, CD, 6., dok. 306., str. 363.

²⁰⁵³ 1293. - ...*Ladislav de Ossel, nuncii Radislav bani de Sclavonia...*, CD 7, dok. 130., str. 149.; 1294. - ...*Ladislav de Ossel nuncii Radisali bani de Sclavonia...*, CD 7, dok. 167., str. 186.; Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 54.

svi od reda bili njihovi familijari.²⁰⁵⁴ Često su kaštelani određene utvrde u ispravama navođeni jednostavno samo imenom utvrde u kojoj su obavljali kaštelansku dužnost.²⁰⁵⁵

Početkom drugog desetljeća 14. stoljeća u Ozlju često boravi tadašnji slavonski ban Stjepan V. Babonić, koje je tako jednom prigodom 12. prosinca 1313. godine izdao darovnicu Jurju, sinu Hozeja, za imanje Švarču.²⁰⁵⁶ Nakon smrti bana Stjepana V. Ozalj je prešao u vlasništvo njegovih sinova Ivana II., Juraja, Dionizija II. i Pavla koji često borave u utvrđenim gradovima u vlasništvu knezova Babonića na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja. Njih su četvorica jednom prigodom, 22. rujna 1321. godine, u Ozlju sastavili ispravu kojom su darovali crkvu Svetoga Juraja koja se nalazila u blizini grada Žumberka, tj. u Vivodini, cistercitskoj opatiji Blažene Djevice Marije u Kostanjevici na Krki čiji su bili patroni.²⁰⁵⁷

Nakon ovoga spomena Ozalj se više ne spominje u vlasništvu knezova Babonića. Vrlo vjerojatno su i taj grad Babonići izgubili sredinom trećega desetljeća 14. stoljeća u vrijeme njihova sukoba sa banom Mikcem.²⁰⁵⁸ U svakom slučaju Ozalj je svakako prije 1329. godine preuzeo ban Mikac koji je te iste godine, 17. srpnja, preselio dio stanovništva iz naselja podno Ozlja na mjesto zvano „otok Ključ“, koji se nalazio nešto podalje od samoga grada na mjestu okruženom sa tri strane rijekom Kupom, tj. na poziciju današnjeg sela Trg.²⁰⁵⁹ U svakom slučaju sve do kraja 14. stoljeća Ozalj je bio u kraljevim rukama te su njime upravljali kraljevski kaštelani. Godine 1398. založio je kralj Žigmund Luksemburški grad Ozalj za 17000 dukata Nikoli Krčkom²⁰⁶⁰ čime je taj grad prešao u ruke knezova Frankapana koji će sve do 1566. godine biti njegovi gospodari.²⁰⁶¹

²⁰⁵⁴ O instituciji i službama familijara magnatskih obitelji, i to posebice knezova Babonića, više vidi u poglavlju „3.8. Familijari (*familiares*) i podložnici roda Babonića“.

²⁰⁵⁵ Dobar primjer ovakve prakse je stanoviti Ivan Rufus koji se u lipnju 1389. godine pridružio vojsci bosanskih knezova Hrvoja i Vuka Vukčića Hrvatinića koja se kretala dolinom rijeke Une s ciljem napada na posjede knezova Zrinskih (CD 18, dok. 176., str. 274.; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 42.). Iako se u ispravi koja svjedoči o tim događajima Ivan Rufus navodi samo kao familijar kneza Stjepana VII. Blagajskog (...*Iohanes [rufus] familiaris prefati domini Stephani...*, CD 18, dok. 176., str. 274.) očito je on bio kaštelan utvrde Otoke koja je u to doba bila u rukama zagrebačkog kanonika Stjepana VII. Blagajskog. Naime, sama činjenica da je Ivan Rufus poveo naoružane čete iz blagajske Otoke, sa kojima se pridružio vojsci knezova Vukčića Hrvatinića, ukazuje da je Ivan obnašao neku službu u Otoci koja je podrazumijevala i zapovijedanje naoružanim ljudima, a to bi svakako podrazumijevala služba kaštelana utvrde koja je bila u rukama plemićkih magnata.

²⁰⁵⁶ ...*Datum in Ozal...*, CD 8, dok. 286., str. 345.; Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 54.

²⁰⁵⁷ ...*Datum in Ozal...*, CD 9, dok. 22., str. 30.-31.; Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 31.

²⁰⁵⁸ Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 54. O sukobima Babonića i bana Mikca sredinom trećega desetljeća 14. stoljeća vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

²⁰⁵⁹ ...*ad locum alium premunitum, firmorem uidelicet, ad insulam Cluch, que alio nomine Mendscentzigethe uocatur in inferiore parte ipsius castris Ozol ad cursum aque existentem duximus translocandam...*, CD 9, dok. 389., str. 478.-479.; Laszowski, *Trg kod Ozlja*, str. 2.-3.

²⁰⁶⁰ ...*vir Nicolaus, comes Wegle, Modrussie etc. Et magnifica domina, genetrix sua, decem et septem millia ducatroum auri ... cuius quidem pecunie pretextu nostrum castrum Ozol vocatum, in regno nostro Sclavonie situm cum toto suo districtu ac universis possessionibus, villis, terris, aquis, tributis, proventibus et cunctis aliis pertinentiis ac utilitatibus eiusdem quovis nomine appelatis, prout ipsos et easdem hactenus possedimus...*, CD

Iako se Ozalj prvi puta spominje tek 1278. godine ipak vrijeme njegove gradnje treba tražiti krajem 12. ili početkom 13. stoljeća na što ukazuju ovdje već opisane povijesne okolnosti, ali i mjestimični tragovi zida koji po svom položaju i načinu zidanja odgovaraju načinu gradnje iz toga perioda. Naime, tek na nekim mjestima nešto južnije od najsjevernije kule grad Ozlja, koja se u literaturi i po predaji naziva „Babonić kula“,²⁰⁶² a građena je sredinom 16. stoljeća, točnije 1566. godine kada su grad preuzeli knezovi sinovi kneza Nikole Zrinskoga, koji su grad utvrdili zbog opasnosti od osmanskih provala,²⁰⁶³ mogu se pronaći tragovi prvobitne ozaljske kule čiju gradnju vrsni hrvatski burgolog Zorislav Horvat datira u 10. ili 11. stoljeća, a ponad njih su vidljivi tragovi romaničke kule iz 13. stoljeća.²⁰⁶⁴ Pozicija te prvobitne romaničke kule na kamenoj glavi ponad kanjona rijeke Kupe odgovara onim sličnih utvrda toga doba koje su građene na kamenim klisurama, tj. „ostrovima“ koje samo po sebi imaju značajke prirodne utvrde.²⁰⁶⁵

Podno te prvobitne ozaljske utvrde tijekom 13. stoljeća razvilo se neko naselje neagrarnoga tipa, čiji su se stanovnici vrlo vjerojatno bavili obrtom i trgovinom čemu je svakako pogodovao položaj Ozlja na spomenutom važnom putu dolinom Kupe prema Beloj Krajini. Kako je već spomenuto isprava o miru u Ozlju iz 1280. godine zapravo je sastavljena „podno grada Ozlja“,²⁰⁶⁶ a ne u samome gradu. Iako je moguće da su Gisingovci podigli šatore podno grada Ozlja, u koje su se smjestili tijekom pregovora, ali je isto tako moguće da je zapravo riječ o ozaljskom podgrađu. Za pretpostaviti je da su pregovori između Gisingovaca i Babonića trajali neko vrijeme te je magistar Ivan Gisingovac smjestio sebe i svoju svitu u nekom naseljenom mjestu, poglavito ako se uzme u obzir da je isprava o miru sastavljena tek koncem listopada, tj. u kasnu jesen. Osim toga, i vijesti iz isprave bana Mikca iz 1329. godine o osnivanju novog slobodnoga naselja na otoku Ključ govore o tome da je dio stanovništva novoosnovanog naselja tamo došlo iz slobodnog trgovišta koje se nalazilo podno

18, dok. 270., str. 387. Ovaj zalog kralj je kasnije ponovno potvrdio novom ispravom sastavljenom u Budimu 29. siječnja 1399. godine (CD 18, dok. 293., str. 418.-420.).

²⁰⁶¹ O povijesti grad Ozlja nakon što su ga sredinom trećega desetljeća 14. stoljeća izgubili knezovi Babonići više vidi Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 54.-91.

²⁰⁶² Lapajne, „Spomenička baština Žumberka“, str. 42.

²⁰⁶³ Laszowski, *Grad Ozalj*, str. 60.

²⁰⁶⁴ Vidi sliku 3. „Ozalj, burg nad Kupom: shema faza gradnje tijekom stoljeća“, u: Horvat, „Pozicije burgova“, str. 25.; kao i sliku 2. „Ozalj, sonda C; v položaj vrata; d ranoromanički zid; c kasno antički zid“ u: Čučković, Lazo „Prapovijesne gradine karlovačkoga kraja“, *Izdanja HAD-a*, sv. 16., Zagreb, 1993., str. 164. Horvat se u svojim zaključcima oslanja na rezultate zaštitnih arheoloških iskapanja koje je do 1992. godine proveo Lazo Čučković (Čučković „Zaštitna arheološka iskapanja na Ozlju“, str. 49.-51.). Lapajne također tu kulu prema mišljenju Vinskoga datira u 10. stoljeće (Lapajne, „Spomenička baština Žumberka“, str. 42.-43.).

²⁰⁶⁵ Slični primjeri tih prvobitnih utvrda građenih na kamenim glavama su, uz Ozalj i Okić, Veliki Kalnik, Tržan (Modruš), Mogorić ili pak Komić. Na svim tim utvrdama može se naći tek malo sačuvanoga zida debljine oko 0,75 m, koji je poprilično nevjesto zidan. Ponad tog zida vjerojatno su se nalazile drvene konstrukcije od kojih nažalost više nema tragove (Horvat, „Pozicije burgova“, str. 25.).

²⁰⁶⁶ ...*sub castro Ozul...*, CD, 6., dok. 306., str. 363.

grada Ozlja, a koje je opustošeno i zapaljeno tijekom sukoba sa njemačkim plemićima.²⁰⁶⁷ I konačno, u popisu župa zagrebačke biskupije koji je 1334. godine sastavio gorički arhidakon Ivan, spominje crkva Svetoga Vida koja nalazila negdje „oko“ utvrde Ozalj.²⁰⁶⁸ Ista se crkva spominje i 1349. godine u ispravi koju je sastavila već spomenuta papinska komisija,²⁰⁶⁹ kao i u popisu iz 1501. godine te je pritom jasno naznačeno da se ona nalazila podno utvrde Ozalj.²⁰⁷⁰ Vrlo vjerojatno je crkva Svetoga Vida bila župna crkva ozaljskog podgrađa te se oko nje razvilo neko naselje neagrarnoga tipa, baš kao što je to bio slučaj i sa župnim crkvama primjerice u Blagaju, Zrinu ili Stjeničnjaku.²⁰⁷¹ Stoga i prvobitno ozaljsko podgrađe i crkvu Svetoga Vida treba tražiti u neposrednoj blizini Ozlja, te je moguće da se ona nalazila svega nekoliko stotina metara nizvodno Kupom od same utvrde, tj. na prostoru na kojem se nalazi i današnja ozaljska crkva posvećena istome zaštitniku.²⁰⁷²

Tijekom 14. ili vjerojatnije tijekom 15. stoljeća gospodari Ozlja su za svoje potrebe izgradili kapelicu u samoj utvrdi koja se spominje u popisu iz 1501. godine. Tom prigodom spominje se neki svećenik Juraj koji je bio župnik crkve Svetoga Vida podno Ozlja, te je imao dva kapelana nekoga Matka i Petra. Također je spomenut i treći kapelan, neki svećenik Šimun, koji je opsluživao neku neimenovanu kapelu u samoj utvrdi.²⁰⁷³

Treća mikrolokacija srednjovjekovnoga Ozlja bilo je trgovište na „otoku Ključ“ kojemu je 1329. godine ban Mikac podijelio prava slobodne trgovine te je na njega doselio i dio stanovništva iz opustošenog trgovišta podno Ozlja.²⁰⁷⁴ Stanovnicima ključkoga Trga iste je povlastice potvrdio i novi slavonski ban Nikola Banffy na blagdan Tijelova 1343.

²⁰⁶⁷ ...*quod quia libera uilla domini nostri regis sub castro Ozol existentes per Teonicos speciales inimicos eiusdem domini nostri regis frequenter est spoliata et combusta...*, CD 9, dok. 389., str. 478.; Laszowski, *Trg kod Ozlja*, str. 2.

²⁰⁶⁸ ...*Item sancti Viti circa castrum (Ozal)...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 218.

²⁰⁶⁹ ...*sancti Viti de Ozel...*, CD 11, dok. 193., str. 253.

²⁰⁷⁰ ...*ecclesie sancti Viti sub Castro Ozal...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 219.

²⁰⁷¹ O ovome vidi poglavlja: „4.4.1. Blagaj na Sani“, „4.2.2. Zrin“ i „4.5.1. Stjeničnjak“.

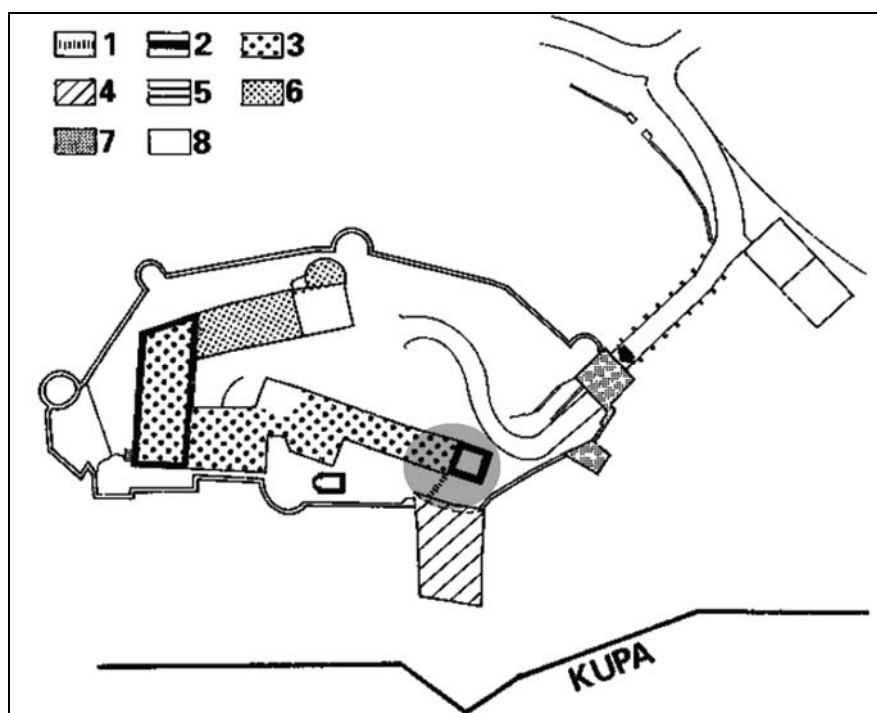
²⁰⁷² Kao potvrdu ovoj tezi ovdje je potrebno napomenuti da je krajem travnja 2005. u neposrednoj blizini današnje župne crkve Svetoga Vida u Ozlju pronađen žučkasti kamen pješčenjak s urezanim glagoljskim natpisom. Naknadno su pronađena još dva kamena ulomka s glagoljskim natpisima koji su vrlo vjerojatno dijelovi natpisa s grobnice obitelji Hotković o čemu govore i sami glagoljički natpisi (Lokmer, Juraj, „Glagoljski ulomci iz župne crkve Svetoga Vida u Ozlju“, *Croatica Christiana Periodica*, sv. 59., Zagreb, 2007., str. 49.-56.). Hotkovići su pripadnici sitnoga plemstva koji su zbog osmanske opasnosti iz okolice Modruša u Ozalj došli u drugoj polovici 15. stoljeća, te su nastavili služiti knezove Frankapane, tadašnje ozaljske gospodare (Salopek, Hrvoje, *Stari rodovi Ogulinsko-modruške udoline*, Zagreb, 2000., str. 46.). Prema mišljenju Davorina Stepinca dvije naknadno pronađene kamene grede s glagoljskim natpisima, s obzirom na mjesto nalaza, profilaciju i natpise na njima, mogle su prvobitno biti dijelovi vertikalnih okvira ranijega portala starije crkve koji su naknadno upotrijebljeni kao nasuprotni okviri pristupa nekoj grobnici (Stepinac, Davorin, *Ozalj – Župna crkva Sv. Vida. Nalaz dviju greda s glagoljskim natpisima*, izvješće Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu od 8. svibnja 2006.).

²⁰⁷³ ...*Georgius plebanus ecclesie sancti Viti sub Castro Ozal. Mathko et Petrus capellani eiusdem. Simon capellanus in castro...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 219.

²⁰⁷⁴ CD 9, dok. 389., str. 478.-479.

godine,²⁰⁷⁵ da bi to još jednom ponovio slavonski herceg Stjepan, brata kralja Ludovika I., 7. travnja 1350. u Budimu.²⁰⁷⁶ Pred sam kraj svoje vladavine kralj Ludovik I. je stanovnicima ključkoga Trga još jednom potvrdio slobode 25. svibnja 1380. godine.²⁰⁷⁷ Trška slobodna općina sačuvala se sve do 1848. godine kada je potpala pod Ozaljsko vlastelinstvo.²⁰⁷⁸

Naselje slobodne općine Trške razvilo se na mjestu okruženom sa tri strane rijekom Kupom oko crkve Svih Svetih koja se spominje u popisu goričkog arhiđakona Ivana iz 1334. godine.²⁰⁷⁹ Moguće je da je ta crkva sagrađena ubrzo nakon osnivanja slobodne općine Trške 1329. godine. Crkva se ponovno spominje i u uspravi koju je 1349. sastavila već spomenuta papinska komisija, te je ondašnji župnik bio neki Leonardo.²⁰⁸⁰ No, u svakom slučaju crkva Svih Svetih u Ozlju spominje se i u popisu iz 1501. godine, te joj je tadašnji župnik bio neki svećenik Benko.²⁰⁸¹

prilog 68 - tlocrt utvrde Ozalj
- u crvenom krugu - položaj prvobitne branič-kule iz početka 13. stoljeća
(prema: Horvat, „Pozicije burgova“, str. 25.)

²⁰⁷⁵ CD 11, dok. 51., str. 65.-66.

²⁰⁷⁶ CD 11, dok. 449., str. 591.-592.

²⁰⁷⁷ CD 16, dok. 88., str. 97.

²⁰⁷⁸ O povijesti slobodne općine Trške vidi Laszowski, *Trg kod Ozlja*, str. 3-5.

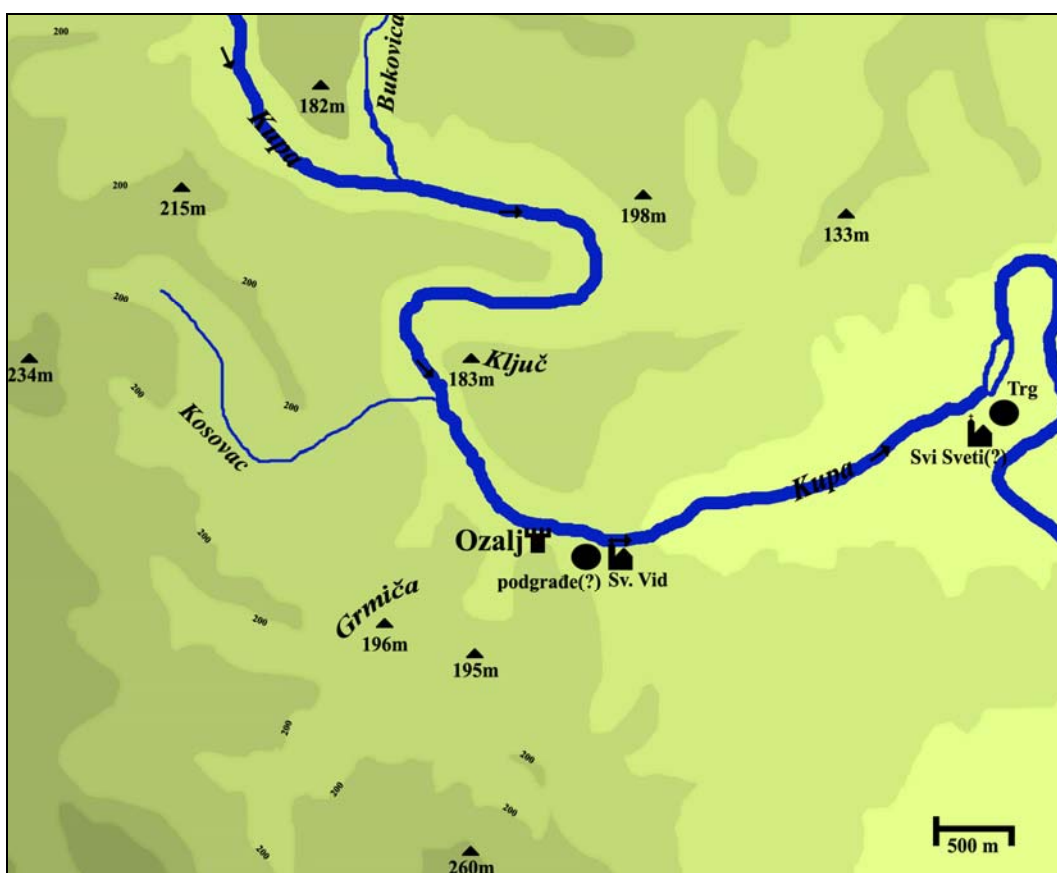
²⁰⁷⁹ ...*Item omnium sanctorum de Forro...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 218.

²⁰⁸⁰ Kako se crkva Svih Svetih spominje neposredno prije crkve Svetoga Vida u Ozlju neupitno se taj navod odnosi upravo na župnu crkvu naselja Trg (...*Leonardo, omnium sanctorum, ac Iwan, sancti Viti de Ozel...*, CD 11, dok. 193., str. 253.).

²⁰⁸¹ ...*Benko plebanus ecclesie omnium sanctorum in Ozel...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 219.

prilog 69 - pogled na utvrdu Ozalj
 (<http://metro-portal.hr/tajno-drustvo-obnavlja-stari-grad-ozalj/12252>)

karta 22 - pozicija utvrde Ozalj, njenog podgrađa i naselja Trg početkom 14. stoljeća

4.8. Posjedi i utvrde knezova Babonića u zagrebačkoj okolici

Na prostoru srednjovjekovne Zagrebačke županije knezovi Babonići su tek u zadnjem desetljeću 13. stoljeća ostvarili značajniji politički utjecaj preuzimanjem čak triju važnih utvrda Medvedgrada, Susedgrada i Želina. Ta se zbivanja poklapaju s rastom političkog utjecaja knezova Babonića na prostoru srednjovjekovne Slavonije u doba promjene dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju. Kao što je već rečeno, u to su doba prvo knez Stjepan IV., a potom i njegov mlađi brat knez Radoslav I. na neko vrijeme obnašali službu slavonskoga bana.²⁰⁸²

Želeći učvrstiti svoj položaj Babonići su se nastojali domoći čvrstih gradova u okolici srednjovjekovnog Zagreba kako bi ojačali svoju prisutnost na tome prostoru, a samim time i osigurali obnašanje banske službe. Tako je već 1293. godine kralj Andrija III. kneza Radoslava I. nagradio posjedom i gradom Želin u Zagrebačkoj županiji za siguran transport kraljice majke Tomasine Morosini, koju je dvije godine ranije knez Radoslav I. otpratio od Zadra do Budima.²⁰⁸³ Nadalje, negdje u to doba Babonići su preuzeli i Susedgrad koji im je 1299. godine pokušao oduzeti kralj Andrija III.²⁰⁸⁴ Štoviše, Babonići su sredinom zadnjega desetljeća 13. stoljeća vrlo vjerojatno zagospodarili i Medvedgradom koji im je u burnim vremenima tranzicije na vladarskom prijestolju napuljski kralj Karlo II. potvrdio 14. svibnja 1300. godine.²⁰⁸⁵

Godine 1281. godine grad Želin se spominje u vlasništvu kneza Ivana Okičkog koji je u tome gradu sastavio ispravu kojom poklanja prihode samoborske vratarine i sa obližnjeg trga cistercitima iz samostana na otoku Svetoga Jakova.²⁰⁸⁶ Kao što je već rečeno, kralj Andrija III. je 11. lipnja 1293. godine kneza Radoslava I. nagradio posjedom i gradom Želin za rečenu uslugu.²⁰⁸⁷ Vrlo vjerojatno je kralj Andrija III. zapravo potvrdio pravo stanje stvari te je Babonićima potvrdio grad Želin koji su vrlo vjerojatno već i ranije posjedovali. Naime, lako je moguće da su Babonići preuzeli grad Želin koncem devetoga ili početkom desetoga desetljeća 13. stoljeća, tj. u doba kada su preuzeli većinu posjeda i gradova knezova Okičkih na prostoru Žumberačko-samoborskog gorja. U svakom slučaju, kralj Andrija III. ponovio je

²⁰⁸² O političkim događajima u ovome periodu više vidi poglavlje „2.3. Babonići za vrijeme promjene vladarske dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju: kraj 13. i početak 14. stoljeća“.

²⁰⁸³ *...terram seu possessionem castris seu comitatus Zagrabienensis Selym vocatam...*, CD 7, dok. 128., str. 146.-148.

²⁰⁸⁴ O oduzimanju Susedgrada sačuvane su vijesti u ispravi od 1. kolovoza 1299. godine te je iz isprave jasno da su Babonići prije tih događaja već posjedovali Susedgrad (CD 7, dok. 305., str. 351.-353.). O kraljevima nastojanjima oduzimanja Susedgrada više vidi poglavlje „4.8.2. Susedgrad“.

²⁰⁸⁵ *...ac insuper castrum Medue situm in dicto regno Ungarie...*, CD 7, dok. 342., str. 388.-389.

²⁰⁸⁶ *...Datum in Selin...*, CD 6, dok. 341., str. 403.

²⁰⁸⁷ CD 7, dok. 128., str. 146.-148.

svoju darovnicu za Želin koncem iste godine, točnije 27. listopada kada je knezu Radoslavu I. osim Želina potvrdio i posjede Vrbas, Glaž, Petrinju, Vinodol, Okić, Podgorje i Samobor.²⁰⁸⁸ Nakon ovih događaja Želin je bio u čvrstoj vlasti knezova Babonića sve do sredine trećega desetljeća 14. stoljeća, pa je tako sačuvana isprava koju je tadašnji slavonski ban Stjepan V. Babonić sastavio 31. prosinca 1315. u svome gradu Želinu.²⁰⁸⁹ Štoviše, novi ugarsko-hrvatski kralj Karlo Robert je u sklopu svojih priprema za rat protiv knezova Bribirskih²⁰⁹⁰ 18. siječnja 1322. godine knezu Ivanu II. Baboniću, sinu pokojnog slavonskog bana Stjepana V., uz Samobor potvrdio i grad Želin,²⁰⁹¹ koji je u rukama Babonića ostao sve do sukoba podno Stjениčnjaka 1327. godine i njihova poraza koji je doveo do gubitka mnogih tvrdih gradova i posjeda sjeverno od Kupe. Kako se u ispravi Zagrebačkoga kaptola koji je prema nalogu kralja Karla Roberta izvršio reambulaciju Čića, Pešćenice i nekih drugih posjeda, s kojima je graničio posjed grada Želina, od 22. ožujka 1328. godine, ne spominju Babonići, očito je da taj grad više nije u njihovim rukama.²⁰⁹²

Grad Želin bio je smješten u okolici današnjeg sela Čiće negdje na desnoj obali rijeke Save te se nalazio na važnom srednjovjekovnom putu od Zagreba prema prijelazu rijeke Kupe, i to negdje otprilike na polovini puta. Podno Želina nalazila se crkva Svetoga Ivana Krstitelja koja se spominje u popisu goričkog arhiđakona Ivana iz 1334. godine,²⁰⁹³ a vrlo vjerojatno je i ranije postojala. U uskoj vezi sa Želinom je i srednjovjekovna skela *Bukenreue* na rijeci Savi koju je Babonićima ustupio zagrebački biskup Mihovil 26. svibnja 1300. godine.²⁰⁹⁴ Ta se skela vrlo vjerojatno nalazila pokraj današnjeg sela Bukevje na Savi u općini Orle,²⁰⁹⁵ te je od nje put vodio dalje prema Dugom Selu i Križevcima.

Osim ove skele sačuvane su indirektno vijesti da su Babonići barem neko vrijeme početkom 14. stoljeća držali još dvije skele na rijeci Savi. Riječ je o skeli Svetoga Jakova koja se nalazila kod otoka Svetoga Jakova na rijeci Savi u blizini današnje Savske Opatovine, a koju su prema ispravi o podjeli prihoda iz 1314. godine Babonići morali ukinuti jer je bila nezakonita.²⁰⁹⁶ Iz iste je godine sačuvana vijest da je ban Stjepan V. zadržao pravo ubiranja

²⁰⁸⁸ ...*possessiones seu terras Vrbas, Galas, Petrina, Vynodol, Selen, Oclich, Podgoria et Zamobor nuncupatas cum castris...*, CD 7, dok. 133., str. 151.-152.

²⁰⁸⁹ ...*Datum et actum in castro Selyn...*, CD 8, dok. 339., str. 417.

²⁰⁹⁰ O ovim događajima više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjениčnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“ i tamo navedenu literaturu.

²⁰⁹¹ ...*possessiones et castra Zamabur et Selyn...*, CD 9, dok. 39., str. 49.-50.

²⁰⁹² CD 9, dok. 316., str. 383.-385.

²⁰⁹³ ...*Item ecclesia sancti Johannis baptiste de Selin...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 210.

²⁰⁹⁴ ...*duos portus nostros, Culpateu et Bukenreue nominatos...*, CD 7, dok. 343., str. 389.-391.

²⁰⁹⁵ Vidi zemljovid „A Blagay-oklevéltár helyrajzi adatai“, CDCB, iza str. CCXX.

²⁰⁹⁶ ...*sancti Jacobi de Portu Zaue...*, CD 8, dok. 301., str. 359.; Gajer, Radovan, „Posjedi Zagrebačkoga kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st.“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 11, br. 1, Zagreb, 1978., str. 11.

prihoda s kraljevske skele,²⁰⁹⁷ koja se mogla nalaziti u blizini današnjega zagrebačkoga naselja Trnje.²⁰⁹⁸ Iako u ispravi nije navedeno o kojoj se kraljevskoj luci, tj. skeli, radi, ipak je moguće pretpostaviti da je riječ o kraljevskoj skeli na rijeci Savi u dolini podno zagrebačkog Gradeca. Ta se skela spominje već i u privilegiju zagrebačkog Gradeca kojega mu je 1242. godine podijelio kralj Bela IV.²⁰⁹⁹ Svakako je indikativno da se je sastanak između zagrebačkog biskupa Augustina i kneza Stjepana V., a koji je 29. rujna 1308. godine sazvao kardinal Gentilis, održao baš na obali Save,²¹⁰⁰ kod skele zvane Kraljev brod pred Zagrebom. Knez Stjepan V., naime, vjerojatno nije htio da se sastanak o tako važnom pitanju održi u za njega neprijateljskom okruženju u biskupskom Kaptolu već se odlučio održati ga na kraljevskoj skeli na Savi koja je po svoj prilici tada već u njegovim rukama.²¹⁰¹

Osim rečenih skela i gradova Babonići su na prostoru Zagrebačke županije vrlo vjerojatno imali još posjeda, ali se od njih u sačuvanim ispravama spominju samo dva. Riječ je o posjedima Brezovica i Sveti Petar (današnja Petrovina Turopoljska) u Zagrebačkom polju koje je ban Mikac nakon opsade grada Stjeničnjaka 1327. godine dopustio Babonićima da ih zadrže, što bi značilo da su ih i ranije posjedovali.²¹⁰²

4.8.1. Medvedgrad

Srednjovjekovna utvrda Medvedgrad nalazi se na vrhu danas šumovitog brežuljka (579 mnv) koji je nešto viši od obližnjih vrhova smještenih južno od njega (Prevaršće 444 mnv, Brebak 521 mnv, Zavrut 515 mnv, Lukovica 501 mnv). Sjeverno od pozicije uzdiže se vrhovi od preko 800 mnv (kota 859 i 862) te je ovakav položaj na stepenici južnih padina Medvednice osigurao izuzetan strateški položaj utvrde s koje se moglo kontrolirati ne samo prostor između obronaka Medvednice i srednjovjekovnih Gradeca i Kaptola, nego je pogled sezao daleko na zapad, istok i jug prema rijeci Savi i dalje.

Oko pitanja izgradnje medvedgradske utvrde u hrvatskoj historiografiji vodila se značajna rasprava. Davne 1851. godine Ivan Kukuljević-Sakcinski oslanjajući se na sačuvane pisane povijesne izvore kazao da je utvrdu dao izgraditi zagrebački biskup Filip ubrzo nakon mongolske provale u Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo 1242./1243. godinu.²¹⁰³ Pišući svoju

²⁰⁹⁷ ...*portu regis...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

²⁰⁹⁸ Gajer, „Posjedi Zagrebačkoga kaptola oko Zagreba“, str. 11.

²⁰⁹⁹ ...*in portu Sawe, qui Kyralfrewy dicitur...*, CD 4, dok. 155, str. 174.; Dobronić, *Slobodni i kraljevski*, str. 15.; Kekez, „Palača građanina Giliona“, str. 261., bilj. 81.

²¹⁰⁰ ...*siper ripam fluminis Zaua, in loco qui vocatur portus regius, iuxta Zagrabiam...*, CD 8, dok. 193., str. 225.

²¹⁰¹ O ovome više vidi poglavlje: „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“

²¹⁰² ...*possessiones Brezouicha et sancti Petri in campo Zagrabiensi...*, CD 9, dok. 296., str. 359.

²¹⁰³ Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Dogadjaji Medvedgrada*, Zagreb, 1854., str. 5.

monografiju o Medvedgradu ovu je tvrdnju Nada Klaić odbacila smatrajući da je utvrda morala biti građena u ranijem razdoblju, te ona njenu gradnju stavlja u vrijeme hercega Kolomana sredinom trećeg desetljeća 13. stoljeća.²¹⁰⁴ Iako nije direktno polemizirala s njom ipak je njene tvrdnje odbacila Lelja Dobronić tvrdeći da je oko pitanja vremena gradnje Medvedgrada i tko je bio njegov graditelj, potrebno uzeti u obzir šire akcije kršćanske Europe, odnosno samoga pape Inocenta IV. koji je među pet najvećih onodobnih problema uvrstio i provalu Mongola. U zaključcima crkvenog koncila održanog u Lyonu 1254. godine naloženo je da zemlje kroz koje su Mongoli prošli moraju gradnjom fortifikacijskih objekata pripremiti obranu protiv eventualne njihove nove provale. Uzevši u obzir papinsko pismo iz 1247. ugarskim nadbiskupima, kaločkom i ostrogonskom, kojim im naređuju da njihovi sufragani moraju pronaći prikladna mjesta te ih uz kraljevu privolu utvrditi, te njegovo pismo iz 1252. godine prema kojem je Medvedgrad izgrađen na zemljištu koje je darovao kralj Bela IV. zagrebačkom biskupu Filipu,²¹⁰⁵ Dobronić je zaključila da je upravo za kralja Bele IV. izgrađena utvrda Medvedgrad.²¹⁰⁶ Uzevši u obzir da je prema pismu pape Inocenta IV. upravo Bela IV. darovao zemlju za izgradnju medvedgradske utvrde²¹⁰⁷, te sažimajući sva ova razmišljanja može se opravdano pretpostaviti da su ugarsko-hrvatski vladari iz dinastije Arpadovića na zemljištu na kojem je kasnije nastala utvrda Medvedgrad, a koje je neupitno bilo njihovo u ranijim razdobljima, izgradili nekakvu prvobitnu kulu, te se tek potom zagrebački biskup Filip dao u vrlo obuhvatan poduhvat izgradnje, tj. vrlo ozbiljne dogradnje, nove medvedgradske utvrde. U svakom slučaju, kako je zagrebački biskup Filip gradio Medvedgrad uz pomoć Zagrebačkoga kaptola, te kako je kralj Bela IV. darovao zemlju za njegovu izgradnju, moguće je složiti se sa tvrdnjom Lelje Dobronić kako je barem u početku postojanja novoizgrađene medvedgradske utvrde vlasništvo nad njome bilo trojako – prava na tu utvrdi polagali su zagrebački biskupi, potom kanonici Zagrebačkoga kaptola, te ugarsko-hrvatski vladari.²¹⁰⁸

Nekoliko godina nakon što je 1262. godine zagrebački biskup Filip prešao na čelo Ostrogonske nadbiskupije, ugarsko-hrvatski je kralj Stjepan V. zbog potreba zaštite granica Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva u ratu protiv češkoga kralja Otokara II. Přemysla preuzeo Medvedgrad te je u njemu postavio svoju posadu, čime je ta utvrda postala isključivo

²¹⁰⁴ N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 29.-41.

²¹⁰⁵ CD 4, dok. 418., str. 481.

²¹⁰⁶ Dobronić, Lelja, „O Medvedgradu“, *Godišnjak Restauratorskog zavoda Hrvatske*, Zagreb, 1987., str. 137.-139.

²¹⁰⁷ *...quod carissimus in Christo filius noster B(ela) Hungarie rex illustris, quandam possessionem, prope Zagrabiam ad se pertinentem, que nunc castrum episcopi appellatur, Zagrabiensi ecclesie pia liberatinentem donavit...*, CD 4, dok. 418., str. 481.

²¹⁰⁸ Dobronić, „O Medvedgradu“, str. 138.

kraljevsko dobro. Po završetku toga rata novi je ugarsko-hrvatski kralj Ladislav IV. odlučio vratiti grad u vlasništvo Zagrebačke biskupije i Zagrebačkog kaptola. O ovakvom razvoju događaja svjedoči kraljeva isprava iz 1273. godine kojom je on vratio Medvedgrad u vlasništvo Zagrebačke crkve.²¹⁰⁹

U narednih više od desetak godina Medvedgrad je bio u rukama Zagrebačke crkve, pa se tako 1290. godine kao kaštelan Medvedgrada u ime biskupa Ivana I.²¹¹⁰ spominje knez Gardun,²¹¹¹ kojega je papa Nikola IV. u svome pismu uvrstio među slavonske odličnike.²¹¹² No, čini se da je upravo on 1291. godine vratio Medvedgrad u kraljeve ruke. Naime, prepoznavši prednosti bliske suradnje s novim ugarsko-hrvatskim kraljem Andrijom III. knez Gardun mu se, prema kraljevim riječima, pridružio sa svojim četama u ratu protiv austrijskog vojvode Albrechta te mu je 29. lipnja 1291. predao utvrdu Medvedgrad koju je do tada čuvao.²¹¹³ Isprava od 13. rujna 1292. godine prema kojoj su se zagrebački biskup Ivan i ban Radoslav I. Babonić dogovorili oko Hrastovice, mogla bi ukazivati na mogućnost da Medvedgrad više nije u rukama Zagrebačke crkve. Naime, u ime biskupa pregovarao je neki Šimun koji je nazvan nekadašnjim kaštelanom Medvedgrada.²¹¹⁴ Kralj Andrija je vrlo brzo namjestio svoga čovjeka za kaštelana Medvedgrada, pa se tako 5. siječnja 1295. godine kao medvedgradski kaštelan u ime kralja spominje Nikola Torusti iz ugledne mletačke obitelji koja je već dugo živjela u zagrebačkom Gradecu.²¹¹⁵ Čini se da je njegov brat Gian (*Gianus*, *Janinus*) već i prije 1294. godine od kralja Andrije III. dobio nalog za uzdržavanje kraljevske utvrde Medvedgrad, ali kako za to nije imao dovoljno sredstava načinio je mnoge štete gradečkim građanima, pa mu je kralj kako ne bi izazvao daljnje sukobe, dao zagrebačku

²¹⁰⁹ ...*quod cum olim karissimus avus noster dominus Bela rex, felix recordacionis, castrum quoddam iuxta Zagrabiā quod Medwewar nuncupatur, tempore translacionis domini Philippi tunc episcopi Zagrabiensis in ecclesiam seu archiepiscopatum Strigoniensem pro coneruando thesauro regio ad tempus ab ecclesia Zagrabiensi recepisset et licet postmodum ipsum castrum taliter a iam dicta ecclesia alienantum extitisset et per banos ducatus Sclauonie, successivo pro tempore constitutos, eo quod dictum castrum in confinio regni Sclauonie est constructum, guerra inter dominum Stephanum regem karissimum patrem nostrum clare memorie et regem Boemorum perdurante, ad conseruacionem illius prouincie retentum fuisset et conseruatum ... predictum castrum Medwewar cum suis omnibus pertinenciis et utilitatibus vniuersis restituimus et reddidimus prefato uenerabili patri et capitulo ecclesie sue perpetuo possidendum pariter et habendum...*, CD 6., dok. 48., str. 52.-53.; Dobronić, „O Medvedgradu“, str. 139.

²¹¹⁰ O zagrebačkom biskupu Ivanu I. vidi: Dobronić, Lelja, „Ivan I: 1288-1295“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 85.-87.

²¹¹¹ ...*comes Gardun castellanus venerabilis patris domini Johannis dei gracia episcopi Zagrabiensis de castro Meduey...*, CD 6, dok. 584., str. 693.; Kukuljević-Sakcinski, *Događaji Medvedgrada*, str. 6.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 52.

²¹¹² ...*In e. m. nobili viro comiti Garduno...*, CD 7, dok. 1., str. 2.

²¹¹³ ...*qui quidem propter sue fidelitatis insignia castrum Medve, quod idem conservabat...*, CD 7, dok. 30., str. 36.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 52.

²¹¹⁴ ...*comitis Symonce quodnam castellani de Medved per nos...*, CD 7, dok. 88., str. 107.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 53.

²¹¹⁵ ...*comes Nicola castellanus domini regis de Medwe...*, CD 7, dok. 176., str. 197.; Kukuljević-Sakcinski, *Događaji Medvedgrada*, str. 7.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 53.

kovnicu novaca u svrhu održavanje utvrde.²¹¹⁶ Dok god je kralj Andrija III. sjedio na ugarsko-hrvatskom prijestolju braća Torusti bili su medvedgradski kaštelani, te su se na tom položaju izmjenjivali. Tako se oko 1298. godine ponovno kao medvedgradski kaštelan spominje Gian koji očito nije bio u dobrim odnosima sa novim zagrebačkim biskupom Mihovilom koji je zabranio Zagrebačkom kaptolu opskrbljivati hranom i robom utvrdu Medvedgrad i njegovog kaštelana.²¹¹⁷

Vrlo vjerojatno su Babonići već krajem 13. stoljeća bacili oko na utvrdu Medvedgrad te su je nastojali za se prisvojiti. Naime, moguće je da su braća Stjepan V., Ivan I., Radoslav II. i Oto već početkom 1300. godine od kneza Giana preuzeli Medvedgrad, pritom možda nešto i plativši, te koristeći prednosti od pravovremenih kontakata njihovog bratića Radoslava I. s napuljskom dinastijom, od kralja Karla II. zatražili potvrdu vlasništva nad utvrdom Medvedgrad, koja je njegovom unuku Karlu Robertu kao ugarsko-hrvatskom kralju, kako se on cijelo vrijeme političkih borbi oko ugarsko-hrvatske krune nazivao, s pravom pripadala. Naime, u već opisanim okolnostima napuljski kralj Karlo II. potvrdio je 14. svibnja 1300. godine Babonićima sve zemlje „od Teutonije do u Bosnu, i od rijeke Save sve do brda Gvozd“, ali i „utvrdu Medvedgrad u rečenom kraljevstvu Ugarske“.²¹¹⁸ Svakako je moguće da je zagrebačkom biskupu Mihovilu odgovaralo da Medvedgrad više ne bude u rukama kaštelana Giana s kojim se je više puta sukobljavao, nego da ga preuzmu Babonići s kojima je ubrzo, već 26. svibnja iste godine, sklopio ugovor o prijateljstvu. Iako su se tim ugovorom Babonići i zagrebački biskup Mihovil dogovorili da će si međusobno vojno pomagati u eventualnim ratnim sukobima, te je biskup Mihovil Babonićima prepustio prijelaz na Kupi i skelu Bukevje, ali pritom nije spomenuta utvrda Medvedgrad, te je moguće da je problem vlasništva oko Medvedgrada s obje strane jednostavno bio prešućen.

U svakom slučaju Medvedgrad je vrlo vjerojatno od 1300. godine u rukama moćnih Babonića, što nije odgovaralo novom zagrebačkom biskupu Augustinu Kažotiću (1303. – 1322.)²¹¹⁹ koji je vrlo brzo odlučio s njima ući u pravnu bitku za Medvedgrad. Događaji oko

²¹¹⁶ *...quod pro eo, quod de castro nostro Medwe uocato, uobis e tad vos spectantibus per comitem Gyanum illata fuisse dicuntur nocumenta, nos ipsa cupientes nocumenta a uobis et uestris amouere, cameram nostram de Zagrabia eidem Gano(!) duximus conferendam ita, ut ampulis de eodem castro nullum nocumentum inferri presumatur, se de nostris rebus custrodes nutriantur...*, CD 7, dok. 160., str. 179.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 53.

²¹¹⁷ *...quod Ganinus castellanus de Medued...*, CD 7, dok. 281., str. 325.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 55.

²¹¹⁸ *...a Theotonia videlicet usque in Bosznam, et a fluuio Zaua usque ad montem Gazd ... ac insuper castrum Medue situ min dicto regno Ungarie...*, CD 7, dok. 342., str. 388.; Thallóczy, *Die Geschichte*, str. 75.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 56.

²¹¹⁹ O zagrebačkom biskupu Augustinu Kažotiću vidi: Šanjek, Franjo, „bl. Augustin Kažotić: 1303-1322“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 95.-99.

nastojanja zagrebačkog biskupa Kažotića da Zagrebačkoj biskupiji vrati Medvedgrad, privukli su pažnju već novovjekovne hrvatske historiografije. Tako je ove događaje već polovicom 17. stoljeća opisao jedan od začetnika hrvatske historiografije, Juraj Rattkay, koji je pišući svoje opsežno djelo o hrvatskim banovima odmičući se pritom od srednjovjekovnih kronika i ljetopisa te tražeći pouzdanija povijesna vrela, položio temelje kritičkoj historiografiji utemeljenoj na istraživanju i selekcioniranju izvora.²¹²⁰ Polemika oko Medvedgrada s početka 14. stoljeća bila je poznata i Baltazaru Adamu Krčeliću, koji je svoju povijest Zagrebačke biskupije objavio 1770. godine.²¹²¹ Također se, u svome sintetskom djelu o slavenskim biskupijama na Balkanskom poluotoku pišući u petom svesku o Zagrebačkoj biskupiji, i Daniele Farlati ukratko osvrnuo na te događaje,²¹²² pri čemu se poprilično koristio Krčelićevom studijom. Ipak, prvu modernu historiografsku studiju o Medvedgradu u kojoj je opisan sukob oko vlasništva nad njim između zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića i bana Stjepana V. Babonića, napisao je sredinom 19. stoljeća Ivan Kukuljević-Sakcinski.²¹²³ Nadopunjujući njegov rad o problemima oko vlasništva nad Medvedgradom početkom 14. stoljeća pisala je i Nada Klaić u svojoj monografiji o povijesti Medvedgrad i njegovim gospodarima.²¹²⁴

Već u lipnju 1308. godine obratio se zagrebački biskup Augustin ugarskim prelatima s molbom da mu pomognu vratiti Medvedgrad u crkveno vlasništvo. Vrlo brzo, 24. lipnja 1308. godine, ugarski i hrvatski biskupi, predvođeni ostrogonskim nadbiskupom Tomom, napisali su pismo papi Klementu V. s molbom da pomogne biskupu Augustinu vratiti Medvedgrad. U pismu su naveli da je Medvedgrad izgradio zagrebački biskup Filip uz pristanak kralja Bele IV., te da ga je nakon nekog vremena stanoviti svećenik Marko iz Venecije zbog pohlepe

²¹²⁰ Rattkay je ukratko konstatirao da je kralj Andrija III. utvrdu Medvedgrad „svetogrdno otuđio od Crkve prodavši je s dobrima za veliku sumu novca Stjepanu Bebeku (sc. Baboniću), banu Slavonije.“ (Rattkay, Juraj, *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, Zagreb, 2001., str. 167.). Štoviše, prema Rattkayevim riječima, budući da Babonići nisu imali potomaka, Medvedgrad sa svim pripadnostima je dopao grofovima Celjskim (Rattkay, *Spomen na kraljeve i banove*, str. 167.).

²¹²¹ Krčelić, Baltazar Adam, *Povijest Stolne crkve zagrebačke. Prvi dio. Svezak I. koji nakon početnih napomena sadrži slijed biskupa od godine 1091. do godine 1603. te vijesti o biskupima i druge vijesti*, Zagreb, 1994., str. 121.

²¹²² Farlati, *Illyrici Sacri*, sv. 5, str. 403.-404.

²¹²³ Kukuljević-Sakcinski, *Dogadjaji Medvedgrada*, str. 8.-10.

²¹²⁴ N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 51.-65.

prodao te je tako utvrda prešla u laičke ruke.²¹²⁵ Prema ispravi od 10. lipnja 1313. godine jasno je da je svećenik Marko bio brat medvedgradskih kaštelana Nikole i Giana Torustija.²¹²⁶

Nadajući se pozitivnom odgovoru biskup Augustin se odlučio već koncem iste godine dočekati papinskog legata kardinala Gentilisa, koji je bio na putu u Budim gdje je trebao konačno okruniti mladog Karla Roberta za ugarsko-hrvatskog kralja.²¹²⁷ Biskup Augustin je dočeka kardinala Gentilisa 29. rujna 1308. godine na obali Save, kod skele zvane Kraljev brod pred Zagrebom,²¹²⁸ tj. na ulasku u gradečki teritorij.²¹²⁹ Na sastanak su bili pozvani knezovi Stjepan V. i Ivan I. Babonić, koji su se pozivu i odazvali.²¹³⁰ Iako je Nada Klaić zaključila da je sastanak kod skele na Savi bio Augustinov „bez sumnje doček na prepad, vrlo dobro pripremljen“,²¹³¹ ipak je moguće dati dva drugačija razloga sastanka na obalama rijeke Save umjesto u biskupskom Kaptolu. Prvo, moguće je da je papinski izaslanik kardinal Gentilis odabrao upravo to mjesto kao neutralnu lokaciju, jer knez Stjepan V. nije htio da se sastanak o tako važnom pitanju održi u za njega neprijateljskom okruženju u biskupskom Kaptolu. Isto tako je moguće da je kardinal bio u žurbi na svome putu u Budu te nije htio ulaziti u grad sa svim uobičajenim počastima što bi svakako iziskivalo više vremena.

Iako je biskup Augustin bio spreman Babonićima vratiti neimenovanu svotu novaca koju su oni navodno platili kanoniku Marku, njima nije padalo na pamet odreći se tako važne utvrde kakva je bio onodobni Medvedgrad. U svakom slučaju, biskup je samo mogao konstatirati da Babonići utvrdu drže protiv njegove volje.²¹³²

²¹²⁵ *...quod castrum Medved per Philippum quondam Zagrabiensem episcopum de rebus ecclesiae, et pro ecclesia constructum, de regis Belae beneplacito et assensu, Zagrabiensis episcopi et ecclesiae fore dignoscitur pleno iure. Quod a quibusdam temporibus per manum laicalem transiens, tandem ad Marcum sacerdotem de Venetiis eiusdem Zagrabiensis ecclesiae canonicum extitit devolutum...*, CD 8, dok. 163. str. 184.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 56.-57.

²¹²⁶ *...magistro Marco fratri quondam Janini...*, CD 8, dok. 277., str. 337.

²¹²⁷ Engel, *The Realm*, str. 130.

²¹²⁸ *...siper ripam fluminis Zaua, in loco qui vocatur portus regius, iuxta Zagrabiam...*, CD 8. dok. 193., str. 225.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 57.

²¹²⁹ Prema privilegiju koju je zagrebačkom Gradecu dao ugarsko-hrvatski kralj Bela IV, tzv. Zlatnoj buli, jasno je opisana granica gradskog posjeda, te se prema njoj se vidi da se gradski posjed prostirao i u dolini prema rijeci Savi. Naime, granica je išla od savske luke koja se zvala Kraljev brod (*in portu Sawe, qui Kyralrewy dicitur*), nizvodno do ušća današnjeg potoka Medveščaka, koji se tada zvao Cirkvenik (*rivum Cyrkuenich*). Dalje je granica išla uzvodno potokom Medveščakom blizu brda Griča (*per eundem rivum iuxta montem Grech*), tj. današnjom Tkalčićevom ulicom, te dalje na sjever uz Medveščak do potoka Bliznec, pa sve na sjever do vrha Medvednice (*montis, vocabulo Medwenicha*). Granica je dalje išla vrhom Medvednice na zapad, te na jug prolazeći istočno od Šestina. Na zapadu je graničila s vrapčanskim posjedima Zagrebačkog kaptola, odakle se na jug spuštala do nereguliranog korita rijeke Save (*dehinc metatim procedit et cadit in fluvium Zawe*). CD 4, dok. 155., str. 172.-176.; Dobronić, Lelja, *Slobodni i kraljevski grad Zagreb, Zagreb, 1992.*, str. 15.

²¹³⁰ *...in nostra et magnificorum virorum Stephani et Johannis comitum Baboneg presencia constitutus...*, CD 8. dok. 193., str. 225.

²¹³¹ N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 57.

²¹³² *...castrum suum ab ipsis eo invito et contradicente detineri...*, CD 8. dok. 193., str. 225.; Kukuljević-Sakcinski, *Dogadjaji Medvedgrada*, str. 8.-9.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 58.

U svakom slučaju, Medvedgrad je ostao u rukama knezova Babonića, te se tako ondje 1311. godine kao kaštelan bana Stjepana V. spominje stanoviti knez Martin.²¹³³ No, za razliku od događaja iz 1308. godine kada je Stjepan V. odbacio svaku mogućnost predavanja Medvedgrada biskupu Augustinu, u promijenjenim okolnostima nakon što je 1310. godine postao slavonskim banom, Stjepan V. ipak nije tek tako mogao odbaciti komunikaciju sa zagrebačkim biskupom, najvišim crkvenim autoritetom srednjovjekovne Slavonije, te je u ljeto 1313. godine bio spreman na nove razgovore. Na to ga je svakako ponukala činjenica da je baš te iste godine morao razriješiti pitanja prava na tribute od skelarine, kao i neke druge vrlo važne prihode, sa svojom braćom. Stoga je biskup Augustin doputovao u Topusko, u tamošnju cistercitsku opatiju, gdje su se sastala sva tri brata Babonića, Stjepan V., Ivan I. i Radoslav II. O diobi među braćom Babonićima, koju je na osnovu svoga ugleda, obavio biskup Augustin bilo je već riječi u ovome radu, no potrebno je napomenuti da je svoj boravak u Topuskom biskup iskoristio kako bi se s banom Stjepanom V. probao dogovoriti oko Medvedgrada.

Prema ispravi sastavljenoj u cistercitskoj opatiji u Topuskom 10. lipnja 1313. godine vidi se da je ban Stjepan V. malo popustio te je bio spreman na određeni kompromis. Iako mu i dalje nije padalo na pamet predati biskupu Augustinu medvedgradsku utvrdu, ipak je bio voljan prihvatiti tvrdnje da je Medvedgrad crkvena utvrda, te da je on nepravедno drži. Između bana Stjepana V. i kaptolskih kanonika, koji su zastupali biskupa Augustina, dogovoreno je da će ban Stjepan V. i dalje posjedovati Medvedgrad jer mu biskup nije bio u mogućnosti vratiti svotu koju je platio magistru Marku, ali će to u buduće činiti kao crkveni kaštelan.²¹³⁴ Štoviše, kako je prema dogovoru Medvedgrad formalno vraćen zagrebačkoj crkvi, sada je Stjepan V. zahtijevao da mu biskup za održavanje crkvene utvrde plati tisuću kablčića vina, pet stotina kablova žita i 40 maraka u denarima za druge potrebe i troškove.²¹³⁵

U ispravi je također naglašeno da ako biskup Augustin ne prihvati sve stavke dogovora između bana Stjepana V. i zagrebačkih kanonika, u tom je slučaju bio dužan banu u roku od mjesec dana vratiti potpisanu ispravu te će se postignuti dogovor smatrati ništavnim i

²¹³³ ...comitem Martinum, fidelem castellanum nostrum de Medue..., CD 8, dok. 226., str. 272.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 59.

²¹³⁴ ...assumpsimus ispum castrum more castellani ex parte eiusdem ecclesie tenere..., CD 8, dok. 277., str. 337.; Kukuljević-Sakcinski, *Događaji Medvedgrada*, str. 9.; Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*, str. 12.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 59.

²¹³⁵ ...Ad conservacionem vero eiusdem castri totalem, quolibet anno petimus ab eadem ecclesia mille cubulos vini et quingentos cubulos de blado, necnon XL marcas in denariis pro aliis necessariis vel opportunis, que ad conservacionem castri prefati dinoscuntur pertinere..., CD 8, dok. 277., str. 338.; Kukuljević-Sakcinski, *Događaji Medvedgrada*, str. 9.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 59.-60.

stvari će se vratiti na prvobitno stanje.²¹³⁶ No, očito svjestan da osim pukog formalnog priznanja da je Medvedgrad vlasništvo Zagrebačke biskupije od bana Stjepana V. neće dobiti veće ustupke, zagrebački biskup je prihvatio pogodbu, te je već 23. lipnja 1313. godine javio Pečuškom kaptolu da se je s banom Stjepanom V. dogovorio oko Medvedgrada.²¹³⁷ Svega nekoliko dana kasnije, 27. lipnja, Pečuški je kaptol prepisao isprave o dogovoru između zagrebačkog biskupa Mihovila i bana Stjepana V. Babonića oko Medvedgrada.²¹³⁸

Iako je ban Stjepana V. praktično zadržao Medvedgrad, odnosi između njega i kanonika Zagrebačkog kaptola, kao i biskupa Augstina, su se poboljšali što je očito iz isprave od 31. prosinca 1315. godine. Naime, prema njoj je ban Stjepan V. potvrdio Zagrebačkom kaptolu, na molbu njegovih kanonika, neki otok koji je do tada posjedovao jobagion zagrebačke utvrde Petar, sin Nepretov, a nalazio se uz njegov nasljedni posjed pokraj rijeke Save.²¹³⁹

Nakon smrti bana Stjepana V. 1316. godine u odnosu prema zagrebačkom biskupu Augustinu Kažotiću, i to poglavito u pitanju oko Medvedgrada, ban Ivan I. je naslijedio politiku svoga brata, pokojnog bana Stjepana V. Tako su početkom 1318. godine Babonići zamolili kralja Karla Roberta da im potvrdi ispravu o dogovoru oko Medvedgrada koji je 1313. godine sa zagrebačkim biskupom sklopio pokojni ban Stjepan V. Babonić, što je kralj bez oklijevanja 21. veljače 1318. godine i učinio.²¹⁴⁰ Prema Nadi Klaić biskup Augustin je na sebe navukao nezadovoljstvo kralja Karla Roberta kada se 1318. godine pridružio ligi ugarskih i slavonskih biskupa koji su u Kaloči ustali u obranu crkvenih prava. Budući da je u tom trenutku Karlo Robert još preslab za borbu protiv čitave Crkve dok vodi sukobe s velikašima, sredinom je 1319. godine zabranio plemićima na području Zagrebačke biskupije uzimati dio desetine.²¹⁴¹ Štoviše, 2. veljače 1321. godine, odredio je kralj Karlo Robert bana Ivana I. Babonića, koji ga je vrlo vjerojatno u tom trenutku pratio u njegovom pohodu u Transilvaniju protiv Matije Čaka,²¹⁴² da uredi stvari oko ubiranja kraljevskih prihoda, kao i

²¹³⁶ ...*Et si idem dominus episcopus, que inter nos et ecclesiam suam sunt ordinata super facto castris predictis, habito consilio cum fratribus suis si acceptare vel accedere voluerit, nobis litteras suas scundum formam presencium dare teneatur, alioquin presentes nobis remittere debeat infra mensem, negocium castris inter nos et dominum episcopum et ecclesiam suam in prioru statu permanente...*, CD 8, dok. 227., str. 338.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 60.

²¹³⁷ CD 8, dok. 278., str. 339.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 60.

²¹³⁸ CD 8, dok. 279., str. 339.-340.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 60.

²¹³⁹ ...*quod Petrus filius Nepret iobagio castris Zagrabiensis ... quod ipse quandam terram seu possessionem Ziget vocatam, iuxta hereditariam terram suam prope Zauam existentem, ex parte capituli Zagrabiensis ecclesie more et condicione aliorum predialium eiusdem capituli possideret et haberet...*, CD 8, dok. 339., str. 417.

²¹⁴⁰ CD 8, dok. 396., str. 489.-490.; N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 62.

²¹⁴¹ CD 8, dok. 441., str. 541., dok. 442., str. 541.-542.; usporedi: N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 62.-63.

²¹⁴² Engel, *The Realm*, str. 133.

prihoda od trgovine soli na trgu na zagrebačkom Gradecu.²¹⁴³ Očito se na ovu odluku žalili kanonici Zagrebačkog kaptola te je ban već 21. kolovoza 1321. godine iz ove odredbe izuzeo njihove prihode.²¹⁴⁴

Babonići su Medvedgrad, baš kao i mnoge druge gradove i posjede sjeverno od rijeke Kupe, izgubili nakon njihova sukoba s novim slavonskim banom Mikcem koji je kulminirao borbama podno Stjениčnjaka 1327. godine. Naime, već i prije tih događaja kanonici Zagrebačkog kaptola započeli su 1325. godine novu borbu oko povratka Medvedgrada. Uzme li se u obzir da sredinom trećeg desetljeća 14. stoljeća više nema moćnog bana Stjepana V. Babonića, a njegov je brat Ivan I. smijenjen sa dužnosti, jasno je kako su tada prilike znatno povoljnije za zagrebačke kanonike. Sredinom 1325. godine poslao je kralj Karlo Robert dva pisma iz svoje rezidencije u Višegradu svome banu i ljudima svih staleža da vrate prava, posjede i prihode Zagrebačkoj crkvi.²¹⁴⁵ Nakon poraza Babonića podno Stjениčnjaka zagrebački je biskup Ladislav u svibnju 1328. godine zamolio od kralja da obnovi granice njegova posjeda.²¹⁴⁶ Za ovaj je posao kralj delegirao Stolnobiogradski kaptol čiji su ga kanonici već 27. lipnja 1328. godine izvijestili o rezultatima istrage. Prema njihovim riječima kanonik Marko Torusti je Medvedgrad na prijevaru predao Babonićima, te je riječ o kaptolskoj utvrdi.²¹⁴⁷ U svakom slučaju se te 1328. godine zagrebački biskup mogao nadati da će kralj Karlo Robert udovoljiti njegovoj molbi o povratu Medvedgrada u crkvene ruke, jer se u to doba u njemu već nalazio ban Mikac,²¹⁴⁸ te su ga Babonići zauvijek izgubili.

Dosadašnja arheološka i konzervatorska istraživanja otkrila su cijeli tlocrt Medvedgrada koji je zamišljen kao obrambeni, ali i stambeni objekt. Trodijelni središnji prostor okružen je sa tri strane obrambenim zidom i jarkom. Na sjevernom dijelu smješteni su stambeni objekti, dok u južnom dijelu dominira četverougla branič-kula. Između njih nalazi se razmjerno prostrano unutrašnje dvorište. Gradu se prilazilo najblažom sjevernom padinom brijega. No, kako bi se došlo do glavnog prostora grada, tj. unutrašnjeg dvorišta, moralo se nakon vanjskih vrata proći kroz dugački koridor prema još dvojima dobro branjenim vratima. Sjeverna branič-kula ujedno je i prvobitna branič-kula građena u 13. i 14. stoljeću, te su tek kasnije oko nje izgrađeni različiti stambeni ili gospodarski objekti. Zapadno od ulaza nalazio se palas a nasuprot njega, na nešto uzvišenom položaju u blizini istočnoga zida izgrađena je

²¹⁴³ *...totum tributum fori Zagrabienensis in castro Grecensi ... regalis tributum constituerunt super salibus et rebus aliis nova quedam tributa...*, CD 9. dok. 1., str. 1.

²¹⁴⁴ CD 9, dok. 19., str. 27.-28.

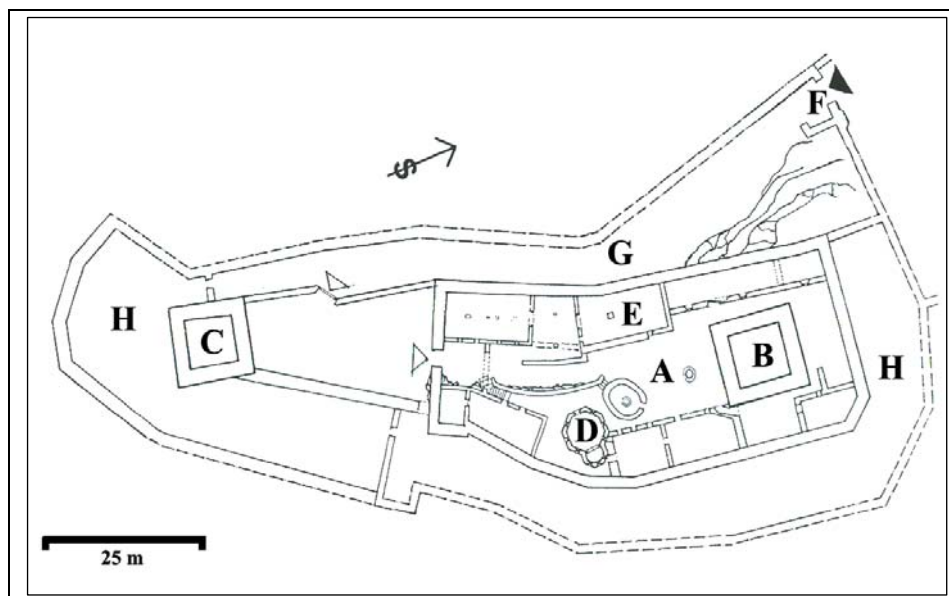
²¹⁴⁵ CD 9, dok. 247., str. 300., dok. 248., str. 301.-302.

²¹⁴⁶ CD 9, dok. 323., str. 393.

²¹⁴⁷ CD 9, dok. 332., str. 402.-403.

²¹⁴⁸ Usporedi: N. Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 64.-65.

kapela Svetih Filipa i Jakova, pročeljem okrenuta prema zapadu. Uz istočni i južni bedem razvilo se podgrađe.²¹⁴⁹

prilog 70 - tlocrt utvrde Medvedgrad

A – unutrašnje dvorište sa stambenim dijelom

B – sjeverna branič-kula

C – južna branič-kula

D – kapela Svetih Filipa i Jakova

E – palas

F – vanjska vrata

G – prolazni koridor

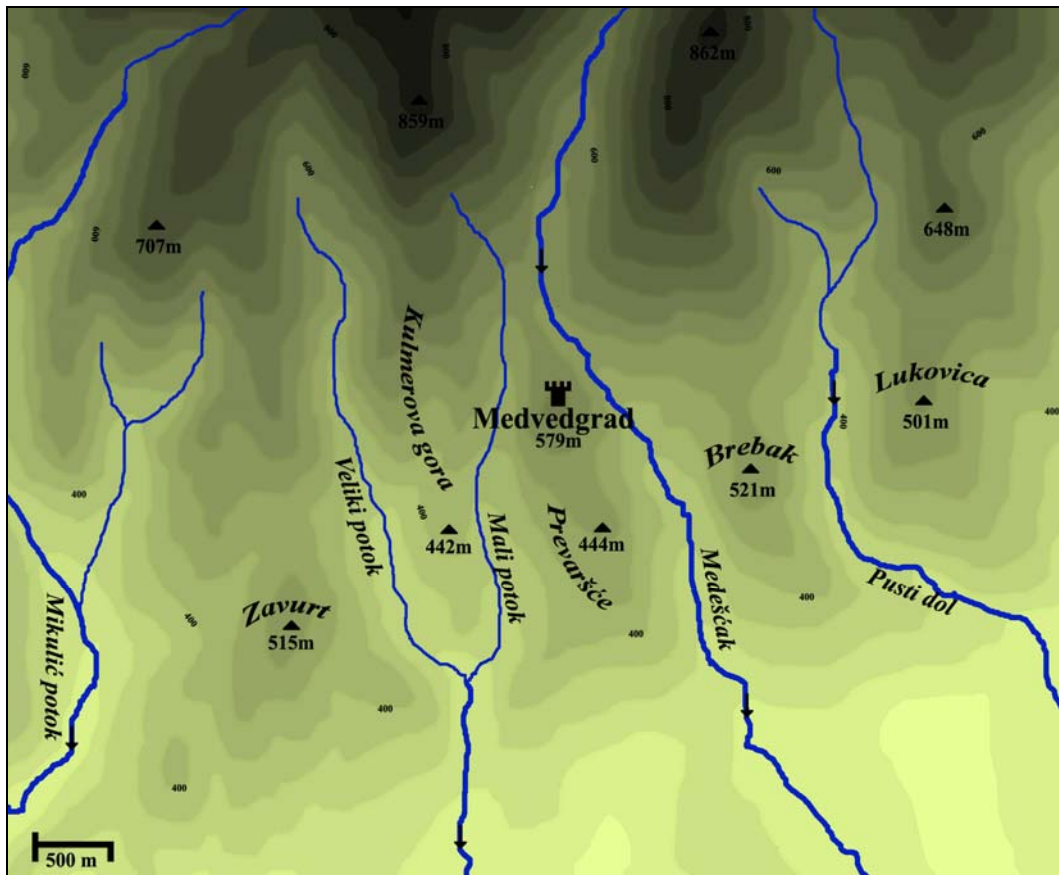
H - podgrađe

(Prema: Miletić – Valjato Fabris, *Kapela sv. Filipa i Jakova*, str. 14; Horvat, „Stambeni prostori u burgovima“, str. 35.)

²¹⁴⁹ Usporedi: Miletić – Valjato Fabris, *Kapela sv. Filipa i Jakova*, str. 13.-14.

prilog 71 - panoramski pogled na utvrdu Medvedgrad
(<http://www.zkahlina.ca/wp-content/uploads/2009/08/Medvedgrad5.jpg>)

karta 23 - pozicija utvrde Medvedgrad

4.8.2. Susedgrad

Ostatci srednjovjekovnog grada Susedgrada smješteni su na izuzetnom položaju na krajnjem zapadnom, izdvojenom, stjenovitom i niskom obronku Medvednice (193 mnv), koji se strmo spušta prema koritu rijeke Save.²¹⁵⁰ Za razliku od danas, kada je Susedgrad jedva vidljiv, sve do sredine 19. stoljeća zapadne i južne padine brežuljka na kojemu je bio smješten Susedgrad bile su gole, o čemu svjedoči Stadlova fotografija iz 1869. godine,²¹⁵¹ a takva je situacija sigurno bila i ranijim vremenima.

Prošlost Susedgrada prvi je opisao Kukuljević-Sakcinski u svojoj studiji o gradovima Hrvatskoga Kraljevstva,²¹⁵² te je pritom iznio tezu, pozivajući se na ispravu iz 1316. godine kojom je kralj Karlo Robert dopustio slobodnu trgovinu njemačkim trgovcima iz Venecije „podno našega grada, što smo ga dali podići na prijelazu Save“,²¹⁵³ da je upravo on izgradio Susedgrad.²¹⁵⁴ Tkalčić je u uvodnom tekstu prvoga sveska zbirke dokumenata slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba prihvatio njegovo mišljenje.²¹⁵⁵

Početak 20. stoljeća Ivančan je u svojoj studiji o genealogiji župana Vratislava i rodu Aka (Ača) osporio taj zaključak, te je gradnju Susedgrada pomaknuo u zadnja desetljeća 13. stoljeća. Naime, svoj zaključak da Susedgrad na Savi sigurno postoji 1299. godine temeljio je na ispravi iz 1287. godine kojom je knez Ivan, sin Arlandov, iz roda Aka²¹⁵⁶ darovao cisetcitima iz samostana Svetoga Jakova na Savi dio nekoga svoga nasljednoga posjeda podno Podgrađa sagrađenoga u blizini rijeke Save.²¹⁵⁷ Ivančan je ispravno uočio da je Susedgrad već tada morao postojati jer se inače taj posjed ne bi nazvao Podgrađe pod brijegom. Štoviše, Ivančan je dodao kako gradnju Susedgrada treba smjestiti i ranije od 1287. godine pozivajući se na činjenicu da je između 1287. i 1299. Susedgrad bez pravoga

²¹⁵⁰ Miletić, Drago, „Plemićki grad Susedgrad“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 5/6, god. XXXI., Zagreb, 1998., str. 63.-64.

²¹⁵¹ Vidi sliku 2. „Pogled na Susedgrad s jugozapada. Detalj Standlove fotografije snimljene 1869.“ u: Miletić, „Plemićki grad Susedgrad“, str. 66.

²¹⁵² Kukuljević-Sakcinski, Ivan, „Susedgrad“, *Njeke gradine i gradovi u kraljevini Hrvatskoj*, sv. 1, Zagreb, 1869., str. 1.-7.

²¹⁵³ ...*Sub nostro Castro quod edificari fecimus in portu Zaue...*, *Liber Commemorialium*, sv. I, str. 618; Österreichischen Staatsarchiv

²¹⁵⁴ Kukuljević-Sakcinski, „Susedgrad“, str. 2.

²¹⁵⁵ MHCZ 1, str. CXCI.

²¹⁵⁶ Porijeklo roda Aka nije u potpunosti poznato, no, Ivančan pretpostavlja da je prvi iz roda Aka došao u Hrvatsku sa ugarskim kraljem Ladislavom te se spominje u njegovoj pratnji 1091. godine. Njegovo porijeklo moglo bi biti iz tadašnje sjeverne Ugarske, tj. današnje Slovačke. Moguće je da je kralj Ladislav darovao tome Aki posjede na istočnoj i zapadnoj strani novoosnovane Zagrebačke biskupije nastojeći joj tako pružiti sigurnost. Naime, rod Aka sredinom 13. stoljeće držao je posjede oko Morvača i Kašine, kao i posjede oko Stubice, Stenjevcu i Podsuseda (Ivančan, „Vratislav i pleme Aka“, str. 161.).

²¹⁵⁷ ...*quod nobilis vir comes Johannes filius Arlandi de genere Agha ... quandam particulam terre sue sub Podgradia hereditarie, contiguam aque Zawa ... fratrem Johanne tunc abbatem de insula sancti Jacobi...*, CD 6, dok. 506., str. 599.

gospodara, te ga je u to doba ban po kraljevu nalogu obnovio i dodatno proširio. Svoje je zaključke dodatno potkrijepio svojim tumačenjem materijalnih ostataka zida na kojima je prepoznao dvije vrste zidanja, lošiju i bolju.²¹⁵⁸ Naknadno je vrsni hrvatski burgolog Gjuro Szabo, iako puno oprezniji zbog vrlo malo trošnih ostataka grada koji ne omogućuju da se puno kaže o vremenu njegove izgradnje, ipak prihvatio Ivančanova tumačenje da je Susedgrad građen prije 1287. godine.²¹⁵⁹

Ako se ponovno pogledaju sačuvani pisani povijesni podatci moguće je naći još dokaza koji govore u prilog činjenici da je utvrđeni grad Susedgrad svakako izgrađen puno prije 1316. godine, tj. sredine drugog desetljeća 14. stoljeća, kako je to pretpostavio Kukuljević, a prihvatio Tkaličić. Štoviše ti podatci upućuju na činjenicu da je 1287. godine postojao utvrđeni grad Susedgrad, tj. da su ga vrlo vjerojatno gradili knezovi Aka i prije toga vremena. Prvo, sama isprava od 13. listopada 1287. godine svjedoči o tome da je knez Ivan iz roda Aka cistercitima predao posjed koji je obuhvaćao nekakvo naselje u kojemu su nekada živjeli nekakvi redovnici pustinjaci koji su poštivali blaženoga Martina, potom kapelu Blažene Djevice Marije u čijoj se blizini nalazio oltar, tj. neko svetište, izgrađeno u usijeku planine, što bi mogle biti strme padine brežuljka ponad kojega je stajao Susedgrad. Pored toga spominju se brežuljci, vode i drugi korisni objekti.²¹⁶⁰ Uzimajući u obzir da je posjed nazvan Podgrađe te ovakvu gustu naseljenost može se pretpostaviti da je sastavljač isprave zapravo opisao neko naselje koje je moralo imati sigurnost neke utvrde te je očito funkcioniralo kao njegovo podgrađe.

Nadalje, susedgradska utvrda se spominje znatno ranije od 1316. godine. Naime, kao što je već rečeno 1. kolovoza 1299. godine pomirivši se sa buntovnicima knezovima Stjepanom V., Ivanom I., Otom i Radoslavom II., ugarsko-hrvatski kralj Andrija III. im je potvrdio vlasništvo nad utvrdama Vrbas, Glaž i Susedgrad.²¹⁶¹ Tom prigodom Susedgrad je naveden iskrivljenom mađarskom varijantom imena *Zumzed*.²¹⁶² Osim toga Susedgrad se još jednom spominje u vlasništvu Babonića 1314. godine, dakle dvije godine prije nego li je kralj Karlo

²¹⁵⁸ Usporedi: Ivančan, „Vratislav i pleme Aka“, str. 155.

²¹⁵⁹ Szabo, *Sredovječni gradovi*, str. 48.

²¹⁶⁰ *...metis distinctam infrascriptis, cum loco quem olim beatus Martinus vitam colens heremiticam inhabitasse refertur, et cum capella sub honore gloriose virginis ibidem constructa, circa quam etiam in concavitate cuiusdam ardui montis constructum est altare sub titulo prefati sancti dei, nec non cum montibus, campis, aquis, nemoribus aliisque utilitatibus ad predictam terre particulam pertinentibus contulisse...*, CD 6, dok. 506., str. 599.

²¹⁶¹ CD 7, dok. 305., str. 351.-353.

²¹⁶² *...tria castra nostra Zumzed, Vrbaz et Galas vocata...*, CD 7, dok. 305., str. 351. Zbunjujuća je činjenica da Kukuljević-Sakcinski nije prepoznao da je u toj ispravi upravo riječ i Susedgrad. Naime, sam je Kukuljević-Sakcinski u svome radu naveo da se Susedgrad često u ispravama mađarske kancelarije naziva Szomszédvár (Kukuljević-Sakcinski, „Susedgrad“, str. 1.). Moguće je da Kukuljević-Sakcinski nije poznao rečenu ispravu.

Robert dopustio njemačkim trgovcima slobodnu trgovinu podno Susedgrada. Riječ je o podatku iz ponovljene podjele prihoda između braće Babonića na vijećanju održanom 1314. godine u cistercitskoj opatiji u Topuskom. Tom prigodom ban Stjepan V. zadržao je pravo ubiranja prihoda od skele podno Susedgrada.²¹⁶³ Očito je ta skela bila na rijeci Savi u blizini Susedgrada te su trgovci preko te skele vrlo vjerojatno dolazili u naselje podno Susedgrada te tamo trgovali, ili nastavljali svoj put prema obližnjem Gradecu i Kaptolu. U svakom slučaju, i taj navod indirektno potvrđuje postojanje nekakvog neagrarnog naselja podno utvrde Susedgrad koje je tamo postojalo i 1287. godine, a vrlo vjerojatno i ranije. Štoviše, arheološko-konzervatorska istraživanja ostataka susedgradske gradine svjedoče da se podgrađe s prostranim vanjskim zidom nalazilo s južne i istočne strane koje je štiti kasnije izgrađen zid.²¹⁶⁴

Sažimajući dosadašnja razmišljanja može se zaključiti da su knezovi iz roda Aka sredinom 13. stoljeća započeli gradnju susedgradske utvrde, u vremenu kada su na poticaj ugarsko-hrvatskih kraljeva izgrađene mnoge utvrde za zaštitu zapadne granice Kraljevine Slavonije, tj. Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Naime, potrebno je ponovno spomenuti praksu ugarsko-hrvatskih kraljeva koji su u to doba radije prepuštali utvrđena mjesta, njihovu izgradnju, dogradnju i održavanje, moćnim plemićima računajući da će je oni bolje čuvati kao svoje nego li kao kraljevsko dobro, a sve u svrhu obrane granica kraljevstva.²¹⁶⁵ Osim toga, potrebno je napomenuti da je u periodu do 1268. do 1271. kada je samoborski kraj bio u rukama češkoga kralja Otokara II. Přemysla, ugarsko-hrvatski kralj bio zainteresiran za izgradnju susedgradske utvrde kao protuteže češkim pretenzijama i zaštite granica Kraljevine Slavonije. Stoga je moguće da je upravo to doba gradnje susedgradske utvrde, o čemu svjedoče i debljine zidova južnog dijela gradske jezgre od 1,30 do 1,48 m,²¹⁶⁶ što je i tipična debljina zidova za 13. stoljeće.²¹⁶⁷

Nakon slabljena moći knezova Aka u zadnjem desetljeću 13. stoljeća Susedgrad je prešao u kraljevske ruke, da bi ga 1299. godine kralj Andrija III. predao knezovima Babonićima.²¹⁶⁸ Kao što je već rečeno, Babonići su Susedgradom gospodarili sve do sredine drugoga desetljeća 14. stoljeća, da bi ga vrlo vjerojatno koncem 1316. godine, tj. ubrzo nakon smrti moćnoga bana Stjepana V. Babonića, novi ugarsko-hrvatski kralj Karlo Robert oduzeo,

²¹⁶³ ...*tributum ... Stephano bano ... de Zomzed...*, CD 8, dok. 301., str. 359.

²¹⁶⁴ Miletić, „Plemićki grad Susedgrad“, str. 84.

²¹⁶⁵ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 285.

²¹⁶⁶ Miletić, „Plemićki grad Susedgrad“, str. 66.

²¹⁶⁷ O debljini, izgledu i načinu zidanja srednjovjekovnog zida u srednjovjekovnoj Slavoniji vidi: Horvat, Zorislav, „O izgledu srednjovjekovnog zida na primjerima nekih građevina u kontinentalnoj Hrvatskoj“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, god. 12, Zagreb, 1986., str. 179.-192.

²¹⁶⁸ CD 7, dok. 305., str. 351.-353.

te je iste te godine kralj dozvolio njemačkim trgovcima slobodno trgovanje podno, kako sam kaže, te svoje utvrde. Grad se ponovno spominje u kraljevim rukama 1322. godine u ispravi kojom je naložio zagrebačkim cistercitima da moraju plaćati godišnju rentu od 50 maraka za zemlju crkve Blažene Djevice Marije podno grada Susedgrada, te se tom prigodom spominje neimenovani susedgradski kaštelan.²¹⁶⁹ Zanimljivo je da će u novim povijesnim okolnostima novi ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. vratiti Susedgrad knezovima Akama, točnije knezu Nikoli unuku kneza Ivana iz roda Aka.²¹⁷⁰

Konzerviranje ostataka susedgradske utvrde sustavno je započelo već 1913. godine kada je zaprijetilo da se čitav jugozapadni ugao gradske jezgre uruši niz padinu, te su pritom članovi Hrvatskog planinarskog društva crnogoricom zasadili i uredili pješačke staze od podnožja do vrha brda. Prvi tlocrt ostataka Susedgrada izradio je 1924. godine Većeslav Heneberg, da bi u periodu Drugoga svjetskoga rata Tihomil Stahuljak proveo sustavna istraživanja i konzervatorske radove. Iako je u razdoblju od 1945. do 1990. bilo nekoliko pokušaja da se Stahuljakovi radovi nastave do toga ipak nije došlo.²¹⁷¹

Kao što je već rečeno susedgradsko podgrađe nalazilo se s južne i istočne strane gradske jezgre, te ga je štitio vanjski obrambeni zid. Na krajnjem zapadnom dijelu vanjskoga zida i danas su vidljivi ostaci kružne kule, unutar koje je Stahuljak pretpostavio da se nalazila gradska kapela. Južni se vanjski obrambeni zid nakon loma nastavlja prema jugoistočnom uglu grada gdje se vrlo vjerojatno nalazio ulaz u podgrađe, a Heneberg je na tome mjestu nacrtao još jednu kružnu kulu. Gradska jezgra, tj. stambeni dio, ima nepravilan peterokuti oblik sa šiljkom okrenutim prema najugroženijoj južnoj strani.²¹⁷²

Još od 1287. godine spominje se crkva Blažene Djevice Marije u Susedgradu, prvo kao kapela²¹⁷³ a potom i kao crkva 1322. godine.²¹⁷⁴ Ista se spominje i u popisu goričkog arhiđakona Ivana iz 1334. godine te je pritom naglašeno da se ona nalazila u polju na

²¹⁶⁹ ...*Fideli suo castellano de Zomzed nunc et pro tempore constituto salutem et gratiam. Quia intelleximus ipsum castrum nostrum Zomzed in terra ecclesie beate viriginis de Zagrabia esse constructum, et per illos, qui hactenus predictum castrum tenuerunt et possederunt, abbati et fratribus suis in predicta ecclesia beate viriginis commorantibus, pro utilitate terre, in qua ipsum castrum est situatum, singulis annis quinque marcas persolvisse...*, CD 9, dok. 74., str. 88.; Kukuljević-Sakcinski, „Susedgrad“, str. 2.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 514.

²¹⁷⁰ ...*magister Nicolaus dictus Toth filius Gregorii filii Johannis de genere Arlandi miles dilectus nobis et fidelis nostre maiestatis presenciam ... vt quoddam castrum suum hereditarium Zumzed uocatum prope Zagrabiam iuxta Zawa existentis(!) cum suis pertinenciis...*, CD 11, dok. 170., str. 221.-222.; Kukuljević-Sakcinski, „Susedgrad“, str. 2.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 514.

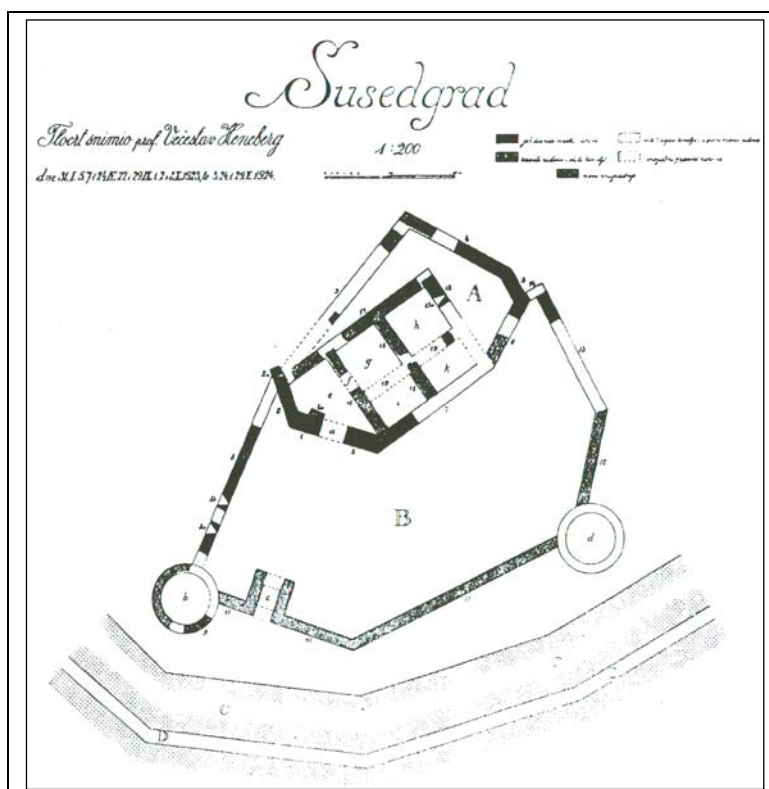
²¹⁷¹ Usporedi: Miletić, „Plemićki grad Susedgrad“, str. 68.-81.

²¹⁷² Usporedi i detaljnije vidi: Miletić, „Plemićki grad Susedgrad“, str. 82.-92.

²¹⁷³ ...*capella sub honore gloriose viriginis...*, CD 6, dok. 506., str. 599.

²¹⁷⁴ ...*castrum nostrum Zomzed in terra ecclesie beate viriginis...*, CD 9, dok. 74., str. 88.

nasljednoj zemlji potomaka knezova Arlanda,²¹⁷⁵ tj. one grane roda Aka čiji je on bio rodonačelnik.²¹⁷⁶ Taj navod potvrđuje pretpostavku da se crkva Blažene Djevice Marije nalazila podno brežuljka na kojemu se smjestio Susedgrad kako to tumači isprava iz 1287. godine.

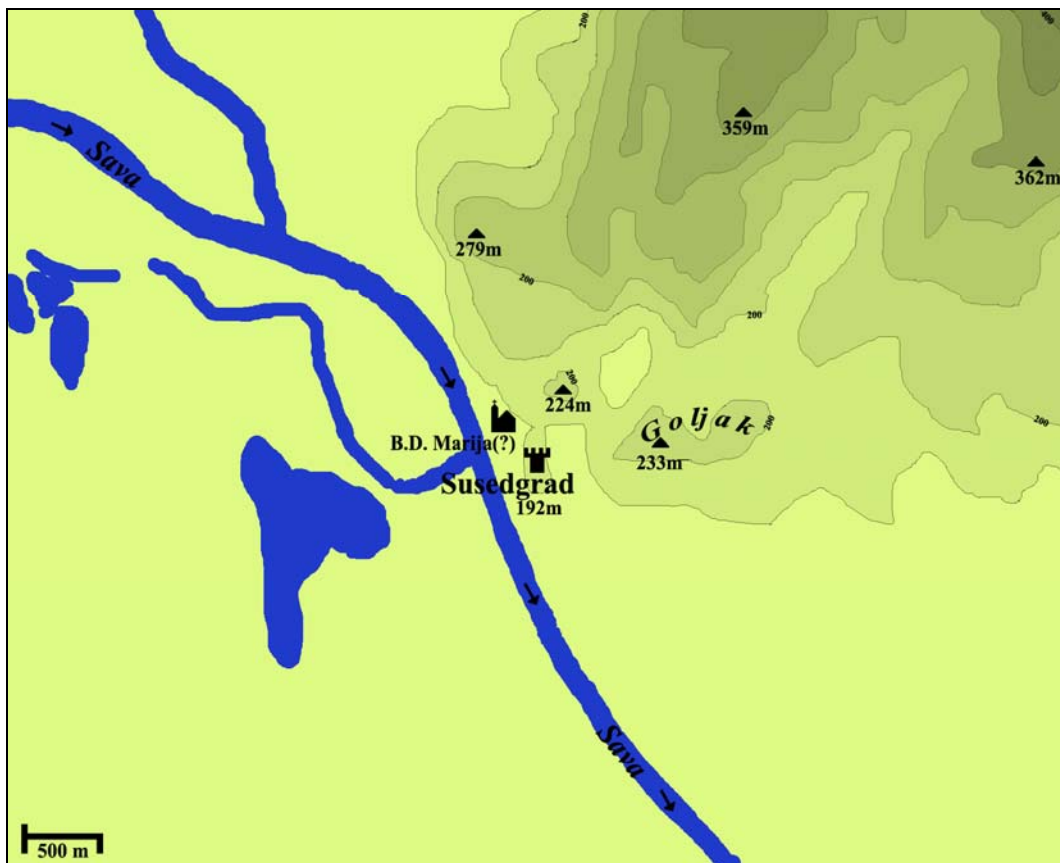
prilog 72 - tlocrt utvrde Susedgrad
(autor Većeslav Heneberg, 1924., iz: Miletić, „Plemićki grad Susedgrad“, str. 69.)

²¹⁷⁵ ...*Item ecclesia beate virginis de campo filiorum vel heredum Arlandi...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 210.

²¹⁷⁶ O genealogiji roda Aka u 13. i 14. stoljeću vidi: Ivančan, „Vratislav i pleme Aka“, str. 145.-163., i to poglavito rodoslovno stablo „Genealogia comitis Wratislai et generationis Acha“ (Ivančan, „Vratislav i pleme Aka“, iza str.160.).

prilog 73 - ruševine utvrde Susedgrad
(<http://jupiter.elte.hu/terkep+lista2.php>)

karta 24 - pozicija utvrde Susedgrad i moguća pozicija crkve B. D. Marije

4.9. Posjedi i utvrde knezova Babonića na prostoru Moslavačkog gorja

Oko pitanja administrativne podjele Moslavačkog gorja, tj. koje su županije postojale na tome prostoru te kako su se točno rasprostirale, do danas historiografija nije dala konačan odgovor. U svome radu o topografiji Garića, Gračenice i Moslavine Silvija Pisk iznijela je pregled dotadašnji pokušaja odgovora na to pitanje.²¹⁷⁷ Tako je Ćuk pretpostavio da je do druge polovice 12. stoljeća postojala velika Garićka županija koje je zauzimala prostor između rijeka Česme na sjeveru pa na jug do ušća Pakre, potom Lonjom na zapad do rijeke Zeline. Prema njemu se ta velika županija sredinom 12. stoljeća raspala na distrikte Garić, Toplica, Gračenica, Moslavina, Začesanje i Ivanić.²¹⁷⁸ Ovo mišljenje preuzeo je Grgin te je dodao da je na tom prostoru postojala i Garešnička županija,²¹⁷⁹ ali je to mišljenje korigirala Pisk napominjući da je ovdje došlo do zamjene pojmova Garešnica i Gračenica.²¹⁸⁰ Postojala su i mišljenja da je taj prostor prvobitno potpadao pod veliku Gračeničko-garićku županiju,²¹⁸¹ ili, pak, veliku Čazmansku županiju koja se raspala oko 1102. godine.²¹⁸² Oprečno ovim mišljenjima je mišljenje Milana Kruheka da su Garić, Gračenica i Moslavina stare župe koje su postojale sve dok u Slavoniji nije ojačala vlast Arpadovića koji su na tom prostoru formirali nove kraljevske županije.²¹⁸³ U svakom slučaju zbog nedostataka povijesnih izvora teško je sa sigurnošću govoriti o administrativnoj podjeli toga prostora prije sredine 13. stoljeća, tj. do razdoblja za koje je sačuvan dovoljan broj pisanih spomenika. Stoga Pisk na osnovu sačuvanih pisanih izvora, kao i konzultacija sa historiografskim promišljanjima, zaključuje da su Garić i posjedi na njegovom upravnom području 1256. godine zabilježeni kao dio Šomođske županije, a od 1273. kao samostalna upravna jedinica komitat Garić koji je krajem sedmoga desetljeća 14. stoljeća postao distrikt velike Križevačke županije.²¹⁸⁴ Slična je situacija i s prostorom Gračenice koji se već od 1257. godine spominje kao komitat sve do 1340. godine kada se prvi puta navodi kao distrikt koji je sredinom 14. stoljeća također uključen u veliku Križevačku županiju.²¹⁸⁵ I konačno, iako je postojalo mišljenje da je Moslavina bila zasebna županija,²¹⁸⁶ Pisk napominje da u razdoblju do 1400. godine ne postoji niti jedan izvor u kojemu bi se Moslavina nazivala komitatom ili ditriktom,

²¹⁷⁷ Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 117.-122.

²¹⁷⁸ Ćuk, Juraj, *Stara prošlost Garića i njegova kraja*, Bjelovar, 1934., str. 8.

²¹⁷⁹ Grgin, „Županije u razvijenom i kasnom“, str. 26.

²¹⁸⁰ Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 118.

²¹⁸¹ Ćuk, Gjuro, *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu*, god. 3, br. 49, Zagreb, 1923., str. 112., 116.-117.

²¹⁸² Pavičić, Stjepan, „Moslavina i okolina“, *Zbornik Moslavine*, knj. 1, Kutina, 1968., str. 43.

²¹⁸³ Kruhek, Milan, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, *Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*, Kutina, 2002., str. 95.

²¹⁸⁴ Vidi: Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 119.-120. i tamo navedene izvore i literaturu.

²¹⁸⁵ Vidi: Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 120.-121. i tamo navedene izvore i literaturu.

²¹⁸⁶ Klaić, Vjekoslav, *Slavonija od 10. do 13. stoljeća*, Zagreb, 1882., str. 48.

te pozivajući se na mišljenje Josipa Bösendorfera²¹⁸⁷ i Nade Klaić²¹⁸⁸ da je još od 1175. godine, kada je ugarsko-hrvatski kralj Bela II. darovao Moslavinu Makariju za različite zasluge, taj prostor bio zaseban feudalni posjed koji je isključivo bio u privatnom vlasništvu različitih posjednika poput Petra Moslavačkoga, knezova Babonića ili Čupora Moslavačkih.²¹⁸⁹

Prostor i okolica Moslavačkog gorja ekonomski i prometno je bio povezan i sa prostorima južno od Save, tj. prostorom srednjovjekovne Gorske županije na kojemu su do početka 14. stoljeća knezovi Babonići postali najmoćniji velikaši. Vrlo vjerojatno su mnogi podložnici knezova Babonića sa njihovih brojnih imanja na desnoj obali rijeke Save trgovali svojim proizvodima na trgu u Gračenicima²¹⁹⁰ do kojega je vodio put preko skele u blizini Pukurtua koji je prema navodima iz isprave o podjeli prihoda knezova Babonića 1314. godine bio u vlasništvu Ivana I. Babonića, budućeg slavonskoga bana.²¹⁹¹ I upravo je knez Ivan I., nakon što je zamijenio svoga brata Stjepana V. na funkciji slavonskoga bana, za zasluge u ratu protiv sinova Hernika Gisingovca na stranu kralja Karla Roberta od njega za nagradu dobio posjed i utvrdu Moslavinu, kao i utvrdu i posjed Bršljanovac, potom trgovišta Gornju i Donju Gračenicu, ali i utvrdu i posjed Položnicu u Garičkoj županiji, te utvrdu i posjed Međurić.²¹⁹² Svakako je zanimljivo da je kralj banu Ivanu I. predao posjede Gornju i Donju

²¹⁸⁷ Bösendorfer, Josip, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950., str. 27.

²¹⁸⁸ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 263.

²¹⁸⁹ Vidi: Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 119. i tamo navedene izvore i literaturu.

²¹⁹⁰ O trgu u Gračenicima vidi: Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 96.-98.

²¹⁹¹ CD 8, dok. 301., str. 359.

²¹⁹² *...possessionum Petri de Monozlou cum castro similiter vocato, castrum Borsonouch cum possessionibus et pertinentiis suis et cum villis Superiori et Inferiori Gersunche; item possessiones Polosnycha vocatas cum castro similiter vocato, in comitatu de Garyg existentes; item possessiones Megeryuchye vocatas cum castro similiter vocato...*, CD 8, dok. 361., str. 439.-440.; O ovome više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“. Iako je Nada Klaić tumači toponim *Megeryuchye* koji se spominje u ispravi iz 1316. godine (*...item possessiones Megeryuchye vocatas cum castro similiter vocato...*, CD 8, dok. 361., str. 440.) jednostavno kao Međuriječje, te pritom ne objašnjava gdje bi se on nalazio, tj. na što se odnosi (N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 354.), ipak, moguće je dati i neko konkretnije tumačenje toga toponima. Naime, uzevši u obzir sličnost imena ali prvenstveno očitu činjenicu da je kralj Karlo Robert te 1316. godine knezu Ivanu I. Baboniću darovao nekoliko utvrđenih gradova i posjeda koji se svi od reda nalaze u okolici današnjeg Moslavačkog gorja i rijeke Čazme, moguće je da je riječ o nekom posjedu i očito manje važnoj utvrdi koja se mogla nalaziti u blizini današnjeg sela Međurića na krajnjim istočnim brancima Moslavačke gore, istočno od današnje Kutine, tj. u udolini koja povezuje dolinu rijeke Save sa Pakračkom dolinom, te je očito ta utvrda služila već početkom 14. stoljeća za kontrolu toga puta i okolnog prostora. Osim toga, u popisu goričkog arhidakona Ivana iz 1334. godine u sklopu distrikta Gračenice spomenuta je i crkva Blažene Djevice Marije u Međuriću (*...Item ecclesia beate virginis de Megurech...*, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 208.) što bi bio tek manji argument u prilogu pretpostavke da je i tamo postojala neka utvrda s naseljem koje je imalo svoju župnu crkvu. Nadalje, utvrda u Međuriću spominje se u nekoliko navrata u prvoj polovici 16. stoljeća kao važna utvrda u obrani Hrvatskog Kraljevstva protiv Osmanlija. Tako je 1538. godine tadašnji suban Toma Nadasdy tražio pomoć za obranu svojih utvrđenih gradova Velike i Međurića jer je tamošnje stanovništvo izbjeglo, te je ostalo tek nešto ljudi pod gradom Velikom, ali je i ono tražilo iseljenje nekamo u Ugarsku (*...mea autem bona iam omnino perierunt, ita ut iam in pertinentiis castrorum Welyke et Megeryche nec unicum quidem colonum habeo preter opšidanorum petentes, ut illis hinc Hungaria aliquam terram darem, quod et feci, et combusto oppido eos educam, ne ibi uxoribus et liberis pereant...*, Šišić, Ferdo

Gračenicu i utvrdu Moslavinu koji su se nalazili na lijevoj obali rijeke Save u blizini brojnih imanja knezova Babonića s druge strane. Očito je banu Ivanu I. glavni interes bio preuzimanje posjeda, utvrda i trgovišta bliže rijeci Savi i matičnim posjedima knezova Babonića čime bi se proširio njihov gospodarski i politički utjecaj na tome prostoru. Znajući da su sredinom drugoga desetljeća 14. stoljeća Babonići gospodarili važnim utverdama oko rijeke Save, poput Susedgrada, Medvedgrada i Želina, onda ova nastojanja bana Ivana I. treba promatrati i u svjetlu moguće politike knezova Babonića s ciljem učvršćivanja njihove vlasti na prostorima uz rijeku Savu, tj. uz sjevernu granicu političke i gospodarske domene njihova utjecaja.

No, postavlja se pitanje koji je interes bio bana Ivana I., a koji kralja Karla Roberta, u činjenici da je kralj banu prepustio i utvrde Bršljanovac i Položnicu, te uz njih vezane posjede koji su se nalazili na sjeveroistočnim obroncima Moslavačka gore, dakle poprilično udaljeni od rijeke Save. Interes bana Ivana I. je bio vrlo prozaičan. Naime, vlasništvo nad posjedima i utverdama Bršljanovac i Položnica omogućavalo je banu Ivanu I., ali i čitavom rodu Babonića, dodatne prihode. S druge strane, uzme li se u obzir da su utvrdu Položnicu Gisingovci posjedovali od 1288. godine kada su je u zamjenu za utvrdu Eger u sjeverozapadnoj Ugarskoj dobili od palatina Ivana,²¹⁹³ predavanjem Položnice knezu Ivanu I. Baboniću kralj je direktno kaznio Gisingovce za njihov neposluš. Nadalje, činjenicu da mu je pri tome kralj dao i utvrde Bršljanovac i Međurić, te uz njih vezane posjede, očito je kralj odlučio kontrolu važnoga puta dolinom rijeke Česme i puta preko Moslavačke gore predati u ruke Ivanu I. Baboniću u koga je imao izrazito povjerenje, u što svakako ukazuje činjenica da je Ivan I. nakon smrti svoga brata Stjepana V. 1317. godine postao novi slavonski ban.

Iako se to sa sigurnošću ne može tvrditi i za utvrde Bršljanovac i Položnica, ipak je neupitna činjenica je novi slavonski ban Mikac 1327. godine dopustio knezovima Babonićima nakon njihova sukoba s banskom vojskom i njihova poraza podno Stjениčnjaka, da zadrže utvrdu Moslavinu,²¹⁹⁴ što je godinu dana kasnije potvrdio i kralj Karlo Robert.²¹⁹⁵ Ovakva banova, a potom i kraljeva potvrda te odluke, produžila je vlast knezova Babonića barem na

(ur.), *Acta comitialia Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae. Hrvatski saborski spisi*, sv. 2, Zagreb, 1915., dok. 138., str. 227.; Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 102.). Kraj oko Međurića je došao je u još veću opasnost potkraj listopada 1540. godine nakon što je Krsto Svetački predao Osmanlijama svoje gradove Subocki-grad, Novsku, Britičevinu i Oporovec (Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 100.-101.). U ranu jesen 1544. godine Ulama-paša, Murad-beg i Veli-beg su osvojili Međurić i Čaklovac, te zaposjeli napušteni Pakrac, Podborje (Daruvar) i Kreštelovac (Habsburški spomenici 3, dok. 197., str. 194.-195.; Kruhek, *Krajiške utvrde*, str. 106.; Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 107.). U drugoj polovici 16. stoljeća Međurić je bio sastavu Pakračkog sandžaka, te su u njemu Osmanlije držali svoju posadu o čemu svjedoči osmanski popis graničara alufedžija iz 1586. godine (Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 185.-187.).

²¹⁹³ CD 6, dok. 519., str. 610.-611.

²¹⁹⁴ CD 9, dok. 296., str. 358.-360.

²¹⁹⁵ CD 9, dok. 318., str. 386.-388.

prostoru južnih padina Moslavačke gore prema rijeci Savi, na narednih nekoliko godina. U svakom slučaju, vlast Babonića na tom prostoru sigurno je nestala do sredine četvrtoga desetljeća 14. stoljeća i njihove pogrešne procjene podrške vojvodama Habsburgovcima u ratu protiv ugarsko-hrvatskoga kralja Karla Roberta koji je završio 1337. godine porazom Habsburgovaca i pristajanjem na za njih nepovoljan mir.²¹⁹⁶

4.9.1. Moslavina

U sačuvanim povijesnim izvorima Moslavina se po prvi puta spominje u ispravi kralja Andrije II. iz 1217. godine te je do nje vodila velika cesta.²¹⁹⁷ Iako se u toj ispravi direktno ne kaže, vrlo vjerojatno je već tada postojala utvrda. Naime, Kruhek je to pretpostavio na temelju činjenice da cesta uvijek vodi do nekoga mjesta, očito je cesta išla do Moslavine kao naselja i utvrđenoga grada.²¹⁹⁸ Ovo razmišljanje preuzela je i Pisk, jer se i u kasnijim izvorima, nakon što je potvrđeno postojanje utvrde, također spominje cesta prema Moslavini.²¹⁹⁹ U to je doba posjed i utvrda Moslavina bila u rukama sinova župana Makarija o čemu svjedoči isprava kralja Andrije II. iz iste godine.²²⁰⁰ Vrlo vjerojatno je Moslavinu kao posjed dobio Makarije koncem 12. stoljeća²²⁰¹ o čemu posredno svjedoči isprava iz 1201. godine u kojoj se spominje neka zemlja župana Makarije koja je bila susjedna posjedu zagrebačkog biskupa, a te je posjede mrtvi rukavac rijeke Odre. zvanj Mrtvoj Odri.²²⁰² U svakom slučaju Moslavina je ostala u vlasništvu sinova župana Makarija, o čemu svjedoče isprave iz 1217.,²²⁰³ 1231.,²²⁰⁴ 1247.²²⁰⁵ godine, sve do 1316. godina kada je kralj Karlo Robert tu utvrdu i istoimeni posjed oduzeo Petru Moslavačkom i predao banu Ivanu I. Baboniću.²²⁰⁶ No, Babonići nisu dugo držali taj prostor. Ubrzo nakon njihova sloma sredinom četvrtoga desetljeća 14. stoljeća u

²¹⁹⁶ O ovome više vidi poglavlje „2.4. Doba banova Stjepana V. od Stjeničnjaka i Ivana I. Babonića – rod Babonića od 1310. do 1336. godine“.

²¹⁹⁷ *...deinde ad magnam viam que ducit ad Monoslou...*, CD 3, dok. 131., str. 153.-154.

²¹⁹⁸ Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 96.

²¹⁹⁹ Pisk, *Topografija Garića, Gračevice i Moslavine*, str. 104.

²²⁰⁰ *...Monzlou, terre scilicet filiorum Macharei comitis...*, CD 3, dok. 132., str. 159.

²²⁰¹ Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 43.-44.

²²⁰² *...quo transitur Zawa et tendit ad mortuam Odram, que diuidit terram cum Machario comite...*, CD 3, dok. 8., str. 10. Ovdje je potrebno napomenuti da u literaturi postoji mišljenje da se biskupski posjed na tome dijelu zvano Mrtva Odra (Dobronić, Lelja, „Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201.“, *Rad JAZU*, knj. 283., Zagreb, 1951., str. 279.; Pisk, *Topografija Garića, Gračevice i Moslavine*, str. 107.) ipak je potrebno naglasiti kako se u rečenoj ispravi ne spominje posjed takvoga imena, već u njoj jasno stoji da je granica prešavši Savu išla do „mrtve Odre“, očito nekog rukavca rijeke Odre, koji je dijelio biskupsku zemlju sa posjedima kneza Makarija.

²²⁰³ CD 3, dok. 132., str. 157.-159.

²²⁰⁴ CD 3, dok. 305., str. 347.-350.

²²⁰⁵ CD 4, dok. 274., str. 311.-312.

²²⁰⁶ O potomcima župana Makarija kao vlasnicima utvrde i posjeda Moslavine u 13. stoljeću više vidi: Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 43.-44.; Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 95.-98.; Pisk, *Topografija Garića, Gračevice i Moslavine*, str. 104.-106.

vlasništvo su je dobili knezovi Čupori Moslavački koji su ili bili jedna grana plemićkoga roda *de Monoszolu*,²²⁰⁷ ili prema drugom tumačenju potječu iz ugarskoga plemićkoga roda Csupor.²²⁰⁸ Moslavinu su Čupori Moslavački imali sve do nestanka te obitelji 1492. godine.²²⁰⁹

Ostaci srednjovjekovnog grada Moslavine nalaze se unutar kompleksa neuropsihijatrijske bolnice „Dr. Ivan Barbot“ u Popovači.²²¹⁰ Prva pokusna istraživanja izvršena su još sredinom sedmoga desetljeća 20. stoljeća,²²¹¹ te su trebala biti nastavljena sredinom osmoga desetljeća 20. stoljeća ali su pri tome izvršena tek kratka iskapanja.²²¹² Utvrda je građena na omanjem uzvišenju na krajnjim južnim obroncima Moslavačkog gorja te joj je očita namjena bila kontrola puta i čitavoga Lonjskoga polja.²²¹³ Osim općih podataka da se kod Moslavine radilo o ostacima utvrde okružene bedemima i opkopom, o moslavačkoj utvrdi nemoguće je reći ništa detaljnije dok se ne provedu sustavna i detaljnija arheološka iskapanja.²²¹⁴

Tijekom 12. a sigurno do sredine 13. stoljeća negdje na prostoru Moslavačkog posjeda, vrlo vjerojatno u blizini istoimene utvrde, razvio se trg koji se spominje već 1247. godine na posjedu koji je bio u vlasništvu sinova župana Makarija.²²¹⁵ Moguće je da je taj trg postojao kroz čitavo 14. stoljeće te je bio dobro posjećen o čemu svjedoči činjenica da su u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine spominje hospicij (hospital) u Moslavini kojim je upravljao gracijan Blaž koji je nosio titulu magistra hospicija.²²¹⁶ Na trg podno moslavačke utvrde robu su donosili trgovci i obrtnici koji su na to mjesto mogli doći iz raznih smjerova. Naime, od trga je cesta u jednom smjeru vodila prema utvrdi Moslavini, a u

²²⁰⁷ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 290.

²²⁰⁸ Šišić, Ferdo, „Čupor (Moslavački)“, *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, Zagreb, 1941., str. 704.

²²⁰⁹ O tome više vidi Bedić, Marko, „Čupori Moslavački“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, god. 31, br. 1, Zagreb, 1998., str. 53.-67.; Maček, Ratko, „Rod biskupa Demetrija Čupora. Prilog rodoslovlju Čupora Moslavačkih“, *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, god. 12, br. 12, Zagreb, 2008., str. 277.-313.

²²¹⁰ Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 96.; Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 109.

²²¹¹ Iveković, Dragica, „Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine“, *Zbornik Moslavine*, knj. 1, Kutina, 1968., str. 374.

²²¹² Bobovec, Ana, „Grad Moslavina u svjetlu dosadašnjih arheoloških istraživanja“, *Muzejski vjesnik*, god. 16, br. 16, Zagreb, 1993., str. 17. i 19.; Bobovec, Ana, „Arheološka topografija područja Općina Popovača i Velika Ludina“, *Zbornik Moslavine*, knj. 5/6, Kutina, 2003., str. 18.

²²¹³ Bedić, Marko, „Moslavina od 12.-16. stoljeća“, *Zbornik Moslavine*, knj. 2, Kutina, 1991., str. 27.

²²¹⁴ Bobovec, „Grad Moslavina u svjetlu dosadašnjih“, str. 17. i 18.; Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 109,

²²¹⁵ *...prima meta eisudem terre est sita iuxta fluvium Chasma in priore divisione Thome bani et Stephani et tendit ad partes orientales usque metam filii Petri et per metas Petri transit usque interiorem partem fori, ubi etiam intrat in fluvium Ebsev...*, CD 4, dok. 274., str. 312.; Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 44.

²²¹⁶ *...Georgius plebanus de Monozlo. Martinus capellanus eiusdem. Blasius gracionus ibidem, magister hospitalis ibidem...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 224.; Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 44.

drugome smjeru u brda prema utvrđi Garić, dok je druga cesta vodila prema Gračenici, odakle je, pak, put vodio prema Bršljenici.²²¹⁷ Iz činjenice da se taj trg nalazio na putu koji je vodio od Moslavine prema Gariću, tj. dolinom današnjeg potoka Jelenska koji prolazi kroz udoline južnih obronaka Moslavačke gore,²²¹⁸ lokaciju toga trga treba tražiti na ulazu u rečenu udolinu, tj. znatno bliže utvrđi Moslavina koja je mogla pružati zaštitu trgovcima i obrtnicima koji su posjećivali taj trg.

Župna crkva Svetoga Tome Apostola u Moslavini se spominje u popisu goričkog arhiđakona Ivana iz 1334. godine,²²¹⁹ i vrlo vjerojatno se nalazila u blizini već spomenutoga trga. Ista se crkva spominje u popisu iz 1501. godine te o njenoj veličini i važnosti govori podatak da se tom prigodom osim župnika Jakova spominje i kapelan Martin te gracijan Blaž.²²²⁰

Štoviše, moguće je pretpostaviti da se podno Moslavačke utvrde razvilo i podgrađe u kojemu su živjeli podložnici rečene utvrde, ali i pokoji trgovci i obrtnici. Naime, u popisu iz 1334. godine spominje se i crkva Svetoga Martina u Moslavini²²²¹ za koju je Pavičić pretpostavio da je vezana uz samu utvrdu²²²² dok je crkva Svetoga Tome vezana uz trgovište i kasniji hospicij. Ta se crkva Svetoga Martina indirektno se spominje i 1501. godine kada je tamo župnik bio neki svećenik Jakov.²²²³

Osvojivši čazmanski kraj 1552. godine Osmanlije su zauzeli i tvrđi moslavački grad u kojemu su smjestili svoju posadu i doselili veliki broj muslimanskog stanovništva iz okupirane Bosne.²²²⁴

²²¹⁷ ...*magnam viam que vadit versus [sc. ad, HK] Monzoulou de Garich et per ipsam viam in montibus procedendo ... aliam viam que diuidit terram Gresenche a terra castris Derschenouch...*, CD 12, dok. 137., str. 188.; Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 45.

²²¹⁸ Pavičić kaže da se taj potok zove Kamenica i da je cesta vodila upravo tim potokom te je dalje „...brdskim tlom krenula na grad Garić...“, Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 45.

²²¹⁹ ...*Item ecclesia sancti Thome apostoli de Monozlou...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 225.; Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 45.

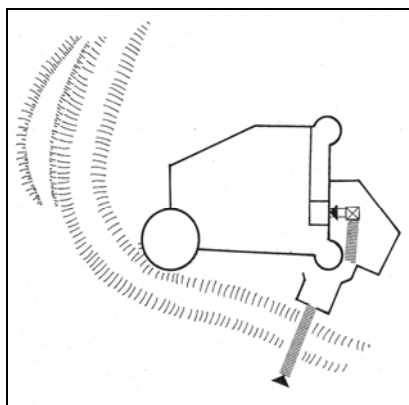
²²²⁰ ...*Georgius plebanus de Monozlo. Martinus cappellanus eiusdem. Blasius gracionus ibidem, magister hospitalis ibidem...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 224.; Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 45.

²²²¹ ...*Item ecclesia sancti Martini...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 225. Iako za crkvu Svetoga Martina nije navedeno gdje se nalazila, ipak se može pretpostaviti da se nalazila baš u Moslavini jer je navedena odmah nakon crkve Svetoga Tome u Moslavini. Kako je iza nje u tekstu spominje kapela podno utvrde *Cosuchak* (vrlo vjerojatno je riječ o kapeli u utvrđi Košutgrad nešto sjevernije od utvrde Moslavina, Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. str. 111.) očito se crkva Svetoga Martina nalazila u blizini moslavačkoga grada.

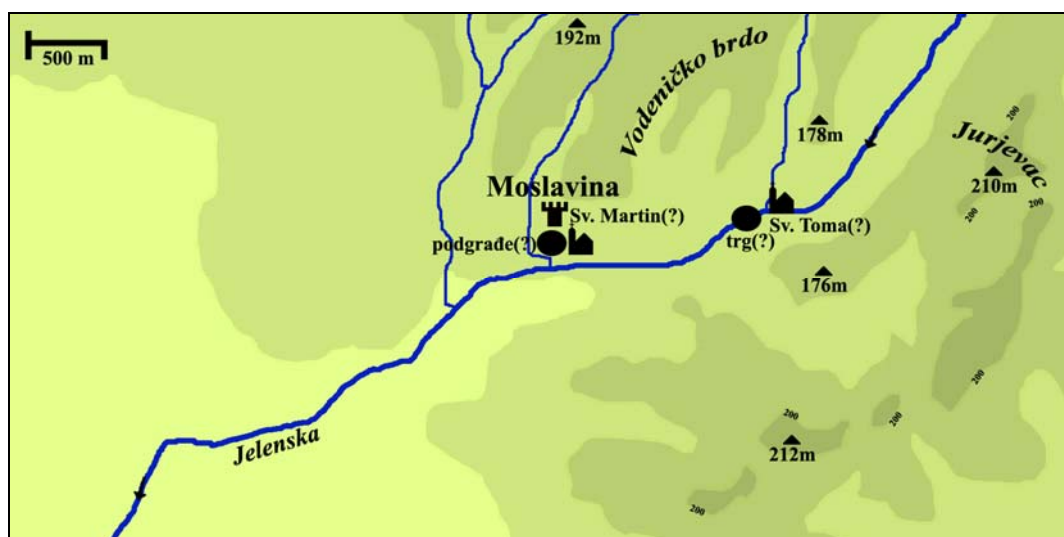
²²²² Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 47.

²²²³ ...*Georgius plebanus in pertinenciis Monozlo...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 224.

²²²⁴ O tome i daljnjoj prošlosti Moslavine vidi Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 45.-46.; Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 95.-99.

prilog 74 - rekonstrukcija mogućeg tlocrta grada Moslavine
(autor: Zorislav Horvat; preuzeto iz: Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 98.)

karta 25 - pozicija utvrde Moslavine, te moguća pozicija njenog podgrađa i obližnjeg trga tijekom 14. i 15. stoljeća

4.9.2. Bršljanovac

Ostaci utvrde Bršljanovac nalaze se na vrhu brda Voloder smještenog istočno od istoimenog potoka i sela Velika Bršljanica zapadno od Garešnice. Iako se njezini ostaci jedva naziru ipak se prema sačuvanom zidu može pretpostaviti da je utvrda bila izgrađena na uzvisini, okružena bedemima i opkopom preko kojega se gradu prilazilo mostom na južnoj strani.²²²⁵

Bršljanica se kao posjed u vlasništvu braće knezova Martina i Gorda, sinova Tuskovih, nekadašnjih jobagiona županijske utvrde Garić, spominje u ispravi o razvodu njihovih posjeda

²²²⁵ Bobovec, Ana, „Srednjovjekovni arheološki lokaliteti na području općina Kutina i Garešnica“, *Muzejski vjesnik*, god. 14, br. 14, Zagreb, 1991., str. 10.; Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 119.-120.; Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 86.

i posjeda šomođskoga župana Henrika sastavljenoj 10. studenog 1256. godine.²²²⁶ Ponovno se spominje 1257. godine u ispravi kojom je kralj Bela IV. potvrdio razvode iz prethodne godine.²²²⁷ Iste se godine spominje istoimeni posjed drugoga vlasnika u županiji Gračenici.²²²⁸ Bršljanovac se ponovno spominje u ispravi kralja Ladislava kojom je on 15. ožujka 1279. godine naredio podjelu posjeda Bršljanovac između nekoga Tiburcija i Jakova.²²²⁹ Ukratko se može ponoviti zaključak Silvije Pisk da je riječ o ukupno četiri različita ali istoimena posjeda.²²³⁰

Sama utvrda Bršljanovac se u pisanim ispravama po prvi puta spominje 1316. godine upravo u trenutku kada ju se kralj Karlo Robert uz druge utvrde i posjede darovao knezu Ivanu I. za zasluge u ratu protiv Gisingovaca.²²³¹ Ovo prvo spominjanje utvrde Bršljanovac ne isključuje mogućnost da je ona izgrađena i ranije, vrlo vjerojatno sredinom 13. stoljeća kada su građene i mnoge druge utvrde u Slavoniji, na što svakako upućuje veliki broj posjeda koji se od sredine 13. stoljeća spominje na tome prostoru.²²³²

Kao što je već rečeno, Babonići utvrdu Bršljanovac nisu držali duže od 15-tak godina, te su je vrlo vjerojatno izgubili ubrzo nakon njihova sukoba s banom Mikcom 1327. godine. Naime, u svim slijedećim ispravama u kojima se spominje utvrda Bršljanovac²²³³ nema spomena knezova Babonića te je očito da oni na tome prostoru više nemaju nikakav politički ili gospodarski utjecaj. U svakom slučaju utvrdu Bršljanovac sa još nekim naseljima novi ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. je 1363. godine dao knezu Vlatku Vukoslaviću iz roda Hrvatinića u zamjenu za utvrdu Ključ na rijeci Sani.²²³⁴

Vjerojatno se podno utvrde Bršljanovac do početka 14. stoljeća razvilo neko podgrađe oko župne crkve Blaženoga Martina.²²³⁵ Ta se crkva po prvi puta spominje u ispravi od 26.

²²²⁶ *...uidelicet iobagionibus castris predicti mete terrarum Martini comitis filii Tusk, ac fratris ipsius nomine Gord, que vulgarter Borosnouch nuncupatur...*, CD 5, dok. 563., str. 35.; Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 61.; Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 116.; Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 82.

²²²⁷ CD 5, dok. 592., str. 73.-75.

²²²⁸ CD 5, dok. 593., str. 75.-77.

²²²⁹ CD 6, dok. 242., str. 287.-288.

²²³⁰ Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 82.-83.

²²³¹ *...castrum Borosnouch...*, CD 8, dok. 361., str. 439

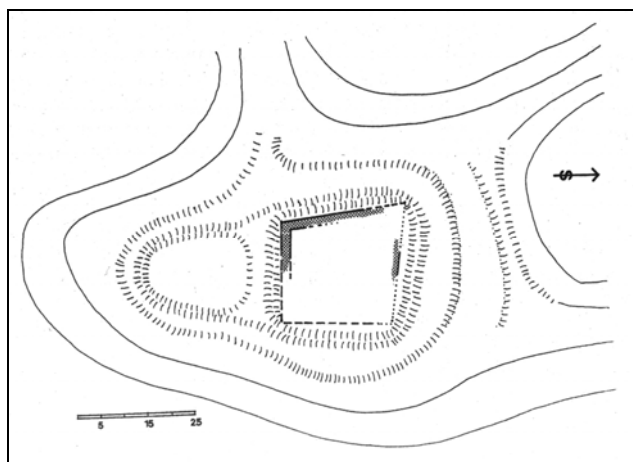
²²³² Pisk u svome radu kaže da se materijalnim ostacima i arheološkom rekognosciranju može zaključiti da je utvrda Bršljanovac nastala u 13. stoljeću, no pri tome odbacuje Pavičićevu teoriju da je Bršljanovac izgrađen kako bi zamijenio staru utvrdu u Gračenici koja je u drugoj polovici 13. stoljeća bila već u ruševnom stanju (Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 61.). Naime, Pisk napominje da Gračenica ima kontinuitet i u 14. stoljeću (Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 86.).

²²³³ CD 9, dok. 288., str. 347.; CD 10, dok. 76, str. 117.; CD 11, dok. 385., str. 504. i dok. 399., str. 528.-529.; CD 12, dok. 137., str. 186.-188.

²²³⁴ CD 13, dok. 219., str. 296.-297.; Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 61.; Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 117.; Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 85.

²²³⁵ Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 61.

lipnja 1327. godine kojom je Čazmanski kaptol naložio svećeniku Benediktu, župniku crkve Blaženoga Martina u Bršljanovcu, da zajedno sa Germanom sinom Dionizijevim istraži štetu nanesenu pavlinskom samostanu u Gariću.²²³⁶ Štoviše, na hrptu iste isprave ponovno je naveden destinator isprave, svećenik Benedikt, te je točnije opisana lokacija crkve Blaženoga Martina. Na tome je mjestu rečeno da je „Benedikt svećenik crkve Blaženoga Martina podno utvrde Bršljanovac“,²²³⁷ te je iz toga navoda jasno da je riječ o crkvi koja se nalazila podno utvrde Bršljanovac, tj. vrlo vjerojatno u njegovu podgrađu kao što je to slučaj i sa mnogim drugim u ovom radu obrađenim utvrdama i njihovim crkvama koje su se nalazile podno tih utvrda a oko njih su se razvila podgrađa. Oslanjajući se na uobičajenu praksu da se nove crkve grade na mjestima starijih sakralnih objekata, tj. na kontinuitetu kulturnih mjesta, moguće je uz znatne ograde pretpostaviti da se crkva Blaženoga Martina podno Bršljanovca nalazila na mjestu današnje pravoslavne crkve Svetoga oca Nikolaja u Velikoj Bršljanici izgrađene 1752., te obnovljene 1845. godine.²²³⁸ Crkva Blaženoga Martina spominje se i u popisu goričkoga arhiđakona Ivana iz 1334. godine, a u popisu iz 1501. kao njezin župnik spominje se neki svećenik Grgur.²²³⁹

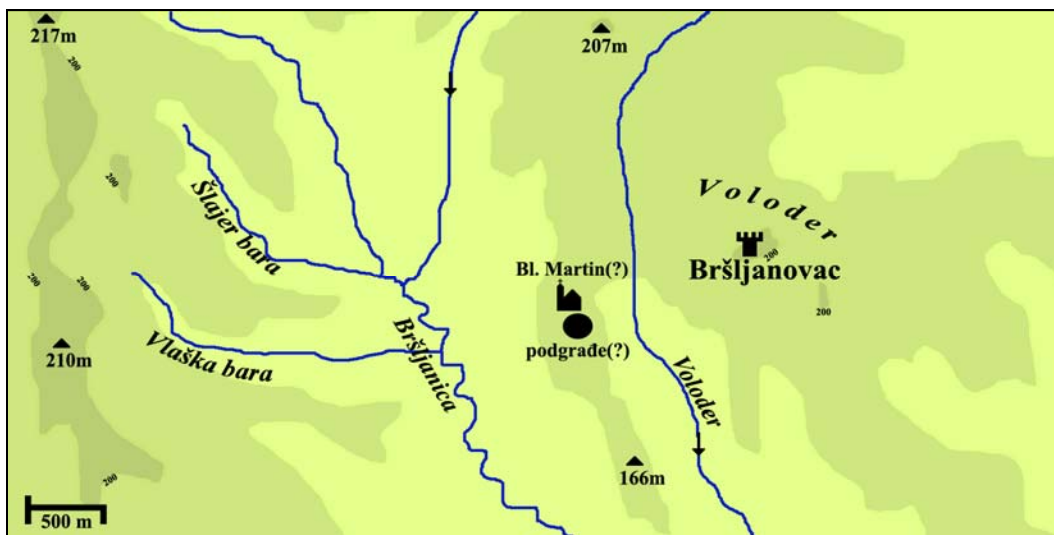
prilog 75 - skica tlocrta i položaja staroga grada Bršljanovca
(autor: Zorislav Horvat; preuzeto iz: Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 116.)

²²³⁶ ...*Benedicto sacerdoti ecclesie beati Martini de Bursanouch...*, CD 9, dok. 288., str. 347.

²²³⁷ ...*Benedicto sacerdoti ecclesie beati Martini sub castro Bursanouch...*, CD 9, dok. 288., str. 347.

²²³⁸ Po dolasku u taj kraj tijekom 17. stoljeća pravoslavno stanovništvo doselilo se u još uvijek razmjerno gusto naseljen kraj u kojemu je mogao ostati sačuvan kontinuitet svetoga mjesta. Naime, iako su Osmanlije nakon opsade Bršljanovca sam grad uništili, vrlo su ga brzo obnovili te u njega postavili stalnu posadu čime je taj kraj bio zaštićen i očito još uvijek razmjerno dobro naseljen (Pavičić, „Moslavina i okolina“, str. 61.-62.).

²²³⁹ Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, str. 117.

karta 26 - pozicija utvrde Bršljanovac, te moguća pozicija njenog podgrađa u 14. stoljeću

4.9.3. Položnica

Posjed Položnica prvi puta se spominje 29. svibnja 1273. godine u ispravi kojom je kralj Ladislav potvrdio županu Ruthu mnoge posjede u županijama Garić i Gračenica zbog njegove vjerne službe kralju Beli IV., i to poglavito u ratu protiv češkoga kralja Otokara II. Přemysla.²²⁴⁰ Tom prigodom kralj mu je potvrdio i posjed Položnicu, kao i dio nekoga susjednog posjeda što ga je još za svoga života kralj Bela IV. potvrdio nekom Dijanu. Pri tome je potrebno napomenuti kako je u blizini posjeda Položnica postojao i posjed sličnoga imena, Položitica. Naime, sačuvan je podatak da je još 1250. godine Čazmanski kaptol sastavio ispravu o prodaju posjeda Položitica između njegovih dotadašnjih vlasnika, Mike i Miše sinova Držislavovih te neimenovanih sinova Mikulinih, sa nekim Dijanom od Garića²²⁴¹ koji je vrlo vjerojatno bio jobagion te utvrde, moguće je da je župan Ruth tom prigodom

²²⁴⁰ ...actuum suorum commendabilium nobilitavimus predia sua in Garig et in Guersence existencia ... aliam vero particulam ab eodem serenissimo rege avo nostro karissimo clare memorie pro meritoriis serviciis suis obtinuit sibi dari Polosnicha appellatur..., CD 6, dok. 35., str. 39.-40.

²²⁴¹ ...ab una parte Dyane de Garig et altera Micov et Mixa filius Druzyslay et filiis Nicula ... terram ipsorum nomine Poloziticha..., CD 4, dok. 379., str. 438. Zanimljivo je pridodati da Pisk smatra da je posjed Položiticu kupila „...plemkinja Dyana de Garyg...“ (Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 37.), tj. da je riječ o ženi. Osim mogućeg čitanja zapisa *Dyane* kao Dijana ništa više ne potvrđuje pretpostavku da je riječ o ženi. Naime, već u istoj toj ispravi upotreba zamjenice *ipse, ipsa, ipsum* (= isti, ista, isto) u muškome rodu odbacuje tu mogućnost (...*ipsi Dyane*..., CD 4, dok. 379., str. 438.). Nadalje, da je riječ o ženskoj osobi pod imenom Dijana to bi u ispravi gotovo sigurno bilo popraćeno nekim od izraza koji je bio uobičajen kao atribut plemenite ili poluplemenite ženske osobe (*comitissa, domina*, ili jednostavno *soror, uxor, relicta* itd.). I konačno, u ispravi iz 1263. godine, u kojoj se opet spominje Dijan i posjed Položitica, njegovi su sinovi navedeni u najuobičajenijem obliku zapisa koji se mogu pronaći u diplomatskim izvorima iz 13. i 14. stoljeća. Oni su navedeni u obliku formule „A i B, sinovi od C, od utvrde X“ (...*Petrus, Georgius filii Dyane de Garyg*..., CD 5, dok. 777., str. 281.; o oblicima zapisivanja imena pripadnika nižega plemstva i plemstva uopće na hrvatskim srednjovjekovnim prostorima kroz primjer roda Babonića vidi poglavlje „3.3. Zajednički simboli: ime i grb“ i tamo navedenu literaturu) te pritom ničim nije niti najmanje aludirano da je riječ o njihovoj majci Dijani, što bi konačno i bilo krajnje neuobičajeno.

dobio i dio susjednog posjeda Položitica. U svakom slučaju, ovaj navod potvrđuje da su posjedi Položnica i Položitica dva različita toponima.²²⁴²

Utvrda Položnica prvi puta se spominje 1288. godine. Naime, 9. kolovoza te godine Vašvarski je kaptol potvrdio zamjenu posjeda i utvrde Položnice koju je ugarski palatin Ivan predao knezu Nikoli Gisingovcu za njegov posjed i utvrdu Eger u sjeverozapadnoj Ugarskoj.²²⁴³ Osim činjenice da je utvrda i posjed Položnica od te godine bila u vlasništvu moćnih Gisingovaca, iz isprave se saznaje da je taj posjed nešto ranije ugarski palatin Ivan kupio, i to vrlo vjerojatno od dotadašnjeg njegova vlasnika župana Rutha, ili njegovih nasljednika. Naime, sastavljač isprave za posjed i utvrdu Položnicu koristi izraz *empticia* što ukazuje da je taj posjed bio kupljen, a ne naslijeđen ili od vladara podijeljen. U tom slučaju je upravo palatin Ivan tijekom šestoga, sedmoga i osmoga desetljeća 13. stoljeća izgradio utvrdu Položnicu koja se prvi puta spominje kao *castrum* u njegovu vlasništvu.

Gisingovci su utvrdu Položnicu posjedovali sve do sredine drugoga desetljeća 14. stoljeća i njihova sukoba s novim ugarsko-hrvatskim kraljem Karlom Robertom. Nakon što ih je 1316. godine porazio podno utvrde Zdenaca, kao što je već rečeno, budući slavonski ban Ivan I. Babonić je od kralja dobio i utvrdu Položnicu.²²⁴⁴ Krajem trećega ili početkom četvrtoga desetljeća 14. stoljeća Babonići su u povijesnim izvorima slabo rasvijetljenim okolnostima izgubili utvrdu Položnicu, baš kao i obližnju utvrdu Bršljanovac.

Dok se za posjed Položnicu može ustanoviti da se nalazio na prostoru današnjeg sela Stara i Nova Ploščica, kao i na desnoj strani potoka Šmiljanovca, tj. prostoru današnjeg sela Ruškovac,²²⁴⁵ sama lokacija utvrde nije potpuno sigurna. Lovrenčević smatra da je lokalitet „Greda“ koji se nalazi istočno od centra Stare Ploščice prema rijeci Česmi, a na njemu su pronađeni keramički ulomci iz 14. i 15. stoljeća, pozicija utvrde Položitice²²⁴⁶ koja se kao posjed prvi puta spominje 1250. godine kada ga je od lokalnog plemstva kupio stanoviti Dijan.²²⁴⁷ S druge, pak, strane, za lokalitet „Grčina“ koji po svojim dimenzijama neobično

²²⁴² Usporedi: Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 35.-36.

²²⁴³ ...*quod Nicolaus banus filius Stephani bani castrum suum Egarwar uocatum cum possessionum dedit et reliquit Johanni platino ... E conuerso autem dominus Johannes palatinu sin concambium ipsius castru et possessionum predictam castrum suum Polosnicha uocatum et omnes possessiones suas empticias in comitatu Garygh existentes cum omnibus utilitatibus suis et pertinenciis uniuersis assignauit, dedit et locauit predicto Nicolao bano similiter...*, CD 6, dok. 519., str. 611.

²²⁴⁴ ...*item possessiones Polosnycha vocatas cum castro similiter vocato, in comitatu de Garyg existentes...*, CD 8, dok. 361., str. 439.-440.

²²⁴⁵ Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 37.

²²⁴⁶ Lovrenčević, Zvonko, „Srednjovjekovne gradine u Bilogori“, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, vol. 14, Zagreb, 1989., str. 155.

²²⁴⁷ CD 4, dok. 379., str. 438.

veliki centralni humak, Lovrenčević smatra da je upravo pozicija utvrde Položnica.²²⁴⁸ Ova razmišljanja prihvaća i Pisk koja dodaje da je svakako jedan od ova dva lokaliteta bila pozicija utvrde Položnica, ali da se ne može sa sigurnošću tvrditi koji je točno bio Položnica, a koji Položitica, barem dok se na terenu ne provedu sustavna arheološka iskapanja.²²⁴⁹

U vremenu dok su Babonići gospodarili Položnicom negdje podno te utvrde stajala je župna crkva Svetoga Jakova Apostola koja se prvi puta spominje u popisu goričkog arhiđakona Ivana iz 1334.,²²⁵⁰ te potom i 1349. godine u ispravi kojom je Zagrebački kaptol obavijestio bana Nikolu o nezakonitim tributima koji se ubiru na prostoru Kraljevine Slavonije. Taj se tribut ubirao u blizini crkve Svetoga Jakova u Položnici, a nezakonito ga je uveo magistar Stjepan, sin nekadašnjega bana Mikca Prodavića.²²⁵¹ U svakom slučaju, ovaj navod je direktna potvrda da se sredinom 14. stoljeća, a vrlo vjerojatno i puno ranije, tj. od kraja 13. stoljeća, u naselju podno utvrde Položnice trgovalo, što bi čak moglo značiti da je podno te utvrde postojalo trgovište.²²⁵²

²²⁴⁸ Lovrenčević, „Srednjovjekovne gradine u Bilogori“, str. 154.-155.

²²⁴⁹ Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 38.

²²⁵⁰ ...*Item ecclesia beati Jacobi apostoli de Polosnicha...*, Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije“, str. 224.

²²⁵¹ ...*itme prope ecclesiam sancti Jacobi in Polosnycha tempore magistri Stephani filii Myhch condam bani et per ipsum fuit quoddam tributum inuste institutum et nunc per vestros indebite exigitur et iniuste...*, CD 11, dok. 399., str. 529.

²²⁵² Pisk, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine*, str. 36.

5. Zaključak

U ovome radu obrađena je povijest plemićkoga roda Babonića u razdoblju od njihovih prvih spominjanja u povijesnim izvorima na samome kraju 12. i početkom 13. stoljeća pa sve do kraja 14. stoljeća, tj. razdoblja koje predstavlja krupnu promjenu u političkom životu dolaskom novog kralja Žigmunda Luksemburškog na prijestolje u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu, kao i promjenama u društvu do kojih dolazi na prijelazu iz razvijenog u kasni srednji vijek, ali i razdoblje koje donosi znatne promjene u životu samoga roda. Naime, u to se je doba politički utjecaj pripadnika roda na šira društvena zbivanja znatno smanjio, a također se domena njihovih posjeda svela na usko područje uz rijeku Unu.

Porijeklo knezova Babonića nije u potpunosti moguće osvijetliti zbog nedostatka povijesnih izvora. Ishodišna točka kasnijih Babonića svakako se nalazila na južnom prostoru Gorske županije, tj. negdje na južnim padinama današnje Zrinske gore prema rijeci Uni. Uzevši u obzir arheološke nalaze koji svjedoče o kontinuitetu naseljenosti barem od kraja 11. i početka 12. stoljeća, moguće je pretpostaviti da je ishodišna točka knezova Babonića bila utvrda Zrin ili, pak, obližnja utvrda Gorička. Nadalje, činjenica da se već zarana u svojim intitulacijama koriste termin *comes* njihovo porijeklo moguće povezati sa vjerojatno županskom službom na prostoru srednjovjekovne Gorske županije. Štoviše, vrlo blizak odnos prvih Babonića sa ugarsko-hrvatskom kraljevskom dinastijom, i to poglavito s kraljem Andrijom II., baš kao i njihove političke akcije na širem prostoru središnjeg dijela srednjovjekovne Slavonije, ukazuju na izuzetan društveni položaj, kakav nije ostvario nijedan drugi plemićkih rod s toga prostora.

Od sredine pa sve do kraja 13. stoljeća pripadnici roda Babonića postepeno se uzdižu na društveno-političkoj skali u procesu koji je popratilo i širenje njihovih posjeda, sve do drugoga desetljeća 14. stoljeća, tj. vremena u kojemu su prvo knez Stjepan V., pa potom i njegov brat Ivan I., obnašali gotovo nasljednu čast slavonskih banova. U to su doba Babonići imali mnoštvo utvrđenih gradova i posjeda ne samo u dolini rijeke Une, nego li i na širem prostoru današnje Banovine, Korduna, Žumberačko-samoborskog gorja, potom i niz posjeda i utvrda oko Zagreba (Susedgrad, Medvedgrad, Želin), ali i na prostoru današnje Moslavačke gore, te u dolini rijeke Vrbasa. Većinu posjeda Babonići su ili kupili ili dobili od vladara. Nakon sukoba sa novim slavonskim banom Mikcom, eksponentom politike kralja Karla Roberta, Babonići su sredinom trećega desetljeća 14. stoljeća doživjeli vojni poraz podno utvrde Stjeničnjaka, tadašnjeg rodovskog središta, koji se uskoro pokazao mnogo kobnijim nego li je to isprva izgledalo. Ne samo da su izgubili politički utjecaj nego im je kralj u

razmjerno kratkom vremenu oduzeo gotovo sve utvrđene gradove i posjede osim onih koji su se nalazili u dolini rijeke Une. Unatoč tome u drugoj polovici 14. stoljeća Babonići, i to poglavito ona grana roda koja će se kasnije zvati knezovima Blagajskima, donekle je restaurirala politički, gospodarski i društveni utjecaj roda, te će upravo prostor srednjega i donjega toka rijeke Une, uz iznimku Zrina, Dubice i kraljevskoga Bihaća, postati centar njihovih posjeda u narednim stoljećima sve do sredine 16. stoljeća kada te prostore konačno zauzimaju Osmanlije.

Nakon što se rod Babonića od početka 13. stoljeća može pratiti u sačuvanim povijesnim vrelima, taj plemićki rod, iako malobrojan, već je bio organiziran po agnatskom principu, a temeljna poveznica među njegovim članovima bio je srodstvo. Koncem 14. i početkom 15. stoljeća dolazi do konačnog raspada roda Babonića koji se podijelio na plemićke obitelji od kojih su jedino preživjeli sinovi kneza Dujma koji će se ubuduće nazivati knezovima Blagajskim. Prilikom pojavljivanja u izvorima početkom 13. stoljeća plemićki rod Babonića već je bio podijeljen u dvije grane, knezovi od Vodice i knezovi od Goričke. Nakon što je izumrla krajem sedamdesetih godina 13. stoljeća grana od Vodice njihove su posjede preuzeli knezovi od Goričke. Sredinom tridesetih godina 14. stoljeća dolazi do nove podjele na grane roda Babonića – krupska i blagajska grana.

Pripadnici srednjovjekovnih plemićkih rodova Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva zajedno su posjedovali zemlju i dijelili prihode s nje. Osim toga, njihovo se zajedništvo očitovalo i u korištenju zajedničkih simbola, imena i grba, te postojanju zajedničkog vjerskog života predstavnika roda. Zajedničko ime roda, a pogotovo grb, omogućavali su pojedincima poistovjećivanje sa svojim rodnom. Prema sačuvanim pečatima knezova Babonića sa kraja 13. stoljeća moguće je utvrditi izgled njihova grba, koji se doduše vremenom mijenjao ali su zadržani osnovni heraldički element – kose grede. U početku se na grbu redovito nalazio uspravni propeti lav, kojega su nakon povezivanja sa obitelji Ursinić zamijenili ruža i medvjed. S druge strane, u sačuvanim izvorima pripadnici roda Babonića vrlo su rijetko, samo jednom, imenovani pojmovima *genus* i *generatio*, već su najčešće imenovani imenima svoga oca ili prema najvažnijoj utvrdi ili posjedu.

Baš kao i drugi plemićki rodovi Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i Babonići su ženidbenim vezama nastojali osigurati što bolji politički položaj ne samo unutar već i izvan granica kraljevstva. U vremenima najvećeg uspona na društvenoj skali krajem 13. i početkom 14. stoljeća Babonići su se ženili pripadnicama moćnih magnatskih obitelji izvan granica Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, kao što su bili Goričko-tirolski knezovi, potom Ortenburžani ili pak potomci bosanskog bana Prijezde. No, od druge polovice 14. stoljeća Babonići sve više

za žene uzimaju pripadnice plemićkih rodova iz Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva kao što su bili knezovi Kurjakovići, ili lokano rodovsko plemstvo poput Ratetića.

Kao i drugi onodobni magnati Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i Babonići su imali mrežu svojih službenika i familijara koji su za njih vršili razne službe poput upravitelja posjeda, poslanika, kaštelana utvrda, ali su ih i pratili u vojnim pohodima kao članovi njihova banderija koji su Babonići, prema sačuvanim povijesnim izvorima, imali od kraja 13. stoljeća. Osim toga, i Babonići su imali svoja kulturna mjesta kao što je bio oltar Svetoga Križa u kapeli Svetoga Nikole unutar kompleksa cistercitskog samostana u Topuskom, ali su i bili patroni mnogih crkava i samostana na širokom prostoru svoje državine. Štoviše, na tom su prostoru razvijali gospodarstvo poticanjem trgovine, izgradnjom trgovišta i raznih neagrarnih naselja podno svojih utvrđenih gradova, i to poglavito u dolini rijeke Une, tj. uz jednu od najvažnijih trgovačkih putova koji je spajao srednjovjekovnu Hrvatsku i Dalmaciju sa Slavonijom i Ugarskom.

Iako se ovim radom pokušalo dati što više odgovora o širem društvenom, političkom, gospodarskom, kulturnom i religioznom životu pripadnika roda Babonića od početka 13. do kraja 14. stoljeća, ipak su neka pitanja ostala tek donekle odgovorena. Stoga daljnja istraživanja treba usmjeriti na definiranje odnosa Babonića prema onim crkvenim središtima koja nisu detaljno obrađena u ovome radu, a odnose se na promatrani period do kraja 14. stoljeća. U prvome redu se to odnosi na pitanja odnosa Babonića naspram franjevaca i dominikanaca, ali i pavlina, tj. redovničkih zajednica koje su imali samostane i kuće na prostoru državine knezova Babonića. Dakako, posebno istraživačko pitanje je daljnji povijesni razvoj knezova Blagajskih, grane roda Babonića, u 15. i 16. stoljeću, te njihovo unutrašnje funkcioniranje, ali i odnos prema vladaru, banovima, te društvenim i crkvenim sjedištima. Štoviše, pitanje koje je posebno potrebno istražiti je vrijeme osmanske ugroze knezova Blagajskih od kraja 15. pa sve do sredine 16. stoljeća i pada Pounja u osmanske ruke. Kako bi se dao odgovor na ovo i sva ostala preostala pitanja potrebno je provesti detaljnija istraživanja ne samo objavljenje i poznate neobjavljene izvorne diplomatske građe, već je potrebno odraditi veliki posao u povijesnim arhivima, i to ponajprije u Budimpešti i Beču, ali isto tako potražiti moguće spominjanje knezova Blagajskih u raznim kronikama srednjoeuropske provenijencije. Ova istraživanja u prvom redu zahtijevaju dosta vremena, ali i značajna materijalna sredstva, te su stoga ostavljena za buduća vremena.

6. Popis karata i priloga

karte:	str.
- karta 1 - posjedi knezova Babonića i šest rodova županije Gore oko 1200. godine	28
- karta 2 - posjedi knezova Babonića oko 1275. godine	54
- karta 3 - posjedi knezova Babonića oko 1290. godine	73
- karta 4 - posjedi knezova Babonića oko 1310. godine	100
- karta 5 - posjedi knezova Babonića oko 1322. godine	110
- karta 6 - posjedi knezova Babonića oko 1337. godine	125
- karta 7 - posjedi knezova Babonića oko 1370. godine	146
- karta 8 - posjedi knezova Babonića Blagajskih oko 1394. godine	152
- karta 9 - posjedi knezova Babonića Blagajskih oko 1400. godine	158
- karta 10 - moguća pozicija utvrde Vodičevo (Vodica)	294
- karta 11 - pozicija utvrde Zrina i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća	299
- karta 12 - pozicija utvrde Krupe i njenog podgrađa tijekom 14. stoljeća	309
- karta 13 - moguća pozicija utvrde Otoke, njenog podgrađa i franjevačkog samostana tijekom 14. i 15. stoljeća	317
- karta 14 - pozicija utvrde Ostrožac i moguća pozicija njezina podgrađa tijekom 14. stoljeća	324
- karta 15 - pozicija utvrde Novigrad (Todorovo)	328
- karta 16 - pozicija utvrde Blagaj i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća	341
- karta 17 - pozicija grada Stjeničnjaka, njegova podgrađa i franjevačkog samostana tijekom 14. i 15. stoljeća	361
- karta 18 - pozicija utvrde Okić i njenog podgrađa tijekom 14. i 15. stoljeća	377
- karta 19 - pozicija grada Samobora, slobodne varoši i crkava Svete Ane, Svete Anastazije i Svete Helene u 13. i 14. stoljeću	385
- karta 20 - pozicija grada Lipovca	392
- karta 21 - pozicija utvrda Žumberak i Sicherstein početkom 14. stoljeća	396
- karta 22 - pozicija utvrde Ozalj, njenog podgrađa i naselja Trg početkom 14. stoljeća	405
- karta 23 - pozicija utvrde Medvedgrad	418
- karta 24 - pozicija utvrde Susedgrad i moguća pozicija crkve B. D. Marije	424
- karta 25 - pozicija utvrde Moslavine, te moguća pozicija njenog podgrađa i obližnjeg trga tijekom 14. i 15. stoljeća	431
- karta 26 - pozicija utvrde Bršljanovac, te moguća pozicija njenog podgrađa u 14. stoljeću	434

prilozi:	str.
- prilog 1 - isprava kralja Ljudevita I. od 26. veljače 1352.	38
- prilog 2 - isprava Zagrebačkog kaptola iz 1350. godine	42
- prilog 3 - isprava o miru u Ozlju od 20. travnja 1278.	60
- prilog 4 - isprava kojom bosanski ban Prijezda 1287. godine daruje banu Stjepanu IV. županiju Zemljanik	63
- prilog 5 - isprava kojom 1292. godine kralj Andrija III. daruje banu Stjepanu IV. posjed Drežnik	71
- prilog 6 - isprava o miru između braće Stjepana IV. i Radoslava I. iz 1294. godine	75
- prilog 7 - isprava kojom kralj Anrija III. prima 1299. godine braću Stjepana V., Ivana I., Radoslava II. i Ota u svoju milost	82
- prilog 8 - isprava kojom slavonski ban Ivan I. posinjuje svoga nećaka kneza Ivana II. 21. svibnja 1321.	109
- prilog 9 - isprava kojom kralj Karlo Robert 1328. godine potvrđuje Babonića Moslavinu i oduzima im Stjeničnjak	117
- prilog 10 - isprava o prelasku knezovova Jurja, Dionizija II. i Pavla u službu Habsburgovaca 1336. godine	120
- prilog 11 - isprava o sporazumu kneza Dujma Blagajskog i knezova Stjepana i Henrika iz roda Gútkeleda o ranijoj podjeli posjeda i gradova	129
- prilog 12 - „oporuka“ kneza Pavla od Krupe od 21. srpnja 1370.	139
- prilog 13 - presuda banova Stjepna i Ivana od Lendave o posjedu Zelčnica iz 1382. godine	144
- prilog 14 - isprava Zagrebačkog kaptola od 18. kolovoza 1396.	153
- prilog 15 - rodoslovlje knezova Babonića do kraja 14. stoljeća	172
- prilog 16 - spominjanje pripadnika roda Babonića u sačuvanim povijesnim izvorima iz 13. i 14. stoljeća	173
- prilog 17 - rekonstrukcija grba Radoslava I. (1278.)	207
- prilog 18 - pečat Stjepana IV. (1295.)	207
- prilog 19 - rekonstrukcija grba Stjepana IV. (1295.)	207
- prilog 20 - rekonstrukcija grba Stjepana V. (1308.)	207
- prilog 21 - rekonstrukcija grba Ivana I. (1316.)	207
- prilog 22 - pečat Ivana II. (1321.)	208
- prilog 23 - pečat kneza Juraja (1321.)	203
- prilog 24 - zajednički pečat Ivana II., Juraja i Dionizija II. (1321.)	208
- prilog 25 - rekonstrukcija grba Pavla od Krupe (1336.)	208
- prilog 26 - pretpostavljeni grb knezova Blagajskih iz prve polovice 15. stoljeća	208
- prilog 27 - nadgrobna ploča kneza Grgura Blagajskog (1502.)	209

- prilog 28 - grb obitelji Ursinića iz grbovnika Korjenić-Neorić (1575.)	209
- prilog 29 - Cetingradska isprava (1527.)	209
- prilog 30 - pečat kneza Stjepana Blagajskog sa Cetingradske isprave (1527.)	209
- prilog 31 - rekonstrukcija grba Stjepana Blagajskog (1527.)	209
- prilog 32 - grb knezova Blagajskih iz grbovnice podijeljene od kralja Maksimilijana (1571.)	210
- prilog 33 - grbovi knezova Blagajskih prema Valvasoru i Ramschisslu (1688.)	210
- prilog 34 - grb Babonića	210
- prilog 35 - grb Blagajskih	210
- prilog 36 - službenici i familijari knezova Babonića	249
- prilog 37 - popis tipova isprava knezova Babonića ovjerenih pred srednjovjekovnim kaptolima Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva	261
- prilog 38 - tlocrt utvrde Zrin	297
- prilog 39 - pogled sa juga na utvrdu Zrin.....	298
- prilog 40 - pozicija prvobitne sjeverne branič kule utvrde Zrin	298
- prilog 41 - prikaz Krupe i njenog podgrađa iz Krupišićeva putopisa (1530.)	308
- prilog 42 - tlocrt Krupe na Uni	308
- prilog 43 - pogled na utvrdu Krupu na Uni.....	309
- prilog 44 - otok na Uni pokraj Krupe – moguća pozicija podgrađa	310
- prilog 45 - ostaci srednjovjekovnog zida u blizini džamije u Bosanskoj Otoci na otočiću na rijeci Uni	318
- prilog 46 - pogled na današnju Bosansku Otoku i brdo Plavna	318
- prilog 47 - tlocrt utvrde Ostrožac	323
- prilog 48 - sjeverna kula grada Ostrošca.....	324
- prilog 49 - tlocrt Novigrada.....	327
- prilog 50 - pogled na utvrdu Novigrad (Todorovo)	328
- prilog 51 - tlocrt ruševina na poziciji „Crkvina“ podno Blagaja	340
- prilog 52 - tlocrt utvrde Blagaja	341
- prilog 53 - rodoslovlje grane knezova od Lapca koji su imali posjede u Drežničkoj županiji	347
- prilog 54 - skica tlocrta Stjениčnjaka i pozicije „Crkvina“	359
- prilog 55 - crtež utvrde Stjениčnjaka sa kraja 19. stoljeća	360
- prilog 56 - položaj grada Stjениčnjaka	360
- prilog 57 - istočni zid grada Stjениčnjaka	361
- prilog 58 - tlocrt utvrde Okić	376

- prilog 59 - pogled na utvrdu Okić.....	377
- prilog 60 - tlocrt utvrde Samobor	384
- prilog 61 - ruševine starog grada Samobora	385
- prilog 62 - tlocrt grada Lipovca	390
- prilog 63 - crtež grada Lipovca iz 1889. godine	390
- prilog 64 - panoramski pogled na ruševine starog grada Lipovca	391
- prilog 65 - istočni zid utvrde Lipovac	391
- prilog 66 - pogled na utvrdu Žumberak	396
- prilog 67 - tlocrt utvrde Žumberak	397
- prilog 68 - tlocrt utvrde Ozalj	404
- prilog 69 - pogled na utvrdu Ozalj	405
- prilog 70 - tlocrt utvrde Medvedgrad	417
- prilog 71 - panoramski pogled na utvrdu Medvedgrad	418
- prilog 72 - tlocrt utvrde Susedgrad	423
- prilog 73 - ruševine utvrde Susedgrad	424
- prilog 74 - rekonstrukcija mogućeg tlocrta grada Moslavine	431
- prilog 75 - skica tlocrta i položaja staroga grada Bršljanovca	433

7. Izvori i literatura

Kratice

AAV	- Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium
APJ	- Arkiv za povjestnicu jugoslavensku
AFFM	- Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia
AFH	- Archiv für Heimatkunde. Geschichtsforschungen, Quellen, Urkunden und Regeste
CD	- Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae
CDCB	- Codex diplomaticus comitum de Blagay
CDDOS	- Magyarország melléktartományainak oklvtára. Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék). Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum (Comitatum: Dubicza, Orbász et Szana)
CDH	- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis
CD Supplementa	- Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Supplementa
CJH	- Corpus juris hungarici seu decretum generale incliti regni Hungariae partiumque eidem annexarum
Habsburški spomenici	- Monumetna Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae. Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije
Listine	- Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke republike. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium
MES	- Monumenta Ecclesiae Strigoniensis
MGHS	- Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum
MHCZ	- Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae
MHEZ	- Monumenta historica episcopatus zagrabiensis
MHSM	- Monumenta historica Slavorum meridionalium
NRA	- Neoregistrata acta
RIS	- Rerum Italicarum Scriptorum

SCGOC	- Statuta capitulorum generalium ordinis cisterciensis
SRH	- Scriptores Rerum Hungaricarum
TOMA	- Thomae Archidiaconi: Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum. Toma Arhidakon: Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika
Tripartit	- Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. Tripartitum opus iuris inclyti regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz editum
URK	- Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain
VMHHSI	- Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia

7.1. Arhivska i muzejska građa

- Arheološki muzej, Zagreb
 - „Numizmatička zbirka“
- Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
 - fond „Zbirka listn“
- Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
 - fond „Latinske isprave (1070-1859)“
- Hrvatski državni arhiv, Zagreb
 - fond „Neoregistrata acta“
 - fond „Documenta medievalia varia“
- Magyar Országos Levéltár, Budimpešta
 - fond „Mohács előtti gyűjtemény“
 - fond „Diplomatikai fényképgyűjtemény“
- Österreichischen Staatsarchiv
 - fond Allgemeine Urkundenreihe
 - Liber Commemorialium*, sv. I (rukopis)

7.2. Objavljena vrela

- Barbarić, Josip - Kolanović, Josip - Lukinović, Andrija - Marković, Jasna (ur.), *Camera apostolica: obligationes et solutiones cameralie primo (1299-1560)*, sv. 1, Zagreb-Rim, 1996.
- Barbarić, Josip - Marković, Jasna (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Supplementa. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije: Dodaci*, sv. 2, Zagreb, 2002.
- Bartholomaeus de Pisa, „De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu“, u: Albizzi, Bartolomeo (ur.), *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia*, sv. 4, Quaracchi, 1906.
- Bellono Utinensi, Antonio „Vitae patriarcharum Aquilejensium“, u: Muratorius, Ludovicus Amnonius (ur.), *Rerum Italicarum Scriptores*, sv. 16., Milano, 1730., str. 5.-106.
- Bizjak, Matijaž – Preinfalk, Miha (ur.), *Turjaška knjiga listin. II. Dokumentni 15. stoletja*, Ljubljana, 2009.
- Bonaini, Francesco (ur.), *Acta Henrici VII. Romanorum imperatoris et monumenta quaedam alia suorum temporum historiam illustrantia*, Firenze, 1877.
- Canivez, Joseph Marie (ur.) *Statuta capitulorum generalium ordinis cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786*, vol. 1. i 3., Louvain, 1933. i 1935.
- „Carmen Miserabile super Destructione Regni Hungariae per Tartaros“, (Juhász, Ladislaus, ur.), u: Szentpétery, Imre (ur.), *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. 2., Budimpešta, 1938., str. 543.-588.
- „Chronici Hungarici composito saeculi XIV“, (Juhász, Ladislaus, ur.), u: Szentpétery, Imre (ur.), *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. 1., Budimpešta, 1938., str. 217.-505.
- „Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. Tripartitum opus iuris inclyti regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz editum“, u: Bak, M. János - Banyó, Péter - Rady, Martin (ur.), *The Laws of Hungary. The Customary Law of the Renowed Kingdom of Hungary in Three Parts (1517.)*, ser. I, vol. 5, Budimpešta, 2005.
- Fejér, Georgius (ur.), *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, vol. 6, tom. 1, Buda, 1831.
- „Fragmenta Chronici Foro-Julienensis, auctore Juliano canonico Civitatensi cum additamentis. Ab anno Christi MCCLII. Usque ad annum MCCCLXIV.“, u: Muratorius, Ludovicus Amnonius (ur.), *Rerum Italicarum Scriptores*, sv. 24., Milano, 1738., str. 1190.-1230.
- „Grbovnik obitelji Korjenić-Neorić“, u: Banac, Ivo (ur.), *Grbovi: biljezi ideniteta*, Zagreb, 1991., str. 135.-316.

- Greiderer, Vigilius P. (ur.), *Germania Franciscana*, sv. 1, Oeniponte, 1777.
- „Iohannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum, libri IV - VI“, sv. 2., u: Schneider, Fedor (ur.), *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. VII: Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum separati editi*, 36.2., Hannover, 1910., str. 1.-237.
- Klaić, Nada (ur.), *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb, 1972.
- Knauz, Ferdinand (ur.), *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, sv. 2, Esztergom, 1882.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan (ur.), *Monumenta historica Slavorum meridionalium. Povjestni spomenici južnih Slavenah: Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom od god. 503.-1102.*, knj. 2, Zagreb, 1874.
- Laszowski, Emilij (ur.), *Monumetna Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae. Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije*, sv. 1, 2 i 3, Zagreb, 1914., 1916. i 1917.
- Lašvanin, Nikola, *Ljetopis*, Gavran, Ignacije (ur.), Sarajevo-Zagreb, 2003.
- Lucić, Ivan, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. II., Fisković, Cvito (ur.) Split, 1979.
- Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis. Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. 5, Zagreb, 1992.
- Ljubić, Šime (ur.), *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke republike. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, sv. 1., Zagreb, 1868.
- Ljubić, Šime (ur.), *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium: Commissiones et relationes Venetae*, sv. 1, Zagreb, 1876.
- Madijev, Miha, „Historija“, u: *Legende i kronike*, Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.), Split, 1977., str. 151.-184.
- Matijević-Sokol, Mirjana (ur.), *Toma Arhiđakon i njegovo djelo. Rano doba hrvatske povijesti*, Jastrebarsko, 2002.
- Mussati, Albertino, „De Gestis Italicorum post Henricum septimum caesarem. Liber tertius.“, u: Muratorius, Ludovicus Amnonius (ur.), *Rerum Italicarum Scriptores*, sv. 10., Milano, 1727., str. 593.-606.
- Nagy, Imre - Nyáry, Albert (ur.), *Magyar diplomacziak emlékek. Mátyás király korából*, sv. 4, Budimpešta, 1878.
- „Obsidionis Iadrensis libri duo“, u: Lucius, Joannes, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amsterdam, 1666.
- „Ottokars Österreichische Reimchronik“, sv. 2., u: Seemüller, Joseph (ur.), *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. VIII: Deutsche Chroniken*, 5.2., Hannover, 1893., str. 721.-1277.

- Perić, Olga – Matijević-Sokol, Mirjana (ur.), *Thomae Archidiaconi: Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum. Toma Arhidakon: Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, Split, 2003.
- Rački, Franjo, „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine“, *Starine JAZU*, knj. 4, Zagreb, 1872., str. 201.-229.
- Raynaldi, Odorico (ur.), *Annales Ecclesiae Romae*, Rim, 1667.
- Sardelić, Mirko (ur.), *Rogerije iz Apulije. Carmen miserabile*, Zagreb, 2010.
- Shumi, Franz (ur.), *Archiv für Heimatkunde. Geschichtsforschungen, Quellen, Urkunden und Regeste*, sv. 1, Ljubljana, 1882./1883.
- Schafárik, Joannes, *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium*, knj. 1-2, Beograd, 1860.-1862.
- Schumi, Franz (ur.), *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain*, sv. 1 i 2, Ljubljana, 1883. i 1887.
- Sella, Pietro – Vale, Giuseppe (ur.), *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV. Venetia-Histria Dalmatia. Studi e testi 96*, Citta del Vaticano, 1941.
- Smičiklas, Tade i drugi (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 i 18, Zagreb, 1904., 1905., 1906., 1907., 1908., 1909., 1910., 1911., 1912., 1913., 1914., 1915., 1916., 1934., 1976., 1981. I 1990.
- Šišić, Ferdo (ur.), *Acta comitialia Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae. Hrvatski saborski spisi*, sv. 2, Zagreb, 1915.
- Thallóczy, Lajos - Barabás, Samu (ur.), *A Blagay-csalad okleveltara. Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budimpešta, 1897.
- Thallóczy, Lajos - Hodinka, Antal (ur.), *Magyarország melléktartományainak oklvéltára. A horvatt veghelyek oklévelára*, Budimpešta, 1903.
- Thallóczy, Lajos - Horváth, Sándor, *Magyarország melléktartományainak oklvéltára. Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék). Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum (Comitatum: Dubicza, Orbász et Szana)*, Budimpešta, 1912.
- Theiner, Augustin (ur.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, sv. 1, Rim, 1859.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur.), *Povjestni spomenici zagrebačke biskupije XII i XIII stoljeća. Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis saec. XII & XIII*, sv. 2, Zagreb, 1874.

- Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur.), *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine Dalmatinsko-Horvatsko-Slavonske*, sv. 1, Zagreb, 1889.
- Tomasich, Joannis Minoritae, „Chronicon breve Regni Croatiae“, u: Kukuljević-Sakcinski, Ivan (ur.), *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. 9, Zagreb, 1868., str. 13.-34.
- Verböczy, Stjepan (ur.), *Corpus juris hungarici seu decretum generale incliti regni Hungariae partiumque eidem annexarum*, tom. 1, Buda, 1751.

7.3. Literatura

- Abulafia, David (ur.), *The New Cambridge Medieval History: c. 1198-c. 1300*, vol 5, Cambridge, 1999.
- Анчић, Младен, „Бихаћ – слободна краљевска варош“, *Исторњски зборник*, бр. 4, Бањалука, 1983., стр. 125.-134.
- Анчић, Младен, „Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 27, Zagreb, 1994., str. 29.-42.
- Анчић, Младен, „Parba za dio nasljeđa banovca Jakova Šubića Bribirskog“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 36, Zadar, 1994., str. 309.-352.
- Анчић, Младен, „Vlastelinstvo hrvatskoga hercega u Gorskoj županiji“, *Povijesni prilozi*, sv. 15, Zagreb, 1996., str. 201.-240.
- Анчић, Младен, „Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Zadru*, sv. 38, Zadar, 1996., str. 53.-95.
- Анчић, Младен, *Putanja klatna: Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar-Mostar, 1997.
- Анчић, Младен, „Cistercians in Thirteenth Century Croatia“, *Mediaevistik*, sv. 10, Salzburg, 1997., str. 205.-218.
- Анчић, Младен, „Od tradicije 'sedam pobuna' do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća“, *Povijesni prilozi*, vol. 37, Zagreb, 2009., str. 43.-96.
- Andrásy, Gyula (ur.), *Magyarország címeres könyve. Liber armorum Hungariae*, Budimpešta, 1913.
- Andrić, Stanko, „Iločki čudotvorac sveti Ivan Kapistran“, *Hrvatska revija*, br. 2, Zagreb, str. 40.-49.
- Antoljak, Stjepan, „Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u zaleđu Zadra“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 9, Zadar, 1962., str. 55.-115.
- Antoljak, Stjepan, „Ban Pavao Bribirski 'Croatorum dominus'“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar, 1972., str. 5.-62.
- Antoljak, Stjepan, „Zadarski knez Pavao Zrinski“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 20, Zadar, 1973., str. 111.-118.
- Antoljak, Stjepan, *Pacta ili concordia od 1102.*, Zagreb, 1980.
- Apostolova Maršavelski, Magdalena, „*Quarta puellaris* po običajnom pravu Turopolja“, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, Zagreb, 1998., str. 243.-251.

- Apostolova Maršavelski, Magdalena, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, Zagreb, 1998.
- Arlond, Benjamin, *Princes and Territories in Medieval Germany*, Cambridge, 1991.
- „Babonići“, *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, sv. 1, Zagreb, 1977., str. 366.
- „Babonići“, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1, Zagreb, 1999., str. 526.-527.
- Bak, János M., „*Una eademque nobilitas? Domini i familia* među srednjovjekovnim plemstvom Kraljevine Ugarske“, *Izabrane teme iz hrvatske povijesti: Zbornik radova*, Zagreb, 2007., str. 85.-96.
- Banac, Ivo, *Grbovi: biljezi ideniteta*, Zagreb, 1991.
- Banyó, Péter, *The Filial Quarter: Inheritance of Noblewomen in Medieval Hungary*, magistarski rad, Central European University, Budimpešta, 1999.
- Barada, Miho, „Vrijeme smrti i obiteljski odnošaji bana Mladena II. Novi prilozi“, *Šišićev zbornik*, Zagreb, 1929., str. 167.-171.
- Barada, Miho, „Historicitet imena Svačić“, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, sv. 16, - Zagreb, str. 1935., str. 137.-141.
- Barada, Miho, „Postanak hrvatskog plemstva“, *Rad HAZU*, sv. 273, Zagreb, 1943., str. 193.-218.
- Barada, Miho, „Lapčani“, *Rad JAZU*, sv. 300, Zagreb, 1954., str. 473.-535.
- Basić, Ivan, „O pokušaju ujedinjenja zagrebačke i splitske crkve u XIII. stoljeću“, *Pro tempore. Časopis studenata povijesti*, sv. 3, Zagreb, 2006., str. 25.-44.
- Batanić, Mijo Vjenceslav, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka*, sv. 1, Zagreb, 1881.
- Bedić, Marko, „Moslavina od 12.-16. stoljeća“, *Zbornik Moslavine*, knj. 2, Kutina, 1991., str. 25.-41.
- Bedić, Marko, „Čupori Moslavački“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, god. 31, br. 1, Zagreb, 1998., str. 53.-67.
- Beller, Steven, *A Concise History of Austria*, Cambridge, 2009.
- Bennet, Matthew - Branbury Jim - DeVries, Kelly - Dicke, Iain - Jestice, Phyllis, *Fighting Techniques of the Medieval World: Equipment, Combat Skills, and Tactics*, London, 2007.
- Bérenger, Jean, *A History of the Habsburg Empire 1273-1700*, London-New York, 1994.
- Beuc, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb, 1985.
- Bilogrivić, Nikola, *Katolička crkva na području današnje Banjalučke biskupije do invazije Turaka: Topološke i povijesne crtice*, Sarajevo, 1998.

- Birin, Ante, *Knez Nelipac i hrvatski velikaški rod Nelipčića*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2006.
- Birin, Ante, „Knez Nelipac i krbavski knezovi Kurjakovići“, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, Gospić, 2009., 221.-237.
- Birin, Ante, „Cetinski knez Ivaniš Nelipčić – “ban naših Kraljevstava Dalmacije i Hrvatske”, *Humanitas et litterae : ad honorem Franjo Šanjek (Zbornik u čast Franje Šanjeka)*, Zagreb, 2009., str. 289.-302.
- Blagojević, Miloš, „Severna granica bosanske države u XIV veku“, *Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena*, Beograd, 1995., str. 59.-76.
- Bobovec, Ana, „Srednjovjekovni arheološki lokaliteti na području općina Kutina i Garešnica“, *Muzejski vjesnik*, god. 14, br. 14, Zagreb, 1991., str. 8.-12.
- Bobovec, Ana, „Grad Moslavina u svjetlu dosadašnjih arheoloških istraživanja“, *Muzejski vjesnik*, god. 16, br. 16, Zagreb, 1993., str. 17.-21.
- Bobovec, Ana, „Arheološka topografija područja općina Popovača i Velika Ludina“, *Zbornik Moslavine*, knj. 5/6, Kutina, 2003., str. 13.-25.
- Bogović, Mile, *Modruška ili Krbavska biskupija: Povodom 500. obljetnice prijenosa biskupijskog središta iz Krbave u Modruš (1460.-2010.)*, Gospić, 2010.
- Bojanovski, Ivo, „Blagaj na Sani“, *Bulletin Zavoda za liokvna umjetnosti Jugoslavenska akademije znanosti i umjetnosti*, god. 12, br. 3, Zagreb, 1964., str. 6.-18.
- Bojanovski, Ivo, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Sarajevo, 1974.
- Bojanovski, Ivo, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo, 1988.
- Bojničić, Ivan, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg, 1899.
- Bojničić, Ivan, „Jakov Bribirski od plemena Šubić“, *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog Zemaljskog arhiva*, sv. 1, Zagreb, 1899., str. 85.-96.
- Bojničić, Ivan, „Još jedan prilog za povijest banovaca Jakova od plemena Šubić“, *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog Zemaljskog arhiva*, sv. 1, Zagreb, 1899., str. 197.-198.
- Bonassie, Pierre, *From Slavery to Feudalism in South-western, Europe*, Cambridge, 1991.
- Bösendorfer, Josip, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950.
- Botica, Ivan, *Knezovi Krbavski u srednjem vijeku*, doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2011.
- Brunner, Otto, *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria*, Philadelphia, 1992.

- Budak, Neven, „BABONIĆ, Stjepan“, *Hrvatski bibliografski leksikon*, Zagreb, 1983., str. 305.-306.
- Budak, Neven, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb, 1994.
- Budak, Neven, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb-Koprivnica, 1994.
- Budak, Neven, „Zagrebački biskup Stjepan II., suvremenik Tome Arhiđakona“, *Toma Arhiđakon i njegovo doba. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog 25-27. rujna 2000. godine u Splitu*, Split, 2004., str. 153.-158.
- Budak, Neven - Raukar, Tomislav, *Hrvatska povijest srednjega vijeka*, Zagreb, 2006.
- Cvekan, Paškal, *Kostajnica i franjevci*, Kostajnica, 1982.
- Cova, Ugo, *La signoria di Schwarzenegg : un feudo goriziano sul Carso alle porte di Trieste: (XIV-XIX secolo)*, Udine, 2009.
- Čechura, Jaroslav, *České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I.*, Prag, 1999.
- Čače, Slobodan, *Civitates Dalmatiae u «Kozmografiji» Anonima Ravenjanina*, Zadar, 1995.
- Čoralić, Lovorka, *Put, putnici, putovanja: Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb, 1997.
- Čoralić, Lovorka, „Hrvatski ban i istarski markgrof Bertold VII. Andech-Meranski (1182.-1251.)“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Osijek, 2000., str. 11.-17.
- Čučković, Lazo, „Zaštitna arheološka iskapanja na Ozlju“, *Obavijesti Hrvatskoga arheološkog društva*, sv. 3, Zagreb, 1992. str. 49.-51.
- Čučković, Lazo „Prapovijesne gradine karlovačkoga kraja“, *Izdanja HAD-a*, sv. 16., Zagreb, 1993., str. 163.-171.
- Ćuk, Gjuro, *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu*, god. 3, br. 49, Zagreb, 1923., str. 111.-116.
- Ćuk, Juraj, *Stara prošlost Garića i njegova kraja*, Bjelovar, 1934.
- Ćirić, Miloš, *Heraldika*, Beograd, 1988.
- Ćirković, Sima, „O 'Đakovačkom ugovoru'“, *Istorijski glasnik*, sv. 1/4, Beograd, 1962., str. 3.-10.
- Ćosković, Pejo, *Susret sa zagubljenom poviješću: područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 2001.
- Dabinović, Antun, *Hrvatska državna i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama*, Zagreb, 1990.
- Davori Relković, Néda, *Buda város jogkönyve*, Budimpešta, 1905.

- Dobronić, Lelja, „Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201.“, *Rad JAZU*, knj. 283., Zagreb, 1951., str. 245.-329.
- Dobronić, Lelja, *Viteški redovi – templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 1984.
- Dobronić, Lelja, „O Medvedgradu“, *Godišnjak Restauratorskog zavoda Hrvatske*, Zagreb, 1987., str. 137.-139.
- Dobronić, Lelja, *Slobodni i kraljevski grad Zagreb*, Zagreb, 1992.
- Dobronić, Lelja, „Filip: 1247-1262“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 47.-59.
- Dobronić, Lelja, „Timotej: 1263-1287“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 65.-80.
- Dobronić, Lelja, „Ivan I: 1288-1295“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 85.-87.
- Dobronić, Lelja, „Mihalj: 1296-1303“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 89.-93.
- Dobronić, Lelja, „Svetište Majke Božje Garićke i plemići iz Paližne“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, god. 31, br. 1, Zagreb, 1998., str. 69.-78.
- Dobronić, Lelja, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.,
- Duby, Georges, *La société aux XIe et XIIe siècles dans la région mâconnaise*, Pariz, 1953.
- Duby, Georges, „The Nobility in Eleventh and Twelfth-Century Mâconnais“, *Lordship and Community in Medieval Europe*, New York, 1968. str. 137.-155.
- Duby, Georges, *Love and Marriage in the Middle Ages*, Cambridge, 1994.
- Дурман, Александар, „Прилог за реконструкцију најраније повијести“, *Dvor na Uni: od prijeslavenskog doba do naših dana*, knj. I., Dvor na Uni, 1991., str. 89.-94.
- Durman, Aleksandar, „O geostrateškom položaju Siska“, *Opuscula archaeologica*, sv. 16, Zagreb, 1992., str. 117.-131.
- Engel, Pál, „Nagy Lajos ismerelten adományreformja“, *Történelmi Szemle*, vol. 39, Budimpešta, 1997., str. 137.-157.
- Engel, Pál, „Erbteilung und Familienbildung“, *The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways: Festschrift in Honor of János M. Bak*, Budimpešta, 1999., str. 411.-421.
- Engel, Pál, *The Realm of St Stephen*, London-New York, 2001.
- Engel, Pál, *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301-1457/Középkori magyar genealógia*, CD-rom izdanje, Budimpešta, MTA Történettudományi Intézete – Arcanum Adatbázis, 2001.

- Eubel, Conradum (ur.), *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalum ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita*, sv. 1, Regensburg, 1813.
- Farlati, Daniele, *Illyrici Sacri*, sv. 5, Venecija, 1775.
- Fügedi, Erik, „Some characteristics of the medieval Hungarian noble family“, *Journal of Family History*, sv. 37, London, 1982., str. 27.-39.
- Fügedi, Erik, *Castel and Society in Medieval Hungary (1000-1437)*, Budimpešta, 1986.
- Fügedi, Erik, *The Elefánthy: The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Budimpešta, 1998.
- Gajer, Radovan, „Posjedi Zagrebačkoga kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st.“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 11, br. 1, Zagreb, 1978., str. 5.-102.
- Gieysztor, Aleksander, „Medieval Poland“, *History of Poland*, Varšava, 1979., str. 23.-179.
- Gortan, Veljko, *Obsidio Iadrensis = (Opsada Zadra)*, Zagreb, 1970.
- Granic, Stan, „From the money to modern currency: the Kuna“, *Review of Croatian History*, god. 4, no. 1, Zagreb, 2008., str. 85.-106.
- Grgin, Borislav, „Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 1996., str. 21.-38.
- Grgin, Borislav, *Počeci rasapa: Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Zagreb, 2002.
- Grgin, Borislav, *Rumunjske zemlje u srednjem vijeku i ranom novom vijeku*, Zagreb, 2006.
- Gruber, Dane, „Vojevanje Ljudevita I. u Dalmaciji s hrvatskim velmožama i s Mlečanima i t. d. (1342-1348.)“, *Izvjješće kralj. velike gimnazije u Požegi koncem školske godine 1887./88.*, Požega, 1888., str. 3.-101.
- Gruber, Dane, „Bertold Meranski ban hrvatski i nadbiskup kaločki“, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 5, Zagreb, 1903., str. 18.-41.
- Gruden, Josip, *Zgodovina slovenskoga naroda*, dio 1, sv. 1-6, Ljubljana, 1910.-1916. (reprint: Celje, 1992)
- Gulin, Ante, „Srednjovjekovni pečati zagrebačkih biskupa“, *Starine JAZU*, knj. 58, Zagreb, 1980., str. 67.-83.
- Gulin, Ante, „Srednjovjekovni Čazmanski kaptol i njegovi pečati“, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU*, vol. 15, Zagreb, 1989., str. 41.-64.
- Gulin, Ante, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb, 1998.
- Gulin, Ante, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli – Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*, Zagreb, 2001.

- Gunjača, Stjepan, „Cetinski knez Ivan I. Nelipić“, *Kalendar Napredak*, Sarajevo, 1937., str. 174.-183.
- Gvozdanović, Sena, „Lipovac“, *Bulletin Odjela za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, god. XV-XXII, trobroj 1-3, Zagreb, 1967.-1974., str. 41.-50.
- Hadžialagić, Husref, *Bosanska Dubica kroz vjekove*, Rijeka, 2005.
- Hauptmann, Ljudmil, „O postanku hrvatske granice prema Kranjskoj“, *Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću povodom šezdesetgodišnjice života 1869-1929 posvećuju prijatelji, štovatelji i učenici*, Zagreb, 1929., str. 97.-100.
- Hauptman, Ljudmil, „Podrijetlo hrvatskog plemstva“, *Časopis za hrvatsku povijest*, sv 1/3, Zagreb, 1943., str. 79.-112.
- Hauptman, Ljudmil, „Hrvatsko praplemstvo“, *Razprave*, sv. 1, Ljubljana, 1950., str. 83.-115.
- Heers, Jacques, *Family Clans in the Middle Ages: a Study of Political and Social Structures in Urban Areas*, Amsterdam-New York, 1977.
- Herkov, Zlatko, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. II, Zagreb, 1956.
- Herkov, Zlatko. *Ime grada Zagreba u prošlosti*, Zagreb, 1957.
- Herlihy, David, *Medieval Households*, Cambridge, Mass.-London, 1985.
- Hóman, Bálint, *Geschichte des ungarischen Mittelalters: von den ältesten Zeiten bis zum Ende des XII. Jahrhunderts*, sv. 2, Berlin, 1940.
- Hooper, Nicholas - Bennett, Methew (ur.), *Cambridge Illustrated Atlas: Warfare: The Middle Ages 768-1487*, Cambridge, 1996.
- Horvat, Anđela, *O spomenicima kulture s područja oko Petrove Gore do početka 20. st.*, Zagreb, 1972.
- Horvat, Zorislav, „O izgledu srednjovjekovnog zida na primjerima nekih građevina u kontinentalnoj Hrvatskoj“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, god. 12, Zagreb, 1986., str. 179.-192.
- Horvat, Zorislav, *Heraldički štitovi gotičke arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb, 1996.
- Horvat, Zorislav, „Stari Zrin“, *Zrinski zbornik za povijest i obnovu hrvatskog Pounja*, sv. 2, Hrvatska Kostajnica, 1997., str. 75.-103.
- Horvat, Zorislav, „Ulazi u burgove 12 - 15. stoljeća“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 6., Zagreb, 1998., str. 41.-66.

- Horvat, Zorislav, „Neki novi pogledi na burg Mali Kalnik“, *Cris : časopis Povijesnog društva Križevci*, vol. 6, br. 1, Križevci, 2004., str. 19.-26.
- Horvat, Zorislav, „Branič-kule na burgovima kontinentalne Hrvatske od 13. do 15. stoljeća“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, br. 1, god. 33, Zagreb, 2007., str. 26.-41.
- Horvat, Zorislav, „Pozicije burgova tijekom 13.-15. stoljeća“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 16., Zagreb, 2008., str. 22.-39.
- Horvat, Zorislav, „Stambeni prostori u burgovima 13.-15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 17., Zagreb, 2009., str. 32.-51.
- Horvat, Zorislav, „Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana“, *Modruški zbornik*, sv. 3., Modruš, 2009., str. 237.-286.
- Horvat, Zorislav, „Stilska stratigrafija burgova 13. – 15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 18., Zagreb, 2010., str. 43.-61.
- Hoško, Emanuel – Mirković, Marija – Belaj, Vitomir, *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1992.
- Housley, Norman, „European warfare c. 1200-1320“, *Medieval Warfare: A History*, Keen, Maurice (ur.), Oxford-New York, 1999., str. 113.-135.
- Ivančan, Ljudevit, „Vratislav i pleme Aka. Genealogijska študija od XIII. do XV. vieka“, *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, br. VI, Zagreb, 1904., str. 145.-163.
- Ivančan, Ljudevit, „Potomci plemena Aka“, *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, br. VII, Zagreb, 1905., str. 73.-83.
- Ivančan, Ljudevit, „Čazmanski kaptol (1232.-1932.)“, *Croatia sacra. Arhiv za crkvenu povijest Hrvata*, god. 2, Zagreb, 1932., str. 101.-110.
- Ivančan, Ljudevit, „Zagrebački kaptol (1093.-1932.)“, *Croatia sacra. Arhiv za crkvenu povijest Hrvata*, god. 3, Zagreb, 1933., str. 161.-275.
- Иванчевић, Петар Старији, "Дервиш-кула", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, knj. 3, Sarajevo, 1891., str. 320.-321.
- Ivanišević, Ljiljana, „Izlet na rijeku Unu 20. svibnja 2007.“, *Glasnik: Društvo diplomiranih inženjera i prijatelja Kemisjko tehnološkog studija*, br. 39., Zagreb, 2007., str. 12.-13.
- Iveković, Dragica, „Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine“, *Zbornik Moslavine*, knj. 1, Kutina, 1968., str. 349.-378.

- Jamroziak, Emilia, *The Foundation of Monasteries in Twelfth-Century Poland by Members of the Nobility: The Case Studies*, magistarski rad, Central European University, Budimpešta, 1997.
- Janeković Römer, Zdenka, *Dubrovačka obitelj u 13. i 14. stoljeću*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991.
- Janeković Römer, Zdenka, "Noble Women in Fifteenth-Century Ragusa", *East Central Europe/L'Europe du Centre-Est: Eine wissenschaftliche Zeitschrift*, god. 20-23/ 1, 1993., str. 141.-170.
- Janeković Römer, Zdenka, *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik, 1994.
- Janeković Römer, Zdenka, „Obiteljski odnosi u hrvatskom društvu XI. stoljeća“, *Zvonimir, kralj hrvatski*, Zagreb, 1995., str. 115-122.
- Janeković Römer, Zdenka, *Dubrovačko plemstvo u 15. stoljeću*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.
- Janeković Römer, Zdenka, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici“, *Acta Histriae*, vol. 7, Koper, 1999., str. 215.-232.
- Janeković Römer, Zdenka, *Okvir slobode : dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb-Dubrovnik, 1999.
- Janeković Römer, Zdenka, *Maruša ili suđenje ljubavi. Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*, Zagreb, 2007.
- Jerković, Marko, „Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled“, *Povijesni prilozi*, sv. 34, Zagreb, str. 45.-69.
- Joppi, Antonio, *Saggio di serie dei Marchesi-Governatori dell' Istria per i patriarchi di Aquileia marchesi principi*, Trst, 1870.-1871.
- Jurković, Ivan, „Turska opasnost i hrvatski velikaši – knez Bernardin Frankapan i njegovo doba“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 17., Zagreb, 1999., str. 61.-83.
- Jurković, Ivan, „Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 20., Zagreb, 2002., str. 125.-164. i sv. 21, Zagreb, 2003., str. 119.-181.
- Jurković, Ivan, *The fate of the Croatian noble families in the face of Ottoman advance*, doktorski rad, Central European University, 2004., Budimpešta

- Jurković, Ivan, „Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet“, *Povijesni prilozi*, sv. 31, Zagreb, 2006., str. 39.-69.
- Jurković, Ivan, „Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba“, u: Bernardin Frankapan Modruški, *Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku (1522.)*, Modruš, 2010., str. 7.-61.
- Karaman, Ljubo, „O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji“, *Historijski zbornik*, sv. 1, Zagreb, 1948., str. 103.-128.
- Karbić, Damir, „Agrarni odnosi na području lučke županije krajem XIV. stoljeća“, *Historijski zbornik*, sv. 43/1, Zagreb, 1990., str. 17.-24.
- Karbić, Damir, „Hrvatski plemićki rod i običajno pravo“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 16., Zagreb, 1998., str. 73.-117.
- Karbić, Damir, „Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 22., Zagreb, 2004., str. 1.-26.
- Karbić, Damir, *The Šubići of Bribir: A Case study of Croatian Medieval Kindred*, doktorski rad, Central European University, Budimpešta, 2000.
- Karbić, Damir, „*Familiars* of the Šubići: Neapolitan influence on the origin of the institution of *Familiaritas* in the medieval Hungary“, *La noblesse dans les territoires Angevins à la fin du Moyen Âge*, Rim, 2000., str. 131.-147.
- Karbić, Damir, „Osnutak Šibenske biskupije u svjetlu jadranske politike hrvatskih banova iz roda Šubića“, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998. godine*, Šibenik, 2001., str. 53.-62.
- Karbić, Damir, „Plemstvo - definicija, vrste, uloga“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 31., Zagreb, 2006., str. 11.-21.
- Karbić, Damir, „Odnosi gradskoga plemstva i bribirskih knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna“, *Povijesni prilozi*, sv. 35, Zagreb, 2008., str. 43.-60.
- Karbić, Damir, „Tanka granica pravde i osvete, reda i nereda. Vražda i institucionalizirano nasilje u srednjovjekovnoj Hrvatskoj“, *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest: Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija Dies historiae održanog 13. prosinca 2007. u Zagrebu*, Zagreb, 2009., str. 65.-82.
- Karbić, Damir, *Hrvatska arhontologija*, rukopis

- Karbić, Marija, „Gisingovci. Hrvatsko-ugarska velikaška obitelj njemačkog podrijetla“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Osijek, 1999., str. 21.-26.
- Karbić, Marija, „Joakim Pektar, slavonski ban iz plemićkog roda Gut-Keleda“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Osijek, 2000., str. 19.-24.
- Karbić, Marija, „Heiratsstrategien des Kleinadels von Turopolje (Slawonien) im späten Mittelalter“, *East Central Europe/L'Europe du Centre-Est: Eine wissenschaftliche Zeitschrift*, god. 29, br. 1.-2., Budimpešta, 2002., str. 167.-176.
- Karbić, Marija, „Plemićki rodovi njemačkog podrijetla u Požeškoj županiji tijekom srednjeg vijeka“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, Zagreb, 2003., str. 67.-76.
- Karbić, Marija, *Rod Borića bana: primjer srednjovjekovnog roda u Požeškoj županiji*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005.
- Karbić, Marija, „Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine 14. stoljeća“, *Scrinia Slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, sv. 5, Slavonski Brod, 2005., str. 48.-61.
- Karbić, Marija, „Hrvatsko plemstvo u borbi protiv Osmanlija. Primjer obitelji Berislavića Grabarskih iz Slavonije“, *Povijesni prilozi*, sv. 31, Zagreb, 2006., str. 71.-85.
- Karbić, Marija, „Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“, *Historijski zbornik*, sv. 59., Zagreb, 2007., str. 15.-32.
- Karbić, Marija, „Od plemićkoga roda do plemenitih obitelji. Rod Borića bana iz Požeške županije od 13. do 15. stoljeća“, *Izabrane teme iz hrvatske povijesti. Selected Themes in Croatian History. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija Dies historiae 2004.-2006.*, Zagreb, 2007., str. 141.-153.
- Karbić, Marija, „Žene s druge strane zakona. Nekoliko primjera iz srednjovjekovnih gradskih naselja u međurječju Save i Drave“, *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, Zagreb, 2009., str. 51.-64.
- Karbić, Marija, „Dioba posjeda i plemićki rod: primjeri iz Slavonije“, *Scrinia slavonica. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, br. 10, Slavonski Brod, 2010., str. 70.-85.
- Karbić, Marija - Karbić, Damir, „Kostajnica i njezini gospodari tijekom srednjega vijeka“, *Hrvatska kostajnica 1240.-2000.*, Zagreb, 2002., str. 49.-60.
- Kekez, Hrvoje, „Hinc transit fluvium Vrbaz: kada i kako je slavonski plemićki rod Babonića došao u posjed župe Vrbas?“, *Hrvatska misao*, br. 4, Sarajevo, 2007., str. 76.-93.

- Kekez, Hrvoje, „Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjena na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine“, *Povijesni prilozi*, vol. 35., Zagreb, 2008., str. 61.-89.
- Kekez, Hrvoje, „Palača građanina Giliona: imovinsko-pravna zavrzlama na zagrebačkom Gradecu na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće“, *Historijski zbornik*, god. 61, br 2, Zagreb, 2008., str. 247.-268.
- Kekez, Hrvoje, „Bela IV. i jačanje kraljevske vlasti u Lici, Bužanima i Krbavi nakon provale Tatara 1242. godine“, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, knj. 1, Zagreb-Gospić, 2009., str. 197.-220.
- Kekez, Hrvoje, „Bernardin Frankapan i Krbavska bitka: je li spasio sebe i malobrojne ili je pobjegao iz boja?“, *Modruški zbornik*, sv. 3, Modruš, 2009., str. 65.-101.
- Kekez, Hrvoje, „Cistercians and nobility in medieval Croatia: the Babonići kindred and monasteries of Topusko (Toplica) and Kostanjevica (Landstrass) in the 13th and early 14th centuries“, *Cîteaux: commentarii cistercienses*, tom. 61, fasc. 2-4, Forges-Chimay, 2010., str. 257.-278.
- Kekez, Hrvoje, „Lička županija i Kasezi: srednjovjekovni korijeni grada Gospića“, *Monografija grada Gospića*, rukopis
- Kinder, Terryl Nancy, *Cistercian Europe: Architecture of Contemplation*, Cambridge, 2002.
- Klaić, Nada, „Plemstvo dvanaest plemena kraljevine Hrvatske“, *Historijski zbornik*, sv. 9, Zagreb, 1956., str. 83.-100.
- Klaić, Nada, „Postanak plemstva 'Dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske'“, *Historijski zbornik*, sv. 11/12, Zagreb, 1958./1959., str. 121.-163.
- Klaić, Nada, „Paulus de Berberio, banus Croatorum dominus et Bosne“, *Arhivski vjesnik*, sv. 17/18, Zagreb, 1974./1975., Zagreb, 409.-423.
- Klaić, Nada, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb, 1976.
- Klaić, Nada, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, 1982.
- Klaić, Nada, *Koprivnica u srednjem vijeku*, Koprivnica, 1987.
- Klaić, Nada, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1987.
- Klaić, Vjekoslav, *Slavonija od 10. do 13. stoljeća*, Zagreb, 1882.
- Klaić, Vjekoslav, *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347.*, Zagreb, 1897.
- Klaić, Vjekoslav, „Hrvatska plemena od XII. Do XVI. stoljeća“, *Rad JAZU*, sv. 130, Zagreb, 1897., str. 1.-85.
- Klaić, Vjekoslav, „Rodoslovje knezova Nelipića od plemena Svačić“, *Viestnik hrvatskog arheološkog društva*, sv. III., Zagreb, 1898., str. 1.-18.

- Klaić, Vjekoslav, „Rodoslovlje knezova krbavskih od plemena Gusić“, *Rad JAZU*, sv. 134, Zagreb, 1898., str. 190.-214.
- Klaić, Vjekoslav, „O hercegu Andriji (1197-1204)“, *Rad JAZU*, knj. 136., Zagreb, 1898., str. 200.-222.
- Klaić, Vjekoslav, *Povjest Hrvata*, sv. 1, Zagreb, 1899.
- Klaić, Vjekoslav, *Povjest Hrvata*, sv. 2, Zagreb, 1900.
- Klaić, Vjekoslav, „Hrvatski hercezi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I. (1301-1382)“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 142., Zagreb, 1900., str. 127.-218.
- Klaić, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankapani: od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)*, Zagreb, 1901.
- Klaić, Vjekoslav, *Povjest Hrvata*, sv. 3, Zagreb, 1901.
- Klaić, Vjekoslav, *Povjest Hrvata*, sv. 4, Zagreb, 1904.
- Klaić, Vjekoslav, „Marturina: Slavonska daća u srednjem vijeku“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 157., Zagreb, 1904., str. 114.-213.
- Klaić, Vjekoslav, „Sutla (zemljopisno-povjestnička crtica)“, *Hrvatsko kolo*, knj. 6, Zagreb, 1910., str. 120.-150.
- Klaić, Vjekoslav, „Plemići Svetački ili *nobiles de Zempche*: (997-1719)“, *Rad JAZU. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički*, knj. 84, Zagreb, 1913., str. 1.-66.
- Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata*, sv. 5, Zagreb, 1973.
- Kolanović, Josip, „Najstarija hrvatska marijanska hodočašća izvan domovine“, *Kačić: Zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, sv. XXXII.-XXXIII, Zagreb, 2000.-2001., str. 401.-410.;
- Kolosvári, Sándor - Óvári, Kelemen - Márkus, Deszö (ur.), *Werbőczy István Hármaskönyve*, Budimpešta, 1897.
- Korčmaroš, Ladislav, „Da li su, u srednjem vijeku, hrvatski plemići, odnosno odličnici Hrvatske, koji su od suverena dobili pismenu povelju o pravu kovanja novca, isto pravo i koristili?“, *Numizmatičke vijesti*, god. 35, br. 1(46), Zagreb, 1993., str. 71.-85.
- Korčmaroš, Ladislav, „Patvorenje novca i sankcije protiv krivotvoritelja na području Hrvatske i Slavonije od XIII. do XVI. stoljeća“, *Numizmatičke vijesti*, god. 36, br. 1(47), Zagreb, 1994., str. 50.-61.
- Kovačević, Dražen, „Pavlini samostan u Gariću“, *Muzejski vjesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, sv. 15, Kutina, 1992., str. 87.-89.

- Kos, Milko, „Odnosaji medju goričkim grofovima i hrvatskim plemstvom u srednjem vijeku“, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 19, Zagreb, 1917., str. 282.-303.
- Kosi, Miha, „...*quae terram nostram et Regnum Hungariae dividit...* (Razvoj meje cesarstvana Dolenjskem v srednjem veku)“, *Zgodovinski časopis*, br. 1.-2, Ljubljana, 2002., str. 43.-93.
- Kosztołnyik, Zoltan J., *Hungary in the Thirteenth Century*, Boulder -New York, 1996.
- Krčelić, Baltazar Adam, *Povijest Stolne crkve zagrebačke. Prvi dio. Svezak I. koji nakon početnih napomena sadrži slijed biskupa od godine 1091. do godine 1603. te vijesti o biskupima i druge vijesti*, Zagreb, 1994. (preveo: Šešelj, Zlatko)
- Kreševljaković, Hamdija, *Cazin i okolina*, Sarajevo, 1934.
- Kreševljaković, Hamdija, „Novi podatak o povijesti grada Blagaja na Sani. Prilog evidenciji spomenika kulture“, *Naše starine: godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Bosne i Hercegovine*, sv. 6, Sarajevo, 1959., str. 35.-36.
- Kristó, Gyula, *Az Anjou-kor háborúi*, Budimpešta, 1988.
- Kruhek, Milan, *Fortifikacijska arhitektura Banije s osobitim osvrtom na razdoblje njene obrambene uloge u XVI i XVII stoljeću*, magistarski rad, Sveučilište u Zadru, Zagreb, 1976.
- Kruhek, Milan, *Stari glinski gradovi i utvrde*, Zagreb, 1987.
- Kruhek, Milan, „Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj“, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786.: Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, Zagreb, 1989., str. 67.-93.
- Kruhek, Milan, „Stari gradovi i feudalni posjedi“, *Zbornik Dvor na Uni*, Dvor na Uni, 1991., str. 95.-112.
- Kruhek, Milan, „Sraz kršćanstva i islama na Krbavskom polju 9. rujna 1493.“, *Riječki teološki časopis*, god. 1, br. 2, Rijeka, 1993., str. 243.-248.
- Kruhek, Milan, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb, 1995.
- Kruhek, Milan, *Karlovac, utvrde, granice, ljudi*, Karlovac, 1995.
- Kruhek, Milan, „Stari feudalni gradovi Zrinskoga Pounja“, *Zrinski zbornik za povijest i obnovu hrvatskog Pounja*, sv. 2, Hrvatska Kostajnica, 1997., str. 105.-119.
- Kruhek, Milan, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, *Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*, Kutina, 2002., str. 93.-125.
- Kruhek, Milan, *Drežnik Grad: srednjovjekovno naselje i kaštel Frankopana na Korani*, Drežnik Grad, 2009.

- Kruhek, Milan - Horvat, Zorislav, *Stari grad Slunj: od knezova Krčkih-Frankopana do krajiške obrambene utvrde*, Zagreb, 1993.
- Kruhek, Milan - Horvat, Zorislav, „Srednjovjekovne hrvatske župe Lika i Krbava (stari gradovi Krbave)“, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, knj. 1, Zagreb-Gospić, 2009., str. 239.-293.
- Kugler, Bernhard, *Geschichte der Kreuzzüge, zwei Auflage*, Berlin, 1891.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Dogadjaji Medvedgrada*, Zagreb, 1854.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Borba Hrvatah s Mongoli i Tatari. Povjestno-kritična razprava*, Zagreb, 1863.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan, „Opatija b. d. M. u Topuskom“, *Književnik: časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti*, vol. 1, Zagreb, 1864., str. 78.-89.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan, „Grad Samobor“, *Njeke gradine i gradovi u kraljevini Hrvatskoj*, sv. 1, Zagreb, 1869., str. 1.-7.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan, „Susedgrad“, *Njeke gradine i gradovi u kraljevini Hrvatskoj*, sv. 1, Zagreb, 1869., str. 1.-7.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Zrin grad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1883.
- Kurelić, Robert, „Pregled povijesti grofova Celjskih“, *Historijski zbornik*, god. 59, Zagreb, 2006., str. 201.-216.
- Kuripešić, Benedikt, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530.*, Niškanović, Miroslav (ur.), Beograd, 2001.
- Kužić, Krešimir, *Hrvati i križari: križarski pohodi hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II. i austrijskog vojvode Leopolda VI. Iz 1217. godine s osvrtom na dodire Hrvata s križarskim pohodima*, Zagreb, 2003.
- Ladić, Zoran, „O slavonskom plemstvu i svećenstvu u Rimu 1433. godine. Prilog proučavanju pobožnosti u srednjovjekovnoj Slavoniji“, *Povijesni prilozi*, sv. 15, Zagreb, 1996., str. 261.-271.
- Ladić, Zoran, „Some Remarks on Medieval Croatian Pilgrimages“, *Croatica christiana periodica*, sv. 21, Zagreb, 1997., str. 19.-24.
- Ladić, Zoran, „Hodočasnički duh srednjovjekovnih Hrvata“, *Povijest Hrvata*, knj. 1., Zagreb, 2003., str. 439.-446.
- Ladić, Zoran, „Na putu *ad sanctos*: hrvatska hodočašća u prošlosti“, *Hrvatska revija*, sv. 4, Zagreb, 2004., str. 78.-86.
- Ladić, Zoran, „Ponukani pobožnošću i znatiželjom. O kasnosrednjovjekovnim rapskim hodočasnicima“, *Kolo. Časopis Matice hrvatske*, sv. 4, Zagreb, 2006., str. 262.-271.

- Lanović, Mihajlo, *Privatno pravo Tripartita: za nastavne potrebe Pravničkog fakulteta*, Zagreb, 1929.
- Lapajne, Damjan, „Spomenička baština Žumberka“, *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti. Zbornik u čast 700-te obljetnice prvog spomena imena Žumberak*, Stari grad Žumberak, 1996., str. 23.-55.
- Lapajne, Damjan - Mahović, Gordana, „Stari grad Tuščak na Žumberku“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, sv. 29./30., Zagreb, 2006., str. 75.-84.
- Laszowski, Emilij, „Stara hrvatska županija podgorska (Comitatus Podgorya)“, *Rad JAZU*, br. 138., Zagreb, 1899., str. 1.-54.
- Laszowski, Emilij, *Hrvatske povjesne gradjevine: Mjestopisni i povjesni opisi gradova, kula, samostana, crkava i drugih povjesnih gradjevina domovine Hrvata*, Zagreb, 1902.
- Laszowski, Emilij, *Trg kod Ozlja*, Zagreb, 1902. (pretisak iz: „Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva. Nova serija“, sv. 6, Zagreb, 1902.)
- Laszowski, Emilij, *Grad Ozalj i njegova okolina*, Zagreb, 1929. (pretisak: Ozalj, 1993.)
- Lawrence, C. H., *Medieval Monasticism: Forms of Religious Life in Western Europe in the Middle Ages*, London-New York, 1989.
- Leber, Pavao, *Povijesne crte nekih župa u bivšoj Banskoj krajini*, Zagreb, 1912.
- Lekai, Louis J., *The Cistercians: Ideals and Reality*, Kent, 1989.
- Levak, Maurizio, „Od gradokmeta do plemenitog ili kmeta: raspad sustava gradskih jogagiona u srednjovjekovnoj Hrvatskoj“, *Izabrane teme iz hrvatske povijesti: zbornik radova*, Zagreb, 2007., str. 123.-140.
- Lichnowsky, Eduard, *Geschichte des Hauses Habsburg*, sv. 2., Beč, 1837.
- Liptai, Érvin (ur.), *Magyarország hadtörténete*, vol. I, Budapest, 1984.
- Lokmer, Juraj, „Glagoljski ulomci iz župne crkve Svetoga Vida u Ozlju“, *Croatica Christiana Periodica*, sv. 59., Zagreb, 2007., str. 49.-56.
- Lopašić, Radoslav, *Bihać i Bihaćka krajina. Mjestopisne i poviestne crtice. Sa jednom zemljopisnom kartom i sa četrnaest slika*, Zagreb, 1890.
- Lopašić, Radoslav, *Okolice Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice : sa dvadeset i tri slike i jednom zemljopisnom kartom*, Zagreb, 1895.
- Lovrenčević, Zvonko, „Srednjovjekovne gradine u Bilogori“, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, vol. 14, Zagreb, 1989., str. 139.-167.
- Luccari, Giacomo di Pietro, *Copioso ristretto de gli annali di Rausa. Libri quattro*, Venecija, 1605.
- Lucius, Johannes, *De regno Croatiae et Dalmatiae libri sex*, sv. 4, Amsterdam, 1666.

- Lukas, Filip (ur.), *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, knjiga prva, Sarajevo, 1942. (reprint: 1998.)
- Lukinović, Andrija, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, 1995.
- Lukinović, Andrija, „Eberhard: 1397-1406: 1410-1419“, u: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 163.-175.
- Lukinović, Andrija, „Ivan Alben: 1421-1433“, u: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 181.-186.
- Ljubić, Šime, „Predhistorička mogila iznad Ozlja“, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, vol. 9, br. 1, Zagreb, 1887., str. 29.
- Ljubić, Šime, „Topusko (Ad fines)“, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, vol. 1, br. 2, Zagreb, 1880., str. 1.-11.
- Maček, Ratko, „Rod biskupa Demetrija Čupora. Prilog rodoslovlju Čupora Moslavačkih“, *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, god. 12, br. 12, Zagreb, 2008., str. 277.-313.
- Majnarić, Ivan, „Prilog poznavanju roda Kačića u drugoj polovici XII. stoljeća“, *Biobibliographica : zbornik znanstveno-istraživačkoga projekta Hrvatska bio-bibliografska baština*, sv. 2, Zagreb, 2004., str. 7.-37.
- Majnarić, Ivan, „Plemićka obitelj Kučića – Prilog poznavanju roda Nadinskih Kačića krajem XIV. i tijekom prve polovice XV. Stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 23., Zagreb, 2005., str. 25.-46.
- Majnarić, Ivan, „Plemićka obitelj Radinića, ogranak nadinskih Kačića“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 24., Zagreb, 2006., str. 1.-23.
- Majnarić, Ivan, „Prilog diskusiji o genealoškoj svezi omiških i ugarskih Kačića“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 26, Zagreb, 2008., str. 49.-58.
- Majnarić, Ivan, „'Plemstvo dvanaest plemena' Kraljevine Hrvatske u hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi od kraja XIX. stoljeća“, *Studia lexicographica*, vol. 2, br. 2 (3), Zagreb, 2008., str. 5.-25.
- Mandić, Dominik, *Franjevačka Bosna: Razvoj i Uprava Bosanske Vikarije i Provincije 1340. – 1735.*, Rim, 1968.
- Margetić, Lujko, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, 1996.

- Marković, Mirko, *Descriptio Croatiae : hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata*, Zagreb, 2003.
- Matijević-Sokol, Mirjana, *Toma Arhiđakon i njegovo doba – rano doba hrvatske povijesti*, Jastrebarsko, 2002.
- Matijević Sokol, Mirjana, „Prozopografska crtica o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. (1225. – 1247.)“, *Zbornik Nikše Stančića*, Zagreb, 2011., str. 55.-64.
- Mazalić, Đoko, „Gdje je ležao Glaž?“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajeva*, sv. IV-V, Sarajevo, 1950., str. 224.-231.
- Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Zagreb, 1998.
- Měřinský, Zdeněk - Mezník, Jaroslav, „The making of the Czech state: Bohemia and Moravia from tenth to fourteenth centuries“, *Bohemia in History*, Cambridge, 1998., str. 39.-58.
- Mijatović, Anđelko, *Bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, Zagreb, 2005.
- Miletić, Drago – Valjato Fabris, Marina, *Kapela sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu*, Zagreb, 1987.
- Miletić, Drago, „Romanički plemićki grad Okić“ *Pod Okićem: zbornik radova*, Jastrebarsko, 1994., str. 87.-102.
- Miletić, Drago, „Plemićki grad Samobor“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 5/6, god. XXIX., Zagreb, 1996., str. 21.-63.
- Miletić, Drago, „Plemićki grad Susedgrad“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 5/6, god. XXXI., Zagreb, 1998., str. 63.-95.
- Miletić, Drago, „Istraživanja, konzervatorsko-restauratorski radovi i idejni projekti prezentacije s prijedlozima nove namjene staroga grada u Hrvatskoj Kostajnici“, *Hrvatska Kostajnica: 1240. – 2000.*, Hrvatska Kostajnica, 2002., str. 285.-314.
- Milinović, Ante, „Nepoznata franjevačka kulturno-povijesna baština srednjovjekovnog Pounja i Poverbasja“, *Riječki teološki časopis*, vol. 11, br. 2 (22), Rijeka, 2003., str. 463.-491.
- Miljan, Suzana, „*Quarta pellaris* prema slučaju Skolastike Jurjeve iz Mlake“, *Lucius*, sv. 8./9., Zagreb, 2006., str. 141.-148.
- Mirnik, Ivan, *Srebra Nikole Zrinskog: gvozdanski rudnici i kovnica novca*, Zagreb, 1992.
- Mirnik, Ivan, „Pravo hrvatskoga plemstva na vađenje rudače i kovanje novca“, *Povijesni prilozi*, sv. 31, Zagreb, 2006., str. 101.-117.
- Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995.
- Mlinarič, Jože, „Usoda arhiva cistercijanske opatije Kostanjevice“, *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, vol. 20, br. 3, Ljubljana, 1972, str. 145.-153.

- Mlinarič, Jože, „Cistercitska opatija Kostanjevica 1234-1786“, *Redovništvo na slovenskem*, Ljubljana, 1984., str. 217.-235.
- Mlinarič, Jože, *Kostanjeviška opatija 1234-1786*, Kostanjevica na Krki, 1987.
- Moravcsik, Gyula, *Byzantium and the Magyars*, Budimpešta, 1970.
- Nadilo, Branko, „Živopisne i romantične utvrde Ozalj i Ribnik“, *Građevinar: časopis Hrvatskog saveza građevinskih inženjera*, god. 55, br. 3, Zagreb, 2003., str. 177.-184.
- Nagy, Iván, *Magyarország családai czimerekkel*, sv. 2, Pešta, 1858.
- Nikolić, Zrinka, *The Family Structure of Dalmatian Protopatriciate in the Tenth and the Eleventh Centuries*, magistarski rad, Central European University, Budimpešta, 1997.
- Nikolić, Zrinka, *Dalmatinsko gradsko plemstvo u desetom i jedanaestom stoljeću*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1999.
- Nikolić, Zrinka, *Rođaci i bližnji. Dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 2003.
- Nikolić, Zrinka, „Madijevci: primjer obitelji dalmatinske gradske elite u desetom i jedanaestom stoljeću“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 23, Zagreb, 2005., str. 1.-24.
- Nikolić Jakus, Zrinka, „Obitelj dalmatinskog plemstva od 12. do 14. stoljeća“, *Acta Histriae*, vol. 16, br. 2/3, Koper, 2008., str. 59.-88.
- Noršić, Vjekoslav, *Samobor – grad: povijesne crte o njemu i njegovim gospodarima*, Samobor, 1942. (pretisak: Samobor, 1992.)
- Noršić, Vjekoslav, „Sloboštine Samobora od godine 1242.“, *Samobor*, Zagreb, 1943., str. 3.-17.
- Novak, Ana, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita do kraja srednjega vijeka*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008.
- Novak, Ana, „Uključivanje Opatije Topusko u crkveno-politički i javni život na području Zagrebačke biskupije (Djelatnost opata Ivana II. i sjeveroistočni posjedi cistercitske Opatije Blažene Djevice Marije)“, *Povijesni prilozi*, sv. 34., Zagreb, 2008., str. 27.-43.
- Ohler, Norbert, *The Medieval Traveller*, Woodbridge, 1990.
- Ostojić, Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. III, Split, 1965.
- Ožanić, Ivana, „Gradina Osječenica – antičko razdoblje“, *Opuscula Archaeologica*, sv. 22, Zagreb, 1998., str. 27.-80.
- Pavičić, Stjepan, „Moslavina i okolina“, *Zbornik Moslavine*, knj. 1, Kutina, 1968., str. 7.-169.

- Periša, Darko, „Pejo Ćosković: Susret sa zagubljenom poviješću. Područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku“, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, sv. 22, Zagreb, 2005., str. 199.-216.
- Petrić, Hrvoje, „Novigradska Podravina od ranog srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća“, *Općina Novigrad Podravski: izabrane teme: u povodu 800. obljetnice Novigrada Podravskog*, Novigrad Podravski, 2001., str. 43.-80.
- Pisk, Silvija, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
- Pollastri, Sylvie, *La noblesse napolitaine sous la dynastie angevine: l'aristocratie des comtes (1265-1435)*, doktorski rad, Sveučilište u Lilleu, Lille, 1994.
- Popa-Gorjanu, Cosmin, *Medieval Nobility in Central Europe: The Himfy family*, doktorski rad, Central European University, Budimpešta, 2004.
- Rački, Franjo, „Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. III., Zagreb, 1868., str. 65.-156.
- Rački, Franjo, „Hrvatska prija XII vjeka glede na zemljišno opseg i narod“, *Rad JAZU*, sv. 56, Zagreb, 1881., str. 144.-207.
- Radimsky, Vencel, „O nekim prehistoričkim i rimskim građevnim ostancima u području Sane u Bosni“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosni i Hercegovini*, knj. 4, Sarajevo, 1891., str. 431.-445.
- Rady, Martin, „Erik Fügedi and the Elefánthy Kindred“, *The Slavonic and East European Review*, god. 77., sv. 2., London, 1999., str. 298.-300
- Rady, Martin, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, London, 2000.
- Rady, Martin, „Stephen Werbőczy and his *Tripartitum*“, *The Laws of Hungary. The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517.)*, ser. I, vol. 5, Budimpešta, 2005., str. xxvii.-xliv.
- Rattkay, Juraj, *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, Zagreb, 2001. (redaktor prijevoda: Novaković, Darko)
- Raukar, Tomislav, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, *Historijski zbornik*, god. 36, Zagreb, 1983., str. 113.-140.
- Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostori, ljudi, ideje*, Zagreb, 1997.
- Raukar, Tomislav, *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, 2002.
- Rengjeo, Ivan, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, Graz, 1959.
- Ritter-Vitezović, Pavao, *Banologia sive De banatu Croatiae*, Zagreb, 1710., (rukopis)

- Röhricht, Reinhold, *Studien zur Geschichte des Fünften Kreuzzuges*, Innsbruck, 1891.
- Rotey, Guy Cadogan, *Concise Encyclopedia of Heraldry*, London, 1994.
- Runciman, Steven, *The Sicilian Vesper: A History of the Mediterranean World in the Later Thirteenth Century*, Cambridge, 2008. (deveto izdanje)
- Rutar, Simon, *Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bole cin Cerčno ž njih prirodznanskih in statističnim opisom*, Gorica, 1882.
- Ružičić, Gojko, „Prilozi istoriji geografiji srednjovjekovne Bosne“, *IstGlas*, sv. 2, Beograd, 1972., str. 191.-210.
- Salopek, Hrvoje, *Stari rodovi Ogulinsko-modruške udoline*, Zagreb, 2000.
- Sarnecki, Witold - David, Nicolle - Embleton, Gerry, *Medieval Polish Armies 966-1500*, Oxford, 2008.
- Schönleben, Joanne Ludovico, *Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens sive illustrissimae et antiquissimae familiae Romanae Vrsine traduces in Slavoniam, Carnioliam, Carinthiam, Styriam, Bohemiam propagatae*, Ljubljana, 1680.
- Sekulić, Ante, „Pregled povijesti pavlina“, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786.: Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, Zagreb, 1989., str. 31.-39.
- Sekulić, Ante, „Pavlini samostan Bl. Djevice Marije na Gariću“, *Croatica Christiana periodica: časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, god. 14, br. 25, Zagreb, 1990., str. 49.-65.
- Setton, Kenneth M. (ur.), *A History of the Crusades: The Later Crusades 1189-1311*, vol II., Philadelphia, 1962.
- Slukan-Altić, Mirela „Razvoj i prostorna organizacija srednjovjekovne Kostajnice“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 25., Zagreb, 2007., str. 1.-23.
- Soldo, Josip Ante, „Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića“, *Sinjska spomenica 1715.-1965.*, Sinj, 1965., str. 63.-101.
- Stahuljak, Tihomil, „Radovi na čuvanju ruševina samoborskog grada“, *Hrvatski narod*, br. 621., Zagreb, 1943., str. 5.
- Stepinac, Davorin, *Ozalj – Župna crkva Sv. Vida. Nalaz dviju greda s glagoljskim natpisima*, izvješće Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu od 8. svibnja 2006.
- Sugar, Peter F. - Hanák, Péter - Frank, Tibor (ur.), *A History of Hungary*, London-New York, 1990.
- Szabo, Gjuro, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920.

- Szeberény, Gábor, „A gorai comitatus a XIII. században. Megjegyzések a 'hat gorai nemzetség' és a Babonić-ok korai történetéhez“, *Középkortörténeti tanulmányok*, sv. 6, Szeged, 2010., str. 233.-248.
- Szekfű, Gyula, *Szerviensk és familiarisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány –és közigazgatástörténet köréből*, Budimpešta, 1912.
- Szentgyörgyi, Šandor, *Borba Anžvinaca za prijestolje ugarsko-hrvatsko do prve krunidbe Karla Roberta*, Zagreb, 1893.
- Szentpétry, Imre, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, sv. 1, Budimpešta, 1923.
- Šanjek, Franjo, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, sv. 1, Zagreb, 1988.
- Šanjek, Franjo, „bl. Augustin Kažotić: 1303-1322“, u Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 95.-100.
- Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskim prostorima*, Zagreb, 1996.
- Šanjek, Franjo, „Hrvati i pariško sveučilište (XIII.-XV. st.)“, *Rad HAZU*, knj. 476, Zagreb, 1998., str. 109.-147.
- Šanjek, Franjo, „Hrvati i sveučilišna Europa (13.-15. st.)“, *Raukarov zbornik*, Zagreb, 2005., str. 209.-223.
- Šanjek, Franjo, *Dominikanci i Hrvati. Osam stoljeća zajedništva (13.-21. stoljeće)*, Zagreb, 2008.
- Šerić, Hašim, „Katoličke crkve i samostani u Dubici i njezinoj okolini u srednjem vijeku (historijsko-topografska studija), *Croatia Sacra: Arkiv za crkvenu poviest Hrvata*, go. 13-14, br. 22-23, Zagreb, 1944., str. 72.-88.
- Šidak, Jaroslav, „Babonići“, *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, Zagreb, 1941., str. 72.-73.
- Šimundić, Mate, *Rječnik osobnih imena*, Zagreb, 1988.
- Šišić, Ferdo, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*, Zagreb, 1902.
- Šišić, Ferdo, „Pad Mladena Šubića, bana hrvatskoga i bosanskoga. Istorička studija“, *Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, sv. 14, Sarajevo, 1902., str. 335.-366.
- Šišić, Ferdo, „Itinerari vladaoca hrvatskih i ugarsko-hrvatskih od najstarijih vremena do Bele IV.“, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 5, Zagreb, 1903., str. 42.-53.
- Šišić, Ferdo, „Izbor Ferdinand I. hrvatskim kraljem. O četiristotoj obljetnici“, *Starohrvatska prosvjeta. Arheološko-historijski časopis. Nova serija*, sv. 1, Zagreb-Knin, 1927., str. 15.-44.
- Šišić, Ferdo, „Čupor (Moslavački), *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, Zagreb, 1941., str. 704.
- Šišić, Ferdo, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1962.

- Škegro, Ante, „Eksploatacija željeza u Bosni u rimsko doba“, *Prilozi Instituta za istoriju*, vol. 28, Sarajevo, str. 17.-45.
- Škiljan, Filip, „Srednjovjekovni grad Steničnjak na Kordunu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, knj. 38, Zagreb, 2006., str. 93.-112.
- Štih, Peter, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Ljubljana, 1994.
- Štih, Peter - Simoniti, Vasko, *Slovenska povijest do prosvjetiteljstva*, Zagreb, 2004.
- Šufflay, Milan, „Dva falsifikata za Blagaje. V. Iz arkiva ugarskog narodnog muzeja“, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 8., Zagreb, 1906., str. 213.-234.
- Težak-Gregl, Tihomila, „Prapovijesno nalazište Ozalj – stari grad“, *Opuscula Archaeologica*, sv. 17., Zagreb, 1993., str. 165.-181.
- Thallóczy, Ljudevit, „Historička istraživanja o plemenu goričkih i vodičkih knezova“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, vol. IX., br. 3, Sarajevo, 1897., str. 333.-398.
- Thallóczy, Lajos, *Die Geschichte der Grafen von Blagay*, Selbolverlag, Beč, 1898.
- Thallóczy, Lajos, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens in Mittelalter*, München-Leipzig, 1914.
- Thallóczy, Lajos - Barabás, Samu, „A Blagay család eredete“, *A Blagay-család okleveltára. Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budimpešta, 1897., str. VI-CLXXXIII.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, „Prieporod biskupije zagrebačke u XIII. vieku“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i mjetnosti*, knj. XLI, Zagreb, 1877., str. 122.-153.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, „Cistercitski samostan u Topuskom“, *Vjestnik hrvatskoga arheološkoga društva. Nova seria*, sv. II, Zagreb, 1897., str. 110.-129.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, „Pavlini samostan u Dubici“, *Vjesnik Arheološkog muzeja*, vol. 1, br. 1, Zagreb, 1885., str. 189.-202.
- Truhelka, Ćiro, „Slavonski banovci“, *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, sv. 9., Sarajevo, 1897, str. 74.-81.
- Truhelka, Ćiro, *Naši gradovi: opis najljepših sredovječnih gradova Bosna i Hercegovine*, Sarajevo, 1904.
- Turković, Milan, *Povijest opatija reda cistercita (Ordinis cisterciensis) u Hrvatskoj, slavonskoj i Dalmaciji*, Sušak, 1936.
- Váczy, Péter, „A királyi serviensek és a patrimoniális királtság“, *Századok*, vol. 61/62, - Budimpešta, 1927/1928, str. 243.-90., 351.-414.

- Vajda, Stephan, *Felix Austria: Eine Geschichte Österreichs*, Beč, 1980.
- Valentić, Mirko, *Kameni spomenici Hrvatske. XIII – XIX stoljeća*, Zagreb, 1969.
- Valvasor, Johann Weichard – Ramschissl, Bartholomaeus, *Opus Insignium Armorumque Regum et Regnorum nec non tam aliorum quam et Carniola, Principum, Baronum, nobilium, Ciuitatum, et Oppidorum*, 1687./1688. (reprint: Ljubljana, 1993.)
- Vego, Marko, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo, 1957.
- Vego, Marko, *Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1982.
- Verdon, Jean, *Travel in the Middle Ages*, Notre Dame, Indiana, 2003.
- Vučetić, Ratko, „Prostorni razvoj srednjovjekovne Krapine“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 24., Zagreb, 2000., str. 7.-22.
- Vukušić, Luka - Pandžić, Milan, „Pregled i kronologija hrvatskih banova i hercega od 1310. do 1320. godine - I. dio“, *Numizmatičke vijesti*, god. 48., br. 59., Zagreb, 2006., str. 74.-126.
- Webb, Diana, *Pilgrims and Pilgrimage in the Medieval West*, London-New York, 1999.
- Woodcock, Thomas - Robinson, John Martin, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford, 1988.
- Zmajić, Bartol, *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Zagreb, 1996.
- Zölner, Erich - Schüssel, Therese, *Povijest Austrije*, Zagreb, 1997.
- Zsoldos, Attila, *Magyarország világi archontológiája 1000-1301*, Budimpešta, 2011.
- Živić, Viktor, *Na pragu hrvatskog Orijenta*, Zagreb, 1937.

8. Životopis

Rođen je 3. travnja 1980. godine u Zagrebu, gdje je završio klasičnu Osnovnu školu „Izidor Kršnjavi“ (1990.-1994.), te potom Klasičnu gimnaziju, Križanićeva 4a (1994.-1998.). Dvopredmetni studij povijesti i informatologije (smjer: arhivistika) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je 2004. godine obranivši diplomski rad „Grbovnice hrvatskog i slavonskog plemstva podijeljene od cara Leopolda II.“ i završivši studij unutar 10% najboljih studenata generacije. Od druge godine studija bio je stipendist državne stipendije Republike Hrvatske.

Po završetku studija neko je vrijeme radio kao nastavnik u osnovnim i srednjim školama. U svibnju 2005. godine zaposlio se kao arhivist-pripravnik u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu (Odjel za informacije i komunikaciju, Razvojna i matična služba). U prosincu 2006. godine položio je stručni arhivistički ispit i dobio zvanje arhivist – specijalist za starije arhivsko gradivo.

Od prosinca 2006. godine radi u Odjelu za srednjovjekovnu povijest Hrvatskog instituta za povijest. Suradivao je na znanstvenim projektima „Hrvatski plemićki rodovi, njihovi posjedi i utvrđeni gradovi“ (2006.) i „Hrvatsko srednjovjekovlje: plemstvo i pučanstvo, vlasti i institucije“ (od 2007.). Akademске godine 2007./2008. upisao je poslijediplomski doktorski studij povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. U više je navrata boravio na arhivskim istraživanjima u Budimpešti, Beču i Ljubljani. Tijekom zimskog semestra akademske godine 2009./2010. boravio je na znanstveno-istraživačkoj stipendiji Nacionalne zaklade za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvoj Republike Hrvatske na britanskim znanstveno-istraživačkim ustanovama Institute for Medieval Studies, University of Leeds i Institute of Historical Research, University of London. U prosincu 2009. godine obranio je sinopsis doktorskog rada pod naslovom „Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća“.

Bavi se temama o srednjovjekovnom hrvatskom i slavonskom plemstvu, ali i problematikom srednjovjekovnog urbaniteta i proučavanjem hrvatske heraldičke baštine. Autor je povijesnih priručnika „Najvažniji hrvatski znanstvenici“, „Grbovi gradova u Republici Hrvatskoj“ i „Bitke prekretnice hrvatske povijesti“ te dvadesetak znanstvenih i stručnih radova, brojnih prikaza i enciklopedijskih natuknica. Sudjelovao je na petnaestak međunarodnih inozemnih i domaćih znanstvenih skupova, te je održao petnaestak javnih pozvanih predavanja. Sudjelovao je u izradi „Karlovačkog leksikona“, te je vanjski suradnik Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ („Hrvatska enciklopedija“, „Leksikon Marina

Držića“ i „Hrvatski biografski leksikon“) i međunarodnog projekta „International Medieval Bibliography“, čiji je organizator Institute for Medieval Studies, University of Leeds (contributor for Croatia).

Izbor iz bibliografije:

a) knjige

- *Velikani hrvatske znanosti*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2011. - priručnik
- *Bitke prekretnice hrvatske povijesti*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2010. - priručnik
- *Grbovi gradova u Republici Hrvatskoj*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2009. - priručnik

b) znanstveni radovi:

- „Cistercians and nobility in medieval Croatia: the Babonići kindred and monasteries of Topusko (Toplica) and Kostanjevica (Landstrass) in the 13th and early 14th centuries”, *Cîteaux: commentarii cistercienses*, tom. 61, fasc. 2-4, Forges-Chimay, 2010., str. 257-278.
- „Grbovi i grbovnice zelinskog plemstva“, *Sveti Ivan Zelina – povijest i kultura: zbornik radova*, Zagreb - Sveti Ivan Zelina, 2010., str. 99.-154.
- Ladislav Dobrica (suautor), „Lav i mač: plemićko porijeklo i obilježja obitelji Žigrović Pretočki“, *Franjo Žigrović Pretočki: Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija posvećenog Franji Žigroviću Pretočkom održanom 4. travnja 2008. godine u Svetom Ivanu Zelini*, Sveti Ivan Zelina, 2010., str. 13.-38.
- „Bernardin Frankapan i Krbavska bitka: je li spasio sebe i malobrojne ili je pobjegao iz boja?“, *Modruški zbornik*, sv. 3, Modruš, 2009., str. 65.-101.
- „Bela IV. i jačanje kraljevske vlasti u Lici, Bužanima i Krbavi nakon provale Tatara 1242. godine“, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, knjiga I., Zagreb-Gospić, 2009., str. 197.-220.
- „Urbarijalna regulacija, katastarski popisi i veličina kmetskih selišta na vlastelinstvu Ribnik u 18. stoljeću“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 26., Zagreb, 2008., str. 165.-194.
- „Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjena na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine“, *Povijesni prilozi*, vol. 35., Zagreb, 2008., str. 61.-89.
- „Palača građanina Giliona: imovinsko-pravna zavrzlama na zagrebačkom Gradecu na prijelazu iz 13. i 14. stoljeće“, *Historijski zbornik*, br. 2, Zagreb, 2008., str. 247.-268.
- „*Hinc transit fluvium Vrbaz*: kada i kako je slavonski plemićki rod Babonića došao u posjed župe Vrbas?“, *Hrvatska misao*, br. 4, Sarajevo, 2007., str. 76.-93.

- „Diplomatička analiza grbovnice Save Nikolića iz 1688. godine“, *Thesaurus archigymnasii: Zbornik radova u prigodi 400. godišnjice Klasične gimnazije u Zagrebu, 1607. – 2007.*, Zagreb, 2007., str. 528.-541.
- „Urbarijalni nameti i kmetska selišta na vlastelinstvu Brlog u 18. stoljeću“, *Povijesni prilozi*, vol 30., Zagreb, 2006, str. 79.-102.
- „Grbovnice (*armales*) cara Leopolda I.“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 23., Zagreb, 2005., str. 215.-243.